STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

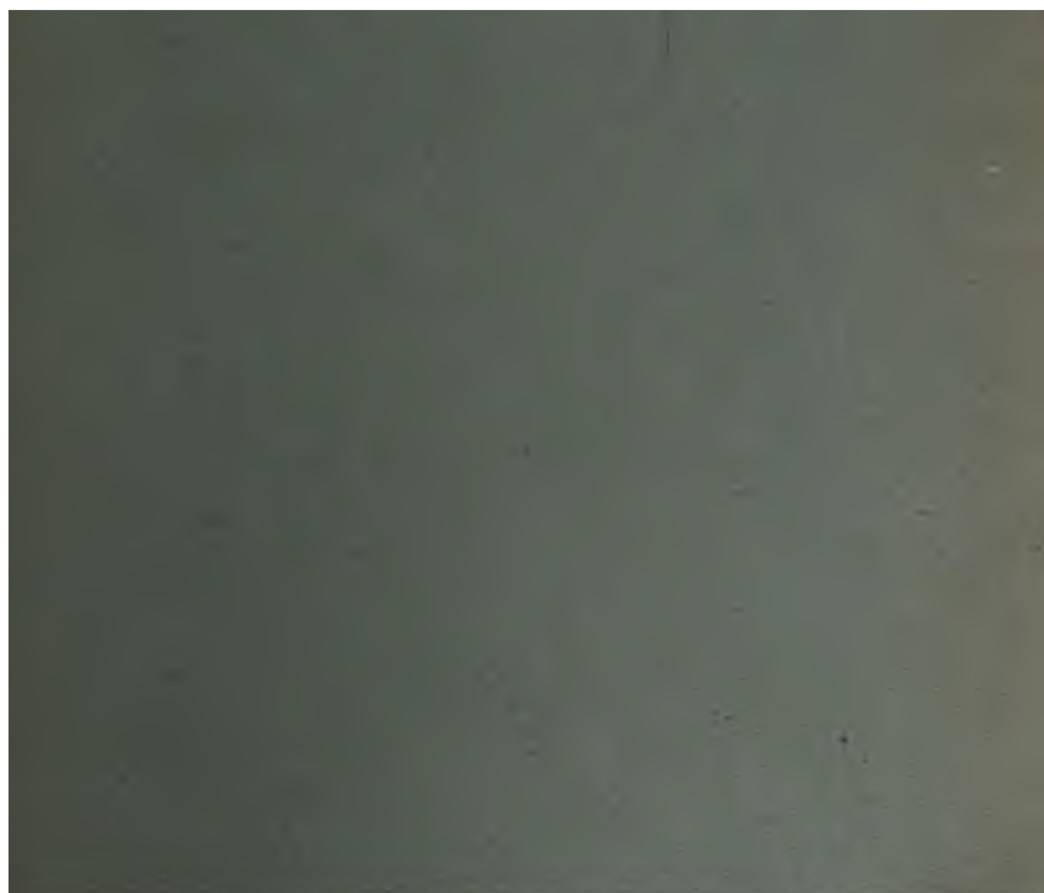

ИЗДАЊЕ ВАТАЛАКИНОГА ФОНДА

ИСТОРИЈА
СРПСКОГ УСТАНКА

ОД

ЛАЗАРА АРСЕНИЈЕВИЋА—ВАТАЛАКЕ

ДЕО ПРВИ

БЕОГРАД
ШТАМПАНО У ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1898.

ЦЕНА 3 ДИН.

ИЗДАЊЕ БАТАЛАКИНОГА ФОНДА

ИСТОРИЈА

ПСКОГ УСТАНКА

од

ЛАЗАРА АРСЕНИЈЕВИЋА—БАТАЛАКЕ

ДЕО ПРВИ

———

БЕОГРАД

МИЛАНО

189?

ј

ю

а,
ог
во
Іе-
ао:
он
ке;
тво
ітву
дале
ини
ости

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
Београд

МЕСТО ПРЕДГОВОРА

Краљевско-Српској Академији Наука.

Покојни Лазар Арсенијевић, прозван Бата-Лака, својим тестаментом од 20. Декембра 1864. оставио ми је у аманет, и предао у својину своје рукописе.*

Ти су рукописи:

I. Историја Српског Устанка под Карађорђем.

Ово своје дело писац је разделио у *десет књига*.

Првих пет књига дао је покојник преписати. Преписивач је био Стева Поповић, прозван Вацки, сад, мислим, посланик народни на хрватском сабору. Он се тада бавио овде као ђак на великој школи. Покојни Бата-Лака сам је тај препис прегледао, и прочитао; па за то исти препис вреди као и оригинал.

* Та наредба у тестаменту од 20 Декембра 1864 гласи:

„Најпосле наређујем да се моји рукописи, који се тичу Историје Србске најновијих времена предаду Николи Крстићу, начелнику полицајног одељења при Министарству Унутрашњих дела, коме остављам на душу, да се стара, да угледају света, јер држим да ће моћи разсветлити таму која постоји о многим стварима наше историје, поменутог времена, и да ће оборити различне лажи, које су о догађајима и лицима тих времена намерно и без намере у свет пуштене. Надам се да ће г. Никола Крстић по савести са мојим рукописима поступити“.

У првој допуни овога тестамента од 3 Септембра 1867 год. стоји:

„11. за печатање моји рукописа о српској историји остављам сто педесет дуката. Но ако се ти рукописи буду штампали другим начином то тији 150 # остављам Српском Ученом Друштву, коме да припадне и приход од штампани књига“.

У другој измени тестамента од 8 Октомбра 1867 наређено је:

„5. у првој измени и допуни тестамента од 3 Септембра 1867 г. под тачком 11 наређено је, да се за печатање мојих рукописа о српској историји из моје масе даде 150 # ц. То преиначавам и наређујем да се на ту цељ даде само стотину цесарских дуката и ти новци да се даду на три месеца после моје смрти Управи Фондова под интерес донде док се моји рукописи не почну штампати“. *Секретар Академије.*

Књиге оригинала II, III, IV и V није написао у целости сам Бата-Лака својом руком; али се по поправкама рукописа види; да је он те преписе сматрао за оригинале.

Књига VI написана је у два примерка; један је ранији, други доцнији, прерађен.

Уз књигу VI има неки додатак; који по мишљењу самога писца треба да се напечата после књиге шесте; и као додатак истој.

И уз књигу VII има додатак. Сам Бата-Лака написао је за тај додатак: „Ово су артије за VII књигу".

На крају ове седме књиге има још један додатак од четири табака (95 а, 95 б, 95 в, 95 г) писан мојом руком, (чини ми се још 1862 или 1863 год.) по вољи и наредби покојног Бата-Лаке, који је тај додатак сам ставио уз свој рукопис, сматрајући га за саставни део истог. Нека је овде напоменуто, да се покојник при писању историје Карађорђевог времена служио разним лицима, као што се то из самога рукописа види.*

Књига IX написана је у три примерка. Препис, туђом руком написан, има се сматрати за последњу прераду те књиге. Но при печатању требаће на сваки начин да се упореде и друга два примеркà те књиге.

Са књигом X свршава се историја Карађорђевог Устанка. У тој књизи причају се догађаји до свршетка 1812. године. По томе историја ова није довршена. Покојник није ни покушао, да описује догађаје од године 1813. Он се није радо ни разговарао о тим догађајима. Ја сам више пута покушавао, да поведем говор о догађајима поменуте године. Хтео сам, да од самога Бата-Лаке добијем обавештења о узроцима оних несрећних, и за српски народ тужних догађаја; који су се у Србији збили; пошто су Карађорђе, и друге војводе напустили борбу с Турцима; и отишли из Србије. Али Бата-Лака никада не хтеде, да се упусти у пространије причање о тим догађајима. Он је само говорио, да је Карађорђа омануо гроф Ивелић; који га је наговарао, да не наставља борбу с Турцима, но да се с војводама уклони из земље.

Рукопису о Историји Српског Устанка под Карађорђем припадају и несређене белешке о Родофиникину, и

* Додаци, у колико су за штампу спремни, и неки документи наштампаће се на крају целога овога списа. *Секретар Академије.*

догађајима тога времена; као и белешке о владавини кнеза Александра. Ма да ове белешке нису никакви самостални састави, но су одломци без почетка и свршетка, ја их ипак овде прилажем.

II. Препис првих пет књига Историје Српског Устанка под Карађорђем, с примедбама.

Као што већ приметих, овај је препис по наредби Бата-Лакиној учињен за његова живота.

III. Животопис Карађорђев.

Овај је састав написан руком покојнога Бата-Лаке.

Има уз њега докумената о ондашњим догађајима. Документи су у препису.

IV. Мисија капетана Рада Вученића.

Ово није састав, но је збирка разних докумената преведених и преписаних; који се односе на мисију капетана Вученића.

V. Препис писма Вука Караџића кнезу Милошу, писаног 18 Априла 1832.

Ово писмо ја сам преписао по жељи пок. Бата-Лаке. Па како се и овај препис нашао у његовим хартијама, то и њега овде прилажем.

VI. Србија, и двогодишње биће Родофиникиново у њој као агента руског.

Састав Бата-Лакин; написан његовом руком.

VII. Родофиникинов у Београду јавни живот, Сербов смертни отров" и т. д.

Рукописни састав незнано чији.

Овај рукопис био је некад својина Ђорђа Петровића, негдашњег председника Касацијонога Суда; а сина оног (чини ми се Петра) ковача, који је у време Карађорђево српске трешњеве топове окивао. Ја сам поменутога Петровића на неколико месеци пред његову смрт питао: зна ли шта ближе да ми каже о овоме рукопису; али он тада не само да није умео ништа да ми о рукопису каже; но се ни на сам рукопис није више сећао.

Рукопис овакве исте садржине имало је Друштво Словесности у хартијама, које је поднео био Друштву г. Гавра Витковић, а које су хартије, мислим, припадале некада покојноме доктору Ђорђу Мушицкоме. О садржини тог рукописа ја сам некад поднео Друштву Словесности пространији реферат.

VIII. Превод и препис писма Каподистрије од 7 Септембра 1812.

IX. Разна приватна и званична писма (има их на броју 21) *и разне представке нешто у оригиналу, нешто у препису од год. 1812 до 1821.*

Од	године	1812	има	два	писма.
»	»	1813	»	два	»
»	»	1814	»	седам	писама.
»	»	1815	»	четири	писма.
»	»	1817	»	једно	писмо.
»	»	1819	»	два	писма.
»	»	1820	»	једно	писмо.
»	»	1821	»	»	»
Без датума			»	»	»

Сва ова писма била су у једноме завежљају; па сам их тако у скупу и ја оставио. Преписи су, као што се може приметити на први поглед, из онога времена, кад су писани и оригинали; а гдекоји преписи били су можда концепти од оригинала.

X. Преписи писама послатих владици Петру у Црну Гору.

Има свега седам писама: три Карађорђева од 1807, 1812 и 1813 год., и четири писма Милана Обреновића; и то три од 1809 и једно од 1810 године.

XI. Различни документи.

Ту се налазе:

Препис писма кнеза Багратиона писаног Карађорђу 1809. 2 Окт. № 1050.

Препис наредбе Карађорђеве од 11 Јанв. 1811, којом се Луки Лазаревићу одређују села, којима ће управљати; и дају му се упуства.

Превод и препис Чл. VIII букурешког трактата.

Пунумоћство Карађорђево, дато Јакову Ненадовићу 17 Јула 1812 № 878, да иде Чичагову, у препису.

Препис писма Карађорђевог Чичагову од 11 Јула 1812.

Превод и препис мемоара цара Александра I о деоби Турске.

Белешка о заузећу Карановца.

Препис писма грофа Цукатова писаног команданту Црноречком кнезу Милисаву од 10 Јуна 1810.

Препис писма Карађорђева Јакову Ненадовићу од 15 Септ. 1810.

Све ове документе, и сва ова писма нађох овако састављена у једном завијутку; па за то их тако и оставих.

Све напред изложене рукописе подносим Краљевско-Српској Академији Наука, *и предајем их јој у својину; преносећи на Академију сва права, која мени по тестаменту пок. Бата-Лаке припадају.*

Покојни Бата-Лака желео је, да његови рукописни састави, а особито да његова *Историја Српског Устанка под Карађорђем* угледа света, да се печата. За свога живота он се није могао да реши, да дело печата. Све му се чинило, да дело у стилистичком погледу није доста добро. Он је желео, да догађаји првога српскога Устанка буду описани са пуно истине, и тако јасно, да би се могла увидети сва радња како Карађорђева, тако и других ондашњих српских старешина. С тога је он хтео, да нађе књижевника који би му био у помоћи, да дело што боље буде написано.* И у тој жељи његовој налази се узрок полемисању с Вуком, и с другима, који су писали о догађајима ондашњега времена, тако и горчини полемисања свагда, кад год би нашао, да се догађаји не описују онако као што је он држао, да су се збили; и као што је он налазио, да их треба описати. Говорећи о Вуку Бата-Лака постајао је раздражен, јер му се чињаше, да је Вук заслуге кнеза Милоша сувише истицао на штету рада Карађорђевог.

Прилике, које у многоме нису од мене зависиле, нису ми дозволиле, да рукописе Бата-Лакине дадем печатати. Ја сам се ограничио, да рукопасе сачувам; и сачувао сам их. Сад их достављам Академији, да их штампа, и да с њима располаже по своме нахођењу.

Бата-Лака имао је написану своју Биографију. Ја сам тај рукопис имао у својим рукама; и читао сам га. Но

* Покојни Бата-Лака и мени је предлагао, да узмем његове рукописе, па да их прерадим, па тако прерађене да даде штампати. Ја ту понуду нисам примио. Налазио сам, да полемична страна, на коју је Бата-Лака много полагао, нема оног значења, које је тој страни он придавао; и да је главно, да се испричају догађаји, како су се збили, и да се покажу извори, из којих је он поцрпао своје знање о догађајима, које описује. Ја сам му говорио, да је за историју важно, да се зна, шта се у истини збило, и зашто се збило; и то нека он напише; а умовање о ономе, што *се збило, нека остави* потоњем нараштају.

не нађох га међу рукописима, који су ми предати после његове смрти.

Налазим, да треба да обратим пажњу Академије, да је покојни Бата-Лака својим тестаментом оставио једну стотину дуката за печатање његових дела. Удова пок. Бата-Лаке, сад већ и она упокојена, предала је по наређењу тестамента ту суму новаца Управи Фондова, где се ти новци јамачно и данас налазе. Обвезница Управе Фондова била је код пок. госпође Стане, удове Бата-Лакине. Наследнице пок. Бата-Лаке, и г-ђе Баталакинице, а имено г-ђа Катарина супруга г. Ниħифора Јовановиħа пуковника у пензији; г-ђа Софија, удова Косте Бучовиħа пуковника; и г-ђа Милица супруга г. Александра Симоновиħа пуковника биħе јамачно вољне, да даду Академији ближа обавештења о горњим новцима.

Овде под .|· прилажем Решење Суда вароши Београда од 15 Јуна 1884 № 7338, у коме се налази исписан тестаменат пок. Бата-Лаке заједно с допунама; како би Академија из тога Решења могла сазнати оно, што јој буде требало.

Учтиво молим Академију, да изволи известити ме: *пристаје ли да прими у својину рукописе пок. Бата-Лаке; и ако их прими, да изволи наредити, да ми се пошље списак рукописа, које јој шаљем.*

Београд 23 Декембра 1895.

Др Н. Крстић.

Српској Краљевској Академији

Како смо дознале да су рукописи нашег покојног деде Лазара Арсенијевића Баталаке, прешли у својину Српске Краљевске Академије, и да ће их она штампати, то хитамо, да као наследнице покојнога Баталаке испунимо нашу дужност и С. К. Академији предамо овде приложену обвезницу Управе Фондова од онога новца што га покојни Л. Арсенијевић Баталака одредио на штампање својих рукописа, а евентуално С. К. Академији као наследници Српског Ученог Друштва.

Молимо Председништво Академије да изволи потврдити пријем ове обвезнице.

У Београду 30 Децембра 1895 г.

С поштовањем
Катарина Н. Јовановић
Софија К. Бучовић
Милица А. Симоновић

Ова су писма прочитана у скупу Председништва С. К. Академије 3 Јануара 1896 г.

Пакети са рукописима отворени су у присуству академика и упућени су на размотрење Академији друштвених наука.

Тада је примљена од наследница Бата-Лакиних обвезница Управе Фондова о Фонду Лазара Арсенијевића Бата-Лаке, који је на дан 1 Јануара 1896 год. износио када је на руковање примљен *4370* динара.

Академија друштвених наука на скупу своме 15 Јануара 1896 г. решила је 1) да се њеним старањем наштампају списи о историји Српскога Устанка под Карађорђем, 2) да се посао око сређивања и штампања ових списа повери двојици академика: г.г. М. Ђ. Милићевићу и Ј. М. Жујовићу. — Целокупна Академија на главном годишњем скупу 19 Јануара 1896 г. одобрила је ову одлуку Академије друштвених наука, а то је објављено на свечаноме скупу 22 Фебруара и овим речима Председништва пропраћено:

„Академија се нада, да ће Бата-Лакин опис херојскога доба нове Србије загрејати и поучити многога данашњег Србина, да ће се из његових казивања дознати многа досада незнана историјска истина, и да ће моћи бити од користи и они документи, које ће Академија чувати у својој архиви“.

Лазар Арсенијевић Бата-Лака, чија се *Историја Српског Устанка*, штампа о трошку његова фонда а старањем комисије коју је одредила С. К. Академија, родио се у селу Буковику, у округу крагујевачком, године 1793.

Учио са у Југовићевој школи у Београду, коју је у овоме делу опширно описао.

Године 1813 прешао је са другим бегунцима у Аустрију и неко време боравио је у Новоме Саду. Доцније је отишао у Русију, где је у Кишеневу живео учећи децу богатијих Срба бегунаца. У кући Младена Миловановића позна се и заволе са сестричином Младенове жене, која је била од рода Томковића из села Бање код Аранђеловца, те се отмицом венча са њоме.

У Србију се вратио 6 Августа 1827 године и служио је по разним надлештвима у Пожаревцу, у Кладову, у Крагујевцу, у Београду и у Смедереву, докле, после промене 1842 није постао државни саветник.

Године 1848, 22 Јула постављен је за министра просвете, а 26 Августа и министра правде. По други пут постављен је за министра просвете 1852 год. 15 Септембра, на којој је дужности остао до 21 Јануара 1854 год.

По промени 1858 био је, са осталим државним советницима, притворен у војеној болници, па пензионисан.

У пензији је написао напред поменуте списе, који су сви били готови до 1864 год.

Умро је 15 Јануара 1869.

Надимак *Бата Лака* (Бата Лазар) дао му је Димитрије Давидовић, када је 1828 године у Крагујевцу боравио.

А Сима Милутиновић Сарајлија још раније му је довикнуо*

Ој Лазаре Арсенијевићу,
Степенита слова и мишљења!

* Србијанка III. 101.

ДЕО ПРВИ

ЧАСТ ПРВА

КЊИГА I.

Јаничарство,[1] ово варварско тунејадско друштво, завело се је 1329. године, а основатељ му је био Султан Оркан. Позније пак, ови Јаничари, Султаном Муратом I постављени тобоже у неки ред, добили су своје касарне и оџаке, (под именом оџака, овде треба разумети, кујну) раздељени су били на орте,[2] свака је орта имала свога јаничар-башу,[3] а сви скупа имали су једног јаничар-агу[4]. И на послетку, број њихов састављен је био из 12000.

Овај број јаничара, што су се они даље са постанком својим, у године времена пружали, све се је већма, кад по вољи, а доста пута и не по вољи Султана, умножавао, и готово безграничан постао, учинивши се и они сами у својим поступцима и поведењу самовласним и неограниченима, допуштајући себи све.

Мало који Турчин, који се је одметуо у скитњу, а таквих свагда је и сувише било, да се није у јаничаре уписао, и јаничаром постао.

Уписивали су се у ове јаничаре и такови Турци, који, можда, никад у извесне и сталне оџаке јаничарске у Стамболу завирили нису.[5]

Ови су друштва своја имали, особито у познија времена њиховог суштествовања, у свим знатним местима, као: градовима, варошима, па најпосле и у селима.

И они у Цариграду већ су се тако осилили били, да су и сами султани од њих стрепили. Доста су пута они

и своје цареве с престола збацивали, а доста пута и живота их лишавали.

Паше, везири и управитељи пространих провинција царства, из ових су постајали, па кад је који од њих таковим постао, онда је он свиту своју која се је свакад из великог броја састојала, из својих кардаша устројавао, у кругу им свога домашаја, достоинства и места делио, у којима су опет они чинили што су хтели, као што су се и сами, оваковe паше и везири, па још погдекад и мањи од њих, независними од Порте чинили.

Они други јаничари, који су по царству расути били, носећи на себи то име јаничари, сва су зла, и сва насиља не само народима иноверним, од Османа завојеванима, чинили и причињавали, него доста пута и самим својим једноверним, који њима нису принадлежали, нису њихови кардаши били, и који су њихових поступака гнушали се, и њих саме не навидили и презирали; али на првима се сво њихово зло безгранично свагда изливало. Суда им нигде, па ни казни за њихова иступљења није било.

Кад су Турци и српским царством завладали, и кад су, од прилике пре 200 година, и последњу сенку владе српске уништили, и Србију на пашалуке и кадилуке поделили, онда су ови трутови, ови крволоци, и у Србију нагрнули.

Народ је у свој Србији сад од ових зликоваца стешњен и угњетен био. Сљедства ових нечувених зала, која су на народ српски бујицом јаничарске поплаве наишла, била су: да је исти народ, осим чести појединости, на привилегијална позивања аустријских владатеља, у великим, хиљаде бројним гомилама остављајући мила места рођења и своје светиње, пресељавао се у земље, наследствене владаоцима аустријским.

Предели Србије почели су се већ претварати у пустоловине. Вароши и паланке насељавале су различите злнације из народа Балканског Полуострва, које су Ос-

мани, пре Србије поплавили; а Срби прави, повукли су се у дубоке гудуре планина, којима је опушћена Србија с дана на дан све већма обрашћавала. Но и у овима су их, не редко, ови бесни вуци наодили, као јагањце растеривали, клали и њиховом се крвљу појили.

У оваким мукама и великој злопати народа српског у Србији, већ се приближавао и конац 18-ог столећа. При концу овог, или управо рећи, 1788 године, имао је потребу двор аустријски рат Турцима објавити. Влада аустријска знала је какве беде и напасти народ српски од јаничара, и њихових присталица трпи: она није пропустила и сад, оваково стање Срба, на своју ползу употребити. Она дакле позове Србе да и у овом рату противу Турака, обећавајући им совршено избављење њиховог отечества, онако участвују, као што су по позиву и у оном рату од године 1716. противу Турака вођеном участвовали.

Срби, преотегоћени варварством и угњетењима јаничарским, врло радо и на овај позив аустријске владе пристану, те се и они које је појављење овог рата у самој Србији затекло, и они који су, неки раније а неки позније, од турског зулума у Аустрију пребегли, тамо се станили, па у службама војно пограничним, већ и сјајне чинове и уважење владино задобили, за рат спремати почну. У овим другима појавио се тада, родом из села Свијоковца среза левачког, као четовођа капетан Радич Петровић, који је штацију своју имао у селу Јакову у Граници аустријској, и кога су и синови већ официрима били, и отлично у граници и у рату служили (најстарији је син његов, у рату противу Француза, официром будући и леву руку до самог рамена изгубио). Капетан Марјан Јовановић, родом из села Ланишта, такође из среза левачког; Коча из села Пањевца, сва тројица из јагодинске нахије,[6] и Карађорђе из села Тополе, крагујевачке нахије, који је у Каменици, код Варадина са фамилијом на једну и по годину пре овога рата, са још неколико фамилија пребегав-

ши од зулума Турског, склонио се и сместио био. А у другима Станко Арамбашић, родом из села Колара, јагодинске нахије; Алекса Ненадовић из села Бранковине и с њим: Лазар Илић из села Јабучја, Петар Јеремић из села Ракара, Мали Јанко из села Оглађеноваца, Милисав Милошевић из села Орашца, Поп Ђука, и Ђока Мићуновић из села Кљунца, сви из нахије ваљевске. Из нахије београдске: Ђорђе Симић из села Сремчице, и Влајко неки из села Жаркова.

Из самог пак Београда: Петар и Јован Новаковићи, браћа Чардаклије, Велчо и Кузман браћа Цикићи, Делиђорђе Чиплак, Милош Брка; Тримча Трпковић, Деспот Чукула и Ђера Новаковић.[8]

Одмах у почетку овог рата, образовао је главно командујући над аустријском војском, војвода Лаудон, један фрај-кор из инострански, а највише из овострански Срба, а главни командир овога кора био је: Мијаљевић, Србин, обрштер аустријски.

Све више упоменуте четовође, осим Коче, Станка Арамбашића и Кара-Ђорђа, који су нерегуларне трупе предводили, пристале су својим четницима, које су већ при себи сакупљене имали у овај фрај-кор, обукли се у мундире и примили оружје царско, па по томе су они (четовође) и чинове официрске добили.

Алекса Ненадовић произведен је био за обрлајтнанта, а доцније, кад је мир закључен, добио је и пензију. Лазар Илић, Петар Јеремић, Мали Јанко и Милисав Милошевић, произведени су били за лајтнанте. Поп Ђука, који није био поп, него су га тако звали, за фенриха, а Ђока Мићуновић за стражмештера. Ова последња тројица, и кад се свршио рат с Турцима, остали су у служби аустријској и ишли војевати и противу Француза, па кад се и овај рат свршио, онда су се повратили у своје отечество, и све с рата у рат, и с боја у бој. Карађорђе се је већ тада противу Турака подигао био. Први на реду од ове тројице, погинуо је на оном многопрославље-

ном боју „Мишарском“ 1806. године. Влајко Жарковић био је произведен за капетана и Ђорђе Симић за фенриха. Они пак, из самог Београда, произведени су: Петар и Јован Чардаклије за капетане, Велчо и Кузман Цикићи тако исто, Делиђорђе Чиплак тако исто, Милош Брка отишао је и на Француза као официр. Тримче Трпковића, Деспота Чукуле и Ђуре Новаковића заслуге биле су особитог, невојничког рода; ова тројица награђени су били пенсијама и документима признателности царске. Од ових из Београда, на реду први постао је био и „Ритмаистором“ и благородником Краљевине Маџарске, као и Радич Петровић, и оженио се је једном руском немицом, која је фрајлином била при оној руској принцези, која је за Палатином маџарским била.

Осим свију ових више избројаних четовођа, јамачно је било и више њих који су мање или више у овом рату на глас изишли; но многи су у самом трајању рата изгинули, а многих су имена, који се нису освртали на награде аустријске владе, задовољавајући се са самом осветом, коју су над Турцима, својим угњетатељима одржавали, временом заборавности предана.

Аустријска влада, позивајући Србе да с њом у овом рату противу Турака участвују, многа је добра њима обећала, а нарочито: да ће им отечество њихово од Турака избавити. Простодушни Срби свагда су веровали царевима, но каква је вера с царске стране бивала? — Они су, као што је већ речено, пристали уз Аустрију на рат противу Турака; они су знамените, и свакостручне услуге приносили са сопственим трудом, трошком и најдрагоценијим пожртвовањима бацали су се и западали у највеће опасности ратне, и гинули су немилице и без броја; а влада аустријска, кад је 1791 године, с Турцима мир у Свиштову закључила поред полза које је за себе из овог поцрпила, за Србе је уговорила с Портом само то: да Порта све оно Србима опрости и заборавности преда, што су они у овом рату будући на страни

Аустрије противу Турака чинили; и да се они јаничари који су и пре народ угњетавали, више у пашалук београдски не повраћају.

Порта је, по закључењу овог и оваковог мира с Аустријом, одржала своју реч и у призрењу уговорене амнестије за Србе. Она како је овај мир закључен, одмах одреди Беќир пашу да он, с нуждним количеством војске, иде у пашалук београдски, да прими Београд, Смедерево и Шабац, и све остало, што су Аустријанци у трајању овог рата заузели и освојили били. А да би одржали у свему уговоре овога мира, Порта је строго наложила истом паши, да он сва средства и све могуће мере, на месту, по своме благоразумију употреби, како ће и Србима царској раји, не само почувствовати, него и дејствително увидити дати, да им влада опрашта и забораву предаје све, што су у овом рату, уз Немце приставши, а принуђени зулумом јаничара, чинили. Да би успокојила усовршено рају, и да би јој основала и осигурала једанпут за свагда мирно и безбедно стање, порта је наложила реченом паши, да он и све јаничаре, који се тамо (у пашалуку Београдском) нађу, растера и учини да се они никад више у Србију, пашалук београдски, повратити и сабрати немогу.

Премда су Срби, тешким зулумом јаничарским, који је већ сваку меру варварства и нечовечности прелазио, принуђени били, уз Аустрију, у овај рат противу Турака, пристати, опет зато овака амнистија, и овако управо човечно расположење Порте према њима, могло је истећи само: из чувства добродушног и добросрдачног Султана Селима III, који је тада на престолу царства отоманског био, коме су свирепа изступлења јаничарска и сувише позната била, и којих се је и он сам наумио био курталисати. Он је већ био почео установљавати под строгошћу војеном регуларну војску, за моћи с овом, не само неограничену спротивост и продрзљивост јаничарску ограничити, него и њих саме сасвим униттити. Али му

ова намера не могаше за руком изићи; јер не само јаничари, него и остало фанатично турство у Цариграду, како виде, да Селим неку регулу установљава, која ће охолости османлија границе да постави, узруја се, и јаничари ово узрујавање опште употребе на своју ползу, дигну у Цариграду совршени бунт, и Селима, 29-га маја 1807 године, с престола збаце. Он је 16 година владао.

У следству оваког налога, Порта је и ферман Бећир Паши издала, и он, са оваковом силом и влашћу у Ниш дође. Речени паша задржао се је у Нишу више дана као на граници пашалука београдског; јер су се овде и све оне скитнице, бадаваџије и крволоци људски сабрали, у мисли: да и они с пашом у Србију уђу, и по свом старом начину живити и поступати наставе; па му је према овима и неке строге мере предузети, и наредбе учинити требало; а и сами горепоменути ферман пре уласка у београдски пашалук, прогласити.

Народ Српски неимајући куд камо, морао се је и са овим, и оволиким издејствовањем Аустрије код Порте задовољити. Он, премда је и при свему овоме, познавајући Турке, држао: да влада Турска неможе и неће другојачија бити, него опет онаква, каква је и пре била, или боље рећи, како јаничари, и њихове паше и аге, хоће, али шта је знао чинити при једном оваком стању ствари. Сад ништа му није друго остало, него, или се сасвим из Србије иселити, или наново приклонити се Турцима, и врат свој опет у јарам варварски увући. Он (народ) немогући се растати са светињама својим, с милим местима рођења и постојбине своје, предизбрао је оно последње. Како је дакле народ дознао да је Бећир Паша у Ниш дошао, одмах је из средине своје изабрао неколико кнезова, а поред ових и друге отличније, поузданије и у народу чувеније људе, па је све ове, на сусрет и поклоњење, у име свога народа, Беђир Паши у Ниш послао.

Ови народни посланици, колико су страхом обузети били док су у Ниш дошли и пред пашу изишли, толико

су се већма охрабрили и обрадовали кад су увидили, како их је човечно и благонаклоно, речени паша примио. Народни ови посланици, овако примљени и ослобођени, нису пропустили, све туге и невоље своје, сва зла и напасти, од јаничара, и других скитница Турака претрпљене, паши исказати, и он све то саслушавши, не само што је кнезовима поверовао, него је, заклевши се здрављем царским, и своју реч, и тврду веру овим посланицима задао: да ће његова једина брига и старање од сад састојати се у том, да рају по вољи и жељи царској, у свему задовољи, успокоји и обезбеди.

Да је Бећир Паша не само овако мислио и говорио, као што је овим народним посланицима реч дао, него да му је баш тако и на срцу лежало, то ће се из ниже сљедујућег, јасно увидити моћи.

У време овог немачко-турског рата, налазио се у Ћуприји, на реци Морави, Осман јаничарин, кога су јаничари и друге присталице њихове „Агом“ звали; но он није био по оџаку ага јаничарски, али он се је звао јаничарски ага. Он се је сад, у трајању овог рата, као неки поглавица, у ћупријском шанцу на Морави, учинио и прогласио, и к њему се доста повелики број јаничара, и других скитница Турака прикупио био, и у Ћуприји, под његовим барјаком налазио, ранећи се и издржавајући се трудом Срба, и насилним заузимањем свега, што је њима од потребе било. Он је са својом дружином чувајући шанац ћупријски, и бранећи Ћуприју, од Немаца, велику услугу царевини учинио, и за то је јошт за времена трајања рата, пашом од два туга постао. Он се је здраво у Ћуприји угњездио и разположио био, и да га Бећир Паша није одтуда преваром измамио, Бог зна те неби он доцније, и у другим обстојателствама, и независимим од порте, у Ћуприји, учинио се; јер овакови примера и баш од оваких Турака и пре је у турском царству бивало, и доцније појављивало се. Бећир Паша знао је да неће моћи налог портин по предупоменутом

ферману испунити, у смотрењу изагнања и забрањења јаничарима у пашалуку београдском опет повраћати се и прикупљати, нити своју реч предану, у име Царево, српским кнезовима одржати, докле год јаничара у Србији налазило се буде, а Осман-ага-паша у Ћуприји је. Зато он смисли најпре овог Осман пашу, са свом његовом дружином из Ћуприје извући, к себи га домамити, и даље с њим поступити, како је био већ скројио, па се тек онда, са надеждом за успех, из Ниша, за у пашалук београдски кренути. Како је Беһир паша смислио, тако је и учинио. Он дакле позове Осман-пашу да Ћуприју остави, и да са свом својом командом у Ниш дође, где ће царски ферман од њега примити, и по овом отићи на пашалук, као што се пристоји њему као паши од два туга. Осман Паша знајући и сам да је у овоме рату снажно, противу немачке војске борио се, и Ћуприју очувао, па тиме и велике услуге царству учинио, за које је награђен, произведен будући за пашу од два туга, ништа на овај Беһир пашин позив не подозревајући, са свом својом војском и калабалуком спреми се, Ћуприју остави и у Ниш оде; но овде га зла срећа постигне, јер како је Беһир Паши на диван дошао, буде од наређених Беһир пашиних Турака, убијен. Пошто овај Осман Паша овде погине, онда Беһир паша више споменути ферман, о забрањењу јаничарима и другим којекаквим њиховим присталицама у Србију повраћати се и збирати, прогласи, па онда и сам, из Ниша крене се, и у Београд дође с нешто мало војске, али са свима оним Турцима који су стално своје пребивање у пашалуку београдском и пре имали, као што су спахије са закониим својим документима на своје пашалуке, и јерлије (местни житељи или грађани) који су приватни непокретни добара закони притежатељи били. Јаничари пак, и све њихове присталице, у следству проглашења вишереченог фермана, а највише у следству строгог и непритворног настојавања Беһир пашиног, још из Ниша се разиђу куд који.

Бећир Паша заиста је све заборавности предао, у чему су се год Срби пре доласка неговог у пашалук београдски замерили. У Србији је сада мир и задовољство владало, како наспрам Турака, тако и наспрам Срба. Срби, не само они, који су се доласком Бећировим у Београд, у Србији затекли, него и они, који су са чиновима и у пенсији у Аустрији поизостајали, па се сад кад је амнестија проглашена, исповраћали, уживали су савршену и непрекорну слободу. Бећир Паша све се једнако старао доказати раји, да је озбиљна воља и жеља царска, да она мир безбедно ужива, и да тако љубав царску у потпуној мери осети. Зато је он, и у следству таквог свог начина, мишлења и осећања, све отличније знаменитије и у народу чувеније људе, у кнежевинама вилајетским за кнежеве, поизпостављао, па и бератима царским неке снабдео. Он је и Алексу Ненадовића, који је у овом последњем рату аустријском противу Турске, као што је мало више описано, за услуге учињене Аустрији и чином официрским, и пенсијом, одличен био, за кнеза, у кнежевини тамнавској, нахији ваљевској, поставио. Он се је свему, што се тицало раје као: у смотрењу пореза, у случајима повишавања овог, разрезивања пашинских трошкова, у случајима мењања у нахијама муселима и кадија и владања ових у народу, свагда и о свачем, са кнежевима народним договарао, и једним словом: ништа без предварителног договора са кнежевима народним, што се народа тицало, није предузимао чинити.

Спахије које су свакад далеко човечнији од јаничара биле, а особито сад при оваком Бећир пашином владању, врло су благо и поверљиво са својим људима поступале. Они нису никаквог особитог истјезанија чинили, баш ни у оном случају у ком су законито право имали. Веровали су својим људима, па што су им ови показали, и колико су кад што тели показати, с тим су се они задовољавали, и с тога су само десетак свој узимали. Одбијали су много народу на сиротињу. Јерлије, или су се

занимале занатима, или трговином, а многи, по Врачару и у другим варошима и паланкама живећи, и земљу су обрађивали, сваки је својим знојем и правим трудом приобретавао себи насушни хлеб, без повреде мира и спокојства народног.

Ни Срби, ни ови и оваковн мирни Турци, спахије и јерлије, нису под оваковом управом Беђир пашином дуго благовали. Речени паша, после трогодишњег његовог везировања над пашалуком београдским, умре, и на његово место дође некакав „Шашит Паша", и по свој прилици човек од сорте јаничарске.

Овај паша, како је примио управу, над пашалуком, одмах је допустио јаничарима улазак у пашалук београдски, и упражњавање пређашњих њихових поступања са рајом, у смотрењу безаконог и насилног чифличења, и по овом, право узимања деветка од свију продуката и прочаја.

Речени Шашит Паша, као што ће се из описа овог даље увидети, нити је улазак јаничарима у пашалук београдски а још много мање, да и чифлуке опет могу имати, као што су их до рата немачког имали, са знањем и одобрењем Порте, дозволио; него је он сам, од своје воље то учинио, као свој својима; па да би тај свој самовласни поступак и озаконио, и учинио да се раја јаничарском поступању и требовању не противи: једном кад су се кнезови народни у Београд скупили по обичају који се набљудавао за времена Беђир пашина, да порез и друге трошкове на народ разрежу, изнесе и прочита овима бајаги ферман царски, којим цар, смиловавши се на своје синове јаничаре, дозвољава им и у пашалуку београдском станишта своја имати, чифлике заузимати и овима ползовати се, по пређашњем начину. Па и у исто време, поред саопштеног им оваковог фермана, и сам кнежевима наложи, да кад изиђу сваки у своју кнежину, народу закажу, да се нико не усуди јаничарима одрицати оно, што је њихово од чифлика, казавши им:

да су већ и они (јаничари) изишли у вилајет, да сваки своје што има узме и прикупи.

Још у почетку доласка Беһир пашиног, Порта знајући да је у градовима, у пашалуку београдском млого којешта ратом порушено, послала је из Цариграда једног бинајелина[10] да све, што је порушено оправи. Овај бинајелин звао се: Хаџи Мустафа Ефенди Шиниклиоглу. Он је оправљајући по граду које-шта, имао потребу у разном материјалу, а нарочито у дрвеној грађи, коју је по већој части добио од кнежева ваљевске и београдске нахије, будући да је овима најлакше било, такову, низ Колубару и Саву, спуштати, и у град београдски достављати. Поводом дакле овим, вишепоменути кнежеви, имали су прилику, узајамно, са Хаџи Мустафом Ефендијом лично, и изближе упознати се.

И ови кнежеви, и сви други, који су сад на разрезивање порезе, у Београду код Шашит Паше, били, саслушавши, тобоже ферман царски, и оно, што им је он из уста, у смотрењу јаничара казао, премда су му одговорили: да они с таким гласом из Београда, у народ изићи несмеју: јер је Беһир Паша, и у Нишу, и у самом пашалуку београдском, од Ниша па до Београда свуд, и царски ферман читао и сам наустице у народу нашем казивао и уверио га, да нити ће више јаничара, ни чифлика у пашалуку београдском бити; опет зато, пошто из града од паше у варош на своје конаке оду, почну мислити, промишљати и договарати се, како би зло ово од себе и народа одклонили; и у том смисле и закључе: да они кнежеви, који су се̏ понајбоље са Хаџи Мустафом Ефендијом познавали, оду код њега, ствар му ову саопште, и за помоћ га, у име свега народа и свију кнежева, замоле. Речени кнежеви, како су се сад договорили тако и учине. Они између њих, који су наређени да ово њихово опште закључење изврше, оду код Хаџи Мустафе Ефендије, искажу му све шта им је паша саопштио, и шта им је поред тога и сам из уста казао

и наложио. Овај Ефендија још док је у Цариграду био, сазнао је и благу вољу и жељу добродушног цара Селима III., па је држећи, да је овај поступак Шашит пашин, противан будући жељи и вољи султановој из његове сопствене воље проистекао, да јаничаре помогне; и да тиме код њи популарност задобије препоручио је кнежевима, да они одмах док се зло није сасвим увукло и утемељило, од имена свега народа, и од имена свију њих, кнежева, једну молбеницу на цара напишу; да у тој молбеници покажу како им је Шашит паша ферман царски прочитао, којим се дозвољава јаничарима опет у пашалуку београдском живети, и правом чифличним ползовати, како им је поред тога и наустице препоручио, да и они, у следству овог фермана царског кад у вилајет оду сваки у својој кнежевини народу то исто објаве, и препоруче му: да се нико не усуди јаничарима одказати оно, што њима, по праву чифлик-господара припада; да и они (кнежеви) с оваким гласом у народ несмеју изићи, и да ће и сав народ, и они с њим, због овог зла принуђени бити из овог пашалука, на штету и срамоту царевине, изселити се, и потражити безбедности и спокојства у земљама других краљевина. По овом савету, кнежеви народни и поступе. Они начине више упоменуту молбеницу, на начин, како им је заказано, па је, Хаџи Мустафа Ефендији предаду, а овај одправи је у Цариград, и преко свога капу-ћехаје преда је султану. После овога одправљања речене молбенице српске у Цариград није прошло ни шест пуни недеља, и Порта Шашит пашу збаци, и на место његово за везира, у пашалуку београдском, постави често до сад споменутог, хаџи Мустафу Ефендију Шиниклиогла, и ово је онај, како су га Срби називали „Хаџи Мустај Паша“. Ова се је промена у пашама, а због више наведени поступака Шашит-пашиних, и његових једномишљеника јаничара 1795. године догодила, у јесење доба те исте године, јер су већ многи јаничари изишли били у села, да

купе и приберу од народа све, што им као чифлик-господарима припада[11].

Шашит-Паша није ни целу годину дана у пашалуку београдском, скрасио се, али за то кратко време, његовог пашовања, млоги су се јаничари, у овај пашалук увукли и прикупили. Они су већ у Београду и Шапцу, своје јаничар-баше и аге имали. У Београду био им је јаничар-баша неки Кара-Исмаил, а у Шапцу: Бего-Новљанин, и Курт-Оглу.

Ови јаничари, који су и пре, сад, па и доцније у овом пашалуку скупљали се, и несносима зла народу причињавали, понајвише су били Бошњаци и Херцеговци, и тек по неки Арнаутин, и из Уруменлије Турчин, међу њима налазио се. Они су имали и своје присталице, Турке, нејаничаре из племена потурчених Словена, Арнаута, Македонаца и Грка; и ови су код јаничара, понајвише били извршитељи јаничарских паклених воља и нечувених насиља.

И овај Мустафа Паша, као и Бећир Паша, знао је да у пашалуку београдском ни раја Срби, ни он сам немогу на миру бити, док се год јаничари ту находили, и по пашалуку расејани, мутили буду; зато он смисли онако сад поступити са јаничарским башама, као што је Бећир Паша у Нишу са Осман-агом-пашом из Ћуприје, поступио. Он дакле нареди, те се изненада, убије Кара-Осман, јаничарски баша у Београду наодећи се јаничара. И дејствително, после овог, за јаничаре удара, млоги се од њих поплаше и разбегну. Али Бего Новљанин и Курт-Оглу, који су се у Шапцу, угњездили били, дознавши за овај поступак Мустафа-пашин, и знајући да је он то учинио из призрења на рају, освете Кара-Османа, на Ранку Лазаревићу из села Свилеуве, отличном и млогоуваженом кнезу вилајетском, кнежине Шабачке Тамнаве. Ова двојица, у подне, реченог кнеза, у вароши Шабачкој убију.

Мустафа Паша, жестоко је казнио ово нечовечно и крваво дело.

Свилеува, село у кнежини Тамнаве Шабачке, на самој је граници кнежине Тамнавске ваљевске нахије. Тадањи поп Лука Лазаревић, рођени синовац погинувшег кнеза, не пропусти с највећом тугом и тужбом, овај догађај саопштити Алекси Ненадовићу, као присном пријатељу покојног му стрица Ранка, тим више на ово наведен: што су исте убице још 2500 гроша глобе, од куће и фамилије кнежеве, као крвнине, захтевале. Кнез Алекса Ненадовић бојећи се сад већ, почем се је овако почело догађати, и за самог себе, одмах је цео овај догађај, Мустафа паши, дао на знање, казавши му: да већ сад нема никакве гаранције ни за рају ни за њене кнежеве. Мустафа паша који је и из самог Шапца већ извештен био о догодившем се, одмах је једног од својих бимбаша, Дел-Амета, са 600 сејмена[12] и с 2 топа одправио ка Шапцу, са строжајшим налогом: Да Бегу Новљанина и Курт-Огла, са њиховим једномисленицима, живе поватају и њему их самом на осуђење доведу. Војска Мустајпашина, дошавши Шапцу, опколила је град, у који су се она двојица, са својим једномисленицима затворили били, и почела, и из пушака и из топова, све што је у граду догледати могла, тући. Ово, кад су, Бего и Курта увидили, а они онда ноћу прокопају зид градски до Саве, провуку се и утеку у Аустрију, а из ове у Босну; а њихови остали једномисленици предаду се пашиној војсци, која их попроизбере, па онда из њих, који су се најкривљи показали, до 30. смрћу казни, подавивши их, као што обично Турци, своје смрћу казне.

Ова два догађаја са јаничарским башама, и са самим јаничарима, жестоко су их поплашили и застрашили. Многи су се сад које куд разбегли, али доста их је опет, које у Београду, које у Ужици, а које и у самом Шапцу још заостало и прикрило. Истина они нису сад на њиховим хатовима, у спроводу њихових керова и хртова, по пашалуку јурили, и од народа гибанице, печене кокоши, погаче, сир и мед, безплатежно и насилно изтеза-

вали, и друга којекаква безакоња чинили, него су пренули за занате и друге човечне радње, и себи тим начином насушни хлеб, и одржање преобретавали, али никако нису престали, како ће се Мустафа паши освстити, и до пређашње своје мете доћи, па за то су један с другим све једнако, и у договору, и у споразумљењу стајали.

Мустафа Паша, није само наставио и следовао начин управљања Бећировог, него је он још и више старао се и радио, да Срби раја царска у пашалуку београдском, потпуно и сасвим истино, благотворство, добродушног Султана, Селима III ужива. Он је све, што се раје тицало, савршено предао народним кнезовима у руке и у управљање. Мешћеме, т. ј. судови турски, у којима су кадије председавале, па и сам паша, били су тек једна овлашна контрола над управљањем кнезовским, и то само по части финансијској, т. ј. мешћема је прегледала спискове од пореских глава, и ове подписом Кадијиним одостоверавала, као и спискове, или рабоше од скупљеног пореза, од трошкова на пашу, на плату кадија, муселима, и трошкова кнезовски.

Ове спискове, као што рекосмо, мешћема је прегледала; но не зато, да у њима пронађе какве погрешке и злоупотребљења кнезова народни, па да кога подвргне казни, већ само као једне форме ради, и, да их она одостовери у том, да су безпогрешни; јер су се ови спискови, при предавању порезе и други пашински трошкова, азнадару пашином, на увиђење, за уверење подносили. По већој части, ове спискове, замењивали су рабоши. И с овима тако су чисто и безпогрешно рачуни вођени, као данас, што врло добро плаћени бухалтери финансијелни, воде.

И овај паша, као и Бећир, ништа у народу није предузимао чинити, док се најпре са кнезовима народним договорио, и њи, у предмету саслушао није. Он је кнезове кад их је позивао, или и кад су му сами, кад-кад,

или и сви скупа без позива, по потребама каквим народним долазили, свагда примао на свој диван, без сваке турско-везирске надмености и презрења. Он је без сваког притворства, простодоушно, с кнезовима се разговарао. Кнезови су пред њим без сваког зазирања слободно смели говорити и представљати му све, што би народу на олакшање могло бити, и он је све то, са очинским милосрђем и вниманнијем саслушавао и уважавао. Срби су сад и цркве могли подизати, с неком малом платом за дозволење у чему никад никаква препјатствија није било. Могли су и школе отварати. — Једним словом: Срби, од кад су подпали под Турке никад ни пре ни после овог паше, оваку слободу, мир и спокојство уживали нису. Овај паша оставио је име своје у народу нашем у врло лепом спомену. Срби су њега називали: „Српском мајком". А време, у ком су под његовом управом живили, „златним временом" својим.

Ови човечни и благодетелни поступци са рајом, како Беќир пашини, тако, и још већма Мустафини, здраво су ударили у очи, и најблажијим и мирним Турцима; а како су они морали мрски и противни бити оним бадавацијама и крволоцима, јаничарима, који су све хтели да имају и да уживају, а ништа да не раде, и који су се, изподкрада, преоблачеќи се сад и у овчију кожу, у Београду, Шапцу и Ужицу прикрили и попритајили, између којих је по неки веќ и у Ичагаларен везирски, у Сарај пашин, увукао се био.

У другој години овако доброг и благог пашовања мустај-пашиног у пашалуку београдском, појави се у Видину некакав самовољац и одметник „Осман-Пазвант-Оглу."[12] Како се је он као овакав, појавио, одма су се сви, скитајуќи се јаничари, па понајвише они, који су из пашалука београдског разбеќи се морали, њему прикупљати почели; и тако овај узурпатор, у кратко време, које из ови јаничара, које из други скитајуќи се бадавација Турака, и које из крџалија[13], под предводитељем

њиховим Гушанац-Алијом, састави једну војску од 7—8 хиљада, с коца и конопца, људи; и с овима у кратко време, не само завлада Видином, него и овога пашалуком, и учини се независимим од порте.

Порта је у више пута шиљала на њега формалне војске, али му ништа учинити није могла, јер је он и сопствене своје војске до 30.000, и добро утврђен град Видин, у својој власти имао; а и саме паше, које су са царском војском на њега долазиле, подкупљиване од Османа-Пазвант-Огла, или што је још и горе: биле су праве и оне царске војске, коју су предводили, као што је таковим учинио се и: Уруменли-Валес, који је из своје војске ноћу уклонио се, давши о томе и Пазвант-Оглу на знање, те овај изиђе са својом војском из града, и већу част војске Уруменли-Валесове зароби, и сву војену муницију, топове, шаторе и сав војени екипаж освоји. — Паше ове, све редом давале су порти на знање: да је Осман-Пазвант-Оглу, здраво ојачао, и да му се ништа учинити неможе, и Порта принуђена буде особито после оног догађаја, са војском Уруменли-Велеса, поравњење са Позвант-Оглом учинити. Она му све опрости, и учини га у Видину и овом пашалуку, пашом од три туга. Пазвант-Оглу,после оваковог поступка портиног према њему, умири се, постане порти покоран, и у таквом стању, у почетку 1807. године умре, а на место његово дође, Мула-паша, који је такође, готово у независимом стању према Порти, до конца 1812. године, у Видину, и овом пашалуку налазио се.

Док је Осман-Пазвант-Оглу, у узурпаторском и независимом стању, према порти, налазио се, он је за моћи све оне гомиле безкућника и најгорих крволока људски при себи одржавати, и за своју их ствар, себи привољене имати, допуштао њима, те су, осим пашалука видинског, и друге арали и пленили. Они су то чинили у покраинама пашалука рушчукског, софијског, нишевачког и лесковачког; а они јаничари, који су се из бео-

градског пашалука разбегли, и к Пазвант-Оглу у Видин прикупили се, стојећи у сношају и договору са онима, који су у пашалуку београдском, притајени остали, здраво су, у великим гомилама, са својим присталицама, на овај пашалук београдски насртали, пленили га, робили и палили. Они су ово као углед чинили, али свагда им је главна намера била Мустај-паши осветити се, и пашалуком завладати; па тако радећи, истом намером будући, они су један пут и под сам Београд допрли. Но Мустај паша, из раније дознавши за намеру видинских јаничара, и он се је за један овакав случај већ приуготовио био. Он је осим своје војске, до једну хиљаду доброоружаних под платом сејмена, а до једно 250 царских делија[16] имао, а осим ових и до 3000 добро наоружаних Срба, који су му из нахије ваљевске, под предводителством кнежева: Алексе Ненадовића, Илије Бирчанина и Николе Грбовића, иинза Саву, на лађама, у доњи град, баш онда ноћу приспели, кад су јаничари варош Београд освојили били. Друга војска Српска, под предводителством други јуначни Срба, која није к Београду приспети могла, кад су јаничари под Београдом надвладани, будући, бегати почели, дочекивала их је на бусијама, по друмовима, и страшно их проредила.

Ова турско пашинска и српска војска, осим што је добро наоружана била, знајући, да је на њеној страни законитост и закона власт, а нарочито Срби: знајући ко су јаничари и какве су њихове тежње и жеље, договоре се и учине изненада, један очајни, но добросмишљени јуриш на јаничаре у вароши, и тако их жестоко потуку, да су они, који су од смрти утећи могли, к Смедереву све једнако бегајући, пут предузели, и у овај како доспу, а они се у град затворе.

Кад се ово овако у Београду сврши, онда Мустај паша, одреди једну част од своје и од српске војске, давши јој и неколико топова, те ова, овако опремљена, оде и на Смедерево, па и оданде јаничаре принуди изићи.

Ови јаничари, истина, сад су и из Смедерева побегли, и нигде се до Видина, на пашалук београдски обазрели нису, али тежња и намера њихова с тим није се у њима угушила. Они нису престали, и после овог с њима догађаја, на покрајине пашалука београдског нападати и народ пленити. Долазили су више пута до Ћуприје на Морави, и до Пожаревца. Паша је свакад са својом војском, ове чопоре видинских јаничара, које је и сам Пазвант-Оглу подпомагао, јер и његовим намерама, овакову поступање њихово ишло је и у рачун, разтеривао, али их никако устручити и сасвим одбити није могао.

Ово је здраво узнемиривало Мустај пашу, јер су му тужбе од народа додијале биле. Он дакле почне о том мислити и промишљати, како би пашалук београдски, и народ у њему живећи, од оваког поплава и напасти, један пут за свагда, избавио, па у том промишљању смисли он своју најамничку војску умложити, једно зато: да свакад он више има на броју своје војске, него јаничари, друго, да му је свакад ова војска, у подне, у поноћи готова и спремна, и треће, да у случају нападаја јаничарског, неби принуђен био Србе узнемиравати, и изчекивати док се они спреме. Но да би ово што је смислио и у дејство привео, нужна су му била средства новчана већа, од оних какова је он у овом пашалуку у нормалном времену имати могао. Ова пак новчана средства нису се ни од куд с друге стрене имати могла, него од повећане порезе на народ. А он ово сам по себи учинити није могао из два узрока. Први је узрок, што су Срби, још у време Бећир пашино, на молбе своје цару поднешене, у којима су доказали да је земља пуста остала, да нема више од 20.000. пореских глава, и да је и ово што је још народа у земљи заостало, од јаничара тако ограбљено и осиромашено, да већ ни саму земљу немају чиме обработавати, добили ферман од порте, којим је, изриком свима пашама забрањивало се, порез, у пашалуку београдском, већи од 20. гроша, и то само

на 20.000 глава пореских нарезивати; а друго: што се повишавање порезе, непосредствено тицало материјалног стања народног, које он без договора са кнезовима народним, баш и да није било горњег фермана, чинити није хтео. Он дакле сазове све кнежеве народне у Београд, представи им опасност од јаничара, која још и далеко гора постати може и неопходну потребу у том: да и они сагласе његову намеру у изпуњење привести.

Кнежеви народни веровали су Мустаји паши; јер све што им је он казао била је непритворна сушта истина, а и они су сами очевици свему јаничарском послу, и опасностима, које им из тога здраво грозе; али при свему томе, никако, на предлог пашин да се порез повиси, престати нису могли под изговором: да је народ гола сиротиња, и да с великом муком и оволико издаје, колико је и царским ферманом наређено. Прави пак узрок, што се кнежеви на пашин предлог сагласити нису смели био је: што су се они бојали, ако се сад. преко горњи фермана, сагласе порез повисити, да он такав, и кад потреба данашња престане, за свагда остати може, особито: ако би се међутим Мустај паша променио, па други дошао, и овако повишену порезу затекао. Они дакле, овако промишљајући, у свом самособном општем договору нађу, и тако решително закључе, да ће лакше за народ бити ако се из средине његове узму способни људи за војнике, и паши у помоћ даду, него да се пореза повишује, и то зато: што ови српски војници, никакве царске плате, осим барута, олова и ране, неће тражити за оно време, докле потреба захтевала буде да они под оружјем, као стални, војници, остати морају.

Порез је до сад био, као што је горепоменутим ферманом наређено, од 20. гроша. Дукат је цесарски тада важио 7. гр., а цванцик 20. пара. Паша је захтевао да се порез подигне, на 40 гроша. Пореских глава, у овом пашалуку, могло је бити и до 55.000., али су кнезови народни, за олакшање народно крили, а порез, кад су

разрезивали међу собом, они су то чинили на свих 55.000 гл. порезких, и тако је с главе на главу, само по 7 гр. или, по 1. дукат цесарски долазио; следователно, на овај начин поступања кнежевског, и сад, да су на пашин предлог пристали, да се порез на 40 гр. подигне, тек би по 20 гр. на сваку пореску главу дошло, разрезавши такови на свих 55.000. глава пореских.

Турци никад нису попис, порез плаћајућих глава чинили, то је за њи непоњатно и немогуће било. Они су свакад у томе, кнежевима народним веровали.[17]

Мустај паши је све једно било, или да се кнежеви с народом сагласе порез подићи, па да он сам војску сакупи, и јаничаре видинске одбије од пашалука београдског, или да му из средине своје, за тај случај, даду војнике, па је одма на предлог кнежева пристао, но с тим уговором и налогом од његове стране: да сваки кнез одма, у својој кнежини учини попис војника, да свакога таковога уписника добро, са оружјем и другим нуждним потребама за пут, опреми, и да незадржно сваки кнез своје војнике, до опредељеног рока, паши у Београду доведе, а за остала, као: рану и џебану, да ће његова брига бити.

Саслушавши, вишепоменути кнежеви, препоруку и налог пашин сваки на своју страну оде, за кратко време сав овај посао, по жељи и налогу пашином сврше и до 6000 одабрани, и добронаоружани војника у Београд доведу.

Паши је мило било, кад је видио оваку готовост и народа и кнежева. Мило му је било видети и оваку одабрану војску, и он је овој српској војсци допустио у доњем граду становати, где је она више дана док су се и Турци пашина војска, спремили, пекући овнове, пијући вино и ракију и уз гајде своје коло играјући, пробавили.

Млоги су Срби, а нарочито од времена прошавшег рата немачког с Турцима, добро се са оружјем снабдели,

и ово су као што је и мало више казано, и под Бећир-пашом, и под Мустај пашом јавно носили.

Млоги је од њих већ и јунаштвом и вештином у војевању, и предвођењу чета чувен био. Између оваковн понајпрочувенији су били сада: Станко Арамбашић, и Црни Ђорђе.

Видински јаничари сад су опет у плен, на пашалук београдски нагрнули. Они су већ, до у Ћуприју на Морави, и до Пожаревца допрли; али и Мустај пашина, српско-турска војска, готова је била. Паша сад пред турском војском, постави сина свога, Дервиш-бега, за старешину и предводитеља, придодавши му у помоћ делијског бинбашу, Балоту, а пред српском коју је у две колоне поделио, Станка Арамбашића и Црнога Ђорђа, који су такође имали подчињене себи мање чиновнике, као: барјактаре, сердаре и буљукбаше, па онда тако уређене, обадве ове војске упути противу општи, т. ј. и његови (пашини) и рајини непријатеља.

Ова војска овако изабрана и добро спремљена, изишавши из Београда у најлепшем поредку и одушевљењу, упутила се је на оне стране пашалука београдског, у којима су већ Пазвант-Оглине чете јаничарске, плењећи, робећи и палећи, налазиле се. Они јаничари, који су на Ћуприју насрнули, и који су у намери били преко Мораве прећи, па и на Јагодину ударити, и даље у Шумадију продрети, не само заустављени су, него и од саме Ћуприје сузбијени су српском војском, које су Петар кнез Ћупријски и Стеван Јаковљевић из Левча, Нахије Јагодинске, сабрали и предводили били. А око Пожаревца, у целој Ресави и даље ова Мустај пашина војска, где се је год с јаничарима сусрела, или где их је нашла или сустигла, свуд их је поражавала, свуд се жестоко одупирала, и то нарочито Срби. Турци, пашина војска, премда је њен предводитељ, Дервиш-бег, очеве мисли и намере имао, не само што није свој посао ревносно испуњавала, него је с негодовањем на Србе гледала. У ови последњи

пак била је једина и непреломна мисао и жеља: сатрти ово несташно, и чемерно пакосно зло, конечно.

У овакој мисли и жељи будући, они су ове чете крволока, за пределе пашалука београдског прогнали, па и у самој Крајини, жестоко се с њима тукли. Они (Срби) ни најмање нису штедили, ни себе ни непријатеље своје; они су се без помисла да им кад год ови крволоци доскочити могу, противу њи борили. Свуд је победа била на страни Срба. Они су с најжешћим остввењем јаничаре убијали и клали. Пардона није било. Њихови предводитељи Станко Арамбашић и Црни Ђорђе, предводећи браћу своју, били су у правоме смислу и у самом делу предводитељи јер су свакад пред војском напред ишли, бој отпочињали, и прве ударе непријатељске на себе примали. Њиова лавовска снага, и вештина у нападању, а нарочито немилично и непоштедно клање и убијање турака јаничара јако је падало у очи, њима здруженој пашинско-турској војсци. Балота, бинбаша делијски, помоћник Дервиш бегов, доста је пута, невољно из свега срца уздануо, па ваљада у исто време и помислио: „далћу се кад год ја осветити."

Можда би се по оваковом снажном одупрењу ове српско-турске војске, бар за дуже време заустовило нападање видинских јаничара на пашалук београдски, да се она није принуђеном нашла, напредовање обуставити, пре времена повратити се, и к' Београду похитати.

Они јаничари који су се, после млоге њиове браће, разбегавше се из пашалука београдског, у истом којегде, а нарочито и у самом Београду притајили се, под разним званијама занатским и радничким обдржавали се, па мало по мало, из подкрада све више и прикупљали се један снажан комплот образовати, и с овим противу законске власти буну подићи. Они су већ и своје потајне сајмове (клубове) имали, у којима су се договарали, како ћеду намеру своју извршити и цељ постићи. Они су у договору били и са свима другим јаничарима,

па и са оним, који су у Видину при Пазвант-Оглу, били, и који су све једнако на пашалук београдски насртали, и народ у њему живећи, и закону власт узнемиравали. Они су имали већ и поглавице своје, и то су били, као што су се у своје време показали: Мула Јусуф, Аганлија, Кучук Алија, и Фочић Мемед.

Ова четворица, а наравно и са осталом њиовом дружином, добро су пратили поступке Мустај пашине, и од њи рачун водили. Они су видили одлазак из Београда и српске и турске војске. Они су дознали да је паша сад с маленом, следователно са слабом, за један отпор, снагом, у граду остао. Зато они сад, кад су већ могли мислити и држати, да се је српско-турска пашина војска не само од Београда удалила него да је већ и у даљини, и да се је и у боју с јаничарима видинским, њиховом браћом, упустила, развију барјак буне у Београду противу законе власти.

Мустај паша како је ово опазио, одма је скоротечу послао сину свом с писмом, позивајући га да час пре, са обема војскама поврати се и к Београду похита: но док се овај враћао, дотле бунтовници јаничари средством једног подземног канала, кроз који је вода за у град, проведена била једне ноћи увуку се у град, и пашу, у његовом сарају опколе и стесну; па дознавши од својих кардаша и једномисленика, који су се већ у дугом времену, и у сами пашин сарај, у Ич-агаларе увукли, да је паша сину свом писао, и позвао га да час пре с обема војскама к Београду, њему у помоћ, похита, натерају пашу, да друго писмо сину напише и по скоротечи пошље препоручивши му: да где га год нађе ово писмо, онде одма да сву српску војску распусти, а са својом да иде даље противу јаничара видински, уједно јавивши му: да се он за Београд и њега не брине јер је свака опасност прошла. Паша је морао овако писмо сину свом написати, пред бунтовницима прочитати, и њима га дати да га они пошљу. Немајући куд-камо, паша

је морао сад вољу бунтовника испуњавати; јер је сав у рукама њиховим био.

Дервиш бег, син пашин, по првом писменом позиву оца свог, већ је до Гроцке, са свом војском приспео био, где је ово друго писмо примио, но бунтовници су уграбили, и у очи оног дана, кад је он у Гроцку приспео, преко ноћ су у град ушли, и намеру своју извршили. Речени Дервиш бег, по изнуђеном му од оца овом другом писму, у Гроцкој је сву српску војску разпустио; а с турском је, које је већ мало при њему и заостало, некуд у Уруменлији отишао. Балота, његов помоћник, није с њим тео ићи. Он је јамачно дознао шта су јаничари у Београду учинили, а ко може добар бити, да и он сам, у свему, није друг и једномисленик јаничара био? Он је остао у Гроцкој, но у овај пар није хтео ни у Београд ићи, већ из Гроцке оде у Смедерево, у друштву, као пријатељ и друг са Станком Арамбашићем, и другим српским војницима, који су се сад, уза Станка, својим кућама враћали. Балота је ово с намером учинио.

Црни Ђорђе, по овом распусту српске војске у Гроцкој, опростивши се са Станком Арамбашићем, и свима другима, које је он предводио и који су му подчињени били, као са друговима и пријатељима својима са војницима из крагујевачке нахије, пут у ову предузме, и својој кући и фамилији у Тополу оде; а Станко Арамбашић, у друштву са Балотом, и са неколико својих момака оде у Смедерево.

Станко је био простодушан човек, као што је то природно јунацима, па ни најмање није ни помишљао и подозревао о каквој злој намери, на Балоту, већ се с њим дружио и друговао, као раван с равним, као бинбаша с бинбашом. Но Балота, као што је мало више упоменуто, имао је намеру, зашто се са Станком удружио, и сњим заједно у Смедерево допао, и то је била паклена турска према христијанима, намера; и да би извршити ову могао, он је све дражести дружељубија

и братства јуначког пред Станком изливао, само да га успава и да му на руку дође. Под видом другара, ползовао се је Балота простодушијем Станковим, и тако једно вече, кад је Станко, у Смедереву, у свом конаку скинуо се и своје оружје са себе одпасао и на страну оставио, и већ хтео да легне спавати, речени Балота, са тројицом својих момака дође, и Станка, обезоружана, нашавши, убије.

Балота је ово богомрско дело из два узрока учинио, једно зато: да се освети над једним или другим, т. ј. над Станком или Ђорђем, што је он очима својима гледао како су ови немилице, браћу његову Турке јаничаре гонили, клали и убијали; а друго, да се једним оваким поступком извини пред јаничарима, који су сад већ господари у Пашалуку, што је и он, са својим делијама, премда по заповести и наредби законите пашине власти, противу Видински јаничара ишао. Он је, почем је Станка убио, из Смедерева у Београд дошао, али преданија, о њему даље ништа не говоре.

Док се је војска српска из Гроцке распустила, и док је Дервиш бег, принуђен будући, с оно мало турске војске која је још при њему заостала, некуд отишао, дотле и бунтовници јаничари, Мустај пашу у Београду убију, Београдом и овога пашалуком завладају, и више упоменута четворица: Мула Јусуф, Аганлија, Кучук-Алија и Фоћић Мемед, који су у свему сад догодившем се и предводитељи били, разделе пашалук између себе, и прогласе се се за врховне господаре и управитеље над пашалуком. Они су сад отворили пут у овај пашалук свима својим кардашима, и тако се сада, са свију страна, све турске скитнице и бадаваџије, у пашалук београдски скупљати зачну.

Мустах пашина влада, трајала је 4. године дана, и свршила се 1799. године у Октобру месецу.

Дахије су сад почеле управљати по својој вољи, ћуди и жељеном начину. Они су сав пашалук између њих че-

творице, као што је мало више речено поделили, и сваки је у свом делу самовластни и неограничени господар учинио се. Они су и од порте, на делу независимима учинили се. Порта никакве па ни финансијалне користи од овог пашалука, имала није, премда су је они с почетка претварајући се, лагали, и само речма показивали јој се покорнима и повинима, као што ће се то даље из собствени њиови поступака, видети. Они су сваки у свом делу, сву управу над земљом и народом у своје руке узели. Они су кадије (судије) постављали. Они су муселиме у нахијама постављали. Ови су били, по турском начину, полицајне власти; али су они, по самовољству свом, и судејску власт заузимали. Сваки је дахија у свом делу, царске араче и порез, као и друге трошкове, на одржавање градске страже, које су до сад паше узимале, и то све удвојавајући и учетворавајући, купио, осим што су од народа, силом своје власти, у природи узимали за се, и за своју телохранителну војску, као: у дрвима, сену, јечму, маслу и прочем. Сваки је нахијски муселим држао при себи по 20—30. момака турака, а народ је и овим муселимима и њиховој стражи морао издавати плату, какву су им дахије определиле, конаке им о свом трошку и труду градио, а поред тога морао им је доносити дрва, и давати им: сено, јечам, масло и мед, кокоши, јагањце, јаја, млеко и сир, једном речи све, што су год захтевали. Они су (делије) да би утеснили рају и пригњавили је могуће више, а и да би дали својима прилику и могућност без труда и зноја, живети и обогаћавати се, допустили су сав пашалук почифличити. Мукаде (сопствена царска добра) они су за себе задржали, и у њима су од својих људи, субаше поставили, који су са мукадама управљали, не само у смотрењу збирања десетка од земаљских продукта него и у свему другом. И овај (субаша) је још по неколико момака Турака, кардаша своји, држао и с њима заједно уживао и делио, оно што су од народа отимали. И у чифлуцима, јаничари чифлукџије, и ови у

мукадама субаше велика су зла народу причињавали. Дахије су да би учинили, да раја никако главе несме подићи, ни бела зуба помолити, у свима паланкама, и у већој части села, као и у мукадама изградили ханове, [28] све о трошку и труду народном, и у ове понамешћали по величини места и броја житељства, од 10—15., с коца и конопца њиове браће јаничара, да на рају изближе пазе. Народ је и ове ханџије морао ранити и издржавати у свему, осим оног што су они сами силом отимали. Муселими нахијски често су, под видом обилажења, и расматрања, да се неби каково зло у нахију увукло, и догодило, овим ханџијама, са својим свитама, у гости долазили, и по неколико дана код њи се гостили и веселили; а то им је врло лако чинити било јер при свима таким гозбама, раја је морала све, што је за угошћење потребно било, давати и доносити. Осим свију избројани, и други су Турци, скитнице, или овим ханџијама долазили да се бадава ране, или су се непосредствено, сваки божји дан Србима у куће наметали, да бадава једу, и варварске своје жеље, у сваком смотрењу назадовоље. При вишенаведеним госбама муселимским, морала је и раја силом веселити се, и коло пред овим мрским душманима играти. Код оваких прилика, зликовци ови силовали су младе и девојке, а млогу су на силу одводили и турчили је. Између ованови зликоваца, одма, од самог почетка владе делијске, понајвише одиковао се је скотским наврпењем своји похотни жеља, муселим руднички, Сали Ага; брат дахије Кучук Алије. Он је за то и „биком рудничким“ прозват.

Више упоменуте дахије, да би оправдале себе и своје поступке противу законе власти учињене, преко своји кардаша јаничара цариградски обрате се на султана једним арзиалом (прошења, молбеница). Они су у овом арзоалу правдали своје поступке, и доказивали; да су крајње принуђени били са Мустај пашом онако поступити; јер је он њи без сваке њиове кривице немилице и без сваке

поштеде гонио, и рају према турству и вери османској, дао образ, и ослободио је тако, да је она већ Турке синове царске, сасвим презирати, и ниушто држати одпочињала, па тим начином да је већ сасвим ногама неверника погажен био „Дин-Иман“ турски; да се нису они противу цара подигли и од њега се одметули; да они јесу и остају цару верни и послушни, и да за доказати тога, они Султана моле да он за београдски пашалук вззира у Београд пошље коме ће они, као царевом веќилу (наместник, пуномоћник) у свему покорни и послушни бити.

Султан, Селим III., премда је знао да је све ово што му дахије београдске пишу, у чему се извињавају правдају и за што га молу, гола притворност и лаж опет зато, што су се млоге у царству буне, противу владе, и од знања врховне власти појављивати одпочињале, морао је од два зла, једно које је мање за владу његову изабрати, и тим бар за неко време себичне страсти утишати и уталожити. Он дакле, дахијама, тобоже поверује и опрости им, па и пашу свога у Београд пошље. Али делије су, као што је и сам Султан држао, са овим њиовим арзоалом дејствително Султана варале. Није ту више било од њи ни верности ни покорности према законој власти. Они су се у самом делу поставили у оно стање према порти, у каквом се и Пазвант-Оглу у Видину налазио. Везир је истина у Београд дошао и титулу паше од пашалука београдског на себи носио, али је он само сенку мниме законе власти представљао, а пашалуком су дахије управљале и у свему, по својој вољи, разполагале и заповедале. Паша није смео ни жив се показивати.

Почем неко време, после овог дахијског арзоала прође, и почем од Дахија и поискани Паша у Београд дође, онда они, зар побојавши се да га паша не обелодани, и да њиове нечовечне и пређашње и садање поступке неопише, смисле још један арзоал, али од стране

раје сочинити, и Султану га послати. Како су смислили, тако и учине. Они сами сочине тај арзоал, и у њему, као да народ говори, покажу: да је ово садање стање и управа у пашалуку београдском за њега благодетелна; да је пређашње под пашама, Беһир и Мустафом врло незгодно и несносно било, јер су их ове две паше, због силни својих трошкова, који су без разлога чинили, здраво ограбили, и у лику их готово опасали; да је тек сад од како су дахије настале моле очима прогледао и живити угодно одпочео, и да они мало за опстанак и одржање садашњег стања ствари у пашалуку овом. Дахије су ове кнезове народне натерали, те су овај арзоал подписали, но јесу ли га они Султану послали?

Кад су дахије и ово учиниле, онда они сва зла, која су наумили и смислили, и о којима је од части већ напоменуто, чинити одпочну, у мисли: да су се сад са свију страна и у свему обезбедили, и да им нико ништа неможе, имајући у свом запту пашу, и народ на свом расположењу.

У ово време био је у Београду архиепископом и митрополитом грк, Методије. Ово свештено лице, будући су и паше: Беһир и Мустафа, по народ врло добри и благодетелни били, као што су људи који су га изближе познавали, било је и од мирјана и од свештенства за његову доброту лубљено и почитовано. И оно је на ове и овакове мрске и нечовечне поступке јаничарске са отвратношћу и негодовањем гледало, њи и њихове поступке презирало и мрзило, и страдајуће своје стално сожаљевало, и у приликама тешило. Овај митрополит имао је за протосинђела, опет грка, по имену: Леонтија Ламбро, родом из Једрена. Овај је мрзост свога старца на јаничаре и очитовање њиови поступака. на своју ползу употребио. Он дакле почне Методија код дахија опадати, па које опадањем, које обећањем да ће им и он на руку ићи, а које и готовим новцем, у коме су дахије у почетку свом велику потребу имале, дотле успе да да-

хије Методији смртну пресуду изреку; а Леонтију обећају: митрополитом га београдским учинити.

Дахије су знале да је њима лако Методија у Београду смаћи, али да ће им тешко, и можда сасвим немогућно бити у Цариграду, Леонтија завладичити; а да би им и у овом изишло за руком, они, пресуду своју изречену на живот Методија паши, као царском човеку, на извршење наметну; и паша који се је морао по вољи дахија владати, и можда и за добар подкуп од Леонтија, као тобоже закона власт, за владику у Цариград препоручи, са известијем: као да је Методије од природне смрти скончао се.

Ми смо у патријаршији цариградској истраживали, каква је известија речена патријаршија о догађају смрти Методијеве онда имала, и дознали смо: да јој је јављено, да је Методије природном смрћу живот окончао. Дакле преварена је и патријаршија. —

И тако Леонтије умивен крвљу Методијевом, за архипастира београдског, у Цариграду, посвећен буде, и другом дахијама постане у мисли: да ће и он покрај дахија, све моћи чинити што жели и оће. Овај паклени поступак свима је кнезовима народним, а и другим знаменитим Србима, а нарочито Христијанима у Београду живећима, познат био.

Црни Ђорђе, о коме је већ у предидућим врстама овога списа била реч, и који је у преднаведеном рату немачком противу турака, сопствене чете имао и ове предводио, био је већ довољно прочувен и проглашен у народу за одважност и храброст; а кад га је Мустај-паша, са Станком Арамбашићем, предводитељем српске војске, поставио онда се је он са свима одличнијим и јуначнијим Србима, из свију крајева пашалука београдског, познао; и од свију ови према себе уважење задобио. Од овог времена баш и под самом строптовом владом јаничарском, докле је она трајала, где се је год Црни Ђорђе у народу, био на саборима празничним код

цркава, на панаћурима или ма каквим сајмовима показао, свуд су људи, са неким зачуђењем и уважењем, један другом показивали, говорећи: „Ено Црнога Ђорђа“. Турци су га Караћорђем звали, а то значи што и српски: „Црни Ђорђе“. Они су јако од њега зазирали. Турчину никако није мило било с њим сусрести се. Турцима је здраво позната била његова трезвеност, његова необична одважност, његово јунаштво, и свагдашње, према њима, његово живо и упорно стајање на кремену.

Поступци јаничара дахијских, не само према Србима раји, него и према самим Турцима, мирним и добродушним јерлијама и спахијама, који су дозвољеним средствима насушни хлеб себи приобретавали, излазити су почели на највиши степен нечовечности. И сами оваковй Турци већ нису могли тиранство јаничара равнодушно сносити. Између оваковйх било их је који су се с јаничарима тући почели, но свагда су били надвлађивани, и принуђени били остављати своја добра, а доста пута и саме фамилије, па некуд бегати, спахије ратосиљајући се спахилука, а јерлије своје куће, заната или трговине. Било је између ових, који су у оваковом стању ствари, и у Аустрију пребегавали, и тамо прибежишта, и заклон животу свом тражили. У ово време млоги су и од Хришћана, трговаца, од дахијског зулума, у Земун, у страну аустрийску из Београда пребегли, као што су то били, између осталих: браћа Петар и Паум Ичкоглије, Стефан Живковић и Нана Бомба. Било је Турака, који су се непритворно почели са српским кнезовима договарати шта ће и како ће, и позивали их на устанак противу дахија. Ово су највише чиниле спахије у којих спахилуцима јаничари су средством силе своје чифличким господарима учинили се, па чинили што хоће и са спахилуком и са рајом. И ове спахије, и Србе, највише је на устанак подстрекивао тефтердар Мустај-пашин, Асан-бег, и Мемедага Коњалија. Ова двојица, не могући сносити прекомерна безакоња јаничаро-дахијска, заједно су са једним од бин-

баша Мустај-пашиних, Дели-Аметом, кога су јаничари у једном сукобу и ранили, у Земун пребегли, па будући у договору с некима и од Турака и од Срба, и џебану су, за устанак противу дахија, приуготовљавати започели.

Неки од кнезова народних и она предупоменута двојица: Асан-бег и Коњалија, са млогим и Турцима и Србима, били су се већ и договорили да се противу дахија подигну. Асан-бег и Коњалија, већ су и нешто барута и олова из Немачке у ову страну претурили били, и дан је за устанак већ одређен био. Али Асан-бегов брат у Пожаревцу почне пре одређеног рока, које дахије дознавши, незадржано са својом војском навале, те и буну против њих појављену угуше, и Асанбеговог брата убију. И тако, за овда изглади се из памети и Турцима и Србима једномисленицима, свако даље предузимање устанка противу варварства јаничаро-дахијског.

И Турци спахије, којима је јаничарство дотужало било, као што се из досад описаног види, утучени су били у главу, као и раја Срби; јер су јаничари безобзирно сва зла чинити отпочели. И једни и други, без сваке надежде на бољитак, страховали су и гледали своје зло очима. Спахије, кад су у време збирања десетка излазили у села својих пашалука, састајали су се са Србима, и њиховим кнезовима, и јадиковали су једни пред другима непритворно, и с тим су, једни другима, ужасно стање варварства, олакшавали.

Султан, Селим III., већ је имао веројатна известија о поступцима дахијским, и та му је јамачно, његов паша из Београда доставио. Он је већ знао, да његов паша само једну сенку његове власти представља. Он је знао, да дахије противно свима његовим ферманима, у сваком смотрењу, нечовечно поступају, и да велика злочинства упражњавају; али све то још није упечатљења на њега учинило, док и Асан-бег из Земуна у Цариград није дошао. Сад је, речени Асан-бег сва пређашња известија, која је султан о нечовечним поступцима јаничаро-дахиј-

скима, и према раји, и према Турцима мирним житељима имао, као очевидац султану не само потврдио, него их и најопширније и најподробније описао. И премда, после овога, за јаничаре у пашалуку београдском ништа није остало чиме би се оправдати могли, опет зато, никаква се следства, за олакшање судбине народа, у често поменутом пашалуку нису показала. Овоме могли су бити узрок и јаничари цариградски, који су браћу своју код порте свагда заступали, и она турска реч „Ишалах" по којој, Турци, следујући, врло су ретко кад што предузимали чинити, и у извршење оно приводити, чему је кад време било.

Спахије, као што је већ казано састајући се са кнезовима, и другим у народу одличним људма, покрај јадиковања и договарали су се шта ће и како ће, и у овом договарању наговоре и напуте они кнезове, да и они с народом, од своје стране, једну тужбу цару напишу и против јаничара, предаду, казавши им и то: да ће њина брига бити, ту тужбу у Цариград послати, и наредити, да она султану у руке дође. Кнезови народни, овај савет и напућење својих спахија приме, тужбу, на име султана, напишу и њима је предаду, а ови (спахије), кад речену тужбу приме, као што су и кнезовима народним дали реч, оправе је преко својих пријатеља у Цариград, и она цару у руке предана буде.

Кад султан, имајући сведења и одпре о свима ужасима варварства јаничаро-дахијског у пашалуку београдском, и ову тужбу раје, Срба, прими, а он тек онда смисли, једним угрозителним ферманом, дахије устручити, и поплашити. У овом ферману, који је паши београдском, ради саопштења дахијама, послан, султан је између осталих угрожења, најпосле казао и то: ако дахије и у опште јаничари, и после овог и оваковог фермана не одустану од њихових нечовечних, и његовој царској вољи и жељи противних поступака, да ће он принуђен бити и војску на њих послати, и својим оружјем, како се најжешће може, казнити их.

Дахије су саслушали овај царски ферман, али се нису ни најмање устручили, ни поплашили због оног царског навода у реченом ферману „да ће он принуђен бити и своју војску на њих послати.“ Они су држали, да врана врани очи неће вадити; и та царска војска, и ако нај-после на њих дође, да ће онако према њима бити, као што су и оне царске војске према Пазван-Оглу видинском биле. Они нису, после саопштења им вишеупоменутог фермана, врло забринули се, и страхом обузети били од раје; јер су наравно, по току пређашњих догађаја, одмах, при оваквом стању ствари помислили, да султан може рају напустити на њих, као што је и Мустај паша противу јаничара док су у Видину били, и на овај пашалук нападали, рају употребио, при ком догађају, они су и сами очевици били, како су их Срби без сваке поштеде клали, и убијали и како нигде, према онима, који бране веру и рођену домовину своју, мегдан одржати нису у стању били, а особито сад, шта би од њих радила раја, коју су они више него икад, безгранично противу себе ожесточили. Кром раје, било је још и самих Турака, мирних спахија и јерлија, трговаца и занација, којима није било до беснила, који су желели да у миру ползују се својим законитим правима, и да праведним и човечним трудом стечени хлеб, под заштитом законе власти, каква је била Беќир-пашина и Мустај-пашина, уживају, и који су на јаничаре, макар да су им једноверни, здраво мрзели, и и ненавидили; јер беснило јаничарско и њима је већ, не само додијало, него претерано преко сваке мере, и огадило се.

Дахије су, у течају четворогодишње с неколико више месеци, своје безгранично варварске владе, имали и времена и прилике узнати и познати како турске спахије и јерлије, који су их ненавидили и мрзили, тако и кнезове народне, и све друге одличније у народу људе, у којима народ веру има, које би у свему послушао и за њима пошао; па за обезбрижити себе и с једне и с друге

стране, они се (дахије) договоре и коначно закључе последње и најжешће мере предузети, а те мере биле су: да све оне Турке, спахије и јерлије, о којима је мало више реч била, из овог пашалука отерају, или у противном случају, да их поубијају; а кнезове народне и друге одличне Србе да све исеку, па онда и оружје од раје да покупе, и да рају овим начином обезглаве, оплене и угњету тако, да она, ни начина, ни помисла, противу њих дићи се и узбунити, макар и по самом позиву и саизволењу султановом, имати не може. Мало пре, пред више упоменутим ферманом султанским, допадне у руке дахијама и једно писмо под потписом Алексе Ненадовића, и многих других мирских и духовних лица, међу којима и подпис Хаџи-Руфима, архимандрита манастира Боговађе, здраво почитована у народу човека. Ово писмо уређено је тако, као да се у њему потписани туже плац-мајору земунском, Митезеру, а особито Алекса Ненадовић, као добро познатом пријатељу свом, на поступке дахија према народу, и кажу: да су они готови противу дахија дићи се, и да распитују да ли би им с царске стране било помоћи, и да ли нема у Земуну и сад који од оних, избегших из Београда од зулума јаничарског, Турака, који су цареви људи и пријатељи, и који би им помогли само у набављању џебане.[19] Можда би дахије и поводом самог овог писма, које су они, знајући своје према раји поступке, за пуноважно и истинито држали, овако што нечовечно чинити предузели; али кад им и поменути ферман, онаковог садржаја дође, онда већ никаквом двоумљењу међу њима, за удејствовање оваковог ужасног предузећа, места није било. Овако закључивши, они отпочну своје паклено делање у почетку јануара 1804. године, одредивши, међу прочима за извршење, истог у западној части београдске нахије, ваљевске и шабачке, Фочића Мемед-агу.

Још далеко пре ове паклене намере дахијске, они су се и са свима сталним, и оним Турцима, као што је

о том и мало више напоменуто, који су се царске стране држали, позавађали, из пушака се тукли, и прогонили их. Они су са својим људма, једномисленицима свака зла народу чинили. Осим свију других зала, сваки је Турчин јаничарин, или и каква друга његова присталица, могао Србина буд-зашто, убити, па му зато нигде суда није било. Фамилија убијеног Србина још је морала и крвнину,[20] колико јаничари оцене, у таквом тужном стању платити; а ако је ишла тужити се још је горе по њу било, јер убице, после тога, из пизме, утамањивали су сву такову фамилију. Но све ове несреће, и сва ова паклена зла, која су на Србе наишла, ништа друго нису били, него цена, вечним промислом одређена, за устанак, и за коначно збачење варварског јарма с народа српског. Јер, дух је у народу оживео, који је свемогућим промислом Божјим одређен био, да на устанак Србе спрема и подјжиже, и да им не да са свим изгубити се и клонути. Он је пролетао на све стране кроз народ, јављао се и онде где му се нису надали, улазио је и у најскровитија места, и сачувао се од свију адских мрежа, које су распињате биле њега ради.[21]

За време Бећир-пашино, а нарочито за времена Мустај-пашиног, ретко се где који хајдук чуо у пашалуку београдском, и овај је морао бити из Босне, или из Ерцеговине; па кад га је потера тамо узнемиривати почела, а он је у таковом случају, у дубоким планинама Шумадије скровиште тражио. Сада пак, од како је јаничарска влада наступила, млоги су се и сами Срби из овог пашалука београдског, или са свим у хајдуке одметнули, или су код познати својих, за време прикривали и које куд веругали. *Карађорђе*, од кога су Турци здраво зазирали, и зато здраво га и уочили, стојећи живо свакад на опазу, знао је он како за оне прве Србе, који су се са свим у ајдуке одметнули, тако и за ове друге, који су се, времено, прикривали, као што је и сам тако чинити кад и кад морао. Он је знао местимице за свакога где се који на-

лази, и где кога кад му устреба, наћи може. Они су (хајдуци) с њим и он с њима већ једне мисли били, и о једном су промишљали. Он је вештином својом знао и неке од самих Турака јаничара задобити, и с њима се побратимити, као што је таково побратимство и са Ибраимом ханџијом тополским, и са Ибраимом Ужичанином, ханџијом орашачким, учинио. И ови су, судећи по поступцима њиховим, према Карађорђу, његово побратимство уважавали, и достојним га за себе држали. Он је од ових побратимљених Турака много којешта дознавао, а нарочито шта и о њему мисле дахије, и шта се и за њега у њиховом пакленом казану кува и спрема. Зато је он ползујући се оваковим дознавањима од својих побратима Турака, и готово по све и сам хајдукујући, вешто вребао време, те и у домаћим својим пословима и трговарењу, никакав назадак није имао. Он је лучно закапарисане њим свиње баш у оно време, кад су дахије, Узун-Мемеда са 12 Турака, и по његову главу послали, и те је исте свиње, трговину своју, на остружничку скелу отерао. и продао баш у само оно време, кад је Фочић Мемед-ага изишао да Србе коље, и кад је већ и последњи час српског устанка куцао.

Предводећи Карађорђе, са Станком Арамбашићем, српску војску, и бијући се са јаничарима видинским, измерио је он и своју и својих отечественика снагу, па је већ и у тврдо држао: да ће снага народа српског, само ако је добре воље, и самоотвржења за своју рођену ствар буде, кадра бити одолети Турцима, и јарам варварски са себе збацити; али је помисао о томе страховита, и предузеће таковог чега, макар како да је духом својим уверен био за успех, врло грдно било, особито сад, после петогодишње владе јаничарске, која је Србе здраво у главу убила, опљенила и застрашила. Зато је он, у течају времена његовог о том промишљања, принуђен био, где му се год прилика указала, своје соотечественике обавешћивати, подстрекавати, слободити, и за једно

једно тако велико и страховито предузеће приуготовљавати.

Одређени Фочић Мемед-ага, на извршење упоменутог оног крвавог дела, сад је изишао из Београда. Он је из свију зликоваца и крволока, дахијама служећи, и за њи жртвујући се, изабрао све по избор горег од горега, и тако кад је био готов да он сам собом кроз западну част нахије београдске, целу ваљевску и шабачку, које су њему и принадлежале, прође, и међу њима (дахијама) уговорено и закључено изврши, онда он и неким од кнезова, као београдским: Сими Марковићу из села Борка, и Станоју Михајловићу из села Зеока, и ваљевским: Алекси Ненадовићу, Николи Грбовићу и Илији Бирчанину поручи, да ће код првих, доћи на ручак, него да му такав и за њега, и за његових 250 момака приуготове; а другима да га дочекају на међи београдске и ваљевске нахије. Мус-Аги пак брату свом, и Беги Новљанину наложи: да они по своме знању, све оне кнезове и друге одличније и у народу значеће људе похватају и позатварају тако, како ће их он све кад у Шабац из Ваљева дође, оковане, у тавници наћи.

Овако спремљен, и по овако издатим налозима, Фочић, са 250 Турака коњаника, из Београда, од прилике 13-га јануара 1804. године крене се. Налози његови испуњени су били од кнезова нахије београдске, и од поглавара јаничарских у Шапцу: Мус-аге и Беге Новљанина, који је сад наново од кад су дахије пашалуком београдским завладале, опет из Босне у Шабац дошао. Ови затворе и окују млоге кнезове из нахије, и поред ових и неке знаменитије шапчане, који су у народу значење своје имали, као: Остоју Спужића Тому, Тркића, и Николу Чиркаџију. Он је (Фочић) тога истога дана, кад је из Београда изишао, у Зеоке, кнезу Станоју на ручак дошао, допраћен будући довде и кнезом Симом Марковићем. Обојици овим кнезовима Фочић ништа од своје намере приметити није дао, до само што је и једном и

другом заказао, при поласку из Зеока да порез што скорије покупе од народа, и њему га где им он поручи, донесу. Одавде је овог истог дана, пут ваљевској нахији предузео, и у ову, прешавши брод на Љигу, ушао је. Овде су га дочекали млоги људи, по наредби кнезова, али ни једнога од више упоменутих кнезова није било. И они, по налогу Фочићевом, јамачно не би изостали, али се нису надали да ће он, онај исти дан, кад је из Београда пошао, и на међу ваљевске нахије доћи. И ово је још једна прилика, коју је вук за окривљење јагњета тражио. Расрђен, што и од кнезова није дочекан, није овде на међи ни сјахивати хтео, него је управо у манастир Боговађу на конак отишао. Ни Руфиму, архимандриту овог манастира, који је такође за касапницу одређен био, ништа Фочић приметити није дао. Он је сад у почетку свога предузимања смислио најпре кнезове, као главе народне, поутамањивати, па почем се народ обезглави, да ће му лако посао са другима ићи. Још тога дана, кад је у Боговађу на конак дошао, он је преко ноћ одредио тројицу из својих крволока, да се сутра, 14. јануара са зором у Зеоке поврате и кнеза Станоја убију, па одатле да у Борак оду, те и са кнезом Симом тако учине, главе им одсеку и у Београд однесу. Она мало више упоменута тројица крволока, по наредби свога господара поврате се у нахију београдску, а Фочић, из манастира Боговађе, за Ваљево оде. Алекса Ненадовић, Илија Бирчанин, Милован Грбовић син кнеза Николе Грбовића, будући му је отац болестан био, изишли су Фоћићу на сусрет, и дочекали га у пољу Љубиничком. Он и овима овде ништа осетити није дао од својих паклених намера, но тек кад одавде, са својом пратњом и са њима тројицом у Ваљево дође, онда по наредби, коју је својим џелатима раније издао био, сву тројицу више упоменутих кнезова, изненада у тавницу баци, и у тешке их ланце окује.

Она тројица што су се повратила у нахију београдску, да изврше крвно дело по жељи и намери свога го-

сподара, рано су у Зеоке и то у кућу кнежеву, дошли, где су и њега затекли. На питање кнежево, одкуд они тако, одговоре: да их је ага повратио у Београд због неких његових потреба, па да су из м. Боговађе јутрос поранили и дошли њему, да што поручају, па одавде у Београд на конак. Кнез Станоје, при овој несрећној за њега прилики, сам се задесио код куће с двоје троје деце, која су Турцима коње прихватила, и по воћњаку више куће, узели водати. Кнез је сам принуђен био у кући ватру разгоревати, да се Турци огреју, и спремати им што за доручак. И у овом и оваком журењу кнежевом око ватре и припремању јела, Турци увребају прилику, те један између њих, реченог кнеза из пушке убије, и главу му одсече. Како пушка у кући пукне, а она деца што су по воћњаку турске коње водала, међу којима је и најмлађи брат, погинувшег кнеза, Маринко био, поплаше се, па попуштају коње, и стане их вриска и јаук. И тако сад, које од пуцња пушке, које од вриске и јаука деце, а које од топота и ржњаве и вриске напуштених коња, учини се у свему селу ларма. Сељани зеочки одмах почну се један по један, који с пушком, а млоги са сикирама и кољем, кући кнежевој збирати да виде шта је. У само ово време збирања сеоског, дотрчи, од стоке, и синовац кнежев, Никола, син старијег брата кнежевог Милосава. Турци су већ, не чекајући ручка, са главом кнежевом изишли били из куће да пођу својим коњима и даље, пут Борка, да предузму, кад је Никола кући дотрчао, и видео шта су му Турци са стрицем учинили. Николу ни мало не смете ни сам овај изненадни и жалосни догађај, ни страх од Турака. Он како је кући дотрчао, и видио шта је, упао је у вајат стричев, његову пушку дочепао, Турцима на сусрет испао и повикао: „Станте, Турци, нећете ни своје живе, а камо ли кнежеву мртву главу одавде изнети.“ Турци, изненађени оваком слободом, и разјареношћу Николином, и виком и грдњом свију сељана, поплаше се, па сва тројица по-

врате се у кућу и затворе се; а Никола стане на згодно место, с кога ће моћи, кад би се који Турчин из куће помолио, безпромашно гађати, и стрица свога осветити. У ово време већ су се и сељани, великом гомилом, око куће кнежеве, прикупили били, и велегласно, како су и Турци у кући чути могли, договарати се почели да кућу запале ако Турци својевољно из куће не изиђу, и не предаду се. Ово договарање Срба, кад Турци у кући дочују, а они онда отшкрину мало кућна врата, и један се од њих помоли, и то баш онај, који је кнеза убио, да сељанима нешто проговори, а Никола, који је на мети стајао, и баш овако што да Турци учине чекао, опали пушку, те Турчина посред котлаца погоди, и он се међу дружину своју, мртав у кућу свали. Сад већ Турци видећи шта је, и да им предстоји свима изгинути, начну из куће запомагати и сељане молити да им опросте, доказујући: да они оно нису по својој вољи, и из какве пизме према кнезу, учинили, него да им је њихов старији тако заповедио да учине; па најпосле, баш ако су и они криви, да је већ крв за крв проливена, глава главом замењена, па по томе и удовлетворење кући кнежевој учињено. По дугом оваковом мољакању и правдању Турака, премда је Никола и намеру и друштва имао ове Турке потући, склоне се сељани те им се Турци на веру предаду, и тако исти сељани, речене Турке, до најближег турског хана невредиме допрате; а кнеза свога, са тугом великом, и очајним очекивањем на варварску освету, вечности у руке предаду. Никола је и сам, бојећи се освете турске, после укопа кнежевог утекао у ваљевску нахију, у село Бабину Луку, и ту је код ујака свога, Јакова Саића, прикривен стајао, док се међу тим на скоро и барјак јавног устанка српског противу Турака није развио.

Кад су она три Фочићева џелата у Зеоке дошла, да кнеза Станоја убију, они ту затеку једног, кнез Симиног пандура из Борка, који је послом од кнеза Симе, до кнеза

Станоја дошао био, па кад и они дознаду, да је ово кнеза Симе пандур, а они заповеде истом да се одмах у Борак поврати, и да кнезу своме каже, да се од куће не заилази, јер ће они на њега ударити да му нешто кажу, што им је ага препоручио. Овај пандур по препоруци Турака, а и иначе можда је имао намеру вратити се, пође пут Борка, али, ваљда још није био ни из села Зеока сасвим изишао, чује он глас пушчани, и то такав глас, какав пушка издаје кад се њеним танетом у што удари. Речени пандур како је овакав глас зачуо, одмах је помислио да је ово каква несрећа, па дошавши у Борак, и нашавши кнеза код куће, уместо да му каже, да се од куће не заилази, он му преповеди све, како је чуо глас пушчани, и препоручи му, да од куће бега, и гдегод се прикрије. Оних двојица Турака, који су из Зеока онако испраћени, макар да су трећег друга изгубили, и макар да су и сами за свој живот у страху били, опет зато нису сметули с ума налог свога господара. Њих двојица дакле дођу у Борак, и кад их овде срећа не послужи да услугу аги своме принесу, јер кнеза Симу код куће не нађу, а они се поврате у Београд са сопственом штетом, којој се никако нису надали.

Фочић, како је наредио да она тројица његових Турака у београдску нахију поврате се, и вишеупоменуте кнезове поубијају, и сам је из м. Боговађе у Ваљево отишао, као што је мало више описано. Он је 16-га јануара, после подне, у Ваљево стигао, и у конак војводин одсео. Војвода или муселим ваљевски, био је тада неки Пореч-Алија, Арнаутин, бескућник, зликовац и удворица јаничаро-дахијска. Ту су и кнезови били. Кад су, речени кнезови, изишли Фочићу на поклоњење, и упитали га за здравље, он им је одговорио: „Ја сам хвала богу здрав, него како сте ви ђенерали?“ На овакав отпоздрав Фочићев, премда је Алекса Ненадовић одговорио да они нису ђенерали него покорна раја царска и његова, текнуо је у срце и њега и његове другаре; јер им је одмах

на памет пало оно подметнуто писмо, о коме је на своме месту већ била реч, и о коме су они одавно извештени били. После оваковог Фочићевог отпоздрава, кнезови су незадржано, као што је горе напоменуто, у тавницу бачени, и у тешке окове стављени.

Фочић, да би могао у овом свом предузећу двоструку корист поцрпсти, пустио је реч: да ће затворене и оковане кнезове ослободити, и сваку им другу казну, коју су они заслужили, опростити, ако му добар откуп за себе даду. Он је за овај откуп огласио 100.000. гр. (дукат је цесарски тад важио 8 гр.). Брат Алексе Ненадовића, Јаков Ненадовић, који се је у то време трговином занимао, и који је и сам, једно због трговачки, његови, односења, а друго и због брата Алексе велико познанство и значење у народу имао, како му је Фочићева уцена саопштена, одмах се је и сам, и преко познати, ваљеваца Турака, за умалење захтеване суме за откуп упустио договарати. Он је овај откуп у пола олакшао, и на тај рачун, скупивши које од куда до 20.000 гроша, 21. јануара, Фочићу донео и предао, обећавши: да ће до два, три дана, и онај остатак донети му, као што би, за спасење и брата свог и оне друге двојице кнезова јамачно, и учинио. Но Фочић као што једно, није ни имао намеру праву, речене кнезове и даље у животу оставити; друго што су се већ за ово време петодневног његовог бављења у Ваљеву, крагујевачка, смедеревска и београдска нахија узбуниле биле, о чему је он од својих кардаша извешће добио био, а треће, што му је требало час пре и у Шабац отићи, да се и тамо невине српске крви налоче, није могао даље у Ваљеву задржавати се и чекати да му Јаков и последњих 30.000 гроша донесе, но је тај исти дан, т. ј. 21-га јануара, кад му је Јаков првих 20.000 гроша донео и предао, издао заповест својим џелатима, те ови Алексу Ненадовића и Илију Бирчанина погубе. А Милован Грбовић, који је у овај пар у место оца кнежином управљао, и који је, у

место оца и у тавницу запао, курталише се од погибели тиме, што је у тавници будући, поочимио Пореч-Алију муселима ваљевског, зашто га је овај од Фочића и измолио.

Алекса Ненадовић, како је у тавницу бачен, и у онако тешке ланце окован, увидео је шта се с тим хоће, да се ту само за њиховом крвљу жедни, када се већ никаквом уценом новчаном загасити не може; па је брату своме Јакову из тавнице, препоручивао и говорио му; да нипошто за откуп његовог живота новаца не даје, и да фамилију тиме не затире, јер Фочић, вељаше Алекса: „лаже, он ће и ако му ти новце даш, и новце узети и нас погубити." Али Јаков није хтео од своје намере одустати, мио му је био живот брата рођенога, а покрај овог, и оне друге двојице.

Овај Алекса Ненадовић био је један од најразумнијих и најважнијих кнезова. Истина је и Илија Бирчанин у народу много важио, као и Никола Грбовић, који је и берат царски на кнештво имао, но зато у делима тичућима се целе нахије, свуд је Алекса предњачио. Он је и у збору свега пашалука кнезова, за мудра човека од свију кнезова држан. Њега су не само Срби, него и сами Турци, сталне спахије и јерлије, житељи ваљевски, почитовали и пазили; и да је Фочић с малином својих крволока у Ваљево дошао, и да се и Турци и Срби нису бојали, да ће са оноликом гомилом његових бескућника, и њих попалити и опленити ако се успротиве његовим намерама, можда би и на супрот Фочићу стали. Овако грозна, и на правди Бога догодивша се смрт ове двојице кнезова, а нарочито Алексина, здраво је опечалила и узрујала и Србе и Турке ваљевце. И сам Мус-ага Фочићев брат, премда је и он у Шапцу, по заповести Фочићевој, неколико кнезова и знатних трговаца, као што је мало више описано, позатварао, како је чуо да је Фочић Алексу у тавницу бацио и оковао га, одмах је к Ваљеву похитао да га измоли и курталише, но кад је

на половини пута, к Ваљеву, био, од очевидаца известен да је Алекса већ погубљен, поврати се у Шабац, па дознавши шта је Фочић у Ваљеву починио, и побојавши се да и ове у Шапцу затворене судбина Алексина не постигне, све поиспушта. И тако, кад је Фочић у Шабац дошао, ни једног Србина од оних, које је он желео затећи приуготовљене за жртву његовом крволоштву, није нашао.

Не само Срби, него још много више Турци ваљевски, по оваковом грозном и жалосном догађају, дали су на знање Фочићу, да ако он жели мир у раји и међу њима (Турцима) у овој нахији, и у околинама њеним имати, то за кнеза, на место Алексино, опет кога из његове фамилије да постави, и Фочић по овом обеју страна, т. ј. и Срба и Турака предлогу, за кнеза, на место Алексино, наименује Јакова. При овим несрећним догађајима Јаков је, побојавши се и за самог себе и фамилију, отишао био у Бранковину, да имање кућевно и фамилију од плена прикрије, но кад га је Фочић за кнеза, на место братовљево, наименовао, онда је по порукама и Турака и Срба, морао у Ваљево доћи, и тирану предстати. Јаков се је дуго одговарао да се кнешва примити не може, но најпосле по настојавању Турака ваљеваца, а и да се Фочић не би поново разјарио, наименовање прими, а управљање кнежином, за неко време, предано буде неком Пеји Јанковићу, куму погибшег Алексе, који је код истог, за све време његовог кнезовања, у служби, по делима кнежине, био, и, у кнезовању и управљању кнежином известио се. На место пак Бирчанина постављен буде Фочићем Милић Кедић, из села Суводања, који је код погибшег Бирчанина, буљукбаша био.

Почем се ствар окнежења Јаковљевог овако сврши, онда Фочић спреми се за у Шабац поћи. Он је већ у бриги и сумњи био од узбуђења раје, па зато да би овај страх прикрио, пре него ће поћи казао је Јакову, да је рад, уз пут, идући к Шапцу, кроз нахију ваљевску

хајку терати и лов ловити, но да он са осталима кнезовима нареди да хајкачи изиђу, и да сваки кнез са својим људима, с једне и друге стране друма хајкаче. Ово се је све морало учинити. И тако Фочић, тобоже хајку терајући и лов ловећи, кроз ваљевску нахију прође, и у Шабац дође.

Фочић у Шапцу никаква злочинства учинио није. Мус-Ага, брат његов, те га је прилике лишио. Но док се он још из Београда спремао поћи, дошли су и његови другови, сваки у свом делу пашалука београдског, наредбе својим муселимима, ханџијама и субашама издали, које ће који, Србе поубијати. И за Карађорђа, нарочито су 12 турака са Узун-Мемедом, башом јаничарским, у Тополу послали, да га убију и ови дошавши у Тополу нису Карађорђа код куће нашли. Он је у исто време, код свога обора, у планини, у атару тополском, од продаваца свиње лучио, и у обор, које су му по вољи биле примао и исплаћивао. Овај Узун-Мемед, који је са више поменути 12 Турака, по Карађорђеву глави у Тополу дошао, не само што није знао где се Карађорђе налази, него је још и од побратима Карађорђевог, Ибраима, ханџије тополског, противно о њему извештен, и истим извешћем поплашен. Ибраим је Мемеду казао: да се Карађорђе одметнуо у хајдуке, да за собом води до 30 такових четника, од којих по један, кадар је на три Турчина ударити, да Карађорђе, ако кад, незнано, кући својој и дође, то само ноћу чини и са своји 30 четника долази, и да, кога он на око и нишан узме, томе лека и мелема тражити не треба. Узун Мемед, и његови другари, овако извештени од Ибраима, без обзира поврате се у Београд и тамо, све, дахијама, шта су чули, покажу. Међутим грочански муселим, у београдској нахији, убије кнеза Стефана Палалију из села Бегаљице, Марка Чарапића из села Бела-Потока, и буљукбашу Јанка Гагића, из села Болеча. Овај Муселим тражио је и Јанка Катића из села Рогаче, али га није могао наћи, јер се је овај већ негде био са-

крио. У смедеревској нахији убијен буде кнез Јован из села Ландола. Муселим крагујевачки ухвати Младена Миловановића из села Ботуња, на гласу трговца, и у народу добро познатог човека, и Мату буљукбашу из села Липовца. Овог другог одмах је и погубио, а првог је и уценио у намери, и до новаца доћи, и опет га погубити. У нахији рудничкој убијен буде Хаџи-Ђера, игуман манастира Мораваца. У истој нахији муселим руднички убије буљукбашу Гаврила Буђевца. — У Ресави, нахији ћупријској, посечен буде кнез Петар из села Забрђа; а архимандрит Руфим, из манастира Боговаће, посечен буде од Аганлије у Београду, куд је он после оног догађаја у Ваљеву, добегао, у надежди да ће се од погибели спасти средством одбране митрополита Леонтија, и истога Аганлије, кога је конаке, Руфимов синовац, Петар Николајевић (молер) тада у Београду малао.

У црном овом списку ове дахијске ужасне пресуде, још су млоги Срби забележени били, као између осталих: Јефта кнез темнићски, Мијушко кнез левачки, бимбаша Стефан Јаковљевић, и буљукбаша Милета Радојковић, сви из нахије јагодинске; но џелатима није могло све за руком испасти што им је наложено било извршити.

Карађорђе је већ знао да су нахијски муселими, по наредби дахија, зачели кнезове народне, и остале у народу знаменитије људе убијати, као и то да су 12 Турака и по његову главу у Тополу долазили, о чему је он од побратима свога Ибрахима ханџије тополског, извештен био. Он је увидео, да се народ, овим убијањем његових главнијих људи и кнезова, јако усплаирио био. Он је увидео, да је поводом нечовечног и грозног поступања јаничаро-дахијског, већ и последњи час наступио да он одпочне оно, о чему је до сад и сам све једнако мислио и промишљао, и на шта је приуготовљавао и друге, којима се поверити усуђивао. Увидео је на послетку, да ова ствар стоји за једним т. ј. за вођом и за гласом овога: „устај, Србине“. Но будући да му се

затекла трговина у рукама, тако требало је и ове без штете, курталисати се, до новца доћи, и од сваког другог посла и промишљања ослободити се. Он дакле сад, посред овакових страховитих догађаја, потера свиње, трговину своју, на скелу остружничку, да их прода. Он је ове своје свиње, преко дубоких гајева и планина, до речене скеле, којекаквим странпутицама, које су тек њему познате бити могле, дотерао, и ту их не тражећи Бог зна какве добити, на брзу руку, аустријским трговцима прода, и брже боље натраг се поврати. У повратку овом, прошао је Карађорђе кроз село Зеоке, и кад је ту изненада, својим очима видео, како фамилија, род и сви сељани убијеног кнеза свог сарањују, и горко оплакују, онда у њему сасвим крв, од јарости и туге, противу варварства, закипи, онда, мислено, у срцу и души барјак устанка српског, за ослобођење, развије, као што се то, мало доцније и самим делом показало.

У овом свом повратку из Остружнице, Карађорђе је свуда, виђени нам догађај у Зеокама приповедао, па уједно тиме, и све оне, којима је приповедао, на њим умишљено подигнуће приуготовљавао, и уговарао.

Дошавши Карађорђе кући својој у Тополу, са ускипљеном крвљу, и оживљеним чувством и мислима за устанак, и освету над тиранима, одмах учини наредбу за своју фамилију и свију сељана својих, да се ове у дубокој планини Кљештевици прикрију, а сам као муња, одлети преко Мораве, да се тамо састане са неким људима, које је он у главу познавао, и за које је уверен био, да ће и они одмах уз њега и у његову неопходну намеру пристати; а нарочито: отишао је да нађе харамбашу Станоја Главаша из села Глибовца, нахије смедеревске, који је знамениту чету хајдука за собом водио, за ким би и сви други хајдуци, где се год који налази, пошли, и у кога су чети били здраво одлични момци, као што је хајдук Вељко Петровић, и Вуле Илић из Колара, из смедеревске нахије. У овом путу у ком није сан

на очи Карађорђеве падао, састајао се он и договарао с млогим својим познаницима, али са собом за првоначелни устанак, само је повео Станоја Главаша са његовом четом, хајдука Милована из села Плане, и Милету из села Глибовца, оба из смедеревске нахије, Кара Стеву, из села Ћрова нахије пожаревачке, и Милосава Лаповца из села Лапова, такође нахије смедеревске.

Са више описаном четом својих завереника и једномисленика, Карађорђе се испреко Мораве, опет повратио у крагујевачку нахију, у Јасеницу, у којој је Јанићије Ђурић из села Страгара, са другом својим Благојем, из села Маслошева, већ једног Турчина, на друму испод Венчаца планине, не далеко од села Бање, убио, и са десетину друга у планину се одметнуо. Он је (Карађорђе) одмах позвао, и са собом узео: Јована кнеза тополског, Петра Јокића, Ристу Ђорђевића, Михаила Манојловића, Пауна Чолића, Андрију Јокића, брата Петровог, Матијаша Милошевића, Матију Јовичића, Лазара Милосављевића, Димитрија Перића, и брата му Димитрија Манојловића, па је онда, из Тополе пошао у село Бању, те се ту састао с браћом Дукићима, и са поузданим и врсним особито за овако Карађорђем умишљено предузеће: Ђорђем, Алексијем и Танасијем; са браћом Томковићима: Сретеном, Теофаном и Јаковом (овај последњи погинуо је при освајању Београда, гроб му је код Споменика идући Мокром Лугу). Одавде је отишао у село Брезовац к Николи Леки, старом пријатељу и завереннку свом. Из Брезовца отишао је у село Буковик, побратиму своме Јовану Крстовићу, и староме проти буковичком, Атанасију Антонијевићу. Одавде је отишао побратиму своме Сими Сердару у село Даросаву; а из Даросаве у село Коларе Мати Каратошићу, где га и Јанићије Ђурић, са својих десетину другара, стигне, и њему се придружи. Карађорђе је, са свима више поменутим и пре, над несрећним стањем, које је од ово 4—5 година народ жестоко притисло, јадиковао, и договарао се шта ће, и како ће; али будући да су да-

хије сад већ совршено утамањене сваке заштите, о којој се у народу још могло помислити, предузели чинити, и већ чине, то је он сад све више речене походио зато, да свима саопшти последњу намеру своју која није више за одлагање била, и да их позове на устанак. Сви су ови, као и они, које је он испреко Мораве овамо са собом довео, с његовом намером сагласни били, и на његов позив пристали. Он је тад још већма одушевљен био за успешност, и у том будући, он је свима редом заказао: да се у планини села Орашца, састану, да се ту сви скупа виде, још боље се договоре, и ствар, у име Бога, отпочну. Карађорђе је од Мате Каратошића из Копљара, одмах у Орашац отишао, куд су један за другим, и сви остали збирати се зачели водећи за собом сваки још по 30—40 четника, наумљени или изгинути, или се ослободити. И тако, од прилике 31-ог Јануара 1804. преко ноћ, скупи се на одређено место у Орашцу ка Карађорђу до 300 понајодабранијих, под оружјем људи. Овде су поиздолазили били и други неки, који су један од другога, за Карађорђа и његову намеру дознавали, као гласовити јунак из јагодинске нахије, Стеван Јаковљевић, Васа Чарапић из села Рипња нахије београдске, брат од стрица оног Марка Чарапића, кога су Турци већ убили, Милутин Савић из села Гараша; Арсеније Ломо из села Драгоља рудничке нахије, Кара Петар из села Трешњевице, поуздана јуначина, и сви сељани страгарци, које је Јанићије позвао; а и сам, Карађорђе, кад је у Орашац дошао, одмах је позвао и кнеза орашачког Марка, и на гласу трговца из истога села Орашца, Теодосија Марићевића.

Премда је млогима, сад овде сабранима, намера Карађорђева позната била, али већина није о њој баш још управо извешћена била, зато Карађорђе, пред свима сад оно пофтори, што је мало више споменутима сваком понаособ саопштио био, и овако од прилике отпочне: „Браћо моја, ви видите шта Турци јаничари раде; ви видите, да

су наумили да нас сасвим оплене и поробе; ви видите да нам ништа не оставише на миру, ни наше свете цркве, ни манастире; ви видите, шта зликовци и безаконици с нашим кћерима, сестрама, снахама и младим нашим женама чине; како их силују, бешчасте и у ропство одводе. Па најпосле, ето видите, где почеше наше кнезове и друге одабраније људе по народу сећи и убијати. И ја сам са̂м, неки дан, полазећи кроз село Зеоке у београдској нахији, мојим очима видео: где родбина, и истог села сељани, свога кнеза, кога су Турци убили и главу му одсекли да је у Београд носе, са одсеченом главом, сарањују, и за њим кукају. Ово се, браћо, не може више сносити. Моја је намера, коју сам ја некима од вас обзнанио, да се ми противу овог зулума турског подигнемо, да турске муселиме потучемо, да ханове по селима и друго попалимо, да ханџије и субаше турске поубијамо, и из вилајета истерамо, да дахијама поручимо: да престану нашу браћу сећи и убијати, па ако од свега тога не хтедну и они одустати, да и на њих саме, у њиховим леглима, ударимо, да их потучемо, и да се једанпут зла курталишемо. Ја се уздам у Бога милостивог, који наше горке јаде види, да ће нам у помоћи бити; а од цара немамо се шта бојати, јер моја намера и није да се цару противимо, него само да се курталишемо ових зликоваца, који не само што с нама овако бездушно поступају, него су и самом цару противни.“ (Овако се све једнако говорило, са општим умислом до освојења Београда, док се с Русима нисмо здружили). Кад сви сабрани, ове речи, овако разложне од Карађорђа чују и његову намеру дознаду, онда сви у један глас одговоре: „Ми сви знамо, да је све тако као што си нам и ти казао, па зато смо се на твој позив овде и сабрали, да чујемо шта и ти мислиш, и каква ти је намера. И ми све то исто хоћемо што и ти хоћеш, и немамо се куд више кућама нашим враћати, него у име Божје, да отпочнемо, и или сви да изгинемо, или да се зла курталишемо; а који год од наше браће, не хтедне

с нама, ми ћемо и с њим, као и са душманом Турчином. поступити.“ Карађорђе, кад је саслушао овакав повољан и одважан одговор, одмах је свему сабору, поред осталога препоручио, да сад одмах, предводитеља, који ће уједно и старешина бити, изберу, који ће са свима управљати, свима заповедати, и око кога ће се цела ствар устанка вити, казавши им: да без оваковог једног не ће бити фајде, ништа ни започињати.“ На ово предложење Карађорђево, Атанасије прота буковички, једно као свештено лице, а друго и као седамдесетогодишњи старац, покривен белином, и почитован од свију овде сабраних, стојећи у прочељу свега сабора, одговори: „Ми, брате Ђорђе, тебе хоћемо, да си нам ти и предводитељ и старешина“. Сав је сабор на ове протине речи пристао и повикао: „И ми сви то исто велимо и желимо.“ Карађорђе се позадуго изговарао да се он тога старешинства примити не може зато, што је одвећ љут и зао, што он не може трпети неслоге, мрзости, раздора и којекакве старе пизме, што он не може трпети лопове, и да се једни кривци, за хатар нечији крију, а други да се окривљују и казне, па да ће он у таквом случају, и да убије, а то се, може бити, коме допасти не ће, па ће одмах оцепити се на страну, које ће непријатељи наши једва дочекати, па онда можемо горе него икад проћи, предлажући сабору, да за предводитеља изберу Станоја Главаша, или Марка кнеза орашачког, или Теодосија трговца из истога села Орашца. Сви ови изговори Карађорђеви нису могли ни најмање померити прву мисао свега сабора, а нарочито Станоја Главаша, који је још и то изрекао: „Ја, побратиме Ђорђе, ако се ти старешинства не хтеднеш примити, овај час одох својим путем.“ На то, и речени прота, а с њим и сав сабор пофторили су прву своју реч, додавши: „Та ми баш таквог и хоћемо.“ И тако овим начином за устанак српски противу Турака, би изабран за предводитеља и старешину, Карађорђе!..

Сад више споменуто свештено лице, Атанасије прота буковички, у тишини ноћној, у шуми села Орашца, према ватри и пред свим сабором, очита овој светој намери сходну молитву, с њим заједно, с преклоњеним коленима, сав сабор позове свемогућега Бога у помоћ; освети водицу, сабор покропи, и све поборнике, на частном крсту и светом јевангелију, да ће своме предводитељу верни и послушни бити, закуне; а тако исто и сам предводитељ, пред свом скупштином, на више наведеним светињама опет учини, да народ, браћу своју никад до последње капље крви своје, издати, и изневерити не ће.[22]

О света дивна ноћи за српство у очи 1-ог Фебруара 1804. године! Ти си једина, која си из дубоког сна Србина пробудила, и дала му осетити: да је он кадар тешке, и дуговремене окове тиранства са себе стрести; ти си једина, којој је Српство дужно вечите даре приносити. Слабо перо моје није у стању достојно те опевати и чувство срца српског према теби изразити. Право достојинство твоје нека млађи синови српски прославе, они нек те достојно опевају, они нек ти невенуће венце плету. А ја? ја идем даље, да испитам и опишем следства зорице твоје.

ПРИМЕДБЕ

[1] Јаничар, или у множественом броју, јаничарство, или као што Турци говоре: „јени-чеер" значи: „нова војска"; јер реч: „јени" значи: „ново" и „чеер" значи, „војска".

[2] Орта, може значити, један батаљон, или једна компанија, или, као што је код Козака руских, сотња (стотина).

[3] Јени-чеер-баша, био је поглавица једне орте.

[4] Јени-чеер-ага, био је врховни заповедник и поглавар над свима јаничарима, и њиховим башама. Ови јени-чеер-аге, добијале су и титулу паше још док је који јени-чеер-ага, и тада се звао „ага-паша".

[5] Оваки јаничари, називали су се јени-черима и познавали су се да су јаничари, по знаковима, које су на рукама, ниже лаката а више шаке, испод коже упијене имали. Никакве обвезе према царевини, као ни у Цариграду на скупу будући, имали нису. Ови, ако је рат, могли су и ићи и не ићи у рат; нико их зато ни окривити, ни казнити није могао. Али они су ишли и у рат, но не по дужности, или из љубави према царевини, отечества свога, већ под најам уз каквог пашу, за љубав пљачке и с надеждом на своју одважност, да ће у рату заслужити аганлук (род дворјанства) и постати спахијом, или другим каквим великашом. Ови су један другог, називали „дахи", а ова реч, или ово назвање значи „вољни". Дакле ово су били вољни јени-чеери. Ови нису имали ни уредне баше своје, ни аге, него кад се који између њих, којом приликом обогатио, па је могао покрај себе тројицу четворицу својих кардаша издржавати, ови су га називали башом, или агом; или кад је који преотео мах па се сам таким учинио, као што су на овај начин, и она четворица дахија у Београду, не само башама и агама јаничарским учинили се, него и самовласним господарима над целим пашалуком београдским. Цариградски јаничари, ова превећ пустошна гомила зликоваца и бадаваџија, као што је већ о њима речено, чинила је велика зла и у самом Цариграду, пред очима султанским. Они су Цариград палили, грабили, и несрећне христијане убијали. Кад би Порта имала с ким рат, па би у таком случају султан заповедио да и јаничари пођу, они би се по 2—3 месеца дана мешкољили, а непријатељ им већ ушао у земљу. Ово мешкољење њихово они су правдали, под изговором спремања. А како су се спремали? Нама су 1846. године у Цариграду, кад смо српским капућехајом били, казивали: расплину се јаничари по целом Цариграду, па једни на божју вересију купују коњске потребе; други наручују код терзија хаљине, да им се граде; трећи код ћурчија постављају хаљине; четврти, зађу од дућана, па где виде да је дућан пунији и богатији, завезавши тане пушћано у јаглук (пешкир, марама брисаћа) такови бацили су газди од дућана с препоруком: „ја полазим на војску, мене је потребно трошка, него ћеш завезати у тај јаглук 1000 гроша, да нађем готово кад други пут навратим." Куршум у јаглуку завезани предвесник је био смрти ономе, који оваку препоруку не испуни; а пети, да би се што пре и боље подмирили, па да и тужбе на њих не буде, потајно су запаљивали чаршију, па у таком случају харали. Ови јаничари и сами су се занимали којекаквим радњама, а највише држали су кафане. Овакав један, кад у јутру своју кафану отвори, а он, или сам, или чрез млађега свога, и кафану и испред кафане почисти, па ђубре на једну гомилу, пред кафаном, скупи, и ту га држи док какав хришћанин не прође, да га натера ово ђубре покупити и однети у море да баци. У оваковом поступању, јаничарин кафеџија, свагда је гледао да таквог хришћанина увреба, који је лепше и чистије обучен, па како таквог увреба, а он му викне: „Е бре, ходи овамо, па скини ту горњу хаљину те ово ђубре покупи у њу, па га однеси те баци у море."

Ово и овако, чинио је јаничарин кафеџија зато, што је знао да ће се сваки овакав хришћанин, од оваке беде и напасти откупљивати новцем, као што је свакад тако и бивало. — Бедни и безаштитни хришћанин, морао је у оваковом случају, по 50 и више гроша дати, да се беде курталише.

Терзија, или ћурчија, кад хаљине ограде и постазе, морали су такове донети у кафану, где им је заказано било, па кад их донесу, доста су пута једва или други од ових несрећника, поред тога што ни једне паре за ствар своју наплатити не ће, ако се још хаљине јеничарину не допадну, бивао је на мртво име испребијан; а ако су хаљине по вољи, онда осим тога, што наплату никад добити не ће, морао је још, по захтевању свију јаничара, који се у кафани задесе, а нарочито: по захтевању самога кафеџије јаничарина, да и он што оглође, по једну стотину гроша на шербет и кафу, за част свима, кафеџији издати.

Ово је тек један мали одломак од безбројних и нечувених зала, која су јаничари у Цариграду чинили; па кад су ови у Цариграду, пред очима султанским овакова зла чинили, онда се даје лако представити, шта су чинили они вољни јаничари, који су по провинцијама царства јаничаровали.

[6] Кардаш, значи брат.

[7] Кочи је право име «Корун», па тепајући му, звали га Кочом. Овако је мени казивао, 1854. године, Милован Кукић, коме је тада било 90 година. Овај Милован Кукић, родом је из села Злагова, нахије пожаревачке. По његовом казивању, и он је уз ову, тако названу «Кочину Крајину», четником био. У Карађорђево време био је буљукбаша, а у књаза Милошево: био је дуже времена у срезу кнез, или срески старешина. А доцније био је члан суда, окружија пожаревачког, а у том звању, пенсиониран будући, пре три године умро је. Он исти казивао нам је, да је Кочу, или Коруна, врло добро познавао још кад је овај као трговац, и по трговини ходајући и купујући свиње и осталу марву, и његовој кући долазио.

Корун или Коча, као што смо већ казали, родом је из села Пањевца, нахије јагодинске, али његов је отац дошао у ова места из пашалука призренског, станио се у више означеном селу, као ратар; ту се оженио, и изродио више деце, између којих и сина Коруна. Кад је Корун дорастао, отац му умре, и он постане домаћин, онда се он упусти у тргушарење. Марвена трговина, особито са свињама, врло му је добро с почетка ишла за руком; но доције на једно две године пре немачког рата с Турцима, обрне му се назадак. Он посграда, и многима у вилајету људма остане дужан. Један од његових поверитеља оптужи га муселиму јагодинском, и Корун, не имајући одкуд поверитеља свога намирити, смисли у себи: «кад ћу и без фајде мога поверитеља код муселима у тамници и кладама трунути, а оно ће боље бити да се куд, из овог света уклоним.“ Како је мислио тако је учинио. Он, једне ноћи, искраде се, и на једном чуну, низ Мораву, спусти се у Дунав, и пресалдуми у Банат, где је и до отпочетка више упоменутог рата остао. Сад је и он, као Србин из Србије, и као добро познат у народу српском човек, владом аустријском, у овом случају употребљен. Корун још док је као трговац по Србији ходао и марву куповао, упознао се с великим бројем сваке класе народа српског. Трговци, а нарочито марвени, у Србији свагда су врло поштовани и уважени били, па тако и Корун, осим многобројног познанства, и ово је у народу имао. Ово дакле с једне стране познанство, а с друге што је он сад, повративши се у Србију, народу преповедао, по обећањима владе аустријске, савршено избављен од Турака, учини те се око њега многобројни Срби збирати зачну, и он, за

кратко време, састави једну чету скоро од једне хиљаде војника. Он је здраво у овом рату Турцима досађивао; где их је год стигао, или се с њима сукобио, свуд их је разбио, и тако се разгласио: да у многим нахијама Србије нису готово ни знали да је ово немачки рат, него да је „Кочина Крајина", као што под овим именом, онај рат и дан данашњи у половини Србије, а особито у свему Подунављу „Кочином Крајином" називљу. Но готово на свршетку овог рата, кад је Аустрија принуђеном видила се закључити мир с Турцима, Корун, дознавши да су Турци тамо негда на доњем Дунаву, прешли у Банат, узме из своје многобројне чете само 150 најодабранијих момака, па и сам прешавши на ону страну Дунава, превуче се преко планина и у једној пећини, у степу заседне да Турке дочека. Он је знао, као што је вишеупоменути Милован Кукић нама казивао, да ће у овој пећини за њега опасно бити, ако Турака много буде, па га опседну и затворе, али се надао да ће му аустријска војска, која је по дознавању његовом, у оној околини с ону страну планине, недалеко била, кад зачује грмљаву пушака, у помоћ притећи, и тако: он изнутра, и царска аустријска војска с поља, Турке међу се узети, и потаманити их. Кад Турци дознаду да је Коча, мимо њих прошао, и да ће им затворити пут, и сувим и водом низ Дунав, а они онда, и не обзирући се на аустријску војску, спусте се са свом својом војском и јаростију на Кочу. Турака је било далеко више него што је Коча имао са собом својих четника. Турци опколе пећину. Коча се са својих 150 момака са очајањем и самопрегореношћу борио. Турци су гинули, али их је доста било па је имало откуд доста и претећи; а четници Кочини, којих је мање било и који се до смрти борише, сви су изгинули. Већ им и џебане нестајати почело. Аустријска војска није им дошла у помоћ, и тако, најпосле, Коча са својих двaестину четника, принуђен буде Турцима се, на веру, предати; но Турци веру не одрже, већ кад се спусте низ Дунав у Текију, а они овде насрам старе Оршаве, и Кочу, и све његове четнике, који су као робови у Текију доведени, живе, на коље побадали.

Овај велезнаменити између Срба, у овом немачком рату противу Турака, четовођа, да је у животу дочекао свршетак реченог рата, и закључење мира, јемачно би он понајбоље влатом аустријском награђен и одличен био; али он, уморен на најстрахoвитијим мукама, оде с овог света, оставивши за собом успомену: „Кочину Крајину."

[8] Ови су сви из дебарског пашалука, и називљу се „рекалијама" због реке зовоме „Радака", која кроз њихова села одкуда су они родом били, протиче. Они су из поодавна, без фамилија својих у београдски пашалук дошли, као што и дан данашњи, њихови земљака у Србији доста има, који се понајвише занимају држањем механа и ханова, како по варошима, тако и по већим селима и друмовима; касаплуком и мандраџилуком. Има их доста, који су се овде и добро помогли, иженили се и одомаћили. И ови, о којима ће сад бити реч, такође су држали у Београду ханове и механе, и занимали се ханџилуком, касаплуком и мандраџилуком. У дугом времену, они су се и добро помогли и са Србима овог пашалука, из сваке нахије, добро познали, а особито са марвеним трговцима српским, и са кнезовима народним, код којих су ови, у ханове, на конак падали. Одовуд су они и поверење, и трговаца и кнезова народних, потпуно задобили. Петар и Јован, браћа Новаковићи, Чардаклије,

родом су из села Меунова. Њихово цело племе тамо на вилајету, зове се „Шућуровићи“.

Браћа Цикићи: Влчо и Кузман родом су из села Маврова. Први је, са Петром Добрњцем, основатељ многогласовитог Делиграда, где је и погинуо, па после смрти његове брат му Кузман, место заступио.

Дели Ђорђе Чиплак, родом је из села Врутка.

Влајко, из села Никифорова.

Тримча Трпковић родом је је из села Маврова.

Милош Брка такође је из Маврова. Овај је погинуо у рату, као официр аустријски, бијући се са Французима; а син његов Мица, погинуо је у Неготину, бијући се уз хајдук Вељка с Турцима.

За Ђеру Новаковића нисмо могли дознати из кога је села родом, тек је и он, рекалија.

Ове рекалије све су војничког духа људи били. Они и кад су дома на вилајету, не даду се тако лако Турцима газити. Сви су у опште трудољубиви и штедљиви. Ни су бог зна како имућни, или тврди и постојани на речи. Искрени су и простодушни, па и речити.

[9] Одавде, па до поласка Фочићевог из Београда за у Ваљево и даље све смо чули у хотелу у Бесарабији од Младена Миловановића, бившег Попечитеља војених дела, и Јанка Ђорђевића, родом из села Коњске, нахије смедеревске, који је у време постанка Совета Српског, члан истог, а доцније члан Великог Суда народног био. Овај Јанко Ђорђевић особито нам је и врло подробно испричао, долазак Бећир-пашин у Ниш, и даље све шта се догађало, зато, што је и он сам у броју оних кнезова био, који су од народа, Бећир-паши на поклоненије и сусрет, у Ниш послани. Овако од прилике, и Јанићије Ђурић прича у Гласнику, књ. IV. стр. 75-ој. Но за чудо, да прота, Матија Ненадовић, у својим рукописима, о Бећир-паши баш ништа не говори. Напротив: Младен, Јанко Ђорђевић и Јанићије Ђурић, а нарочито Јанко казивали су нам о Бећирпаши као о једном важном акту после рата немачког с Турцима, који је у пашалуку београдском постојао. Осим предупомснуте тројице, ми смо и од многих других Срба из оних времена слушали о овом Бећирпаши, па зато је још всћма за чудо, зашто прота о њему ништа баш не говори. Но, исти прота, опет говори о некаквом Шашит-паши, кога је он погрешно назвао „Шашин“, да је био пре Мустај-паше (Шумадинка 1856. № 12. стр. 91.) о ком пак она тројица горња ништа не казаше; као што и од других Срба ми ништа нисмо чули, а овоме је узрок по свој прилици тај, што је речени Шашиг, за кратко време пашовање своје свршио; ну да је он после Бећир-паше, на овај пашалук дошао, и да је после кратког времена онако као што је описано, Мустај-пашом замењен, ми смо и од самих Турака у своје време извештени.

[10] Бина-емин, назив.ье се онај који над каквом грађевином надзирава, материјал набавља и све исплаћује. Дакле: бина-емин јесте надзиратељ грађевина државних, а уједно као и „архитект“.

[11] Чифлик је као што у Банату и Бачкој кажу: мајур, или салаш, где обично Срби стоку своју преко зиме држе, и где сламу, и сено здевају, често кошеве с храном, и подруме с пићем тамо обдржавају, као и потребна оруђа за обработавање земље. Али вољни јаничари који су се

здраво размложили, и готово цело царство прикрили, и осилили се, силом су чифлике, у Србији приобретавали, и чифлик-сајбијама чинили се. (Чифлик-сајбија значи: чифлика притјажатељ, или као што су се они сами господарима називали, па по томе и народ их прозвао: спахију спахијом, а чифлик-сајбију господаром.) Они су се, као што је речено, силом, мирним и немоћним спахијама у њихова села намештали, па силом и писмена кадијом или којим муселимом, њиховим кардашем потврђена узимали, таквог садржаја: као да им спахија продаје чифлик, и да по томе они постају чифлик-господарима, или деветари, т. ј. они с тим задобијају и право, поред десетка спахијског, узимати од раје девето. Они у таковим својим поступцима нису мислили на рају, да ли ће она доброво.ьно њима давати девето као и спахији десето, јер су се уздали свакп у своју и кардаша својих силу, као што је тако и било. Народ пригњављен и утесњен свестрано од ових зликоваца, није се смео противити, а по простоти и незнању своме, држао је: да се то чини по наредби царевине, као што су јаничари народ и уверавали, да је тако. Ово чифлучење почели су вољни јаничари још с почетком 17-га стољетија, па је тако у дугом времену, већ постала обична и као закона ствар, и народ је српски ове чифлик-сајбије или господаре чифличке, држао за законите притјажатеље као и спахије. Они су у течају овако дугог времена, ове и оваке чифлике, један другом или икаквом другом, нејаничарину, Турчину, препродавали, исто онако, као што су и спахије своје спахилуке, један другом препродати могли. И ове препродаје чифлика доцније без сваке силе са стране јаничара, власти турске потврђавале су. Сви су од спахија у њиховим спахилуцима, силом заузимали целе шуме, или пространа поља, или им је спахија бојећи се њихове силе, такова будзашто и продати морао, па су у шумама по неколико кошница, или стоке држали, а поља су, натеравши рају, разоравали и засејавали, но све трудом и рукама раје, и такова заузећа називали су својим миљковима, па и ове миљкове препродавали су један другом. Овако су они чинили и у сопствено царским добрима, која се називљу по турски: „мукаде". Они су оваковa своја притјажања у најновије време, кад је по хатишерифима царским од 1830. и 1833. године свеза спахијска у Србији данашњој престала, кад су: тимари, зијамети и мукаде процењене, и цару се за све то сваке године два милиона и 300.000 гроша издаје, Србима препродавали и Српско Правитељство по незнању свом, иначе сасвим безаконих притјажања препродаје, допуштало и уважавало, и тим је учинило те данас има у Србији, Срба спахија а то се баш управо и највише није желило. Да пак ова и овакова заузећа и притјажања земаља, како у спахилуцима, т. ј. тимарима, зијаметима и мукадама, нису законита, то показују и више поменути хатишерифи, у којима нема ни спомена о чифлицима, или оваковим миљковима. Било је и у данашњој Србији. турских мајура и салаша, као што такови и данас има у Урумелији, које Турци чифлицима називају, али то су прави мајури или салаши, а никако части каквог спахилука, или царске мукаде. Турци сад у Урумелији називљу чифлицима и она бивша спахијска села, која царевина под закуп издаје.

Било је и законитих спахија који су злоупотребљења чинили, и то на овај начин: док је владао спахилуком, он је од истог спахилука издвојио велики комад земље, или под жирородном гором, или под чистином; с првог, кад роди жиром, да с њега жировницу узимље било од

својих сељана, или од страних, и с другог, да за свој особити рачун, или посредством сељана својих израђује, или другима на израду даје по потреби, па да тако, осим општег прихода са села, у које и ово комађе спада, и одових особити приход збира. Кад је свеза спахијска 1833. године у Србији престала, као што је мало више напоменуто, и кад су спахилуци процењини, и сваки Србин у одређену за то годишњу суму султану данак почео давати, онда је спахија више упоменуто комађе, почем је његов спахилук са истим, не издвојно, процењен, под именом миљка, но ново Србима продао, и Правителство је опет по незнању, и оваке продаје одобравало и уважавало. С овим је с једне стране неправда, а с друге несрећа народу чињена. Неправда зато, што народ за сав спахилук таковог спахије султану прецену плаћа, а међутим други сопственост његову ужива; а несрећа по томе, што су Срби Србима спахије постали и учинили се. Срби наши, чифлик низивљу погрешно „читлук", а то је макар и погрешно, све једно.

[12] Ови сад тако називајући се „сејмени" у старија времена, по казивању Турака, називали су се Сег-бани." „Сег", по турски, значи пас, псето, — а „бан", чувар. сег-бан, или у множественом броју, сегбани, под најам, при великашима турским, чували су, хранили, приучавали керове и хртове лову, зато су и названи сег-банима. Цареви турски држали су у касарнама јаничарским, и једну орту ових сег-бана, који су царске псе ловачке чувили, и о њима бригу водили, и цар, кадгод је у лов излазио свагда је, по 30—40 коњаника ових сег-бана са собом водио, те су они псе водили и са царем лов ловили. Они су имали и свога, нарочитог поглавицу, који се називао „сег-бан-баши". Овај је такво значење имао да је кад су јаничари куд у рат одлазили, у касарнама, над заосталшима, место јаничар-аге, заступио.

Ова је орта сег-бана давно ишчезла, и они се, као и друге скитнице и бадаваџије Турци, по царевини расплину зачну се наимати при пашама, као вољни војници, те су они чували страже на капијама градова и вароша, испуњавали при муселимима дужности полицајних пандура, а у случајима као што је овај код Мустај-паше, и целу су војску, разуме се под уговореном платом, сачињавали.

[13] Сваки паша, или везир, имали су и сопствену своју свиту, или дворске своје чиновнике. Они су овој својој свити и титуле давали, као н. пр. туфегџи-баши, надзиратељ оружнице пашине, чибукчи-баши, који бригу води о чибуцима, тутунџи-баши, који се брине о набављању и чувању дувана, софраџи-баши, који трпезу паши и јело подноси; таинџибаши, који се за хлеб брине; ибриктар-агаси, који леген и ибрик доноси кад паша хоће да се умије; силих-тар-ага, пашин ризничар, и прочаја. Оваковн сви називали су се: „ич-агама", „ич-агаларима". Ови су добре плате примали, и паше су често из ових ич-агалара, постављали муселима у нахијама.

[14] Пазвант, јест Турчин, кога, трговци дућанџије, у варошима турског царства, наимљу, да им ноћу чаршију где су дућани обилази и чува од ватре и похаре, дакле: ноћни чувар; а оглу, — као н. пр. „пазвант-оглу" син пазвантов — дете или син. Овога Османа Пазвант-огле деда. такође Осман, у Видину је био пазвант, по чему се и Омар, отац Османа Пазвант-огла, Омар Пазвант-оглу, звао.

[15] Ове крђалије, били су род јавних хајдука, под предводитељством харамбаше „Гушанц-Алије". Они се нису крили, но само су из једног места у друго прелазили, и по Урумелији нападали на вароши и села, ове палили и пленили, или их уцењивали, па тако себе издржавали и обогаћавали. Њих је такова, до 1000 друга било, а по некад и више. Сваки је од њих врло лепо и богато по турском начину одевен био, оружје им је било све у сребро оковано, и сваки је на најбољем мисирском хату. Но као што је више напоменуто, све је ово крвава суза, мирних и трудољубивих грађана и сељана била. Ово је друштво. ових бескућника и крвопија, састављено било из Турака и хришћана, (ја сам многе хришћане између ових, Бугаре, Гркоарнауте, и Цинцароарнауте, познавао, који су, кад је Гушанац отишао из Београда, међу Србима заостали. и под најам, под именом „беќари" служили, и на војску ишли.

[16] Дели. Ова реч у турском језику, у једном смислу значи: луд, а у другом са речју овом означава се, јунак, или војничина. Порта је у она времена имала један кор сталне војске, која се обдржавала у нарочитим касарнама, и називали се: делијама, које значи јунацима, или јаничарима.

[17] Кроме ове порезе био је још и царски харач. (главница, или плаћање на сваку главу мушку, почињући од детета од 7 година) и чибук. харач је плаћан по три гроша и 20 пара, а чибук: од сваке марве за попашу по 4 паре. Осим овом царског, давао је народ годишње, у готовом новцу и спахијама, као: воденично, казанско, котарину и попашу. На сваки витао воденични по 2 гроша, на сваки казан 2 гроша, на котар 20 пара, за попашу на једну овцу и маторо свинче по 2 паре, а на крупну рогату марву, осим волова радних, по 20 пара на главу. Покрај овога, осим десетка у природи даваног спахијама, па тако исто и чифлик господарима, свака је кућа давала и по једну оку масла, а ако је која кућа имала и кошнице, то је или десету кошницу или десету оку меда, дати морала. Истина, воденице, казане, кошнице, па и саме стоке није свака кућа имала, и тако ово давање од речених имаовина, падало је само на оне, који су такове имали. Свака кућа морала је и сав десетак спахији, и деветак чифлик-господару кући донети, као и по једна кола дрва и једном и другом, ако су и сами где на близо седили, но десетак и деветак, на сваки начин, морао им се кући донети, па макар да и три дана хода путовати треба. Ови оба, т. ј. и спахије и чифлик-господар имали су и за свој рачун њиве и ливаде, као што мало више. о том споменусмо, и ове је народ морао обрађивати. Кроме овога, ако је у којој нахији муселим, војвода или ајан (Ово све троје једно значи т. ј. окружну или нахијску полицајну власт; но ови су и судејску били заузели, само ако је процес пуниле, или ако је дололзила ствар до заклетве, онда су то кадијама, шиљали и предавали.) по више времена у једној нахији остао, и он је земље заузимао, све засејавао и косио, но све рукама и трудом народним, без плаће и зраће.

[18] Турски рекавши „хан" значи: гостионица, или као што Руси кажу: „зајездни двор". Ови ханови били су у варошима, паланкама и на друмовима недалеко од села, или баш и у самим селима. У њих су путници сваког реда и вере, путујући по свом послу и трговини, или

обданице на одмор, или пред вече на преноћиште падали. Оваки ханови били су притјажанија појединих Турака, но без изјатија свагда су их под кирију држали Цинцари из Македоније или тако зване „рекалије" из дебарског пашалука. Али ови ханови, које су сад дахије трудом и трошком народним израдили, нису били за путнике, нити је путник, не Турчин, у њих смео свратити се. Циљ њиховог постања била је: да се народ што већма и изближе пригњављује.

[19] За ово писмо, људи, приближени фамилији проте Матије Ненадовића, казивали су, да га је он (прота) са Петром Николајевићем молером, рођеним синовцем архимандрита манастира Боговађе, Хаџи Руфимовим, и са поп Милованом из Грабовца написао, и да су они, нарочито тако уредили, да речено писмо Турцима у руке дође. И ово да су зато учинили, да Турке побуде на последње мере противу народа, да би тим поводом уздигли и кнезове народне уједно с народом, на устанак противу турског зулума, који су зулум, бајаги, кнезови народни трпељиво сносили, а они, т. ј. више упоменута тројица, да су већ из сваког стрпљења изишли били. Ако је ово казивање истинито, онда се из оваковог једног, па готову више несташног, и врло мало прорачуњеног поступка види, да сва више упоменута тројица, слабо су од носа даље што увиђати могли. Јер, да су они знали, а нарочито прота Матија, и Петар Николајевић, да ће прва сикира паднути на враг, једнога оцу, а другога стрицу, јемачно не би у овакав нерасудан поступак угазили.

[20] Крвнина је опет једна глоба, или једно незаконо узимање од народа у новцу, које су муселими и кадије измислили, и тиме у нахијама ползовали се. Ову крвнину наплаћивали су Турци за убијеног човека, који би био убијен или Турчином или братом својим хришћанином. Ако је дознао поименце, да је од хришћанина убиство учињено над христијаном, онда су Турци од самог убице ову крвнину наплаћивати. Ако ли се никако није дознало поименце ко је убиство учинио, па макар да је и Турчин убијен, или, ако је чувено да је Турчин убица, у оба ова случаја наплаћивана је крвнина од села, где је убијени нађен, а Турчин убица је остао без сваке казни, макар да је пред кадију муселима 1000 очевидаца сведока, и Бог зна каквих доказа приведено било. Цена крвнине била је 1000 гроша, дакле, по онога времена течају новчаном: 130 дук. цес. Али оваковог једног несрећника, у оваком случају, савршено затирала се сва кућа, ако ју је имао, јер којечим, и још којекиме што му је требало дати и потрошити, осим грдних мука претрпљених, није му доста било јошт једанпут 130 дук. цес.

[21] 1841-ве године, кад је нас, Правителство књаза Михаила за председатеља у суд окружија смедеревског поставило, затечемо ми у истом суду, између осталих, и Симу Банковића, из села Кусатка окр. смедеревског, који је тада био човек од 55 година. Једанпут у разговору с њиме о Карађорђу и његовим подвизима, приповеди нам он ниже следујуће: „једном, и то све ми се чини на једну годину дана пре, но што ће Карађорђе противу Турака закрајинити, уз Петрове Посте који подугачке тад бијаху, тако бијаше сушно, да су све поточаре воденице око нас пресушиле биле да с једне стране нису људи имала где самлети помало кукуруза за хлебац, а с друге летњи послови приспели, па је тешко

на далеко воденицама ићи, и од рада се одвајати. Еле како му драго, штоно наши веле: Зла ти риба без леба, тако и једном мом стрицу припрла невоља без хлеба, па се с једним својим комшијом, који је такову исту невољу имао, договори, да по две врећe кукуруза на коње натоваре, да самељу. Како су се договорили тако и учине, и баш у очи Вратоломија јер тај дан не радимо, спреме се, по хладовини ноћу да путују, и оду. Ту ноћ као што су сами казивали, кад су се повратили, терали су добро, и освану с оне стране реке Кубршнице, одкуд се пут на лево, к Жабарима одваја, а они на десно, к једној пољици растоваре коње да се мало одморе и попасу, и да се и они и коњи одморе, на Кубршници умију и што поједу. И тек што су они коње растоварили, и сами хтели поћи на Кубршницу да се изумивају, али из поменутог гаја изиђе један човек повисока раста, црномањаст, с два пиштоља за појасом, дугом пушком о рамену и са сикиром на руци, те к њима. Назове им добро јутро, и ови му одговоре, не знајући за њега, он спусти сикиру с руке и пушку с рамена, извади пиштоље иза појаса, поче се распасивати казујући им: како је ноћио код свиња, како се напунио бува, и како хоће да се отресе, и да се и он на Кубршници умије. Они оду на Кубршницу ге се умију, помоле се Богу и поврате се к својим товарима, изводе из бисага шта су имали за јело и почну јести. Међу то и онај непознати човек буде готов, с Кубршнице с умивања поврати се, и седе близу њих. Они га понуде да с њима доручкује, но он не хтене, већ њих упита, од куда су, а они одговоре: Из смедеревске нахије из села Кусатка, онда их он упита: А како ви тамо с вашим Турцима пролазите. И ови му одговоре да врло тешко пролазе, да је зулум прекипио, и да је сваки дан све горе а нимало боље. Саслушавши он ово њихово тужење изговори им овако: Море браћо! докле ћемо ми овако у тузи један с другим састајати се јадиковати и стрепити од Турчина као зец од кера, и од ловца? Та нису ли и они од меса као и ми? Та и њих ће куршум пробијати као што и нас једног по једног на правди Бога пробија. Турци виде да смо се ми поплашили као зечеви, и да њихово зло трпимо, па зато чине од нас што хоћеју, но ходите, браћо! да се слошки и с договором дигнемо, у један мах сви, противу Турака. Ја се уздам у истиног Бога, да ћемо ми моћи томе крвавом злу на крај стати, и учинити: да тај Турчин више у вилајет не ће смети изићи, а толи какво зло Србину учинити.

Ми му, на ово, ништа нисмо одговорили, и он је ћутећи још мало поседио па се дигао и преко гаја, некуд у планину отишао. Нас двојица онемили смо били од страха. У нама је страх оживио био, пресело нам и оно што смо појели били бојећи се да ко није видио кад је онај код нас био, и да когод није чуо шта се је он с нама разговарао, те би погубили главе. Ми смо у великом страху и воденицама отишли, и овамо се кући повратили, и све смо, целим путем презали да нас ко не стигне, или пред нас не изиђе, и позове или у Рудник, или у Крагујевац Турцима.

Овако су, мој стриц, и онај наш комшија што је с њим заједно био, кад су се са млевења повратили, нема укућанима приповедали. Мени је тада могло бити око 20 година. После овога, не знам да ли је прошла једна година, не смем рећи, али баш некако на скоро по Божићу, уз месојеђе зачу се: Карађорђе дигао се и закрајинио на Турке. Турци се тек узрујаше и устумараше, а наши почеше казане и котлове закопавати, и спремати жене и децу куд у планину, у збег. Еле наскоро за-

тим, диже се свет и у нашој нахији противу Турака, и тако Срби ударе и на Смедерево, па с осталим народом, и војском и мој стриц буде тад на Смедереву, и ту он види оног истог, непознатог, који се с њим и нашим комшијом, пре једне године и мало више, у крагујевачкој нахији, на реци Кубршници, разговарао, и говорио му: да се противу Турака треба дићи, пред свом нашом војском као команданта, и то је био главом: Карађорђе, као што се он (мој стриц) од осталих људи тада известио, па кад се смедеревци Турци предаду, и Ђуша, од стране наше, с неколико војске остане у Смедереву да на Турке пази, да какав квар у народу не би чинили, онда и мој стриц поврати се у село кући и нама каже кога је видео пред српском војском на вели: Е! ко о чему мисли ово и ради, и шта је за кога оно му и Бог даје.

Између многих других доказа, који ће се из повести о устанку Карађорђевом противу Турака, увидити, и ово казивање, Симе Банковића, здраво и јасно сведочи: да је стање народа српског јако тиштало Карађорђа; да је он из поодавна почео мислити и премишљати, о ослобођењу српском од претешког јарма турског: да је он једини који се усуђивао овако, где му се прилика дала, макар и са непознатима, говорити, увешћавати и на устанак противу Турака подстрекивати; да је он једини који је себе самога сасвим пред несрећом општом, свега свога рода, прегорео био, јер да су она двојица, после онаког разговора Карађорђевог с њима, као што су се поплашили били, Турцима отишли, и све им шта се с њима догодило, казали, па кад би Турци, Карађорђа ухватити могли, не би ли он извесно, на тешким мукама живот свој окончати морао.

[22] Да је Карађорђе, од времена повратка свога са скеле остружничке, за устанак противу Турака овако радио, као што је описано; и да је он, у селу Орашцу, овако и на овај начин за предводитеља реченог устанка изабран, тако је још 1808. године, прота буковички Атанасије Антонијевић, својим синовцима у њиховој кући у Београду, Тодору и Лазару, који сад ово пише, приповедао. Тако је исто и Јанићије Ђурић, од самог почетка устанка, Карађорђев секретар, у Бесарабији, у Хотелу 1814. године, оне зиме, кад смо у Хотин дошли, мени приповедао, као што је он тако и описао. Тако је и Вуле Илић, бивши командант смедеревски, који је са Станојем Главашом и на избору Карађорђевом у Орашцу био, и који је и после док није постао командантом, неразлучно са Станојем, уз Карађорђа налазио се, 1825. године, у Бесарабији, у Кошинову, Сими Милутиновићу, певцу Србијанке, и мени, преповедао, по коме је приповедању Сима и спевао: «Народни вожда избор, и помазаније његово.»* А тако је од прилике, и знаменити Петар Јокић, неразлучни и свагдашњи буљукбаша Карађорђев преслушан по препоруци Друштва Словесности Српске Г. Миланом Ђ. Милићевићем, у Тополи, показао.

Ако је дакле веровати овој четворици, не само очевицима свега, што се и како догађало, него и важним содејствоватељима, онда није онако, као што је «Вук Караџић» у Даници његовој за 1828. годину, на страни 157. устанак српски противу Турака, описао, пити је на онај начин Карађорђе, за предводитеља устанка и врховног старешину изабран,

* Гласник Друштва Словесности Српске, књига II. страна 243-ћа год. 1849.

као што је Вук, избор Карађорђев у предпоменутој Даници, на странама 163., 164, 165 и 166-ој описао, јер ниједан од више упоменуте четоворице није казивао ни да су се, до састанка у Орашцу, Срба били одметули, осим појединих случајева; ни да су се с Турцима подобро завадили били, по да су се тек овим састанком у Орашцу одметули, и да су се сад тек запађати почели с Турцима, јер су одмах ту прво на Турке у хану орашачком напали и овај запалили; ни да су четобаше шумадинске између себе онда почели се разговарати и договарати: ко ће сад бити старешина; ни да су млоги повикали да буде старешина харамбаша Станоје; ни да се овај онако изговарао, као што је Вук описао, ни да су онда стали преметати од једног на другог; ни да су од кнезова и досадањих поглавара сваки стали отискивати од себе изговарајући се како је који знао; ни да је најпосле било навале на Вукова кнеза Теодосија из Орашца да се он тога старешинства прими ни да се и он није хтео примити тога, нити да је он икакве кнезове тада на страну изводио, и онако им говорио, као што је Вук испричао; а још млого мање да је речени Теодосије рекао „Нека за сад буде старешина Карађорђе" и проча. Шта још више, Вуле Илић, приповедајући Сими Милутиновићу и мени о том сабору њиховом и избору Карађорђевом у Орашцу, са неким усхићењем душе, узвикнуо је гласом и рекао нам: Та море! ви знате да сам ја са Станојем био хајдук, и да је срце моје и нарав моја одивљала била у хајдучији; али на том сабору у Орашцу, пошто је Карађорђе изговорио се, пошто је прота буковички, у један глас са свима нама изговорио: „Ми, брате Ђорђе, хоћемо да си нам ти старешина и предводитељ, пошто је и Станоје на изговарење Карађорђево да се не може он тога старешинства примити, рекао: „Побратиме Ђорђе! ако се ти не ћеш да примиш тога старешинства, ја, из ових стопа с мојом дружином одох овим путем, од куд си ме и довео," пошто је прота, сав бео као овца, држећи и свитак воштани у руци очитао молитву, пошто смо се и ми сви, уз њега Богу помолили за помоћ; и кад смо се заклињали да један другог изневерити не ћемо, коса ми је на глави чини ми се, дупке стајала, чињаше ми се да сам окрилатио, и да не ћу већ више ногама по земљи ходати, него да ћу од тада почети летити чињаше ми се, као да је сам Бог с неба међу нас сишао, и да већ та Турчин, ни у Шаму, обдржати се и опстати не може, овако је осећање, у дивљаштву моме, тада мном овладало било.

Осим свега што је довде наведено о начину избрања, и о самом избрању Карађорђевом за предводитеља устанка, судећи и по самом природном течају ствари до сакупа у Орашцу, ми питамо, је ли и могао други ко за предводитеља, осим Карађорђа, изабран бити? велим: осим Карађорђа, као човека кога је тешко стање његових саотечественика, и у опште сународника његових и изван пашалука београдског, беспрестано тиштало; у кога је душу и крви зачећена била мисао о избављењу рода свог испод тешког јарма тиранског, и који је, напослетку, ту бољу срца и душе своје, ту тегобу свега народа српског, живећег под жестоким удручењем исламства, и те све мисли и осећања на годину дана пре подизања свога, већ отпочео и другима саопштавати, и даном приликом дознавати: како и обични људи у народу мисле, и како стање своје осећају. Та зар и ови сви, које је он сад у Орашац прикупио, нису на све ово што је следовало, њим приуготовљени били? Не каже ли и старац

Гаја Пантелић, или Воденичаревић, тополац, како га је Карађорђе још о светом Илији (1803. године) пошиљао својим познатим, које је он држао да су поуздани, с позивом: да се за устанак спремају? Не каже ли исти Гаја, како је, по препоруци Карађорђевој, ишао тада и Милану Обреновићу, у Брусницу, да и њега за устанак позове и спреми?

Из свега више изложеног о устанку Карађорђевом против Турака, и о избору његовом за врховног предводитеља и старешину, види се и то: како је, поред свега што је чинио за моћи стрести јарам турски са свога рода, у пуној мери јуначно скроман био, јер нигде се не показа да се он за себе брине, да за нечим грамзи, да се за нешто лакоми, да се неком за нешто препоручује, да кога, у његову ползу, подговара што чинити, да коме, за моћи постићи што, прети или кога подмићује обећањима. Њему је само за тим стало било да се народ од Турака избави, а ко ће бити вођа, ко господар и заповедник, ту бригу он је, без сваког обзирања на себе, оставио вољи народа.

КЊИГА II.

Са зором ноћи 1-га фебруара 1804. године, освануо је Карађорђе предводитељ уздигнућа српског; освануо је развијен барјак за слободу српску; освануо је у пепео претворен хан турски у Орашцу, чим је и обелодањено, да је рука Србина, на тиранина подигнута. Турци су због побратимства Карађорђевог с њима, како из овог тако и из тополског хана сви здраво и мирно отпуштени, и пропраћени у оне пределе Србије к својима, у којима још пламен побуне противу Турака букнуо није био. Она иста судбина постигнула је и хан тополски и бањски, која је и орашачки. Извршитељи те судбине били су: кнез Јован и Петар Јокић из Тополе, Јаков Томковић и Алекса Дукић из Бање послати од Карађорђа, са још неколико других четника, да је удејствују. Пламен од ових запаљених ханова турских надалеко се вијао; и он је најживљи и најелектричнији сигнал био, по коме су и многи од Срба силу бранитеља слободе приумножили. Како се све ово, што се имало овде на први случај свршити, окончало, Карађорђе препоручи Јанићију, као тада бившем нешто писменом човеку, да неколико писама, њему (Карађорђу) познатим и чувеним у народу људима напише; да им јави за устанак и намеру његову, и да и њих на свето ово дело позове. Јанићије, који је од овог часа постао, па и до самог падања Србије Карађорђевим секретаром остао, по препоруци овој написао је писама, и то: Ђуши Вулићевићу, у село Азању, и Обраду из села Крсне, смедеревске нахије, Миленку

Стојковићу, у село Кличевац, Петру Тодоровићу (Добрњцу) у село Добрње, и кнезу Момиру у село Лучицу, у нахији пожаревачкој; Стефану Синђелићу, и Милији Здравковићу, кнезовима ресавским: Јефти, кнезу темнићском, Милоју, кнезу левачком и кнезу Мијушку, у јагодинској нахији, Милану Обреновићу, трговцу, Милићу Дрннчићу, и Лазару Мутапу, у нахији рудничкој; Јанку Катићу у село Рогачу, кнезу Сими Марковићу, у село Борак, и кнезу Вићентију, у село Кораћицу, у нахији београдској.

Сви су више упоменути позвани на устанак противу Турака, да ханове турске по селима пале, и ханџије и субаше затиру, и из народа их прогоне. Осим тога препоручено је оним у јагодинској нахији, да около Јагодине друмове засеку, и да не допусте Турцима из Јагодине излазити, и народ харати и робити, и да тако чекају док и он (Карађорђе) у помоћ им притече. Тако је исто препоручено и оним у рудничкој нахији, у смотрењу вароши Рудника, и рудничких и чачанских Турака. Оним пак у београдској нахији, поред свега другог, као и оним првима, препоручено је: да и друмове ка Београду затворе, како нити би ко из народа у Београд ићи могао, нити би Турци из Београда излазити могли. Ови су сви Карађорђев позив једва дочекали, и све оно одмах отпочели чинити, што им је препоручено било, као што су и следства њиховог делања то доказала.

По отправљењу ових више упоменутих писама, Карађорђе је, са свом четом народном из Орашца покренуо се нахији београдској, да ову уздигне и ослободи, како ће она доцније уздржавати Турке београђане, да му у внутрености Србије делање његово не препречују и не сметају. Са оваковом намером пошавши из Орашца, дошао је он у село Раниловиће на међи крагујевачке и београдске нахије, и овде је одмах хан турски запалио и Турке ханџије потукао. Из Раниловића дошао је у село Дрлупу, и овде је то исто, што и у Раниловићима, учинио.

Одавде је отишао у село Рогачу да нађе Јанка Катића, па да и њега са собом поведе, но будући да се овај из потаје, где се од Турака прикрио, још појавио није, то Карађорђе узме брата његовог Марка, и са собом га поведе. Мало доцније дошао је к завереницима и сам Јанко. Из Рогаче отишао је Карађорђе у село Дучину, а из овога у село Стојник. И у овим двама селима Карађорђе је ханове попалио, и ханџије Турке поубијао. Кад се из Стојника баш био спремио да пође у Сибницу, изненадно дођу му двојица рудничких трговаца: Тома терзија, и Никола Ракић, који су се из Београда враћали у Рудник. На питање Карађорђево од куда су и за чим иду, одговоре му они ниже следеће: „Кад је неки Турчин, пре више дана, испод планине Венчаца, на друму, убијен и донешен у Рудник, и кад је Сали-ага војвода руднички дознао, ко је тога Турчина убио, и да су се млоге чете хајдучке по планинама појавиле, и умножиле тако, да је већ и самим силним Турцима, одавде донде отићи, опасно постало, онда он, побојавши се и за сопствено своје опстање, дозове час двојицу ка себи и рече нам: „„Море Томо и ти Никола! Видите ли шта хајдуци раде, видите ли како човек није сигуран ни царским друмом проћи. Ово је море настало зло велико, и Бог зна шта из тога произићи може; јер се чује да су хајдуци свуд и на све стране узаврели; томе злу ваља зарана стати ногом за врат. Ја сам написао једну књигу брату мом Кучук-Алији-аги, којом јављам му све шта се овамо ради, али је по Турчину послати не могу, јер се бојим да га где хајдуци не убију, и моју књигу не ухвате, па сам зато дозвао вас двојицу, да вам је предам, те да је ви у Београд однесете, и одговор ми донесете. Ви сте раја, и трговци, вас хајдуци не ће ништа дирати баш ако се где с њима у путу и сукобите, а моји сте до сад верни људи били; ја се у вас уздам, а награда вам не гине са обадве стране, и од мене и од брата мога.““ Ми кад све ово овако саслушамо не имајући куд,

узмемо више упоменуту Сали-агину књигу, и пре четири дана донесемо је у Београд, и Кучук-Алији, како нам је и препоручено било, предамо. Кучук-Алија, после четири дана нашег бављења у Београду, и очекивања на одговор, зовне нас преда се и упити: „„Море! кад сте од Рудника довде путовали, јесте ли спазили и чули како је по̓рајн, и да ли се не чују где какви хајдуци?““ На ово питање, кад му ми одговоримо, да је за сад фала Богу, у њиховом здрављу (разумевајући дахијском) све добро и мирно, и да се слабо где који хајдук чује, онда нам он рече: „„Вала море! паднуће у руке и они, који су убили Турчина испод Венчаца на друму; ви сте отуда дошли сами, а сад ћете имати доста друштва. Ја сам одредио 35 коњаника Турака, и шиљем их са вама до у Рудник, а писао сам и Сали-аги брату моме, да и он тамо из Ужице, Карановца, Чачка и Крагујевца сабере 4—5 стотина Турака, па да с њима удари по нахијима од села до села, да свуд протефтими и да хајдуке и одметнике бију, убијају и растерују.““ Ово све ми саслушавши, спремимо се и пођемо на пут но с нама пођу и оних 35 Турака. С овим Турцима, ми смо синоћ око пћиндије дошли у Сремчицу, и како они наредише, да ту конакујемо, тако их ми упитамо, где мисле сутра на ручак доћи, па да нас двојица идемо све пред њима, те да им ручкове, ужине и конаке по селима, заказујемо. Они се на ово наше предложење склоне, и кажу нам, да ће сутра у Сибницу на ручак, а ми поодморивши се мало у Сремчици, пођемо за овамо, па кад у путу довде, разберемо да си се ти (разумевајући Карађорђа) с народом, противу зулума турског подигао, и да си почео ханове турске по селима палити, и Турке озбиљно тући, а ми онда ударимо навлаш овуда на Стојник у мисли: да се с тобом и с народом видимо, и да ти кажемо шта знамо.“

Пламен од она прва три хана, као и од ових последњих, на далеко се видио. Он се с дана на дан све већма разбуктавао, и уздизао Србе противу својих за-

клетих тирана. Млоги су се Срби, којима је живац до ноката догоревао, Карађорђу прикупљати почели. Сад је у само време доласка оне двојице трговаца рудничких из Београда, дошао у Стојник Арсеније Лома, из села Драгоља, рудничке нахије, са 80 по избор четника (он је доцније био један из гласовитих војвода у оном крају). Карађорђе, како је између осталога од Томе и Николе дознао и то, да је 35 Турака наређено да у Рудник прођу, и да ће исти Турци сутра на ручак у Сибницу приспети, одмах је издао налог да се брже боље у Сибницу иде. Како је у Сибницу дошао, он је без сваког оклевања ханом сибничким завладао, и ханџије истребити дао; па је онда, с једне стране у исти хан наредио четнике, који ће оних 35 Турака, кад из Сремчице дођу и пред хан стану, ватром из пушака предусретати; а са друге наредио је Арсенији Лому, са његовом четом у заседу на друму београдском водећем, зато, да ако би се који од Турака, неубијен пред ханом повратио, да се бегством спасе и у Београд умакне, таквог дочека и убије. Док је Карађорђе ове наредбе чинио, и док је све готово било, дотле већ и Турци из Сремице у Сибницу стигну. Ови Турци, како се из њиховог поступка види, или нису знали да се народ узбунио, да се ханови турски по селима пале, и ханџије убијају, или можда су и то све знали, али нису се надали, да је та ватра тако брзо, и до Сибнице, близу Београда допрла, а особито што су, улазећи у село Сибницу, и хан у целости угледали, те тако управо су дошли пред хан. По у који су мах стали и почели одјахивати, заседа из хана опали из пушака, и њих 16 мртвих на земљу обори, а осталих 19, кад то угледају, обрате се натраг друмом београдским да бегају. Али утећи нису могли; њих Ломина заседа дочека, и они видећи да немају куд, поврате се у село и предаду се. Карађорђе сад заповеди те се од ових Турака све одузме, пак онда, како од оних, који су изгинули, тако и од ових, који су се по невољи предали, коње, оружје и одело

доглавним својим четницима раздели. И тако које од пре потучених ханџија и субаша Турака, које сад при овом догађају прилична је количина јуначних Срба, заодела се турским оделом, и снабдела њиховим добрим оружјем и коњима. Ови су се сад двогубо осилили и охрабрили, а они, којима овом приликом ништа од пљачке у део запало није, сами су се, свак себи заверили, да ће се и они, првом даном им приликом окитити. И тако сад међу четницима Карађорђевим, осим осећања, усељеног им жње за ослобођењем, и саревновање за пљачком, добро је дошло било.

Карађорђе овако поступајући, намеран је био кроз сву београдску нахију проћи, из ове, тиранима, у главноме леглу њиховом у Београд страх и ужас задати, па зато је за још веће приумложење четника, послао Радоја Трнавца буљукбашу, окућеног у селу Раниловићу, да дигне сељане венчанске, тулежанске и стрмовљанске. Речени Радоје, по овом налогу отишао је, али ништа учинити није могао, јер му је у препорученом делу на пут стао неки старац Томаш туфекџија (пушкар), који је венчанце одвратио од подизања, и на које угледавши се тулежани и стрмовљани, нису ни они његов позив послушати ни уз њега пристати хтели. Радоје се поврати, и све догодивше се Карађорђу достави. Да би осујетио свако у народу појавити се могуће одвраћење од већ предузетог устанка, одустане Карађорђе од своје прве намере, и поврати се к селу Венчанима, да достојно накаже Томаша. Док је Карађорђе добегао до Венчана, Томаш дочује да чета Карађорђева у Венчане доходи, па знајући шта је урадио, и шта га за то постићи може, некуд утече и сакрије се пре, него што је Карађорђе у село приспео. Да би се осветио Томашу, и да би онепријатељио и њега и његову кућу с Турцима, Карађорђе, о вратима куће Томашеве, обеси једнога између оних 19 у Сибници заробљених Турака, па онда скупивши сељане од сва три више упоменута села уједно, и заказавши

свима, да се нико не усуди у напред његове позиве и заповести одбацивати, или занемаривати, јер ће сваког таковог, без сваког проматрања и одлагања, смртна каштига постизати, са овом четом и сада приумложеном, у село Даросаву кући побратима свога, Симе Срдара оде. Овде у селу Даросави, затече Карађорђе неког Петронија трговца из Ваљева, и игумана манастира Боговађе, Жарка, (тако је зван) и кад од њих дозна, да је први изишао да купује свиње, а други, да пише милостињу за манастир, онда им он на то рекне: „Црна ти трговина теби, брате Петроније, а још црња милостиња теби, оче духовниче; зар не видите да је зулум турски народу додијао, да се народ противу тога подигао, и да му сада није ни до трговине, ни до писања милостиње, већ сад са овог места одлазите сваки у свој завичај, па и путем куд прођете, и у својим местима, саветујте народ нека се на све стране противу Турака диже, њихове ханове по селима пали, ханџије и субаше, где год кога стигне, убије и друмове затвара. Ви двојица у том припомогните колико је који могућан, и сваком кажите, да је сад време настало да се дигнемо, да стресемо турске окове с нас; и да нико не чека да га ја дижем, јер ако до тога дође, да ја сам и тамо доћи морам, да народ противу душмана уздижем, тешко ће бити и за онај крај, и за људе, који се до тога доведу, а ево ја ћу вам сад дати и неколико писама, на познате мени тамо у тим крајевима, и чувене међу вама људе“; па онда дозове Јанићија и препоручи му, да напише неколико писама за ваљевску и шабачку нахију. У ваљевској писао је Јакову Ненадовићу, кнезу Николи Грбовићу, и кнезу Кедићу; а у шабачкој, главном трговцу Остоји Спужу, и попу Луки Лазаревићу, кога је брат Ранко, од Беге Новљанина, убијен. Садржај ових писама, био је један и једнак, т. ј. Карађорђе је свима више упоменутим препоручио да раде у смислу оном, као што је Петронију трговцу и игуману Жарку изговорио; са додатком: да и на саме вароши,

и паланке, у којима Турци стално пребивати имају, ударају, ове да пале и да плене. Почем ова писма 5-га фебруара трговцу Петронију и игуману Жарку предана буду, онда се Карађорђе са свом својом трупом, из Даросаве, у село Врбицу крене, свуд народ уздижући, и на устанак нагонећи. Кад у више упоменуто село Врбицу, крагујевачке нахије, дође, онда му ту стигне извешће од Петра Каре, трешњевичанина, врлог јунака, а и иначе добро познатог човека у народу, који је такође на глас Карађорђев уздигао се, чету једну образовао и народ за собом повукао, да Сали-ага, војвода руднички, прикупља око себе Турке; да му је сад дошао у помоћ, са 200 коњаника, и Алил Џавић, муселим ужички, па да намеравају изићи у народ, у села, да бију, и убијају све што им до руке дође, и да плене и робе; но да је он дознавши ово сакупио до 400 оружаних људи, засео на друм, по коме ће Турци из Рудника изићи, и на села ударити, али да му је нужно још помоћи имати. Саслушавши Карађорђе ово извешће, одмах нареди Јанићију, да он са дв ајестину одабраних коњаника, оде до Каре Петра, да се с њим састане, да га охрабри, и да с њим у договору места око Рудника разгледају и још боље заседе поставе и уреде, које ће изласку турском из реченог места, препјатствовати; па онда да са истим Каром, и овога стотину четника, поврати се и њему у Тополу дође. Јанићије испунио је свој налог, и по окончењу нужних наредби око Рудника, са Петром Каром заједно повратио се у Тополу. При овом састанку, Карађорђе је пред свом својој и Карином четом, њега као јунака одлично предусрео, и по кратком међусобном бављењу, и договарању за успех њиховог општег предузећа, повратио га је ка Руднику, препоручивши му, да за живот главе своје не допусти Турцима рудничанима, куд из Рудника у села и народ изићи, а да ће му и он сам собом, док се мало са војском поодмори, у помоћ доћи, на Рудник ударити, па и са Турцима, у име бо-

жје, онако се намирити, као и са овима другима до овога часа.

Као што је већ казано, глас о устанку Карађорђевом, развио се као муња по свима крајевима Србије. Дела његова, која је у ова три четири дана починио, а нарочито узбуњење свију оних, које је он на устанак позвао, задало је страх и ужас тиранима, тим више, што су они одметници и свога цара, што је раја при овом устанку противу њих изрекла, да се је она подигла не противу цара, него противу својих угњетатеља дахија, који су се и од свог цара одметнули.

Фочић Мехмед-ага, као што је на свом месту казано, отишавши из Ваљева у Шабац, да се и тамо крви људскеналоче, за све више наведено време налазио се у Шапцу. Отац његов будући у Београду, и видевши из извешћа, која су дахијама долазила, да се раја сва уздигла, и да је друмове све изасецала и затворила, поплаши се за сина свог, да не би он сувим из Шапца у Београд повратио се, преко Немачке пошље писмо и јави му све, шта се овамо ради, и препоручи му, да се нипошто сувим у Београд не повраћа, јер лако се може догодити да га хајдуци на једном или другом Дубоком дочекају и потуку. Примивши Фочић оваковог садржаја писмо од оца, сам седне на четокаик, и у Београд се водом, крадом провуче, а војску своју коју је са собом водио, по дозволењу аустријске пограничне власти, превезе преко Саве на спрам Шапца у Аустрију, у место звано Кленак, те му она безопасно сувим преко Земуна у Београд дође.

Сад су све дахије на скупу у Београду биле, па видећи, као што је већ више пута речено, да се сав народ узбунио, и противу њих подигао, а и од саме царске стране у страху будући, начну се они без сваког одлагања, и оклевања, озбиљно договарати, како би се ово народа узбуњење противу њих, стишало и умирило. Договарајући се о овом, они смисле и нађу за добро, једну депутацију, састојећу се из четворице отмених и њима

поверителних Турака, Карађорђу послати, да њега наговоре, умоле и подмите, да он узбуњени народ стиша и распусти, и да му кажу и обећају, да ће они (дахије) за то њему благодарни бити, да ће га обдарити чим год он зажели, и да ће му покрај свега, и сад на први случај одмах 200 кеса новаца дати, обећавајући у исто време, да ће се и са рајом, од сад у напредак, благодетелно поступати. Како су дахије сад смислиле и закључиле, тако и учине. Они изберу четворицу својих Турака, и ка овима, за бољи успех, придодаду и Мату калуђера, родом из села Жабара, крагујевачке нахије, који је као духовник, и парох у Београду био, и тако сву петорицу, са горњим закључењем Карађорђу пошљу. У исти дан, кад је Петар Кара из Тополе ка Руднику повратио се, и ова је депутација у Тополу Карађорђу дошла. Представши она Карађорђу изручила му је поздрав од дахија, и он је исту депутацију лепо и уљудно предусрео и примио, па пошто ју је саслушао у свему, што су јој дахије препоручиле предложити, онда јој он одговори: „Немојте ви, Турци, мислити да се народ узбунио од каква беснила; не, њега је натерала на ово љута мука, невоља, и претешки зулуми, од којих ви никако нисте хтели одустати, не бојећи се ни Бога ни цара! Зар је овом народу, кога сад овде у оволикој гомили видите, лако на овом зимњем времену, под ведрим небом покрај нешто мало ватрице, злопатити се, и трпети сваку оскудицу? Зар је њему лако било, на овом зимњем времену, оставити без сваке обране кућу, и децу своју, да их ви робите и разгоните као бесни вуци мирна стада? Али је догорео живац до ноката па се није имало већ куд, и тако се народ морао побунити и уздићи, да, или те окове вашег безаконија са себе стресе, или да се сам собом једанпут за свагда утамани. Ви и сами добро знате, а и пред Богом и пред сваким судом признати морате, да је све ово овако као што вам ја кажем; али при свему томе, кад дахије, као што ви кажете желе с народом помирити

се, то није ни мени ни народу за одбацивање. Ко не жели мир и спокојно уживање својих трудова? Дакле нека тако и буде, но тај мир, мора бити уредан, известан и осигуран. Треба, једно, да се уговори тога помирења на писмено угоде; а друго, да за сигурност тога уговора дахије јемца даду; јер њима и њиховим голим речима нити народ верује, нити ја верујем; а тај јемац ваља да буде ћесарска влада. Ово је све што сам вам имао на поруку, коју сте ми од дахија донели, одговорити. Идите сад с Богом, и све ово што сте од мене чули дахијама кажите, па ако се на ово склоне и угоде, нека ми поруче, да им на договор изиђем где им драго буде изван Београда.“ Калуђеру Мати, као домородцу и Србину човеку, све је ово на срцу лежало, што је Карађорђе Турцима изговорио, али се он бојао, да се Карађорђе како на новац не превари и полакоми; но кад је саслушао, шта је и како је Карађорђе Турцима изговорио, а он онда насамо Карађорђу каже: „Тако, господару, и никако друкчије; не веруј Турцима, они лажу, они ће те ако икако узмогну преварити; него те још и ја молим, да ме код себе задржиш, да се не враћам више у Београд, јер ко зна хоћу ли кадгод жив из њега измаћи.“ На ово је одговорио Карађорђе више упоменутом калуђеру: „Немој ти нипошто засад изостајати иза Турака; кад си с њима дошао, с њима се и врати, а ја ћу тебе кад год ти зажелиш из Београда извести. Што се пак тиче самога договарања с Турцима, то ништа друго није, него једно провлачење времена, док лето наступи и гора озелени, пак ћемо се онда ми друкчије с њима разговарати и договарати. Ово ја теби као Србину, брату свом, и духовном лицу кажем и исповедам.“ Речена депутација сад се крене из Тополе и у Београд се поврати. Она је све, што јој је од Карађорђа, на представлење њено одговорено, и шта је и очима својима видела показала; дакле показала је да је затекла у Тополи војску до 3000 оружаних људи, и да се сваки дан ова количина све већма

умножава, а ово је оно, што је за дахије, и њихове варварске умишљаје најгоре било чути.

Карађорђе знао је да је муселим крагујевачки Младена, трговца из села Ботуње, ухватио, и у тавницу бацио, с намером, да га погуби, као што је и с Матом бульукбашом из Липовца већ учинио; но будући да је Младен, као трговац свињарски, на глас изишао да има доста новаца, да је богат, тако је муселим крагујевачки као што је о том на свом месту већ говорено, њега и уценио, мислећи, кад новце прими, онда и главу да му узме. Младен је већ својим људима и наредбу и препоруку издао, да уговорену суму новаца за његов живот збирају и муселиму донесу; но како је са овим сабирањем новаца досад задржало се, то Карађорђе не пропусти прилику ову на ползу употребити, и Младену живот курталисати а да га ни једне паре не кошта. Карађорђе, имајући при руци оних 18 Турака, који су у Сибници њему у ропство запали, смисли с њима Младена заменити, па онда једнога од истих Турака опреми муселиму у Крагујевац с препоруком, да му он Младена жива и здрава отпусти, ако не жели да Карађорђе на Крагујевац удари, да га попали, све Турке у њему потуче и пороби, а нарочито ако не жели да ових 17, који после њега заостају, за једног Младена исечени буду. Како муселим све ово од послатог му Турчина разуме, а он одмах Младена из тавнице испусти, и са истим га Турчином Карађорђу, у Тополу опреми. Кад Карађорђе Младена жива и здрава прими, онда и он свих оних 18 Турака отпусти, и у Крагујевац их, реченом муселиму, пошље.

Док је Карађорђе 7-ога 8-ога и 9-ога фебруара у Тополи једну војску своју одмарао, и другу прикупљао док је и ово јединствено у свом роду дело, избавивши Младенов, од извесне смрти, живот, окончао, и док је о великом свом предузећу, и тешким следствима тога мислио, и промишљао, дотле и дахије, саслушавши одговор своје депутације, смисле и договоре се, да једног од другара својих и то Аганлију изашљу, да се он лично с

Карађорђем састане, и о помирењу, ако могуће буде, разговори и уговор закључи. Они су одредили и место за овај састанак Аганлијин са Карађорђом, у београдској нахији, у кнежини колубарској, зато: што се ова част београдске нахије још није била узбунила и подигла, па су Аганлији препоручили, да осим 200 Турака, које ће са собом повести, и из ове части неузбуњене београдске нахије, колико више може, оружаних људи, Срба, сакупи, и тако Карађорђу на састанак изиђе. Они су Аганлији препоручили, да оно исто Карађорђу говори и предлаже, што му је и она прва депутација, од стране дахија, предлагала, давши му у исто време и 200.000 гроша (око 20 хиљада дуката), да с овима покрај осталих обећања, ако икако буде могуће, Карађорђа преласти и подмити. Кад су све овако дахије смислиле и наредиле, а оне онда то и Карађорђу даду на знање. Аганлија по овој њиховој дахијској наредби, сад са 200 Турака изађе у Колубару београдску, и у овој скупивши још до 5 6 стотина оружаних колубараца, дође у село Дрлупу, где је он смислио да се с Карађорђем састане. Није имао намеру Карађорђе овај састанак са Аганлијом, у селу Дрлупи чинити. Он је мислио да се тај учини у Раниловићима; јер би овде, по самишљању његовом згодније било, али се најпосле, на захтевање Аганлијино, склони, и тамо му оде. Карађорђе крене се на пут овај 11-ог фебруара, узевши са собом и неколико стотина најодабранијих јунака, и тога истога дана у село Рогачу стигне.

Ни једна ни друга страна није имала чисту намеру мирити се. Турци су ишли на то: да Карађорђа преласте и подмите, и да он једанпут убуњене и подигнуте Србе умири и распусти, па да ће они онда лако до своје праве намере и цели доћи. А Карађорђе, као што је и калуђеру Мати у Тополи казао, не верујући никаквим предложењима и обећањима дахија, имао је намеру овде на Аганлију изненада ударити, све Турка потући тако да нико од њих одговор дахијама, о састанку Аганлијином с њим, не однесе. Да би ово последње и без штете

своје браће колубараца удејствовати могао, како је у Рогачу стигао, одмах је послао своје људе у Дрлупу, да се са колубарцима састану, њима ово саопште, и на то их склоне и приуготове. Он је овим својим људма и ту препоруку дао, т. ј. ако се колубарци не би на ово склонили, а они онда да Аганлији оду, и да му на знање даду, да је Карађорђе у Рогачу стигао, и да сутра намерава с њим састати се, но да он с неколико својих пратиоца из села, на један пушкомет растојанија, изиђе, као што ће и Карађорђе од своје стране исто тако учинити, те да се састану и договор о мирењу започну, а војска, како Аганлијина, тако и Карађорђева у толико од места састанка њиховог да одстоји, у колико ће се и они сваки од својих конака удалити. Колубарци нису хтели на предложење Карађорђево пристати, јер њихов кнез Аксентије, није имао надежду, да ће се моћи што противу Турака учинити, и тако сутра, 12. фебруара, по учињеном договору о месту састанка, Карађорђе се на средини пута од Рогаче к Дрлупи, с Аганлијом састане.

При овом састанку Аганлија је све оно предлагао, што је и прва депутација у Тополи, и осим овог под заветом вере, обећавао је Карађорђу, да никаква зулума од сад народу чинити се не ће; да ће они све ханове, који се јошт по селима находе утаманити, и субаше и чифлукчије из села дићи, и за тврђу свега овога, да ће дахије њега (Карађорђа) оборкнезом над свим пашалуком београдским учинити, њега за таковог признати и држати; да се они ништа у народ мешати не ће, већ да ће њему, и његовим кнезовима све у руке предати, па од њих и из њихових руку порез, харач, чибук и све друге дације, које раја цару давати има, примати, тим задовољавати се, па и њему из тога, као оборкнезу по 200 кеса годишње ајлука давати. А, што се тиче цара, и царске дације, која ће се по овом договору, и уговору њима у руке давати, о том да он (Карађорђе) не води бригу; они ће се са царем угађати, а за рају је

све једно, или давала данак царском паши, или њима дахијама.

Све ово што је Аганлија сад Карађорђу изговорио и обећавао, и Карађорђе је тобоже сам захтевао, изузимајући 200 кеса као плате њему. Но кад је Карађорђе, за сва ова обећања и уговоре, по којима се дахије од сад у напредак према раји имају владати, поискао јемство, и то, да се таково има састојати у влади ћесарској; онда је Аганлија одговорио, да то дати не могу; јер они (дахије) јошт никаква познанства са краљевима учинили нису. У овом самом магновењу пукне једна пушка са стране Аганлијине пратње, а Срби помисле да Турци гађају Карађорђа, па и они опале неколико пушака, на Турке при Аганлији налазећи се, те му убију Арапина, и њега самог и јошт неколико Турака поизрањаве. Тако су исто и Турци од своје стране учинили, видећи шта Срби раде, те и они убију једног одличног момка Карађорђевог, Јована Ђауровића, из села Барошевца, и Станоја Главаша ране у главу. Сад се учини ларма, Бог зна до чега не би дошло; но Карађорђе истрчи пред своје, и једним махом заустави ватру, која се заподела била, те се при свему догодившем се, јошт по неколико речи, између Аганлије и Карађорђа, у следству њиховог састанка, проговори; па будући да је већ и вече наступало, то се закључи, да се сутра 13-ога фебруара, опет састану и договарање продуже. И тако Аганлија лако рањен поврати се са својима у Дрлупу, а Карађорђе у Рогачу.

Аганлија, једно рањен будући, а друго што је дознао, јемачно од кога колубарца, шта је Карађорђе намеравао, и не дочекавши зору, у очи 13-ога фебруара, у Београд утече. Стража Карађорђева, кад је о овом дознала, она не пропусти одмах исто и њему доставити, по коме достављењу, и он се из Рогаче са свим крене, и у село Ратаре оде. Приспевши Аганлија у Београд, све је својим другарима исказао, као и случај свога обрањења, и

шта је Карађорђе учинити намеравао, да му је за руком испасти могло. Неуспешност Аганлијину у овом његовом посланству, приписале су дахије његовој невештини, па једно не верујући му, да је Карађорђе умишљао на њега напасти, друго видећи да се раја не само озбиљно противу њих уздигла, него баш и тврдо предузела њих сатрти; а треће, страхујући и од стране царске, као што је о том и мало више говорено, да би умирили рају, договоре се да и трећу депутацију Карађорђу изашљу. И тако оад они између својих Турака, јаничара изберу двадесеторицу, по њиховом мишљењу најразумнијих, највештијих, најбољих, придодавши им и митрополита београдског Леонтија Ламбровића, — човека, због кога су они невино крв Методијеву пролили, митру му на главу устакли, и главом га, тобоже рајине богомоље учинили, — у надежди будући, да ће овим најуспешније своју намеру постићи. Овако дахије смисливши и наредивши за место састанка ове депутације са Карађорђем, Хасан-пашину Паланку избрали су. У следству оваковог њиховог закључења, да би се наредило да пролазак ове депутације до реченог места безопасан буде, и да би се и Карађорђе благовремено нашао, и о овом известио, они (дахије) калуђера Мату, о коме је већ била реч, напред Карађорђу пошљу. Речени калуђер нашао је Карађорђа у Ратарима, и показао му узрок свога к њему доласка. Карађорђе, све у истој намери, коју је више упоменутом калуђеру јошт у Тополи исповедио, и сад није пропустио и наредбе за безопасан пролазак дахијске депутације у Хасан-пашину Паланку учинити, и сам собом тамо, на тобожни договор отићи. Он се 16-ога фебруара из Ратара за у Паланку кренуо, а депутација је већ тамо била, кад је он приспео.

Ни ова трећа депутација није имала шта друго од стране дахија Карађорђу, за умирење његово, и народно предлагати, него све оно што и прва у Тополи, и што је Аганлија у Дрлупи с додатком само тим, што је са-

даља депутација, имајући поуздање у митрополиту, за верност и тврђу оних, на њега се позивала. Митрополит је у свему, жељи депутације следовао; али Карађорђе имајући цељ своју пред очима, одговорио је и овој депутацији онако, као и оним првим двема, а нарочито: да он никако склонити се не може ни на какве уговоре помирења, ако дахије не могу, за сигурност тих уговора јемца кога од краљева дати; и ово је била пречага, преко које дахије, у овом делу, никако прекорачити нису могле. Карађорђе је овом приликом овој депутацији и то казао: „Баш ако би дахије, поред свега што обећавају и уговарају, јемца таковог нашли и дали, каквог он захтева; опет зато да се са дахијама, без договора с народом, који се са оружаном руком против њих подигао, не би ништа учинити могао, и да би тек онда за тај случај, бар један месец дана времена нужно било, да се овде онде с народом састане и попроразговара, па ако би и његово сагласије у том било, да он један од раскида неће бити. На ово му је један од депутираца возразио: „Ти све можеш, ако хоћеш;“ а други „Зар не видите, да Карађорђе само развлачи, и протеже, докле гора озелени.“ Карађорђе је врло хладнокрвно на оба ова возраженија депутираца одговорио: „Ја сам саслушао вас и ви сте мене; ја сам све што ми је на срцу лежало, и што сам знао у пользу овога народа казати, вама изјавио; сад идите и доложите дахијама све што сте чули и видили.“

Митрополит Леонтије видећи неуспешност депутације, којој је и он за већу поузданицу придружен био, и побојавши се да дахије за оваkову неуспешност њега не окриве, па и не убију, пошље калуђера Мату Карађорђу, да му каже: да нипошто Турцима не верује, и да га умоли, због више наведених узрока, и његове опасности за сопствени живот, да га при себи задржи и не допусти више у Београд повратити се. Но Карађорђе, из поступка, добро познавајући Леонтија митрополита, одговорио му је по Мати калуђеру: да он и сам, боље него ико зна, да Тур-

цима веровати не треба; а што се тиче тога, да њега сад задржи, и не допусти му у Београд повратити се, да то он за сад, из њему (Карађорђу) познатих узрока учинити не може; но ако он какву опасност за себе у Београду опази, нека у Земун пребегне, а кад га он (Карађорђе) позове, може повратити се и доћи.

Тек што се дело ове депутације, и на овај начин сврши, али стигне писмо Корађорђу од Милана Обреновића, Петра Каре, Лазара Мутапа и Арсенија Ломе, који су око Рудника заседе држали, да су којеодкуда до 500 Турака коњаника, Сали-аги, бику рудничком у помоћ дошли, и да могу русвај починити ако се и њима ускоро помоћ не пошље. 18-ога фебруара пред мрак, већ је с војском својом, коњаницима, био под Рудником, у коме су Турци и шарампов подигли били. Како је Карађорђе под Рудник дошао, одмах је поручио у варош, да му сутра три Турчина, староседелаца, на разговор и договор изиђу, које су Турци учинити морали, како су чули и уверили се, да их баш он сам главом позивље. Међу овом тројицом, који су на овај договор са Карађорђем, изаслани били, налазио се, као глава, Токатлић-ага, староседелац, и иначе добар Турчин. Карађорђе је лепо ове Турке предусрео, и примио, па се онда почео с њима разговарати, и доказивати им, шта су урадили, и до какве су несреће и себе и народ довели. Он им је казао: ако се они (староседеоци) договоре и сагласе, да између себе удале Сали-агу, Алила Џавића Ужичанина и Пљакића Карановчанина са свима њиховим присталицама, којима ће и он слободан пут к изласку и проласку њиховом, куд хоће, дати, да ће онда, и само у таквом случају, Рудник, не само од ватре и пљена поштеђен бити, него да ће и они (староседеоци) тако сачувани и на миру остављени бити, да ни једном ни длака из главе, ни из имања, фалити не ће, и да ће их к томе оставити на миру, да и од сад у напредак слободно могу своје занате и трговину упражњавати, без да ће им ко од Срба

и „црне су им очи у глави“ смети рећи. Ова тројица све су признали што им је Карађорђе у разговору пребацивао, па повративши се у Рудник, одмах су почели између себе већати, како ће се оне тројице, које им је Карађорђе именовао, курталисати, и тако по дугом већању умоле они Сали-агу, и ону другу двојицу, да из Рудника, са свима својима изиђу, и сваки, од куд је који и дошао, оду. Но да би им и слободан пут, од стране Карађорђеве учињен био, договоре се, да са ерлијама Турцима, и њих тројица, Карађорђу, поради тога на договор изиђу. О овом последњем кад ерлије известе Карађорђа, он једва дочека; јер је веома киван био особито на Сали-агу бика рудничког, па је одмах одредио и место где да му на састанак изиђу, и људе, који ће више упомениту тројицу: Сали-агу, Алила Џавића, и Пљаку Карановчанина, поубијати. Турци не одрже своју реч. Они се побоје преваре, па у место све њих тројице само Алил Џавић са Токатлићем на договор и састанак Карађорђу изиђе. Карађорђе је сад одустао од своје пређашње намере, кад је видио да му је само један од оне тројице дошао, и као што је Токатлићу пре, тако је и сад Џавићу изговорио, и казао му, да ће на његову душу грех пасти, ако они не хтедну из Рудника изићи, и он принуђен буде тим, на Рудник ударити. Џавић са Токатлићем, кад се сад у Рудник од Карађорђа поврате, савршено договоре се да они одлазе, и већ се још тај дан спремати стану, да сутра 22-ога фебруара одлазе; али кад сутрашњи дан осване, а они од изласка свога са свим одустану зато, што су преко ноћ добили глас, да им Кучук-Алија из Београда, са војском, јаничарима, у помоћ долази.

Карађорђе како 22-ога фебруара изјутру дозна за овај одустанак од изласка оне тројице из Рудника, одмах налог војсци изда, да се за бој и нападање на Рудник спреми; и тако он нареди једно одељење своје војске уз Јасеницу, које је сам и предводио; друго са стране Катрени; треће са стране Рудничке планине, низ Јасеницу; а четврто

са стране Звезде. Овако разредивши војску своју Карађорђе, начне се Руднику примицати, а Турци видећи то, изиђу Србима на сусрет да се туку, и да сузбију Карађорђа ако могуће буде. Но узалуд им је мука била, они буду нагнани натраг у варош; њих до 50 погине, и 10 им кућа у самој вароши Срби запале. И тако, које овим бојем поражени, а бојећи се да и горе што не буде, које што им се и хране тако умалило, да већ ни за један дан више нису за своје коње, а то ли за себе саме имали, а које и понајвише зато: што су увидили да Кучук-Алија не може к њима продрети, принуђени буду наново молити за уговарање слободног изласка оне тројице, и других, ако који и из самих ерлија излазити хтедне. Карађорђе, како му ово последње предложење Турци учине, одмах пристане, и у следству овога Сали-ага, Алил Џавић и Пљакић, са свима својима крволоцима, и са неким и од самих ерлија, спреме се и пођу; но по наредби Карађорђевој сви у Ужице да иду. Како је овако Карађорђе наредио, одмах је он на овај ужички пут, и једно три стотине најодабранијих својих војника послао, да где на згодном месту заседну, и ове Турке дочекају, и потуку. Но Турци изишавши из Рудника, и упутивши се опредељеним путем, опазе траг од млогих коњских потковица, и умесно закључе, да су то морали Срби отићи да их где дочекају и потуку, поврате се и Чачку пут предузму. Кад ово Карађорђе, који је на излазак Турака добро пазио, усмотри, а он онда, са својом војском, коју је при себи око Рудника имао, наклопи се за њима, те их страшно потуче. Ту изгине до 200 Турака заједно са њиховим двема поглавицама Алилом Џавићем и Пљакићем; а остатак са Сали-агом, с великом муком и страхом, измакну, и у Чачак добегну. Овде су Срби опет задобили добрих коња, руха и оружја, а нарочито праха и олова, који им је сад, поред осталих потреба, најбоље дошао био.

Овако свршивши ствар са изласком више упоменутих Турака из Рудника, Карађорђе уђе у варош, па пошто

конак Сали-агин запали, и са земљом га сравни, и пошто и шарампов разруши и уравни; онда сазове староседеоце Турке рудничане, па их ослободи од страха, којим су, при текућим догађајима обузети били, и закаже им, да мирно сваки у својој кући седи, баштину своју ужива, занат и трговину упражњава, и богомољу своју, као и досад у потпуној мери, обдражава; и да са народом Србима у миру и пријатељству пребива; „јер само тако“ вељаше он: „ако се обдржавали будете не ће вам ни једна длака ни из главе ни из имања фалити“. Овако и у овом смислу, Карађорђе је и Србима, како рудничанима, тако и околнима изговорио, и препоручио, особито што се отношенија њиховог према мирним Турцима тиче; па онда и за старешину над Рудником, Милана Обреновића, досадањег на гласу трговца прогласи, заказавши и овоме строго, да ће му он за све незгоде, које би се Турцима рудничким на правом путу догодиле, главом одговарати.

По свршетку свију више упоменутих наредби, Карађорђе знајући сад, да је Сали-ага бик руднички, са две три стотине којекаквих зликоваца умакао к Чачку, и да се чачанска нахија још сва уздигла није, изда налог Лазару Мутапу и Арсенију Ломи, да чачанску нахију уздижу, без сваког обзира, све што је турско пале и плене, Турке по селима, били они ханџије, или субаше, или најпосле и саме спахије, растерују, бију и убијају, и на Чачак ударе, како би и из њега Турке што пре истерали, и њим завладали. Ова двојица испунили су налог Карађорђев што се тиче нападања и освајања Чачка; а што се тиче уздигнућа чачанске нахије, она је то и сама учинила; јер победа одржана Карађорђем на Руднику, на то је њу позвала. Кад су Мутап и Лома са својим четама кроз нахију чачанску, на Чачак ишли, пристану к њима, бивши готови већ: прота Милутин, из села Гуче, и Новачић из села Горачића, оба имајући до 700 одабраних војника, а кад су сви ови Чачку дошли

и изнад села Љубића, према Чачку, на левој страни обале моравске станили се и улогорили, онда им, и то пред сами нападај на њих, Турке, који су из Чачка већ преко Мораве прешли били, дође и Милић Дринчић, из села Теочина, са 300 коњаника, и овај охрабривши осталу војску, на коју је тројином више Турака напало, судбу ове борбе реши. Турци чачански здраво пострадају које у боју, а које што су се бегајући, у Морави подавили; и тако они пострадавши у нападају своме на Србе, и не дочекају српски нападај на Чачак, већ га оставе, и други дан после ове битке сви, у Карановац, Пожегу и у Ужице побегну. Сад дакле и Чачак у руке српске паде, и сва чачанска нахија уздигнута, на поље борбе за слободу појави се. Милан Обреновић, за све ово време находио се у Руднику, пазећи на одржавање мира између Срба и Турака рудничких, како у самом Руднику, тако и у свој нахији.

Карађорђе, по предаји Рудника, и по изданим од њега више наведеним наредбама, ону је војску, која је с њим, до освојења Рудника, противу душмана борила се, кућама својима распустуо да се поодмори, да се спреми са свима нужним потребама, и да му после седам дана, одморна, сва у Врбицу дође. И тако учинивши и ово, он се са својом пратњом крене у Тополу, да се и сам мало одмори, и да на тенани промисли, шта му и од сад у напредак, и како ваља чинити, за савршено постижење своје велике намере. Он је сад обишао и своју фамилију, која му је у планини Клештевици у збегу, прикривена била; а 1-ог марта по издатом војсци налогу при Руднику, већ је у Врбици био, да сам собом скупљање војске дочека.

Све ово довде догодивше се, Карађорђе је са својом четом, која је с дана на дан све већма умножавала се, и која је и до преко 4000 нарасла, у течају 22 дана починио, дакле: 9 ханова попалио; у седам, ханџије Турке потукао; 16 Турака Кучук-Алијини у Сибници

убио, и 19 заробио; дело најчовечније и најбратољубивије, избавивши Младена од извесне смрти, учинио је; два мања и један велики састанак, у три разна места, с Турцима држао, и о помирењу преговоре водио; на Рудник ударио, и јабанце Турке из њега истеравши, до 200 од истих са двојицом њихових поглавица, потукао; старешину над Рудником поставио и наредбу издао: да се чачанска нахија уздигне, и Чачак освоји, као што је ово последње и удејствовано. Овакову неумориму дејателност, и преданост к општој ствари, поред свију незгода, и оскудица, и поред неизвесности за какав благопријатан последак, које је и душу и срце Карађорђево здраво тиштало народ је јасно увидио, њему се поверио, и непрекословно му се у послушност и повиновеније одао.

Сад да се обратимо и на друге стране пашалука београдског, или боље рећи: „изнова порађајуће се Србије“, да видимо шта се и у другим нахијама, а нарочито онамо преко Колубаре, уза Саву, и преко Мораве, за ово, или у овом испричаном времену радило, и урадило.

Јаков Ненадовић, по смрти Алексе брата свог, наименован за оборкнеза у кнежини тамнавској, видећи како Турци јаничари, који су Србијом преобладали, са народом поступају, па и сам с једне стране не надајући се ничему бољем од оног, што је и брата његовог, и многе друге постигло; и с друге стране дознавши да се сва Шумадија т. ј. нахија крагујевачка, рудничка и готово сва београдска листом подигла и уз Карађорђа приставши: ханове турске по селима пали, и Турке ханџије и субаше где год кога нађе, убија и растерује, није се, кад је Фочића за Шабац, кроз нахију ваљевску испратио, у Ваљево више ни враћао; већ видећи да из овог узбуњења народног мора последовати какав такав преврат, смисли он, са синовцем својим протом Матијом, и сам, не имајући куд-камо, јер је баш овде било: „ако у гору вуци, ако у поље Турци“, одметути се, и устанак овај Карађорђев потпомагати. Јаков, са синовцем протом

Матијом оде у своје село Бранковину, и одмах сву чељад целе фамилије своје, с нешто бољега имања што се могло понети, и са стоком крене у планину „Посово“ звану. Њима двојици сљедовали су и други њихови сељаци. Јаков сад почем фамилију овако склони, поврати се и оде по кнежевинама, тамнавској и посавској, куд је раздао био људма новце на свиње и говеда, да што пре марву ову прикупи, на скелу отера и прода, те да се и са новцем снабде; а синовац његов прота, изађе по народу да види како се народ при оваким догађајима осећа, јер се он бојао да неће народ хтети дићи се, и ако су и до њега гласови допрли о устанку Карађорђевом и о узбуни целе Шумадије. Но кад увиди, при првом састанку, у селу Кутемици, са Савком Савковићем, и још с неколицином кутемичана; да се народ здраво узрујао и да се и он, никаквом добру више од Турака не нада, онда он и сам давши им на знање, да се Карађорђе подигао, са Турцима већ завадио и где год кога стиже, бије и убија, што му и они сами признаду да су чули, почне их на устанак противу Турака наговарати, храбрећи свакога са устанком Карађорђевим. Кутемичани сви одмах пристану и прота видећи то, од истих, петорицу шесторицу, разашље к својим познатим, у које је знао да се поуздати може, с поздрављем и поруком од њега да се дижу на оружје противу Турака, јер већ нема спасенија ни другога пута, да се од опште погибељи сачувати могу. И други сви, које је прота позвао његов позив приме, и за два дана, на вису села Бранковине, које је место за збор, прота означио, до 700 оружаних људи скупи се, али немаше праха и олова! Сад на позивпротин дође и Јаков на више упоменуто место, да се договоре шта ћеду, куда ћеду, и како ћеду и од куд ће оно што је најнужније, сада набавити моћи. Јаков, у договору са протом, овог одмах опреми у Земун к мајору Митезеру, који је за време трајања немачког рата, или „Кочине крајине“, са покојним Алексом, Јаковљевим братом и протиним

оцем, здраво познат био, које су познанство и после, у различитим приликама пријатељством ознаменовали, с молбом од њихове стране, и од стране свега страдајућег народа, да им он важношћу својом, коју је код царства имао, колико више може, барута и олова издејствује, и прибави. Прота Матија, по овом договору са стрицем, оде на овај пут, и дошавши у Забреж, он дозове неколико људи из Посавине, да се и с њима проразговара, и да види како и они мисле у оваквим приликама, какове се стичу, и да ли би и они пристали дићи се. Дуго је прота са Петром Ерићем из села Звечке, Исаилом Лазићем и попоп Леонтијем из Уроваца разговарао се док је искусио шта они и како мисле, и док се и једна и друга страна једна другој поверила, и праве мисли и осећања открила. Сад прота њима покаже да је сва тамнавска кнежина подигла се, да већ до 700 оружаних људи на скупу се налази при стрицу његовом Јакову, и да он иде у Земун да џебане набави; но да се и они дижу, и да их он, док се из Земуна поврати, колико се више може, сабраних, нађе. По овом разговору и договору, и заданој вери, прота седне у један чун са Еладијем из села Забрежа, и пред вече пресалдуми у немачку страну, па придржавајући се све немачке обале, ноћу покрај Београда прође, и у земунском контумацу осване. Кад прота овако у земунски контумац приспе, он се одмах и мајору Митезеру пријави, и овај га и као проту, и као сина добро познатог пријатеља свога, предусретне; но на молбу протину, за барут и олово, одговори му, да царство не може ни барута, ни оружја Србима дати, него да он то гледа преко приватних људи набавити, и у исти мах каже му: да се у Земуну налази неки Стефан Живковић трговац, који је такође, од зулума јаничарског из Београда у Земун пребегао, и да му тај може, у том смотрењу, добру и поуздану услугу учинити. Митезер, по молби протиној даде дозвати Живковића, и они, почем се састану и почем Прота изјави нужду и потребу, због које је до-

шао, Живковић му одговори: да би он могао набавити и барута и олова, али да зато треба имати новаца. После овог разговора и оваковог одговора Живковићевог, прота даде Живковићу девет рушпи, и каже му: „ово ти дајем сад на први случај, а тврду ти веру задајем да ћемо ти, колико нам год барута и олова донесеш, одмах исплаћивати, јер ми нисмо оскудни с новцем, већ са џебаном, и у напредак, да нам све доносиш и шаљеш на Забреж, где ћемо ми примити барут и теби новац додавати.“ У ово време налазио се у Земуну и неки Јанко Зазић из села Скеле, који се од субаше турчина уклонио да га не убије, те прота и овоме Јанку девет рушпи за барут даде, и он му одмах девет фунти барута донесе, једну зобницу читавих фишека и 300 куршума.

Овом приликом мајор Митезер каже проти, да се у Земуну налази и један Турчин Хаџи-Мустај пашиног сина Дервиш-бега кога су јаничари ранили у руку, и који је овамо у Земун пребегао, и препоручи му да га са собом узме и одведе, казавши му: да им оваков један Турчин може бити од потребе у оваковом њиховом предузећу. Прота се на препоруку Митезерову склони, и то зато: што је одмах смислио какву ће он услугу моћи чинити. Овом Турчину било је име Дели-Амет. Митезер поручи за Дел-Амета, те овај дође и с протом се састане, уговори с њим међу Србе прећи, један другом веру даду, и побратиме се, и Митезер им сад издејствује те им се даду кола контумацка, с једним латовом, и тако њих двојица прота и Дели-Амет, сувим оду, до на према Забрежу, и ту се, у Србију превезу. Прота је још у овом путу до Забрежа, казао Дели-Амету, шта ће он, кад у Србију пређу, народу говорити, и препоручио му и утврдио га, да и он све оно што ће прота пред народом говорити, потврђује казавши му: да ако се тако неучини, да лако могу од народа обојица изгинути, ако би се ствар њиховог устанка, не на цара и царске Турке, већ на јаничареневернике царске, а народне мучитеље

изопачила. И Дели-Амет, пошто су у Србију прешли, све се онако владао и чинио као што му је Прота препоручио.

Кад се преко Саве превезу у Забреж, онда прота одмах поручи за ону, мало више упомenуту тројицу: Петра Ерића, Исаила Лазића и попа Леонтија те им покаже оно мало џебене што је донео и увери их, да је човек по наредби његовој, отишао у Варадин, да набави џебане колико им год устреба. Ова тројица тиме се охрабре, и одмах са 300 оружаних људи, који су већ на окупу били, крену се пут Ваљева, но док су дошли до села Грабовца њихова је чета до 500 добро оружаних људи нарасла.

Прота Матија Ненадовић, у казивању свом о подизању Срба противу Турака с оне стране Колубаре, које је он на хартију ставио 1826. године, и које је сушта истина, јер је он сам и фактором оног подизања био, даље приповеда: „Сад ти почнем ја предиковати да бих народ охрабрио: Ви сви знате, браћо, да су Хаџи-Мустај-пашу дахије убиле, и да је Хаџи-Мустај-паша имао сина Дервиш-бега, кога је, цар поставио да буде везир на очино место; он је од како су му дахије оца убиле, једнако код цара просио да му изун и ферман даде да покупи војску, и на дахијама освету за оца учини; и већ му је сада цар изун и ферман дао да може слободно, како буде знао, свог оца покајати. Зато је он сада преко Немачке послао свога бимбашу овога Дел-Амета, са царским ферманом, да он може подићи Србе, и све зулумћаре и субаше у град сатерати, па кад се доста војске накупи, доћи ће Дервиш-бег Мустајпашић и довући топеве, и све дахије и субаше поватати, и пашалук од зулума ослободити, а он на очино место у Београд везиром постати; а сви знамо како смо под његовим оцем добро живили и слободу имали.“ Тако сам ја, вели прота, непрестано говорио тој скупљеној војсци, а Дели-Амет је све потврђивао, да је онако као што ја казујем.

„Кад смо Грабовцу дошли, хтедоше да запале турски хан, у ком није било Турака; ваљда су опазили наш долазак па су се некуд степали били; али бијаше близу хана један чардак пун кукуруза па би и он изгорео да су хан запалили, зато ја не даднем то учинити. Одатле пођемо у село Љубинић на конак; где су брзокоњици, који су пре мене тамо стигли све турско запалили. Нас двојица тројица, дођемо Веси Велимировићу, кнезу сеоском у кућу на конак, али Васа како је опазио нас, отишао је из куће и у другу се своју зграду затворио па не ће к нама да изиђе. Ми смо га два три пут звали, а он нити долази нити што одговара. Једва, после два три сата ноћи, дође, па како дође поче питати: Шта је то, и шта ћете ви? Ја одмах почнем весео и њему предиковати, као што сам и онима пре, како је Хаџи-Мустај пашин син послао свога бимбашу и ферман да тучемо дахије и т. д. Али то је све бадава. Веса не ће да пристане, него једнако пита: Шта је то; на што ће то изаћи? Опет ја сирома почнем му с почетка говорити: како цар оће да намести у Београду за везира Хаџи-Мустај-пашина сина и т. д. Но Веса ни за што не ће да зна, већ опет пита: Шта мислите ви, људи, шта хоћете ви? Мени се већ досади казивати, докле га спопаде поп Леонтије из Уроваца, па му рече: А шта се ти чудиш и толико праћакаш, кад ја знам да и ти желиш ово што и ми; но видиш ли како твога аге гори хан, сад само док устанем па узмем угарак ватре и дунем у стреју, па ће и твоја кућа онако горети, па иди дахијама. — На то Веса рекне: Брате, ја хоћу с вама но не знам нашто ће изићи. — На што изашло, повиче поп Леонтије — ми хоћемо да се тучемо! а зар је Фочић мислио кад је кнезове исекао на што ће изићи? — Онда Веса зовне мене на поље од куће у помрчину, и рекне ми полако: Несрећниче, ти мислиш да оно војске што си на вису оставио и сад на гомили стоји! Оно је све отишло кућама, и Јаков се једва с неколико одвојио, а кметови отишли

и однели у Ваљево Пореч-Алији заиру. — Доиста Весо? — Баш доиста, прото! одговори Веса. Ја се побојим да не чује ова друга војска и кажем: Весо, о томе ћути, ником да ниси казао ништа; јер једном ако кажеш, тврда је вера, ти ћеш погинути. Затим га упитам: А где су Живан буљукбаша, Раонић и Живко Дабић? — Отишли кућама! Опет му ја кажем за главу да ћути. По том одем у кућу, кажем Ерићу, попу Леонтију и Дели-Амету: Седите ви овде и у овим селима купите војске што више можете; шаљите у села, који није пошао нека брзо иде, а ја ћу да одем на дан два до у горњу војску у Бранковину, да се договоримо кад ћемо се састати да на Ваљево идемо. За тим рекнем Дел-Амету да турски казује, а ја ћу његове речи српским словима писати Хаџи Салибегу у Сребрницу у Босни, да измамимо од њега штогод барута и олова, јер је и он био противник дахија, а пријатељ Хаџи-Мустај-пашин. Те тако Дел-Амет казује турски, а ја пиши: Да је Дервиш-бег Мустајпашић послао њега (Дели-Амета) да диже рају и да Турке у градове сатерају и да ће и Дервиш-бег до који дан и сам доћи, него да он, као Дервиш-бегов човек, и у име царско и његово шаље Селим Хаџи Бегу, да и он учини гепрет (кураж, но у овом случају, помоћ) од своје стране, и да цару и царевом човеку у помоћ са џебаном притече и т. д. То писмо пошљем Хаџи-бегу у Сребрницу, и он свему томе, што му је написано поверује, и пошље нам барута и кремења. Друго писмо напишем ја сам Живану буљукбаши и њему све кажем за Мустај-пашиног сина, бинбашу и Дел-Амета, и препоручим му: да час пре скупи колико више може војске, и да иде у Бабину Луку, Грмићима где ће га дочекати један мој човек, и упутити га куда ће даље. Затим предам мога побратима Дел-Амета, попу Леонтију, Исаилу Лазићу и Ерићу на аманет, па онда узјашем на коња и осванем у Бранковини. Ту нађем мог стрица Јакова, само са десетином

људи и упитам га: Камо ти војска? — А он ми одговори: Црна ти војска, дођоше неколико њих те све разбукаше, и ја сам се једва спасао, а они букачи одоше са кнезом Пејом те Пореч-Алији однеше у Ваљево заиру (ране) и умирише се. Ово је мене здраво помркло, али зато опет ја му весело кажем: Хајде ти овамо да видиш моју војску, која је са мном из Посавине дошла, сви су као лавови, свак је спремљен да гине а не да се мири. Даље испитам га, који су то поименце били, који су тамнавци разбуктали, и војску растурили, и он ми их све поименце показа. Ја одмах пошљем за свакога од њих по једног момка, и они рано сутрадан дођу, а с њима и кнез Пеја. (Ово је онај Пеја, који је у место Јакова намештен да кнезује у кнежини тамнавској) Сад ја њих почнем испитивати зашто су онако урадили? и кнез Пеја поче ми одговарати: Та за Бога, прото, како ћемо се ми с толиком силом тући, та ако ти је отац погинуо, није ти срећу однео, остало је теби још и очевих и твојих пријатеља.“

„Ја и овима удесим моју малопређашњу политику, коју сам и пред посавцима у Грабовици распрострo; па се онда окренем кнезу Пеји и пред свима другима, кажем му: И ти, кнеже Пејо, ако мислиш царев кнез бити, а ти, с овога места иди царскоме човеку Дел-Амету, који је ферман донео, и кроз који ферман не може нас ни пушка ни топ, нити икакво друго оружје убити, а веће имамо у Љубинићу око 1000 људи војника код Петра Ерића, попа Леонтија и Исаила Лазића, и у тој војсци царски човек Дел-Амет; а и Црни Ђорђе веће је сву Шумадију листом уздигао, све ханове турске попалио, ханџије и субаше Турке поубијао, или из народа и вилајета растерао. Ти пак, и неки од вас, ако на ово не пристајете, а ви идите Пореч-Алији у Ваљево па се с њиме затворите, но јемачно знајте поред осталога и то: да је јачи цар и сав народ него ви, и ваш Пореч-Алија“.

„Ово све што сам изговорио Пеји кнезу и осталима, чуо је и неки Ђорђе Крстивојевић, из села Забрдице кмет, па онда и он настави истом кнезу овако: Чујеш, кнеже Пејо! да овај прота рекне: Ђорђе, једи месо у петак и среду, ја ћу јести; а камо ли нећу Турке тући. — Онда кнез Пејо одговори: Та, брате, хоћу и ја али како ће напослетку изићи? — На то опет ја продужим: Нема ту више другог разговора. кнеже Пејо, и ви остали, но или идите у Ваљево Пореч-Алији и с њим се затворите; а ја одо у Посавину, пак ето ме с војском на вас. — После ових последњих мојих речи и они се сви склоне и оду у Љубинић у војску, а ја дигнем руке Богу, радостан што уклони с пута намере моје ове раскидаче, и опет почех гњиздо савијати и војску купити.“

„Турци шапчани дочују за ону војску нашу на вису, која се била разишла, док сам ја отишао у Земун и вратио се, па позову себи у помоћ и зворничке Турке, а потерају уза се и Србе јадране, да се већа гомила види, и да им ови последњи услугу чине и пођу к Ваљеву, но дошавши до у село Белин, шабачке нахије, ту се мало позадрже. Међутим пламен побуне српске плануо је и у шабачкој нахији. Мој стриц Јаков узме сад до једно три стотине војника и од оних што су у Љубинић из Посавине дошли, и од ових, што су се сад по други пут, из тамнаве сакупили, те оде пред ове Турке, и 23. фебруара побију се, где погине од наше стране буљукбаша Исаило Лазић из Уроваца, а од турске, погине ага Арпацић-бег. Рањених било је од обе стране доста. Турци се истина мало сузбију, али не одустану у помоћ Ваљеву напредовати, но Јаков, поп Леонтије и Ерић пођу с нашом војском упоред с Турцима. Турци дођу на конак у село Свилеуву, где је поп Лука Лазаревић, брат погинувшег кнеза Ранка, са Остојом Спужићем, из Тамнаве и Посавине шабачке већ до три четири стотине људи али слабо наоружаних, на скупу имао и где су већ и један слаби шарамповић оградили били, па и нешто мало хране

у њега прикупили. Ова Лукина и Остојина војска како Турке спази, којих је било двојином више, а она из шарампова изиђе, а Турци у њега уђу, па одмах и по селу почну харати и пљачкати. Наша војска била је у планини Гомилици, одакле су се сваки дан пушкарали. У то време чујемо ми опет о Црном Ђорђу, да се с Турцима, на Сибници и у Дрлупи, тукао, а о свему томе нити он нама шта јавља, нити ми њему, но само по речма и гласовима људи знамо.“

„Кад се и они букачи, који су прву војску раскварили сад опет нама придруже, и кад кнез Пеја оде у доњу војску, почеше опет мени и мом стрицу људи из Тамнаве прикупљати се. Дође нам Живан буљукбаша из Каленића, Арсеније Раонић из Лознице и Васил из Бојеваца, и доведоше сваки по 150—160 друга. Из ових је мој стриц Јаков узео до 300 људи и отишао шабачким Турцима на сустет; а ја остале оставивши више упоменутим буљукбашама код Пошара и Јасенице, с препоруком: да све једнако прикупљају војску, и да чувају, да неби Поречалија изишао у вилајет, и да имају споразумљења са кнезом Грбовићем, Милићем Кедићем и Миливојем Тадићем, одем на Забреж опет за џебану, јер сам се надао да је Живковић досад већ такову набавио и донео. Кад у Забреж дођем затечем тамо, с оне стране Саве, и Живковића, који бијаше донео у четири торбице само 64 оке барута, и неколико олова, од кога ћемо ми сами куршуме, како знамо, лити. Ја исплатим Живковићу овај барут, и са заклетвом замолим га, да опет иде, и да се постара што год више може да нам џебане набави, и то не у торбицама него да гледа у врећама да нам донесе. Он се обећа да ће то сад учинити и оде, а ја, повезавши речене торбице на коње момцима, поворатим се одкуд сам и дошао. На домак Ваљеву разумем на путу да су шабачки Турци са зворничанима у Свилеуви ушарамповили се, ударим на Гомилицу, где се наша војска налазила, и ту 25. фебруара, оставим половини

оног барута, који сам сад од Живковића примио. Сад су се овде прикупиле биле и оне гласовите харамбаше са својим четницима, као: Дамјан и Григорије браћа Недићи из Осечине, Ђорђе из Остружја и Дамјан из Кутемице (Ови су сви на Чокешини изгинули).“

„Још како је Фочић мога оца и Бирчанина посекао, одмах се цела ваљевска нахија узрујала и усплахирила била, при свему тому, што су на место два убијена кнеза, опет честити људи за кнезове постављени. Турци, и ваљевци и убљани, то видећи, приберу своје фамилије па их испрате у Соко, а неки управо у Босну. Ретко је који Турчин своју фамилију задржао, мањ који је сасвим немогућан био то учинити.“

„Повративши се од стрица из Гомилице дођем у Грабовце и затечем ту доста сабране војске, са кнезовима: Николом Грбовићем, Милићем Кедићем, Миливојем Тадићем и другима, и како сам њима дошао, одмах, по препоруци стричевој, изберем најбољих 200 момака и њему у индат (помоћ) пошљем, па онда, смислим понудити Турке ваљевске староседеоце, да се не бијемо с њима него нека они сами Пореч-Алију нама издаду, па међу нама и њима мир да буде, и да на миру и они и ми живимо; и у тој мисли и намери одем к Ваљеву, које, тек један сат од Грабовца, где је наша војска, одстоји, и позовем неколико Турака да ми на договор изиђу. На овај мој позив, Сали-спахија, који је код мог оца, на турском језику, ћата био, с петорицом других ваљеваца Турака, који су сви, како они мене, тако и ја њих, у главу познавали. Ја и овим Турцима напред изкажем све оно, што сам и нашим војскама казивао, т. ј. како је Мустај-пашин син испросио од цара, да свога оца на дахијама покаје, како је послао свога бимбашу, да дигне Србе да све јаничаре у градове сатерају, и да ће по том сам собом Дервиш-бег Мустај-пашић довести војску и топове да истера јаничаре, а он да остане везир у Београду, по царевом ферману на место свога оца, и пр.

Кажем и то да је тај Дервиш-бегов бимбаша код мене у војсци, и т. д. Све ово ови Турци приме за истину; и ја сам им тако казивао, како је од прилике могло бити. Почем сам ја све ово изговорио, онда наставим и кажем им: А да би и ви могли остати на миру, да заједно с јаничарима не страдате, и да и ми о мање труда прођемо, истерајте ви сами Пореч-Алију између вас, па ће онда бити мир међу нама, као што је и пре ових последњих несрећа био. Не узможете ли ви тако са Пореч-Алијом учинити, ми ћемо принуђени бити на Ваљево ударити, али ми опет не ћемо на вас, јер ми знамо да сте ви сви цареви и с царске стране. Ви се у таком случају одвојте до чаршије горе, а ми ћемо Пореч-Алијин конак освојити и видети на чијој је страни правда, и коме ће Бог помоћи. — На ово одговоре мени Турци: Е, мој прото, пошто уђе војска међу куће, не ће се онда знати ни ко је крив ни ко је прав. И ја им на ово у првом оном смислу, кажем: Друкчије бити не може, ми морамо Пореч-Алију или жива или мртва у рукама имати, ако не побегне; а ви ако га почнете бранити немојте нас кривити за оно што вас снађе. У сред овог и оваког нашег разговора дође старац Никола Грбовић кнез и упаради нашу војску према нама, а Јовица Милутиновић начинио барјак од марама па га покрај параде пронаша. Кад ово Турци угледаше, а Сали-спахија, ћата мога оца, упита ме: Од куд вам толика војска? — Ја му на то одговорим: Па ти имаш у рукама тефтер харачки, ваљда знаш колико је мушких глава, све се то уздигло и старо и младо, а то што видиш то је само од Словца и Бранковине, где ти је још кнеза Николиног сина Милована војска, где је Кедићева; а осим ових трију имамо једну војску на Белом Броду, другу на Палежу да чувају од Београда; а трећу на Свилеуви у Гомилици, према шапчанима и зворничанима, који су били пошли овамо Ваљеву Пореч-Алији у помоћ, па их је Јаков у умуасерио (опсео) и преко свега тога рекнем им: Или Пореч-Алију

из Ваљева истерајте, или, од данас за пет дана, ми ћемо на Ваљево ударити па што коме Бог даде, друкчије бити не може, а вера је тврда, за пет дана ударити не ћемо, не би ли ви сами за то време Пореч-Алију истерали; и тако се растанемо.“

„Кнез Никола, с војском навлаш се показао, и као да је хтео нешто да запази, па се одмах повратио опет у логор. Повратим се и ја са Живаном буљукбашом, који је самном, на договору с Турцима био, и зачнемо се сви скупа договарати како ћемо на Ваљево ударити. Ја им свима покажем како сам се с Турцима договорио, и како сам им најпосле задао тврду веру, да за пет дана не ћемо на Ваљево ударити, и да они за толико времена могу се наредити у свему оном што сам им предложио, ако хоће. На ово, кнез Никола рече: Даниси, душо, (овако он имађаше обичај уз реч, кад би коме што говорио рећи „душо“) вере задавао, ја сам мислио баш вечерас да ударимо, али кад си на Свилеуву 200 момака послао, и овде на пет дана одгодио, нека стане док видимо шта ће се на Свилеуви урадити, но ја велим, да успут, сад кад од тебе у мој логор повратим се, испод Ваљева, оне сламе и оне стогове са сеном и чардаке запалим, те нека она пасја вера зна да хоћемо да палимо. — А ти дела то, кнеже, рекнем му ја, и он оде у своју војску у Жубер где се сад наново улогорио био, али је већ мрак био, и подоцкан је било. Ја останем у Грабовици (*Грабовица*, или *Грабовац* све је једно) са једно 500 војника, па знајући шта сам с Турцима уговорио, без бриге легнем спавати, и заспим; али у неко доба ноћи дотрчи један стражар, избуди нас и каже да изгоре Ваљево, и да многе пушке пуцају. Дигнем се ја од сна и угледам да доиста Ваљево гори, повичем на војску да се сва искупи и спреми, и за чудо ми би ко на Ваљево удари, и ко га запали, али ово се догодило овако: Кад је кнез Никола Грбовић самном растао се и подоцкан по мраку преко Колубаре својој војсци у Жубер отишао,

он, успут наиђе на турска сена, сламу и чардаке, пола сата растојања од Ваљева, од куда се све могло видити, па то запали, и тек онда оде у свој логор и легне и сам спавати; а Кедић и Миливоје, с друге стране Ваљева, кад виде ватру и пламен, они помисле, да је наша војска ударила на Ваљево, и са доње га стране запалила, па један од њих из Вране у српску малу, а други са Брђана у турске куће слете и почну палити Видрак (овако се онај део вароши звао, у ком су Турци седили). Кад Турци то виде, онда Пореч-Алија заповеди те све куће око његове авлије, каменом озидане попале, да се пушкометима поље отвори, и тако се у ноћи чинило као да се све Ваљево у пламем претворило. Мени се ово није допало, али шта сам знао радити кад се овако нехотице догодило, него и ја с мојом војском сложно спустимо се к Ваљеву у поље под Кличевац, на коме је месту доцније кула озидана, а од љубостинске ћуприје проспе се на нас једно стотину пушака, и ту нам погину два врло добра и вредна момка, из села Врховина. После овог догађаја ми се окренемо једном низом, уђемо у Ваљево, запалимо и ми још неколико кућа и сатерамо Турке у ону Пореч-Алијину авлију каменом озидану, ту их затворимо, и цео смо се дан пушкарали. Овога дана пред ноћ, пређем ја онамо преко Колубаре, састанем се са свима кнезовома и почнемо се договарати шта ћемо сутра, и даље радити. У овом договарању кнез Никола Грбовић прихвати реч: Ове Турке ми данас сатерасмо и затворисмо у ону тврђу где им се ништа без топа не може, њих ваља у опсади држати док их глад и друга мука не натера да се предаду, али нема брашна! (овако је он именовао барут) но иди ти, душо, те тражи брашна, а ја ћу ову пасју веру овде у запту држати, чувати и уцењивати, као што су и они мога Алексу и Бирчанина уцењивали.«

»Те ноћи«, вели прота, »кад смо се ми на Ваљеву тукли, видили смо од брда сво небо црвено на Руднику,

који је Карађорђе с Јанком Катићем запалио [О Јанку да је на Руднику био ја нигде спомена до овде нисам нашао, знам да је он у београдској нахији, кад је из потаје изишао и Карађорђу дошао, са Васом Чарапићем остао, да пази на Београд и дахије.] а тако исто и ови као што ми је после казивао Катић, видили су пламен од Ваљева. Ово се све догодило на покладе 28. фебруара 1804.; а исти дан и Јаков је у Свилеуви разбио Турке, као што сам после дознао, и кажу да је тамо 270 Турака погинуло, осим рањених, који су однешени."

„Мало више поменутог числа фебруара, почем се онако договоримо, пођем к Забрежу по цебану, но Живковић, кад сам ја тог истог дана тамо стигао, још не бијаше дошао. Ја пређем на бољевачки чардак, и ту ми дође неки оберлајтнант, који је тада на кордону био; он истина римске вероисповеди, али препун човекољубија и правице; пита мене он, зашто се бијемо с Турцима; ја му покажем какве смо грдне зулуме трпили, и да би још трпили, да дахије не почеше све оне, који су уз цесарски рат, противу њих војевали, једног по једног прибирати и сећи, па осим ових и све друге главније људе, како мирске, тако и духовне убијати. Ми кад то опазимо, побегосмо у планине, и посастајасмо се у буљуке, из буљука у чете, а из чета састависмо војску, и хоћемо да се бијемо и бранимо, не били и цар чуо, да нам пошље једног честитог везира да нам помогне, јербо ми нисмо се подигли противу цара и на мирне и цару верне Турке, но на четири дахије и њихове субаше, а наше зулумчаре. Заклели смо се један другом пре изгинути и утаманити се да се српско име више не чује, него покорити се овим Турцима; но ја вас молим, господине, дајте ми совет, кад смо се ми овако закрвили коме би пружили ми руке да нас заштитите. Оберлајтнант на то одговори: А кога ви другог у овој страни имате осим митрополита Стратимировића, он је од ваше нације као краљ, а добро се пази са принцом Карлом, а овај је сад над свом вој-

ском у нашем царству најстарији војвода. Пишите и молите се митрополиту или принцу Карлу, или ђенерал-команди у Варадин, не би ли се заузели за вас. — Ја му на то одговорим да ја нисам кадар ни једном попу написати писмо, а камо ли да пишем митрополиту или принцу Карлу. — Та — рече — знаш ли ти какогод написати, но само да ти се речи могу прочитати? — Ја му одговорим да то знам и да то могу тако написати да ми се речи прочитати могу, али да ту ваља којекакве титуле и политике, које ја не знам нити умем. Прођи се ти, човече, титула и политике, одговори ми оберлајтнант, ако ти њима политично пишеш и они ће теби политично одговорити, па не ћеш знати где си, већ ти напиши онако као што си мени казивао, и дај мени ја ћу им послати. После овог и оваког разговора са реченим оберлајтнантом, повратим се ја у Забреж, казавши оберлајтнанту да ћу сутра опет на чардак доћи. Ову ноћ кадсам се у Забреж опет повратио, у очи 2-ог марта, добијем писмо и од стрица Јакова, и од кнеза Николе Грбовића. Стриц ми јавља како је Турке на Свилеуви разбио; а Грбовић, да су Турци ваљевци, заједно са Пореч-Алијом, ноћу, у очи 1-ога марта, врло потајно из Ваљева искрали се и к Соколу побегли. Но обојица, опет зато препоручују ми џебане што више и што пре«.

„Ова писма здраво су ме обрадовала; 2-ога марта пређем опет у цесарску страну на чардак, док међу то дође и оберлајтнант са попом Јаковом парохом бољевачким. Ја се одмах похвалим њима, каква сам известија од синоћ добио, и кажем им, како смо ону ноћ кад смо ми на Ваљево ударили, видили пламен и на Руднику, и како се ја у тврдо надам да је Црни Ђорђе Рудник освојио. Кад ово они од мене чуше, онда обрлајтнант рече: Та ви међер имате доста, и добре војске, кад можете на три места, у једно време на онако силне Турке нападати, па их још и побеђивати. И ја му на то одговорим, да ми имамо доста војске и сваки дан све се већма у-

мложава, и да у храбрости Турцима не уступају, но дајте нам ви само доста џебане, оружја и топова. Но он на то пофторили оно његово јучерање препоручивање рекавши ми: Пишите ви оној двојици како сам вам јуче говорио, па можда ће бити свашта. Мене сад паде на памет, да није Црни Ђорђе досад, комегод што писао, па да и ја сад преко тога коме што напишем, могао бих му покварити план, и зато, у тој мисли будући, упитам обрлајтнанта, од кад је он на кордону јесу ли каква писма у њихову страну од Црнога Ђорђа, или од кога му драго на когагод, додавана? и он ми на ово питање одговори: Откако се чуло за Црнога Ђорђа да се противу Турака дигао, ја сам дошао на кордон, и знао бих да је какво писмо, од кога му драго, овамо до дано, но није никакво. Чувши ово ја му рекнем: Е, господине! кад ви мене тако слободите и советујете, и кад ми кажете да ни једно писмо од Црнога Ђорђа до сад овамо није послано, ја бих написао какво било да било обојици оној, али ја овде немам ни хартије, ни пера ни мастила. А он то попу Јакву рече: Иди оче Јакове, те донеси што му је од потребе за писање. Поп Јаков седе на кочије, отрча кући у Бољевце и донесе ми 4 табака хартије, два три зарезана пера и један дивит с мастилом. Ја се повратим сад опет у Забреж, и тога дана преко ноћ, у кући Пантелије Ружичића забрежанина, према свећи напишем једно писмо на име митрополита Стратимировића, а друго на петроварадинску ђенерал-команду. [Премда прота каже да се не опомиње управо на кога је оно друго писмо написао, али будући да доцније вели: да је добио одговор од речене ђенерал-команде, то је овако, као што кажем морало бити.] У оба ова писма описао сам наше љуте муке и невоље, које су нас натерале на овај устанак, и то од прилике онако као што сам и обрлајтнанту први пут казивао, и молио сам за њихово посредовање код царства, и да нам се џебане и топова даде. Сутрадан, кад готов будем, пређем опет на чардак, нађем тамо и обр-

лајтнанта и попа Јакова, прочитам им шта сам и како сам написао, и обрлајтнат одобри, а поп Јаков даде ми црвени восак, те речена писма ја запечатим и често поменутом обрлајтнанту предам, да их он, куда надлеже, оправи.“

Јаков како је разбио и растерао Турке на Свилеуви, он, онима Србима подигнувшим се у шабачкој Тамнави противу Турака са попа Луком, Остојом Спужићем и другима, препочучи да на Турке шапчане, који су сад у Шабац одбегли пазе, а сам се са својом, Ваљеву поврати, с намером: да друмове засече, и заседе по друмовима од Сокола, Ужице и од Босне постави, да се од ове стране осигура, па онда да се спусти Убу и Палежу. Како је смислио Јаков, тако је и учинио, и док се прота, у Забрежу, очекивајући на Стефана Живковића и џебану, једно десетину дана позабавио, дотле Јаков, са осталим вођама и војском обе ове паланке освоји, Турке растера, и сва њихова гњизда разори и попали, па се онда Палежа, уза Саву, упути управо на Шабац. Јаков је у с Палежу, совршено и подробно извештен о устанку Карађорђевом, и о успесима његовим, па и о том: да су путови између Београда и Палежа добро засечени, и заседама напуњени, и да се он од стране Београда нема чега бојати.

Упутивши се Јаков к Шапцу нашао је и Посавину шабачку готову на устанак, и тако, док је до Шапца доспео, он је имао, које својих ваљеваца, које посаваца шабачких, а које и тамнаваца шабачких довољан број војске, за опседнуће града Шапца, но нити је имао за доста барута и олова, ни топова, без којих град се никако, или врло мучно и споро освојити може.

Међутим и прота Ненадовић, у Забрежу, дочека Живковића, и даље казује овако: „Од стрица ми долазе једнако момци и питају: Камо џебана? војска већ је готова. Ја чекам на Живковића али га нема да дође. Стриц мој Јаков већ је отишао на Шабац; српску малу, Баир

зовому, освојио, и турских неколико кућа попалио, а Турке у град сатерао. У то једва и Живковића, Бог донесе са џебаном, која је засецале 600 форинти сребра, али не да без готових новаца, а ја такових и толико немам, ето сад грдне муке и невоље. Читава два дана трчао сам по околним селима да коју пару приберем, али залуду, они код којих бих новаца нашао, и који би ми дали, сви су отишли на војску, док, срећом мојом, Бранко Ашковић и Михаило Тодоровић дотераше на скелу забрешку 300 комада дебелих свиња, а они су ортаци мога стрица. Сетим се, ја помози Боже, ево новаца. Поменем овој двојици да даду полицу на Хаџи-Бајића у Митровицу за исплату 300 талира Живковићу. Но они ми скочише за очи: Прођи се, прото, зашто се задужујеш? Сутра кад у Срем побегнеш под дугом, шта ћеш онда и чим ћеш се хранити и т. д. [Било их је доста који су овако мислили и потпомагали овај устанак, као што су ова двојица. Овако је и трговац Теодосије из Орашца, у почетку мислио.] Ето невоље! Војска, као што сам казао, оде на Шабац а џебане нема, и ако би је и било нема новаца, све горе од горега. Читав дан молим за полицу, али се они не даду умолити — најпосле, паде ми на памет, и запитам их: Је ли Јаков ваш ортак? — и кад ми они оговоре да јесте, ја онда повичем на момке, да сто свиња одмах одвоје, и у скелу утерају, да их пребацим у ону страну и Живковићу за џебану предам. Кад они видеше да момци под оружјем пођоше одвајати свиње, а они оба дођу к мени те ја од имена њиховог напишем од 300 талира полицу на Хаџи-Бајића у Митровицу, да Живковићу за џебану положи. Па онда пређем преко Саве, предам Живковићу полицу, а он мени џебану. Сад је Живковић доста и барута и олова донео, и осим тога два пуна џака готових куршума, фишека. У ово исто време, кад сам из оне стране од Живковића џебану примио и у нашу страну је пренео, дође у Забреж и буљукбаша Радоје Трнавац, из Раниловића, који је с Карађорђем,

и он се врло обрадује кад је видио да ми овамо имамо извор, одкуд набављамо џебану, и ја она два џака фишека дам њему да он то однесе у њихову војску, а оно друго спремим ја за у Шабац, да тамо ми сами лијемо куршуме, вијемо фишеке и да се с Турцима бијемо". Даље вели прота: „Живковић по његовом казивању наплаћивао нам је за набавну џебане, по 30 процената на стотину, но да му је Богом просто, али сад нам се јави и неки Димитрије Пуљевић, те нам је и овај сад џебану набављао. Овога зато овде спомињем, што је владика новосадски, покојни Јовановић, чрез овога дао два гвоздена, по од по фата дугачка топа на лафете ставити, сасвим их за посао оправити, и с ђуладма на Кленку, мало више Шапца, ноћу, крадом, нама предати; и још уз њих, и једног тобџију, неког Мату Немца, послао нам је. Сад добисмо и топове, и сад „кто јако ми Срби!" Кад смо ове топове добили, казали смо свој нашој војсци да нам их је ћесар из Беча послао, али да свакн ћути, да се о том не гласа, и тада поверова нам народ да ми имамо у предузетом послу споразумлење с Немцима, и да ће нам скоро и царска војска у помоћ доћи, и тако сад почнемо Шабац и топовима тући. [Од ова два топића, један је пре, а други мало после, послан, као што ће се из даљег причања увидети.]

„Сад око последњега марта, дође нам од петроварадинске ђенерал-команде одговор, на оно писмо, које сам јој ја из Забрежа послао, и памтим био је садржај тога одговора овакав. По вишој заповести даје се на знање Србима, да је двор аустријски са отоманским двором у највећем пријатељству, и да он нама никакве помоћи ни у чему учинити не може; но да ће се старати ствар тако уредити, да нас са Турцима помири. Како ђенерал-команда тако нам је и митрополит Стратимировић из Карловаца одговорао, и свима, особито мени, саветује, да ми у овом предузећу свагда у памети имамо да смо турски подајници, и да ћемо по свршетку овога

дела опет такови бити, и зато колко боље можемо своје људе да чувамо, да узалуд и без нужде не гину, и да се чувамо да не бесчестимо турске џамије, хареме, њихове гробове, и једним словом што год Турци почитују за свето, и ми то тако да почитујемо, да не би и иначе и добре Турке, па и самога султана наљутили, и на гњев раздражили. Кад ова писма примим, ја дозовем мога стрица Јакова, Митра Миличинца трговца, некога Којy из Свилеуве, и још двојицу тројицу од поодабраних људи, и прочитам им све шта је у тим писмима написано било, па им под заклетвом препоручим, особито што се тиче оног одговора петроварадинскс ђенерал-команде, да ником не казују, да нам Немац не ће помоћи, него на против све да говоримо: Ето Немца, ето топова! само да се народ не би поплашио, и изгубио кураж, особито сад, кад се чу: да је владика Леонтије долазио Црном Ђорђу, и по препоруци дахија давао му сто кеса новаца, и да све његово шта има пренесу у Немачку, па да се умири, и да иде преко у Цесарију живити; а мало по мало се и гласало да се Црни Ђорђе већ умирио, те су нас ови гласови здраво поплашили да се сад не обистине, кад ми овамо Шабац у обсади држимо, и топовима га бијемо."

„Кад више речена писма онима саопштим и прочитам, и кад се договоримо не давати на знање народу о садржају њиховом, а нарочито о садржају писма петроварадинске ђенерал-команде; онда са договором свију више упоменутих [Прота овако није написао, али је овако морало бити, јер прота сам, по својој вољи није могао учинити што даље прича.] узмем ја осамнаест момака, и са оним писмима пођем тражити Карађорђа, да му речена писма прочитам, садржај њихов саопштим и да се не би какогод почео предавати Турцима, и да један план и договор имамо како ћемо војевати. (Међу тим Црни Ђорђе преухитрио је нас и већ је сад био послао Павла Поповића из села Вранића, београдске нахије, да види шта ми горе радимо, и бијемо ли доиста Шабац, и од

куд нам топови. Пошавши ја овако, да тражим Црног Ђорђа, дођем у село Орашац крагујевачке нахије. Овде на брду реченог села, сретнем се са кнезом Симом Марковићем из села Борка београдске нахије, и са кнезом Теодосијем из више упоменутог села Орашца. [Прота греши што овога Теодосија назиље кнезом; он никако није био кнез. Истина био је кнез Теодосије, али не овај већ Теодосије Филиповић из села Кнића из Груже, а село Орашац, од куда је овај Теодосије, који се призивао по старини Маричевић, у кнежини је јасеничкој крагујевачке нахије.] Ту се одмах распитамо, и они ме, по оцу мом познаду, и упитају ме, шта ми тамо радимо? Ја им на њино питање одговорим, и кажем да смо ми опсели Шабац, да га бијеме, и да сам ја дошао Црноме Ђорђу, да се договоримо, да један план имамо, јербо се ми тучемо с Турцима тамо, а он овамо, без да имамо никакав општи договор, а ево имам и нека писма, која му морам саопштити и прочитати и договорити се: шта ћемо и како ћемо на њих одговорити. Ја и њима ова писма прочитам. На све ово кнез Теодосије, мени одговори: Попо, како си ти најпре писао, тако гледај како те Бог учи те и одговори, а Црни Ђорђе нити сам зна писати, нити писара има, но се ти врати. Но кад им ја на то кажем, да ја на сваки начин морам се са Црним Ђорђом наћи и састати, онда ми кнез Сима рече: Али ти не знаш пута, па можеш у Турке залутати; јер тим путем, којим ти идеш, има Турака, па се можеш с њима гдегод сусрести и пропасти. Но кад они видеше да све то не може мене да одврати од моје намере; а они ми рекну да ја уклоним моје момке на страну, као што и они са својима учине, па ми онда покажу управо шта је сад у ствари, и зашто ме од предузетог пута одвраћају, и то овако: Ми смо прекјуче ударили на Јагодину, у којој се Кучук-Алија, пре неколико дана станио и затворио, па нисмо знали, да је он могао у том времену саставити онолико Турака, колико је на нас напало, а

било је и с наше стране погрешке; Турци нас разбију и ми Јагодину оставимо; Црни Ђорђе отишао је, по оном крају распрснуту војску нашу збирати, а нас двојица овамо смо дошли у врбовку, пак ћемо опет до који дан док и ми мало прикупимо војске, вратити се, и Црном Ђорђу ићи. Овим они мене поплаше, а највише ме збуне што ми не знадоше казати где је управо Црни Ђорђе. Еле, како му драго, ми се сви одавде кренемо, и дођемо у Кљештевицу планину, у збег, и ја ту преко ноћ, оба више упомената писма копирам и њима предам, да их они кад се с Црним Ђорђем састану, њему предаду, а ја се одатле повратим опет у Шабац.“

Докле се ово у ваљевској и шабачкој нахији чинило, дотле је и Ђуша Вуличевић из села Азање са Обрадом, из села Крсне, нахију смедеревску узбунио и подигао; дотле су и онамо преко Мораве, Миленко Стојковић из села Кличевца, Петар Тодоровић из села Добрње, почему се Петар и називао „Добрњац“, и кнез Момир из села Лучице, пожаревачку нахију уздигли и јаке чете војника себи прикупили; дотле су, Стеван Синђелић и Милија Здравковић, ресавску кнежину уздигли; дотле је и Илија Барјактаровић, из села Извора у свој нахији ћупријској народ подигао а сви скупа дотле су све ханове турске по селима и друкуда попалили, ханџије Турке неке потукли, а друге са субашама заједно растерали и принудили их бегати у градове и вароши, где су се браћа њихова угњездила била; дотле су свуда друмове поизасецали, и заседе по свима местима за дочекивање Турака, ако би куд у народ полакомили се излазити, наредили; па и на сами Пожаревац и Смедерево покушавали нападати, држећи ове све једнако у опсади али освојити их нису у стању били, но сви су сад већ у сношају са Карађорђем стајали, по његовим препорукама поступили и његове налоге испуњавали.[1]

ПРИМЕДВЕ

[1] Из овог описа, што је Карађорђе радио и урадио, почем је за врховног старешину у Орашцу изабран, види се, да је он одмах млогим познатим, писма написао и послао, позивљући свакога на устанак противу Турака, и препоручујући свакоме: да народ уздиже, да чете купи, друмове да затвара, ханове турске да пали, и Турке с народом да бије и растерује. Између осталих писама, које је Јанићије у Орашцу а по препоруци Карађорђевој написао, и о којима сâм Јанићије, у причању своме о устанку Карађорђевом, — Гласник Друштва Српске Словености од године 1852. свеска IV стр. 117. — вели, да је и Милану Обреновићу, Милићу Дринчићу буљукбаши, и Лазару Мутапу по једно писмо написао, те и ову тројицу, на устанак позвао, види се и то: да је Карађорђе осим више наведених писама, пошто је Рудник освојио, Милана Обреновића за старешину у Руднику, и пред Србима и пред Турцима рудничанима, тада наименовао, и прогласио; дакле није онако, као што је повољно било Вуку, 1828. године, у његовој «Грађи за српску историју нашега времена» на страни 44-ој, написати: «Милан буде у реду оније поглавара српски, које нико није поставио, него се, у самом почетку буне, сами начинили», и као што је исто тако Вук, желећи остати при свом казивању о постајању, и значењу Карађорђевом према другим старешинама у «Правителствующем Совѣту Сербском» на страни 12-ој казао оно горње: «Нахијске старјешине, које су се у почетку буне саме начиниле старјешинама, као и Кара-Ђорђије[?] првијех година нису ни у сву хтјеле да знаду да је Кара-Ђорђије њихов старјешина и да им он заповједа, него је с њима, као само старјешина нахије крагујевачке, живљео и договарао се, као са својим друговима, и кад су откуд послани били какви новци народу у помоћ, они су их дијелили између себе (као и уцјену коју су 1804. године узели од Турака пожаревчана, и 1805. од ужичана). Оваковe нахијске старјешине биле су у Шумадији 1804. године: Јанко Катић из нахије биоградске, Васо Чарапић из нахије грочанске, Ђушо Вуличевић из нахије смедеревске, и Милан Обреновић из нахије рудничке; а доље преко Мораве био је Миленко Стојковић из нахије пожаревачке; али од свију ових био је најсилнији горе преко Колубаре Јаков Ненадовић из нахије ваљевске" и проч.

Ми смо по Јанићију, не само као очевидцу, него и дејствителном фактору у овом делу устанка Карађорђевог показали, кога је Карађорђе, и како, на овај устанак позвао, као што смо показали, како је и Јакова Ненадовића из ваљевске нахије, и попа Луку и Остоју Спужића из шабачке нахије, не утврђујући, да су се ови последњи, баш у следству овог Карађорђевог позива дигли, али да су се у следству чувења, да се је Карађорђе већ подигао, и да ханове турске пали, и ханџије и субаше турске бије, убија и растерује, дигли, па и оне људе, које су они на устанак узбуђивали и саглашавали, тим уздигнућем Карађорђевим храбрили, то прота Матија Ненадовић у рукописима својима који су у Шумадинци 1856. године бр. 32., 33. и 34., стр. 250., 259. и 266.

печатани, преповеда, и искрено признаје. Осим свега другог, и других старешина односења према Карађорђу, која сам досад описао, и која ће се и даље увиђати, какво значење придаје Карађорђу од стране Јаковљеве рукопис Протин у Шумадинци 1856. године 14-ога јулија наштаман, течај V., страна 425. број 64., у ком Прота вели: „како ја та писма примим, узмем 18 момака и пођем да нађем Црнога Ђорђа да му писма прочитам" и т. д. — Зар је Прота овај полазак ка Карађорђу учинио без договора и согласија с Јаковом и с другима? И кад се ово што је Прота учинио држати мора, да је и с нужним согласијем и договором Јаковљевим учинио, онда, даје ли се сасвим истинито и вероватно из тога извести, да је и сам Јаков, још и не увидивши се са Карађорђем, њега, за главу устанка српског противу Турака, признао.

Вук ни најмање не смерајући на светост истине, већ само угађајући страстима својима, и интересу свом, који је он из оваковог писања имао, или имати мислио, у „Даници" његовој за годину 1828. на страни 216. вели: „Кнезови и остали поглавари изнајпре изберу и поставе Црнога Ђорђија, као готово да им буде слуга". А на стр. 165. исте „Данице" каже, да су га, у самом договору о устанку, по речима његовог кнеза Теодосија из села Орашца, за старешину изабрали, да на њега, доцније, ако би турска војска одмах стигла, беду и кривицу баце, као на хајдука. Вук за свој интерес силећи се доказати да Карађорђе никако није био човек за врховног старешину и предводитеља, он нам и у „Правителствующем Совѣту" наком 32 године после изданија речене „Данице" опет оно исто, што је и у „Даници" о начину избора Карађорђевог за врховног старешину, рекао, пофторава, и на страни 12. вели: „као што је познато, Кара-Ђорђија су старјешине у Шумадији год. 1804. изабрале, за главног поглавара највише за то, да би на њега могли бацити кривицу ако би Турци на брзо земљом обладали".

Овако што написати и наштампати могао је Вук, само, по казивању оног Теодосија из Орашца, кога је Карађорђе, по даном му поводу од истог, у Пећанима убио; али се Вук никако ни видио није са реченим Теодосијем, дакле остаје да је он сам онако, као што је написао, по сопственим комбинацијама, смишљао.

За убити важност Карађорђеву, и за доказати да остале старешине нису Карађорђа признавале за свог заповедника и врховног поглавара, Вук у предупоменутој „Даници" његовој за годину 1828. каже: „А како гођ што су ове нахијске поглавице викале на Ђорђија, да је хајдук, тако су га и паше у Биограду држале само за харамбашу, и кад су се о миру и о другим народним пословима разговарали, нити су га звали, нити им је он ишао, него су понајвише ишли кнезови и знатнији кметови".

Из описа о животу Карађорђевом, и из описа о првоначалном устанку његовом противу Турака, види се, да је он био и добар и врстан ратар; види се, да је знао и трговати и био марвени трговац; види се, да ником на себе није дао насртати, и да су и Турци и Срби, који су имали страст наскакивања на другог, здраво од њега зазирали. Види се, да је уз немачки рат противу Турака, био вођа једне знамените чете војника, да је с овом знао управљати, и да је уз исти рат, и знамените услуге учинио, па још и никакве награде од двора аустријског, за све то, не тражио; види се, да је у време Мустај-пашино, кад су јаничари

из Видина на пашалук београдски нападати и пленити га почели, био, самим Хаџи-Мустај-пашом, одређен и постављен за буљукбашу над једном части српске војске; а напослетку, види се и то: да је умео, кад су га прилике натерале, бити и одличан хајдук. С оваким тек својствима, која су по већој части, код свију старешина онога времена, мање више оскудевала, могао је човек само такав, као што је био Карађорђе, устанак противу Турака отпочети, и цео народ на тај, за собом, са поуздањем, повући и приволети. И опет зато, види се, како дахије, први пут, шиљу своје Турке, са калуђером Матом, у Тополу Карађорђу на договор и уговарање о примирењу Срба; види се, како дахије шиљу свог другара Аганлију, да се са Карађорђем састане и договор о умирењу Срба закључи, и како овај (Аганлија) тај састанак у селу Дрлупи нахије београдске чини; види се, како исте дахије шиљу депутацију Карађорђу, састојећу се из дваестину Турака, и београдског митрополита Леонтија, у Хасан-пашину Паланку, да с њиме договор, ако буде могуће, о престанку буне, и о умирењу Срба учине. (Да су Турци ова три састанка за умирење Срба, с Карађорђем чинили, то је нама казивао, осим Јанићија, који је о томе и писао, види: Гласник Друштва Српске Словености свеску IV. стр. 75. — и Младен Миловановић и Вуле Илић у Бесарабији, и Петар Јокић, 1839. године овде у Београду).

Осим овог довде наведеног, кад је те исте 1804. године, Бећирпаша, из Босне, по ферману царском, на Врачар дошао, да Србе с Турцима београдским поравна и умири, да видимо шта Прота, Матија Ненадовић, у рукописима својима каже. (Шумадинка 1856., бр. 82. стр. 522).

„Дође везир на конак на Беле Воде, у Жарково; сутра дан спреми се Карађорђе и ми сви с њиме око 200 коњаника бољег од бољега све са оружјем. Коњаници около стоје, а ми са Карађорђем уђемо у чадор везиру на разговор. Катић толмачи — (заборавио сам казати: ону ноћ кад је везир на конак на Беле Воде дошао, сва четири дахије седну на лађе и низ Дунав, без фамилија, побегну. Може бити да им је и везир поручио да бегају). Ту нам везир златна брда обећава, но најпосле Карађорђе рече: Фала ти, ч. пашо, ми знамо, да цар нама зулуме не чини и рад је нашем добру и миру, и тебе је послао да нас умириш, и да зулуме прекратиш; али дахије су ноћас низ воду побегле, они ће у Видину војску покупити, и опет на нас ударити, као што су и за Хаџи Мустај-пашино време чинили, док га веће и убише. Зато ти у кратко кажем, да четири дахије докле год нама у руке не дођу мртви или живи, никаква мира дотле нема, нити ти о миру говори, и с Богом! Везир, Бећир-паша, уплаши се и рече: Бег Ђорђе, отур! отур! и кажи ми кога имаш да пошљеш у Адакале, ја ћу послати на стрица Реџенова да их побије, и проч.“

Све оно више наведено, као и ово казивање проте Ненадовића, није ли противан доказ Вуковом казивању? И не види ли се јасно као беo дан, да су и други Турци с Карађорђем, осим Гушанац-Алије, договарали се и преговоре водили? Не види ли се и то, да и српске нахијске поглавице нису викале на Карађорђа, да је хајдук? А Турци јаничари, особито сад, нису само Карађорђа за хајдук-харамбашу, и за зла човека држали, него су они за такове све Србе држали, и тако их називали,

8*

па Вук, ваљда је од њих (Турака) тако говорити о Карађорђу чуо, па је тако и сâм, Карађорђа карактерисао.

Ја сам већу част старешина и главних, и мањих познавао, и с њима којегде, и којекад, о догађајима онога времена разговарао се, и њине међусобне разговоре слушао; а нарочито, за тринаест година дана у Бесарабији будући с њима неразлучан, и ни од једног осим Јакова Ненадовића, и то у Забрежу, 23. септембра 1813., нисам чуо, да је Карађорђа који хајдуком назвао, а није ни могао ниједан то чинити, јер је већа част народних правих јунака, то име не само на себи носила, него се тиме и поносила.

Вук доказујући, да Карађорђе није од самог почетка устанка противу Турака, за врховног предводитеља учињен и признаван, осим „Данице“ и „Грађе за историју“ у књизи својој „Правителствующи Совѣтъ“ на страни 1. отпочео је то своје доказивање овако: „Кад један од прве руске господе запита српске посланике (проту Матију Ненадовића. Јована Протића и Петра Чардаклију) у Петербургу на свршетку године 1804., ко им је старјешина у Србији, Прото Ненадовић одговори, да немају никаквога једног старјешине, него да нахије имају своје старјешине, које се између себе договарају и саветују“. Па онда, баш као да је тако и у самом делу било, под бројем 1.) у примедби наводи: „Овако је мени казивао Прото у Лозници године 1807., и управо онда није могао друкчије ни одговорити, јер је“ следује „тако баш и било“. Кад је тако, као што Вук, више наведеним начином и у 1860. год., хоће да докаже да Карађорђе од самог почетка није био врховни поглавар нити су га остале старешине за таквог признавале, па за доказ тога наводи, да му је Прота Ненадовић, тако и тако, 1807. године у Лозници казивао, онда следује питање осим свога другог, зашто је Прота с договором и согласијем Јаковљевим и осталим, испод Шапца с оним писмима од петроварадинске ђенерал-команде, и митрополита Стратимировића, ишао тражити Карађорђа, да се на речена писма одговори? Ми мислимо, да је Прота с Јаковом и осталима, то чинио само у следству чистог признавања Карађорђа за врховног поглавара, општег српског устанка противу Турака предводитеља. А осим тога ево како прота Матија Ненадовић у рукописима својима о доласку и бићу његовом у Петербургу казује (Шумадинка 20. октобра 1856. бр. 106. стр. 639):

1.) „Из Москве дођемо у варош зовому „Клен“ на конак.Ваздан нас гонио ветар, и понешто падао снег и проч. Угреја се фуруна, и ми се огрејемо и почнемо вечерати, али што се тање може и јефтиније, и готово смо постили сви као пустињици и прави посници, зашто је готово нестало новаца. На вечер сетим се ја, да је сутра св. апостол Лука: Хај, хај, да сам ја сада у Србији, ја бих вечерао код мога пашанца Молера био, и у здравље ако хоћеш и окама вина изобила пио, и знам да ће они у наше здравље пити, но дајте овако озебли по један сатљик и ми да попијемо у здравље и њино и наше. Вели Чардаклија: Прођи се, човече, вина, видиш да кажеш да новаца готово нестало, а знаш ли куд си се занео и где си? Повика Јова Протић: Где смо, да смо, дај донесите; баш хоћемо по један попити, макар ја моју бунду продавао, да се до Петербурга довеземо, и онде ћемо казати да немамо новаца, па ако им образ подноси, нека у њиховој кући помремо од глади. — Доносу нам по сатљик вина, те ми у здравље *Врховног Вожда* [дакле,

Прота није само у Србији знао, него и у Русији зна да у Србији има „Врховни Вожд“] комендагнта и свију Србаља, а све сваки из свога сатљника“.

2.) „И већ поиздалека угледамо високе куле св. Петрова Града, у ком знамо да је цар коме смо пошли. Тек наступисмо у сокак први, где се кола, саонице и проче различите древене ствари прављају, и изнова граде, али један на коњу у црвеном капуту рече нашем кочијашу: „стој!“ и он стаде, а онај завири у наше каруце и запита тко смо, и ми му одговоримо да смо руски поданици, а молдавски купци (јербо смо под таким именом од Јаша довде путовали, како нам је генерал-конзул рекао, и у пасош записао). Онај „хорошо“ по руски рече, и кочијашу нашем каза: Пођи за мнoју. И тако он пред нама а ми за њим те у трактир, зовоми „Нови Париз“, близу дворца, доведе нас. У вече, тога дана, дође нам један официр, не знам како му је име, поздрави нас срећним пришествијем и седе, и он распита тко смо, и имамо ли пашапорт. Ми му га покажемо, и он га прочита и задржа га при себи. После тога каза нам: Ми за вас имамо препоруку од генерал-конзула нашега из Јаша, и одавно на вас погледамо; будите спокојни и одморите се, и свагда се и сваком под овим именом: „молдавски купци“ казујте, и немојте у тим хаљинама излазити, јер овде има различитих људи који на свакога мотре, испитују и примећавају, а особито као на стране људе, а кад буде време, вас ће позвати где вас устребају; а што се препитанија тиче, вама ће овај домаћин све давати, и у свему вам на руку ићи. И тако овај официр оде, и наш пашапорт однесе. То је било лицем на св. Димитрија Мироточивог, т. ј. Октобра 26. дне 1804. године, у вече. Сутра преданимо, дође опет један чиновник око један сат ноћи у вече, и рече нам: Узмите бумашке (хартије, или писма) и пођите за за мнoју. Ми узмемо прошеније и полномоћије са собом и пођемо за оним чиновником, но врло далеко, у један дворац, пројемо две собе и у трећу уђемо, где нас дочека министар иностраних дела, књаз Чарторијски. Ми му се поклонимо и поздравимо га како смо знали, а и он нас поздрави са срећним пришествијем и посади нас сву четворицу на столице, а и он сâм седе на канапе. — Ја, као што ме је и друштво одредило, са оно мало брадице, а зар и с тога што сам се баш у Србији родио, и понајбоље почетак српског востанија, а и садања опстојатељства знам, устанем и оно на цара наше прошеније предам и опет седнем. Министар прошеније прими, па кад виде да је на императора, а он рече: Хорошо, ја ћу доложити Государју. Упита нас за имена и где се који родио, ја му одговорим, да сам се ја родио у селу Бранковини; Протић у Пожаревцу; Теодор Грујовић у Цесарији у Руми; Чардаклија, заборавио сам где каза да се родио, чини ми се тамо негде у Арнаутлуку, да је био у цесарској војној служби ритмајстер, и како се Србија против Турака побунила, да је све оставио, и браћи својој у Србију прешао. — Хорошо, хорошо, он рече, нам уже известно что Серби востали противу Турков, а как тепер ваш Вожд Георгиј Черни, [из овог упита књаза Чарторијског види се, да су сви из прве господе, Руси, још пре него што су депутати српски у Петербург дошли, већ знали: да је у Србији вожд „Георгиј Черни“ и да по томе никакву потребу имали нису питати, ни Проту ни његове другаре: ко им је старешина; само Вуку се то никако није хтело знати] и прочи војводи?“ и т. д.

3.) Даље, Прота преповеда: „Кад смо други пут к министру отишли, и кад сам му ја казивао како је Бећир-паша из Босне долазио на Врачар, да нас са Турцима београдским поравна и умири, и како ми сад према Турцима, у пашалуку београдском стојимо, упита нас исти министер: Па шта је Бећир Паша урадио? Је ли какав мир међу вама учинио? — И ја му на то одговорим, да ништа друго није могао учинити, до што су она четир дахије: Фочић Мемед, Кучук-Алија, Мула-Јусуф и Аганлија, на лађама низ Дунав побегли, за которим наш Вожд послал за њима војводу Миленка у Адакале, и погубил вјсја четири, и проч."

Из ових протиних рукописа [овај под бројем 3.) није још наштампан] види се:

а.) Да су, Прота и његово друштво и у Русији, у вароши Клену, на девет дана пре него што су у Петербург приспели, напијали у здравље свом *Врховном Вожду*.

б.) Да по препоруци оног официра, који им је онај исти дан у вече, кад су и они у Петербург приспели, дошао, и пасош им узео, никуд нити су коме одлазили, нити се с ким састајали, а нарочито Прота, и Јова Протић; дакле: нити с каквим из прве руске господе, нити и с ким другим виђали се и разговарали било о чему му драго, осим министра иностраних дела, књаза Чарторијског, који није имао потребу питати „имате ли старешину"; јер је он, како су се Срби у Србији, противу Турака подигли, одмах и то, и ко је томе устанку предводитељ, знао.

в.) А кад су по доласку своме трећи дан, позвани били више упоменутом министру, будући да су Руси пре знали, него што су ови српски депутирци у Петербург дошли, да су се Срби у Србији противу Турака подигли, и ко им је предводитељ, то он (министер) никакву потребу није ни имао њих питати, „имате ли старешину", већ их је одмах упитао: „*как ваш вожд Георгиј Черни*".

г.) Да и сâм Прота, осим догађаја у вароши Клену, при вечери, у казивању свом, више упоменутом министру, шта је Бећир-паша урадио, како су оне четири дахије побегле, и како су и где потучени, назављући Карађорђа вождом, вели: „по наш *вожд* послал за њима војводу Миленка" и проч.

Вук, силећи се доказати, да Карађорђе од самог почетка устанка противу Турака, није био изабран за врховног поглавара, а нарочито: да није био за таковог припознат од оних Срба, који су од самог почетка, старешинама у народу постали, без да их је ко за такове поставио, па све једнако у својим списима, о догађајима онога времена у Србији, једно те једно повторавајући, у „Даници" својој за годину 1828. на страни 217-ој и 218-ој вели: „А од осталих нахијских поглавица најстрашнији су били за Ђорђија, Јанко Катић и Јаков Ненадовић: Јанко својом памећу и јунаштвом; Јаков пак (који није ни био на избору Ђорђијину) [није био ни Катић, па нису били ни млоги други, ако и то спада у узрок непризнавања] именом свога покојнога брата и нахијом ваљевском, која је између највећих у Србији, а уз то се још особито био поносио и посилио, што је прву џебану и прве топове из Њемачке добио, и што је Шабац освојио. Ова су му двојица у свакој прилици показивала, не само да он није већи од њих, него да није ни као они" и проч. Осим других прилика, у којима ће се видети да је Катић Карађорђа не само уважавао и признавао га за врховног заповедника, тешке

и велике труде с њим делио и у тима га повино потпомагао, ми ћемо из Протиних рукописа навести овде један догађај, који ће јамачно довољним доказом бити де Катић не само није за Карађорђа страшан био, него да га је и волио, почитовао и бринуо се: да се Карађорђу што не догоди, чиме би се његово значење, и његова важност, ма и најмање пореметила.

Прота преповеда: „Јоште и о овом, децо, да вам кажем: Кад сам дошао из Русије, око наших ускршњих поста, пише ми Јанко Катић да су сви момци одустали Карађорђа, и да је овај сам остао, но брже да у Рогачу дођем да идемо у Тополу, да видимо шта је било. — Ја за дан у Рогачу дођем, сутра одемо у Тополу с наших по 5 момака. Дођемо кући Карађорђевој, ту никога кроме кућевних слугу и госпође Јелене. Питамо где је *Господар;* отишао у Крћевац (ово је место где је он себи њиве и ливаде крчио); а где су му момци? Каже: ту ономад у јутру спремише сви коње, дођоше и рекоше: „С Богом остај, *Господару*, ми одосмо нашим кућама, не можемо бадава тебе служити, а кад на војску пођеш, ми смо с тобом готови". Мало постоја, дође и Карађорђе сам на дорату коњу, са његовим сејизом Симом, и оно исто и он нам каза што и г-ђа Јелена, кад смо га упитали, али је љутит као змија, и мало говораше. Ми одмах пошљемо за буљукбашу Петра Јокића, за буљукбашу Милована Гарашанина, за Антонија Пљакића из Каменице, и препоручимо им: да они покупе све момке и у Тополу да дођу. Овде причекамо неколико дана док су се момци збрали. Дође Милован Гарашанин, Марко из Јагњила, Урош из Жабара, Петар је мало попре дошао, и тако сви око 40 момака искупише се. Карађорђу ни један не иде нити их он прима. Ми упарадимо све момке и упитамо их зашто су оставили Господара сама, и зашто нама најпре нису казали да они не ће више код њега да буду, па би ми од сваке нахије, од нас по 5 момака наших дали, да код њега буду, јербо је и грехота и срамота да нам *Вожд* сâм без момака буде, *и ви сте тим поступком, не само њему, но свима нама и народу, као неки неверлук учинили*, и ко се у вас од сад поуздати може, и т. д. Они (т. ј. момци): Истина је да смо ружно учинили, требало је да смо и вама јавили, или бар почекали до скупштине; али ми њега нисмо оставили што не ћемо код њега да будемо, већ не можемо без плате. Ми сваки дан трчимо тамо амо разносећи његове заповести и вилајетске уредбе, коње потремо, рухо подерасме, а код кућа наших домаћи послови пропадају, а ми се не одричемо, и готови смо свакад, кад год се на војску пође с њим ићи (с Господаром) и т. д. Но ако хоћете нам определити штогод плате ми ћемо остати служити и верни му бити, као и пре. — Оду они (момци) на своје квартире, а ми одемо *господару Ђорђу*. Он једно љутит, а друго му је жао скоро да сузе пусти, кажемо ми да се момци кају што нама пре јавили нису да ће да те оставе, и због чега, и да сад моле да им се што ајлука определи, а богме, *Господару*, и не могу без плате, макар коликогод, служити. Он, на то, рече нам: Идите, те како знате тако и уредите. — Ми се онда договоримо да им обрекнемо на месец по 60 гроша, а то је онда чинило готово 7 дуката. Искупимо сад опет све момке, и кажемо им да им таку плату опредељујемо, и да од нас гледају, па који хоће нек остане, а који не ће нека сад иде кући да знамо, и да ми, из других нахија, на место таквих, друге момке пошљемо. На то сви при-

стану, благодаре и обрекну се и у напредак код њега у служби остати. Ми кажемо да то није у његовој само служби бити, *но то је служба целога нашега народа, јербо је Ђорђе свију нас врховни вожд. а ви њега чувате као један амацет народни,* и који од сад не буде у највећој опасности са њим, веће од њега одустане, *тај ће се звати издајица народни,* и ми ћемо онога, који би га издао у чем, изнаћи и ухватити, пак не само њега и његову целу фамилију, него и од тетке му дете на ватри спржити (врло строго), који то кабули нека остане у паради, који не кабули нека изиђе из параде, и нека слободно иде кући, а наша ће брига бити, Карађорђу момке набавити. Они сви у један глас рекоше: Ми кабулимо, и сви остајемо код њега, само да нам ајлук, који обрекосте дајете, да можемо куповати коње и одело и т. д. — Ми одемо сад Карађорђу, и кажемо му све, он седи у авлији, ми доведемо све момке, и који к руци, који чему, говорећи: Опрости нам, Господару, ми смо погрешили, ево се кајемо, и пред ова два господара заклели смо се, заклињемо се опет и теби да ћемо ти бити до смрти верни. Њему се завргише сузе и рече: Ајте, ајте свак на своје место, и шта је било, било, да је просто, нити треба да је о томе спомена, само од сад који год тене од мене да изиђе, нека ми напред јави и т. д. Со тим се посао сврши, он, мене и Катића добро угости, и ми сутра дан у Рогачу на конак Катићу, пак отале, други дан, у Бранковину".

О овом и оваком догађају казивао је и покојни Петар Јокић, г. Милану Милићевићу.

Што се пак тиче односења Јаковљевог према Карађорђу ми смо с Протиним рукописима већ једну прилику показали са писмима, која је Прота, испод Шабца понео, и с њима пошао да Карађорђа нађе и да на иста с договором и согласијем, одговори, чиме је Јаков као што смо и тамо казали, согласан будући, да Прота с реченим писмама оде Карађорђу, фактично, од самог почетка за врховног поглавара, Карађорђа признао. Осим ове прилике, ми ћемо скоро још једну показати, у којој ће се видити како Јаков, на позив Карађорђев од Шапца, долази на Врачар, и по налогу, довлачи са собом и топ. [При овој прилици може Вук, или ко други њему подобан, рећи: па и Карађорђе је другим старешинама, кад га је који позивао, с војском одлазио, и да по томе, не може се из тога извести следство, да је Јаков Карађорђа за старијег и властнијег од себе признао тим, што је на позив његов, на Врачар дошао! И ми знамо да је Карађовђе на позиве, другим старешинама, кад је где потреба била у помоћ одлазио, али, ако је он то по потреби општој и чинио, није никад тамо ишао куд су га позивали, да испуњава налоге позиватеља, и да њих слуша, већ да им заповеда, и да они њега слушају; а Јаков, на позив Карађорђев дошао је на Врачар под налоге истога, и оваква је разлика, не само између Јакова и Карађорђа, него и између Карађорђа и свију других, подобних Јакову, од самог почетка устанка, постојала, као што ће се то и из општег описа догађајева онога времена, увидити.] Да се Јаков вркочио и поносио, и да је у себи мислио, па можда још, по некоме и ту своју мисао и саопштавао: „За што да је Карађорђе врховни господар?" у томе смо и ми согласни са Вуком, али ми не можемо све оно придати Јакову у заслугу, што му Вук придаје говорећи: „а уз то се још особито био понио и посилио, што

је прву џебану и прве топове из Њемачке добио, и што је Шабац освојио". — „Даница" за 1828. годину стр. 218., и „Правителствующи Совѣтъ Сербскій" 1860. г., стр. 13. — Што се тиче прве предаје Шапца, то допуштамо да се Јакову у заслугу припише, као што ће он таковых заслуга и више имати; али што се набављања џебане тиче, она никако се не може назвати ни прва, нити се у заслугу Јакову приписати; јер прву џебану морао је онај набавити, који је први и устанак противу Турака отпочео, а то је био Карађорђе. Кад је Прога, за устанак ваљевске нахије, први пут из Земуна нешто мало џебане пренео, онда је Карађорђе већ до Сибнице, у нахији београдској, са устанком допро био, и не само хан сибнички, који му је шести или седми био, освојио, и у њему ханџије јаничаре потукао, него и Кучук-Алијине Турке ту дочекао, 16 њих на месту оборио, и 19 заробио. И тако, ако има заслуге и у том, који је прву џебану набавио, то је такова заслуга Карађорђева. За топове, Вук, у предупоменутој „Даници" његовој на стр. 176. вели: „Видећи Јаков, да му се Турци не даду близу граду прикучити, а издалека не могући им ништа из пушака учинити, он стане по Сријему својим и свога брата познаницима и пријатељима наручивати, не би ли му како добавили који топ макар пошто било: и тако он први добави у Србији топ (који је истина био преплаћен)" и т. д. — Из овог казивања Вуковог види се, као да је Јаков добивене топове наручивао да му се, пошто били да били, набаве, и да их је он преплатио, као што се и све друго преплаћивало што се је крадом набављало, а прота Матија, Јаковљев синовац, у рукописима својима каже: „Стефан Живковић доносио нам је џебану с процентом на сто тридесет, али џаба! Док пеки Димитрије Пуљевић, и он поче нам доносити по нешто џебане, и оде у Нови Сад, и покојни владика Јовановић новосадски пошље нам један од цркве гвоздени топ подуљи од по фата [оваквих топова при црквама нема, него је градски, и блажене памети, владика Јовановић, морао га је из града варадинског некако испод руке набавити] кога је Пуљевић крадом у Варадину дао оправити и кару и све као најбољи топ уредити, па онда топ и ђулета, и топџију некога Мату Немца, на Кленку, крâдом, ноћу претури, и т. д. Владика Јовановић даде Пуљевићу и други онолики топић, те га Пуљевић у Варадину оправи". [И овај други топ послан је преко Кленка Србима]. Из овог Протиног, као дејствителног фактора и очевидца, казивања, не види се, ни да су ови топови по наруџбини Јаковљевој, њему донешени и предани, ни да их је он платио, и преплатио; већ да их је, блаженопочивши владика Јовановић, одушевљен љубављу к роду, а видећи његову муку и невољу, сопственим трудом и трошком набавио и оправио, и са амуницијом снабдео, и не Јакову, већ свему народу српском, на одбрану и помоћ послао. Реченом, незаборављеном родољубу, владики Јовановићу све једно је било, где му драго ове топове предати, само да дођу Србима у руке, па дакле он је њих могао послати и на Дубравицу, или на Петку, да дођу Миленку у руке, а не Јакову, али оваке ствари за онда, најлакше је и најмогућније било предати на Кленку, и зато су само Јакову, који је у исто време Шабац у опсади држао, дошли у руке, те је он с њима, као главни старешина у оним крајевима, управљао. Може ли се, и добитак ових топова на овај начин, у заслугу Јакову приписати? А је ли се он овим, праведно и умесно понети, и осилити могао?

По Вуковом знању и казивању, ми остављамо другима нека о истинитости казивања његова прорасуде; а ми ћемо овде да наведемо још један случај, и то по казивању Вука, из кога ће се увидети одношење Јаковљево према Карађорђу. Између осталих харамбаша и њихових чета, које су устанку српском противу Турака, особито одмах у самом почетку, много допранеле, био је у шабачкој нахији у Церу, у Јадру и у Рађевини неки Ђорђе Ћурчија, кога су и харамбашом Ћургом звали. Ми ћемо у историји општих догађаја, на своме месту, имати о овоме Ћурти пространију реч. Овај харамбаша Ћурто, као харамбаша навикнут самовољију, самовласти и пустошности, чинио је по шабачкој нахији и по Подрињу у време дејствовања Јаковљевог у тим крајевима, многа иступлења тако, да је он с његовим четницима и сувише несносан, за циљ опште ствари постао, што је и принудило Јакова, и то баш у оно време, кад нам Вук каже да је у Јаковљевом логору на Врачару лупао добош да се иде на Карађорђа, овом (Карађорђу) Ћурту за све оптужио, и добио од њега допуштење да иде с војском да га убије, и онај крај да уреди и умири. Да је добош лупао у Јаковљеву логору на Врачару, то нам Вук у „Правит. Совѣту" на страни 12-ој каже; а да је Ћурту на Врачару оптужио и добио допуштење да га убије, то је у „Даници" 1828. године, на стр, 205. казао. — Што је требало Јакову оптуживати Ћурту Карађорђу, и искати од њега допуштење да га убије, кад је Јаков био најстрашнији за Карађорђа, кад је он у свакој прилици Карађорђу показивао, да он не само није од њега бољи, него да није ни као што је је он, као што нам тако Вук у „Даници" за 1828. годину, на 217. и 218. страни каже: и да му, онамо горе преко Колубаре, не прелази као господар и врховни поглавар.

После свију довде наведених доказа, да је Карађорђе од самог почетка устанка његовог противу Турака, врховни вожд био, и за таковог од свију других старешина признаван, изузимајући по неке сукобе, који су се могли догађати, и које он није хтео преким путем себи с пута уклањати, као што не би ни самог Теодосија убио, да онај први није своју пушку потегао и окресао, ми остављамо другима да казивање Вуково између себе ратифицирају, ако га за добро и право нађу, а ми за нас остајемо у том да су многи његови наводи у „Даницама", „Грађи за историју", и у књизи његовој „Правителствующи Совѣтъ Сербскій" совршено неистинити, и ни мало не доликујући човеку, кога именују: „Нестором".

КЊИГА III.

Ми смо Карађорђа, у предидућој књиги овог преповедања, 1. марта оставили у Врбици, где је он збирао војску, којој је још под Рудником издао налог, да за овај дан има бити у Врбици сабрана. Још се сва војска није овде ни сабрала била, али наједанпут зачује се нека тутњава, вриска и рзање коњско. Страже, које су око логора збирајуће се војске наређене биле, узму то на ум, и у то угледају од села Орашца, друмом идућу неку војску, о чему одмах даду знати и Карађорђу, и он, кад на дурбин погледа, види да су то Турци, све сам коњаник, и да их пет до шест стотина у гомили има. Турци, како страже српске угледају, а они нагрну на њих, но и Срби изиђу Турцима на сусрет, и ту се отвори бој, који је за један само сат трајао; јербо се време дана примицало ноћи, а ова је заишавшим Турцима у дубоке гајеве и шуме, и без чета српских, страх задавала. Карађорђе је држећи, да је сад Кучук-Алија, по незнању да је Рудник пао. са овом војском пошао у Рудник, у помоћ брату свом Сали-аги, још при овом првом боју, повукао се с неколико стотина војника под саму планину Венчац, да Турке, кад се к Руднику упуте, ту дочека; но у исто време он је и друго расположеније учинио, а то је: ако Турци и у Врбици на конаку заостану, да се и ту на њих ноћу нападне. Кучук-Алија дознао је да је Рудник пао, и шта се са братом његовим, и са осталим Турцима догодило. Он није смео сад ни у Врбици заноћити; већ мало поодморивши се, предузме пут ка Крагујевцу[1]).

Војска се Карађорђу све више прикупљала, и ова кад опази да Кучук-Алија полази, устопце је за њим пристала, и терала га, да га пристигне, и да га смете, но он је видећи шта се с његовом војском догодити може, бегом у Крагујевац умакао. Карађорђе је одмах наредио те су се друмови засекли, и заседе око Крагујевца поставиле, да не би Турци никуд из Крагујевца излазити могли, а и сам је, са једно 1000 војника, отишао у нахију београдску, и к самом Београду, с намером да и из београдске нахије јошт војске прикупи, и да јошт тврђе наредбе учини, да Турци, београђани, другови Кучукови, не би могли њему, који је сад у внутрености Србије, помоћ шиљати, како ће он доцније, кад се одовуд поврати, безбрижније на њега напасти и сатрти га. Карађорђе је 4. марта са својом војском изишао на Врачар; и Турци, како Карађорђа из Београда угледају на Врачару, одмах и они с војском изиђу њему на сусрет. Но он није био у намери сад са београдским Турцима бити се, али кад они на њега насрнуше, онда је и он принуђен био одапирати се. Бој је овај трајао три сата. У овом се боју ранило неколико Срба, а Турака је на бојишту мртвих остало, и међу њима погинуо је и неки Асан-ага, кабадахија јаничарски бивши негда муселимом крагујевачким, којега је Гаврило Ђурић из Тополе, момак Карађорђев, убио, главу му одсекао, оружје његово, и сребрне кесе фишеклије задобио, и све скупа Карађорђу на поклон донео. (Пиштољи овога Асанаге, као и златом окована сабља Алила Џавића, кога је на бегању од Рудника к Чачку, Јован Ризнић из села Бање, убио, чували су се у фамилији Карађорђевој као каква знаменитост). После овога боја на Врачару, и тај исти дан, Карађорђе се повуче у село Кумодраж, један сат од Београда удаљено, и ту је 5. и 6. марта, док је са Јанком Катићем, Васом Чарапићем и Ђорђем Гузоњом, из села Жељезника, Милојем Петровићем, из села Трнаве, и Ранком, из села Остружнице, наредбе учинио,

како ће се Београд чувати, и Турцима препјатствовати да из Београда никуд излазити не могу. Почем и ове наредбе сврши 7. марта, из Кумодража, са свом својом војском крене се Карађорђе за у Крагујевац, узевши са собом и кнеза Вићентија, из села Корaћице, са његовом четом, и поручивши Ђуши Вуличевићу у село Азању, да пола своје војске остави чувати Смедерево, а с другом половином да за њим ка Крагујевцу похита. Марта 10. пред вече, већ је Карађорђе био пред Крагујевцом, но не само Кучук-Алију с његовом војском, већ и никаква Турчина у Крагујевцу не затече; сви су они из Крагујевца у Јагодину одбегли били. Срби, који су Карађорђем наређени били да на Крагујевац, откад је у њега Кучук-Алија ушао, пазе, нису пропустили ни у овом случају без шићара остати. Они су се гнали за Турцима до близу Јагодине, и прилично су их десетковали у главама и у имању, које су крагујевачки Турци, са собом повукли.

Кучук-Алија из два се узрока у Јагодину повукао: прво, што се у Јагодини више његове сорте Турака налазило, и што су се они тамо прилично утврдили били; и друго: што је у намери имао тражити помоћи себи и својим другарима, па је мислио, из Јагодине као згоднијег места за тај посао, разаслати своје људе, по нишком, лесковачком и другим околним пашалуцима, да накупи Арнаута, који су и онако свакад скитнице, нерадници и бескућници били, и од града до града тумарали, и прескићивали се, тражећи хлеба без мотике; и будући да се у ово време, у више означеним местима налазио и неки по имену „Гушанц-Алија" одметник, са једно седам до осам стотина својих четника, и који су се сви скупа „крџалијама" звали; међу којима се сваке сорте људи, па и самих урумелинских хришћана, налазило: то је Кучук-Алија и због овога у Јагодину отишао; јер како је у њу ушао, одмах је постарао се овога Гушанц-Алију наћи, себи га дозвати и с њим се угодити.

Марта 12. док је ова војска, која је по наредби имала ка Крагујевцу прикупити се, дошла, Карађорђе се к Јагодини крене. Но како је разумео да је Кучук-Алија 250 Арнаута у Баточину послао, да му ови друм београдски слободан од нападаја чета српских обдржавају, то је он, идући к Јагодини до једно 600 људи од своје главне војске одвојио, и на Баточину послао, да оне Арнауте прво разбију и растерају; али како су се они тамо по хановима и у џамији утврдили били, то и Срби ништа им друго за сад учинити нису могли него их само опседну, да се из места никуд маћи не могу. Тога истога дана, т.ј. 12. марта, Карађорђе је са својом војском приспео у село Штипље лежеће под планином зовомом Црни Врх. Он одавде одмах позове све у јагодинској нахији, по Левчу и Темнићу, подигнувше се Србе са њиховим старешинама да се к Јагодини приближе, да на Ђурђево Брдо сакупе се, и њему у Штипље на договор дођу. Карађорђе јошт пре него што је на Јагодину ударио, како је смислио освојити је, и Кучук-Алију победити и разбити га, побојао се да му у то време не измакне, и друмом београдским преко Багрдана и Баточине, у Београд не утече, па је и за овај случај, пре него што је на саму Јагодину ударио, одредио са 1000 људи Теодосија Филиповића, из села Кнића, кнеза од нахије крагујевачке, који је и код Турака таковим био, да к Багрдану иде, да у планини Липару, кроз коју је и друм, заседне и да тако и оне на Баточини потпомогне. Теодосије по овој наредби одс к Багрдану, али не учини онако као што је наређено, и као што му је Карађорђе заповедио. Он само постави нешто мало страже у Багрдану, и у планини Липару, а сам се са осталом војском, некуд на страну измакне и склони, због чега се и једна велика штета, у овом предузећу Карађорђевом, Србима догодила, коју је Карађорђе мало доцније надокнадио и осветио, и за коју би и сам Теодосије главом платио, да се није за онда сакрио.[2]

Кучук-Алија дознавши, да је Карађорђева војска његове Арнауте у Баточини опсела, и да могу јошт сви и изгинути, одреди двојицу од својих доглавника, по имену Пећанина Хусеин-Ганића, и Климентића Јусуфа са 500 коњаника, да иду Србе око Баточине растерати, и Арнауте ослободити, па онда са свима да се опет у Јагодину поврате, да ту сви скупа Карађорђа дочекају, и својски му се одапру. Ова обојица, по вољи и наредби свога господара, спреме се и пођу, и како нигде у путу свом препоне нису имали, будући да кнез Теодосије Филиповић није хтео по налогу Карађорђевом, као што је мало више о том говорено, поступити, сусревши на овом путу неколико Срба, који су храну за војску Карађорђеву носили, исеку, и у Баточину продеру. Како глас овакав о проласку више поменуте двојице к Баточини, и о поступку Теодосијевом Карађорђу дође, одмах он сву своју војску крене, па и сам к Баточини похита, те готово у једно исто време, и она двојица и Карађорђе у Баточину приспеду. — Ова двојица како дођу а они одмах Србе растерају, и опкољене Арнауте из опсаде ослободе; а Карађорђа, који се с војском својом, све преко гајева и густих шума к Баточини примицао, нити су више поменута двојица нити њини Турци опазили, и тако знајући он да се ови Турци сад више у Баточини задржавати не ће, него да ће се одавде сви у Јагодину повратити, нареди прво неколико стотина војника пешака те ови друмом јагодинским у шумама, с једне и с друге стране заседну, а сам са 300 коњаника, и 4—500 пешака, Турцима се изненада појави. Турци видећи Карађорђа са овако мало војске, и држећи да више и нема, намисле преодолети јој, и у Јагодину продрети, куда су већ свакојако и спремни били поћи. Кад су Турци из Баточине излазити, и за у Јагодину полазити почели, а Карађорђе се мало поизмакне, у виду поплашености и ретераде. Турци ово измицање Карађорђево приме за готов новац, па онда слободно сви из Баточине изиђу,

и друмом к Јагодини упуте се; но кад опазе да је друм јако убијен и углађен, а они онда умесно закључивши, да је друм овако убити и угладити морао српски пешак, који је напред отишао да их где у планини дочека, повратe се с друма, а предузму пут странпутицама, које је Србима јошт много боље добродошло било, него да су Турци правим друмом ишли. Како дакле Турци у странпутице заиђу, Карађорђе се за њима напусти, и почне их тући. На глас пуцњаве пушака сад и они, који су на заседе отишли, брже боље к својима притеку, те тако слошки Турке исакате и потуку, да су оне две поглавице Кучук-Алијине једва с две стотине живих, у Јагодину умакли. Четири стотине Турака ту је погинуло, и многострочни се шићар, заједно са једним у добром стању хатом, кога су војници Карађорђу поклонили, задобио.

Кад је Карађорђе поручио левачким и темнићским старешинама, да се приуготове, и са својим четама Јагодини се, на Ђурђево Брдо, примакну, па и њему на договор у Штипље дођу, онда је и Милана Обреновића, старешину рудничког, са четама исте нахије, и Младена Миловановића, кога је јошт испод Крагујевца, у Гружу и Лепеницу послао да што више војске збере, позвао, те су и ови, док је он на Баточини посао свршио, на уречено место приспели. Сад Карађорђе почне располагати како да се на Јагодину удари, и у том смотренију налоге старешинама отпочне издавати. Он наложи Милану и Младену да њих двојица, са својом војском 17. марта у јутру рано покажу се на Црвеном Брду, које за једну четврт сата од Јагодине одстоји, и с кога се Јагодина врло добро, као и оно из Јагодине, види; а он сам са 1200 својих војника пређе на левачку страну, да од ове, собом предводећи левчане и темнићане, на Јагодину удари. Кад је Карађорђе овај налог Милану и Младену издао, он је у памети имао план, да се ова двојица најпре на Црвеном Брду покажу, како би их

Турци из Јагодине угледали, па и помисливши да је то сва српска војска која је на Јагодину дошла, полакомили се сви из Јагодине изићи, и на ове најпре ударити, а он онда да на Турке с леђа нападне, како ће у један мах, између две ватре склопљени и побеђени бити. Ову, и овакву намеру, Карађорђе је и оној двојици: Милану и Младену, и старешинама левачким и темнићским саопштио. Марта дакле 17. пре зоре, Карађорђе је са стране Левча, са свом војском готов и приправан био на Јагодину ударити, и само је ишчекивао да се Милан и Младен на Црвеном Брду покажу, и да Турке на њих, из Јагодине изишавше, угледа. Но на његову жалост, на жалост једног срећног за општу ствар изласка, који се овде имао појавити, она двојица на уречено време, на Црвено Брдо задрже се изићи; а Карађорђе не могући противустати и одолети наглости и нестрпљењу своје војске, принуђен буде сам са левчанима и темнићанима, који досад јошт нигде на повећој ватри нису били, на Јагодину ударити. Излазак овог нападања несрећан је био. Срби ударивши на Јагодину, у првој ватри уђу с једног краја у варош, и неко десетак турских кућа запале, но Турци ни с које друге стране незбуњени, прикупе све своје силе, и очајателно на Карађорђа, и његову војску, насрну. Карађорђе буде побеђен, и његова се војска преда бегству, преко 150 Срба ту погине; многи се изране, и 20 живих Турцима у ропство западне, па почем се сва ова несрећа са Карађорђем наврши, онда се топрв Милан и Младен на уреченом месту појаве, које им је за 4 сата раније учинити ваљало; но Турци и њима дужни не остану. Како се дакле ови појаве, а Турци као победитељи Карађорђа и на ове ударе, те и њих са великом штетом растерају, и растроје тако, да је Карађорђе, и то као он човек, велику муку и труд имао, док је и једне и друге наново сакупио, ослободио, охрабрио, и у првашњи ред и одушевљење довео. Између оних 20 Срба које су Турци заробили налазио се

и Петар Кара, из Трешњевице, и хајдук Милован, из Плане. Све је њих Кучук-Алија отпустио, но не из сажалења и човекољубија, но што је држао да ће са отпуштањем овако знаменитих људи, моћи успети у усмирењу и у утишанију народном, као што је и њима налог дао, да иду па да саветују народ, да се мане хајдучког посла, и ратовања противу Турака, јер противу силе њине ништа учинити не ће моћи, као што су се и сад на Јагодини и сами уверили.

Турци премда су овде победитељи били, и то само зато, што Милан и Младен нису испунили налог и наредбу Карађорђеву, опет зато Кучук-Алија, знајући да су дахије, другари његови, отпадници царски, а к томе и угњетатељи раје, па да и сам цар на њих навојштити може, осим што се раја у свему пашалуку већ узбунила, и на њих подигла, и што се то једним махом, као што је овде на Јагодини испало, не може ни примирити, ни уталожити, није се смео у Јагодини, ни по овако одржаној победи, задржавати. Он дакле, при свему овом срећном садањем успеху његовом, науми к својима у Београд поћи, као што је мало више речено; али сад је тешко било изабрати пут, којим ће до Београда безопасно или барем безопасније проћи. Два су му пута предстојала, један друм велики, од Јагодине преко Баграна, Баточине, и готово целе смедеревске нахије к Београду, а други је: преко Црнога Врха, Крагујевца и даље преко београдске нахије. Он није се смео наканити првим поћи, јер се бојао, већ понамештаних заседа, али је издао глас, као да ће тим, т.ј. великим друмом, за у Београд повратити се, не би ли тако преварио Србе, да му олакшају оним друмом провући се. 19. марта, крене се и он са својима и са Гушанц-Алијом и његовим крџалијама у Београд, оставивши у Јагодини до 400 Турака и утврђени шарампов.

Карађорђе, који је до тога поласка Кучуковог из Јагодине, већ био прикупио своју војску, а нарочито ње-

гове јасеничане, стајао је на Црноме Врху, и бдително с врха ове планине мотрио је на движенија турска из Јагодине. Како је дакле опазио да се Кучук-Алија, и на коју страну кренуо, а он одмах једног скоротечу с писмом Јанку Катићу, и Васи Чарапићу пошље, и јавивши им да се Кучук-Алија из Јагодине за Београд, и којим путем кренуо, препоручи: да са обе стране Авале заседе нареде, па на коју удари, она и да га дочека. Ови су обојица у потпуној мери испунили налог Карађорђев.

Кучук-Алија, премда је и сад са собом, од накупљених Арнаута и крџалија у Јагодини много више војске имао, него кад је у Јагодину дошао, опет зато, како му ни у Јагодини за стојање више није било, тако исто ни у овом путу и поласку за Београд, није му за разлагање и протезање било; јер је он мислио, кад Срби овако раде и успевају сад, а шта ће и како ће радити ако их сам цар подстакне и потпомогне, и кад гора озелени, и већма се згусне, па је пошавши из Јагодине, све готово у трк терао, да што пре у Београд умакне, и тако је терајући, за један дан, 18 сати претрчао, и у Ропочево, село београдске нахије, на конак стигао. Карађорђе, наредивши, да се на Јагодину добро пази, није Кучука сама оставио путовати; он је, са једно 200 коњаника и до 300 најодабранијих брзоходаца пешака, устопце за Кучуком напустио се. Пешаци му нису могли сви стићи где је и како је требало, а с коњаницима он је стигао Кучук-Алију, за једно два сата доцније, него што је и сам Кучук у више упоменуто село дошао. Турци, како су у речено село дошли, будући да је и оно већ готово сасвим пусто било, уморни и гладни будући, расположе се по брду више села, наложе ватре, и зачну пећи и кувати месо од покланих сад успут српских оваца и говеда. Већ је два сата ноћи било, кад је и Карађорђе стигао, чему се Турци никако надали нису. Ноћ је истина била мрачна, али сијање турских ватри, помогло је Карађорђу добро разгледати овај логор турски, које кад је учинио,

а он онда заповеди свим својим коњаницима да коње у шуми повежу, а сами, с дугим пушкама и са оно пешака, што је уз њих приспело, да за њим пођу. Он је примакавши се Турцима на најближи пушкомет, и наредивши кад ће се и с које стране ударити, без сваког оклевања на Турке напао. Жестока ватра, која се сад наједанпут из српских пушака просула, оборила је 40 Турака. Изненађени овим неочекиваним нападајем, збуне се Турци и брже боље, који нису онесвешћени били, дочепају се својих коња, и к Београду нагну бегати. Но Карађорђе није ни одавде Кучука на миру оставио бегати. Он је за њим одавде устопце трчао, да га под Авалом пристигне, куд је држао да ће ударити, на заседе наићи, па и он одовуд да на њега с леђа нападне, и тако му се, за догађај на Јагодини освети. Но Кучук, 20. марта, у један сат дана, изјутра осванувши на домак Авале, и сам се побоји под Авалом каквих заседа, па обрне странпутицама на село Лештане, и тако повуче се и изиђе на Врачар; али ни тим путем није прошао недесеткован. Катић и Васа, угледавши са Авале куд је с пута Кучук врднуо, напусте се за њим с једном добром четом, те док Кучук на Врачар програбио, једно 70 Турака и 20 њихових коња потуку. У ово исто време пристигао је и Карађорђе, но нити он, нити они први нису се за Турцима на Врачар упустили, већ се Карађорђе, разгледавши све заседе, које су око Београда поиспостављане биле, и притврдивши их још боље повуче се са својом војском уза Саву, у села: Остружницу и Пећане.

Положеније Карађорђево врло је и неописано тешко било. Предпријатије његово огромно је, а средства за то врло су слаба, или правије рећи, никаква била. Народ, крајње ограбљен, и преко сваке мере угњетен, сиротан, го, бос, а при том и по већој части слабо наоружан. Неизвесност пак за будућност из једног оваквог предузећа жестоко је давила, и с великим страхом све заузимала. Сваки је Србин за себе хране, за колико му је

дана заказано, од своје куће у торби понети морао, а никад особито сад у почетку није могло бити извесно за колико ће се који дана, управо на војсци бавити и да ли ће му измена дотле доћи, док му и понешена од куће храна може дотрајати. Дакле, доста је и доста пута ове т.ј. хране нестајало, па су у таковом случају војници, нашавши где чије свиње у планини, а такових је свагда по шумама налазило се, убијали, и месом њиховим неосољеним, јер није било ни соли а камо ли хлеба, куваним или печеним хранили се; или гљиве по кладама збирали, или, кад је већ и пролеће наступати почело, коприве и друго пољско зеље, неосољено кували, и тиме малаксавшу утробу загревали, и глад замамљивали. А колико је дана и ноћи зло обучен и обувен, и свакојако изнурен Србин, на зими, мразу и киши, ничим животним непоткрепљен, престојати морао на стражи у заседи и шанчевима, на којима осим свега предишчисленог, и сама му је смрт очајном његовом животу грозила. Колико је и колико пута, за слободу и отаџбину своју Србин, под ведрим небом, изложен свим несрећама и стравама, које на смртног човека наићи могу, морао дању и ноћу престајати, наслоњен на грм или кладу, да се сна жељеног дохвати, и преослабљену снагу своју мало поткрепи, где га је дôста, и доста пута рука непријатељска затицала, и на веки успавала. Свој овој и пређашњој и садашњој тешкој и претешкој злопатњи народној, Карађорђе је очевидац био; она је и душу и срце његово тиштала, он је горко уздисао, у промислу свевидећег помоћи тражио и није очајавао. Из до сад описаног јасно се види, да је он устанак против Турака отпочео; да је и друге многе, од познатих себи у народу људи, на овај и усмено склонио и писмено позвао, и да су у неким местима по чувењу, да се Карађорђе противу Турака подигао и сами људи противу својих душмана дизати се отпочињали, као што је по признању проте Матије Ненадовића, случај у ваљевској нахији био; и да је он (Карађорђе) непреодо-

лимо трудио се, и живот свој без престанка, свима опасностима излагао; но при свему томе, што се то све јасно, не само до сад увидило, него што ће се то исто и од сад у напредак увиђати, опет зато није он могао ни све умове ни духове уједно слити, и са својим мислима и осећањима сродити. Видили смо шта је Теодосије Филиповић, кнез од нахије крагујевачке, код Багрдана и планине Липара учинио. Видили смо како су Милан Обреновић и Младен Миловановић задоцнили на Црвено Брдо, код Јагодине изићи. Поступци ови, како оног првог, тако и ове последње двојице, не само што по општу ствар и намеру Карађорђеву у оном, њему за поспешност извесном моменту нису нужно одговорили, него су и подозрителни, и казни достојни учинили се, јер су убијали дух, који се и онако тешком немогућношћу притиснут, једва уздизао; чинили су да човек очајава за успех, одузимали су му вољу, па најпосле и ослабљавали оне превиспрене мисли, којима је Карађорђе обузет био. Већ се и завист и соперничество, према њему, појављивати почело. Теодосије Маричевић, трговац из села Орашца, који је са осталима првозавереницима, све једнако уз Карађорђа налазио се, увидио је, како ово врховно поглаварство одликује се и чашћу, па и неком ползом, коју би он, да је врховни, имати могао, а нарочито: увидивши како Турци Карађорђу силни новац нуде, и овим га подмитити раде само да се ратовања прође и народ умири, које би за њега по његовом мишљењу и нискодушију све врло добро дошло било, почео је, особито после случаја на Јагодини, противу Карађорђа роптати, и код народа мразити га, доказујући осим другог којечега: да је и она несрећа на Јагодини због његовог неумештва, и недоговарања са људма вештијим због њега догодила се, и да треба ово врховно поглаварство од њега одузети, и предати га коме блажијем и паметнијем човеку, а све навраћајући воду на своју воденицу.

Народ премда се сад већ увелико подигао био, и премда је већина и фамилију, и кућу, имање и живот све на жртву ради ослобођења од тиранства турског, изложила; опет зато налазило се и неваљалаца, који су разнога рода, иступленија чинили; налазило се и кривичних великих иступлења, и грађанских међусобних парница, које све сад није имао ко извиђати, судити, пресуђивати, и обиђенима удовлетворење и накнаду досуђивати; јер старешина јошт свуда није било, а и где се такових и налазило, заузети су били ратним пословима, па ако су гдешто, и извиђали и пресуђивали, то је све чињено на брзу руку, и тако чешће је таково извиђање испадало на штету правичних страна, као што се обично догађа у временима револуцијонарним. Барута и олова није било, оружја врло ретко, а о топовима, да ће се и они кадгод имати, тешко је и помислити било. Све је ово Карађорђе знао, све је увиђао, и о свему је овом мислио и промишљао, и ово су она, преко нужна опстојателства, која су Карађорђа и поред оног што је за Кучук-Алијом гнао се да га стигне, и да му се освети, к Београду довела.

Расположивши се Карађорђе у Остружници и Пећанима, и издавши налоге старешинама нахије београдске да се у шанчевима и заседама око Београда још боље утврде и нареде, он писмено позове све главније старешине из до овог часа подигнутих предела Србије, да се о свима више изложеним опстојателствима а нарочито: о набављању потреба ратних, и о постављању судија, с њима разговори и договори. Јакову је овом приликом препоручио: да и топ свој са собом повуче, да с њим, и с његовом војском, по свршетку договора на Пожаревац и Смедерево иду. Није пропустио Карађорђе овом приликом препоручити реченим старешинама да сваки са собом поведе и по неколико најодабранијих, из народа људи, из којих ће се судије изабрати моћи.

Јаков је примио овај позив Карађорђев баш онда, кад му се Шабац предао, и кад је таман и друге послове, као што је на своме месту речено, у ред поставио, и тако није га имало шта тамо преко задржавати, већ је одмах по пријатију поменутог позива, и пошао к уреченом месту, поведавши са собом, између осталих и харамбашу Ђорђа Ћурчију, са његовом четом. с којим се после оног несрећнег боја код Чокешине, помирио.

Карађорђе позвао је, између осталих старешина, Јакова и због договарања о више споменутим потребама земље и због топа, који је он већ имао; јер је примио из пожаревачке нахије од Миленка Стојковића писмо, који је Пожаревац и Турке у њега сагнане, у опсади држао, у ком му он јављаше, да су му Турци пожаревљани поручили, да ће се они предати, али, самоме Карађорђу, па зато је Карађорђе позивајући Јакова препоручио му, да и топ са собом повуче, на сваки случај, да се и са топом Пожаревцу јави, као што се то доцније и показило да је од потребе и топ био, како при Пожаревцу, тако и на Смедереву.

Асан-паша, који је само титулу везира београдског носио, стојећи све једнако под силним притиском дахија, и не могући с једне стране власт своју упражњавати; а с друге: увидивши сад и долазак Гушанц-Алијин, са седам до осам стотина крџалија, у Београд, почне стрепити и за сами свој живот, па у таком стању будући, зажели он курталисати се оваког везирства, и у следству оваке своје жеље, а и за осветити се дахијама, јави он у Цариград каково је садање стање у пашалуку београдском, и замоли за своју промену. Речени паша, у овом известију свом описавши све нечовечне поступке дахијске противу раје, доказао је: да је она совршено право имала узбунити се и подићи. Оснивајући се он на изговоре рајине, да се она није подигла противу цара, царских градова и царевих паша, већ противу зулумћара својих, и одпадника царских, Асан-паша, уз ово известије, дао је

и своје мненије, састојеће се у том: да је вредно рају у оваковом њеном предузећу потпомоћи, како би се пре зликовци утаманили, и земља и раја царска умирила.

Кад велики везир, у Цариграду, оваково известије од Асан-паше из Београда добије, а он одмах дозове Мемиш-ефендију, који је пре неког времена бинаемин у Београду био, и код кога се Асан-бег, о коме је на своме месту говорено, у Цариграду, налазио, и наложи му: да он Асан-бега, и Вели-ефендију, бившега ћахају Мустај-пашиног нађе, и с њима заједно, њему, сва тројица да дођу. Мемиш-ефендија испуни налог великог везира. Он ону двојицу нађе, и с њима заједно предстане великом везиру. При овом састанку, велики везир сообшти свој овој тројици известије паше београдског, и од њих поиште, као од људи, који су у оним крајевима царства били, и који по томе истинито стање ствари тамошњих знати морају, њихово мненије, по коме би могао узети један правац за уређење ствари тамошњих према поднешеном известију паше београдског. Ова тројица, а нарочито Асан-бег, киван на дахије, још много их црње измолује код великог везира, него и сам паша београдски што је то учинио, а сва тројица најенергичније изразе се: да треба раји сад помоћи, ако је жеља Девлета и земљу царску и добру рају од зликоваца и од отпадника царских курталисати, и тим начином о мање зла проћи се.

Саслушавши велики везир ову тројицу он не пропусти и самоме султану, како известије паше београдског, тако и све што је од више поменуте тројице чуо, до знања доставити. Султан Селим III, по закљученију држаног због овог предмета вијећа, изда овом приликом два фермана. Први је од ових послан Бећир-паши, везиру босанском с препоруком: да од 4—5 хиљада војске прикупи и с њом, да час пре иде у Београд, те да дахије и крџалије растера, и раји стање и судбину олакша, и с њом некако угоди, да од сад мирно, у закриљу цар-

ском живити може. А други је ферман кретао Асан-пашу из Београда по молби његовој, а на овога место постављао Сулеман-пашу, који је, као што ћемо видити, врло жалосну судбину имао.

Док се у Цариграду о више наведеном већало, и спремало шта се према стању ствари има радити, аустријска влада уједно видећи, да ово подигнуће Срба противу Турака у пашалуку београдском, како који дан све већи преотима мах, и да то није шала, него да се на граници њеној готово цео рат отворио, а друго: што је и петроварадинска ђенерал-команда, на молбено писмо, проте Матије Ненадовића за помоћ, по височајшему упутствију одговорила: да влада аустријска, будући у пријатељству с Турцима, не може никакву помоћ давати, него да ће се постарати, могућим начином поравнати Србе са дахијама, пошље у Земун ђенерала Ценеја, који је у оно време командирендер петроварадински био, да Србе с Турцима умири и поравна, или барем, ако то немогуће буде, управо дозна, право и истинито стање ствари, шта је Србима и Турцима, због чега су се тако и дотле закрвили и где ће томе послу бити крај. Речени Ценеј, дошавши у Земун, поручи, и дахијама и Србима да му на састанак дођу, те да их, ако могуће буде, помири. Дахије, на ову поруку, ни један, нису хтеле отићи, већ у место себе пошљу: Сулеман-агу, пређашњега мухасила, Ибраим-агу, садањег мухасила, Ибраим-фоч-ефендију јаничарина, Рустем-ефендију војводу београдског, диван-ефендију пашиног, Алај-Бега, ђебецибашу и више ерлија изабраних. Свега до једно двaестину оваквих својих доглавника; а Карађорђе, са Јанком Катићем оде на овај позив и састанак у Земун. При састанку овом, како Срби никако већ нису имали намере са Турцима мирити се, одмах су прво условије за случај помирења положили: да им се дахије у руке предаду; а то је толико значило колико и да је просто изговорено: „не можемо се мирити." Турци дахијски видећи шта Срби захтевају начну се одупирати противу таквог захтевања,

па и презрително обрецивати на Србе, и тако оваково њихово, Срба и Турака, међусобно препирање посвађа их; а међутим још док су се они овако препирали, и док је Јанко Катић, сва зла, која је народ од дахија трпио, овим Турцима дахијским у очи набрајао, дахије ударе на Србе на Врачару, у надежди кад тамо нема Карађорђа, нема Јанка и Васе, да ће што решително учинити моћи. И тако се овај састанак без сваког успеха раскине. Турци поврате се у Београд, а Срби немачком страном, сувим, преко села Јакова, оду у Остружницу. Док су Карађорђе, Јанко Катић, Васа Чарапић и прота Ненадовић, са осталима у Земун отишли; док су се тамо бавили, и док су се повратили, дотле су, и све мало пре позване Карађорђем старешине, на Врачар приспеле.

Сад Карађорђе, у селу Пећанима, свима овако сабраним старешинама представи шта је, по његовом знању и увиђавности нужно, за спокојство и сугурност народа, и за помеђусобно његово одношење, једнога Србина према другоме у земљи; какове су потребе ратне, и како би се ове набављати могле, и шта коме од старешина и на ком крају радити од сад пристоји. Саслушавши старешине ова предложења Карађорђева, одмах прво приступе к избирању и постављању судија. Ово није тешко ишло, јер је сваки старешина, у кругу своме, све људе познавао, и колико се на честитост таквих ослонити могао, баш је такве на ову скупштину са собом и довео. Између осталих, који су овде за судије изабрани и по разним нахијама сад наименовани и понастављани, буде изабран и Теодосије Маричевић, трговац из Орашца, за судију у нахији крагујевачкој. Но Теодосије, који је већ сад сасвим за другим нечим чезнуо, и који је ову чежњу своју старао се и у дејство привести и остварити је, незадовољан будући, почне јавно противу Карађорђа роптати, и скупштини доказивати: да је Карађорђе неваљао човек, да је тиран, да он без разлога бије и убија људе, да је он народ застрашио, и узјашио га горе него што су и саме

дахије, и напослетку: да он, у Орашцу, није ни изабран да буде врховни поглавар и управитељ земље и народа, него да буде више слуга и извршитељ совета и заповести, које му кнезови, и остали паметни људи издавали буду. Кад Карађорђе, ову и овакову грдњу Теодосијеву по скупштини дочује, а он дигне се и право Теодосију оде, па опсовавши га по души, као што је обично он псовао, рекне му: „Којекуде, а што си се помамио, што сад зипараш и грдиш ме пред народом? Ја нисам на силу постао над свима старешином, и ти си био у Орашцу, кад сте ме слошки изабрали, па кад сад овако радиш и на мене ропћеш, што се онда ниси истакао и пред оним народом и моје какво неваљалство исказао, већ си ћутао и одобравао оно нуђење свију вас, које сте ми тада чинили. Ји нисам никад слуга био такових неваљалаца као што си ти, па нећу ни сад.“ Теодосије, који је стањем и познанством у народу, као трговац, здраво прочувен и почитован био, унижен будући овом грдњом Карађорђевом разјари се до беснила, и у то дочепа дугу пушку своју да Карађорђа убије као што га је већ и на нишан узео био, но пушка га изневери, она на чанку плане, али не састави; а Карађорђева? верна оку и господару свом, није промашила. Карађорђе Теодосија убије, и тим се заврши мера интрига, и сујетних жеља Теодосија Маричевића.

Истина да су се овом приликом судије на неки начин поиспостављале, али народ, или боље рећи људи, који су имали један на другога што тужити се, држали су: да су старешине власније од судија, па су зато опет старешинама на тужбу одлазили. И тако ове судије, готово су сад, у овом почетку, беспослене биле.

Сад Карађорђе, по договору са свима старешинама, дозове из Земуна познате Србима трговце: Милоша Урошевића, који се и Кавадарцем прозивао, јербо је родом из села Кавадара, нахије крагујевачке; Димитрија Ратковића, Стефана Живковића и Топал Милутина, и с њима

се уговори, да они све потребе набављају, као што су дошније ова четворица то и отпочели чинити, наплаћујући се зато, које готовим новцем, а које марвом, која је од народа, по потреби и разрезу узимана, но све са великим њиховим, а доста пута и прекомерним процентом; али ваљда друкчије није ни могло бити. Шта се знало чинити, кад је мач тирана свима над вратом стојао.

Сад из Немачке пређоше крадом Петар и Јован, браћа Чардаклије, први ритмајстор, а други оберлајтнант, а оба благородници краљевине Мацарске; Влчо и Кузман, браћа Цикићи, оба капетани; и Дели-Ђорђе Чиплак капетан. Сви су ови, као што је при првој књизи овог описанија, под примедбом 8.) означено, родом из дебарског пашалука, али су они за заслуге своје, осим чинова и благородства, и пенсијама, двором аустријским, осигурани били, па су, чујући да се Карађорђе противу Турака с народом подигао, све сасвим пренебрегли, оставили и из љубави к својима, крадом сад Карађорђу дошли, да се и они браћи својој Србима, на жртву принесу. С овима заједно, и на исти начин, пребегао је сад Карађорђу, а у своје рођено отечество, и капетан Радич Петровић, оставивши и он и пенсију и благородство, а с њим и лајтнант Ђорђе Симић, такође под пенсијом будући, а родом из села Сремчице у нахији београдској, као што се то пространије, из предневедених описа видети може о свима више упоменутим лицима. Велике су жртве ови људи учинили. Колика је љубав њихова према роду свом била, кад су они, у тишини и части живећи, све извесно и ојемчено, овако рескирали, и то у годинама живота њиховог кад им се, буд на што, тешко прегибати било. И тако, пошто се све ово више описано сврши и уреди, скупштина се распусти и млоги од старешина, сваки на своју страну, и на своје определење оду, а Карађорђе са Јаковом и обема војскама, т. ј. и Јаковљевом и својом, и са неколико других омањих старешина, оде на Пожаревац.

Карађорђе, како је на Пожаревац дошао, одмах је и опколио са својом војском и варош Пожаревац и шарампов, у ком су се јаничари утврдили били. Турци су из реченог шарампова више пута излазили и са Србима, пре доласка Карађорђевог, тукли се, али су свакад безуспешно, и са штетом својом у шарампов враћали се, у ком им, Миленко шкодити у стању није био, јер није имао с чим. А кад је сад Карађорђе, к Пожаревцу приспео, и са свију страна, заједно са шарамповом опколио га, и почео тући из топа, па рушити куће по вароши и ломити палисаде око шарампова; а Турци пети дан предаду се с уговором: да плате све ратне трошкове, и да обдаре све старешине, па онда, да Срби њих пусте на лађама низ Дунав у Адакалу, или у Видин, куд им се пре свиди, мирно отићи. Турци пристану под оваквим условијем предати се Србима, и тако се ствар са освојењем Пожаревца, у кратко време сврши.

Враћајући се из Пожаревца Карађорђе са Јаковом, удари он и на Смедерево, које се такође није хтело дуго противити, тим већма, што Карађорђе није сад ни ишао на чисто освојење града, по девизи, коју су од самог устанка изрекли, т. ј. да они ни противу царевих људи, ни на освојење царевих градова не иду. И смедеревци дакле предаду се под условијем: да Турци у народ и нахију не излазе, да у граду и вароши са Србима, мирно седе, и своје занате раде, и трговине воде и да и они плате неке трошкове ратне, и старешине обдаре. Срби све јабанце Турке из Смедерева растерају, а староседеоци и кућевни остану мирно живећи, по више наведеном уговору.

По оваквом освојенију Пожаревца и Смедерева, Карађорђе, прогласивши у првом Миленка Стојковића за главног, а Петра Тодоровића (Добрињца) за млађег старешину; а у другом: Ђушу Вуличевића и Обрада из села Крсне за старешине и препоручивши народу да их за такове признаје, почитује и њиховим се заповестима покорава; поврати

се са Јаковом, узевши са собом и Миленка, опет на Врачар к Београду. Овај повратак Карађорђев к Београду на Врачар имао је два важна узрока. Прво је: што је и он, и што су и други увиђали да већ с Турцима не може бити више мира, и што при оваковом стању ствари, при млогоструčним оскудицама у ратним потребама, а и иначе у продужавању овог предузећа, кад се оно у правом свом облику *без* сваке маске појави, не ће се у стању бити одржати без помоћи и заузећа какве снажне, европске хришћанске силе, па је у намери био о томе са Јаковом, Јанком Катићем и Миленком, напред, без опште скупштине, на само разговарати се и договарати; а други: што се већ из Цариграда имало известије шта је тамо, и којим поводом закључено, и какве су наредбе царске учињене у смотрењу српског уздигнућа противу јаничаро-дахија.

Повративши се Карађорђе са Јаковом и Миленком на Врачар, између других наредби, које је сад учинио за не дати Турцима повода сумњати се о каквом изненадном нападању на њих, изда он и један строги налог: да се нико не усуди на Врачару, у логорима, пушку узалуд избацити. Ђорђе Ћурчија, харамбаша (по руски „удалецъ“) кога су и „Ћуртом“ звали, који је са Јаковом на Пожаревцу и Смедереву био, који је са својим четницима при освајању ових места врло добру услугу чинио, и који, при свему томе од дарова, примљених од Турака у Пожаревцу и Смедереву, никаква дела добио није, како се сад на Врачар дошло, одвоји се сасвим и од Јакова, и од остале друге војске, и сам за себе, са својим четницима улогори се. У оваквом стању Ћурчијином на Врачару, један од његових четника избаци пушку, на дивљу патку. Карађорђе како чује глас пушке, а знајући какав је налог издао, сам зађе по логору тражити онога који је у противност његовог налога пушку избацио, па кад дозна да је пушка у логору Ћурчијином избачена, он и тамо оде, и пронашавши виновника, потегне пиштољем те у онога с намером да га убије, али га убио није већ га је здраво

обранио. Ћурчија сад, једно расрђен на Јакова због дарова, од којих никаква дела добио није; а друго, на Карађорђа, због оваковог његовог поступка, својевољно остави Врачар, и са својом четом дигне се и оде у Мачву и к Шапцу. У овом путу, пролазећи Ћурчија и преко ваљевске нахије, у селу Грабовцу, у по подне, са својом четом оплени тамошњег једног трговчића, Ђорђа Маџара, дућан. Дошавши пак у Шабац, он, за инат Јакову, све оне људе, које је Јаков по предаји Шапца за буљукбаше, скелеџије и ђумрукчије на Сави поиспостављао, растера и позбаца, и на место ових, своје понамешта људе, па после овога оде у Јадар и Рађевину те народ узбуни, и противу Турака уздигне. Он је истина сад из неких мањих места у овим пределима Турке истерао, и у Босну их претерао, но од свега овог његовог посла ништа није могло бити; јер је све радио без главе, и без сваког добро израчунаног и измереног плана. Лука Лазаревић који је по одласку Јаковљевом к Београду, у Шапцу и шабачкој нахији остао, противио се оваким поступцима Ћурчијиним, али ништа учинити није могао, јер груба продрзљивост Ћурчијина, да би се осветио Јакову, дотле је дошла, да би Лука други рат противу њега подићи морао.

Ови људи, хајдуци и њихове харамбаше, као и до сад често поменути Ђорђе Ћурчија, два брата Дамјан и Григорије Недићи, који су код Чокешине изгинули, Ђорђе Бојиновић, Петар Барјактар, Митар Туфекџић и Михаило Недић трећи брат прве двојице Недића, били су на овом крају, како год и други њима подобни на другим крајевима Србије од велике ползе и помоћи у првоначалном почетку подигнућа српског противу Турака, јер су се готови наоружани, и сасвим већ одважни, са својим четама, нашли, и одмах се с њима посао отпочињао; али су ово све, као што је мало више речено: хајдуци, харамбаше људи, који су привикли у неограниченом самовластију, па не могући ни сад никакву власт над собом трпити, чинили су, по свом својевољству а привикнутој

неограничености, често такова иступленија, која су не само несносна и нечовечна била, него су доста и доста пута, и самом начелу устанка општег шкодила. И тако, почем гласови од Шапца, Јадра и Рађевине о поступцма Ћурчијиним, и то онда стигну на Врачар, кад је већ и Бећир-паша из Босне прешао и Србима, бајаги да их са Турцима београдским поравна и умири, у помоћ пошао, Карађорђе принуђен буде препоруку Јакову дати, кад се у Шабац и Мачву с Врачара поврати, да Ћурчију како знао буде себи примами, и убије; а тако и са његовим четницима поступи, не би ли се и други на ово угледали, и од иступленија уздржавали. Јаков је по неопходној потреби, тако са Ћурчијом, и с неколицином од његових четника, учинити морао.

Мислећи и премишљајући Карађорђе о свачему, смисли он како ће и Гушанац-Алију с дахијама посвађати, и како ће што пре дахијама главе доћи. У следству оваковог његовог плана и намере, он се, преко Стефана Живковића трговца у Земуну, где је Гушанац често потреба својих ради долазио, побратими са Гушанцем, и обећа му: да ће он са народом, почем му помоћу његовом дахије у руке предане буду, Порту молити, да њега за везира београдског, постави. Ово побратимство Карађорђево, а нарочито обећање везирства, Гушанцу озбиљно поласка, и он то обоје за готове новце примивши, одмах, по речи Карађорђевој, дејствовати начне. Следства овог његовог дејствовања, скоро су се показала. Дахије се с њим из доњега града, где су до сад наизменце заједно боравили, раздвоје. Они се сасвим иселе у варош београдску у конаке своје, и започну на Гушанца подозревати, те тако у омраженом, и већ совршено раздвојеном стању, обе стране дочекају и долазак Бећир-пашин.

Поменути Бећир-паша примивши царски ферман, накупи по Босни којекаквих до 3500 Турака, па с овима пође за у пашалук београдски. Пошавши овако он дође у Зворник па одавде пошље неколико својих Турака Србима, да им

јаве, да он, по царском ферману, њима у помоћ долази, да им помогне протерати дахије, да укине зулум, земљу од зликоваца да курталише и умири. Србима овај поздрав не буде повољан, јер они опробавши своју снагу, и окусивши слободу, никако нису више ради били ни господарству турском, макар оно и најблажије било: ни да им се Турци у дела њихова мешају, макар они и најжешћи непријатељи јаничаро-дахијски били. Али шта су знали сад радити. Карађорђе нареди Беќир-паши и његовој војсци, по путу конаке, и одреди кнезове мачванске да га на Дрини дочекају; у Шабац пошље Милована, сина покојног Николе Грбовића, који је сад очево место заступио, са 50 коњаника; а у Палеж одреди Јакова Ненадовића, Јанка Катића и кнеза Симу Марковића, са 500 коњаника да га дочекају, и до Белих Вода допрате.

Ми смо рекли о првашњој скупштини да је распуштена, и да је Карађорђе са Јаковом отишао на Пожаревац, али он, имајући на памети, зар, шта му јошт остаје радити, о чему премишљавати и са старешинама договарати се, полазећи на Пожаревац препоручио је: да неки од старешина, о којима је он држао да се с њима изближе посаветовати и договарати може, на Врачару, са Јанком Катићем, Васом Чарапићем, кнезом Симом Марковићам и кнезом Вићентијем из Кораћице, до повратка његовог и Јаковљевог заостану. Међу овима био је и прота Матија Ненадовић и Лука Лазаревић, који је мало задоцнио на ону првашњу скупштину доћи, због тога, што је морао дочекати и други топ, који је Јовановић владика новосадски народу на поклон послао, да га прими па и њега на Врачар да довуче.

Као што смо рекли да су Срби већ одумили даље с Турцима овако бити, као што су до овог свог устанка били, али у исто време, казали смо, да су и немогућност своју претпостављали, одржати се моћи без какве европско-хришћанске силе, која би их потпомогла и у своје покровитељство узела; зато Карађорђе, повративши се

с Пожаревца, као што је већ у намери имао, сад на Врачару о томе, са више упоменутима отвори реч. При овом договарању млоги су мненија тога били, да се за помоћ обрате двору аустријском, као најближем, јер су с овим двором доста пута и посла имали, пристајући уз њега, кад год је он противу Турака ратовао, а и иначе, као н. пр. сва трговина, а нарочито трговина са свињама, коју су преимућно само Срби са аустријским трговцима водили, чинила је привлачити Србе к Аустрији. О другим државама, у ово време, ништа Срби нису знали, а о Русији једва што. Но и ако се тако мало о Русији знало, опет реч „Москови су наша једноверна браћа", и то од људи, који су у дејствителним службама аустријским били, надвладала је, и већину у гласовима, створила: да се цару московском за помоћ и покровитељство обрате. По учињеном оваквом закључењу одмах се и људи изберу и наименују који ће у Русију ићи, и прошеније се на цара Александра напише. Лица која су за овај посао и пут опредељена, била су: Петар Новаковић, Чардаклија, (овај је више, него ико други, учинио, да се Срби, за помоћ и покровитељство Русима обрате, он је управо све надмогао) прота Матија Ненадовић и Јова Протић из Пожаревца. Копије, или преписе, од овог прошенија на цара Александра нема, али се зна да је у главном садржавала прво: описаније свију невоља и зала, која су народ, од векова, под тешким јармом турским удручавала, и која су га, очајно, на овај устанак, противу својих немилосрдних и бездушних угњетача, принудила подићи се; и друго: молбу за помоћ и покровитељство.

Сад већ дође и Бећир-паша, допраћен од изасланих пред њега, и одседе са свом својом војском, код Белих Вода, недалеко од села Жаркова, а може бити $1\frac{1}{2}$ сата удаљених од Београда. Срби су му овде све потребе за дочек напред приуготовили, и наредили: да он ту пребуде док се види шта ће са дахијама бити, око којих Гушанац облеће по учињеном договору са Карађорђем да

их смакне. Дахије, с једне стране здраво доведене у сумњу са стране Гушанчеве, а с друге неизвесношћу о намерама Бећир-пашиним с њима, не дочекају други дан доласка Бећир-пашиног, већ уочи другога дана, преко ноћ, крадом, на својим четокајицима (шајке) без фамилија, низ Дунав побегну у Адакалу, у надежди: да ће тамо међу својим кардашима наћи спасење и заштиту. О бегству дахија из Београда одмах је Карађорђе извештен био, али до Бећир-паше, о томе глас још није допро био. Карађорђе му је, кад му је у помоћ дошао, о том на знање дао.

Други дан по доласку Бећир-пашином к Белим Водама, осим Младена Миловановића, Антонија Пљакића и Вула Илића, које сам ја у Бесарабији слушао преповедати, и прота Матија Ненадовић у рукописима његовим (Шумадинка, 1856. године број 82., страна 522.) сагласно с оним првима каже: „Кад везир на конак на Беле Воде у Жарково дође; сутра дан спреми се Карађорђе и ми сви с њиме око 200 коњаника бољег од бољега све са оружјем, коњици около стадоше, и ми са Карађорђем уђемо у чадор везиру на разговор. Катић толмачи. — Ту нам везир златна брда обећава, но најпосле Карађорђе рече: Фала ти, ч. паша, ми знамо да цар нама зулума не чини, и рад је нашем добру, и тебе је послао да нас умириш; али дахије су ноћас низ Дунав побегле, они ће у Видину, војску сакупити и опет на нас ударити, као што су тако и за времена Хаџи-Мустај-пашиног чинили, докле и њега не убише и пашалуком београдским не завладаше. Зато ти укратко кажем, да докле год оне четири дахије нама у руке не дођ
живи или мртви, никаква дотле мира бити не може, нит
ти о миру говори и с Богом! — Везир Бећир-паша уплаш
се, и рече: Бег Ђорђе, отур! отур! и кажи ми к
имаш да пошљеш у Адакале, ја ћу писати на сино
Реџепова да их побије. — Имам, рече Карађорђе, Миле
бимбашу. И тако везир написа бурунтију, Реџепову
новцу, да изда четири дахије, да их Миленко бим

побије и главе донесе; а тако исто и Рецеп своме синовцу напише да Миленку дахије изда. Сад се Миленку преда и везирова буруntија и писмо Рецепово, и он узме са собом до једно 40 момака, и на четокајику спусти се у Адакалу. Синовац Рецепов кад од Миленка прими и везирову буруntију, и од свога стрица писмо, једногласеће са буруntијом, он покаже Миленку где су дахије, и овај, са својим момцима, у сутон, удари на кућу у којој су ови боравили, сву четворицу поубија, и главе им на Врачар донесе.«

Миленко је здраво рескирао са одласком својим међу Турке у Адакале. Поуздање његово, да ће у послу овом успети, и да му Турци у Адакали не ће ништа учинити, састојало се у буруntији везировој, а нарочито у писму Рецеповом, коме се овамо од стране Срба, здраво ласкало и обећавало, као и Гушанцу: да ће се по умирењу Порта молити, да он у пашалуку београдском везиром постане, о чему Гушанац ништа није знао као и Рецеп што није знао шта се са Гушанцем уговарало. Но највеће поуздање имао је Миленко у том, што су град Адакала, и његови обитатељи готово све своје потребе из нахије пожаревачке себи прибављали, које им је Миленкојошт кроз прсте гледао, и, бајаги, пријатељски допуштао.

Гушанц-Алија, како је дознао да су дахије побегле, а он са својим крџалијама удари на њихове конаке и оплени их; а Бећир-паша једва је дочекао да се са дахијама овако сврши, али не што му је овакав поступак са дахијама од срца ишао, и што је управо тако желио, за умирење Срба учинити, него што је с мало своје војске, налазио се усред логора српских, што је већ увидио и уверио се: да Срби нису више раја, нити ће таковом одсад у напредак бити, и што је по томе здраво у сумњи био и за сигурност сопственог свог живота; па је једва дочекао да се из садашњег положаја извуче, и у град београдски оде. Како дакле Миленко из Ада-

, са главама дахијским дође и Бећир-паша даде на
ње Карађорђу, да је рад с Белих Вода кренути се;
рађорђе и сам, а све под изговором: да се народ није
дигао противу цара и царских градова и царевих паша,
ећ противу зулума и зулумћара, који су и самом цару
противни, није га даље ни задржавати хтео, већ изда за-
повест да сва војска са оружјем, изиђе на друм, којим
ће Бећир-паша за у Београд проћи, и да се и с једне
и с друге стране тога друма упаради, како ће речени
паша, кроз средину њену проћи, чинећи му чест и по-
здрављајући га с грмљавом из пушака, и из она два
гвозденњака топа, која су се сад имала. И на овај начин,
као што прота Ненадовић казује, Бећир-паша би про-
праћен с Белих Вода за у Београд, последњих дана ме-
сеца Јула, т. г. 1804.

Са уласком Бећир-пашиним у Београд, готово у
једно време, приспео је и Сулеман-паша из Цариграда,
који је на место Асан-пашино за везира београдског
постављен. Како се са дахијама онако учини, и како
Бећир-паша у Београд оде, одмах и бојеви око Београда
и по Врачару престадоше, и Срби започеше долазити у
варош београдску, и доносити на пазар шта је који на
продају имао. Но поред тога морали су Срби свима овим
Турцима, како Бећиру и његовој војсци, тако и Гушанцу
и његовим крџалијама, а тако исто и Сулеман-паши и
његовим Турцима, које је он уза се као свиту своју, или
чиновнике своје довео, све, што им је од потребе било
давати; но ово стање ствари, није дуго трајало.

Бећир-паша држао је, да је Србе тиме умирио, и
сав посао свршио, што је учинио да се она четири да
хије поубијају, и да им се главе на Врачар донесу, и
је одмах, како је у Београд отишао, поручио Карађорђ
да он своју војску, која се око Београда на Врачару
лазила, распусти, да свак иде својој кући, да ми
живи, дом свој и домовину прегледа, и да се сваки с
и припрема, како ће царску дацију подмирити, и

мировати. Но Карађорђе и остале старешине, знајући да се у Београду налази Гушанац са до 1000 својих крџалија бескућника, који им онака иста зла могу чинити какова су им и дахије чинили, не хтедну га у том послушати, већ за извесно и темељно своје положеније и опстанак, Карађорђе у договору са свима старешинама, који су се сад овде налазили, одреди једну депутацију, састојећу се из: Јакова Ненадовића, Јанка Катића, кнеза Симе Марковића, Младена Миловановића и Николе Грбовића, Беһир-паши у град, да га поздраве, и да му предложе жеље народне, и условија, под којима народ мисли, да може мирно напредовати, и спокојно у пашалуку београдском живити, као што је и жеља самога цара. Условија ова, која су сад Беһир-паши поднешена, јесу она иста, која се и у прошенију народном, од Априла 1805., чрез депутацију, у Цариграду, цару поднешеном, налазе (види V част Голубице, стр. 279., 280., и 281.).

Беһир-паша прими од речене депутације предана му условија будућег мира, и обећа: да ће се он својски постарати да их Девлет прими и одобри.

Је ли Беһир баш озбиљно ова српска условија к срцу примио? Је ли он дејствително могао желити да и Девлет овако Србима одобри, и би ли он успео у Цариграду да се овако што прими и одобри? то је за онда стајало под великом сумњом. Али кад Срби од Беһир-паше заишту да се, поред одобрења са стране царске, на ова условија, по жељи њиној, за бољу гаранцију и сведоџбу, и од стране двора аустријског когод потпише, онда паша примивши ово захтевање Срба за понижење царства османлијског, срдито одговори: да то бити не може. И тако Срби, и без овог доказа закључивши не трпити више међу собом Турке, остану при оном што су наумили, т. ј. с Турцима не престати тући се, из пашалука београдског терати их, и цара руског за помоћ и покровитељство молити.

Ово последње предложење Срба Бећир-паши, није у реду оних других девет пунктова, написмено предано, већ само усмено било је предложено.

Као што је већ описано, Бећир-паша учинио је како тако, те су дахије Србима у руке предане, или боље рећи, главе им донешене; али за Гушанца, који је преотео власт, и који је при свему томе што је и Бећир-паша, и Сулеман-паша ту као владин мухафис, градом дрмао, никакве наредбе учинио није, а може бити није ни могао учинити. Шта више, видећи Гушанац да се и Бећир-паша, и пређашњи мухафис градски, Асан-паша, спремају да полазе сваки на своју страну, он упита новодошавшег Сулеман-пашу, ко ће њему и његовим крџалијама ајлук издати, што је за ово лето противу Срба, а бранећи и чувајући град царски, војевао. Сулеман-паша, који за такови случај нити је имао, нити је могао од двора свог имати какво наставленије, одговори Гушанцу: да се он за то обрати Бећир-паши док је он јоште ту, јер је он баш од Девлета послан да рају умири, и такове послове, као што је овај његов за ајлук нареди. По оваковом одговору Сулеман-пашином Гушанац навали сад на Бећир-пашу, да му он за све време ајлук изда, или у противном случају, да га не ће он пустити да одлази! — Сад се Бећир у једном другом новом и неочекиваном чуду нађе, јер прво: није имао новаца да Гушанца макар и по сасвим неумесном његовом захтевању, намири и задовољи, а друго: што је с врло мало војске остао, јер му је већа част ове, крадом, преко лета у Босну исповраћала се па нема чим Гушанцу да се одапре. Притегнут овако од Гушанца, Бећир-паша принуђен буде Србе молити да га они откупе, и од Гушанца курталишу. Не имајући куд камо, Срби погоде се са Гушанцем за 200.000 гроша (то је износило онда 22.000 дук.) но како и они нису имали толико готових новаца, те да му погођену суму одједном издаду, те којекако зберу и предаду му само половину; а за другу половину подјемчи се за Србе

побије и главе донесе; а тако исто и Рецеп своме синовцу напише да Миленку дахије изда. Сад се Миленку преда и везирова буруntија и писмо Рецепово, и он узме са собом до једно 40 момака, и на четокајику спусти се у Адакалу. Синовац Рецепов кад од Миленка прими и везирову буруntију, и од свога стрица писмо, једногласеће са буруntијом, он покаже Миленку где су дахије, и овај, са својим момцима, у сутон, удари на кућу у којој су ови боравили, сву четворицу поубија, и главе им на Врачар донесе.«

Миленко је здраво рескирао са одласком својим међу Турке у Адакале. Поуздање његово, да ће у послу овом успети, и да му Турци у Адакали не ће ништа учинити, састојало се у буруntији везировој, а нарочито у писму Рецеповом, коме се овамо од стране Срба, здраво ласкало и обећавало, као и Гушанцу: да ће се по умирењу Порта молити, да он у пашалуку београдском везиром постане, о чему Гушанац ништа није знао као и Рецеп што није знао шта се са Гушанцем уговарало. Но највеће поуздање имао је Миленко у том, што су град Адакала, и његови обитатељи готово све своје потребе из нахије пожаревачке себи прибављали, које им је Миленко јошт кроз прсте гледао, и, бајаги, пријатељски допуштао.

Гушанц-Алија, како је дознао да су дахије побегле, а он са својим крџалијама удари на њихове конаке и оплени их; а Бећир-паша једва је дочекао да се са дахијама овако сврши, али не што му је овакав поступак са дахијама од срца ишао, и што је управо тако желио, за умирење Срба учинити, него што је с мало своје војске, налазио се усред логора српских, што је већ увидио и уверио се: да Срби нису више раја, нити ће таковом одсад у напредак бити, и што је по томе здраво у сумњи био и за сигурност сопственог свог живота; па је једва дочекао да се из садашњег положаја извуче, и у град београдски оде. Како дакле Миленко из Ада-

своме има, и зна: да је он од своје нахије крагујевачке био главни кнез, и да је њега, у том кнештву затекао и устанак Карађорђев противу Турака. Шта више, нама је казивао покојни Стефан Петровић Книћанин, бивши члан Совета земаљског, и које је, тај кнез Теодосије Филиповић момке поименце уза се водио, кад је по нахији пролазйо, или кад је пашама у Београд одлазио, као кнез од све нахије крагујевачке.

Ми смо о овом предмету говорили са Вуком, и овако му о Теодосију, његовом кнезу и старешини казивали; али он није хтео од оног одустати што је једанпут написао, као што сад у књиги његовој: Правителствующи Совѣтъ Сербскій на страни 27. под бројем 12.) у примедби поричe, и одустаје од оног, што је Ранке у описанију свом, српске революције, казао: да је Карађорђе јуришем Сеницу освојио.

мировати. Но Карађорђе и остале старешине, знајући да се у Београду налази Гушанац са до 1000 својих крџалија бескућника, који им онака иста зла могу чинити какова су им и дахије чинили, не хтедну га у том послушати, већ за извесно и темељно своје положеније и опстанак, Карађорђе у договору са свима старешинама, који су се сад овде налазили, одреди једну депутацију, састојећу се из: Јакова Ненадовића, Јанка Катића, кнеза Симе Марковића, Младена Миловановића и Николе Грбовића, Бећир-паши у град, да га поздраве, и да му предложе жеље народне, и условија, под којима народ мисли, да може мирно напредовати, и спокојно у пашалуку београдском живити, као што је и жеља самога цара. Условија ова, која су сад Бећир-паши поднешена, јесу она иста, која се и у прошенију народном, од Априла 1805., чрез депутацију, у Цариграду, цару поднешеном, налазе (види V част Голубице, стр. 279., 280., и 281.).

Бећир-паша прими од речене депутације предана му условија будућег мира, и обећа: да ће се он својски постарати да их Девлет прими и одобри.

Је ли Бећир баш озбиљно ова српска условија к срцу примио? Је ли он дејствително могао желити да и Девлет овако Србима одобри, и би ли он успео у Цариграду да се овако што прими и одобри? то је за онда стајало под великом сумњом. Али кад Срби од Бећир-паше заишту да се, поред одобрења са стране царске, на ова условија, по жељи њиној, за бољу гаранцију и сведоџбу, и од стране двора аустријског когод потпише, онда паша примивши ово захтевање Срба за пониженије царства османлијског, срдито одговори: да то бити не може. И тако Срби, и без овог доказа закључивши не трпити више међу собом Турке, остану при оном што су наумили, т. ј. с Турцима не престати тући се, из пашалука београдског терати их, и цара руског за помоћ и покровитељство молити.

Ово последње предложење Срба Бећир-паши, није у реду оних других девет пунктова, написмено предано, већ само усмено било је предложено.

Као што је већ описано, Бећир-паша учинио је како тако, те су дахије Србима у руке предане, или боље рећи, главе им донешене; али за Гушанца, који је преотео власт, и који је при свему томе што је и Бећир-паша, и Сулеман-паша ту као владин мухафис, градом дрмао, никакве наредбе учинио није, а може бити није ни могао учинити. Шта више, видећи Гушанац да се и Бећир-паша, и пређашњи мухафис градски, Асан-паша, спремају да полазе сваки на своју страну, он упита новодошавшег Сулеман-пашу, ко ће њему и његовим крџалијама ајлук издати, што је за ово лето противу Срба, а бранећи и чувајући град царски, војевао. Сулеман-паша, који за такови случај нити је имао, нити је могао од двора свог имати какво наставленије, одговори Гушанцу: да се он за то обрати Бећир-паши док је он јопште ту, јер је он баш од Девлета послан да рају умири, и такове послове, као што је овај његов за ајлук нареди. По оваковом одговору Сулеман-пашином Гушанац навали сад на Бећир-пашу, да му он за све време ајлук изда, или у противном случају, да га не ће он пустити да одлази! — Сад се Бећир у једном другом новом и неочекиваном чуду нађе, јер прво: није имао новаца да Гушанца макар и по сасвим неумесном његовом захтевању, намири и задовољи, а друго: што је с врло мало војске остао, јер му је већа част ове, крадом, преко лета у Босну испо별раћала се па нема чим Гушанцу да се одапре. Притегнут овако од Гушанца, Бећир-паша принуђен буде Србе молити да га они откупе, и од Гушанца курталишу. Не имајући куд камо, Срби погоде се са Гушанцем за 200.000 гроша (то је износило онда 22.000 дук.) но како и они нису имали толико готових новаца, те да му погођену суму одједном издаду, те којекако зберу и предаду му само половину; а за другу половину подјемчи се за Србе

из уваженија побратимства са Карађорђем, а нарочито због даног му обећања да ће он за везира београдског измољен бити, неколико окићених хатова, и са златом извезених ћуркова, Карађорђу на дар послао, и Карађорђе све је ово, примивши, између најглавнијих старешина, поделио.

Преко ове зиме подоста је којекаквих Турака Гушанцу се прикупило. Сад су већ и млоге спахије, које су пре из пашалука београдског, због јаничара, и иначе отишле биле, у исти исповраћале се, и прикупиле; а Карађорђе је међутим, осим одређених на измѐну стража по Врачару око Београда, и осим неких чета, које су по тадањим границама налазити се морале, сву другу војску кућама распустио, да се одмори и боље спреми, заказавши јој, да у свако доба има бити готова на његов позив онамо доћи и сакупити се, куд јој се у своје време, обзнанило буде. И тако ово неколико месеци до Фебруара 1805. године пребуде се тобоже на миру, и дочека се повратак депутата из Русије. Но међутим, Турци се у Београду између себе посвађају, а та свађа ево откуда је, и зашто произашла. Карађорђе, какогод што је Гушанцу, да ће њега за везира београдског, код Порте измолити, обећао, тако је исто и Реџепу, ако он Гушанца са његовим крџалијама из Београда и пашалука београдског истера. Гушанац није знао за ово шуровање Карађорђево са Реџепом, какогод што и Реџеп није знао за пређашње уговоре са Гушанцем; и по томе како је год Гушанац ласкао себи надеждом, постати везиром, тако је и Реџеп држао, да је ово за њега згодна прилика до везирства доћи; и у следству тога он отпочне дејствовати. Реџеп је имао у орти Гушанчевој неколико својих земљака скадрана, приштанлија и призренаца Арнаута, који су у исто време кабадахије и поглавице Гушанчеве биле. Он дакле средством брата свог Салије, који је код Гушанца у залогу био, и међу његовим крџалијама налазио се, завади ове са Гушанцем с намером: да ови Гу-

своме има, и зна: да је он од своје нахије крагујевачке био главни кн
и да је њега, у том кнештву затекао и устанак Карађорђев проти
Турака. Шта више, нама је казивао покојни Стефан Петровић Книћан
бивши члан Совета земаљског, и које је, тај кнез Теодосије Филипо
момке поименце уза се водио, кад је по нахији пролазио, или кад је
шама у Београд одлазио, као кнез од све нахије крагујевачке.

Ми смо о овом предмету говорили са Вуком, и овако му о Тео
сију, његовом кнезу и старешини казивали; али он није хтео од о
одустати што је једанпут написао, као што сад у књиги његовој: П
вителствующи Совѣтъ Сербскій на страни 27. под бројем 12.) у п
медби пориче, и одустаје од оног, што је Ранке уописанију свом, срп
револуције, казао: да је Карађорђе јуришем Сеницу освојио.

КЊИГА IV.

Као што се из досадањег течаја ствари и догађајева видило, Гушанац је са својим крџалијама остао у Београду једно зато, што као није могао по његовом захтевању, сасвим исплаћен бити, а друго и највише зато: што се по донешеном њему обећању од Карађорђа здраво надао да ће он, по молбама народним моћи постати пашом, у пашалуку београдском. Ова надежда, премда је у њој преварен био, врло је ласкателна за њега била. Он је за цело држао да ће постати пашом београдским, па као што је са својим крџалијама још испре завладао био градом, тако је он и сад при Сулеман-паши, царском већилу, градом владао, и једном речи: како су пре оне четири дахије према пашама београдским у смотрењу власти, биле, тако је сад један Гушанац према Сулеман-паши налазио се. Гушанац је све чинио што је год хтео, а Сулеман-паша ништа није смео.

Из поступка дахијских према власти, а нарочито према Асан-паши, који је за пашу над пашалуком београдским по њиховом, ако и притворном захтевању од владе послан; из поступка Ибраим-агиног, адакалског команданта, према дахијама у Адакали; из поступка Порте у свему према стању ствари између Срба поданика њених, и дахија одметника њених, из стања везира босанског, Бећир-паше, са нарочитим ферманом царским посланог у Србију да мир установи, да Србе успокоји, учинивши им свако могуће удовлетворење за претрпљене од дахија зулуме; из отношенија Гушанчевог према овоме царском, бајаги, пуномоћнику, и најпосле из стања, у ком се налазио и

да би умалила отпадања од царства, од законе власти, као што су већ такова у Јањини, Видину, Адакали и у пашалуку београдском постала, и треће због известија Бећир-пашиног, за нужно нађе, преко влашкога књаза Ипсиланта, порадити о помирењу Срба, на неки начин. Ипсиланти, примивши налог у смотренију више упоменуте намере Портине, одмах одреди једнога од својих чиновника, и Серафима архимандрита светогорског манастира Зографа, родом Бугарина, који се тада у Влашкој налазио, због светогорских добара, да у Србију иду, и ови како одређени буду, незадржано се на пут и опреме; па будући да су немачком страном путовати морали, тако дођу у Земун, откуда им је лако било и Србима на Врачар, на договор прелазити.

Депутати српски, повративши се из Русије донели су вести, пуне добре надежде. Они су показали: да су у Петербургу врло благонаклоно примљени, да је министер, књаз Чартаријски све туге и невоље народне, које су му представили, с највећим вниманијем и соболезнованијем преслушао, да је сваку милост, помоћ и покровитељство од стране цара обећао; но да је у исто време и совет свој дао, будући је Русија тада у пријатељском одношенију према Порти била, да се народ са прошенијем својим обрати султану, показавши у истом, како и на који начин народ жели да му помогне па да ће и он наредбе издати, да се у ползу таквог народног прошенија, у Цариграду дејствује.

Осим поврата ових депутата и оваквог њиховог известија, Карађорђе је свакојако имао намеру, с ранога пролећа доћи на Врачар поради Београда и Турака у њему налазећих се, и због догодивших се међу њима, за ово истекше, од конца Октобра 1804. па до Марта 1805. године, време, којекаквих замештаљства; а будући да су међутим и речени депутати, с оваковим известијама, и советом императорским још с почетка Фебруара повратили се, то је он и поводом овог, као најглавнијег

опстојателства уједно са доласком својим на Врачар, у Априлу наредио: да се и скупштина у Пећанима држи. У овој скупштини на коју су све старешине, све свештенство, и сви отменији људи у народу, позвани, по донешеним советима од цара Александра, нађено је за нужно: да се прошеније на име султана сачини, и да се то прошеније средством нарочитих депутата, у Цариград пошље. У следству оваковог закљученија и наредбе скупштинске, избрани буду за депутате: Алекса Лазаревић, прота из села Шопића, нахије београдске, Стеван Живковић трговац из Земуна, као човек који је у добром стању био, и који је турски и грчки говорити знао, и Јован Протић из Пожаревца. Овај последњи, по наредби и закљученију у скупштини учињеном, имао је у Букурешту заостати, а у место његово Петар Чардаклија отићи, који кад су се први депутати из Русије повратили у Србију није ни дошао, већ је остао у Букурешту, у пословима народним поради споразумљења са руским генералним конзулом, и књазом Ипсилантом; а прошеније следујућег садржаја написано је било:*)

Пресветлејши и Величајши Султану
Наш Всемилостивејши Цару!

Ми сва покорњејша раја у београдском пашалуку препадамо како верни непрестано у милост Височајшего и Свјатаго Девлета; молимо да би нас от свакаго нападанија у будуће избавили, и ослободили, будући ми чрез Вашеј Пресветлости познатих узрока у пропаст сасвим доведени јесмо, како што ми у нашему арзуалу прошасте године покорњејше Свјатоме Девлету предложили јесмо, у којему све наше патње и тјаготе поднешене описали јесмо, и тога ради покорно молимо: да би милостиво нас цели народ у напредак од злих и зулумџија који нама све неописане обиде проузроковали и целога народа чест одузели јесу, на век ослободили и нам

*) „Голубица“ V. стр. 277. и след.

начин поставили да можемо у мирност како добра и верна раја пребивати. По тому јесте нас сасвим уфање уживало, да смо се од свих злочинаца и нешчасних избавили и тако наш живот у будуће с покојем проводити; но ми јесмо се у нашему уфању преварени нашли, будући да за овога времена јешче до хиљаду у Београду пребивају, који сву силу при себи имају и тако исто као оне четири дахије и даље горе с нами поступати намеравају, и к тому знаке дневно од себе познати давају, да непријатељски поступати хоћеду. Зато ми принуждени јесмо всепокорњејше молити и представити, да би Свјати Девлет на нас своју крепку руку милостиво раширио, и нас под своја крила примио. И свако заштићеније даровао, и таким начином нас изгубљену и сиромашку рају у будуће к спасенију довео.

Будући да ми, како што у нашему прошасте године предатому арзуалу наша сва терпенија, и нужду описали јесмо, чрез којих самих повода изнемогли и без крепости остали јесмо, и нама никакав начин изостао није, такође и чрез великих трошкова, у напредак није возможно везира обдржавати, јер ми нисмо могли чрез три године нашу земљу орати, и друга дела пословати, да би чрез свега овога времена нешто заслужити могли, него да се обдржимо верни и покорни, били смо принуждени нашу марву и прочаја иménија под аманет другима давати, и тако у могућству долазили смо, порез и харач како што и пређе наши оци и праоци, и то свагда без никакове противности давали: тако всепокорњејше молимо, и представљамо.

1. Да би у напредак место везира једнога, царство, вернаго и вреднаго мухазила*) у Београд поставило, и тако да ми од ових зликоваца који сада у Београду пребивају, немир у вилајету чине, ослобођени будемо, и када то упословано будет, онда без сваке сумње хоће вилајет чист од свега пребивати, и у њ желајеми мир уселити се, сваки зулум и насилије избегнути, и престати, за коју

велику и неописану милост обећавамо нашему Пресветлејшему Цару сваку покорност, како и до сада, и пребивамо верна и добра раја, к тому не ћемо јешче изоставити, непрестано за Пресветлејшаго нашего Цара ноћу и дању Богу молитву одавати, да би њему млоголетно владаније, невредовит, и славни живот даровао.

2. Да нам дозвољено милостиво будет да можемо у 12 кадилука по једног обркнеза поставити, који да буду с бератом, такође да народ једнога великога кнеза избере, и он истим начином с бератом, тај исти да буде над ових 12 обркнезова верховни, и како началник целаго нашега народа, да има у београдској вароши своје седалиште, и што год Пресветлејши Цар чрез мухазила заповедити буде, то све преко нашего началника да се народу обзнани, и пак што буде народ желио, од царства молио, тако исто да има тај народњи началник цару и мухазилу представити.

3. Кад би се овому началнику смрт трефила, или пак ако би он погрешке учинио, чрез које он нуждно началства својег будет лишен, на исти начин, и оних 12 оберкнезова, то да само народу остављено и слободно буде, себи вредна, верна и добра началника, и кнезове избирати и поставити, који без сваког странпутија за народ сва попеченија и бригу носити имајет.

4. Харач, порез и прочаја данки царски, такођер спахијско и малиһане, све под једној уговореној и опредељеној суми, како што је у крајњеј, да имамо давати, а Пресветлејши Цар нека би из своје хазне спахијама и малиһане плаћао, и то из узрока, да не би се ни у вилајет мешали и после своје субаше држали, јер познато јест да су спахије полак рођаци јаничарски и тако врло ласно да они у вилајету немир проузроковати возможени буду.

5. Нашему великому кнезу да будет само наложено царску мирију, и спахијско, тако и малиһане у вилајету скупити, пак ондак по једним његовим, и једном човеку

од мухазила у Стамбол послати и тако великому Султану у хазну предати.

6. Да би вилајет у напредак од свакога зулума миран остао и пребивао, takođер и од хајдука, то да је нашему началнику и мухазилу о томе брига, мир у вилајету обдржавати, и народ од свакога нападенија бранити, то како и прочих наредби у вилајету, порез и харач царски скупљати, нуждно је да наш началник неко число при себи оружаних људи имати мора.

7. Да буде народу у вилајету слободно и незабранито, где год нуждно и потребито нађе се и буде, своје цркве и монастире правити, takođер што год нашего закона тиче се да не би нико могао на пут стати или усудити се обичај нашего закона разрушити, или нове уселити.

8. Да буде слободно целој раји своје послове и земљу делати, тако и трговати, и то све онако и слободно без сваке препоне, и тога ради не би никаквој другој дацији подложени били.

9. Без сумње ови садашњи у Београду находјашчи се злочинци не ћеду драговољно мухазила у град пустити, него сва своја возможнаја употребити буду, да он у Београд не дође, зато нуждно је, и ми всепокорнејше молимо да Пресветлејши Девлет аустријском двору пише и представи, да не би се у напредак у Београд никакова храна допустила, с којим начином и временом хоће могућно бити, да мухазил у Београд уђе.

Зато опет пофторавамо и покорно и коленоприпаданијем молимо, да нестане име крџалијско у овоме пределу, будући све што ми од њих патили и трпели јесмо, није человеческому уму могућно промислити, ни пак перетом описати.

Ово наше покорњејше молебно представленије хоће се чрез наша два посланика Пресветлејшему Цару представити, који пак и устмено предложити наложени јесу,

и начином овај народ у милост Пресветлејшему Великому Султану препоручити.

Ови исти наши посланици имају при себи рачуне од свега трошка, такође што је Беһир-паши мухазилу, и прочим овога времена у готову дато, из којих Величајши и Пресветли Цар видети могу, колику тјаготу овај вилајет носити морао, и то сва без свакаго својего погрешенија, него од насилија зликовачкаго обрану чинити, принуждени били.

Ми припадамо у милост Пресветлејшему нашему великому Султану, и јесмо до конца нашего века

У Србији Априлија 1805.

Всепокорњејша раја

Нахија ваљевска

Матеја Стефановић протопоп,
Пера Јанковић кнез,
Живко Дабић,
Васа Велимировић,
Милић Кедић кнез,
Бранко Николић,
Живан Калинац,
Коста Михаиловић,
Марко Хаџић,
Јуриша Михаиловић;

Нахија београдска

Радоје Трнавац,
Михаило Лазаревић,
Теодор кнез,
Станко кнез,
Михаило кнез,
Бранко Јелић,
Михаило Ашковић,
Црни Ђорђе Петровић,
Јаков Стефановић,
Јанко Катић,
Сима Марковић,
Миленко кнез пожаревачки,
Никола Грбовић,
Милан Обреновић;

Нахија гроčанска

Васа Чарапић,
Коста Величковић,
Груја Теофиловић,
Радован Рипајац;

Нахија крагујевачка

Марко Савић,
Младен Миловановић,
Радован Батанац;

Нахија ћупријска

Пано Стефановић,
Павле Радозановић,
Ранча Николић,
Милосав Стефановић,
Стефан Ивановић;

Нахија пожаревачка

Милић Дугајљевић,
Момир кнез,
Јеремија кнез,
Атанасије Смолинчанин,
Петар Теодоровић,
Павле Мојић,
Георгије Крушевчанин,
Теодосије од Кнића;

Нахија рудничка

Лазар Вилотер кнез,
Стоја Павловић,
Радован Трифуновић,
Петар Стојановић,
Мијат кнез,
Тома Градиштанин,
Тиол Звездић.

У само време ове скупштине, и оваковог њеног делања и закључења, посланици књаза Ипсиланта, из Земуна, Карађорђу пријаве се, но на кратко, и без сваког задржавања буде им одговорено да Срби сад не могу с њима никакве преговоре чинити, што је на оппштенародној скупштини решено и закључено, да сам народ цара за милост, и благоуправленије моли, што је већ на тај случај и прошеније приуготовљено, и што су и депутати већ, средством којих ће се исто прошеније у Цариград однети, избрани и опредељени. И тако посланство књаза Ипсиланта без сваког успеха повратило се откуд је и дошло, а депутати српски, 1. Маја, отправе се преко Букурешта у Цариград. Књаз Ипсиланти о свему овоме што је у Србији сад чињено, напред је знао да ће се чинити, али му на ино није могло бити; он је морао по налогу портином, своју депутацију у Србију послати.[1])

Прошле године уздигли су се Срби у девет нахија пашалука београдског, каноти: у крагујевачкој, београдској, рудничкој, ваљевској, шабачкој, смедеревској, јагодинској, пожаревачкој и ћупријској; и у овима постале су прве старешине: Јаков Ненадовић у ваљевској, Јанко Катић, Васа Чарапић и кнез Сима Марковић у београдској, Милан Обреновић, а за њим одмах и Лазар Мутап, у рудничкој, Миленко Стојковић и Петар Добрињац у пожаревачкој, Ђуша Вуличевић и Обрад из Крсне у смедеревској; Стефан Јаковљевић и Милоје То-

доровић у јагодинској, и поп Лука Лазаревић у шабачкој. Крагујевачка нахија стајала је, особито у почетку, непосредствено под командом Карађорђевом, као нахија, која је прва уз њега пристала, и прва с њим барјак општег устанка развила. Јакову Ненадовићу, који је свагда имао при руци врсна и добродушна синовца свога проту Матију Ненадовића, придостављено је било главно управљање, осим ваљевске нахије и над шабачком, а кад су се и соколска нахија, и обе кнежине зворничке нахије, Рађевина и Јадар од пашалука босанског оцепиле и уздигле, и над овима; те тако он је, у једно и исто време, готово са четири нахије управљао и заповедао.

Карађорђе, као и све остале старешине, после отправљања више упоменутих депутираца у Цариград, држао је: да ће Порта, особито сад, по ходатајству Русије, све жеље и молбе народне испунити, па једно што су Турци у оним неуздигнутим нахијама, без сваког устручења прибирајући себи све оне, који су одовуд прогоњени, свако зло тамо народу чинили, а друго, да би освојио и очистио цео београдски пашалук, од којекаквих скитница и зулумћара Турака, науми он, и оне друге нахије, које су такође београдском пашалуку принадлежале уздићи, и од Турака их ослободити. У следству оваковог његовог наумлења, како су депутати отправљени, а он одмах изда налог кнезу Аксентију Миладиновићу, из села Чибутковице, и кнезу Вићентију, из села Кораћице, да они са војском у шанчевима, око Београда остану за управитеље, а Катића Јанка, Васу Чарапића, Станоја Главаша, Ђушу Вуличевића, капетана Радића, Младена Миловановића, Милоја Петровића, проту Матију Ненадовића, проту драгачевачког и Лазара Мутапа, и са свима овима до једно 6000 војника са собом узме, и на Карановац оде. Овде на Карановцу, премда је далеко теже посао за војевање ишао, него на Чачку, и него на многим другим местима, јер су се Турци, све по избор зликовци, овде сабрали и здраво утврдили били; но опет

зато нису се могли одржати. Карановац је по дугој и јакој борби Србима у руке пао, Турци су здраво изгинули, а остали растерани су куткоји. Док је Карађорђе Карановац освојио, целу пожешку нахију од Турака очистио, старешине поиспостављао, и границу ове стране, према новопазарској поставио, дотле је и Јакову Ненадовићу препоруку издао, да се он, како најбоље зна, приуготови, да на Соко и Ужице удари, и тако исто да и Јадар и Рађевину уздигне, и од пашалука зворничког одвоји. Зато, како Карађорђе више упоменуто посвршује, а он одмах проту Матију Ненадовића отпусти, с препоруком: да Јакову иде, и с њим противу Сокола и Ужица дејствује; а тако исто и свима онима, који су при освајању Карановца били, осим Катића, Васе, Станоја, Ђуше и Младена, препоручи, да се Ужици примакну, како ће их Јаков тамо, кад дође затећи.

Јаков, имајући препоруку од Карађорђа да нападне на Соко и Ужице, и да и ове две нахије са зворничком: Задар и Рађевину, уздигне, како му се прота Матија са војском и топовима са Карановца поврати, а он одмах позове Мелентија Стефановића архимандрита монастира Раче, који је већ једну част нахије соколске уздигао, и наоружао био, и Милана Обреновића са рудничком војском, и капетана Радича да му у помоћ дођу, за полазак прво на Ужице, у које се поред осталих крвлока, и Бего Новљанин, из Босне привукао. Ови више упоменути, примивши позив Јаковљев, одмах се спреме, и Јакову на уречено место к Ужици, прикупе се, а он, са стране Ваљева прикупљен будући са својом војском упути се к Ужици. Ужичани Турци, који су свакад држали себе за особите јунаке, а сад поткрепљени будући и неким Омерагом, јаничарином, који им је порано овог пролећа из Видина, с неколико својих момака дошао, Бегом Новљанином, који је такође из Босне са собом довео неколико делија босанских, и добекшим из Карановца Турцима, никако нису могли ни веровати ни држати, да ће се Срби

усудити, и кадри бити и на Ужице ударити. Зато сад кад дочују да Јаков озбиља са војском и топовима на Ужице иде, а они онда, да би се уверили, изашљу пред Јакова једно триестину својих ерлија, да се с њим састану и да га упитају, како он, као раја, смије на царев град и царске синове нападати. Ових тридесет изасланика ужичких изиђу пред Јакова сусревши се с њим на гори, Црнокоси па увидивши да Јаков баш са правом војском, и не са дрвеним, као што су они држали, већ са правим топовима на њих иде, изговоре му све оно, што им је препоручено било, и што је мало више упоменуто. Саслушавши ове Турке, Јаков им је одговорио, по смислу досадашњем при оваквим догађајима, т. ј. да он не иде да напада на Ужице, царев град, нити у њему да бије царске верне и поштене Турке, већ иде да бије Омерагу, Бегу Новљанина и друге њима подобне, јарамазе, отпаднике и невернике царске, који, као такови, ни раји царској не даду на миру живити, што је и самом цару и раји додијало, па је и сам цар раји допустио, и помоћ јој дао, да те и такове зликовце из ове земље истера, а честити Турци ужичани, староседиоци, ако су ради да се на Ужице не удара, и да они на миру и без сваке штете остану, нека му Омер-агу и Бега Новљанина предаду, па ће он одмах повратити се откуд је и дошао, не избацивши ни једне пушке на Ужице. Ови Турци, премда и никаквог пуномоћија за чинење каквог договора са Јаковом, имали нису, кад му одговоре, да они не могу на то пристати, јер им вера не допушта да брат брата душманину у руке предаје, онда и Јаков њима на то одповеди и каже им: „Кад на то пристати не можете, а ви сад идите откуд сте и дошли, па кажите и Омеру и Беги, и свима Турцима ужичанима, шта сте чули, и видили, а мене с војском ето за вама". Како се ови Турци поврате, а Јаков као што је и њима казао, за њима одмах к Ужици са војском примакне се, са свију страна опседне, и са брда Татинца, из топова тући за-

почне. С овог брда ништа Јаков учинити не би могао, или би барем предају Ужице, задоцнио, но кад по савету неких ондашњих староседиоца Срба, којима је познато било одакле су Немци Ужице некад из топова тукли, други дан премести топове на поље Крчагово и одавде, 20. јулија лицем на Илијин дан, кад другим метком топовским запали једну кућу, од које се, при помоћи ветра, и друге будући све дрвене, зажижати стану тако, да је, које од пофторавајућих се топова, а које и од ветра за тили час сву варош ватра обузела: онда стане јаук и вриска жена и деце, и све у један глас повиче, да се боље и Србима предати, него живима у ватри горети. Видећи Омер-ага, и Бего Новљанин овакову несрећу и побојавши се још и од чега горег, скупе своје момке те с њима пут Босне побегну, а староседиоци, не имајући сад куд и камо, изберу до једно двaестину између себе стараца, и Јакову их на договор за предају пошљу. Није тешко било овај договор с Турцима о предаји учинити. Њима је догорео живац до ноката, а Јаков је имао и друга посла. Јаков предају ужичана прими, но тако: да они слободно могу и у вароши на својим имаовинама, и у граду остати, занимати се трговином и занатима, и живити мирно, у нахију и народ ништа не мешати се, нити од раје што истраживати, и каково јој зло причињавати и поред овог да му 50.000 гроша које је онда чинило 7.000 дуката готова новца, и 80 хатова са свим прибором да војсци подели, даду. Турци ужичана на све ово пристану, и све, што је Јаков од овиx захтевао, издаду му, те тако, Срби и ужичане онако предаду, као што су шапчане и смедеревце. Почем Јаков са Ужицом овако ствар сврши, а он онда наредивши између оних, које је код Ужице затекао, да неки и то из истог места, под старешинством Алексе Поповића, нахију и народ, од насртања турског чувају и бране, а сам, са својом војском и Хаџи-Мелентијем, упути се к Соколу. Он је и Соко здраво притеснио био, и доста му вреда нанео, али га

к предаји принудити није могао; јер само одвећ кршовито положење овог ластавичког гњизда, сваку му је могућност то учинити одузимало; а требало му је и на друге стране обзирати се, и на опазу према Босни стајати. Но при свему томе он је сад сву соколску нахију уздигао, страже и заседе на свима местима, откуда би Турци или из Сокола, или из Босне, на народ напасти могли, наредио, и над свом овом нахијом, за старешину Хаџи-Мелентија прогласио.

Они први депутати српски, кад су одовуд за у Русију отишли, путујући за у Петербург, нарочито су на Харков ударили, да нађу некога Тодора Филиповића, Србина, родом из Руме у Срему, који је тек с пролећа, прошле 1804. године, као доктор права, позван будући, у Русију отишао и у харковском универзитету за професора опредељен био. (Овога је Петар Чардаклија знао и познавао, па је он и својим другарима присоветовао, да им непремено овог човека узети, па са собом и у Петербург повести, и у Србију довести треба). Овај Филиповић известивши се од депутата шта се у Србији отпочело радити, на позив њихов, а нарочито Петра Чардаклије и проте Матије, драговољно се склони, оставити Русију, лепу катедру, и сјајну будућност своју, служећи једну велику империју. Он дакле у овој усхићеној жељи својој, предложи депутатима српским, да га они по потреби народњих дела, због којих су и у Русију дошли од правитељства руског изиште. Ово је пут, којим је речени Филиповић, на честитији начин, са службом својом у Русији растати се могао. Депутати српски, по овом предложенију Филиповићевом и поступе, тим више и пре, што им је такав човек, сад и у Русији, а нарочито у Србији нужан био. Филиповић буде од правленија универзитерског, по молби и настојавању депутата српских, од дужности разрешен, и тако он, узевши са собом и брата свога Михаила, кога је са собом и из Аустрије, кад је за у Русију полазио, са реченим депутатима, из Харкова, оде у Пе-

тербург, а из Петербурга, са истим депутатима заједно дође и до у Срем. Он се у Срему, код родбине своје, задржао до Априла месеца, а онда пређе и сам у Србију.[2] Преславши Филиповић у Србију, он је одмах отишао к проти Матији Ненадовићу и при њему се налазно готово без сваког видног посла, али зањат великим мислима. он је видио, да је народ српски, натеран безграничним злом и тиранством турским, подигао се противу својих мучитеља, и да у том свом подигнућу, ма и с великим и тешким пожертвованијама, здраво и успева; и да је надежда, да ће у овом свом подигнућу можда и до жељеног успеха доћи, али у исто време да је нужно и још о нечем промислити и побринути се, а то је: законитост, која треба устопце, за оним успехом у борби противу удручитеља њихових да иде, и да заједно са ослобођењем испод јарма турског, и она расте, и снагу своју у народу и земљи распростире и темељи, ради сигурности свачије за живот, чест и имање, и да би што пре и просвештена Европа увидела, да се Срби нису само просто противу Турака, принуђени њиховим злом, подигли, него да они у исто време оснивају и једну сталну државу, и једно стално, на законитости основано правленије, које ће јамчити сваком, без разлике племена, вере и туземства, за правицу. Оваквим мислима заузет Филиповић, он није пропустио исте и проти Матији, саопштити, казавши му: да би по горњим разлагањима, а највише из призренија спољашњих, нужно било установити једну инштитуцију у земљи, и тој дати титулу: „Правителствующи Совѣтъ Сербскій“. Филиповић је казао Проти и то: да ће овај Совет, доцније бити законодателно тело у земљи, и да ће се тада, у дејанијама својима, према врховном поглавару, кретати у границама, о којима ће он устројство сочинити, и у своје време, на опште расмотрење и одобреније поднети; а за сад док је јошт све у почетку, док се јошт ништа извесног у рукама нема, и док је у таквом случају диктаторство неопходно нужно, Совет

овај да ће се занимати са примањем тужби из народа, све провиђати, пресуђивати и колико могуће буде казнити и умањавати лупештва и зауздавати самовољство старешина, које је неминујемо, само по себи у буни постало, али и мах преотимати отпочело. Прота Матија Ненадовић, премда је с највећом љубављу научност и научне људе свакад предусретао, с њима се дружно, и о свачему разговарао, опет зато не може се са уверењем рећи, да је он Тодора Филиповића, прозваног у Србији „Божа Грујовић“ поњао; јер: Совет, законодавно тело, законитост, то су ствари биле, о којима нити је ко на јави и мислити знао, ни у сну, у Србији сањати могао; али како му драго, Прота, више описане мисли и намеру Божину саопшти и Јакову, стрицу свом. Није ни Јаков боље и јасније поњатије, од Проте, о установљењу једне оваакове институције имао, али се он сагласи на то, да би требало у народу установити судију, па макар се звао и „Правителствующи Совѣтъ Сербскiй“. Примивши Јаков предложење оне двојице, проте Матије и Боже Грујовића, о успостављењу Совета, он сам код већ постојеће и њим самим признате врховне власти, мимо ове, усудио се скупштину за договарање о постављењу реченог Совета, наређивати и сазивати, па се није уструдио ни самог Карађорђа, на ту скупштину, у манастир Боговађу, позивати, без сваког предварителног о томе с њим договора. Из оваковог поступка Јакољевог лако се даје увидити, какво је поњатије он о законитости имао, и какву је законитост и сад у самом почетку зачеђене мисли о постановлењу Совета имао.

Карађорђе примивши позив Јакољев за скупштину, и разумевши из оног, на који конац Јаков ту скупштину сазивље, предлог, за који скупштину валља држати, радо прими, јер је он и сам, увиђајући неопходност, неку законитост, за ограничење зликовачких поступака, желио, као што се то и из предложења његовог скупштини у Пећанима држаној, о установлењу у народу судова и су-

дија, видети може. Није могуће по истину узети да је Карађорђе, у правом смислу, разумети могао, зашто се управо хоће установлење тога Совета, у чему ће се сила и снага његова састојати, и какво ће право његово значење бити. И он је, као и сви други, држао, да ће тај Совет примати тужбе од људи, који му буду долазили, ове извађати и пресуђивати, и бити као један „главни суд“ у свој земљи. Али да је Карађорђе, при свему томе што правог и јасног поњатија није имао о правици и законитости, ипак правицу и законитост желео, показао је: одузевши сопственом руком живот рођеном свом брату, који је, уздајући се у то, што му је брат врховни предводитељ народа, млога зла чинио, од којих га Карађорђе ни претњом, ни советом, ни строгом, у оковима апсом, није могао одвратити. У самом делу, Карађорђе је овим жалосним, по њега поступком, у најстрашнијем смислу показао: да он, не паучину, но строгу и чисту законитост жели, и да под том законитошћу сваки, и сви без разлике, па и саме старешине и њихове породице стојати имају. Ни један од старешина српских онога времена, ни у најмањем чему, а камо ли у оноликом, у колико је Карађорђе, и делом и словом жеље за законитост показао, није имао. Они су и сами себи, својим породицама и својим људима све допуштали чинити. Они су се, а нарочито: Јаков, Милан, Миленко, Петар Добрињац, Младен, Милоје, а мало доцније и Вељко овезирили били, и начин живлења и блесак везирски упражњавати почели, а ово се никако није могло чинити, без повреде права човеческих, без здирања са леђа народних и без присвајања и уживања народних добара на штету општег напретка земаљског. Очевидац онога времена не може се без ужаса опомињати свега онога што су ови људи онда чинили; но кад се узме у расуђење, прво: да је овај устанак Срба противу Турака, револуција, и да се нечовечни поступци тек револуцијонарним течајима времена догађају и појављују, као што је то из историје

сабитија људских већ познато; друго: кад се зна, да су и ове старешине српске из оног истог сиромашног народа постале, који ни добрих коња, ни поуздана оружја, ни руха, ни новца за друге припреме имали нису, а то је све сад сваки имати морао, а нарочито старешине, јер је то све неопходност стања њиховог, у коме су се нашли, захтевала; треће: како су ови људи, истина са свим народом, све своје жертвовали, па поред тога, и у најочајнијем стању и положају, бреме старешинства и предвођења народног на себе примили; и на послетку четврто: како су они први од Турака уочени, па и самој смрти на расположење већ одређени били; онда не само не могу се ти људи у општем склопу ствари за устанак народни, не само никако строго осудити, него им треба за велике и важне заслуге њихове скромно снисходити. Ми смо све казали шта је рађено, и који су дејствоватељи били; али ми морамо држати да би и садашњост, а јошт већма потомство веома неблагодарно било, кад не би ове велике заслуге ових патријота лавровим венцима окитило; само суд историје мора безпристрасан бити.

Ми смо оставили Карађорђа при том, како је он примио и одобрио предлог скупштине Јаковљеве, но његово позивање на ту скупштину нити је одобрио, нити је на њу ишао; већ је одвојивши предлог од сазива, наредио, да се истога конца ради скупштина у нахији београдској у селу Борку држи; и у следству овакове његове наредбе, он позове све онога времена и веће и мање старешине, не изоставивши ни Јакова, његова синовца проту Матију и Божу Грујовића. На овој у Борку скупштини, која је тек после разбитија Афис-пашиног, о коме ће ниже следовати реч, држана, по дужем разговарању и договарању, и по представљеним разлозима Божиним, опште одобрено буде: да се Совет установи, и он буде постављен. Овај Совет и сад у самом почетку његовог постанка, и доцније за дуже времена имао је значај неважан и такав, какав су му и сам Божа Грујовић сад

у почетку и све старешине определиле. Ни сам Божа Грујовић није за благоразумно налазио, сад у самом почетку, са правим значајем овог Совета у разлозима својима на видик изићи. Он је увидео, кад би сад одмах већи круг делателности за овај Совет захтевао; и изнуђавао, да би се поњатија старешинска, и страсти њихове увредиле, а на ове је нужно било сад, колико толико кроз прсте погледати. Он је растење тога Совета, у правом смислу његовог значења и делањъ, оставио времену на расположење, и није се у томе преварио, као што ћемо се и ми из доцнијег описанија о истом уверити. При свему пак томе, што су сад у почетку овакова поњатија о значењу овог Совета била, опет зато он добије наслов: *„Правителствующи Совѣтъ Сербскій“*, и печат с натписом: „Печатъ Правителствующегъ Совѣта Сербскогъ“. Погрешка је у летопису на печату, јер није овај Совет постао 1804., већ с концем Септембра 1805. године. На овом печату била су два грба: грб Србије са крстом и четири огњила, и грб Тривалије, са свињском главом и забоденом у њу стрелом. Они су оба, један с другим на стрели сједињени били, и оба су имала одозго круне, међу њима је израстао крин, а над обојима њима, светлило је сунце, са спуштеним лучама до самих круна. За председатеља овог Совета, изабран и постављен буде прота Матија Ненадовић, за чланове за сад, само Јован Протић из Пожаревца, и Петар Чардаклија, који је за овда у Цариграду налазио се; а за секретара Божа Грујовић, који је и породио мисао за установлење овог Совета. За сад је овај Совет смештен у рудничкој планини, у монастиру Вољавчи но није дуго овде опстати могао; јер нити је места било за обитавање чланова његових, који су се повремено умложавали, нити су се могле тамо прибављати жизне потребе; и тако, по молби његовог председатеља, учињеној Карађорђу, по кратком времену буде премештен у монастир Боговађу, у нахији ваљевској, а из овог на скоро премести се у град смедеревски кад Срби и

градом овим, као што ће се из даљег описанија увидети моћи, овладају.*)

Док се у Србији све више описано догађало и свршавало, дотле су и више речени депутати српски у Цариград приспели, и Порти прошеније народно предали, но дотле и гласови у Цариград стигну о томе, шта су међутим Срби са Чачком, Пожегом, Карановцем, Ужицом и Соколом учинили; па једно због тога, што су се изложена у прошенију захтевања српска неповољна и необична, према тадашњој охолости Турској, и према унижењу у коме су они рају држали, по навади цариградских јаничара, који су свакад, а нарочито у време султана Селима III, портиним правителством силно дрмали; а друго: што је Бећир-паша у свом известију Порти до знања доставио, да Срби не наличе више на рају, — она се разјари, па, не обраћајући вниманија свога, ни на прошеније народно, ни на совете руског посланика, који је молбе српске код Порте потпомагао, изда ферман Афиз-паши нишевачког пашалука, чинећи га у исто време истим ферманом и везиром београдским, а уједно и губернатором над пашалуком београдским, да он сабере војску и да Србију прегази и освоји; а речене депутате заповеди ставити под надзор. Стефан Живковић члан ове депутације, кад о овом решенију и наредби Портиној дозна, да би уредио ствар, како овај нападај Портин не би био за Србе изненадан, и како би к томе јошт и у ползу Срба пристао, предложи Порти: да се народ српски противу цара није ни подигао, нити је и ово све што је до сад учинио, одкад су депутати из Србије за у Цариград пошли, из противљења према царству чинио, већ само да би растерао зликовце, који су се умложили, и по свима местима пашалука београдског распрострли и угнездили; да ће он цару и царевим пашама, кад Порта за добро налази тако поступити, покоран бити; али да се и то лако догодити може, да ће народ сад, неизвештен напред будући, или по незнању свом, или по каквим не-

пријатељским наговорима на супрот царској војсци стати, па да се из тога јошт и већа зла породити могу; и да би зато добро било, да њега Порта отпусти, да он у Србију пре оде, него што ће Афис-паша са војском у њу ући, те да народ и кнезове извести, да Афис-паша по наредби царској у Србију улази; да је тако царска воља и заповест, и да се не треба царским наредбама противити. Ово предложење Живковићево Порти се допадне, она га прими и одобри, и њега онако отпусти као што је и сам желео. Живковић још кад је смислио ово предложење Порти учинити, он је сасвим на друго нешто смерао, као што ће се из даљег причања увидити моћи; па зато је он, полазећи из Цариграда, састарао се, како ће се и његова два друга курталисати. Дошавши Живковић у Србију он извести и Карађорђа и све главније старешине, о наредби Портиној онако, како је она у самој ствари била, али им и то каже: да се они овог нападања Афис-пашиног ни мало не плаше, да слободно и њему својим начином на сусрет изиђу, и да и даље своје напредовање за ослобођење продуже; да су му тако, и у том смислу сви пријатељи ослобођења, и народа српског советовали, и да ће Порта, тек таким само поступцима народа српског, принуђена бити, жељама, и праведним молбама истог народа удевлетворити. Саслушавши Карађорђе, са осталим поглаварима народним, Живковића, његово предложење, и совете, и он сам и сви остали приме, тим више: што је Живковић, пролазећи сад кроз Србију, до састанка са Карађорђем и осталима, свуд по народу распростро глас, да би Цар све, што народ за своје олакшање иште, дао, него да су свему томе јаничари и други зликовци и бадаваџије Турци, који хоће без труда и зноја да живе, и од леђа народних све што им је за холо њихово господовање потребно да здиру, противни, и да ће и сад Афис-паша, не у следству воље царске, већ по жељи и наредби јаничарској на Србију с војском напасти, коме треба на супрот изићи и не дати

се наново у јарам, који ће сад много грђи бити, него што је икад пре био. Да Афис-паша иде у Србију по заповести цара, казао је Живковић и Гушанцу, те је и њега у Београду умирио, да од овуд са својим крџалијама не смета Србима кад се противу Афис-паше одапру, а међутим је нарочито саставши се с њиме у земунском контумацу, уверио га, да је ова депутација, поред осталог и о том здраво настојавала, цара за њега молила, да га за везира пашалука београдског постави, и да како ништа друго, тако и то, цар раји, није хтео одобрити, већ је Афис-пашу одредио: да и народ српски покори, и везир над пашалуком београдским да буде. Уверивши се Гушанац од Живковића о овакој лепој српској намери за њега, он је са својим крџалијама, и осталим Турцима, који су се на њега угледали, за све оно време на миру у Београду био, док су Срби на Иванковцу са Афис-пашом мегдан делили. Стефан Живковић у овом случају поступио је само онако, како су тек могли интереси уздигнућа српског захтевати. Он је дакле овим и овако смишљеним својим поступком велику и неоцениму услугу народу српском учинио; али је рђаво доцније награђен, чему су и његови сопствени последњи поступци млого допринели, као што ће се из даљег повествовања увидити; но на сваки начин, буди имену његовом фала! Књаз Милош у новије време, по могућству касе народне, показао му је благодарност народну, определивши супрузи његовој 300 талира пенсије коју је она, више година, до своје смрти уживала.

Афис-паша, по више упоменутом решењу, и наредби Портиној, сакупивши до 30.000 војске с концем Јулија наступи на пашалук београдски. Он је по охолости турској, мислио и држао, да ће се Срби, како се он покаже, одмах почети предавати, и по захтевању његовом оружје полагати, па у таквој мисли и држању будући, он је јошт пре него што је из Ниша кренуо се, спремио и понео велику количину конопаца за везивање поглавара, ста-

решина и осталих отменијих Срба, на које се сумња у његовим очима покаже; а тако исто приуготови и понесе више хиљада од црне абе капа, и криви бритава, да покореним и освојеним Србима разда, црне капе у место црвених фесова, а криве бритве у место оружја да носе. Овако спремљен Афис-паша, кад у Параћин а без једног топа дође, а он дознавши да ту негде у близости Параћина једна чета Срба налази се са својим старешинама, пошље неколико својих доглавних Турака, да старешинама ове гомиле Срба јаве, да је он у Параћин дошао, да намерава десном страном обале моравске, низ Ресаву, преко нахије пожаревачке и смедеревске у Београд ићи, него да они с места иду спремити му конаке, и да народ на предају, и полагање оружја пред њега изводе. Миленко Стојковић, Петар Добрињац, хајдук Милован из села Плане, смедеревске нахије, и Кара Стево, из села Прова, пожаревачке нахије, који су знали и надали се наступању Афис-пашином на Србију, сместили су се били у селу Иванковцу са 2.500 војника и једним гвозденим топом, и два шанца један већи, и један мањи, оградили, и намислили Афис-паши у њима на супрот стати, или му барем смести и отештати пут за у Београд, док им и Карађорђе са јошт војске у помоћ не дође, о чему је међу њима већ и договор учињен био. Они дакле одговоре овим Турцима, да они знају да Афис-паша са војском иде за у Београд, да су му они конаке наредили, по великом и обичном царском друму, којим су и до сада све цареве паше и везири за у Београд пролазили, а не преко Ресаве и нахије пожаревачке, која су места и онако похарана и попаљена нападајима Пазванџијиним тако, да људи по тим местима живећи ни сами немају чим да се зарањују, а камо ли да војску какву и везире дочекују. Афис-паша, никако онај пут за у Београд предузети није хтео, који су му Миленко и Добрињац указивали. Он је јемачно предизвештен био, какве су планине и честе с једне и с друге стране тога царског друма,

па се праведно бојао српских заседа; које су у самом делу Карађорђем већ и наређене биле; па је зато и по други пут Миленку и Добрињцу своје Турке послао с налогом, да му се оно учини, и чинити мора, што и како он заповеда. Миленко и Добрињац, са својим друговима одговорили су Турцима оно и онако исто, као и у први мах, и Афис-паша видећи да Срби не мењају по његовој вољи своје ћуди, дигне се са свом својом војском да онуда за у Београд прође, куд је њему драго, и куд је већ једанпут наумио; па да не би ништа себи иза леђа оставио, од чега би после сумњао, намисли он и на шанчеве српске у Иванковцу ударити, њих часком збрисати, па онда даље пут безбрижно предузети. Како је намислио тако и учини. Но и Срби, којима је догорео живац до нокага, и који би свакојако гинути морали, или се предали и положили оружје, или им се на мегдану јуначки одапрли, предизберу ово последње, као племенитије, и достојније њиховом првоначалном заверству, тим више, што су се надали и скорој помоћи Карађорђевој, како до њега допре грмљава боја Ивановачког, одакле на левој страни Мораве, није он веома удаљен био. Турци као што је већ речено, никаквог топа са собом имали нису, а у Србаља се само један гвоздени мали топ, налазио, као што је већ више напоменуто, и тим је већ доста зла Турцима нанешено. Срби дакле одапру се Афис-паши жестоко и очајно, макар да их је у сравнењу са количином турске силе, тек једва дванаеста част износила. Бој је жесток био, и Турци су с великим острвљењем на Србе и њихове шанчеве нападали. Они су у течениjу прводневне борбе, и мали шанац српски освојили, и топ су им два пут отимали, но и Срби су га опет повраћали. Хајдук Милован, који је топ и пунио и њим управљао, при њему је и погинуо, а Кара Стева, који је од Турака топ преотимао, и који је турску џебану запалио, тако је жестоко био израњен, да је доцније од истих рана, не могући их пре-

болети, у селу Кличевцу, код Миленка, где се лечио, и умро.

Бој овај на Иванковцу, као што је и мало више речено, био је с обе стране жесток и очајателан. Срби су из великог шанца свог, на који су Турци по освојењу малог други дан, јако јуришали, здраво, особито коњанике, потукли. Борба је трајала и тај цео дан, и једва је ноћ, бој прекратила. Карађорђе који је на левој страни Мораве био и са уређењем заседа на великом друму, куда се држало, да ће Афис-паша са својом војском к Београду упутити се, занимао, чујући грмљаву пушака и топа српског, закључи: да је Афис-паша на Миленка и Добрињца ударио, па одмах остави заседе и са 5.000 војске, три топа и једним кубузом похита онима у помоћ. Он је у свануће трећег дана, кад се је и трећи бој на Иванковцу наставити имао, на обалу брода моравског, где му је требало преко Мораве прећи приспео, и долазак свој топовима огласио. Шпијон турски обзнани долазак Карађорђев и приближење његово Афис-паши, казавши овоме: да Карађорђе са 10.000 војске, и четири топа, овима на Иванковцу, у помоћ долази. Речени паша кад ово дозна, а он онда са својим доглавницима стане се договарати шта им сад предстоји радити. У овом советовању и паша и његове војсковође представе себи шта су јучерањег дана, од једне шаке војске српске претрпили, и колико их је, и то понајбољих јунака, изгинуло, а и шта се с њима, према оном јучерањем, сад догодити може, кад и Карађорђе са 10.000 војске и топовима, дође, договоре се одустати од своје намере продужавати бој, и повући се за сад у Параћин. Како су закључили тако и учине, те без сваког оклевања, до расвитка трећега дана, откако се код Иванковца налазе, поље ивановачко оставе, и у Параћин оду. Карађорђе видећи шта су Турци урадили, поодморивши се мало са војском, други дан, здруживши се са Миленком и Добрињцем, и на Параћин удари, а Афис-паша то видећи

поплаши се, па остави и Параћин, и са свом својом војском повуче се у Ниш, откуд је и дошао, где је, или од престрављења или од срамоте, одмах по доласку у Ниш скоропостижно умро. (Говорило се онда да се морао отровати). Срби сад и са Параћином овладају, но и с параћинским Турцима онако, за сад поступе, као што су и са смедеревским, шабачким и ужичким т. ј. остави их Карађорђе на миру и то зато, што је Параћин припадао лесковачком пашалуку, а Карађорђе је с тим пашом у добром споразумлењу налазио се.

Међутим оставши у Цариграду Петар Чардаклија, и прота Алекса, кад гласови и о разбитију Афис-Пашином у Цариград стигну јошт у већу опасност постављени буду, но помоћу пријатељском избављени, из Цариграда у Одесу избегну, а из ове с почетком Октобра, исте 1805. оду у Петербург у који су 13. октобра приспели. Зашто су сад ова два депутата у Петербург отишла, то се управо не зна, но могуће је, да их је руски посланик у Цариграду у столицу руску упутио, да сами лично двор, пријатељски увере како се са Портом ништа, договарајућим се путем и молбама учинити не може, и да се већма приближе Русији, која је већ у намери била, скоро се у рат с Портом упустити, као што је овај одмах затим, са почетком 1806., и следовао.

О овим депутатима, да су из Одесе у Петербург отишли и тамо били, у званичним руским хартијама у сношенију кабинета руског са Србијом, досад нигде и ништа појављено није; а да су они из Цариграда у Одесу избегли и из ове у Петербург отишли, то сведочи у V. части „Голубице“ на стр. 285., и 286. напечатано „*изјасненiе*“ Алексе Лазаревића протопресвитера београдске нахије, о путешествију његовом. —

По разбитију Афис пашином, Турци ужички, соколски, шабачки и смедеревски увидивши, да не стоји оно, што су српски поглавари до сад говорили: да се они нису дигли противу цара, да они не иду противу царских

градова и цару верних Турака, већ противу зулума, и против отпадника царских, који противу воље цареве рају угњетавају, и не даду јој мирно, у царевом здрављу и на царској земљи живити, кад се већ сад очевидно раја упустила и противу саме царске војске, и царских паша, оружаном руком на сусрет изићи, с њима тући се, и на срамоту, прогонити њих од куда су дошли, поплаше се, и не само што се у градове наново позатварају, и ове још боље утврђивати зачну, него и помоћ прикупљати не пренебрегну. Срби пак разбивши Афис-пашу, већом чашћу кућама својим распуштени буду, да летину своју приберу; а Карађорђе, наредивши да се граница тадања добро чува, сам, с једном малом количином војске, оде к Београду.

У течају овог јесењег, 1805., године, времена, у више описаном положају свом, смедеревски Турци убију старешину смедеревске нахије, Ђушу, који је у вароши смедеревској пребивао. Колико је у једну руку свима старешинама српским жао било Ђуше, погинувшег из преваре, толико су се у другу обрадовали, што су им речени смедеревци Турци, дали прилику да и њих сасвим очисте и да и према другим Турцима, овај њихов нечовечни и неверни поступак, за изговор имају. И тако поводом овог смедеревских Турука поступка, Карађорђе сабере на хитну руку нешто војске из београдске и крагујевачке нахије и из све смедеревске, те на град смедеревски удари. Он се није дуго држати могао, јер га је Карађорђе жестоко, и без сваке поштеде, са топовима и кумбарама тући почео, и тако шести дан, под ударима топова и кумбара, барјак предаје покажу, и кључеве од града, победиоцу у руке предаду. С Турцима јабанцима, који су се међутим у Смедерево, које-од-куд прикупили, и који су и смедеревце на противно поступање према Србима подстакли, поступљено је по њиховој заслузи, а ерлијама смедеревским трговцима и занаџијама, и који су и баштине своје у месту имали, дозвољено је било у вароши

смедеревској остати, и мирно и покорно, под влашћу српском живити, занате своје радећи, трговину водећи, и баштине своје обделавајући. Град пак, и све њему принадлежеће, Срби заузму, и на место убијеног Ђуше, Карађорђе сад постави за старешину над нахијом и градом, брата његовог Вујицу. Сад Карађорђе по договору са осталим старешинама, и Совет, из манастира Боговађе, у Смедерево премести, и число чланова његових приумложи. Осим проте Матије Ненадовића, који је уједно јошт и као депутат од нахије ваљевске, и председатељ био; осим Јована Протића, депутата нахије пожаревачке, и осим Петра Чардаклије, који се у советнике рачунао, ако и није сад у Смедереву био, буду поиспостављани: Младен Миловановић, за нахију крагујевачку; Јанко Ђурђевић, за нахију смедеревску; Милоје Здравковић, за нахију ћупријску; Аврам Лукић, за нахију пожешку, чачанску и рудничку; Вукоман Н. за нахију јагодинску, и Павле Поповић, за нахију београдску. Доцније, неки су од ових депутата другим лицима позамењивани, а и број је њихов по продужујућем се простору граница Србије приумложаван. Совет овај преместивши се сад у Смедерево, и приумложивши се са члановима, отпочео је и круг делања свога по мало у оном размиривати, у чему је Божа његовом секретар држао, да је неопходно нужно и посаму општу ствар, да је размири, а то је била финансија. Приходима, који су се тада имали, и могли имати као: од оно мало порезе, која се по невољи, морао од народа узимати, као у новцу, а каткад и у марви, а тако исто и приходима од скеле, и ђумрука савских и дунавских, од превозних скела на Морави, и од других неких извора, који су по приватним наређенијама неких старешина, отворили се, а о којима нити је било рачуна, нити се знало есапа, ни ћитапа; а потребе оновремене за ствар општу све су се већма умложавале, а нису се имале чим подмиривати. Јаков Ненадовић заузео је био све скеле пограничне на Сави, од устија колубарског па до Ми-

тровице, Васа Чарапић, на Дунаву, вишњичку и грочанску. Јошт покојни Ђуша заузео је био смедеревску, а сад је прешла у руке брата њетова Вујице. Миленко Стојковић заузео је био све скеле на Дунаву од Дубравице па до Голупца; Петар Добрињац заузео је био све превозе на обалама Мораве; и Милан Обреновић, на његовом крају, отворио је био пограничне састанке, и на овима уредио те се и нека ђумручна такса наплаћивала од оног, што је који један другоме, на овим састанцима, придавао или мењао.

Божа Грујовић увидио је оваково стање финансије српске јошт пре него што је овај Совет постављен; а откако је постављен, он се са члеловима, и у Вољавчи, и у Боговађи о томе договарао, па кад се сад, речени Совет, у Смедерево премести, и са члеловима приумложи, онда он предложи Карађорђу да се ова ствар финансијална уреди; и да би то уређење општом вољом оснажено било, да се тога конца ради сад и скупштина у Смедереву сазове.

Карађорђе и сам с једне стране, врло здраво осећајући слабо, или боље рећи никакво стање финансије; а с друге стране увидивши у овом делу добру намеру Совета, он одмах распише за предложену му Советом скупштану, и у истом расцису, свима старешинама и на знање даде, зашто се ова скупштина сазивље. У првој половини Декембра месеца 1805. године скупштина се у Смедереву сабере, али на њу не дође ни Јаков ни Васа Чарапић, ни Миленко ни Добрињац, ни Милан. Можда не би дошао био ни Вујица, али му се скупштина тако рећи, код његове куће држала.

Сви више упоменути што нису на ову скупштину дошли, јамачно зато доћи нису хтели што су држали: да се без њих, онај посао уређења земаљских прихода нити уредити нити из њихових руку узети може. Али Карађорђе, у договору са Јанком Катићем и осталим старешинама, предлог овај Совета: да све скеле на Сави,

Дунаву и Морави, и поред скела и наплаћивање ђумручне таксе на пограничним местима, која се сад у рукама српским налазе одобри и Совету на расположење уступи с тим: да Совет постави на свима реченим скелама и ђумруцима људе, под могућом платом, па да ови људи, као народни служитељи, дужности скелеџија и ђумругџија по пропису који ће им се дати, испуњавију, и рачуне, заједно с новцем о Митрову и Ђурђеву дану сваке године, Совету у касу народну предају.[4])

Гласови о разбитију Афис-пашином не само што су Порту узбунили и разјарили, те је она сад, скадарском паши Ибраиму, и босанском Беќир-паши налоге издала, да они обојица јошт од сад (од Новембра 1805.) почну се спремати и војнике прикупљати, како да на пролеће (1806.) готови могу обојица бити, сваки са своје стране, уједанпут на Србе ударити, разбити их сасвим и у покорност Девлету их довести, или их сасвим утаманити; него су и у Петербург пре стигли, но што су Петар Чардаклија и прота Алексије, тамо приспели. Из овог догађаја са Афис-пашом увидео је и император Александар да су Срби кадри не само дахија отрести се и растерати их; него да су у стању и суверена сили одапрети се, па зато је он и о молбама српским, њему подношенима, и о самом њиховом уздигнућу, судећи по опстојатељствама која су се придогађала, врло добро по интересе своје промислио и рачун схватио.

Кабинет руски и ову двојицу депутираца, који су из Цариграда избегли, благонаклоно је примио, за сва претрпљена страданија утешио их, народу српском благодетелствовати обећао им, но и њима као и оним првима, поред свега другог препоручи: да Карађорђу и свима старешинама по препоруци, жељи и совету царском кажу, да се они јошт једанпут с молбом султану непосредно обрате.

———————

ПРИМЕДБЕ

[1] Из овог прошенија нигде, ни из једне врсте не увиђа се да су Срби тада од Порте између осталога, и градове захтевали. А Вук у „Даници“ његовој за 1834. годину о овој истој депутацији српској, и о овом прошенију српском на Порту описујући другу годину српског војевања противу Турака, на страни 29. почињући вели: „По овим гласовима Срби око Ђурђева-дне учине скупштину у Остружници, и одреде Стефана Живковића који им је прошавше године из Земуна почео џебану давати, и Проту из Шопића (из нахије београдске), да иду у Букурешт, па оданде с Чардаклијом, који како је отишао, у Србију још није ни долазио, у Цариград, да у име народа ишту од султана, да Срби турскоме двору плаћају одсеком за све даџије, а у земљи сами да суде и да управљају; а да би им то тврђе и постојаније било, да им се допусти, да се у све градове по београдском пашалуку метне српска војска, да их она у напредак чува“. За потврдити и уверити читајући свет да су Срби у више неведеном прошенију од Порте и градове сад захтевали, Вук, у продужењу своје речи о томе каже: „Истина да Стефан Живковић који је Турке познавао боље него ико други од Срба проговори, да ће Турци тешко градове дати Србима у руке, додајући још и то, да Турци цариградски не броје у Србији градове само оне, у којима се данас живи, него и Рам, и Кулич, и Борач, и Бог зна колико још пусти зидина у Србији има (о којим зидинама, Живковић, нити је шта чуо ни знао, да их у Србији има), које су у Цариграду све градови записани, и диздари њихови улефу једу; но други доказујући, да се код таки силни Турука, који свога цара обично слушају по својој вољи, ни на каке уговоре ослонити не може, док су год градови у њиховим рукама, не допусте, да се то изостави“. А на страни 39. исте „Данице“ вели: „Кад српски посланици дођу у Цариград, и предаду Турцима своју молбу, Турци се упропасте видевши шта раја иште, па стану псовати и викати: Шта ћераји градови? Ово није раја, ово су хајдуци“. По овом садањем Вуковом казивању нису Турци само Карађорђа за хајдука држали, него све Србе, а то значи сву рају.

Могуће је, да је при овом договарању и советовању, шта треба од Порте сад искати и о чему молити, била реч и о том, да се и градови ишту; могуће је да је и Стефан Живковић знајући само за Београд, Шабац, Соко, Ужице, и Смедерево онако доказивао, као што Вук каже, да Турци градове не ће дати; али да је ово и у молби српској написмено стављено, и да су Турци у Цариграду то из молбе српске увидили, због тога упропастили се и викати и псовати почели; то никако није истина, а ето пред нама и само прошеније стоји, из кога се, ни једног једитог словца, о томе не види.

16. година има до данас, т. ј. до 22. Маја 1861. године, кад се ове врсте пишу, откад је V. част „Голубице“ на свет изишла, у којој је, и у речи стојећи српска молба, на султана, напечатана. Вук је ову књигу одмах имао у рукама, а без сумње је у њој морао видити и прочитати речено прошеније па и видити: како је он противно истином

садржају његовом, у „Даници" својој за 1834. годину, написао. Није се чудити што је Вук овако што неистинито написао, но за дивно је чудо, што он оваку неистинитост, у тако дугом времену, нигде и никад не хтеде јавно порећи, као што је у књизи његовој, „*Правителствующи Совѣтъ Сербскій*", по садањем казивању књаза Милоша, догађај на Сеници, који је Вук 1828. године описао, као истинит, сад порекао овим речима: „Леополд је Ранке у својој књизи: Die serbische Revolution казао по мојијем ријечима, да је Карађорђије Сјеницу онда узео на јуриш, али ја сад на своју и свију нас срамоту [који су то „свију нас", ми не видимо никога другог осим Вука] морам казати да то није истина". А зар је оно, што је он у више наведеној „Даници" његовој написао, да су Срби 1805. године и градове од Турака у молби својој искали, истина? И зар овако што неистинито написати, наштампати и свету предати није Вуку срамота? Није Вук ни оно о Сеници порекао због срама, јер је у Вука прилично дебела кожа на образу, него је он то учинио да угоди књазу Милошу. Дакле, за угодити књазу Милошу могуће је Вуку све учинити, али за хатар чисте и јасне истине, тешко је Вуку што порицати; јер ако то начне чинити, слабо ће му што непоречно и остати.

[2] Овако је Тодор Филиповић или у Србији прозвани „Божо Грујовић" у Србију дошао из Русије. (Оцу Божином и Михаиловом било је име Груја). А да је овако дошао, о том сведоче и рукописи проте Матије Ненадовића. Шумадинка 1856. године, број 100., страна 605. Дакле није онако, као што је Вук у „Даници" његовој за 1834. годину, на страни 28. и 29. написао, наводећи тако, као да се је речени Тодор Филиповић, сам српским депутатима, понудио и наметнуо се не упомињући нигде ни о томе, да је Тодор Филиповић заједно са Атанасијем Стојковићем нарочно чрез посланичество руско у Бечу, позван за у Русију.

[3] Овако је Совет у Србији, за Карађорђева времена, постао, и прва реч о постановлењу и уређењу оваког надлежателства, и на овај начин изишла је из уста Боже Грујовића. Никако пак по совету оног из прве господе, Руса, који је Проту Ненадовића и остале, у Петербургу питао, ко им је старешина у Србији, и који им је, по казивању Вука, препоручивао: да ваља да поставе Совет састављен од људи из свију нахија који ће народом и земљом управљати, и заповедати свим старешинама. (Овај Вуков из прве господе руске, господин, ако је ово, што нам је Вук казао, истина, да је он Проти и осталима препоручивао, морао је бити далеко гора ћускија од сваког најпростијег Србина; али ми држимо да овако што, један просвештен из прве господе руске, и то као Рус, никако није могао Проти и његовим другарима препоручити). Смешно је како Вук сам себи противречи. Описујући ово, како је тај мними, из прве господе Рус, Проти и осталима, више наведено препоручивао, у књизи његовој: „Правителствующи Совѣтъ Сербскій", на страни 1. продужујући реч своју о више наведеном, вели: „Ово Проту Ненадовићу и Јовану Протићу буде врло по вољи, јер су знали да Јаков, Протов стриц, и Миленко Стојковић, који је Јована Протића одредио на овај пут, никако не би ради, да им Карађорђе заповеда". (За чудо како Вук ништа није казао, како се овака препорука онога Руса, допадала Петру Чардаклији и Божи Грујовићу.) Из оваког мишљења и казивања Вуковог следује закљученије, као да би, кад је препорука онога Руса била по вољи Проти

и Протићу, и Јаков и Миленко радо пристали да им Совет, а не Карађорђе, заповеда. А овамо, кад је Совет постављен, Вук опет овако у „Даници" његовој за 1834. г. на стр. 51., у „Правит. Совѣту Сербском" 1860. г. на стр. 3. каже: „Српске поглавице пристану и поставе Совјет, али управо нијесу знале, шта ће то да буде; него су Јаков и Катић [Видите! овде је Миленка изоставио.] и други гдекоји већи, мислили, да Совјетом мало зауздају власт Карађорђијеву, а Карађорђије, мислио је да њиме плаши Јакова и Катића, и друге, који би му се противили; а сви су мислили да ће Совјет само којекакве ситнице судити, па и то онако, како они хоће, а остало све да они сами уређују и заповиједају по својој вољи". Није ли све ово, неким од делатеља па пољу Карађорђева времена Вуку показано, већ сопствена његова измишљања и мнења, па и ова никако не премерена, и ни с чим не сравњена. Вук у овом кратком и блиском једнога к другом причању, у два маха пишући и говорећи о једној и истој ствари, на једном месту вели, као што је више наведено: Проту Ненадовићу и Јови Протићу врло по вољи буде препорука онога из прве господе Руса, да се у Србији постави Совет, који ће земљом и народом управљати, и свима старешинама заповедати; јер су знали, вели, да Јаков и Миленко никако нису ради да им Карађорђе заповеда, дакле, као на заповедање Совета они би пристали; а на другом, и то одмах после оваковог његовог казивања вели: „Српске поглавице пристану и поставе Совјет, али управо нису знале шта ће то да буде; него су Јаков и Катић, и други гдекоји већи, мислили, да Совјетом мало зауздају власт Карађорђијеву", дакле мало да зауздају, а не да не би ради били да им Карађорђе никако не заповеда. Па на послетку каже Вук, како су све старешине о том Совету мислиле, па кад су тако мислиле, онда је наравно следство да и томе, и таковом Совету, оне (старешине) никако нису ни желиле ни мислиле подвласне бити, као што је онај Рус из прве господе руске Проти Ненадовићу и његовом другу Протићу саветовао.

[4] Да је само ради овог уређења о приходима земаљским у опште ова скупштина на концу 1805. године у Смедереву, по предложењу Совета, држана; а никако за то: да се Совет за највећу власт у земљи прогласи и потврди, као што је Вук и у „Даници" његовој за 1834. годину, на страни 52. и 53., и у „Правителствующем Совѣту Сербском" 1860. године, на страни 4. описао, додавајући: да је Карађорђе, видећи да му се власт из руку хоће да узме, изишао па поље, па са својим момцима опколио ону кућицу гди је Совет био, и да је помолио кроз пенџере пушке и повикао: „Напоље, курве, по души вас" и проч. Да је за ону цељ као што је мало више речено, у Смедереву тада скупштина држана, о томе смо се ми уверили у Бесарабији, у Хотину, од Јанка Ђурђевића, члена реченог Совета, секретара Карађорђевог Јанићија Ђурића, Вула Илића и Антонија Пљакића, који су нам и казивали, како је зло са више упоменутим приходима земаљским, до ове скупштине, руковано. Ова последња двојица, као и Јанићије свагда су били неразлучни од Карађорђа, док први није постао комендантом смедеревским, а други, војвода Карановачки; па тако дакле, као неразлучни, били су уз Карађорђа и на овој скупштини. Знајући ми о овој скупштини, као што смо описали, кад добијемо више упоменуту „Даницу" Вукову, и видимо, како је он догађаје више упоменуте скупштине наопако описао и проч., онда знајући, да је Прота Ненадовић у истом Совету председатељем био, једва дочекамо

да се с њим у Београду састанемо, и овај наш састанак догоди се на измаку 1834. године, у кући г. Цветка Рајовића при вечери. Гостију је било више, зато после вечере, изазовемо ми г. Проту на страну и о овом описанију Вуковом упитамо га, а он нам одговори да је речена скупштина у Смедереву држана за ту цељ, као што су нам и она горња четворица показала; да Вук лаже, но да му та лаж његова сад пролази: додајући: какве би ми сви, који смо се тада у Совету налазили, били будале, а нарочито покојни Божа, кад би тако што за нас и добро било, да још онда тако чинимо, кад још никаква стална изгледа нисмо имали, шта ће од свега нашег уздигнућа бити; јер су Турци не само свуд око нас, но и међу нама, а и Русија, којој смо се обратили, све нам је једнако советовала: да се султану с молбом обраћамо.

Вук у књизи његовој „Правителствующи Совѣтъ Сербскій" на страни 4. у примедби под 5.) и сам каже: „Године 1839. у пролеће ме је Прото Ненадовић пред људма у очи корио и карао и готово ружио за ово, говорећи да то ништа није истина, то јест: ни да је Карађорђије изишао на поље, ни да је с момцима пушке на прозоре промолио и т. д. али његов братучед г. Јефрем Ненадовић, који је и сад жив, одговори му: Ја сам чуо од мога оца, и од свију старешина у Бесарабији слушао тако, као што каже Вук да је било".

Сад да видимо да ли што важи и ово казивање Вуковог сведока. Прво: сведок каже да је од свог оца чуо, а отац његов, као што је и сам Вук у „Даници" за 1834. год. на страни 53. написао: „Јаков, ваљада бојећи се од своје нахије, тако далеко ићи и с Карађорђијем се у граду затецати, није ту био ни дошао". Дакле Јаков никако на овој скупштини није био, за кога Јефрем каже, да је од оца чуо. Друго: кад је Србија 1813. године пропала, и кад се 1814. у Бесарабију отишло, г. Јефрем Ненадовић био је млад и у сваком достатку живећи господичић. Он је највећу бригу тада имао сваки дан лепо се обући и накитити, па онда, и то свако јутро отићи у конак Карађорђев, тамо се обрнути дваред три, и после тога отићи у кафану, и тамо се с руским официрима забављати, купујући од њих златне сатове, с којекаквим украшенијама, дресиране за параду лепе коње, гајтане од перла за сатове и таке исте навлаке за чибуке. Он је врло слабо осећао пропаст Србије, ни мало се није онда интересирао за догађаје у Србији, врло се слабо са осталим старешинама састајао, осим Младена Миловановића; а и самим старешинама није тада било ни до састајања ни до разговарања, јер су били сви потрешени, и без нигде ништа остали, а кроме тога није других старешина тада ни било у Хотину, осим више упомянуте четворице, који би што о често поменутој смедеревској скупштини, и догађајима на њој, показати знали, јер су сви, од доцнијег времена старешине биле. И треће: г. Јефрем, није се дуго ни бавио у Хотину. Срби су дошли у Бесарабију управо у половини Октобра 1814., а г. Јефрем, у почетку Јануара 1815. отишао је из Хотина у Варшаву, у руску службу; а ми смо, са свима остали у Хотину, и са свима две године и четири месеца, неразлучни били, интересирали смо се дознати све шта се у Србији догађало, разговарали смо се са свима, запиткивали смо за свашта и имали смо доста и доста пута прилику слушати и међусобне њихове разговоре, па најпосле и поречкања њихова због разних догађајева у Србији; и никад ни једног не чусмо: ни да је речена скупштина за штогод друго била

сазвана, ни да је Карађорђе имао потребу онако са Советом поступити, као што је Вук написао. Напослетку, ако је све ово довде наведено, мало за уверење, да је речена скупштина само оног конца ради, у Смедерево зазвана, као што смо ми описали, нека се узме у расмотрење и оно писмо, после ове скупштине издано од Совета бимбиши Петру Добрињцу, које је писмо Вук и у „Даници“ 1834., и у „Правителствующем Совѣту Сербском“ по други пут наштампао, и кад се из овог самог писма, какова су и свима другима, који су што од народних добара заузели, издата и послана била, јасно види какав је посао био у речи стојеће скупштине, онда само по себи се разуме и види, да и Карађорђе никакве потребе није имао онако према Совету поступити.

Није ни мало за чудо што Вук није ни најмање, на више упоменуто писмо, од Совета Добрињцу послато које је он сам у две књиге дао наштампати, хтео вниманије обратити, које би га само, довољно уверило за што је у речи стојећа скупштина тада у Смедереву држана, нити је хтео о том помислити, да је Карађорђе онда, онако са Советом поступио, да ли би тај Совет и даље тек онако ћутећи, на свом месту остао. Та природно је, да би чланови тога Совета, који су сви важни из народа људи били, осим једног митрополита Леонтија, помислити морали: „Кад је Карађорђе овако, код скупштине према нама поступио, а шта он не ће кадар бити с нама учинити ако му се што од наших послова не допадне, кад ми будемо сами? него дај да се ми уклонимо, џаба ти и Совета, кад нам је на овај начин, живот у опасности“. Велимо, није ни мало за чудо што Вук на ово двоје није хтео вниманије обратити, јер је пишући о догађајима у Карађорђево време, и намећући и оно што није било, час Карађорђу, а час Младену и другима, који су се Карађорђеве законите стране држали, с намером овако писао, а ту намеру његову довољно показује и књига његова: „*Правителствующи Совѣтъ Сербскій за времена Карађорђева, или отимање ондашњи величаша око власти*“. Јер из целог овог описанија нити се шта друго види, нити зна ни разуме, осим да и сад у најновије време, књазу Милошу покаже, како је он и сад јошт ревностан потавнитељ свега онога што сјаје. — А да књазу Милошу никако није ишло у рачун спомен о Карађорђевом времену, особито спомен о каковом сјајном делу његовом, то је он фактически у многим приликама показао. Ово је Вук, врло добро знао, па је према томе и у списима својима следовао, за хатар које стотине талира. —

КЊИГА V.

По самој руској историји, о рату турско-руском, од године 1806. до 1812. списаној генерал-лајтнантом и членом Војеног Совета, Михаилевским Данилевским, у ч. 1. гл. II. стр. 10. види се, да је император Александер, јошт у течају године 1805., намеру имао с Портом заратити се. Речени историк вели овако: „Въ исходѣ 1805. видя измѣненіе въ прежнемъ дружескомъ расположеніи Порти къ Россіи, Императоръ Александеръ повелѣлъ собрать въ южнихъ губерніяхъ армию, подъ началствомъ Генерала Тармасова, и приказалъ ему расположить войски такъ, что бы по первому повелѣнію могли они немедлено переидти черезъ Днѣстеръ, подробно узнать о состояніи крѣпостей и силъ турецкихъ въ Молдавіи и Валахіи, и обходится пріязнено съ пограничными жителями Молдавіи, [тада је била Бесарабија погранична част Молдавије] не подавая Туркамъ ни малѣйшаго повода къ разрыву мира“. А зашто није император тада могао издати налог да се и преко Дњестра у књажества пређе и формални рат отпочне види се из исте историје, у којој речени историк више наведени перијод продужавајући, овако вели: „Ввѣреная Тармасову армія, неполучила окончателнаго образованія, и назначенія въ составѣ ея войска сбиралисъ медлено, по тому что главнія сили Россіи были тогда послани на помоцъ Австріи, значителные корпуси наши находилисъ

въ Гановерѣ, и Јоническој республикѣ, и формировались резервы на западной границѣ.“ У оваковом стању ствари Русије, и промишљавању императора Александра о могућности објавлења Турцима рата, били су, више упомепути депутати српски у Петербургу. Из овог повествованија речене историје види се, да је Русија сад заплетена била у два рата: противу Шведске, и противу Наполеона, врло снажног и вештог непријатеља, због којих ратова, ако је и желио император Александар Порти доказати, да је он у стању, поред два упомепута рата, и њу уздржати од нарушавања постојећих између Русије и ње уговора, није се усудити могао, без благопоспешног времена, ову намеру удејствовати.

Рат и следства једног зарађења никад не могу бити математично прорачунана; јер готово свакад, рећи се може, при најбољем обозренију и разрачунењу, у самом почетку једнога рата појаве се такова опстојателства, која се никако пре предвидети нису могла, и која тек онда, кад је рат отпочео, правом узроку његовом насилно, или умишљено други вид даду, а често пута из тога, и такова се препјатствија појаве, која надјачати заратившa се страна у немогућност доведена буде. Император је Александер, може се рећи, врло добар и могућан рачун од свега у смотрењу зарађења свога са Портом, водио, као што ће следства, нарочито у отношенију на овај вопрос српски, показати. Он и ове депутате српске из Петербурга отпусти са најбољим уверавањем о својој благонаклоности, покровитељству и о старању његовом за улепшање будућности и судбине народа српског, придодавши к томе и овима савет свој: да се старешине народне, поред свега досад између Порте и Србије догодившег се, јошт једанпут Порти с прошенијем, у име свега народа обрате, обећавши им, да ће и његов посланик у Цариграду са свима могућим силама дејствовати, да Порта праведне и умесне жеље народа уважи. Овакав совет император давши српским депутатима морао је

имати у виду: 1. Ако он у стању буде Порти рат објавити, на који је као што је мало више речено, смерао, да тај рат Србе у договарајућем се, а не у помиреном стању са Портом затече, како би и они (Срби) при почињању и продужењу у речи стојећег рата, налазећи се већ у движенију према Порти, и за сопствену ствар, и за интерес Русије, полезни бити могли.*) Он је (император) овако за то мислио, што је држао: кад се Срби с прошенијем Порти обрате, да ће она упустити се у договарање са Србима, и у премишљавање, шта може Србима дати, шта ли не дати, и да тако и о томе промишљавајући и договарајући се, не ће за време договарања, и наоружаном руком на њих нападати, па можда их с већом силом него што је Афис-пашина била, и сасвим овладати и покорити, које би за случај ползе рата горе упоменутог, сасвим штетно било; особито ако би се Русија са спремањем и отпочинањем истог, на неко време задржати морала. 2. Ако никако не узмогне Порти рат објавити, да тим начином Србе у стању молбеном, и по томе као повином према Порти одржи, како би и он, у таквом случају, и као пријатељ Портин, и као сострадатељ једног угњетеног, и молећег се своме суверену за олакшице народа, без икаквог подозренија на њега од стране Портине, код исте боље и удесније дејствовао.

Срби, сад већ знајући да оне две паше, у прошлој књизи споменуте, скадарски и босански, скупљају војску, и спремају се наступајуће 1806. године, преко лета ударити на Србију, нису пропустили о том мислити и про-

* Тек свуда сопствени интерес и поједине људе, и најмоћније државе управља! Само је мука, што јачи то сме пред целим светом и отк ровено казати, пак да му се нико не само не зачуди, него му јоште и за право даде. Напротив тога, кад слабији према јачем на свој интерес мислити почне, онда га одмах јачи осуђује за неблагодарна, и за неискрена. У случају ако интереси јачега захтевају, да слабији и пропадне, то никаква неправда за слабијег не треба да буде; к томе не треба слабији противу тога ни да се тужи, а ако и то учини онда се таково што, од јачега слабијему, у преступленије, грубост и неполитичност вмењава.

мишљати, како ће се и њима одупрети, и противу њих одржати. Овако промишљавајући нађу они за нужно границе своје к Видину и к Нишу протегнути, и распространити; к Видину зато, да се теснаци Мирочких Планина заузму, и бар на Горњем Ђердапу запреке учине, да Турци од Видина ни сувим ни водом не би могли навише проћи, те и с оне стране на Србију напасти; а к Нишу, да такође згодне теснаце по великом такозваном „цариградском друму“, густе шуме по левом брегу Бугар-Мораве заузму, а на десном: да засеку путове, и тако да са обе стране Мораве препреке турској војсци и пролазењу, и у нападању учине. Они су држали да се само овако, при имајућем наступити нападању турском, помоћи могу, и зато по општем договору, у Октобру месецу 1805. Миленко Стојковић удари на острово Пореч, који по не великом противљењу малога числа Турака у њему десивших се, освоји, и преко Мирочких Планина уђе у Крајину, да и ову уздигне, или бар да оваким дејствовањем својим Турке адакалске и фетисламске (кладовске) заварава, и на себи самом уздржава. Миленко је одмах у Мирочкој Планини заседе поставио, а тако исто и покрај Дунава ниже Пореча, и више Пореча, па и сам Пореч учинио је готово сваком непријатељском нападању неприступним. Ове наредбе Миленкове од велике су користи биле, јер Турци из ових страна, у нападању скадарске и босанске војске на Србију, нису могли одонуд ову потпомоћи. Миленко се јуначки држао, и сва је напрезања фетисламских и адакалских Турака, да би продрли сувим или водом у пожаревачку нахију, и даље осујећавао. Петар Добрињац, у исто време, освоји паланке: Параћин, Ражањ и Алексинац. Он је покушавао сад и Сврљик-Бању освојити, али у том за овда успети није могао. Да би се одржао у овим местима, и да би дао важност једном оваковом свом освојењу, он одмах отпочне, на десној обали Бугар-Мораве, између Алексинца и Ражња по предложењу и плану мудрог и јуначког ка-

петана Влча Цикића, градити шанац, кога су Срби назвали „Делиград“ а Турци „Делилогор“. Овај шанац, које сад у самом почетку, а које доцније, тако је био утврђен, и са свима градским потребама за одбрану снабдевен, да је не само сад, противу нападања скадарског паше, поводом кога је и сагpaђен, упоран и неприступан био, него је и доцније, свима нападајима турско-руменлијске војске, и намереном њеном продирању у Србију, непоколебимо пут препречавао. Младен Миловановић освоји Крушевац и Јастребцом за тада границу постави, и јаким је стражама утврди. Јаков Ненадовић, притврдивши све шанчеве и заседе по свим згодним местима, која су за дочекивање босанских Турака, при нападању њиховом на ваљевску нахију згодна била, с почетком раног пролећа 1806. спусти се с једном чашћу војске своје к селу Забрежју на обали савској где се један стари аустријски шанац налазио, да Турцима и по води и по суву, пут к Београду препречи, ако би Ћеһир-пашина војска кроз Китог пробила се, и ако не буду кадри и други шанчеви и засеке српске, од Шапца к Београду, разбити или бар уздржати. А Милан Обреновић, са капетаном Радичем, и другим на оном крају Србије старешинама, упусти се у Стари Влах и новопазарску нахију, да би уздигао и тамошње Србе, како би и с оне стране уздржани били Арнаути и херцеговци Турци, да не пристану уз Беһир-пашу, и да му собом не ојачавају. Он у овим крајевима и шанчеве подигне на местима, зовомим „Катиће“ и „Деретин“ и у њима, с нешто војске, нареди проту Милутина и Новачића, да од оне стране Турцима се указују, и сметају им напредовати. У Старом Влаху, намера Миланова једва је дочекана од фамилије кнезова старовлашких, који су се Рашковићи звали, и пред којом је сад Максим Рашковић кнез, глава био. Поп Лука Лазаревић огради шанац у Љешници, а у Китогу нареди добре заседе по друму водећем к Шапцу, које, ако и не узмогну турску силу задржати, али ће јој бар отештати

пут и пролазак за Шабац. Од Шапца пак овамо, по путу к Београду, један сат од Шапца, пред самим Мишаром, наређена је била војска српска, под главном управом Луке Лазаревића и проте Матије Ненадовића, да пази на Шабац, и да уздржава Турке, ако из Шапца са главном силом Беђир-пашином до Шапца продрети могућом, к Београду науме поћи. На овом је месту т. ј. на Мишару, Карађорђе мало доцније, оградио шанац, и Турке који су све друге препоне преодолели и к Београду упутили се, жестоко и за тада за њих ненакнадимо, потукао и разбио.

Пре свега овог, што је у Србији у овој сад наступившој 1806. години чињено, и горе упоменути у књизи IV. депутати српски из Петербурга у Србију поврате се, и она уверења и онакав совет од императора Александра Карађорђу, и осталим поглаварима српским донесу и саопште. Карађорђе, одмах по овом нареди да се скупштина држи, и ову у почетку Јануара 1806. у Остружницу позове. На овој скупштини, сочини се и треће прошеније на име Султана, и опреми се са Петром Ичком, кнезом Милићем, Живком Параћинцем и Стефаном Јефтићем писаром Карађорђевим у Цариград. То прошеније било је садржанија следећег: *)

Всевисочајши, Силни Царе и Султане,

Милостивејши наш Господару!

Више пута смо се усуђивали полагати пред подножијем В. В. наша покорна прошенија, којима смо В. В. уведомљавали о нашем нешчастију и нашој патњи. Стењући оплакујемо наше стање, које нас приморава квасити крвију нашом ону земљу, на којој смо се родили. Ми смо молили В. В. да би нама својим верним рајама отеческо своје заштићеније даровали против невоље, која нас мори,

* Види „Голубица" ч. V., стр. 135—141.

и избавили нас од оног тирјанства, које је извор свију наших зала. Ми смо такође покорно представљали В. В. и она средства, којим би се толика зла укинула, ми смо и начине подносили, ко новом преобретенију наклоности В. В. како на ползу нашег народа, тако и на умложење дохода, који би В. В. из притјажанија Сербије происходили.

Учинили смо такође вишекратно предложеније Високом Дивану, и изложили му јасно наше патње, које су целом свету познате. Представили смо В. Дивану и то, да су они разбојници, који су нашег гувернера Мустафа-пашу убили, први јединствени узрок, и поглавити извор свију зала, која нас муче, и која ће можда и наше потомство угњетавати. Еј! он нам је отац био, сада га више нема! После његове смрти изабраше нас она чудовишта за жертве свог свирепства, гонише нас, поотимаше нам имања, злоставише наше жене и децу, и на конац стадоше убијати најотменије људе, како мирске тако и свештенике.

У крајњој овој невољи обраћали смо очи на престол В. В. од куда би нам помоћ дошла, но сва наша покушенија, остадоше, по несрећи, бесплодна: и нама не остаје друго, кроме жалосног уверенија, да смо помоћи и прибежишта лишени, и сами себи остављени.

Кад је један народ мучен таковим страдањем коме сам повода дао није, и које је по ужасности својој противно свим Божјим и човечанским законима; кад под угњетенијем на небо вопијући стење; је ли му замерити, ако се побрине, остављен будући сам себи, о деци својој и своме добру? После вишекратних наших тужба благоволело је на конац В. В. послати нам свога пуномоћника Бећир-пашу, да би он издејствовао помирење и воспоставио мир и покој. Овај дошавши врло је лепо започео, но не буде довољно предосторожан, и падне у замке злочинаца, који нађу начина домамити га у град, и тако би његов улазак у град, и конац његове власти.

Гушанац-Али и његови приврженици, затворивши пашу, лише га сваке могућности дејствовања, и положе га у стање совршене зависности од њих. После тога добију и наша дела сасвим други вид; злочинци наставе своја свирепствовања, и приморају нас платити за откуп живота Беђир-пашиног 200 кеса, а за примиреније крџалија морамо преко обичног пореза знатну једну суму платити. Продужавајући своја разбојничества, утешњавао је Гушанац-Алија новог гувернера Сулеман-пашу тако, да је овѣј све оно морао потписивати и заповедати, што је Гушанац-Алији воља била.

Исти овај Гушанац-Алија, који је после злодејског живота чрез 17 година у злоковарству далеко доспео, и пређе тога и у другим провинцијама царства немире уздигао, издавао се овде пред лаковерним, да он у име Цара град чува, да он чествује достојинство Сулеман-паше, и шта више да све у споразумљенију с њиме чини. Вишекратно је Сулеман-пашу у стању затвору подобно доводио, и често смртију претио му. Овим дакле начином одузимала нам се сва надежда о бољој будућности, а с тим више, што је одмах за тим, почео палити села около Београда; није било злочинија, која он починио није.

Обеспокојеније наше због ових злочинстава умложила је још она вест, да се босански и други паше, против нас оружају; против нас, који се никада икаквој мисли одавали нисмо, која би В. В. непријатна бити могла. И ми и данас не знамо, којим смо поступком немилост В. В. на нас навукли! од чега страшнији удар није нас могао постићи. Нисмо ли ми у наше, и наше деце име заклели се остати свагда верни подајници В. В.? Ми смо ти били, ти и остајемо. Ми смо готови плаћати мирију по досада уобичајеном начину, а платићемо и двогубо ту суму, за знак наше признателности и совршене оданости. Једина милост, коју од В. В. просимо и непрестано желимо, јесте та, да нас В. В. височајшим ферманом избави од угње-

тенија, под којим смо досада стењали, и да нам тим ново битије дарује.

Сузним смо очима често запросили за нас и децу нашу милост В. В., вишекратно шиљали наше депутате у престолни град, да пред ногама В. В., положе наша прошенија, изложе В. Дивану наше жалбе и запросе воспоставленије поретка у овој нешчастној провинцији; замоле, за утеху стадалцима, и укидање наших патња чрез две године. Ej! очекивали смо милост а на нас се просу гњев!

Боже! да ли смо осуђени ко искушенију већих зала? да ли ће војинство нашега владатеља против нас поћи? С једне стране забрањује нам се обрана противу наших угњетатеља, а с друге нам стране нужда прети, да ћемо морати сразити се с војском нашег владатеља не имајући притом другог изгледа, кроме известне наше погибели!

Ако В. В. војинство на нас управи, ми волимо сви изгинути, него опет приклонити се под јарам наших мучитеља, под којим стењемо од толиког доба без помоћи и отлакшања. — Обратите В. В. подобно сунцу благодатни поглед Ваш на нас, разсмотрите по високој својој мудрости оне нагоне, због којих би на нас, своју верну рају, војску послали! Исход сваког рата неопределим је у напредак; ми можемо од војинства и уничтожени бити, но какво год било вечно определеније, неће на нас спадати узрок оног, што се збуде збило. Кад је правда са света прогната, волемо умрети него живити, и предпочитујемо смрт животу. Боље је умрети него носити окове ропства, без надежде икад освободити их се. Живот нам је на терет, и ако смо осуђени са потомством нашим на вечито ропство, волемо сами жертвовати своју децу, него их оставити свирепости наших угњетатеља. Из паденија нашег неће В. В. никоја полза проистећи; В. В. губи, истребљавајући своје поданике и одузимајући им начин,

да могу приносити к државним потребама, и носити закона бремена. Нами дакле друго не остаје, него умрети, али ћемо падајући задобити славу, да смо предпоставили смрт срамотном ропству. Убијством нас уничтожавају се поданици, који почитују В. В. и готови су крв своју за Вас пролити, и који друго не желе, него остати под Вашим скиптром, взирајући В. В. после Бога за највећег свог благодатеља.

Но ако праведно небо, заштитник невиности; услуша наше уздисаје, и помогне нам противустати нашим непријатељима, не ће ли слава В. В. изложена бити? Не би ли полезније било како за ову пограничну провинцију, тако и за сво царство, кад би В. В. око своје милостиво на нас обратило, и на тврдим основима создало наше благостање у место уничтоженија огњем и мачем?

Ми дакле торжествено изјављујемо пред Богом, В. В. и целим светом, да желимо за увек остати Ваши поданици, и да ћемо тачно плаћати данак, принадлежећи владатељу, кога нам је Бог даровао; но ни ми, нити деца наша не ћемо се наново подвргнути јарму наших мучитеља, нити можемо на друга условија пристати, него на она која се содержавају у прошенију, које смо под првим Мајем В. В. поднели, и молили В. В. да нам оно одобрите, и потврдите ферманом, што нам је неопходно нужно.

Ако В. В. не би уверено било о справедљивости наших желанија, ми мислимо, да би В. В. комисију одредило, која да развиди ствар међу нами и нашим угњетатељима; и ако се нами кривица докаже, да смо ми проузроковатељи, готови смо крвљу грех наплатити, но ако се наша невиност докаже, може ли нам В. В. отказати обновленије своје милости?

Припадајући к престолу В. В. молимо Всевишњег, да Вам шчастљиво дуговечно, и славно владаније дарује, да

би тако срећу имали бити и називати се с подврженијем најдубљим Вашег Величества Милостивејшег Господара
у Остружници 12. јануара 1806.

Препокорни и верни раје српски

Карађорђе Петровић
комендант

Протопоп Матија Ненадовић
у име целог свјаштенства

Кнез Сима Марковић

Лука Лазаревић
војвода шабачки

Миленко Стојковић
војвода пожаревачки

Вујица Вулићевић
војвода смедеревски

Стефан
кнез од Пазара

Јевта
кнез јагодински

Алекса Кукић
кнез ужички

Лазар Мутавшевић
кнез драгачевски

Новак
кнез соколски
у име целог народа српског.

Као што се види, и у овом прошенију описали су Срби све туге и невоље, које су их на овакав један устанак принудиле, и молили су султана да царско своје вниманије на праведне њихове молбе и тужбе обрати, и да им судбину и будућност њихову олакша, на начин, као што су у другом свом прошенију, под 1. мајем, прошле године, молили. Но као што су они, умесно, слабу надежду имали, да ће Порта праведно уважење и овој њиховој молби дати, не пропусте они и двор аустријски, о подношенију овог прошенија султану, известити, а уједно и молити га за посредствовање код Порте, колико за уважење њихових молби, толико више и зато: да би Порта, од изданих скадарском и босанском паши налога одустала бар дотле, докле конечно решеније и на ово њихово прошеније не изиђе. Они су (Срби) преко двора аустријског, и кабинет руски о свему, на предреченој

скупштини учињеном, известили, па поред осталог и њега су, у оном истом смислу молили, као и двор аустријски. Како је двор аустријски ову молбу Срба примио, и шта је по њој чинио, видити се може из следујућег писма ерцхерцога Карла.*)

„Млогостручна ваша страданија, којима сте од неколико година изложени, приволела су ц. кр. двор да посредствује за вас при бл. Порти; а и мене су равно умложене ваше патње узбудиле, да оправим писма, на пограничне паше и позовем их, да се од насилних мера уздрже, очекујући новије налоге свога двора.

Пријатељска сношенија, која постоје међу овим двома царствима, дају нам поуздану наду, о поспешном исходу дела; а да би то толико известније получило се, нуждно је, да и ви са ваше стране од сада мирни будете, и уздржите се од свега, што би могло гњев Порте обновити или умложити.

Усрдно участије, које о вашем стању узимам, и жеља, принети ко утехи вашој, колико од мене зависи, приволела су ме на речени поступак, кога добром успеху, толико се надам, колико га и желим.“

Шта је пак и кабинет руски, у следству оваковиx известија и молбе Срба предузимао, такође из следујућег писма књаза Чарторијског, министра иностраних дела, посланику Италијском у Цариград посланог,**) на увиђење представља се:

Његовом Превосходству Господину Италијском

у КОНСТАНТИНОПОЉУ

Господине!

Император је примио писмо од поглавара српског народа, којим ови Њ. В. моле, да би он за њих посредствовао при султану Селиму.

* Види „Голубица“ ч. V., стр. 145—146.
** Види „Голубица“ ч. V., стр. 142—145.

Ово нам је писмо приспело преко новог деловодитеља аустријског, који је од скора амо дошао, и који нам је саопштио, да су Срби подобни корак учинили и при Н. В. императору аустријском.

У критическим опстојателствама ових времена, види се удобно императору, да се на ползу овог народа што дејствује, не само за предупредити она зла следства, која која би Порта прва искусила, но да би јој тако сохранио један сувишак сила који би јој врло потребан био, кад би у случај дошла, да се против спољашњег нападаја брани.

Јоште пре примљења тога писма уразумели смо, да се Порта са свију страна справља да на њих нападне, и к повиновенију приведе их, што ови управ никад одрицали нису. Без да се упуштам у испит нагона, који су Порту на изванредашњу преправку узбудили, овде само то примечавам, да ако би они незнатни напредци, које су Срби учинили, и могли служити за повод нападати на њих, опет се мора с друге стране допустити и то, да су они нечувеним злочинијама турских чиновника принуђени били уздићи се, и збацити несносни јарам, молећи султана свог владатеља да им дозволи да сами собом управљају, и обећавајући точно набљуденије свију дужности добрих и верних поданика.

Слаби онај успех, који су и поред вашег посредства имале молбе Срба истицао је можда из надежде, коју је Порта имала, да ће она овај народ кога она за бунтујући взира, пре или после силом подвргнути себи, но сада не верујем, да се каква известност у томе показује.

Географическо положеније Србије доводи ју готово у непосредствен додир са новим притјажанијем Француза; а ових је система позната, да они никакву прилику не пропуштају, где се могу уплести у дела својих суседа, како би их поработили, или бар втеченије на њих задобили; даље, помислити је и то, да ће Срби у очајанију крајње силе своје напрегнути, и ако буду принуђени

бирати међу пропастију и покровителством Француза, лако је видети куда би се склонили. И ово би ваљало, да министерство отоманско у призреније узме, пре него што ступи ко извршенију своје намере против Срба.

А и полагајући стучај, да та намера узима успеха; какву отуд ползу имала би бл. Порта? Она би с тим сопствене своје силе ослабљивала излагајући известном губитку своје војинство, а не добивајући друго за накнаду своје штете кроме развалина храброг једног и верног народа. Напротив опраштајући им великодушно, дозвољавајући им слободни развитак својих сила царство би у више призренија добило, једно што би војинство своје сохранило, а друго имало би у Србима заклон на оној части царства, која је данас највише опасности изложена.

Шиљући вам оригинално писмо Срба, препоручујем вам по нарочитој заповести Н. В. да то писмо сообштите министерству отоманском, а и примечанија содржана у овој депеши. Додаћете, да у призрењу данашњег стања дела, држи Н. В. за нуждно посоветовати то, своме сојузнику султану Селиму, да он повуче покривало заборавности на прошла, да обраћа своје попеченије на то, како би он храбрости Срба у будуће ползовао се; и да не чини војена приуготовленија противу Срба, но да их на такову точку постави, с које би отоманска војинства спољашњем нападенију с успехом противустати могла; да одобри ово прошеније о управљању њиховом, и наплаћивање данка од стране њихове земље; *да они дужни буду давати Порти помоћ и у војинству, кад би ова у рату била.* Ово је начин за присојузити овај народ интересима свога владатеља, и Н. Имп. Вел. би велико удовољство чувствовало, кад би султан Селим спасителним овим советима следовао. Н. Имп. Вел. би взирало уваженије ових совета као знак пријатељства султанова

чему би са своје стране Н. Имп. Вел. отраду дало, како би се томе прилика указала.

С. Петербург 3/15. фебруарија 1806.

Књаз Чарторијски

Како су Срби, на предреченој скупштини, оно више упоменуто прошеније сачинили, и с надлежним потписима снабдели, одмах су га, са већ упоменутим, Петром Ичком и прочима, и у Цариград послали, али, као што су се слабо надали каковом успеху, и уважењу од стране Портине, и као што су они добро познавали Турке, и њихов начин делања и поступања, нису пропустили не само и даље на већ заузетим и освојеним местима, добро на опазу бити, него и колико је више могуће, спремати се противу више упоменутих паша на супрот стати. У ово време, као што се из писма Карађорђевог од 29. маја ове 1806. године написаног и посланог Петру I. владици црногорском, види, обратио је вниманије своје и господар црногорски, или бар поинтересирао се узнати, шта Срби у Србији раде, и како овамо ствари њихове према Турцима стоје. Карађорђе је једва то дочекао, и тим поводом за придобити помоћи и од стране Црне-Горе и Херцеговине у предстојећем нападају више упоменутих паша, одговори он реченом владици и то: у оном истом смислу у ком је и онај под 29. мајем из Смедерева одговор. Овај први одговор Карађорђев или никако до владике није ни дошао, или се дуго где задржао, па зато речени владика, и по други пут под 7. мајом, као што се то из другог одговора Карађорђевог, од 1. јулија, види, однесе се писмено Карађорђу. [1]) и [2]).

Порта је, са расматрањем ове српске молбе и са упуштањем у договарање са Петром Ичком, оклевала, премда је Ичко, тобоже, успео код Порте израдити, као: да Срби одсеком, у име свију дација дају 1800 кеса, и да седи царски мухасил са 150 Турака у Београду, а у осталом да се сами Срби међу собом, како за добро нађу,

управљају. Но како Порта никаквим ферманом, потврђеним хатом царским, и ово оволико није хтела Србима обзнанити и ојемчити; а међу тим оклевала је, или нарочито није хтела опозвати своје налоге, издане горе упоменутим пашама, то, не узимајући ни у какво призрење пријатељска писма ерцхерцога Карла, већ јединствено држећи се налога Портиних, обе речене паше у почетку Јунија, ове 1806. године, и то најпре са стране Босне, на Србију наступати отпочну.

Срби наредивши се и утврдивши, као што је мало више речено, и како до сад, тако и овда држећи: да њима свакојако предстоји гинути, а кад је тако, да је боље своју већ у неколико задобијену слободу и домовину на мегдану јуначком бранити и одбрањивати него на предавању ропском гинути, одапру се жестоко, премда је на свима позицијама главним и мањим, осим Миленка Стојковића, који је из Пореча на Дунав, а из Мироча на сувоземну турску војску пазити морао, осим Петра Добрињца, који је са 3000 војника, опседнут будући у Делиграду, овај бранио, и осим Карађорђа, који је са једно 4000 људи Београд у опсади наизменце држати морао, једва да су до 16.000 војске имали, а Турска је сила превозилазила 60.000. Босанска Бећир-пашина војска још с почетком Априла, начела је, на тадање границе Србије наступати, а Ибраим-паша скадарски, покоривши с леве стране Мораве горњу част коју су Срби уздигли и завладали били, око половине Јунија дошао је на Делиград. Босанска војска није сва наједанпут на Србију нагрнула. Наследствене паше, капетани и бегови босански и херцеговачки, кад је који спремљен био, онда је и полазио, и у Србију улазио, па како је који с које стране у Србију улазио, тако је одмах и ударао, не ишчекујући на друге, и држећи по прозуклој својој охолости, да с голотрбим Власима или Рацима, или рајом, једва се што посла и имати може; а Срби су овако једног по једног, са четама њиховим дочекивали, и врло

добро проразређивали. За пример да наведемо овде бој овакових насртача Турака на Чучугама. Познато је већ да су млоги из ваљевских Турака, кад су Ваљево, у почетку 1804., оставили, у Соко отишли и тамо се сместили. Између овакових био је и неки Џора - Осман. Овај Џора како чује да ће Бећир-паша на Србију да нападне, почне се спремати са својим сокољанима да и он и другови његови за овај случај готови буду, па како сребрничани Турци, сад у овом њиховом општем походу, понасепце из Сребрнице преко Дрине пређу, и у Соко дођу, тако то речени Џора-Осман, и његови сокољани, једва дочекају у мисли: да они први на Србију нападну, да им се крви напију, и да се по вољи напљачкају свакојака добра, а нарочито лепе марве и младих Српкиња. Џора дакле са својим сокољанима и сребрничанима, којих је до једно 2500 било, спусти се из Сокола у ваљевску Посавину, а Срби, премда су га потпазили, нису га хтели ништа дирати, док им до згоде није дошао. При селу Чучугама дочека га с једно 300 момака Живко Дабић, а да би још поузданији био, он је давши на знање и Луки Лазаревићу, и овога себи у помоћ позвао, те таман кад му и овај у помоћ пристигне, и Џора им Осман на згоду изиђе. Живко и Лука заседи су били са својом војском у једним чучукским виноградима покрај пута — куд је Џора са својом војском имао проћи — иза плота ових винограда, који су још пре добро поприутврдили, да им на сваки случај и за шарампов служити може, па кад речени Џора са својом војском туда удари, а Срби из заседа својих, како су старешине наредиле, поочередно плотуне на Турке оборе. Турци у први мах одапру се, али кад виде да ватра српска не престаје, и да се они гомилом разређују, онда се смету, не знајући куд ће сад, да ли натраг откуд су и дошли, или напред к Београду. Срби опазивши ову њихову сметњу, ногама пред собом оборе свој плот и повичу „јуриш!“ — Тек што су ови изрекли „јуриш“, а и Јаков са Цинцар-Јанком, све

коњаницима, недалеко бивши, и пуцњаву пушака чувши, присне, те ту скупа русвај од Турака учине; и Цора са остатком, нагне натраг бегати. Јаков га је терао до изнад Ваљева, а одавде дочекан од Кедића, теран је до Сокола, но у овај четовођа Гача, из села Скадра, недалеко од Сокола одстојећег, не дадне му умаћи, но га са својих 300 четника одатле даље потера, те сиромах Цора једва с неколико друга својих преко Дрине у Босну преброди. Овако су Срби ове босанске охолњаке и по другим местима, а нарочито у Китогу планини, кроз коју су морали пролазити, јер је отуда к Шапцу пут, дочекивали једног по једног, и поприлично крњили, и пролазак им отештавали, али никако нису могли по све препречити Беђир-пашиној војсци улазак у Мачву, и Шабац.

Да су обе ове турске војске наједанпут у Србију наступиле, па да Турци особито Бошњаци и Херцеговци нису по све охоли били, већ да су умешније и брижљивије поступали, Бог зна би ли кадри били Срби одржати се, а овако, како је ишло, српска војска, по већој части, прибравши се сад сва у Мишар, и са придошавшим јој Карађорђем, са нахијом крагујевачком, једном чашћу нахије београдске са кнезом Симом Марковићем, и са рудничком, са Миланом Обреновићем, приумложивши се, до конца Јунија четири жестока напада турска не само одржи, него на послетку и победителница буде. Шарампов или шанац Карађорђем на Мишару саграђени, и борци у њему неустрашимошћу Карађорђевом управљани, решили су дело борбе Беђир-пашине са Србима. У свима почасним бојевима, а нарочито на Мишару, мложество је босанске војске изгинуло. Босна је у овима изгубила млого својих гласовитих јунака, наследствених капетана и бегова. Између осталих погинуо је овде и онај знаменити и наследствени капетан Кулин. Њега је Лука Лазаревић на превари убио; позвао га је на мегдан, а међу тим заседу наредио, па таман кад је Кулин полетио на хату с голом сабљом Луки на мегдан, а заседа, прикривена,

из пушака опали, и Кулина убије. Овај Лукин поступак није честит по карактеру јуначком; али је врло добро у општу ползу пристао, јер с Кулином обезглавило се 2—3 хиљаде војске турске, која је тек за њим и уз њега пристала, а Лукин је живот за Србе, и за будућност врло нужан био. И тако после боја на Мишару, једна већа част босанско-турске војске растурена, принуђена буде повратити се у Босну, а друга мања, са Скопљаком Сулеман-пашом, Асан-пашом сребрничким, Ћани-пашом травничким и Али-пашом зворничким, затворити се у град шабачки.

Кад се овде овако срећно с Божјом помоћу, сврши, онда Карађорђе наредбу изда, те Јаков Ненадовић са свима осталима, осим њега (Карађорђа) и оних, које је он са собом довео, град Шабац наново опседне и тући га стане; а Карађорђе сад похита Делиграду у помоћ, који је Ибрахим-паша са млогобројном војском опсео, и беспрестано га за шест недеља из топова и кумбара био; но не дошавши ни до половине пута к Делиграду, добије известије од Петра Добрињца да је Ибрахим-паша Делиград сасвим оставио, и у Ниш са својом војском повукао се. Обрадован оваковим успесима, Карађорђе изда Милану Обреновићу налог, да одмах, са рудничком и пожешком нахијом, и уздигнутом већ ужичком, прикупивши ако је могуће и старовлашане, Ужице опседне и к предаји принуди, а сам се поврати опет на Врачар к Београду.

Уступљењу Ибрахим-пашином узроци су били: разбитије Бећир-пашино, и приближење Карађорђево, о чему је он (Ибрахим) преко својих шпијона извештен био, а нарочити и најглавнији узрок је био оваковом његовом изненадном повлачењу сасвим приближавајући се рат руски, који и ако формално од стране руске није још био отпочет, али су Руси књажевства Молдавију и Валахију, са својом војском већ заузели били.

скупштини учињеном, известили, па поред оста
су, у оном истом смислу молили, као и двор а
Како је двор аустријски ову молбу Срба прим
је по њој чинио, видити се може из следују
ерцхерцога Карла.*)

„Млогостручна ваша страданија, којима ст
колико година изложени, приволела су ц. кр. дво
средствује за вас при бл. Порти; а и мене су равн
жене ваше патње узбудиле, да оправим писма, н
ничне паше и позовем их, да се од насилних мера у
очекујући новије налоге свога двора.

Пријатељска сношенија, која постоје међу ови
царствима, дају нам поуздану наду, о поспешном
дела; а да би то толико известније получило се, н
је, да и ви са ваше стране од сада мирни будете,
држите се од свега, што би могло гњев Порте обн
или умложити.

Усрдно участије, које о вашем стању узимам, и
принети ко утехи вашој, колико од мене зависи, п
лела су ме на речени поступак, кога добром успеху
лико се надам, колико га и желим.“

Шта је пак и кабинет руски, у следству овак
известија и молбе Срба предузимао, такође из следу
писма књаза Чарторијског, министра иностраних д
посланику Италијском у Цариград посланог,**) на у
ђење представља се:

Његовом Превосходству Господину Италијском

у КОНСТАНТИНОП

Господине!

Император је примио писмо од поглавара срп
народа, којим ови Њ. В. моле, да би он за њих пос
ствовао при султану Селиму.

* Види „Голубица“ ч. V., стр. 145—146.
** Види „Голубица“ ч. V., стр. 142—145.

„Въ тоже время Михельсонъ вошелъ въ связи съ Сербами, уже два года находившими ся въ возстаніи противу Порти. Началникъ ихъ, Георгій Петровичъ прозваный Чернымъ, успѣшно острижалъ посыланія противу него турецкія войска и велъ войну народную со всѣмы ея жестокостями. Прежде перехода своего чрезъ Днѣстеръ Михельсонъ отправилъ тайно чиновника къ Черному Георгію, сообщая ему, что Императоръ соизволяетъ на покровителство Сербамъ, и оказаніе имъ пособія, коль скоро дѣла бывшія тогда еще въ нерѣшителности, дозволятъ оказать имъ помощъ, обнадеждавая, что во всяком случаѣ Серби могуть полагати ся на попеченіе Его Величества о возстановленіи спокойствія ихъ. Тогда же доставили Михельсону изъ Петербурга 13,000 червандовъ, для отправленія къ Сербамъ, когда послѣдуеть разрывъ нашъ съ Турціею. Узнавъ о переходѣ руской арміи черезъ Днѣстеръ Серби ликовали, увѣрени въ низложеніи турецкаго владичества. Добровольно и единодушно присягнули они: сражаться за едну съ Русскими вѣру, честный крестъ и православнаго Россискаго краля. Въ такомъ положеніи были сербскія дѣла при вступленіи Михельсона въ княжевства. Ченый Георгій просилъ его отправить въ Сербію русски отрядъ, но желанію его нельзя было удовлетворить. Надлежало сперва утвердиться въ княжествахъ, нераздробляя нашей малочисленной арміи. До тѣхъ поръ Михельсонъ снабжалъ Чернаго Георгія деньгами, обѣщая ему прислать войско весною. Такъ началисъ наши сношенія съ Сербіею. Въ послѣдствіи они развилисъ въ большемъ обѣмѣ и находилисъ въ тѣсной связи съ веденою противъ Порти войною".

Овај чиновник Михељсонов, преко кога је он своја сношенија са Карађорђем отворио и отпочео, био је поручик руске војске и прозивао се *Новокрещеновъ*, но као да није био природни Рус. Њега су у Србији звали *капетан-Илијом*; то му је име било. Он је, као што је нама Анта Протић у Смедереву казивао, из Ковина у Смеде-

скупштини учињеном, известили, па поред осталог и њега су, у оном истом смислу молили, као и двор аустријски. Како је двор аустријски ову молбу Срба примио, и шта је по њој чинио, видити се може из следујућег писма ерцхерцога Карла.*)

„Млогостручна ваша страданија, којима сте од неколико година изложени, приволела су ц. кр. двор да посредствује за вас при бл. Порти; а и мене су равно умложене ваше патње узбудиле, да оправим писма, на пограничне паше и позовем их, да се од насилних мера уздрже, очекујући новије налоге свога двора.

Пријатељска сношенија, која постоје међу овим двома царствима, дају нам поуздану наду, о поспешном исходу дела; а да би то толико извесније получило се, нуждно је, да и ви са ваше стране од сада мирни будете, и уздржите се од свега, што би могло гњев Порте обновити или умложити.

Усрдно участије, које о вашем стању узимам, и жеља, принети ко утехи вашој, колико од мене зависи, приволела су ме на речени поступак, кога добром успеху, толико се надам, колико га и желим.“

Шта је пак и кабинет руски, у следству овакових известија и молбе Срба предузимао, такође из следујућег писма књаза Чарторијског, министра иностраних дела, посланику Италијском у Цариград посланог,**) на увиђење представља се:

Његовом Превосходству Господину Италијском

у КОНСТАНТИНОПОЉУ

Господине!

Император је примио писмо од поглавара српског народа, којим ови Њ. В. моле, да би он за њих посредствовао при султану Селиму.

* Види „Голубица“ ч. V., стр. 145—146.
** Види „Голубица“ ч. V., стр. 142—145.

Ово нам је писмо приспело преко новог делводитеља аустријског, који је од скора амо дошао, и који нам је саопштио, да су Срби подобни корак учинили и при Н. В. императору аустријском.

У критическим опстојателствама ових времена, види се удобно императору, да се на ползу овог народа што дејствује, не само за предупредити она зла следства, која која би Порта прва искусила, но да би јој тако сохранио један сувишак сила који би јој врло потребан био, кад би у случај дошла, да се против спољашњег нападаја брани.

Јоште пре примљења тога писма уразумели смо, да се Порта са свију страна справља да на њих нападне, и к повиновенију приведе их, што ови управ никад одрицали нису. Без да се упуштам у испит нагона, који су Порту на изванредашњу преправку узбудили, овде само то примечавам, да ако би они незнатни напредци, које су Срби учинили, и могли служити за повод нападати на њих, опет се мора с друге стране допустити и то, да су они нечувеним злочинијама турских чиновника принуђени били уздићи се, и збацити несносни јарам, молећи султана свог владатеља да им дозволи да сами собом управљају, и обећавајући точно набљуденије свију дужности добрих и верних поданика.

Слаби онај успех, који су и поред вашег посредства имале молбе Срба истицао је можда из надежде, коју је Порта имала, да ће она овај народ кога она за бунтујући взира, пре или после силом подвргнути себи, но сада не верујем, да се каква известност у томе показује.

Географическо положеније Србије доводи ју готово у непосредствен додир са новим притјажанијем Француза; а ових је система позната, да они никакву прилику не пропуштају, где се могу уплести у дела својих суседа, како би их поработили, или бар втеченије на њих задобили; даље, помислити је и то, да ће Срби у очајанију крајње силе своје напрегнути, и ако буду принуђени

у народу: у Старом Влаху, кнез Максим Рашковић, који се са староплашанима одмах подигао, како је Милан Обреновић, по препоруци Карађорђевој, и у Стари Влах са војском српском продро: Милан Дринчић из села Теочина; прота Милутин, из села Гуче; Јован Курсула из села Цветака; Михаило Радуловић, из села Милићева; Михаило Радовић, из села Равни; Алекса Поповић, из села Субела; Арсеније Лома, из села Драгоља; Антоније Пљакић из села Каменице у Гружи; Милић Кедић, из села Суводања; Живко Дабић, из села Јаутине; Стојан Чупић, из села Нојаје; Милош Стојичевић Поцерац; прота Никола Смиљанић; Петар Николајевић (Молер) из села Бабине Луке; Јанко Поповић (Цинцар-Јанко). А на страни крушевачкој постављен буде за војводу, над срезом јасичким, Ђорђе Симић и Павле Цукић. Овај је родом из села Крчмара нахије крагујевачке, и био је у момаштву при Карађорђу, врло одважан и храбар војник. А на страни прекоморавској, под командом Миленка и Добрињца, такођер изишли су на глас јунаштвом својим и уређивањем војске: Илија Барјактаровић, Стефан Синђелић, кнез Момир, из села Лучице код Пожаревца; Живко Шљивић и Милија Здравковић мудрим понашањем својим у народу. Но и осим свију више упоменутих било је још и више Срба, који су се с преданошћу за општу ствар устанка, у сваком смотренију одликовали, на које је доцније Карађорђе вниманије своје обратио и наградио их.

Сви више упоменути не само да су названи војводама, него су им поред старешинства и команде опредељене, осим Станоја Главаша, који је на свагда остао војводом без команде али с великим уважењем и призрењем на његове заслуге. Овакових титуларних војвода с мањим и већим заслугама и призренијама, било је и више њих доцније, као: Момир Стојановић, војвода лесковачки, Риста Исајловић, војвода прокупачки, и Петко и Никола Поповићи војводе нишевачке. Предели ови, од којих су ове војводе званија носили, никако нису Ср-

бнји припадали, но се је о томе радило да се и они уздигну, будући су сви ови, о којима је реч, из исти предела били, но на велику жалост, Србија је у више описаним догађајима, изгубила Јанка Катића, велеважног у сваком смотренију Србина. Он је раније, него што је већа сила српске војске противу Бошњака око Шапца сабрати се могла и пре него што се Карађорђе од опсаде Београда одвојити, и к Шапцу отићи могао, с Врачара, са једно хиљаду војника тамошњој војсци у помоћ отишао и с Луком Лазаревићем заједно, у шуми села Крнића, од Шапца, по друму к Београду пошавши, један сат удаљеном улогори се, па ту с Луком заједно чувао друм да Турци к Београду не продру; али један дан, и то лицем на свету Тројицу ове 1806. године, кад су њих двојица сели ручати, са мртве страже дотрчи им стражар и каже, да су Турци изишли из Шапца, и у великом броју упутили се овамо. Како то њих двојица чују, и не доручавши, уседну на своје коње, и с војском изиђу Турцима на сусрет. Они са својом војском истина су Турке са њиховом штетом, у Шабац силом повратили, али и Катића грозна смрт прогута. Он је зрном турске пушке у шумарицама прикривеном, с коња свога, на земљу, без душе оборен. Лука га је достојно оплакао, и матери га земљи предао. Катић је једини из првоначалних старешина који је све друге, ликом, стасом, ходом, и другим движенијем тела, памећу, трезвеношћу, разговором, дрзновеношћу где је ова потребна била, и постојаним истиним јунаштвом превасходио. Знао је и турски добро говорити. Његове заслуге за отечество и род, и у овом кратком времену његовог јавног живота превосходније су од свију других, тим више, што су оне свакад на себи носиле печат истине, чисте и најсавршеније љубави к роду и отечеству. Он је на све стране у помоћ летио, као и сам Карађорђе, и да није тако наскоро ишчезао, јамачно би он прво место после Карађорђа, достојно заузимао, без да је он таково тражио, и за њим грамзио, као што је

такових већином било. Хајдук-Вељково јунаштво, о коме се говорило, певало, и до сад у књижевним списанијама превозносило, само је могло за присенак, према јунаштву Катићевом узети се, тим више, што је јунаштво Вељково преиспуњено било свакојаким иступленијама, и што је доста и доста пута, због грабежа његовог по видинском пашалуку од суседне браће наше Бугара и клетвом пропраћено било. — Место Јанково заступио је рођени брат његов Марко Катић; но овај ни у чем ни нанешен није био на Јанка, и за кратко време трајао је. Он је убијен на једној свадби због љубавних интрига, па из признателности према заслугама Јанковим, и други брат његов, Стефан, постављен буде за војводу у нахији београдској, кнежини турийској. Главно пак старешинство, како је Јанко погинуо, прешло је на кнеза Симу Марковића, који истина није био за управитеља какве војне команде, али честитост његова способна је била и овај недостатак у неколико надокнађавати. [3])

Срби, угњетавани и утешњавани будући безграничним варварством турским, више су пута до сад, кад већим, а кад мањим гомилама, осим појединости, из Србије у пограничне пределе аустријског царства исељавали се, и тако је Србија по већој части, готово више пуста била, па мало по мало, као такова и у непроходиме шуме, планине и пустоловине претворила се. Ретко је где опазити се могла равна чиста пољана, плуг, њива и клас пшенични. Главни друмови веома су се сузили, и с једне и с друге стране обрасли су били у тако густе шуме, да путник, ако би се на коју драго страну с пута свратио, морао би у мрачним тим шумама заблудити, и изгубити се. Странпутице су само домаћим житељима познате биле. И ово мало житеља Србије, који су се у овом подигнућу у Србији затекли, свагда су од честих нападаја скитајућих се Турака, у овим својим мрачним, дубоким и непроходним планинским гудурама, као у каквим неприступним градовима прибежиште и тврди заклон налазили; једним

словом, принуђени су били позверити се и жалосни свој живот у гудурама планинским вечито проводити. Но ове исте густе шуме, у које је Србија на жалост као зарасла, биле су сад при овом уздигнућу српском, њима од велике помоћи и ползе. Јер колико је решителна воља и храброст у овом њиховом предузећу приносила, толико су им, и ови њихови природни градови доприносили. Да њих није било, као што је малина Срба била, и као што нису са оружјем, барутом и оловом, особито у самом почетку, снабдевени били, а и као што нису вични и слободни били, с почетка, пољским биткама, и противу свагда надвишавајућих их сила турских, које су кад и кад на њих, и противу њих долазиле, ништа учинити могли. Ови њихови природни и неприступни градови, и сад су им, при разбитију више упомenуте двојице паша, на руци били. Велике трупе ове двојице паша, нити су могле нити смеле странпутицама у Србију ући. Оне су главним тобоже друмовима предузеле свој улазак у Србију; а Срби то знајући, где су видили да им је од потребе, у отвореним местима закопали су шанчеве, и ове по могућности и знању утврдили; а по друмовима, с једне и с друге стране, у густим шумама, поиспостављали су заседе, те тако су и овим начином с помоћу Божјом успели, и са овим двема силама турским онако учинити, као што је мало пре испричано.

По повратку више упоменутог Хоџаћана у Цариград, Порта би јемачно јаче и строжије сад мере, него што су Афис-пашине, и више упоменуте двојице паша биле, противу Срба предузела, али то за овда учинити није могла, јер је и сам султан Селим III. у забуни био, једно због тога: што су јаничари у Цариграду негодовати почели на устројавање регуларне војске султанске, које је самовољном опстанку и оџацима угрожавало, па и о побуњењу свом противу престола договарати се почели, као што је та буна на скоро и планула, те и самог Селима с престола збацила; друго, што су се и у внутрености

овде онде, буне и отказанија покорности према правленију појављивала, као што је н. пр. Мула-паша, у најновије време, победивши, као са стране цара, Пазвачтогла, и освојивши Видин и овога пашалук, учинио се независним од Порте онако исто као што је и Пазвант био; а тако је исто и град Адакала под Рецепом стајао, не узимајући у рачун Али-пашу Тепеденлију, у Јањини, и Мехмед-Али-пашу у Египту, који не задовољавајући се оним што су заузели, и даље су се машали, и све једнако даље распростирали се; и треће, што је на то наступио и улазак Руса у Бесарабију, Молдавију и Валахију, премда улазак овај у предречене провинције отоманске, Руси нису прогласили за рат противу Порте, ни за нарушење целокупности монархије турске, већ само за мере, којима ће одржати Порту у границама оних уговора, који су до сад између њих и Турака закључени, а које су они (Турци) нарушавати почели. У оваковом стању ствари, за Порту врло смутних и опасних, она се је дуго борила и промишљала о том, шта би полезније за њу било за отклоњење ове последње опасности, или повући своје берате, којима је нове књажеве, без договора с Русијом, у Молдавији и Влашкој поставила, и тим свој аукторитет државни понизити, као што је тако и у 1843. години, у постављању књаза у Србији, учинити принуђена била, или с Русијом формало заратити се. Енглези, као тадашњи, по свом интересу, пријатељи руски, советовали су Порти да прво учини, представљајући јој опасности далеко веће, у које се она заплести може, ако се с Русијом у рат упусти, него што би јој одржање аукторитета, у овом случају важило. Но Наполеонов посланик у Цариграду, Себастијани, кога је цар са Русијом у рату био, противним советима својима, на своју страну Порту приволи, и она, увиђајући исполинске успехе Наполеонове у Европи, послуша совете Себастијанијеве, и око половине Декембра 1806. године она, Русији рат објави. Ишчислена опстојатељства, у којима се Порта на-

лазила, а нарочито ово последње, истина олакшавало је с једне стране, како сад, тако и доцније напредовање српског устанка; али с друге, ово положење Срба, у ком их је затекао овај турско-руски рат, млого је с ове стране олакшавало и Русима, који су само са 30.000 војске своје у предпоменутим књажевствима налазили се, кад им је Порта рат објавила. Срби су целу Босну и Херцеговину и западни део дуж целе Албаније, са целим пашалуком нишким, и половину видинског на себи удржавали, без чега би турска сила са 70.000 војске, противу Руса, непремено јача била. По овоме дакле никако, макар из чијих му драго рапорта изведен био онај навод, о рату овом, руске историје у гл. IV. на стр. 35. где се описује какве су и колике силе турске сад против Руса изишле, не постоји, који вели: „Босанскій паша выступилъ съ 20.000 человѣкъ къ Видину;“ јер као што је и мало више речено, баш ни 200, а камо ли 20.000, за све време трајања реченог рата, из више упоменутих турских провинција није могло ни смело никуд на другу страну отићи, изузимајући поједине Турке, који су за већи ајлук лакоми били.

Као што је већ речено, да се Карађорђе, по одласку Хоџакановом к Београду повратио, најтешње га опсео, и тући почео, тако је он сад охрабрен будући преласком Руса преко Дњестра, и већ уласком у пред упоменута кнежевства, имајући при себи и тајног чиновника руског, који му је од главнокомандујућег, нарочито ради откритија сношенија послан, још већма све силе напрегао, како би га (Београд) скорије освојио; јер то је требало сад што пре са Шапцем и Ужицом учинити. Он је у овом предузећу, којим је сам собом управљао, имао при руци две части, источну и западну, нахије београдске, готово целу смедеревску и крагујевачку, половину пожаревачке, мало ваљевске, и неколико бећара домаћих, и из Уруменлије, који су у крџалијама код Гушанца били, па оставивши га, Србима у њихов логор на Врачар, из

Београда пребегли. Ови бећари, или управо рећи хри-стијани крџалије, млого су вештином и храброшћу својом под командом бинбаше свога Конде, к брзом освојењу Београда допринели. Ове је бећаре правителство српско под платом држало, и они су врло лепе услуге у ратним пословима чинили. Пред свршетак Новембра месеца 1806. Карађорђе се на најближе одстојање к вароши бео-градској примакао, и тако, да Турци нити су одовод са сува, нити са стране Дунава и Саве, и сама припитателна средства, а камо ли какву другу помоћ добијати могли; али за то опет никаквог знака предаје за дуже времена показати нису хтели. Једно дакле поводом оваковог тур-ског противљења, а друго, што је већ и право зимње доба наступило, па није више могуће било на узвишеном и голом Врачару војску под ведрим небом, на зими и мразу уздржавати, нареди он да се у свануће 30. Но-вембра, јуришем на варош београдску удари. Војска је ову наредбу радо дочекала, и као што је наређено, пред зору, више упоменутог месеца и дана, после огласа који је Карађорђе једним топом учинио, сваки старешина, са својом командом, с места опредељеног му, на јуриш удари, и речена варош по жестоком противљењу Турака, после четири сахата, јаке и крваве с обе стране борбе, освојена буде. Доста је великих жртви на овом освојењу вароши београдске, са српске стране пало. Осим млогих јуначних Срба, који су се при овом освајању речене ва-роши израњавили, и од којих су млоги доцније не могући жестоке ране преболети, помрли, велика их је количина на месту изгинула. Гробови ових незаборављених хероја српских, и дан данашњи расејани овде онде по Врачару увиђају се. Камење вишеглавно, којим су гробови ови још онога времена, фамилијама погиблих испобележавани, зарасло је у земљу и маховину. Потомци њихови, који данас уживају врло слатке плоде њихових крвавих трудова,ваља благородну дужност у срцу и души да носе, речене гробове лавровим венцима окитити и учинити их, да нигда

испред очију њихових не ишчезну. Између овде сад падших жертви, налази се и знаменити војвода, Васа Чарапић. Тело његово погребено је у порти монастира Раковице, с леве стране цркве. Хладна плоча на гробу његовом и челоглавни камен, и дан данашњи посетитеље више упоменутог монастира, к себи примамљују. Натпис на челоглавном камену, једва се већ прочитати може! — Међу рањенима пак био је, и капетан Илија Новокрештени. Дан освојења вароши београдске био је дан св. Првозваног Андреје и Срби су тај дан, за све време њиховог тадашњег владања торжествено и општенародно светковали. На место погинувшег Васе, постављен буде брат његов Танасије Чарапић за војводу.

Срби су, т.ј. војска српска овде, при свему томе, што је Карађорђе разјарености препреке и ножем и пушком својом полагао, врло жестоко, са допавшима у руке им, Турцима, поступили, премда са свим тим ништа друго учинили нису, него отпочели враћати зајам.

Сад се сви Турци, који су из вароши умаћи могли, у град сабију, а Срби освојивши варош, и снабдевши се са нужним потребама, не пропусте и сам град, како се најбоље може, опсести и притеснити га, те тако и он 27. декембра, трећи дан Божића 1806. кључеве победитељу преда.

Гушанац-Алија и паша београдски, могли су ову предају града београдског још за неко време одложити, али кад су видели, да су Срби и у немачку аду, према самом граду, ушли, и из ове град тући отпочели, и почем већ сад ни с које стране помоћи се надати, ни у чем нису могли, а они раније понуде се Србима с предајом, но под уговором, да Карађорђе Гушанца, с његових до 200 крџалија, низ Дунав у Видин, слободна и невредима, на лађама пропусти, а тако исто и пашу са његовом пратњом и имањем, да у Ниш их пропусти и проправи. Срби су овај уговор примили, али га нису одржали. Карађорђе је, по намигају Новокрештеног, и пред одлазак Гушанчев и пред

пашин наредбе учинио, како да се с њима поступа. Гушанцу су дани били, за јемство његовог безбрижног проласка, и таоци, али зато опет, он је од наређених низ Дунав заседа, дочекан и тако потучен, да је једва он са петнаесторицом својих другара, и са таоцима српским, у једној лађи жив кроз наређене заседе српске, к Адакали промаћи могао. Можда су Срби нарочито ону лађу, у којој је Гушанац био и пропустили. Из Адакале Гушанац је српске таоце живе отпустио, с препоруком да Карађорђу кажу: да он по заданој вери поступа, и зато њих живе отпушта! Тако је исто и са пашом учинио. Како је он са пратњом и калабалуком својим из Београда удалио се, исти Срби ударе на њега, све његове потуку, њега самог убију и све његово имање разграбе.

Карађорђе, премда је био најватренији и најжешћи непријатељ Турака, и премда је он и најосветљивији био, опет зато, из до сад описаних његових дејанија, увидили смо га као човека тврда карактера, постојане речи и вере, из чега се и закључивати даје, да он не би ни с Гушанцем, особито с таоцима отишавшим, ни с пашом овако поступао, да му Новокрштени није намигнуо, да му тако учинити, присоветовао није. А зашто му је овај тако присовјетовао да чини? нема се шта друго на то одговорити, него: или да је имао налог тако чинити, да Србе на најсвирепији и најостврвљенији начин са Турцима завади и омрази, или из сопствене мржње побуђенија према Турцима. Еле како му драго, нит је овај совет Новокрштеног, нити поступак, у овом, Карађорђев човечан, а где су ползе, које би се из свештеног његовог обдржавања оваковиx уговора за велику намеру његову отуд задобити могле?!

Шапчани и ужичани Турци, премда су јако утешњени били, и премда им помоћ из Босне, одкуда су се они још једнако надали, никаква лако доћи није могла, — јер су Срби на свима местима, на којима су држали, да Турци из Босне овима у помоћ прећи и доћи могу, шанчеве закопали, и војском их и топовима снабдели, па поред овиx

и друмове изасецали, и заседе по разним местима поиспостављали — дуго су се противили предати. Најпосле, принуђени ватром, која се из топова и кумбара на њих без престанка просипала, а нарочито теснoћом у граду и крајњом оскудицом у хлебу, и другим жизненим потребама, предаду се победитељу своме Карађорђу, који је после освојења Београда, одмах к Шапцу, а по предаји Шапца, и к Ужицама отишао. И тако Шабац на концу Јануара 1807. а Ужице око последњих дана Фебруара, исте године, падну у руке Србима.

Са посадом шабачком сам је Карађорђе уговор о предаји учинио, а са ужичком: Милан Обреновић и Лазар Мутап. Посаде ове по уговору испраћене су биле у Босну са свим њиховим домаћим пртљагом и сопственошћу, које су већ врло мало и имали, а градови са свима њима принадлежећим војеним градским потребама, заузети су војском српском, и Карађорђе у првом наименује и постави Луку Лазаревића, који је већ престао био попом бити, и који се већ у мирско одело преобукао био, за команданта; а у другом, у договору с Миланом, наименује и постави за војводу Милоша Обреновића, кад је овај преболео рану, сад при освајању Ужица задобијену. И тако сад су се у рукама и влади Србаља налазила и четири града: Смедерево, Београд, Шабац и Ужице. Сад већ никакве оскудице у топовима, особито за опсаду, и за своје шанчеве, које су по разним местима устројавати принуђени били, нису Срби имали, а и барута су, и проче војене муниције, у реченим градовима, особито у Београду, прилично довољно задобили. Но у новцу све једнако је крајна оскудица била.

Јаков Ненадовић, који је заузео био главно старешинство над ваљевском и шабачком нахијом, по освојењу Шапца, уз који се сад и сва Мачва уздигла и окуражила, пређе с војском у нахију зворничку, Јадар и Рађевину, ове две кнежине наново подигне, па и шанчеве у Лозници и Јагодњи, за одбрану од нападаја турских из Босне,

подигне. Он је и сад опет покушавао Соколом завладати, али су му труди и жертве, које су овде пале, сујетне биле. Град се освојити није дао, премда је јако стражама српским стешњен био, и крила су му здраво подсекла се, а нахија соколска већ је к осталим частима Србије принадлежала, и старешина је у њој био, као што је о том једанпут већ казано, архимандрит монастира Рачe, Мелентије Стефановић. Ова нахија делила се тада на две кнежине: доњу и горњу; горња је она, која се данас зове „рачанска“ по монастиру Рачи, и која је сад придружена ужичком окружију, а тада се звала „бачевачка“ [сад су у место ове рачанске кнежине соколском окружију причишљене оне две кнежине зворничке нахије, т.ј, Јадар и Рађевина]. Доња пак, позната је под званијем „азбуковачке“ по селу Азбуковцу. И ова се доња кнежина делила тада на два кнежества, и час је одметала се од Турака, а час се опет предавала Турцима. Ово је трајало овако до ове године, а у ово време, Карађорђе, за старешину над овим последњим двема кнежинама постави Петра Николајевића Молера, који вичан будући положајима оних места, како на старешинство ово ступи, одмах и тврде шанчеве, на брду зовомом „Мрчко“ и недалеко од планине Влашић на брду зовомом „Баурић“ при селу истога имена, где је доцније суд ове нахије столицу имао, подигне. Мало касније по наређењу Јаковљевом, још је један тврд шанац на Рожњу ограђен. Овај је веома упорне препреке сваком покушавању турском чинио, и звао се „Дели-Држац“. Јаков је и над овом нахијом главним старешином био, и повиновење од старешина тамошњих, себи изнуђавао. Он се потписивао: комендант ваљевске, шабачке, ужичке и соколске нахије. С оваквим натписом и печат је имао. У овим крајевима, т.ј. у Подрињу, Турци су Бошњаци, у појединим и почасним гомилама, често на Јакова нападали, у намери, да продру у внутреност шабачке нахије, и даље, но он им се свакад здраво одапирао, и намеру им са штетом

њиховом осујећавао, и у Босну их натраг претеривао. Он се у једној од оваквих битки, код Лознице, Јунија месеца 1807. године, у ногу, у чланак, више стопале ранио, од које је ране дуго боловати морао, и по овоме други су његово место, на оним крајевима противу Босне, заступали. Овакови бивали су: или кнез Сима Марковић, или прота Матија Ненадовић, или Лука Лазаревић. Ова последња двојица, као и Петар Николајевић Молер, много су се са Јаковом кошкали, и носили око власти, јер су они признавали врховно повелитељство Карађорђево, држали да њима Јаков не може, чисто у своје име заповедати, а Јаков је опет држао, да: што је Карађорђе онамо преко Колубаре, то је он с ове стране исте реке; и тако он је хтео и о том све једнако, до 1811. године, док није дошао за попечитеља внутрених дела у Совет, настојавао, да се старешине, у више упоменуте четири нахије, а нарочито у ваљевској, шабачкој, и соколској, на Карађорђа не обзиру, већ да само њега и његове заповести слушају. Луки Јаков ништа учинити није могао; Молеру је, макар после три године сплео замке, по којима је Советом земаљским не само војводства лишен, него је и осуђен те је скоро једну годину дана у граду београдском окован на робији био. [Но, додуше, Молер је био, премда оштроуман, велики злопак у приватним односценијама]. А с Протом својим синовцем Јаков се наравнао једним писменим начином, од кога ево препис:

Свидетелство

Будући да нека распра и беда међу нами долу именоватим старешинама и нашим комендантом господаром Јаковом чрез безумије неких злочинцев родила се беше, која целој сиротињи нашој на погибељ клоњаше се. Того ради ми сви долу именовати старешине и поглавари наше нахије ваљевске скуписмо се у граду Кличевцу за ту беду и неваљало досадање поступање наше укратити, и сви јединокупно присуствујуште Господину протопресвитеру Матеју судисмо, и пресудисмо сви да господар наш Јаков врховну власт, као и што је имао опет узме, ми пак сви

њему да послушни будемо, тако куд он оком туд *ми скоком.* Једном речију ми потврђујемо све оне заповести синодске, што смо, и њима њину перву власт дајемо. И ми сви долу именовати старешине обећавамо се у будуће сваког таквог дела које би какву драго расправу међу нама старешинама замесити могло, клонити се. Који би се што преко тога опет чинити усудили, оће оштро каштиговани бити. Но сваки овако да судити има: перво да суди *кнез сеоски.* Што кнез судити не може, то да суди *буљукбаша од среза.* Што буљукбаша не може, да суди *кнез велики.* Што пак кнез велики пресудити не може, да пошаље коменданту од нахије. Што пак и комендант од нахије судити не може да прати у Синод, Суд Велики, и то ће се сваком судити и пресудити. И никакав старешина да се не усуди од суда синодског задржати [никога] но с писменом у суд да га пусти. Ми крива сваког у напредак обећавамо се њему [Синоду] у руке дати. И који би се усудио за кривца молити, ону исту каштигу да има примити.

Дано у граду Кличевцу, априла 25. 1806.

(М. П.)

Кнез Милован Грбовић и војвода.
Живко обрбуљукбаша
Милован обрбуљукбаша
Арсеније обрбуљукбаша
Максим обрбуљукбаша
Бранко обрбуљукбаша
Живко Дабић обрбуљубаша
Васил обрбуљукбаша
Ђорђе обрбуљукбаша
Бранко обрбуљукбаша
Гаја обрбуљукбаша
Јовица обрбуљукбаша
Живко буљукбаша
Мартин буљукбаша
Никола буљукбаша
Максим Филиповић
Кремaн буљукбаша
Миливоје Тадић
Јован Бабовац
Михаило Недић
Ранко Мишковић
Пеја кнез
Хаџи Мелентије архимандрит рачански.*)

* Са оригинала, из архиве Јакова Ненадовића преписано.

Овај докуменат здраво показује какво је стање, и одношење међусобно, у почетку више означене године, у Србији било. Кроме тога, из првог перијода овог акта, осведочава се оно, што је напред речено, т. ј. да прота Матија није хтео признати свога стрица Јакова за врховну власт, како што се Јаков у тој силио бити. А из другог увиђа се да је било зло провиђање и суђење и у грађанским и у кривичним парницама, јер су старешине, коме су како наклоњене биле, тако и парнице грађанске пресуђивале, па и саме кривце некога осудиле а некога заклањале, против чега је Прота викао; јер онај навод „ко ће судити, и како нико не треба да заклања од суда кривца“, сопствени је навод Протин. Он је овако, о начину како треба судити и осуђивати, и у најпознијим годинама свога живота мислио, и овакав начин суђења и беспристрастије предлагао. Да ли је и Прота био беспристрасан? Овај акт, кога су подвласни Јакову људи потписали, устројен је овако, као да би Проту према Јакову устручили, али он никакве важности ни последице није имао. Прота је и после овога према Јакову онакав остао, какав је и пре овог био, признавајући врховно началство и господарство Карађорђево, стојао је само према овом у повиновењу и у беспристрасном непосредственом одношењу.

Воља за ослобођење своје свете и рођене отаџбине, храброст, и све жертве које је Србин, са самоотвржењем, и презрењем и самог живота свога принети могао, како од самог почетка устанка, тако и сад, при узбијању ових више поменутих сила турских, не само нису оскудевале, него су се јошт све већма и већма умножавале и развијале и у сваком Србину а нарочито Карађорђу оживљавале. Али недостатак у новцу, који је сад особито за прибавлење хране, будући ове није у земљи било, јер су све руке за обработавање њено на ратно поље управљене бити морале, жестоко се осећао тако: да се већ није знало откуда би се он [новац] и како прибавити могао, јер и

Русима до овог времена још никакве помоћи наручено није било учинити. У оваковом готово очајаном стању ствари без новаца, којим би се могла купити храна, да и глад у народу не преотме мах, како Карађорђе, тако и све друге старешине смисле обратити се с молбом за новчану помоћ, браћи својој у Триjест, где их је тада било подоста макар и у не великом броју, али у здраво добром стању, као што су били н. пр. Куртовићи, Ризнићи, Тодоровићи и проч. На овај пут, и ради више наведеног конца за Трију́ест одређен буде члан Совета Аврам Лукић и секретар Совета Јеремија Гагић, који је још с почетком 1805. године, из Земуна у Србију прешао. У Августу месецу ова се двојица крену, из Смедерева за у Трију́ест, и кад се отуда повратили, донели су од родољубивих тријестанаца Срба 12.750 форинти. [Да ли су у сребру или шајну? то се не зна]. Имена ове браће приложника и помоћника који су роду свом, по могућству своме сад, у најкритичнијем времену, у помоћ притекли, историја српског устанка здраво би се огрешила, ако их не би с благодарним срцем, на своме месту споменула; а то је место, држимо, баш овде, а имена су следујућа: Јован Куртовић, Стефан Ризнић, Ђура и Петар Тодоровићи, Драга Тодоровић, Јован Николић, Јован и Димитрије Ћирковићи, Филип Цветковић, Хаџи-Која Сарајлија и игуман Викентије Ракић.

Сад са ово мало новаца, ако би се и могло купити, колико му драго, хране, али ево невоље што аустријске пограничне власти не даду испрека храну у Србију преносити, премда је кришом, ма и с великим страхом и несигурношћу, по нека мрака прибављала се. Ово опстојатељство, које је толико несрећом угрожавало, колико и немање самог новца, принуди Карађорђа и Совет, обратити се с писменом молбом у Беч на име самога цара. По овом прошенију, на које им је било дуго чекати; а друго и можда су се побојали, да им се никако не ће ни одговорити, на седамнаест дана доцније Карађорђе у до-

говору са Советом, опреми Јеремију Гагића, с другим прошенијем на име императера Франца, с налогом Јеремији: да се он постара сваким начином, и сам пред цара изићи, и нужду народну му и усмено представити, те не би ли се цар смиловао, више упомenуту забрану, преносити храну из Цесарије у Србију, дигнути. Какав је резултат овог Гагићевог посланства у Бечу био ништа се не зна.*)

Срби су и после отправлења више упоменутих молби у Беч, принуђени били, ноћу испреко Саве, натоварене лађе с храном, бајаги спремљене за Хрватску, од оностраних трговаца отимати, и овамо у Србију прегонити. Овакав поступак Срба морао је бити у договору са оностраним трговцима, јер они по видимоме, будући свагда потпунце наплаћени, никакве прѐтензије озбиљне код својих власти на Србе нису чинили. А власти пограничне јесу се здраво жестиле и кочоперѝле, но на томе се све и свршавало.

Премда су Срби сад, које са оним добијеним даром у новцу из Тријеста, и нарочито: с једном добром сумом новца, послатом сад и од главнокомандујућег Михељсона Карађорђу и Совету у помоћ народне потребе, здраво потпомогнути, али је сва ова цела сума новаца тако планула, као да је никад ни било није. По освојењу и самих градова истина задобило се топова, од којих тек с малином могло се радити, али не сувише барута, олова пак, или врло мало, или никако. Ово двоје, требало је пре свега другог имати, а то се тек за готов новац прибавити могло, као и силна хартија, за фишеке пушчане, и вунено платно за фишеке топовске, и то све добро платити. У ове освојене градове требало је одмах, ако не формално регуларни гарнизон поставити, које није ни

* Из Гагићевог дневника, који је тек пре кратког времена нама до руке дошао, и који се сад налази у архиви „Друштва Српске Словесности" ништа се друго не види, до да је 18. јануара 1807. год. имао последњу ласкаву аудијенцију код императора Франца.

могуће било, али на сваки начин морале су се поставити страже, које ће чувати оно мало добра, које је у тим градовима затекло се кад су освојени, а за ове страже ваљало је постарати се бар да имају доста хлеба. О каквој плати у новцу за домородне људе, из каквих су се ове страже састојале, ни спомена није могло бити. Кроме тога, сад се већ налазило, које у Београду, а које пак и на страни при различним старешинама и недомородни, тако званих „бећара“ до 200 и више, које коњаника, а које пешака, којима се морала и плата давати, и тако дакле само на ове бећаре, који су, као што је мало више речено, лепе услуге општој ствари приносили и без којих се за сад још није могло бити, требало је, једно на друго 5000 дук. месечно издавати, предпостављајући им у ползу њихову и пљачку од непријатеља, за којом су они и грамзили, но без које, поред плате особито коњаници, не би се никако могли издржавати. Границе Србије истина здраво су већ размакле се, и размицале се, али зато су се све то већи трошкови и потребе појављивале и умложавале, које с приходима до сад имајућима никако заклопити није могуће било.

Ова тешка опстојатељства, нужда и потреба, као и да би се и руски главнокомандујући умолио за свакостручну помоћ, особито помоћ у једном оделењу војске, која би у Србији стално пребивала, да се, с једне стране народ тиме увери да га је Русија у своје покровитељство примила, а с друге и да му буде у дејствителној помоћи у бојевима противу непријатеља, који је сад већ и руски био; а и да се главнокомандујућем благодари за помоћ у новцу, коју је он учинио, принуди Карађорђа договорити се у Смедереву са Советом, да се једна депутација, у главну квартиру руску, у Влашку, главнокомандујућем Михељсону, с почетком наступајуће, 1807. године, пошље. У овој намери, још већма и Карађорђа и Совет, утврди једно, пуно уважења према Карађорђу, и пуно љубави

и савршене жеље к добру народа српског, писмо, главнокомандујућег Карађорђу.

Писмо ово следујућег је садрежанија:

На конецъ приспѣлъ часъ ратникомъ имена христіянскаго низвергнуть иго Музульманъ, возвратить страждущія племена христіянскія къ древнему достоянію ихъ, славѣ и благодеиствію. Порта Отоманская обявила Россіи войну за ея попеченіе о благѣ единовѣрныхъ народовъ, за наше приближеніе къ вамъ, любезные намъ единовѣрци. Сербская нація служитиъ свѣту примѣромъ что можетъ здѣлить геройскій духъ, воспламенный вѣрою христіянскою и любовію къ отечеству. А новія побѣды Россіи надъ гордимъ возмутителемъ Европы, Бонапартомъ, который не полагалъ нашествіямъ своимъ предѣловъ, являютъ силу оружія россійскаго. Соединнивъ одно съ другимъ, чего ожидать не можемъ?

Мнѣ давно уже извѣстно благополучное овладѣніе Бѣлградомъ. Я вас съ тѣмъ поздравлямъ и паки поздравляю, а вамъ конечно также извѣстно, что я, со ввѣренными мнѣ отъ государя моего силами, овладѣлъ крѣпостями, Хотином и Бендерами, Акерманомъ и Киліею, покорилъ Татаръ буджакскихъ, и обнявъ всю землю Молдавскую, поразивъ палчища кирджаліевъ, Мустафы-Байриктара и освободивъ одъ звѣрства ихъ Букарештъ и почти всю землю Влахскую, простираюсъ до береговъ Дуная и готовъ къ дальнѣйшимъ пораженіямъ непріятела. Отъ 19-га числа прошедшаго мѣсаца, я къ вамъ послалъ, къ прежнимъ 4000 еще 4000 червонныхъ и еще обѣщалъ вамъ пособіе. Но, крайнему безпокойству моему, долго не имѣю отъ васъ отвѣта. Я имѣю для вас, и вящше подкрепленій всякаго рода и желалъ бы дѣйсвія мои къ общей цѣли съ вами какъ найпоспѣшнѣе направить. Но не зная ни силъ, ни намѣреніи ни потребностей вашихъ не могу располагать къ оному. Поспѣшите убо извѣстить меня о всемъ, что у васъ происходить: о силахъ вашихъ, ихъ количествѣ и качествѣ и ихъ расположеніи, гдѣ именно

какія находаться, о вашихъ потребностяхъ, какими могу подкрепить васъ, и о намѣреніяхъ вашихъ и гдѣ можеть имѣть вѣрную комуникацію между нами. Да сообразно тому и я учрежду дѣйствія мои ко благу общему. Я располагаю въ мисляхъ моихъ, что послѣ Београда остается Видинъ вашимъ предметомъ. Овладѣніемъ его могутъ усовершенствоваться на вѣчныя времена независимость и спокойствіе народа сербскаго. По сему не обратитесь ли вы съ главными силами вашими къ сему предмету и не можете ли тысащъ до четирехъ или пяти войска вашего перевести къ Краіову для общаго съ сей стороны со мною дѣйствія? Прошу о всемъ какъ найподробнѣе и найвѣрнѣе мнѣ изясниться. Порта, въ крайности своіей, увидѣвъ себя въ надеждахъ своихъ на Французовъ обманувшеюся, конечно не пощадитъ вамъ никаквихъ обѣщаній да бы обольстить и успитить васъ. Но вы вождъ храбраго народа; ваша мудрость и твердость не ослѣпяться вамъ извѣстни пагубныя послѣдствія таковихъ примирени.

Нація сербская достойна быть націей, которой платить дань Туркамъ постидно. Не лучше ли деньги тѣ употребить на воинскія потребности націи, на освобожденіе себя отъ ига? Я имѣю для васъ и для сотрудниковъ вашихъ знаменитіе знаки почестей, коими Государю Императору всероссійскому благоугодно было почтить славные подвиги ваши. Но предоставляю до вѣрнаго случая ихъ вамъ доставить. Для корпуса, которій сюда отправиться, здѣсъ будеть и продовольствіе и артиллерія готова. Будите неутомими, уповайте на Бога и Александра I. и примите нелицемѣрное увѣреніе въ моей дружбѣ и почтеніи.*)

---

* Г. Дубровин, који је ове податке из архиве министерства војених и иностраних дела, изнаходи, и у „*Военный Сборникъ*" даје, поради историје царствованија Александра I., у коју спада и рат Турске с Русијом вођени од 1806.—1812. год. за ово писмо, или као што га он називље „прокламацијом" у више упоменутом зборнику, на стр. 28. каже: „Съ

ПРИМЕДВЕ

[1] Год. 1806. дана 29. маја, у Смедереву.

От верховнаго сербскаго Вожда Георгија Петровича и от Сербскаго Совета Народња Светлејшему и Високопреосвјаштеннејшему Кавалеру Господину Петру Петровичу Његошу, љубезнејши поздрав и смиренноје поклоненије!

На Ваше прељубезноје от 15. февруарија с. л. писмо послали смо ми по Вашему нарочитому 4. априлија с. л. отговор, у којему смо подробно сва намеренија и желанија наша јавили и пред Вами сасвим душу и сердце наше излили, с прошенијем на душмане наше војенне помоћи от Вас. На које смо от Вас сваки дан и час нестрпеливо ответа чекали, и јешче получили нисмо. Или писмо наше добили нисте, или су друга дела вниманије ваше зањала, не знамо. Чекати даље у неизвестности состојаније наше нама не допушта. — Зато и шаљемо Вама по сему нарочитому нашему писмо ово, да разумете на кратко положеније, и от Вас требованије наше. Наш честити цар султан Селим от свега нам је милостив; и ми сваки дан очекивамо от њега ферман да живимо законно, као шчастљиви и верни блистателне Порте поданици, и да управљајући са сами собом у нашој земљи, отдајемо цару царево, и да крајеве наше као част султанова царства против свјакаго иностраннаго покушенија и нападенија чувамо. — Милост ову цареву ми бисмо у миру дочекати могли, да возгњездившему сја у Београду јавному царскому ребелу крчалијскому воздатељу Гушанц-Алији много веровали писмо: који погазивши с нами учињене мирне уговоре, страшно непријатељство на нас је подигнуо, сву скоро нами злобнозавидљиву Босну, и видинскога пашу Пазванџића, и некоје немирне Арнауте возбуњене на Куршумлији шчастљиво разбили, с Пазванџићем, от њих отсеченим, на прошеније јего мир смо учинили: а и Гушанц-Алију хоћемо у име Божје скорим временом из Београда истерати. С непримиримом Босном, — која се на вну-

---

откритіемъ военныхъ дѣйствіи 1807. года, Михельсонъ, желая еще болѣе утвердить свою связъ съ Сербами, послалъ имъ прокламацію, имѣвшую большее вліяніе на дальнѣйшія наши отношенія къ Сербамъ. Въ прокламаціи онъ обѣщалъ то, что не въ состоянніи былъ исполнить, и тѣмъ затруднилъ и связалъ руки въ многомъ послѣдующихъ главнокомандующихъ молдавской арміи". — У правом смислу шта је хтео г. Дубровин с овим и оваким његовим суђењем о наведеној прокламацији Михељсоновој, да каже, ми то остављамо бољем времену на разбистрење; али нека се за сад и нама допусти рећи: Ако овако и сви други Руси мисле и држе, као и г. Дубровин, т. ј. да није добро Михељсон чинио, што се тако искрено к Србима однео, и да је тим свима главнокомандујућима, који су после њега на место његово долазили, у многом којечему руке свезао, онда је наопако по Србе, јер по овом мишљењу и суђењу г. Дубровина, излази само по себи ово: Михељсону требало је само којечим, Србима да замазује очи, док се у овом рату с Турцима њихови (руски) интереси не постигну.

шеније Гушанц-Алијино против цареве воље и заповести на нас јаростно подигла, и која је већ до сада многа села и нахије наше попалила, поплењила и поробила, и превелику нам штету учинила, и чини с беспрервним усиленијем, — данас се находимо у највећој ватри и у најнемилостивијој кавзи. Она (понајвише сарајевци) учињена од нас представленија мира не прима, а препјатствујет толико шчастију нашему, да је већ јавно, да ми праведно намеренни наш конац пређе получити не можемо, док њу не поразимо; она разслабљава нас тако, да ћемо ми с њом доста муке имати, ако ју Ви не обуздате. Против ове дакле неверне и душманске Босне, која је от старине свагда главне и заклете непријатеље србскога имена и вере у недрима својима хранила, и која је Ехидново ишчадије, — нечастивога Бранковића семе проклето — данас о томе ради, да угаси са света јадом својим и да избрише сасвим име и благочестије србско! Против овога велим заклетога, вечнога, домаћега непријатеља нашега, просимо ми от Вас скорују и неотложимују вооружену помоћ; на коју смо ми у самоме почетку основанија нашего велику надежду имали!!!

Заклињајући Вас, светим оним вере, племена и крви свезом, по којему се једна браћа називамо и јесмо — призивљемо с пламеним сердцем и с разширеним рукама Вас! и чрез Вас сву нашу црногорску, далматинску и ерцеговачку, храбру, премилу и предрагу браћу — у онај положителни сојуз који је между старима и преоцима нашима, док су славнима били, био! сирјеч: у дружство оружја и у междусобни отбранителни и нападателни свез!

У овај свез ступити имате Ви и пред Богом и пред људма и пред целом Европом, свјатејшеје званије, право и должност и по Божјему естественному и по гражданскому и по политическому закону. Ступајући у овај свез, удовлетворићете Ви првој должности Србина човека и књаза, и привезаћете и себи крепко у најважнијем времену род и племе своје; којего благодарност Вами всегда од важне ползе бити може: и помагајући нам у нужди и невољи нашој противу непослушника царевих и Гушанц-Алијиних сојузника, који су сву Босну ребелским духом отровали, и против верне цареве раје, следователно и против цара подигли: добићете Ви несумњено и право на признателност блистателне Порте; а преко свега давајући нам вооружену помоћ учинићете Ви то, што свет јавно говори, да сте већ одавно учинили! Оно даље опомињати не ћемо, што ћете целому потомству србскому чрез незакосњену помоћ сију сотворити!

Ово ми уму и сердцу Вашему представљајући другаја самому дејству относителнаја, расположенија Вами остављамо; само молимо да их и нами благовременно сообштите. Разгласите сије Вашим у Далмацији и Ерцеговини љубезнејшим. И пређе свега подајте довољну силу храброчувеному витезу Шибалији, да к сојединенију нама теглећи, учини скоро једну јаку и силну диверсију. Всја предпријатија наша своје средоточије имати мораду; определите сије; и нам скори немедленни и определенни ответ, којего с највећом нестрпеливостију чекамо, на всја сија пошљите, нека разумемо добро, како данашње биће и состојаније, тако и решеније и мненије Ваше. — Ово просимо од Ваше стране; а ми от наше стране в залог непоколебиме верности, јуношеске неутрудимости, и свјаке, која се само изискивала буде, жертве прилажемо Вам оно шчастије, које смо од предивнаго, Божјим мановенијем сотвореннаго из начала начала преко трегодишњаго содержанија нашего до сего часа имали. — Ово

шчастије! и надежда у Вас јесу нам два најдрагоценија сокровишта. Содружите сија, и народа храбраго надежду исполните!

Писано у Сербији у Смедереву 29. маја 1806.

Ваше Високопреосвјаштеннејше Светлости верњејши син

(М. П.) **Георгиј Петрович**

Верховни Сербов Вожд са Сербским Советом Народним.

[2] Год. 1806. дана 1. јулија, у Смедереву,

Високопреосвјашченнејши Митрополит,
Светлејши Књаз!

Много пожеланоје писмо Вашеја Светлости под 7. маја на нас управленноје вчера 30. јунија сего лета с велијеју радостију воспријати, шчастије имехом, в којем вcја совети, и упутствованија Архипастирскаја Вашеју Светлостију нам данаја, на точију со благодарностију исполненим сердцем читали јесми, но и синовне Вашеј Светлости, јако оцу нам духовному, и светлејшему самодержавному Књазу завештајем, да вcја словеса Ваша, која прјамо к шчастију нас всех относјат сја, всегда во уме держати, вcјатејше хранити, и мужественно испољати потштим сја.

Ми всегда благополучија ради нашего к царју нашему верностију подданнејши били и пребудем, не само того ради что Всевисочајши Двор Всеросcијски у крепкому миру и сојузу са турским двором находит сја, но что и ми должност нашу спроћу Милостивејшаго нам Цара добре знаем, и сего ради сердцем и душеју бољејем, что бунтошчики босански и уруменлијски упорни Цару, со всех стран нападајут на нас, и вcјакаја пагуби наносјат, ниже дозвољајут нам в мире в границах наших жити, обсадивше нас крепкими и многочисленними војнами от всех стран; что убо нам, Светејши Архипастирју, творити надобно?

Ми ниња, јакоже и прежде в нашем 29. маја Вашеј Светлости по нарочитом человеку посланом писании, котороје Ваша Светлост пишуће неоценимују посланицу сију, јакоже видит сја, јешче воспријати не бесте, изложили јесми, у Вас јако у светлејшаго Књаза, и у братијах наших церногорских Сербов јединоверних и јединоплеменних наших поразумије и сојуз взајимнија и неразделнија дружби и споможенија, јако и от нас вам, и от вас нам должнаго и неотложимаго просим, и в прилице ниња прикључившеј сја, на дејствително спомагателство крепкија мишци Вашеја твердо по вcјакому праву уповајем, вси бо ми једини тиже Славо-Серби јесми, и кто раздељајет њас, тој нас всех и чада наша мечу турскому подвергнути желајет; в сем смисле и предпомјанутоје писмја наше писано јест, котороје аште би Ваша Светлост прежде воспријала била, во истину не би нас слатким точију речма утешавали, аки на смерт безмолвну јако јагњата преправити хотјашче; но дејствително вооруженноју рукоју на православних Сербов враги, котори от Скадра подвигоша сја, бодро ополчивше сја от својеја страни напали би, приде бо час, иже не бе, ниже будет, вонже вcјак Сербин јавним делом на поли Марсове племја Сербско благородноје; либо отрексја братији својих и укрив сја худодушнују подлост засвидетелствовати имајет; и сеју приликоју слава серб-

скаја или паки небреженијем, јеже в сих обстојателствах неслогоју и предателством нарешти сја может, низверћи сја будет.

Исвестно нам јест, да и во Вашеја Светлости и во вејакаго Сербина церногорскаго жилах љубовију к отечеству горјашчаја кров течет. и сего ради ми избавивше сја от тирјанскаго ига в сојуз единодушни всех Сербов, наипачеже храбрују братију нашу от Цернија Гори и Херцеговини зовем, да покоривше бунтовшчики под ногу цареву венцем слави вечнија увенчат сја.

Ми убо полно уповајем јако да предводителством и благословом Вашеја Светлости Церногорци Серби братија наша скорејши ответ, желанију нашему соответствујушт, отрешти нам не будут; преждеже ответа спомоћествителному содејствију надајем сја.

Иже в том уповании Вашеј Светлости свјатују десницу лобизајем препоручајуште сја Архипастирству милости и свјатим молитвам; вејуже братију нашу војеводе и витезове по рјаду обимајуште поздрављајем и јесми вечно

у Смедереву
1. јулија 1806. г.

Вашего Високопреосвјаштенства и Светлејшаго
Књаза покорњејши слуга

(М. П.) **Георгиј Петрович**

Главни Вожд Сербов с согласијем
Правителствујуштаго Совета Народа Сербскаго

Чест имајем зде ⁒. и препис прежњаго писма нашего, которојe 29. маја послали јесми, аште којим случајем оноје где заостанет.

[Примедба. Печат на оба писма је, код имена црном бојом истиснут]

[3] Лука Лазаревић преповедао ми је о смрти Јанка Катића у Бесарабији, у Кишинову, овако: „1806. кад је босанска војска започела овамо у Србију улазити, шапчани Турци, умложени будући, са још пре из Босне овамо дошавшима Турцима, јако су се осилили били, а сад, с улазењем и друге босанско-турске војске у Србију, још су су се већма осилили и охрабрили, па су беспрестано насртали и наваљивали на нас, да нас смету и надвладају, те да они пре силе оне, која ће с везиром босанским доћи, пут низа Саву к Београду отворе, и тиме име јунака и славу задобију. Ово насртање шабачких Турака, којих је могло сад бити око 4000, и малина моје војске, принудила ме је поискати помоћ од Карађорђа, и он ми на први случај, с Врачара са једно 1000 војника пошље Јанка Катића. Јаков је мало по пре већ стигао био, са мном се састао овамо иза села Крњића, које један сат по друму к Београду водећем, од Шапца одстоји, и обашка улогорио се с једно 2000 војника. Код мене није више било од 1500. Јанко Катић како је дошао, одјашио је са својом војском, у мом логору, и тако смо нас двојица заједно, са смешаном војском, и у једној колеби боравили и на Турке позорствовали. У том нашем заједничком стању дочекамо и Духове, али све на нокту и нас двојица, и сва наша војска стојећи. На Духове, наручимо да нам се испече једно јагње за ручак, али тада се око 9 сати изјутра ручавало. Страже су свуд, куд је требало, и одакле би се Турци изда-

лека угледати могли ако за овамо поиме, наређене биле, и нас двојица седнемо ручати. Јанко откине једну плећку од печена јагњета, и будући да смо гладни били, а друго ништа пре јагњета није било за јело, то он скоро с плећке месо поједе, па је поче обртати, и у њу загледати, и у то проговори: Побратиме Луко! од нас старешина скоро ће једнога нестати! И ја му на то одговорим: Прођи се, Бога ти, побратиме Јанко, тога, зар је наша судбина у јагњећој плећки зарезана? Још ја нисам све ово ни изговорио, али дотрчаше два коњаника с мртве страже, и како до нас допреше, казаше нам: Ево Турака право овамо! — Тек што они то изговорише, а Катић повика на момке: Коње брже! Оставимо и нас двојица и сва војска ручак те брже пред Турке. И Јаков са војском својом одмах је то учинио. Ми Турке овде надбијемо, натерамо их натраг у Шабац повући се са јаком штетом њиховом; али како су Турци растерани били, а Јанко Катић свуд као кобац за њима јурио, тако, и то једна, тако рећи кукавица Турчин, иза шумарица сакривен, дугом пушком опали, те Катића посред ребара више слабине на скроз погоди, и овај без душе, с коња на земљу свали се!!! — Није ни убица његов остао у животу. Доближњи момци угледали су где је у шумару дим од пушке показао се, те оптеку цело оно место, и убицу Катићевог свега на комаде исеку; али са свим тим, жалост наша општа за Катићем Јанком остала је ненакнадима. После једно десет петнаест ли дана дошао је и Карађорђе овамо те смо на Мишару шанац оградили, и ја сам га, по захтевању његовом, одвео на место где је Катић мртав на земљу с коња свалио се, и он је тако плакао, да нам је свима, који смо се ту десили, за чудо било; но до душе, ко Катића није знао и познавао, и ко га није видио тај га само жалити не може.

4 Ваше Цесарско-Краљевскоје Величество
Всемилостивејши Монарх!

Всепокорњејше припадамо к свјаштеннејшему престолу Вашего Величества принуждени представити превелику невољу и беду нашу, коју на границп држав Вашего Величества с величајшом досадом нашом каждодневно терпимо. Познате су Вашему Величеству судбине и страданија наша, лета прешедшаго, која су нас от обделанија поља и земље наше на војну одвукла: чего јестественно следство јест глад у земљи, која се већ на многих крајах предела нашего показује, и народу који и кроме сего премного страда, чувствително досађује. Ми смо ову нужду предвидили и многократно просили смо код петроварадинске и темишварске генерал-команде, да нам допусте храну у Срему и Банату куповати толико колико за сохранити от глади нацију нашу требовали би; но свагда смо одговор отказателни добили, само кад и кад који земунски терговац добио је от петроварадинске генерал-команде дозволење штогод хране пренети. А темишварска генерал-команда, с којом ми већ и чисту комуникацију имамо, не имајући међу нама никакова непријатељска места, као што петроварадинска Београд и Шабац има, могла би нам с великом Баната ползом и с нашим великим облакшањем без сваке от непријатселске стране бити могуће ризике нуждну храну давати, која обаче на наш велики уштерб до данашњега дана ни једнога зерна жита у Сербију дозвољавала није. И таковим начином ми за готове новце и за добру цену храну добити не можемо него терпимо глад у соседству богатога и пунога житом Баната, Бачке и Срема.

Или нас је кто, Боже сачувај, код свјаштеннејшега Вашега Величества облагао, — или ми на граници против свевисочајше заповести такове непријатности терпити морамо какове се самим непријатељем начинити могу. Целу годину дана ми по нужди и невољи Београд опсађен држимо, а Земун њему содержаније и поткрепленије даје; и сад не смаграјући на то да у Београду седи Гушанц-Алија, којега блистателна Порта заповеда из града и от границе изгерати као свога непокорника и ребелла, који обојим царствам на велику штету онде се находи, и који са својим даље у Београду стајањем хоће да наново опет велико крвопролиће учини, — нити на учињену от послатога к нам мухасила молбу да се у Београд храна не даје, да би тако лакше Гушанц-Алију натерали да из града изиђе, све једнако њему Гушанцу храну дају, и таковим образом њега у граду содержавају на пакост и нашу и нашега честитога Цара, и Вашега Величества!

Ово пријатељство, које се от граничних команди нашим непријателем чини и ово гоненије и можемо рећи мученије, које напротив того ми от њих терпимо, довело је већ нас до крајности, и ми ничто менше держимо строго сваку умереност: ако и јест где какова погрешка од наших млађих и трефила се, ничто то — ми и цела нација наша уверавамо свјато о том Ваше Величество — без повода и узрока данаго от граничних команди било није, понеже всегда или персоне или иманије наших непријатеља у средини су била, којим је от граничних команди против права неутрулигета пријателство било: и ако ми коју непријателску лађу на води ухватимо, то что нам је право војне дозвољавало, тогда от граничних команди на нас вика и хула и свакојаке претње бивају; и не сраме се нити се боју целу нашу нацију разбојниками називати!

Ми смо ово све до данас снисходително и с покорностију сносили само да љубов и пријателство на граници сачувамо, а сада принуждени смо крајње са сузама помоћ и облакшање от Вашега Величества искати, и ако су икад Вашему Величеству наше и наших старих заслуге миле и драге биле, који смо толико пута крв нашу за Ваше Величество проливали, то просимо и коленопреклонно молимо да всемилостивејше повељеније издате да граничне команде с нами пријатељски поступају, нашему и блисгателне Порте непријатељу Гушанцу у Београд више храну не дају а нами всемилостивејше дозволеније да дате да ми у Банату храну себи куповати и таким образом от глади настојаште нацију нашу спасти можемо, ако више не, барем за толико, колико се марве из нашега предела у державе Вашега Величества јежегодно изгерава. Коју Всевисочајшу милост скоро и с крајнеју нестерпеливостију и с пуном надеждом ожидајуште вручајем себе и сву нацију нашу Всевисочајшеј отеческој милости и благоутробију Вашего Величества изумирајуште.

У Сербији у Смедереву
3./15. новемврија 1806. г.

Вашего Величества, Всемилостивејши Монарх,
Всепокорнејши и благодарнејши
(М. П.) **Церни Георгиј Петрович**
и Совет Народни у име целаго Сербијанскаго Народа.

На Его Величество Цессара и Краља Франца Всемилостивејшаго Монарха.

5 Ваше Цесаро-Краљевскоје Величество
Всемилостивејши Монарх!

Ми смо под 3./15. сего наше всенижајшеје прошеније Вашему Величеству по штафети отправили у којему смо величајше нужде нам данас досађујуће описали и просили помоћи и уврачеваније от Вашего Величества. Нужда глади, која се у ово доба лета на нашу велику несрећу већ знаменито у нашему пределу показује и која сваки дан све више и више расте и народ све више к очајанију води, све је вниманије и старање наше зањала, да смо крајње принуждени неутрудимо тражити помоћи против општега овога зла. Нитко нам у том помоћи и нитко оволики народ од очајанија сачувати не може разве Ваше Величество всемилостивејше нам дозвољавајући да ми себи храну у Банату и Срему куповати можемо у којим пределом великоје изобилије хране находи се. Зато у овима надобностима шиљемо и нашега полномоћника Јеремија Гагића, којего всевисочајшеј милости вручајем, с устменним прошенијем до Вашего Величества, који ће устменно нашу беду и нужду скораго уврачеванија представити. И којему всемилостивејшеје утешителноје за нас решеније скоро дати просим всепокорњејше. В прочем всеумилњејше нас всевисочајшим штедротам вручајуште и всемилостивејшија утехи ожидајуште изумирајем.

Вашего Величества Всемилостивејши Монарх!

всепокорњејши и всеподаннејши
(М. П.) **Церни Георгиј Петровић**
и Совет Народни у Сербији.

У Смедереву 8./20. новемв.
1806.

21105. Его Цесаро-Краљевскоме Величеству Всемилостивејшему Монарху Францу Первому (*број је био другим мастилом.* Даничић с. р.)

[*Примедба.* На оба ова под 4. и 5. писма написано је: *с оригинала преписа Ђ. Даничић у Београду мес. јул. 1857.*].

КЊИГА VI.

У предишавшој књиги казали смо да је наређење учињено, да се једна депутација к главнокомандујућему, Михељсону, пошље. Но будући да је међутим, 30. новембра, на измаку 1806. године, варош београдску, а у почетку ове, 1807., 22. јануара, и град београдски Карађорђе освојио, то је он, сад пре свега, Совет, из Смедерева, у Београд преместио, па после овог премештаја Совета и речена депутација отправила се на свој пут у почетку Марта месеца. У ову депутацију одређени буду два члана Совета, Петар Чардаклија и Аврам Лукић, и секретар Совета, као писмен човек, Јеремија Гагић. Да би се знало каквог су карактера ови људи били, и каква су поњатија о политичним одношенијама, о управи свога отечества и народа, и о независном бићу његовом имали, ми ћемо овде пре свега о томе реч отворити, јер само ћемо тако разумети зашто су они, отишавши у главну квартиру руску, противно инштрукцијама својима тамо неке кораке, сваког осуђења достојне, чинили, због којих је, мало доцније, у Србији, интрига добила прилику великим пламеном букнути.

Први из ове тројице, Петар Чардаклија, држао је у Београду пре последњег аустријског рата противу Турака, гостионицу (хан), као што и дан данашњи, његови земљаци не само у Београду, него, тако рећи, у свој Уруменлији, гостионице, по варошима, селима и друмовима држе, а многи од њих касаплуком и мандрацилуком, продавајући млеко и сир, занимају се. Сад их, више него игде, има у Србији, јер ту им је, осим језика и вере, и слобода у сваком смотренију. То је било Чар-

даклијино занимање, то радња и занат. Но уочи почетка немачког рата он, и млоги други њему равни и његове вилајетлије, у договору и са млогим домородним Србима, обећају влади аустријској услуге принети, као што су дејствително и учинили. Ми смо о том у самом почетку овог нашег рада, довољно пространо говорили. По невољном, за Аустрију окончању овог рата, она је млоге из оваких људи наградила и чиновима, и пенсијом, па између осталих и Петра Чардаклију. Он је, као ритмајстер, у пенсији, до устанка Карађорђева, с којим се је, још док је у Београду држао хан, упознао, све једнако у Аустрији, у Будиму, Пешти, а по кад и кад и у Бечу, живио, и тако се са млогим оностраним, сваког рода више класе Србима упознао, и као Србин, ритмајстер у пенсији, од њих примљен и уважаван био. У оваким друштвима се Чардаклија мало практично изобразио тако, да је, знајући се представљати, могао и у најотменија места са уважењем приман бити. Али то све још није оно, да је он знати могао, са добро иштудираном извесношћу, како са земљом и народом управљати треба. Он је у једном времену од 14 година дана у Аустрији живећи, и после у два пута из Србије идући у Русију, у Петербург, увидио да тамо влада неки ред и закони, па је желити могао да се и у Србији закони и ред онакав заведе; али, јесу ли тамоземни закони, наредбе и уредбе могле принаравлене бити и Србији, и њеном народу, до кога никаква просвета за $4^1/_2$ века допирала није, који је за толико векова у мртвилу чамио, кога је Карађорђе, пре три године пробудио и к слободи узнео, и који се све једнако у ратном стању налази; да ли Србија, за тако скоро установлење закона, има начина и средства, и напослетку, да ли има и органа, за удешавање закона и уредаба по нарави народа и по месним потребама и околностима, и за извршавање тих закона — о том Чардаклија никаква поњатија није имао. Он је држао, да то сваки, особито

вишег чина достојанственик из Аустрије, а нарочито из Русије, зна и може уредити. Овакав је, што се тиче поњатија о уређивању земље и народа, био и Јеремија Гагић, само што је мало боље знао писати, јер је свршио нормалне школе у Руми сремској, а после у трговини, уза зета свога, Вука, трговца свињарског у Земуну, још се мало боље у светском опхођењу испрактицирас, од Чардаклије био окретнији, јер је Чардаклија, кад је у Србију дошао, већ 60 година имао, а Јеремија тек око 30.

И Чардаклија и Јеремија Гагић, оваки будући, још су о себи мечтавали, да они млого знају, да су мудри дипломати, и да по томе њихова реч и знање ни од кога не треба да се пориче или премакарава. А што се тиче Аврама Лукића, он се је од простака Србина тиме само разликовао, што се варошки понашао, мало чистије и уљудније живио, и што је нешто мало, код калуђера у манастирима, научио читати и писати, кога су, и Чардаклија и Гагић, лако могли на што су хтели обрлатити, ма да он и није био њиховог начина мишљења.

Првих дана Марта месеца ове 1807. године, више наведени депутати отправе се на пут, и у том путу, како су низ Дунав пошли, састану се са Миленком у Поречу. Они су снабдевени били кредитивним писмом на главнокомандујућег, а поред тога, за њихово управљање и делање, дато им је и пуномоћије, и инструкција. У овој инструкцији прво је било: да благодаре главнокомандујућем за помоћ новчану, коју им је до сад чинио; 2. да га известе о свему оном, о чему је он, у преднаведеноме свом писму, Карађорђа питао; 3. у место онога питања Михељсоновог, да ли не може Карађорђе од своје војске издвојити 4—5 хиљада војника, и њему, у Малу Влашку, у Краљево, послати, да му кажу, да Србија и сама има потребу у каквој од стране војној помоћи, јер народ српски будући и пре сиромашан, сад је за ове три године беспрестаног ратовања и неимоверних напрезања својих, веома изнурио се, и по томе

да, Карађорђе није у стању, из садање внутрености Србије, никуд на страну, никакве војске изашиљати; и за то: 4. да моле главнокомандујућег за помоћ у војсци, као што му је и сам Карађорђе, још о јесени 1806., писао, и за такову помоћ молио га. За ову помоћ у војсци да моле, да би она стално у Србији пребивала, и да би тако свуда, српској војсци, у бојевима противу Турака, у помоћи била, и тиме народ српски уверила, да га је Русија, дејствително, под своје покровитељство примила. 5. Да моле за мајсторе, који знају топове и ђулета лити, јер се материјала, од распрснутих топова и ђулади сваког калибра, но неупотребителних, у свима освојеним градовима, а нарочито у граду београдском, довољно налазило за саливање таковог оружја; 6. да представе бедно стање земље, и по томе ненакнадиму оскудицу у новцу, и да моле и за ову помоћ, и за свакостручну помоћ у муницији војној; и напослетку: 7. ако не би главнокомандујући могао, по сопственим садашњим околностима, што војске за сад у Србију послати, која би, и у првом и у другом, више напоменутом опстојатељству послужити могла, — то онда, али на сваки начин, да настану око главнокомандујућег за издејствовање, да се у Србију пошље какав, вишег реда, достојанственик, и то: природни прави Рус, који ће, аукторитетом својим, кадар бити и народ уверити о покровитељству руском, и, који ће знати и умети правитељство српско, својим советима, у свима догађајима, и свакад искрено потпомагати.

Сад да видимо шта су ови депутати, и о чему, код главнокомандујућег ходатајствовали, и како су се и у чему држали дане им, од Карађорђа и Совета, инструкције.

Ми смо мало више казали како су речени депутати, по путу свом низ Дунав, ударили на Миленка, и с њим се у Поречу састали. При овом састанку, наравно, они су се о предмету њиховог посланства разговарали и договарали, па можда, и закључили: о чему још да чине

представлења главнокомандујућему, што у инструкцији никако није им дато, и што они не би ни смели, мимо инструкције, чинити.

Да би ово њихово закључење још више вере и уважења имало, и Миленко им да писмо на главнокомандујућег.

Да су Руси у преписки са Миленком стајали, т. ј. да је и он њима непосредствено писао, и они њему непосредствено одговарали, непосредствено му и новаца и барута и олова шиљали, то ће се од сад у напредак увидити моћи. Руси су и Совету српском, мимо Карађорђа писали, а знали су, још од самог устанка српског противу Турака, да је Карађорђе врховна глава у Србији, и да се у тој глави сва управа Србије усредоточава. То су Руси из свију писама, које је Карађорђе њима, у разним приликама писао, знали, па су зато опет, ту неопходиму за она времена и опстојатељства, власт, у место да је подржавају и оснажавају, намерно или без намере, подривали и цепали оваким њиховим поступањем.

У другој половини Априла, речени депутати приспели су у главну квартиру руску, и представили су се главнокомандујућему Михељсону, од кога су, с великим одличијем и усрдношћу дочекани и примљени били. Они су главнокомандујућем предали молбу своју, која је следујућег садржаја била:

1. Да се пошље у Србију један чиновник руски, да председава у српском Совету, који ће уједно земљом знати управљати.

2. Да се још један војени чиновник у Србију пошље, који ће се све једнако при Карађорђу налазити.

3. Да се у Србију пошље и неколико официра инжинирских, ради оправке градова, и један артиљеријски, ради обучавања српских тобџија.

4. Молили су, да се народу пошље 10 хиљада пушака, заједно са барутом и оловом, у чему је велики недостатак у Србији осећао се.

5. Молили су, да се у Србију пошље, за онда барем, 200 хиљада гроша, да се Србија може курталисати од дугова, који су се до онда, по невољи, за различне потребе ратне, учинити морали.

6. На послетку, молили су, да се у Србију пошљу двојица од официра рударских, који ћеду научити Србе пословима и радњи рударској.

О првој точки представљења ових депутата, у инструкцији даној им од Карађорђа и Совета, као што смо видили, ни спомена нема, али је она, одмах, у самом почетку њиховог представљења место заузети морала по договору њиховом у Поречу са Миленком, и по неблагоразумију истих депутата. Ми ћемо се мало даље уверити да је ово дело Миленково и Гагићево.

Ради знања, како је главнокомандујући о овом представљењу у првој точки, српских депутата, мислио, ми ћемо сопствено његово донесеније императору Александру да наведемо:

„Сего Апрѣля 24-го числа прибыли сюда (въ Букарештъ) три депутата, присланные отъ верховнаго сербскаго Совѣта ко мнѣ. Они представили писмо отъ Совѣта и Чернаго Георгія, писмо от Миленка и уполномочіе, неограниченно данное тѣмъ депутатамъ отъ Совѣта и Чернаго Георгія. Главнѣйшее требованіе, на коемъ дѣлаютъ, болѣе настоянія, состоить въ томъ, чтобы высочайше назначенъ былъ чиновникъ, который предсѣдателствовалъ бы въ Совѣтѣ ихъ и руководствовалъ всѣми дѣяніями ихъ.... Сколько я могъ примѣтить, они паче всего желаютъ имѣть въ Совѣтѣ перевѣсъ во власти военачальниковъ своихъ, коихъ боятся. [Ово примечаније главнокомандујућег нема места баш и ако су депутати таково што на себи приметити дали. Који су то војеначалници били, над којима је Совет, превагу у власти имати желио зато, што се је од таквих свакад бојао? Од таковых војеначалника једини је Карађорђе од кога су се могли бојати, а и требало је да га се боје; но

он никад није ишао, у колико су његова поњатија досезали, на унижење тога Совета и на обезуважење власти његове у кругу његовог делања. Шта више, Карађорђе ништа главно, ни у внутрености земље ни у спољној политици, није урадио без договора са Советом; и за доказ да је овако било, ми имамо дејствителна акта. Дакле, речени депутати нису се имали чега за власт советску бојати, кад је Карађорђе овакав према Совету био, и ако су они овако што, као што главнокомандујући каже, на себи дали приметити, онда су они тиме још већу неспособност о управи земље и народа показали, и већег осуђења повиним учинили се.] По сей статьѣ осмѣливаюсъ представить, что и для насъ, безъ сомнѣнія было бы выгоднѣе имѣть посреди Сербовъ человѣка, дѣйствующаго умами ихъ по нашему направленію, тѣмъ паче, что ежели продолженіе воины будетъ неизбѣжно, *тогда Сербы содѣлываются для насъ весьма нуждны и могутъ бытъ весьма полезны*«.*)

У овом донесенију Михељсоновом императору о доласку тројице српских депутата к њему, он каже, да су ови депутати, као непосредствено, од врховног Совета српског њему послани, (а Совет српски никад се није називао „врховним“) па после тога опет, најпре упомињући Совет, вели „Они представили писмо отъ Совѣта и Чернаго Георгія“ не изостављајући и „писмо отъ Миленка“. Оваким поступањем и у самим донесенијама к императору, не показује ли се јасно и намерно неуважавање, презирање и цепање истино признате у Србији врховне власти? Та ми имамо пред нама оригинална писма, подобна овоме, које су депутати, Михељсону донели, и у њима је, у подобним случајима, свагда најпре Карађорђе па онда Совет потписан и зато се и чудимо и жао нам је на то: зашто су Руси претпостављали Совет Карађорђу, и као готово равнали га са Миленком.

Император Александар и Салтиков, који је после

*) „Военный Сборникъ“ за 1864. годину № 7, стр. 27. и 28.

Андреје Будберха, отправљао дужност министра иностаних дела, на ово, да руски агент председава у српском Совету, нису се соглашавали овако безусловно и апсолутно, као што су, речени депутати, Михељсону, представили, и њега за то молили. Ми ћемо о том опстојатељству, мало ниже, имати реч.

Кад су ови српски депутати дошли у главну руску квартиру, они су тамо затекли при главнокомандујућему, у разним дужностима, дејствителног статског советника, Константина Константиновића Родофиникина, Грка. Је ли који, из речених депутата с њиме пре познат био, као н. пр. Петар Чардаклија, који је у два маха у Петербургу био, или су се сад овде, при главној квартири, с њим упознали, то се извесно не зна, али при свему томе, судећи по ходу ствари, могуће је, да је Чардаклија у Петербургу са Родофиникином познао се, па у следству тога његовог с Родофиникином познанства, будући да су сва тројица скупа представили Михељсону да се у Србију пошље један руски чиновник, да у Совету српском председава и земљом управља, на што се и сам Михељсон, као на добру ствар согласио, Чардаклија је и ону другу двојицу: Аврама и Гагића приволео, те су усмено главнокомандујућег молили, да им за таковог определи, у речи стојећег, Родофиникина. И ово су, често споменути депутати, у противност дане им инструкције, учинили, јер у овој казано им је, да ишту за агента природног Руса.

Ову усмену молбу српских депутата, а нарочито, Чардаклије о Родофиникину, Михељсон представи императору на одобреније, и почем и император представљеније Михељсоново одобри, онда, у следству налога добивених Михељсон, снабдевши Родофиникина са нужним инструкцијама, определи да, са реченим српским депутатима, у Србију иде.

Осим свију хартија, у којима су Родофиникину дата настављенија за његово управљање, главнокомандујући

дао му је, непосредствено на Совет српски, и једно препоручително писмо.*) То писмо следујућег је садржаја:

Почтенному Совѣту народа славянно-сербскаго!

Его Императорское Величество, по сродному великодушію своему, въ доказательство монаршаго покровительства къ единновѣрному съ Россіянами и храброму народу славянно-сербскому, соизволилъ высочайше предоставить мнѣ отправить въ Сербію дѣйствительнаго статскаго совѣтника Родофиникина, восхотѣвъ ознаменовать тѣмъ найвящшее высочайшее желаніе свое поколику возможно внимать прошенію Сербовъ и милосердое попеченіе свое найближайше узнать о всѣхъ нуждахъ ихъ и способахъ доставить имъ вспомоществаніе. Да послужитъ вамъ, потченный Совѣтъ, новымъ доводамъ толикаго Государя Императора снисхожденія и то, что неукоснительно отправлена къ вамъ особа, та самая, о которой просили депутати ваши, ко мнѣ приѣжавшіе. Г. Родофиникинъ имѣетъ потому порученіе освѣдомиться о всѣхъ нуждахъ, о способахъ сообразить возможную пользу для едногласнаго дѣйствія войска Его Императорскаго Величества въ сихъ странахъ и воинства сербскаго, употребить себя на сотрудничество съ вами въ образованіи устройства въ правленіи вашемъ, коего желаете вы, для блага народнаго, и всѣмъ тѣмъ найвящше вамъ доказать о непремѣнномъ покровительствѣ великаго государя всероссійскаго.

Прося васъ, почтенный Совѣтъ, имѣть къ Г. Родофиникину довѣренность во всѣхъ нуждахъ вашихъ и въ томъ, что онъ вамъ предложитъ ко благу вашему и къ общему съ нами содѣйствію на покореніе враговъ“.**)

После оног писма, у предименованој књиги изложеног, од 11. јануара, ове 1807. године, још док су више напоменути депутати на путу били, Карађорђе добије

*) Ево опет, од стране руске подривања и цепања, од самог почетка, вољом народа уопштене у Карађорђу врховне власти и управе земаљске!

**) „Военный Сборникъ“ за 1864., № 7. страна 32.

јошт једно писмо од главнокомандујућег Михељсона, које је следујућег садржаја:

Милостивый Государь мой

Георгій Петровичъ!

Человѣколюбіе было всегда первою добродѣтелію народовъ любящихъ вольность свою а найпаче исповѣдующихъ вѣру истинную, я несомнѣваюсъ чтобъ сербскій народъ не былъ единый изъ тѣхъ, который найболѣе съ точностію выполняетъ слова Евангелскія, а по тому и не удерживаюсъ просить Васъ объ освобожденіи Евреевъ жившихъ въ Сербіи и нинѣ заключеныхъ. Посолъ графъ Разумовскій в Вѣнѣ пребывающій пишетъ ко мнѣ чтобъ я употребилъ свое посредство на освобожденіе тѣхъ Евреевъ, и Вы сами согласитесъ со мною коль полезно для сербской націи показивать всей Европѣ что приняла оружіе не для угнѣтенія кого либо но для вольности своей. Освобожденіе Евреевъ въ прочемъ я приму знакомъ Вашей ко мнѣ дружби.

Съ истиннымъ почтеніемъ и совершенѣйшею предаността всегда пребывать честь имѣю

Милостивый Государъ мой,
Вашего Высокомочія покорнѣшій слуга
Иванъ Михельсонъ

NB. Сколь бы мнѣ пріятно было ежели бы случай поспѣшилъ мнѣ съ мужемъ Вашего достоинства ближе познакамится. Побѣди Ваши и усиловенія мои ласкаютъ меня съ вѣроятной надеждою.

Букарестъ 13-га Апрѣля 1807. **Михельсонъ.**

Его Высокомочію Высокопочтенному Господину Вождю народа сербскаго.

Оригинално ово писмо као и јошт једно, од министра иностраних дела, барона Андреје Будберха, о коме ће нам скоро ред доћи говорити, послао је Јеремија Гагић, као принадлежећа Карађорђу, пре осам година кнезу Александру Карађорђевићу, кад је и дневник свој „Дру-

штву Словесности Српске" послао. Узрок зашто су оба ова писма код Јеремије Гагића застала следујући је: Прво писмо, Карађорђе је депутатима, јошт док су они при главнокомандујућем у Влашкој налазили се, послао с налогом: какво ћеду изјасненье, о у речи стојећим Јеврејима, главнокомандујућему дати, па је тако код Јеремије, као код актуара депутатског и остало; а и друго исто је тако он при себи задржао, јер га је он Карађорђу и читао, и, на жалост, он на њега и одговор сочинио.

Да би се опстојателно знало зашто је Михељсон таково писмо написао Карађорђу, и какав је прави узрок томе био, ми за љубав истине, држимо за дужност неколико речи о том проговорити. Јевреји, који су у Београду затекли се, кад је и варош београдска од Срба освојена, и кад је и град београдски опседнут и освојен био, живили су у Београду неки стално, а неки из Уруменлије и Босне, и привремено, и под владом законитих царских паша, и под владом независимих од Порте јаничара, дахија. Сталних се је могло рачунати до једне хиљаде душа. Они су имали особити део вароши, у коме су они сами живили, и у коме су и своју синагогу имали, као што се и дан данашњи тако исто налазе. Народ овај, у великом броју расејан по свету, без отечества, па наравно, и без отечествољубија, живи и пребива свуд имајући пред очима само свој сопствени, ни за што невмењавајући, интерес, који се јединствено состоји у прискрбљењу новца. Он је тако и у Београду и на том основу живио, и живи. Јевреји ови чинили су свакојаке услуге Турцима, а нарочито дахијама и Гушанц-Алији, док су ови пашалуком београдским владали, и кад је Гушанц-Алија сам градом беградским, силом своје власти, управљао и заповедао. Они су Турцима, без разлике, но све за врло добар свој интерес, у свему ишли на руку. Они само што нису били џелати, а остале све услуге чинили су Турцима, па ма како те њихове услуге нечовечне и упропастителне за христијане, за Србе биле. Они су,

здраво добро, Турцима, промећући се свуда, и за шпијоне служили. Ово је све познато било Србима, па зато су, при освојењу вароши београдске, од Срба, и они морали доста којешта претрпити, а особито кад се и град београдски Србима предао, у ком су се и многи Јевреји, са Турцима заједно, скрцали и затворили били. Но све је ово трајало за времена првог пламена освајања. После тога, Јевреји ови, морали су сви скупа, т. ј. људи, поочередно ићи у град и тамо саливати танета пушчана, и вити фишеке (патроне) пушчане, јер су у том послу вешти били, будући су се у том раду још за времена Турака, сваки дан у граду то израђујући, здраво извештили били. Сад је то, реченим Јеврејима, тешко било Србима израђивати под изговором: да не могу живити, будући су, по цео дан, од сопственог рада и промишљености, којом су себи и својим фамилијама нужно препитаније и друге потребе прибављали, одвојени. Међу тим, може бити, да су се као обично страшљиви Јевреји, и чега другог бојали, па су, преко својих сународника у Бечу живећих, тужили се да су у граду београдском затворени, и тако они, поводом оваке тужбе, издејствују од грофа Разумовског, посланика руског при бечком кабинету, препоруку на главнокомандујућег Михељсона, да овај подејствује код српске владе о ослобођењу њиховом из затвора.

Јевреји су лагали да су били затворени. Они су, као што је и мало више речено, поочередно, и то само обданице, у град на посао долазити морали, а пред вече сваки је одлазио својој кући, а они, који су своју дневну чреду издржали, могли су слободно своје занате радити, и трговином промишљати на сву меру, и с добрим успехом, јер других трговаца, који би како са страним рукоделним еспапима, тако и са сировим производима радили, није ни било, будући су Срби све једнако ратом заузети били.

О свему овом дато је депутатима на знање, а по-

слато им је и више изложено писмо главнокомандујућег, с том препоруком да: по више изложеном даду објаснење главнокомандујућем, које су они и учинили, и главнокомандујући се тиме задовољио.

Као што смо видили да је Карађорђе, по освојењу и града београдског, и Совет у Београд преместио, тако је он сад и Младена, поред тога што је овај био депутат нахије крагујевачке и член Совета, поставио на место Вула Илића, и командантом града београдског, а Вула у Смедерево за таковог послао.

Преместивши се Совет из Смедерева у Београд, он буде сад и са члeновима приумложен. Од нахије шабачке дошао је сад, као депутат, кнез Илија Марковић, родом из Поцерине, из села Грушића; Јефта Савић (Чотра) за тадању нахију зворничку, родом из села Тршића; Василије Поповић за нахију ужичку, родом из села Субјела; за нахију соколску, Милутин Васић, родом из села Цапарића; за нахију јагодинску Велисав Станојловић, из Јагодине, уместо бившег до сад, Вукомана, и Петар Ичко, који се још за овда не беше из Цариграда повратио, очекујући не ће ли, Порта, на каквој тврђи основано, што Србима, по њиховим молбама, уважити. Сад Совет овако приумложен, по оппштем договору и одобрењу Карађорђевом, и круг делања свога започне раширивати, о ком раширивању доцније ће, опстојателна реч бити, али се то мора овде казати уопште, да је Совет сад највећу пажњу обратио на устројење судова по нахијама и у Београду, и на приходе, који се имају и имати могу у земљи, као н. пр. нарочито: од добара турских, која су иза њих заостала, и која су добра сад постала народна, па која су као такова, отпочела се давати, или под закуп, или и сасвим продавати. Овај посао Совету врло је тешко и незгодно ишао, јер су неке старешине, где је коме, од ових турских добара, што наручно било, већ саме такова добра, као нарочито воденице, ливаде, њиве и забране, које су Турци сопственошћу

својом, под именом: „миљкова“ називали, самовласно засвојиле, и ником другом нити су допуштале под закуп узети, нити једанпут за свагда откупити, него су оне (старешине) тако поступајући, од оваких народних добара, или узимајући их под закуп, или откупујући их за свагда, закупљивале или откупљивале како су саме хтеле. Овако што највише чинили су: Јаков, **Миленко, Петар** Добрињац и Милан Обреновић; али све њих, у таком поступању, Младен је надмашио.

Сад кад је Београд освојен, и кад се у Београд и Совет преместио, у коме је Божа Грујовић секретар и једини човек за израђивање виших државних дела био, пређе из Цесерије у Београд, и блаженопочивши Доситије Обрадовић, дика и понос Српства, Анахарзис и Сократ српски; и Иван Савић, прозвани у Србији Југовић, свестрано научен и врло способан човек. Он је још у оно време знао правилно: читати, писати, преводити и говорити немачки, латински, мађарски, француски и талијански. Па Стефан Филиповић, родом из сремске Руме; Стефан Живковић доцнији преводник Телемака, и издатељ „Благодѣтелне Музе“, такође здраво изображен човек, и овај је знао језике: немачки, латински и француски; Лазар Војиновић, и извесни по депутатству, 1805. године, за у Цариград, Стефан Живковић трговац. Осим ових горњих сад је и више писмених, и мање-више научених Срба људи, из Цесарије прелазити почело. Између научних сад је прешао у Србију и Миљко Радонић, који је Југовића у професорству, у Великој Школи заступио, а доцније, и министром иностраних дела био. Љубав је к својима све више упомenуте у Србију привукла, и из те љубави доста су они јада претрпили, и жалосних и горких залогаја хлеба појели.

Божа Грујовић страдао је од грудне болести, па кад се Совет у Београд премести, он је принуђен био отићи у Цесарију да се лечи, јер у Србији још никаквих доктора медицине није било, осим самоуких хирурга,

који су лечили ране. Божа је тамо у Цесарији наскоро и умро, а његово место у Совету достојно је заступио Иван Југовић. К овоме придружен је био за секретара советског и Јеремија Гагић и Стефан Живковић. Стефан Филиповић намештен буде за писара код Младена у граду београдском; Лазар Војиновић оде за писара Милану Обреновићу, а Миљко Радонић употребљаван је био у писарству повремено, до почетка 1809. године, а у ово време он заступи место Југовића у Великој Школи, коју је Југовић, у Септембру месецу 1808. године отворио под називом „Велика Школа“, и за коју и Вук Караџић, у „Грађи за историју“ 1828. године на страни 12. каже: „какове Срби пре нигда и нигде нису имали (нити је и данас где имају)“. И они су други сви поизмештани били за писаре по канцеларијама судским, које су се у нахијама и заводити отпочињали.

Миленко Стојковић, као што је у предишавшој књиги описано, освојивши и острово Пореч, и утврдивши како исто острово тако и све теснаце, по друму преко Мирочке Планине, и обале дунавске дужине, која је власти српској принадлежала, полакоми се и у Кључ кладовски (Фетислам) распространити се, па тако и у саму унутрашњост Крајине упустити се, једно за уздићи и овај предео у ком такође христијани, а већином Срби живе; а друго за приближити се Русима, који су тада већ и у Малој Валахији с војском налазили се. Овако упустивши се Миленко, он уђе у Крајину до села Малајнице, лежећем при реци Штубику. За упустити се и даље у Крајину нађе он за нужно, у Малајници, на обали више упоменуте реке Штубика, шанац један устројити. Ово своје нахођење приведе Миленко у дејство и извршење. Он направи шанац, и кад га, са свима могућим средствима, добро уреди и утврди, оставивши у њему до 200 војника да га чувају, сам се, са осталом војском, уздижући уједно и житеље Крајине уза се, упусти и даље у Крајину.

Мула-паша, победитељ Пазвант-огла и освојитељ Видина, у полак независими од Порте, коме оваково стање Срба према Порти није неповољно било, због и свога опстанка, видећи где Миленко мало по мало све дубље у Крајину улази и осваја је, којом је он, као и целим црноречким окружијем владао, баш и ако је Крајина тобоже стајала под управом башкнезова, бератима и ферманима царским потврђенима, побојавши се за своју влађевину, изиђе он из Видина у Крајину са Гаушанц-Алијом, и поведе са собом и Гушанцем 8000 крџалија и којекаквих других башибозука, и Миленко, видећи то, принуђен буде повући се у свој утврђени шанац у Малајници. Мула-паша, дотеравши Миленка до Малајнице, држао је зацело, часком, учинити с Миленком, његовим шанцем и војском његовом све што је науман био; али кад се Малајници примакао, и видио да Миленко има здраво добро утврђен шанац, који се не ће моћи без добра боја и крвава зноја освојити, а он онда и сам, за што боље утеснити Миленка, око његова једног, три своја шанца закопа и подигне, и из топова Миленка тући отпочне. Видећи се Миленко, са својом малом војском, у оваковом теснацу и, по готову, очајном стању, имајући један скришни, врло тесни излазак из свог шанца, он се обрати Карађорђу за помоћ. Како је Карађорђе примио писмо Миленково, и из њега увидио у каквом се опасном стању он налази, без сваког одлагања и разлагања, као што је и до сад свакад, у подобним догађајима радио, сабере до 4500 војника, које пешака а које коњаника, и које низ Дунав на лађама к Поречу, а које сувим похита Миленку у помоћ.

Карађорђе је још прошле године 1806., као што је о том већ говорено, главнокомандујућег Михељсона молио, да му једно оделење војске у помоћ пошље, које би стално у Србији пребивало и, с једне стране, противу Турака с њима заједно борило се и храбрило их, а с друге, које би Србима за уверење служило да их је

Русија дејствително и стално под своје покровитељство узела, и он је (главнокомандујући) како му је тада обећао да ће му на пролеће, т. ј. ове 1807., молбу испунити, сад наложи генерал-мајору Исајеву, који је из главне армије, с једним малим оделењем војске, одређен био за у Малу Валахију, да у ближајше одношеније с Карађорђем ступи, да преко Дунава на десну обалу пређе и са Србима се здружи, како би тим начином, не упуштајући се у дубљину Србије, и Србима у помоћи био, и главној армији великог везира, налазећој се на десним обалама дунавским, заједно са Србима, диверсију чинио и Турке, одоздо на више, повлачио. Речени генерал Исајев, по имајућем налогу од главнокомандујућег, већ је и са Карађорђем, и са Миленком, као једним од најближих њему пограничних старешина, у сношеније ставио се; и ово се све чинило баш у оно време, кад је Мула-паша у Крајини на Миленка напао, и кад га је у Малајници опсео. Генерал Исијев био би одмах и прешао овамо преко Дунава Миленку, јербо је већ била устројена, између њега и Миленка, и комуникација, али у томе су му здраво сметали адакалски и кладовски Турци. И тако Карађорђе, ползујући се овом приликом сношенија са генералом Исајевим, сад и њега у помоћ, за избављење Миленка позове. Следујући генерал Исајев једно налогу свога главнокомандујућег, а друго, сношенију и позиву Карађорђевом, 3. јунија ове 1807. године, с једним батаљоном Олонецког полка, с 200 Козака и 3—4 стотине Арнаута (пандура влашких) и с 4 топа, код Великог Острова, наспрам садањег села Михајловца, на ову страну Дунава, на простим лађама превезе се и пређе, са Карађорђем састане се, и војска с војском здружи се. Ово је био први прелазак Руса преко Дунава к Србима, и извршио се с простим лађама.

Долазак Исијева у пределе Србије, и са овако малим бројем војске Србима у помоћ, Карађорђу је врло неповољан био, али шта је знао радити. Сад није било за

оклевање. Требало је Миленка избављати. Они се оба, т. ј. и Карађорђе и Исајев, са својим војскама упуте к Малајници. Карађорђева је војска одабрана била, и сад, у очекивању на прелазак Исајева, и одморна. Кад су к Малајници обе ове вође приспеле, позиције размотриле и војску и топове у бојни поредак поставиле, други дан по доласку на место учине они силно нападеније на Турке, и један им од њихових шанчева на јуриш освоје. Сутрадан освојили су и она друга два, и Мулапашу лако рањена, с великом штетом у војсци, у изгубљењу четири топа и знаменитом броју џебане, принуде сва места, између Брзе Паланке, Праова и Неготина оставити, и без обзира у Видин побећи. На страни Срба и Руса погинуло је у овим бојевима око 400 војника.

При преласку генерала Исајева из Мале Валахије преко Дунава овамо, тобоже Србима у помоћ, увидивши Карађорђе с коликом и каквом војском, Руси Србима у помоћ долазе, као што смо и мало више напоменули, врло је незадовољан био; јер он је желио да му Русија једну такву и толику војску у помоћ пошље, с којом би он, не само Миленка из опсаде Мула-пашине курталисати и овога победити могао, што је он држао да ће и сам учинити моћи, као што је то и до сад, с мањом својом силом већу турску свакад, с Божјом помоћу, побеђивао, него, која ће њега кадра бита потпомагати на свима точкама његовог, у намери имајућег предузимања, као н. пр: на уздигнуће и ослобођење Босне и Херцеговине, и уопште, на уздигнуће и ослобођење од турског јарма целе, барем послекосовске, Србије, на што је он све једнако и смерао, и о том све једнако мислио и премишљао; јер су, као што је уопште познато, и у овим пределима све сами, језиком и вером, чисти овејани Срби, отегоћени насилијама и свакостручним варварством турским.

Да је Карађорђе, особито сад кад су се и Руси с Турцима заратили, и кад се он и у руску помоћ на-

дао, здраво смерао и на уздигнуће Босне и Херцеговине, и других предела граничећих са уздигнутом Србијом, то, осим свакидашњег његовог смишљања и промишљања, и осим предузећа његовог у 1809. години, посведочава и писмо његово Јакову Ненадовићу, из Бруснице, под 2. априлом текуће године, написато му и послато.[1]) Ово писмо написато је и послато Јакову кад је Карађорђе, по добивеним известијама од главнокомандујућег, уверен био да ће једно одељење руске војске овамо преко Дунава, у Србију прећи; дакле пре него што је и у сношеније са Исајевим, за прелазак његов преко Дунава у Србију, ступио, и пре него што га је и Миленко себи у помоћ позвао, јер онда, кад је више споменуто писмо Јакову Карађорђе послао, није он знао ни да ће га Миленко, опседнут од Мула-паше, у помоћ позвати, нити да ће Руси, кад једанпут овамо пређу, одмах и натраг повратити се, као што је Исајев то и учинио.

Руси нису сад у стању били онакову помоћ, и на онај начин, као што је Карађорђе желио, Србима у помоћ послати. Што нису у стању били већу помоћ послати, у томе им је препјатствовао мали број њихове целе армије, с којом је Михељсон ушао у Бесарабију, Молдавију и обе Валахије, и којом је морао прикривати један простор од ушћа Дњестровог па до Старе Оршаве; а што нису могли на онај начин као што је Карађорђе желио, у томе су им сметала политична њихова одношења према Европи, до 1810. године, кад је граф Орурк, са једно 1500 војника дошао до Јасике и Варварина, и до 1811., кад је полк Нишлотски дошао у Београд, и ту, до 1812. Августа месеца, пребивао. Но нису Руси никад са више од 4500 војника, на обале Дунава српског, у Србију дошли и онда, кад је њихова армија од 30 на 80 хиљада умножена била, и то свакад с налогом њиховим командирима: да Србима у помоћ буду, али да се од обале Дунавске, у дубину Србије не упуштају, и да тако налазећи се, силу великог везира, одоздо на себе повлаче.

По ослобођењу Миленковом из опсаде у Малајници, и Срби и Руси ударе и на Неготин, те и њега освоје, али га наскоро, кад се руска војска у Малу Валахију поврати, опет оставе. Но при свему томе Миленко је као главни старешина и од нахије пожаревачке, и овде за команданта од Крајине наређен и проглашен, јер је свакојако већа част Крајине у српским рукама заостала. Миленко се сад са Русима и лично здраво упозна тако, да је од њих велико уважење и поверење задобио.

Депутати српски, који су, у почетку Марта ове 1807. године, из Смедерева отправљени били у Влашку к Русима, као што је већ о том говорено, били су врло одлично главнокомандујућим примљени. Он је задовољан био и са изјашнењем Карађорђевим у смотрењу Јевреја београдских, које су му речени депутати показали. Он је сва предложена представљења њихова к срцу примио, и одмах их је императору на одобрење представио, казавши им и што се тиче њиховог искања помоћи у војсци, да је он и такову већ, под командом генерала Исајева, као једног од најбољих генерала, наредио, за коју се нада да је већ и у Србију приспела. Он обдари свакога из њих са поједним скупоценим, брилијантовим прстеном, и са једном хиљадом дуката, да они између себе поделе, у име њихових трошкова. Ове новце они нису подједнако поделили, но Петар и Аврам себи више задрже него што су Гагићу дали. Ово, Гагићу, као и оно што су Михељсона за Родофиникина молили да њега за руског агента у Србију определи, здраво озлоједи, и тако, кад Михељсону дође одобрење од цара за Родофиникина, и кад он реченим депутатима препоручи да се задрже при главној квартири док и Родофиникин за пут готов буде, онда Гагић измоли се да њега пре за у Србију отпусти. Главнокомандујући, на молбу Гагићеву согласи се тим пре, што је он још у почетку ове године Карађорђу јавио, да има и неке подарке царске да му пошље, па је сад овом приликом, по Га-

гићу, за добро нашао речене подарке, удесно послати. А Гагић са своје стране, озлојеђен на Чардаклију и Аврама, овим својим поступком ишао је на то, да пре више упоменуте двојице дође у Србију, па да их код Карађорђа опадне за то, што су они од главнокомандујућег измолили Родофиникина, као човека, не Руса, већ шта више Грка, да у Србију за агента руског дође; и да, донесавши Карађорђу и Миленку богате дарове, са једном новчаном сумом од 5000 дуката, накнади ону штету, коју је отрпио због неправог подељења од оне 1000 дуката коју је главнокомандујући депутатима дао, да између себе поделе. Како је Гагић намислио тако је и учинио. Повративши се из Влашке за у Србију, и знајући, да се Карађорђе, здружен са руском војском и њеним командиром, генералом Исајевим, око Неготина у Крајини налази, наспрам Праова, из влашке стране, у Србију пређе, и у логор, српско-руски, дође. Он овде преда Карађорђу и Миленку по једну сабљу богато украшене. На првој био је натпис: „Защитнику вѣры и отечества", а на другој: „За храбрость"; а 5000 дуката самоме Миленку предао је, но Миленко, бојећи се, разумно, каквог подозрења од стране Карађорђеве ако му до знања дође, задржи при себи само 1000 дук., а оне друге четири, препоручи Гагићу, да их Карађорђу преда, и Гагић је ово учинио, као што и он сам о овом опстојатељству, у свом дневнику, каже. Овом приликом, Гагић није пропустио и оно прво Карађорђу, противу Чардаклије и Аврама доставити, како су они, у противност дане им инструкције, поступили, измоливши Родофиникина, као човека Грка, да у Србију за агента руског дође.*)

*) У руском „Военном Сборнику" за 1864. годину, у № 7., на страни 28. стоји: „Отправивъ съ депутатами подарки различнымъ особамъ, и пятьдесатъ тысачъ піястровъ [5000 дук., дукат је онда био у цени од 10 гроша] Совѣту народа сербскаго." Ако је овако, као што речени „Сборникъ" каже, коме се веровати мора, онда је Гагић подло и интригантски и у овом случају поступио, предавши свих 5000 дук. самоме Миленку, а и Миленко је згрешио, што је и ону једну хиљаду при себи задржао.

По овом донешењу Гагићевом Карађорђе је одмах Чардаклији и Авраму писао да у место Родофиникина, ишту каквог другог, и то правог Руса, за агента руског у Србију, али доцкан је било; јер је већ и одобрење царско, за Родофиникина, главнокомандујућему приспело било, и по овоме они се, Чардаклија и Аврам, нису усудити могли, о препорученој им промени какве кораке чинити.

Наскоро за повратком Гагићевим из Влашке у Србију и доласком његовим у Неготин, јемачно, у следству опширних представљења Михељсонових за ствар обострану, т. ј. и за руску и за српску у овом рату с Турцима, а још ништа се није знало за Тилзитски мир између Наполеона и Александра I., дође преко Аустрије у Србију, у Неготин, нарочно послани, флигел-ађутант и полковник, маркиз Паулучи, с писмом на Карађорђа од министра иностраних дела, Андреје Будберха.

Писмо ово следујућег је садржаја, и почиње се овако:

Высокородному и знаменитому Кара Георгію Петровичу, славному вожду Народа Славяно-Сербскаго, доброму нашему пріятелю, дружескій нашъ поклонъ.

Съ отличнымъ удовольствіемъ узнали мы о побѣдахъ одержанныхъ надъ непріятелемъ имени христіянскаго и непримиримымъ врагомъ храбраго народа Славяно-Сербскаго. Принося Вамъ усердное мое поздравленіе съ толико желаннымъ успѣхомъ, возвѣщу Вамъ что россійскій Полковникъ Маркизъ Павлучи, который вручитъ Вамъ сіе мое писаніе, имѣеть особенное порученіе освѣдомиться о нуждахъ вашихъ, равно и о способахъ извлечъ величайшую пользу изъ единогласнаго дѣйствіа войскъ Его Императорскаго Величества на Дунаѣ находящихся и неустрашимаго воинства Вами предводительствуемаго. Емуже приказано увѣрить Васъ паки въ непремѣнномъ покровительствѣ великаго Императора Всероссійскаго, и по

томъ донести намъ обо всемъ что Вашему Превосходительству угодно будетъ сообщить ему. И такъ проса Васъ имѣть къ Г-у Полковнику Маркизу Павлучи полную довѣренность во всемъ что онъ Вамъ скажетъ отъ имени Высочайшаго Двора, и рекомендуя его особливому вниманію и дружбѣ Вашей, заключаю увѣреніемъ Васъ, что по колику то по обстоятельствамъ вожможно будетъ, Вы отъ насъ получите всякое пособіе къ дальнѣйшимъ подвигамъ противу общаго непріятеля способствать могущее. За симъ свидѣтельствуя Вам искреннее мое почтеніе и преданность, есмь

Из главной квартиры М. Бартенштейнъ
Мая 12-го дня 1870-го года.

Вашего Превосходительства
покорный слуга
Андрей Будберхъ
Его Императорскаго Величества Всемилостивѣйшаго Государя моего генералъ отъ инфантеріи, министеръ иностраннихъ дѣлъ, разныхъ орденовъ кавалѣръ и пр.

У овом писму на Карађорђа, од министра иностраних дела барона Андреје Будберха чисто је језгро садржаја да се Карађорђе изјасни: у чему он има потребу и нужду да може са успехом продужити рат противу Турака, и да покаже начин, којим би се могла постићи „величайша польза“ из једногласног дејствовања војинства једне и друге стране. Сад да видимо шта су, не Карађорђе и скупштина свију старешина, и не Совет, у договору са врховним вождом, већ несрећни Миленко са Јеремијом Гагићем, који је једини овде, као писмени човек био, који је, по уображењу своме, и за мудрог дипломата свагда држао се, и који је, по повратку свом сад из Влашке, наравно, Миленку казао, какве је он кораке и тамо, код главнокомандујућег, по договору њиховом у Поречу, чинио, — шта су на више упоменуто писмо Будберхово, у присуству Карађорђевом, особито

у прве четири тачке, одговорили. Миленко и Гагић ишту и кажу:

1. Да народ српски жели бити под могућественим Его Императорскаго Величества, Александра перваго покровитељством, којего смирењејше проси, да му што скорије пошље једнога способнога губернатора, који би Србијом управљао, и у прилични поредак народ привео, земљу српску расположио и по нравам народа устројио конституцију. Ово устројеније конституције да буде именом Его Величества Александра перваго утврђено.

2. Предавајући се народ српски покровитељству и заштити Его Императорскаго Величества, од њега очекује све нужне неопходимости, и препоручује му се, да се не би ни најмања част земље српске за сопственост коме дала; то јест да у Србији не буде помешчика (спахија), који би с временом народ могли порабатити.

3. Наименованије различних чиновника у Србији како по војеној, тако и грађанској части, кроме Грка, да буду назначени именом Его Императорскаго Величества.

4. А да би правитељству дали важност, од потребе је да у градовима (крѣпостима) српскима буде гарнизон из руске регуларне војске, и у сваком граду комендант природни Рус.

[Ето мудрости благодетелне по народ српски, и високе политике и дипломације Гагићеве. Ето како су, и Миленко и Гагић, разумевали шта значи, бити истиним патријотама. А овако су исто осећање о слободи и независности свога отечества имале и оне друге старешине, које су у руским списанијама означени „самостоятельнима", „могущественнима" и „благонамѣренима"].

5. Ради војеног продолжења противу Турака у Крајини неготинској, да се пошљу у Србију руске регуларне војске: инфантерије 3000 људи, два ескадрона каваље-

рије и један пук Козака; а са стране српске биће к овима Русима присоједињено до 20.000 људи.

6. Да би се могли соједините с Црногорцима и содејствовати противу Француза у Боки ди Катаро и Далмацији, и овом диверсијом уничтожити претпријатије француско да се соједине с Турцима, нека се пошаље у Србију 3000 инфантерије руске, два ескадрона каваљерије и један полк Козака; а са стране српске биће к овима Русима присоједињено до 15.000 Срба. Остала војска српска чуваће границу босанску од нападаја на Србију, и прикриваће комуникацију од Дунава, од Крајине неготинске, до саме Црне Горе.

[Писац овог и оваког акта, наш дипломат Гагић, види се да није познавао ни стање, ни могућност, ни географични положај Србије. Јер кад би тадања Србија могла присоединити к руској војсци, која би имала доћи по његовем мишљењу у Србију, својих 35.000 војника, и кад би још к оном прикривању комуникације, од Дунава те до Црне Горе, и чувања границе своје од босанске стране још других, у најмању руку, 15.000 војника имала, које би све у суми од 50.000 состојало се, онда и у оновременом стању Турске, Србија не би имала потребе ничије покровитељство, ни помоћ тражити].

7. Народ српски, војујући већ четири године противу непријатеља, све је своје имућество потрошио и ослабио у свему, а особито нема провијанта и муниције, зато да се даде губернатору, који височајши назначен буде, једна каса са изобилном сумом новаца, а губернатор с касом да пребива у Београду.

8. Будући да се налази у Београду и у другим градовима велико число покварених топова медних [од тучи], које би поправити или прелити ваљало, зато да се пошаље неколико ливачких мајстора, како за топове тако и за јадра [ђулета, танета топовска] и који би барут чинити знали.

9. Не имајући праха и олова у Србији поради садашње војне операције — да се учреди у Београду магазин с достаточним количеством праха и олова, а топова за сад није од потребе, уверени будући да ће руска регуларна војска, која у Србији дође, имати положени комплект у топовима.

10. Нужно би било имати у београдском магазину до 10.000 солдачких пушака, на случај ако би се Србима јоште војске прибавило.

11. Ради образовања српске војске, да се пошљу у Србију 6 артиљеријских и 6 инжињерских официра.

12. Да се пошље једна рота пијонера, и једна рота артиљериста, у числу којих да буду и бомбардери.

13. Будући се млого находи рањених Срба, а немају нити доктора ни лекарства, да се устроје шпитаљи [болнице] са апотекама, докторима, лекарима и са свим што к тому принадлежи.

Сва ова више поменута у тринаест пунктова, и остало, које по нашему недоумјенију нисмо знали овде поменути, всенижајше и смиреңејше просимо и вручавамо нас и народ српски штедрољубију и великој отеческој милости Его Императорскаго Величества всемилостивејшаго нам заштитника и покровитеља Александра перваго.

Писано у логору код Неготина, двадесет осмог дана Јунија месеца, хиљаду осам стотина седмога лета.

Црни Георгиј Петровић
предводитељ народа српскаго, у име целога народа,

(М. П.) **Миленко Стојковић**
комендант пожаревачке нахије и Крајине неготинске,

Јеремија Гагић
член Совета и секретар.

N. B. Карађорђе рече да је изгубио печат и зато га овде покрај имена његовог нема.

Све је ово из дневника Гагићевог преписано, и премда се овом, Гагићевом дневнику, не може безусловно поверење дати, јер он није уредан а неколико је листова он исекао, опет зато, ово горње да је било овако, то нам и руски „Военный Сборникъ“ за годину 1864. № 7. на страни 30 и 31. сведочи, с том само разликом: што речени „Сборникъ“ не имајући, више наведеног писма, Будберховог на Карађорђа, пред собом, вели: „Жертвуя столь значительною суммою и принимая Сербовъ подъ свое покровительство, Императоръ Александръ не могъ, конечно, удовольствоваться нѣсколькими письмами отдѣльнихъ лицъ, высказывавшихъ свою преданость Россіи и просившихъ ея помощи. Необходимо было опереться на чтонибудь болѣе положительное. Съ этою цѣлію по распоряженію министерства иностранныхъ дѣлъ, былъ отправленъ въ Сербію флигель-адютантъ полковникъ Маркизъ Паулучи. Прибывъ въ Сербію въ лагеръ при Неготинѣ, 27. Іюля 1807. года, Паулучи заключилъ съ Сербами письменое постановленіе, заключившееся въ слѣдующемъ“. Речени „Сборникъ“, више наведених 13 пунктова назиље „условіемъ“ и у примедби под бројем (169) каже: „Условіе это подписали: Черный Георгій, Миленко Стойковичъ, Еремія Гагичъ и Маркизъ Паулучи“ а о потпису Паулучином, у дневнику Гагићевом, никаква спомена нема, премда овде није било места ни потписима Миленковом и Гагићевом, јер је писмо Будберхово адресирано било чисто на име Карађорђево, али је, Гагић, тако наредио, ради показанија и његове важности у Србији, ма да из све ове и овакве радње, и депутације српске код главнокомандујућег Михељсона, и понаособ, радње Гагићеве с Миленком у логору код Неготина, благодарећи Тилзитском миру, никаквих следства није било.

Оваково мишљење Сборниково нема места, и то прво зато: што су, до овог времена већ двоји депутати, званично, пред кабинетом руским у Петербургу били, и за покровитељство и помоћ Русије, молили; друго: што је

и сам император Александер, уверен будући да они, који за покровитељство и помоћ Русију моле, неће њено покровитељство кад им га она даје, одбацити, или га на зло употребити, и главнокомандујућем, Михељсону, наложио, да, како с војском преко Дњестра у Бесарабију пређе, одмах и у сношеније с Карађорђем ступи, које је и учињено, као што смо ми о том опстојатељству у предишавшој књиги, на своме месту, и описали. Треће, што су пре доласка Маркиза Паулучи, српски депутати већ били код главнокомандујућег Михељсона, и између осталог, молили га да он живи доказ Србима даде, и тиме сав народ српски увери, да га̀ је Русија дејствително под своје покровитељство примила; и напослетку четврто: што и у самом писму Будберховом нема ништа ни нанешено на овака разлагања и мишљења Сборникова. Кроме тога, не могу се ни ова представљања, тако да речем српска, била она за ствар Србије умесна или не, узети за „условія“ с Русијом, јер Србија није у стању била никакве погодбе и уговоре с Русијом правити, већ Миленко, а нарочито Гагић, по несрећи, онако су мислили да за оно треба молити Русију да Србији учини ако се жели, као што Будберх у писму свом каже: да се „величайша польза“, из једногласног дејствовања обе стране, противу непријатеља општег, извући може.

Гагић у његовом крњем дневнику даље говори: „Кад се ово написало и потписало, предато је г. полковнику маркизу Павлучи, и опредељено у скупштини, да ја са истим у главну квартиру к Михељсону — и одатле к императору идем. [А при сочињавању више наведеног несрећног одговора, никакве скупштине није било, разве ако се то скупштином назвати може, што су се у логору код Неготина, случајно десили са Карађорђем још 2—3 старешине]. У исти час кад је ово потписано изазва мене на страну Карађорђе и рече ми: да му је дошло писмо од Младена Миловановића из Београда, у којем јавља му: да маркиз Павлучи није прави повереник ру-

ски, него да је шпијон француски, или аустријски. [Ово је истина. Аустрија интригирајући противу Србије и покровитељства руског над Србијом, и у овом случају доласка маркиза Павлуче, није пропустила, чрез некога Милоша Урошевића, земунског трговца, који је и српски лиферант био, овако што доставити Младену само да замути и обесвести Србе, које су „гује уједале, па се и гуштера боје“]. Зато Карађорђе рече, да је изгубио печат, и да не може печатом потврдити оно 13 пунктова што је представљено императору; и зато разложи мени да ја с Павлучом идем к цару и уверим се о истини, и при том све оно што је назначено у 13 пунктова, лично императору представим, и даде ми исто писмо, које је маркиз Павлучи од министра Будберха донео, да тамо покажем“.

Ко из овог последњег разговора Карађорђевог с Гагићем не може увидити, да Карађорђу није повољан био онакав одговор на писмо Будберхово, особито због она прва четири пункта, у којима се моли: а) да Русија пошље свога губернатора да Србијом управља, да је уреди, и да конштитуцију, императором потврђену, Србији даде. [А органически закон, баш и ако би на најбољи начин, по карактеру, обичају, нравима и степену тадањег изображења народног, удешен био, ми, основаног узрока, из неоспориме практике имамо, позитивно држати, да би мучно, или најпосле никако опстати не би могао; јер духови народа српског, ни сад, пошто је 60 година од 1807. протекло, нису за живот уставни приуготовљени; а каква би конштитуција онда, ма на најсавршенији начин устројена била, опстати могла и по њојзи управљати се могао народ српски, који је без престанка, у рату налазити се морао?] б) И ако би губернатор дошао да Србијом управља, да не може он земље српске у вечито уживање, за награду, коме поклањати, да се не би тим начином завео ред „помешчика“ (спахија), па наравно и ред „крѣпостный“ (робова). в) Да се, именом Его Императорскаго Величества, чиновници и по части војеној, и по грађанској наименовавају,

и постављају; и напослетку: г) да се, ради важности правитељства, у свима градовима српским постави регуларни гарнизон руски, са комендантом природним Русом.

Карађорђе, морао је, природно и разумно, при таковом делању, мислити: „Шта ће онда Србија бити, шта ли народ српски, који је толико муке поднео, који је толику крв своју пролио и толике жртве, у сваком смотренију принео да се ослободи, и да свој постане; па зар ја, који сам га пробудио да се избави испод сужањског четирвековог јарма азијатских крволока, да га сад подвргнем опет у, не његову, зависност?“ Али он није имао с једне стране куражи да ово своје мишљење, у присуству генерала Исајева и маркиза Павлуче, искаже; а с друге, као прост човек, који није знао ни читати ни писати, а још много мање садржај дипломатичних руских писама разумевати, могао је најпосле мислити, да баш Руси тако и то захтевају што је у одговору написано, а особито при таком задешају, где је Гагић и писац и толмач, између маркиза Павлуче и Карађорђа био. И оваково мишљење Карађорђево о написаном одговору на писмо Будберхово, узрок је што је он Гагићу казао да је печат изгубио, којим би требало, поред потписаног, Гагићем, имена његовог, оно 13 пунктова да потврди.

Из оваког поступка Карађорђевог даје се известн, да је он на послетку мислио и то: да Русима, ако би они овака предложења почели удејствовавати, откаже примање оваковнх њихових у Србији наредби, казавши им: да он не признаје да је овако што за Србију захтевати и предлагати могао, јер да је он таково и то желио, он би, поред потписа имена његовог, и печат свој приложио, као што је тако на свима писмима, а нарочито на писмима, која је на страну, по потреби издавао, будући да сам потписивати се није знао, свакад до сад чинио.

По Гагићевом дневнику, више наведено представљање Русима, у одговору на писмо Будберхово, напи-

сано је и предато маркизу Павлучи 28. дана Јунија 1807. године, а у „Военном Сборнику“, као што смо мало више навели, стоји: „Прибывъ въ Сербію въ лагеръ при Неготинѣ, 27. іюля 1807. года, Паулучи заключилъ съ Сербами письменное постановленіе, заключившееся въ слѣдующемъ:“ * И ова разлика у датумима, између „Военног Сборника“ и дневника Гагићевог не малу сумњу подаје о вероватности реченог дневника, али ми, у продужењу наше речи о садржају дневниковом, морамо следовати по њему. И тако, Гагић у дневнику своме даље каже овако: „Јунија 29. пошли смо, ја и г. Павлучи, из логора, и дошли смо 3. јулија у Букурешт. — У Букурешту разумели смо да је Тилзиту закључен мир међу императорима, Александром и Наполеоном, и зато ми је советовао Милорадовић да ја даље из Букурешта не идем, будући ће се сад сасвим друге мере противу Турака предузети, него да напишем писмо о мојем назначењу к главнокомандујућему Михељсону, који се тада налазио у логору при Исмаилу граду, и писма да пошљем с Павлучом, који тамо полази“.

И дејствително, мир Тилзитски, као што ћемо доцније у већем простору видити, изменио је одношења, на једно магновење, између Александра I. и императора француског, па тако и одношења ратна, између Русије и Порте, која су и на Србију распростирати се морала, те по томе, благодарећи миру Тилзитском, ни по више наведеном акту, особито у смотрењу прва четири пункта Русија према Србији ништа није предузимала чинити, ма да Руси, по садржају често споменутог акта, у „Военном Сборнику“ за годину 1864. број 7. на стр. 32. кажу: „Постановленіе это, рисуя тогдашнее состояніе сербскаго народа, свидѣтельствуетъ о безграничномъ довѣріи, съ

*) По реченом „Военном Сборнику“ за 1864. годину Н. 7. на стр. 31 при дну у примедби стоји под бројем 169. да је „Сборникъ“ цео овај акт извадио из „Военно-топографическе архиве. Бр. 23.306. Шкапъ 213. полка 3“.

которымъ Сербы отдавались подъ покровительство Россіи“. Зар што је Гагић, незнајућег Карађорђа писати, потписао, са додатком *„у име целога народа“*, и зар потпис Миленков и Гагићев могу се узети за потпис и жељу целога народа? Ми, као људи из оног времена, познавајући истина осећања народна, не можемо бити у том смотрењу једнога мњенија с Русима. Да је Карађорђе, кад је више речени акт у Неготину, од Миленка и Гагића сочињен, па ма да је и сама Русија баш то и тако безусловно захтевала, имао куражи маркизу Павлучи казати, да на таково што особито важно и за садашњост и будућност народа српског, он, без Совета народног, и без осталих старешина и у опште народа, не може дати своју реч и потпис, па да је, у исто време, позвао маркиза Павлучу у Београд, где је требало и позвати многобројну скупштину, онда би тако Руси чули истиниту реч и жељу народа српског, која би, по нашем знању, состојала се у следујућем: „Ми молимо цара руског да нас покровитељствује, да нас од зла брани, да нам помогне да се ослободимо од Турака, и да постанемо и ми народ, као што смо и некад били; а што се тиче тога, ко ће с нама управљати, ми имамо свога врховног вожда, Совет и остале старешине, они ће и с нама и са земљом, кадри бити управљати.“ Гагић даље вели: „Јулија 4. писао сам писма г. Михељсону и остао чекати у Букурешу од њега одговор. — 5. јулија писао сам г. *Миленку Стојковићу*, Петру Чардаклији и Авраму Лукићу у неготински логор, где је и г. Родофиникин био дошао 1. јулија, и јавио сам им о закљученом миру с Французима. — 17. јулија писао сам г. *Миленку* о захтевању Мустафе Барјактара и великога везира турског, да россијска војска одлучи се од српске, која је у Крајини; и да за нас још није учињено примирје; о том истом писао сам и Чардаклији и Авраму Лукићу. — 20. јулија писао сам г. *Миленку*, како сам примио писмо од г. главнокомандујућег, генерала Михељсона, у којему пише ми, да

је тајни советник Лошкарев уполномоћен од росијскаго имперетора, да трактира с Турцима о примирју. — 21. јулија ишао сам с г. Лошкаревим у Силистрију к великом везиру и Реиз-ефендији, и тамо био сам три дана. — 24. писао сам Карађорђу и *Миленку* о разговору бившем с Турцима у Силистрији о примирју, и како Турци никако не ће да Срби буду у исто премирје закључени. — 30. пофторио сам *Миленку* писмо о разговору с Турцима, и о том како се говори у Краљеву за Карађорђа и његово тајно сношеније с Французима и Аустријанцима. — 11. августа писао сам и Карађорђу и Миленку о великом затруднењу закључити за нас примирје. [За чудо, да Гагић нема никаква одговора на своје писмо из Србије. Но може бити да је од Миленка и имао, али му за такова није торнао конат, у дневнику своме што напоменути из узрока, који ћеду се даље видити]. 16. августа писао сам министру иностраних дела, барону Андреју Будберху, које је писмо с књазом Волконским, ађутантом Михељсоновим, у С. Петербург послано. Писмо је то следујућег садржаја:

Милостивый Государъ!

Пришествіе въ Сербію повѣреннаго Вашего, Господина Полковника Маркиза Павлучи, освѣдомиться о народныхъ нуждахъ, — поводомъ было собранія старѣйшинъ сербскихъ въ лагерѣ при Неготинѣ, гдѣ и опредѣлили послать меня къ Высочайшему Двору Всероссійскому, что бы лично представить оному о народныхъ нуждахъ.

По пріѣздѣ моемъ въ Букарестъ, узналъ я о заключеномъ мирѣ между Россійским и Францускимъ Императорами въ Тилзитѣ, и о расположеніи дѣйствовать о мирѣ съ Турками. Сіе обстоятельство заставило меня остановиться въ Букарестѣ, и просить отъ старѣйшинъ сербскихъ новое, настоящимъ обстоятельствамъ сообразное, наставленіе. [О ком Гагић у дневнику своме нигде спомена учинио није]. Но нечаянно появившееся крити-

ческое для Сербіи обстоятельство, принуждаетъ меня предварительно объономъ на усмотрѣніе Вашего Высокопревосходительства, представить.

Народъ сербскій поборствуя за свою свободу и многократно побуждаемъ будучи Россіею, чтобъ соединиться съ нею и дѣйствовать въ настоящей воинѣ противу Турковъ, да бы, въ случаѣ мира съ Портою Оттоманскою, торжественнымъ трактатомъ постоянную содѣлить независимость свою, и предавъ жребіи свои въ руки могущественнаго Монарха всероссійскаго, съ великими подвигами устремлялся и еще устремляется противу враговъ православнія вѣри, за свою и всеобщую христіянскихъ народовъ пользу. — Нинѣ какъ между Высочайшимъ Дворомъ Россійскимъ и Портою Оттоманскою, не токмо что народъ сербскій никаковою предувѣдомленія неимѣеть о своей участи, но и дипломатическіе чини россійскіе, уполномоченіе заключить перемиріе, никаковаго наставленія неимѣютъ включить его въ оное! — По сему народъ сербскій находится нинѣ на полѣ отчаяніа, оставленъ произволу судбы и мщенію яростныхъ Турковъ, имѣющихъ нинѣ случай истребить его совершенно.

Нещастный случай сей заставляеть меня убѣдителнѣйше просить Ваше Высокопревосходительство вникнуть въ положеніе народа сербскаго, быть ходатаемъ его освобожденія у Монарха Человѣколюбиваго, и избавить его отъ отчаяніа. О прочихъ же необходимостяхъ нашихъ излишнымъ почитаю представлять нинѣ Вашему Высокопревосходительству, увѣренъ будучи что довольно объ оныхъ по нинѣ извѣщены какъ изъ млогократныхъ представленіи Г. Главнокомандующаго російскими войсками Молдавіи и Валахіи, Генерала Михельсона, равно и изъ донесеніи Полковника Маркиза Павлучи. [Далеко би и несравњено боље учинио Гагић, да се постидио, о овом последњем барем донесенију Павлучином, и једне речи Будберху прословити].

Въ ожиданіи скорѣйшаго и милостивѣйшаго отвѣта Вашего, съ глубочайшимъ высокопочитаніем честь имѣю быть

Букарестъ 16. августа, 1807.

Милостиваго Государя покорнѣшій слуга
Іеремія Гагичъ
членъ Совѣта сербскаго, и депутатъ народа сербскаго.

„Ово писмо отправљено је 19. августа у вече, кад је Михељсон умро. 20. писао сам Миленку о писму, које сам барону Будберху писао, о смрти генерала Михељсона и о том: како му је послато праха и олова преко генерала Исајева. 5. септембра писао сам Миленку о закљученому и за нас примирју. 10. септембра у вече пошао сам из Букурешта за у Србију. [Без да је казао је ли позват, или како, и будући је преко Ердеља и Баната за у Србију повратио се, то даље, вели:] 18. септембра дошао сам у Београд. [Овде има Гагић повучених два реда пауза, па онда наставља даље:] Новембра 24., 25. и 26. с г. Родофиникином био сам у Тополи код Карађорђа о његовом крсном имену светом Климентији. Декембра 28. [1807.] отказао сам службу у Совету. 1808. године јануара 20. просио сам од Совета пасош да идем из Србије у Влашку. — 19. маја у вече пошао сам из Београда, а 21. дошао сам у Поречу ујутру рано“.

„У Поречу бавио сам се код г. Миленка 4 дана, — и 25. кад сам се спремио да пођем за у Валахију, прими г. Миленко од Карађорђа писмо, у ком пише му да ме нипошто не пушта да одем у Валахију, него да ме заустави у Поречу за неко време, и да ће за мене промислити, и тако, за невољу као и за добру вољу, останем ја код г. Миленка у Поречу.“

На послетку, Гагић, у своме дневнику под затворителним вели: „Од овог дневника изгубљене су две тетради, које су содржавале продуженије мога битија у Србији до 1811. лета, кад сам заједно са Миленком

и Петром Добринцем отишао у Валахију, и зато не могу хронологически преповедати моје војене подвиге.“

За хатар истине, и да би се дејствително знало како је било у самој ствари у свему, што се овог извода из дневника Гачићевог тиче, ми за дужност држимо, да се не би будућност преварила, цео овај извод, у сваком смотренију, критически претрести и прегледати.

Ни од једнога од оних људи, који су, у време Гагићево, Совет српски сочињавали, ми нисмо чули да је и њега Карађорђе за советника наименовао и поставио. Ово, са Гагићем, није могло бити ни по томе: што је сваки члан Совета био уједно и дејствителни депутат од једне нахије, у којој је он рођен, у којој су сви људи њега у главу познавали, и у којој је он имао и неке заслуге, па и одличије; а Гачић је човек без корена у Србији. Ми ћемо доцније видити шта је било са митрополитом Леонтијем, који се је (1806.) у Смедереву Совету наметнуо. Од више напоменутог правила учињен је изузетак само за Петра Чардаклију и Петра Ичкоглију; али и ова двојица били су бар уопште познати људи са свима одличнијим и важнијим Србима. Напротив знамо и слушали смо да је Гагић био писар. Људи онога времена нису друкчије ни знали називати једнога човека, који је ма колико му драго писмен био а у служби се земаљској налазио, него писаром, па тако су и Гагића држали и називали; али он је, на жалост, носио титулу секретара советског, премда, у овој дужности, будући као човек само из нормалне школе, једва да је што могао, Божи Грујовићу, од помоћи бити. Он је више употребљаван у посилања којекуда, као што се то из до сад описаних опстојатељства увидити дало, него што је у писменим Совета делима участвовао, за која он никако спремљен није био. Гагић се могао и на оном акту, који су дали главнокомандујућему Михељсону у Букурешту, потписати се како је хтео; он је то учинио и на оном, који је дат маркизу Паулучи у логору при

Неготину, он се могао потписати како је хтео и на оном писму, које је министру Будберху, из Букурешта, писао, јер га у томе нико није имао контролирати; но то не даје никаква уверења да је он и дејствителни советник био, као што и све друге прилике онога времена, о Гагићу, таково што не потврђују.

Из мало више приложеног писма министра Будберха на име Карађорђево управљеног, види се јасно како је благодетелно и благонамерено кабинет руски мислио у смотрењу општег, Руса и Срба, дејствовања у овом рату противу Турака, и како је у намери био, наравно по донешеним опстојатељствима, делити са Србима свеползе, које би се из овог рата приобреле, ако му и Карађорђе од своје стране на питања његова о сопственим потребама за рат разумно одговори. Али за несрећу Карађорђеву, и у опште, за несрећу све Србије и њенога напретка, Гагић, који је у Влашкој, као деловодитељ депутације и член њен тамо већ учинио противу даног депутацији настављења, а у договору и споразумљењу са Миленком, један корак у несрећу, и који је сад и овде за високог дипломата и политика тим већма држао се, што је знао да је оно представљење у Букурешту, главнокомандујућем, здраво добро примљено. Видили смо какав је несрећни одговор, на више наведено Будберхово писмо, у безграничној, али намерној заблуди, са својим, још глупљим једномишљеником Миленком, сочинио, и у чему је нужде и потребе ратне, и како представио. Гагић, као што смо до сад већ више пута казали, био је човек од слабог знања, али је зато врло сујетан био, која се је сујета још већма у њему распалила сад, кад је у Влашкој, у руској главној квартири био, где је, уопште, депутацији српској велика почаст од главнокомандујућег чињена, и где је и он, брилијантовим прстеном, и са 300 дуката, на путне трошкове, обдарен. И Миленко је исто тако сујетан био као и Гагић, али поред ове сујетности он је, временом

и приликама, учинио се и властољубивим. Па сад саставши се са Русима, задобивши њихово лично познанство и уважење, а к томе добивши сад и готово једнаки дар са Карађорђем од императора, видећи и то: да Руси, мимо Карађорђа, с њим се преписују, шиљу му новаца и друге ратне потребе, постао је и слављубив. И тако ова обојица, сад накићени, поред глупости, и са оваквим својствама срца и душе, наравно није им више торнао конат трпити над собом човека изван сваке сујете, у опанцима на ногама, гуњу на плећима и црној шубари на глави, да им је врховни господар, и предводитељ народа.

Ми не можемо довољно да се начудимо како су ови људи тако безгранично глупи бити могли, и како ни најмање искре самољубија и својељубија имали нису. Но како му драго тек ово су извори, из којих је истекао онако безгранично глуп и непатриотичан одговор на више упоменуто писмо кабинета руског.

Гагић, у договору са Миленком, сочинитељ несрећног овог акта, у првом пункту вели, да народ жели и моли да му се што скорије пошље један способан губернатор, који ће Србијом управљати, а народ у приличнии поредак привести. Је ли у неготинском логору сабран био народ, кад је Гагић, „у име народа“, овако што смео написати? У трећем вели: да наименовање различних чиновника, како по војеној тако и по грађанској части — кроме Грка — производи се именом Его Императорскаго Величества. У четвртом пак каже: а да би правитељству дали важност од потребе је, да у градовима српским буде гарнизон из регуларне руске војске, и у сваком граду, командант природни Рус. Кад се за овако што Русија моли, и ово се, што је Гагић искомпонирао, иште, онда ми не можемо да поњамо кога су, он и Миленко, за правитељство у Србији разумевали, којему је требало важност придобити. Јер кад Русија пошље свога губернатора да Србијом по свом нахођењу

управља; кад цар руски својим указом буде наименовавао и постављао све чиновнике, и кад руска регуларна војска заузме све градове са својим командантима, би ли ови природни или неприродни Руси, онда, јамачно, не може друго које правитељство у Србији бити, већ само руско; а ово заиста не би ни од Гагића, ни од Миленка тражило совета, како ће и на који начин себи важност дати.*)

Осим ова три пункта, види се, да су и они други десет крајње недотупавни, јер Гагић није знао ни у чему се управо нужде и потребе ратне, у ондашњим околностима, состоје, нити је статистично стање земље, као што смо и мало више напоменули, знао, ни положење географично Србије, а још далеко мање Босне, Херцеговине, Црне Горе и Далмације.

Карађорђе, не имајући куражи пред генералом Исајевим и маркизом Павлучи, да овај несрећни акт одбаци, опет је зато, ма да га је Јеремија Гагић на исти акт и потписао, придодавши „у име целог народа“, поступком својим са, мнимо изгубљеним печатом, само да га, поред потписаног Гагићем имена његовог, не приложи, довољно показао како му је тај акт, у смотрењу праве жеље народа српског, и његових најблаговиднијих, за будућност Србије, намера, на срце падао.

Карађорђе је могао Гагићу и препоручити, бајаги поводом писма Младеновог, у којем је овај Карађорђу јавио: како је њему из Аустрије донешено, да маркиз Павлучи није прави руски поверени, већ шпијон француски, или аустријски, да и он с Павлучим заједно иде к главнокомандујућем, па и у Петербург, да се, о истинитости Павлучиног посланства увери; али оваковом

*) Овај четврти пункт Гагићев и Миленков, кога је Карађорђе добро затубио, био је поводом, што Нишлотском полку, кад је у почетку 1811. године у Београд приспео, Карађорђе и Совет, нису допустили у град се београдски сместити; где би барем, амуниција, добро смештена бити могла.

наређењу Карађорђевом није било повод његово подозрење на Павлучу, него је он ту препоруку учинио Гагићу поводом оних горких његових, мало више означених, осећања сврху написаног и Павлучи преданог, и без знања народног, акта, па је гледао да се час пре курталише и маркиза Павлуче, који, овакав несрећни по Србију акт прими, и Јеремије Гагића, који му је с овако гадном и несрећном дипломацијом и политиком додијао био.

Мал' да није Гагић, ово црно Карађорђево расположење према себи и опазио. Он се истина старао, и у главној квартири руској према главнокомандујућем као и у Петербургу према министру Будберху, свом садањем нахођењу у Влашкој као пуномоћника српског, важност одржавати, али он је, једну само поруку од Карађорђа имао, после које, кад удејствована није бити могла, било из каквих му драго узрока, он се је имао, строго званично држећи се свога опредељења, одмах натраг у Србију повратити се. И по свој прилици, оваковог његовог опажања, повод је био, што је Гагић, за све време, од $2^1/_2$ месеца дана, његовог садањег бављења у Влашкој, осам писама о стварима, тичућима се стања народа српског, Миленку написао, а Карађорђу, као врховном вожду, и као власти, која га је на тај пут одредила и оправила, само два, и то успоредно са писмима Миленку. Ова опажања Гагићева били су повод и оном писму његовом к Миленку, под 30. јулијем, у ком му је јавио како се у Краљеву говори о тајном сношенију Карађорђевом са Французима и Аустријом! Да се је одистина овако што у Краљеву између Руса о Карађорђу, говорило, Гагић је при себи имао доста аргумената за опровржење таквог потварања на Карађорђа. Је ли могао Карађорђе, било по писму Младеновом, или из каквих му драго узрока, подозревати на маркиза Павлучу да је он француски или аустријски шпијон, и због тога послати и Гагића с њим у главну квартиру

руску, у Влашку, па чак и у сами Петербург, као што Гагић у своме дневнику каже, да се извести и увери о истинитости посланства његовог, и у исто време и сам, с Французима и Аустријом, у некаквом тајном сношенију бити? И није ли то пресна, Гагићем измишљена лаж? Али је Гагић с намером тако штогод измислио, и Миленку писмено дојавио зато, што је знао Миленково мишљење о Карађорђу, и што је држао, као што је јамачно Миленко тако и учинио, да ће он одмах, то о Карађорђу, и по оној великој већини старешина народних, које они још у своје замке уплели нису, и по народу разгласити, како би тиме и код старешина, и код народа, који су руско покровитељство волели и уважавали, омразили и важност му његову убили.

Дакле први је корак к интригирању противу Карађорђа, или боље рећи: противу самобитног опстанка Србије, учињен депутацијом код главнокомандујућега Михељсона, у Букурешту, где је речена депутација, противу свога наставлења, у договору са Миленком јошт у Поречу учињеном, молила и представила Михељсону, да се један чиновник, од стране Русије у Србију пошље, који ће у Совету српском председавати, и њим управљати, и други од војене струке, који ће се беспрестано уз Карађорђа налазити, и што је, речена депутација, баш за Родофиникина имено молила да њега, главнокомандујући, у Србију за агента руског пошље. Други је корак учињен у логору при Неготину, са онаким одговором на писмо министра Будберха, а трећи самим Гагићем, опет у Влашкој, кад је подругипут, са маркизом Павлучом, отишао.

Карађорђе и не знајући шта је депутација у Влашкој, код Михељсона урадила, него видећи сад у Неготину шта је Гагић са Миленком у договору урадио, почео је на Миленка здраво подозревати. Одавде су Миленко и Гагић својим једномишљеницима, Јакову и Добрињцу, и неким другима дали на знање о срећној радњи њиховој. Ова

је радња све њих, а нарочито долазак руског агента у Србију, окураживала; ова је радња била поводом што је и високоумни Јаков, и сам почео, без сваког паметног разлога викати „Хоћемо цара“ и што је и друге на то подстрекавао, и ова је и овака радња, осим млогих других узрока, повод била, што је Гагић, кад се је из Влашке повратио, из службе истеран.

Осим што, Гагић, није имао никако дозвољеног пута сам с министром Будберхом преписивати се, као што се је речени министар тога правила и држао, не одговоривши Гагићу на његово писмо ни једног слова, он је усудио се, у реченом свом писму и варати министра, или, силније рећи: лагати га. У првом перијоду он каже: Пришествіе вь Сербію повѣреннаго Вашего, Господина Полковника Маркиза Павлучи, освѣдомиться о народныхъ нуждах, — поводомъ было собранія старѣйшинъ сербскихъ“. И ово је, Гагић, зато казао, да се код министра боље приме оних 13 пункова, а скупштине никакве није било, нити је, тако изненадно дошавшем маркизу Павлучу у Неготин, ко надати се могао, па да и скупштину нареди. Овде, у логору неготинском, сад никога другог није било осим Карађорђа, Станоја Главаша и Вујице Вуличевића, које је он (Карађорђе), с војском уза се, Миленку у помоћ, повео, и осим Миленка, Гагића и крајинског оборкнеза Михаила Карапанџића, и два Руса: генерала Исајева, који такође није се сад овде нашао поради какве скупштине, и маркиза Павлуча, који је писмо Карађорђу донео. У другом перијоду Гагић вели: „Сіе обстоятельство, заставило меня остановиться вь Букарестѣ, и просить отъ старѣйшинъ сербскихъ [дакле не од Карађорђа] новое, настоящимъ обстоятельствамъ сообразное наставленіе“. Да Гагић оваково наставленије никако није искао, у томе му његов дневник сведочи, јер, о искању његовом, таковог наставленија, у дневнику његовом, а то је важно искање, нигде никаква спомена нема.

Не доказују ли и ови и овакви поступци Гагићеви, које је он, у јединомисленију с Миленком, производио, да је чисти интригант. Јер он је, при свему високоумију и сујетоумију своме увиђао, да у Србији има људи од науке, с којима се он ни у чем сравнити не може, и да он, као такав, не ће моћи још дуго егзистирати, ни као советски секретар, а камо ли да што веће постане, па је, за угодити и услужити се Миленку, безузрочно мрзећем на Карађорђа, и сам својих себичних интереса ради, овако радећи мислио, и руским интересима угодити, држећи, кад, тако угађајући интересима руским, њих обвеже, и губернатор у Србију дође да њом управља, он ће моћи, по протекцији, као што је тако и консулом у Дубровнику постао, вицегубернатором постати?

Гагић, у дневнику своме каже, да је он, било му по вољи или не, код Миленка морао остати, бајаги у следству писма Карађорђевог. Хајд' да и ми речемо да је тако. Али доцније, кад је он увидио да по томе писму Карађорђе ништа о њему не промишљава, нити што боље од настојећег о њему не наређује, зар он није могао од Миленка отићи куд је наумио? Нити би Миленко њега на силу задржао, ни хтео задржати. Не доказује ли и овај поступак Гагићев, што је он код Миленка три године заостао, назвавши се и његовим секретаром, да он лаже, да је по навали код Миленка заостати морао у следству Карађорђевог писма? И не види ли се јасно, да је он, истеран будући из службе, нарочито Миленку отишао с намером: да мрзост Миленкову противу Карађорђа не само обдржи, него да ју још што већма распали и усили, као што је тако и радио, те да, са срушењем подигнутог древета слободе српске, и он Карађорђу до главе дође, и тако да му се освети што га је из службе истерао?

Гагић каже у дневнику свом, као што смо и мало више о том споменули, да је од овог његовог дневника изгубљено „две три тетради“ због чега нам није у стању, хронологически описати и његове војене подвиге у Ср-

бији. Он никаквих војених подвига у Србији нема, осим ако он држи да су то његови војени подвизи: што је, повративши се, с концем ове 1807. године из Влашке, у Србију, под титулом секретара советског, дошао у вицемундиру рускоуланском, са мачем при бедрима и мамузама, и што је, у почетку 1810. године, и онако накриво насађеног Миленка распалио и подговорио, да совршено откаже зависност своју према Карађорђу и Совету народном.

Јошт о једном опстојатељству, које је интриге неких старешина противу Карађорђа сад, у овој 1807. години, не само умложавало, него их је и ојачавало, место је овде да споменемо.

Главнокомандујући, а то ће рећи: Руси, шиљу Миленку на војене потребе новаца, па доцније опет, као што му Гагић писмом својим од 20. августа, из Букурешта, јавља, шиљу му праха и олова мимо Карађорђа и Совет. Та баш Русима није требало да овако раде, јер се зна, као што и они сами признају и кажу, да код њих, у највишем степену све, у одношенију према врховној влади и власти, у потчињености стоји, и да се никако и нико не сме усудити старију и надлежну власт мимоилазити. Шта су дакле хтели Руси са оваким поступањем према Карађорђу? Оваково поступање могло би само одобрено бити према једној непријатељској влади, где треба све растројити, па се са сваке стране и свакојаким начином подстиче да се све што већма растројава, не би ли се што пре до победе, до освојења дoћи могло; али према Србији, према њеном врховном вожду, кога цар руски сад већ и по трећи пут, торжествено, чрез писмо барона Будберха, о непременом покровитељству свом, уверава, никако овако није требало поступати. Миленко је, истина, био један између првих поглавара у Србији, али главнокомандујући Михељсон, и прочи, врло су добро знали да је Карађорђе врховна глава народа, и врховни предводитељ народа, па није требало,

по чистоме реду државоправленија, да се они односе, мимо Карађорђа, Миленку, а још млого мање да му шиљу новаца, праха и олова, као да је Миленко у Србији нешто сам за себе, и као да он има неке особите цели а не оне опште са Карађорђем и Советом. Ако је ово овако чињено од стране Руса из недовољне обазрителности, онда им оваково поступање не служи чести, ако ли је нарочито, онда у том открива се једна злонамерност, којом су Руси ишли на то да још већма и поспешније распале онај раздор између поглавара и врховне главе народа, који је тек тињао, и кога никакви ветрови и са стране још до сад нису се усудили распиривати, и који, сам по себи, не би се ни усудио планути. Но све и ако нису Руси никакве нарочито зле намере са оваким поступањем имали, опет зато они су, можда и не хотећи, распирили онај потуљени угљен интрига у Србији. Јер Миленко, видећи где Руси непосредствено с њим преписују се; где њему непосредствено шиљу новце, макар и под изговором „за војене потребе"; и где му тако исто шиљу барута и олова без да се и Карађорђе о том извештава, дрзновенији је постајао у злонамерним одношенијама својим према врховној власти, самим народом изабраној, према Карађорђу, а у сообштавању с његовим једномисленицима.

Као што и сама Историја Црне Горе, издана Г. Д. Милаковићем, на страни 279. каже, да устанак Срба за слободу под Карађорђем у почетку 1804. године, и њихово војевање противу Турака како те, тако и следујуће 1805., па по готову и целе 1806, није привлачио на себе никаква вниманија владике црногорског, тако је дејствително и било, јер је владика црногорски, Петар I, као дубоки политик, који је добро познавао стање и Срба и Турака, као и одношења међуевропејска, више држао да Срби не ће кадри бити ништа учинити, ни да ћеду до онога дотерати моћи, докле су у 1806. години, освојивши и саме градове, у Србији од Турака, дотерали.

Друго, није могао предвидити и дознати да ће Порта Русији рат објавити, и да ће се и ове две државе заплести у рат, који ће уједно и српском устанку од напретка бити. А треће: што су Руси, имајући и Енглезе на својој страни, противу Француза, који су тада освајали Далмацију, у Адријатику, и на сувој земљи војевали, па у ту војну и Црногорце позвали, коме је позиву господар Црне Горе следовао, имајући изгледа за живот и будућност Црне Горе, задобити какав независни излазак на Јадранско Море, уздајући се, у задобијању таковог чега, и у јединоверну и јединоплемену Русију, тим већма, кад и сами Црногорци у овом рату, а на позив Русије, противу тадањег општејевропског непријатеља, Наполеона, участвовали буду. Лепо је господар Црне Горе смишљао, и на добро је, за Црну Гору, смерао, али на послетку сва његова патриотична смерања, жеље и драгоцене жртве, које су ценом самог живота замењиване, остале су, на жалост, бесплодне; јер су Црногорци у следству Тилзитског мира, 25. јунија 1807. године, између Наполеона и Александра I. закљученог, крвљу својом задобијену и освојену Боку, Французима, оставити морали. Из ових истих више наведених призрења, господар је Црне Горе, и 1813. године, на позив Енглеза и Аустријанаца, а нарочито на позив првих, као сојузника руских, у рат противу Француза, у приморју јадранском налазећих се, пристао, и одмах на Французе ударати и тући их отпочео. Црногорци су сами освојили Будву и Нови, принудили Французе запалити лагум у Тројицама, и ово укрепљење распрснути. Они су сами освојили батерије код Верига, св. Ђорђија и Росана, и ове су победе и освојења сопствено црногорска, очистила обале Залива Которског тако: да су војене лађе, и енглеске и аустријске, слободно у залив, под сами Котор унићи могле. И Котар су, опседнут будући с мора Енглезима и Аустријанцима, а са сува Црногорцима, морали Французи капитулирати, и кључеве од града Енглезима пре-

дати; а ови, исте кључеве предаду владики, господару црногорском, као човеку, који је са својим Црногорцима највише допринео к освојењу Боке и њеног целог округа. Владика је сад отпочео средством централне комисије, коју је он из Црногораца и Бокеља саставио, Боком управљати, али за мало му је ова светилица сијала. У очекивању његовом какав ће му одговор доћи од руског цара, Аустрија Боку Котарску заузме, и владика, са својим Црногорцима, и по други пут Боку је оставити морао, и без сваке друге награде, у своја брда повућп се. Бољи одговор није му ни од руског цара дошао, него: да Боку Аустрији уступи.

Ми не можемо мислити да устанак Срба, у пашалуку београдском није се коснуо осећања душе и срца господара црногорског. Ми не можемо помислити ни то, да он овом устанку није желио напретка, али је две године пропустио без да је икакав корак, к овом устанку Срба, учинио. Из писма Карађорђевог од 29. маја 1806. из Смедерева, које је у претпрошлој књиги приложено под 1.), види се да је владика црногорски Петар I. тек под 15. фебруаром 1806. првипут песмено обратио се Карађорђу, и, зар, поискао од њега известије о стању ствари његовог устанка. Карађорђе му је под 4. априлом исте више наведене године, одговорио, и као што и сам у овом писму каже: „подробно сва намеренија и желанија наша јавили, и пред Вами сасвим душу и срце наше излили, с прошенијем на душмане наше војене помоћи од Вас“.

Из другог писма Карађорђевог, од 1. маја 1806. из Смедерева, које је такође у прошлој V. књиги под 2) приложено, види се, да је Петар I, под 7. мајем речене године, још то као одговор на писмо Карађорђево од 4. априла, или иначе, опет Карађорђу писмено јавио се, али као што се из самог одговора Карађорђевог на ово владичино писмо види, оно се је састојало из самих хладних совета, који никако нису одговарали ономе позиву, који

је Карађорђе владики, у предупоменутом писму од 4. априла, учинио.

Из ових писама Карађорђевих, на владику, господара црногорског, јасно се даје увидити, какве су жеље срце и душу његову обузимале, и какве је он велике намере имао за васкрснуће Српства уопште; о том, највеће и најпоузданије уверење наћи ће се у години 1809. кад он разбија пашу скопљанског, осваја цело Препоље, разбија пашу пећског, завојевава Нову Варош, Сјеницу и Нови Пазар, и са сопственим својим силама све то, у току два месеца дана, свршивши, отвара сам границе између Црне Горе, Херцеговине и Србије. Ја да је још когод му у том тренутку својски у помоћ притекао, до чега би ствар овог освојења, и сједињења свију више поменутих рођених елемента, доћи могла?!

Али владика црногорски, од кога је јединствено зависио устанак Црне Горе, Херцеговине па и целе Босне, тек се је само јафкао Карађорђу, као што то и његова писма сведоче, а озбиљне и истините своје погледе обраћао је на море, и тамо је са свом енергијом дејствовао и све пожертвовао: и тек наком годину дана, од последњег његовог писма, опет се, чрез писмо своје, и нарочно посланог Саву Пламенца, војводу црногорског, Карађорђу јавио. Писмо владичино, Пламенцом донешено, примио је Карађорђе пре него што се је са реченим Пламенцом лично састао, а састанак је с њим имао на Штубику, почем су Руси овамо прешли, откуд и одговара, под 13. јунијем ове 1807. године, владики, као што прилог под 2.) сведочи.

Шта се је Карађорђе са Пламенцом разговарао, и о чему имено договарао, то премда се извесно не зна, али по одговору Карађорђевом, и по извесним његовим жељама и намерама, може се од прилике погодити. Но и после овог одговора Карађорђевог, и после учињених његових објаснења са Савом Пламенцом, владика је црногорски остао према устанку Карађорђевом онакав, као

и до тад, изузимајући неке врло слабе диверсије, које је тек у 1809. години чинио, као што ће се и то на своме месту показати.

По одржаној победи над Мула-пашом, по освојењу Неготина, и по свршетку оног несрећног посла, склопљеног Гагићем у договору са Миленком, и Карађорђе се са својом војском, у внутреност Србије поврати, да, с божјом помоћу, оствари ону своју намеру, на коју је и Јакова Ненадовића, још под 2. априлом ове 1807. године, као што је о томе и мало више поменуто, позвао. Но ово му се не даде извршити, зато: 1) што генерал Исајев не само није се смео од обала дунавских одвојити и у дубљину Србије упустити се, због малог броја војске, с којим је он сад овамо прешао, и с којом је по општем њиховом операционом плану, и од изненадних нападања адакалских и фетисламских Турака, и Малу Валахију прикривати имао, него је и сасвим натраг повратити се морао зато: што су се одмах, после закључења Тилзитског мира између Наполеона и Александра, почели преговори и између Русије и Порте, о закључењу примирја, водити, по уговорима кога имале су обе војске, и турска и руска, из Влашке и Молдавије изићи, те да би се по томе лакше и пре, до закључења коначног мира, који се је у следству Тилзитског мира чинити имао, доћи могло. 2) Што је сад и Родофиникин, одређен Русијом, за комесара и агента руског за Србију, имао доћи у Србију, па је и њега ваљало у Београду свечано дочекати и примити; и: 3) што је осим догодивше се смрти главнокомандујућем Михељсону, наскоро проглашено и примирје између Русије и Порте, при коме проглашењу, у први мах, Карађорђе још није знао је ли у томе случају што и за Србију урађено, премда је доцније, у следству писма Гагићевог министру Будберху, из Букурешта посланог, по здравом настојавању кабинета руског, Порта морала исто примирје, и на Србе распрострети.

У почетку ове 1807. године, и то готово у оно исто време, кад се је и Миленко у Крајину упустио да је од Турака ослободи и уздигне, Хајдук-Вељко Петровић, којега је отац са свом фамилијом својом, и то због несташних иступљења Вељкових, још пре устанка Карађорђевог принуђен био из Црне Реке (тако се зове зајечарска нахија), из свога села Леновца избећи, и у смедеревску нахију, у село Дубоњу, населити се, где се је и Вељко, на рођаки свога харамбаше, Станоја Главаша ожениo, не могући одолети, у оваким околностима, кипећој освети својој према Турцима, и соревновању, што му је другар његов, Вуле Илић из Колара, већ војводом и комендантом смедеревским постао, а он се још у простом незваничном стању налазио, намисли нешто сам за себе створити; па у борби са оваким мислима остави он своју фамилију, жену и децу, и дође у Београд. Дошавши у Београд са оваким мислима и намерама, Вељко предстане с молбом Совету, да му се допусти собрати, колико узможе, самовољника, и да са свима може отићи у Црну Реку, место свога рођења, да ову уздигне и Турке из ње истера. Он није промишљао да ли ће му оваково његово предузеће за руком поћи. Дух његов све му је обећао, све му је за могуће предсказивао. Саслушавши Совет Вељка, са одобрењем Карађорђевим, да му допуштење да намеру своју покуша; и будући да би за устанак српски и за распространење тога, од велике ползе и важности било кад би се народ и у Црној Реци уздигао противу Турака, и њих између себе из речене нахије истерао, то Совет, према тадањим могућностима, да Вељку и мало трошка за прве кораке, са џебаном га и једним барјаком снабде, и диплому му, на звање буљукбаше, са потписом Карађорђевим и сопственим даде, а Карађорђе, уз то све, поклони му и једнога, доброга врана коња.

Овако, и с овим окрутом снабдевен Вељко, са седморицом другара, упути се к Црној Реци; но док је до ње доспео већ је до 150 момака беħара, својевољника имао,

и са оволико је четника отпочео Вељко своју намеру у црноречкој нахији.

И ова нахија принадлежила је видинском пашалуку. Паше су видинске, будући и саме из кола јаничарског, а нарочито: Пазвант-оглу, а после овог и Мула-паша, држале и имале, како у вароши Зајечару, тако и у повећим селима, своје војводе, дахије и субаше, јаничаре. Ови су, без да су коме рачуна давали, свуд себи, о трошку и труду народном, конаке и куле од камена, опкопане широким и дубоким шанчевима, утврђене палисатима, градили, и у овима седећи, на сву меру безаконија проводећи, глобећи и угњетавајући рају, сваки са по неколико себи подобних крволока, тенан су проводили. Ови су, сваки у своме месту, још од времена Пазвант-оглина, тако се осилили, и ту исту силу и сад, за времена Мула-пашина, упражњавали, да је сваки над рајом неограничено, што је год хтео, чинио. Било је њих који су сад, од времена уздигнућа српског у пашалуку београдском, и по 200 оружаних крволока, на терет раје држали. Овако је црноречка нахија стајала кад је Вељко у њу, са 150 својих ратника, ушао.

Срећа се је одмах, на првом кораку у намери Вељковој на њега насмејала. Он се, с његовом дружином, неопазно од Турака, прокраде и удари, на једну из више поменутих кула, у селу Кривом Виру, и почем је ову кулу, по доста упорном боју освојио, и Турке у њој задесивше се потукао, незадржано је своје напредовање продужио, да би тако свуда на Турке, изненађене, нападати, и освајати их могао.

Колико је Вељко рад био, да се одмах биће његово у Црној Реци не прочује док још бар две три куле не освоји, Турке у њима не потуче и страх им зада, опет зато, глас о уласку његовом у Црну Реку, а особито сад по освојењу кривовирске куле и потучених у њој Турака, није могао никако притајати. Њему се начну са свију страна момци бећари, који су заједно са Вељком

за осветом над Турцима чезнули, прикупљати, и тако, за врло кратко време, у његовој чети он је бројао 7—8 стотина најодабранијих ратника својевољника, баш и ако у овом првом почетку, није сваки добро ни наоружан бити могао.

Турци, у Црној Реци, видећи шта Вељко ради, и да та његова радња, по њих зла следства имати може, сакупе се до 1000 најодабранијих и најјуначнијих, у сваком достатку, награбљеном од безаштитне раје, с намером да сви скупа о једном, на малобројну чету Вељкову, и њега ударе, и да га тако сасвим сатру. Ове Турке предводио је зајечарски војвода, Ћор-Сулеман, но Вељко се сад није плашио, ни једну овакову силу турску дочекати. Ова турска војска не далеко од места, где је Вељко са својом четом у шуми налазио се, идући на њега дође у село *Врбовац* и ту намисли преноћити, па сутра, одморни будући и они и коњи, на Вељка, недалеко од њих одстојавшег, ударити. Вељку није било за одмарање. Он, дознавши, да ови Турци њега траже и на њега иду да ударе, није чекао да се они одморе, већ он сам са својом, сад доста ојачаном четом, ту исту ноћ, кад су Турци, накрвљавши се свакојака смока рајом нанешеног, у дубоком сну безбрижно одмарали се, на њих ненадајуће се удари, страшно их разбије и потуче. Војници Вељкови, па и сами сељани врбовачки, и после овог боја на три дана, по шумама, трњацима и гудурама налазили су Турке пеше, мртве-гладне, хватали их, убијали и заробљавали. Овде је чета Вељкова задобила и добрих коња, добра рува и добра оружја. Овде су и други, као нарочито сељани врбовачки, добро се од Турака наплатили.

Почем Вељку и овде овако срећно за руком испадне, а он онда, без и најмањег оклевања, удари и на кулу у селу Валокоњу, и њу освојивши, и Турке, који су се у њој задесили заробивши, као робове, Карађорђу у Београд пошље. По освојењу и ове куле удари Вељко и на село Подгорац и на знамениту кулу у овом селу, у

којој је неки, такозвани Осман-бег са 160 најгорих зликоваца и крволока Турака затворио се био. Ова кула, осим што је сама по себи тврда била, имала је још и шанац у наоколо палисатима утврђен са испросецаним рупама за промаљање пушака, које је овај Осман-бег, све сад од кад је Вељко у Црној Реци појавио се, поизграђивао, но зато опет одржати се није могао. Трећи дан рано, по врло упорном настојавању Вељковом, Осман-бег покаже барјак предаје, и Вељко реченом кулом завлада. Осамдесет Турака, који су се по предаји у животу нашли, са Осман-бегом заједно у Видин испраћени буду, а имање њихово све: у новцу, оружју, џебани, оделу и коњма Вељко заузме и међу четницима својим раздели. Из новаца овде задобијених послао је Вељко за 1500 талира и Совету Народном у помоћ. Он је, за кратко време, сву Црну Реку од Турака очистио и ослободио, па и преко границе њене, к Видину, машао се, и отуда пљен, у марви, претеривао, у ком пљену, до душе, доста су не само Турци, него и Бугари христијани, страдали, али Вељко није могао друкчије 5—6 стотина бећара, уза се беспрестано држати, и њима плату и тајин издавати, а оваки су му тек неопходимо нужни били.

Вељко је сад, у селу Вражогрнцу, одмах на граници између Црне Реке и видинског пашалука, и шанац оградио, здраво га утврдио и брата свога Милутина, као бимбашу, са 4—5 стотина војника, на свагдашњу одбрану Црне Реке од нападаја турског са стране Видина, у њему поставио; а сам је прешао у нахију гургусовачку. Он се је с гургусовачким Турцима тукао, и велик им страх задао, но шанцем и кулом у њему овладати није могао, и ово обоје, и Турци у њима остали су неосвојени до 1810. године Септембра месеца, као што ћемо на своме месту о томе имати просторнију реч. Застрашивши Вељко ове Турке овако, он је на Бању Сврљишку отишао, у којој су Турци, у самој варошици Бањи, и кулу и шанац око куле имали. Он је ову Бању освојио, Турке из ње исте-

рао и растерао, шанац око куле поновио, и по своме знању и начину, здраво утврдио, па и постојано у њему до паденија на Каменици (1809), пребивао. Он је сад, и ако није, са дипломом, војвода, као такав уважаван био, господаром Вељком, од својих се називао, имао је своје бимбаше, барјактаре и буљукбаше. Он је застрашио Турке по свој садањој граници, према Видину и Нишу, а према својој врховној власти, Карађорђу и Совету, у толико се у повиновењу одржавао, у колико му је то његово самовољство допуштало, и у колико га други, на своју страну, као лакомислена, заповртали нису.

Како су Руси приступили к закључавању примирја с Турцима, одмах су од ратовања и једна и друга страна одустале; а кад је и коначно примирје закључено, онда је и сва турска војска, која се дотле у Влашкој налазила, у следству закљученог примирја, из Влашке изишла, које је и Русима тако исто учинити требало, на што су се они већ и спремати почели, због чега се и генерал Исајев, онако скоро, у Малу Валахију, из Србије повратити морао. Но ово треће условије од стране Руса није испуњено. Они су, са својом војском остали и у Валахији и у Молдавији док виде, како ће испасти и закључење коначног мира.

Ми смо видили како су Руси с Турцима ово примирје закључили без да су и једну речицу у том, за Србе, споменули. Тајни советник Лошкарев, који је с турским пуномоћницима о закључењу свог примирја конферирао, и најпосле га, око половине Августа месеца, конечно закључио, никаква спомена о Србима, у наставленијама својима, није имао. Ово дознавши Срби не само да су се здраво узрујали били противу оваког поступка руског према њима, него су се веома и поплашили били, јер, с једне стране, као што им је дошло до знања, руска војска, у следству овог примирја, имала је сасвим оставити Молдавију и Влашку, и на ону страну реке Дњестра пренети се; а с друге, што су се Турци сад, разрешени бу-

дући од рата с Русијом, са свију страна спремали на Србију напасти, као што су већ нека помања оделења турска, на границе Србије и наступати отпочињала. Но тек што је ова прва узрујаност и страх почео умањавати се, и Срби почели к себи долазити у следству, од самог императора Александра датог налога новом главнокомандујућем, књазу Прозоровском, који је, у Септембру месецу, место умрлог Михељсона, заступио, да он живо настане код Турака, да се ово примирје с Русима закључено и на Србе распрострe, као што је у том, књаз Позоровски, и успео, добивши од Турака најпре само голу реч, да они и на Србе, у следству овог примирја с Русима, нападати не ће; али други је, и то већи од овог, страх наступио. Срби, видећи како су Руси, у смотрењу њих поступили при овом закључивању примирја, имали су основа бојати се да ћеду Руси овако поступити и при закључивању коначног мира, или најпосле, да ће им, чим тим, премазати очи, па их опет предати Турцима, као што је најпосле, 1812. године, трактатом букурешким тако и учињено. Дакле, чега су се Срби бојали, нису се могли убојати.

Међутим, Турци како су дали реч књазу Прозоровском, тако су при том и остали, и дејствително мир је и на границама Србије и Турске суштествовао, и готово $1^1/_2$ године дана трајао, док се није наново рат, у Марту месецу 1809. године, отпочео, премда је Порта у течају више наведеног времена, и сама покушавала са Србима и примирити се, и коначно умирити. О овом опстојатељству ми ћемо доцније, мало пространије, проговорити.

Није много времена прошло од оног пресрећног часа, кад су се Срби против Турака, својих тирана и мучитеља подигли, и за ослобођење своје, на смрт и живот, борити се почели, и кад су Карађорђа, у овом његовом, и то, само његовом јуначном предузећу, за врховног предводитеља и старешину изабрали, а већ су

се почели понављати внутрени међусобни раздори, противници, интриге и соперничества власти и достојанству његовом. Од оваковнх, који су паклено семе свију зала по народу и земљи сејати почели, први је био Теодосије Маричевић, о ком је већ, на своме месту, говорено. Речени Теодосије, премда је, праведну и заслужену каштигу искусио, и премда је догађај с њим уопште и сва скупштина одобрила, тим већма: што је Теодосије најпре на Карађорђа насрнуо, па пушку на њега скресао, опет зато смрт Теодосијева није без мучког гуњђурања, у предпоменутој скупштини, преминула. Људи као људи, о догађајима и којечим поступцима, расуђавају и суде не по строгој справедљивости већ по сопственим својим осећањима, појатијама и страстима. Они, често, поводећи се један по другом, или по својим осећањима и схваћању, окриве оно што није за окривљење, и оправдавају оно што је за осуђење. Њихова осећања, и за онај пар, њихов начин мишљења и суђења о догодившем се, има вољу сожаљевати о пострадавшем, има вољу правдати га од сваке руке, и ако га праведно и умесно оправдати не може,и окривљавати победитеља ако га праведно и окривити не може. Но како му драго, смрт Теодосијева, по видимому, као да је неком непостиживошћу наређено било да се догоди, и то само на онај начин као што се догодила. Истина да су се дела устанка Карађорђевог и до смрти Теодосијеве, по наредби Карађорђевој, управљала и вршила, али је гдегод догађало се, не ћемо рећи, чисте непослушности, већ нехитања и оклевања, јер у оваким догађајима, све што се ради, и што се урадити има, израђује се свагда са рескирањем и пожртвовањем самога живота, које, велика већина људи, нерадо чини; и ово је здраво сметало развијању и напредовању великом предузимателном духу Карађорђевом. Сад пак, кад се догоди овако са Теодосијем, власт је Карађорђева оживила животом праве владалачке снаге.

Смрт Теодосијева с једне стране подигла је истина један мучки непријатни жубор противу Карађорђа; али с друге стране устручила је сваког, који је што, подобно Теодосију, на разурвање отпочетог дела умишљати могао. Карађорђе је, неумишљеним овим поступком противу Теодосија, сваком дао на знање да у њега нема шале, и да он ником не ће допустити ни подло шепртљање, а још млого мање да ко живот и судбину стотине хиљада Срба, мниме, сопствене своје користи ради, на коцку меће. Јавио је овим поступком и то: да он не ће допустити ником да с њим заповрће куд, и како ко хоће. Једном речју: он је власт своју чинио растити и раширивати, али никад не одбацујући и совете својих сатрудника, као што нам ово посведочавају многе прилике, а најближа к овоме, мало више изложено његово писмо Јакову Ненадовићу, у коме му он, у додатку истог, између осталога и ово препоручује: „и зато нека господар Јаков узме неколико момака па право мени, где ме нађе нека дође незадржано, *да се за свашто договоримо.*“

Но при свему томе, безодморну, непорочну, и никаквим помислом на сопствене користи, неоскврењену радњу Карађорђеву о устанку противу Турака, и о ослобођењу Србије и свега христијанског народа испод јарма дуговечног азијатских скитајућих се крволока Турака, већ је сад почео црв подгризати. Овај црв, био је црв ненависти, црв самољубија, честољубија, сопственокористија и самоугодија. Он није сад више трпити могао да један човек, као што смо о томе имали реч, удаљен од сваке сујете, и једино, имајући на срцу и пред очима да ствар устанка и избављења народног ускори и доврши, и да браћи, народу свом залечи оне грдне ране, које су му, душмани вере и живота, за четири сто и педесет година причињавали, велимо, он није сад трпити могао да се такав човек називље, врховни вожд народа српског, и господар од Србије. Црв се тај залечио у главама првопоставших старешина, а те су старешине

биле: Јаков Ненадовић, Миленко Стојковић, Петар Добрињац, а доцније и Милан Обреновић.

Јаков Ненадовић, кога је племе, од 100 година овамо до устанка Карађорђевог, доста прилично чувено било у Србији; који је, пре устанка Карађорђевог, главни трговац, и брат знаменитог Алексе Ненадовића, кнеза тамнавског, био, којега је смрт такође овом устанку Карађорђевом много допринела, држећи: да је он први, без да је знао да се још ко други пре њега противу Турака подигао, устанак народни у ваљевској и шабачкој нахији отпочео, пун сујете, частољубија и славољубија, узвишавао је себе, опорочавајући и оговарајући Карађорђа. Он је ово чинио у разним приликама и тајно, и јавно, и пред народом и пред многим старешинама, но све изван присуства Карађорђевог. Он је Карађорђа називао хајдуком, и пред људма је говорио: „Браћо! ко је видио да хајдук господарем земље и народа бити може.“ Миленко Стојковић будући главним старешином велике нахије пожаревачке, добрим уредником и строгим заповедником војске, а прочувен будући и по другим крајевима Србије, и држећи да је чисто он, с Петром Добрињцем, Афис-пашу, на Иванковцу разбио, и натерао га у Ниш побећи; при том освојивши и острово Пореч, закачивши и неку част од Крајине, отпочео је живот проводити сарданапалски, на саблазан и увреду народа, коме се из рана, причињених му од Турака, још потоком крв проливала, па и онако радити и о себи мислити и промишљати као и Јаков. Петар Добрињац, здраво вредан војвода, и уопште, истину рекавши, са примесом лакоумија и несташлука, љубљени старешина, участвовавши са Миленком у боју противу Афис-паше, при ком опстојатељству једнаке им заслуге имају се приписати, а доцније освојивши Параћин, Ражањ и Алексинац, чисто присвајајући себи и основање Делиграда, и прогласивши се у овим крајевима за главног старешину и господара, отпочео је своја одношенија према Карађорђу онако

управљати, као и прва двојица. Сва четворица пак (кад су доцније и Милана Обреновића у коло привукли) чисто су на то ишли, да Карађорђа збаце, да они Србију између себе поделе, да сваки у своме делу буде независим, а у случају опште свију њих потребе, да се састају и договарају, и један другоме у помоћ да притичу. Они су знали да ни једном из њих, кад Карађорђа збаце, не може запасти врховно господарство над свом Србијом, јербо баш они, свак себи то желећи, између себе не би се у томе, без крви, погодити и согласити могли. [Семе оваког мишљења и намерења ове четворице, о подељењу Србије између њих, и о независном управљању свакога у своме делу, остало је у знању неких војвода, као н.пр. Милоша Обреновића, Петра Николајевића (Молера), проте Матије Ненадовића и Павла Цукића. И ова четворица, први у Србији међу народом будући, а друга тројица преко у Цесарији налазећи се, и договарајући се за други устанак Срба противу Турака, овакав су исти уговор између себе направили били, но књаз Милош, још у самом почетку другог устанка, знао је тај уговор вешто отклонити тако: да је, најпосле, овај уговор између поменутих, био поводом врло трагичне смрти Петра Николајевића (Молера) и Павла Цукића].

Намеру и радњу ове четворице главних старешина, с којом они нису смели на видик, ни пред својим најближим људма, ни пред народ изићи, Карађорђе је, из сопствених њихових односења према њему, назрео и сазнао, али шта је знао чинити, кад Турака, против којих су се сви слошки подигли, још и у внутрености Србије има, а и са стране покрајина беспрестаним су нападањем све једнако сву земљу, и сав народ узнемиравали тако, да је беспрестани рат све једнако трајати морао. Он није ни хтео, а није ни за добро налазио, у оваком стању ствари земаљских, у међусобне борбе упуштати се, и овим начином, намереном раздирању власти и општности на сусрет изићи. При овако жалосном и

несрећном положају за општу ствар он је предизбрао, на своје противнике и ненавистнике, моралним начином подејствовати. Он дакле не пропусти, сваком од њих, па и другим неким мањим старешинама, који су се заносити допустили, по једно писмо написати, и у овом јавити им: како се између старешина, уопште, неко несугласије, мрзост једнога на другог, и ненавист једнога према другом, од неког времена, јако примечавати почела; да таково што не само не води никаквом добру, него да и извесну несрећу земљи и народу принети може, особито при оваком ровитом још, и ничим не утемељеном општем њиховом стању; па их је у исто време позвао на љубав и согласије, које само тек једино је могуће унапредити и ојамчити одбрану целости отечества.

Из овог и оваковог писма и позива Карађорђевог, противници и ненависници његови увидили су да су намере њихове њему познате, па се поплаше, јер је сваком од њих здраво добро позната била одважност његова кад што науми урадити, па и уважење у народу, које је он, не својекорисношћу већ безазленим својим понашањем према народу, не штедећи ни сами свој живот за општу ствар, приобрео, за избећи могућа их постићи следства, сад се приталоже и повуку за врло кратко време док им се прилика није појавила. Но да би се у том међувременију што извесније осигурали, они се сад назову, и издаду на глас, за приверженике руске, и Руси то, на жалост, одмах за готов новац од њих приме. Одовуд је, и због овог, Јаков викао: „Хоћемо цара;“ одовуд је оно, што су Петар Чардаклија и Аврам Лукић, по глупости, са Јеремијом Гагићем, по договору са Миленком у Поречу учињеном, главнокомандујућем Михељсону молбено предложили: да Русија пошље једнога чиновника свога, који ће у Совету српском председавати и њим управљати, и другога од војене струке, који ће уз Карађорђа беспрестано се налазити; отуда је и онај одговор Гагићев, у договору са Миленком, на писмо ми-

нистра Будберха проистекао, у коме, у место да су показане нужде и потребе за полезно продужење рата противу Турака, иште се способан губернатор Рус да Србијом управља; иште се конштитуција, какве Русија и сама још и данас нема, иште се, да цар руски, својим указом, у Србији наименовава и поставља чиновнике, и иште се, да у градовима српским буде, из регуларне руске војске, гарнизон, и у сваком граду командант природни Рус!

Митрополит Леонтије, при свему томе што му је Карађорђе, у Асан-пашиној Паланки, још 1804. године, онако хладно, као туђинцу, и још огрезнутом у злочинству, одговорио, у смотрењу том, да га он при себи задржи, 1806. године, кад је Карађорђе варош београдску опсео и притеснио, спремајући се и за освојење њело, избегне из Београда и Србима у логор њихов на Врачар дође; а будући да је тада већ не само дубоко јесен, него и права зима наступила била, није се имало куд на другу страну с њим, него га Карађорђе упути у Смедерево, где га членови тадањег Совета, којима се он, кад је у Смедерево дошао, и пријавио, не по наредби каквој, већ из почитања преме његовом духовном достојанству, и по простосрдечију своме, приме у кућу, у којој су и они обитавали и заседанија своја држали; па, као што рекосмо, како су у једној и истој кући и сами седили, и заседанија држали, тако је сад и речени Леонтије, са осталим советницима и у заседанија улазио, и при решавању и договарању о каквом предмету државном, и глас, и мњеније своје давао, држећи, због тога, што му се нико у том противио није, да и он, као са општим одобрењем и наредбом старешина, глас и столицу у Совету има. Но кад се речени Совет у Београд, у почетку 1807. године, премести, и кад се број његових членова, по броју освојених и ослобођених нахија, сад надлежно приумложи и потпуни, онда се Леонтију да на знање да он није член Совета, и да је долазак

његов у Совет излишан. (Ово је од стране Карађорђа, у договору са свима старешинама, Младену препоручено да Леонтију саопшти). Онај одговор Карађорђев Леонтију у Хасан-пашиној Паланки, садање отказивање да није член Совета и да је његов долазак у Совет излишан онда, кад се он, по мудрости својој, надао и поздраво држао да ће га, глупи и незналице Срби, принуђени бити и президентом тога Совета учинити; и кад му је објављена строга забрана, да он, у смотрењу разних истјазанија из епархије, по општему начину грчко-цариградских епископа у турским провинцијама, никаква присиљења, на свештенству ни на народу, ни у чем не чини, разгњеве Леонтија тако силно, да он непримиримо пакости своје и мрзост према Карађорђу и Младену, на највиши степен уздигне, а на Младена још и горе него на Карађорђа зато, што је држао: да је све ово с њим учињено, по већој части, по настојавању Младеновом. Сад Леонтије, за осветити се, више упоменуте четворице старешина, у несрећним њиховим намерама, мнимим другом, велим за то мнимим, што он није волио ни ону четворицу, нити и једнога Србина, дејствителним и жестоким подстрекатељем, и толмачем њихових намера и клевета на Карађорђа, Младена и Југовића код Родофиникина, кад је овај у Београд дошао, постане.

Стефан Живковић трговац, као што је већ на своме месту о њему говорено, кад се је Београд сасвим освојио, и он је из Земуна у Београд, са свом својом фамилијом прешао, и по заслугама својим и по богатом његовом начину владања и живљења, држао је: да ће и он у Србији једну из првих рола играти, да ће за члена Совета српскога доћи, или да ће, што је још за његова осећања и схваћања најпробитачније било, да ће га где Карађорђе, и уопште влада српска, на коме крају Србије, за главног старешину одредити и поставити. Али кад је видио, противу надања његова, да од свега тога ништа нема, нити је могло бити што по његовој

жељи и ћуди, а он се, као и Леонтије, оној четворици придружи, и јавно почне и противу Карађорђа и Младена и противу свију, који су уз Карађорђа стојали, у пркос и сасвим злобно роптати. Ово је био један из најнесташнијих и најострвењенијих интриганата.

Миленко, Добрињац и овај Стефан Живковић, доцније, приврбовали су себи, и за веће оснажење својих паклених намера, и лаковерног и лакомисленог Хајдук-Вељка, који је свагда уза се имао по сто-двеста и више најмљених, под оружјем, момака. Стефан Живковић све једнако му је давао новаца, који су Вељку, по његовој издашности, свакад потребни били. Осим Вељка имали су они на својој страни и врло глупог, и здраво подло лукавог Вујицу, који је на Карађорђа зато омрзао, што је он од нахије смедеревске изузео град Смедерево и неколико села, и све ово предао под команду, здраво јуначном и одважном, Вулу Илићу; и члена Совета, Јову Протића. Овај је био депутат од нахије пожаревачке, у којој је Миленко главни старешина, дакле човек из подручија Миленковог, и по готову зависећи од њега. Он је врло слабу, или боље рећи никакву услугу, противницима Карађорђевим приносио, али се зато опет у њиховом колу налазио и рачунао. Осим овог, имали су Миленко и Добрињац прилашћених себи, под разним њиним изговорима и извртајима, и неколико народних буљукбаша, и иначе војника у својим подручијама, које су свагда, пружајући им покаткад по који новац, обласкавали, и лепим, уздање обећавајућим речма: „Хоћемо и тражимо цара, хоћемо законе“ варали, и око себе придржавали.

Јаков је приврбовао на своју страну Луку Лазаревића, и друге неке њему потчињене мање значеће старешине, којима он никад праву намеру своју и својих другара, као и самом Луки, није казивао, већ све, под именом тражења цара, и то руског, око себе их вортао опадајући пред њима Карађорђа и Младена као да они томе противе се и не ћеду Русе. И Лука је, по своме

простодушију, врло лаковеран био. Оне пак друге мање, Јакову потчињене, старешине, премда су уз њега бајаги пристајале, али су за праве његове намере врло по њега непоуздане биле, изузимајући неколико његових свагдашњих момака, који су њему, за сопствену корист, док би ова трајала, могли слепо предани бити. Неко високо мечтање о себи, надуменост, и уопште све и у свачем понашање Јаковљево, којим се он отуђивао од народа, и којим је показивао свагда као да он нити кога старијега над собом има, ни да од кога зависи, није привolевало к њему не само ни више упомenуте старешине, него ни самог његовог рођеног синовца проту, Матију Ненадовића.

Сви ови скупа, и напосе она четворица: Јаков, Миленко, Добрињац, а од 1810. године, јавно и Милан Обреновић, знали су, да ћеду тешко успети у збачењу Карађорђевом докле год он буде онако јако постојао у уважењу код народа, и док онако силну страну за себе имао буде и у народу, и у млогим старешинама народним, и у члановима Совета, међу којима је на челу био, мучно покретни Младен, па зато су они више на Младена, советског секретара Југовића, и Младеновог друга и пријатеља, Милоја, него на самог Карађорђа ударали, држећи: кад ове оборе да ћеду онда лако и с Карађорђем довршити, кривећи све једнако ону тројицу тиме, као да они одвраћају Карађорђа од покровитељства руског, кријући при том и од својих људи, које су себи приврбовали били, и од самих Руса, праву своју намеру: разделење Србије међу њима четворицом, које, Бог зна, те не би и сами Руси одобрили, али не у Русији.

Осим борбе са Турцима, као јавним непријатељима земље и народа, која је све једнако у продужењу била, и која је свуд лично присуство Карађорђево требовала, он се је налазио и у више упоменутој борби са својим противницима, који су по глупости и незнању ишли на то, да све упропасте, све да разоре и да растроје, и у

овако жалосном стању одношенија главних старешина српских према Карађорђу, 2. августа ове 1807. године, дошао је Родофиникин у Србију, у Београд, коме се Леонтије митрополит као Грк Грку, одмах, и лако под кожу увукао, и на Карађорђа, Младена и Југовића пањкати отпочео. Узроци, што је Леонтије овако чинио, и што није пропустио времена, ни за један тренутак под кожу се подвући Родофиникину, јесу и они мало више споменути; али главни су следујући: Он се бојао да Срби не уграбе прилику пре њега, Родофиникину описати га, и казати му: како је он свакад на страни Портиној био, и како је све једнако Србе од Руса одвраћао, доказујући им: како су Руси неверно и издајнички са Морејом поступили, и како је богомрским поступком на митрополитску столицу сео, и митру себи на главу устакао, како је, кад му је у Совет отказано долазити, сам изишавши по својој епархији, бајаги у каноническу визитацију, у пожаревачкој нахији, у једном селу зађаконивши, у цркви истога села, једно младо, од 16 година, момче, поповог сина, овога хтео да бузарира, због чега су по тужби реченога попа, оца ђаконовог, Леонтију већ дошле биле виле очима, али су: „свирепи“, по Родофиникину, Карађорђе, и „пијане“ и „сумашедше“, по Родофиникину, старешине српске, и ово нечовечно дело прикриле, из почитанија према светињи цркве, и према достојанству и светости чина архипастирског.

По премештају Совета из Смедерева у Београд, Божа Грујовић, болестан будући, отишао је у Цесарију да се лечи, па је тамо наскоро и умро, а његово место, секретара советског, заступи, Иван Југовић, као што је о томе мало више казано. Са овим били су још и два друга: Стефан Живковић Телемак и Јеремија Гагић. Ми смо казали како је Јеремији Гагићу, коме није повољно било што су Петар Чардаклија и Аврам Лукић главнокомандујућег нарочито за Родофиникина, Грка, молили да њега у Србију за руског агента пошље; који је за-

то, дошавши у Србију, у Неготин, ону двојицу, код Карађорђа, и опао; који је и у одговору са Миленком на писмо министра Будберха, у трећој точки изразио се, да Срби Грке никако не ће да у својим државним службама имају, о чему је све Родофиникину, кад је у Србију дошао, познато било, и кога, преко свега тога, сад видимо упоредо са Родофиникином, —служба отказана, и како је он отишао у Пореч Миленку, и да је по томе само, Стефан Живковић Телемак, с Југовићем, остао. Но будући да је и овај, по недостатку у људма, и на друга разна порученија употребљаван, тако и са почетком следујуће 1808. године, по наредби Карађорђевој и Совета, он буде нарећен и послан у таоштво Мула-паши у Видин за то: да ће Срби, за време трајућег примирја у опште, између Србије и Турске, и према њему на миру, и у добром одношенију, пребивати. Живковић се у Видину бавио до Октобра месеца, а тада повративши се у Србију и дошавши у Београд, и он се са Родофиникином позна. Живковић је био здраво изображен и начитан човек, он је здраво добро немачки, латински и француски знао, и поред осталих дипломатических закачки, ваљда је и ова изображеност Живковићева интересирала Родофиникина често при себи виђати га. Је ли речени Живковић, икакве зле намере противу земаљске политике, у овом његовом саопштавању са Родофиникином имао, то се не зна, али ово често састајање његово с Родофиникином, на кога су Срби, због његовог поверителног и непрестаног саопштавања са Леонтијем, већ здраво подозревати почели, падне у очи поглаварима српским, а нарочито Младену, и другим неким знатнијим члeновима Совета, тим већма: што ни с ким од поглавара за то његово често одлажење и састајање с Родофиникином, није у споразумљењу стајао; и што је, упитан будући од људи на кормилу тада бивших, по жустрој и напраситој нарави својој, жестоко се и нескромно изразио, буде и он из службе државне искључен. И тако

сад се он за добру вољу или за невољу, Карађорђевим противницима придружи, као и Јеремија Гагић, који, као што је казано, одмах оде у Пореч к Миленку, и овај га узме за свога секретара. Живковић, као под покровитељством Родофиникиновим, приватно је живио у Београду до побега Родофиникинова из Србије; а овда, кад Родофиникин из Србије побегне, онда и Живковић, с њиме, у Влашку оде. Он се је, 1810. године, са свима другима бегунцима, који су с Родофиникином побегли, у Србију повратио, и у логорима руским у Крајини, до свршетка ове 1810. године, налазио се, а после тога дошао у Београд, и у приватном стању будући, занимао се са куповањем хране из прека, за руску војску, коју су, Руси, намеравали, за будућа своја претпријатија, у Србији умложити. Ова су обојица, по препорукама Родофиникиновим, и чинове и руску службу добили. Први, чини нам се, још 1817. а други, 1824. године у Бесарабији.

Сад је Југовић сам у Совету секретаром остао, но наскоро придодан му буде и Михаило Грујовић, који је до сад био деловодитељ магистрата београдског. Ова су оба по настојавању руске политике, коју су њихови агенти, по наопачним доношенијама Карађорђевих противника, устројавали, по којој су и сами њихови главнокомандујући управљали се и дејствовали, искушавали различне, по њих врло непријатне судбине, и то, Југовић више но Грујовић.

Родофиникин, ушавши у Србију, спровођен је, по наредби Карађорђевој, Петром Чардаклијом и Аврамом Лукићем, и свуда је наискреније и најсјајније, по тадањем српском простом знању и оскудној могућности, дочекиван и испраћан био. А кад се је Београду приближио изишао му је и Карађорђе, са целим телом Совета, и са свима другим старешинама, који су нарочито доласка Родофиникиновог ради, позвани, два сата далеко од Београда на сусрет. Пуцњава пушака од млогобројног народа пред

Родофиникина изишавшег, и грмљава топова са града београдског, као муња, разнела је по свој Србији на све крајеве њене, општу радост. Њему је, још пре доласка његовог у Београд, наређен и приуготовљен био велики конак бившег дахије Кучук-Алије, са пространом сваког рода воћем, засађеном баштом, са пространом авлијом и чешмом у њојзи и са свима зградама, за здраво угодно и са задовољством живљење. Поред тога, одређени су му били пет оружаних момака бећара, на његово расположење. Карађорђе, Совет народни, све старешине и сав народ преиспуњени су били радосним задовољством и надеждом на неминујему, сјајну и поуздану будућност своју. Он је (Родофиникин) свуд, и од свакога Србина, кога је удостојио своје посете, приман и дочекиван био тако, да је сваки готов био све, где год што има, пред њега изнети, и у његово неограничено расположење предати. Он је, особито у конаку Младеновом, који је стално све у Београду живио, не само са сваком почешћу приман и дочекиван био, него је могао, са свима угодијама, њему на задовољство служећима, совершено располагати. Ту су ручкови у чест његову давани; ту се, на задовољство његово, од јутра до мрклога мрака веселило. Ми смо, између више оваковних весеља у конаку Младеновом чињених на задовољство Родофиникиново, једанпут видили њега тако здраво расположена и весела, да је и циганима свирачима сва ћеманета (скрипке, фиолине) из њихових руку поизотимао, и ногама их својим изгазио и излупао, но наравно наградивши их за то двогубо, па зато ни Младен, ни друге старешине нити икоји од гостију Срба не назва Родофиникина пијаницом, као што је он доцније готово у свима својим рапортима, и Карађорђа и све старешине описивао. Према оваковом дочеку и примању Родофиникина са стране Срба, није ни он остајао дужан. Он се је врло искреним, љубезним и пријемљивим, с почетка, показивао. Он је за сву ову и оваку оданост, што је и његовом великом цару, и ње-

говом сопственом достојанству приликовало, у потпуној мери одговарао. Између свију благонаклоних поступака Родофиникинових, ми ћемо да наведемо овде само један, који је у она времена, за Србе, од највеће важности и ползе био. Познато је да су Срби ограбљени од крволока Турака, а сада, уз подизај овај, и до самог живца истиштени, много пута до тога долазили да ни једне паре у каси народној ни за подмиривање обичних свакидашњих трошкова и потреба државних, нису имали, а у оваким неугодним приликама Совет је, принуђеним налазио се, Родофиникину за помоћ обраћати се. Он је депутације, које су му, у оваким приликама од Совета народног шиљане, врло благонаклоно примао, и без сваког одлагања, затезања и околишења молбама Совета удовлетворавао. Он је по 500, по 1000 и по 2000 дук. цес. Совету издавао на квиту, која је, по његовом диктирању свагда следујућег садржаја била: „Совѣтъ Народный Сербскій получилъ, чрезъ дѣйствительнаго статскаго совѣтника Родофиникина, (толико и толико), изъ высочайше пожалованной сумми на вспоможеніе народа сербскаго".

Ове новце, по изразу у квити излаганом, он истина, није издавао као своју сопственост, већ као височајше опредељене и њему поверене, у помоћ Србима, али он је могао и да их не издаје, јер Срби нису могли знати да он има какву суму новаца, од царства опредељену, у помоћ њима. И његов доцнији заступник, Недоба, јамачно није оскудевао у једној овакој помоћи за Србе височајше опредељеној, али он никад, ниједне паре, није хтео на други начин, употребама Совета народног, издати, него као своју сопственост на формалну облигацију и са роком, кад ће му се Совет морати одужити. А како би друкчије Недоба, у Бесарабији, два спахилука купио, и палате, у Кишинову, населио?

Овака односења са стране Родофиникинове према Србима, нису дуго трајала. Она су, на скоро, црном мантијом Леонтијевом, и интригама познатих старешина по-

кривена, за црне облаке зашла, и заходом својим, грозна следства, за Србију предвозвестила.

Као што мало више рекосмо, Родофиникин није дуго остао у оном првоначалном односењу према правитељству српском. Месна одношења српска међусобна, паклена опадничества Леонтијева, који се је постарао одмах Родофиникину под кожу увући се и њиме овладати, и својекорисне интриге извесних старешина, изменили су и његова одношења према налозима и наставленијама његовог кабинета, која је он, као што и сама руска историја овог рата описује, при определењу свом за агента у Србију добио. Он сад, уместо да руководи и потпомаже правитељство српско у внутрењем његовом устројству и развијању својим ненабуситим советима, у колико је то према степену изображења народног и месним опстојатељствама, сушта могућност дозвољавала, поводити се почео по клеветама Леонтијевим, и интригама и неправедним тужбама Карађорђевих противника, врло мале мањине према онима, који су, у великој већини, и са народом заједно, уз Карађорђа стојали, и јачу страну правитељства сочињавали. Оваково поступање Родофиникиново било је и Карађорђу и свима онима, који су уз њега стојали, врло досадно и неповољно; јер често поменути противници Карађорђеви, под фирмом приврженика руских, чиме су се они и препоручивали — као да Карађорђе са његовом, у самом народу странком, није био, и то најревноснији и најоданији привржeник руски — и што су благонаклоније Родофиникином примани и предусретани, то су се све већма, на велику штету општности, силили, и тим већма и пакосније, према влади упорствовали, и пркосили јој; но ни Карађорђе, нити икоје друге старешине, осим Леонтија и споменутих противника, нису знале да не остају Родофиникинови поступци само на томе како се у Београду увиђају, т. ј. они нису знали како он њих, у најцрњим бојама, у својим писмима главнокомандујућему

представља. Али и да су то све знали каква би им полза била, кад је њима забрањено било свако непосредствено одношење покровитељствујућем кабинету. А ако је, кад што, или средством депутата, или и иначе промакнуто било, никаква искреног и снисходног уважења, ни вере није имало, јер је ово свакад, па тако и у најновије време, рапортима агентским поткопавано било; а да је овако и од Родофиникина рађено, т. ј. да је он, за оцрнити Карађорђа код своје владе, и за јошт већма распалити међусобно трвење у Србији, и тиме напредовању њеном у сваком смотренију, а највише у препоручивању њеном својој покровитељици за помоћ, у сваком призренују, шкодити, млоге је најгадније и најнепријатељскије неистинитости, у својим писмима главнокомандујућим, достављао, по којима су иречени главнокомандујући, поклањајући потпуно поверење своме агенту, неблагонаклона представљења, у смотрењу Срба и Србије, двору своме подносили, као што је, н. пр. књаз Прозоровски, у „Военном Сборнику“ за годину 1864., у № 9. на страни 9. и 10., у свом секретном писму графу Салтикову, који је тада дужности министра иностраних дела отправљао, изразио се: „С крајњим соболезнованијем ја увиђам, да се народ овај истино, свим срцем и душом предан Русији, управља началникамп, који ни најмање сенке од просвештенија или благонаравија немају, но се занимају и налазе задовољство своје у сверству и бешчовечију. Црни Ђорђе, по слабоумију своме, беспрестано баца се у такове поступке, у које га увлаче, хитрим извртањем ствари, окружавајући га његови непријатељи. Сва ова и овака опстојатељства чине ме губити надежду да ћу ја моћи, с депутатима српским, при трактирању с Портом о миру, установити на тврдом темељу внутрено благосостојаније Србије; но ако би ми и до тога доћи могуће било да их склоним на пристанак на овака правила, то, колико по бујству, толико и по лаковерију њиховом, не ће се моћи очекивати од њих да

ће они та правила набљудавати, а, напротив, опасавати се надлежи, да ће они, духом разбојничества преиспуњени, следујући овој њиховој страсти, беспрестано производити којекакве непријатности, и тиме височајшему двору нашему причињавати беспрестана затруднења. И по томе свему, по невољи, да ме није жао народа, ја би их, по закључењу мира с Портом, предао њиховој сопственој судби, и одрекао би им даље покровитељство Государја Императора, кога се они тако мало достојним показују.“[!!]

Ми смо мало више укратко споменули како су се Срби здраво узрујали, и готово поплашили били што Руси о њима, у закључењу примирја с Турцима, ништа ни споменули ни закључили нису, и што је, у следству тога закљученог примирја, већ и руска војска почињала се спремати за одлазак свој из заузетих књажества, Молдавије и Валахије, о чему је доцније, у следству писма Гагићевог министру Будберху, император Александер после смрти Михељсонове поставивши на овога место за главнокомандујућега, књаза Прозоравског, овоме наложио да, између осталих изменити се имајућих точки у овом закљученом примирју, на Порту навали и о том: да се, у речи стројеће примирје, непремено и на Србе распрострети и одржавати има до коначног закључења мира. О овом опстојатељству, књаз Прозоровски, будући се је Порта здраво затезала на ово пристати, почем је акт примирја коначно закључен, принуђен био и преко француског посланика, у Цариграду, Себастијана, дејствовати на Порту, у чему је и успео, и Порта је, ма и после девет месеци по закљученом примирју с Русима, и писменим актом то, књазу Прозоравском, на знање дала. И дејствително, Себистијани је много тада, у Цариграду, учинити могао, јер је цар његов, као сојузник и пријатељ Портин, у Тилзитском миру на себе узео посредовати, између Русије и Порте, о закључењу коначног мира; али Турци, док им је забрана ова, и на Србију не нападати, дата на знање, премда су се приуготовља-

вали к поробоћењу Србије, и премда се на границама Србије и појављивали, опет зато, и у времену оних девет месеци прошлих, одржавали су мир.

Док се је јошт комешало, и то јошт док закључење овог примирја с обе стране, између Руса и Турака, није потврђено било, и једна и друга страна, имајући и потребу у једном примирју, држала је, да ће се речено примирје, важеће само за Русе и Турке, и закључити, па зато су обе стране, јошт како се к закључењу тога примирја приступило, одмах од ратовања и непријатељства престале. Али Турци, држећи да су сад добили прилику са свом силом на Србе напасти и покорити их, одмах су почели се, за тај корак, спремати, и војске њине већ су се почеле биле границама српским, и са стране Ниша, и са стране Албаније и Босне, примицати и угрожавати им; но и Срби, при свој плашњи и безнадеждију да ће се моћи одржати, нису пропустили и сами на своје границе, на супрот Турцима изићи. Они су се, међу собом, један другоме здраво жалили и један другоме говорили: „Није ли Порта нас, у почетку њеног зараћења с Русима, нудила с добрим по нас условијама, наравно, с погледом и на њену сопствену корист, да се с њом умиримо, па су нас Руси од тога, да не пристајемо, одвратили и уздржали, а сад за нас не ће да знају и немарљиво предају нас на жертву нашим непримиримим душманима“. И сам Карађорђе није пропустио Родофиникину, даном му приликом, изразити се: „Видите у каквом се и ја, и народ сад очајном стању налазимо, а знате како су мени Турци нудили 200.000. гроша — 22.000. дук. — да се с њима умирим, да народ, уздигнути мном противу њих утишам и распустим, а да ја пређем у Аустрију, па се ја нисам на то полакомио, нити моју браћу хтео оставити и изневерити. Знате врло добро и то, како је и сам султан нудио нас да се умиримо, како нам је свима давао амнестију, и поред тога, како нам је обрицао и сопствену управу под његовом врховном влашћу, а ви

сте нас — Руси — да се на така предложења не согласимо пристати, одвратили, па зар сад овако да се с нами поступа? Но ја вам се заклињем Богом, да Турци, за живота мога, не ће у Србију ући — они то могу учинити само преко мене мртва!« *

Камо срећа да оваква осећања, и оваква памет, и 1813. године, нису, политике црним облацима за Србију, у њему замутила се и смутила!

Како је књаз Прозоровски приспео на своје опредељење, он је одмах, по налогу императора, отпочео дејствовати, да се закључено већ примирје и на Србе распростре, и код великог везира и Реиз-ефендије у Силистрији. Велики везир, најпосле, по неоступном настојавању књаза Прозоровског, и то у почетку Септембра, усмено обећање књазу Прозоровском даде, да ће он издати налог свима командантима њихове војске, која се је на границама српским искупила, да и на Србију не нападају дотле, док се не види какво ће решеније последовати и од саме Порте у том смотрењу: да ли ће се закључено примирје с Русима и на Србе распрострети.

Како је велики везир, усмено, књазу Прозоровском обећао, тако је и реч своју одржао. Он је одмах издао свима својим подручним војсковођама налог, па и оним војскама, које су се већ сабрале биле на границама Србије, да на Србе не нападају, и по томе турске војске, осим појединих малобројних чета, које су ради плена, хајдучки увлачили се и погдешто штете причињавали, али здраво добро и испраћани бивали, на миру су стојале док их зима није кућама распустила, и док, међутим, и сама Порта, на захтевање Русије, као што смо о том мало више казали, није и писменим актом признала, да, речено примирје с Русима, и за Србе важи.

* »Военный Сборникъ« за годину 1864., № 7., страна 36. и 37.

У оваковом стању Срба, не може се никако допустити могућа веројатност Родофиникиновом писму од 20. октобра 1807. године, у ком је он главнокомандујућему доставио следујуће. Он, у том писму, вели: „Бојање Срба да их сад Турци, са свом силом не нападну није било празно. Турци нису престајали од војених дејствовања противу Србије. У почетку Октобра они су учинили нападаје на Србију са стране Босне. Протопоп Ненадовић командовао је са отрјадом српске војске, и успео је разбити Турке недалеко од града Сокола и претерати их преко Дрине у Босну; но у то исто време други један корпус војске турске, састојећи се из 15.000 момака, пређе преко Дрине овамо на српску страну, и истера Србе из три њихова шанца, и освојивши их, расположи се сам у истим шанчевима, па онда пошље помања одељења у внутреност Србије да ова пале и плене, као што су ова одељења и учинила, попаливши неколико села, и велико количество жита и сена. Српска војска, која се сабрала противу Турака, состојала се из 12.000 војника. Ја сам, по прозби самих Срба, принуђен био послати, да руководи тамошњим дејствијама српским противу Турака, Новокрштеног, и он приспевши тамо 12. октобра разделио је српску војску на три одељења, из којих је једно отправљено било у наоколо око планина, да онамо у Босну преко Дрине, пониже Сокола, пређе, с налогом, како Дрину пређе и у Босну уђе одмах да почне тамо турска села палити; другому је наложено било да зађе с фланга и да удари на непријатеља у тај сами час, кад угледа ватру од запаљених турских села преко Дрине; трећем одељењу, при коме се налазио сам Новокрштени, назначено је било да атакује на сами центрум турске силе. Турци, како су угледали пламен од горећих њихових села преко Дрине, и Србе идуће на њих са свију страна, не могући одржати се противу нападаја њихова, одмах су почели остављати своје позиције на овој страни, и превозити се, који на чамцима,

а који и пливајући, онамо преко Дрине у Босну. Прешавши Турци у своју страну у Босну, они се нису од обале дринске удаљавали, него су заседи били у своје шанчеве, које су јошт од пре поградили били за случај њиховог одступлења, али нису се усуђивали нападати на Србе, који су продужавали свој посао у палењу, и у пљенењу турских села. Срби су запљенили 1.500 глава које крава, а које волова, 1000 оваца и 300 коња и са свим пљеном повратили се овамо у Србију, превезавши са собом из Босне и неколико стотина фамилија христијанских. А Новокрештени зајмивши се са грађењем земљаних укреплења на згодним местима за заштиту граница српских, одаслао је к везиру босанском писмо моје, у коме сам ја фторично приглашавао га да учини крај војним дејствијама са стране Босне противу Србије бар дотле, докле се дела српска не уреде између договарајућих се сила.« *

Из свега овог и оваковог известија Родофиникиновог само је оно истина, што он каже, да је протопоп Ненадовић, који је командовао отрјадом српске војске око Сокола и на Дрини успео разбити Турке недалеко од града Сокола и претерати их преко Дрине, и ови Турци, који су сад Протом разбијени и преко Дрине претерани, состојали су се из онаких чета о каквима смо ми мало више напоменули, које су појединце, границе српске и погранична места, пљена ради, узнемиравали, а друго је све лаж, којом је он главнокомандујућег варао, и тиме се показивао: како се стара за одржање благостања српског, а међутим, оваким лагалама, себи заслуге правио и препоручивао се. Ко не види да је ово пресна лаж, кад Родофиникин каже, како 15.000 Турака Бошњака нису могли одржати нападај на њих српски, не од 12.000, већ само, од 5—6 хиљада војника, него су одмах почели, који на чамцима превозити се преко

* Види „Военный Сборникъ“ за 1864. годину, № 7. стр. 35. и 36.

Дрине, а који и препливавајући исту реку, бегати? Је ли могуће да су 15.000 Турака Бошњака, добрих убојица, пребегавши у Босну преко Дрине, и засевши у своје шанчеве, јошт израније приуготовљене, мирно гледали како им, 2—3 хиљаде Срба, који су крадом у Босну прешли, њихова села пале? Је ли јошт више могуће, да 15,000 Турака Бошњака, није смело стати на пут српском оделењу војске од 3000 људи, да не могу, онолики плен у марви, и са 300 фамилија христијана, раје босанске, преко Дрине превести, и у Србију отерати?!! Једино што би се из свега овог Родофиникиновог писма, к главнокомандујућему, допустити могло, и то од прилике, то је: да је он могао, по молби Карађорђевој и Советској, послати Новокрштеног на Дрину к војски српској, да би се тиме народ уверио да га Руси нису сасвим оставили, као што су такви гласови до њега већ допрли били, те да се тиме охрабри, и на случај, ако би Турци из Босне насрнули, да, видећи ма и једног Руса међу собом, не клоне духом. Али и ово није истина.

Ми имамо два писма Јакова Ненадовића, главног старешине и началника над свима подринским војскама, који се је, јошт с пролећа, у бојевима око Дрине с Турцима, ранио у ногу, и који је сад у Шапцу од те ране боловао, и којега је началство над војскама подринским, његов синовац прота, Матија Ненадовић, заступио.* Једно је од ова два писма датирано под 12., а друго под 23. септембром 1807., у Шапцу, а оба су под адресом на проту, Матију Ненадовића. У првом писму, Јаков Проти каже: „Ми данас добисмо писмо из Совета Народног, у којему јављају да је мир учињен с Турцима и нама до 1. Априла 1808. и овим словима Совјет говори: „„Препоручује се вама да добро војску уредно држите и да им јаку заповест издате, да никакве досаде Турком не

* Види „Голубицу“ V част за годину 1843. и 1844. на страни 148., 149., 150., 151. и 152.

чине, а Турцима пак дајте на знање како је примирије учињено, дакле да се не би усуђивали преко Дрине прелазити, јербо ће несретно пролазити; а од наших ако би који прешао -- у Босну — и какву шкоду учинио, слободно да га посеку. Но стражу добро поред Дрине држите, неверујте Турком, јербо су пасје вере, да како превару не учине."" Ово су речи Синодске. Али при свем том Турком веровати није. По заповести Синода можете Турком јавити. Но притом бодрост и опазност, и војска сва нека је у гомили, војску не распуштајте, но шта више можете у гомилу сабијајте." и проч.

У другом писму, у закључењу, Јаков Проти пише: „В прочем поздрављајући вас љубезно, препоручујем да нам често за свашто јављате. Како је нам ономад мејдан [победа] остао, сви се радујемо; идите дакле и опет потрудите се и војску сакријте, не би ли опет Бог дао да их растерате". и проч.

Из обадва ова писма Јаковљева јасно се увиђа, да је прота, Матија Ненадовић, ако и јесте Јаков, болестан будући, од места ратног и свог главног началства над војскама подринским, одсуствовао, опет под његовом управом и заповешћу стајао, и по томе, да се је Јакову за свашто, по дужности, и односио; а нарочито из првог, види се да се и Совет народни њему односио, и о свима догађајима, тичућима се стања Србије, на знање му давао ради његовог, на Дрини, управленија. Да је Родофиникин, као што је у предпоменутом писму свом, главнокомандујућем јавио, онака расположења, и то још „по молби Срба" са Новокрештиним чинио, па и фторично, по Новокрштеном, везиру босанском писао, и приглашавао га да од рата, према Србији, престане, зар о такој радњи Родофиникиновој не би или Карађорђе, или Совет, Јакова известили, како би и он, према таком чему, своје наредбе на Дрини, код потчињених својих учинити могао ради општега нужног споразумљења? Али будући да од свега онога Родофиникиновог посла нити

је Карађорђе, ни Совет народни Јакову што писао му и јавио, ни Прота што Јакову у својим донесенијама, о доласку Новокрштеног на Дрину к њему, да српском војском управља и располаже, јављао; нити Јаков у својим одговорима и препорукама Проти, икаква спомена о томе чини, те онда ми и по други пут кажемо: да је више наведено известије Родофиникиново к главнокомандујућем, *лажно*. А што је он, у реченом известију, главнокомандујућем јавио, како је „Протопопъ Ненадовићъ, командовавши отрядомъ сербскихъ войскъ, успѣлъ разбить Турокъ неподалеку отъ крѣпости Сокола, и прогнать ихъ за Дрину;“ то је онај исти догађај, о коме и Јаков, у закључењу другог свог писма, к Проти, наводи, где каже: „Како сте ономад, [а то се догодило 17. септембра] мејдан одржали, сви се радујемо.“ Но ово нападање Бошњака Турака, које је Прота растерао, потукао и преко Дрине претерао, није се састојало из формалне војске с намером да се туку, него то је била онака чета, из 5—6 стотина Турака, о каквим смо ми, мало више напоменули, који су крадом, ноћу, у очи 17. Септембра, испреко Дрине у Србију прокрали се да харају, због чега нити су се Срби плашили, нити је Родофиникин имао потребу, ни по молби ни без молбе Срба, ни Новокрштеног на Дрину шиљати, ни везиру босанском шта писати; јер, да је закључено примирје између Турака и Руса распрострто и на Србе, о томе је Прота, још под 20. септембра, по препоруци Јаковљевој, Турцима у Босни на знање дао онако, као што му је Јаков препоручио, дакле далеко пре него што је Новокрштени, на Дрину, доћи могао.

Правитељство српско, премда је Србија, почем се са обе стране прогласило, да закључено примирје између Русије и Турске, и за Србију важи, сад од напада турског мирна и успокојена била, видећи како Руси у време закључавања примирја за себе с Турском, ништа о Србији нису споменули ни закључили били, здраво се бо-

јало и од закључења коначног мира с Портом, јер оно држаше: да ће Руси и у коначном закључењу мира, ако им се још појаве и какве тешкости у постижењу њихових сопствених интереса, лако Србију жртвовати, оно нимало није скривило ни оваково своје бојање, ни жељу, да Русија не успе, с Турцима, коначни мир закључити.

За обе стране, т. ј. и за Русију и за Порту, нужно је било ово примирје, а тако исто и за Србе. За Русију зато, што је она у рату са Шведском, а уједно и са Наполеоном, доста здраво изнурена и уморена била; за Порту, што су у царству њеном беспрестане буне узнемиравале је и снагу њену трошиле, и што је и у самој столици већ извесна била буна. Али какогод што је Русима сметало доћи до закљученија конечног мира с Портом, посредничество императора Наполеона I, и као што су по томе и они држали да се не ће ништа moћи учинити с онаком ползом за интересе њине, какову су они из овог намерног закључења конечног мира, очекивали, тако су исто и Турци и са своје стране држали: да не ће моћи с Русима конечни мир закључити, особито због непроменитог наваљивања и захтевања руског, да Порта Дунав за границу, између Русије и Турске, призна, па је зато Порта, јамачно по совету генерала Себастијана, Наполеоновог посланика у Цариграду, који је врло добро и верно познавао жеље и намере свога господара, смишљала, како би с већом снагом Русима одапрети се могла, после незакљученог мира у обновљеном рату. У таковом Портином смишљању она сад, између осталога, и Србе, са конечним умирењем с њом, понуди. Јер кад би се са Србима конечно умирила, она би се онда у стање поставила да, у лаку руку, силу своју противу Руса, са 50.000 војника умложи, коју је силу до сад све Србија на себи задржавала, и која ће се и од сад у напредак тако задржавати, ако се она са Србијом не умири. У оваком Портином наумљењу, а све по совету

више упоменутог француског посланика, она наложи патријарху цариградском да он одреди једнога између митрополита који се у Цариграду налазе, да га она са својим налозима и упутствима у Србију, правитељству српском, с понудом, ради конечног умирења, пошље, и патријарх Григорије — који је 1821. године, кад је хетерија грчка планула, у Цариграду, на најгрознији начин живота лишен — испуњавајући налог Портин, одреди неког Аксентија, који је, по свој прилици, видинским митрополитом био, или најпосле, који је преко Видина у Београд дошао.

Што велимо да је овај Аксентије митрополит, или видинским митрополитом био, или је преко Видина у Србију у Београд дошао, у томе даје нам основаног повода држати да је једно од овог двога то опстојатељство, што је он собом довео неког Поповића видинског урођенца, у качеству секретара, који је добро знао српски, немачки и грчки говорити, као што је и Родофиникин, поред осталог, и о овом, главнокомандујућем, тако доставио.

За показати подробно у чему се ово посланство реченог митрополита Аксентија состојало; шта је Карађорђе и Совет у том случају радио и урадио; и какве је лажи и црнила, на Карађорђа и остале старешине народне, Родофиникин, јављајући о свему догодившем се, књазу Прозоровском, у свом писму под 14. новембром 1807. године, доставио, ми ћемо сад да се послужимо „Военним Сборником.“ *

Речени „Сборникъ“ вели: „13. новембра у вече дошао је из Константинопоља у Београд митрополит Аксентије. При њему у качеству секретара, находио се видински урођенац Поповић, који је српски, грчки и немачки знао. Они су донели са собом од турског правитељства писма к Црном Ђорђу, митрополиту београдском и к

* Види исти за 1864. № 7. стр. 37., 38., 39., 40., 41. и 42.

свему народу. [Врло нам је жао што „Сборникъ“ и ова писма није на јавност изнео, а она су сва била у рукама Родофиникиновим, — ако су од истине била — и он их је морао копирати, и куда надлежи доставити. Писма су ова за Србе свагда од велике важности]. У овим писмима Србима је препоручивано да се покоре Порти, са обећањем од њене стране, милости и потпуног преданија заборавности свега прошлога. Митрополит Аксентије усмено је објавио, да он има препоруку обнадеждити народ благоволењем султановим, који се саглашава дати Србима таково устројство, какво Ђни сами зажеле. Више напоменута писма од Порте предана су била Совету, који је, по предварителному наставленију Родофиникиновом, одговорио митрополиту, да ће он о свему томе доставити Црноме Ђорђу, и какав одговор од њега се на то добије, да ће и њему сообштен бити. Пет су сė дана ови преговори протегли. Митрополит Аксентије живио је за све време у конаку код митрополита београдског „искренно преданнаго Россіи“ [Чујте!] и имевшаго повеленије од Родофиникина да никому не допушта с њим састајати се, изузимајући извесне својом благонамереношћу људе. [А који су то благонамерени? То је само Родофиникин и митрополит Леонтије знао, али јамачно морају бити само они благонамерени, који су слепо привржени били Русији, а сви су искрено предани били Русији, који су, безумно били противници Карађорђеви, и који су готови били пакости својом, из глупе себичности, и саму самостојателност Србије и народа ниспровргнути]. Црни Ђорђе согласно наставленијама Родофиникиновим, одговорио је, да он у тако важном делу не може никаква решенија сам дати, и да је за то разаслао заповести свима старешинама да се саберу и да у Београд дођу. Родофиникин је напред прорачунио, да ћеду и старешине согласне бити такав одговор Порти, у овом догађају, дати, какав је и он сам желио, тим више што је српски Совет једнодушно предао ово дело одговора митрополиту Ак-

сентију, нашему агенту. [Мени је 1834. године, у Београду, казивао Михаило Грујовић, како је Совет, по доласку митрополита Аксентија са описаном понудом Портином, призвао Родофиникина у своје заседаније, и молио га, за совет, шта му, у оваком случају ваља радити, и да је Родофиникин на то Совету одговорио: „Зар ви не знате у чему се ваша полза састоји?“ Ко је могао овакав оракулски одговор Родофиникинов разумети, но тек доцније из његових дејанија при случају овом, видило се куд је он тежио и где је он држао ползу Срба]. —

„Није лако било одговорити митрополиту Аксентију, и преговори о овом делу, зато су се протегли до 21. новембра. Затруднења су у том увеличавала се главним образом, неопредељеношћу положенија Русије, односително Турске, ијошт главније, неопредељеношћу одношенија између Срба и Турака. Преговори о закљученију мира међу Русијом и Турском јошт се нису започели; и по томе трудно је било определити будуће положеније Србије према Турској, а међутим већ се знало да ћеду се преговори о миру производити у Паризу. Зато дакле да не би изгубили време ни у каквом случају, требало је сад дејствовати умерено; јер свако упорство Срба противу Турака, при неблагопријатном изласку преговора о миру, могло би произвести врло непријатна следства. По свима таковог начина соображењима, Родофиникин је уговорио Србе одговорити митрополиту, да они предложеније султана с благодарностију примају, и да су готови таковом његовом милостију ползовати се. Но како су сви људи подложни смрти, тако, да би на свагда могли бити у непременимо милосрдије султана уверени и да би благосостојаније народа на тврдом темељу основано било, они моле да им уз обећања, која им се предлужу, даде и гарантија, или јемство руског императора, који с њима једну веру исповеда, и императора француског, као посредника између Русије и Порте Отоманске. У таком случају, од свега народа српског, бићеду послани

једни депутати у Цариград к француском посланику Себастијану, а други књазу Прозоровском у Јаш, у надежди, да ће оба императора, после толиких страданија народа српског, смиловати се на њега, и у таком положењу показати му своје снисхођење".

„Сборникъ", даље у продужењу каже: „С.-петербуршки кабинет нашао је овај одговор Срба врло сообразан с опстојатељствима, а гарантију или јемство, које су од Порте поискали, врло полезно за Русију. [Полезно да како. Јер је Русија поуздано знала, да се до конечног закључења мира с Турцима, не ће доћи, а у таком догађају биће добродошло за њихове интересе, кад се и Срби затеку у непомиреном стању, с Турцима.] А и императору Наполеону није могао бити, овај одговор Срба, Порти, противан, мањ само ако би помислио да је све ово учињено по влијанију нашему, па тако исто и сама Порта није му имала шта замерити, јер Срби у овом свом одговору нису се отказивали од турског поданства".

„Давши одговор митрополиту Аксентију, Црни Ђорђе у то исто време писао је и патријарху константинопољском, и садржај тога писма био је следујући:

Свјатејши Оче! Писмо Ваше ја сам чест имао примити и с чувством признателности известити се из оног и из поруке усмене, коју ми је, послани од Вас митрополит Аксентије, о предлагајемој милости Његовог Султанског Величества, исказао.

Свему су свету познате причине, које су побудиле нас подићи оружје. Причине ове биле су тако справедљиве да нико против онога што смо ми учинили нема ништа умесно казати. Всевишњи Бог, који је према свима једнако милостив, и који невине заштићава, заштитио је и нас. Достигнувши тако и ми до желајеме цели, то јест изгнавши угњетатеље из средине наше, ми смо се ограничили у сахранењу домова наших, не дозвољавајући себи никаквог више нападања на суседне земље. Више од 100.000 наоружаних Срба, с добром вољом, пошли би

за мном свуда куда би их ја позвао, но ја задржавам и заузлавам њихове тежње, желећи уверити Његово Султанско Величество и сав свет, да смо ми устали јединствено за спасти само себе, а не за узбунити и друге к устанку. Оваким правилима руководствујући се, ја уверавам Ваше Свјатејшество, да је писмо Ваше испунило душу моју радошћу, јер шта пријатније може бити, од прекраћења крвопролитија? Ја сам сазвао старешине народње, и предложио сам им предстојеће дело, и они су на то сви једнодушно одговорили ми, да су Његовог Султанског Величества милости велике, но да суседне паше, и суседни житељи Турци, којих су родственици у досадањим бојевима с нама, у разним сраженијама изгинули, не ћеду престати чинити на нас нападања и нас беспрестано узнемиривати, а особито кад дознаду да је српски народ из покорности према Султану, положио своје оружје, и тако ћеду беспрестано истребљавати народ, нашу земљу опустошавати, и наша жилишта пљенити и пламену их предавати, надајући се свагда, да ће им Његово Султанско Величество, по сродној му милости, такова њихова иступлења милостиво опраштати.

Кад суседне паше и сами житељи Турци у суседним Сербији провинцијама буду знали, да је положеније Сербије утврђено и јемством највећих држава у Европи, тада ћеду се и они више уздржавати од учинења зла Србима, тада ћеду оставити Србе на миру да се спокојно наслађују милостима Његовог Султанског Величества. И по томе, да би се народ српски уверио на свагдашња времена о милосрдију Султана, и да би се његово благостојаније поставило и утврдило на здравим темељима, моле они од штедроте Његовог Султанског Величества за једину милост, а та се состоји у том, да нам се, поред предлагајемих обећања, достави и гарантија или јемство руског Императора, који с нама једну православну веру исповеда, а тако исто и од Императора француског, Краља италијанског, као посредника између Империје Росијске и

Порте Отоманске. И на овај конац да нам не буде забрањено, у лицу свега народа српског, послати депутате к француском посланику генералу Себистијани и к главнокомандујућему росијским императорским војскама, генерал-фелдмаршалу књазу Прозоровскому.

Старешине народа српског надају се, да ови велики у свету монарси, росијски и француски императори, не ће тако немилостиви бити, да народу српском, после толиких његових страданија, одреку у овом њихово благоснисхожденије, па зато старешине народне и ја и молимо Његово Султанско Величество да и он прими и одобри таково јемство, и тим доврши велико дело основанија нашег благоденствија, јер само тако уређено и на овај начин изливена милост на народ српски, моћи ће сахрањена бити верно на свагдашња времена. У закључењу до сад сказаног остаје ми јошт замолити Ваше Свјатејшество, да ме удостојите Вашим одговором, да би, не губећи времена, могао послати депутате. Препоручујем себе молитвам Вашим.«

Зашто је у овом делу баш овако наређено да се поступи, као што је и поступљено? И је ли се могло, у овом магновењу што боље и извесније за Србију, наредити и постићи, особито кад се из писма Карађорђевог к патријарху, види, да од саме Порте ништа написмено није митрополит Аксентије, ни Карађорђу, ни митрополиту београдском, ни свему народу српском донео, осим усмених обећања, и патријарховог писма на име Карађорђа, — то остављамо будућем времену на расуђење, а ми идемо даље у самом више описаном догађају, да вивидимо и да опишемо, како је Родофиникин, при свему искреном поверењу и Карађорђевом, и Советском, и свију старешина народних, као што и он сам то признаје, у преднаведеном делу, које се је по советима његовим онако и уредило, у писму свом под 19. и 20. декембром 1807. године, главнокомандујућему, књазу Прозоровском, по клеветама пакосног и подлог митрополита Леонтија,

описао, и Карађорђа и старешине оцрнио. Родофиникин је сва зла Карађорђева и поглавара српских, само средством свога наушника Леонтија, и знао и увиђао, а оваке поступке Леонтијеве није хтео да зна на што се клоне, јер сва Леонтијева радња, и сви његови поступци управо су ишли на то: да Србе омрази Русији, те да она своје покровитељство с њих што пре скине, да он заметне крв међу браћу, и да их тако лакше, наново у јарам турски подврћи може. И уместо што би од свакога другог Леонтије презрен и осуђен био, Родофиникин га је, за искреног, преданог и привержног Русији, и за умног човека описивао и проглашавао.

Родофиникин главнокомандујућему каже: „Но међу тим, нашли су се опет неки људи, који су се постарали узбудити у Црном Ђорђу недоверење к Русији. Мени је доказано, [Дакле видите како је он дознавао, па и како је све, што су му његови наушници до знања достављали, за готов новац примао!] да је код Црног Ђорђа држано совештаније са двојицом аустријских трговаца и с неколицином од поглавара. Ови су трговци снабдевали Србе са свима потребама од самог почетка њиховог устанка противу Турака, а доцније они су, у том послу, уортачили се са поглаварима, и тим начином присвојили су себи право у Србији и куповати и продавати, наравно све у ортаклуку с поглаварима, од чега су се и први и други обогатили, и ради такових својих личних интереса нису од раскида били, да се, колебајуће се у неизвесности, стање Србије колико је више могуће продужи, имајући при том свагда прилику, са накупљеним благом, у Аустрију пребећи, ако би се по случају, политична дела Србије наопако изврнула. Поглавари ови грабили су народ безнаказно, предикујући му свуда, да оружје своје из руку никако не испушта, да се не треба бојати не само Турака, него ни Руса да ћеду нас поработити, и ако они успеду добити од Русије барута и олова, тада да им се не треба страшити ни од кога, тим боље: што

се они у својим горевитим местима могу одбранити и одржати противу кога му драго.“

За чудо нам је како је могао Родофиникин себи допустити да оваким пакосним, и њим самим смишљеним, клеветама кити своје рапорте, и оно износи на поглаваре српске, о чему ни сумње, а камо ли у самом делу учинења, не може бити. Шта су поглавари грабити, или отимати од народа могли безнаказно, кад и сами поглавари, и народ, изузимајући један врло мали број Срба, ништа нису имали? А да нису ништа имали, нити, и у ово време, имати могли, то се у том најистинитије уверење имати може: што се извесно зна да је народ, пре устанка, био оглобљен од Турака, тако рећи, до голе душе, а по устанку, једва је имао времена привредити колико му је нужно било хлеба, јер је све једнако на војсци бавити се морао.

Даље Родофиникин вели: „Распростирући поглавари оваке предике своје по народу, они су се тиме показивали народу као истински његови доброжелатељи, и патриоти; и дејствително у њих је било једно желање: продужити устанак и не допустити завести какав поредак у Србији. [Нико други није желио да се какав поредак у Србији заведе осим митрополита Леонтија, по донешенијама кога је и Родофиникин, оваког садржаја известија главнокомандујућему, давао]. Ови исти поглавари подговорили су и земунске трговце да они увере Црнога Ђорђа, да француска војска иде у Босну и да јој је намера да завојује Србију; да је у Земуну достоверно извесно, да је Родофиникин сам изискао из Цариграда митрополита Аксентија, да с њим реши, и на месту, у Србији, уговори каквим ће образом Србију Турцима продати, и да је у том послу посредственик митрополит београдски“.

„Бунцања ова“, каже Родофиникин у писму свом главнокомандујућему од 9. јануара 1808. године, „потврђивали су поглавари својим расужденијама [Жао нам је, што Родофиникин ни место, где су се ова бунцања чинила,

ни поименце поглаваре није именовао; јер је нама известно да су се све старешине народне, после окончаног дела са митрополитом Аксентијем, из Београда разишле, да је и Карађорђе отишао у своје село Тополу, и да је у Београду остао само Совет са својим члено́вима.] и цела ствар окончала се тиме да су се сви изопијали, и ту легли спавати. [Па на тај начин, ко је из њих могао ићи да оне горње наводе Родофиникинове разглашава, и по народу о њима предикује?] Пробудивши се од сна опет су предузели пити и оно пређашње Црному Ђорђу внушавати. Премда се све то може уподобити сумашетшој кући, опет зато Црни Ђорђе, кога је сваки могао са чашом ракије на своју страну повући и склонити, а нарочито кад се његовом самољубију поласка, и кад му се каже, да је он непобедим [Чујте црне пакости!], поверивши свему што му је доказано, решеније целе ове конференције било је: да се умоли месни митрополит, да он дошавшег из Цариграда митрополита Аксентија или убије, или у какав манастир затвори. [Сиромах митрополит Аксентије, шта га је снашло! Зар му је мало било што га је Родофиникин, коме он није ни дошао, већ Карађорђу и уопште Србима, код митрополита Леонтија ухапсио био, него да га још исти, по молби Карађорђевој, и убије, или најпосле, у какав манастир затвори]. Из свега, до сад догодившег се, видити се може да и ја сам никакве велике вежљивости очекивати не могу. Живљећи већ шести месец у средини овога народа, ја сам већ привикао равнодушно увиђати и свирепост поглавара његових и глупост, и следователно нимало нисам се поплашио од оваких известија, која нису могла остати сакривена, јер је Црни Ђорђе призвао к себи митрополита здешњег, и не само укорио га за непослушност његову, него му и животу згрозио...“

„Сборникъ“ даље каже: „Љубимац Црнога Ђорђа, капетан Чардаклија „преданый Россіи,“ по совету Родофиникиновом, позвао је и Карађорђа и Родофиникина на

ручак, не показујући се да он штогод зна о догодившем се. Родофиникин се старао при овом ручку, представити врховном вожду сва рђава следства од подобних поступака, и тиме успео је учинити да се је Карађорђе при томе здраво замислио и у расуђивања погрузио. Капетан Чардаклија довршио је без мене шта је даље требало — као што је Родофиникин описао — јер је Црни Ђорђе остао за асталом, код Чардаклије, до полак ноћи. Други дан, после овога ручка, био је код мене први пут откад је сад у Београд дошао. И тако сва решенија његова остала су без дејствија, докле му когод опет не смути ум". [По овом последњем, где Родофиникин каже, као да су, после овога ручка код капетана Чардаклије, сва решенија Карађорђева — или свега сумашетшег дома — остала без дејствија, онда није имао Карађорђе зашто ни митрополита Леонтија звати себи, ни укоревати га зашто није он митрополита Аксентија убио, или га бар у какав манастир у заточење послао, нити му зато угрожавати животу].

„Сборникъ" каже: „Отпуштајући митрополита Аксентија, Црни Ђорђе исказао је сумњу своју, да се он боји да Србија опет не буде предана под јарам турски. — [Овим је ставом Родофиникин ишао на то: да докаже као да је Карађорђе имао сумњу на митрополита Аксентија, да он, повраћајући се у Цариград, не учини да Србија опет не буде поробоћена од Турака; па да је зато и пошиљао свога секретара Родофиникину, с препоруком, да би добро било писмо патријарху послати чрез немачку пошту у Цариград, а митрополита Аксентија задржати у Србији, да не би он добио прилику што, тамо отишавши, мутити на штету Србије. Све је ово сама сплетна лажа двојице Грка, Леонтија и Родофиникина. Карађорђе, баш да је, са својим поглаварима, до сумашества био пијан, опет није могао на митрополита Аксентија овако што подозревати, знајући шта му је усмено казао за Порту, и шта је одговорио патријарху, у смотрењу понуђења Портиног. Ово

се, што је Родофиникин главнокомандујућем доставио, не слаже, не само са здравим бистрим разумом, него ни с најпосредственијим и најобичнијим]. Он се дуго није могао решити да напише писмо [јамачно оно на патријарха] којега је пројект Родофиникином састављен. Он је неколико пута пошиљао свога секретара к Родофиникину за боље објаснеље, не ће ли боље бити да се писмо пошље преко немачке поште у Константинопољ, а митрополит Аксентије да се не испушта из Србије, да не би могао, ништа противно њеним интересима, у Цариграду, учинити".

Да је све ово, што је Родофиникин и у овом свом писму, од 9. јануара 1808. године, главнокомандујућему доставио, чисто митрополита Леонтија пакосна клевета, и намештена лаж Родофиникинова, то ћемо ми сад потврдити. Карађорђе је одмах, после 21. новембра, кад је све, са митрополитом Аксентијем, по наставленијама и советима Родофиникиновим, свршено, отишао у своје село Тополу, јер му је, 25. истог месеца Новембра, слава крсног имена бити имала, па је хитао што пре кући доћи да се за ову славу што боље спреми. Полазећи Карађорђе из Београда, он је сам собом Родофиникину отишао, благодарио му на упутствима и пријатељским советима у окончаном делу са митрополитом Аксентијем, и замолио га и позвао: да му и он на славу у Тополу дође, да га угости, да види обичај народни при оваким празницима и да га са свима старешинама народним, већим и мањим, упозна. И Родофиникин је, 23. новембра отишао у Тополу и тамо је три дана, са свима Карађорђевим гостима, у најискренијем и најпростодушнијем весељу провео, јер, и сам Карађорђе и сви други гости, њега су за зачињак свога весеља држали, и свима су очи на њега упрте биле. 27. повратио се је Родофиникин у Београд на Карађорђевим коњма, и у спроводу његових момака, као што је исто тако и из Београда у Тополу отишао; а под

9. јануаром 1808., онако је црно и лажно известије о стању ствари у Србији, главнокомандујућему послао!

Од свега што је Родофиникин, главнокомандујућему у свом писму, од 9. јануара 1808., описао, само је то истина: да је Карађорђе угрожавао животу митрополита београдског; но само с том разликом: што ово није њему чинио зато, што он није хтео послушати Карађорђа да митрополита Аксентија убије, или да га у какав манастир затвори, већ се је то догодило још пре доласка Родофиникиновог у Србију, при случају тужбе једнога попа из нахије пожаревачке, где је Леонтије хтео сина реченога попа да бузарира, и онда му је, Карађорђе, изговорио: „Знаш ли ти да су се Срби противу таквих и подигли на оружје, да их растерају, да их поубијају и да курталишу децу своју од њиховог насилија и безаконија?“. Али паклени Леонтије није хтео да каже сан како је снио, него је Родофиникину казао како је њему било мило, и Родофиникин му је, како и све друго, тако и ово његово казивање за готов новац примио.

За веће објаснење и за доказ да је овако било као што смо ми ове догађаје описали, ми ћемо навести још један случај, који се је догодио баш у само време доласка и митрополита Аксентија у Београд. Венедикт Краљевић, епископ сарајевски, у Босни, који се је сам тим презименом назвао, који је 1805. године, као протосинђел синајски, мимо карантину линију, из Херцеговине у Далмацију дошао да милостињу по Далмацији, за Синајску Гору проси, откуда је, из призрења тога, што је странац, без сваке друге казни, протеран откуд је и дошао; који је после овога догађаја с њим, за кратко време дошао за епископа сарајевског; који је, будући у Сарајеву као епископ, са француским шпијонима, Грцима из Истрије, шуровао и њима на руку ишао; који је од ових истих Грка, Мармонту здраво препоручен и од њега позван да дође у Далмацију; кога је Наполеон I, по препорукама Мармонтовим епископом далматинским учинио, и који је

на послетку, оставши иза Француза у Далмацији, и под владом аустријском епископом далматинским будући, за удворити се и услужним показати се и овој влади предузео поунијатити православне Србе далматинске*. Побегавши из Сарајева дошао је баш у само оно време у Београд, кад је и митрополит Аксентије из Цариграда приспео, те тако се сад наједанпут, четири рођена Грка у Београду састану. И Краљевић је код Леонтија на конак пристао, и за све време, док није из Београда у Аустрију прешао, све једнако код њега пребивао. Ми смо сву тројицу ових архипастира, имали несрећу, видити у чинодејствовању у цркви београдској, 6. декембра 1807. године, на дан светога оца Николаја.

Овај Краљевић, а не митрополит Аксентије, био је Србима мрзак гост, јер су они не само држали него и позитивно знали, да је он шпија француска, и да је и иначе протува и здраво рђав човек, па зато су, због дугог његовог задржавања у Београду, и дружења са митрополитом Леонтијем, на овог и наваљивали да му каже: или да одлази једанпут из Београда куд зна, или да га он у какав манастир, у Србији, изашље, где он не ће моћи имати прилике ни у какве политичке интриге уплетати се, од којих се је Карађорђе здраво плашио. Ово наваљивање, управо Карађорђево, на Леонтија због Краљевића, не само што је противно и варварско било за Леонтија, него се је и сам Родофиникин здраво одапирао оваким наредбама српским према Краљевићу.

Како ли могоше, Леонтије и Родофиникин, не само пренети, него и зверски ожесточити поступак Срба према Краљевићу, на митрополита Аксентија?! Како ли се не побојаше барем од свезнаоца Бога, онако неправедно и страховито оклеветати и оцрнити Карађорђа и поглаваре народне пред главнокомандујућим?!

* Преписка о унији далматинског епископа Венедикта Краљевића са аустријским правитељством, печатана је у Београду 1863. године.

Осим што се је, као што смо већ о томе казали, митрополит Леонтије, пакосно опизмен будући на Карађорђа и Младена, одмах, по доласку Родофиникиновом у Београд, овоме под кожу увукао, и отровним клеветама противу свију Срба, а нарочито Карађорђа и Младена, и противу свију других старешина, које су свагда уз Карађорђа стајале, пунити, јошт се два случаја догоде, који су Родофиникина, већ и без ових случајева, Леонтијем отрованог, природно ожесточили, и његову мрзост и освету према Младену и Карађорђу, на највиши степен уздигла. Од ових случајева први, овде ћемо на видик извести, за удостоверење свакога, ко је рад истину знати, зашто се је Родофиникин, у преднаведеном писму његовом, од 9. јануара 1808., на главнокомандујућег, онако изразио, где каже: „Само по себи се разуме, да, после оваког поступка, ни ја не могу очекивити никакве велике вежљивости. Живљећи шести већ месец по среди народа овог, [А баш му је са јануаром 1808. шести месец од кад је у Србију дошао, а дошао је 2. августа 1807., започињао се.] ја сам већ привикао равнодушно увиђати и свирепост и глупост поглавара српских“.

У Срба је, од искона постајао обичај, да на Божић рано когод из куће, особито које су задружне, оде у лов те да какову дивљач улови да се њом прво омрсе. И овај обичај упражњаван је свакад, но понајвише у породицама, које су задружне биле, а дивљачи је свакоог рода и сувише било, јер је Србија сва у шуме обрасла била, у којима се је дивљач здраво и беспријатствено патити могла. Родофиникину, по доласку његовом у Београд, неко од старешина, пошље на поклон и једну младу живу срну. Он, у дужем времену, ову срницу привикне себи тако, да ју је из руке хранио и таким ласкањем учинио ју је, неодступном од њега. И тако је он, са овим невиним зверчетом, велико задовољство имао време проводити. На Божић рано, 25. декембра 1807. године, ова Родофиникинова срница случајно изађе из

авлије његовог конака, и блудећи по којекаквим тесним и кривим сокацима, дође и до конака Младеновог, па како је на овом, увек, велика капија отворена стајала, тако она уђе и у авлију Младенову. Момци Младенови, не знајући чије је то зверче, како га у авлији опазе а они га ухвате, и знајући горе поменути обичај, оду своме господару и кажу му: „Ево, господару, за Божић лова" (баш и ако ни један од њих није отишао у шуму да га тамо улови). Младен и сам није знао да је то Родофиникинова срна, а видећи да је млада и угојена, одобри да је закољу и испеку, у мисли: ако је ко потражи, да му је плати. И тако, почем момци речену срну закољу и одеру, и док се Родофиникин, око 10—11 сати, од спавања дигао, видећи да му се срна не јавља, одмах изашље своје млађе, на све стране, да ју траже, и ови, у дужем тражењу, дотерају јој траг до у конак Младенов. Ови, Родофиникинови, млађи, поиште сад да им се срна изда, која је већ дотле била заклана и одерана, па можда се већ и пекла, и добију на то, од Младена, одговор: да је код Срба обичај, да што коме, на Божић у јутру само уђе у кућу, а особито што од дивљине, којом се обично на Божић омрсују, да се то више никако из куће не враћа, нити издаје, па да тако и по томе, и њима срна вратити се не може. Кад ови са оваким одговором од Младена оду и своме господину кажу, а он их опет поврати да му срну непремено донесу, но они са првим одговором одбијени буду. Ето откуда је Родофиникин, у преднаведеном свом писму к главнокомандујућем, извео: „свирепост и глупост српских поглавара".

Ми не ћемо, за овакав поступак Младенов ништа у пользу оправдања његовог наводити, јер би то сасвим безмесно и сувишно било; али, да је Родофиникин, као што је он у кући Младеновој, какогод и у својој, у свему слободан био, дошао Младену па му казао: „Знаш шта је, ти си данас моју срну присвојио и заклао, и тиме си ме увредио, јербо сам ја с тим зверчетом велико за-

довољство имао, зато ја од тебе захтевам да ми ти за моју једну срну, 10 других набавиш," Младен би му, јамачно и беспрекословно, и не 10, него и 20 срна, за ову једну, набавио. Али он то није хтео учинити. За њега је пријатније било, по наушнику своме Леонтију, онакав, лажљиво сплетен, пун и свирепства и жестокости, рапорт главнокомандујућем написати, и Карађорђа, и све поглаваре српске, у њему неправедно оцрнити.

Ми смо већ поименце показали који су то противници Карађорђеви били, а да су ти исти то били, ми смо и поступке и делања њихова на видик извели. Од сад у напредак још ћемо се боље, сопственим поступцима њиховим уверити, да других противника, осим њих, Карађорђе у Србији, ни међу старешинама, ни у народу није имао, премда ћемо, на жалост, доцније увидити како Родофиникин у својим писмима главнокомандујућему са свим друге људе за противнике означава, и ове подмеће као да се они противу Карађорђа волнују и туже.

За боље објаснење и осветлеење догађајева, који ћеду од сад следовати, ми се принуђенима налазимо, о тима истинитим противницима Карађорђевим, још мало продужити реч.

Речени противници Карађорђеви и онако страхујући од њега за своје злоковарне намере и умишљаје, кад је Родофиникин дошао у Србију још су се већма ужурбали и поплашили били, да Карађорђе не задобије Родофиникина, и да их, код њега, не оптужи, и да га, пре познанства и удворења њиховог код Родофиникина, не увери о суштности и истинитости њихових несрећних намера и жеља. Карађорђе таково што чинити ни на крај памети није имао. Таково што чинити ниско је за њега било. Он је о вишем чему, и достојном великог и јуначког духа његовог, мислио и промишљао. Али, као што је мало више речено, његови противници, бојећи се тога, похите они, средством митрополита Леонтија, а под фирмом приврженика руских, с Родофиникином упознати се и њему

препоручити се. Успевши у том по жељи њиховој, они су се Родофиникину и усмено на Карађорђа, Младена и Југовића тужили, па јамачно, по настављењу Леонтијевом и по совету Родофиникиновом, и писмену му тужбу, противу Карађорђа, дали. У тужби овој они су најцрње клевете на Карађорђа набацали. Они су показали: да је Карађорђе тиран; да је он преотео власт над земљом и народом; да је млоге заслужене људе поубијао — без да су поименце показали, који су то; да он самовластвује без и најмањег ограничења његове воље, и без договарања с њима; да никакву законитост у земљи не допушта да се уведе; да нико није сигуран са животом, имањем и чашћу; да од њега, као од човека, који је убио оца и обесио рођеног брата, не може се очекивати никаква добра по земљу и народ, и да они, као приврженици руски с народом заједно не имајући никакве надежде за опстанак и одржање, као и за напредовање земље и народа, а желећи под царским руским законима бити, моле: да се Карађорђе, са врховне власти збаци.

Из преднаведених поступака Леонтијевих и Родофиникинових, и њиховог расположења према Карађорђу, свак лако може себи представити с каквим је задовољством од њих обојице оваког садржаја ова тужба дочекана.

Док је Родофиникин у Србију из Влашке дошао, као што смо већ то видили, дотле и Михељсон тамо умре, и на његово место постављен буде књаз Прозоровски. Како је дакле сад Родофиникин у Србији, и како су Карађорђеви, или боље рећи: општега реда и јединства противници, преобукавши паклене своје намере у хаљине потраживања некаквих царских закона, некаквог губернатора да Србијом управља и конштитуције, и у приврженост к Русији, ухитрили најближу, и њима ласкајућу прилику у Леонтију и Родофиникину, сад задобити и противу Карађорђа тужити се, то су они тужбе своје, упућени Родофиникином, на име књаза Прозоровског, као што ћемо видити, преко Родофиникина и подносили. Ево како руска

историја овога рата, у части I. гл. X, на стр. 126. о томе говори: „Желећи утврдити везе са Србима, књаз Прозоровски оснажио је отрјад Исајева, који се состојао до сад само из једнога батаљона Олонецког полка, и једног полка козачког. Он је послао Исајеву пет батаљона пешака и један козачки полк; а Србима, по височајшему повеленију било је послано 6000 дук. [Ово су оних 6.000 дук. од којих је, Михељсон, једну хиљаду дао депутатима на трошак, а 5000 послао је по Гагићу Карађорђу на земаљске потребе.] и отправљен им инжинирски мајор да прегледа и гдешто оправи српске градове. [Овај је инжинирски мајор тек 1811. године дошао у Србију, и по свој прилици тај је онај, мајор барон Дибић, којега је рапорт у V. части Голубице, напечатан]. — Не обраћајући Срби вниманије своје на тако указивану им помоћ, они су се крајње страшили да ће Руси, при закљученију конечног мира с Турцима, оставити њих опет у поданству турском онако као што су и пре били. Налазећи се при Црном Ђорђу руски комесар Родофиникин свакојако је старао се успокојити их, и најпосле, ради већег њиховог обнадеждења, морао им и написмено, 7. априла 1808. године, дати, казавши им у истом: „да благополучије српског народа јест једини из главних предмета попеченија императора Александра;“ комесару нашему предстојао је још и велики труд о утишању внутрених раздора Срба негодовавших на самовласно управљање Црнога Ђорђа. Они су већ дотле дошли, да су молили књаза Прозоровског да га он збаци. [Као да га је он поставио за врховног вожда, па га може кад год хоће и збацити]. Родофиникин успео је воспоставити спокојствије и угушити волненија“. [То ћемо даље видити како је „воспостављао спокојствије, и како је стишавао волненија“].

Ова речена историја каже прво: да су Руси желили утврдити свезе за Србима; друго: да су Срби, при свему томе што им је свака помоћ чињена, и што им је све једнако пофторавано уверење од стране Русије, да је

једино, из главних брига императора Александра, старање о основању и о утврђењу постојаног и благополучног стања народа српског, беспрестано бојали се да опет под Турке не потпадну као што су и пре били, кад Русија с Турском конечни мир закључи; и треће: како су се Срби на самоуправство Карађорђево тужили, и књаза Прозоровског молили да га збаци, па да је Родофиникин успео, с великим трудом, утипати неспокојства, и укротити волненија. Истина је да су Руси желили утврдити свезе са Србима, јер су те свезе, разуме се, и њима, у овом рату с Турцима, ишле у интерес, и за то им није нимало труда нужно било, јер су Срби утврдо држали и надали се, чрез ту свезу, доћи до благополучне будућности своје. Шта више, Србима је свеза са Русима, као са јединоплеменом и јединоверном браћом, неопходима била, и кад је њима рука те свезе пружена они су је заиста искрено, простосрдечно и без свакога околишења са свим срцем прихватили, држећи: да та свеза никаквим једностраним интересима поколебана и замењена бити не може. Они (Срби) нису знали да у политики не зна се, ни за јединоплеменство, ни за јединоверство. Срби су, за схваћање рачуна у политическим одношајима и данас још врло прости; а ако се је који човек кадгод међу њима и налазио, који је значење одношења политичних познавао, и знао како треба од њих рачун држати, таковог су, или Срби сами, по простоти и незнању своме, не разумевајући га, отуђивали, или га је дипломација руска испод руке својих слепопривърженика, опет Срба, гонила, зато, што је такав, и што није слепи привърженик руски, па да је и глуп, опет би га они за паметног проглашавали. На послетку, да су се Срби бојали од конечног умирења руског с Турцима, то је истина, као што смо ми о томе већ говорили; но и да се убојати нису могли, и то је осведочена истина. Русија, 1812. године, закључи с Турцима за себе полезан мир, а Србија, или народ српски, савезник руски,

при свим његовим грдним и неописаним жертвама, и при млогобројним писменим и усменим уверавањима, да благополучије народа српског јест једина од главних брига његовог величества императора Александра, млого је горе него на Косову Пољу, 1813. године, пропао, и у млого је горе и жесточије сужањство потпао него што је икада пре био.

Жертве, поднешене народом српским, за све време трајања његове борбе противу Турака, наравно за сопствено ослобођење, тако су велике да их човек није у стању представити и премерити; а пропаст његова, 1813. године, тако је грдна, жалосна и несрећна да, очевидцу те ужасне српске пропасти, мора се срце од превелике туге, и са самом опоменом на њу, раздирати; и Срби, за све то, у строгоме смислу, мора се признати, помоћу и дејствителним настојавањем Русије, добили су ово стање, у коме се данас налазе. Но оваково стање Порта је њима нудила на концу 1807., у средини 1808., на измаку 1810. и у Јунију месецу 1812. године, док још није био трактат букурешки, између Русије и Порте закључени, публициран. Стојте, Срби, на опазу, отворите ума очи, удалите злобне и себичне страсти од себе онде, где вас прилика доведе да што за отечество и свој народ радите. Све можете и треба да жертвујете за отечество, али отечество, не смете ни за што и ни за кога жертвовати.

Више упомената руска историја каже и то, како је њихов комесар, кроме свега другог, још и велики труд имао укроћавајући и стишавајући внутрене у Србији раздоре, и како је успео установити спокојствије и утишати волненија. Ми ћемо овде, из сопствених Родофиникинових известија, његове речи навести, с којима је он укроћавао внутрене раздоре, и стишавао волненија, о којима ћемо даље и пространије говорити. Он каже волнујућим се: „Ја вам не могу јемствовати, да Карађорђе, кад прими ваше оваково писмо [које су буд-то волнујући се на-

мерени били њему послати у Тополу] не ће доћи с војском у Београд и све вас исећи.“ Зар се оваким речима стишавају волненија и укроћавају раздори? И ко не може видити да је Родофиникин, овако радећи, гасио ватру са зејтином? И зато су опет, великоможни главнокомандујући, станујућем без сваке контроле у Србији Родофиникину, не само све веровали, него су га и противу тужби српских, бранили и шта више: и они су Србе окривљивали, кад су се они на Родофиникина, 1809. и 1810. године, тужили.*)

Да је било у Србији раздора, то је истина, али и какви су ти раздори били, зашто су били и који су виновници тога, ми смо о томе имали реч, и то је све фактично доказано; но волненија, које код Срба, и српски рећи, значи управо „буна,“ никад никакво противу Карађорђа и његових поступака, у Србији, није било, па и сами раздори, у којима су само 7—8 себичних старешина участвовали, Бог зна били се смели обелоданити, да Родофиникин није раздираче, и њихове тужбе противу Карађорђа са благонаклошћу, примао.

Да је Родофиникин с једне стране, ове тужбе противу Карађорђа одбацио, па да је и тужитељима советовао да се таковог њиховог поступања махну, доказавши им: да таковом чему баш и кад би Карађорђе дејствително такав био као што га они описују, није сад време, јер су им Турци још у кући, и јер никаква још извесног и сталног изгледа за сигурност свога постојаног опстанка и будућности, немају, о чему, пре свега другог, да им се треба сад јединодушно борити и бринути без упуштања у међусобне борбе и трвења; а с друге, да је и самог Карађорђа, ако је истинито уверен био да и код њега има каквих себичних иступлења, у четири ока, посоветовао, па да је најпосле и именом цара свога, и првим, и другоме, попретио, као што су агенти руски,

*) Види „Военный Сборникъ“ за годину 1864., № 8. страна 239.

и у најновије време, и то сасвим неумесно, у Србији чинили, они би за јамачно послушали, једно по простоти и незнању своме а друго и од страха при спомену имена царева, и од несрећних намера својих одустали би. На овај начин да је Родофиникин дејствовао и поступио, онда би се управо могло рећи: да је он внутрене раздоре и волненија, ако су каква била, успео укротити и стишати, који су се тек, са доласком његовим у Србију, силити отпочели. Али, за несрећу Србије, он у место да овако ради, само је слушао и поводио се по клеветама и опадањима Леонтијевим, и по томе, по уверењима овог, благонаклоно је примао и тужитеље, и њихове неправедне и пакосне тужбе противу Карађорђа, откуда су ови, т. ј. тужитељи, наравно закључење направили, кад Радофиникин њихова опадања и тужбе противу Карађорђа саслушава и прима, вишој својој власти спроводи, и њих, правитељству њиховом не само не одаје већ их к раздору још већма подстиче, да је њихов посао Русима по вољи, и терали су у напредак, као што ће се из даљег повествовања увидити, до у саму, и њихову и општу, пропаст.

Премда се из овог довде што смо написали о догађајима у Србији, и из даљег што ће следовати, као и из однешенија руских према Србији, а нарочито из донесенија Родофиникинових главнокомандујућима, јасно увидити могло, који су противници Карађорђеви били, и који су се противу њега Русима тужити могли, и који су се дејствително и тужили, опет зато, ми ћемо, на жалост, увидити из „Руског Военног Сборника“ како Родофиникин тужбе извесних и истинитих противника Карађорђевих, и волненија, која су ови причињавати могли, подмеће Младену и свему телу Совета народног, и ово је Родофиникин зато тако чинио, и главнокомандујућему у својим донесенијама описивао, што је знао, да се Карађорђу ништа учинити не може са тужбама поједних старешина, и ако су те старешине Бог зна какву

важност код Руса имали, док се, тело Совета, представљајуће народ, на њега не почне тужити.

Ми смо, мало више, показали како је после смрти Боже Грујовића, Иван Југовић, место његово, главног секретара, у Совету, заступио, и како су с њиме, и Стефан Живковић Телемак и Јеремија Гачић, суперсекретарима, били. Али, у овој 1807. години, кад су Руси примирје с Турцима закључили, па како никаква спомена у том закључењу о Србима учинили нису, да се то примирје и на њих распростре, то је Карађорђе, са Советом, одредио Југовића да иде у Влашку, у главну квартиру руску, и ако се њему покаже нужним, да и у сами Петербург оде, и да, пред престолом императорским, дејствује о исходатајствовању, да се, закључено примирје и на Србе распростре, и Југовић, по овој наредби, оде. Југовић је тамо, у Влашкој, затекао Јеремију Гагића, који је, јошт с концем Јунија, уз маркиза Павлучу, из Неготине у Влашку отишао и тамо се, при главној квартири руској, неупуномоћен у оном што је он тамо радио, задржавао. Југовић донео је између осталих, сопствено њему даних препорука, и налог од Совета Гагићу да се у Србију поврати, али и осим тога, Југовић је одмах како се појавио при главној квартири руској, као свестрано изображени муж, а понашајући се по својеземаљском обичају, Гагића у засенак свој забацио. Ово унижење, којега Југовић није причинитељ био, него оно је само собом дошло, здраво је Гагића увредило, и он се је због тога, с Југовићем, у Влашкој и посвађао. Ово опстојатељство није могло остати непознато, како у Влашкој при главној квартири, тако и у Србији. Гагић се, с концем Новембра поврати у Србију, и прво му дело буде оцрнити Југовића код Родофиникина, којега је, и пре овог Гагићевог опадања, Родофиникин ненавидио. За Гагићем наскоро поврати се и Југовић, и обојица буду искључени из сваке државне службе. Први из побуђења самог правитељства, а други по настојателној интриги

Родофиникиновој, дејствовавшој чрез капетана Чардаклију „искрено преданог Русији." Први је одмах отишао Миленку у Пореч, и тамо је код њега остао до почетка 1811. године, у качеству секретара његовог, кога држава није плаћала, док и Миленко није принуђен био сасвим из Србије отићи; а други, следујуће 1808. године, у Септембру месецу, отворио је у Београду „Велику Школу." И тако, сад је Стефан Живковић Телемак сам, и једини секретар у Совету остао, али не на дуго време, будући да је и он због неких узрока, о којима ћемо ми доцније говорити, у наступајућој години 1808., из речене службе искључен, и на место његово, из Суда Београдског узет је Михаило Грујовић, рођени брат умрлог Боже Грујовића, првог секретара советског.

Стефан Живковић Телемак, дошао је у Србију око половине ове 1807. године. Он је родом из Черевића села с оне стране Фрушке, лежећег на обали Дунава. И он је здраво изображен човек био, и као таквог, правитељство српско одмах га је у службу државну узело. У почетку његовог служења, и он је као и Гагић носио титулу секретара советског, али и он као и Гагић слабо су се занимали унутрашњим делима Совета, већ је и Живковић употребљаван био по разним поручениjама. Најпре је пошиљан био по рудницима, у којима се знало да има оловне руде. Ово је с њиме зато чињено што је он, између других наука, и хемију слушао. А пошто је, више споменуто примирје, између Русије и Турака, закључено, које се је, као што смо видили, и на Србе распрострло, у почетку 1808. године, правитељство је Живковића послало у Видин, у таоце, Мула-паши видинском, који је, тако рећи, у независимости од Порте налазио се, и који је по томе, сепаратно са Србима договарао се и мир закључивао. Мула-паша је ово чинио поводом сопствених интереса, а Србима су, општи њихови земаљски интереси налагали, бити у добром сношенију са истим, којега је владу, река Тимок, од Србије раздељивала, и са

стране којега, у оваком одношењу његовом према Порти, опасност, или нападање Турака на Србију, није могло грозити.

Кад се је Живковић, у Септембру месецу, из Видина повратио, и кад је сталним секретаром Совета постао, он је отпочео често Родофиникину одлазити, и с њиме се саопштавати. Између Родофиникина и Срба, а напосе, између Младена и Југовића, па и самог Карађорђа, већ је ватра мрзости распаљена била, па по томе на свакога је, који је овако чинио као Живковић, правитељство подозревати узрока имало, ма да Живковић ни из какве зле намере, ово често своје саопштавање са Родофиникином, није чинио. Речени Живковић био је врло ватрене напрасите нарави. Он упитан једном од Младена у Совету, зашто он тако често к Родофиникину одлази, и каква посла с њиме врши, кад, напрасито одговори: „А што је коме за тим стало, зар ја не смем ићи коме хоћу, и састајати се с ким имам вољу?“ буде искључен из службе. И после је живио у Београду као приватан човек, као под видом покровитељства Родофиникиновог, док најпосле није с њим, у 1809. години, из Србије и побегао.

Овим поводом, и Живковић се Телемак, противницима Карађорђевим придружи, и кад је са Родофиникином из Србије побегао, и у Краљеву се, са свима бегунцима, по расположењу и милости тадањег главнокомандујућег, књаза Багратиона, при Родофиникину налазио, он му је здраво у помоћи био у сваком одношењу, а највише у сплетању паклених донесенија главнокомандујућима на Карађорђа, Младена, Милоја и Југовића.

1810. године, при поступлењу за главнокомандујућег графа Каменског II. кад је, по овога наредби, једно оделење руске војске овамо у Србију, код Неготина, под командом генерал-мајора графа Цукатова прешло, и кад је Карађорђе, по невољи, противу свију својих тужби и молби, морао опет не природног Руса, човека под ста-

решинством и влијанијем Родофиникиновим, Недобу за агента руског, у Србију, примити; кад је исто тако принуђен био и митрополита Леонтија примити, па и свима домородним, који су с Родофиникином побегли, допустити да се у своје отечество, без бојазни повратити могу, онда се и Живковић са осталима у Србију повратио, и у логорима руским, око Неготина и на обали дунавској налазио се до Октобра месеца, а тада је дошао у Београд, и занимао се куповањем и спремањем хране за једну од већег броја руску војску, коју су Руси у намери били провести, чрез Србију и Босну, у Далмацију, да је, ваљда, предпоставе Французима у свакостручном ширењу њиховом.

ДОДАТАК КЊИГИ VI.

Премда сам ја у овој књиги, у општем преповедању о догађајима, тицајућима се Срба, и Србије, и о том говорио: каква су одношенија овога времена била између Русије и Француске, каква ли између Порте и Русије, каква Русије према Србима и какве су, из ових одношенија, спремале се, и какве дејствително произишле последице и за Србију; опет зато, за учинити све више описано јасним и поњатним, нашао сам за нужно, из прве части руске историје овога турско-руског рата, из неколико глава њених, укратко, извод о свему више упоменутом учинити, и овде га, као што следује, изложити.

Више упоменута руска историја, почињући у I. части од гл. VI. овако говори: „Воља императора Александра савршено се испунила, да, т. ј. Молдавија и Влашка у руским рукама остану, али то није учињено великом војском него вештим распоредом војске и то следујућим. У центру уздржавао је, а нарочито победом код Слобозије, Милорадовић великог везира и Мустафу Барјактара; на левом крилу главнокомандујући, Михељсон, није

дао Турцима излазити из Исмаила; на десном крилу Исајев са Србима одржао победу над Мула-пашом. У источној пак Прајској руска војска побеђена је била 2. јунија код Фридланда, и тога ради закључено је примирје, следовао је састанак императора Александра са Наполеоном и потписан Тилзитски мир.

Кроме закљученог мира међу Русијом и Француском, уговорено је да се Русија и с Портом помири, а Наполеон узео је на себе да мира тога посредственик буде. Тачка 22-га тога уговора садржи: да руска војска из Влашке и Молдавије изађе; усмено пак речено је да се донде не креће док Порта не прими француско посредничество у закљученију мира, и док и она, своју војску из оба књажества не изведе, обвезујући се још и да је више онамо, до коначног закључења мира, шиљати не ће, и да ће пуномоћнике за преговоре о миру назначити. Услед тога издао је Александер налог Михељсону да предложи великом везиру примирје на основу горе наведене точке, и ако везир пристане, да руску војску изведе из књажества и на левој обали Дњестра стане. У противном случају да без одлагања рат продужи. На преговор с Турцима послао је, император Александер, тајног советника Лошкарева, а Наполеон из Тилзита, полковника Гиљемина.

По височајшему налогу одмах је Михељсон известио великог везира о точкама, на којима се има примирје закључити, и о доласку пуномоћника, захтевајући да ратовање с обе стране престане, и да и везир пуномоћник од стране Портине преправи. Везир се на све то сагласио и началницима своје војске на знање дао, и у том стигну и руски пуномоћник Лошкарев, и Наполеонов Гиљемин. У Слобозији где је дошао и турски пуномоћник, закључено је Августа 1807. године примирје, које налаже да се прекине рат и на мору и на суву и да се назначе пуномоћници за договарање о закључењу коначног мира; ако пак мир не буде закључен да рат не почиње ни

једна страна пре 3. априла 1808. Да руска војска изиђе за 35 дана из свију Портиних земаља и градова остављајући топове и ратну спрему коју је нашла у тима областима; турска војска, кроме гарнизона у Исмаилу, Ибраилу и Ђурђеву, да пређе на десну страну Дунава, да не заузима градове од Руса пре освојене и да се не меша у управу књажества до доласка пуномоћника назначених за прерговарање о закључењу конечног мира

Док су се ови пуномоћници договарали о примирју, дотле Михељсон умре, и најстарији генерал у војсци по Михељсону, Мајндорф, место овога заступи до назначења новог главнокомандујућег. Лошкарев наскоро пошље Мајндорфу потписано примирје, и Мајндорф то ратифицира налазећи да је сходно височајшој вољи и заповести. Али Турци пре излаза руске војске наруше примирје нападањем својим на Галац и околину овога, те тако и Мајндорф заустави своју војску, претеравши Турке преко Дунава и војени гарнизон у Галацу наново намести. Цар Александер сад наименује књаза Прозоровског за главнокомандујућег, али му се примирје Мајндарфом ратифицирано, и то нарочито због точки у којима се опредељава повраћање турских заробљених на мору бродова, и рок примирја до Априла 1808. године не допадне. Такође није цару по вољи било што у примирју није закључено и то да се то примирје простире и на Србе. [Може бити да је овом недопадању императоровом, што се Срба тиче, дало повода оно писмо Гагићево, које је он од себе министру Будберху, из Букурешта написао, и послао].

Тога ради цар Александер налаже Прозоровском да изјави Турцима како он пристаје на примирје ако се лађе задобијене не врате, и ако се рат може објавити за 35 дана после незакљученог конечног мира, и ако се примирје распростре и на Србе. Још заповеди Прозоровском да под којекаквим изговорима са изласком руске војске из књажества оклева.

Књаз Прозоровски наименован је у Септембру 1807., и чим је приспео у Букурешт јавио је и Мајндорфу и Турцима горе споменуту вољу императора Александра. Велики везир не ће да зна за оне нове точке, и баца све на Мајндорфа, наводећи при том да је Турска рада миру, и за знак искрености према Русији отпушта све заробљене Русе, али се и чуди зашто руска војска једнако стоји у књажеству, кад је по договору турска војска на десну обалу Дунава прешла.

Што су обе војске тако Дунавом растављене стојале, било је пробитачно и за једну и за другу страну; јер Турцима је тешко водити рат зими, а Руси су за то време војску своју на 80.000 умложили. Премда су Руси захтевања своја од Турака и оружјем задобити могли, али им је стајало на путу то, што је посредствовање мира између Русије и Порте Наполеон за себе узео, и што ће се преговори о томе у Паризу држати. За основ овог мира положио је цар Александер да му Турска уступи Влашку и Молдавију, и пуномоћници сабрали су се у Паризу: од стране Русије граф Толстој, а од стране Портине Мухис-ефендија. Премда се приближавао крај слобозијског примирја, ипак заповеђено је књазу Прозоровском да на Турке удари само онда ако би они први бој започели.

Наполеон закључивши у Тилзиту и у Фридланду мир са царом Александром, саопштио је овоме да намерава политическо суштествовање Европе преобразити, и по томе од султана све земље одузети, остављајући му само Цариград и Једрену. Подробније о овом дељењу турског царства, упуномоћени будући, договарали су се Румњанцов и Каленкурт. У овим преговорима и Србији је у првом дељењу турског царства сјајна, а у другом самртна пресуда намењена, а то од оне стране, на коју се је она искрено и потпуно ослањала. [Види Историју Тијера]. Али при свему томе Александер сумњао је да ће од тога намерења Наполеоновог што бити, но ипак је на

ново заповедио Прозоровском да се јошт од сваког нападања на Турке уздржава, да сву војску своју у скупу држи, и да снагу њену штеди за удејствовање тога Наполеоновог предлога.

Видећи Порта да се Наполеон хладно према њој влада, јако је била склоњена на мир и предложила је Русима да се примирје продужи, на које и император Александер пристане, но да примирје траје на неопредељено време, а свака страна да га на 10 дана пре зараћења отказати може. У томе догодило се и збацање султана, Селима III, и оцарење Мустафе IV, и међу паше, по целом царству, почела се увлачити, у највишем степену, анархија. То је давало надежду Александру да ће и без посредствовања добити од Турака Влашку и Молдавију и Дунав за границу. Али сад стадоше томе на пут и Енглеска и Аустрија, сјединивши се противу сојуза тилзитског. Посредничество париско такође је сад спорије ишло јер се Наполеон сад бавио у Бајони, хотећи освојити престол шпански. Због свега тога и по трећи пут наложио је цар Александер Прозоровском да понуди Порту не би ли закључила мир са Русијом без ичијег посредничества, али на основу: да Дунав остане граница међу два царства. Мустафа Барјактар, сераскир рушчушки, радо је примио ту понуду Прозоровског, јер је увиђао и сам непостојанство Наполеоново, и будући велики привржепик збаченог с престола султана, Селима III, желио је продужити примирје како би Селима, из заточенија, на престол повратио. На тај конац крене се он са 15 хиљада одабране своје војске, пређе преко Балкана и у Цариград изненада упадне. Поплашен Мустафа IV, да би себе на престолу утврдио, заповеди заточеног Селима удавити и мртва на углед ставити. Мустафа Барјактар не само што Мустафу с престола збаци него га и убије, и његовог брата, Махмута, царем прогласи, па и сам великим везиром постане. То се догодило у Јануару месецу 1808.

Таково растројено стање турског царства удесна би била прилика Русији да на њ удари, али јој је сметало посредничество Наполеоново. Но ипак се је надао цар Александер да ће сад сами Турци дати повода непријатељству, па да ће се том приликом и посредничества Наполеоновог курталисати. Повода пак од стране Турака било би: што ће Турци са Енглеском мир закључити, што ће не изјавивши се, простире ли се примирје и на Србе, из урођене мрзости, на ове ударити; а најглавније: што Мустафа Барјактар не ће пристати да Дунав граница између Турске и Русије буде. Тога ради Александер наложио је Прозоровском, да, чим се који од наведених повода покаже, одмах на Турке удари, преко Дунава пређе и оружјем Дунав за границу освоји.

Књаз Прозоровски тражио је свакојако да заметне рат с Турцима, и писао је Мустафи Барјактару, великом везиру, преко мере грубо писмо, не би ли га раздражио. Али Турци и Мустафа Барјактар нису се дали раздражити; шта више, овај одговара Прозоровском најучтивије и у том самом одговору сад, после готово годину дана, изјављује: да се примирје и на Србе распростире, али да књажества никако Русима уступити не могу, и при том захтева накнаду због заузетих турских провинција, у противност точки закљученог примирја.

Такови одговор великог везира Мустафе Барјактара јасно је доказивао да се преговарањима ништа учинити не може, и зато је Прозоровски предложио императору, да јошт ове јесени, 1808. године, удари на Турке и да освоји Ибраил, Исмаил и Ђурђево, како ће у пролеће, године 1809., моћи сасвим преко Дунава прећи. Ово предложење Прозоровског добио је император Александер онда кад је са Наполеоном ерфуртски сојуз закључио. По закључењу овог сојуза уговорено је између ова два императора да Наполеон у Шпанији ради по својој вољи, а Александер са Турцима чини како зна, и да се

књажества сједине руском царству. Нестаде дакле Александру сад оног тегобног Наполеоновог посредничества. Осим оваковог договора у Ерфурту закључена је и одбранитељна алијанција, т. ј. да Русија помаже Наполеону, а овај Русији противу Аустрије, ако би она наумила што противу Русије, зато што се она на истоку распростире.

Сад дакле император Александер, ослобођен посредничества Наполеонова у ствари са Турцима, као што се то из више описаног види, наложио је књазу Прозоровском да понуди Турке, без ичијег посредствовања, миром, под условијем, да Дунавом буде граница између два царства, и кроме тога још: 1) да Турска призна независност српског народа под покровитељством обе државе; 2) да савршено и торжествено призна Грузију, Имеретрију и Мингрелију за провинције руског царства. Сврху тога дао му је и пуномоћије и конечни мир закључити, а у противном случају, и рат одмах обновити, имајући непрестано у памети за главни предмет, и једини интерес Русије, да Дунавом граница царства буде.

Примивши такова упутства, 1808. год. Октобра месеца, књаз Прозоровски јави све великом везиру, преко свога ађутанта Краснокутског, позивајући Порту да своје пуномоћнике у Јаш пошље. Мустафа Барјактар лепо је у Цариграду примио Краснокутског, изјављујући и од своје стране жељу к миру, и молећи га, да му после два дана предстане. У томе дигне се јаничарска буна, запали варош и Мустафу Барјактара убије. По стишању тога метежа, нови велики везир, Јусуф-паша, позове к себи Краснокутског, преда му, за главнокомандујућег, орден месеца и одговор Портин написмено у том состојећи се, да ће из Цариграда одређени пуномоћници, за уговарање о миру, наскоро у Јаш доћи.

Одговор тај примио је Прозоровски 18. септембра 1808., али због несигурних друмова по Турској, два месеца чекао је на турске пуномоћнике.

Император Александер желио је ускорити закљученије мира, будући да је ерфуртским уговором обвезан био Наполеону помагати противу његових непријатеља, између којих сад му је била и Аустрија, а због растројства Турске надао се, да ће Порта на сва условија пристати, и тога ради, држећи да Турци с намером оклевају, наложио је Прозоровском да се потруди сваким начином мир што пре закључити, а ако то не би могуће било, одмах да рат отпочне. У таковим преговорима цара са Прозоровским протекла је цела 1808. година.

У Фебруару године 1809., кад су турски пуномоћници хтели већ једанпут доћи, заповеди цар Александер Прозоровском, будући је енглески посланик лорд Адер о миру са Портом у Цариграду радио, које је цар сматрао као непријатељство Енглеске према Русији, да Прозоровски одмах оружаном руком на Турке навали. Све ово Прозоровски преко флигелађутанта Паскевића неизоставно Порти да на знање, требујући удовлетворења вољи императора свога, које се у том состојало: да Порта не само мир са Енглеском не закључује, него да и реченог енглеског посланика, за 48 сахати, из Цариграда удали.

Пре Ерфуртског мира Енглеска је привржена била цару Александру као савезнику противу општег непријатеља Наполеона; али после Тилзитског мира, уплашена алијанцијом Русије са Француском, гледала је да Порту с Русијом непримиримом сад учини, и да јој у томе помаже. На тај конац енглески посланик, потпомаган и аустријским интернунцијем, храбрио је Порту да се не боји ни Француза ни Руса, јер су Французи заплетени у рат са Шпанијом, а Руси у Лифландији, па осим тога још им и Аустрија грози, објавивши рат Наполеону, и најпосле, почео је претити флотом Порти, ако га она не послуша, него, у противност његових совета, са Русијом се умири. На овај начин притешњена Порта закључи мир са Енглеском, који још није био ратифи-

циран, кад је 8. марта 1809. године приспео у Цариград Паскевић са захтевањем свога императора. Скупа са Латур Нибуром, француским послаником, позван је у Диван и ту је предао писмо великом везиру. Диван нашао се је у великој смутњи: с једне стране Русија са Наполеоном, с друге Енглези с флотом у Мраморном Мору и у савезу са Аустријом. Порта се сад поплаши, па за отклонити најближу опасност, ратифицира мир закључени са Енглеском, и велики везир преда Паскевићу писмо на главнокомандујућег, у коме му јавља да је само мир, а не и савез са Енглеском закључен. То разумевши Прозоровски одмах је примирје прекинуо, разрешио је од тога и Карађорђа и правитељствујући српски Сенат, пофторио је овоме уверење о покровитељству Русије, генералмајору Исајеву наложио је да ступи у савез са Србима, и турске пуномоћнике из Јаша отпустио натраг.

ПРИМЕДБА

[1] Поздрављам Вас, брате Јакове, такођер брата Луку и Стојана Чупића и све ваше војводе, и сву сиротињу [народ] поздрављам, а на знање Вам дајем, брате Јакове, како ово писмо примите и разумете, у онај исти сат узмите сву војску ваљевску, и шабачку Мачву, па идите право на Митровицу и превезите сву војску [преко Дрине], запалите [узбуните] сву Босну, а ја, у име Божје, сада како одем у Ужицу, оставићу у њој само 5 стотина људи, а ја ни свратити не ћу но право с војском и с топовима на ћуприју на Вишеград да Босну сву упалимо [узбунимо и подигнемо], а Москов ће јамачно да пређе на Видин. Но то Вама сада препоручујем, незадржано, да све овако свршите и учините час пре. Ово Вам најпоследњу заповест, што се овог дела тиче, дајем, и со тим остајем Вам свако добро желећи

у рудничкој нахији, у Брусници
Априла 2. дана 1807.

Карађорђе Петровић
врховни комендант.

[На другој страни овог писма овако је додато:]

На особито сада се премишља г-дар Ђорђе да Ви сву војску потпуно истерате на Дрину, а Стојана Чупића с. неколико војске да прету-

рите преко Дрине да попали Јању и Бељину [Ово су обе вароши у којима Турци живе.] и да сву Босну и села подигне, а Ви с другом војском да чувате скелу на Дрини, за сваки случај, и ако би на Стојана каква сила навалила, да му можете ома у помоћ притећи. Али силе, по свој прилици, не ће моћи никакве бити, зашто ћемо ми на вишеградску ћуприју сместа ударити, и тако Турке забунити. Особито г-дар Јаков да узме неколико момака па право к мени [Карађорђу] да дође, где ме нађе, око Ужице, или где буде, да се о свачем разговоримо и договоримо, али само незадржано.

(М. П.) **Ка—ђо— Пе—**
ве— во—

Натпис: *Поштенородному г-дару Јакову Ненадовићу, г-дару Луки и свим прочим старешинама незадржано да вручит сја, гди буде, час прије.*

КЊИГА VII.

У предишавшој књиги била је реч како је Карађорђе науман још с почетком прошле 1807. године, и пре него што је Миленку, к Малајници, у Крајину, у помоћ отићи принуђен био, и у Босну прећи, па и ову узбунити и противу Турака уздићи, као и о том шта га је од тога удржало. Између других причина, које су тамо изборојане и које су Карађорђа од његовог предузећа удржале и доцније, дошло је у следству Тилзитског мира између Русије и Француске, и закључење примирја између Турске и Русије, које је, као што смо видили, и на Србе распрострло се и за њих обвезатељно учинило се, и које је равно полдруге године трајало; но и опет зато није се дало Русији успети Порту уговорити и сагласити је на закључење коначног мира онаког, какав је Русија желила, и по томе морао се рат, после тако дугог примирја, наново отпочети као што ћемо мало доцније видити.

Срби су, за све време више упоменутог трајања примирја, одахнувши мало од тешких терета ратних, код својих кућа, у кругу своје фамилије, и своје родбине налазили се, изузимајући оне, који су повремено и наизменце, које на стражама у пограничним шанчевима и караулама, ради одбијања појединих насилничких чета Турака, које су у оваким приликама, по-где-кад, плена ради, на границе српске насртати покушавале, које пак у градовима гарнизон сачињавати морали. Народ је српски, уопште узевши, сад прилежно латио се привреде: земљоделац земље и плуга, занаџија заната и трговац трговине, у

колико је она у Србији за овда развијена бити могла. Народ је дакле сад први пут, откад се противу Турака подигао, од силног и претешког труда и умора, добио прилику одахнути и одморити се; а поред тога и снабдети се, колико је више могуће, са свима потребама, и домаћим и ратним, како би тако одморан, и боље него икад снабдевен, на глас позива отечественог, противу непријатеља изићи могао.

На овој тенани, док је ово примирје овако трајало, премда су интриге, од доласка Родофиникиновог у Србију за агента руског, већма оживиле, и премда се тиме међусобно одношење старешина народних јако тровало, и Карађорђе и Совет нису узалуд стојали.

Као што је у почетку више поменуте књиге речено, да је Совет народни, премештен будући из Смедерева у Београд и са члeновима надлежно попуњен будући, по општем договору и одобрењу Карађорђевом и круг делања свога рашириватн отпочео, но не зато што је у намери био себе за највећу власт у земљи прогласити, јер баш и да је, по земаљској потреби, на таково што и смерао, никакве, ни политичне, земаљске, ни физичне могућности за извршење таковог чега није имао, као што нам Вук Караџић у „Даници“ његовој за 1834. годину, у којој је другу годину српског војевања противу Турака описао, каже, него да помогне врховној глави терете управљања земаљског лакше сносити; јер су се досад сви терети око управљања и расправљања свега уопште, нужно, без разлике важности и потребности дела, само око главе Карађорђеве, ма где он био, врзли. Совет дакле сад је, као што рекосмо, по општем договору и одобрењу и неке уредбе отпочео издавати. Од ових прва је, којом је строжије и точније опредељење учињено о земаљским приходима и о стицању ових у касу народну, која је у Совету била. Друга је о уреднијем збирању и располагању са десетком, који се, по невољи, од народа узимати морао у житу, јечму, куку-

рузу и нешто у вину, и двадесету главу од рогате марве и свиња. Трећа, о течају различних звечећих новаца. Четврта, о наплаћивању такса ђумручних, и о наплатама на превозним скелама како на Морави, тако и на Сави и Дунаву, и, пета, о наплаћивању свештеничком за разна њихова чинодејствовања. Сад је Карађорђе, у договору са Советом и већином старешина, јер свима, а нарочито онима, који су желили постати дахијама, није ишло у рачун, закључио и утврдио да се, по позиву његовом, сваке године, о Новом Лету скупштина у Београду држати има, на којој ће старешине народне, из свију крајева земље, потребе земаљске у сваком смотренију предјављивати, о својим дејанијама рачуне предавати Совету и на тужбе, ако би какве из народа на њих, Совету или Карађорђу, поднешене биле, одговарати. А најглавније, закључено је да се на овим скупштинама Карађорђе са Советом и са старешинама народним советују и договарају о свима потребама земаљским.

Совет је сад примио на себе и старање о уредном издавању плате људма, којих је услов она била, и такови су били: тобџије и бећари, коњаници и пешаци, који су се из разних провинција турских у Србију, ради војевања, стицали, и сад које у граду београдском, а које и по другим местима при разним старешинама налазили се. Број оваквих страних добровољаца није се никад могао стално определити. Особито старешине пограничне могле су, по потреби, број оваковых и умложити, а издаци њихови у случајима оваким, свагда су у дане држања скупштине у Београду, Советом признавани и исплаћивани. — Догађало се, да у каси народној није свагда новаца толико било, колико су више поменути издаци старешински износили, и у таковом случају Совет је старешинама издавао признанице до времена порезе. — Совет је сад предузео на себе непосредствено и старање о набављању хране, будући да од десетка који се од народа, нужно, узимао, није могло дотицати за подми-

рење у градовима и шанчевима, за издавање тајина разним раденицима у радионицама за војинствене потребе, за гарнизоне у градовима, за полицајне служитеље, за тобџије и бећаре, и за друга нека заведенија, о којима ћемо мало ниже говорити. Совет је сад, у договору са Карађорђем, подигао, у доњем граду београдском, топо- и звоноливницу; јер се у граду београдском много великих топова налазило, који, по справи својој, нити су могли за поље, ни за горе, употребитељни бити; а тако исто налазило се и много разбијених топова, које је све, по захтевању потребе, ваљало преливати и стварати их за настојећу потребу. И зато је Совет, као што мало више рекосмо, сад установио у доњем граду формалне, за војене потребе, радионице. Ту су се топови за рат, и звона за олтаре Божје саливали; ту се ђулета за топове саливала; ту су се у дрводељницама лафети за топове израђивали и спремали; ту су се кола за возење потреба војених правила; ту се каре и сандуци за амуницију топовску и за фишеке пушчане спремали и оковали; ту су се гранати спремали, кумбаре пуниле и фишеци како за топове, тако и за пушке, спремали; ту су ковачнице установљене биле за окивање лафета топовских и за окивање кола за ратне потребе, и напослетку, сад је Совет узео на себе и старање о бољем завођењу у ред и ступа у Страгарима, у којима се барут израђивао, и о саграђивању такових и на другим зато пробитачним местима, а о којима је сам Карађорђе до сад бригу водио.

Познато је, из досадањег описанија нашег, о течају ствари односитељно до устројења судова у Србији. Ми смо видили како је Карађорђе, са самог почетка устанка, увидио потребу о установлењу судија, и како је прве године тога устанка, на скупштини у Пећанима, реч о установлењу судија у оним нахијама, које су, за онда, од Турака ослобођене биле, њим поведена. Видили смо да су, на овој скупштини, по негде и постављене судије, али то постављање, у самом почетку, и за време бес-

престаног ратовања, које је главна ствар тада и била, није ни жељи Карађорђевој ни правој потреби народа удовлетворавало. Зато се је свагда до сад, на свима скупштинама, све једнако о воспостановлењу судова и говорило, и поговарало. Сада пак ова се је потреба при распространењу граница Србије, јошт силнијом указивала; и по томе је Совет народни, у договору са Карађорђем, и са одобрењем његовим, но не претерујући меру ни политичном бићу, ни финансијалној могућности Србије, судове по свима нахијама поставио изузимајући варош београдску, јер је у овој, јошт 1807. године, и суд, и неки род главне полиције, са разделењем вароши на часнике, уређено било; а сам је Совет остао друга инштанција и у грађанским и у кривичним процесима; у делу пак иступлења и неповиности војводских, и других народних служитеља, он је и једина испитујућа и судећа власт био. И сам је Карађорђе, по кад и кад, мимо Совет такову власт упражњавао, кад год се забораваљао да је уговорено и закључено, да се нико у струку судејску не меша.

Куће, и за ове судове, узимане су турске, где је таквих било, и у овима, како је могућно било, држана су и заседанија а уједно и судије су у њима, са свима потребнима, обитавали. Где пак турских кућа није било, ту су, трошком целе нахије, такове куће сагрђиване биле. Сви су ови судови с потребама канцеларијским снабдевани били Советом, као и неким врло кратким наставленијама, које је више упућивало судије како ће се човечно опходити с људма долазећим суду за правицу, него у самом начину суђења, и у управљању с делима унутрашњим судске канцеларије. Војводама је већ сада забрањено било примати процесуалне тужбе, ове расправљати и утицати се у дела принадлежећа извиђању и пресуђивању судском. Но ова забрана често је премакаравана, јер јошт никаквих строго положитељних закона у том смотрењу није било; а и по самом времену,

и поњатијама самог народа, често пута није друкчије ни могло бити. Срцу, души и совести судија предана је била правда на аманет. Судије, осим писара и пандура, никакве плате нису имали. Писар је имао 360 гр. годишње плате, који су грошеви могли онда износити до 40 дук. Пандури су имали по 1 дук. на месец. Храна им је била из комуне, али је и ова била врло умерена, и состојала се из брашна пшеничног или кукурузног, кад се кога имати могло. У мрс имали су мрсна смока, а у посте варива. Ово су речени магистрати примали све у натури од десетка, који се од народа, нужно, у опште узимао, као и дрва за огрев, и за друге мутвачке потребе. Судије ове, у место плате, задовољавале су се тиме, што су им код њихових кућа, у пољском раду, житељи месни, из кога је који судија био, припомагали. У овоме су им и саме војводе, по наредби вишој, а и иначе, ишле у свачему на руку.

Како је варош и град београдски освојен, одмах су се две нормалне школе отвориле, једна само с једном првом класом, и друга с двема класама, т. ј. обично с првом малом, и другом већом, у којој се псалтир учио, катикизис и свештена историја предавала, у рачуну се деца упражњавала и обучавала се у појању црквеном. У овој првој школи родитељи су, сваки за своје дете, учитељу плаћали, а у овој последњој црква је учитеља плаћала, јер је он и једну страну у цркви државо. Ово уређење за ове две школе није овако дуго трајало. Кад је Београд освојен, приличан је број сиромашних Турака, са фамилијама својима, у Београду заостао. Правитељство српско, за неко време, по освојењу Београда, будући да су ови заоставши Турци и под владом њиховом пука сиротиња били, принуђено је било давати им тајин, јер ни хлеба, да се сити наједу, нису имали. Млоги су из ових Турака, јамачно, за моћи колико толико одолети сиромаштву свом, покрстили се, са женом и децом својом, па како је сиротиња свагда бериђетнија са

децом од богаташа, тако се сад и код ових покрштених сиротних Турака до шездесторо мушке деце већ у 12-oj 13. и 14. години одрасне налазило, којима је требало дати занимање према узрасту и снаги њиховој, али таковог за онда у Београду није било, и по томе морао је Совет, са одобрењем Карађорђевим, и о овој деци промислити, и уредити с њима тако, да не би доцније, кад одрасту, и себи самима и другима на терету били.

За ову децу, Совет је најпре, између заоставших турских кућа, једну добру, са довољним стајама одабрао, и снабдео ју је са свима потребама, као прво, са надзирательем и економом; друго, са мутваком, потребама мутвачким и са праљницом; треће, са креветима и са ћебетима за простирање и покривање. Совет је и једну од заоставших џамија претворио у школу, поставио је учитеља с платом из народне касе, па је, напослетку, сву ову покрштену децу сабрао, оденуо их је у једнолично одело, и учитељу, стојећем под правитељственом платом, наложио, да он не само као учитељ у школи их обучава, и одводи у школу и из ове кући, него да им је и у школи и у кући у свему, и у сваком призрењу, старешина и одржатељ реда и поретка. Овај учитељ, коме је име било Јефта, био је из прека, из милиције пограничне стражмештер, те тако је он, као такав, знао и дисциплинарни ред међу децом овом завести и одржавати. Совет је у намери био изобразити ову децу прво у вери, у коју су прешли, а друго у читању и писању српском, у рачунању и у привикавању к уредном начину живљења, како би, у подужем времену одржавајући их и изображавајући овако, могао из њих створити, у сваком смотренију, полезне грађане. Но, са свим овим благодетељним намерама правитељство српско, на жалост, није постигло своју цељ. „Дивље паче хоће у бару“ тако и ова деца, зар подстрекавана од својих родитеља, једва су две године дана овако одржати се могла. Правитељству није ишло у рачун насил-

ним начином њих уздржавати, и она се сва разиђу; али су млоги из њих за то време, већ научили и читати и писати српски тако, да им је то знање, и као Турцима, доцније, у сношају трговачком са Србима, од ползе било.

Поводом овог заведења за ову покрштену турску децу, која су сва, кад су Турци, 1813. године, опет Србијом завладали, повратила се к исламу, Совет је сад, са одобрењем Карађорђевим, не само и оним другим учитељима у Београду сходну плату, из касе народне, определио, него тако исто, наредивши да се и у свакој нахији, у главној вароши по једна нормална школа са двема класама установи, и овим учитељима је онаку исту плату одредио, какову је учитељима у Београду.

Још кад је Карађорђе, уз последњи аустријски рат противу Турака, неко кратко време у фрајкору служио, још онда је он увидио шта значи регуларна и обучена војска. Још тада је он увидио како само са регуларном и обученом војском, противу непријатеља, а нарочито неурегуланих Турака, са савршеним поуздањем, и тврдом и непромашном надеждом на победу, војевати може. Зато је он сад, у овој 1808. години, а за време трајућег примирја, које се већ тако било протегло да се је могло држати за беспредељно, смишљајући и спремајући се и сам за обновлење рата, желио и нешто чисто регуларне војске завести, која би као за мустру (пример) и за науку и побуђење народној војсци служити могла, јер је он смислио, поред установлења регуларне војске, и народну војску у градовима и шанчевима пограничним станујућу, у вежбању с пушком, и у скором телесном обртању по сигналима, приучити, јер и само ово, у рату, млого би доприносило према са свим необученој турској војсци.

Жељу ову своју Карађорђе саопшти Совету, и Совет неизоставно уз њу пристане, јер је и у Совету било људи, који су са Карађорђем заједно у аустријском фрајкору служили, и који су одмах Карађорђа поњали. И тако у

овој години установи се, у Београду, један баталијон регулаша; а тако се исто отпочне и егзерцирање народне војске по свима градовима и шанчевима пограничним. Како се предузеће ово у Србији прочуло, одмах су, из пограничних Србији аустријских места, војници Срби, у Србију пребегавати почели, а особито мањег реда официри, фелдфебели, унтерофицири и проч. (Да су имали на што, сва би милиција аустријска, са свом амуницијом, у Србију прешла). Кад је, о овом последњем, Родофиникину достављено, и кад је он ово опстојатељство главнокомандујућем књазу Прозоровском рапортирао, обојица су они, за немогућно, и као од Срба измишљено, за спрдњу узели. И ово је повод био реченом главнокомандујућем те је он, у Фебруару месецу следујуће 1809. године, кад су му депутати српски: Павле Поповић советник, Јанићије Ђурић Карађорђев секретар и Иван Југовић главни секретар Совета, председтали, од сваке руке њих, и то врло грубо, на спрдњу узимао. Он је овим депутатима, а нарочито Југовићу, јер је ону другу двојицу сматрао као мужике, говорио: „Па кад се у то уздате, и кад умножите тако ваше силе, ваљда сте онда у намери распрострти ваше границе до реке Марице, па шта мислите, чији ће онда бити Цариград? Ја вам саветујем да се ви таквих мисли и таквих планова оканете, и да се задовољите са оним границама, у којима се сад налазите, и у којима су оци и праоци ваши живили, јер ми не можемо са целом Јевропом, вас ради, у рат упуштати се.“

Више поменути официри, и они други мањи чинови, као браћа Срби, одмах су примани у службе, и разашиљани куда је потребно било, а нарочито командантима градским, и шанцкомандантима, где су се војске народне свакад стално, премда наизменце, налазити морале. Од ових су неки, колико их је потребно било, задржани и за више поменути баталијон београдских регулаша, кога су они, по тадањем знању њиховом, и образовали.

Овај баталијон регулаша састављен је био, по већој части, из момака бећара, који су овамо из Турске поиздолазили били да нађу занимања и живљења, и из синова београдских. Поред овог баталијона образована је била и једна регуларна батерија топова. За ову батерију били су тобџије све сами синови београдски. Како речени баталијон пешака, тако и споменуте батерије тобџије, становали су сви у доњем београдском граду, у касарнама, заоставшима од времена принца Јевгенија, премда су временом и небрежењем турским доста порушене биле, којих је оправка опет на терет касе народне пасти морала. У овим регулашима, официри, тобџије, добошари и сигналисте имали су униформу руску. Такву су униформу имали и официри, тобџије и добошари и народне војске, а пешаци регулаши имали су по кроју народном униформу, на глави су имали црне клобуке с подбрадником од црног кајша, с малом узаном надстрешницом и тробојаном ружицом; за лето имао је сваки војник од црнога сукна (абе) јелек — грудњак — и до испод кукова кратко позастегнуто с рукавима гуњче, кошуљу и гаће од јака платна, доколенице од бела сукна с чарапама исплетеним од подебелог вуненог шареног предива и опанке на ногама. За зимње доба имао је сваки војник од црног сукна чакшире и гуњ дугачки до колена, и све, као што смо рекли, покроја народног.

Што се пак тиче оружја и друге амуниције, сваки је војник имао уредну пушку с бајонетом. Преко рамена имао је два црна кајша, о једном висио је патронташ, а о другом бајонет, кад није потребно било на пушки имати га. И поред свега више наведеног имао је и сваки војник по једну струнену торбу упртњачу, поради успреме и ношње обичних војничких потреба.

Поред тајина у хлебу од једне оке печеном, сваки је војник имао и по 75 драма меса, дрва за огрев и готовљење јела, и 5 пара на дан у касарни за друге потребе. У посте дават им пасуљ, но ако је који од тих

војника имао да што више за себе за јело потроши, то му није забрањено било.

К усавршенствовању ове жеље Карађорђеве, млого је допринео простосрдечни, и искрено желећи унапређења Србији, познати нам већ, капетан Илија Новокрштени. Он није штедио ни труда свог, ни услуге, и дејствитељно, често споменути баталијон регулаша у Београду тако је за једну годину и 2—3 месеца дана у свему дотеран био његовим неусипним настојавањем у самом почетку завођења тога баталијона, да се је могао равнати с најбољим јевропским регулашима.

Овај капетан Илија Новокрштени био је руски официр у чину поручика (оберлајтнант). Њега је, први руски главнокомандујући, Михељсон, јошт пре него што је с војском испреко Дњестра у Бесарабију прешао, по налогу цара свог, као што нам то и сама руска историја овога, турско-руског рата, тако каже, Карађорђу у Србију послао, као тајног чиновника, ради открића сношенија са Србијом и њеним врховним вождом. Новокрштени дошао је, преко Ковина, у Смедерево и пријавио се Вујици Вуличевићу смедеревске нахије војводи, а овај га је одмах, у спроводу свога писара, Анте Протића, и јошт су три момка, послао к Београду на Врачар, Карађорђу.

Поручик Илија Новокрштени, прозвани у Србији капетаном, кад је дошао на Врачар, представио се Карађорђу у пуној униформи ађутанској, и показао му тко је, откуда је, ко га је послао и зашто.

Карађорђа је врло обрадовало ово посланство. Новокрштени је одмах, други дан по доласку своме на Врачар, са Србима заједно, изишао у бој противу Турака београђана, који су покушали из града у поље изићи да се са Србима бију. При освајању вароши београдске јуришом, Новокрштени се и ранио, но лако, зато је наскоро ту рану и преболео. Он је био тада човек између 40 и 50 година, здравог сложенија тела, мало виши од среднега раста, није имао никаквог вишег знања, био здраво

одважан и као војник, био је сасвим простодушан и искрен. Према Србима био је, у опхођењу с овима, сасвим простосрдечан; живио и понашао се доста угодно без да је икоме у Србији на терету био; предан је био за ствар ослобођења и унапређења српског, и све је ненавидио и на све је оне мрзио, који нису, томе српском ослобођењу, хтели свесрдно помагати, или, који су и самим Србима у томе сметали. Новокрштени је све старешине српске здраво уважавао; а Карађорђа је више свију почитовао, и држао га: у оном времену, у онаким околностима, међу Србима за достојна владаоца. И њему је био непријатељ ко је Карађорђу непријатељовао. Он никаквим, и ничијим подлим намерима, у Србији није хтео служити, и јамачно је, зато, навукао мрзост Родофиникинову на себе, те га је овај, права здрава, бездушно оклеветао код главнокомандујућег књаза Прозоровског, који га је, по овом опадничеству, позвао у главну квартиру у Влашку, а оданде отправљен био у Сибир!

Као што смо и мало више казали, Новокрштени је готов био свагда, сваку услугу Карађорђу, и уопште Србији, учинити, којом само ако је могао допринети добра к унапређењу благостања народа српског. Из оваких добродушних и само здравој и правој политици приличних осећања, Новокрштени је, као што је и мало више речено, млого, својим најусрднијим настојавањем, допринео Карађорђевој и његовог правитељства жељи у уређењу прве регуларне војске, не обзирући се и не осврћући се ни на какву за то награду. За оваку оданост и свесрдно услужење правитељство српско само је дало, капетану Илији Новокрштеном, једну добру турску кућу, коју је доцније Јаков Ненадовић, за свој конак, купио; давало му је и тајин у хлебу и месу, које је његовим млађим пристајало, дрва за ложење ватре, нешто вина, зоби и сена за коње, од десетка.

Срби су, ово исто, и другим Русима, који су, као сојузници њихови, за све време суштествовања Србије

долазили, чинили; али јесу ли они према њима, онако искрени и простодушни, били, као што је, истиног и праведног сажалења достојан, капетан Илија Новокрштени? Ми ћемо, мало ниже, и на то доћи да покажемо шта је којешта Родофиникин на овог измислио и чиме га опао и оклеветао, те га је књаз Прозоровски у Сибир отправио!

Према више избројаним предузећима Карађорђевим и Совета народног, и према неопходимо нужним заведенијама уопште, која су сад под бринењем и првог и другог у живот ступила, не ћемо говорити толико о тешкоћи неимања добро стручних људи по свим частима више наведених заведенија, колико о средствима за одржавање и продужавање опстанка њиховог. Чисто је непоњатно како се и с чиме се све више наведено могло издржавати, кад од народа, ограбљеног од Турака и све једнако у рату налазећег се, једва да се је што порезе узимати могло, јер се је свакад, кад се што од народа у помоћ општим потребама захтевати морало, строго призрење обраћало од стране Совета, а нарочито од стране Карађорђа, на бедно и безодморно стање народа. Ми имамо једно писмо Карађорђево кнезу Милисаву Ђорђевићу, команданту нахије црноречке, у 1811. години писано, у ком му Карађорђе, извинитељно, на знање даје, како је сад, по прекој неопходимости, на нахију црноречку 40.000 гроша порезе нарезати се морало, и препоручује му, да ту суму порезе на најразборитији начин од народа покупи. Ово нам писмо за уверење служи да је Карађорђе, познавајући добро стање и нужде народа, врло благодетељно о њему промишљао; а то нам посведочава и Родофиникин, који је у једном донесенију свом главнокомандујућему, књазу Прозоровском, ове 1808. године, описао — а то се морало догодити у самом почетку ове године, о држаној скупштини о новој години — један разговор који је Карађорђе с њим имао, и у ком донесенију он каже, како је њему Карађорђе жалио

се и говорио: „Једна част поглавара не соглашава се са мном, а други дошли су овамо са наоружаним бећарима, који са шесет, а који са педесет такових и траже да им се исплату неки трошкови, које су они за народне потребе, из своје сопствености, учинити морали. Једни траже двадесет, а други осамдесет хиљада гроша. [Овде никакве две части поглавара није било, него све једни и они исти, који су ненавидили Карађорђа, ти се с њим нису соглашавали, и ти су само могли, у случајима неопходимим, што, на народне потребе, да речемо, из њихове сопствености, потрошити, и после, о скупштини тражити од Карађорђа и Совета да им се исплати]. Ја сам допустио у почетку да се распродаду нека турска непокретна добра, јер су ме уверили да ће се са сумом, која се за та добра узме, они потпуно подмирити моћи, а сад ми кажу да се ни у полак не подмирују, и навалили су да се недостатак, за њихово подмирење, на народ разреже. Ја се на то никако согласити не могу, народу је доста труда и муке и без овог, ако се ово учини — народ треба да нас све потуче, и то би он имао право учинити, јер ми ништа боље и не заслужујемо.“ * Ми о свему што је Родофиникин у овом донесенију главнокомандујућему описао, сумњамо, а нарочито о оном што у продужењу Родофиникин каже, како је њему Карађорђе говорио: „Ти си сад једини, који нас можеш из ове беде извући, мој је живот у твојим рукама.“ Из овог првог навода показује се, као да није сам Карађорђе сад у белају и беди био због више наведеног потраживања неких старешина; а из другог као да је и сам живот Карађорђев у опасности био, па да је Родофиникин у стању био од те опасности курталисати га. Ово је грдна аномалија између истинитог понашања Карађорђевог у животу његовом, бар до 1813. године, и оваког описанија Родофиникиновог. Зар Карађорђе да се од тројице четворице поглавара боји за свој живот онда, кад је он сав народ и све друге

* „Военный Сборникъ“ за 1864. годину № 8., на стр. 235.

старешине на својој страни имао? И зар Карађорђе да се плаши за свој живот, који је стотинама пута, очевиднијој смрти, упорно на сусрет излазио? Но баш кад би ми хтели потпуно поверење овом донесенију Родофиникиновом поклонити, он нам сопственим, себи самом противуречијем, то не допушта.

У „Военном Сборнику“ № 2. за 1865. годину, на страни 237., и то не из Србије но из Краљева, кад је из Србије побегао 1809. године, Родофиникин главнокомандујућему, књазу Багратијону, доставља, па вели: „Младен и Милоје опет су завладали Црним Ђорђем, који се је, у време држања последње скупштине у Хасан-пашиној Паланки, обећао ништа више не предузимати радити до возвратка депутата посланих у главну квартиру; а у самом делу није испунио своје обећање. Распустивши скупштину, и избавивши се од опасности, он је издао заповест, да се од сваке мушке душе узме, у име данка, по један дукат, и у истој заповести обвезао се: ни једног више не терати на војску противу Турака од оних, који му тај дукат положе. Мало се је нахија покорило овој заповести врховног свог вожда, премда нико није ни смео јавно ништа говорити противу безаконог оваког наређења. [Ово му је била тема, не само овом, о коме ће сад бити реч, него и свима другим пакосним паклено ним и преиспуњеним подлостима донесенијама његовим. Он овде каже, да су Младен и Милоје опет овладали Црним Ђорђем, дакле по овоме следовало би, да је Карађорђе све, што је урадио на овој скупштини у Хасан-пашиној Паланки, да је, под влијанијем Младеновим и Милојевим, то учинио, а то се ништа из његовог донесенија не види, већ цела ствар тако се представља, као да је, све што је учињено, сам Карађорђе учинио без ичијег на њега влијанија. А осим тога, по донесенију истога Родофиникина, у „Военном Сборнику“ № 2., на страни 228., стоји: да Младен и Милоје, из тамо наведених узрока, никако нису ни смели бити на предреченој скупштини.

За првог вели да се је притајао у Београду, а за другог да је отишао незнано куд]. Најглавнији поглавари као: Милан Обреновић, Петар Теодоровић (Добрињац) архимандрит Мелентије били су у осуствију; [Милан и Мелентије били су послани у главну квартиру руску, а Петар Добрињац с Родофиникином заједно побегао је из Београда у Влашку. Но кад су она прва двојица, као депутати од Србије послани, дошли у Влашку, онда је Родофиникин, у интересу својих интрига, у Краљеву, утискао и Петра Добрињца у ову депутацију, и донесенијем својим, којим је, из Краљева, доставио главнокомандујућему о доласку депутата, из Србије, преварио је књаза Багратијона, показавши у оном, да су сад из Србије дошла тројица депутата: Милан Обреновић, Петар Добрињац и архимандрит Мелентије. Ми ћемо, на своме месту, о овом предмету и подлом поступању Родофиникина опширнију реч имати.] Миленко се налазио у Поречу, а Јаков Ненадовић, који је тада управљао Советом српским, није се смео усудити ништа сам чинити противу Црнога Ђорђа, кога су све сами непријатељи Јаковљеви окруживали:“

Како се соглашава ово, што Родофиникин овде овако каже, да је Карађорђе наметнуо, после скупштине у Хасан-пашиној Паланки, на сваку мушку главу по један дукат да му се збере, и да више не ће ни једног од оних терати на војску, који му год тај дукат положе, са оним што је исти Карађорђе мало пре Родофиникину, у смотрењу народа, говорио, т. ј. да се он никако на то согласити не може да се што на народ порезује, да би народ имао право све поглаваре, не изузимајући ни самога њега, потући, и да би у праву био кад би тако што учинио; и с оним писмом, што је, у 1811. години, команданту црноречком Карађорђе писао и извињавао му се, како се никако није могло ове године друкчије учинити, него је и на црноречку нахију морало се 40.000 гроша нарезати?

Ми смо као современици, и блиски будући свима истинозбившима се догађајевима у Србији, и без ова два сравненија са оним и онаким донесенијем Родофиникиновим из Краљева главнокомандујућему, уверени, да је цело ово донесеније његово сушта лаж. У Краљеву, пошто је Родофиникин са свом својом мисијом, са Петром Добрињцем, митрополитом Леонтијем, Јовом Протићем, Стефаном Живковићем Телемаком и прочима, из Србије, 1809. године побего, и поћем га је главнокомандујући, књаз Багратијон, у своје заступлење узео и наредио га да он, као агент у Србији, са свом својом мисијом и са онима, који су с њим заједно, као привржениди руски, из Србије избегли, у Краљеву пребива, и сношенија своја са Србијом продужава и обдржава, сабрали су се сви недоброжељатељи, управо по смислу Србије, противници Карађорђеви, па седећи тако у Краљеву ни о чем другом нису ни мислили ни промишљали, него како ћеду поступак побега свога из Србије што већма оправдати, јер су се они, при свему томе што им је књаз Багратијон све, што су му они за своје оправдање казали, поверовао, и у своје их покровитељство узео, опет бојали, да ћеду за поступак свој осуђени бити. Од тога је највише стрепео Родофиникин, као што ће се то из његових сопствених поступака увидити, и како ћеду већма обедити Младена и оцрнити Карађорђа, а знали су, да се њиховим лажним донесенијама, код главнокомандујућег, у траг улазити не ће.

Сад да се повратимо опет на прави предмет наше радње. Овде је реч наша о томе, да видимо како је круг делања свога Совет, у договору и са одобрењем Карађорђевим, ширио; о чему је предузео промишљати, старати се, и радити, и каква су му средства на руци била.

Ко зна, да се је тек само по 10 гроша порезе годишње, на једног домаћина, нарезивало, и то се сваке године није могло чинити, као и нарочито 1809. после пропасти каменичке, и после онаког разорења, које су Турци, нарочито на десној страни моравској починили,

у које је време, по донесенију Родофиникиновом из Краљева главнокомандујућему, као што смо мало више видили, Карађорђе на сваку мушку главу по један дукат данка нарезао, и при том обећао, да никога у војску противу Турака више терати не ће који му год тај дукат даде. Срби, жестоко поплашени од Турака због на Каменици догодивше се пропасти, да је Карађорђе, под оним условом, по један дукат од сваке мушке главе захтевао, ми држимо, да би сваки Србин не по један, већ по два дуката, макар их из камена избио, дао, само да не иде више тући се с Турцима. Па с ким би онда Карађорђе бранио Србију од Турака, а рата је, и жестоких бојева било, и у следујућој, 1810. години.

Ко зна да се поред ових 10 гроша у новцу порезе, узимао и десетак од неких плодова земаљских, као: жита, јечма, кукуруза, сена и вина, и тај десетак није се узимао на гувну од домаћина, са церићем, вилама или лопатом у руци, као, доцније, што је по мукадама, у интересу појединих личности, чињено, већ колико је коме од воље било чега показати и дати.

Ко зна, да се и двадесето марвинче од оваца, коза, свиња и говеда, на сваку годину узимало, а таквих је газда тада у Србији, премда је у оно време пустара и сувише било, мало се налазило, који су марве имали, и који су могли двадесето марвинче за општу потребу одвојити и дати. И на послетку, ко зна, да је и Русија, поред осталога, и новцем потпомагала, и ако та новчана руска помоћ никад није могла таква бити, с којом би се бар за једну годину све потребе правитељства српског подмирити могле; тај се мора чудити чиме су се могла, толика предузећа Карађорђева са Советом, оживотворити и издржавати. Ми ћемо сад томе чуђењу одговорити. Нико никакве плате није имао, осим бећара — најемних војника, тобџија, војника и официра у сад заведеном регуларном баталијону, и оних других чинова војничких, који су сад из Цесарије пребегли, и

разаслани били по Србији, да обучавају егзерциру народну војску; осим људи, такође из Цесарије дошавших, који су по писменој части, по разним декастеријама, употребљени били; осим учитеља у нормалним нахијским школама и осим професора сад, ове 1808. године, установљене Велике Школе; осим што су се плаћали разни мајстори, који су у цајхаузима различите потребе војене израђивали; осим поштоноша; осим издавања новца за трошак војводама пограничним на шпијоне, и осим трошка у новцу, који се морао чинити на депутате, који су, повремено, били шиљани Русима, па и ови свагда, имајући на памети како им је код куће, т. ј. у Србији остало, свагдар су, с највећом штедњом, спремали се, путовали и становали. Нека сваки данашњи Србин, старији и млађи, прочита рукописе блаженопочившег проте Матије Ненадовића, који су у „Шумадинки“ печатани, у којима је он описао и путовање своје у Петербург као депутата, са јошт двојицом својих другара, па ће се онда уверити да је не само, овако као што ми кажемо, него и јошт више. Није онда било ни са златом, од скупоцене чоје, извезених долама, салтамарки или фермена, чакшира и доколеница, мањ ако је који од Турака упљачкао, ни жахматских рукавица, ни глазираних штифлета, ни белих батистових марама, ни свилених амрела, и зато су опет српским депутатима свуд врата отворена била на која су год куцнули. Карађорђу је тек с почетком 1811. год. 4000 дук. плате одређено, министрима по 500 дук., а великосуцима по 300 дук. годишње плате одређено. Тако је, и то врло незнатна помоћ у новцу, одређена и војводама, и плата нахијским судијама. А до ове године, као што смо и мало више казали, ползовали су се и Карађорђе, и све старешине без изјатија, кулуком из народа у пољској економији, и, од Совета опредељеним десетком у житу, или кукурузу, јечму, сену, и понеколико у вину, и, у рату, пљачком од Турака.

Работом (кулуком) од народа, што је дејствително народ и тиштало, као што смо и мало више казали, ползовале су се, без изјатија, све старешине. Без ове работе, покрај свега другог што је један старешина имати могао, не би се имао чим, ни већи ни мањи, према неопходној потреби, као старешина издржавати. Народ, премда су сад судови по свима нахијама поиспостављани били, у дела којих војводама је забрањено било мешати се, опет је у својој потреби, у место да иде суду, старешинама на тужбу ишао, к њима се понајвише стицао и од њих је тражио да им невољу извиде и правду поделе Често пута људи су из народа ишли на тужбу један противу другог и самом Карађорђу, тражећи правицу, и мимоилазећи све друге власти, које су им и ближе и надлежне биле. Народ није ово чинио зато што се није хтео повиновати уређенијама и надлежној својој власти, него по његовом осећању и по поњатију о власти. Он је држао да само они људи, који предводе војску, који управљају ратом и оружјем и који су се прочули у земљи јунаштвом, па, гдекад, и самовољом, имају више власти и начина његовој тужби и потраживању за доста учинити, него голотрбе судије, за које су држали, као што је поготову тако још у самоме делу и било, да под влијанијем старешина стоје. Стицајући се овако народ око својих старешина поради разних потреба својих, он је, осим потраживања помоћи и правице, изгледао, да у кући свога старешине, по општем земаљском гостољубија обичају, ма да није он старешини своме као гост, него као тужитељ, или оптужени дошао, нађе и што појести, и по чашу ракије попити, па ако је и на коњу дојахао, да и њему сена и зоби из амбара старешинског добити може, по чему, софре, у старешинским кућама, никад се нису ни пребирале. Тако се исто чинило и упражњавало и у дому Карађорђевом. Ми смо имали прилику видити својим очима, како се и кривац, почем је старешином

својим и кажњен, не отпушта, док му се не да ракије да се напије, и док му се не да да што поједе.

На овај начин владања старешинског, кулук, који је народ њима, макар по који пут и нешто више чинити морао, ми држимо за праведан, и мислимо да се не може за њих казати, да су они од народа све насилно узимали и ограбљавали га, као што је Родофиникин главнокомандујућима, оцрњавајући српске старешине, достављао.* Од народа, т. ј., од појединих људи домаћина, старешине, баш и да су имале вољу да грабе и његову му самосопственост отимају, нису имале шта отимати, јербо је сав народ ограбљен био од јаничара и њихових сејмена Арнаута.

Грабили су на сву меру, али који, и кад? Грабили су и у време Карађорђево, ми не ћемо да прећутимо: Младен, Милоје, Милан, Јаков Ненадовић, Петар Добрињац, Стефан Синђелић у Ресави, а доцније и сам Хајдук-Вељко. Ми смо, о грабежима ових људи, говорили при описивању скупштине на концу 1805. године, коју је Карађорђе са Советом у Смедереву држао, али опет зато не ћемо пропустити и овде неку проговорити.Ови су људи турска непокретна добра самовласно заузимали, или су, кад су ова оглашена да ћеду се лицитандо продавати, наредбе чинили да се нико не усуди на лицитацији надметати, при којима су и они сами присуствовали, и тиме личношћу својом свакога устручавали да се не надмеће, те тако су их они опет, по што за што, заузимали, на штету касе народне, и на незадовољство народа. Но кроме тога, ови људи нису се устручавали и удржавали и јавне саблазни чинити, и тиме не само народне ране позлеђивати, које су им иноверци Турци причињавали, него су и народно благонравије и целомудрије тровали. И у овом последњем поступању највише су се одликовали: Миленко, Милан, Вуле Илић смедеревски командант, Хајдук-Вељко, Милоје и Добрињац. Ми-

* „Военный Сборникъ" за 1864. год. № 7. страна 40., и тај исти „Сборникъ" № 9. страна 5.

Работом (кулуком) од народа, што је дејствително народ и тиштало, као што смо и мало више казали, ползовале су се, без изјатија, све старешине. Без ове работе, покрај свега другог што је један старешина имати могао, не би се имао чим, ни већи ни мањи, према неопходној потреби, као старешина издржавати. Народ, премда су сад судови по свима нахијама поиспостављани били, у дела којих војводама је забрањено било мешати се, опет је у својој потреби, у место да иде суду, старешинама на тужбу ишао, к њима се понајвише стицао и од њих је тражио да им невољу извиде и правду поделе Често пута људи су из народа ишли на тужбу један противу другог и самом Карађорђу, тражећи правицу, и мимоилазећи све друге власти, које су им и ближе и надлежне биле. Народ није ово чинио зато што се није хтео повиновати урећенијама и надлежној својој власти, него по његовом осећању и по поњатију о власти. Он је држао да само они људи, који предводе војску, који управљају ратом и оружјем и који су се прочули у земљи јунаштвом, па, гдекад, и самовољом, имају више власти и начина његовој тужби и потраживању за доста учинити, него голотрбе судије, за које су држали, као што је поготову тако јошт у самоме делу и било, да под влијанијем старешина стоје. Стицајући се овако народ око својих старешина поради разних потреба својих, он је, осим потраживања помоћи и правице, изгледао, да у кући свога старешине, по општем земаљском гостољубија обичају, ма да није он старешини своме као гост, него као тужитељ, или оптужени дошао, нађе и што појести, и по чашу ракије попити, па ако је и на коњу дојахао, да и њему сена и зоби из амбара старешинског добити може, по чему, софре, у старешинским кућама, никад се нису ни пребирале. Тако се исто чинило и упражњавало и у дому Карађорђевом. Ми смо имали прилику видити својим очима, како се и кривац, почем је старешином

својим и кажњен, не отпушта, док му се не да ракије да се напије, и док му се не да да што поједе.

На овај начин владања старешинског, кулук, који је народ њима, макар по који пут и нешто више чинити морао, ми држимо за праведан, и мислимо да се не може за њих казати, да су они од народа све насилно узимали и ограбљавали га, као што је Родофиникин главнокомандујућима, оцрњавајући српске старешине, достављао.* Од народа, т. ј., од појединих људи домаћина, старешине, баш и да су имале вољу да грабе и његову му самосопственост отимају, нису имале шта отимати, јербо је сав народ ограбљен био од јаничара и њихових сејмена Арнаута.

Грабили су на сву меру, али који, и кад? Грабили су и у време Карађорђево, ми не ћемо да прећутимо: Младен, Милоје, Милан, Јаков Ненадовић, Петар Добрињац, Стефан Синђелић у Ресави, а доцније и сам Хајдук-Вељко. Ми смо, о грабежима ових људи, говорили при описивању скупштине на концу 1805. године, коју је Карађорђе са Советом у Смедереву држао, али опет зато не ћемо пропустити и овде неку проговорити. Ови су људи турска непокретна добра самовласно заузимали, или су, кад су ова оглашена да ћеду се лицитандо продавати, наредбе чинили да се нико не усуди на лицитацији надметати, при којима су и они сами присуствовали, и тиме личношћу својом свакога устручавали да се не надмеће, те тако су их они опет, по што за што, заузимали, на штету касе народне, и на незадовољство народа. Но кроме тога, ови људи нису се устручавали и удржавали и јавне саблазни чинити, и тиме не само народне ране позлеђивати, које су им иноверци Турци причињавали, него су и народно благонравије и целомудрије тровали. И у овом последњем поступању највише су се одликовали: Миленко, Милан, Вуле Илић смедеревски командант, Хајдук-Вељко, Милоје и Добрињац. Ми-

* „Военный Сборникъ" за 1864. год. № 7. страна 40., и тај исти „Сборникъ" № 9. страна 5.

ленко је већ до тога безобразлука дошао био, да је цео хор нимфи одржавао. Ове су му биле чибугџије, кафеџије и камердинери. Он је неколико својих момака само зато поубијао, што је погдекад спазио, да се је који, на какову његову нимфу, умилно осмехнуо. Нама је казивао Пера Попов, бивши 1841. године началник окружја смедеревског, како је Миленко, долазећи из свога села Кличевца, или и из Пореча, у Пожаревац, где су му и грађани исте вароши, и ђаци са учитељима на причек излазили, свагда са двема девојкама, у карети долазио, и с њима, ни мало не стидаћи се народа, пред овим из речене карете излазио у свој стан.

Да ли су се, у нахији пожаревачкој, могли људи или народ, побунити, поред оваког крајње безобразног и саблазнителног поступања њиховог главног старешине, њега ради, кад је он 1811. године, кроз ову нахију пропраћан, морао из Србије отићи, као што нам је Вук Караџић у „Грађи за историју“ на страни 47. и у „Правителствующем Совѣту“ на страни 57. описао. На Хајдук-Вељка, 1809. године, на скупштини у Хасан-пашиној Паланки и у Београду, млогобројне су тужбе дошле Карађорђу и Совету због његовог већ претераног насиља према женском полу у нахијама: црноречкој, гургусовачкој (књажевачкој) и сврљик-бањској, и он, увидивши да ћеду га рђава следства постићи, јошт док није био узет на суд, са својих 50—60 бећара коњаника, побегао је из Београда Миленку у Пореч, који, никако није ни био на предупоменутој скупштини, већ се приуготовљавао на јавно отказивање зависности своје према Карађорђу и Совету. Стефан Синђелић, у Ресави, чинио је народу, у сваком смотренију, млогобројна зла, зато су се његове команде војници, ове 1808. године, противу њега и побунили у Делиграду, и тужбу Карађорђу у Тополу послали. Антоније Пљакић имао је гробље у шарампову, у Карановцу, око куће, у којој је седио, од укопаних људи, које је он поубијао, кад му је, од пића, крв на очи

наседала. Младен је истина сасвим чист био од порока саблазнитељних, али му је све мало било што је имао, и при том, био је доста пута несрећно упоран и здраво непревијан. Но зато, морамо признати, у Београду је једини његов конак свакому, и богату и сиромаху, а особито страним гостима свагда отворен био. У његовом мутваку и у пекарници, која је само за његов конак сваки дан по 100 ока хлеба пекла, сваки је сиромах, и хлебом и смоком, до изобиља нахрањен бити могао. Ми смо, у конаку Младеновом, више пута виђали Родофиникина, 1807. године, на части, а једанпут видили смо и њега и Недобу, опет код Младена, пијане до беспамјатства. Недоба је, играче и играчице у колу, све једнако песницом иза врата ударао; а Радофиникин најпосле, између свега другог, поотимао је од цигана свирача све њихове скрипке, (чеманета, виолине) па их је о патос на ћошки излупао, и ногама у мрве претворио, и зато им свакоме по два дуката дао да нове скрипке купе. Па зато нико од Срба, ни од њихових старешина, ни Родофиникина, ни Недобу, не назва пијаницама, као што је Родофиникин, по доброти срца и душе, и по изображености својој, српске поглаваре назвао, и главнокомандујућем их тако лажно описао. *)

Ми смо у предишавшој књиги напоменули да су два увредитељна за Родофиникина догађаја, због, управо грубе и дивље наразборитости и непромишљености, учинила се. Први смо од ових у предупоменутој книги, као збивши се на измаку 1807., а други ћемо да изведемо овде на видик, као догађај збивши се у почетку ове 1808. године, на измаку Фебруара месеца.

Кад је Родофиникин дошао у Србију, како смо га ми онда видили, могао је бити човек од 40 година. Он је био сасвим и физиономије и фарбе грчке, пониског раста, доста обао и савршено здрав, а живио је, за све време његовог пребивања у Србији, у потпуном смислу господ-

* „Военный Сборникъ" за 1864. год., бр. 7, страна 41.

ски. При оваком његовом потпуном здрављу и повољном живљењу, наравно је да је он морао и нагон природе своје задовољавати. За ово задовољство он је прибавио једну младу лепу Туркињу, која је била већ и покрстила се, и која, од рода, никог другог није имала, до стару своју мајку. Њих је обадве, Родофиникин изван његовог конака, у особитој кући врло лепо издржавао. Стефан Живковић трговац дозна за ову лепу младу покрштеницу, и здраво почне настојавати да и њу, у хор својих нимфи, примами. Он ништа није пропустио учинити што би к томе, за постижење његове цељи, у ползу послужити могло. За таково што он је и способ имао, јер је богат био; али она, имајући Родофиникина, презрела је све премаме Живковићеве, па и саме претње и грожења његова, и због тога се Живковић на њу опизми, па, по његовом зело несташном карактеру и пакости, почне и промишљати како да јој доскочи и да јој се освети.

Живковић је знао и за догађај између Родофиникина и Младена због срне; знао је и то, да је Родофиникин не само свако саобраћање са Младеном прекинуо, него да је готово и непомиримо на њега омрзао. Живковић сад једно за осветити се оној, која је све његове премаме, понуде, обећања па и саме претње презрела, а друго, за утврдити и извести мрзост Родофиникинову противу Младена, на кога је и сам Живковић гадно мрзио, на највиши степен, знајући да Младен на све похотљиве људе, без разлике, страсно мрзи и ненавиди их, дође код Младена и каже му не оно за чим је он чезнуо, већ: како се налази у вароши једна млада покрштеница, код које Родофиникин долази, и која, осим тога што се таким поступком Родофиникиновим бешчести Русија, по вароши, у млогим кућама и турским и покрштеничким, распростире којекакве речи на штету нашу, као: да ће Турци опет Србијом завладати и у Београд доћи, па и господарима над рајом бити као што су и пре били, додавши, да та покрштеница никако те речи и такве гласове не расипље

из своје главе и по сопственом знању и мишљењу, него да таково што, њојзи, сам Родофиникин доказује, а из тога се лако увидити може на што се иде и шта се с тим хоће.

Младен, коме је наразлучност Родофиникинова са Леонтијем митрополитом већ бола очи, као и свима другима, који су паклену душу Леонтијеву познавали, у ни у чем јошт неутврђеном стању Србије лако је могао, имајући на памети пословицу српску „кога су гује уједале тај се и гуштера боји“, оваково казивање Живковићево и за истинито примити, не знајући друге адске његове умишљаје; али при свему томе он се с ћутањем са Живковићем растао, и овај то Младеново ћутање за одобрење у оном, што је он смислио да учини, прими. Живковић како се сад растане с Младеном и у свој се конак поврати, он одмах двојици из својих оруженосаца, којима се могао поверити, препоручи: да наступајуће ноћи оду у познату им кућу, да насилним начином у њу уђу и да закољу његову примамљеницу, научивши их, да после свршења тога, крајње нечовечног и богомрског дела, одмах по вароши, кафанама и механама распростиру глас, да је та љубазница Родофиникинова, по заповести Младеновој, убијена. Но Живковићеви џелати нису се задовољили са једним убиством, они су и ћерку и мајку заклали! па су онда и оно друго, како им је њихов ага препоручио, испунили.*)

Да је Родофиникин, особито овим последњим догађајем, до живца био дирнут, о томе, по умесности, не може бити никакве сумње, и ми зато, у оправдање Младеново,

* Ми смо за оба ова догађаја чули и самога Младена преповедати овако, као што смо описали, у Бесарабији, у Хотину, 1815. године; а овако нам је исто потврдио, 1852. године, и Стеван Филиповић, пенсионирани члан суда овоокружног, који је, у оно време, био код Младена писар по части управе града београдског, будући је Младен био тада и члан Совета, и командант градски.

немамо шта рећи; али не можемо, њега самог, због оваких, премда здраво сурових и нечовечних поступака, ни осудити, јер се ту уплео Живковић као она анатема, претворена у змију, између Адама и Еве. А особито кад би се строго правично судило о поступцима ових људи, који су — као што је и сам Карађорђе у једном усменом разговору са Родофиникином, после ових догађајева, кад је он био при изгледању и очекивању на удовлетворење од стране Карађорђеве, њему признао, — кријући се од Турака, родили се и одрасли у дубоким планинама, чувајући свиње и козе и пасући по 10—20 оваца, није се могла захтевати никаква добросмислена вежљивост икакав политички етикет, ма да то обоје нимало није могло устручити и смести те људе, устанак противу Турака подићи, градове освојити, млоге победе славне одржати и земљу једну од четиристогодишњег претешког јарма турског, ослободити.

Родофиникин је, као што смо и мало више навели, јамачно очекивао удовлетворење, али да само собом дође без да се он Карађорђу тужи, али је Карађорђе, по видимом, то пропустио учинити, и Родофиникин, после овог другог догађаја наком годину дана, такође, не у правом смислу тужбе за увреду личности његовој, већ описујући главнокомандујућему као да се је у Србији неко волненије догодило, вели: „По одласку депутата у главну квартиру. [Ови су депутати били: Павле Поповић члан Совета, Јанићије Ђурић секретар Карађорђев и Иван Југовић секретар советски, а отишли су у главну квартиру руску у самом почетку 1809. године.] произишла је у Србији нека промена. Узбуђено Младеном раздражење противу руског агента почело се помало стишавати. Родофиникин, у прво време волнења, држао је да је његово положење у Београду сасвим у опасности, и зато је он смислио био сву своју преписку, са главнокомандујућим, спалити, и из Србије отићи у Влашку, у Краљево, па,

као агент руски за Србију, тамо пребивати, него кад се је мало боље промислио, одустао је од те намере!!!*

Да је Родофиникин, особито после следовања нанешене му више наведене две увреде, све, што му је Леонтије казао, и како је он Карађорђа и друге старешине њему описао и оцрнио, веровао, то сва донесенија његова главнокомандујућима сведоче; јер ни једног донесенија његовог нема, у коме он није под разним, њим и његовим другаром Леонтијем измишљеним лажним, пакосним и небившим сплетњама, на све старешине српске, а нарочито на Младена, најцрње погрде представљао. О овом последњем, уплетајући и Милоја, а овај био чак у трећем степену старешина, радио је да га и из Србије сасвим истера, од чега и самог Карађорђа није штедио. Он је Карађорђа описао да је бескарактеран, неизображен, суров, бесан, свиреп, жесток, несит, грабљив, отимач, лакомислен, поводљив, непостојан, ништа непредузимателан ако га други на што не наведе, да је пијаница, да га сваки може само са чашом ракије, ако му је пружи, на своју руку задобити, и да ни о чем другом и не мисли него о пређашњем свом начину живљења, т. ј. хајдуковању.

Ми не ћемо у свему правдати и прати Карађорђа. Он је био истина доста нагао, жесток, а доста пута и свиреп, јер је он и сам пред народом, кад му је изјавио да њега хоће за врховног старешину и за предводитеља устанка, рекао да је он „зао и љут, па хоће одмах да убије“ и народ му је на то одговорио: „А што велиш да си љут и зао, па хоћеш одмах да убијеш, баш такови сад и треба“.

А ево како и руски мајор по инџинирној части, послани у Србију барон Дибић, о Карађорђу, и онима у опште, који су га код главнокомандујућих опадали, описујући га најцрњим бојама, говори: „Облик Карађорђев пока-

* „Военный Сборникъ“ за 1865. годину № 8. на страни 13.

зује узвишену величину душе његове; и сваки, који га само сасвим осудити не мисли, који на опстојатељства, време, положеније човека, на немогућност бољег у његовим прошлим годинама воспитанија, и на све што отуда произилазити мора, призрење не ће да има, тај ће заиста ону величину, постојанство, и прави мужески и сами владатељски дух познати и у самим онима делима, којима су људи, с једне само стране ствар узимајући, њега умаљавати и понизити прилику тражили. Ка клеветама, које су на Ђорђа Петровића узношене, принадлежи и то да је свиреп. У оно време, кад земља никаквог Устава имала није, него је у њему сва снага и воља целог неустројеног и непросвештеног народа сојужена бити морала, у оно време била је дужност, којом је целој општини обвезан био, са безусловном строгошћу поступати. Он је спрема самога себе строг био, он није могао спрам других благ и мекан бити. Колико је пута и у оно време подла страшљивост њему умишљаје убиства и гоненија приписивала, која се никада доказати нису могла. Колико пута нису они, које је совест сопствене кривице мучила, к бегању принудила, износили, да су гоњени и са животом несигурни; а где су та доказатељства?«

Ми смо више него уверени да је тек само са оnаким својствама Карађорђе, у оно време, и у оним околностима, могао произвести оно велико предузеће, ослобођење Србије испод четворовековог претешког јарма турског. Велики је дух ту потребан био, безгранично прегоревање самога себе и железна рука, а ово је, у пуној мери, у Карађорђу сојужено било. Па зар су то били изображени и с чистом совешћу људи, који су онако на Карађорђа лагали и црнила га у својим донесенијама, као што је Родофиникин тако радио, ни најмање, по пакосном својству срца и душе своје, не узимајући на ум, да он, из освете према појединим поглаварима поступајући овако, не само Карађорђу, који је неразлучан био са судбином Србије и народа српског, него целој општој

српској ствари ненакнадими вред, па и саму конечну пропаст, као што ју је Србија, 1813. године, и искусила, с намером спрема. Да су следства, оваких црних и паклених донесенија Родофиникинових главнокомандујућима, у кога су ови последњи потпуну веру имали, безмерно, за општу ствар Србије и народа српског, зловредна била, ми ћемо, у описанију догађајева у следујућој, 1809-ој години, доказе показати.

У трајању, у речи стојећег примирја, у времену којега је и Совет народни, у договору са Карађорђем и са одобрењем његовим, раширујући круг делања свога, све више описано отпочео радити и уређивати, са одобрењем Совета и Карађорђа, отворена је и Велика Школа у Београду, за значење и важност које, и Вук Караџић у „Грађи за историју“ 1828. године печатаној, на страни 12. вели: „Мале се школе у Београду умноже, особито за покрштену Турад, и подигне се *Велика Школа,* какове Срби пре нигда нису имали (нити је данас где имају)“. [За чудо је да је Вук оваку строгу истину усудио се изрећи, јер је сушта истина, да је, за времена Карађорђева и овака школа, четврте године његове владе, у времену беспрестаног ратовања, завела се; а у време друге владе, у мирно време, при редовном свакогодишњем узимању порезе од народа, следовательно и при несравњено изобилнијим средствима према онима, која су се у време Карађорђево имати могла, једва се је, 15-те године, гимназија појавила!]

Познати нам Иван Југовић, који је после смрти Боже Грујовића, овога место секретарско у Совету заступио, на кога је Родофиникин одмах, како је дошао у Србију, почео врчати, чему је и Гагић, повративши се из Влашке у Србију, јошт више допринео, и који је, по ненависти и интриги Родофиникиновој, из службе искључен, начео је промишљати како ће он, и на други начин, полезан учинити се земљи, којој је срцем и душом, ма и по највишу цену свога бића, да јој научна знања своја, у најпро-

странијем смислу, на жертву принесе, привржен био, због чега је и млого неповољства, да и сама гоненија, донепријатеља својих претрпео, који су му зато и непријатељовали, што је он све њих, у свему научном, добром и патриотичном надвишавао, и у том и таковом његовом промишљању он смисли отворити школу, и у њој, колико се у првом почетку дало буде, отпочети предавати више науке, са строгим призрењем у избору ових на самосушту потребу земаљску, па и ту школу назвати „Великом Школом."

Ову своју намеру сообшти Југовић Младену, с којим се је он највише и сообштавао, због чега је од свију, који су на Младена мрзили, па највише од митрополита Леонтија и Родофиникина и ненавиђен, и гоњен био. Младен не само што ову намеру Југовићеву пригрли, него ју он, од своје стране и Совета, и Карађорђу представи, а овај не само што једну тако узвишену и патриотичну намеру Југовићеву одобри, него одмах нареди да се и једна од турских кућа њему, за ту цел сходна, у којој ће и сам моћи обитавати, уступи, и ако би у тој кући требало што и оправити, да Совет нареди да се оправи; а уједно одреди му и 160 дук. плате, и достаточно количество дрва за огрев.

Кад се је све ово овако уредило, и кад је и кућа за школу извесна, и трошком из касе народне оправљена била са свим што је потребно било, онда Југовић учини Совету представљење да се, из свију крајева Србије, синови српски, без сваког призрења на званије и стање материјално њихових родитеља, у ову школу позову, но само такови који већ поприлично знаду читати, писати и рачунати, како ће се, с 1-вим септембром ове, 1808. године, предавања науке отпочети моћи.

Први ђаци, који су се у ову школу искупили, били су: синови Миленкови, Милан и Иван, и пасторак његов, Николче Карапанџић; Алекса син Карађорђев; Ђока Протић син Јове Протића советника; Стојан Ненадовић из

села Кличевца нахије пожаревачке; Вук Стефановић, доцније Караџић; Павле Поповић из села Жабара нахије крагујевачке — кога смо „житељем“ називали — рођени синовац онога калуђера Мате, кога су дахије, у самом почетку устанка Карађорђевог, овоме, јошт са четворицом Турака у Тополу послали, да га понуди да се умири, и да народ узбуњени распусти; Гаврило Поповић из села Баурића нахије соколске; Макса Ранковић и Радован Дољанчевић из села Остружнице нахије београдске; Стефан Новаковић из села Азање нахије смедеревске; неки Арса, кога су звали „Албанез,“ али тога не знамо откуда је био, и он је пре времена оставио школу и некуд отишао, мал' да није био однекуд из Старе Србије, па зато је од дружине и прозван „Албанезом“; Милоје Божић из села Чумића нахије крагујевачке; Јефрем Ненадовић син Јаковљев и Сима Ненадовић синовац Јаковљев; Јовица Миловановић синовац Младенов; Ђука Марковић син кнеза Илије Марковића советника; Милосав Здравковић син Милије Здравковића советника и Илија Чарапић син, погинувшег под Београдом, знаменитог војводе Васе Чарапића. И ја сам, који ово пишем, јошт с неколицином, био питомац ове Велике Школе, но само ја сам у њу ушао у другом полгодију, и по томе, при свему томе што ми је остављено било на вољу, по истеченију прве школске године, са више наведеним првим колом ђака поступити у другу класу, изнова решио се остати за целу годину у првој класи, да могу и она предавања чути, која су у првом полгодишту предавана била, и која ја нисам из уста надлежног професора чуо.

У првој години школској, почињући од Септембра ове 1808. године, Југовић је само историју свемирну, коју је имао преведену, од створења света па до разделења цркве, на источну и западну, почео предавати, и уз њу учио је ђаке своје читати и писати немачки и рачунати. Он је како у предавању историје, коју је спроводио са

картама од старога света, тако и у рачунању, особито знање и вештину имао, морао је у прсте знати геометрију, алгебру и вишу математику. Но он је све ово радио и у професорском звању остао до дочетка 1809. године, а тада га је правитељство Карађорђево опет за главног секретара у Совет узело, а потом, и то у почетку Марта више поменуте године, са Павлом Поповићем советником, и Јанићијем секретаром Карађорђевим, у главну руску квартиру у Влашку отишао као депутат, а његово место у школи, заступио је Миљко Радонић, који је одмах с почетком Марта, уредио и другу класу.

У првој овој, Велике Школе, години, почињући од Септембра ове 1808., Југовић је, као што смо и мало више напоменули, читао, и толковао ђацима својима само светску историју, коју је он, с немачког језика, од створења света па до разделења цркве, и превео; али, по ишчитању, он је или сам или преко кога од ђака, оно исто што је које јутро прочитао, ђацима и диктирао, а они су, сваки за себе, морали писати. Он је прибавио и старога света карте, те је с њима, своја исторична предавања спроводио. Поред историје он је отпочео учити ђаке своје и читати и писати немачки, и рачунати. Он је, као што је и мало више речено, јамачно, врло добро разумевао геометрију, алгебру и у опште математику, па зато је, како у предавању историје и немачком читању и писању, тако и у предавању рачуна врло вешт, и особито, за ђаке, поњатан био. Он је одмах, са трошком од своје мале плате, почео издржавати и два сиромашна ђака: Стојана Ненадовића из Кличевца, и Гаврила Поповића из Баурића, а чини нам се, да је и на Вука трошио. Он је и велики број својих књига, српских и руских, својим ђацима предао, да их побуди к читању, и да на то, слободно време од науке с ползом проводити могу.

У почетку 1809. године, правитељство српско опет узме Југовића у Совет за првог секретара, а Михаило Грујовић остане за другог. На место пак Југовића, у школи, постављен буде Миљко Радонић. Овај, како је дошао у школу, будући се и ђака с почетком друге године школске приумложило, међу којима сам и ја, који ово пишем, био, морао је, у једној истој соби, где је досадања прва класа била, и другу, која је сад постала првом, установити. У другој класи Радонић је продужио Југовићева предавања како у историји, тако и у немачком читању и писању, и рачунању, а оно што је Југовић у првом полгодију школском, с првим ђацима довршио, то је Радонић такође, сад у овој млађој класи, отпочео предавати по оном истом начину, који је Југовићем за онда смишљен, и кога се је он, за своје време, и придржавао.

Оним првим ђацима, који су сад сачињавали другу класу, уз читање и писање у немачком језику, почео је Радонић предавати и толковати немачку граматику. Већина оних првих ђака већ се тако у читању и писању немачком, па и у самом разумевању језика немачког успособила, да су већ отпочињали склањати како суштествитељна имена, тако и глаголе; они су већ познавали части слова и глаголе, били они правилни, или неправилни. Они су изучавали на немачком језику, наизуст, разговоре из речника, а и Радонић им је сочињавао разнееститке на истом немачком језику, које су такође ђаци морали преписивати и напамет изучавати.

Пропаст каменичка како је цео опстанак Србије у опасност довела, и, тако рећи, до самог темеља потресла, тако је и опстанак Велике Школе. Сви се ђаци, не дочекавши ни свршетка школске године, ни испита, морадоше разићи и отићи сваки на свој крај, и своме дому. Већ се мишљаше да више не ће ни бити Велике Школе. Но она је, после само малог стишања болова од рана каменичких, опет не само у продужењу свога оп-

станка остала, него се је и с новим силама живота раширила.

Јошт пре него што је каменичка несрећа Србију постигла, већ се увидило да је кућа, у којој је Југовић ову Велику Школу отворио, и у којој је и сам, здраво утешњен, обитавао, како се је сад до 40 ђака умложило, за школу, која је већ у две класе расположена, непријемљивом, по таком броју ђака, учинила се, а особито и зато: што је намера Југовићева, а доцније, по Југовићу, и Радонићева била јошт коју класу осим ових двеју завести. Зато Радонић, при помоћи Југовићевој, учини представљење Совету да се друга каква из турских кућа, која јошт није продата, и у којој би више препрата — соба — било, да би се и ови садањи, а и други ђаци, који би, могуће, придошли, без утешњења сместити могли. Совет и сам уверен будући да је истина онако као што му се представља, одмах одобри да се друга кућа за Велику Школу определи, а она прва да остане Југовићу, ваљда у награду, за његово сопствено обитавање.

Ова друга кућа потрефила се баш близу оне прве, и то одмах до ње, само преко сокака с доње стране. Обадве ове куће јошт и данас постоје. Прву је откупио од Турака бивши књаз Александер Карађорђевић 1841. године, кад је био ађутант при књазу Михаилу Обреновићу, и кад му је каса народна 1500 дук., на ту куповину, поклонила; а другу је такође од Турака откупио овдашњи трговац, Никола Кутула. Ове су обе куће јошт и до данас задржале онај први, пређашњи крој спољашњи. Ова друга кућа садржавала је, у обнимању своме, осам соба, али је прилично орабаћена била, но Совет, како ју је определио, одмах је и наредбу учинио да се, о трошку народном, угодно и оправи. Кућа ова била је двокатна, и као што смо рекли, имала је осам соба, три у доњем кату, а пет у горњем. Сад су у доњем кату установљена и смештена била три разреда нормалне школе, а у горњем кату три собе наре-

ђене су биле за три класе Велике Школе, само што трећа класа, сад још, није могла удејствовати се. У двема другим собама седила су, за сад, оба професора, а доцније седио је, по старешинству, само најстарије класе професор. Поред ових осам соба доградила се јошт једна велика соба, у којој су, добро учећи се, сиромашни ђаци, покрај благодејанија правитељственог, и обиталиште имали.

У овом трећем полгодију ове Велике Школе, које се наставило о јесени, после каменичке пропасти, од првих ђака изостали су на свагда: Милосав Здравковић, Илија Чарапић, Вук Стефановић, поводом што му се једна нога згрчила, што се је због тога поболео, и тешко је могао ходити; Јовица Миловановић, Ђока Протић и Арса „Албанез.“ Милосав Здравковић, пошто је, Стефан Синђелић, војвода ресавски на Каменици погинуо, постављен је за војводу на место Синђелића; Илија Чарапић такође постављен је за војводу, у кнежини грочанској нахије београдске, на место погинувшег му, на Праову у Крајини, стрица, Атанасија Чарапића; Јовица Миловановић спремао се да постане зетом Карађорђевим, зато је и војводом београдским, пошто је Милоје погубљен, 1810. године, постао; Ђока Протић прихватио се трговине, а Арса „Албанез“ отишао је незнано куд. Исто је тако, у продужењу овог трећег полгодија, оставио школу и Јефрем Ненадовић, и брат његов од стрица, Сима Ненадовић. Јеврем је, у Фебруару 1810. године, оженио се, постао зет Младена Миловановића, а у почетку 1811. постао је војвода у кнежини тамнавској, нахији ваљевској, кад му је отац постао попечитељ дела унутрашњих; Сима пак готово је, после школе, беспослен живот проводио. Штета је велика што се овај млад човек, како је био пун даровитости, пун поштења, пун простосрдечија и јуначке одважности, није потпуно и изобразио.

У Марту месецу, 1810. године, оставе школу и Миленкови синови, јер им је сад отац ставио се у револу-

цијоно стање и зависимост своју према Карађорђу и Совету отказао. И они се, никако више нису у школу повратили, но зато је опет она све једнако у напредак ишла.

Радонић сад већ, у овом трећем полгодију заишавшем у 1810. годину, није могао предавања своја у обадве класе издржавати, будући да је у овом трећем полгодију, у другој класи, поред више споменутих учевних предмета, отпочео предавати и земљописаније свеопште, и настављати ђаке у сачинавању различитих писмених видова, ради упражњавања. И тако школа је принуђена била имати за прву класу особитог професора. Но при свој штедроти и потпуној наклоности правитељства за ствар, ова прва класа никако није могла снабдевана бити, у сваком смотренију, са жељеним професором. Но како му драго, опет се ишло у напредак.

Милан Обреновић, као депутат српски при главној руској квартири у Букурешту, у Септембру месецу 1810. године, умре, а његов секретар, после смрти свога господара, поврати се у Србију. Овај Миланов секретар, Лазар Војиновић, био је, у сваком смотренију, одличног карактера човек, а притом и наукама изображен. Он је свршио гимназијалне науке у Сремским Карловцима, а философију и права у Пешти. Био је здраво јак, осим свог матерњег, у латинском и немачком језику. Он је могао књигу, или што друго написано на латинском или немачком језику, читати одмах српски без да се и најмање мучио преводити. Миљко Радонић и он, не само што су били коншколери и у Карловци, и у Пешти, него су били и најпризнији другови и пријатељи и у Србији. Њих двојица, били су, чини нам се, по понашању њиховом једног према другом, више него Лаузус и Фанар. Овако честита и способна Лазара Војиновића, правитељство није могло пренебрегнути да се њиме не ползује.

Сад се, у другој школској, 1810. години, у почетку четвртог полгодија, установи у Великој Школи и трећа

класа. У ову класу за професора дође Радонић, његово пак место, у другој класи, заузме Војиновић, а у прву класу буде доведен Глиша Живановић из Шапца, који је био васпитатељ синова Луке Лазаревића шабачког команданта. Живановић је довео са собом и своја два питомца: Мићу и Кузмана, који су већ приуготовљени били за Велику Школу, за више науке, особито први, који је старији био, и који је, 1828. године, као поручик руски, под Ибрајилом у Влашкој, погинуо.

У почетку 1811. године Радонић постане попечитељ иностраних дела, а његово место, више него достојно, заузме Војиновић, а на место Војиновића у другу класу, дође из Аустрије неки Михаило Поповић, који је, кад је Србија пропала, у Карловцима, закалуђерио се и наскоро затим и архимандритом постао. Овај Поповић, кад је дошао у Србију, у пролеће 1811. године, био је човек око својих четрдесет година. Говорило се онда, да је он као трговачки калфа, већ матор будући, упустио се у изучавање виших наука. Но како му драго, он је, све што је научио и знао, управо тако темељно знао, и тако јасно и понимљиво предавати умео, да су његови ђаци, и саму сувопарну граматику немачку, тек из његових предавања и толковања, како треба понимати отпочињали. Он је и Југовићев превод свемирне историје распространио, узевши у обим њен и стару историју народа српског, дотеравши је до последњег деспота Ђурђа Смедеревца. Он је израдио за предавање и географичноштатистичну историју мађарског краљевства као суседне Србији државе, с којом је она (Србија), у сваком смотрењу, у најближем додиру, па и у самој историји својој. Он је то исто и тако за предавање у школи израдио, али у колико је само најпрече потребно било за знање младих људи, који су се приуготовљавали за најскорију и најближу послугу отечеству своме, и за шест главних држава јевропских: Русије, Енглеске, Француске, Аустрије, Пруске и Турске. Сад је Велика Школа имала, осим ста-

рога света карту, и друге најновије, особито од мало више споменутих шест главних држава, за сваку понаособ, и у опште, од свију пет части света.

Ми смо казали да је јошт Радонић отпочео израђивати свеопште земљеописаније за предавање ђацима, и већ га је предавао, али је сад Поповић и то прерадио и угодио за предавање; а Војиновић је, о наступившим феријама школским, почео, и доцније кад се је и трећа школска година отпочела, продужио радњу своју на праву државном, праву народном и судском поступку криминалном, које је све троје он, у трећој класи, у продужењу што је јошт Радонић израдио, и предавао. Сад је Војиновић, раздвојивши се само са квартиром од Радонића, по препоруци Карађорђевој, преселио се у конак овога, да са сином његовим Алексом седи, и да изближе на њега, у сваком смотренију, надзирава.

На самом измаку 1812. године, тако рећи, уочи пропасти Србије, руска свагдашња интрига противу свију научених Срба, који су из Аустрије у Србију поиздолазили били, а особито противу оних, који су у важним државним службама налазили се, чрез архимандрита, Спиридона Филиповића, о коме ћемо ми на другом месту пространију имати реч, успе, те Карађорђе откаже службу попечитељима: Југовићу и Радонићу, и главном секретару Совета Михаилу Грујовићу. У време овог догађаја јошт нико у Србији или није могао знати каква ће судбина и саму Србију постићи, или ако је који злу судбину и све Србије предвиђао, будући се јошт понека лака сенчица за опстанак појављивала, па је и надежда, за одржање, јошт млоге ласкала; али поступак овај Карађорђев, тим већма, што се је несмислено дао повести по адској интриги, ранио је непреболимо и душу и срце Војиновићево. Он је био свагда озбиљан и врло у свему умерен, и зато је савршено свагда здрав и потпуно снажан био; али при свему томе он се, наједанпут, при концу Фебруара 1812. разболи, и на свршетку Марта, на

превелику жалост свију ученика Велике Школе, преселн се у вечност. Ни једног ђака није било, који Војиновића најсрдачније није оплакао. Ја, који ове врсте пишем, говорио сам му надгробно слово, и неколико сам пута јецањем од плача загушивао се док сам, речено слово, изговорио.

После смрти Војиновићеве, за ким је Радонић неутешан остао, он је, нашавши се сад без сваког другог државног занимања, опет у Велику Школу за професора, у трећу класу, на место упокојеног Војиновића, поступио, па како је наскоро затим и Југовић, побојавши се и другог већег зла да се с њим не догоди, у Аустрију одбегао, а с њим заједно то исто и Михаило Поповић, врсни професор друге класе, учинио, то је сад и та друга класа без професора, упражњена остала, И тако сад је Глиша Живковић, иначе поштене душе човек, за невољу, из прве у другу класу премештен био; а на његово место, у прву класу, Сима Милутиновић, писар Совета, доцнији певац *Сербијанке,* постављен буде.

И тако, по смишљеном Југовићем програму, ред наука од којих су се неке одмах почеле предавати, као што смо то видили, био је следујући. Сад је већ млого лакше било него кад је Југовић ову Велику Школу отворио; јер су ђаци, из до сад већ заведених, и са бољим учитељима снабдевене треће класе нормалних школа, далеко приуготовљенији за више науке, у Велику Школу долазили, као што је така једна нормалне школе трећа класа и у Београду, с почетком 1810. године, установљена, у којој је и првоначелно читање и писање немачко почињало се. У овој трећој нормалној класи свуда, па и у Београду, осим њених ђака, морали су и ђаци из Велике Школе, у њој, црквеном пјенију приучавати се, које је, осим њеног надлежног учитеља, Јована Мијоковића, и више поменути Михаило Поповић, за време његовог бића у Србији, предавао. Он је и у овој струци

науке, сва правила црквеног пјенија знајући, велику вештину притјажавао.

У првој класи предавала се *свемирна историја* донде, докле ју је Југовић превео, *свеопште земљеописаније, рачуница, немачко читање и писање*, и почетци *граматике немачке* изучавали су се из речника немачко-српског наизуст, и кратки разговори, и поједине речи. У овој класи, приучавали су се ђаци и *крокирању*, премда, за овај посао, стручног учитеља није било,

У другој, продужавала се *свемирна историја* докле ју је Поповић распространио, а тако исто и *свеопште земљеописаније*, које се је заједно са историјом овде и свршавало. Предавала се и *географично-статистична историја Мађарског Краљевства, Царства Руског, Енглеског Краљевства, Империје Француске, Краљевства Прајског, Царства Аустријског* и *Турског. Граматика немачка* продужавала се; *упражненија у сачињавању различних видова писмених; рачуница* се продужавала и *упражненија* се чинила *у немачком језику*.

У трећој класи, у колико није могла бити свршена у другој класи: *историја географично-штатистична више именованих држава*, као и *граматика немачка*, по системи Поповићевој приуготовљена, продужавала се; и *састављање* или *сачињавање различних писмених видова*, као и *упражненија на немачком језику*, такође продужавала су се. Главно пак, у овој класи, предавало се *право народно, право државно*, и *начин суђења криминалног*.

Никаквог написаног устројства ова Велика Школа није имала. Љубав к отечеству, и потреба земаљска, написале су штатут за ову школу у глави правитељства, и у души и срцу професора. Ови нису имали одређено, по колико ће који часова на недељу, за предавање које науке имати. Они су, изјутра и по подне, у своје класе долазили, и толико сати у њима пробављали, колико је кад, и који предмет за очитање, а нарочито за истолко-

вање, задржати их неопходимо могао. Сваки дан су професори редовно, изјутра три а по подне два сата, дакле пет сати, а више и више пута, и по шест на дан, у својим класама проводили. Осим строго радних дана, Војиновић је, у недељне и друге празничне дане, после службе Божје, сам, из сопствене љубави за изображење браће, ученика својих предавао: *моралну науку*.

Плата ових професора, по старешинству и по изјашности научних предмета, које је који предавао, била је у првој класи 100, у другој 150, а у трећој 200 дук. А ђаци, безусловно били су, и ако никаквог закона школског написаног није било, расположењу својих професора потчињени. Они су, с највишим страхопочитанијем и истином љубовију према професорима својим стојали.

Осим слушања више описаних наука, ђаци су Велике Школе морали учити се и *фехтовању* са сабљама, и *егзерциру са пушкама*. Ова оба оружја дало им је правитељство, из војених арсенала града београдског, на свагдашње њихово употреблење. С првим, обучавао их је, коњаника београдских капетан, Петар Ђурковић; а у другом, један официр и два наредника руског нишлотског полка, докле је овај у Србији налазио се.

Примери из свемирне историје, врло су здраво дејствовали на млађани дух, срце и душу ђака Велике Школе. Они никад, без великог усхићења, нису могли говорити о атињану Аристиду, Темистоклу и о, тако рећи, освећеном Сократу, и законодавцу атинском, Солуну; о шпартанском Ликургу и јунаку Леониди; о тивском Епаминонди, и о римљанима: Регулесу, Катону, Муцији Сцеволи и о другима, који су, више свега, живили само за то, да се жертвују за отечесто и род свој, већ су били један другоме и ова имена понадевали.

Ах! па зар је Србија морала пасти, у којој су се оваки синови потхрањивали да је служе, и да сење ради жертвују?

У Августу месецу, по свршетку испита, 1812. године, изишли су из ове школе, по савршењу више описаних наука, седам ђака у државну службу, и то: Стојан Ненадовић послан је Карађорђу у Тополу, у његову канцеларију за писара; Стефан Новаковић у советску канцеларију за писара; Максим Ранковић и Лаза Поповић у Магистрат Београдски за писаре; Радован Дољанчевић и Павле Поповић у Велики Народни Суд за писаре, и Гаврило Поповић послан је, у први мах, за ђумругџију на Дрини, на Шетачку Аду, а после је, и то у 1813. години, опредељен за писмоводитеља Младену Миловановићу, кад је овај наименован и постављен за главнокомандујућег над српским војскама на страни Уруменлије.

Ми не можемо да не предамо у скрижала историје јошт једну вишу школу, која је шесте године, Карађорђеве владе, постала, и које је виновник: блаженопочивши, свога времена просветитељ рода, Доситије Обрадовић.

До доласка Родофиникиновог у Србију, старац Доситије седио је у конаку Карађорђевом у Београду, имајући под својим надзирањем и настављањем Алексу, сина Карађорђевог, уживајући поред тога и све угодности и потребе жизнене заједно са својим питомцем. А кад Родофиникин дође у Србију, у Београд, онда он приволи старца Доситија да се заједно с његовим питомцем к њему, у његов конак пресели, јер овај тако простран, и с многим препратама обилан је био, да је стотину душа, врло комотно у њему сместити се, и живити могло.

Родофиникин је, као што нам „Военный Сборникъ“ за 1864. годину у № 8. на страни 238. каже, приволио старца Доситија, да са његовим питомцем заједно, пресели се њему у његов конак зато, да одржи влијаније своје над Карађорђем и после смрти Петра Чардаклије, који је расположен био за Русију, искрено предан свом народу и љубимац био Карађорђев — из којих речи јасно се увиђа, као да Родофиникин никад није могао ни имати сам непосредственог влијанија над Карађорђом и по томе,

само по себи разуме се, да Карађорђе никад није могао бити у одношенијама својима, према Родофиникину, искрен. Овако је Родофиникин, у свом писму, под 17. фебруаром ове 1808. године, и главнокомандујућем, књазу Прозоровском, доставио. Но како су донесанија његова, и пре овог и после овог, сва, о карактеру главе српске, о Совету српском, о поглаварима, о међусобним одношенијама њиховим и о збићима у Србији, не само здраво претерана, но, по највећој части, митрополитом Леонтијем смишљана, а Родофиникином концептирана, лажна; то је Радофиникин, знајући шта ради, наравно и могао искреност Карађорђеву према њему у сумњу доводити. Али то није тако постојало, а да није тако постојало, о томе нас уверавају факта, и сопствена донесенија Родофиникинова главнокомандујућима, у којима је он без престанка, Младена и Југовића, за камен преткновења своме делању, поступцима и намерама у Србији, главнокомандујућима представљао, а Карађорђа је најцрњим бојама описивао, као да је он: свиреп, бескарактеран, жесток, неизображен, суров, бесан, несит, грабљив, отимач, лакомислен, поводљив, непостојан, ништа непредузиматељан докле га ко други на што не наведе, да је пијаница и да ни о чем другом никад и не мисли, него о пређашњем свом занимању (хајдуковању).

Ми не ћемо, у свему, правдати и прати Карађорђа. Он је био нагао, жесток, а доста пута и свиреп. Он је и сам признао пред народом, који га је изабрао за врховног старешину и предводитеља устанка, да је такав, и можда без таквих својства у предузећу оном, које је он смислио, отпочео и произвео, не би ништа ни учинити могао. Можда је само такав баш за оно предузеће непремено и потребан био. То је народ најбоље знао и разумевао, па зато је Карађорђу, кад се он одговорио да се не може старешинства над народом примити због тога, што је љут и жесток, па хоће сваког који га не

хтедне слушати да убије, одговорио: да му је баш такав и с тима својствима и потребан предводитељ.

Је ли дакле имао право Родофиникин онако црнити Карађорђа пред главнокомандујућима? Карађорђа, који је испод четиривечног горког сна пробудио Србе и за собом их повео на ослобођење испод претешког јарма азијатских варвара; који је Србију не само, јошт докле га није политика у своје замке замрсила, ослободио од Турака и из ње их са свим истерао, него који их је већ и тако застрашио био, да је могао, при мало бољим средствима и поузданијој помоћи, далеко већма поразати их у срцу њиховом, као што је он то, следујуће 1809. године, и самим делом показао, него сви високо изображени главнокомандујући, осим Кутузова, које је Русија од 1806. па до 1811. године, у рату противу Турака, с најбољим и најобилнијим средствима, имала; који је итисно и у најпотпунијем смислу љубио свој род; који је таковој и тој љубави на жертву принео оца свог! који је љубећи свој род, и зато не допуштајући да му се икаква неправда и увреда чини било од кога му драго, жертвовао брата рођенога! који је све муке и све претешке терете под турским игом заједно с народом подносио, који је и у устанку противу злих и бесних угњетатеља народних, све сам собом предњачећи, претешке труде и неимоверне незгоде, не имајући ни с које стране верне помоћи, с највишим самопрегоревањем подносио, и за кога и иноверци, не познавајући га лично, но само смерајући на велика дела његова, при свом шепртљењу и Вуковом да, с намером, Карађорђа и дела његова затмије, кажу: да је он представитељ идеје ослобођења свега Хришћанства испод несносног јарма турског; да је он заслужио достојно називати се верховним вождом народа српског и да име његово не може никад предано бити заборавности, јер је он у потпуном смислу био глава народа српског, и не само што га је од турског ига осло-

бодио, него му је одмах, у другој години устанка његовог, и темељ народном прављенију поставио!

Родофиникин, у више наведеном писму свом главнокомандујућем, лаже, да је морао, ако је имао потребу да код Карађорђа у чему успе, или просто да кажемо као и он што вели: да задржи своје влијаније над Карађорђем, на кога од приближених њему дејствовати, па да је тога ради, пошто је капетан Петар Чардаклија умро, он, јермонаха Доситија, с његовим питомцем к себи у конак његов приволио прећи, и да је по томе Карађорђе, кад год је у Београд дошао, сваки дан, ради виђења са сином својим долазећи у конак Родофиникинов, и са овим се састајао и на само се (Родофиникин) с њиме имао прилику, које-о-чему, разговарати.

Није имао потребу Родофиникин ово чинити, јер је савршено извесно, као што то и сам он није могао пропустити а да главнокомандујућему не достави, да је Карађорђе у свима озбиљним догађајима, који су засецали у будућност Србије, њему се, заједно са Советом народним, предавао, и по његовом се совету, у свима таквим догађајима, понашао, као н. п.: 1.) у делу понуде Портине, при концу 1807. године, о умирењу Срба с њом, као што се то видити може у „Военном Сборнику“ за 1864. г. № 7. на страни 37., 38., 39. и 40.; 2.) у делу понуде покровитељства аустријског, које се догодило у овој 1808. години, о коме ћемо ми пространије, кад на реду буде, говорити, као што се и ово у више споменутом „Сборнику“, № 8. на страни 248., 249., 250., 251., 252., 253., 254., 255., и 256., видити може; 3.) у усменим разговорима Карађорђевим с њим (Родофиникином) из којих, разве ко не ће да увиди, или, који из пакосне надмености према свему простодушном, нарочито хоће да окриви и да осуди, такав само не може најбезазленију искреност Карађорђеву према Родофиникину, увидити.*

* „Военный Сборникъ“ за 1864. год. № 8. на страни 235.

После овога, разговор његов са Родофиникином, у коме му је он све открио о чему га је генерал Шимпаин при састанку с њиме, о Родофиникину, и уопште о односењу руском према Србији, питао.*

Ми не ћемо прикривати ни оно, шта је и Карађорђе и Совет народни, и велику већину, или, слободно можемо рећи, све старешине, који су самосталност отечества свога пред очима имали, чинило зазирати од Родофиникина, а то је то: а) што је он, врло наскоро по доласку своме у Србију, свима рођеним домородним поглаварима, да и самом Карађорђу, његовог Грка, митрополита Леонтија предпоставио и с њиме, сваки дан, безразлучно налазећи се, шуровао, а Србима је паклена ненавист и злоба Леонтијева више него позната била. б) Што је Родофиникин хтео да председава у Совету народном, и да управља делима земље по његовој ћуди и вољи, као што су депутати српски: Петар Чардаклија, Аврам Лукић и Јеремија Гагић, у противности дане им инструкције, од главнокомандујућег Михељсина, на ту цељ једног руског чиновника, од имена народа, и захтевали, а то никоме у Србији, осим мнимих привrженика руских, нити је по вољи било, нити је таково што и Родофиникину допуштено било. в) Што је он, и кад му већ на инако није могло бити, мало је што поводом интереса политике руске, и у пользу Србије урадити морао, свагда с набрецивањем и заповедателним тоном то вршио, што такође никоме у Србији није по вољи било. И г) што је оне научене Србе, који су из Аустрије у Србију поиздолазили, и у државне службе узети били, само ако се нису њему удворавали, ласкали му и свима његовим поступцима за право давали, гонио, под изговором: као да они издају Аустрији тајна сношенија Русије са Србијом. Између ових последњих највише је зазирао Родофиникин од Југовића, овај му је био кост у грлу, и зато га је он, упоредо с Младеном, беспрестано гонио.

* «Военный Сборникъ», № 8, страна 248. и 249.

Из овега, довде само исказаног, јасно се даје увидити, каково је понашање Родофиникиново било према људма у Србији, који су истино правитељство њено сачињавали. Бадава је и Родофиникин, бадава су и главнокомандујући, по његовим донесенијима, свагда представљали двору свом, да је народ српски душом и срцем привржен Русији, као што је тако заиста и било, кад ни Родофиникин, ни главнокомандујући, ни сам кабинет руски ништа непосредствено, у народу нису могли радити јер је тај народ имао своју главу и своје правитељство, мимо које, све што се странпутицом од стране Родофиникина и главнокомандујућих радило, а тога је и сувише било, све је само на вред Србије, и на штету оне цели, коју је Русија у овом рату с Портом постићи желила, радило.

Родофиникин је врло добро знао да Срби, због свога Грка Леонтија, на све Грке, принадлежили коме му драго, мрзе, па или је требало сам да резигнира својим местом у Србији, или сасвим други начин понашања свога према глави народној, и осталим поглаварима земље да предузме, начин, који не би истицао из страсти него из здравог разума и здраве политике, из кога би и благодетелни плод за Србију, права и истина полза за Русију, а уједно и чест његовом имену проистицала. Али он овако поступати, не може се рећи да није умео, него управо није хтео, држећи: да ће само овако моћи Србе натерати да волу Грке, и да се по њиховој, ма и на очевидну своју штету, апсолутној вољи и силом натурени начин, управљају.

Ах! Србија има врло жалосних политичких истина, које су, и у најновија времена, од стране кабинета руског свако напредовање Србије жестоко гњавиле. Но о томе, ми не ћемо овде говорити. Ми то остављамо будућем беспристрастнијем времену, и млађем нараштају Србије да свету покаже. —

По сопственом донесенију Родофиниковом главнокомандујућем закључити се даје, да он никако није могао, и то разуме се, због својих прождрљивих, неумесних, надмених и нимало неуступчивих поступака над оним што је законито правленије у Србији сочињавало, вијаније имати. А да није могао имати то не треба ни да покажемо, то сведоче сва његова донесенија главнокомандујућима, која су преиспуњена небитним собитијама; подметањем тужби противу Карађорђа од оних људи, који тако што чинити нису узрока имали ни сањати, и адским црнилом противу Карађорђа и свега оног, што се упињало одржати независну самосталност Србије; па зато је он, као што сам каже, час тражио капетана Петра Чардаклију, а час старца Доситија.

Је ли Родофиникин и према овој двојици, у поступцима својима, био искрен и благонамеран за ствар Србије, кад је првога наговорио да Карађорђу совјетује да Младена убије, због чега је Југовић, у пасквили на надгробни Чардаклијин натпис, и казао:

„Законъ, вѣеру онъ погази,
„Срблѣ браћу онъ омрази:
„Мал' се не зби его трудомъ,
„Да с' побию между собомъ.*

а од другога кад је намерио, по вери у Леонтија и Петра Добрињца, побећи из Србије, побег овај крио, и без да му је казао „с Богом“ отишао.

Ми нећемо ни измишљати, ни нагађати шта је Родофиникин управо и са овим приволењем Доситијевим да се он заједно с његовим питомцем к њему у конак његов пресели, хтео и желио; то се, из његовог сопственог донесенија главнокомандујућем види. Он је и с овим ишао на то, не да влијаније над Карађорђом задобије и одржи, него да направи тему још једном црном донесенију његовом главнокомандујућему, као што се и то видити може у „Военномъ Сборнику“ за годину 1864.

* „Правителствующій Совѣтъ“, стр. 85. II.

Он у донесенију свом вели: „Син Црнога Ђорђа, откад га је он у Београд довео, (разуме се, и дао га старцу Доситију на воспитање) није од оца свога ништа за своје содржање даже ни на одело, добијао, него му је то давано од разних лица: данас му је дао један пар хаљина митрополит Леонтије, а сутра какав други трговац београдски и тако даље. На послетку већ је то овим људма дотежало чинити, јер одевајући сина Црнога Ђорђа они нису могли тек штогод поклањати му, већ су морали млого више на то трошити се, него што би им по вољи било. Видећи га ја сасвим издрпаног, принуђен сам био упитати оца: не ће ли он сагласан бити да се син његов преобуче европски, и кад ми је он на то одговорио: „Кад сам се ја сагласио предати вама мога сина, онда, само по себи разуме се, да сам вам уступио и право чинити с њим што год ви хоћете". И тако, после оваког одговора, ја сам се принуђеним нашао издржавање Карађорђевог сина предузети на рачун касени (царски). А јеромонах Доситеј, који је надзиравао за сином Црнога Ђорђа, премда је имао код мене кост и квартир, али за то лишавао се сваког средства за прибављање себи одела, неполучивајући никакве плате. Овај човек, ползујући се поверењем и уважењем, може се рећи, од све нације српске на аустријској страни обитавајућој, а особито уважаван од Црнога Ђорђа, није могао опстати без ичије помоћи, коју помоћ ја сам се решио и њему давати, премда врло умерену.

Кад Родофиникин побегне из Србије, будући је син Карађорђев, а питомац Доситијев већ био ступио у Велику Школу да се изображава у друштву са другим, без разлике, синовима српским, то се и Доситеј, из конака Родофиникиновог пресели у кућу, у којој је Совет народни засједавао и своју канцеларију имао, у којој су и две собице залишне биле, и у које се он смести. Да је он био уважаван не само од Карађорђа, као што и Родофиникин мало више признаде, него и од свију дру-

гих старешина народних, и то је неоспорима истина. Из овакОг према Доситију, уважења, Карађорђе са Советом у договору, у почетку 1810. године, поклони Чича Доситију, — тако га је Карађорђе звао — једну из турских кућа, са пространом авлијом и још пространијом баштом, засађеном свакојаким воћем и лозама. Карађорђе и Совет поклонили су ову кућу Доситију за сопствено његово, комотније обитавање него какво је он у Совету имао. Али он, довољан будући са оним двема собицама у Совету, вишеречену кућу, о сопственом трошку оправи, доградивши јошт и друге неке зграде у њој, за које је он држао да су неопходимо нужне за цел, на коју је он одмах ту кућу наменио. Кад ова кућа, с концем Јулија 1810., сасвим, како је онда могуће било, готова буде а Доситеј представи Совету да је неопходимо нужно отворити и једну школу Богословску, у којој ће се синови српски спремати и за будуће свештенство, и за учитеље у нормалним школама, па уједно изјави Совету и то: да је он кућу ону, која му је од правитељства поклоњена, о свом трошку за ту цел оправио, и да је он сад, као такову, правитељству уступа да оно у њој, вишепоменуту школу, по жељи његовој отвори. Совет, са свом патријотичношћу, овај предлог Доситијев прими, а у исто време и њему препоручи да се он постара, за ту струку просвете народне, достојне учитеље наћи, па да ће се таковима, као и професорима Велике Школе, из касе народне, сходна плата определити.

Доситеј, једно по пламеној жељи својој, а друго по препоруци Совета, да би школа ова што пре у живот ступила није пропустио ни једнога часа, него одмах је позвао некога Викентија Ракића јеромонаха за учитеља ове Богословске школе. Овај Викентије јеромонах био је ефимеријус у трестанској православној цркви у оно време, кад се је и старац Доситије, пре него што је у Србију дошао, у Трсту налазио, и тамо се он с њиме познао као са човеком, који се је и сам литературом

занимао, и већ неке књижице за просвету рода свога издавао. Јеромонах Викентије Ракић, на позив Доситијев неизоставно у Србију дође, за њега је квартир, у истој кући где ће и школа отворити се, спремљен био, а плата од 150 дуката годишње, са обвезателством да уједно он буде и проповедник у цркви београдској, од Совета определена, и тако се ова, за сад само Богословска школа, с почетком Септембра 1810., отвори.

И из ове су школе, после две године њеног суштествовања, четири ђака њена за ђаконе рукоположена била. Из ових, први је, Србин ђакон, у цркви београдској запевао, Матија Поповић. Он је у новије доба, после у другом устанку Срба противу Турака, већ и протом у нахији београдској постао, и у селу Рипњу стално живио; а у 1835. години, на најсвирепији и жалоснији начин живота је лишен био!!! Од оне друге тројице, који су из ваљевске нахије били, Милован Попадић из села Уровца, такођер је, у новије време, протојерејем постао, и живео је стално у Палежу.

На ову кућу, на оправљање њено и на дограђивање свију удобности, које је за нужно налазио старац Доситије, као што сам је ја, који ове врсте пишем, онога времена ђак Велике Школе видио, у лаку руку морао је потрошити до 3000 гроша, а ова сума гроша, у оно време, чинила је 300 дуката. Је ли дакле могуће да старац Доситије, кад је са својим питомцем код Родофиникина, по овога жељи, седио, није имао средства да себе може одевати, кад је одмах по побегу Родофиникинову, у почетку 1810. године имао потрошити на оправку 300 дуката? Он истина није имао тада никакве одредне плате, као што и сам, у писму свом под 30. јануаром 1810. године, Павлу Соларићу, каже: „плаће овде никакве немам, кром препитанија“ (*Мезимац* страна 5.), али, као што се види из његових речи, опет је по нешто у новцу морао добијати, јер се и препитаније без новца имати није могло. А зар се може представити да му и Кара-

ђорђе, као наставнику свога сина, ништа у новцу није давао? од којих је старац строго умерено живљећи, и више споменутих 300 дук. потрошених на кућу, заштедио. Не види ли се и из овог и оваког донесенија Родофиникова да је он, уз освету да оцрни, у сваком смислу, карактер Црнога Ђорђа, јошт и с намером тако радио? Ми ћемо скоро и ову његову намеру на видик извести.

Ми смо већ јидном казали, као што се то из свију донесенија Родофиникинових јасно увидети даје, да је он Младена и Југовића држао за највишу препону својим деспотическим и апсолутним понашањима у Србији, и да је за то, ову двојицу, беспрестано главнокомандујућима немилице не само опадао, него им је он и у Србији о глави радио. Исто тако, из свију поступака и донесенија Родофиникинових увиђа се: да он и самог Карађорђа од најцрњих погрда ни најмање не само није штедио, него је на против радио или да се Карађорђе из Србије изазове, или да се у Србији с врховног старешинства збаци, и то само зато је Родофиникин противу Карађорђа, у почетку његове мрзости противу ових, овако расположен био, што Карађорђе није хтео, не по тужби његовој, јер оваке, јавно, са честим агента руског слагајуће се, ни појављивати не би места имао, већ као по сопственој увиђавности, што — није хтео, велимо — ону двојицу с пута, његовим злоковерним умишљајима за Србију, било на који му драго начин уклонити.

Не ће бити нужно, ми држимо, да и овде поименце наводимо који су то били прави, истинити и свагдашњи противници Карађорђеви, а уједно и то није нам потребно сад опет доказивати, да Младен из сопственог убеђења, никад према Карађорђу у противничко положење не само није се стављао, него шта више, као што смо видели, он је између свију других понајтврђи стуб био за самосталност Србије и за одржањеједноначалија у Карађорђу, народом, упоштеног. Они први, као што се зна, при свакој даној им прилици, али све појединце

тужили су се Русима противу Карађорђа, пришивајући му све оне страсти, које су они у сто пута више, али истина све у страху од Карађорђа будући, упражњавали. А од кад је дошао Родофиникин у Србију, од тога времена, које сами које преко митрополита Леонтија, никако нису ни престајали саплетати замке о коначном уништењу Карађорђевом. На тај конац они су и формалну тужбу Родофиникину дали на име главнокомандујућег књаза Прозоровског, противу Карађорђа, коју им је сам Родофиникин, на руском језику, и сочинио. У овој тужби, с једне стране, избројана су сва зла Карађорђева, која народ и земља од њега подноси, а с друге изражена је похвала о Родофиникину, и умољаван је књаз Прозоровски, да Карађорђа са врховне власти збаци. Но хитри Родофиникин, који је пре, по што је у Србију за агента руског дошао, знао и видио како се чистој правди и истини замке пропасти дипломатски сплећу, знао је да овака тужба од појединих, и врло мале мањине старешина, не ће ни тужитељима, ни њему жељеног плода принети. Зато он, ову тужбу противника Карађорђевих, са знањем истих или без, али свакојако у договору са Леонтијем, тако устроји и књазу је Прозоровском представи као да је она њему поднешена од свега тела земаљског Совета, који народ представља и заступа га. И у овом, адски смишљеном поступку он представи и огласи за вођу Младена!

Родофиникин је, истина, више описано дело тужбе од свега тела Совета, под предвођењем Младеновим, тако сплео и главнокомандујућем представио, да ни главнокомандујући онда о неистинитости таковог представљења није могао посумњати, а још мање данашњи свет, коме ни људи, ни њихови карактери, ни битна опстојатељства онога времена позната нису. Али ми, као сувременици, и као неразлучни с Београдом и оновременим догађајима у њему, следователно и као очевидци кажемо, да: нити се је Совет на Карађорђа тужио, нити

је Младен у том коловођа био. Онај прекомерно крути Младен, коме у непреклоности равна није било, особито после догађаја са Родофиникиновом срном, а у почетку ове године, и са његовом љубазницом, кад је он знао да је Родофиникинова мрзост према њему до највишег степена уздигнута, да предводи цео Совет, да с њим иде ка Родофиникину да тужи Карађорђа, то ми никако допустити не можемо; јер Младен, као што га ми наскроз познајемо, пре би се, онога времена, сагласио у случају преке потребе своје, отићи у Шумлу к великом везиру да се потурчи, него Родофиникину у Београду отићи, и то на тужбу противу Карађорђа.

При свему пак томе што је Родофиникин на више описани начин речену тужбу, од мнимог имена Совета уредио, и ако је уверен био да главнокомандајући и по њој, имајући при себи још и више црних донесенија Родофиникинових о понашањима Карађорђевима у Србију, не ће никаква следовања за сопствено уверење о истинитости њеној чинити, опет зато, и по оваковом, најпоузданијем његовом уређењу, није посве држао да ће главнокомандајућим, за збачење Карађорђево што предузети чинити. Али је за цело држао, да ће Карађорђе дознати како се је Совет, у предвођењу Младеновом, на њега главнокомандајућем тужио и молио га, да он, силом своје моћне власти, са врховне управе над народом српским, њега збаци, па да ће он, у таком случају, по природној његовој наглости и жестокости, а по где-кад богме и по свирепости, доћи у Београд, па, без сваког предварителног иследовања и прибављања уверења о истинитости, цео Совет растерати, а некога од советника, н. п. као коловођу Младена, и убити, па тек таквим поступком, сам, све оно посведочити и потврдити што је о њему у тужби Родофиникин написао, и тиме принудити главнокомандајућег да код двора свог непремено изради збачење Карађорђево са врховног старешинства у Србији.

Родофиникин се је, на више исказани поступак Карађорђев, са савршеним поуздањем полагао, и држао као у десној руци, да ће Карађорђе, само оваким поступком својим, и Младена, као вечити камен предкновења и њему (Родофиникину) и својим противницима са света уклонити, па и самоме себи најуспешније врат сломити; али му ништа по његовом плану и жељи за руком не изиђе.

Главнокомандајући књаз Прозоровски, премда је слепо поверење к донесенијима Родофиникиновим, имао, благодареније буди Богу, по овом садањем он ништа није хтео предузимати за збачење Карађорђево; а и од Карађорђа остале су ове адске Родофиникинове сплетње сакривене. Јер главнокомандајући не само што ништа није хтео предузимати за збачење Карађорђево, као што смо мало више казали, по жељи Родофиникиновој, него је јошт на против советницима преко истог Родофиникина дао на знање: да њихови такови поступци не воде никаквом добру; да свака промена у образу правленија Србије, при садањем положењу њеном могла би бити далеко погубнија него ово правитељство, на које се они туже, и да ће, због оваких њихових međусобних раздора, са соболезновањем срца, сваки беспристрасни судија осудити их за то, што су они све труде, све бриге, сва пожртвовања и старања императора Александра I. о благостању њиховог отечества, својим раздорима уништили.

Књаз Прозоровски писао је овом приликом, непосредствено, и Карађорђу. И у овом писму, главнокомандајућим, осим Совета, како би требало време трајућег примирја на ползу земље и народа употребити, и како би у интересу земље било да се сваком, па и иностранцима за насељавање у Србији, слобода и права осигурају, ништа друго није се налазило. — Ово последње изражење произтекло је отуд, што је Родофиникин у мнимој тужби Совета, а по наводу Младеновом, казао: да нико нема никакве сигурности ни за живот, ни за имање, ни за чест. — И ово је учинило те је Родофиникин овај свој садањи адски по-

ступак и сам претрпао, али аије никако престао и даље саплетати замке Карађорђу, Младену и Југовићу, није престао црнити и Карађорђа и све друге поглаваре српске, који га нису за свога идола држали и клањали му се.

Да је све вишеописано, што је Родофиникин главнокомандајућему представио, сушта паклена лаж, и једна анатемска интрига, с којом је он ишао на то: да се братска крв пролије, највише нам још и то за доказ служи, што нико у Србији не зна да се је кад ни Младен сам, ни скупа са Советом, противу Карађорђа, коме тужио. А ја, који ово пишем, осим што сам онога времена неразлучан био с Београдом, и кад је Србија пропала, две године и четири месеца био сам у Бесарабији, у Хотину неразлучан са свима великанима српским. Они су имали потребу од моје писмене услуге, и зато сам ја к свима приступан будући, с њима се слободно, о свима догађајима у Србији, разговарао, и њих, што ми од ових или није било познато, или ми је што нејасно било, запиткивао, или сам, будући с њима неразлучан, њихове, при састанцима њиним, сопствене разговоре, којима су свагда предметом били догађаји у Србији, слушао, па и ту, никад ни од кога не чух да је кад год Младен у Србији противу Карађорђа тужио се, а имао сам прилику и са самим советницима, кад са Јанком Ђурђевићем, и Велисавом Станојловићем најискреније разговарати се, и бар ова двојица, да је кадгод што од тужења Младеновог противу Карађорђа било, не би од мене затајали, јер догађај овакав није сам по себи никаква тајна био.

„Военный Сборникъ“ за 1864. годину № 8., на стр. 242-ој, ваљда за потврдити истинитост Родофиникином смишљене и сплетене ове тужбе, каже: „Писмо ово, потписано је од свију српских народних советника, и отправљено је било књазу Прозоровском заједно са пројектом за одговор, које им је Родофиникин сочинио“. Тужба ова, од стране Совета, подметута Родофиникином, не може бити истинита ни са више наведеним, потпи-

сима советника, јер прво, истинита тужба од Совета никако не постоји; и друго, зар Родофиникин, као што је и све друго уредио, није могао и све советнике сам испотписивати; а од свију советника онога времена, само су њих тројица којекако знали своја имена потписати, и то су били: Јова Протић, Аврам Лукић и Јефта Чотрић.

Из љубопитства, и да покажемо свету шта је Родофиникин за прéтекст у свему овом пакленом послу његовом измислио, и како је све, од речи до речи смислио и уредио, ми не пропуштамо изложити овде, у свој опширности, сву његову радњу, у делу мниме тужбе од тела советског противу Карађорђа. „Военный Сборникъ“ за 1864. годину, № 8., стр. 237., 238., 239., 240., 241., 242. и 243., у место Родофиникина, говори овако: „Црни Ђорђе врло је добро поњимао, да благосостојаније српског народа зависи јединствено од покровитељства Русије, која је Србију са свачим снабдевала: хлебом, новцем, оружјем, барутом и другим војеним потребама; но све ово и овако знајући, он ништа није урадио, нити је могао урадити“.

[А ко подиже Србе противу Турака? ко натера Афис пашу са 30.000 војске, да остави Миленка и Добрињца на Иванковцу, па да срамно у Ниш побегне? ко разби силне Бошњаке на Мишару? ко освоји у Србији четири града турска и Турке са свим из Србије истера? ко постави темељ прављенију земаљском, и ко то све учини, пре доласка Родофиникинова у Србију? Па кад је, не само сва ова дела Карађорђе, непоречно, радио и урадио, с каквим је образом Родофиникин о Карађорђу овако могао написати? — Сад да идемо даље и да видимо зашто Карађорђе, по лажном но с намером, исказаном мњенију Родофиникиновом, у Србији ништа није могао радити].

Сборникъ даље каже: „Преобладавшаја у карактеру Карађорђевом жестокост са слабостију, произлазећа не толико од лаковерија, колико од чрезвичајне подозрителности, којом су се млоги поглавари умели ползовати.

за посјижење својих цељи. [Нису ли ово чисте софизме?] Присвојивши власт над Србијом, Црни Ђорђе бојао се поглавара удаљених од Београда и имајућих своју војску. Сваки совет, који би му од ових поглавара могао бити дан, он га је примао са пренебрежењем и недоброжелатељством, подозревајући на њих због враждебних њихових намера. [Карађорђе није сам себи над Србијом присвојио власт, него му је народ ником на то не наговорен и не принуђен, дао. Он се није бојао никаквих поглавара, него су се они њега и то здраво бојали. То је сад у најновије доба и сам књаз Милош кад су му читали Вуков „Правителствующи Совѣтъ“ и особито оно, где Вук на стр. 12. каже: „Нахијске старјешине, које су се у почетку буне саме начиниле старјешинама, као и Кара-Ђорђије, првије, година нијесу ни у сну хтјеле да знаду да је Кара-Ђорђије њихов старјешина и да имон заповиједа:“ оповргао, рекавши: „Лаже Вук. Није истина да га нисмо признавали за господара над свима нама, па не само што смо га признавали за таквог, него смо га се и бојали. Кад би кога позвао к себи сваки је богме ситно дробио, јер се с њим није могла шала збијати.“ Те старешине, о којима је овде реч, ни један никакве своје сопствене војске није имао. Цео народ био је војска, и кад год су старешине, по наредби Карађорђевој, позвале за у рат противу Турака он је готов био и ишао је. Би ли тај народ и да га је који од старешина позвао у рат противу Карађорђа, послушао свога старешину и дигао руку на Карађорђа, о коме ће и сам „Военный Сборникъ“ скоро једно истинито сведочанство дати, то је таково питање, на које Родофиникин никад пожељени одговор добити не би могао. А да су, речене старешине, и то њих тројица четворица, у потаји, противу Карађорђа вражебне намере сплетали, о томе нема никакве сумње, и зар ако је Карађорђе на њих, као на такове, подозревао, требало је Родофиникину то у грех Карађорђу да упише.] „Они пак, који су Ђорђа окружавали, ласкали су му; и зато

је он по њима и њиним советима поводио се и држао их за своје привржденике.« [Ако су икоме у Србији, онога времена, потребни били ласкатељи (льстецы) то су најмање Карађорђу. Човеку, који се је у онако велика дела упрегао био; који сав обузет био мислима о ослобођењу свега християнства испод турског јарма; који је и пре, у приватном животу будући, свагда озбиљан био, а онда због грдних терета, тако рећи, на њега највише наваљених, и сувише озбиљан бити морао, је ли могао каково ласкање (льстенѣ) од кога, њему на памет падати?] „Да би могао човек Црнога Ђорђа на штонибуд склонити, или уговорити га на каквунибуд меру, или предпријатије, неопходимо било је нужно дејствовати на кога од оних, који су њега окружавали, који су на њега влијатељни били. Тако је поступао и Родофиникин. Он је, у случајима његове недобности и употребљавао капитана Петра Чардаклију, као човека расположеног к Русији, искрено преданог своме народу и љубимца Црнога Ђорђа!« [Ми верујемо да је Родофиникин употребљавао овако Чардаклију јер знамо да је Чардаклија, по наговору Родофиникиновом, наговарао Карађорђа да убије Младена. Но за чудо нам је како Родофиникин, при оваком описивању ствари у Србији, не спази, да ће он и његовог, капитана Чардаклију, извести на бину као „льстеца« Карађорђевог, јер он мало више, каза нам да се само преко оваких над Карађорђем могли задобите влијаније.] „Пошто је Чардаклија умро, да одржи своје влијаније над вождом, Родофиникин је уговорио јеромонаха Доситија, воспитатеља сина Црнога Ђорђа, да се, из конака Карађорђевог, заједно са питомцем својим к њему, у његов стан пресели. У следству оваког расположења, Црни Ђорђе, сад кадгод је долазио у Београд, сваки је дан долазио у стан Родофиникинов да се види са својим сином и тако је Родофиникин добијао прилику са Црним Ђорђеу на само говорити и давати му наставлења.« [Родофиникин овде каже како је он Карађорђу давао на-

за посјижење својих цељи. [Нису ли ово чисте софизме?] Присвојивши власт над Србијом, Црни Ђорђе бојао се поглавара удаљених од Београда и имајућих своју војску. Сваки совет, који би му од ових поглавара могао бити дан, он га је примао са пренебрежењем и недоброжелатељством, подозревајући на њих због враждебних њихових намера. [Карађорђе није сам себи над Србијом присвојио власт, него му је народ ником на то не наговорен и не принуђен, дао. Он се није бојао никаквих поглавара, него су се они њега и то здраво бојали. То је сад у најновије доба и сам књаз Милош кад су му читали Вуков „Правителствующи Совѣтъ“ и особито оно, где Вук на стр. 12. каже: „Нахијске старјешине, које су се у почетку буне саме начиниле старјешинама, као и Кара-Ђорђије, првије, година нијесу ни у сну хтјеле да знаду да је Кара-Ђорђије њихов старјешина и да имон заповиједа:“ оповргао, рекавши: „Лаже Вук. Није истина да га нисмо признавали за господара над свима нама, па не само што смо га признавали за таквог, него смо га се и бојали. Кад би кога позвао к себи сваки је богме ситно дробио, јер се с њим није могла шала збијати.“ Те старешине, о којима је овде реч, ни један никакве своје сопствене војске није имао. Цео народ био је војска, и кад год су старешине, по наредби Карађорђевој, позвале за у рат противу Турака он је готов био и ишао је. Би ли тај народ и да га је који од старешина позвао у рат противу Карађорђа, послушао свога старешину и дигао руку на Карађорђа, о коме ће и сам „Военный Сборникъ“ скоро једно истинито сведочанство дати, то је таково питање, на које Родофиникин никад пожељени одговор добити не би могао. А да су, речене старешине, и то њих тројица четворица, у потаји, противу Карађорђа вражебне намере сплетали, о томе нема никакве сумње, и зар ако је Карађорђе на њих, као на такове, подозревао, требало је Родофиникину то у грех Карађорђу да упише.] „Они пак, који су Ђорђа окружавали, ласкали су му; и зато

је он по њима и њиним советима поводио се и држао их за своје привржененике.« [Ако су икоме у Србији, онога времена, потребни били ласкатељи (льстецы) то су најмање Карађорђу. Човеку, који се је у онако велика дела упрегао био; који сав обузет био мислима о ослобођењу свега християнства испод турског јарма; који је и пре, у приватном животу будући, свагда озбиљан био, а онда због грдних терета, тако рећи, на њега највише наваљених, и сувише озбиљан бити морао, је ли могао каково ласкање (льстенѣ) од кога, њему на памет падати?] »Да би могао човек Црнога Ђорђа на штонибуд склонити, или уговорити га на каквунибуд меру, или предпријатије, неопходимо било је нужно дејствовати на кога од оних, који су њега окружавали, који су на њега влијатељни били. Тако је поступао и Родофиникин. Он је, у случајима његове недобности и употребљавао капитана Петра Чардаклију, као човека расположеног к Русији, искрено преданог своме народу и љубимца Црнога Ђорђа!« [Ми верујемо да је Родофиникин употребљавао овако Чардаклију јер знамо да је Чардаклија, по наговору Родофиникиновом, наговарао Карађорђа да убије Младена. Но за чудо нам је како Родофиникин, при оваком описивању ствари у Србији, не спази, да ће он и његовог, капитана Чардаклију, извести на бину као »льстеца« Карађорђевог, јер он мало више, каза нам да се само преко оваких над Карађорђем могли задобите влијаније.] »Пошто је Чардаклија умро, да одржи своје влијаније над вождом, Родофиникин је уговорио јеромонаха Доситија, воспитатеља сина Црнога Ђорђа, да се, из конака Карађорђевог, заједно са питомцем својим к њему, у његов стан пресели. У следству оваког расположења, Црни Ђорђе, сад кадгод је долазио у Београд, сваки је дан долазио у стан Родофиникинов да се види са својим сином и тако је Родофиникин добијао прилику са Црним Ђорђеу на само говорити и давати му настављења.« [Родофиникин овде каже како је он Карађорђу давао на-

стављења, а ми питамо: да ли су та његова настављења била благонамерна за Србију, и благодетељна за Карађорђа, кад знамо, како је исти Родофиникин под 9. Јануаром ове 1808. године, следователно шестог месеца после његовог доласка у Србију, једну, и то прву, али црњу од пакла клевету на Карађорђа главнокомандујућему, са онако гадним изражајима, доставио]*).

Природно расуждавајући, јер друкчије ако би расуждавали не би се разумети могли, кад би истинито ово казивање Родофиникиново било, да ли је човек који није имао душе и срца, у онаким критичним опстојатељствима, незнање и простоту и поглавара српских и свега народа, извинити и заклонити, да ли је такав човек могао што добро по народ и земљу искрено советовати могао? Нама се бар чини да то никако није могуће. Даље: „Незадовољство поглавара противу Ђорђа, међу тим, беспрестано се распростирало. По освојењу Београда, млоги су Турци уздајући се на постојанство и реч Срба, новце и друге драгоцености своје овима на сахранење у аманет предали. Многи су из оваковиx Турака после изгинули, а неки су се искрстили, па оставши и даље у Београду на житељству, почели су, од вишепоменутих Срба своје аманете потраживати и поискавати, не добивши удовлетворења они су се обратили с тужбом врховному вожду. Њихова је тужба код Црнога Ђорђа уважена, Црни Ђорђе наредио је комисију која ће целу ствар испитати, све пронаћи и сваком његову сопственост повратити. По иследовању ове комисије врло се нешто мало пронашло; но зато открило се, да је преко зиме, 1807. године, млого таковиx турских остава, од њиховиx аманетџија Срба, Младеном и Милојем чрез њихове момке, а по заповести њиховој, отето". [У овом описанију, по Родофиникину, Сборниковом, прво је неистинито да су Турци, новце и друге драгоцености своје, Србима, по освојењу Београда, на сахрањене у аманет предали. Јер охоли Турци никад

* „Военный Сборникъ" за 1864. годину, № 7, стр. 40. и 41.

ни помислити нису хтели да ће раја јуришом, варош београдску освојити, па и њих у исто време, до голе душе, опљачкати и у асуре, да им се жене завијају, натерати. Какво су дакле, Турци београђани, после оваког изненадног догађаја с њима, могли имање, по освојењу вароши београдске на аманет предавати? На послетку кад би се и ово допустити могло, како могоше Младен и Милоје баш онда овако што у Београду чинити, кад је Родофиникин, по његовом казивању при једном усменом разговору с Карађорђем који је разговор он и главнокомандајућем описао, пребацујући млого којешта Карађорђу, рекао: „Ви сте по моме указивању уредили Прательствени Совет, варошки овдашњи суд ради разбирања и суђења процесуалних дела, и полицију ради ваше сопствене и моје безопасности?!"* Да су све три ове власти што Родофиникин каже, постојале, то је истина, али нису по његовом указанију устројене. Он је све три ове власти, кад је у Србију дошао, у Београду затекао. Но само, и ми то морамо казати, да речене власти, према првопостанку свом, сад су далеко у бољем виду стојале, па можда је и Родофиникин што томе допринео. Него нам је зачудо како грађани београдски, поред опште па и Родофиникинове безопасности, код существовања полиције нису у Београду могли бити безопасни, и кад су код све бдителности полиције, Младен и Милоје, или правије рећи момци њихови, овако што чинити могли?]. Као што је нама познато, само се је, за све време существовања српске владе, у Београду, један врло грозан случај догодио у пролеће, 1809. године. Један покрштени Турчин, имавши жену и двоје женске деце, занатом казас (гомбаръ), који је иначе са својим занатом врло добро пролазио и лепо живио, науми оставити своју нову веру и зато из Београда скришом побећи у Адакалу, или у Видин. Овај несретни покрштени Турчин, превари се и своје намерење куму свом, који је и њега и сву му фамилију

* „Военный Сборникъ" за 1864. годину, № 8., на стр. 235.

покрстио, саопшти, и замоли га са обећањем, да ће му он и 20 дуката поклонити ако га он узможе преко Дунава у Панчево, са његовом фамилијом препратити. Кум казасов, Милован, занатом ћурчија, родом из села Буковика нахије крагујевачке, фамилијаран човек, и посиромашан, ваљда кад је чуо да му кум сам 20 дук. обећава дати за то што ће га он с фамилијом у Панчево преко Дунава претурити, помисли: „Овде мора бити доста новаца“, па своме куму казасу, притврђујући га да се не усуди ником више ту његову тајну саопштавати, обећа, да ће га он моћи у Панчево претурити, да ће он наћи и чамац и возаре, да ће једне ноћи он то извршити, и да ће њему, кад све буде готово и спремљено за његов одлазак, предати на знање, како ће и он моћи изићи са женом и децом пешице, покрај Дунава, до винограда Тоше ђумругџије, где ће и чамац за њих приуготовљен чекати. Четврто вече, после оваког договора њиховог, оде Милован и каже своме куму да је све готово, и ако је он спремљен, да одмах, како први мрак наступи, са женом и децом, на опредељено место иде, где ће и њега, готова за превоз, наћи. Милован је међу тим, за она три дана, договарао се са неким Арсенијем, из села Железника нахије београдске, здраво познатим неваљалцем, да њих двојица дочекају Миловановог кума с фамилијом на месту, где је он урочио да се нађу, и да их ту, све четворо поубијају, и опљачкају. Како се је Милован са Арсенијем договарао тако су и учинили. Они дочекају казаса код винограда Тоше ђумругџије, и из помрчине изиђу пред њега, Арсеније шчепа казаса и одмах га обезглави, а кум Милован закоље куму и двоје кумчади. Власт одмах како јој је до знања дошло, на све стране упустила се у истраживање овог богомрског и крајње нечовечног дела, и по кратком времену пронашла је виновнике, и Милован је, као главни виновник, осуђен на смрт и био је стрељан; а Арсеније осуђен, пропао је дванајест пута шибу кроз три стотине момака, и остао

жив, те је доцније он, као извесни целат, по заповести, и Милоја у Шапцу убио и главу му у Београд донео. Правитељство српско, у овом случају, није тако поступило ни за хатар Родофиникинов, ни што се њега бојало, него по сопственом убеђењу, и што му је за тим стало било да је сваки, без разлике, безбедан и сигуран за свој живот, имање и чест.

Даље, речени „Сборникъ“, каже: „Виновници отетог од Срба турског имања изговарали су се да су они то учинили као са турским имањем, и да зато нису ником криви, нити они могу зато од кога осуђени бити; али, с друге стране, знајући да у Карађорђа нема шале, они су начели дејствовати противу вожда. Ползујући се примером строгости, коју је Ђорђе над једним од поглавара излио, незадовољници узбунили су све грађане београдске, и Младен, с млогима од советника, и са секретаром својим отишао је Родофиникину да му искаже опште незадовољство противу Црнога Ђорђа.“ „Сборникъ“ нам овде не каза поименце, који је то поглавар над којим је Карађорђе строгост своју излио, а нама је један само такав пример познат, и то, који је још прве године устанка, над Теодосијем Марчићем, трговцем, а не поглаваром Карађорђем извршен, који смо ми, на своме месту описали. А друго, какав су узрок имали грађани београдски да се уз Младена и Милоја побуне противу умесног и правичног нарећења Карађорђевог, и кад они не само што нису у повиности Младена и Милоја саучасници, него кад су, ти исти грађани свагда, Младена и Милоја здраво ненавидили?

Кад је Младен онако, као што је више казано, Родофиникину дошао, онда је он један у име свију отпочео говорити, по „Военном Сборнику“, овако: „До овог дана, из љубави к миру и у надежди на скору промену, коју сми ми очекивали да ће Русија учинити, крили смо ми неспособност Црнога Ђорђа у управљању са земљом и

народом; но сад крајност нас је принудила прибећи к вама, објаснити вам све и молити вас за совет.“

„После овога“, вели „Сборникъ“ „начео је Младен редом исказивати којекаква неправедљива дејства Црнога Ђорђа, непостојанство његовог карактера, лаковерије, наклоност к пијанству и злобу, коју он свагда има противу свију оних, који су се ползовали поверењем у народу. У закључењу Младен и сви који су с њим дошли казали су: да су се они решили оборужати се, и тако сазвати народну скупштину, па овој све више наведено исказати, и препоручити јој да она промисли и расуди о средствима, с којима би се могло отклонити зло, могуће произићи за народ из оваког понашања Црнога Ђорђа. Више од три сата продужавало се ово трење. И напослетку, кад је Родофиникин узео на себе да све поправи, онда су незадовољници успокојили се и отишли својим кућама.

„Други дан после овога“, вели „Сборникъ“, „секретар совета донео је Родофиникину на увиђење писмо, које је Совет спремио да Црноме Ђорђу од имена свога пошље. У овом писму изложио је Совет причине свога незадовољства, а те причине оне су исте, које су и Родофиникину биле јуче исказане. Совет је у овом писму и то казао, да је он у намери сазвати све старешине народне и објавити им, да Совет не налази се више у могућности управљати делима народним, а уједно и молити старешине да они, на место њино изберу друге људе за советнике. Родофиникин је советовао да не шиљу Црном Ђорђу ово писмо. Он је рекао: „Ја не стојим добар да Црни Ђорђе, примивши оваког садржаја писмо од Совета, не ће доћи с војском у Београд, и вас све исећи!““

Кад би, све што смо довде описали, истинити догађај био, онда, ми држимо да ће сваки благомислећи с нама једнаког мњенија бити, а наше је мњеније следујуће: како је Младен са советницима и секретаром својим њему (Родофиникину) предстао, и онако се на Карађорђа тужио, знајући и повод, који га је сад на оваково ту-

жење навео, да је њему требало одмах, и Младену и свима казати да они немају права што се противу свога вожда тако туже; да он с тиме, што је наредио да се турско имање, које су они у црне своје дане Србима на аманет предали, изнађе и њима поврати, једну, истина човечну у сваком смислу, дужност имао учинити. Ви ћете код свију судова и код општег мњенија парницу противу Карађорђа изгубити, и зато вам ја, као пријатељ општег вашег добра и понаособ ваш, советујем, да се ви свега тога манете, и да, ако што при вама од оних турских аманета има, одмах сваком своје предате, и само у том случају, ако овако урадили будете, ја ћу вам бити јемац да ниједнога ни глава, од стране Црнога Ђорђа, заболети не ће!« И по оваком тек поступку Родофиникиновом, по здравој политици, коју је требало од стране Русије према Србији имати, могло би се рећи да је он имао велики труд „стишавајући волненија у Србији", као што и Руска Историја овога рата, у I части, глави X, на страни 126. каже: „Комиссару нашему предстоялъ еще великій трудъ укрощать внутренніе раздоры Сербовъ, негодовавшихъ на самоуправство Чернаго Георгія. Они даже просили князя Прозоровскаго о смѣнѣ его: Родофиникинъ успѣлъ возстановить спокойствіе и укротить волненіе." А овако, као што је он поводом више споменутог мнимог писма, које је бајаги Совет Карађорђу у намери био послати, изрекао се да: он не јемствује советницима да Карађорђе, по пријатију таквог садржаја писма, не ће доћи с војском у Београд и њих све, советнике, исећи, то и таким начином не стишавају се волненија, већ се зетином ватра гаси!

„Родофиникин отишао је сам у Совет, састао се с многим од советника, говорио са сваким понаособ и убедио их је на послетку да се успокоје и да се на њега ослоне. „Потом", каже „Сборникъ" „наш агент отишао је Црном Ђорђу и убеждавао је српског вожда да поведеније саображава са настојећим положењем дела,

и да отклања по могућству све оно, што би раздражити старешине народне противу њега могло и да се стара да се никад не преиначава оно, што ја један пут Совет са согласијем његовим, и руског пуномоћника, себе подразумевајући, учинио. Од Црног Ђорђа, Родофиникин је отишао кнезу Сими, привrженику Младеновом, човеку, који је из броја најважнијих људи у Србији. Склонивши и овога на своју страну, наш агент повратио се у Београд, позвао је к себи на ручак сва лица, из којих се састојао народни Совет српски, и све убедио да се успокоје.“

Родофиникин пише књазу Прозоровском, под 23. Априлом ове, 1808. године, па вели: „Ја сам се надао да је све свршено и радовао сам се, да су труди моји били толико успешни; но Црни Ђорђе бацио ме сад опет у далеко већа затруднења. Он, пијан будући у свом селу код куће, разгоропадио се и пред својима изрекао је: „Сад је нужно трпити и владати се по саветима Родофиникина, но доћи ће време и за њега, у коме ћу ја и њега и советнике, Младена и друге научити памети. Не ћеду они избећи оно, на што им се ја спремам.““ Ове речи изговорене Црним Ђорђем у Тополи, од услужљивих људи донесене су мени у Београд, и таким начином погасивши се пламен на ново се разбуктао, и то још силније него пре.“ *

— Сад опет, „Сборникъ“ наставља, па вели: „Младен је сад опет са својим друговима дошао Родофиникину, да му преда речи изговорене Црним Ђорђем у Тополи, и да му каже: да њима друкчије надежде за спасење нема док се не предупреди Црни Ђорђе у његовим злим

* Дакле, из ове претње Карађорђеве види се, да је Родофиникин, отишавши у Тополу, Карађорђу објавио, како је и зашто, Младен са свима советницима долазио, и овакав поступак зар је ишао на „утишање волненија“? Но срећом те је све ово описано волненије чиста, с намером, Родофиникинова лаж, а да је лаж, као што смо једном већ казали, сведочи нам то, што нико у Србији ни онога времена, ни доцније, о оваком чему ни сневао није, а камо ли да је што на јави знао.

замишљајима. Родофиникин је поискао од њих мало времена да се добро попромисли шта би могуће било чинити при таким околностима, држећи да ће тако тим развлачењем времена и њих од прве ватре разхладити моћи. Он је сад уједно предложио Младену и осталим советницима, да треба наћи близу у околини београдској место да се на то населе Бугари, који су из Турске овамо у Србију пребегли, и налазе се ту око Београда без сваког определеног места на које би се заселити могли. Советници, на предлог овај Родофиникинов, пристану, и одмах с њим заједно изиђу изван Београда, у поље, два сата од Београда удаљено, и изберу место за населење речених Бугара. План је Родофиникинов изишао му за руком. Он је оваквим провлачењем времена задржао незадовољне советнике од њиховог личног устанка противу Црнога Ђорђа; но зато опет они су молили Родофиникина да им дозволи послати главнокомандујућему депутате, да представе садање положење дела у Србији. Родофиникин им је на то предложио, да се напише главнокомандујућему писмо од имена њиховог, по речима, које су до сад, у делу овом њихове тужбе противу Црнога Ђорђа, изговорене следујућег садржанија:

„Покровитељство всемилостивејшег Государја Императора, који је отечество наше под силнују заштиту своју примио, давало нам врло ласкателну надежду да ћемо увидити унутрашње положеније Србије обрадованим и народ и нас ползујућим се безопасностћу, коју мудри закони сваком гарантирају.

„Обнадеждавања Вашег Сијатељства, саопштавана нама неједнократно дејствителним статским советником Родофиникином, јошт више нас је у тој надежди утврђавало. Ово је и чинило нас трпељиво сносити сва зла, која су међу нама суштествовала, и која су, колико од нашег незнања, толико и од стеченија разних опстојателства проистицала. Сад пак увидивши да политическо положење Европе јошт за неко време не ће допустити

да се биће наше на тврдом темељу оснује, а с друге стране, видећи да даље ћутање наше, при продужавајућем се примирју, могло би повргнути отечество наше, због унутрашњих раздора, у извесну пропаст, то смо ми, по дужности, усудили се, као оцу и благодетељу нашем открити срце наше и изложити му у свему пространству положење дела наших.

„Наскоро после устанка нашег противу Турака, Карађорђе, свирепошћу својом и жедноћом за крвљу распростр̂о је свуда страх и ужас, и мало по мало присвојио је себи власт, суд и расправу и напослетку, принудио је народ да га призна за врховног вожда свог. Ми, истина, увидили смо савршену његову неспособност за заузети њиме пост, но с друге стране увиђајући неопходимост имати једну тачку око које ћемо се скупљати, заблагорасудили смо признати њега и утврдити га у његовом могуштеству, надајући се при том да ће време, частољубије и слава умекшати, ако не са свим изгладити, његову свирепост и друге његове зле наклоности, и учинити га, ако и неспособног али сносимог началника. Надежда наша показала се са свим сујетном. Овај човек не само што је млоге одличне, из средине наше, људе својом руком, или рукама својих привrженика поубијао, (али за Бога зашто нам поименце све те не показаше да их и ми ожалити можемо?) него је распростр̂о своју ненавист и противу свију оних, који су храбростију и благоразумијем приобрели љубав народа. Нико у Србији не може живити ни спокојно ни безопасно у својој кући, већ беспрестано мора у страху, од изненадног напада, убиства и разграбљења му имања, живити. Тек што спази најмање наше старање о уведењу у земљу каковог устројства и поретка, он се одмах са свом силом устремљује на ниспровржење свега већ учињеног; и овако поступање његово јест сушта причина што и сви труди, и сва настављенија дејствителног статског советника Родофиникина, у смотрењу управљенија и поретка нашег нису

могли никад потпуног успеха имати. (Чујте како Родофиникин сам себе, ломећи врат Карађорђу, препоручује, и доказује: како се он о благу Србије стара!) Па јошт шта више, свака надежда у нама ишчезава да ћемо ми кад год моћи, при садањем нашем врховним началнику, што добро за наше отечество урадити и произвести.

„Он се, будући окружен од људи, који су преиспуњени злим владањем, и који су без сваке нравствености, при лаковерном његовом карактеру, даје од оваковпх наводити на свако зло, а у то баш време они постизавају своје себичне цељи. И тако не само ми, но и сав народ сноси теготу произлазећу од његовог лакомислија. Пре неколико дана више од 3000 људи отерани су њему у Тополу на кулук, да му крче неку шуму, на ком месту он хоће да устроји за себе њиве и ливаде; овоме је сведок и сам г. Родофиникин. Све ово подаје нам незатруднителни начин и средства, са согласијем народа збацити са достоинства садањег врховног вожда, но таква мера могла би лако, при произведењу њеном у дејство, породити међусобни рат, од чега, уважавајући савете Родофиникинове, основане на ползи нашој и на ползи народа, ми на сваки начин желимо удалити се, премда, у последњем случају, видимо да од тога чега се бојимо, избећи не ћемо моћи, ако Ваше Сијатељство милостиво не постарате се не проникнете у наше состојаније, јер ми немамо више стрпљења сносити овакав живот, будући смо сваке минуте у опасности за сами живот: ништа за оног човека нема свето, који је посегнуо на живот оца и брата свог. Привикнувши од детињства свога живота и вући се по планинама са подобнима себи, он мало помишља о својој и народној слави, и баш кад би совршено увидио да ће принуђен бити опет у првобитно стање повратити се, нама се чини да и тада не би од злих својих поступака, били они каквог му драго рода, одустао.

„Ми не сумњамо, да Родофиникин, који је до сад нама, у млогим приликама, љубав његову к српском на-

роду, а такође и желање видити и нас благополучне, показао, није Вашему Сијатељству о свему више наведеном достављао. (О! и сувише, не бојте се патриоти!) Но при свему томе и ми смо за неопходимо признали присовокупити к томе и ово наше представљење, повторително препокорно молећи, да благовидним образом удалите од нас садањег нашег вожда, и да нам дате правила по којима ћемо се ми руководствовати, и којима ћемо ми са покорностију следовати."

„Ово писмо сви су" — каже „Сборникъ" — „српски народни советници потписали, и оно је отправљено било књазу Прозоровском, заједно са пројектом за одговор од Прозоровског, који је пројект Родофиникином сочињен". (Пројект овај није „Сборником" јавности предан).

У закључењу свега више описаног, ми не знамо чије су речи или умовање о Карађорђу, али су, са изузетком „алчанъ и буйной" са свим справедљиве. „У Сборнику" стоји овако: „Ни мало не би било трудно удалити Црног Ђорђа из Србије. Њега би могуће било позвати да дође у Краљево у Влашку поради каквих преговора, и тим боље би то удејствовати могло, што је и он сам желио, с књазем Прозоровским видити се, и молио га о томе. Но Ђорђе био је јединствени човек у Србији, који је на челу ове стајати могао. Не узимајући у призрење његову жестокост, бујство и алчност, он се је ползовао поверењем свега народа за то, што је знао и умео опходити се с народом, и што је познавао његове нужде."

У делу изложеном, по Родофиникину, „Сборникъ" јошт додавајући вели: „Овака расположења с наше стране (То су они одговори књаза Прозоровског на мниму тужбу советника, о којима смо ми више, у кратко напоменули.) установила су на неко време спољашње согласије између Црнога Ђорђа, Совета и поглавара. (Мало пре бијаше реч да су само советници и Кара-Ђорђе у завади, а сад изиђоше и поглавари!) Спокојство дакле продужило се врло за кратко време. Младен је

све једнако на све стране бушио против Црнога Ђорђа, и будући да је он имао сав Совет народни у својим рукама, до те је степени постао самовластан, да и сама повељенија вождова није допуштао Совету испуњавати, а често је пута и са свим противно чинио. (Па зар таковом поступању Младеновом у Совету, кад би истинито било, које никако не би могло бити а да Карађорђу до знања није долазило, није могао свирепи Карађорђе, кад је и млоге друге знамените у народу људе, по Родофиникину, поубијао, и оваковом поступању Младеновом крај учинити?) Младенова ненавист к Црноме Ђорђу дотле је дошла, да је он у разговорима својим са Родофиникином отворено овоме казао, да је решително наумио убити Црнога Ђорђа за предупредити га у злој намери, коју он противу њега (Младена) има. И гласови су се већ проносили, да су послати људи у Земун да купе отрова за отровање Карађорђево. Овако натегнуто стање продужавало се у целој овој 1808. години.“

Је ли могао Младен, пред Родофиникином, који је у онаком омрзњењу према њему стајао, искрено казати, да је он решио се Карађорђа убити? О куповању Младеновом у Земуну отрова да Карађорђа отрује, који би отров Младен, да му је од потребе био, и у Београду. у сваком чифутском дућану, наћи и прибавити могао, не ћемо, као о једној подлој и ниској лажи, ни да говоримо. Али да се повратимо на оно, како је Младен отворено казао Родофиникину, да се је он решио убити Карађорђа. Родофиникин у једном донесенију свом к књазу Прозоровском, описујући разговор, који је са Карађорђем имао, каже, како је он између осталога и ово му рекао: „Ви сте дали власт Совету да земљом управља, а ја сам му дао правила. Сви су се началници покорили Совету (А ми не знамо да су били кадгод и непокорни; осим четворице петорице, а нарочито Миленка.), ви сте удаљили из Совета Младена, а он је опет у њега долазио (То је истина да је опет долазио, но као командант

градски, и кад су му потребе овога то чинити налагале.), и то са наоружаним слугама, због чега су сви советници дотле застрашени били да ни један није смео противу његових наредби ни једне речице рећи, и сви су поглавари њега ненавидили.“ (Види „Военный Сборникъ“ за 1864. год. № 8. стр. 235.) А у истом „Сборнику“, у № 9-ој на стр. 5-ој, Родофиникин главнокомандујућему, у писму свом под 2. Новембром ове 1808. год., предлагајући каже: „После тога потребно је удалити из Србије Младена и Милоја, на које све старешине српске мрзу, и који ће за свагда, све оно што ми у Србији будемо чинилиниспровргавати, и тада ће само моћи воља Његовог Императорског Величества, относително ове земље, испуњена бити.“ Да су на Младена више старешина мрзили, а особито Миленко, Добрињац, Јаков и Милан, у томе и ми соглашавамо се са казивањем Родофиникиновим, и да су ови људи беспрестано радили да Младена стрмоглаве, што је и њему врло добро познато било, но зато он се је све једнако на свом посту држао, и то јединствено зато, што је свагда уз Карађорђа, и на челу велике Карађорђеве, на челу српске странке стајао. Може ли се, после оваких разлога и објаснења, допустити истинитост донесенију Родофиникиновом? Не види ли се у свему крајња неследственост, ниско противоречије, врло јавна нелогичност, сама најгрубља лажљивост? Зар су могли сви советници, од којих млоги су на Младена мрзили, а по Родофиникину, сви од Младена застрашени били, и без икаквог повода на њих, уз Младена пристати и доћи Родофиникину да се са Младеном заједно противу Карађорђа туже, и то онако да се туже као што је Родофиникин тужбу исконцептирао?! Та Младену и сви они, који су га ненавидили, и који су га страстно мрзили, нису му одрицали да је паметнији био од свију својих другара и да је управо био за советника а никако за војсковођу. Па и сам Родофиникин то му је признао у једном разговору усменом са Младеном,

који разговор, ми држимо, за неистинит, јер Младен, од кад се је са Родофиникином, после она два више описана случаја, завадио, никако му више нити је долазио, нит се је с њим на само разговарао, признао, казавши му: „Та ви бар као један из најблагоразумнијих људи ваља да то поњате." („Военный Сборникъ" за 1864. г. № 12. на стр. 232.). Па зар Младен као такав, и као што је био у омрзењу код млогих старешина, није могао знати да ће он са убитијем Карађорђа и самога себе, давши прилику својим непријатељима, убити?

Под 2. Септембром т. г. Родофиникин доставља главнокомандујућему, („Военный Сборникъ" за 1864. № 8., на стр. 245. и 246.) овако: „После виђења нашега с вами — писао је Совет Родофиникину — ми смо имали опет међу собом разговор, и колико се више о томе разговарамо и внутрење наше положење расматрамо, толико већма убеђавамо се да овако остати не може. Нужно је да ово представите даље, како би нама што скорије дата била нужна помоћ да се зло истреби и силом уништи, без чега ће се све морати обрнути на погибел. Ми више вама не ћемо писати, ви све знате као и ми, и јошт и боље него ми видите од чега може произићи неминујема наша несрећа, а и какав је лек за то потребан. Ради Бога, радите како вас Бог учи, него само не губите времена, ако нас љубите, као што сте се свакад нама такови показивали."

Како год што је све довде описано, у смотрењу тужбе Совета противу Карађорђа, смишљена Родофиникином лаж, тако је и ово последње. Родофиникин, по пређашњим његовим донесенијима, с којима је он главнокомандујућег приуготовљавао на произведење удара државног у Србији никако није се надао сад оваком благом одговору књаза Прозоровског, на достављену му мниму тужбу од Совета народа српског противу Карађорђа, па зато је сада био покуњио нос, али није престао и даље узимати од пакла сплетње, за успети у освети и намери

својој. Па тако је и ово последње, на четири месеца дана после прве његове ђаволске роле, смислио, и код главнокомандујућег, потуљени угљен његових злоплаких донесенија, подстакао. Но и после овог, за овда, никаквих следства од стране главнокомандујућег није било.

Несрећна Србија! Она никако није могла начисто на миру бити, без препрека развијати се у унутрашњости својој, и крепити силе за одпор душману свом. Ако је црв раздора и несагласија унутрашњег, исподмукла, кад мало попрестао подгризати је, онда јој је, као што смо до сад видили, руски агент, који је хтео да буде свемогућ у Србији, и у унутрашњости, и изван, ломио врат; и кад и овоме по каткад, делање није испадало за руком по жељи и намери његовој, те се морао за неко време ућуткати, онда је опет, Аустрија, пронирством својим, по њој, бушити отпочињала.

Аустрији није могло бити непознато, како Русија, у закључењу примирја с Турцима прошле 1807. године, о Србима ништа није рекла, и тако по овоме Турци су, ослобођени примирјем од стране руске, могли све своје силе противу Србије обрнути, са свим је прегазити и покорити. Овакав поступак Србе је здраво, не само за онда узмутио, него им је задао и страха, да ће се овако с њима поступити и у договарању при закључењу конечног мира. Но благодареније буди самому Императору Александру што је опстојатељство ово доцније поправљено, те се је, речено примирје и на Србе распрострло. Али, знао је кабинет Аустријски и какво несрећно отношење постоји у Србији између Родофиникина и правитељства српског. Сва ова више наведена обстојатељства давала су Аустрији поуздање, да ће она, сад, моћи Србе од Русије одвратити, па зато је, јошт с почетком Априла т. г., преко својих агента, начела нуткати Србе са својим покровитељством, и са полезним за њих закључењем мира с Турцима.

У делу оваког нуђења са стране Аустрије Србима, придостављено је било, предуготовничке разговоре и договоре почети, генерал-фелдмаршалу, команданту Петерварадинском, барону Шимшајну; премда је, тога посла ради, око половине Маја т. г., и сам ерцхерцог Лудвиг у Земун дошао био. У ово време био је сабран око Земуна и један повећи корпус војске аустријске, у правом смислу да се тој војсци учини смотра, и ради маневре, а у косвеном, да се њоме Србима као на знање да шта их постићи може ако више споменутој понуди не успоследују. Овако је исто и са оне стране Дунава, у Банату, војске скупљено било и у велико се на оној страни говорило: да је та, и једна и друга, војска сабрала се да окупира Србију, па зато је велика журба била због тога у Србији, у следству које је и сам Карађорђе изишао у народ, и с једне стране рабрио га и доказивао му да од свега тога не ће бити ништа; а с друге, спремао га озбиљно за одпор. Карађорђе је, ерцхерцогу Лудвику послао Младена Миловановића, и писара свога, Стефана Јефтића у Земун, да га поздраве са добродошлицом, и њих је ерцхерцогу представио барон Шимшајин. Они су врло благонаклоно примљени, али ерцхерцог ни о чем другом с њима није говорио осим што је примио поздрав и што је он њих отпоздравио.

Истина и главна цељ овог покушавања, да се Срби одреку Русије и да се баце у покровитељство Аустрије, и ако нигда означена није са црним на бело; али нама се чини да је главни повод био следујуће опстојатељство.

И Порта је желила, и око конечног умирења, са Србима сама, у ово време, настојавала, о чему ћемо ми, мало ниже, пространију реч имати, па је ваљда бојећи се немогућности, да ће сама, сепаратно, код Срба моћи успети, и Аустрију, као свагдашњу своју пријатељицу и сојузницу замолила да и она у томе поради, да се Срби с Турском конечно умире, те да она, у имајућем се обновити рату с Русијом, узможе и оне турске војске које

Србија на себи задржава, и које број на 60.000 добрих војника износи, противу Руса употребити. — Ми држимо да је овако било, и да је Аустрија, с једне стране, по настојавању пријатељице њене (Порте) и отпочела код Срба дејствовати да их, од Русије отргнувши, и у њено покровитељство приволи, па тек онда, као такове, са издејствовањем неких незнаменитих уступака од стране Порте, са овом и лакше, и конечно помирити узможе; а с друге стране, што је и сама Аустрија у том интерес свој налазила да Турци могу Русе тући, и не допусте се да их Руси натерају приклонити се на мир, по коме би Дунав, између Турске и Русије, до устија његовог у Црно Море, граница био; и што се је јошт к томе, у Тилзитском миру Русија обвезала Француској, противу свачијег оружаног напада на њу, са својом војничком силом у помоћи бити, а Аустрија је сад баш принуђеном налазила се, Француској рат објавити.

У овом, аустријском одвраћању Срба од Русије, и наговарању да се прими њеног покровитељства, али тако: као да они (Срби) за то покровитељство Аустрију писмено молу, било је с различитим лицима, са стране Аустрије, састајања, и свакојаких преговарања. Барон Шимшајн, који је и са самим Карађорђем, па и са Младеном, на левој обали савској, састајао се, разговарао и договарао, и свагдар, не грубе, али не и ласкаве одговоре од обоице добијао, допустио је себи, за постижење цељи његовог правитељства, све чинити, па и неке људе за обрлаћење Срба употребити, који су свакад готови били и за безгрешно држали, и са свете Богородице покров скинути и себи га присвојити, као што је трговац земунски, Милош Урошевић који је у почетку устанка српског, истина, био лиферантом њиховим у набављању војених ствари, и као што је и Крста Хаџић пургер-мајстор земунски био. Генерал, барон Шимшајн, доказивао и Карађорђу и Младену, да Руси неће у стању бити самосталном Србију учинити, да ћеду они, као и до сад што

су, принуђени бити оставити Влашку и Молдавију и повући се, у здраво удаљене од Србије, границе своје, од куд вам, по причини одаљености, неће бити у стању помагати; а Турци ће вас онда јошт у тежи, од пређашњег, јарам подврћи, као што су тако радили и до сад с оним народима, који су се уз Русе противу њих дизали. А Аустрија, која вам је, тако рећи, уз кућу, и која вам је и до сад у сваком случају благодетелно помагала, и која је, по положењу свом, у стању вам помагати, никад вам такову, и од сад у напредак, одрећи неће. Барон Шимшајн, за благопоспешно окончање препорученог му од двора његовог дела, звао је Карађорђа да му, са својим људима, на договор дође у Варадин, и уверавао га, да за долазак његов у Варадин ни у чем неће препјатствован бити, ни одржањем термина контумацких. Но кад је увидио да се Карађорђу тамо никако не иде, а он онда одреди за пуномоћнике да у делу овом понуде аустријског покровитељства над Србијом, раде, команданта земунског подполковника Першча, потполковника Станисављевића, пургер-мајстора земунског, Хаџића, и извесног, по чрезмерном неваљалству, земунског трговца, Милоша Урошевића.

Срби не делећи ни поглаваре од народа, ни народ од поглавара, готови су били за одговор одмах на ову аустријског кабинета понуду. И поглавару и народу одговор је на врх језика свакоме стајао овакав: „Ми имамо једног покровитеља, и од њега никако и за ништа одступити не ћемо“. Али су имали потребу у храни, коју је Аустрија забранила извозити за Србију; и, приуготовљавајући се за даље ратовање противу Турака, ради су били да се што више снабдети могу и са војничким потребама, које је, истина, и Русија у помоћ шиљала, али су свакад касно, и не у своје време, у Србију приспевале. Ова су опстојатељства принуђавала правитељство српско протезати време са решителним својим од-

говором, у коме су, мудро поступајући, са свима више споменутим потребама и снабдели се.

Ни Карађорђу дакле није могло бити наинако, него је и он, руковођен више споменутим опстојатељствима, принуђен био, од стране Србије одредити пуномоћнике, за продужење и окончање договора о предложеном покровитељству Аустрије, и ови су били: Младен Миловановић, член Совета и командант града Београдског, и Стефан Јефтић, писар Карађорђев, иначе, у сваком смотренију, врло незнатан човек, али га је Карађорђе, погдекад, у државним делима, по нужди, употребљавао.

Састанци, једне и друге стране пуномоћника, чињени су, по већој части, на левој обали савској према Београду, али прелазили су аустријски пуномоћници и овамо у Београд. Они су, у преговарањима са српским пуномоћницима, овима, као у ползу земље и народа, обећавали: да ће цар њихов оправити и утврдити градове у Србији и да ће у њих послати своју војску да их чувају и од непријатеља бране; да ће их снабдети са свима војеним потребама, и с храном, којим потребама и храном да ће се моћи ползовати и српска, дејствујућа противу непријатеља, војска, и да ће цар њихов послати у Србију принца Карла да предводи војску противу непријатеља. Касателно пак преимућство и личне ползе, које би и Карађорђе, и пуномоћници, и сви у опште поглавари од покровитељства Аустријског имати могли, пуномоћници су аустријски српским, именом цара свога, обећавали: да ће влада њина Карађорђа признати и потврдити га за књаза од Србије, и учинити га својим фелдмаршалом; да ће Младена учинити грофом, а Јефтића бароном, и да ће њих двојица осим тога и богато награђени и декорирани бити; да ће и све друге старешине народне, сваки по достоинству његовом, одликоване бити, и напослетку, да ће сви Срби, без разлике званија и стања, остати законитим притјажатељима оног имања, које имају и које им се затече у притјажању кад аустријско покровитељство над

Србијом наступи. Ови, аустријски пуномоћници, здраво су, ползујући се свима политичним хитростима, настојавали да српски пуномоћници на њихова предложења и мнима обећања пристану, па уз то, да и Карађорђе, са својом владом и, у име свега народа, цару њином прошеније напише и пошље, и у том да га за покровитељство замоли. Српски пуномоћници, баш и да су хтели на више наведена предложења и обећања аустријских пуномоћника пристати, у чему је њих ограничавало и њихово пуномоћије, које им је сам Карађорђе од имена свог дао, на све одговорили су: да они никакав одговор од себе тако одмах дати не могу док се, поради свега што им је од њих предложено, не сообште са Карађорђем и са свима осталим старешинама. А што се тиче прошенија на име цара, којим да Срби за покровитељство молу, одговорио им је Младен, да то ни у каквом случају бити не може. Он им је казао: „Влада ваша, без даног јој повода од стране наше, нуди нас својим покровитељством, дакле, по правом реду она треба најпре нама то своје нуђење на писмено да учини, и да у том каже, шта ће Србија под њеним покровитељством бити, какво ће значење имати, и каква ће осигурана благодетељства с тим покровитељством двора вашег народ српски стећи, па тек онда, и без вашег захтевања, ми би, имали пута, с понизностију одговорити, а никако молити.“*

Као што смо и мало више казали да је Карађорђе у свим озбиљним догађајима, како тичућима се стања саме Србије, тако и још више, тичућима се политичних одношења и интереса обе стране, т. ј. и Србије и Русије свагда према Родофиникину, заједно са Советом народним и у опште са свима поглаварима, искрен био, тако је он и у овом догађају, поступио. Он је, цело ово те-

* Све ово довде описано, у смотрењу овог нуђења аустријског тобожњег покровитељства, ми смо овако чули од Младена у Бесарабији, у Хотину, 1816. године. А овако су нам исто и Михајло Грујовић и Стефан Филиповић, први 1834., а други 1852. године, у Београду, ово казивање Младеново потврдили.

ченије дела нуђења покровитељства аустријског Србији, Родофиникину све једнако саопштавао, и његова возражења и примедбе, на течај ствари, саслушавао, па најпосле, и за окончателни одговор Аустрији, умолио га да им га он сачини, и Родофиникин је, коме је већ дотле све познато било, у интересу и Србије и политике руске одговор барону Шимшајну сачинио, и предао га Совету српском, те га је он, од имена свога, барону Шимшајну послао. Одговор је тај следујућег садржаја:

„По близости театра пришествија — писао је Совет — познато мора бити вашему превосходителству у свему пространству о законим причинама, које су принудиле нас дићи се противу Турака, прекомерних угњетатеља човечества, које је угњетење народ српски тако дуго трпио. Извесни вам морају бити и постојани наши успеси противу непријатеља нашег, који су под барјаке наше, осим сопствених житеља Србије, знатан број странаца привукли. Победоносна војска његовог императорског величества Александра I, Государја, Императора всеросиског ушавши у Молдавију и Влашку по праву војне, јединоверства и једноплеменства примила је нас под силну своју заштиту. Премилостиви Государ, Император всеросиски, за знак своје височајше милости, послао нам је, сагласно с нашим прошенијем, наставника, у лицу његовог превосходитељства дејствителног статског советника Родофиникина; а после тога будући су се начели преговори о закључењу мира у Паризу, између Русије и Порте, при посредовању императора Наполеона I., то ми, у пуном поверењу предали смо конечно решење судбе наше овим великим царевима у руке, о чему смо ми и самој Порти о томе писали и на знање јој дали.

„Нас, у нашим досадањим предпријатијама, нити је руководио какав дух завојевања, нити икакве друге мисли. Наше је желање ограничено: да обезбедимо себе и достојаније наше, да живимо под управом мудрих и благодетелних закона, и да утврдимо наше политическо биће

са гаранцијама двојице великих царева, свемилостивејшим нашим покровитељем Александром I. и императором и краљем Наполеоном I. К изгледу нашем на ово све су наше мисли упрте, и у томе се тек данас све наше искрене жеље састоје.

„Изложивши овако наше истино положење, ми ћемо да се обратимо сад к настојећим проишествијама.

„Од времена нашег праведног устанка противу наших нечовечних угњетатеља, па до данас, ми смо се, са свима силама нашим, старали да сачувамо милост и благоволење Његовог Величества императора и краља, премилостивог вашег господара, и тако се, бар нама чини, да нигди повода нисмо дали к негодовању на нас.

„Кад је ваше превосходитељство позвало мене да се састанемо, и да се које-о-чему разговоримо, ја сам вам ово исто говорио и на срце вам метнуо; у последствију времена ви сте ме опет позивали и приглашавали да се састанемо; но ја будући заузет нападањем Бошњака на нашу Дринску границу, нисам вам могао доћи, и зато сам принуђен упуномоћити за тај посао, за који би и ја могао доћи, советника Младена, и секретара мога Стефана Јефтића, држећи, да ће предмет тога састанка и преговора тицати се само дела пограничних и трговачких. Но по разговору с ваше стране упуномоћених лица, о којима сте ви изволили мени писмено јавити, достављено је мени од мојих пуномоћника, да се желање ваше састоји у том: да ми напишемо и пошљемо прошеније на име Његовог императорског величества премилостивог вашег цара, и да тим прошенијем позовемо га да прими Србију од нас под своју врховну власт, и да у градове српске уведе аустријски гарнизон.

„Такво предложење, учињено нам од ваших пуномоћника, није могло не удивити нас преко сваке мере; јер, прво, ни ми, ни народ српски, који је толику крв своју пролио за избављење и ослобођење своје, не можемо на таково што согласити се; а, друго, ако би се

ми, преко сваког очекивања, и согласили сад ма на какква му драго виша предложења, то согласије наше не би никакве важности и силе имало без одобрења и потврђења више упоменутих великих царева, Руског и Францусског, у којих рукама судбина наша стоји.

„Ми дакле спешећи о настојећем уведомити ваше превосходитељство, ни мало не сумњамо, да су оваково предложење ваши пуномоћници учинили не по вољи вашој, или по височајшему повељењу кабинета царског, већ јединствено из усрдија к своме двору, држећи, да ћеду они угодно дело Његовом Величеству сатворити, остајемо у пуној мери спокојнима да овај наш одговор ни мало неће бити противан вашему превосходитељству, и да ви, и од сад у напредак, нећете престати волети нас као и до сад што сте нас волели и били нам ходатајем код височајшег двора вашег да би се и од сад ми могли ползовати милошћу и благовољењем оног; а ми ћемо свагда свеусрдно старати се, да се те милости и тога благовољења, јошт више него до сад, достојни учинимо“. *

У одговору на ово писмо стајало је, да су Срби сами, бајаги, молили за покровитељство аустријског двора. — То је само упорно наметање. —

И Вук Карацић у његовом „Правителствујушчем Совету“ на страни 15. и 16. преповедио нам је о једном догађају у Србији, па вели: „У почетку год. 1807. кад Петар Ичко с кнезом Милићем из Ћићевца, са Живком Параћинцем и с Карађорђевијем писаром, Стефаном Јефтићем, с турскијем посланицима пође из Цариграда у Србију и дошавши у Делиград разумије, да су Срби биоградскога пашу убили и све Биограђане побили и опљачкали, онда он остане с овијем Турцима у Параћину код Петра Добрињца, а Стефана Јефтића пошаље Карађор-

* „Военный Сборникъ за 1864. год. № 8., страна 253., 254. и 255. Овај одговор ми смо овде извели, из овог „Сборника“, а по донесенију Родофиникиновом од 18-га Маја т. г.

ђију да пита хоће ли се ови Турци пустити у Биоград, или ће се вратити на траг. Али Петар, који је и казао да Турци остану ондије, не чекајући Карађорђијева одговора све ове Турке (којих је са слугама било 12) изведе иза Параћина па побије и опљачка, а кад му по том Карађорђије, договоривши се са осталим старјешинама, пише да Турке пошаље у Биоград, одговори му да их је он послао на риби у Видин (а послије се изговарао да их је побио за то, што су Карађорђије и Младен с осталијем поглавицама из Шумадије Турке у Биограду побили и оплијенили без њега)". Вук даље каже: „Ово је све мени овако приповиједао и Петар у Бесарабији године 1819. и Младен у Крагујевцу године 1822., први хвалећи се како се није бојао Карађорђија, а други тужећи се на Петра додајући још, како су се они били договорили да кажу овијем Турцима како паша и Биограђани нијесу хтјели да сједе с миром него подигли оружје на Србе, па их Срби за то побили; па онда да им даду неколике хиљаде гроша на пут и да их испрате натраг, не би ли турску владу још које вријеме заварали."

Ово Вуково казивање не подудара се у истинитости ни с временом, у коме се, по његовом казивању, све више описано збило, ни с лицима у збићу догодившима се, ни са месношћу, у којој се догађај збио.

Вук каже прво: да је, Петар Ичко, у почетку 1807. године, с турским посланицима из Цариграда дошао у Србију, а нама је познато, као што је и сам Вук, не спомињући Ичка, у „Грађи за историју нашега времена" на страни 6., 7., 8. и 9. описао, да је Петар Ичко у Октобру месецу 1806. године, са муасилом из Цариграда дошао у Србију, и довео га у Смедерево, и да је, речени муасил с његовом свитом, почем ништа поздраво, из донесених концесија од Порте, за благополучан мир по Србију, није се дало увидити, жив и здрав у Цариград се повратио, после чега, речени Ичко, никако више није у Цариград ни шиљан, јер су, у самом почетку 1807.

године, послани били депутати у Влашку, у главну квартиру руску главнокомандујућему Михељсону. Па и само качество овог посланства к Русима савршено нас уверава: да, нити је Ичко тада могао у Цариграду бити, нити је с каквим посланицима турским отуда у Србију дошао. Но да су неки турски посланици, од паше нишког послани у Србију, Петром Добрињцем, чрез Стефана Синђелића, ресавског војводе, у овој 1808. години, око Шупељака, побијени и опљењени, то је истина, и ми ћемо мало ниже, о том несрећном догађају, говорити. 2-го. У овом казивању Вук каже, да је Ичко био са кнезом Милићем из Ћићевца, са Живком Параћинцем и Стефаном Јефтићем писаром Карађорђевим. Прва двојица, истина су, са Ичком, били послани у Цариград и с њиме су се и вратили кад су муасила у Смедерево довели; али Стефана Јефтића ту никако није било. И на послетку, 3-ће, Вук каже, да је Петар Ичко са турским посланицима дошао у Делиград, и ту кад је разумео да су Срби убили београдског пашу и проч. онда, вели „Петар Добрињац изведе речене Турке иза Параћина и све их потуче.“ Дакле, дошли су живи Турци са Ичком у Делиград, а потучени су Петром иза Параћина, тако рећи, у присутству Ичковом, који се је, са важношћу својом могао Петру опонирати у оваком једном нечовечном и безаконом делу, и Петар Добрињац јамачно, овако што, у присутству Ичковом нити је учинио, нити би учинио.

А што нам Вук каже да је њему Петар Добрињац овако, у Бесарабији 1819. године, казивао, и да му је то казивање Петрово и Младен, 1822. године у Крагујевцу, потврдио, то је могуће; јер је извесно, као што је и нама познато да је Петар, чрез Стефана Синђелића, неке турске посланике потукао, али не иза Параћина и не у почетку 1807. године, дошавше са Петром Ичком из Цариграда, већ послане од нишког паше и идући друмом од Делиграда к Параћину, у шуми, између Ражња и Шупељака, више Параћина у растојанију од четири сата,

при концу Августа ове 1808. године. Па и Младен, који се је у Крагујевцу од Вука, као ђаво од крста, уклањао, јер Вук, за угодност нечију, са овим старцем, жестоко избијеним судбином његовом, није се опходио као са човеком достојним сажалења, већ је у место тога највеће му увреде, спрдајући се с њим, причињавао, није могао, ако нам је Вук истину казао, не потврдити казивање Добрињчево у том, да је он неке турске посланике потукао, и даље, како је правитељство српско, с тима Турцима, намерено било поступити; али да Младен, као неписмен човек, и који је, до 1822., 14 горких година, под притиском најжешће судбине у туђинству провео, није знао Вуку казати је ли Добрињац, често поменуте Турке, у почетку 1807., или у половини 1808. године потукао, у томе смо ми више него уверени.

Добрињац је могао, после 13 година од догађаја, и то, у Бесарабији, овако Вуку казивати, како је он често поменуте турске посланике потукао, и како је, за доказати Вуку да се он није бојао Карађорђа, овоме за речене Турке, кад му је поручено да их у Београд пошље, одговорио, да их је он на риби послао у Видин. Да је ово сушта лаж што је Добрињац овако, о бојању и небојању његовом од Карађорђа, Вуку фалио се, могао се и Вук о томе одмах при овакој фали Добрињчевој уверити, само да га је упитао: кад се тако није бојао Карађорђа, од чијег је страха, са Родофиникином, из Србије побегао? кад се није бојао Карађорђа зашто се, и то на писмени позив Карађорђев, не поврати у Србију пре, него је при свему томе што је већ знао да је Карађорђе свима доморoдним Србима опростио и допустио да се могу у своје отечество повратити, све једнако чекао руску војску, па тек 1810. године у Јунију месецу, уз генерал-мајора графа Цуката, као под заштитом овога, дошао у Србију, и све се једнако, у логорима руским и с Русима, на обали дунавској, од Кладова до Неготине, налазио, а у внутреност Србије, као и Миленко,

није смео доћи док главнокомандујући не одреди Нишлотски полк да у Београд дође. И на послетку, кад по свагдашњем Вуковом казивању, старешине српске ни у сну нису хтеле да знаду да им је Карађорђе господар, и да им он заповеда, зашто је Јаков Ненадовић, преписујући се из Ваљева са Петром Добрињцем, који је 1810. године с руском војском око Кладова и Неготина налазио се, писма своја к Петру, у тегелтију испод седла коња писмоношиног ушивао? кога се Јаков бојао кад је ово чинио? И ово нам је Вук у „Правителствујушчем Совету“ на страни 47. овако казао, и преко свију ових истина најмилије је Вуку било доказивати, да се старешине Карађорђа нису бојале?!

Као што смо, у више описаном преговарању аустријског кабинета са српским правитељством, напоменули, да се је Аустрија у речена преговарања са Србијом упустила и по навади Портиној, премда се из преговарања њеног само интерес Аустрије увиђа; па кад је Порта, с једне стране, увидила да Аустрија ништа није могла учинити; а с друге, да она с Русима не ће моћи до коначног мира доћи, јер Руси неодступно, осим свега осталог, у условијама за мир захтевају од Порте уступлење Бесарабије са обојим књажествима: Молдавије и Влашке, и да Дунав, између Русије и Турске, границом буде, што је највећма и засецало у живац Портин; она и сама смисли покушати не би ли се, на неки начин, са Србима умирила, јер кад би у том успела, она би онда, као што смо и мало више о том напоменули, до 60.000 добре војске, коју је Србија на себи задржавала, на свом расположењу имати могла, па с њом и силу своју противу Руса знатно ојачала.

Мустафа Барјактар бивши сераскиром Рушчушким, имавши 15.000 најодабранијих војника под командом својом, и будући привржеником збаченог Султана Селима III., не пропусти прилику, закљученог примирја између Русије и Турске, употребити на воспостановлење

Селимово, који се у затвору налазио под присмотром јаничара, који су га, у почетку ове године, с престола збацили, и брата његовог од стрица, Мустафу IV. на његово место, за Султана, поставили. Барјактар Мустафа дакле, у тој намери, са својих 15. хиљада војника, као муња прелети до Царигара, и у овај изненадно упадне. Изненађени јаничари, који су са Султанима располагали, уступе сили Барјактар-Мустафиној. Султан Мустафа, дознавши за намеру Барјактар-Мустафину, заповеди брата свога Селима III., у затвору, удавити, па га онако удављеног избаци на углед онима, који су дошли да га опет на престол подигну, у мисли, да ће они, кад угледају Селима мртвог, имајући већ постојећег Султана, од намере своје одустати и њега на миру на влади оставити. Али привრженици Селимови, уместо да овако поступе као што је Султан Мустафа мислио и желио, са свим противно учине. Они, кад угледају избаченог њима на углед Селима III., још се већма разјаре, ударе на Сарај Султанов, развале све преграде, страже растерају и униште, Султана Мустафу убију и брата му његовог од стрица, Махмута за Султана поставе, па код овог, Барјактар Мустафа, великим везиром и управитељем свега царства, но за кратко време постане.

Ови су моменти јединствени били за најбоље успехе и за Русе, и за Србе, али по непредвиђености оваких догађајева у срцу отоманског царства, Император је руски, Александер I., силом тилзитског мира између Русије и Наполеона I., овоме уступио посредничество у закључењу конечног мира између Русије и Порте, па због овог посредничества, Русија је принуђена била, при свим више описаним догађајима, тако рећи, са скрштеним рукама гледати где јој измиче зец из руку. А Срби, везани трајућим примирјем између Русије и Порте, сами по себи, мимо Русију, ништа такође, у овим добродошлим догађајима, предузимати и радити нису могли.

Речени Барјактар-Мустафа, садањи велики везир и пуномоћни и одважни управитељ отоманског царства, јошт док је био само сераскиром рушчушким здраво се је учинио популарним код свију Турака, па и код свију Руса, који су тада Молдавију и Влашку заузимали, и који су у веће роле, како војничке тако и дипломатичне, посвећени били. Он се је и са самим главнокомандујућима руским преписивао, и усмено је, чрез свога драгомана, Манук-бега, о свима опстојатељствима оновременог рата и политичних одношења преговарао, па су зато њему и врло добро позната била сва опстојатељства, која су могла интересу Портином полезна бити, или, која су јој њеном интересу угрожавала. И ово и овако све знајући, а будући сада и пуномоћним управитељем царства, Барјактар-Мустафа наложи нишком паши да овај у ближајше сношеније са Србијом стави се, и да покуша согласити правитељство српско на конечно умирење с Портом, разуме се: придостављајући Србима за то и нека права и преимућства. Овај налог нишкоме паши, издао је велики везир у Августу месецу т. г. обилазећи Русе, или правије рећи, кријући од њих, и то готово у једно време кад је, по настојателном дејствовању француског посланика у Цариграду, генерала Себастијана, Порта, чрез овог истог великог везира, књазу Прозоровскоме на писмено, поред осталог и то му дала на знање, да она, закључено примирје између Русије и ње, распростире у опште и на Србе, и да их оставља под покровитељством Русије до конечног закљученија мира. Али овај поступак великог везира није могао остати у тајности а да Руси за њега не дознаду. Та и сам Карађорђе овакав један поступак са стране Турака, од Родофиникина не би тајио, као што је и до сад у подобним приликама свагда чинио.

Паша нишки, по овом налогу великог везира, први је корак учинио однесавши се писмено Карађорђу, у ком писму, наравно, морао му је најпре саопштити налог, по коме се и зашто он обраћа њему, а у исто време

и његово сагласије на договарање, да му и једну депутацију послати може ради свестраног објаснења једне према другој страни, у делу тако важном и за обе стране здраво полезном, изискати.

Карађорђе овај први корак нишког паше није саопштио Родофиникину. Он је, одговоривши паши нишком да посланство његово прима, и да је и наредбу учинио како ће то посланство до њега доћи, чекао да му и депутација из Ниша дође, да сазна цео исход ствари, па онда да му има шта јавити, и за совет га молити како ће се, према појавившем се опстојатељству, владати. Но будући да је и писмо нишког паше Карађорђу и одговор овога паши ишао цреко Петра Добрињца, као главног старешине, а уједно и главног команданта делиградског, који је у Параћину становао то је он, као услужљиви човек Родофиникинов. и приврженик руски, који с друштвом његовим Карађорђа тужи и Русе моли да га збацу, морао Родофиникину о свему томе до знања доставити.

Родофиникин, добивши оваково известије од Петра Добрињца, а видећи да од Карађорђа о томе никаквог уведомљења нема, побојавши се да Карађорђе, сепаратно, умирење с Турцима не учини, што ни за онда, ни доцније до конечног умирења Русије с Портом, за интерес политике руске, по њиховом рачуну, не би пробитачно било. — О овом и оваковом мишљењу руском ми имамо уверење из свију поступака, у одношењу према Србији, како кабинета руског, тако и поступака главнокомандујућих, па, и самог агента руског у Србији, Родофиникина. — Налазећи се у оваком положењу у интересу руске политике, неизоставно, и без сваке сумње, морао је, у првом магновењу, намигнути Петру Добрињцу да он, у речи стојеће турско посланство, на сваки начин осујети, и Добрињац, по његовом нахођењу, само се је по поруци Родофиникиновој усудио. Посланство турско, на челу кога је некакав Узур-бег био, са свом овога пратњом, на друму, од Ражња Шупељаку идући, чрез Стефана Син-

године, послани били депутати у Влашку, у главну квартиру руску главнокомандујућему Михељсону. Па и само качество овог посланства к Русима савршено нас уверава: да, нити је Ичко тада могао у Цариграду бити, нити је с каквим посланицима турским отуда у Србију дошао. Но да су неки турски посланици, од паше нишког послани у Србију, Петром Добрињцем, чрез Стефана Синђелића, ресавског војводе, у овој 1808. години, око Шупељака, побијени и опљењени, то је истина, и ми ћемо мало ниже, о том несрећном догађају, говорити. 2-го. У овом казивању Вук каже, да је Ичко био са кнезом Милићем из Ћићевца, са Живком Параћинцем и Стефаном Јефтићем писаром Карађорђевим. Прва двојица, истина су, са Ичком, били послани у Цариград и с њиме су се и вратили кад су муасила у Смедерево довели; али Стефана Јефтића ту никако није било. И на послетку, 3-ће, Вук каже, да је Петар Ичко са турским посланицима дошао у Делиград, и ту кад је разумео да су Срби убили београдског пашу и проч. онда, вели „Петар Добрињац изведеречене Турке иза Параћина и све их потуче.“ Дакле, дошли су живи Турци са Ичком у Делиград, а потучени су Петром иза Параћина, тако рећи, у присутству Ичковом, који се је, са важношћу својом могао Петру опонирати у оваком једном нечовечном и безаконом делу, и Петар Добрињац јамачно, овако што, у присутству Ичковом нити је учинио, нити би учинио.

А што нам Вук каже да је њему Петар Добрињац овако, у Бесарабији 1819. године, казивао, и да му је то казивање Петрово и Младен, 1822. године у Крагујевцу, потврдио, то је могуће; јер је извесно, као што је и нама познато да је Петар, чрез Стефана Синђелића, неке турске посланике потукао, али не иза Параћина и не у почетку 1807. године, дошавше са Петром Ичком из Цариграда, већ послане од нишког паше и идући друмом од Делиграда к Параћину, у шуми, између Ражња и Шупељака, више Параћина у растојанију од четири сата,

при концу Августа ове 1808. године. Па и Младен, који се је у Крагујевцу од Вука, као ђаво од крста, уклањао, јер Вук, за угодност нечију, са овим старцем, жестоко избијеним судбином његовом, није се опходио као са човеком достојним сажалења, већ је у место тога највеће му увреде, спрдајући се с њим, причињавао, није могао, ако нам је Вук истину казао, не потврдити казивање Добрињчево у том, да је он неке турске посланике потукао, и даље, како је правитељство српско, с тима Турцима, намерено било поступити; али да Младен, као неписмен човек, и који је, до 1822., 14 горких година, под притиском најжешће судбине у туђинству провео, није знао Вуку казати је ли Добрињац, често поменуте Турке, у почетку 1807., или у половини 1808. године потукао, у томе смо ми више него уверени.

Добрињац је могао, после 13 година од догађаја, и то, у Бесарабији, овако Вуку казивати, како је он често поменуте турске посланике потукао, и како је, за доказати Вуку да се он није бојао Карађорђа, овоме заречене Турке, кад му је поручено да их у Београд пошље, одговорио, да их је он на риби послао у Видин. Да је ово сушта лаж што је Добрињац овако, о бојању и небојању његовом од Карађорђа, Вуку фалио се, могао се и Вук о томе одмах при овакој фали Добрињчевој уверити, само да га је упитао: кад се тако није бојао Карађорђа, од чијег је страха, са Родофиникином, из Србије побегао? кад се није бојао Карађорђа зашто се, и то на писмени позив Карађорђев, не поврати у Србију пре, него је при свему томе што је већ знао да је Карађорђе свима домородним Србима опростио и допустио да се могу у своје отечество повратити, све једнако чекао руску војску, па тек 1810. године у Јунију месецу, уз генерал-мајора графа Цуката, као под заштитом овога, дошао у Србију, и све се једнако, у логорима руским и с Русима, на обали дунавској, од Кладова до Неготине, налазио, а у внутреност Србије, као и Миленко,

Зар су Младен и Стефан Јефтић, као пуномоћници од стране Србије, малопређашња преговарања с пуномоћницима аустријским тајно чинили и од Родофиникина тајили? Та није ли и сам Карађорђе одмах, прве кораке његове, при првом састанку са генералом бароном Шимшајном, Родофиникину од слова до слова исказао; није ли му и писма Шимшајнова и Милоша Урошевића, показивао, и напослетку: није ли му и све усмене преговоре обојих пуномоћника, без сваког утајења, саопштио, и по томе молио га за совет поради решителног одговора? Није ли Родофиникин, по молби Карађорђевој, а сходно и тадањој политици руског кабинета према Аустрији, и одговор, од стране Карађорђа и Совета народног, сачинио? Овако поступање лица, која су правитељство српско представљала, може ли се назвати неверним према Русији, као што је Родофиникин, главнокомандујућима, беспрестано описивао?

Српске старешине, и лица, која су правитељство Србије сачињавала крива су, ако се за то окривити и осудити могу, што су прости људи без сваког светског изображења били, што, по томе самом, никаква лукава и пакосна хитрост није им својствена бити могла и што новчаних средства никако нису имали да могу плаћати услужљиве људе, какове је Родофиникин, по његовом сопственом казивању, имао средством којих би у своје време дознавати могли, какве црне замке Родофиникин сплеће и Србији, и њима свима у опште.

Даље Родофиникин главнокомандујућему доноси: „Истина, Аустрија је обећавала Србима сваку помоћ па и новаца, али помоћ за новце, а готов новац у зајам давати, а Русија им сваку помоћ, без сваке плате, а готов новац, без враће, даје, као н. пр. Срби у Београду, према насељењу, почуствовали су потребу још једну цркву, осим оне старе коју су имали, саградити, па су на тај конац сабрали нешто драговољних прилога. Но како са овима прилозима нису могли речену цркву до-

вршити, то је Русија исплатила онај недостатак колико није достићи могло к довршењу више упоменуте цркве«.* — Она једина стара црква, коју је Родофиникин у Београду затекао, остала је та иста и једина и онда кад је он из Србије побегао, и никаква се друга нова, до 1834. године, није подигла; а ове године, књаз Милош, заповеди да се масом трговца, Лазара Панче, који је 1833. у Београду умро, и који после себе никог другог од рода није оставио, осим другобрачне жене, с којом такође порода није имао, једна нова мала црквица, на месту садањег гробља сагради, и тако се је учинило, као што и споменик реченог трговца, такође по заповести књаза Милоша подигнути и узидани у цркву споља, то сведочи; а она стара црква, 1836. године срушена је, и друга је нова, али на истом месту, озидана и названа »катедралном црквом«. По овом нашем неоспоримом знању и казивању, више упоменута нова црквица подигнута је у Београду на гробљу топрв 26-те године после побега Родофиникиновог из Србије. Где је дакле та друга црква која је у Београду, по донесенију Родофиникиновом, 1808. године саграђена? И где је и колика је та сума била, коју је Русија, на више изложену цељ, по Родофиникину исплатила? —

Ето, каква су и на каквој истини основана била главнокомандујућима донесенија изображеног Родофиникина, агента руског у Србији, коме су главнокомандујући све веровали, и по његовим таковим донесенијама политична своја односења и према Србији, и према двору своме за Србију устројавали.

Под 20. Мајом 1809., Родофиникин је опет једно лажљиво донесеније главнокомандујућему доставио у смотрењу том: како је он принуђен био, на касени рачун свога двора, одевати и издржавати Карађорђевог сина, и овога васпитатеља, еромонаха Доситија.** Ми не на-

* »Военный Сборникъ« за 1864. год., №. 12. на страни 227. и 228.
** Горњи »Военный Сборникъ«, страна 228. и 229.

лазимо за нужно, о томе, овде повторително говорити јер смо, о тој нискости душе Родофиникинове, мало више имали реч, па смо и неистинитост његовог донесенија, тамо, довољно доказали. Него ће мо сада да наставимо даље лагала Родофиникинова, о којима више споменути „Военный Сборникъ“ на страни 229., 230., 231. и 232. а све по донесенијама Родофиникиновим, овако каже:

„Ни Турци нису губили надежде конечно помирити се са Србима, особито сад у виду предстојећих нових војених дејствија с Русијом. Из Ниша од Исмаил-бега (сереског) дошао је Црноме Ђорђу један посланик, а мало после овог [о успеху кога, о његовом посланству, ништа нам се не каже], и врховни везир нишки послао му је једно писмо по своме тефтедару Хаџи-Абдули, о ком је везир, као о верном и њему преданом човеку, Карађорђу овако говорио: „Ја ти зато пошиљем тога мога човека да се с тобом разговори, и да ти он из мојих уста чувене речи, непосредствено у твоје упи искаже.“ Овај повереник везиров дошао је Црном Ђорђу с предложењем да се он с отоманском Портом помири, обнадеждавајући га, да ће њега Султан признати за врховног књаза од Србије, и да ће уредити границе Србије на удовлетворавајући начин. Речени посланик говорио Црноме Ђорђу, да је боље имати једног господара над Србијом, а не два, каквим хоће Русија да буде, ако Срби не окану се од ње, и откину се од њеног покровитељства.

„Црни Ђорђе, по досадањем свом обичају, дошао је из свога села у Београд да се са Родофиникином састане, и да га за совет замоли, како ће сад, у горњем делу понуђења турског, поступити. И Родофиникин му је казао да он одговори нишкоме везиру овако: „да се он обрати руском главнокомандујућем књазу Прозоровском, јер Србија, сепаратно, сама за себе не може ништа с Турском закључивати, па шта Порта с Русијом за Србију уговори, то ће Срби за свето примити.“

При више наведеном разговору Карађорђевом са Родофиникином, кад му показао шта му везир нишки пише и чиме га, у име Порте, нуди, и кад га на то за совет замолио, сушти при том догађају советници, казивали су јошт онога времена, да је Родофиникин набусито Карађорђу и советницима одговорио: „Зар ви сами не знате у чему се ваше ползе састоје?“ и да је њих све овакав, оракулски, одговор Родофиникинов здраво био збунио и опечалио, док им није, по дужем ћутању, и њиховом међусобном жуборењу и тешкању онако изјаснио се за одговор, као што је и мало више наведено.

Ми налазимо на овој, 229. страни више упоменутог „Военног Сборника“ јошт и један став, у ком нам, речени „Сборникъ“, каже, како је гроф Румјанцов, кад му је, књазем Прозоровским, соопштена више изложена понуда од стране Турака Карађорђу, одговорио књазу Прозоровском: „Кад би то нуђење турско Србима, у самом делу било справедљиво, то ми ни најмању потребу не би могли увидити да препјатствујемо Србима помирити се с Портом. Умирење њихово с Портом не само што не би нашим делима никаква вреда панело, него шта више, оно би нам олакшало негоцијацију умаљењем садањих наших требовања, јер тада би, из наших условија за мир, точка о Србији учинила се ненужном. У сваком пак случају ми можемо бити уверени, да мир између Порте и Срба не би могао дуготрајан бити, и да би Срби, при првом спору који би се догодио, опет наше покровитељство потражили.“

Из оваког одговора грофа Румјанцова књазу Прозоровском, речени „Сборникъ“ изводи као да Двор руски никад није био у намери препјатствовати Србима да се с Портом умире. Ми не можемо делити мњеније „Сборниково“ у том смотрењу, јер имамо и сувише података, којима доказати можемо, да су Руси у свима приликама нуђења турског о умирењу, свагда од тога одвраћали и удржавали Србе. С наше пак стране само то морамо

лазимо за нужно, о томе, овде повторително говорити јер смо, о тој нискости душе Родофиникинове, мало више имали реч, па смо и неистинитост његовог донесенија, тамо, довољно доказали. Него ће мо сада да наставимо даље лагала Родофиникинова, о којима више споменути „Военный Сборникъ“ на страни 229., 230., 231. и 232. а све по донесенијама Родофиникиновим, овако каже:

„Ни Турци нису губили надежде конечно помирити се са Србима, особито сад у виду предстојећих нових војених дејствија с Русијом. Из Ниша од Исмаил-бега (сереског) дошао је Црноме Ђорђу један посланик, а мало после овог [о успеху кога, о његовом посланству, ништа нам се не каже], и врховни везир нишки послао му је једно писмо по своме тефтедару Хаџи-Абдули, о ком је везир, као о верном и њему преданом човеку, Карађорђу овако говорио: „Ја ти зато пошиљем тога мога човека да се с тобом разговори, и да ти он из мојих уста чувене речи, непосредствено у твоје уши искаже.“ Овај повереник везиров дошао је Црном Ђорђу с предложењем да се он с отоманском Портом помири, обнадеждавајући га, да ће њега Султан признати за врховног књаза од Србије, и да ће уредити границе Србије на удовлетворавајући начин. Речени посланик говорио Црноме Ђорђу, да је боље имати једног господара над Србијом, а не два, каквим хоће Русија да буде, ако Срби не окану се од ње, и откину се од њеног покровитељства.

„Црни Ђорђе, по досадањем свом обичају, дошао је из свога села у Београд да се са Родофиникином састане, и да га за совет замоли, како ће сад, у горњем делу понуђења турског, поступити. И Родофиникин му је казао да он одговори нишкоме везиру овако: „да се он обрати руском главнокомандујућем књазу Прозоровском, јер Србија, сепаратно, сама за себе не може ништа с Турском закључивати, па шта Порта с Русијом за Србију уговори, то ће Срби за свето примити.“

При више наведеном разговору Карађорђевом са Родофиникином, кад му показао шта му везир нишки пише и чиме га, у име Порте, нуди, и кад га на то за совет замолио, сушти при том догађају советници, казивали су још онога времена, да је Родофиникин набусито Карађорђу и советницима одговорио: „Зар ви сами не знате у чему се ваше ползе састоје?“ и да је њих све овакав, оракулски, одговор Родофиникинов здраво био збунио и опечалио, док им није, по дужем ћутању, и њиховом међусобном жуборењу и тешкању онако изјаснио се за одговор, као што је и мало више наведено.

Ми налазимо на овој, 229. страни више упоменутог „Военног Сборника“ још и један став, у ком нам, речени „Сборникъ“, каже, како је гроф Румјанцов, кад му је, кнезем Прозоровским, саопштена више изложена понуда од стране Турака Карађорђу, одговорио кнезу Прозоровском: „Кад би то нуђење турско Србима, у самом делу било справедљиво, то ми ни најмању потребу не би могли увидити да препјатствујемо Србима помирити се с Портом. Умирење њихово с Портом не само што не би нашим делима никаква вреда панело, него шта више, оно би нам олакшало негоцијацију умаљењем садањих наших требовања, јер тада би, из наших условија за мир, точка о Србији учинила се ненужном. У сваком пак случају ми можемо бити уверени, да мир између Порте и Срба не би могао дуготрајан бити, и да би Срби, при првом спору који би се догодио, опет наше покровитељство потражили.“

Из оваког одговора грофа Румјанцова кнезу Прозоровском, речени „Сборникъ“ изводи као да Двор руски никад није био у намери препјатствовати Србима да се с Портом умире. Ми не можемо делити мњеније „Сборниково“ у том смотрењу, јер имамо и сувише података, којима доказати можемо, да су Руси у свима приликама нуђења турског о умирењу, свагда од тога одвраћали и удржавали Србе. С наше пак стране само то морамо

признати, да ни једно нуђење турско никакве гаранције није имало, на коју су Срби могли са потпуним поуздањем ослонити се.

Продужујући „Сборникъ“ своју реч, он нам даље у место Родофиникина каже: „Међу тим у Србији све једнако као пре чине се непоредци и буне. [Врло ретко које донесеније Родофиникиново не започиње овако]. На Морави нека села узбунила су се и испребијала су до смрти своје старешине, и до 800 фамилија са свим покретним имањем и децом, оставивши на произвол судби своја села, прибрали су се к самој граници Турске, и ту наспрам ове, улогорили су се. Овом узбуњењу причина је био заведени екзерцир, кога су слепци завели, и у коме су слепци екзерцирмајстори били. Овај екзерцир учинио се народу здраво теготан, и више него што је у самој ствари теготан био. Све ово произилазило је у првој половини Марта месеца, и готово баш у оно време, кад су се и депутати српски враћали из главне квартире руске. Писма и известија, која су ови депутати донели, учинила су врло значеће влијаније, којим се спокојствије у Србији обнављавати отпочело. Ново објављење рата било је радосно примљено од Срба, и они су се одмах начели спремати и приуготовљавати за отпор непријатеља, премда не свуда са једнаким узбуђењем. Тако, као што видимо, Миленко није могао заузети позицију на Дунаву по требованију генерала Исајева, а позиција је била од велике важности. И у Миленковој војсци, као и у многим селима његове команде, почели су се појављивати непореци и журбање због ново заведеног екзерцира. И ово је напослетку принудило Карађорђа и Совет обратити живо вниманије на утишање више упоменутих узбуђења.

„Извесни нам Младен Миловановић послан био је с војском да умири побуњивше се, и да их поврати у њихова села. По требовању Родофиникина, Младену је препрепоручено да се постара умирити побуњене лепим, а никако убиственим начином, који би могао породити јшто

и веће зло, и бити здраво погубан особито сад у погледу предстојећих нових војених дејства. Узнавши Младен да се главни, и највећи скуп побуњеника налази у Делиграду, он је отишао управо тамо, али га, у први мах, побуњеници нису хтели упустити у Делиград него су се најпре с њим у преговоре упустили. Ови узбуњеници, са непременим требовањем, предложили су Младену да он, ради објаснења с њима, може к њима ући у Делиград само са двојицом, или највише са тројицом својих телохранитеља, и Младен је морао испунити њихово желање. Из објаснења с побуњенима, Младен је дознао, да војници из пет нахија, који су сачињавали гарнизон делиградски, у броју до 2.000 људи, јединодушно закључили су и решили су се ићи на Београд, па узбунивши и тамошње Србе, све старешине поубијати, и установити нови ред правленија земаљског. Младен је, после овакових, са стране побуњеника, објаснења уверио њих да је он послан од Црнога Ђорђа и Совета, да све њихове тужбе и тегобе попише за то, да се могу опстојателно размотрити, расудити и потпуно удовлетворење у свему њима доставити. А они су њему на то одговорили: да су се они противу Турака подигли и све жртве поднели и подносе, да не морају бити ничији робови; да они неће више да их њихове старешине употребљавају на својекористни кулук (работа) као што је то до сад, и то присиљеним начином чињено, да они неће више да се уче екзерциру, јер се осећају способнима, и без знања екзерцира противу свега непријатеља, с ползом борити се. И на послетку, житељи ресавске нахије објавили су Младену закључително, да они не могу више бити под управом њиховог досадањег војводе, и непремено ишту да се он са звања његовог, као војвода над ресавском кнежином, са звања свога збаци. Младен им је све обећао и уверио их, да ће им се, по жељи и предложенијима њиховим, потпуно удовлетворење у свему учинити. И таким начином, кад је Младен утишао разореност ових

недовољника, он је позвао свештенство, и ови, кад су над свима побуњеницима очитали опроститељну молитву и заклели их да се више побуњивати неће, распустио је кућама сав делиградски гарнизон, и оставио је у Делиграду, за гарнизоног команданта, војводу Петра Добрињца, кога је народ здраво волео, а он сам (Младен) отишао је к књазу ресавском да и њега с народом помири, као што је у том и успео, и шта више: учинио је те је он исти, и за у напредак на своме месту остао. У делу иследјења овога будући су се главним узбунитељима показали неки из Аустрије дошавши, и из овоземних, капитан Поповић и један унтер-официр, које узбуњеници никако између себе нису хтели издати, то је Младен успео ове са собом узети, под изговором, да с њим у Београд иду, и да им се тамо кривица, ако какве имају, извиди; али он, у место тога, повраћајући се из Делиграда, у путу обојицу обеси.

И тако се окончају више изложени непореци а Младен, за умирење и стишање њихово, добио је од књаза Прозоровског грамоту и медаљу на плаветној пантљики ради ношења на прсима. Под 30. Априлом 1809., Родофиникин пише књазу Прозоровском: „Јуче, ја и господин Недоба отишли смо у Совет српски, и ту смо објавили советнику Младену знамениту милост, која се на њега излива. При овом случају радост, којом је он обузет био, бацила га је у неко изумљење, и он, за неколико минута, ништа није знао проговорити. Поводом ове његове радости он није могао појати тада, у свему пространству, и учињена му, у реченој грамоти, примечанија односително на којекаква овдашња новоуведенија којима је он повод био; јер сви су други само његова орудија. Примечаније је заиста силно, но и неопходимо нужно је било, и ја се у Бога уздам, да ће то примечаније и у срцу овога човека учинити спаситељно упечатљење“.

За доказ лажљивости и овог донесенија Родофикиновог, ми ћемо сад овде да представимо, у делу опи-

сане њим побуне, казивање не само очевица него и писмоводитеља при свему догодившем се.

Стефан Филиповић, који је, као што смо већ видили, при Младену, по части управе града београдског, писмоводитељ био, који је, у другој мени Србије, член овоокружног суда био, и који је не по годинама службе по закону, већ пуном платом, из уважења према заслугама и честитости његовој, у пенсији живећи, 1863. године, умро, 1849. године казивао нам овако: „Стефан Синђелић, војвода ресавски, иначе доста храбар и одважан војник, био је доста несташан и здраво пристрастан к тековини. Он је са војницима из свога војводалука, са 5—6 стотина људи и у мирно доба, као што је таково трајало од Септембра 1807. па готово до свршетка Марта 1809. године, гарнизон у Делиграду сачињавао, а Петар Добрињац је главним командантом у свему оном крају па и у Делиграду био, и Стефан је под његовом командом стајао. Јошт с почетком 1808. године, као што и вама мора бити познато, не само што је по жељи правитељства, за град београдски устројен био један батаљон строго регуларне војске, него се је наредило да се и народна војска, у свој Србији, најпречем и најнужнијем за рат вежбању војничком ~~војничком~~ обучава. На распуштени глас да се ово обучавање у Србији заводи и отпочиње, млоги су наши Срби војници, особито из нама пограничне аустријске милиције, остављајући тамо извесне своје службе, овамо нама добегавали. Између млогих других овамо тада добегших, који су сви и употребљени, и у разна места војводама народним разаслани били, пребегао је из речене милиције аустријске у Србију, у једно време и неки Поповић оберлајтнант из градишке регименте, и Гаврило стражмештер из личке регименте, и оба су одмах послана у Делиград да тамошњи гарнизон у вежбању водничком обучавају, и да, као такови, посредством Добрињца, главног команданта делиградског и под управом Стефана Син-

ђелића стоје. Са доласком ове двојице у Делиград, који су не само екзерциру команду Синђелићеву обучавали, него и као официри у истој команди постали па и почитаније од војника задобили, Синђелић добио је прилику, слободно и почешће из Делиграда кући својој одлазити, и своју команду, на Поповићу и Гаврилу, безбрижно остављати, као што је тако и радио. Синђелић, одлазећи сад често кући својој он је дао пуну вољу несташлуку своме и страсти, к брзом обогаћењу. Он је далеко преко дозвољене мере терао не само људе себи на работу него и женскиње, па и то без сваког призрења на оне куће, из којих су домаћини, или браћа домаћинска, или синови, од кућа својих, од привреде домаће одвојени, у Делиграду, по 3—4 месеца дана преко лета, гарнизон градски сачињати и на стражи бити морали. Највише пак вређало је народ и позлеђивало му ране причињене не од Турака, присиљено опхођење његово са женским полом. Овакови нечовечни поступци Синђелићеви нису могли само у Ресави, у његовом војводалуку, остати а да не дођу до ушију његових војника у Делиграду, и да се жалостно не косну чувства њиховог. Они су лако дознавали овакe несрећне гласове о поступању њиховог војводе код њихових кућа, јер су им сваки 15 дана коморе са преобуком, обућом, брашном, смоком и напитком долазиле, и људи, који су са овим коморама долазили, као њихова браћа и комшије, све су им доказивали. Превршивши сваку меру у поступцима својим према народу, Синђелић је сам дао повод те су се његови војници у Делиграду побунили и закључили, не остављајући пост свој, Карађорђу, противу поступака свога војводе, писмену тужбу послати. Како су се договорили тако су и учинили. Они нису никога својтљивијег и поузданијег имали, ко би им, речену тужбу, на име Карађорђево написао, осим њихових официра, Поповића и Гаврила, и зато они њих двојицу притисну молити да им ту услугу и љубав учине. И Попо-

вић и Гаврило, као што сам ја и од Ресаваца, и њих двојице, кад сам их испитивао, дознао, дуго су се одупирали њиховој молби, доказујући им: да им они, по незнању односења њиховог према војводи, и војводиног према њима, а тако исто и по незнању каква је форма тужби, које се на име Карађорђево сачињавају, нећеду умети написати, али се никако одговорити нису могли, и напослетку, по самом казивању тужитеља, они су им тужбу сачинили, начисто преписали и предали им на потпис и одашиљање куда следује. Побуњеници су ову своју тужбу, по двојици из средине своје Карађорђу у Тополу послали, а Карађорђе, кад је речену тужбу примио спровео ју је у Београд Совету с налогом: да он Младена одреди отићи у Делиград да дело тужбе на месту иследи и даље по надлежности поступи.

Синђелић је био побратим с Младеном, и ово њихово побратимство датира се од млого година, кад је Младен још под Турцима са свињама трговао, а Синђелић му, у Ресави, добар калауз био. Дознавши Синђелић о побуни његових војника у Делиграду и о свему другом шта су они учинили, па и о том, да је тужба на њега Карађорђу поднешена, послана Совету на провиђење, и да је Младен одређен да ствар на месту иследи, он, пре но што се је Младен из Београда кренуо за у Делиград, напише овом једно писмо, које сам ја Младену и читао, и у овоме писму, правдајући се и доказујући неистинитост и неумесност тужења на њега поднешеног, он је уједно с тим правдао и своје тужитеље, доказујући: да они никад ни помислити нису могли да се на њега зашто потуже, него да су, од Поповића и Гаврила, на то наведени и подговорени, и да су та двојица, са злом намером, ту побуну у војницима делиградским радили да произведу; а намера им је била, као што је он дознао, да су с Турцима у договору били да ту буку у Делиграду произведу, па да своје старешине војници потуку и Делиград оставе, а Турци онда бес-

препјатствено да дођу и Делиград да освоје. Ово је све од стране Синђелића чиста лаж била, али уједно и пакосна клевета на сиромахе, Поповића и Гаврила, по којој су они, на правди Бога обојица лишени живота, и то само за то, што су се њих двојица нашли да тужбу његовим тужитељима напишу, а јошт они су, кад се већ никако курталисати нису могли да тужбу не напишу, исту, у великом степену блажију и крању написали него што су тужитељи желили, и ово се доказало на месту из иследјења, јер смо, и Младен, и ја као деловођа, далеко више зала Синђелићевих, из уста његових тужитеља чули, него колико је таквих у самој тужби избројано било.

Кад сам ја, и тужбу на Синђелића и писмо његово на Младена прочитао, он ми заповеди да се и ја спремим да с њим у Делиград одем, и тако и ја с њим пођем. Али, пошавши из Београда са једно дваестину бећара коњаника, нисмо путем к Делиграду, већ путем к Тополи пошли. Шта је и какве је разговоре сад Младен у Тополи са Карађорђем, о делу овом, на које је он одређен да иследи, имао, то мени није познато, јер ми Младен ништа о томе казивао није, толико само знам, да сам из Тополе написао једно писмо Хајдук Вељку у Бању, којим га је Младен позвао да и он, са својим бећарима коњаницима, у Делиград дође тако, како ће га он у Делиграду, кад тамо приспемо, затећи. По отправљенију овога писма Вељку и ми смо, други дан, из Тополе пошли, и Карађорђе нам је, уз нашу пратњу, коју смо имали, и од својих момака четрдесет прибавио, те смо тако, које што је с нама дошло које с Вељком, када смо под Делиград дошли, до 200 коњаника поред себе имали. А у Делиграду смо затекли два буљукбаше, једног Добрињчевог а једног Синђелићевог, официра Поповића и Гаврила стражмештера, но и њега су, као официра сматрали. Добрињац се у Параћину налазио, а Синђелић у свом селу код куће.

Како се је започело ислеђење ја сам одмах увидео куд је Младен наумио и на коме ће се кола сломити, али никад нисам могао ни помислити да ће он себи допустити онако што учинити, што је трећи дан, у повратку из Делиграда учинио. При очитом ислеђењу сваки се из тужитеља, један пред другим утркивао, који ће више зала и нечовечних поступака Синђелићевих Младену показати, доказивали су му да га више никако сносити не могу и у један глас сви су викали: „Нећемо га више међу нама“. Младен је у одговорима својим врло тих био, он није тужбе тужитеља сасвим опровргавао, али им је све једнако за оправдање његовог побратима говорећи, доказивао, да тако није требало да учине, и да они то, по својој памети нису ни учинили, него да су на то ким другим наведени и подговорени. Бадава су тужитељи, сви у глас, Младену на то, викајући одговарали да њих нико нити је подбунио, ни подговорио, него да су на то наведени беспрестаним и преко сваке мере нечовечним поступцима њиховог војводе. Све ово није могло спасти Поповића и Гаврила од неправедне и жестоке казни, коју им је Младен наменио, и за коју је, ваљда, у Тополи и Карађорђа одобрење измамио.

У овом делу стишања и умирења тужитеља Синђелићевих помагао је Младену и Хајдук Вељко, и сви момци Карађорђеви. Они су, ваљда, и знали за црну намеру Младенову, која мени, док Ресавци нису били из Делиграда кућама својим распуштени, није била позната.

Читав један дан и по било је ту свакојаких врло бурних разговора и одговора од побуњених Ресаваца; али су најпосле, Младен и Вељко, успели уверити тужитеље Синђелићеве, да им он никад више никакве увреде учинити неће, него да се они сад с њим, као браћа, помире; а за још веће њихово успокојење, Младен их сад и својим кућама распусти са обећањем, да више никад од сад они неће ни долазити у Делиград да га чувају.

Ресавци, при разласку из Делиграда, хтели су и Поповића и Гаврила са собом да поведу, јер су и они већ опазили да се око њих двојице нешто плете, али им Младен то није допустио, уверивши их, да њима никакво зло неће се учинити, и доказавши им, да они, као официри под платом правитељственом, будући од које и живе, не могу с њима, код њихових кућа живити и опстати. А како су се Ресавци разишли, Поповић и Гаврило буду у један бурдељ затворени, а сутра пошто је Младен позвао из Параћина Петра Добрињца и препоручио му, да војнике из параћинске кнежине, под војводом Илијом Барјактаровићем, у Делиград доведе, и пошто се и ми за повратак у Београд спремимо, он заповеди оба она несрећника везати, и тако их везане поведе, па их, идући од Делиграда к Ражњу, под двема великим дивљим крушкама крај друма, заповеди, онако везане поубијати, и о оне крушке обесити их.

После овог, у превршеној мери, несрећног догађаја, који је мене здраво ожалостио јер ја никад ни у сну нисам могао помислити да се овака, јави, грозна неправда учинити може, Вељко је са својим бећарима отишао у Бању, момци Карађорђеви, из Ћуприје прешавши преко Мораве, отишли су у Тополу, а ја с Младеном и пратњом нашом у Београд. Но јошт док смо били у путу к Београду, чујем ја, овде онде, где се говори да су сад они хајдуци, који су турске посланике код Шупељака потукли и опљачкали, ухваћени и поубијани код Ражња. Ја сам се, у први мах, зачудио овом гласу, јер ми је историја, потученог турског посланства, врло добро позната била док на послетку не паде мени на памет и не сети се да то нису никакви хајдуци, већ да су то сад погубљени, несрећни Поповић обрлајтнат, и Гаврило стражмештер, јер да су прави хајдуци похватани и потурчени, то би морао бити први, Добрињац, а други, Стефан Синђелић.

Младен је, сам у себи, знао шта је наумио учинити за оправдање свога побратима, па је, за прикрити код

народа свој смртни грех, и вопијућу неправду на небо, ваљда, јошт пре него што је грехречени извршио, глас о ухваћеним бајаги хајдуцима распустио преко својих људи по народу, и овим је начином тај глас, о хајдуцима, не само у путу разасут био, него је и сам Београд тим гласом, кад смо у њега дошли, преиспуњен био.

Сва је ова жалосна историја свршена у течају друге половине Марта месеца 1809., а с концем Априла Младен је добио од главнокомандујућег књаза Прозоровског, златну медаљу на плаветној пантљики са декретом, за утишање некакве у народу побуне у Србији«.

По казивању овог очевидца, где су овде по пређашњем начину, у Србији непоредци произходили? као што је Родофиникин у свом донесенију главнокомандујућем отпочео казивати. Где су на Морави неколико села узбунила се, испребијали своје старешине до смрти, до 800 фамилија, оставивши на произвол судбине своја села и непокретно имање, са покретним и са децом својом отишли на саму границу Србије према Турској, да се тамо ваљда, гди нема зулума преселе? Где је овом узбуњењу повод ново заведени екзерцир, кога су слепци завели, и коме су, слепци, људе обучавали? Где је овде да су се због екзерцира, и у Миленковој команди људи узбунили, и да за то није могао Миленко, никакву важну позицију на Дунаву, у своје време, заузети? Па најпосле, и не казујући шта се је учинило са оних 800 фамилија, које су на саму границу Србије према Турској отишле и тамо се улогориле, сам, сво донесеније своје спушта на сам Делиград, и саму команду ресавског некаквог књаза, а то је био војвода Стефан Синђелић.

После оваког изјаснења о описаном овом догађају, ко може не увидети да је Родофиникин по намери својој, пакостне сплетње и у Србији стварао, па такове и главнокомандујућима написмено достављао, и тиме на то ишао да главнокомандујућима докаже, у каквима се он бурним и тешким обстојатељствама налази; како је он ревносан

и како се ништа, што се у Србији догађа, од његовог дознавања и његових очију сакрити не може, и да у Србији, међу управитељима њеним нема човека, који би достојан био, кнезем од Србије бити. Оваково мишљење и намера Родофиникинова доказује се и тиме, што је он у својим донесенијама, све једнако оцрњавајући Карађорђа и друге поглаваре, а нарочито Младена и Милоја [Милоје је свагда због Младена Родофиникином у реч узиман, али после Младена свагда је следовао Иван Југовић, и тако дакле прави је и најтежи камен преткновења био у Родофиникину, Младен и Југовић.] предлагао: да се Младен и Милоје на свагда из Србије истерају, а Карађорђе да се позове у главну квартиру и да се тамо ако не на дуже време а оно бар на три месеца дана задржи, док он Србију уреди.*

Младен није, из сопственог побуђења главнокомандујућег кнеза Прозоровског, добио, за утишање више описане побуне, златну медаљу и декрет на исту, него је он то учинио по представљењу Родофиникинову; а да се не би то чудним учинило како је могао Родофиникин Младена за одличије представити онда, кад је, поред свега црнила и опадања, радио да га и из Србије сасвим истера, ми ћемо сад разјаснити. Ми смо мало више казали, да је Родофиникин, из тамо наведених узрока, у првом магновењу, морао Петру Добрињцу намигнути, да он онако поступи са оним посланством нишког паше. Али доцније, почем је Петар нечовечно дело извршио, морао се је Родофиникин и раскајати, па и бојати се: да се не дозна, да је то по његовој навади учињено. Ово је њега здраво тиштало, јер ако би и Турци, о таковом једном поступку руског агента у Србији, особито у време трајућег примирија, дознали, могао би он здраво зло проћи. Али је Младен, не за утишати узбуњене у Делиграду Ресавце, већ за правдати свога побратима, убијем Поповића и Гаврила, и распуштеним гласовима, да су то

* „Военный Сборникъ" за 1864. годину, № 9., стр. 5.

они хајдуци похватани и поубијани, који су посланике турске, пре седам месеци, између Ражња и Шупељака потукли и опљачкали, ону тајну поруку Родофиникинову Добрињцу, на вечна времена, и противу своје воље, прикрио, и њега од сваког бојања и стрепње ослободио. И тако је Родофиникин, при свој његовој прекомерној мрзости на Младена, сада истог, за златну медаљу представио, а после овог и опет није никако престао смишљати како ће му врат сломити и осветити му се.

Ми смо до сад на више места, говорећи о одношенијама Родофиникиновим према Карађорђу и осталим свима поглаварима уопште, изузимајући оне, којима није могло испасти за руком да Карађорђа збаце па да онда Србију између себе на дахилуке поделе, и који су за то што су о томе радили, свагда у страну од постигнути их могуће казни, налазећи се, руским привржениципма називали се, које је за то и Родофиникин свагда у својим донесенијама, за благомислеће, благонамерене и искрено предане Русији, главнокомандујућима препоручивао, говорили и о том, да је Родофиникин, црнећи и опадајући Карађорђа и друге, и доказујући тиме да у Србији нема достојна човека за управитеља земље и народа, осим прекомерне мрзости његове на њих, имао још и једну другу намеру. Родофиникин је знао шта је намењено Молдавији, Влашкој и Србији ако Порта принуђена буде Русију молити за мир. У прелиминарнама за случај мира, главнокомандајући опуномоћени су били прво и најглавније закључити, да граница, између Турске и Русије, Дунав постане, дакле да се и књажества: Молдавско и Влашко, Русији присаједине, па да се по томе и књазовање фанариста у тим провинцијама укине, а друго, да Србија у границама њеним буде под покровитељством Русије, сасвим и у свему да буде независима од Порте, и да овој за то плаћа умерени, један пут за свагда одређени, годишњи данак. Ово Родофиникин знајући, кад Срби неће да им он у Совету председава, и да он по

својој ћуди земљом и народом управља, отпочео је радити да његовим Грцима, фанариотима у господарење припадне. Да је Родофиникин о више наведеном радио, и да су и фанариоти, све оно горње као и Родофиникин, знајући с њим упустили се с њим у шуровање, о томе ми имамо два истинита бића, од којих први је произведен самим Родофиникином у Србији, а други је створен у Бечу, разговором Генерала Себастијана, враћајућег се из Цариграда у Париз посланика француског са кнезем Куракином, послаником руским при двору аустријском у Бечу.

Осим нашег сопственог знања о горе, у поменутом првом збићу, јошт су нам, 1835. године у Београду, известни Михаило Грујовић и Стефан Филиповић, потврђујући наше знање, о том проповедили овако: „1808. године, нам се чини, на измаку Августа месеца, дође Родофиникин у Совет и рече: „Ја имам уговорен један састанак да држим у Мирочу са митрополитом видинским у интересу вашем. Ја морам тамо отићи и зато сам дошао искати да ми одредите 3—4 оружана момка за спроводнике тамо и обратно.“ Постојавше већ запето одношење између њега и правитељства српског, није допуштало Совету упитати Родофиникина за качество оног интереса за Србију, о ком је он напоменуо, него је одмах, по требовању његовом, одредио Буљукбашу Ђорђа Миладиновића (Гузоњу) са још тројицом момака беђара на коњма, да га спроводе. Кад је хтео поћи он је, од Добре писара советског, који је с њиме једнаког раста и пуноће у телу био, узео свечане овога српског тадањег ношива хаљине у наруч, и преобуко се у њих. Приспевши тамо он је затекао на месту, по уговору, мнимог митрополита видинског. Шта је он и о чему са његовим митрополитом и у чијем интересу говорио и договарао се, то је остала и до данас за Србију тајна, јер он, повративши се отуд, никаква спомена ни наговешћења, колико је нама познато, ни Совету, ни Карађорђу није чинио. А Бу-

љукбаша Гузоња, кад се је повратио и кад је упитан био шта је тамо видио и чуо, одговорио је: „Одавде пошавши дошли смо у Пореч други дан готово у мрак. Миленко, ваљда је знао да ћемо доћи, спреман је био за дочек. У Поречу преноћили смо, и сутра дан, пошто је сунце изгрејало, г. Родофиникин узјаши на коња и ми за њим, те тако изиђемо на Мироч. Кад тамо дођемо затекли смо једног калуђера са тројицом његових момака, који су сви, као и ми на коњма дојахали били. Двојица од тих момака држали су сваки по два коња за поводе у рукама, а један се у близости око калуђера налазио. Калуђер је седио кад смо ми дошли, а кад и ми одјахасмо, на једну двaестину фати у растојанију од места, где смо калуђера нашли, и г. Родофиникин упути се сам к њему, онда се и он подиже, и тако, један другоме приступивши, састану се. Шта су се њих двојица и о чему, све једнако ходајући и удаљући се од својих пратиоца, разговарали ми нисмо чули, а да смо и чули не би разумели, јер су се морали грчки разговарати. Ту су богме они добра три сата у разговору провели. Калуђер је све једнако чибук за чибуком пушио, и по каткад видили смо где нешто и један и други у књижицама забележаваху. Растајући се доста су се пута један другом приклањали, и тако, калуђер са својим момцима најпосле узјаши и оде пут Брзој Паланки, а ми се повратимо у Пореч, где смо опет код Миленка преноћили, и сутра дан рано за овамо пошли.“

„По повратку Родофиникиновом из Мироча, на једно двaестину дана доцније, на једанпут поче се у Београду, у вишим круговима, па после и у нижим говорити, да онај калуђер, с којим је Родофиникин у Мирочу састанак имао, није био митрополит видински, као што је он Совету казао, већ је то био, преобучен у калуђерско ношиво, фанариот Суцо, који је Портом назначен био за књаза влашког, и који се је, као такав, све једнако на-

лазио у главној квартири турске војске при великом везиру.“

Ми, кад узмемо у расуђење и поступке Родофиникинове у самој Србији, и садржај свију његових донесенија главнокомандујућима, а нарочито његов цео поступак у извршењу више описаног његовог састанка у Мирочу са митрополитом видинским, ми савршено морамо држати да је Родофиникин овај састанак, било са митрополитом видинским, или са Суцом, на штету Србије држао. А шта да речемо за Миленка, преко кога је морао овај састанак угађан бити, па он, ни кад се угађао, ни кад се је свршио, ни једне речице правитељству своме на знање не даде? Је ли могао Миленко, овако поступајући, бити благомислећ и благонамерен за Србију, своје отечество, као што га је Родофиникин, у својим донесенијама, представљао.

У „Руском Вѣстнику“ за 1863. годину у № 8., на стр. 530., 531. и 533., о овом састанку Родофиникиновом са видинским митрополитом, као што смо ми описали, стоји овако: „Турско правитељство преговарајући с Русијом како би се на угодан начин, између њих, конечни мир закључио, оно је у исто време старало се ући и у прама сношенија са Србима, и није без надежде било помирити се с њима са свим. По поруци турског правитељства, видински архијереј, једним писмом позвао је београдског митрополита на договор о српским делима. Он у писму свом каже: Закон вере и природни дуг побудили су мене овим писмом, ползујући се неисказаним благовременством, позвати ваше преосвештенство да се састанемо и да се договоримо о општој ползи и спокојству. Тога ради сообштавам вам следујуће: добро би а и чрезвичајно полезно било, да се видимо, и зато ја вас позивљем да ви назначите место где ћемо се састати, и дан кад ће се тај наш братски састанак удејствовати, и о свему томе не пропустите одговором вашим уведомити ме упутивши ваш одговор у Фет-ислам, где се

ја сад налазим. Но почем овај наш састанак не може бити удејствован без знања надлежних у Србији лица, то ћете предварително уведомити о овоме мом позиву онога, кога ви за нужно нађете; а како овај наш састанак има за цељ општу ползу то ће нужно бити, да узмете са собом двојицу тројицу од најизбранијих и најискуснијих људи у политики. Ја сам, с моје стране, уверен да ће провиђеније божје учинити, да ће састанак наш уродити благопоспешним плодом, а подвиг и труд ваш полезним бити.*

„Место за овај састанак назначено је било село Голубиње близу Пореча. (У ово време граница је била српска Поречком реком, а ово је село ниже Поречке реке низ Дунав идући, и било је тада под влашћу адакалском.) Са стране Срба послани су, у качеству депутата: митрополит Леонтије, секретар Црнога Ђорђа и преобучени Родофиникин. 30. Септемвра они су дошли у Пореч, а 1. Октобра отишли су у Голубиње, где је и држан састанак с видинским архијерејем, који је имао уза се и видинског паше печато-хранитеља.

„При овом састанку после учињених уверења у том, да су, благоразумијем новог великог везира Мустафе Барјактара, сви међусобни раздори у Турској империји прекраћени, да је силна регуларна војска уређена и да се християни сад у целом турском царству наслађују благоденствијем и тишином, депутати су турски предложили, за посредовање у примирењу Срба с Портом, Мула пашу видинског губернатора, додавајући: ако Срби ову прилику не употребе, и не хтедну се њом ползовати, да такву други пут никад улучити не ће. Порта ће, говорили су они, без посредства других држава сагласати се и десет пута више дати Србима неке привилегије и преимућства, него ли што се они надају чрез посредство нечије добити. Мула-паша уверен је да ће он изходатај-

* Писмо је ово од 18. Септемвра.

ствовати код Порте поруку, за одржање онога што Србима она обрече такову, каквом ће и они сами задовољни бити, али само са искључењем двају држава: Русије и Француске, и да Срби треба да придоставе Порти да она сама из држава европских једну којугод за поручителницу за себе изабере. При том депутати турски трудили су се доказати Србима, како они мало треба да полажу и да се ослањају за своју будућност на Русију, јер ће се она, по њиховом уверењу, и сад руководити као и до сад једним само сопственим својим личним интересима.

„Српски депутати одговорили су, да ће они све ово што им је казано и предложено предложити на расмотрење и размишљење Совету народном и Црноме Ђорђу, и обећали су се саопштити им решеније, какво успоследује, у Видин, додавши и следујуће: народ српски, који сад има до 80 хиљада војске под оружјем неће се никако сагласити положити оружје своје не ослободивши сво древно своје достојаније, које се још и сад налази у турским рукама; а трудно ће се такођер и сагласити, на јемство само једне државе, било које му драго, јер Порта лако се може с том истом државом заратити, и тада би Србија остати морала без јемства и покровитеља.

„Секретар видинског архијереја, на овај одговор српских депутата возразио им је, да они могу представити Порти три или четири државе, па да ће Порта одових, јамачно тада изабрати не једну већ две, које ћеду за њу вама гарантирати.

„После овога следовао је ручак и депутати су се после тога, сваки на свој крај, разишли. На скоро за тим добијен је и одговор од српског Совета на предложења Портина. У овом одговору на Мула-пашу видинског, српски Совет казао је: Нама је предложен на уважење разговор, који су имали у Голубињу повереници наши са архијерејем видинским и с онима, који су с њим изаслани били у следству возложеног од вас на њих поручења. По соображењу положенија наших дела и пријаме

полза народа српског определили смо једнодушно одговорити вам следујуће:

1.) Премда ми искрено желимо учинити крај постојећем међу нама рату, који је за обе стране здраво теготан, али нама самим никако није могуће упуштати се ни у какве преговоре без височајше воље свеавгустејшег Государја Императора сверосијског, удостојившег нас свога силног покровитељства. Притом будући да нам је познато, да Блистателна Порта не држи да је за њу обвезателно набљудавати и обдржавати уговоре и дана обећања својим поданицима, то смо ми принуђени молити је, за обеспечење народно и своје и за обеспечење имања нашег, да нам за њена обећања даде јемство двора руског и француског. Без овога ми не можемо приступити и упустити се ни у каква даља трактирања с Блистателном Портом.

2.) Ми се и на то сагласити не можемо, као што су ваши посланици нашим повереним предложили, да придоставимо Блистателној Порти да она, из више упоменутих двеју држава, изабере једну коју она за добро нађе и да нам такову за гаранцију даде, јер се лако догодити може да ће се Блистателна Порта, у течају неког времена, баш с том истом заратити, и у таком случају наравно је следство да би ми морали остати и без гаранта и без покровитеља. Ми се не можемо сагласити и пристати и на то, ако би Порта и коју другу државу, осим Русије, изабрала и предложила нам уз Француску за гаранцију својих обећања; јер ми с другим државама не стојимо ни у каквом сношенију. Ми смо изабрали Русију по јединоверију и по покровитељству, којим се од свеавгустејшег Государја Императора сверосијскога народ српски и ползује, а Францију по посредничеству, које је она по согласију општем све три државе, на себе узела за закључење мира између руске Империје и Блистателне Порте.“

Ми остајемо при оном како смо, мало више, само састанак Родофиникинов са митрополитом видинским опи-

сали. Јер, као што смо и тамо казали, ми имамо о том збићу, јошт од оног времена, из општег говора у Београду, приобретено знање, а друго, и доцније казивање двојице врло честитих људи, који су и надлежни у делима народним, онога времена, били, и који су, своје казивање, јамачно, из неоспоримог извора поцрпли. Кром тога не можемо ми ни истиноподобност овом донесенију Родофиникиновом и за то дати, што Срби никад никаква поверења у митрополиту Леонтију имали нису, и као таковог у једну оваку конференцију, да је постојала, не би употребили; што у том није он показао ни име архијереју видинском, ни његовом секретару, ни печатохранитељу Мула-пашином; што и у одговору советском ништа друго не видимо до само повторавање одговора оних, који су дани Карађорђем патријарху цариградском у следству посланства митрополита Авксентија, и Аустрији које је одговоре управо Родофиникин и сачинио. И по томе, ми држимо за поуздано, да је Родофиникин на изуст, са његовим најприснијим другом, митрополитом Леонтијем, целу ову ствар сплео, кад је из Србије побегао, у Краљеву, док јошт од српских дела није био удаљен. Он је начисто знао своје подле трагове и несрећне интриге, с којима је он с једне стране, варао свој двор, а с друге, црнећи својим донесенијама поглаваре српске, поткопавао и сами опстанак Србије, па, да богме, морао је о томе бринути се како ће од обелоданења прикрити своје адске поступке. А да се је он обелоданења његових у Србији поступака бојао, то ћемо ми, и то, непоречним сопственим његовим поступцима, доказати.

Више споменути генерал Себастијани, посланик француски у Цариграду, с концем Априла ове 1808. године, повраћајући се из Цариграда у Париз да участвује у рату француском у Шпанији, који је Наполеон после тилзитског мира предузео, ударио је преко Влашке и Молдавије, где је, од главнокомандујућег књаза Прозоровског, здраво сјајно дочекан, и одакле је, после три четири дана

пробављених у главној квартири руској, за у Беч пошао, састајао се је овде са књазем Куракиним, послаником руским при двору аустријском, а с овим у разговору о разним политичним одношенијама Русије према Порти, буде на послетку од Куракина упитан, како он мисли о Србима, и да ли се што полезно и за њих с Портом, при закључивању мира између ње и Русије, израдити може. Вешти дипломат Себастијани, за прикрити оно што је он јошт у Цариграду будући, може бити и у од самог Суце дознао — на прво питање одговорио је Куракину, да за Србе Руси немају потребе ни о чем код Порте ходатајствовати; а кад му је на то Куракин возразио: да тај храбри народ има пуно право на покровитељство руско и по томе, што му је свагда привржен био, и што је једнога вероисповеданија с Русима, онда му је на то Себастијани одговорио: „Ако је могуће што учинити за Србију, то направите и њу, као што је и Влашка, вазалним књажеством турским, а достојанство књажеско подајте Суци Он је човек способан и може вам бити од користи ако га Русија себи привуче".*

По досад млогим напоменутим овде доводима, о одношенијама Родофиникиновим према српским поглаварима, ми морамо совршено уверени бити, да више наведени одговор Себастијанов Куракину, није могао, без његовог предварителног знања да је неко сá Суцом већ у споразумљењу, на изуст бити изречен. О овомваљда су већ и надлежни на правитељству људи, позитивно сведоми били, па зато је ово што ће следовати, у овој години учињено.

Као што је до сад, тако је и ове године о светом Климентију, патрону свом, Карађорђе славу у Тополи држао. На ову славу он је, као и досад, позвао све советнике, све старешине и већи број отменијих из народа људи. У течају овог тродневног гошћења, било је,

* „Военный Сборникъ" за 1864. год. № 5., на страни 27.

осим весеља, и других разговора, који су се односили и на земаљску управу, и између другог којечега сад се овде учини договор да се, о светом Андреји, у Београду, држи главна скупштина, и да се на тој скупштини оно, што је овде уговорено и закључено, свенародно у дејство произведе; а уговорено је и закључено следујуће:

1.) Да се Карађорђе, и сад опет и трећи пут, за врховног предводитеља и господара над Србијом, с наследством у законом његовом мушком потомству, прогласи, и једним актом од скупштине призна.

2.) Да Карађорђе, у споразумљењу и договору са Советом народним, у делима, тицајућима се земље и народа, ради.

3.) Да Карађорђе Совет народни и за врховни суд народни призна, и за такав и у свој земљи прогласи, и

4.) Да се и неке старешине, које су до сад другим подручне биле, по њиховим признаним заслугама, за главне нахијске старешине наименују и прогласе, као што ће се то све и из ниже следујућег акта увидити моћи.

№ 1311.

Мы долꙋ подписани даемо на знанѣ, како есмо ꙋ договорꙋ ꙋ Тополи й ꙋ Београдꙋ держаномъ съ верховнимъ Господаромъ й свимъ старешинама заключили й заклетвомъ взаимномъ потврдили, како слѣдуе:

I. Совѣтъ Народный, сви коменданти, войводе, кнезови й савъ народъ, признаемо Господара Кара Георгіа Петровича, и нѣгово законо мушко потомство, * за первогъ й верховногъ сербскогъ предводителя, коемꙋ сви обѣщавамо вѣрни и нѣговой заповести покорни быти; — а он онъ Господаръ Георгиіе Петровичъ обѣщавасе за

* У самом акту не стоји „мушко потомство", већ само „потомство" али будући да су нама Младен, Јанко Ђурђевић и Вуле Илић као надлежна и дејствујућа лица, у свему више означеном, у Бесарабији, у Хотину казивали, да је уговорено и закључено било да се у акту каже изриком „мушко потомство", то смо ми, ако и не стоји у акту, тако и дометнули.

савъ народъ отеческу бригу носити, й Совѣтъ Народни за верховни землѣ судъ припознавати.

II. Све заповести издаваће Господаръ Георгіе Петровичъ преко Совѣта Народногъ. — Свака наредба коя се заключи, ако ће на общу ползу да буде, то ѥ нуждно, да се по заповести изврши, онако као што ѥ заповећено; ово другчіе неможе быти, — докъ сваки чиновникъ й старешина незна одъ кудъ ће заповесть примати, й кому ће одговоръ за свацо давати; — зато дакле даесе на знанѣ свакомъ кому надлежи знати, даће се одъ садъ наредбе й заповести издавати одъ верховногъ Господара преко Совѣта Народногъ; — Совѣт Народни пакъ издаватиће заповесть на первогъ одъ Нахіе комеданта коиће после примлѣну заповесть на подчинѣне себи властнике издавати, и одъ нїи совершеніе заповести изискивати, за коеће отвѣтъ Совѣту Народномъ давати. —

Даесе дакле на знанѣ свакомъ за обще владанѣ й управленіе: Дае Господаръ Лука Лазаревичъ избранъ и поставлѣнъ за первогъ комеданта у целой Нахїи Шабачкой; на кога ће се све заповести одъ верховногъ Господара преко Совѣта Народня издавати, а све проче старешине у реченой Нахїи да имаю одъ нѣга заповесть примати и нѣму за свацо отвѣтъ давати; сваку покорность й послушаніе дужни су нѣму као первомъ у Нахїи старешини ѿдавати. — Кои бы се нашао, да нѣму покоранъ ніе онайће и самомъ Господару верховномъ й Совѣту Народномъ непокоранъ быти; и такови ћесе као общи целогъ народа непріятель сматрати; и као такови одъ целогъ народа као издайникъ отечества каштигованъ ће быти. —

Тако заключено й издано у Београду 14-га Декемвра 1808. године.

(М. П.) **Правителствующій Совѣтъ Народный Сербскій**

(М. П.) **Кара-Ђорђе Петровићъ**
ВЕРХОВНИ КОМЕНДАНТЪ СЕРБСКІИ И ПРЕДВОДИТЕЛЬ НАРОДА.

У овој, 1808. години, у „Монитеру“ француском, у № 278. на страни 1095., проглашен је један акт, којим се показује као да је Србија, у оно време, са Портом, сепаратно примирје закључила. Тај акт гласи овако:

Његово Превосходитељство Солиман-паша, врховни командант турске војске, и Ђорђе Петровић врховни командант српске војске, из призрења на врење, које у Цариграду постоји, тврдо су решили закључити трајуће примирје. На тај конац они су наименовали пуномоћнике с једне стране нишког ајана Емир-агу, а с друге: војводу, Стефана Јаковљевића, који су закључили ово што следује:

1.) Да би се избегло крвопролиће, биће од данас примирје између обе војске на неопредељено време, према опстојатељствима.

2.) Од 19—20 тек. мес. све батерије и редути, обојих војска, порушиће се.

3.) Турска и српска војска отићи ће за 15, а најдаље за 18 дана из горње Бугарске; ово кретање започеће се 20. т. м. — Азијатска војска повућиће се у Једрену, а бугарска својим кућама. Српска војска, у којој се подразумева и опсервациони корпус, који је у Селесници код Нове Оршаве (Адакале), прећи ће са свим преко Мораве. *

4.) Чим се обе војске повуку, саопштење ће се возобновити између житеља обеју обала. **

* Према Новој Оршави нема никаквог места или села, које се Селесницом називље, већ има „Селиште“, где је управо корпус један српске војске, под командом Живка Шљивића стајао и Адакалу опсервирао. И овај корпус, који се састојао највише из 5—6 стотина војника, ако би, по горњем закључењу, имао повући се преко Мораве, т. ј. на леву обалу Мораве, онда би ти војници изван постојбине своје, и то у време примирја кад би код својих кућа што привредити могли, отићи морали, а то баш никако, по нашем знању, не би могло бити.

** И овај израз „саопштење ће се возобновити између житеља обеју обала“, чини нас здраво сумњати о суштности целог овог акта, јер никако није могло бити да се каже „између обеју обала“, разуме се, моравских, будући су не само обе обале моравске у влади српској биле, него је и тадања граница Србије, к истоку, далеко од Мораве одстојала, коју Срби, тада, баш никакве невоље нису имали тако лако напустити.

5.) Његово Превосходитељство Солиман-паша, по молби народа и из призрења што старешине узимају на себе старање о сигурности путова, и да наново подигну магацине и ханове, који су за време немира били разрушени, обвезује се употребити сво своје старање код Дивана чим се поврати у Совију, да ђумруци, које српски Совет хоће да подигне за измирење својих млогостручних трошкова, не наиђу ни на какве препоне, и да путови, за трговину полезни, буду отворени кроз Србију.

У Бракни 17. Августа 1808. године.

И.ово нazванијe места, у коме је у речи стојећи акт потписан погрешан је. Имена Бракне никако нема, него има код Шупељака село „Брачин", и ако је што од подобног овоме уговору чињено, то је прилика да је у овом селу Брачину могло бити, јер туда је пут од Ниша идући к Параћину.

Ми смо мало више, у примечанију, казали да сумњамо о суштности више наведеног акта. Ову сумњу утврђује у нама а.) то: што ни од кога, од дејствујућих онога времена лица, о закључењу једног оваког, сепаратног акта, ништа дознати нисмо могли, изузимајући само једино то опстојатељство, које је у свој Србији познато било: да је пут кроз Србију трговачким караванима отворен био, и да су Срби, у Параћину, тада, ђумрук на еспапе, који су из Турске у Србију увожени, наплаћивали, али и овај пролазак кроз Србију каравана трговачких, и увоз турских продукта у Србију као и установљење ђумрука у Параћину, све ово троје отпочело се је одмах с пролећа ове 1808. године, а не од Августа месеца, кад је више наведени уговор закључен; и б.) и Родофиникин, ни у једном свом донесенију главнокомандујућему, о оваком чему, нигде никаква спомена нема, а Срби, да се је овако што између њих и Турака свршило, баш да речемо да су имали што од Руса и тајити, оваку једну невину ствар никако пропустили не би а да

лазио у главној квартири турске војске при великом везиру.“

Ми, кад узмемо у расуђење и поступке Родофиникинове у самој Србији, и садржај свију његових донесенија главнокомандујућима, а нарочито његов цео поступак у извршењу више описаног његовог састанка у Мирочу са митрополитом видинским, ми савршено морамо држати да је Родофиникин овај састанак, било са митрополитом видинским, или са Суцом, на штету Србије држао. А шта да речемо за Миленка, преко кога је морао овај састанак угађан бити, па он, ни кад се угађао, ни кад се је свршио, ни једне речице правитељству своме на знање не даде? Је ли могао Миленко, овако поступајући, бити благомислећ и благонамерен за Србију, своје отечство, као што га је Родофиникин, у својим донесенијама, представљао.

У „Руском Вѣстнику“ за 1863. годину у № 8., на стр. 530., 531. и 533., о овом састанку Родофиникиновом са видинским митрополитом, као што смо ми описали, стоји овако: „Турско правитељство преговарајући с Русијом како би се на угодан начин, између њих, конечни мир закључио, оно је у исто време старало се ући и у прама сношенија са Србима, и није без надежде било помирити се с њима са свим. По поруци турског правитељства, видински архијереј, једним писмом позвао је београдског митрополита на договор о српским делима. Он у писму свом каже: Закон вере и природни дуг побудили су мене овим писмом, ползујући се неисказаним благовременством, позвати ваше преосвештенство да се састанемо и да се договоримо о општој ползи и спокојству. Тога ради сообштавам вам следујуће: добро би а и чрезвичајно полезно било, да се видимо, и зато ја вас позивљем да ви назначите место где ћемо се састати, и дан кад ће се тај наш братски састанак удејствовати, и о свему томе не пропустите одговором вашим уведомити ме упутивши ваш одговор у Фет-ислам, где се

ја сад налазим. Но почем овај наш састанак не може бити удејствован без знања надлежних у Србији лица, то ћете предварително уведомити о овоме мом позиву онога, кога ви за нужно нађете; а како овај наш састанак има за цељ општу ползу то ће нужно бити, да узмете са собом двојицу тројицу од најизбранијих и најискуснијих људи у политики. Ја сам, с моје стране, уверен да ће провиђеније божје учинити, да ће састанак наш уродити благопоспешним плодом, а подвиг и труд ваш полезним бити.*

„Место за овај састанак назначено је било село Голубиње близу Поречa. (У ово време граница је била српска Поречком реком, а ово је село ниже Поречке реке низ Дунав идући, и било је тада под влашћу адакалском.) Са стране Срба послани су, у качеству депутата: митрополит Леонтије, секретар Црнога Ђорђа и преобучени Родофиникин. 30. Септембра они су дошли у Пореч, а 1. Октобра отишли су у Голубиње, где је и држан састанак с видинским архијерејем, који је имао уза се и видинског паше печато-хранитеља.

„При овом састанку после учињених уверења у том, да су, благоразумијем новог великог везира Мустафе Барјактара, сви међусобни раздори у Турској империји прекраћени, да је силна регуларна војска уређена и да се христијани сад у целом турском царству наслађују благоденствијем и тишином, депутати су турски предложили, за посредовање у примирењу Срба с Портом, Мула пашу видинског губернатора, додавајући: ако Срби ову прилику не употребе, и не хтедну се њом ползовати, да такву други пут никад улучити не ће. Порта ће, говорили су они, без посредства других држава сагласати се и десет пута више дати Србима неке привилегије и преимућства, него ли што се они надају чрез посредство нечије добити. Мула-паша уверен је да ће он изходатај-

* Писмо је ово од 18. Септембра.

Родофиникину не саопште, као што су, у подобним приликама, свагда и чинили.

Чест дакле и поштење „Мониетру“, али ми остајемо при нашој сумњи. Време ће можда кадгод јасније осветлити ово казивање Монитерово.

ПРИМЕДБЕ

Пре, но што би се коначно закључило причање о догађајима у Србији у години 1808. треба да се напомену неке ствари доста важне, да се при оцени тадашњих догађаја имају на уму.

Из онога, шта је казано напред у овом делу, види се јасно, да заступник Русије у Србији, Родофиникин, није био пријатељски расположен према Србији, и особито не према врховном старешини српског народа Црноме Ђорђу. Он је у свакој прилици гледао да код Руса оцрни српског „врховног вожда“ описујући га често најгаднијим бојама, изопачавајући му његова дела, а више пута пришивајући му са свим измишљена, и неистинита дела.

Ево још једног значајног доказа за то. Под 23. Мајем 1808. писао је Родофиникин неко писмо, у ком се прича, како је Карађорђе ноћу послао у Београд, да му доведу неку покрштену булу, коју су и довели у његово село, где је он с њом живео; а међу тим је заповедио, да њену родбину две постаре жене, и три малољетна лица баце у Дунав, што је и учинио његов секретар, који их је ноћу све побио, у Дунав побацао, па после разгласио, да их је отправио низ Дунав, како би отићи могли у своју постојбину.

То је, што прича Родофиникин у горе споменутом своме писму.*

С одлучношћу изричем, да је ово причање неистинито, да је онај догађај, који се казује, измишљен. Ево разлога што тако велим.

У писму се не казује име Карађорђева секретара, који је као бајаги извршио заповест његову о були, и њеној породици; а да је исто у ствари било, јамачно Родофиникин не би пропустио исписати и јавити име човека, који је готов био извршити овако гадно дело, те тиме и њега као и Карађорђа описати код руског двора. Али то је могло бити опасно, јер би се лакше могло било ући у траг лажи, да се осим Карађорђа још и на друга потчињена му лица износила неистинита дела. Јер ако се може узети, да су Руси имали узрока штедети Карађорђа као старешину народа, те му као бајаги по неко зло његово дело кроз прсте гледаше, не би штедели били њему потчињене људе, него би пребацујући њина зла дела, која чине, и укоравајући их за иста, старали се да посредно и Карађорђа опомињу, да не чини таква дела; и саветовали би му, да такве подле људе од себе уклони. Али тад би изашла лаж на видик, а Родофиникин није могао желети, да се то догоди.

* Писмо се налази у архиви Вој. Топ. Деп. № 23.307, шк. 213, полк. 3. Види Руски Вѣстник Том. XLVI. чланак од Дубровина: Сербскій вопросъ при императорѣ Александрѣ I.

Даље, Карађорђе је познат не као човек развратна живота, но на против као човек уздржљив, и у том је гласу био код својих савременика, што ја из искуства знам, јер сам га лично и то баш у том времену и доцније познавао, а то сам слушао о Карађорђу причати и од других старешина тадашњих. Овакав глас не би имао Карађорђе, да је у своје село покрштене буле доводио, а родбину њихову убијао.

Даље, за тај догађај у оно време није се ништа знало у Београду, а заиста, да се овако што збило, не би могло било остати тајна, но би се свуда по вароши говорило, као што се причало и све друго, шта се догађало, на шта се врло добро опомињем, јер сам у Београду тад живео, а већ сам доста одрасао био. Тако се на пример дознало, да је заклана нека женска, Родофиникинова љубазница, и то одмах у јутру, сутра дан, а она је у вече убијена; и тај догађај причао се свуда по вароши. Уз то ја никад ни од једног старешине, а многе сам их познавао, нисам чуо овако што причати; а то би било немогуће, да нико од старешина, у многим приликама, кад смо се о српским догађајима овог времена разговарали, овај догађај не спомене.

Даље, ни прота Ненадовић, ни други, што су нешто о догађајима српским тог времена писали, не помињу нигде ни једном речицом овакво или овоме налик дело Карађорђево; а јамачно би га споменули, да је онај догађај истинит. Па ни сам Вук Карапић, човек оног времена, и од мене годинама нешто старији, који је такође писао где што о тадањим догађајима у Србији, и који је и сам гдекоја неистинита дела Карађорђу пришио, о овоме одвођењу буле не говори ништа, а он јамачно не би пропустио то споменути, да је за догађај што то знао, или од кога о њему шта слушао.

Најпосле, све кад би се узело, да је Карађорђе дао довести себи булу покрштену но би ипак имао никаква узрока, да даје убијати њену родбину, кад му ова није могла ни у чему сметати, да изврши своју вољу.

Кад се узме све ово на ум, мора се доћи до уверења, да је Родофиникин измислио онај догађај само за то, да опадне код Русије Карађорђа, који је имао доста сталности, да не буде слепо оруђе Родофиникинових намера.

Колико је Родофиникин мало наклоњен био Србији, и колико је мрзео на Карађорђа, види се у неколико и из његове записке, коју је он поднео главнокомандујућем руском војводи кнезу Прозоровском о томе: како би требало устројити Србију. Ту записку кнез је Прозоровски пропратио својим примедбама, и послао је руском двору. Записка је та врло значајна, и ево је саопштавамо у преводу заједно с примедбама на њу кнеза Прозоровскога.*

Родофиникинова записка и примедбе кнеза Прозоровског на ту записку.

О ГРАНИЦИ

Желити је, да се Србији одреде старе границе. Које су те границе, не могу одредити, што немам поузданих мапа; али је извесно, да је од Босне Дрина граница природна, па с тога градић Соко, што лежи с ове стране, требало би да Турци очисте. Од стране Албаније варош и малена

* Записка је та штампана у XLVI г. Руског Вѣстника уз чланак Дубровинов: Сербскій вопросъ.

тврђава Скопље, где су и сад још Турци, требала би да буде погранична сопственост Срба, и с тога и град Нови-Пазар, који би у унутрашњости Србије иза Скопља био, морали би Турци испразнити. Од стране Македоније стара граница Србији јесу брегови, што Србију од Македоније деле. Варош и град Ниш, што је у власти Турској, био је сопственост српска.

Прим. кнеза Прозоровског. Ја држим, да је немогућно, да се Србији старе границе поврате, а по данашњим околностима и кад би се то могло учинити, држим било би штетно за интересе государа императора имајући на уму жељу раширити руске границе уз Дунав. Али треба старати се, да Србија добије приличну границу с неким градовима, који ће се при уговарању мира моћи добити. Неке градове требаће рад обе стране срушити, а остале оставити турској влади.

Од стране Видина, ако тај град с целом Бугарском има остати под турском влашћу, желети је да Тимок буде граница.

Прим. кнеза Прозоровског. Моћи ће се старати, да се граница простре и преко Тимока, али град Видин треба да остане под Турцима.

Град Адакале, — где управља Реџеп-ага — и велико острово, што Турци имају на Дунаву, боље би било присајузити Влашкој, но Србији, јер се отуд Срби могу у шкрипу држати.

Прим. кнеза Прозоровског. Сагласно с мишљењем Родофиникиновим о овом предмету исказаном, ја држим, да Адакале и велико острово треба присајузити Влашкој.

О ТРГОВИНИ

Турци не могу остати дуго време у безбедности у Србији, за то да се избегну сваке праведне жалбе од стране Турака, желети је, да се нареди, да ни један мухамеданац нема права прећи српску границу; а хришћанима, поданицима турским, допустити трговање, што тако израдити, да и Срби могу трговати по турској империји, и користити се заштитом руског министра, и руских конзула, плаћајући ђумрук равно као и руски поданици.

Прим. кнеза Прозор. Не би било справедљиво Турцима забранити улазак у Србију рад трговине, а Србима допустити пребивање по турским земљама због трговине. У оваквим случајевима оно, шта се нареди, треба да вреди за обе стране, али се може уговорити, да Срби добију заштиту руског посланства.

С тога оставити Србији право, да може имати своју монету.

Прим. кнеза Прозор. Трудно је заступати ову мисао, и ја не видим, какве би имали Срби отуда користи.

О ПОЛИТИЧКИМ ОДНОШАЈИМА СРБИЈЕ С ДРУГИМ ДРЖАВАМА

У Србији до сад нису друге државе држале ни политичке ни трговачке агенте. Желети је, да се такви још за неко време не примају. Особито треба да се удаљени држе од Србије дипломатски агенти, јер с њиховим карактером иде право да се састају са земаљским старешинама, а то право давало би им могућности стављати препоне дејствовању утицаја руског на ову земљу.

Прим. кн. Прозор. У овом погледу Родофиникиново је мишљење основано, и не може се оборити; али с друге стране, ако се Србија има

сматрати за особиту државу, не знам, којим би јој се начином могло забранити, да не прима агенте других држава. Могло би се можда наредити, да се страни агенти не примају без пристанка руског двора, под чијим се закриљем налази Србија.

Страни агенти наћиће овде удобну прилику да дејствују противно ономе, шта желимо. Није могуће мислити, да се Аустрија не би старала умалити наш овдашњи утицај, јер она на сваки начин увиђа, да ћемо, утврдивши овде свој утицај, имати над њом првенство; и у сваком случају, кад би се она решила дејствовати против Русије, моћи ћемо јој побунити унутрашње непријатеље, који су често опаснији од спољашњих. Исто тако увиђа аустријско министарство, да ова земља, граничећи с Босном, Албанијом, Македонијом и Бугарском, даје нам све могућности, које се могу желети, да у случају, кад би се нашло за добро, подигнемо друге Карађорђе, и да радимо у Европској Турској шта хоћемо без да дамо и најмања повода другима, да се на нас жале.

Прим. кн. Прозор. Није могуће не сагласити се с проницателним суђењем г. Родофиникина. Утврђени утицај руски у Србији постаће необично важан особито у случају рата између Аустрије и Русије, и уздржаће је, да започне војну. А Турска ће стајати тако рећи на расположењу руског двора.

Да би се ублажио у први мах повод политичком препирању с Аустријом, корисно би било сагласити се, да се Аустрији издају бегунци, ма да би то било веома тегобно и за овдашње и за тамошње Србе.

Прим. кн. Прозор. Ово искључење не слаже се с првим предлогом. Кад би се издавали Аустрији аустријски Срби, ови ће омрзнути на нас, а тим ће се изгубити из вида средства, да се постигне цељ, која је напред описана. Само би се могло примити, да се издају војнички бегунци из редовне војске. Срби аустријски војска је насељена.

О НАЈВИШОЈ ВЛАСТИ

Влада чисто демократска или аристократска не може за сад постојати у овој земљи. Нуждан је кнез. Требало би да буде кнез биран; ма да ће се тиме отворити пут раздорима, и даће се повод заверама против кнежева живота у земљи, где се узима за малени грех убити човека.

Прим. кн. Прозор. С тога, што се народ налази оназађен у просвети, и што је склоп раздорима и немировању, чему је узрок необразованост, ја мислим као и Родофиникин, да у Србији не може постојати друга влада осим самовластија — монархије — и за то потребан је кнез, или старешина с називом, који му се одреди.

Али кад би се кнез у лицу Црнога Ђорђа признао за наследног, могло би се тиме поставити сметња за удаљене наше планове, које ћемо по околностима моћи имати. Не усуђујем се, да у овом предмету искажем потпуно своје мишљење. Приметићу само, да народу нико од српских старешина неће бити као владалац толико мио, као Кара-Ђорђе.

Прим. кн. Прозор. Треба допустити, да се саобразно жељи народној утврди у власти Црни Ђорђе; али треба, да му достојанство буде наследно, јер у противном случају при свакој промени владаоца излазиће не само унутрашњи раздори, но и интриге од многих дворова, а особито

од отоманске Порте, која ће се упињати, да доведе у Србију каквог Грка, на шта се Срби никако неће сагласити. А и аустријски ће двор од своје стране млого интриговати, и тако ће се руски двор налазити у бесконачним бригама и заплетима. Од велике је важности васпитање Карађорђева сина у Петрограду. Одгајањем утврдивши у њему оданост к Русији, кад дође на владу после оца, моћи ће постати користан нашој држави. Али при свем томе треба у Србији завести Савет у виду сената, у којем ће председник бити кнез, а у ком ће имати столицу и руски конзул или агент, који ће у случајевима, кад ће бити нужно, ограничавати кнежево самовластије, и задржати га од поступака противних Русији. Ово наређење не може бити пријатно Аустрији, и с тога ваљда би нужно било, да француски двор заједнички с руским прими на себе да гарантује за Србију, и за њену конституцију. Тад би се аустријски двор уздржавао од сваке даље интриге, чувајући се, да не раздражи против себе оба императора. Агент француски присуствовао би у седницама сенатским као и руски. Порти се може допустити, да има у Видину агента, или неког, ком ће бити поверени послови, и при овом агенту могли би се налазити секретар агента руског и француског. У важним делима моћи ће агент руски и француски састајати се у Видину с агентом турским; и с њиме у скупу саставити одбор, те заједнички одма на месту наредити све, што ће требати у корист Срба и Порте и ради општег спокојства. На овај начин ваљда би се и владаоци уздржали у одређеним границама њихове власти, Ако би се хтело поставити гарнизон руски у београдски град, на то, мислим, Порта нигда не би пристала; то би и двору аустријском било противно; а мислим, неће се ни двор француски на то сагласати. Но неопходно је нужно, да се уреде гарнизони од Срба, који ће се распоредити у уредне батаљоне. Руски двор моћи ће им дати официре, давши одпусте избраним за то чиновницима, међу којима ће требати да буде и инжинира и артилериста, како би изгледало, као да они по својој вољи ступају у српску службу. Сви градови у Србији треба да буду у српској власти, и у свима да буду српски гарнизони, и то, ако се узможе, од редовне војске; али ће ваљда требати, да их Русија снабде артилеријом за градове, прахом, танадма, и бомбама.

ЗАКОНИ

Овде суде за сад по обичајима. Најбоље би било, да се овде заведу закони руски, избравши оне, који ће за Србе бити нужни.

Прим. кн. Прозор. Ја се с овим слажем.

ДАНАК ОТОМАНСКОЈ ПОРТИ

Желети је, да данак не буде већи од 100,000 гроша, колико је Порта и до сад имала, имајући на уму трошкове, које је подносила обдржавајући градове и рад других ствари. Реч «данак» немила је свима Србима. Кад би Карађорђе о томе овде у Србији добио извештај, могао би учинити разна неприлична дела, и с тога врло би нужно било, да при овој околности дође он к Вашем Сијателству, па кад би му се ова тачка саопштила, требало би и заповедити, да му се објасни, да се данак не плаћа рад Срба, но рад Бугара и Бошњака, који се доселише у Србију, и који не користећи се високим закриљем дужни би били вратити се

под власт Портину; али Русија указује милост Србима, што те људе оставља у Србији на миру, па за то и Србија дужна је сагласити се, да за те људе плати одређени данак.

Прим. кн. Прозор. Срби никако не пристају да дођу под аустријску власт; а немогуће је Србију спојити с Русијом за то, што лежи на десној обали Дунава; и тако остаје једино средство, да се Србији даде влада, али да остане под закриљем Портиним, јер Срби никако неће да буду поданици турски. У том положају налазећи се Срби могу плаћати Порти данак у новцу на начин, који казује г. Родофиникин; али по моме мишљењу нужно ће бити, да се одреди, да Срби дају Порти и нешто хране — у зрну — као у замену неку за оно, што је Порта до сад добијала из тих земаља, које су биле пређе амбари житни и за сам Цариград. Ма да ће се трговина на Дунаву подићи из нова, и ма да ће трговачки трактати добити опет своју важност, те ће тако они моћи овде набављати хлеб; али купујући га, тиме неће добити накнаду за свој губитак; па за то, кад би се наредило, да Срби Турцима дају и данак у храни, могло би по моме мишљењу допринети, да се при преговорима Турци лакше склоне уступити нам границу до Дунава.

О ПОРЕЗУ.

Турцима је плаћано од сваке породице 40 гроша, а рачунало се, да има двадесет хиљада породица. Број тај породица удвојен је. Осим тога мушка деца преко 8 година плаћала су харач по три гроша, узимат је десетак од сваке ране и од вина; и од сваког комада стоке плаћало се по две паре; ђумруци, које узеше старешине на откуп, доносе сад до 80.000 гроша; а под Турцима доношаше двојином толико. Од времена устанка народ је давао десетак од ране, само је једанпут због нужних потреба покупљено од народа до по милиона гроша, и свака двадесета коза и овца за војску. Ако Русија одреди порез, биће непријатно народу; и по моме мишљењу било би боље оставити кнезу и сенату да одреде порез, и тада да се изиште потврда од високог покровитеља Србије; а кад Русија буде признала независност Србији, изрећи, да ни кнез ни друго какво лице не може народ употребљавати да му кулучи. Ово би народ сматрао за велику милост од стране Русије, а порез ће сматрати као терет, наложени му од свог сопственог кнеза и правитељства. Једино опште послове, као што је прављење и поправка путова, мостова и т. д. морао би народ вршити. Ова је земља врло плодна: изобилује шумама, скотоводством; па за то кад настане мир, лако ће моћи плаћати и већи порез у стварма, а новчан порез неће требати да пређе трећину оне суме, коју је узимала турска влада.

У земљи има изобиља олова, и прошле је године око Сокола натопљено неколико хиљада ока; а сад су и не далеко од Београда почели топити олово. О рудницима сребрним нећу да говорим, јер о њима не умем ништа опредељено рећи; но морам напоменути, да су Турци, кријући од Порте, продавали знатну количину бакара из ове земље. Отуд се види, да ће се и овим предметима увећати приходи владини.

Прим. кн. Прозор. Срби зову свиње (свинец) оловом, па за то треба предпоставити, да они овде под оловом *свиње* разуму. (Таман погоди старац Прозоровски!)

Општа примедба кнеза Прозоровског. Ако буде Богу угодно, да Русија добије границе до Дунава и покровитељство над Србијом, нужно ће бити с јачом пажњом уредити владу овдашњих земаља. Треба ће ваљда разделити земље на 4 губерније: Бесарабију, Молдавију, Велику и Малу Влашку. У овој последњој мораће губернатор бити човек од знања, јер та земља граничи с Аустријом и Србијом. Над свим губернијама треба ће да буде једна главна власт или генерал-губернатор, који ће бити у исто време и старешина војске у овој земљи разређене. Јер ако буду различне војничке и грађанске старешине, сваки ће закриљавати своју команду, а отуд ће се међ њима родити раздори, који повлаче за собом општу штету. Исто ће тако и ђумруци у тим земљама имати стојати под генерал-губернатором, јер иначе због удаљености ових крајева од министарства трговине могу изнићи распре с отоманском Портом; а генерал-губернатор у делима ђумручким моћи ће бити у сношају с чиновницима трговине.

Имајући на уму све, што су о Србији рекли у овој записци Родофиникин и кнез Прозоровски, види се, да су две главне мисли руководиле их обојицу при писању овог мемоара, па наравно и у њиховим делима према Србији. Једна је мисао: да Србију изузму што се више може испод власти Портине; а друга је мисао: да се не допусти, да Србија, ма се како уредила, постане сувише самостална и снажна, но да свагда остане у таквом стању, да јој немогуће буде постојати без Русије, па да тако свагда буде удесно средство у рукама Русије, да се постигну удаљене руске цељи, да се изврше удаљени руски планови. Ове две мисли провиде се тако рећи из сваке врсте ових записака. Тако Родофиникин је рад, да се границе Србији прилично рашире, да се Србији даде Скопље, Нови Пазар и Ниш, а кнез Прозоровски држи, да то не може бити, па и кад би могло бити, да би то било противно руским интересима, ако се руска граница помакне до Дунава; али на против Родофиникин онако раширену Србију жели да одржава слабу и немоћну, не давајући јој наследног кнеза; кнез Прозоровски пак увиђа, да би избор кнеза давао и сувише повода распрама, па би то могло послужити страним дворовима, да се уплећу у српске послове, што Русији није у интересу. За Адакале каже Родофиникин да треба да се прида Влашкој — а за ову се мислило, да је већ руска — како би се отуд *обуздавали* Срби, па и кнез Прозоровски усваја то мишљење. Родофиникин као да би готов био дати и сам Видин Србији — јер би се тим Турска ослабила; а кнез Прозоровски као војник давајући Србији само неке градове, вели да би остале градове требало срушити, а Видин да би се морао оставити Турцима. То су све различна мишљења поменутих руских државника, али оба су мишљења на то управљена, да само Србија не постане сувише велика и сувише снажна. Што Родофиникин каже за право трговања које би се имало дати Србима а Турцима не, показује његову жељу стати на пут развитку трговине турске, и оснажење или управ оцепљење јаче Србије од Порте могла је бити Родофиникину цељ и онда, кад је предлагао, да се Србији даде право ковати новце; што све Прозоровски као човек, који није имао даљи државнички поглед, није могао довољно да разуме, па за то није ни одобравао. Најбоље се види из оног, што је

казано о политичким свезама Србије с другим државама, шта су Родофиникин и Прозоровски мислели о Србији. Родофиникин жели да се у Србију не пуштају агенти страних дворова, јер ће они моћи дејствовати противно руским интересима. Прозоровски, не увиђајући могућност стати на пут томе, да страни агенти не дођу у Србију, тражи. да се постави условје. да се агенти у Србији признају само с одобрењем руског цара, — што би наравно показивало зависност Србије од Русије. Родофиникин је хтео да Србија буде у таквом стању, да се Русија њоме свагда може послужити као удесним оруђем и против Аустрије и против Порте. Обуздати Аустрију. ако би се заратити хтела с Русијом, и бунити народ у Македонији, Босни и Албанији, то су цељи, које ће, каже се у записки, моћи Русија постићи посредством Србије. И Родофиникин и Прозоровски признају, да Србија треба да има кнеза, и да кнез не може у Србији нико други бити осим Карађорђа. Али Родофиникин жели, да кнез буде *биран*, па ма сам да каже. да ће избори кнеза даваги повода унутрашњим раздорима, додаје, да би Карађорђе с наследством у кнежев. достојанству могао бити *сметња* руским плановима. Нек се дакле чине раздори у Србији — мисли Родофиникин — само нек се не оштете руски интереси. Кнез Прозоровски такође не пушта из вида руске интересе. он је само рад да у Србији не буде раздора због избора кнеза, јер би се гад у српске ствари могле уплести и стране силе; па за то каже да престо у Србији треба да буде наследан, али сина Карађорђева треба васпитати у Петрограду и васпитањем улити му оданост према Русији. Оно, што Прозоровски говори. да се Србија стави под закриље Француске и Русије са свим је непрактично, нити би на то Русија пристала, а и Србија, стављена тим међу две силе, само би се налазила у неприликама. којој ће уголити. Ова записка Родофиникинова, писана иза леђа српских старешина. и у време, кад се није знало. како ће се свршити рат с Портом. најбоље показује, колико су на опрезу имали бити Срби и од самих Руса. којима се не може одрећи, да су се у извесној мери заузимали за ствари српске.

Руски је двор добро знао. да је немогуће, да Србију са свим придружи својој држави. Томе је сметало положење Србије на десној обали Дунава. дакле велика удаљеност од осталих руских земаља; а на то ни страни двори не би пристали. и предпоставити је, да би се томе најжешће противила и Аустрија и Француска. Али да би Србија поред све своје независности што више зависела од Русије, то је била једна од главних намера руских према Србији. У тој намери треба јамачно тражити узрока. за што Родофиникин предлаже. да се у Србији заведу руски закони, како би се Србија што већма уједначила руским областима. У томе је разлог. за што Прозоровски вели, да кад се чини немогућно забранити Србији да прима агенте страних сила, па за то кад се већ не може то спречити, а оно бар да се нареди, да се такви агенти без руског одобрења не примају. И у том погледу руски су се интереси имали на уму више но српски.

Знатно је и оно. што се у записками спомиње о данку и о порезу. Родофиникин вели. да Срби нерадо чују реч „данак". па за Црног Ђорђа вели, да би се могао и противити томе, да се одреди данак Порти, те би с тога нужно било призвати га у главну квартиру те му објаснити ствар. и заповедити му, да се и плаћању данка не противи. Про-

зоровски пак, брижан за руске интересе, предлаже, да се уговори, да Србија осим данка у новцу даје и данак у житу, налазећи у томе средство, да се Порта лакше приволе уступити Русији земље до Дунава; — а то је тада и била главна намера руској војни, и политици. Што се тиче пореза, значајно је, шта вели Родофиникин. Непријатно би било народу, вели Родофиникин да Русија одреди Србима порезе, за то треба то право оставити српском кнезу и сенату; а руски двор само нека стави услов да ни кнез ни старешине друге не могу Србе на приватно кулучење употребљавати. На овај начин Срби ће, вели Родофиникин, сматрати да им је Русија учинила милост, а за порезе мислиће народ да су му наметли кнез и сенат. Ово мишљење Родофиникиново исказано другим речма гласи: Треба Србима уливати мисао, да сва добра проистичу од Русије; порезе народ нерадо плаћа, за то нек и падне на кнеза и домаће власти мрзост народа због порезе; Русија нек се покаже бранилац народни, како би се народ привикао у Русији имати добротвора и закриланика како би се утврдио у оданости према Русији; и тако како би остао спреман у свако време послужити Русији за удобно оруђе при постизавању руских планова.

Себичност у политици није ништа ново. Политика сваке државе иде на то, да за своју државу добије што јаче и веће користи. То треба имати на уму; то је требало имати на уму и за времена Карађорђевих ратова, па баш је с тога и био врло мучан положај српских старешина, који су онда управљали народним пословима.

Најпосле оно, што је казано о томе, како да се уреди влада у Србији, није довољно развијено, да би се знати могла цељ, коју су хтели постићи. Сенат уз кнеза могао је у оно време имати и добрих и злих страна. Оставити кнеза са влашћу посве неограниченом могло је бити опасно у време мира, предпостављајући да је за кнеза имао доћи човек строптив и страстан; али почем је Србија била у рату, почем је истом ослобођена испод турске власти, па се налазила у првоме почетку свог устројавања, почем су старешине толиким делима показале, да желе ревети па страну напуштајући опште користи, почем је с тога нужно било, да власт кнежева буде концентрисана у рукама човека снажна духа и јаке енергије: мислим, да постављање сената у цељи, да ограничава власт кнезу могло би дати повода трењу измеђ кнеза и сената, прилике страним интригама, узрока сукобима измеђ појединих старешина и постанка унутрашњим раздорима; а све то било би на штету Србији. Али и то је истина, да би српски кнез, ограничен сенатом, у ком ће се наћи људи, који ће се лако дати повити по саветима руског агента, да би, велим, такав кнез природно морао тражити закриља у Русије, и њој бити одан, само да се одржи према упорним старешинама, које би можда сами руски агенти на упорство према кнезу подбуњивали. Није ли у томе узрок жељи: да се кнезу постави сенат као контрола?

ИЗДАЊЕ БАТАЛАКИНОГА ФОНДА

ИСТОРИЈА

СРПСКОГ УСТАНКА

ОД

ЛАЗАРА АРСЕНИЈЕВИЋА—БАТАЛАКЕ

ДЕО ДРУГИ

БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1899.

ЦЕНА 3 ДИН.

ИЗДАЊЕ БАТАЛАКИНОГА ФОНДА

ИСТОРИЈА

СРПСКОГ УСТАНКА

ОД

ЛАЗАРА АРСЕНИЈЕВИЋА-БАТАЛАКЕ

ДЕО ДРУГИ

БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1899.

КЊИГА VIII.

Из преднаведених дојакошњих врсти овог описанија о времену Карађорђевом, или, правије рећи, о устанку његовом противу Турака, у колико је могуће било, видили смо шта се је којешта у том времену придогађало, чинило и учинило. — Сад пак, у овој књизи, продужујућег се више упоменутог описанија о реченом Карађорђевом времену, улазимо у пету годину ратовања његовог противу Турака, а та је година 1809. Ова година, да је среће било, могла је сва досадања дејанија Срба, сва њихова напрезања, и све њихове беспримерне труде, муке и жртве, и непрестане жеље и намере Карађорђеве за ослобођење свега Христијанства, а нарочито свега Српства испод дуговечног јарма турског, сјајно крунисати и најсрећнијој будућности њиховој вечити темељ основати; но по несрећи, и на непрегориму жалост свега Српства, она је приуготовила самртну чашу и дотле ослобођеној Србији, коју је ова, десете године свог суштествовања, испити принуђена била. Ми ћемо видити у овом времену како је, великим предузимателним духом Карађорђевим, сунце ослобођења огрануло било и Србима у Босни, Херцеговини и Старој Србији, и како је одмах за црне облаке зашло. Видићемо и ко је узрок свој овој грдној и ненакнадимој несрећи био.

Срби, као што смо већ видили, без мало једну годину и по, за време трајања примирја, будући на миру, и при свему томе што су интриге извесних старешина, распаљиване Родофиникином, ствар општу подгризале, крепили су се у сваком смотрењу да би, одморни и са

свачим снабдевени, што с већом снагом и отвагом супрот непријатеља, у своје време, изићи могли. Они су се, као што смо видили, и у унутрашњости земље своје уређивали, и ово уређивање и ако је било са свим просто, али је оно потпунце одговарало добу беспрестаног ратовања, добу јошт неизвесног опстанка, духу времена у Србији, и степену ниског изображења народног. Свако друго измајсторисано уређење било би немогућно и за народ непоњатно: а никаква се сила против једног народа, који је сав све једнако у рату, употребити није могла да се силом у многостручне, измајсторисане уредбе и законе, њему посве непоњатне, заплете.

Срби су се, истина, овако налазили у времену трајућег примирја; али су опет зато страховали од коначног закључења мира Русије с Портом. Овај основателни страх њихов долазио им је отуд, што су увидили како је пуномоћник руски прећутао Србе у закључењу примирја с Турцима, па им се, наравно, наметала мисао: „А шта ће један такав пуномоћник руски учинити при закључивању коначног мира, особито, ако му изгледи поласкају постижењу свију интереса, које је Русија, из овог рата, извући желила?“ а Порти, дотле, у срцу сопствене њене земље, јошт никакав огромни удар није нанешен био, којим би она принуђена била Русију за мир молити, па, у таком стању будући, и за Србију јој полезна уступљења учинити.

Оваково расположење духова у Србији, као и жеље и тежње Карађорђеве за ослобођењем и Босне, Херцеговине и Старе Србије испод Турака, па по томе богме и за распрострањење граница до сад ослобођене части Србије није скривано од Родофиникина. Он је све то знао. Поводом дакле више упоменутог страховања српског с једне стране, а с друге, поводом мало пре споменутих праведних и виспрених тежњи и жеља Карађорђевих, он је, у договору са телом Совета и са свима другим старешинама, на концу прошле године, о све-

том Андреји држаној скупштини у Београду, поред свега оног што смо у прошлој књизи описали, како је Кара-Ђорђе за наследственог господара од Србије проглашен, одредио, да се и једна депутација пошље Императору Александру у Петербург, и да тој депутацији стави се у дужност: да она лично, при кабинету петербургском дејствује прво: да се пуномоћницима руским тврдо наложи, да при закључивању конечног мира, о коме ће се скоро почети радити, не изоставе и судбину Србије определити по оној жељи царској, која је Србији, до сад у више прилика, и писмено и усмено, изјављивана, да се не би после свршеног посла, као што је случај био при закљученом примирју, натезало и крпило; друго: ако се до конечног мира не узмогне доћи и рат се обнови, да Русија, осим друге помоћи, и у значителном броју војске своје у помоћ Србима неизоставно пошље, ако се хоће да се из обостраног сојузног дејствовања противу непријатеља, оне ползе постигну које Русија, и за себе и за Србију, из овог рата извући жели; не тајећи при том од Русије ни оне жеље и намере Карађорђеве, које смо мало више појавили; и треће: поводом онаког закључења више поменутог примирја да, речени депутати, дејствују о закључењу једног тајног уговора између Русије и Србије, којим би, с једне стране, Русија с правом осигурана бити могла са силним и неоспоримим садејствовањем Срба; а с друге, да и Србија, за сваки случај, има у рукама нешто, што ће јој њену будућност надежднијом и извеснијом чинити. Кроме овога овим депутатима разрешено је било и о другим стварма Цара покровитеља молити, за које би они држали да би за Србију и нужне и полезне биле.

По овом наређењу више споменуте скупштине и на истој, буду изабрани за депутате: член Совета Павле Поповић, секретар Карађорђев, Јанићије Ђурић, и до сад бивши професор Велике Школе, Иван Југовић.

Карађорђе, одмах после овог закључења и наређења отишао је к Родофиникину, све му саопштио, показао му поименце и наређене депутате и замолио га, да и он од своје стране, речене депутате, главнокомандујућему свестрано препоручи.

Сад да видимо, чуда ради, како је Родофиникин, према овакој искрености Карађорђевој поступио; како је и саме депутате књазу Прозоровском препоручио; како су депутати од главнокомандујућег примљени и уопште, како је с њима поступљено. А да би цео поступак и у овом, и у другим случајима, Родофиникинов осветљенији и поњатнији учинио се, ми ћемо мало поиздаље га почети, са додатком наших примечанија, казивати, шта смо нашли напечатано у „Военном Сборнику“ за годину 1864. у № 9., на стр.: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 и 13.

„Начавши преговор с Турцима, у Јашу, без посредства Наполеоновог, књаз Прозоровски желио је да у исто време с тима преговорима о миру, окончателно уреди и положење Србије, па зато је, у тој намери будући и препоручио Родофиникину да му он укаже нужде и потребе српског народа.“

— Књаз Прозоровски писао је Родофиникину: „Дуговремено пребивање ваше у том крају, искуство, познање земље, познање нужда и потреба тога народа нека вас у том руководе. Високомонарша воља состоји се у том, да Срби, од сад за навек, буду ослобођени испод јарма турског, и да, имајући сопствено своје правленије, буду под покровитељством Русије, која ће и гарантирати за Порту да ће она обвезаности своје одржати. И за то, кад станете састављати ваша замечања на поискавања моја, ваља вам обратити вниманије ваше не само на унутрашњи састав Србије, но и на оне предмете, који су неопходимо нужни к сачувању интереса наших у свима могуће догодити се случајима; па и на политическа сношенија са пограничним аустријским владанијама.“

— У другом писму књаз Прозоровски писао је Родофиникину: „Географическо положење Србије на десном брегу Дунава, не допушта нама желити савршено присоједињење Србије к руској држави. Али торжествено обећано покровитељство Императором нашим народу српском; свагдашња дејствителна прврженост тога народа к Русији и неопходима потреба за ползу отечества нашег у сачувању те првржености и на будућа времена не само код Срба, но и код других христијанских народа у пределима царства турског живећима, као и у сачувању овим начином нашег влијанија код Порте, неминујемо изискује се од нас исходатајствовати за Србе и за ону част Србије, која се и сад јошт налази у турским рукама, особита права, преимућства и начин прављенија. Па нека зато обвезани буду Срби и неки данак плаћати Порти, ако без овога не узможе се никако обићи, но зато ова последња никако неће се моћи мешати у унутрашње управљање Србије, за које управљање са општим согласијем Совета народног и под руководством чиновника, који од Његовог императорског величества, као великог покровитеља те земље, назначен буде, може бити састављена конштитуција; но на то састављање конштитуције треба ће доста времена, да би се могла она тако угодити да потпуно одговара и политическим опстојатељствима суседних држава, и состојанију, начину мишљења и нарави народној.“

Родофиникин одговара књазу Прозоровском, па и овај одговор свој започиње онако, као што је и сва друга донесенија своја отпочињао и досадања и одсадања:

„У Србији све једнако продужавају се волненија и несогласија међу поглаварима, и по томе ја већ никакве надежде не могу имати на Совет народни да ће ме он моћи, у радњи каквој за благостање Србије, потпомагати, јер у том Совету и сад, као и пре, све једнако Младен, са својим другарима, господари. Руковођени Младеном, млоги из поглавара (да му се лажи не би могле от-

крити, он нарочито и овде и на другим местима, није именовао поглаваре, нити је извесно разликовао советнике од поглавара, или поглаваре од советника, зато се и овде не зна који су ти поглавари руководими Младеном, да ли су то његови другари советници, или спољашњи какви поглавари.), не имајући никаквог знања о резултатима вођених до сад преговора о миру посредовањем Наполеоновим у Паризу, захтевали су да се пошљу депутати не само нашему двору, но и у Париз, и као што је Младен изражавао се: да дознаду шта тамо цареви раде и какве намере имају.

„О овим људма слободно се могу повторити изречене речи Исусом Христом о Јудејима: „Прости им Господи: невѣдятъ бо что творятъ““. (Какво су тиме и коме зло поглавари српски учинили, што су изјављивали жељу да треба да се пошљу депутати, па ма и обојим царевима, те да се, по анатемском мишљењу Родофиникиновом, може за поглаваре српске повторити више наведено изреченије Исусово? Осамнаест месеци сав народ као на вечитој стражи стоји, никаква абра ни с које стране о судбини својој нема, а Родофиникин му сакива ланце новога ропства, и криви су поглавари што желе чрез своје депутате дознати и уверити се о том, да ли се што дејствително ради где и за срећу њиховог народа и отечества!)

Што год даље идемо то ћемо све на црње наилазити. Родофиникин, у свом донесенију даље, главнокомандујућем достављa. „Поуздање на себе српских старешина, које долази и подржава се у памети њиховој чувењем, да је на аустријској страни сав народ готов за устанак, само очекује један намиг од овдашњих Срба. Ови и оваки гласови дотле су њих залудили, да су они почели држати да им сад, код таковых опстојатељства, нимало неће бити тешко, својим оружјем завладати целим турским царством.“ (И данас у Србији има оваких сањарија, особито у круговима млађаног света, коме је

све могуће, но је ли поштено и праведно с таковим сокачким лакрдијама обвињавати старешине народне, или уопште цело правитељство земаљско? И зашто нам Родофиникин поименце не показа те старешине, који су?) „Те старешине, мало по мало тако су се тима мислима и том самонаданошћу опојили, да су се и дејствително учинили пијанима. Грабежи, које су они, никога не бојећи се (А где је жестокост и свирепост Карађорђева?), чинили и чине, и којим су се начином они и обогатили, чини се њима да је за њих само овакав начин живљења пријатан. Црни Ђорђе има пороке својствене његовом пређашњем занимању. (А то ће рећи српски „хајдуковању.“) Он се боји од старешина, па зато потчињенике ових старешина он подбуњује противу њих; а старешине страхују од њега, и желећи сваки дограбити се до врховне власти, окружавају га са својим крџалијама, каљају га и оцрњују на све стране и траже начин како би га лишили оног поверења, које он у народу има.“

„На Црнога Ђорђа мучно је ослонити се. Он ће први бити који ће се противити сваком новоуводећем се надлежећем устројству, и то не зато, што не жели устројства, већ што га не понима, и што ће по лаковерју своме као и сад, да се поводи по рђавим внушенијама аустријских и својих Срба. (Аустријски Срби, био је Југовић, а своји, био је Младен.) Но опет зато, мене се чини, није тешко у млогом којечему њега поправити. Треба га само пригласити да дође у главну квартиру и у тој задржати га два три месеца дана па ће он после тога са свим други човек бити; а у време таковог одсуства његовог треба приступити к унутрашњој организацији тако, да он, кад се отуда поврати, нађе све коначно уређеним. Старијег пак сина његовог, који живи код мене, неопходимо треба узети и одвести у Русију за залог, под предлогом његовог васпитања тамо. Црни Ђорђе, држим да ће се на то лако сагласити, јер ја одавно на таково што њега приуготовљавам. После овога довде описаног

треба удалити из Србије на дуго време, ако се не узможе на свагда, Младена и Милоја, на које све старешине мрзе и који ће све оно ниспровргавати, што би ми тамо чинити имали. И кад се све ово овако уреди тада ће воља његовог императорског величества односително до Србије, испуњена бити. Народ, који је искрено предан и привржен Русији тада ће моћи почувствовати од свега срца благодарност к Русији за милост, која се на њега беспрестано Русијом излива.“

Како ми, којима је душевно својство Карађорђево, не одричући му жестокости, као очевицима познато, што непоречно знамо, тако исто и они, који ово наше описаније кадгод буду читали, увериће се, да је Родофиникин са свим неумесно и само из пакосне намере овако о Карађорђу, у свом донесенију, умствовао. Та ми смо и у VI. и VII. књизи овог нашег описанија и по сопственом казивању Родофиникиновом, на видик извели сва озбиљна опстојатељства, која су засецала у опстанак Србије, и у којима је Карађорђе и Совет народни, при свему господарењу Младеновом, њему, (Родофиникину) са свом откровеношћу, за совет притицао, и њиме се, без сваког премакаравања, ползовао; па зар тај и такав Карађорђе, по речма Родофиникиновим, могао се је онако лаковерно, као што он каже, поводити по чијим другим советима и он први бити препоном сваком новоуводећем се устројству у Србији, особито онда, кад би се са истином искреношћу Родофиникин са Карађорђем и Советом народним, о целовитој и самостојателној ползи Србије, без икаквог с чије му драго стране окрњења, договарао; али за несрећу Србије он то није чинио, него се о уређењу Србије без Срба, са главнокомандујућим договарао, па да би једно овако уређење у Србију, без договора са Србима увео, требало је Карађорђа у главну квартиру позвати, и задржати га тамо два три месеца дана, док он (Родофиникин) Србију уреди; требало је, за тај случај, и старијег сина Карађорђевог у залогу узети и одвести га

у Петербург и требало је Младена, Милоја и Југовића, ако не на вавек, а оно бар на дуго време из Србије истерати!!!

Ми ћемо увидити како је по оваком донесенију Родофиникиновом главнокомандујући, књаз Прозоровски и самом цару представљења чинио. Видићемо како је и цар на то одговорио; али видићемо како је и гроф Салтиков, тадањи министер иностраних дела, књазу Прозоровском на његово представљење, одговорио.

Даље „Военный Сборникъ“ нам каже: „Своја предпостављања о устројству Србије Родофиникин је изложио у особитој записки, коју је, заједно са горњим својим донесенијем спровео књазу Прозоровском, и коју је, речени књаз, са својим примечанијама представио императору Александру. У тој записци предпостављало се распространити границе Србије до реке Тимока, (То је само с једне источне стране, а где су друге?) на челу Србије поставити књаза са наследственом влашћу, и то за то, да би се свака могућност удалила посегатељству на живот књаза у такој земљи, где, по казивању Родофиникиновом „„убити човека држи се за мали грех““. (Али упропастити целу једну земљу и цео један народ, беспрестанце оцрњавајући Карађорђа и друге поглаваре, као што је Родофиникин, из зверске освете према Младену и Карађорђу, тако радио, то није никакав грех!) „И даље, у тој записки предпостављало се уредити Совет на начин (ваљда руског?) сената, у ком би књаз председавао; а у качеству другог лица после књаза у сенату имало се у виду назначити руског конзула или агента. Назначавањем у Совет руског агента мислило се ограничити самовластије књаза и удржати га од поступака противних интересима Русије.“(!?) (И овако чинећи значило би: не мешање у унутрашње управљање Србије, као што нам то, Дубровин, свуд и често и о самој овој Родофиникиновој записки, називљајући је „знаменитим“ на видик износи.)

„Император Александер одобрио је смишљај о учрежденију врховног Совета или Сената, но, имајући у виду да сачува према себи поверење српскога народа, он никако није налазио за прилично чести руској домагати се да и руски агент заседава у Српском Совету. Он је желио, да руски агент ползује се у Србији влашћу, задобивеној и основаној на узајамној доверености, удаљавајући од себе свагда све оно, чиме би се могло увредити самољубије народа, који је тек сад из ништа изникао, и чиме би се могло узбудити недоброхотство суседних држава противу Русије.“

„На позив Црнога Ђорђа у главну квартиру руске војске у Влашкој, на отправљење не само сина Кара-Ђорђевог у Петербург на воспитање, но и на отправљење и других поглавара српских деце, а тако исто и на удаљење Младена и Милоја из Србије император Александер такође согласио се, но тако, ако се све то учинити може са доброволним согласијем Црнога Ђорђа и других поглавара „„да не би ни најмањега повода имали приписати нам да ми то чинимо по својој вољи, и из какве предосторожности и подозрења нашег на њих, но да у једном таковом, и од њихове стране одобреном, поступку нашем угледају они само јединствено попеченије наше о благу народа српског,““ и да приме то као знак особите милости государја императора к српским началницима.“

И граф Салтиков одговарајући на више наведено представљење књаза Прозоровског цару, каже му: „Причина, по којој, кажете, да је нужно призвати Црнога Ђорђа у главну квартиру, оснива се на мишљењу и држању, да ће он бити препјатствијем уводењу новог устројства у Србији, и по томе држи се, да ће у таковом његовом одсуству нужно бити приступити к унутрашњем преобразовању Србије тако, да кад се он поврати да затече све свршеним. У предположењу, да ће Црни Ђорђе бити препона сваком новом уведењу распореда у Србији,

по незнању, или по нечијим внушенијама, или по другим причинама, ја држим, ако је тако као што ви представљате, да ће он не само бити противан сваком новом уведењу распореда у Србији; него да ће једва могуће бити, противу његове воље, привести у дејство и намерење каково, које би се клонило и к узвишењу његовог сопственог дома. Полагајући пак, с друге стране, да ће се све учинити моћи по желању нашему, не оосврћући се нн на каква препјатствија, кажите ми, неће ли, такав поступак изнуђавања с наше стране бити противан главном нашем начелу и правилу: сачувања доверэности српскога народа према нама, и неће ли се једно таково поступање наше преобрнути у систему: дејствителне власти, која ће више држана бити за неудобну, по причини физичног положења граница? А сврху свега другог, не имајући и доста тачног уверења за успех једног таковог поступка и за постижење желајеме цељи, неће ли се дати повод српским старешинама да нам учине возражење, да су они, при свему неустројству свога прављенија, по нашем мишљењу, одржали се до овог времена сопственим својим силама противу турске власти, и да су тако придобили себи и неку независност. Каква ћеду бити последства новог прављенија за њих — то је неизвесно, а по томе благоразумије налаже да се никакво ново уређење, с наше стране, у Србији не предузима без согласија народних старешина, и без доброволног њиховог убеђења да ће све за њих бити полезно.“

Сад опет Родофиникин продужује, па вели: „Црни Ђорђе сваке године празновао је 25. Новембра, дан св. Климентија, као дан свеца његовог племена. На ову његову светковину и славу он је, по обичају, сазивао све старешине народне. Младен је тај дан изабрао за испунење својих умишљаја противу Црнога Ђорђу. Он је променио свој план (Неће дакле ни да га убије, ни да га убије, ни да га отрује, као што је по донесенијама Родофиникиновим, у 1808. години, преко лета, у намери био.)

и устремио се сад наоружати самог Црнога Ђорђа противу Црнога Ђорђа т. ј. он је сад радио да наведе Црнога Ђорђа на какав несмислен поступак, којим би учинио да се руско правитељство, на мрзост противу њега уздигне".

„Младен је, у оваком замишљају његовом, за помоћника узео Југовића, који је, 1807. године био депутат од народа српског у главној квартири руској, кад су вођени преговори о распрострањењу закљученог примирја између Русије и Порте, и на Србе, који је по томе случају био познат кнезу Прозоровском и кога је Црни Ђорђе, по повратку из главне квартире, удалио из Совета као врло беспокојног, премда и научног. Југовић је био обласкан од Младена, он је добио од Младена на дар једну кућу, и зато је он готов био у ползу Младеновог замишљаја дејствовати".

Лаже Родофиникин. Није Младен Југовићу поклонио кућу, него је то Совет, са одобрењем Карађорђевим, учинио онда, кад је одобрено да Југовић отвори Велику Школу у Београду. Ми смо, у претпрошавшој књиги VII, описавши догађаје 1808. године, описали и постанак Велике Школе, и како је Југовићу Правитељство кућу поклонило, у којој је он за онда, на први случај, и Школу отворио, а кад се речена Школа из те куће преместила, онда је Југовић остао сам у њојзи живети, и све је једнако у њој живио докле год није принуђен био, у почетку 1813. године, у Аустрију пребећи.

„Младен и његови саопштници дакле начели су доказивати Црноме Ђорђу да је сад неопходимо нужно послати у Петербург депутата, који би изблиза могао дознати намерења Русије и у исто време уништити интриге непријатеља Србије, јер, по мненију њиховом, Аустрија и Порта неће пожалити милионе потрошити на поткупљивање, само да се Срби не ослободе и да не постану народом вољним и самодржавним, а с милионима све је лако учинити. Они су говорили, ми до овог времена немамо никаквог удостоверења од Императора Александра

да нас је он под своје покровитељство примио, ма да нам је то и од књаза Прозоровског писмено, и Родофиникином усмено саопштавано, но ипак ми не видимо да се на то, са тврдим поуздањем ослонити можемо. С друге пак стране, као што се увиђа, Родофиникин нам је, из дана у дан, све већи непријатељ. Он, кадгод смо с њим разговарали се и откривали му жељу нашу о распространенију српскога царства (као да је ово већ постојало) и о присаједињењу к овоме Босне, Албаније и Болгарије (за чудо да Срби изоставише Херцеговину и Стару Србију а машише се Болгарије) он се је свагда одзивао, да Срби треба да се задовоље и да држу себе за срећне, што су и оволико, силом оружја руског, од древног достојанија свог задобили«.

»Црни Ђорђе, по своме малодушију и лаковерију, савршено се предао Младену и повео се по његовим советима. Пет дана су се продужавала међу њима совештанија, док напослетку, 10. Декемвра, није дошао к мени Црни Ђорђе, објавио ми да је намеран послати депутате к государу Императору, и предао ми записку у којој су била записана имена депутата, који су опредељени били за пошиљање«. (За депутате назначени су били: Поповић, Југовић, Јанићије Димитријевић и Ковачевић, овај последњи није био депутат него је опредељен био депутатима за курира по нашем знању). »Црни Ђорђе наскоро после одласка више означених депутата почео је јавно противу мене дејствовати и, у том побуђен лажним и несмисленим донесенијама и подозревањем, заповедио је да се изненада шчепају: секретар Совета Стефан Живковић, митрополит београдски Леонтије и Никола Србин, који је код мене живио«. (Овај Никола јест онај урођенац видински под прозванијем Поповић, који је са митрополитом Аксентијем, у виду његовог секретара, 13. Новембра 1807. године, из Турске у Београд дошао, који је, по одласку Аксентијевом остао при Леонтију за секретара, и кога је Родофиникин после

себи узео у свој двор). „Ђорђе је подозревао на више избројана лица, па заједно с њима и на мене, као да смо ми у сношенију с Турцима да Србију њима предамо, а поводом тому било је једно писмо од видинског паше ко књазу Прозоровском, које је мени предано советником Јованом Протићем, које је било преведено на српски језик митрополитом Леонтијем и који је превод преписан био Србином Николом". (Ако је ово казивање истинито, онда се може веровати да је и ово писмо морало бити добро на српски језик преведено човеком, који је и умро са незнањем српског језика). „И то је било и сувише да се поменута лица обвине за издајице". Као што се може видети из претпрошле књиге овог описанија, ми смо тамо показали да се на Родофиникина здраво подозревало да он Србији не ради о добру, но нису, опстојателно, надлежни људи знали шта, како и до кога степена он ту своју радњу тера, па зато се и на Стефана Живковића мрзило, као што смо на овоме месту о томе говорили, и зато је он из Совета истеран и службе лишен, никако пак због каковог писма видинског паше ко књазу Прозоровском. О подозревању и мржњи српских поглавара на Леонтија и његовог клеврета Николу нећемо ни да говоримо; а да је више поменутим депутатима наложено било, да дејствују и за промену Родофиникинову ако у Петербург оду, о томе нема сумње, и ово је оно било што је Родофиникина пекло, и што је, између осталога наводило га да овака пакосна донесенија о поглаварима српским, а имено: о Карађорђу и Младену, главнокомандујућима достaвља. А што ли нам Родофиникин не показа како је то писмо видинског паше дошло до руку српског советника Јове, и кад је већ и на српски језик преведено, зашто нам и тај превод није показао ради свога оправдања? Велимо ради свога оправдања, за то, јер и ово све што је овако оцрњавао Карађорђа и Младена, чинио је за то да себе обели и да своје адске распутице што већма прикрије и притрпа, јер да је његов

посао чист и прав био, никако не би имао потребу овако упињати се у лагалама својим. —

„Кад су сва више упоменута лица ухваћена, 11. Декемвра, у пуном заседанију Совета држан је испит над њима. Црни Ђорђе упињао се је убедити окривљене у том, да су они, у договору са Родофиникином писали против њих зло цару (руском) и да су продали Србију“. (Од куд сад изиђе ово, кад мало пре, по сопственом казивању Родофиникиновом, свој овој истраги бијаше повод писмо видинског паше к књазу Прозоровском, које баш и да је било, видински паша, ако је имао што писати главнокомандујућему, не би никако то чинио преко Србије и советника Јове, него преко Калафата, који му је под носом, и преко генерала руског Исајева, који је у Калафату имао своју команду, и који је у материјалним одношенијама, са истим пашом, за сво време трајања примирја, у сношенију стајао. И мал' те неће прави повод, више изложеној истраги бити, ово последње што је Родофиникин показао, т. ј. да је он са својим сообштницима, о поглаварима зло писао цару свом, које да је истина, то се све сопственим донесенијама његовим доказује, само што српски поглавари ништа јавно и поуздано нису знали). „Советници обвињавали су Родофиникина у том да он не жели Србима добра, седи само у Београду, ништа не ради нити њих к чему учи и советује, а све једнако на све стране некаква писма по куририма разашиље“.

„Младен је пак за све време трајања овог испита старао се распалити Црнога Ђорђа и довести га до тога, да он, у гневу свом, кога од испитујућих се и убије, што је врло лако могло се догодити при таком карактеру, каковим се врховни вожд српски одликовао. Но жеља Младенова није се испунила: окривљеници били су отпуштени, но остали су у великом подозрењу“. Дакле није се лако догодити могло по карактеру којим се врховни вожд српски одликовао, кад су окривљеници сви

после тако жестоког испита, отпуштени само са подозрењем. — Не види ли се и у овом пакосном изражају Родофиникиновом за Карађорђа, како он сам себи противуречи?

Зар су могли они советници, 11. Декембра 1808. године, овако обвињавати Родофиникина, кад су ти исти советници, по сопственим донесенијама Родофиникиновим, тужећи се њему противу Карађорђа, у Јулију месецу исте године, у тужби својој књазу Прозоровском, онако одлично о њему говорили и сведочили, да он сва блага Србији и народу српском жели, но да ништа од својих благодетелних намера не може у дејство да приведе због нечовечног одношења Карађорђевог према њему? Јесу ли могли по најобичнијем здравом разуму, ти исти советници онако обвињавати Родофиникина у половини Декембра, кад су му, у следству више спомenуте тужбе противу Карађорђа, у Септембру исте године, дакле на три месеца пре овог обвињавања писали овако?

„После нашег виђења с вами ми смо опет имали међу нама разговор, и чим се више разговарамо и расматрамо наше унутрашње расположење, све више налазимо да оно овако опстати више не може. Нужно је дакле да ви учините представљење о томе куд надлежи, да би ми што скорије добили нужну помоћ за истребити зло и силом га прекратити у његовом напредовању, јер без дане нам помоћи све ће се упропастити и изгинути. Ми више о томе нећемо вам писати: ви све знате као и ми, и јошт више видите и знате него ми, од чега нам може произићи општа несрећа, и за то гледајте какав је лек потребан. Ради Бога радите како вас Бог учи, само немојте губити време ако нас љубите као што сте нам се свагда таковим показивали".*

Је ли могао и Младен, који се је на челу свију советника налазио и који се је најжешће противу Кара-

* „Военный Сборникъ" за 1864. годину, № 8., стр. 246.

ђорђа Родофиникину тужио, и који је осим тога, по казивању самог Родофиникина, усмено разговарајући се и претресајући нечовечна дела Карађорђева с Родофиникином, овоме, без сваке осторожности исказао се: да је он решио се непремено убити Карађорђа, и да је већ Родофиникину до знања дошло, да су послати људи од Младена у Земун да набаве отрова. Је ли, велимо, могао Младен, при државном испиту над окривљеницима, људма Родофиникиновим, распаљивати Карађорђа да кога од њих убије? Зар није близу памети било да Младен помисли: „Та ја сам у рукама Родофиникиновим као и све моје друштво, он нам може, кад год хоће, спискати за душу“? па да је, у противност и самог најобичнијег разума, и смишљао онако чинити, морао би од тога умишљаја натраг се тргнути.

„Уређујући послање депутата у Петербург, Младен је рачунао, да ће се, у случају доброг успеха, њему част тога дела приписати; а у случају недаће, да ће све пасти на Црнога Ђорђа као на врховног вожда, који је и располагао са отправљањем депутата, који им је и наставленија дао и инструкцију им потписао“.

И ово као и оно што смо мало више навели, где Родофиникин, да доведе оно мнимо тужење Младеново противу Карађорђа у свезу са овим, каже: „Сад је Младен променио план, он сад хоће да наоружа самог Црног Ђорђа противу Црнога Ђорђа“ све је лаж и паклена измишљотина Родофиникинова, само на то клонећа се да, у интересу његове намере, осујети цељ и овог српског посланства, као што је у том и успео.

„Военный Сборникъ“ каже нам: „Примивши сведеније о одласку депутата из Београда, књаз Прозоровски издао је наредбу да речени депутати дођу у Јаш у спроводу једног официра, који је нарећен као неке части ради, али у самој дејствителној ствари, томе је официру наложено да он пази на њих да не би они могли с пута, куд, своја писма са нарочитим својим људма пошиљати.

(Дакле јошт нису депутати српски главнокомандујућим ни виђени, а већ су, по препоруци Родофиникиновој, у овако жестоко подозрење и омрзење, код главнокомандујућег бачени, и као већ и уапшени!). У то је време главнокомандујући писао графу Салтикову, који је тада испуњавао дужност министра иностраних дела, овако: „С крајњим саболезновањем увиђам ја, да се народ српски, који је свим срцем и свом душом предан Русији, управља началницима, који ни најмање сенке од просвете или благонравија, немају, него налазе храну својим страстима у зверству и бешчовечју. Црни Ђорђе, по слабоумију своjему, улази у такове поступке, у које га наводе, хитрим извртањем и претварањем, налазећи се око њега његови непријатељи. Ова опстојатељства одузимљу ми сваку надежду да ћу, при трактирању с Портом о миру, с депутатима српским, успети на тврдом темељу установити унутрашње благосостојаније Србије; па на послетку баш и ако би ми испало за руком да их наведем и склоним на примање онога што ја налазим за добро, колико по беснилу, толико и по лаковерју српских поглавара, не може се очекивати да ћеду они признана правила закључењем мира набљудавати; шта више, пре је могуће бојати се да ћеду они, одушевљени мишљењем разбојничким почети следовати овој страсти, и тим самим почети навлачити беспрестане непријатности и затрудњења височајшему двору нашему. И ако не би ја хтео, по невољи, да ми није жао народа, порађа се у мени мисао предоставити их, по закључењу мира с Турцима, њиховој сопственој судбини и отказати им даље покровитељство государа Императора, којега се они тако јавно недостојним чине“.

Ето до чега је Родофиникин, и онако накриво насађеног, књаза Прозоровског, својим донесенијама довео. Књаз Прозоровски ово, што је графу Салтикову овако наопако о Србима написао, није из сопствене увиђавности црпио, него из донесенија Родофиникинова, који, да

је и најмању искру истиног просвештења и човекољубија притјажавао, природно судећи, држимо да не би овако пакостан, злобан и лажљив био ако не из призрења на поједине личности, а оно бар из сажалења о једном целом, тек из ропства помолившем се, народу.

Сво наше јадиковање на нечовечност Родофиникинову, узалудно нам је. Он се је заклетим непријатељем народа српског учинио; он није остао само при овоме довде учињеном; он је и даље беспрестано, у својим донесенијама главнокомандујућима, ломећи врат појединим личностима, а нарочито Карађорђу, с којим је и сама судбина Србије и народа тесно скопчана била, и овоме народу, или совршену пропаст приуготовљавао, или на постижење његове племенске намере ишао; он је таквим остао докле га год није граф Каменски, по представљењу депутата, Милана Обреновића, у 1810. години, од српских дела удалио, али на жалост, и доцније по удаљењу његовом, главнокомандујући нису се могли отргнути од оне политике према Србији и њеним старешинама, коју је Родофиникин не по истини збића, већ из освете према Младену, Југовићу и Карађорђу сковао.

„Военный Сборникъ“ даље нам каже: „Депутати српски приспели су у Јаш 11. Јануара, а 13. представили су се главнокомандујућему и предали му писмо од Црнога Ђорђа и од Родофиникина. (Жао нам је што „Сборникъ“ и ова писма јавности није предао). Прозоровски позвао је депутате у свој кабинет. Југовић је један за све говорио. Књаз Прозоровски — писао је графу Салтикову: „„Он није глуп, говори по-немачки јербо је дуго времена у Аустрији пробавио, и по-руски изрјадно говори. Она друга двојица пак изгледала су као два руска мужика и за све време преседили су код мене безмолвствено““.

„Знајући кназ Прозоровски да су депутати, по инструкцији даној им од правитељства њиховог, у намери и у Петербург ићи, он им није то не само управо за-

33*

брањивао, него шта више, обећао им у том и садејствовати и дати им за спроводника једног штаб-официра; али је при свему томе, при свакој прилици, у разговору с њима, старао се доказати им да ћеду тај дугачки пут тек само узалуд чинити, тим више: што они само за то хоће у Петербург да иду, да умоле Императора Александра за свагдашње покровитељство“.

Родофиникин, између осталога што је књазу Прозоровском, јошт пре одласка депутата из Србије описао, он му је морао, са врло ружне стране, и карактер све тројице депутата, а нарочито Југовића описати и представити, па и то: како поглавари српски желе и у намери су установити Српско Царство, и та је жеља и намера у грех, српским поглаварима, књазем Прозоровским приписана. Поводом овим он је здраво разгоропађен противу депутата био, и зато је, као што су сами исти депутати повративши се у Србију казивали, књаз Прозоровски у највишој мери грубијанства и продрзљивости предусрео ове депутате, а да је то тако, из следујућег описа јасно ће се увидети моћи:

Депутати: „Ни Црни Ђорђе, ни ми никад нисмо ни помишљали, а камо ли да смо и на самом делу што усуђивали се радити о установљењу српскога царства; но г. Родофиникин казао нам је при једном случају: треба и вама самим о себи попромислити. И ова нас је његова реч тако устрашила да смо се принуђени нашли ићи молити Государа Императора за овогодишње и непременимо његово покровитељство“.

К. Прозоровски: „За то вам није нужно ићи у Петербург. Ја вас могу, по даном мени пуномоћију уверити, да је Государ Император вас примио и прима вас у свагдашње своје покровитељство“. И да би уверио депутате о величију и сили својој, и да би у речене депутате улио више поверења у његову личност, он им је показао и свој пуномоћни кредитив говорећи им: „Государ Император не може примити вас у своје подан-

ство (Ово су следства оног Миленковог и Гагићевог одговора на писмо министра Будберга; из Неготина); јер на десном брегу Дунава он неће да заузима турске земље; а на то не би дале своје согласије на државе, Француска и Аустријска. Сад расудите сами шта ви хоћете од Русије. Зар ви хоћете да се Русија зарати са свима, и да све своје принесе на жртву ради установљења српске државе, не би ли то било са свим противно здравоме разуму?«

Није овде предусретање депутата књазем Прозоровским онако описано као што је у самом делу било, а то се и тиме доказује, што никако није могуће да су депутати њему почели одговарати док их он није упитао, или, јошт боље, док им онаком одговору повода није дао. Ми нисмо чули подробно из уста депутата како је књаз Прозоровски њих предусрео; али смо извештени од надлежних људи, пред којима су речени депутати, по повратку свом у Србију, о свом делању у главној руској квартири, рачун дати дужни били, и ови су нам, по изјави депутата, казивали овако:

Књаз Прозоровски, осим што су депутати приметили да су и у путу до Јаша, и у самом Јашу као под неким надзором стојали, примио их је у квартири својој у сали, у присуству млогих генерала, који су се при њему тада десили, а може бити да је и нарочно од њега тако наређено било, како ће их већма застрашити и нагрдити. Он, како су ушли депутати у салу, пакосно разјарен донесенијама Родофиникиновим, није им допустио ни да му се кажу ко су ни да га поздраве, већ на један пут је раздирући се на њих, почео им говорити: »Ну, што ви, ви замишљавате о востановљењу серпскаго царства, и хоћете да се Русија зарати с целим светом за вас, и за воспостановљење српског царства. Па докле мислите томе вашем царству границе да се протегну, ваљда до реке Марице, до Адријанопоља, па чији ће онда Цариград бити? Нећете ли онда имати вољу да Цариград буде столица тога вашег царства? И ово овако предусре-

тање, са оваком грдњом и спрдњом, трајало је готово пола сахата с погледом: час на њих, а час на оне у сали генерале; па кад их је, по његовом мишљењу, довољно и сасвим презрително изгрдио и исподсмевао им се, онда је тек склонио се, као преко рамена, позвати их у другу до сале собу, и ту се је мало подуже и кротчије попроразговарао, и Југовић му је онда казао да је он ружно и неправилно извештен, и даље му, на његово у сали: „Што ви, ви замишљате о востановљенију серпскаго царства“ одговорио: „Ни Црни Ђорђе ни ми никад нисмо замишљали о востановљењу српског царства, али да је тежња наша, а особито нашег врховног вожда да и другу браћу нашу христијане видимо избављене испод јарма турског, то не кријемо. А што нам је наложено да и у Петербург идемо, и да тамо представнемо и самом государу с молбом за известнију будућност нашу и за покровитељство његово, у томе нас је натерало односење г. Родофиникина према нама. Једном, кад нас је сад скоро Порта нудила умирењем с њом, и кад нам је обрицала доста добре концесије, ми смо упитали за совет г. Родофиникина, и он нам је одговорио: „„Зар ви не умете и баш ни мало не знате о себи промислити и увидити, где се и у чему полза ваша састоји?““. Овакав његов одговор нас је здраво поплашио, па смо за то опредељени да и у Петербургу, таково односење разбистримо“.

На више изложена питања књаза Прозоровског, које је он закључио са: „Не би ли то противно било здравоме разуму,?“ Југовић се истина сагласио, и књаз Прозоровски је реч своју, по садржају „Военног Сборника“ продужио овако:

„Кад Русија буде имала Дунав за границу онда ће она и војску своју и овде, и у Малој Влашкој држати, које такође Государ покровитељствује, и које ће дејствително и подржавати. Како је могуће једној тако малој земљи себе држати за државу, имајући с једне стране

турску, а с друге стране аустријску империју!... Нећете ли се ви учинити аустријским поданима?“

Цела ова реч Прозоровског, као што се види да никакве свезе нема, и да је и у њој само пакосни израз једног силовитог аристократе, опет за то је Југовић одговорио му на последње, да Срби ни у каквом случају нити хоће, нити желе бити поданицима аустријским.

К. Прозоровски: „Но, кад је тако а ви треба да останете у поданству турском; а будући да вам је и Порта сама обећала, по вашем желању дати вам сопствено прављеније, то ће она дужна бити то испунити, особито при покровитељству нашем над Србијом. Може се помислити да ће Порта одустати од свог обећања, али у таквом случају отворио би се наново рат, и она с једне стране бојећи се раскинути свезе сајуза с Русијом; а с друге, видећи наше војске на обалама дунавским, на сваки начин мораће реч своју одржати“.

Југовић је изјавио своје согласије на оваке разлоге главнокомандујућега.

К. Прозоровски: „Па кад се са овим мојим наводима саглашавате, зашто ћете да идете у Петербург? Овде ће да се начну преговори о миру, па неће ли паметније и боље бити да останете овде? Јер, ако се Турци не сагласе на мир, по коме би Дунав границом постао између Русије и Турске, ја ћу тај час, и никако доцније од Марта месеца начети противу њих војевати“.

Југовић је одговорио: „Кад би Бог дао да се рат наново између Русије и Турске отпочне, онда заиста, ми би могли изостати да не идемо у Петербург.“

К. Прозоровски: „Ја сам уверен да је народ српски привезан к Русији, а ви, као управитељи тога народа треба да престанете један пут све једнако мислити само о сопственим својим користима и угодностима, и да општу ползу пред очима имате“.

Премда је главнокомандујући и ово поцрпио из пакосних и лажних донесенија Родофиникинових, која су

се свагда започињала са „волненијем у Србији“, са „до крајности несогласијем између Совета и Црнога Ђорђа“. са „не желањем српских поглавара да се у земљи заведу какова устројства“, јер је њима по вољи растројено стање будући да у таким само могу „у мутној води рибу ловити“, и са „поглавари српски немилице, безбојазнено и безнаказно оглобљавају народ и тим се обогаћавају“, опет зато Југовић му је и овом совету његовом дао за право.

К. Прозоровски: „Порта за вас не треба да је страшна, јер та држава од сопствених својих унутрашњих бунтова сама по себи пада и клони се к совршеном и скором разрушењу“. И ово му је Југовић смешећи се, потврђивао. После овога говорио је књаз Прозоровски депутатима да би, како у Србији јошт нема заведених виших школа, добро и полезно било да правитељство српско одабере неколико деце од најзнаменитијих лица, и да их пошље у Петербург на науку, и да таково пошиљање српске деце на науку неће ни мало бити противно трактатима, који буду закључени с Турцима. Депутати су овај совет главнокомандујућег одобрили и молили су га, да им допусти мало времена да могу о свему, што су од њега чули, попромислити се, обећавши му, да ћеду му, други дан после овог, њихов одговор исказати. Књаз Прозоровски препоручио им је при растанку, да му они свој одговор написмено поднесу, као што су ови тако и учинили, и он им је одговорио:

„Одговарајући на ваше писмо од јучерањег дана,— 19. Јануара 1809. год. — у коме изјављујете да српски народ никако не жели бити поданим Порти, и да се тога ради ви веома страшите да таково што не би и у преговорима о закључењу коначног мира, изречено и утврђено било. Ја се здраво чудим таковом од вас питању. Предбудуће, т. ј. како ће се овај конгрес у преговорима о миру свршити, кроме једног Бога, нико други то знати не може, јер од создатеља нама људма то придостављено

није. Сво пак моје суђење, па и сама секретна моја положења о претполагањима на конгресу јесу: старати се да постигнем могућу ползу српском народу, к чему ће и старање моје приложено бити. А оно што ја држим могућим, ја сам лично усмено вам објаснио, следователно друго питање ви нисте имали зашто мени чинити, нити пак ја вама други одговор давати. Што сам онако откривено с вама говорио (није откривено него бесно), то сам за то чинио што знам, да је августејши мој монарх примио, и свагда ће примати, народ српски у своје покровитељство. О овоме сам ја вама, осим усменог мог уверења, још и у предишавшем моме писму повторио. (Овог писма на виделу нема). Само ће ово у трактатима с Портом Отоманском уведено бити. А ја, као свемилостивјејшег государја мога упуномоћени, јесам друг народа српског. За то, да би прављеније Србије у рукама самих Срба било без и најмањег уплетања турског, сво ће моје старање к томе приложено бити. Ја држим, да је, из усменог мог објашњења с вама, све друго вама известно, и да ви нећете мене принуђавати да вам ја и секретна моја предположења на хартију стављам, будући би то противно било и самом благоразумију. А лако се догодити може, да ће се у само откриће конгреса пре наново отпочети рат, него мирни трактат уговарати и закључити, и тада ће народ српски са своје стране војевати отпочети сагласно са повереном мени армијом, па ако, у продужењу војених дејствовања, Бог нам помогне те одржимо победу над Турцима, онда ће и Србија каква већа преимућства за себе придобити".

После получења овог писма од књаза Прозоровског, депутати су, писмом својим од 19. истог месеца Фебруара, молили, да им допусти још један пут с њим видети се, и књаз им је то допустио у присуству, генерала од инфантерије, Голенищтева Кутузова, који се у то време налазио при главнокомандујућем. При овом састанку депутати су молили књаза Прозоровског да им изложи на

хартији сва она претположења која се на Србију односе, и која он држи да се могу осуштествити, и у исто време да им изјави: шта се, по његовом мњенију, за Србију учинити њему види немогућним. Књаз је апсолутно одрекао испунити желање депутата, и пофторио им оно исто, што им је и пре неколико дана изговорио: „Руска држава не може имати поданих са оне стране Дунава, јер је у том смотрењу сам император обећао се дворовима, француском и аустријском, и он на сваки начин жели одржати задану реч“. — Бар ови депутати никаква спомена о томе чинили нису, да Русија Србе у своје поданство прими, али књаз Прозоровски све једнако о поданству „као баба о уштипци“ имао је вољу говорити.

Тада су се депутати решили не ићи у Петербург; јер су видили да и ако оду, да нећеду ништа учинити моћи почем ствари овако код пуномоћног главнокомандујућег стоје; и само су се око тога сад журили: да ли да остану при главној квартири, или да се сасвим врну у Србију. Главнокомандујући оставио им је то на њихову вољу, како они за добро нађу; али на сваки начин, приметио им је, да не би згорег било, ма који од њих, да при главној квартири заостане те да правитељству своме известија даје о течају конгреских преговора и о том, шта се постановило буде на њему и у смотрењу Србије. И тако, по договору међу њима, Југовић је остао при главној квартири, а она друга двојица отишли су у Србију.

При свему томе што је дело процеса главнокомандујућег са овим српским депутатима најпосле на ово сведено, опет не треба држати да је свршено. По „Военном Сборнику“ за 1864. годину № 12. дело ово продужује се од 219. до 227. стране. Ми морамо, ради веће јасности истине у целом овом процесу, и ово продужење „Сборниково“ овде извести, и са оним првим делањем и одношењем књаза Прозоровског депутатима српским у свезу довести, како би се у целоме ствар лакше увидити и појмати могла.

Као што се и из причања „Сборниковог“ види, Правитељство српско није довољно било са оним резултатом, који су му: член Совета Павле Поповић, и секретар Карађорђев, Јанићије Ђурић, из главне квартире руске, од главнокомандујућег донели; јер у инструкцији њиховој и пуномоћију њиховом они никако нису овлашћени били да са главнокомандујућим, било о чему му драго, какве преговоре чине. По инструкцији и пуномоћију њиховом, они су имали отићи у Петербург, а никако саглашавати се са сурогобатним советима књаза Прозоровског и враћати се из Јаша у Србију; они су имали предстати самоме Императору, предати му молбеницу, коју су из Србије на име Његово понели, с Њим говорити и из Његових уста уверити се о будућој истиној судбини Србије, и баш ради тога је Југовић у ову депутацију, за трећег депутата, и опредељен. Но како му драго сад, шта је ту је, али Правитељство желећи ставити се у чисту известност за будућност земље, којом оно управља, нашло је за нужно друге нове депутате у главну квартиру руску, кад им се у Петербург не да ићи, послати, и по томе, Совет народни, снадбевши и ове депутате пуномоћијем и инструкцијом, у којој је главно било: договорити се на писмено са главнокомандујућим о томе, какве ће ползе, из сојузног дејствовања Срба с Русима противу Турака, и народу српском у део припасти, разуме се: по срећном окончању рата, — замоли и Родофиникина, који врат и ломи Србији, да он главнокомандујућег извести о доласку к њему нових депутата, и да их у благонаклоност његову препоручи.

„Военный Сборникъ“ каже: „Нови депутати приспели су у Јаш 25. дана Фебруара месеца 1809. године, а 1. Марта предстали су они књазу Прозоровском заједно са Југовићем, који је, после оне прве двојице депутата, при главној квартири руској заостао. („Военный Сборникъ“ није нам показао поименце ове нове депутате.] Јамачно су ови депутати српски морали се што,

на овом првом састанку са књазем Прозоровским, позвати се на обећања главнокомандујућег Михељсона, која је он народу српском у његовој прокламацији, под 11. јануаром 1807. године, појавио,* па зато је, речени књаз, за обезуважити то, казао им, да је Михељсонова прокламација неумесна, и да ништа не важи на њу се позивати. — Ови су депутати, осим учињеног позива на прокламацију Михељсонову, предложили књазу Прозоровском и молили га, да се будуће положење њихово и одношење српског народа к Русији уговором између Русије и Србије означи на хартији, и да се то сведе у неке, само Русији и Србији познате, точке, које ћеду на свагда своју силу и важност имати тако, да с једне стране Русија узможе с тврдим поуздањем рачунати на силно садејствовање Србије противу Турака, а с друге, да и Србија има нешто положително у рукама у смотрењу будућег свог жребија. Ово предложење, речени депутати, поткрепљавали су тиме, што су доказивали: да је народ српски и њихов верховни вожд Црни Ђорђе искрено предан и привржен к рускому монарху, и за кога су они, и по најовлашнијем намигу, не само готови свагда на оружје дићи се противу сваког непријатеља Русије, него да су за њу готови жертвовати се и имањем и животом својим. Књаз Прозоровски све је силе своје употребио да српске депутате од таковог поискавања одврати и одговори, јер је са свим немогућим налазио ма какво писмено обвезитељство Србима дати, и још млого више допустити између Русије и Србије закључење каквог секретног уговора. Но видећи на страни депутата, а особито у Југовићу, непреодолиму упорност у настојавању за један такови акт, он је принуђеним се нашао, као што и сам, у свом донесенију министру иностраних дела, каже, „противу свога расположења дати им једно писмено објаснење, у ком већ није могао избећи а да им не учини нека опровржења у њиховим предложени-

* „Военный Сборникъ“ за 1864. год., № 7., стр. 24, 25 и 26.

јама појављена, и да им, за доказ истинитих својих у том закључења, не наведе и нека своја објаснења.“

„Будући упуномоћен — писао је кн. Прозоровски, под 7. Мартом, депутатима српског народа — и следујући сопственој наклоности по љубови мојој к народу српском, држао сам за обвезаност, како сам лично, тако и преко других надлежних чиновника упустити се усмено са г. Југовићем у подробна и опстојателна објаснења о томе предмету, јер у тадање време није могуће било све оно написмено дати му што сам му усмено саопштити могао. Ја сам му доказао да је савршено немогуће привести у дејство она намерења, која је г. Југовић, као од народа српског произлазећа, мени представљао, будући да народ српски онакова намерења никако није могао ни имати, јер је, као и сви други народи, без просвештења и без икаква поњатија о политики. Онакови неумесни пројекти, које је Југовић мени представљао, могли су бити сачињени само од неких поглавара, и подобни су сновиђењу, а не једном мишљењу, основаном на зрелом расуђењу, што и показује: да сачинитељи тих пројекта ни најмање нису свесни ни о политическом положењу јевропских држава, ни о њиховој сили и узајамном њиховом одношењу и свези, ни о интересима сваке те државе понаособ, ни о месном положењу њихових земаља и владанија.“

„Г. Југовић, убеђен будући основателним наводима, које сам ја њему тада изложио, као и подробним објасненијама од свега, што велики покровитељ Србије свеавгустејши монарх мој може и готов је учинити за благостање народа српског без повреде своје и његовог царства, уведомио ме је на послетку писмено, и како мене, тако и генерала Голоништева Кутузова уверио је усмено, да је он, са свима предложенијама и објасненијама, која су му за осуштествљење дела учињена, са свим задовољан и уверен, да ће се народ српски, на учињена мном постановљења у ползу његову сагласити. Сад пак преко

свега више сказаног, к крајњем мом удивљењу појавило се неко ново мени питање". (Ово, што су садањи депутати кн. Прозоровском предложили о закључењу више споменутог уговора између Русије и Србије, није истина да је ново питање; по речма кн. Прозоровског, ово су, и они први депутати с Југовићем, у инструкцији својој имали, па су му и они то исто предлагали, о чему он, како онда што ништа није хтео да зна, тако исто и сада чини).

„За излишно ја држим сад наново упуштати се у даља објаснења по оном делу, почем су се сад појавила друга опстојатељства." (Ова нова опстојатељства јесу: што се није мир закључити могао, и што се по томе, рат обновљава).

„И тако — главнокомандујући продужујући своје писмо депутатима, каже: „Почем сад, од преговарања о конечном миру, нема више речи, и почем се за то састављени конгрес раскида, то и даљим мојим објаснениjама с вама места нема. Но ја бојећи се да моје речи вама изговорене, не би биле са свим у другом виду описане врховном вожду, Совету и народу српском, ја сам се решио саопштити вам моје мисли на хартији, тим већма, што сад, кад по видимоме наступа време рата, може се говорити са свим слободније и с већом откровеношћу."

„Непоречна је истина да мој предшественик, покојни генерал Михељсон, није снабдевен био с таким пуномоћијем, с каковим сам ја од государја Императора удостојен, а по томе и обнадеждење, које је он Србима у својој прокламацији и иначе изговорио, на које се и депутати опиру, не може имати никакве силе ни дејства; па најпосле, ни са здравим расуђењем не слажу се његова обећања, будући је он такова чинио пре него што је увидити могао крај и последства рата. Јавним пак и очевидним доказом томе служи и то, што је он сам сопствена своја обећања опровргао тиме, што није у снази

био ни закључено и до сад трајавше примирје и на Србе распрострети, у чему сам ја, по силном мом настојавању, успео и торжествено на то согласије Портино добио, у следству којега и спокојствије Србије није до сад нарушено било, и народ је српски имао прилику велике ползе извући из обработавања својих њива и ливада, попуњавајући житом своје амбарове, и из унутрашњег устројавања своје земље.«

»Ја сам вам са свим одрешито казивао, а сад ћу овде опет да пофторим, да государ Император, покровитељ ваш, по заданој другим јевропским државама речи, не само неће никога себи у подданство примити, него неће никога својој власти потчињавати, нити какве земље и народе, на десној обали Дунава, присвајавати, јер у противном случају Русија би принуђена била са свима тима државама заратити се. Русија има у три краја государства свога армије противу непријатеља својих: једну у Финландији противу Шведа, другу у Грузији противу Персијана и Турака, и трећу, којом ја имам чест предводити, овде. А сврху тога јошт и то постоји, да и опширне границе царства нашег свуд морају, ради општег унутрашњег спокојства, млогобројном војском поседнуте бити, на одржавање којих врло велике суме новаца морају се трошити, а по томе самом не може Русија и на потпомагање Срба у трошкове се бацати.....«

»Покровитељство государа Императа над Србијом јест тако веројатно да никаквој сумњи подлежати не не може. Ја сам предполагао, да се је мир с Портом уговорити и закључити могао, неке извезне точке у том миру, полезне за Србију, постановити, о којима је и г. Југовић од мене извештен био, и те су точке следујућег значења биле. 1.) Совршену амнистију, или потпуно предање заборавности свега прошлог тако, да нико од Срба не може подвржен бити ни најмањој освети за пређашња њихова дејанија, расположења и мисли. 2.) Да буде допуштено Србима уредити сопствено своје унутрашње

прављеније без сваког учешћа и уплива са стране Порте, и да Срби буду у потпуном и беспрепјатственом праву све земље, вароши и тврдиње, које су заузели, и које се у њиховим рукама налазе, у својој власти задржати. 3.) Да сви они христијани, из разних провинција турских, који су поданици Портини, и који су се за време рата у Србију населили, не само не могу бити узнемиравани од стране Портине, већ да могу, без сваког препјатствија, у Србији на вечна времена и остати. 4.) Обвезаност са стране Србије према Порти, за уступање њој свију ових благодејанија и зато, што ће у Србији не мали број христијана, поданика Портиних, заостати у ползу Србије, ова последња Порти да плаћа сваке године, у место данка, једну умерену и никад не мењајућу се суму новаца, к збирању које суме Порта да не може пошиљати нити своје сабираче, нити икакве екзекуције, него само Срби да такову сабирају, предају и да носе званије вазала Портиних. 5.) Государ Император покровитељ Србије да буде, и да он гарантира за точно испуњење свију више означених привилигија, и то покровитељство биће тим поузданије и дејствителније, што је Његово Величество, са согласијем преимуштественејших држава јевропских, предположило поставити реку Дунав за границу са ове стране царства његовог; а кад тако буде постојало, онда ће за свакад у Малој Влашкој налазити се војска руска, и Остров, преко кога и сад одржавамо ми кумуникацију са Србијом, остаће присаједињен к Малој Влашкој, и зајмљен ће бити нашом војском. Ја, по овоме, држим да је свакоме очевидно да оваково распоређење не само што ће обезпечити биће Србије, него ће успокојити и народ српски у ненарушимом наслађавању свију више прописаних премућства. А поврх свега, довде реченог, јошт ће и министер росиско-императорског двора, при Порти пребивати имајући, дужан бити ходатајем и заступником по свима делима вашим у Цариграду бити.“

„Ето вам одговор на питање од вас мени учињено: у чему ће се состојати покровитељство свеавгустејшег монарха мога над Србијом, премда у прочем такво питање било је са свим неприлично од покровитељствујемог народа к покровитељу.“

„Военный Сборникъ“ каже: „Овај одговор свој књаз Прозоровски послао је депутатима са једним од својих преводчика, (а то баш никако није нужно било, јер ми смо видили где он сам признаје, да Југовић „изрјадно руски говори“; али он сад већ није имао вере у Југовићу, као што ћемо мало даље видити како он новодошавшим депутатима, Југовића неумесно опада) ком је у дужност стављено било, да објасни и растолкује представитељима народа српског све оно, што би се њима непоњатно чинило. Депутати су довољни били са оним обећањима, која су им објашњена била у писму, и исказали су, да ће, како Совет тако и народ српски (обилазећи Карађорђа, но ово је само с руске стране овако) с њима једнога мњенија бити, премда, по истини, Срби нису то желили. Њима је са свим друго нешто у глави било.“ — А шта је то било, и откуда је таково закључење о Србима, у настојећој Србији, учињено?

„Военный Сборникъ“ у продужењу, а наравно по дневнику Родофиникиновом и књаза Прозоровског, каже: „У самом делу српско правитељство желило је и надало се, да ће у преговорима мира закључено и постављено бити: да се границе Србије распростране до реке Марице, т.ј. до самог Адријанопоља. Они су мислили установити независимо, под покровитељством Русије, српско царство, са присаједињењем томе Видина, Ниша, Новог Пазара и једном речју, са присаједињењем свега онога из чега је у древна времена састојало се српско царство. Кроме тога они су у свом предначертању имали, да им буде слободна пловидба по Дунаву до утока његовог у Црно Море; да им је слободно ковати српску монету из сопствених рудника, да им слободно буде за-

вести регуларну војску, да имају своје посланике и консуле, по начину других држава. Срби су замишљали и о томе су се и изјашњавали, да они хоће да заведу и нешто, што ће налик бити на порто-франко, како би тим поводом установити могли трговачка сношења са Александријом, откуда би могли довозити у Србију памук и друге продукте из те земље. Они су, као људи прости држали, да, при настојећем случају, уздајући се на силе своје и на добро расположење према њима свију других, у Турској живећих, јединоплеменика њихових, да ће постигнути све што желе, ако се само не изроди какова противност од стране Аустрије, или Француске, и другог каквог јевропског двора.“

Као што речени „Военный Сборникъ“, у примедби под бројем (29.) на стр. 223. каже, „све је, у овом последњем ставу изложено, показаније књаза Јована Рашковића“. Да би се знало је ли штогод тај књаз Рашковић између себе и Србије имао општега, и је ли требало оно, што је он казао, применити и на Србе у Србији, ми налазимо за нужно мало поиздаље, о реченом књазу Рашковићу, што проговорити.

Јован Рашковић истина је од старовлашког племена „Рашковићи“ из кога је Порта, разуме се, не без своје државне користи, по једног за башкнеза над Старим Влахом, с бератом и ферманом, постављала. Но како је ово Портино постановљење, после прилично дугог времена кад се је јаничарство осилило и по свој земљи цариградске владе распрострло се, њиховим себичним интересима противно било; јер су они себи допустили били све и свачије освајати и уживати, не питајући, да ли оно што они хоће да за своје и да без труда уживају, има госу свога, и да ли тај госа има од кога и какво законито право. За њих законитост ништа није значила, они су се у силу своју уздали. И тако, ми држимо, да је ово главни узрок, што је и старовлашко башкнештво, још пре устанка Карађорђевог, слабити и конечном

уништењу приближавати се почело. Али зато опет, у устанку Карађорђевом, и у време уздигнућа и старовлашана противу Турака, затекао се у Староме Влаху дејствителним башкнезом, Максим Рашковић. Је ли пречи био, по првородству, Јован Рашковић од Максима, да дође за башкнеза, то нам није познато; али да је Максим чувао и свагда био на своме огњишту, да је здраво одважан и да је и све своје, и Турке, који су могли и народу и њему шкодити, у главу познавао, па тиме успешно и предупређивао сувишна зла, која су Турци јаничари свагда умишљали и народу старовлашком причињавали, то је непоречна истина, и зато је Карађорђе, због оваких својства, кад се Стари Влах подигао и Србији присајединио, Максима, и војводом старовлашким учинио. Јован пак Рашковић, пре уздигнућа Старога Влаха и присаједињења његовог к Србији, налазио се у Цариграду, и тамо, по свој прилици, преко фанариота радио је да Порта, рођака његовог Максима, са башкнештва сметне, и њега, на место сметнутог Максима, за башкнеза у Старом Влаху воспостави. Јован је дуго времена, обијајући прагове фанариота и паша турских, тада у Цариграду пробавио док је и грчки и турски језик научио, те је тако, једно без трошка будући, а друговаљда и препоручен од каква финариота, са пуномоћником Портиним, при концу 1808. године у Јаш дошао, и ту се налазио уз Турке, али без сваке важности и уплета његовог у дело преговарања о миру.

Јован Рашковић у Јашу се и оженио. Он је узео једну младу гркињу, која је, по свој прилици, морала бити собна девојка какве фанариотке књагиње. Он је нешто и добио уз ту девојку, те је то трошио и тиме се китио да свуд може као књаз, представити се. Он се ни најмање није бринуо за фамилију своју, главна је ствар његова старања била до саме смрти, која га је у Цариграду спашла, чини нам се, 1849. године, да буде признат за књаза, и да га таковим називљу. Он је, као што

рекосмо, цело време живота свога око тога највише провео, све једнако препоручујући се и дејствујући свуд и код сваког, где му се год и најмања прилика показала, да се у желању своме помоћи може, па је најпосле и у Србију дошао да проба, не би ли Максима збацити, и себе на његово место, за војводу старовлашког, учинити могао, па кад је видио да од тога ништа бити не може, јер ту треба човек, кроме нужног знања, и да је снажан, крут и одважан, а он онда запне и оде опет у Цариград фанариотима; и оданде оде у Александрију. Ишао је и на хаџилук у Јерусалим, и у Меку и Медину, под видом Турчина, тамо се поклонио гробу пророковом, и са осталим турским поклоницима назвао се „Хаџи Баба“, и најпосле дошао је у Бесарабију. Па будући да га нико није хтео титулирати књазем и као таковом част и издржавање давати, он опет оде у Цариград, и тамо се, у најгорој бедности, сконча, све једнако тражећи да буде признат за књаза, и да му се, као таковом, по праву, које он говораше да има, у Старом Влаху, ако не у Србији, башкнештво даде.

Од оваког вагабунда је ли умесно било, руским агентима, примати онаква показанија, па шта јошт више, такова показанија наметати Србима у Србији, и вмењавати их у жеље српске, који ништа оштега са Јованом Рашковићем имали нису.

У „Военном Сборнику“ за 1865 год. у № 2, на стр. 269. има приложено и једно писмо овог Јована Рашковића на име Родофиникиново,—жао нам је што ово писмо нема ни дана, ни године ни места где је написано, чиме би се, по нашем мишљењу јошт већма осветлила лажљивост и тога писма.—А за доказ, да је Јован Рашковић у овом писму, ако је истина његово, лагао, ми ћемо да наведемо неколико примера из истог писма. Он каже у том писму: а.) „Ја мислим да вам је познато да су житељи Старога Влаха мене молили да се примим началства у мом отечеству и да будем над њима књаз“. Где

су житељи старовлашки њега видили те да га моле да се прими началства над њима, кад он никад у Старом Влаху није био, мањ да је онда кадгод тамо отишао из Србије, кад је његово отечество присаједињено било Србији, и кад је тамо, Максим Рашковић, као башкнез од Старога Влаха, за војводу постављен? б.) Он каже: „Ја видим да све иде нагоре и да народ с једне стране пада у ропство Турцима, а с друге га немилосрдно разоравају Шумадинци. Тако се називљу Срби они, који живе на десној обали Мораве". Старовлашани кад су се уздигли противу Турака, наравно на позив из Србије, и кад су уза Србе пристали, никаква немилосрђа од Срба нису претрпили, разве ако је хлеба за војску требало, то богме и Старовлашани, и други христијани нису могли избећи да не даду. А што се оних Срба, који се по пределу Шумадије, Шумадинцима називљу, тиче, као да су они немилосрдно са Старовлашанима поступали, овде је прво то лаж, а друго: да Шумадија на десној обали Мораве постоји. Та Шумадија је досад свакад на левој обали Мораве била, како ли је сад Јован Рашковић, или, пријатељ Србије, Родофиникин премести на десну обалу, то ми не знамо објаснити. в.) „Зато су сви житељи Старога Влаха, Сенице, Торговице, Пештере, једне части Херцеговине и Босне навалили на мене и моле ме да ја одем у Београд, оставивши млађег брата мога у место мене међу њима да се налазим у Совету српском, и да за њих свако старање приложим." По оваком његовом казивању мора се мислити, да је он у свима споменутим пределима већ као старешина био, кад каже, да није могао у Србију у Совет српски доћи као депутат оних народа, док брата свога млађег међу њима, у место себе оставио није. А то је све лаж. Он никако, баш и да је хтео, у споменутим пределима није смео бити, а још млого мање какове људе, у оним пределима, за какво договарање око себе скупљати. Он никако није, таквих послова ради, у Србију долазио и у српском Совету, да

за кога што ходатајствује, налазио се; јер он као онакав, како смо га ми више описали, никако у Србији кашике није имао. г.) Он каже: „Будући је њима — т.ј. више споменутим народима — до знања дошло да сам ја послан од стране Портине ради преговарања с Русијом о миру; а потом да сам дошао и у Београд, оканули су се сваког подозрења и поверовали су, да руске војске иду к Рашки њиховог избављенија ради.“ Ми смо већ казали како је он, у свити турских пуномоћника, на концу 1808. године, из Цариграда у Јаш дошао, и како се је, без сваке политичне важности за себе тамо, за време трајања преговора, налазио. По раскинућу ових преговора он је, истина, дошао у Београд, у костиму спирофанариотском, ту је неко кратко време пробавио, па кад је видио да за њега нема места ни у Старом Влаху, ни у српском Совету, а он онда некуда по дотадањем његовом обичају, у свет тумара. д.) Он каже: „По крајној мери нека се нас ради умилосрди руска држава, па нека нас она милосрдном и правосудном руком преда својим посредством Порти Отоманској по оним условијама какова је она закључила са мојим прецима који су се називали „књаз Рашковић“, и ако би се што кад учинити могло, па би Русија јошт и њега у Старом Влаху за књаза воспоставила, као што је он на то и ишао, ми, као што Јована Рашковића на скроз познајемо, утврдо држимо, да он у Староме Влаху никако друкчије не би могао књазовати, него као и Папа у Риму што сад папује, т. ј. да му неко све једнако лопатом нагрће новаца, и да му Русија један корпус војске пошље, и тамо о свом трошку издржава, ради безопасности његове сопствене личности и његовог књазовања, које Максиму Рашковићу није од потребе било, јер је и он, као и сви житељи Старога Влаха, задовољан био с њима заједно, кад је гладан, у место бела хлеба, овсеницом се заранити, и свакад Турчину, на одбрану свога брата, са голим ножем у руци на супрот изићи. И, е.) он, између осталога, напослетку каже и ово: „Ја вас

молим сачувајте да за ово што вам ја овако пишем не дознаду Срби, јер они имају тамо шпијоне, који од великих људи искрађују речи. Четворица таквих налазе се и у Букурешту и могу овамо, кад би за овако дознали, јавити, а овде, ви знате, да се са човеком поступа као са птицом, без суда. Сва наша надежда на Бога и на државу русијску.« Да су Срби у Србији, оваког вагабунда примили и задржали за члана у свом Совету, јамачно не би се, Јован Рашковић, овако зло за њих изражавао; али будући да Срби ни мишљењем, ни начином живљења и понашања с Рашковићем нису се могли сродити, то је њему и дало повода притећи Родофиникину у помоћ у оцрњавање карактера српског.—

Књаз Прозоровски, као што и „Военный Сборникъ“ каже, давајући онакова обећања, као што смо видили, у писму свом депутатима српским, он, не пропуштајући ни више наведена исказанија Јована Рашковића, и обраћајући вниманије своје и на друга претположења српска, која су му Југовићем исказана, продужујући своје писмо реченим депутатима вели: „Југовић ми је казао, да су се Срби усудили већ и конвенције закључивати са окружавајућим њих народима скришом од њиховог покровитеља, и његовог министра у Србији пребивајућег (Родофиникина). Ја не могу бољег и истинитијег уподобљења учинити са оваким поступцима Срба него да је покровитељ отац, а покровитељствујеми народи његова деца. Какве ли су то према своме оцу деца, кад они тајно од оца сами са собом хоће да располажу? Ја представљам сваком благоразумном, просвештеном и правосудном човеку, но не интриганту, (ово се односи на Југовића) да расуди о овом мом расуђењу, и уверен сам, да ће сваки такав са мојим закључењем согласан бити.“

„Господин Југовић изјавио ми је као да би народ српски у стању био, и по закљученом миру између Русије и Порте, сам, сопственим својим силама, противу Турака рат продуживши, војевати. И ја сам му сву не-

уместност таковог претположења објаснио. Ја сам му казао да би турски пуномоћници, (наравно, кад би ово казивање Прозоровског истинито било, и кад би Турци знали за овака претположења српска) на конгресу принуђени били искати поруку од государја Императора у том, да не ћеду Срби, и пошто им се нека права од ње уступе, опет на њу нападати и обеспокојавати је. И тако је ли могуће ово довести у согласије једно с другим? Хоће ли приликовати народу српском продужити рат противу Турака против интереса Русије и њиховог покровитеља, у ком они непремену потребу морају имати за своје одржање, и може ли государ Император бити покровитељ таковом народу, који, против расположења његове височајше воље поступа? Ја имам од Југовића инструкцију и тајне пунктове, који су њему дани, и које, ја не могу друкчије држати него за сањарије у чему, нека правитељство српско буде милостиво, и нека опрости грехове сочинитељами такових планова. Ни једна од јевропских држава, а најмање Порта Отоманска ни под каквим видом неће се согласити на такове тачке, да у Србији буде књаз совршено ни од кога независан, и да се сједини, под његовим владичеством све пространство земље древне Србије. У тим тајним пунктовима између прочег има и једна тачка пуна благоразумија, и у њој је казано, да Срби без знања свога покровитеља не ћеду никад никаквих часних договора с ким закључивати. Но Србија или управитељи њени већ су такове кораке учинили у противност сопственог њиховог закључења. Јер Југовић је уверио мене, да су сви једнородци српски у Албанији, Босни, Херцеговини и у Црној Гори с њима у договору и сојузу, и да к томе могу се јошт и аустријски Срби к њима присојединити, само кад би Русија, у таковом њиховом сојединењу противу Турака са Србима у Србији, заштитила их од Аустрије. Врло је природно, да, узбунивши све више упоменуте земље и народе, могли би Срби узбунити такође и придналежећу

француском Императору Далмацију и Боку Которску.... И по овом плану надлежало би Русији завојштити се са целим светом. Је ли могуће људма благоразумним, који макар и најмање пољатија о свету имају и помислити, да се Русија ради Србије жертвује, да истроши сву снагу своју и у људма и у новцу и величије своје да преобрати у слабост? Мени се чини да ја нисам ни најмање погрешио, што сам такав план назвао сновиђењем.“

„Настојећа више описана тајна цељ српска састоји се у том да се са свим истреби и уништи турско царство у Јевропи и да се обнови древна грчка империја.“ Аферим памети дубокомислећег књаза Прозоровског! Срби нису имали шта друго мислити и о чему другом промишљати о себи и о својој домовини, него им је стало било о возобновљењу грчке империје! Ако шта може бити начисто глупо и лажно, то заиста, од оваког закључења књаза Прозоровског, ништа глупље, и ништа неистинитије на свету нема. Али је то био, не само за несрећу Србије, него и за непостижење потпуних интереса Русије, фелдмаршал и пуномоћни главнокомандујући, коме је, и руковођење судбине Србије, у руке предано било!!! Ја би вас пре свега упитао: За кога ви мислите, или кога држите да би био император те востановљајеме грчке империје, или ћете ви, као протектори, коганибуд у своје време за то место назначити? Зар се из оваког израза бујног аристократа руског не види како исмејава представитеље народа српског, и такав један имао је образа себе назвати „другом народа српског“. „У прочем и ја нећу одрећи да сви христијани у Турској желе, да се владичество мухамеданско једанпут уништи, но за извршити тај посао, не само Србија, него и Русија сама, без согласија других јевропских држава, које би се такође у том интересирале, ништа учинити не може, премда с друге стране ја би сам могао то дело у извршење привести са овом војском, која је моме предвођењу поверена, а особито у настојећем положењу Портином кад

се она налази при крајњем упатку од унутрашњих метежа и растројства.“ Он је и сувише, у овом турском рату, показао колико је кадар. —

„Овим писмом ја вам дајем ултиматум, у ком све што сам казао и решио, ви ћете појмати моћи, а ако г. Југовић није понимао и не може да појма, онда ја морам држати да то његово непонимање има за основ каквунибуд интригу, јер сам ја њему јасно и врло појматно сва опстојатељства та објаснио, која су у овом ултиматуму тачно и подробно описана. У прочем, по настојећем положењу дела Русије с Портом, кад се је већ и конгрес растурио, ја налазим да је и ваше бављење при главној нашој квартири излишно, и зато вам препоручујем да се вратите у своје отечество, и да однесете правитељству своме овај мој одзив. А ако би се, по каквим опстојатељствама, опет конгрес поновио и сабрао, ја ћу у таком случају и сам, од правитељства српског, поискати да пошље своје депутате овамо у главну нашу квартиру.“

Г. Дубровин, који ова одношења Русије к Србији и Србије к Русији, изнаходи, и у „Военный Сборникъ“ печатати даје, на млогим местима, па и овде, уплеће своје мњеније и изриче свој суд на више споменута одношења, и то све и свуд, и он чини само с точке руске, па нам и овде каже: „Ово, у вишем степену достојно замечанија књ. Прозоровског писмо, јасно карактерише како наша одношења к Србији, тако и то участије, које је Русија, у устројству дела српског народа, принимала. У свима писмама и обећањама, која су нашим правитељством давана Србима, у записками, пројектима и предположенијама, која су, за предстојеће устројство српских дела, чињена, свуд се види хуманост и бескористије, с којим се умешавала Русија у дела народа српског. И пре се може укорети тадање наше правитељство за сувишно попеченије о Србима, него ли за желање извући из тога каквенибуд ползе за Русију. У кратко казати, реч „покровитељ“ која се често употребљавала српским

правитељством у његовим писмама к рускому правитељству и његовим представницима, у потпуном смислу карактерише наша одношења к српском народу.“

Да није баш начисто овако као што г. Дубровин држи, т ј. да се је Русија више о Србима бринула него што би јој сопствени њени интереси то допуштали, ми ћемо, осим многих других доказа једно мишљење графа Румњанцова, под 10. Априлом ове, 1809. године, књазу Прозоровском депешом саопштено, овде навести, иово мњеније графа Румњанцова морало је последовати књ. Прозоровском онда, кад је он више споменуте депутате српске отпустио, и кад је дело процеса свога с реченим депутатима грофу Ромњанцову, испуњавајућем дужност министра иностраних дела, саопштио.

„Петербуршки кабинет свагдар се старао помагати Србима, и то је чинио за то, не само да би они могли што боље нама садејствовати у овом рату противу Турака, него и за то, да их не охладнимо односително к Русији. Русија никад нити је имала намере ни жеље завојевати Србијом: присаједињење Србије к Русији, свагдар је наше правитељство држало за дело немогуће и несаобразно са политическим видовима. Ако је оно и старало се препоручивати Србима свагда јединодушно дејствовање с нашим војскама противу Турака, то је чинило колико за облакшање своје, толико и за то, да се успе на будућа времена учредити жребије Срба, које ће најлепше одговарати моћи њиховом сопственом желању.“*.

Продужујући ову депешу граф Румњанцов, књазу Прозоровском, он му каже: „Государ Император соизвољава да ваше Сијатељство уведоми Србе прво, о прекомерном негодовању Његовог Величества противу Порте, која је, у исто време кад је послала своје пуномоћнике у нашу главну квартиру за договарање с нама о закључењу конечног мира, коварним начином закључила сојуз са Енглеском, непријатељицом нашом, и да, после та-

* „Военный Сборникъ“ за 1861. годину № 12. на страни 226.

ковог поступка њеног, ни у каковом случају ми нећемо више штедити никаквих интереса Портиних. А после тога да обнадеждите Србе, ако се кад опет мирни договори између Порте и Русије отворе, да ће једина брига ваша бити о ослобођењу њиховом од зависимости Портине и о присвојењу права, под покровитељством Русије саставити и уредити себи конштитуцију, какву они сами по сопственому своме расположењу зажеле.“ *

По овој депеши грофа Румњанцова, види се, да донесеније књаза Прозоровског о поступку његовом и преговорима са депутатима српским, у Петербургу није добро примљено, али зато опет не само књаз Прозоровски што је и даље остао веран донесенијама Родофиникиновим, него је, по тима и по следујућима, и књаз Багратијон, и граф Коменски II., па можда и сам Кутузов, у одношенијама својима за Србију, и на спрам Србије, политику своју устројавао.

Ми ћемо се о томе уверити из сопствених поступака више упоменутих високих лица.

И они први депутати, између осталог, упуномоћени су били као и ови други, да, као за најглавније, моле Русију, да она један тајни и јасни уговор са Србијом закључи, који би, на свагда, своју силу и важност имати могао, и којим би уговором будуће положење Србије и одношење српског народа к Русији означено бити имало, да би по томе, с једне стране Русија, могла рачунати на силно садејствовање у овом рату Срба, а с друге, да би и Србија тим начином имала у рукама својим извесну уздајицу у смотрењу будућности своје. И они први депутати, као и ови други, молећи и представљајући књазу Прозоровском за устројење једног оваковог уговора између Русије и Србије, они су га и уверавали о искреној привржености к Русији свега народа српског и њиховог вожда и о том да ће свагда, сав народ, по најмањему намигају Русије, готов бити, из љубави к по-

* Страна 227.

кровитељу своме, све, па и сами живот, на жертву принети, и да о тој првржености и љубави српског народа и њиховог вожда к великом покровитељу свом, ни најмање сумње нема и не може бити.

Оваковој молби и предложењу српских депутата главнокомандујућему, по здравоме разуму и по чистој споведљивости, нама се чини, не може бити никакве мане и замерке. И ако је Младен наговорио Карађорђа на посиљање депутата у Русију са оваком намером, за какову и ми знамо, и какову и сам руски „Военный Сборникъ" признаје, онда је ли могуће постојати ономе, што је Родофиникин у свом донесенију главнокомандујућему, о Младену рекао, т.ј.: „Он је сад променио свој план и устремио се наоружати Црнога Ђорђа против Црнога Ђорђа" и прочи?* Један човек, и то такав, који има велики уплив на дела свога отечеества, и који зна да отечество његово ништа извесног у рукама нема нашто би се са поуздањем ослонити могло у смотрењу своје будућности, кад на овакав један корак наводи свога и народног вожда, може ли се за таковог човека, са срцем рећи, да он жели своме народу зло, и да своме вожду о злу ради? Овака лажна и адски пакостно смишљена закључења само је могао, по Прозоровском, „министер руски у Србији," Грк Родофиникин, у договору са Митрополитом Леонтијем Грком, смишљати и подмети људма, који су истина прости, али с најбољим осећањима према свом отечеству и народу били.

Врло је тешко, и готово немогућно доказати и обавестити о самосуштном месном положењу и нахођењу ствари, једног човека у највишем степену аристократа; који држи, да по праву величија и велевластија свога може свашта говорити, свашта извртати по својој вољи и ћуди, сваког кривити и ако крив није, и сваког узети на подсмев и ако то благонравије ни у каквом смислу не допушта; који зна да му се не сме противуречити, или

* „Военный Сборникъ" за 1864. годину № 9., на страни 7.

управо казати да лаже; који не познаје месност о којој се говори и ради; који не познаје околности оне месности, и који држи: да све онако само мора бити као што он зна и каже, а особито ако је такав јошт и од подобног себи предварително било из каква му драго узрока, недостаточно, накриво и злобно извештен, као што је тако у ствари српској постојало између Родифиникина и књаза Прозоровског. Први, не само што је, стојећи у најпакостнијем одношењу према глави српског народа и поглаварима његовим, лажне ствари књазу Прозоровском представљао, него је и оно, што се је у самом делу чинило и догађало, што је из тих догађајева проистицало и проистећи могло, као и могућности добрих прилика за поспешење напредовања Србије, опојен неугасимом злобом, у својим донесенијама извртао и у најопачнијем виду представљао; а други, бесан племеним достојинством, у ком је он рођен и воспитан и до 70. године живота одржан, немајући никаква срдачног осећања према човештву, лишеном титула, неизображеном аристократски, а при томе и сиромашном, као што је и народ српски такав био, без сваког, ма и најмањег обраћања вниманија на донесенија Родофиникинова како би га у противуречију и у неистиности ухватио, слепо је следовао тима, веровао им безгранично, и по њима је устројавао своја одношења према Србији, и своја представљења к двору своме за Србију. Књаз Прозоровски, са оваким осећањима срца и душе, примио је и прве депутате, наравно, уз донесеније Родофиникиново, којим је он, уз друге своје адске лажи, наопако карактеризирао и речене депутате, а нарочито Југовића, о чему се уверити можемо тиме, што су депутати одмах, како су наступили на влашку земљу, по наредби главнокомандујућег, као шпијони, или, као посланици од једног непријатељског народа, под надзор стављени! Он је тако исто и ове друге депутате предусрео, и као што и оним ништа извесног и поузданог, на молбу и предложења њихова није

одговорио, тако исто и овим другим, може се рећи, да ништа није ни одговорио на оно, зашто су они молили, већ све којешта друго, које све скупа не вреди ни луле дувана. Али кад се хоће да се само заовија, и да се странпутичи, онда се овако тумарати мора.

Да је овај бесни аристократа руски срцем и душом био овакав, као што га ми карактеришемо, у томе нас уверава и сама руска Историја овога рата. У части првој, глави XI на страни 167. и 168. где се описује како је био несрећан удар његов на град Ибраил у Влашкој, при коме је 6000 војске упропашћено без сваког успеха, а због невешто њим изданих наредби за нападање, и где стоји и његово правдање императору, у ком он, за оправдати себе, није се постидио бацити сву кривицу, за ибраиловску несрећу, и на просте војнике, и на вође њихове, наводећи за прве: да нису имали дужног повиновања и доверености својим началницима, а другима, т.ј. генералима, намеће: да нису имали ни знања војничког, ни храбрости, ни одважности. А војници обојега реда, који су преживили несрећу ибраиловску, и који су сведоци били свега што се је догодило и зашто се је онако догодило, јединогласно доказали су: да су и началници и прости војници били одушевљени свагдашњим својим мужеством, готовим све препоне преодолети, да нису погрешке учињене, у наредбама за нападање, од самог књаза Прозоровског. На више упоменутој 167. страни речене Историје јошт је речено и ово: „К части руске војске служи и то, што је она, и кад се расвануло, све једнако под бедемима града Ибрајила стајала немилице од непријатеља, иза стена, поражавана и никуд се маћи није хтела док јој заповест није дата да одступа“. Је ли то неповиновање кад је у неколико полкова остало, после напада на Ибрајил, само по четири официра, и где генерали гину и рањавају се, може ли се то назвати нехраброшћу и неодважношћу? Али будући да је књаз Прозоровски кадгод, у ратовању и срећан био, то је

опет, поред свега више описаног, император Александер, имао к њему неограничено поверење, као што се то види из сопственоручних императорских рескрипта.

Ми смо, мало више показали како су и они први депутати, кад им је забрањено било ићи у Петербург, и књазу Прозоровском, по упутству даном им од њиховог правитељства, предложили и молили га, о закључењу једног тајног уговора између Русије и Србије, који би уговор на свагда своју силу и важност имати могао; и којим би уговором будуће положење Србије и одношење српског народа к Русији означено бити могло; да би по томе, с једне стране, Русија могла рачунати на силно садејствовање Срба у овом руском рату противу Турака; а с друге: да би и Србија, по сили тога уговора, имала у рукама својим извесну и положетелну уздајицу у смотрењу добре будућности своје. И он је, као што смо видили, на врло груб начин предусревши ове депутате, силовитошћу својом, уподобљавајући их руским мужицима, и чинећи их „остолбњелима" пред пуномоћном горопадношћу његовом, одбацио њихова предложења и молбу усменим његовим објасненијама, састојећима се у том: да Русија, не може се дотле понизити да и са Србијом какве уговоре закључује. Овако је он одбио и ове друге депутате српске, који су му оно исто предлагали и за оно исто молили, о чему су и први дејствовали с том само разликом: што ове друге депутате није онако свирепо, но само са подозрењем предусрео, и што им је, на њихово предложење, свој онакав одговор написмено дао, у ком о њиховом предлогу и молби једва да се што опазити може; а оно друго, на што се је он у свом одговору позивао као на оно: каква је сношенија имао са Родофиникином књаз Јован Рашковић, који, у таковој радњи својој ништа оппггега са правитељством Србије није имао; како Србија кришом од свога покровитеља и његовог министра, у Србији пребивајућег Родофиникина, конвенције уговара са околним једно-

родним народима: Албанезима у Старој Србији, и са Србима у Босни, Херцеговини и Црној Гори, само је могла његова горопадност једну с брда а другу из дола саставити, и од небитности битност начинити. Но најпосле ако су се Срби један с другим и саопштавали, јесу ли се могли Срби зато окривљавати што су се саопштавали са својом једнородном браћом о њиховом избављењу испод јарма турског? Зар је могао ко, с правом и умесношћу, таково што чинити, Србији забранити, али видите: књаз Прозоровски бојао се, да Срби не воспостанове своје древно царство, и да не завладају и самим Цариградом! А сам, у истом одговору депутатима, каже да му је то, како Србија своја сношенија има са свима једнородцима својима, који је окружавају, Југовић казао, како је дакле могао тако безобразан бити да каже, да Србија скришом од свога покровитеља, некакве конвенције прави, и да зато осуђује управитеље Србије? Зове ли се то да Србија или њени управитељи што скришом од свога покровитеља раде, кад депутат српски пуномоћнику покровитељевом све исказује, шта се у Србији предполаже и како се мисли о томе, шта би Србија могла учинити наспрам Турске кад би више снаге физичне и материјалне имала? И све је оно, што му је Југовић као само мисли и жеље привитељства свога, најискреније, не само усмено исказао, него му је и на писмено по његовом захтевању, дао, мислећи да га боље обавести, он је бесавесно, бестидно, и пакосно назвао: инструкцијом Југовићевом и некаквим тајним пунктовима! И што је још пакосније: он је написао: да је циљ те скривене радње српске, истребљење и конечно уничтожење турског царства у Јевропи, и воспостановљење древног грчког царства!!! Гледајте каква је следственост руководила високи ум књаза Прозоровског, да се Срби брину и раде и воспостановљењу грчког царства! Пак онда, после свога оваког завртања и бунцања није се постидио казати депутатима: „Ово вам је ултиматум, у коме

сам ја све решио, и које ви све поњати можете; а што Југовић, коме сам ја све овако подробно и јасно усмено представио, није ме могао поњати, то ја морам држати, од његове стране, за интригу«! Он каже, да су и они први депутати с његовим обавештењима, која им је он у ствари њихових предложења и молби учинио, задовољени повратили се у Србију, па кад је тако зашто су ови други послани у истој, с првима, цељи? Он вели да су и ови други депутати задовољили се с његовим ултиматумом, и да су му се јошт и изјаснили: да ће с њима заједно и Совет, и сав народ, са овим његовим ултиматумом задовољан бити.

Из свега што је књаз Прозоровски у свом ултиматуму депутатима казао, ми имамо позитивно знање од људи, који су у управљенију земље учествовали, да ни ови последњи депутати никако нису задовољни били са реченим ултиматумом; али будући да су се преговори о миру раскинули, и да се је рат наново отпочињао с једне стране, у коме су се они надали да ћеду, и мимо воље књаза Прозоровског, самим течајем времена и ствари, моћи све оно постићи, о чему им, речени књаз не само мислити и желити, него и сањати забрањује; а с друге: што су се бојали, ако би и даље упорни у својим предложенијама показали му се, да их из главне квартире срамно не протера, нису му даље имали куражи његовом странпутичењу противуречити и одупирати се за своју чисту ствар.

У самом почетку овог ултиматума књаз Прозоровски казао је овде, прво: да је он Југовићу доказао совршену немогућност привести у дејство она намерења, која је он, као по жељи народа и од имена овог представљао. Он вели: „Ја сам њему казао, да такова намерења народ српски, прост будући, као и сви други народи, и не имајући никакова знања и поњатија о политики, није могао имати, него да су то пројекти једног дела поглавара, које ја држати морам за сновиђење, а не за

мисли и посао основан на зрелом расуђењу, и то само обелодањује да и ти поглавари, који овако што пројектирају, немају ни најмањег знања о политическом положењу јевропских држава« и проч. Да је народ српски прост и без сваког знања и поњатија о политики, па да су, из таковог народа произишавше, и његове старешине исто тако без знања и поњатија о политическом положењу јевропских држава били, то и ми и данас, кад ове жалосне за Србију врсте пишемо, искрено признајемо. Али нису Срби баш тако ни затуцани били, њих је невоља и трла и учила, и ако баш ни о чем другом никаква поњатија нису имали, бар су знали, један с другим уговарати се кад су се код своје куће супрезали да своје њиве поору, а тај је случај сад наступио између Русије и народа српског. Па Срби видећи какав им је пријатељ Родофиникин, умесно су посумњали о својој будућности и по најсрећнијем окончању рата, и зато су предложили и молили за закључење једног онаког уговора, какав смо ми мало више навели. Ово захтевање Срба, колико је, са стране њихове умесно, оно, нити се је могло назвати сновиђењем, нити је потребовало особитог поњатија о каквој политици јевропских држава. А зар је и тај Карађорђе, кога је Родофиникин црњим од угљена у својим донесенијама представио, који је знао и кадар био образовати устанак народни противу Турака, наравно, позвавши на то и друге неке њему познате своје сународнике; тај Карађорђе, који је, до доласка Родофиникиновог у Србију, без ичије помоћи, само снагом народа, који је њега за врховног предводитеља свог изабрао и признао, освојио четири тврда града турска, осим многих других утврђења, у којима су се Турци угњездили били, и Србију од Турака ослободио, машајући се већ и за пределе, који су Лесковачком, Нишком, Видинском и Зворничком пашалуку принадлежали; тај Карађорђе који је тако застрашио био Турке да су буле, у својим кућама кад им се што расплачу

деца ову утишавале: „Ћути бре, ето га Карађорђе“; који је код народа имао потпуну веру; који је бранио народ и од спољашњег непријатеља, и од унутрашњих зликовачких поступака; тај Карађорђе који је био данонoћни неуморими раденик, према знању своме, и на пољу управе земаљске, и по одважном духу своме, и на пољу бојном; кога су војници, које је он лично предводио, свагдар, јошт и не побивши се са непријатељем, напред себе за победитеље држали, и тај Карађорђе који је, пошто су Срби под његовим предвођењем, најпре варош београдску заузели, и у њој, из силне освете према Турцима, жестока насилија, особито према фамилијама турским чинити почели, двојицу од Срба обесио да тиме остале заплаши и од гњева и насилства уздржи, зар је могао тај и такав Карађорђе оно нечовечно дело учинити, и то у 1808. години, у Београду, чрез свога секретара, пред очима Совета, пред очима старца Доситија, кога је он здраво почитовао, као што то и сам Родофиникин признаје, и пред очима и самог пакленог, по души и срцу, агента покровитељнице Русије, које је Родофиникин смислио, и књазу Прозоровском писмом својим од 23. Маја 1808. године, доставио?* Зар је, велимо,

* «Вѣстникъ Русскый» не знамо која је № за 1863. годину на страни 104. каже, по донесенију' Родофиникинову: «Ранке, поступак Карађорђев са братом његовим наводи за доказ справедљивости Карађорђеве; а не зна како тај исти Црни Ђорђе, који је обесио рођеног брата свог, за силовање једне девојке, пошиље ноћу у Београд да му се доведе покрштена Туркиња, и он ту покрштеницу одводи у своје село, и живи с њом, а род њен, који се састојао из две старе женске и троје малолетне деце заповеда бацити у Дунав, и то све испуњава његов секретар, који је ноћу све оне горње душе најпре поубијао па их онда у Дунав побацао, разгласивши: да их је све испратио водом низ Дунав, да би тим путем лакше могли отићи у своје отечество». Г. Дубровин, недостојан судити о карактеру овог великог, у својој простоти, мужа, свуд се намеће за осудитеља па и овде каже својима: „Мало доцније ми ћемо се још ближе познати са том полудивљом натуром, страсно свирепом и предавајућом се грабежу и насиљу.“ Даље, на овој истој страни, продужујући реч своју, г. Дубровин у више споменутом „Вѣстнику“, каже: како је Ро-

и Карађорђе овакав, као што га ми, истинити очевици, описујемо, могао бити, ма да је био прост, за презирање од представитеља Русије. Али видите, Карађорђе, и онај део поглавара српских, који су, за више наведени уговор између Србије и Русије књ. Прозоровском предлагали, по донесенијама Родофиникиновим, они су били слепо предани Русији као што је био Грк, митрополит Леонтије, Миленко Стојковић, Петар Добрињац, Јаков Ненадовић и јошт један два.

Друго. Како је Југовић, „убеђен будући основателним доводима њему изложенима, и по подробним објасненијама свега оног, што велики покровитељ Србије може и готов је за благо народа српског учинити без штете своје и свога царства, најпосле уведомио не само мене и писмено и усмено, него и генерала Голеништева Кутузова, да је он са свима њему учињеним предложенијама и објасненијама суштества дела савршено задовољан и удостоверен, да ће и народ српски на учињена му у ползу његову од мене постановљенија согласити се.“ А на послетку у закључењу ултиматума вели: „Ако г. Југовић није мене поњао, то ја морам држати да то његово непонимање морало је имати за основ каквунибуд интригу; јер ја сам сва ова опстојатељства, која сам у овом мом писму с тачношћу подробно вама описао, и њему јасно и поњатно објаснио.“

дофиникин књ. Прозоровском, под 21. Новембром 1808. године јавио, да је он принуђен био између осталог, завести и обичај да се у Србији и чај пије, само да би тим начином одучио Карађорђа од прекомерног пића, особито изјутра, ракије, и да би га тако, колико толико одржао у трезном стању и проч. Чуј свете! какви су представитељи Русије били у Србији, и каква су им лажна, подла и ниска донесенија била двору њиховом. За чудо је, да је Србија, од доласка Родофиникиновог у њу, јошт шест година трајати могла. — И ова оба донесенија Родофиникин је учинио после оног другог догађаја, који се извршио над његовом љубазницом и ове матером. Прво донесеније учинио је после овог догађаја на четири месеца, а друго, на 10 месеци доцније.

Зар и оваке ствари, баш и кад би истините биле, спадају, по г. Дубровину, у материјал за историју царствовањија Александра I.?

Је ли могуће, по речма књ. Прозоровског, да је Југовић најпре њега разумео и задовољно се са објаснењијама њему учињенима, а после да га није разумео, особито кад је ствар предлагања депутатских, и првих и других, једна и иста, и кад су и одговори књ. Прозоровског једног и истог садржања с том само разликом: што је одговор први био усмен, а овај последњи писмен, и што је у овом последњем, као написменом, имао прилику више напразно само фразеологисати? —

По свему више појасњеном, нама се чини, да је у свему овоме поступку према депутатима српским, а нарочито, према Југовићу, била интрига на страни књаза Прозоровског, коју је он обавио у љубав његову к српском народу, и коју је силом свога високомоћија, и депутатима и Југовићу у својим одговорима силно се наметути за зрела и основателна расуђења. Јесу ли дакле и депутати могли разумети га, и са оваким одговорима његовим остати задовољни?

А ево и преговарање његово и са самим Југовићем.*

Као што се из већег дела Родофиникинових донесенија увидити даје, њему је, у његовим поступцима и намерима у Србији, највећа препона био Младен и Југовић, премда он свуд уплеће и Милоја, па тако је он и сад, кад је Југовић с Павлом Поповићем и Јанићијем послан као депутат, не само за у главну квартиру руску, него управо за у Петербург, њега, особито, морао књазу Прозоровском најцрње описати, и по томе Родофиникиновом описанију, главнокомандујући је, као што смо већ видили, речене депутате, јошт не доспевше до њега, под надзор метуо, а нарочито је на Југовића, у пуној мери подозреље своје бацио, зато је књаз Прозоровски, кад је Југовић сам остао при главној квартири, силно подозревајући на њега, да он нема јоште каквих намера и пројекта, о којима, у општем разговору депутата с њим тајећи их,

* „Русскій Вѣстникъ“ за 1863. год. № 8. стр. 552, 553, 554, 555, 556 и 557.

задржао се изјаву учинити, подметао је своје људе да га кушају, па кад је видио да Југовић ништа не таји од оног што он држи да би Србију унапредити могло, а он га онда и сам на разговор позове. И ево како у више поменутом „Вѣстнику Руском“ стоји:

„Ми смо мало више већ споменули, како је по желању књаза Прозоровског, један од депутата српских, и то имено Југовић, остао у Јашу при главној квартири нашој. Главнокомандујући желећи изближе узнати садање расположење и желање Срба, наложио је надворном советнику Сиверсу да се упусти с Југовићем у разговор и објаснења, па кад је од реченог г. Сиверса добио известије, и он онда и сам Југовића себи позове.“

— „Ја ћу с вама да се разговарам не као главнокомандујући и упуномоћено лице од государја императора но као истинити друг српског народа, желећи по јединозаконију, по јединоплеменију и по сопственој наклоности споспешествовати благоденствију тога народа. Г. Сиверс доставио ми је разговор, који је он с вама имао. Из тога разговора ја видим да правитељство српског народа непремено хоће, да Србија буде совршено независима од Порте, и притом има у виду установљење особитог српског царства.“ (Ето видите где запиње. Неће књаз Прозоровски ни да желити може Србин о возобновљењу српског царства, као што је и Југовић, у разговору са Сиверсом, јамачно, у самој жељи, и то, може бити изрекао. Та није ли и сам књ. Прозоровски у донесенију своме министру иностраних дела казао, како му је Југовић, на првој аудијенцији, да богме, на питања његова одговорио: „Ни Црни Ђорђе ни ми, никад нисмо помишљали о установљењу српског царства“ само је у овом протоколу изоствљено, не знамо зашто, како је Југовић к свом одговору додао: „Али да помишљамо о распостранењу садање Србије и о ослобођењу од Турака Босне, Херцеговине и Старе Србије ако могуће буде, то ми не кријемо, и да би и од кога, од Русије

нећемо крити“.) „У првом мом разговору с вама и друговима вашим ви сте ме уверили, да никада нисте ни помишљали о востановљењу српског царства, а сад на једанпут противно ономе говорите.“ (Дакле видите, овде је књаз Прозоровски, од изјављене жеље само, начинио право и настојателно хотење!)

— *Југовић* му је на ово одговорио: „Покојни главнокомандујући генерал Михељсон обећао је доставити Србији совршену независимост од Порте Отоманске, и имено нам је од њега објављено, да би срамно било за народ српски да он данак Турцима даје. О таковој прокламацији сав је народ српски извештен, он у то верује и своју надежду, за будућност, на томе сад зида.“

— *Књ. Прозоровски:* „Генерал Михељсон био је само главнокомандујући а не уједно и пуномоћни, следователно он никаквог права није имао таквог рода обећања Србима чинити, и ако је чинио, по овом самом опстојатељству његовог непуномоћства, то пада, постаје недејствителним, и на њему не треба ништа оснивати. А у прочем, ако је народ српски мислио учинити себе независимим, то је требало Совету заблаговремено са мном објаснити се, како би и ја, заблаговремено, могао из таковог забљуђења народ извући.“

— *Југовић:* „У прошлој години (1808.) Совет је вама писао и тим писмом умољавао вас је, да му дозволите послати вам депутате да се с вама објасне, но ви сте одговорили, да у то време није од потребе било чинити трошкове с пошиљањем депутације, и да ћете ви, у своје време, кад за потребно нађете, сами, из сопствених побуђења, позвати их.“

— *Књ. Прозоровски:* „Истина је цела, да тада никакве потребе није било овамо к мени пошиљати депутате, као што сам ја и Црнога Ђорђа о томе известио, и то за то није било потребно што је, при свему томе што сам ја с почетка добио пуномоћије да овде отпочнем трактирати с Портом о миру, то трактирање доцније прене-

шено у Париз, да се при посредничеству Императора Наполеона ради. Истина да је Црни Ђорђе мени тада писао да је и он сам рад са мном видити се; но ја, знајући сву важност скопчану с његовим неодлучним пребивањем у Србији, нисам га хтео, по даљини растојанија између Србије и Јаша, на дуже времена одлучавати, и за то сам му одговорио, да ћу га пригласити да ми дође на виђење и састанак кад ја будем у Букурешту, куд сам, баш тога ради, науман био, не само у Букурешт него и у Краљево доћи. Али будући да сам ја овај пут у саму дубоку јесен учинио и само до Букурешта доћи могао, то по томе и нисам налазио за потребно затрудњавати га једним таковим путовањем; а при том ја сам дознао, да Срби чине нека своја предположења, која су ми сад до сведенија дошла.“ Продужавајући реч своју књаз Прозоровски са Југовићем, он му је казао: „Независимост Србије не може се никако подударити са њеним географическим положењем. Она је окружена са трима великим и силним државама, међу којима, једна тако мала земља као што је Србија, никако није могуће да опстане сама себи придостављена, и да буде совршено независимом и онда, кад би, по речма вашима, Срби имали закључени тајни уговор за сајединење са Црном Гором, Херцеговином, Босном и Албанијом, и за свржење турске власти са себе. Ја не могу ни мислити а камо ли веровати да у вас постоје какванибуд писмена постановљења о једном таковом сојузу. Ви, веројатно је, да се и сами у том полажете на којекаква празна донесенија емисерска или конфинденска, но на њихова показанија не треба се тако полагати и веровати им, јер по већој части они вам чине такова саопштења само да од вас добију какову награду. На народ у таким стварма никако не треба се позивати. Ја верујем да је он истино предан Русији и да се повинује својим старешинама, који с њим управљају по сопственому произволу, а ови, т. ј. старешине, будући да нису имали случаја да се про-

свете, немају никаквог знања ни о географији, ни о политическим свезама јевропских држава. И по овоме зар могу они, седећи у соби, што себи уображавати и предпостављати по таким известијама, која им конфиденти саопштавају о расположењу тока светских дела. Ја и сам имам конфиденте, и држим да су далеко вернији од ваших, па за то опет ја не верујем свагда свему ономе што ми доставе, него такова саображавам једне с другима и одељујем истино- и правдобна од неверојатних и по тим правим моја закључења. При том ја добијам од нашег двора известија о свима произшествијама јевропским, на којима и оснивам сва моја предположења и распорјажења. Но ако на послетку, по вашем утврђењу, и постоји какав тајни сајуз између вас и мало пре споменутих ваших саплеменика, то је зло што сте ви, учињење таковога договора и союза, скривали од вашег покровитеља и од определених од њега доверених лица. У прочем, баш и кад би Срби у самом делу имали намерење востановити Српско Царство, прикупивши себи јединоверне своје Херцеговце, Бошњаке и Албанезе, ја вас уверити могу да ћеду се, при једном таковом приведењу у испунење дела, одмах појавити млога и разна неудоботвратима препјатствија: јер треба знати да је у Албанији и Босни велики део житеља мухамеданског закона, а христијана врло је мало, следователно баш и то само опетојатељство биће препоном вашем желању.“ (Ето како је познавао главнокомандујући и статистично стање Турске.)

— *Југовић* је на ово последње одговорио к Прозоровском, да у Босни далеко више има христијана него мухамеданаца, да су сви христијани Срби, у Босни, привржени Србима у Србији, и да би Срби из Србије зато, што је стање овако у Босни, божјом и покровитеља свога помоћу, мухамедане у Босни лако покорили. „А кад би се овако у Босни учинило онда би и Херцеговина, без сваког препјатствија, с нима соединила се, и тада

би ми врло мало посла са побеђењем мухамеданаца у Старој Србији имали, где њих има доста приличан број и то жестоких убојица.“

Ове последње речи, као, „и са помоћу покровитеља“ нема их у дневнику књ. Прозоровског, а нама је познато да се је Јорговић, од речи до речи, овако изјаснио.

— *Књ. Прозоровски* продужавајући, говорио је даље: „И сама Порта, с једне стране, неће моћи равнодушна бити кад угледа више споменуте провинције отргнуте испод њене власти, и по томе, разуме се, да ће она употребити све своје силе и средства за повратити их опет под своју власт и такав поступак Портин мора ће бити поводом једном дугом рату. А с друге, кад Срби, један пут, духом слободе и независимости опоје босанске хришћане, тим самим ћеду они узбудити и суседне Босни Далматинце, и у њих улити желање збацити са себе иго Француза и подићи се противу њих, и ово ће опстојатељство такође Србију увући у неизбежими рат с државом Француском. Хоће ли моћи мој государ Император равнодушно на то гледати да Срби узбуњују и подижу Далматинце, поданике првог и највернијег његовог союзника? И овакав поступак од стране Срба био би доказатељством да они врло мало уважења имају к своме покровитељу, који, њих ради, са Францијом никако се заратити неће.“

—*Југовић* је, по „Руском Вѣстнику“ на ово одговорио књ. Прозоровском: „Ми немамо ни најмањег намерења било шта му драго учинити, што би непријатно било његовом величеству, но желимо имати од стране Русије совршено обеспечење са стране упоменуте две државе, (те две државе јесу Аустрија и Турска) и у томе састоји се главни предмет покровитељства государја Императора, и ако немогућно буде основати Србији савршену и неограничену независимост, у таком случају, ми молимо, да Русија нама самима придостави на вољу управити се с

Турцима, које ћемо ми, уздајући се у помоћ Божју, и у помоћ наших сајузника, моћи одолети.“

По казивању самог Југовића, он је књазу Прозоровском одговорио овако: „Ни народ српски, ни његове старешине, ма да су без свакого изображења, ни најмање што не желе учинити што би непријатно било нашем покровитељу. Ми немамо никаквог писменог положителног закључења с једнородцима нашим у Босни, Херцеговини, Старој Србији и Црној Гори за устанак противу Турука, и за сјединење. Све пак што имамо и што се међу нама продужује и траје, то су само обостране наше жеље, јер и Бошњаци, и Херцеговци и житељи Старе Србије, Срби, желе да са себе стресу јарам турски; то су само наша братска сношења и договарања, ако угодно буде промислу Божјем и нашем покровитељу да нам помогне, да се оживотворе овакe наше жеље, које не треба да су никоме противне. Што се тиче тога претпостављања, да ће Срби, у суседству с Босном, узбунити и Далматинце да збаце иго француско, са себе то никако не постоји; али ако би се у једно време и Далматинци, и јошт који нама саплемени народ било у којој му драго држави узбунио, ми га нећемо од тог узбуњења одвраћати, и у томе нема нико права да нас осуђује што само време чини. Ми никако дакле нећемо дати повода да се у рат и с Француском упустимо. Што се пак тиче Порте, премда се ми сами и с њом мерити не можемо без ничије помоћи, опет зато, при помоћи Божјој, при помоћи покровитеља нашег и при слози нашој са саплеменим народима нашим, који под игом турским стењу, надамо се да ћемо јој одолети.“

— *Прозоровски* је говорио да Срби може бити захтеће сајузити себи и аустријске Србе, а с тим ће подврћи себе опасности и са Аустријом завадити се. „И ако ви успете дејствително узбунити и аустријске Србе, Русија неће се, ради потпомагања и подржавања вашег, са Аустријом заратити, и такво бреме на себе узети.

Кад Срби заваде се са Францијом и Аустријом онда ће и господар Император, јамачно, принуђен бити отказати вам своје покровитељство; а при том врло је сумњително такође, да ће Срби и са сојузницима својима моћи, до краја, према сили отоманској одржати се, а јошт мање одолети јој, јер ће она сва могућа средства и силе употребити да вас у пређашње повиновење приведе. Срби не треба ни да мисле о том да ћеду они моћи дејствовати против регуларне војске. (Ми незнамо чије регуларне војске, јер је овде реч књ. Прозоровског о Турској, а у Турака такове онда јошт није било.) Ја одајем за право народу српском и кажем, да је он храбар и неустрашим, но још није доста то, нужно је к томе имати и знање у војеном искуству. Козаци су наши исто тако храбри и неустрашими као и Срби; али по незнању њиховом војене науке нигде се они сами употребити не могу противу регуларне војске. Ја узимам на себе, са 20 хиљада момака моје војске, преодолети свима силама српским; како дакле они усуђују се и помислити да противустану млогобројној војсци Француске и Аустрије, од којих свака има до 500 хиљада готових војника? Истина, признати се мора да и Русија има исто тако велику војену силу, но у садањем времену, у коме је заузета ратом у три различита краја, не може она, ако би и желила, вама у помоћи бити, а још мање са свима војевати. Срби треба да се, на први случај, задовоље бити под покровитељством господарја Императора, и из признателности за то, што се Порта неће мешати у унутрашње управљање њихове земље, да дужни буду давати јој неки данак.

После оваке речи књ. Прозоровског, — *Juговић* му је казао: „После онаког обећања какво је генерал Михељсон у свом манифесту народу српском исказао, сваки ће, који би што противно ономе начео говорити и доказивати народу, непремено са самим животом у опасности бити."

— *Књ. Прозоровски* на ово возразио је: „И ја сам не једанпут, него доста пута досад дао моје обећање и обнадеждио вас, да ћу, при трактирању за закључење конечног мира, сво моје старање приложити за достављење Србима могуће ползе.“

— *Југовић* му је на ово одговорио: „Моји другари, она два депутата, незадовољни са добијеним резултатом, огорчени повратили су се из Јаша у Србију, и ако народ српски што дозна о том, да ће он опет постати подаником Портиним, ја држим, да ће он, не дочекавши крај трајућег примирја, незадржано начети рат противу Турака.“

— *Књ. Прозоровски* одговорио је на то: „Ако народ српски таково што учини онда ће, мој государ Император, такав поступак Срба примити за неуважење његовог покровитељства, и онда, ништа му друго не остаје чинити него придоставити речени народ самому себи, пак онда, само по себи се разуме, да ћу и ја морати одустати од сваког умешивања у дела српска, и јединствено старати се само о закључењу полезног за Русију мира с Турцима. Срби не могу захтевати од Русије, да она претпостави ползу једне тако мале земље, каква је Србија, ползама простране Руске Империје, или да жертвује сама собом па да се Србије ради упусти у рат са свима другим државама, па и сам Император, по своме природном убеђењу не може, за угодност Срба упустити из вида благо сопствених својих поданика. А у прочем да вам кажем, ја не видим да ће се што на овом конгресу, за коначни мир, свршити, и да ће се, пре свега, опет рат наново отпочети, и ја ћу тада о томе писати Црноме Ђорђу, и јавити му о начатију изнова рата противу Турака.“

— *Југовић* му је на ово одговорио: „Та ми то баш срдачно и желимо.“ Јер, по знању његовом како Карађорђе мисли, и шта и све друге старешине желе он је држао да се тек само продужењем и средством рата,

мисли Карађорђеве и жеље народа остварити могу; да ће се рат овај обновити са жестоким нападањем са обе стране на Турке, и да ће тако натерани бити да на добошу руском полезан мир и за Русију и за Србију, потпишу.“

Овако празне и неумесне разлоге књаза Прозоровског само за одбити од себе и Русије закључење, представљеног од стране депутата српских, уговора између Русије и Србије, изговорене и самом Југовићу, ми, по природи ствари изложених у тим разлозима, морамо држати да га Југовић није могао поњати, премда, књаз Прозоровски, у писму свом депутатима на једном месту каже, да га је Југовић поњао, и да су први депутати задовољни оним што им је он казао, и како им је разложио стање и могућност ствари, повратили се у своје отечество; а на другом вели: „Ја сам сва опстајатељства ова подробно и јасно и Југовићу, овако исто као што и вама пишем, разложио и ако он мене није поњао, то ја држати морам за интригу од његове стране, а никако за немогућност понимања.“

Је ли могуће што књ. Прозоровски овим другим депутатима каже, да су први депутати не само задовољни повратили се у своје отечество, него да ће са оним што им је он казао, задовољени бити и Совет и народ српски; а мало више Југовић му у очи каже: „Моји другари, она два депутата, незадовољни са добијеним резултатима, огорчени повратили су се из Јаша у Србију“ и проч. Нама се по свему види, да књаз Прозоровски или није поњимао, или није хтео поњати Југовића; а Југовић све што му је говорио, говорио му је без сваког заовијања просто, и с највећом искреношћу. А Југовић, из свега што му је књаз Прозоровски изговорио, као следствено, могао је троје само поњати као што и ми сад, после 58 година, поњамо, и то прво: да књаз Прозоровски никако није хтео никакав уговор са Србијом закључавати, друго; да никако Србија не може

бити независима самостојателна држава, него треба да буде под покровитељством Русије вазална поданица Портина, и треће и најглавније, да Срби не смеду ни мислити, о обновљењу и подизању некадашње српске државе. И у овоме се последњем састојала највећа кнедла, коју је књ. Прозоровски себи уобразио и никако је прогунити није могао а по оваком одговору и наметању: да ће Срби узбунити и Далмантинце, поданике француске, и Србе аустријске, је ли могао и Југовић поњати га и задовољан бити, и, јесу ли и ови други депутати задовољени били? То ћеду нам и даља, паклена за Србију донесенија Родофиникинова главнокомандујућима, иових поступци у одношенијама њиховим према Србији, најбоље разјаснити.

Као што смо видили да је у следству Тилзитског Мира, закљученог између Русије и Наполеона I. и примирје између Порте и Русије закључено с тим: да се у трајању овог, између ове две државе, и конечни мир уговори и закључи, у коме је посредовање, по сагласију и Порте и Русије, Наполеон на себе узео. Па будући да је он, у исто време, кад су се у Паризу, договарања о закључењу коначног мира између пуномоћника руских и турских отпочела, неповољним за њега ратом у Шпанији забуњен био, од више поменутог је посредовања одступио, и придоставио Русији, да она сама, где за добро нађе, с Портом се у трактирање о томе миру упусти. Срби су, као што смо и о том говорили, здраво негодовали и врло им је жао било на Русију и због онако закљученог примирја; а од конечног закључења мира и страшили су се, и ово је узрок што су они у почетку ове године, као што смо видили, са онаким инструкцијама двоје депутате главнокомандујућем књ. Прозоровском послали. Од споменуте плашње ослободило је Србе немогућност закључења конечног мира. Књаз Прозоровски не успевши ништа с турским пуномоћницима у Јашу учинити, он их је отпустио „во својаси“ и одмах је из-

вестио приказом своју армију о прекраћењу примирја и о изновном рату противу Турске. Он је овим приказом уједно сву своју војску, која је за све време трајућег примирја на зимњим квартирима одмарала се, и са свима потребама најбоље се снабдела, и у поље противу непријатеља позвао, па није пропустио и преко депутата, и више наведеним приказом преко Родофиникина, и Карађорђа и Совет српски о прекраћењу примирја и обновљењу рата известити, и на тај, са воспламенењем и Србе позвати, јавивши Карађорђу да ће и он, с раним пролећем, и никако позније од Марта месеца, са својом војском преко Дунава, на десну страну у Бугарску прећи, и на Турке нападати отпочети. И Турци су држали да ће руски главнокомандујући овако и учинити, зато су и они, одмах, по раскинућу договарања о миру, војску прикупљати почели, и велики везир Јусуф паша већ с концем Априла месеца, са 80 хиљада војника, које у градовима подунавским налазећима се, а које при себи у Шумли и около ове имајућима се, осигуран био, и на прелазак преко Дунава руске војске сав позор свој обратио. Но да би се Порта поставила у стање да што већу силу противу Руса састави, она није пропустила јошт док није и последњи час куцнуо о прекраћењу примирја и возобновљењу рата, и сад понудити Србе са конечним умирењем с њом. Ову понуду учинила је Порта Карађорђу најпре чрез Исмаил-бега серeског, који се тада у Нишу налазио, а мало доцније и преко самог везира нишког. Овај му је у том смислу и писмено понуду Портину изјавио, и ово му, чрез нарочитог њему здраво поверителног његовог Тефтери Хаџи Абдулу, послао. И у писму везировом стајало је, а и његов повереник усмено је Карађорђа и уверавао и обнадеждавао, да ће њега, ако он приступи к умирењу, Султан признати за врховног књаза Србије, и да ће границе Србије и уређење бити по договору, који ће обе стране задовољити.

Срби, и сами по себи, никако нису имали вере у подобна обећања Портина, а друго, и гениј Карађорђев, све једнако ласкајући му са потпуним навршењем и остварењем његових жеља, одвраћао је Србе од оваких турских понуда, па зато је Карађорђе, и сад као и досад у подобним догађајима обратио се за совет Родофиникину, и по совету овога, као што је и он сам тако желио, одговорио је везиру нишком: да се он не може ни у каква сеператна договарања с Портом упуштати, него нека се он обрати руском главнокомандујућем, књазу Прозоровском, па штогод он с њим у договору, за Србију и Србе, сврши и закључи, то ће они беспрекословно пристати.

Још први депутати: Павле Поповић и Јанићије Ђурић, кад су се повратили из главне квартире руске у Србију, и кад су, по усменој препоруци књ. Прозоровског соопштили Карађорђу и Совету, између осталог и то, како им је он казао: да од закључења мира с Турцима неће бити ништа, и да ће се по томе рат морати обновити, Карађорђе је одмах то свима старешинама соопштио, па уједно их и позвао да спремни буду на његов други позив.

Срби, за ово осамнаест месеци трајућег примирја, живећи у миру код својих кућа и у кругу фамилија и родбине своје, здраво су се и у физичној и материјалној снаги укрепили. И правитељство Србије, особито сад, кад је оваку поруку од главнокомандујућег добило, с највећом ревношћу, имајући у знању општу жељу, а нарочито: виспрену намеру Карађорђеву, устало је прикупљати и спремати, по могућству и знању свом све што је од потребе било за успешно обновлење овог рата.

На свршетку Марта месеца и други су се депутати из главне руске квартире у Србију повратили, и они су донели глас о конечном раскинућу преговора о закључењу мира између Русије и Порте, о обновљењу рата и позиву Срба на садејствовање у том. Но кад је и Родо-

финикин, у то исто време дошао у Совет и, знајући чега су се Срби страшили и шта су желили, повикао: „Бакшиш, бакшиш, примирје је прекинуто, рат се возобновљава,“ и извадивши писмо из џепа додао: „Ево и писмо од главнокомандујућег, којим ми налаже, да вас о томе уведомим и да вам кажем, да ће он одмах почети прелазити с војском на десну страну Дунава у Бугарску, па да и ви од ваше стране противу Турака наступати отпочнете.“ Ово писмо главнокомандујућег Родофиникин није у Совету прочитао, него га је само савијено у руци држао док је више наведено, изговорио. Еле како му драго, Срби ово разрешење од примирја, и позив на обновљење рата противу Турака, особито са онаким известијем, да ће и руска војска одмах почети прелазити преко Дунава у Бугарску, уздајући се у помоћ Божју и у срећу јуначку, будући већ са свим за рат спремљени, једва дочекају.

Карађорђе, у кога се души и срцу још пре него што је устанак противу Турака у пашалуку београдском отпочео, залегла мисао ослобођења свега христијанског народа испод турског ига; кога је нарочито тиштало горко стање, њим увиђено, једнородне браће његове у Босни, Херцеговини и Старој Србији, и који је увиђао да и стање, у неколико до сад већ ослобођене Србије, при тадањим њеним границама, никакве будућности имати не може, промишљао је међу тим, како би сад у овом тренутку, кад руска војска преко Дунава отпочне прелазити и кад је сва турска сила позор свој на тај прелазак Руса обратила, жеље и намере своје произвео и остварио. Да је Карађорђе о оваком чему мислио и промишљао, и да је са оваким жељама и намерама одушевљен био, то нам посведочава и писмо његово, под 2. Априлом 1807. године Јакову Ненадовићу из Бруснице послано; и тако исто и садањи мемоар српских депутата предани књазу Прозоровском у Јашу, и да Карађорђа ништа од оваког замишљања, жеље и намере његове удржати није

могло. Бадава је дакле књаз Прозоровски, поводом оног мемоара, оно дугачко, пуно којекаквих бесплодних софизма, фраза и намештања на Србе којечега што никако није постојало и што на њих никако ни спадало није, у одговору свом депутатима, за знање Карађорђево и Совета Народног, написао, у коме је писму, и као што се то даје увидити, двоје главно било: прво, опасти Југовића, као што га је од овог времена политика руска беспрестано и гонила; а друго, доказати Србима да они треба да буду задовољни са овим, што су до сад, помоћу руског оружја заузели и освојили (?), а никако да помишљају о распространењу својих досадањих граница, и о востановљењу српског древног царства!?

Карађорђе имајући оваке жеље и намере, па и тежње о остварењу њином, ако и никаквог високосветског изображења није имао, и ако није био ни дубоки политик ни дипломат; али с погледа његовог природнопрактичног, он је врло добро познавао Турке, њихов начин мишљења и појам о сопственој охолости. Он је, по познавању више наведеног и природноистинито закључење начинио: да се Турци неће склонити пре ни на какаво закључење мира, који би одговарао интересима Русије, а јошт млого, који би онаку будућност Србији дао, какову је он у жељама својим исказивао, док се год њима, у недрима њиним, не нанесе какав жестоки удар. Ово знајући с једне стране, а с друге слушајући горке уздисаје стењајуће под претешким јармом рођене браће у више споменутим пределима, која су њему руке пружила, смислио је он, премда с далеко мањом физичном снагом него какову су Турци имали, на њих са своје стране, изненадно, одмах с почетком Априла, напасти, ушавши им с војском у пределе, које су они, по охолости својој, изван могућности од освојења Срба држали. Да овако што Карађорђе учини могућност је боља него икад пре ту била. Досадањи ратни успеси српски добро су Турке свуд заплашили; народ и правитељство српско боље су, него икад досад, за ра-

товање, спремљени били; народ српски у Босни, Херцеговини и Старој Србији већ је био за устанак приуготовљен, а поред свега овог већ се и то знало: да је многомоћна Русија са Србијом у споразуму. Али на жалост и на велико оназађење и самих тадањих руских успеха и интереса, које су непрекословно имати могли, и на свршену пропаст Србије, са свим је противно испало. Шта је Карађорђе у обновљеном садањем рату, и у смислу намера својих радио, и каква су дејанија књаза Прозоровског била у опште, и понаособ у одношенијама његовим према Србији, то ћемо из следујућег описанија увидити.

Држећи Карађорђе, судећи по самоме себи, да никако друкчије нити може нити сме бити него онако, као што је Родофиникин, од стране књаза Прозоровског, Совету српском јавио, и по томе, нарочито, да ће и војска руска с раним пролећем, и никако позније од Марта месеца преко Дунава у Бугарску прећи, смисли он тај тренутак преласка руске војске преко Дунава, при ком би, узрујани и свуд збуњени Турци, са главном својом силом забавити се морали, у ползу својих виспрених намера употребити, а намере су му биле као што смо видили: Босну, Херцеговину и Стару Србију уздићи, Турцима у сопственим њиховим недрима самртни удар задати, и тиме принудити их, с једне стране Руси а с друге Срби, на закључење за обе стране свеполезног мира, присајединивши, до тада ослобођеној Србији и више упоменуте пределе. Кад је дакле све за обновљење рата готово било, и не разбирајући да ли и руска војска преко Дунава у Бугарску прелази, већ држећи да је већ у дејству, Карађорђе са својом војском, следујуће расположење учини, држећи сад да ће, поводом преласка руске војске преко Дунава, најмања опасност за Србију бити са стране Уруменлије сву своју војску раздели у три разна главна одељења. У прво одељење, које се состојало из свију команди с десне стране Мораве, спадао

је Петар Добрињац, са својим дотадањим подручијем. и Хајдук-Вељко са његовим сврљишко-бањским војводалуком и неком чашћу Гургусовачке Нахије. — И Миленко Стојковић морао би по свом распореду овамо спасти, али њему је порука издана да чува теснаце Дунава, утврђено острво Пореч и засеке у Мирочким Планинама с погледом: на Адакале и Кладово, и на све оне друге у Кључу кладовском расејане шанчиће и кулице, у којима је по 200—300 Турака, као неке предстраже свакад налазило се. — Овом првом оделењу наименује Карађорђе, по настојавању Младеновом, за главнокомандујућег противу Уруменлије, Милоја Петровића (Трнавца).*

* Овај Милоје, пре устанка Карађорђевог на Турке, био је изнајпре калауз Младенов у трговини свињарској, а доцније био је и у ортаклуку с Младеном у истој трговини, нешто су се и рођакали, и кад се Београд освојио седели су заједно у неподељеном стању у једном конаку. Милоје је одмах по устанку, у логорима као неки старешина значио, и као такав, употребљаван је био Карађорђем у мање важним поручењијама војничким и економним. Он се је највише прочуо и као заслужним учинио, при освајању вароши београдске, и при освајању града, кад је са Вулом Илићем и са два топа прешао у аду Аустрији принадлежећу, наспрам града, да га и са стране Дунава опсади и предаји, топовима бијући га што скорије принуди. При освајању вароши београдске Милоје је преводио оне бећаре, који су први, освојивши савску капију, у варош ушли, и тамо, раздавши глас да је варош већ у рукама српским, свој војсци, пут к коначном освојењу вароши, указали. Од овог времена, као што рекосмо, постао је Милоје прочувен, и Карађорђе га, по освојењу и вароши и града, постави за војводу београдског. Ми не знамо да ли је Младен, у почетку ове 1809. године, и при више паведеном Карађорђевом намерењу и распоређењу војске, присоветовао Карађорђу да Милоја, над овим првим одељењем војске, за главнокомандујућег постави за то, што је за цело држао да ће Срби сад освојити Ниш, па желећи и завидећи да Петар, као непријатељ Младенов и Карађорђев опљачка онаку варош, и још већма осили, као што нам Вук у „Правителствующем Совѣту" на страни 28. каже; али да је Карађорђе Милоја, поред његових познатих заслуга, сад и по настојавању Младеновом и по свом знању, у које коло Петар Добрињац спада, а највише: због потучених њим, у почетку 1808. године, посланика турских Милоја њему препоставио, то је чиста истина, и Карађорђе, да није овог двога на Добрињцу било, као што га је он држао за једног из најбољих војвода, ми смо уверени, да Младен у

По налогу, који је по више наведеним опстојатељству од Карађорђа истекао, кад је Милоје из Београда са београђанима, његовом досадањом командом бећарима, а сад и са једним баталијоном чисто регуларне војске на границу отишао, он је већ, по изданој наредби Карађорђевој, како у Делиграду за посаду наређену војску, под командом војводе Илије Барјактаровића, тако и на самој граници, према Нишу и више самог Ниша, на путу Софији водећем, у селима, Матејевцу и Каменици, све команде војене са десне обале Мораве, на скупу затекао. У Каменици већ је постојао и један добро утврђени шанац, у који је Милоје поставио војводу ресавског, Стефана Синђелића са његових 3000 најодабранијих војника, да Турцима, ако би откуд насрнули, на супрот стане и пролазак мимо њега, у внутреност Србије, на сваки начин препречује. А у селу Матејевцу, одстојећем пола другог сата од Ниша, улогорио се је био Петар Добрињац и Хајдук Вељко са 3500, које пешака а које коњика, и са два шестофунташа топа. И Милоје довео је са собом овамо 2000 војника са два пољска и три за шанац топа, осим других четири, који су израније у каменични шанац из Београда послани били, те се тако према Нишу, и за освојење Ниша, ако могуће буде, осим 2000 војника посаде Делиградске, која је у исто време и за резерву служила, до 11000 војника саставило било.

Друго одељење војске, састојеће се из ваљевске, шабачке и соколске нахије, као и из све западне части београдске нахије, заповеди Карађорђе да се искупи на обали Дрине, али никако да се опазити Турцима не даду на обали Дринској, док све шанчеве око Сокола и у подринским местима добро не поутврђују, и док их са свима потребама не снабдеду и посаду нужну не нареде,

настојавању свом за Милоја код Карађорђа, не би успео. Али шта ћемо, кад нам је очевидац, као што га странци за таковог држе, где је год могао, у описима својима Карађорђевог времена, свуд нам је по сопственој природи, оваке гадне и лажне упљувке своје утискао. —

па онда на Дрину да изиђу, и у који се мах на Дрини појаве одмах и преко ње у Босну да уђу, и на изненађене Турке Бошњаке да нападну. Карађорђе је над овом војском, која се је, по броју, из 11.900 војника састојала, по причини болести Јаковљеве, за главнокомандујућег поставио кнеза Симу Марковића. Ово оделење, како му је од Карађорђа препоручено, тако је и учинило, и како је све посавршивало, што је пре појаве, на обали Дринској, требало учинити, одмах је и преко Дрине у Босну прешло. Турци Бошњаци изненађени овако раним и одважним нападањем Срба забезекнути, нису знали чега им се пре латити треба, или да уклањају од поробљења своје фамилије, или покретна своја имања од ватре и пљачке, или да се скупљају у гомиле те да се одапиру изненадном нападу Срба. Срби су се овом несвестицом Турака Бошњака здраво ползовали, војска српска, уздижући уза се Христијане, босанске Србе, скоро је умножила се са 5000, и тако ово одељење српске војске, за кратко време, већ бројало 18.000 војника. Христијани босански једва дочекавши да и њима сунце слободе засија, беспрестано су, и за осветом, чезнући, у великим четама српску војску множили. Особито ускоке, и хајдуци, којих је у Босни у великом броју тада налазило се, добро наоружани, хитри и вешти у боју, велике су услуге доприносили. И тако ово одељење српске војске, овако предусретнуто од браће своје у Босни, у растојању времена од једног месеца дана освојило је укрепљена места: Јању, Бељину, Сребрницу и Вишеград, примакавши се, на четири сата растојанија, и самом Сарајеву, заузевши при том и већу част планина босанских, које су ратницима српским придостављале згодна места за бусије, и уздржавање Турака да једни другима у помоћ притицати не могу.

Треће одељење, состојеће се из Смедереваца и једне части околине смедеревске, под јуначним командантом града смедеревског, Вула Илића; целе нахије смедеревске

под предвођењем, војводе Вујице Вуличевића, војницима из све нахије крагујевачке и неком чашћу нахија: рудничке, пожешке и ужичке под командом Милана Обреновића, повео је сам Карађорђе онамо, куд га је прорачунана његова намера и жеља вукла. Он са овом војском, која се састојала из 9000 избор момака, пешака и коњика са три кубуза и четири шестофунташа топа, и са довољном амуницијом, изненадно у пределе Старе Србије ушао. Изненађени и ови Турци, као и они у Босни, овако смелом, и са неопредолимим трудовима скопчаном кораку Карађорђевом, којим је он прво у Пријепоље ступио, паническим страхом обузети су били; али будући да је паша пећски већ нешто војске на скупу у то време имао, то је он, успут, сакупивши јошт две до три хиљаде Турака, са 6000, и без и једног топа, Карађорђу, на сусрет, у Суводол изишао.

Чили, пећанци Турци ударили су са свију страна на српску одмарајућу се војску у Суводолу, и у први мах готово су је смели били, но командант смедеревски, Вуле Илић, у тај исти сметње час удари са свом жестокошћу војничке силе, без помисли на узмицање, са српским коњаницима на једно крило турске војске, које је он спазио да се омалило, те уједно и своје окуражи и Турке тако збуни да су принуђени били у бегство обратити се, изгубивши велику множину војника и на самом пољу борбе, и у бегању; јер их је Вуле, без одмора, бегајуће гонио и без сваке пoштеде убијао. Ту је Вуле, и у тој истој битки, у десну руку три пута рањен, две су му ране сабљом турском причињене, а једна је пушком, но он зато није од боја никако престао док ноћ није приспела, и док савршену победу над Турцима није видио у рукама српским. Не може се, по праведљивости, одрећи и Турцима да су се и они са очајаним самопрегоревањем у овом боју тукли и бранили, али су најпосле морали и већем броју силе, и јачем јунаштву српском уступити лаворове венце од боја Суводолског

Бој овај над пашом пећским и његовом војском, а ваљда и гласови, који су до њега допирали о напредовању Срба и са оне стране Дрине, тако је заплашио у овом крају Турке, да они већ, после овог боја, врло су се где, и то слабо, и одапирали, него су одмах, како су се коме месту Срби приближили, победитељима Суводолским од својих утврђених становишта кључеве предавали, и тако Карађорђе, у течају Априла и до половине Маја, завладао је био целим Пријепољем, Белим Пољем, Новом Варошју, Сеницом и Ново-Пазарском варошју, саставивши границе Србије са Брдима Црногорским и са Васојевићима Херцеговачким.

И Сеничани Турци здраво су се одупирали и тукли, али су најпосле принуђени били капитулирати. При свему томе што је ово предузеће Карађорђево овако сјајно напредовало, на све стране, па и на самој источној страни према Нишу, где су Турци, из онуд пограничне војске, дваред на шанчеве српске око Ниша ударали, и у оба реда здраво потучени одбијени су били са великом штетом својом; опет зато, Карађорђе, увидивши да се Турци све већма око границе Србије и наспрам њега збирају, не знајући узрока томе и промишљајући још и о другим могућим догодити се непредвиђеним случајима, послао је свога секретара, Јанићија у главну квартиру руску у Влашку, с писмом на главнокомандујућег кнеза Прозоровског. У овом писму, са којим је Карађорђе Јанићија послао руском главнокомандујућем, главно је то, што је он у свој подробности, о предузећима својима и о успесима учињенима војском српском главнокомандујућег известио; што му је казао да он држи, као што му је тако на знање дато последњих дана Марта месеца, да је руска војска већ у Бугарској, а међу тим Турци се, у великом броју са свију страна на границе Србије прикупљају, и што га тим поводом молио да он из своје војске, која се већ свакојако на десној обали Дунава налази, једно незнатно количество српској војсци код

Ниша у помоћ пошље, која би више за ободрење Срба служила него да се са Турцима у бој упушта.

Као што у „Военном Сборнику“ за 1864 годину № 9, на страни 19. и 20. стоји, Јанићије кад је дошао у главну квартиру руску он је јошт и тада затекао руску војску код паланке „Србеште“ скупљену, која је јошт 22. Марта ту сакупила се за прелазак преко Дунава, а Јанићије могао је у Влашкој бити око 10. Маја. Он је молио главнокомандујућег за помоћ у војски, и овај премда му такову није начисто одрицао, али му је свагда одговарао, да треба јошт причекати. На писмо Карађорђево, под 20. Мајом, одговорио је књаз Прозоровски Совету народном, и у том каже му: „Ја сам задоцнио вас уведомити о предузећу мом за освојење града Ибрајила, које сам учинио јединствено за то што време тадање јошт није ми допуштало прећи преко Дунава баш и ако је сва војска моја рано скупљена и спремљена била за полазак, јер пролеће, позно је наступило, и по томе паше за марву у Бугарској није могло бити. Ја сам на то морао очекивати, а, међу тим вода је чрезвичајно по свима рекама надошла, те се тако и Дунав разлио и проузроковао ми немогућност прећи преко њега, и то ми је дало повода, да не би сабране војске баш са свим бадава стојале, као узгред, на град Ибрајилов ударити. И премда је са свију страна врло тесно опседнут био, са сува војском, а с воде флотилом, опет зато он је могао из прека помоћ добијати; чрезвичајно разлитије Дунава давало је непријатељу способ такову добијати, чему наша флотила никако није могла на пут стати, будући да није у стању била у тесне разливе Дунава улазити, и непријатељ кроз такове с мањим чамцима ползовао се. На ретрашимент града ја сам ударао јуришом с једним не великим одељењем војске, но ништа нисам учинити могао; у прочем у изгубљењу војника с наше стране није велики губитак, а Турака је много изгинуло. Међу тим док сам се ја налазио при освајању Ибрајила,

наступило је и летње доба, паша је за марву поникла, и ја сам са свим предположио био да преко Дунава у Бугарску пређем, премда се та река јошт и тада у великом разлитију налазила, но наједанпут добијем од господара Императора заповест у смотрењу рата између Аустрије и Франције. Његово величество, будући у совузу са Императором француским, при појављењу овог рата, одмах је прекинуо сва пријатељска сношенија са Аустријом, па и свога је посланика из Беча одазвао. Ово ново опстојатељство било је повод што сам ја морао удружити се од приведења у дејство предначертаног мог плана; јер се бојати требало да ми не би, кад ја с војском преко Дунава пређем, аустријске војске, које би у ове земље наступати почеле, пресекле пут к повратку. Но међу тим, док се ово одношење Аустрије премаразузна, ја ћу гледати да будем готов са ћупријом за преко Дунава, и како преко њега на десну страну пређем, нећу никако изоставити и вас о томе известити. Што се тиче молбе ваше за помоћ у војсци, коју би требало к Нишу послати, ту молбу ја вам сад никако испунити не могу, а за поткрепљење ваше ја сам у намери послати вам генералмајора Исајева са не малим одељењем војске, но да би и ово учинити могао потребно је и за то почекати за неко време!

При свему томе што је, као што смо на овоме месту о томе споменули, Петар I. владика и господар Црногорски мало вниманија обраћао на устанак Срба противу Турака, и уопште, на дејанија Карађорђева, опет зато овај последњи, како се је почео спремати за више описано велико и само тек онако виспрено предузеће за будућност Српства, одмах је, реченом владики, и опет писмено јавио, намеру му и жељу своју искрено саопштио и позвао га на обострано дејствовање противу општег христијанског удрузитеља 1.) Но као што се из другог писма Карађорђевог види, у коме је он господару црногорском свој позив, из освојене Сенице,

повторио, преосвештени је владика и сад оклевао, или боље рећи, са стране Црне Горе, ништа није предузимао. 2.) Истом, кад су поводом пропасти Каменичне, сјајни успеси Карађорђеви у његовом предузећу ударали натраг, и кад је он све, што је освојио био, морао оставити и натраг се у Србију са својом војском повукао, онда се је тек пред Никшићем појавио, али је за оно, зашто је њега Карађорђе позивао, доцкан било. Но и са овим садањим његовим појављењем није без ползе за општу ствар, било, као што се то види из писменог признања Карађорђевог. 3.) Јесу ли могла каква већа, благодетелнија и сјајнија од ових Карађорђевих предузећа, за будућност свега Српства, и за ослобођење свега Христијанства испод несносимог турског јарма, бити? Је ли још когод од Срба, о оваком чему смишљао и промишљао, и оваково што у дејство приводити отпочињао? Оваке велике мисли и овака исполинска предузећа само су Душану својствена била; али Карађорђе и њега надвишава. Првог нису нагонили тешки окови ропства ни његове рођене браће Срба, ни осталог Христјанлука на оно, што је чинио и пре и у последње доба свога царовања, он је на она предузећа нагоњен био чежњом за сопственом славом и за завојевањем, што је, по свој и причинило не само изгубљење свега завојеваног, него и конечно уништење сопственог српског царства. А Карађорђа, на више описана предузећа, нити је нагонило сујетоглавље ни завојевања, него чисто горки јаук његове браће у четворовечним оковима азијатских крволока. Заиста, мора се дивити гениј рода човеческог, а нарочито Српство оваком великом, и на далеко у будућност прозирућем и ову обнимајућем духу Карађорђевом! Српство ће једну од најсветијих и најчеститијих дужности испунити ако при сваком успомену Карађорђу као и пред: „Святая святихъ“ главу своју са благоговејнством приклањало буде. Но је ли Карађорђе, је ли род његов, је

ли отечество његово од свега више наведеног труда и пожертвовања његовог плоде пожњело?!

То ћемо сад, на жалост нашу, видити.

Књаз Прозоровски, у место да са главном војском преко Дунава пређе, док јошт пролећње наводнење није се разлило и прелазак му немогућним учинио се, као што му је и сам Император Александар и писмено, а преко нарочитих својих, и усмено, разлагајући му и политично стање Јевропе, препоручивао, и као што је и он сам и Карађорђу и Совету народном, и преко депутата и преко Родофиникина, на знање дао, противу очекивања и Императорског и Карађорђевог, зајмио се је најпре са освојањем Ђурђева и Ибрајила, и као узгред, издао је налог генералмајору Исајову, налазећем се тада у Малој Влашкој, да са једним одељењем своје војске преко Дунава, Србима у помоћ пређе. Исајев поступио је по налогу главнокомандујућем; али он је истом у половини Јулија месеца из Мале Влашке, овамо у Србију прешао с намером да Кладово (Фетислам) с помоћу и Срба, освоји, но то није му се дало учинити прво зато, што је сам са 3000 војника, које регуларних а које башибозука, прешао; друго, што и српске војске на месту није више од 1000 војника затекао и треће: што је у свом предузећу морао хитати, па учинио што или не, да се заблаговремено и натраг у Влашку повратити може; јер кад је у Србију прешао и с Миленком се састао, онда је тек дознао да је турска уруменлијска војска, у великом броју, ударила на Србе сакупљене под Нишом, да их је жестоко разбила и потукла и да је већ и напредовање своје у велико у унутреност Србије предузела. Хитање дакле најглавнији је узрок, по нашем знању, што Исајев Кладово није освојио; а то хитање долазило је отуд, што се он морао бојати веће турске силе, која би се и овамо, дознавши за њега, упутила и повратак му у Влашку пресекла, и тако, он се је врло скоро опет онамо повратио откуда је и дошао. На другој страни ни

сам главнокомандујући није срећније пропао на освајању Ђурђева и Ибрајила. Ове градове уместо да их је опсео па њих у опсади одржавао, а с главном војском да је у своје време хитао преко Дунава у Бугарску прећи, као што се у том и жеља самог Императора Александра састојала, он је заузео се њих најпре освајати, па је, затрвши до 7 хиљада ратника, морао од освојења њиховог, на срамоту оружја руског, одступити; два месеца дана узалудно време изгубити, прелазак преко Дунава чак до половине Августа задоцнити, и Карађорђу, о свему ономе, што је предузимао чинити у противност оног што му је на знање дао, ништа не саопштавајући учинио да се и Карађорђева она, у сваком смотрењу, сјајна предузећа, коначно осујете и да и Србија и народ српски онако жестоко пострада.

Јусуф-паша, велики везир тадањи, имајући под командом својом на скупу око себе 40.000, у свако време покретне, и толико још у градовима подунавским стојеће војске, којој је задатак био да на прелазак Руса преко Дунава позорствује, пазио је добро на радњу и поступање књаза Прозоровског; па увидивши како он зло пролази, и како бар за онда од преласка његовог преко Дунава, на десну обалу овога, ни спомена бити не може, јер је он, несрећно и недотупавно политизирајући, пропустио и Март и Април, у којима му је то учинити време било, смисли ову прилику у своју ползу употребити, тим више и пре: што му је до знања дошао и Карађорђев прелазак у Босну и у Стару Србију. Он дакле, ползујући се приликама, које му руски главнокомандујући сам придоставио, одреди двојицу паша: Солуничког и Сереског, да са 40.000 војске одабране, из покретне и из постојеће у градовима, колико је најскорије могуће, на Србију ударе, ову да покоре а Србе да рајом учине као што су и пре били, па онда, поставивши у градове јаке гарнизоне, и прикупивши себи и ону војску, састојећу се из босанско-херцеговачких Турака и

Арнаута, коју су до сад Срби све једнако на себи удржавали, да се њему поврате, те да тако, безбрижно и јаче, не имајући одовуд никаква ни с ким непријатељства, противу Руса одапре се. Више упоменуте паше испуњавајући налог великог везира, најскоријим маршом, к источној граници Србије од стране Ниша, спусте се, и ползујући у овом с једне стране непреласком Руса преко Дунава, с друге пак растуреном и сад овде тек четврту част снаге, према њима српском војском сачињавајуће, а с треће: што је јошт по Србију најгоре било, ползујући се и раздором српских поглавара стојећих са својим командама у шанчевима према Нишу, незадржано на ове ударе, и умало што сву тадању Србију не покорише и не поробише, а ово би врло лако учинити могли да се нису са опсадом око Делиграда седам недеља дана забављали.

Раздору овом у коме су сад Турци српске поглаваре затекли, јесу следујући узроци:

Милоје Петровић Трнавац, кога је Карађорђе, више свега, по настојавању Младеновом сад за главнокомандујућег над свима прекоморавским десним командама, према Нишу, и у опште према Уруменлији, учинио с које је стране, по рачуну његовом (Карађорђевом) најмања опасност била, да је књаз Прозоровски, у своје време, преко Дунава прешао, као што је о томе једном већ говорено, врло је с малим заслугама, јунаштвом и знатношћу прочувен био; напротив Петар Добрињац, ако и не као лични јунак, већ као практичан и умешан предводити војску, и Хајдук-Вељко, који су сад оба Милоју под команду дошли, на далеко су, не само по свој Србији, него и код Турака по свој Уруменлији, прочувени били као знаменити људи, први као добар војсковођа, а други као одважни лични јунак. Особито Петар Добрињац после боја, 1805. године Августа месеца, на Иванковцу са Миленком заједно; после освојења њим Параћина, Ражња и Алексинца; после, као што се њему

приписало, основања Делиграда и после, у 1806. години, одржања његовог у Делиграду противу шестонедељне жестоке опсаде Ибрахим Паше Скадарског, здраво је знатним и чувеним постао и бројао се, у реду првостепених старешина. Но при свему томе, Карађорђе је у обојици овој, сумнително поверење имао. На првога подозравао је зато, као што је то познато из преднаведених опстојатељства и догађаја, што је његов јавни противник био, и што је оне посланике турске потукао, а на другог што је извесно и за њега дознао да се присталицом његових противника допустио учинити. Милоје пак знајући то, у оскудости разумне политике, дошавши у главни стан према Нишу, где је и Добрињца и Хајдук-Вељка затекао, није се ни мало хтео побринути, општега и свога сопственог добра ради, да ову двојицу братски љубавно предусретне, да њих са собом примири, и колико је више могуће себи их приволи; него јошт напротив, грубим и пренадувеним својим понашањем према њима, с првог дана састанка свога с њима распалио противу себе у њима до највише степени праведну ненавист и гњев. Он сам ничим незнатан будући држао је да ће, презирући и унижавајући Добрињца и Вељка, важност код војске и мањих старешина знатност и важност задобити; али се жестоко, за несрећу општу и своју, у рачуну преварио.

Јошт пре доласка Милојевог у логор Матејевачки, где је главни стан био све војске српске под Нишом сабране, како ова двојица, Добрињац и Вељко чули да је Милоје за главнокомандујућег на страни Уруменлијској наименован, и да ћеду, по томе, и њих двојица њему потчињени бити, противно им је било, а кад је и Милоје сам тамо приспео и онако ладно и презрително према њима поступати отпочео, они су се и исподмукла, и јавно тако противу њега ожесточили, да су њихове страсти, за уништити Милоја, и саму општу ствар презреле, и на жертву њиховим дрским умишљајима предале. Они сад

прво посејаше раздор у свој војсци, од које њима је већина предана била; а друго омразише Милоја код свију војвода онога краја, а то им врло лако, према Милоју, учинити могуће било, јер он ништа није ни радио с чиме би кога за себе задобио, па најпосле и саме Београђане, који су с Милојем и дошли и који су одличнију и мужественију част коњаника у војсци сачињавали, с њим омразе. Кад су све више наведено Добрињац и Вељко уредили, онда, за довршење коначне несреће, а већ су гласови о приближењу турске војске, која је Нишу у помоћ одређена стизати почела, макар да су и за непоуздане држани, будући су Срби више него за извесно држали, да су Руси преко Дунава у Бугарску прешли, и да по томе Турцима сад неће на ум падати да ове стране на Србију нападају, најпре Вељко са својим бећарима коњаницима, и са пешацима из нахије Гургусовачке и из сврљишко-бањске, којих свега до 800 одабраних војника било, остави логор и Милоја, и оде к Гургусовцу и к Бањи; а после Вељка на два дана, то исто учини и Петар Добрињац, одведавши са собом најодабраније војнике, а нарочито: 600 све по избор коњаника и два шестофунташа топа са свом имуницијом.*)

Дознавши Турци чрез своје уводе за оваково стање српске војске и њеног главнокомандујућег Милоја, с намером да што пре са Србима сврше и да се опет, потрвши Србију, главној својој војсци к великом везиру поврате за дочекати и Русе, незадржано, на овако само себи остављеног и ослабљеног Милоја, са свом својом силом ударе, и њега, једно овако ослабљена, а друго крајње невешта у оваком једном изненадном и врло кри-

* Да је и Милоје онако, као што смо описали, према Добрињцу и Вељку понашао се с једне стране; а с друге, да су, и Добрињац и Вељко онако учинили, и логор матејевачки и Милоја, из паклене мрзости према њему, оставили, то је нама казивао, 1842. године, рођени брат Вељков, Милутин, који је с братом заједно, као бинбаша над коњаницима, и у логору матејевачком био, и с њим заједно с војском, из њега Гургусовцу отишао.

тичном положају наћи се, разбију, и шанцем каменичким завладају.

Турска војска, није могла друкчије овим шанцем завладати докле га није својим телесима испунила, и тек онда кад су с једнима потпунили шанац, другима је испало за руком јуришом освојити га, но и у самом шанцу јошт било клања и убијања и рукама чупања. Срби су се, с највећим ожесточењем тукли; али најпосле, нису могли многобројној сили турској, која се је над њима све једнако с новијом помоћу мењала, одолети. По казивању људи очевидаца, који су у другом шанцу, за пол сата од каменичног удаљеном са Милојем били, из кога он, кад је видио шта се на Каменици ради, ни помолити се није смео да онима у помоћ притече, на освајању каменичног шанца, Турака је могло изгинути до 6000; али је и 3000 храбрих ресаваца жертвом учинило се, и војвода ове ресавске команде, Стефан Синђелић, за не преживити оваку пропаст браће своје, а за не пасти жив у руке Турцима, напослетку ушао је у магацин, у коме се џебана налазила, и ову је својим пиштољем запалио, те је тако, са четворицом једномислећих његових доглавних момака, у воздух одлетио; али нигда из воспоминанија браће соотечественика својих није ишчезао, нити ће игда ишчезнути.

Разбивши и упропастивши сад онако страшно Србе, и освојивши шанац каменички, мимо који нису могли у Србију ући, макар и са својим грдним губитком у војсци, Турци су се одмах напустили и за бегајућим Милојем, и за осталом српском војском, која је хитала да што пре у утврђени Делиград умакне, и тако од совршене погибије да се, колико је могуће више, спасе. Турци су Србе у овом њиховом бегању стизали и са зверским остврљењем клали и убијали. Срби, с Милојем, умакавши у Делиград, дочекали су и ту Турке. Ови су Делиград опсели и седам недеља тукли су га из топова и кумбара. Срби су се и овде, где је мало доцније и Петар Добрињац

приспео, здраво куражно држали и Турцима одупирали се док им и воду нису заузели, док и све путове, по којима би им какова помоћ доћи могла, нису пресекли и док, најпосле, прокопавши се кроз земљу, нису се примакли и до самих утврђења Делиградских тако, да су се могли већ и камењем из руке тући а кад су и то учинили онда су Срби увидивши да је и последњи час њиховог опстанка у Делиграду куцнуо, оставили једне ноћи Делиград, и к Ћуприји упутили, али су и Турци за њима то исто чинили. Но и у Ћуприји, као што је и сам Карађорђе наређивао и држао да се ту, у Ћупријском шанцу, ако, и кад Делиград падне, јошт једанпут на десној обали Мораве Турцима одапре, и удржи их од прелаза на леву страну исте реке, нису се могли ни задржати, јер је шанац овај, могло пре њиховог доласка, Петром Јокићем, буљукбашом Карађорђевим, запаљен и разорен био. Поводом овог догађаја са ћупријским шанцем сва је војска принуђена била оставити све позиције своје на десној обали Мораве, и на леву прећи, где је Карађорђе, до тога времена, све учинио што се учинити могло за препречити Турцима прелазак и на леву обалу Поморавља.

Турци су сад већ постали аловити господари над свом страном Србије између Тимока, Дунава и Мораве, изузимајући утврђено острво поред Мирочке дубоке Планине, и неколико уз реку Млаву потпланинских села, ка којима Турци нису се усуђивали приступити, бојећи се српских у планинама заседа, које, може бити, да су већ и постављене биле. Сад већ ништа Турцима није сметало доћи до села Петке на утћу Млаве, и на само ушће Мораве, и спремати се за прелазак преко ове на освојење Смедерева, па одмах после овог и на заузеће Београда. Србија се сад склањала совршеној пропасти. Старци који нису кадри били ићи у војску, него су код својих кућа, међу женама и омладином заостали, који је уграбио себе и своју чељад уклонити у збегове. у дубоке и непреходиме планине, тај се и спасао, а који то

или није кадар био учинити или није могао ухитати да то учини, тај је сваки жертва плена турског постати морао. Непребројани су Срби које изгинули, а које у ропство, мушко и женско, младо и старо одведени. 3000 је удовица у Ресави у један глас закукало и у црно се завило; а шта ли је мајки за синовима и сестара за рођеном браћом!!! Плен у имању и у оном што су Турци сад огњу предали, премда је народ сиромашан био, беспримеран, особито у стоки, у којој је и состојало се највеће богаство свакога Србина. Ко је, преко ове грдне несреће у оним пределима претекао, тај је свега на свету лишен, у крајњем убожеству, као у каквим неплодним и безљудним пустоловинама, доцније, горки свој живот проводити морао.

И Родофиникин је сад свој пост, под изговором: да је Карађорђе намеран био убити га, оставио, и у Панчево из Београда пребегао, а из овог у Влашку у руску главну квартиру. С њиме су одбегли, осим његове свите, у којој је најглавније лице, надворни советник, Недоба, био, и Петар Добрињац, који је, како је Делиград пао у место да са осталом војском остане бранити леву обалу Мораве, у Београд добегао, Јова Протић член Совета, Стефан Живковић бивши секретар Совета, или, доцнији преводник Телемака и јошт два тројица Срба из Аустрије, који су се у полицајној служби у Београду налазили, и који су јамачно држати морали, као што је и могуће било, јер се о томе и радило, да ће сад и Србија сасвим пропасти, кад већ и сам Родофиникин из ње овако олади. И митрополит је Леонтије у ово време, него на 3—4. дана пре Родофиникина, из Србије некуд отишао. Ми имамо узрока држати да је њега Родофиникин морао пре себе испратити за у Влашку будући је поиздаље у намери био оставити свој пост и побећи из Србије; јер за извештаје, које је главнокомандујућему послао о томе, како је и зашто принуђен био Србију оставити, он није показао како га је послао. И по овоме ми морамо др-

жати да је, по већ намереном бегању из Србије, он то известије, на 3—4 дана пре бегства, приуготовио и по Леонтију у Влашку га послао, испративши овога, на чамцу низ Дунав Миленку у Пореч, а из овог преко планине, без издржавања термина контумацког у аустријској страни, али све је ово и овако Родофиникин учинио са Леонтијем, не, као да га је он послао, већ као да су га Срби послали у главну квартиру руску да моли за новчану помоћ!? Запамтимо ово овде наведено, а мало ниже ми ћемо се уверити да је и у овом одлажењу Леонтијевом пре Родофиникина из Србије, посао Родофиникинов био, а главнокомандујући, књаз Багратијон никако, нити је хтео да зна, нити је икаква корака ни за то ни за друго млого којешта хтео чинити, да истину пронађе и обелодани.

На овај начин одлазак Родофиникинов из Србије поразио је најпре Београђане, а за њима одмах и све остале Србе, јер је наједанпут, подобно муњи, глас о његовом бегству, по свој Србији пукао. Већ су се и анархични упропастителни изгледи појављивати започињали, а шта је друго и хтео Родофинкин са оваким његовим поступком? Народ је, приближенији Београду, веома здраво у сумњу доведен био о обдржању и будућем опстанку свом. Млоги су Срби већ, а нарочито Београђани и други, који су обалама Саве и Дунава ближе били, почели пребегавати, са покретним имањем и фамилијама својима, у аустријску страну, да се од погибије избаве.

Родофиникинов овај поступак, кад већа половина Србије још суштествује, и кад у њој и њена влада скупа и у лицу Карађорђевом постоји, без дозвољења своје владе оставити свој пост, под лажним и пакленим изговором, да га је Карађорђе хтео убити, које су му и они, које је он из Србије са собом повео, пред главнокомандујућим, књазем Багратијоном, потврдили, јер друкчије, бар тако се држати мора, нити би се Родофиникин за свој поступак оправдати могао, нити би они, који су с њиме заједно из Србије побегли, препручени бити могли

без заступљења Родофиникинова код владе руске, која их је, следујуће године, преко свију тужби Карађорђевих, и опет у Србију повратила, чему се он противити није могао, јер су га овогодишњи догађаји здраво ожалостили и смели; јер је већ уплетен био у замке мрске политике; јер је и духом својим попузнуо био, и јер је и зато сад већ и већу помоћ од стране руске потраживати и очекивати принуђен био, велимо, такав поступак Родофиникинов, не може се никако друкчије жигосати него „издајством“. А да је ово са свим могуће свак се уверити може тиме, што је и онда у Србији познато било свима како је Родофиникин жестоко на Карађорђа и Младена мрзио, као што се то сад и са, јавности преданим донесенијама истог Родофиникина, потврђује. Није дакле никакво чудо, што Родофиникину, према мрзости његовој на Младена и Карађорђа, ништа свето ни скупо није било за моћи ову двојицу стропоштати и упропастити, па макар се то и са коначном пропашћу Србије постигло. А шта значи и у чему се састојао његов прошлогодишњи састанак са мнимим митрополитом видинским у Мирочкој Планини, у селу Голубињу, по његовом дневнику, који је он кад је из Србије побегао, знајући своје трагове, онако уредио, као што је у „Руском Вѣстнику“ јавности предан, о коме смо ми, на своме месту, говорили? Шта значи и то, што књаз Багратијон у писму свом од 2. Октобра ове 1809. године за № 1050. на име врховног вожда и Правитељствујуштег Совета, између осталог, каже: „Г. Родофиникин извештава ме такође, да је он из Мале Влашке послао команданту Миленку Стојковићу у Пореч неко количество барута и потребну количину новаца на „*покупку хлеба*“.? А овај је не само барут и новце, под видом за набављање хлеба за народ који је од Турака опљењен и попаљен, него је у договору са Добрињцем, Миленку тада шиљао под најам и бећаре, па свакоме овом по једну торбу са барутом упрћавао на леђа, и са овим бећарима, барутом и новцем потпомогли Миленка

те је он у почетку 1810. године отказао био зависимост своју Карађорђу и Совету, као што ћемо ми о том опстојатељству пространије на своме месту говорити. Нису ли све ово факта, која сваког уверити могу о томе какву је цељ Родофиникин пред очима имао кад је из Србије бегство учинио, па и кад је изван Србије, а по наредби и по протекцији књаза Багратијона јошт и у Краљеву будући, српским делима заведавао, шта му је на срцу лежало да се у Србији доврши.

Несрећни гласови о пропасти каменичној, и напредовању турском у унутрашњост Србије стигли су Карађорђу у Новом-Пазару, и то баш у време кад је он с Турцима новопазарским капитулацију уговарао о предаји града. Какав је ово за њега удар морао бити, после овако сјајних успеха и остварења његових родољубивих жеља и намера, тешко ће друго чије срце, тешко ће друга чија душа то себи представити моћи. Али шта је знао чинити? —

За сачувати и одржати, ако је могуће, од неколико година већ савијено гњиздо, Карађорђе је одмах по добијеном овом несрећном гласу, скоротечу послао, кнезу Сими Марковићу, у Босну с налогом: да се назадржано из Босне натраг у Србију повуче; да војску: ваљевске, шабачке и соколске нахије, под командом Луке Лазаревића и проте Матије Ненадовића, на овостраним обалама Дрине, у шанчевима постојећим и иначе, остави, заказавши им да добро чувају границу и прелазак Турцима Бошњацима преко Дрине у Србију, са свим могућим силама препречују; а он (Марковић) са оном чашћу војске, која је с њим из нахије београдске и у Босну отишла да час-пре њему (Карађорђу) на Мораву у помоћ похити. По одправљењу оваког налога кнезу Сими Марковићу и Карађорђе је одмах, с тужним срцем и дубоком тугом, остављајући мила и сродна Србији места и браћу своју, која су се већ за ослобођење своје уздигла била, и која

су већ држала, да су се ига турског опростили, са својим одељењем војске прелетиво у Србију похитао.

При овом несрећном догађају, који је Карађорђа принудио оставити све што је освојио био, и повући се из Херцеговине, Старе Србије и од граница Црне Горе, млоги су Срби, како из ових крајева у којима се Карађорђе налазио, тако и из Босне, и то по већој части сви они, који су сад уз војску српску противу Турака устали били, овамо у Србију, млоги, који је уграбио, с фамилијама, а већа част без ових, пребегла, тако рећи, с голим рукама. Велика је жалост била видити ове фамилије, које су сад без крова и покрова у Србију онда пребегле, кад се је и стабло њеног опстанка до искорењења заљуљало било, и кад брат брату није у стању био ни у чем у помоћ притећи.

Карађорђе је око половине Јунија месеца већ био у Србији. Он је баш у оно време приспео овамо, кад су Турци освојили Бању, у којој је Вељко од Турака опседнут био. Би ли се Бања у рукама Вељковим, и са већом силом војничком, него какову је он имао, одржати сад могла, почем су Турци тако силно Србе код Ниша потукли, почем су Делиград опсели и свуд готово по Србији, на десној страни Мораве, распрострли се, то се не зна, али да је сад Бања брзо Турцима у руке пала, то је истина. Ово брзо паденије Бање ускорила је погрешка, која је нехотично учињена ноћу од стране простих војника. На одржање Бање у влади српској, или најпосле, за ослобођење Вељково, да не би и он заједно са Бањом Турцима у руке жив пао, одређен је био с једном чашћу војске Младен, а с другом Миленко Вељку у помоћ. Ова двојица, у споразумљењу са опкољеним од Турака Вељком, наредили су да се на Турке, изненада, једне ноћи, у само поноћи на јуриш, са три стране удари, први двојица сваки са своје стране, а Вељко из утврђеног шанца бањског, те да се тако Турци, забуњени изненадним нападом, или конечно разбију, или, као

што смо и мало више казали, да се Вељко са његовим бећарима жив курталише. Турака се овде држало до 12 хиљада, а српске војске у све тројице поглавара, т.ј. у Миленка, Младена и Вељка није више од 5000 војника могло бити, но на страни је Срба боља позиција била, следователно и надежда за победу. О више наведеној наредби извештене су биле и поједине старешине и предводитељи мањих одељења војске. Сваки је дакле очекивао поноћни сигнал, али у том очекивању, у предпоноћно време, у српској војсци, у Младеновом логору неком или се је сама пушка окинула и пукла, или је можда, који од војника и нарочито своју пушку избацио, и ово опстојатељство, у невреме догодивше се, на једанпут сву српску војску збуни, која, наравно, чувши пуцањ пушке помислила је, да је непријатељ исто тако на њу изненадно ударио, као што је она на њега ударити имала, па у истом тренутку, кад је она пушка пукла, и плотуни се у свој српској војсци из пушака проспу, те тако не само што се до тог времена трајавша у српској војсци надежда за победу, осујетила, него шта више, у српској војсци коњи се војнички поплаше, из свеза поодкидају се и нададу кроз планину, куд је који нагао био, бег, а од силног тутња ових коња, српска војска, и без тога већ у неред доведена, помисли да да Турци сад јуришом на њу широм иду, те и они у бегање се, куд је који од војника пре могао, упусти. И турска се војска у овакој истој забуни налазила, и ово је Вељку, који је, из шанца бањског, на све ово што је описано, не дремајући бдио, даде прилику те он, са својих до 150 коњаника бећара, кроз турски логор продре и планином провуче се и изиђе са Миленком заједно на друм, на коме су, од Ћуприје навише к Бањи идући, сусрели се са Карађорђем, који је и сам њима у помоћ к Бањи пошао био. Но кад је од њих, т.ј. од Миленка, Младена и Вељка разумео шта је се тамо догодило, и да су Турци Бањом већ завладали, а он се

онда, с њима заједно, и с нешто војника њихових, који су се при њима задржали, поврати у Ћуприју.

Ми смо видили да је Карађорђе Јанићија, свога секретара, јошт у Мају месецу, у главну квартиру руску у Влашку послао да главнокомандујућег књаза Прозоровског, за помоћ моли, па како од њега од дужег времена никакво известије није имао, а у Србији, сваки час све то већа несрећа указивала се, то је он наложио Савету да овај из средине своје једну депутацију, главнокомандујућему пошље с молбом, за што скорију помоћ у војсци, и у новцу. И Совет испуњавајући налог Карађорђев, сад одредио члена свога, Велисава Станојловића и секретара советског, Михаила Грујовића. Као и сви досадањи српски депутати, откад је Родофиникин за агента руског у Србију дошао, тако су и ова двојица с писмом Родофиниковим, главнокомандујућему спроведени. У „Военном Сборнику“ за 1864 год., у № 12 на стр. 235. стоји како је Родофиникин, у свом писму, главнокомандујућем, изјаснио се у смотрењу више поменутих двојице депутата. Он каже: „Велислав Миличевић неписмен је човек, без сваког изображења и прост, но у исто време замечитељан је својим постојанством и тврдоћом у брањењу народних права. А секретар Михаило Грујовић, који је у помоћ првоме придодан, млад је човек, прешао је у Србију из Аустрије, довољно је скроман, но принуђено предан је Младену, који га је и определио на занимајемо њим место, и од кога, по стању овдашњих ствари, могуће је очекивати и добра и опасавати се од зла.

За Велисава, што је Родофиникин у свом писму казао, да је неписмен и без сваког изображења и прост, то је истина, и такова истина већ и сама по себи опровргава оно, да је он замечатељан постојанством и тврдоћом у брањењу права народних; јер, један човек, као што је Велисав, и већина његових другова, без сваког изображења и савршено прост, по здравој лођики су-

деђи, нити је могао знати у чему се имено та народна права састоје, нити их је умео бранити ако су киме тада гажена била. Што се пак тиче Михаила Грицевића, као што га „Сборникъ“ прозивље, он није из Аустрије у Србију прешао, него је са братом својим, Божом Грујовићем (Тодором Филиповићем) из Русије са депутатима српским јошт у почетку 1805. године у Србију дошао, и све се једнако у служби државној налазио. Он није ни тако млад био као што га Родофиникин представља. Њему је тада бити могло 30 година, пун је честитости био и принадлежао је најотменијим карактерима и најплеменитијим патриотама. Никако није, ни принуждено ни непринуждено, стојао под упливом Младеновим, али није био ни услужљив човек Родофиникину. (Овако је Родофиникин називао оне, који су му допаркивали и доказивали оно, што је он желио, за оцрнење Карађорђево, свакдар у својим донесенијама главнокомандујућима пунити главу. Зар и ово није доказ пакосног расположења Родофиникиновог у одношенијама његовим према Србији?).

Као што смо казали, да је Карађорђе око половине Јунија већ у Србији био, и на левој обали Мораве појавио се. Но будући да су дотле Турци, у мањим четама, и на ову обалу прелазити почели, пљачке ради, као што је и сам Гушанац-Алија, са својих 2—3 стотине крџалија био прешао и упутио се Крагујевцу, хитајући не би ли се час пре до Тополе, Карађорђевог села, докопао, да опљени и зароби Карађорђеву фамилију. Старци, жене и деца остављајући куће и имање своје за спасти жалосни и горки живот, већ су по свој Србији збегавали се и збијали, по дубоким и неприступним планинама у збегове, а војска разбијена и расута лутала је по друмовима и странпутицама без вође с крајњим очајањем. У оваком положају затекао је Карађорђе стање ствари општих у Србији.

Како је Карађорђе у Србију стигао и прогласио се да је у њој, одмах су се и све оне чете српске војске,

које су раштркане и обезглављене блудиле, њему прикупљати почеле, и он је с дана у дан све то више војника прибирао, али без његове сопствене куражи и у Бога поуздања ништа по готову учинити не би могли, јер је ствар одржања Србије не само с десне, него и с леве стране Мораве у очајном растројству налазило се. Овако помало потпомаган Карађорђе, он се одупирао Турцима, и не само што је оним четама, које су овамо на леву страну Мораве прелазити почеле, на пут стао и натраг их сузбијао, него им је и на свим бродовима на Морави препреке поставио такве, да већ никако овамо прелазити нису могли, и онака прекомерна зла народу и на тој страни причињавати, каква су на десној страни Мораве чинили. Али будући да се је цела ствар одржања Србије, као што смо и мало више казали, у очајном поремећењу, и поготову у савршеном разорењу налазила, то је, Карађорђе, природно, сумњајући да ће над турском силом, баш и кад би у овом растројеном стању и сва средства имао, превагу и одалење учинити, описавши све несреће које су Србе сад постигле, све опасности у којима се налазе, и које им јошт све једнако конечном пропашћу грозе, најубедителније књаза Прозоровског за помоћ молио. Ево како Руска Историја овога рата у части I, глави XII, на страни 183. о томе молењу Карађорђевом, и о одговору књ. Прозоровског вели: „Срби су убедитељејше молили књ. Прозоровског да заповеди налазећем се у Малој Влашкој генералмајору Исајевићу прећи преко Дунава у Србију да их поткрепи и ободри. Они су у тој молби говорили: „само појављење Руса у Србији навести ће страх на Турке, и ми ћемо бити спасени.“ А књаз Прозоровски одговорио им је: „Руска флотиља (дунавска) сад се налази под Галацом и не може уз воду по Дунаву, до места где треба, узићи мимо градова: Ибрајил, Силистрију, Рушчук, Ђурђево, Никопољ и Видин, у којима Турци владају, а Исајеву, с артиљеријом и каваљеријом без флотиље, на рибарским чамцима,

преко Дунава није могуће превести се. И по томе ја вам саветујем да се претрпите до преласка све армије руске преко Дунава.“

Ето како књаз Прозоровски Србима одговара, који је на два месеца дана пре оваког његовог одговора, депутате српске и усмено и писмено, о љубави његовој к народу српском уверавао.

Књаз Прозоровски, као што и сама Руска Историја овога рата сведочи, са 85 хиљада одморне војске, и са свима потребама, до изобилија снабдевене, у Влашкој налази се, он сам Србе од бившег примирја разрешава; позивље их на обновљење рата противу Турака. Јавља им, са уверењем, да ће и он с раним пролећем, и никако позније од Марта месеца, преко Дунава у Бугарску прећи, и јошт к томе, што је најгоре, као што и он сам, одговарајући Совету српском у мало више наведеном писму његовом, признаје да је заборавио уведомити Србе у своје време о непрелажењу његовом преко Дунава због плана, по коме је имао пре освојити Ибрајил и Ђурђево него што би преко Дунава прелазак отпочео, о чему онда, кад је он Србе на обновљење рата позвао, никаква спомена од његове стране није било, велимо, са онако одморном и снабдевеном силом налазећи се, сад на молбу Срба, на које је тешка и крајња невоља злоћудом нехатошћу његовом задобивши мах, наступила, и који му јављају да ће совршено да пропадну, као што је такав изглед и био, одговори: да им, због наведених тамо узрока, помоћи не може, а ти узроци баш никако не постоје, јер за сво време трајања овога рата, кад год су Руси из Влашке преко Дунава с војском у Србију прелазили никад се нису са флотиљом њиховом служили, већ свакад са обичним превозним великим скелама и великим лађама, којима су се њихови командири заблаговремено, или куповањем таковых, или узимањем од трговаца под кирију, снабдевали. Ми смо очевици оваковых прелазака руске војске преко Дунава из Влашке у Ср-

бију. Први се догодио 1807. у Јунију месецу, кад је генерал Исајев, мало више Праова, прешао Карађорђу у помоћ да Миленка курталишу из опсаде у Малајници. Други је догодио се 1809. опет у Јунију месецу, са истим генералом, према Кладову, кад је он прешао Србима у помоћ и на освојење Кладова; а трећи пут, 1810., кад је гроф Цукато, према Брзој Паланци, преко Дунава прешао са близу до 6000. војника без флотиље, па овако су се, све једнако, и натраг враћали.

Овакав одговор кнеза Прозоровског према очевидним и њим самим признатим погрешкама његовим, могла је само његова ледена душа у веру на Бога, и у љубави према човештву, Србима дати.

Карађорђе је од сваке руке промишљао како би Делиград од освојења турског одржати могао. У Делиграду је било и топова и барута, и прилична количина нужне друге амуниције. Карађорђе је знао да је у Делиграду и Петар Добрињац, као свагдашњи у оном крају и у Делиграду главни, одважни и храбри командант. Он је велико поуздање на њега имао, али ништа није знао о несрећном поступку његовом код Ниша, у логору Матејевачком; због кога је не само она несрећа на каменици ускорена, него због кога је и даље, цела општа ствар Србије, до очајног растројства доведена. Али је то Добрињац, у себи, здраво осећао свој грех и уједно страховао је од постижења казни, ако се од коначне пропасти Србија одржи, од стране Карађорђеве. Карађорђе о оном поступку Добрињчевом ништа није знао ни онда кад је Добрињац са Родофиникином из Србије побегао, јер је све друго, па и сами поступак Добрињчев, надваљивала и заглушавала општа повика на Младена и, на тако онда извикано, издајство Милојево на Каменици.

Ми ћемо мало ниже видити шта је Добрињац, од страха, учинио.

Зато је Карађорђе, сусревши се са Миленком, Младеном и Вељком, од Бање Ћуприји идућима, као што

смо мало више видели, у договору с њима, на случај ако се Делиград не узможе одржати, наредио: да се шанац ћупријски, који је такође на десној обали Мораве постојао као и Делиград што већма утврди, како би се, после паденија Делиграда, у њему јошт задржати могли да Турцима, пролазак на леву страну Мораве отешчавају и препречују. Па кад је та наредба учињена и све што је за утврђивање тога шанца прибављено било, онда Карађорђе остави ту, за уређење тога посла, свога буљукбашу Петра Јокића, а он с Миленком, Младеном и Вељком оде к Делиграду.

Док се је за утврђење ћупријског шанца нарећивало, и нужни материјал, пред очима Карађорђевим, прибрао и свезао, и док су више напоменута тројица с њим к Делиграду отишли, дотле је већ сила турска, која је у опсади Делиград држала, тако га притеснила била да му већ никаква помоћ споља ући, нити каква потреба, за одбрану, додати се није могла. Сад је већ прекинута била и трајавша комуникација између Делиграда и Љубошког Шанца на левој обали Мораве, на спрам Делиграда, у месту зовомом „Топољак“, у коме се Милоје с нешто војске налазио.

Ови нису могли ни приближити се к Делиграду, али су зато опет увидили да пасти мора. Зато је Карађорђе одмах Вељка послао с његовим коњаницима бећарима и с 300 пешака, да у планинама заседне, а нарочито: да у Честобродици, при којој се свршују Кривовирске мрачне Планине, и преко које је друм за улазак у нахију ћупријску и у све пределе низ Мораву до самог Дунава, засече планину и заседу постави. А Миленка пошље у Пореч, да тамо, у Мирочкој Планини, засече путове и заседе постави, да јошт боље утврди острово Пореч, и да тако, са свима могућим силама препјатствује Турцима, било сувим путем у Србију од стране Видина ући, или на шајкама војеним уз Дунав, у Србију узнићи. Он пак с Младеном остане још око Делиграда и Љубошког

Шанца врзајући се, с намером: да види шта ће са Делиградом бити, и, у случају, кад војска српска принуђена буде остављати Делиград, ако би Турци за њом напустили се, да он пред Турке стане, да их забуњује, и да тако олакшава измицање, из оба више наведена шанца, српске војске. Карађорђе је то, на жалост своју, трећи дан бављења свога, веругајући се с нешто мало са собом имајуће војске око Делиграда, и дочекао. Како је овако са Делиградом, око последњега Јулија ноћу учињено, и како се, у тим шанчевима налазеће се војинство спасло, осим оних, који су ту исту ноћ, сваки на своју страну разбегли се, Карађорђе је, колико је могао више, себи прикупио и повратио се за у Ћуприју с намером: да се у утврђеном шанцу ћупријском стани, и Турцима се одапре, као што смо у том, намеру и жељу његову, мало више изјавили.

Једна несрећа, веле Срби, не може човеку досадити. Тако је и Карађорђе држао кад је од падшег Делиграда Ћуприји похитао; а кад тамо, има шта и видити: ћупријски шанац сав у пламену, батерије разорене и топови у Мораву ваљени и потопљени, а војска, колико је такове у шанцу било, нека се превози, а нека част која је на коњма била, Мораву преплављава и на леву обалу ове реке пребира се. Није лако представити каква је црна и жалосна мисао при овом, противу његовог очекивања догодившем се случају, Карађорђа обузела, и премда се ствар није више никако поправити могла, опет је он, повикавши: „А шта је то, Јокићу, по души те ј . . . м?“ на овога пиштољем скресао, и здраво га обранио, па је онда и сам, са оно војске, што је од Делиграда са собом повео, на леву обалу Мораве прешао и у Јагодини улогорио се, откуда је, и низ Мораву и уз њу навише, наредбе издавао за препречити Турцима прелазак и у Шумадију. Он је дан и ноћ, безодморно и сам летио и низ Мораву и уз Мораву, храбрио војску; нове војнике прикупљао; наређивао заседе; кварио и

разоравао на Морави бродове, устројавао омање шанчиће, па и на ону страну Мораве прелазио, и изненада на мање чете турске нападао, по 40—50 Турских глава одсецао и по неколико их живих заробљавао. Ово је он чинио да сачува од прелаза турског леву обалу Моравску, али Турци освојивши Делиград, отворили су себи пут к распространењу свом по својој десној обали Моравској, и с главном силом спустили се и на Ушће Млавско и Моравско, до на сами Дунав, у мисли, као што је ваљда тако и наређено било, да ћеду им и њихове војене шајке уз Дунав, од Видина и Адакале, узићи, и тако им олакшати воденим путем освојење Смедерева и Београда. Но турска главна сила допревши до више упоменутих места, па видећи с једне стране да од доласка њихових шајки ни спомена нема, а с друге, како се је Карађорђе на левој обали Мораве, не знајући му силу, утврдио, и све већма се јошт утврђује, уместо да даље напредује, она отпочне, при свим више споменутим ушћама својим закопавати шанчеве и ове утврђивати као да ће у њима годиновати. И баш је ово турско закопавање и утврђивање шанчева; известије Јанићијево из главне руске квартире, од 23. Јулија, у ком је он Карађорђу јавио, да руска војска јошт за дуго неће преко Дунава прећи; недобијање утешителних одговора од Родофиникина на млога молбена писма; и нападање турско и са стране Босне, принудило Карађорђа препоручити Совету, да он из средине своје једнога члена избере и да га пошље у Влашку, у главну квартиру руску, и ако он (Совет) за потребно нађе, да га и у Петербург упути молити за помоћ. Он је у истој препоруци Совету наложио да то посланство изврши у договору са Родофиникином, и да га од стране његове умоли, да и он, осим своје писмене препоруке, с тим советником, ради бољег уверења главнокомандујућем, да је крајња нужда у Србији, пошље и свог, надворног советника, Недобу, те не би ли се тако што скорија помоћ, од главнокомандујућег, исхо-

датајствовати могла. Совет је по овом налогу Карађорђевом поступио. Он је, из средине своје одредио члена Совета, Павла Поповића, а Родофиникин Недобу, да иду у главну квартиру молити за помоћ у војсци. Совет је одмах и један повећи чамац нашао и приуготовио га, на ком ће се именовани посланици низ Дунав, до Турне Северина у Влашку спустити. Међу тим је Павле Поповић отишао својој кући у село Вранић да се једно за пут спреми, а друго и да се састане са кнезом Симом Марковићем, који је сад са војском из београдске нахије, на позив Карађорђев, са Дрине враћао се, и, у помоћ му, на Мораву хитао. А Родофиникин је, у очекивању повратка Павла Поповићевог од куће, у више поменути чамац, осим пртљага Недобиног, и сву своју канцеларију у једном повеликом сандуку, укрцао и наредио те се, до повратка Поповићевог, тај чамац у Борчу, на аустријску страну пресалдумио, што и јесте неоспоримо доказателство: да је Родофиникин јошт из поиздаљег времена, науман био на онај начин и с оним пакленим умишљајем као да га је Карађорђе у намери био, убити, Србију, у час највећег и најочајателнијег смуштења њеног, оставити.

Совет је већ Павлу Поповићу и писмено, којим га назначава за депутата, и којим, дајући му као неку кратку инструкцију, уједно га и опуномоћава у радњи његовој на месту, приуготовио, и то је писмо следујућег садржаја:

Благородноме Господару Павлу Поповићу Советнику

У садашњим опстојатељствам нашли смо да ће за општенародње благополучије бити добро, да ви пођете к Его Сијатељству Господину Генералфелдмаршалу књазу Прозоровском, и оданде, ако он за добро нађе, да пођете и даље и к височајшему Двору Царја нашего Покровитеља.

Перво што имате молити јест помоћ у војсци да нам пошљу, да би се у садањем нужном стању од силе

турске одржати могли. Фторо, иштите књиге у којим се садржавају закони русијски, да би из њих изводили оне законе, који су за нас прилични и по њима владати се могли. Впрочем сад даљшега настављенија вами дати не можемо, но молите и радите по вашему благоразумију и совести што год знате да ће за општенародње благополучије добро бити; старајте се и онако радите, да можете после ответ дати и Богу, и Народу, јер сами видите, да сва наша несрећа од сопствених незнања нашег происходи. Вручавајући вас покровитељству всевишњаго јесмо

у београду 14. августа
1809.

Правителствующій Совѣтъ
Народа Србскогъ
Са согласіемъ верховногъ
Предводителя
Георгіа Черпаго.*

Ради објасњења следујућих догађајева у овом нашем описанију, и каквог је духа и у овим најсмутнијим и најкритичнијим опстојатељствима Карађорђе био, и како је своје братски учио и храбрио, ми ћемо овде да покажемо јошт једно писмо Карађорђево Јакову Ненадовићу, које је као одговор на Јаковљево писмо, којим је овај последњи, о стању ствари на Дрини, Карађорђа известио, а уједно га и за помоћ молио.

Благородни Г. Јакове Ненадовићу

Здравствујте

Наше поздравље, јављамо вама како ваше послато писмо јесмо примили и разумели што нам пишете да се Турци у потајности купе и њино намерење шта је, да би Соко избавили, и Лозницу придобили. И ми би ради и више градова придобити, али људи недаду и чувају их, у томе и њина је мисао то, али ви се добро укрепите што боље можете упротив тих Турака, и немојте

* Овакав потпис презимена Карађорђевог ни у каквом акту, у Србији изданим, нема. Зашто је овде, и то по руски, назван и потписан „Черним“ ?

допустити докле један трајете, зашто овамо на овом крају јесте мало попузнуло. Делиград и проче шанце јесу узели и до Мораве дошли, али фала Богу, ми ћемо се с њима терати до капље крви, и нећемо их пустити преко Мораве овамо. Само ви те крајеве добро држите и немојте их упустити, а на овом једном крају ништа нам не могу учинити уздамо се у име Бога. А сачувај Боже да ви тамо упустите, онда оде већ све у пропаст, па и наше толике муке остаће у ништа него, за име Бога, Брате, у војску терај до потоњега човека и тамо добро држите да би Бог дао да барем на том крају ништа не учине, па ћемо опет срећни остати. Овамо се истина народ мало био узбунио, али сад се освестише људи кад видоше и сами да немају куд, па се сад сами враћају и скупљају у војску. Но и ми преко свега тога опет навађујемо и терамо мало и велико, до потоњега човека у војску. Писао сам и кнезу Сими да и он дође овамо с војском, и то час пре, нека иде овамо, а ви тамо држите се док ми овамо само једну баталију задобијемо, па после што Бог да. Може Бог дати те ће се ови Турци натраг повући и вратити, јер смо и ми сад добили једно писмо, у коме нам јављају да су и Московн разбили једнога везира, који је имао са собом 30,000 војске, те се не зна куд је који отишао; и ја држим да ће и ови Турци, како то чују, натраг повлачити се почети, и са свим отићи. Бог милостиви зна шта ради, и он ће нам помоћи. Него ви се немојте ништа сумњати, за овамо како Бог да. Писао сам и Г. Генералу (то је Родофиникину) толико пута пак ништа не помаже. Са тим остајем вас поздрављајући на походу

у тополи августа 14-ог 1809.

Карађорђе Петровићъ.

в. п. н. сербскогъ.

Карађорђе је, у очекивању на кнеза Симу Марковића да му на Мораву с војском дође, већ из стрпљења изишао био, и зато је, по отправљењу више наведеног

писма Јакову Ненадовићу, и сам пошао пред њега, држећи да је он морао, у толиком времену, од кад га је он позвао, већ овамо стићи, али можда је на кућу своју, у село Борак, ударио, па се тамо код своје куће одмара и спрема за даљи пут, па тако, изишавши и он пред њега, 14. Августа дође и до у сами Борак, кнеза Симиној кући. Као што је Карађорђе држао, тако је и било. Он је нашао кнеза Симу код његове куће, који је овамо, за два сахата пре Карађорђа стигао био, али у исто време ту је, код кнеза Симе, не падајући затекао и Павла Поповића члена Совета, који је опредељен био, као што смо видили, да иде у главну руску квартиру.* Августа 14 пред вече Карађорђе је у Борак дошао и ту је, којекако, ту ноћ преноћио; а сутра дан, 15. Августа, кад му се утроба мало умирила, и кад је могао говорити, он је кнезу Сими све изказао шта му треба, кад на Мораву са војском дође, чинити, и какве где позиције заузети. Овако наредивши се са кнеза Симом, он га је и на пут испратио, и са Павлом Поповићем повратио се овога кући у село Вранића, па ту оба и заноће. Али Карађорђу није ни до седења ни до одмарања било, горка је туга њега морила, и он је једини био, који је највећма осећао и увиђао несрећу, која је Србију сад обузела, и која је неће поштедити и од коначног сурвања. Он се је с Поповићем повратио с намером: да с њиме заједно и у Београд оде, те да се јошт, са Советом, које о чему, и у смотрењу његовог посланства договоре, и да из Београда све оне војнике, од којих су неки, у Београд јошт кад је Каменица пала, кад су Бању Турци освојили и кад је Делиград и Љу-

* Овај Павле Поповић казивао је својим другарима, кад се у Београд повратио, како је Карађорђе, кад је дошао у Борак и пред кнеза Симину кућу одјахао, одмах легао на земљу, не дочекавши да му се што простре, и самим једом почео бљувати тако: да су се њих двојица, Павле и кнез Сима, поплашили били. И ово је опстојатељство, један између неоспоримих доказа, какву је тугу Карађорђе на срцу имао, какву ли црну бригу, и какав, само њим, преодољиви труд! —

бушки Шанац пао, фамилијама својим добегли прикупи и са собом их на Мораву одведе, као што је тако и учинио.

16. Августа, Карађорђе је, са Павлом Поповићем освануо у Београду. Несрећни глас, да је Родофиникин 15., на један сат пре по ноћи, из Београда у Панчево пребегао, предусрео га је док још није био ни с коња сјашио. Смућен од јада повикао је: „О несрећо зар још ниси навршила меру?!“ и отишао је у своју оџаклију и легао. Јамачно су све то-црње мисли Карађорђа морале обузимати. Он је преко сваке мере неспокојан био, али је дочекао, лежећи, док се добро расвануло и сунце огрануло, па је онда, очајан будући, отишао у конак, у коме је Родофиникин становао, да се изближе о побегу његовом увери, и бар штогод, за узрок таковом његовом поступку, дозна.

Карађорђа је у овом путу пратио, познати нам из овог описанија, писар советски, Стефан Филиповић, који му је и казао који су још са Родофиникином побегли. Кад су дошли у конак Родофиникинов, нашли су старца Доситија са архимандритом Филиповићем ходајуће по диванани. Филиповић је био с Карађорђем при свима догађајима у Старој Србији, па кад је Карађорђе принуђен био тамо све оставити и овамо повратити се, онда је и речени архимандрит Филиповић, не задржавајући се нигде више уз Карађорђа, у Београд дошао. Смућен несрећним поступком Родофиникиновим, Карађорђе је упитао и старца Доситија и архимандрита Филиповића за узрок побега Родофиникиновог, и кад су му ови оба одговорили да ништа не знају, онда их је Карађорђе упитао: „Па сад шта да се ради? Народ је и без тога здраво смућен и поплашен, а тиме ће сад још и већма забринути се и узнемирити; и преко кога ћемо се од сад за помоћ молити?“ Старац му је Доситије на ово одговорио: „Господару! поступак Родофиникинов са сваке је стране за нас здраво незгодан, и он може великим

несрећама, за нас, узроком бити, јер се свакојако види да је с намером учињен. Али, Господару! имај тврду надежду на Бога као што си и до сад свакад имао, па се никакве силе људске и душманске не бој, па поред такве надежде на помоћ Божју, само ти, ја те молим, немој да се смутиш, немој да клонеш духом, и да се узгубиш. Ти си се, Господару, са овим народом, у име Божје, подигао противу Турака да збациш дуготрајући јарам тиранства турског са српског врата; освојио си толике градове; турске си силе, ваљда каква је и ова садања, дочекивао, надбијао и из Србије истеривао без Родофиникина и без ичије помоћи. Бог милостиви, којега је свемогућа воља била да се овај народ испод турског ига избави и ослободи, и на кога нам ваља и од сад у напредак тврду и потпуну надежду имати да ће нам у помоћи бити, ја се уфам, неће овај народ, и тебе, Господару, без своје заштите и помоћи оставити. Ти си, са овим народом, Господару, као што сам и мало пре рекао, целих пет година дана, без ичије помоћи и заклона, при свима недоскутицама народним, борио се противу Турака и све си несреће одбијао и побеђивао, само, Господару! добра и отечестволюбива твоја воља и општа љубав и слога нека на своме месту буду, па ћемо и од ове и сваке друге беде и напасти, која би на нас наступила, свагда спасени бити, ослањајући се прво, на милост и помоћ Божју, а друго: по нашој пословици, уздајући се, „у се и у своје кљусе““.

После оваког једног догађаја, разуме се, да је и посланство Павла Поповића изостало; али и Карађорђу, сад охрабреном и утешеном искреним и добродушним советом старчевим, никад није могло падати на памет да пљачка конак Родофиникинов*. Него да је Родофи-

* „Военный Сборникъ“ за 1864. годину № 12., на страни 256, по Родофиникину, каже, како је Карађорђе 15. Августа поћу у Београд дошао, а у свануће 16. да је отишао у његову квартиру, и не нашавши њега, да је, у великој јарости, заповедио све што је у квартири му

никин којом срећом оставио какву касу са једно десетак хиљада дуката, тих би заиста добродошли били и употребили би се јер, осим других зала сад Србију постигших, у каси народној баш ни динара није било! У место дакле да се, по злобном и крајње пакосном доносу Родофиникиновом, зајми пљачкањем његове квартире, Карађорђе је одмах из конака Родофиникиновог отишао у Совет, и заставши у овоме све чланове, он је најпре пред свима, крајње негодовање своје противу поступака Милојевих изјавио, па је онда, и не упуштајући се даље ни у какво испитивање најновијих злосрећних догађајева, побега Родофиникиновог, к главном приступио је, и советницима овако изговорио: „Браћо! неће нужно бити да вам ја кажем у каквој се несрећи и опасности данас налазимо; јер држим да и ви сви то исто и у толико видите и знате, у колико и ја. Но будући да ми нити можемо нити имамо куд натраг, него морамо сад, или нам се хтело или не, напред, на супрот овим несрећама и опасностима ићи, да их се или курталишемо и опростимо, или, да сви, као истини браниоци своје отаџбине и вере, изгинемо. Ја сам дошао сад у Београд да прикупим и одавде, колико је могуће војника; да видим, за сваки случај како стојите са градом и потребама градским и да се с вама састанем и о најпречим потребама, у садање време, разговорим и договорим. У нас је, у овој несрећи, од војених потреба млого којечега са свим упропашћено, нешто по потреби рата, а нешто су и Турци преотели. Ове потребе ми морамо надокнађавати, јер без њих, „ни куд мајци, ни куд у девере". Од народа се сад ништа изискивати не може осим, да сваки иде пред непријатеља на одбрану своје

заостало, разграбити. А осим дрвуљија, у Србији, која је у собама заостала, као: празни кревети, дивани, једно канапе, неколико столица, два три астала, два огледала и нешто посуђа астаљског и мутвачког, тада баш ником од потребе није било, дакле не знамо шта се је имало разграбити. Али је Родофиникин и са овом лажљивошћу ишао на оцрнење Карађорђево.

постојбине, да се одржи и да непријатеља, ако је милостивом Богу повољно, надвлада и да га се курталише.“ Совет је Карађорђа са великим вниманьем саслушао, али на ове последње речи: да се од народа за сад ништа друго изискивати не може осим војника, морао му је искрено казати, да и у каси народној ни једне паре у готовости нема, онда Карађорђе настави своју беседу: „Ја сам се томе колачу и надао, али баш да са свим ни једне паре немате, нисам могао мислити. Но кад је тако а оно, ми старешине, сваки по своме могућству, у ове несрећне дане треба да притечемо општему добру у помоћ. Ево ја имам при себи до 3000 дук., ја ћу од ових само једну хиљаду задржати код себе, а 2000 ћу сад одмах послати у Совет на потребу општу, него, браћо, и ви сви, сваки према свом могућству, нека сад приложи колико је који кадар, те да тако, што нам је од преке потребе, прибавимо и подмиримо. Народ ће нам, ако се, с божјом помоћу, одржимо, све повратити, ако ли пак пропаднемо а оно толико и чини, с народом смо све што имамо стекли, па нека с народом и ми и наше имање пропадне, и ја, осим народа, ништа не желим имати.“ Ово све изговоривши и пошавши из Совета у свој конак, он је позвао Стефана Филиповића, писара советског, и овоме је, више упоменути 2000 дук. предао, те их он у Совет донео; а Карађорђе одмах се зајми са сакупљањем војника, што се тог истог, и 17. дана Августа и свршило; а 18. је Карађорђе, без сваког даљег задржавања у Београду, са реченим војницима пут Мораве отишао.

Као што се из досадањег описанија, о догађајима у Србији, види, Карађорђе је све, што је могуће било, за одклонити конечно зло, чинио; а и Совет се народни од своје стране старао, свима потребама, по могућности тадањих сила финансијелних, удовлетворавати, премда је чисто неверојатно, кад се зна каква је средства новчана имао, како је и с чиме то чинити могао; док међу

тим и гласови стигоше: да је кнез Прозоровски умро, и да је, књаз Багратијон, његово место заступивши, одмах преко Дунава у Бугарску прешао и Турке свуд жестоко нападати и туħи отпочео. Да је књаз Багратијон са свом војеном жестокошħу отпочео на Турке нападати и туħи их, то се и на овим Турцима, који су сад Србију притисли били, приметило, јер су се одмах на позив Јусуф-паше великог везира, мало по мало, повлачити почињали, и на послетку, концем Септембра, веħ су без мало, све оно принуђени били оставити што су освојили, изузимајуħи утврђења Бање и Гургусовца, и околине њине, које је обоје, следујуħе, 1810. године, граф Орурк, као што ħемо на своме месту о том говорити, освојио и Србима у владу њихову предао.

Јанићије Ђуриħ, или као што се он тада прозивао „Димитријевиħ" секретар Карађорђев, кога је овај последњи, јошт пре повратка свога из Старе Србије, у главну квартиру руску, у Влашку, послао, да, за помоħ у војсци, главнокомандујуħег моли, и који се је, нешто више од два цела месеца тамо забавио, не би ли бар, ако ништа друго, дочекао да својим очима види прелазак Руске војске преко Дунава, јербо се је веħ једанпут и књаз Прозоровски, по најсилнијем настојавању и самог Императора и војеног министра Графа Арахчева, на то решио. Но Јанићије није то дочекао. Он је видио само све к преласку приуготовљено, па је, држеħи да ħе се одмах и прелазак отпочети, похитао што пре у Србију да, са преласком Руса преко Дунава, своје обрадује и охрабри, као што је и учинио. Он је, 9. Августа, веħ у Србији био, али међу тим тога је истога дана и књаз Прозоровски у Влашкој умро, и његово место, као веħ по силној слабости његовој и на случај његове смрти, рескриптом Царским још за живота књаза Прозоровског, наименовани, заступио је књаз Базратијон. Овај је одмах, како је добио известије о смрти Прозоровског, ништа и незнајуħи о назначењу свом, но само као најстарији ге-

нерал у војсци, дошао у славну квартиру, и тек кад је тамо приспео, нашавши под печатом Царски рескрипт на име своје, предузео је главно начелство над свом војском и одмах је почео са главном силом, 15. Августа преко Дунава у Бугарску прелазити.

О свему више наведеном овамо у Србији, и нарочито о томе: да је књаз Прозоровски променио план обновљења рата, и да је, уместо да раним пролећем пређе преко Дунава у Бугарску, предузео најпреј да освоји Исмајил, Ибрајил и Ђурђево, чиме је не само за $4^1/_2$ месеца дана прво задоцнио учинити, него и оно друго, изгубивши до 7000 војника, неосвојио, а тим самим и Турцима дао времена да на Србију онако силно, као што смо описали, нападну, ништа се није знало дотле, док се он ние наканио, и то поводом Јанићијевим, Совет народни писмено, под 20. Мајом, известити и тај његов извештај тек је око половине Јунија овамо у Београд стићи могао. Није се знало ни о догађају смрти Прозоровског, ни о поступљењу за главнокомандујућег књаза Багратијона, ни о преласку овога са главном силом његове војске на десну страну Дунава, онда, кад је Родофиникин из Србие побегао.

Сва вишенаведена опстојатељства као и сами одговор књаза Прозоровског да не може никакву помоћ Србима у војсци дати, због изложених у његовом одговору опстојатељства, и очајано стање Србије, навели су Карађорђа сад, кад је 16. августа освануо у Београду, обратити се и Императору Француза, Наполеону I. за помоћ. (Ми ћемо на́ крају ове књиге све хартије, које су нам по делу овом, до руке дошле, заједно са нашим примечанијама, знања ради приложити). Карађорђе је, по свој прилици, на овај пут неким наведен био, но никако са злим умислом већ из очајања на помоћ Руску. Он је у овом послу истина поступио по оној пословици српској, која каже: „Утопљеник се и за змију хвата:“ а да је очајно стање Србије било, то се надамо

да ће сваки из ових врсти увидити моћи, и по томе не може се он за овај поступак ни окривити нити ким осудити, тим мање, што и он сам, обративши се Наполеону I, нити је имао вере ни надежде у помоћ његову, јер је одмах за овим поступком, прво дао на знање депутатима при главној квартири, Велисаву Станојловићу и Михаилу Грујовићу о свему шта је Родофиникин урадио, каква су следства несрећна, његовог и његових другара побега из Србије, и наложио им да даду тужбу главнокомандујућем противу Родофиникина и противу оних, који су с њим заједно из Србије побегли, које су речени депутати и учинили; друго: што је у другој половини Септемвра месеца послао архимандрита Филиповића с тужбом противу Родофиникина главнокомандујућему и с молбом, на име самога цара, за помоћ и за срдачније одношење представитеља Русие према Народу Српском; и треће, што је, у почетку Октобра држао у Хасанпашиној Паланци скупштину, из средине које, по настојавању његовом и са согласијем свију присуствовавших старешина, опет нове депутате главнокомандујућем, у лицу Милана Обреновића и архимандрита рачанског манастира, Мелентија Стефановића, послао с пуномоћијем и опширним наставленијем, о чему ћемо ми ниже говорити.

Ми немамо вере у донесенија Родофиникинова, која је он, док је у Србији био главнокомандујућима достављао, а јошт много мање онима, која је, кад је из Србије побегао, из Краљева књазу Багратијону чинио, као и никаквим његовим хартијама, сочињеним њиме било док је јошт у Србији налазио се, или и изван ове које је сочињавао у смотрењу његовог одношења к правитељству српском у опште, или у смотрењу одношења његовог према појединим личностима поглавара српских; јер је, сва његова донесења главнокомандујућима, па и све друге његове хартије, с којима је он доказивао уместност својих поступака, и неуместност одношенија

правитељства српског према њему и према општој ствари Србије, диктирала у највишем степену страст мрзости његове према Карађорђу, Младену, Југовићу и Милоју и према свима другим поглаварима, изузимајући: Миленка, Добрињца, митрополита Леонтија и Петра Чардаклије, као људе, који су се издавали за: „Искренно преддане Россији:“ У ред ове четворице спадају и: Јаков Ненадовић, а доцније, и Милан Обреновић, али овај последњи премда га је Добрињац у Краљеву, у замке свог мишљења и намере уплео, остао је здраво скроман и у одношењу своме према личности Карађорђевој, и у испуњавању дужности према правитељству у опште, да је прекомерна мрзост и освета према Карађорђу, Младену, Југовићу, Милоју и према свима другима, изузимајући мало пре споменуте, који су му и на руку, својим поступцима ишли, руководили Родофиникина у свему, то сва писма његова, а највише сва његова донесенија главнокомандујућима јасно сведоче. Нека се и само овлашно на ум узме, па ће се одмах увидити да ни једног донесенија његовог нема, које се не започиње са: У Србији буна; беспрестани раздори и несогласија; поглавари безнаказно огробљавају народ; неустројство у највишем степену; поглаварима се таково стање допада, јер они у таком стању, „у мутној води рибу лове“ Поглавари су пијанице, сумашетши и Бог зна шта; Младен и Милоја чине што хоћеду, Младен и Милоје обладали су Карађорђем, Југовић подстрекава Карађорђа противу Руса, и он је оруди је Младеново. Младен са целим Советом, тужи Карађорђа, а Карађорђе жали се њему (Родофиникину:) на Младена и Милоја како су они сву власт заузели, и како он од њих се боји и не може ништа да ради; како је Карађорђе неизображен, бескарактеран, суров, жесток, свиреп, хишчан, алчан, лакомислен, лаковеран, за чашу ракије поводљив, ни о чем другом не мисли него о хајдуковању; како је пијаница и како ништа није у стању предузети радити докле га ко други на што не наведе

и не упути. Чак тако је безобразан био, да је књазу Прозоровском и то написао, како је принуђен био увести у обичај у Србији употребљење чаја бар изјутра да се пије, само да би Карађорђа изјутра удржао од пијења ракије, и да би колико толико, у трезном стању одржао, да се с Њим које о чему разговорити може! Чујте беспримерне пакости! — Младен, Милоје и Југовић били су му свагдашња и највећа кост у грлу, коју никако прогутати није могао. Ни једног донесенија његовог нема у коме он свој јед на њих није изасипао приписујући само њима и Карађорђу, који њих слуша, све несреће, које се у Србији догађају, и сва зла, којима су они виновници. Но осим оваки страсних, лажних и преко сваке мере пакосних донесенија његових, његова адска пакосна душа није се устручила, само за успети у својој сатанској мрзости и скрати нарочито: Карађорђа и Младена, и најподлије сплетке смишљати, па такове час целоме правитељству, и час појединим поглаварима, а највише Карађорђу и Младену подметати, предавајући у својим донесенијама главнокомандујућима за истина збића, доказујући: како су због тога у Србији и немири, растројства, буне и несогласија, и уверавајући их, како он све то стишава, настојавањем и советима својима умирује и слаже. Ми смо у VI. књизи овог дела већ казали и доказали лажљивост његових донесенија главнокомандујућему, у којима је он доставио, у првом: како је у Октобру месецу капетана Илију новокрштеног послао на Дрину да српским охрјадам војска противу Турака, по прозби Срба, командује, како је овај тамо велики русвај од Турака починио, и како је Босанском везиру писао да предстане од нападања на Србију, а од тога свега ништа није било; а у другом: како је Карађорђе митрополиту Леонтију заповедио да митрополита Аксентија, посланика портиног, или убие, или, у какав манастир у заточеније пошље, па кад Леонтије ни једно ни друго није хтео учинити, како је Карађорђе, овом последњем

смрћу угрожавао. А у књизи VII. показали смо како је подметуо Младену тужење противу Карађорђа; каквим је речима и советом тужитеље стишавао, и како је он сам, из речи тужитеља, тужбу им, (на име кнеза Прозоровског сочинио. (Дакле, спадало је у дужност агента Руског да и тужбе тужитељима Карађорђевим сачињава?) И како се народ у Ресави побунио; како су своје старешине изпребијали; како је до 800 фамилија са свим својим покретним имањем и марвом, оставивши своја села, отишло и улогорило се на самој граници према Турској, а од свега овога, овако, као што је он описао, ништа није било, и како је на нову цркву, која се је тада у Београду правила, јер је стара црква за насеобину београдску постала тесна, дао некакву суму новаца те се тако само могла конечно доправити.

Ми ћемо и даље, овако подле сплетње и лажи Родофиникове на видело изводити; али никад нећемо престати и чудити се главнокомандујућима, како су могли онако апсолутно свим донесијама Родофиникиновим веровати, па по њима и своја донесенија к двору свом, и одношенија њихова према Србији, управљати онда, кад је само мало вниманија требало на донесенија Родофиникинова обратити, па да га, и најобичнији, али са здравим и непристрасним разумом човек, уватити може и у противоречију, и у чистој лажи. —

Карађорђе, не знајући ништа ни о узроцима бегства Родофиникиновог са његовим другарима, ни о узроку бегства Петра Добрињца, јер њему још ни досад, кад је и у Београд 16 августа дошао, поступци његови према Милоју на Каменици, у логору Матејевачком, нису познати били, па зато је и Родофиникина и Добрињца позвао писмено да се натраг поврате; али они, ни први ни други, то учинити нису хтели под изветима у њиховим одговорима изложеним, који се у „Военном Сборнику“ за 1864. г. № 12 на страни 257 и 258 налазе. Ови одговори, Родофиникинов и Добрињчев, никако нити

су Карађорђу до руке дошли, нити је о тим одговорима њиховим, ни онда ни доцније што чувено и говорено у Србији; а јошт много мање би се је код кога од старешина што написмено од Родофиникина нашло, као што у поменутим „Сборнику“ стоји, као да је он тада и неким старешинама писао, заклињао их советовао и уговарао да се храбро јошт мало држе и свога вожда, у одржању позиција на левој обали Мораве, да се не би Турци у сву Србију увукли, верно потпомажу, па да ће и Србија и они бити спасени и прочаја.

Ми имамо неоспоримих узрока држати, да је Родофиникин и свој и Добрињчев одговор, као и оно писмо што каже да је и неким старешинама послао, само сам исконцептирао а никако ни Карађорђу ни старешинама није послао, већ је приуготовио за прилог к доказима своје, и својих другара невиности у том, што су из Србије побегли, а нарочито: што је он, на онај начин свој пост оставио, због чега би најжесточију казан изкусити морао да се је у полак тужбама Карађорђевим и Српских депутата, према лажним донесенијама и другим подлим Родофиникиновим поступцима, поверења имало.

Збиља, Родофиникин у оном писму што каже, да је, уз одговор Карађорђу, и неким старешинама писао. Тима старешинама вели: „Победоносно оружје Руско предследује Турке на десној страни Дунава. Ако оно достигне великог везира, оно ће јамачно сатрти са свим војску великог везира, и тада ће турска сила, која вас сада притешњава, морати повући се натраг откуда је и дошла, и тада ће се разићи сви они црни облаци, који вам сад угрожавају. Ви сте много труда принели, много сте се измучили; вооружите се тврдошћу да пренети можете јошт неколико трудних дана па ће и Србија бити спасена и ви ћете се славом увенчати.

Ја се надам да ћу бити на брегу Дунава у Малој Влашкој, и тада ја нећу никако пропустити извештавати вас о свему оном што ће служити к ползи вашој“. Осим

што се из ових речи Родофиникинових види, да он мимо правитељство српско, обећава у преписки бити и из Влашке, са појединим старешинама, види се и то, да је он јошт пре него што је у Влашку отишао, знао, да ће и у Малој Влашкој на Дунаву, опет при одношајима са Србијом бити, и јошт к томе и то: да је у својим рукама имао, пре но што је из Боограда побегао, и оно писмо Багратијоново, о коме „Военный Сборникъ за 1864. № 12, на страни 258. и 259. каже, да није до Родофиникина у Србију, из тамо наведених узрока дођи могао, јер он, у оном мнимом писму његовом к неизвесним старешинама, онака иста узбуђења за одржање чини, какова је и књаз Багратијон препоручио да он учини и врховним вожду, и свима старешинама, али не из Панчева. — Не види ли се и из овог поступка Родофиникиновог зла намера, и зао умисао његов?

О више у поменутом доласку Карађорђевом, 16 августа, у Београд, у „Военном Сборнику“ за 1864 годину № 12., на страни 253, 254, 255 и 256. Родофиникин је, из Панчева, главнокомандујућему доставио овако: „13. августа ја сам добио од Црнога Ђорђа писмо, донешено ми његовим секретаром, Стефаном Јефтићем, који је ишао Карађорђу да се с њиме разговори и договори о којекаквим порукама Милојевим. Јефтић ми је саопштио да је њему препоручено од Црнога Ђорђа умолити ме да ја пошљем Недобу у нашу главну квартиру, с молбом, од стране народа за што скорију помоћ у војсци. А у самом писму, Црни Ђорђе молио ме да му ја дођем у његово село Тополу, да се ту састанемо и које о чему, на брзу руку, разговоримо.“

„Црни Ђорђе писао ми је: „Ја сам са̂м желио дођи у Београд да се с вама састанем и усмено, које о чему, разговорим, но то при оваковом садањем стању ствари нисам хтео учинити, јербо би народ лако помислити могао да ја идем у Београд к вама с намером: да бегам у Русију, и по овоме, за сада, тај пут не смем преду-

зети да се народ не би узбунио. А друго: Ја сам и уморан са свим, и остајем овде код куће да одавде и нешто војске прикупљене на Мораву отправим. Тога ради, како примите ово моје писмо а ви узмите три четири ратника за спроводнике, и дођите к мени у Тополу, да се усмено и укратко које о чему разговоримо, а после тога ви ћете се повратити у Београд, а ја ћу поћи к војсци опет на Мораву; но само вас молим да ми час пре дођете, јер ја не могу се овде дуго задржавати, ја морам незадржано к војсци се повратити. Кад сам сад дошао кући затекао сам Јанићија овде у Тополи. Он је врло народ ободрио и обрадово тиме, што га је известио, да руска војска нама у помоћ иде, (па је једва, чак после $7^1/_2$ месеци, у марту 1810 године дошла) коју је војску, по његовом казивању, он, у Краљеву видио, и за коју вели, да се он нада, да је до сад већ и овамо преко Дунава, у Брзу Паланку прешла.«

„Позив Црнога Ђорђа да му ја дођем у његово село на састанак и изјављена ми молба Стефаном Јефтићем да пошљем Недобу у главну квартиру наше војске, довели су мене у велику сумњу у смотрењу искреног расположења верховног вожда према руској мисији. Ја сам се већ бојао за мој живот, јер сам, у свему вишенаведеном, увидио злу умисао са стране Срба. И премда сам ја увидио шта су смислили учинити ови разбојници! који су, не усуђујући се нас у Београду потући, (као што му је Леонтије казао) радили су овим начином да нас раздвоје, мене одавде да заведу у планину, а г. Надобу да оправе буд-то на пут, па и мене и њега тако да с овога света смакну; опет зато ја сам се сагласио на њихова требовања да би се јошт већма и боље удостоверио у мом подозревању“.

„После неког времена ја сам добио веројатно известије, (Дакле кад је побегао из Београда у Панчево, или како му и кад му драго, зашто нам не каза од кога је добио то известије, те да и ми можемо о веројатности

тога известија своје суђење изрећи? Донесеније је Родофиникиново главнокомандујућему о свему пред наведеном, и о оном што ће следовати, од 22. августа, а он је 15. пре пола ноћи побегао из Београда.) „да Црни Ђорђе није никако био у своме селу Тополи, него се на средини пута између његовог села и Београда, са 30 ратника у једном селу расположио био да мене ту дочека и учини што је наумио. Ово, и оваково известије још је већма мене убедило у предположенијима и подозревању мом, и тако се ја никако решити нисам могао, Црноме Ђорђу, на његов позив отићи.“ (Ово известије о расположењу и о умислу Карађорђевом, као што смо по датуму његовог донесенија увидили, Родофиникин је у Панчевачком контумацу или сам смислио, као што је и до овог, још и много другог којечега, на грдну штету Србије и народа сплетао и смишљао; или су му његови услужљиви људи, подлаци и издајице свога рођеног отечества, тако доказали, него, по свој прилици биће оно прво, јер као што и сад видимо, он је безгранично безобразан био у измишљању и смишљању, па и у достављању главнокомандујућима свакојаких његових лажа, као што ћемо се о томе, да је тако, све већма уверавати што даље будемо његова донесенија и подле поступке његове проучавали. Но се довољно начудити не можемо како је баш дотле безобразан био да каже: „Ово дознавши, ја се још више решити нисам могао, Црноме Ђорђу, на позив његов да му у Тополу дођем, отићи“. Зар је он могао Карађорђу и из Панчева отићи после седмодневног његовог осутства из Србије, који је догађај за толико дана, и пре него су његова донесенија стигла главнокомандујућему, у главној квартири Руској већ чувен бити могао?) „Други дан изјутра (14. августа) ја сам отишао у Совет Народни, и објавио сам и њему и секретару Црнога Ђорђа, Стефану Јефтићу, да сам приуготовио писма за назначеног члена Совета к отправљењу његовом у главну квартиру с надворним со-

ветником Недобом, и да означена лица могу сад одмах поћи на чамцу, који је нарочно Советом за ту цељ приуготовљен био. На овај чамац, осим багажје Недобине ја сам и сандук са мојом канцеларијом уложио, и после тога, но у исто време, предао сам и Јефтићу једно моје писмо за Црнога Ђорђа." (Како о самом овом писму, тако и о садржају његовом нема никаква трага.) „Зар ви нисте намерени сами поћи к Црноме Ђорђу? упитао ме је Јефтић, примивши писмо од мене, и ја сам му на то одговорио: „Не видећи никаквог важног дела, по коме би нужно било да се ја са Црним Ђорђем састанем, и да се с њиме о томе објасним, а при том будући сам и нездрав, ја се не могу ни на какав пут решити да пођем:"

„Видећи Јефтић недаћу извршења сачињеног им плана, овакав мој одговор тако га је у смушеније поставио да за читав један сахат ништа проговорити није могао (и Родофиникин је један сахат у Совјету чекао док Јефтић опет није почео говорити, да ли је то прилика?) „После једног овако дугог ћутања Јефтић је предложио Совету, да се г. Недоба, (па наравно, и член Совета Павле Поповић, о коме Родофиникин сад овде ништа није казао) не шиље, док се писмо од Совета вашему Сијатељству, предварително не пошље на утврђење Црноме Ђорђу".

„Малопређашње силно настојавање Јефтићево да се што скорије Недоба оправи на пут, а сад, од истог Јефтића предлагање, кад је видио да ја нећу да идем у Тополу, да се Недоба не шиље, под предлогом: док се писмо советско на главнокомандујућег не пошље Карађорђу на потврђење, јошт су више обелоданили зле намере противу нас".

„Не гледајући на то све ја сам се са Советом сагласио те смо послали незадржано курира Црноме Ђорђу. После тога, да не би народ зграбио чамац, који је преправљен био за одвоз депутата, и у коме су уложене биле ствари Недобине и сандук с мојом канцеларијом,

ја сам га дао пресалдумити у Аустрију, да тамо, на супрот Београда, стоји. После тога успокојивши се решио сам се остати тврдо на своме месту, не верујући да ће ко моћи, у самом Београду, посегнути на мој живот, и зато сам, јашећи на коњу, цео дан ишао по вароши и старао се у колико је могуће било, умиривати збуњене људе, и стишавати беснеће духове.“

Ми смо казали да су донесенија Родофиникинова лажна и само зверском пакошћу преиспуњена. Он је могао, будући у Србији без икакве контроле и без и најмање сумње да ће се, за боље уверење о истинитости и следствености његових донесења, ислеђење какво држати, све што је год хтео, што је он сам, по најпакоснијој његовој мрзости на Младена и Карађорђа, паклено смишљао, или што су му подле душе, удворице, глупи прврженици Русије, издајице, противници Карађорђеви и непријатељи општему па и сопственом свом добру, или у четири ока усмено, или и написмено достављали, главнокомандујућима у донесенијама својима описивати. Али ми, са истинитом увереношћу, ни страхом заплашени, ни наградом обнадеждени и заслепљени, проглашавајући као што смо и мало више казали, сва донесенија Родофиникинова за лажна, немамо вере ни оном, што је Родофиникин главнокомандујућем доставио да му је митрополит Леонтије казао, кад је 7. августа, из Кличевца у Београд дошао; ни оном, што је у другом свом донесенију, коме и датума у „Военном Сборнику“ нема, 15. августа пред вече, од Петра Добрињца дознао, па ни оном свему, што је главнокомандујућем описао како га је Карађорђе позивао да му у Тополу на састанак и договор дође. А за доказ да је Родофиникин лагао, или и у друштву са поменутим и ове лажи сплео и скројио, ми ћемо сад разлику између Родофиникиновог казивања у донесенијама његовим, и казивању нашем, основаном на нашој увиђавности и знању, и на знању и показанију људи, који су участвовали у управљању са Србијом, и

којих су се сви догађаји онога времена у Србији живо тицали, на видик да изведемо. Родофиникин каже прво: да је митрополит Леонтије 7. августа дошао у Београд, а Петар Добрињац 11., а ми тако истинито као што је два пута два четири, знамо, да су: и Леонтије и Петар, оба заједно из Пожаревца у Београд дошли.—Петар је, из његовог села Добрње, са фамилијом његовом дошао у Дубравицу и ту је његову фамилију на скели дубравичкој према Ковину, превезао у Аустријску страну; а Леонтије, из Кличевца, Миленковог села, идући за у Београд, у Пожаревцу се састао са Добрињцем и отуд, једним жељама и мислима одушевљени оба заједно, и то: 9. августа, дошли у Београд, дакле на шест дана пре него што су из Београда у Панчево побегли. Друго: Он каже да га је Карађорђе 13. августа писмом својим позивао, преко свога секретара Јефтића да му дође у Тополу, да се састану и које о чему разговоре, и да је он, из тамо наведених његових примедби, увидио злу умисао ових злодеја, који су скројили план да њега заведу у планину па да га убију, а Недобу, у путу низ Дунав, такође, раставивши једног од другог, да смакну. Треће: Он каже да је на ово убеђење највише наведен смућењем Јефтићевим, кад му је он казао да не може ићи у Тополу, и тиме: што је Јефтић пре наваљивао да се Недоба час пре у главну квартиру оправи, а кад је разумео да Родофиникин неће у Тополу да иде, да је онда од тога наваљивања одустао, и да је захтевао да се пре Недоба не шиље, док се писмо од Совета на главнокомандујућег, не пошље Карађорђу на утврђење, и да се он, при свему томе, што је увидио умисао злодејску, са советом согласио незадржано послати курира с тим писмом Црноме Ђорђу. Да је напослетку баш све овако као што Родофиникин и у овој, њиме смишљеној лажи само по претпостављању каже, је ли могао: 1-во Јефтић 14. августа, наваљивати да се час пре Недоба на пут оправи кад Павла Поповића, члена Совета, који

је опредељен да с Недобом заједно у главну квартиру Руску иде, у Београду није било? који је, као што смо мало више испричали, отишао кући својој у село Вранинће, да се за пут спреми, а уједно и да се састане са кнезом Симом Марковићем, који се је са војском с Дрине враћао, идући на позив Карађорђев на Мораву, па и на кућу своју у село Борак свратио, које од Вранића десно $1^1/_2$ сат даље, у внутреност нахије Београдске, одстоји? 2-го Јели могао Карађорђе, 13 августа писмено, преко његовог секретара Стефана Јефтића, Родофиникина позивати да му у Тополу на састанак дође, или, као што он каже да је доцније разумео да Карађорђе није ни чекао њега у Тополи, већ да је изишао на сред пута између Тополе и Београда, и ту га је смислио дочекати и оно с њиме учинити што је наумио био; кад ми најпозитивније знамо, да је Карађорђе 14. августа из Тополе, одговоривши Јакову Ненадовићу на његово писмо, у коме му је између осталог казао и то: „да је доста пута писао и г. генералу, (а то је био Родофиникин) за помоћ, па нема ништа" рано пошао на сусрет кнезу Сими Марковићу, у мисли: да се с њиме састане и да му учини неке препоруке шта ће радити кад на Мораву са својом војском приспе, а сам да дође у Београд те да и из овог, колико могуће буде, војника за на Мораву са собом одведе, као што је тако све и учинио. Но несусревши се нигде у путу са кнезом Симом, он је и у само кнез Симино село Борак, пред вече стигао, те се ту с њиме састао, без да је знао да ће код кнеза Симе затећи и Павла Поповића, држећи да је он, тога истога дана, с Недобом, већ био на опредељени му пут отишао. Карађорђе је, по казивању Павла Поповића, 14. августа, код кнеза Симе заноћио, а сутра 15. давши му нужна наставлења, с Павлом, испратио га пут Мораве, а он са реченим Павлом отишао у овога село, Вранићe, и ту је, будући му је врло зло било, 15. код Павла заноћио, а 16. после поноћи, оба заједно, на коњма јашећи, пошли

за Београд, у који су и приспели око шест сахати изјутра, јер од Вранића до Београда нема више од $3^1/_2$ сахата пута, не знајући ни један ни други шта се је у Београду догодило? 3-ће Да је Карађорђе науман био онако са мисијом руском у Београду учинити, као што је Родофиникин главнокомандујућему доставио да му је митрополит Леонтије казивао, или, да је смислио био са истом мисијом онако поступити, као што је Родофиникину, 15. августа пред вече, Петар Добрињац доставио, зар би Карађорђе 14. у Борку, а 15. у Вранићу заноћио. Та није ли исти Родофиникин најгнуснијим и најстроптивијим својствима, у својим донесенијама Карађорђа окитио, приписавши му, између свега осталог да је: бескарактеран, суров, свиреп, жесток и пијаница, а да је Карађорђе, у самом делу овакав био, он би заиста, да је онако што наумио био са руском мисијом учинити, и извршио, и лако би могао из Борка, 15. августа, у поноћи, у Београд стићи, јер од поменутог села до Београда нема више од 5. сахати пута. 4-то. Је ли могао Карађорђе о оваком чему и помислити да са руском мисијом у Србији дејствително учини онда, кад се једни депутати српски, Велисав Станојловић и Михаило Грујовић, послани да молу за помоћ, при главној руској квартири налазе, и кад је, осим речених, сад и Павле Поповић за депутата одређен, којему је и Родофиникин, по молби Карађорђевој и Совета народног придружио из своје мисије и надворног советника Недобу, и који би сад и отишли, кад је и Павле Поповић са Карађорђем у Београд приспео, да Родофиникин овако гнусан и пакосан корак, са злом намером, учинио није?! И 5-то. Кад се јасно и истинито увиђа да је овако као што ми кажемо, откуд Стефан Јефтић секретар Карађорђев, 15. августа, код земунског команданта, и код петроварадинског губернатора?!

Петар Добрињац и Милоје, за неко врло кратко време, јер је Милоје у Љубошки шанац прешао, док је

Милоје, побегавши с Каменице, у Делиграду заједно с Петром био, све су се једнако препирали, правдајући свакн своје поступке. И ово стање између њих двојице познато се учинило и другим омањим војводама, који су се с њима у Делиграду налазили, па и многим простим војницима; али Карађорђу, као што смо и мало више казали, једва да је што познато било. Он је тек доцније о непатриотичном и продржљивом поступку, и Вељковом и Добрињчевом, дознати могао, кад је Милоје, за поступке своје, а по свенародној повики да је он на Каменици издајство учинио, које је опет Петар Добрињац по војсци расејао, живота лишен. Њих двојица само најбоље су, сами у себи, знали, шта су на штету општу урадили и каква су несретна средства због њихових, сопствено-међусобних трвења, сву Србију и сав народ постигла, па зато су и један и други, и у Делиграду и у Љубошком шанцу, све једнако у страху налазили се. Добрињац је страховао од Карађорђа, а Милоје и од Карађорђа и од народа. Да су пак дејствително, и један и други, страховали, то ћеду они, мало ниже, сами својим поступцима посведочити.

Како су Турци, прокпима кроз земљу, примакли се до самих утврђења Делиградских, и већ и воду опсађенима заузели, а непрестано, дан и ноћ, бијући га из топова и кумбара, одмах је Делиград, у коме је и обрана његова са свим већ духом клонула била, морао пасти, као што се то на свршетку Јулија и збило. При овом несрећном догађају, који се је на сваки начин морао збити, јер ни с које стране више ни одморне, ни бодре ни довољне помоћи Делиграду нити се имало откуд, нити се могло дати; нестало је из Делиграда и Петра Добрињца и Милоја из Љубошког шанца, јер су оба ова утврђења уједанпут и пала. Оно мало војске уморене дугим неспавањем и страхом, што је из Делиграда избегло, прихватио је Карађорђе, али оне двојице ту никако није било, нити се је он с њима видио. Милоје је

са своја два три момка добегао у Београд, па кад је видио да га је и ту предусрела општа повика, да је он на Каменици издао, одмах је, други дан по доласку у Београд, са фамилијом и пртљагом својим отишао у село Остружницу, где је он и своју кућу и економију имао, и више се у Београд никако није повраћао. (Овог пресељавања Милојевог у Остружницу, једног дана по подне, ми смо очевидци били.) Милоје, свуд дочекан и испраћен повиком општенародном о издајству на Каменици, и свеопштим проклињањем, дознавши поред тога да му и сам Карађорђе прети, видио је да с њим добро никако бити не може, па је одмах, како се у Остружницу преселио, на скели Остружничкој, коју је он под арендом држао, сво своје имање преко Саве у Аустрију ноћу превозити почео и превезао, а сам је још до половине Септембра у Остружници веругајући се које куда, престајао. А кад је чуо да ће Карађорђе да држи скупштину, држећи да ће на тој и њега заслужена казна непремено постићи, и сам је у Аустрију пребегао; али се од заслужене казни није избавио. Њега је Аустријска влада, на поискавање Карађорђево, у Марту месецу 1810. године, на кленку, предала команданту шабачком Луки Лазаревићу, и он је ту, чрез нарочно од Карађорђа посланог, убијен, и глава му је донешена у Београд те је народу два дана на углед изношена. Добрињац пак избегавши из Делиграда као и Милоје из Љубошког шанца, нигде се није ни осврнуо, већ право својој кући и својој фамилији у село Добрњу отишао, док још Турци од Делиграда нису се распространили и до пожаревачке нахије допрли, те је фамилију своју и покућанство, са шураком својим Благојем, у Аустрију испратио, па онда, управо у Београд, и он добегао.

Добрињац, тако рећи, очевидац будући свима неимоверним усиљавањима Карађорђевим за одржање леве обале Моравске неприкосновеном од Турака, као што је на свима, њиме заузетим позицијама на поменутој обали,

преко све дужине српске Мораве до утока њеног у Дунав, и одржао, бар до оног часа, кад су Турци жестоким нападајима и свуд одржаним победама, књаза Багратијона у Бугарској, принуђени били по позиву великог везира, из Србије повлачити се да би што пре његову снагу војену противу Руса, колико је више могуће, ојачао, па је он, (Добрињац) мора по томе увиђати и то: да ће Карађорђе, између Мораве и Дрине јошт моћи и одржати суштествовање Србије и своју власт, при чему, ако би се и за његов поступак, у логору Матејевачком код Ниша, дознало, као што се ни утајити не би могло, да ће и њега онака иста казна постићи, каква је и Милоју намењена била. Од ове страхујући, како је Добрињац у Београд, са митрополитом Леонтијем дошао, који се је, под видом каноничне визитације у ово време, тумарајући по смедеревској, јагодинској, ћупријској и пожаревачкој нахији, свуд сејући раздор и омразу противу Карађорђа, у Миленковом селу Кличевцу, не далеко од Пожаревца одстојећем, налазио одмах је пристао к мисији Родофиникиновој, и овај га је са свом срдачношћу примио, што нас и утврђује у оном нашем уверењу, да је Добрињац, по намигају Родофиниковом, оне посланике Турске, код Шупељака потукао — и да би се што пре од оживившег у њему страха, отресао, и он и Леонтије, кога такођер никаква добра, а нарочито после ове године, нису ишчекивала, доставили су Родофиникину, као што је овај главнокомандујућему описао, „Военный Сборникъ за 1864. год. № 12., на страни 247, 255, сваки са своје стране и различно, све ужасе за његов и његове мисије живот, и то за то, да би и Родофиникина поплашили и на бегство га из Србије, што пре побудили, те да и они, уз њега и с њиме, сигурније побећи, и код главнокомандујућег, као Руски привrженици, препоручени бити могу.

Ми смо знали јошт у око време да је Родофиникин за своје оправдање, зашто је онако свој пост оставио и из Србије побегао, доставио главнокомандујућему, да

је он то принуђен био учинити зато, што му је живот у опасности био, будући му је Карађорђе претио да ће га убити, али нисмо о том пакосно смишљеном опстојатељству тако подробно знали као што сад, благодарећи руској штампи, знамо.

У више споменутом „Сборнику“ на страни прво споменутој, по донесенију Родофиникиновом главнокомандујућему под 7. Августом, стоји овако: „Митрополит Леонтије налазећи се у Кличевцу и дошавши отуд у Београд, саопштио ми је како о последствима паденија Делиграда, тако и о том: да је живот свију Руса, који се у Београду налазе, у крајњој опасности, јер се је Црни Ђорђе публично изразио да ће их све потући, приписујући њима несрећу, која је Србију сад постигла. Но ја, по дужности, остаћу тврдо постојан на овдашњем мом посту колико части наше ради, толико и ради сопствене ползе Срба, који изгубивши главу, мора ћеду јамачно почети давити се у Сави и Дунаву, и ни на какав начин нећу оставити Београд док се или Турци са свим њему не приближе, или док се Срби не усуде посегнути и на наш живот. Ја сам већ за обезбеђење наше, до неког степена данас наредио да ми се испод руке накупе неколико коњаничких или пешачких ратника, који би ми свагда готови били, при најмањој узбуни, (тревоги) у обрану притећи“.

Ми ћемо сад скоро видити како је Родофиникин тврд био у решењу свом не оставити свој пост баш и ако се ни Турци нису тако близу Београду примакли били, и ако, ни Карађорђе ни остали Срби баш никако нису ни помишљали посегнути на живот руске мисије. А што се тиче наимања ратника, било коњаника, или пешака бећара, лаже Родофиникин као и све друго што је лагао. Он није могао ни једног јединог таковог у Београду тада наћи, Србија није у оном положењу била, у коме су Влашка и Молдавија, у којима су туђинци, фанариоти књазеви бивали, па су имали потребу, ради одбране своје личности, понеколико стотина којекаквих бећарина, под

оружјем у најму, на терет земаљски, држати, те су се овакови људи, из свију провинција турских тамо стицали као орлови на стрвину. По одласку Гушанац-Алије из Београда, као што смо о томе раније говорили, остало је може бити за једно 150 његових крџалија христјана: Бугара, Грка, Цинцара и Арнаута, али су сви ови, као добри ратници, узети правитељством српским под најам, и ови су сви, колико их је у овој 1809 години у животу било, с Милојем отишли на војску, и тамо су, пошто је Милоје и из Љубошког шанца у Београд добегао, са осталом војском, под непосредствену команду Карађорђеву поступили. Било је такових ратника по 10, по 20, и више и код неких пограничних војвода, а нарочито: код Вељка, и Миленка, но и ови су, сваки при своме војводи налазити се лично морали, једно по дужности, а друго и због плате које је сваки месечно примао. Било је, али и то у врло малом броју, и у понеких имућних грађана, у Београду и Шапцу, по један и два момка, које су ови, под најмом, свагда при себи у кући држали, и у време их рата, у место себе на војску шиљали, а иначе су их у трговачким своим пословима упортебљавали. Дакле у Београду и Родофиникин никако накупити није могао ни испод руке, ни на силу руке.

У више поменутом „Сборнику“ у истој № на страни 255., и 256., по Родофиникиновом донесенију главнокомандујућему, стоји: У самом делу у Београду су у тај дан чињени страшни непоредци. Из Смедерева Совет је добио извештаје да народ, који, за уклонити се од Турака, превози се којекако у аустријску страну, и да се по неимању нужних и добрих превозних скела, дави по Дунаву, и ја сам из оних новаца, који се при мени налазе за случај екстремног расхода, по молби Совета, два велика чамца купио и послао их у помоћ превозећем се народу. Из београдског града сав је гарнизон, состојећи се из 40 људи (У граду београдском, и пре заведеног формираног батаљона регуларних солдата, и после, кад

је овај с Милојем отишао на границу према Нишу, свагдар су, из Чачанске нахије, из кнежине Драгачевачке на измենце, по 120, а више пута и до 200, драгачевчана, за обдржавање страже на градским капијама и другим местима, долазили, дакле није онако као што Родофиникин каже, да се гарнизон београдски из 40 људи састојао) разбегао се, у сљедству чега морали су бити нарећени по два човека за стражаре из варошана овдашњих. Милоје, кад је дошао у Београд, све једнако пребивајући у њему, он је наврбовао к себи до 300 људи, различите сорте скитница и бескућника, и давши им новаца и доста вина употребљавао је њих у место полиције, и тако пред вече 15. Августа, у место полицајне страже, која је до сад од Совета наређивана, ове Милојеве скитнице то су извршивале. Пред вече, тога истога дана, дошао је к мени (Сад хоће Родофиникин да каже и да докаже, шта га је натерало да не одржи реч у два маха, и у два различна донесенија, главнокомандујућему, изречену.) „Петар Добрињац, који је извесан својом преданошћу к Русији. (Ето несреће, кад је само онај Србин држан за патриота, који је без, сваког обзира, био слепо предан Русији!) и који је потпуни доброжелатељ своме отечеству (?) и објавио ми је: да ја ове ноћи у пол ноћи назначен долазак Црног Ђорђа у Београд; да је она гомила бескућника, наврбовина Милојем, по препоруци Црнога Ђорђа сакупљена, која има у намери, по наговору Младена и Милоја, да ухапси сву мисију Руску и да је, кад освоје Београд Турци овима преда као виновницу тако дугог неумирења српског с Портом. И ако Турци, и после једног таковог поступка не би се ни на каква договарања склонили о умирењу с њима, да побаце Србију да побегну у планине и да се зајазу пређашњим својим занатом (хајдуклуком). (Боже мој! откуд ли је Добрињац све ово дознао што је Родофиникину показао? то нам, овај последњи, жали Боже, не каже.) „У следству дакле овако поузданог ми донесенија Добрињчевог,

ми смо, на један сахат пре пол ноћи сели на два велика чамца и пошли низ Дунав. Г. Надоба прешао је на аустријску страну (ваљда јошт обданице?) те је узео са обале дунавске, у оној страни, сандук свој са његовом багажњом и моју канцеларију. (Збиља, а куд се део онај чамац советски, у коме су све ствари Недобине и канцеларија Родофиникинова уложена била, будући је и тај чамац, заједно са реченим стварима, по наредби Родофиникиновој, у аустријску страну пресалдумљен, да га народ не би заробио?) „Петар Добрињац настојавао је да се сви низ Дунав спустимо у Пореч, те да тако спасемо народ од наминујеме погибељи, у коју су га низвргли предступлења неколицине старешина, и ја нисам могао не послушати овако основано предложење Добрињчево. Но у путу, низ Дунав пловећи, дознавши да су Турци освојили Рамом, Градиштем и Голупцем, и да се по томе никако не може прићи у Пореч, обрнемо се натраг и одемо у Панчево:“ (Откуд ли су се местимице Боже повратили у Панчево? Ми не поњамо како би се могао народ од неминујеме погибељи спасти да су они могли проћи у Пореч, јер, по географичном положењу овог острва на спрам матере земље, њихово би биће у Поречу, кад би истинито ово казивање, Родофиникиново или Добринчево, било, толико допринело к спасењу народа од погибељи, колико и што су у Панчево пребегли. По свој прилици је Родофиникин и ово у свом донесенију на изуст придодао само да има коју више фразу за своје оправдање, и за препоруку свог друштва, у коме је он живу потребу имао, као и друштво у њему, а те њихове узајамне потребе состојале су се у томе: друштво да сведочбом својом потврђује пред главнокомандујућим сва Родофиникинова донесенија и усмена доказивања, и он њих да главнокомандујућему препоручи, као што је тако, у самој ствари и чињено.

„Сборник:“ у продужењу овог, више отпочетог донесенија Родофиникиновог, каже: „Са Родофиникином

заједно отишли су из Србије и Петар Добрињац и његов советник, Јова Протић и јошт неки други. (О митрополиту Леонтију Родофиникин у реченом донесенију овом ништа није главнокомандујућем, да је и он с њим из Србије побегао, јавио, и то је он учинио умишљено, и с намером, а какву је, нарочито, са Леонтијем намеру имао, ми ћемо мало доцније увидити). „Црни Ђорђе дејствително је дошао у очи 16. августа ноћу у Београд, и са својима ратницима, и са гомилом Милојем сакупљених бескућника отишао је у расвитак у конак мој, у ком не нашавши мене, неописано се разјарио и заповедио разграбити све што је у конаку моме затекао. Јеромонах Доситије, воспитатељ сина Црнога Ђорђа, и архимандрит Филиповић једва су га удржали од таковог поступка. И тако, поводом тим, он је напослетку заповедио оставити све на своме месту као што је и било, а међу тим послао ми је, по нарочном, писмо.

За чудо нам је прво: за што и Срби са Родофиникином бегају из Србије, кад се ни из казивања Леонтијевог, ни из казивања Добрињчевог Родофиникину, по сопственом његовом казивању не види, да је Карађорђе, уједно са руском мисијом у Београду, у намери био и над каквим Србима јед и гњев свој излити. Друго, за чудо нам је, кад би била истина, по казивању Родофиникиновом, да је Милоје, дошавши у Београд с писмом од Карађорђа на Совет, све једнако у Београду седио и до 300 њим наврбованих којекаквих скитница око себе држао, и по Београду се с њима располаго; и кад би била истина, по казивању Добрињчевом Родофиникину, и то баш пред вече оне ноћи, кад су они из Београда побегли, да је назначено да ће те ноћи Карађорђе, у пол ноћи, у Београд доћи, и да је Милоје оних 300 скитница прикупио по поруци Карађорђевој, да с њима мисију руску ухапси, и да ју Турцима, кад ови овладају Београдом, изда, велимо, за чудо нам је, зашто Милоје, ако је такав налог од Карађорђа имао, није одмах јошт

с вечера, са својих 300 ратника, сав конак Родофиникинов опколио па да му ни један никуд не измакне, него они лепо и комотно имадоше времена и два велика чамца наћи, имадоше времена да и Недоба са аустријске стране поврати своју богажњу и Родофиникинову канцеларију, и на послетку, више од 2000 коракљаја места разстојанија од конака Родофиникиновог до Дунава, њих до 20 душа које Руса, које Срба беспрепјатствено да оду пешице, да поседају у чамце и да побегну! — Може ли се овака лаж Родофиникинова и његових другара пропустити а да се јошт боље не осветли са оним, што се је догодило са Младеном и Милојем, по казивању истога Родофиникина. Он у једном донесенију свом главнокомандујућем каже, како је Карађорђе пред свом војском, заклео се свим што је свето, да ће Милоја убити, па бајаги није то учинио, јер је Младен отишао Карађорђу и Милоја оправдао*, а ми смо очевици да је Милоје, по наредби Карађорђевој, у Шапцу убијен, истина, осмог месеца после, пошто је он из Љубошког шанца у Београд добегао, следователно није га Младен оправдати пред Карађорђем могао. Па кад је овако Милоје Карађорђем осуђен, као што нам је то и Родофиникин показао: да је Карађорђе пред свом војском зарекао се Милоја убити, као што га је на послетку и убио. Је ли могао Карађорђе тога Милоја, и то после паденија и Делиграда и Љубушког Шанца, с писмима и препорукама на Совет народни, у Београд послати? Је ли могао Милоје, дознавши и сам да га Карађорђе предследује, у Београду задржавати се, у споразумљењу са Карађорђем бити, 300 којекаквих бескућника, и то по препоруци Карађорђевој наврбовати, и држати по ради оне цељи, коју је Родофиникин главнокомандујућему саопштио, и шиљати Стефана Јефтића са својим порукама, у следству његовог споразумљења са Карађорђем, да му их овај за постижење њихове цељи,

* «Военый Сборникъ» за 1864. № 12. на страни 233.

усмено објасни? Зар се и из овог не види како је Родофиникин, не, по овоме, представитељ Русије већ пакла, кроптиво лагао? У другом донесенију, у ком је Родофиникин описао главнокомандујућему догађај код Бање,** он каже: како је Миленко, идући од Ћуприје к Делиграду са Карађорђем, Младеном и Вељком, доказао Карађорђу да је овој недаћи, која се је на Бањи догодила, узрок Младен, и да је тако успео о том уверити Карађорђа, да је овај, сам собом топузом, Младена здраво изударао, и после тога издао налог, да му се нико више ни у чем не повинује, наравно, као не старешини и не властнику. Па јошт кад би била истина и оно, што нам је Вук Караџић, у „Правителствујушчем Совјету" на страни 31. написао, како је Карађорђе у Јагодини на Младена пуцао и у мошње ранио га, од које је ране Младен дуго боловао и лечио се, и због тога са другом женом ништа није могао чинити, као што су тако, у оно време, и жене београдске зуцале, а ово обоје да се је догодило, само је највише шест дана разстојанија, између првог и последњег над Младеном догађаја, бити могло.

О Милоју, ми нећемо ништа више овде говорити, јер је поступак његов по заслузи његовој Карађорђе наградио; и то је неоспорими доказ, да Карађорђе нити је Милоја послао у Београд с порукама и писмима на Совет, нити је Милоје, по препоруци Карађорђевој, каквих 300 бескућника у Београду накупио, и као властник се, с њима у Београду, располагао, нити је Карађорђе после несрећног догађаја на Каменици, с Милојем и у каквом сношенију стајати могао. А што се тиче Младена, ако је могуће имати вере у донесеније Родофиниково главнокомандујућем, и у оно, што нам је Вук написао, које обоје, као што смо, по растојанију времена између оба ова мнима догађаја, мало више казали, само су највише шест дана растојанија бити могла, онда само

** „Военый Сборникъ" за 1864. № 12. на стр. 236. и 237.

се по себи каже. да ни Младен није више могао имати приступа Карађорђу да га које на што наговара и навраћа, као што је Родофиникин, у свима својим донесенијама главнокомандујућима, све једнако достављао: да Младен, Милоје и Југовић Карађорђа на све наговарају, да га они одвраћају од Русије, и да се никакво добро у Србији створити не може док су они у њој!

Не види ли се и из овиx довде наведених разлога наших како је Родофиникин горопадно, на сва уста лагао, и како је лажним својим донесенијама главнокомандујуће застављао обмањивати се. Али је он имао потребу тако чинити, наумивши: да, већ створено у овој години опште растројство у Србији, јошт горим, непоправимим и коначним бегством својим из Београда, учини, и то све у тој цељи: да се освети Карађорђу и Младену, приписујући сва зла, која се у Србији догађају, само њима, а нарочито: Младену, Милоју и Југовићу.

Нема сумње да нису сви они, који су као Срби из Србије са Родофиникином побегли, пред главнокомандујућим све оно, што му је Родофиникин или написмено доставио, или му усмено доказао, за истинито признали и потврдили. И ова потврда ови издајника, који су Родофиникином за благонамерене, потпуно љубљеће своје отечество, и за искрено предане Русији, препоручени, били су узроком што је, поступивши за главнокомандујућег на место књаза Прозоровског, књаз Багратијон потпуно у свему Родофиникину веровао, што је бегунце Србе онако примио и признао као што их је Родофиникин препоручио, и што јошт више, у противност свију тужби српских, и од стране депутата: Велисава и Грујовића у главној квартири, и од стране Карађорђа и у опште свега правитељства српског и противу поступка Родофиникиновог и противу с њиме побегавших Срба, главнокомандујући је са овим издајицама најпре договарао се како би се Србија сад, у стечају више записаних несрећних збића, од конечне пропасти сачувала;

а после их, заједно са Родофиникином, из главне квартире у Краљево послао, да отуд, као из места најугоднијег за моћи са Србијом у сношенију бити, опет српским делима, у сношенију и Русије са Србијом и Србије са Русијом, управља!!! Но при свему томе што је књаз Багратион овако здраво благонаклоно, за оправдање Родофиникиново, према њему расположен био, он је сам знајући нечовечне противузаконе и казан вукуће за собом, своје поступке, све једнако у страху био да му се они не обелодане, па зато и сад из Краљева он није престао лажна донесенија о поступцима Карађорђевима у Србији, главнокомандујућему достављати, само да тим начином учини да се, ни доцнијим тужбама Карађорђевим противу њега, не би могло имати вере. Он је с Миленком, и из Краљева, преписивао се као што ћемо видити; он је и одговор свој из Панчева, на писмени позив Карађорђев, као и копију бајаги од писма његовог неким старешинама, уз одговор његов Карађорђу послани, к доказима, за своје оправдање, приложио, да се види како је он благодетелно за постојање Србије и према Карађорђу расположен био. Он је и на једно писмо Карађорђево, које је овај генералу Исајеву, држећи га за пријатеља Србије и народа српског, писао, тужио му се на поступке Родофиникове и молио га, да и он код главнокомандујућег дејствује за помоћ Србији, Карађорђу одговорио, те је и тај одговор, као и писмо Јеремије Гачића, секретара Миленковог, своме једномисленику и у свему другару, митрополиту Леонтију написаног, у доказе за своје оправдање, својим хартијама приложио, као и друга нека писма од Миленка, њему, у Краљево послана, и од депутата Милана и Мелентија измамљена и изнуђена, о којима ћемо ми мало доцније говорити.

Смешно нам, поводом овог писма Гачићевог Леонтију, у: „Военом Сборнику" за 1864 год. № 12. на страни 248., Г. Дубровин, коме су догађаји у Србији само из недостатачног и неверног описанија Ранкеа — по Ву-

ковом предању — и по лажним донесенијама Родофиникиновим познати, умствује, што вели: „Црни Ђорђе тужио се на нас на то, што му Руси не дају помоћи, а старешине тужиле су се на Црнога Ђорђа и Младена:“ Дакле кад Гагић пише Леонтију, и у свом писму лажно оцрњује Карађорђа, и подмеће Младену и оно што није истина, као н. пр. што Гагић у свом писму каже: „Сваком совесном човеку врло је добро познато да људи пропадају и страдају због невежества и несогласија, тако и наша браћа Срби пропадају или по томе што не знају причине свога пропадања, или по томе, што су се заклели Младену и Милоју покорни и повинни бити, и држати се невежества, макар то било скопчано и са совршеном њиховом пропашћу. У самом почетку нашег устанка противу општег врага христијанског рода видили су Срби у битки на Јагодини, да је Младен издајник и враг народу српском. При опсади града београдског познали су Срби отвраштење његово од нас и издајство. Познато је ко је причина био млогим беспорецима и несогласијама у Совету и међу начелницима, и тај који је љубов и приврженост к Росији растрзавао свима је врло добро познат“. (Само ово последње да није Гагић лажно казао, а за оне друге његове неистине Младен и Милоје били би награђени и знацима одличија и граматама). Гагић даље каже; „Све је ово познато било до почетка ове несрећне наше садање војне, и по томе ја се начудити не могу, како су могли, кад је свима то познато било, опет на управу и совете њихове ослонити се, и шта је јошт горе, дали су им и главно начелство над војскама у самом почетку настојећег рата! Милоје отишао је с војском противу Ниша, где је он као што вам је познато толико силне људе упропастио и конечно сатро, а сам је побегао без сваке нужде и тиме је отворио пут Турцима к самом Делиграду. Он је за оправдање свога стида лажно тада рапортирао врховному вожду, да је Турака сто хиљада на њега ударило било; и у следству

оваковог његовог рапорта принуђене су биле наше војске остављати друге важније позиције и ићи њему у помоћ. Кад смо ми дошли у помоћ Бањи против Гушанца — Алије, Младен је узео од Миленка команду, (како ли је то Младен учинити могао, и то да од кога, него баш од Миленка узео команду?) и да би што боље загладио стид Милојев, он је код Бање узбунио војску српску и то после одржане победе над Турцима, и побегао је заједно с њом онда кад су се Турци спремали после изгубљеног боја, да бегају и проч. — (Да чудне нескладне лажи!)

Све ово довде, из писма Гагићевог изведено о Младену, кад би истина била, онда је опет по нашем знању, прво лаж, да је Младен на Јагодини, и при опсади града београдског, издајство учинио. На Јагодини једну исту погрешку су и Младен и Милан Обреновић учинили. Ми смо, како су они у првом боју на Јагодини, противу наређења Карађорђевог поступили, у II. књиги ових наших рукописа, описали, али никако нисмо могли тај њихов поступак жигосати издајством, премда би, у другом случају и на сваком другом месту, строго кажњен бити имао па зато опет пристрастан Гагић будући, у место погрешке назвао је издајством, и приписао га је самоме Младену. И тако дакле кад Гагић, заклети и безгранично свирепи противник и злотвор Карађорђев и Младенов, овако осудно једномишљенику и подобном себи злотвору Карађорђевом и Младеновом, пише, и Карађорђа и Младена осуђује и на њих се лажно тужи, онда се то зове да су се све старешине на Карађорђа тужиле, и то се све код наших Руса, без сваке обазрителности, и без и најмањег промозгања, за готове новце примило.

И онај је горњи одговор Родофиникинов на писмо Карађорђево генералу Исајеву, сада јавности предан, по својој прилици све у тој цељи: да се и из њега увиди не само невиност Родофиникинова према тужбама српским,

него и благодетелне намере и расположења његова за Србију.

Ово писмо Карађорђево, у колико смо ми извештени о карактеру генерала Исајева, он не би дао Родофиникину нарочито да на њега одговри; али је он то сад, на поискивање Родофиникиново, учинити морао, јер га је на то принудило безгранично покровитељство и поверење главнокомандујућег књаза Багратијона према личности Родофиникиновој. Он је одговорио књаза Багратијона да не пошаље, по молби Велисава Станојловића и Михаила Грујовића, кога је он јошт напред главнокомандујућем наопако препоручио, новчану помоћ Србима, за коју су више упоменута двојица, по препоруци свога правитељства, између осталог главнокомандујућег молили; и књаз Багратијон једва се склонио саму једну 1000 дук. Грујовићу да понесе, предати; а Родофиникин је, из Краљева, 4000 дук. Миленку у Пореч послао, као што и сам главнокомандујући, књаз Багратијон, својим писмом „верховному вожду и правителствујушчем Совјету Народа Сербскаго:“ под 2. даном Октобра 1809 године № 1050., то јавља. Ове 4000 дук. Родофиникин је послао Миленку без свакога знања и ведома правитељства земаљско-српског , истина, под предлогом, као што је Родофиникин казао: „на покупку хлеба:“ али Миленко је са овим новцима накупио до 5—6 стотина из Влашке бећара, и оснажен њима, у почетку 1810. године, отказао је зависимост своју и Карађорђу и Совету. Шта више: јошт је Добрињац Петар, будући у Краљеву, у договору са Родофиникином, помагао Миленку у сакупљању више напоменутих бећара. Њих двојица, а све као у помоћ Србима да се сад одрже противу Турака, шиљали су из Краљева Миленку овакове бећаре, давајући свакоме до Пореча и трошка на пут и по торбу барута, да у Пореч Миленку односе, као што је, Миленко, о такој помоћи, Родофиникина, и молио писмено.*

* „Военный Сборникъ“ за 1864. год. № 12. на страни 265 и 266.

Треба добро узети на ум то, што је овде у овом писму, бајаги, Миленко Родофиникину написао: „Ако Петар Феодоровић (Добрињац) са довољним бројем дружине за овамо пођe“ и проч. јер то Миленко није написао, то је уметак Родофиникинов, да у свом доцнијем донесенију главнокомандујућем достави: како је исти Добрињац, с накупљеним у Влашкој ратницима, повратио се у Србију, и преко планине, које му је и Миленко стотину својих бећара на сусрет и у помоћ изаслао, благополучно у Пореч Миленку приспео, те да тако истога Добрињца, који никако у Србију није долазио док гроф Цукато, 1810. године, у Јунију месецу, с војском није дошао, у српске депутате, у Краљеву, утисне, јавивши у писму, којим је истините депутате: Милана Обреновића и архимандрита рачанског Манастира, Мелентија, спровео, да је и он, као будући у Србији, скупштином Хасан пашино-паланачком изабран, с првом двојицом за советника, а уједно и за депутата у главну квартиру руску, к главнокомандујућему. Овако је Родофиникин и у смотрењу митрополита Леонтија поступио. Најпре га је прогласио да су га Срби послали главнокомандујућему да моли за помоћ новчану, а после тога утискао га је, у почетку 1810. године, кад је гроф Каменски за главнокомандујућег дошао, уз Милана Обреновића, пошто се је архимандрит Мелентије, прави садепутат Миланов, у Србију повратио, за депутата Милану, доставивши грофу Каменском као да су тада оба из Србије послани; а Милан, како је око половине Новембра ове 1809 године, са архимандритом Мелентијем дошао у Влашку, никако се у Србију ни он повраћао није док и гроф Цукато с војском, 1810. у Јунију месецу, без флотиље, није овамо, преко Дунава прешао.

Ми ћемо на своме месту сву ову гадну историју поступања Родофиникиновог, у свему пространству, све ту на видик извести.

У Септембру месецу, пошто су се Велисав и Грујовић из главне руске квартире из Влашке повратили, и пошто су доставили правитељству своме све шта Родофиникин, са његовом дружином у Краљеву ради, како пакосно опадају, оклеветавају главу народну и остале старешине, и какве несрећне замке сплећу тиме и самом опстанку Србије, Карађорђе, у договору са Советом, принуђен на хитну руку, послао је архимандрита Спиридона Филиповића главнокомандујућему с тужбом противу Родофиникина и његове дружине, и с једном молбеницом на име самога Цара. Филиповић како је дошао у главну квартиру руску и представио се главнокомандујућему, књазу Багратијону, одмах је опазио и од самог главнокомандујућег и од околине његове, у каквом је одношењу и расположењу главнокомандујући према Родофиникину, па зато он није нашао за добро ни давати тужбу противу Родофиникина; а молбеницу на име Императора, за коју је њему препоручено да је он сам собом у Петербург однесе, и својеручно Цару у руке преда, као што нам каже „Военый Сборникъ:“ послао је, уз друге депеше Багратијонове, по куриру у Петербург.

Какогод што је Филиповић одмах опазио, какво је одношење и расположење Багратијоново према Родофиникину, тако исто морао је и Багратијон спазити, у каквом је духу и с каквим порукама Филиповић к њему, и даље за Петербург дошао, па за то је, да не би Филиповић у Петербургу саплео замке Родофиникину, и сам настојателно, и средством своје околине, а нарочито: Безјаком, управитељем дипломатске канцеларије при главнокомандујућем, удржан од пута у Петербург, давши му, бајаги, прилику, чрез свога курира, донешену молбеницу на име Царево, у Петербург послати. — Да ли је ова молбеница дејсвително у Петербург и однешена и предана у руке Цареве? У више споменутом „Сборнику“ нема ништа више о њој.

Багратијон, о узроку, зашто је Филиповића удржао од пута у Петербург, дао је на знање и грофу Румњанцову, који је дужност, министра иностраних дјела, испуњавао, и у томе му је, по „Военном Сборнику" за 1865. год. № 2. на стр. 224., казао: „Ја сам нарочито задржао Филиповића за сад овде при главној квартири с тим: да га, код наше војске Србима у помоћ оду, са овом заједно тамо пошљем, где би он уједно исто време, кад се и прошеније и славно желаније народа, да им војске у помоћ пошљемо, испуњава, приспео, и тако најбоље ставио се у стање, у потпуном и савршеном смислу, обновити и поверење и привржeност народа српског према нама. А као што вам је познато и из донесенија покојног главнокомандујућег (књаза Прозоровског) да међу старешинама српским има неколико људи, као што је: Младен, Милоје и Југовић, који су највећом причином унутрашњих у Србији раздора, несогласија и недоверености према нама, то Филиповић, и по своме карактеру и по приобретеној њим у народу српском доверености, најбоље ће моћи споспешествовати и к удешењу (наравно, из Србије) више упоменуте тројице и к прекраћењу, за у будуће свију зала и погубних последица, које су од интрига и себичности оне тројице, до сад произилазила:"

Ово, како је књаз Багратијон грофа Румњанцова о удржању Филиповића од пута у Петербург известио, извели смо овде највише за то, да се види у какве је завоје завио Багратијон удржање Филиповићево од пута у Петербург; а прави смо узрок, таковог његовог поступка, ми, мало више, у редовима овим показали. Што се пак тиче осуде Багратијонове исказане грофу Румњацову над Младеном, Милојем и Југовићем, што је он погрешно чинио по безграничној вери његовој у донесенија Родофиникинова, ми нећемо прву двојицу тако апсолутно правдати и безгранично предани им бити, као што је књаз Багратијон Родофиникина протежирао и предан му био. Али не можемо никако пропустити а да

и чисту истину не кажемо. Што се тиче изображења и природно-практичног знања у управљању земље и народа, ни за једну длаку, Младен и Милоје, нису гори били ни од Миленка, ни од Добрињца, ни од Јакова, ни од Милана, ни од друге тројице четворице њихових присталица, а несравњено су бољи били од свију више напоменутих у одржању Србије, у, недахијском стању, и у нераспачању власти врховне уједињене народом у Карађорђу. Да је овако добро било као што су Младен и Милоје желили, види се и из тога, што и само руско тадање правитељство никако није било мњенија, да се Карађорђе збаци и да се власт врховна, било на који му драго начин мења. Само нам је зачудо, како је могао г. Дубровин казати, да је народна жеља била да се Карађорђе збаци.*

Зар се, кад Родофиникин у лажним доносима својим главнокомандујућима, оцрњавајући Карађорђа, што лажно и наопако достaвља, која се је наопачност, само да се хтело, лако могла спазити, то може назвати, да се народ на Карађорђа тужи, и да га жели збацити са врховне власти? и зар се преписка и договарање Миленково са Родофиникином, митрополитом Леонтијем, Петром Добрињцем, Јаковом Ненадовићем, Миланом Обреновићем и обратно, о збачењу Карађорђевом, може назвати да је то жеља и свега народа била? Родофиникин је и то знао угодити. Он је, ломећи врат и Карађорђу и Младену, у једним донесенијама својима главнокомандујућима достављао, као што је и мало више, из донесенија Багратијоновог Румњанцову, наведено, да су: Младен, Милоје и Југовић причина свима раздорима и несогласијама у Србији, и недоверености к Русији, и да је, нарочито, Младен у омржњену код свију старешина народних; а у другом донесенију, као што смо, у предишавшој књизи и години, видили, доставио је: како је, Младен, са целим телом Совета, њему, дакле агенту

* „Военный Сборникъ" за 1865. г. № 2. страна 229.

Русије, од које преданост народну, тај исти Младен одвраћа, и на кога све старешине народне мрзу, противу Карађорђа на тужбу дошао; како је он тужитеље од тужења одвраћао; како их је стишавао, и како је најпосле, ваљда с крајњом прискорбијом срца, не могући их од тужења одвратити, истим тужитељима и тужбу на главнокомандујућега сочинио!

Архимандрит Филиповић, као што смо видили, зар као руски каваљер и пенсионер, није могао противити се Совету Багратијановом. Он је остао при главној квартири руској до Декемвра месеца, а у ово време главнокомандујући послао га је у Краљево, где се налазио генерал Исајев с једним незнатним оделењем војске, и где су, у скупу били с Родофиникином и сви они, који су с њима из Србије побегли. Књаз Багратијон послао је Филиповића у Краљево, у потпуно расположење с њиме, генерала Исајева, предписавши овоме, да кад он с војском у Србију пређе, и Филиповића са собом поведе, и да му, како у Србију пређе, одмах отпочне издавати по 25 дук. месечно на трошкове његове трпезе, те да овај, с њима будући, успе у Србији оно учинити, о чему је Багратијон графу Румјанцову, као што смо мало више видили, доставио. Али Филиповић, дошавши у Краљево није могао не састајати се и не мешати са оним Србима, који су са Родофиникином из Србије побегли, а нарочито није могао а да се не састаје с Родофиникином, који је, осим другог које чега што је Филиповића к Родофиникину приклањало, у силној протекцији и доверењу код главнокомандујућег стајао, и који је, по овоме, далеко знатнију ролу у Краљеву представљао од генерала Исајева. Из овог састајања и саопштавања Филиповићевог са Родофиникином у Краљеву, извео је овај последњи, да још већма распространи мрзост свога кабинета противу Карађорђа, још једну историју. „Военный Сборникъ“ за 1865. г. № 2., на страни 224, 225, и 226. каже:

„Младен и Милоје управљали су са Црним Ђорђем, па сљедователно и свима делима народа српског. (Ово је тема). Тај исти архимандрит Филиповић објавио је најпре Родофиникину, а после и књазу Багратијону, да је, у свануће 16. августа, земунски командант прешао из Земуна у Београд, и да га је Црни Ђорђе, повративши се из бившег конака Родофиникиновог, у тај сами дан изјутра, затекао у своме дому:“ (Одавде начиње сопствено мишљење и представљање Родофиникиново, зашто је командант земунски и како могао Карађорђу баш 16. августа у расвануће доћи.) „Овај долазак или посећење земунског команданта Црноме Ђорђу 16. августа у расвануће, показивао је управо, да је речени командант био уговорен Црним Ђорђем пре, него је он узнао да је Родофиникин из Београда побегао. Врховни вожд Србије привикао је све себи у преувеличеном размеру представљати, па тако је и сад опасност, којој се Србија подвргавала са овим садањим изненадним наиласком Турака на њу, далеко у већем степену ту опасност себи представио него што је она у самом делу била. Он, не увиђајући у оваком стању никакве помоћи од Русије, у ватри будући, готов је био бацити се у наручја свакоме, који је год могао му, по начину мишљења и суђења његовог, полезним у овом магновењу бити. А како од Аустрије никога ближег није било ко би му помоћи могао, а и бољег од ње, по внушењу Младеновом, за Србију није могло бити; (Родофиникин никако, ни у једном донесенију није могао обићи а да се о Младена не очеше, па било то умесно или не) то је Црни Ђорђе, и не предваривши Родофиникина о томе, послао земунском команданту свога секретара Стефана Јефтића, који дошавши 15. августа у Земун, позвао га је за сутрашњи дан у Београд на састанак и договор са Црним Ђорђем.

„Све ово—Родофиникин пише,—показује, да у време тешког положења српског, које су им Турци многим по-

бедама, све једном за другом, причинили, (ето како Родофиникин и лаже, и лагајући сам себи противоречи. Онамо мало више казао је, да је вожда српског навика све у преувеличеним размерама себи представљати и ако у самом делу није тако; а овде и он сам признаје, да је тешко положење на Србе било наишло, и је ли могао Карађорђе при таком једном положењу Србије бити равнодушан, и не представљати то положење у онакој величини, какова се сваком кога је тиштало, морала указивати) Црни Ђорђе, по настојавању Младеновом и другова његових, (а то се зна, по Родофиникиновој жељи, да су Младеново друштво били Милоје и Југовић.) будући Црни Ђорђе сам по себи лично ништа није могао, по својственому карактеру његовом, предпримити да учини (чујте пакленог клеветника шта каже?) био је већ у намери учинити што—нибуд против руске мисије, и тиме је хтео несумнително доказатељство о тврдом и постојаном његовом расположењу према Аустрији истој, засведочити, и умолити је за њено покровитељство, за које је он сад држао, имајући у памети пређашња дејствовања аустријског министерства, да му се никако неће одрећи. Да је овако Црни Ђорђе мислио и држао, то доказује и писмо његово, којим је он Петра Добрињца позивао да се из бегства у Србију поврати, и у ком он каже: „Ако Русија нас остави, то ћемо ми имати некога другог, који ће нас покровитељствовати“.

Ово и оваково закључење Родофиникиново, баш и кад би на чистој истини основано било, да је по, подметнутом Родофиникином, казивању архимандрита Филиповића, земунски комендант 16. Августа у расвитање у Београд дошао, којим Родофиникин своје мњеније о расположењу Карађорђевом према Аустрији и руској мисији обистињава, лажно је прво по томе: што Срби, подразумевајући овде и старешине народне, имајући, у најближем растојању пред очима како је Аустрија поступила са оним великим гомилама народа српског, који се

је, по уговорима и даним му привилегијама, у покровитељство Аустрије поверио, никако, народ, а јошт млого мање старешине, никад нису ни помишљале предати се у поданство Аустрији, или њено непосредствено покровитељство молити, и таково од ње примити; но ако су се Срби, у незгодним за њих околностима, кад Аустрији и приклањали, што им је налагала и потреба и благоразумије чинити, то се никако не може држати да су Срби, таквим једним поступком, уједно Аустрију и молили и за њено покровитељство, а јошт млого мање, да јој постану и апсолутни поданици. Код народа српског, и у Карађорђево време и данас кад се ове врсте пишу, постоји таково отуђење од Аустрије, да је у народним устима општи израз: Ако је суђено да јошт не можемо сви постати само — своји, а оно је боље јошт коју годину и под Турцима да останемо, него да се подвластимо Аустрији.! Код оваког осећања општенародног, питамо ми, је ли могао Карађорђе, и то само по настојању Младена, Милоја и Југовића уговорити што са Аустријом о предавању Србије у њено покровитељство, или о предавању Срба у њено поданство? Та за Бога, није ли тај исти Родофиникин, по молби и жељи Карађорђевој и Совета народног, прошле 1808. године, у Јунију месецу сачинио одговор како да се једанпут за свагда Срби отресу од нуђења Аустријом њеног покровитељства? Није ли и Југовић, у почетку ове године, са Јанићијем и Павлом Поповићем будући депутатом, у Јашу, главнокомандујућему књазу Прозоровском, кад их је овај упитао — између осталога; „не желите ли ви бити поданицима аустријским" са живим осећањем одговорио: „нѣтъ, ни въ какимъ случаѣ?" И зар је Родофиникин, изображени и не свирепи, као што се ово последње у највећем размеру и Г. Дубровином Карађорђу пришива, велимо, зар је Родофиникинова паклена душа имала места овако што измишљати, па и своја предпостављања, да је из оних узрока Карађорђе команданта земунског позвао, главно-

командујућима достављати, код којих се је, на жалост Србије, све за готов новац примало?

Догађаји у Србији, који су принудили Карађорђа од оног сјајног предузећа, и из Босне и из Старе Србије, повући се, тако су жалосни и страховити били да су сваком Србину, страховитошћу својом у живац засецали, и по томе је, овако осећање, свакога Србина, а нарочито житеље Београда, међу које се и ми, као никад неосуствујући из Београда, бројимо, принуђавало на све, што се догађало, строго пажљивим бити. И ми, као оваки, будни будући дан и ноћ никако нам на ино бити не може него да пофторимо, да је и у речи стојеће донесеније Родофиникиново лажно. А и он што каже да је Филиповић најпре њему и после и самом главнокомандујућем казао, како је земунски командант, 16. Августа рано дошао у Београд, и кад се Карађорђе, то јутро, из конака Родофиникинова повратио у свој конак, да га је тамо затекао, то је аргумент паралаже и Родофиникин је баш тиме ишао на то, да потврди и донос свој и претпостављања у њему изложена. Да је овако архимандрит Филиповић учинио, то нам, осим казивања Родофиникиновог као човека подлог и пакосног лаже, нема нико и ничим засведочити. А кроме тога архимандрит Филиповић никаква узрока није имао на Карађорђа клевете измишљавати. Он је био и од Карађорђа и од свију других старешина уважен, и код свију је у потпуном поверењу био, које се најбоље доказује тиме, што га је и сад Карађорђе, у договору са Советом народним и с тужбом противу Родофиникина главнокомандујућему, и с молбеницом на име Цара, у Петербург да иде, послао. Но једино је Филиповић крив у том, што није, кад се овог посланства примио, куражи имао прво: да тужбу, од стране правитељства српског противу Родофиникина, преда главнокомандујућем, ма да би она, као и све друге без сваког успеха остала, и друго: што је, по саветима главнокомандујућег изостао, сам — собом, молбеницу српску од-

нети у Петербург и предати је својеручно Цару. По нашем знању, Филиповић све ово што је требало да учини а учинио није, од тога неучинења нису њега толико удржала чисто одговарања главнокомандујућег и овога околина, колико страх да га главнокомандујући у Петербургу неопадне, и да он због тога не изгуби своју знамениту пенсију.

Донесенија Родофиникинова у опште, осим што су проузроковала грдне несреће народу и земљи, јошт су поред тога и тако неслано лажна, као што се, из досад нами изведених овде опстојатељства, сваки уверити може, да се здрави разум и честитост душе и срца, гадити мора, и то нас присиљава продужити казивање „Военног Сборника"; које је поцрпљено из мемоара Родофиникинових, чиме је он на то ишао, да потврди све више наведено о Карађорђу и Младену, и о Карађорђевом договарању са комаидантом земунским, са генерал-командантом варадинским и у опште са аустријским правитељством. Више споменути „Сборник", за 1865 годину № 2. продужујући по донесенијама Родофиникиновим, као истинита збића за време његовог агентовања у Србији, својим Русима описивати, па, за привести к свршетку сцену Карађорђевог договарања са командантима земунским и петро-варадинским, на страни 225, 226 и 227. вели: „При свему томе што су неке старешине српске биле расположене к Аустрији и њеном покровитељству у садањем критическом положају Србије, опет зато, по нашем познавању српског народа, могли смо бити уверенима, да тај народ, док му мало премину угрожења, причињена му са наступљењем Турака на његову отаџбину, и док Турци стану се повлачити у своје границе, ни за што на свету неће се сагласити предати се у поданство Аустрији, или је молити за њено покровитељство.* „Далеко скорије ће

* Кад су депутати српски, као што смо видили, у почетку ове 1809. године у Марту месецу, са Југовићем, по препоруци свога правитељства, и од имена свега народа главнокомандујућем књазу Прозо-

могуће бити, да ће им успех оружја њиховог уселити у главу идеју, да су они у стању сами ратовати с Турцима, и тада, сваки Србин, не само што неће хтети бити ничијим подаником, него ће совршено тежити за слободом, која неће бити ограничена никаквим покровитељством. (Ето како се лакоумно мислило и о самим осећањима народа. А народ, по нашем знању, никад у Србији сам по себи, и непосредствено, ништа није предузимао чинити, него су у свему, и до самог паденија 1813. године, свакад и у свему претходиле старешине, а народ се за њима само повијао.) „Народ и ако је кад сагласио се на чије покровитељство, то је согласио се само на искање покровитељства од Русије; но, застрашени жестокошћу Црнога Ђорђа нису се усуђивати смели јавно исказивати своје незадовољство на то, што се вожд њихов из једне стране у другу и од једне државе к другој у наручја бацао.

ровском објавили и не одступили при том остали: да народ српски жели и при том остаје, да се између Русије и Србије један уговор закључи, и у том да се каже чему се извесно и положително Србија има надати од срећних успеха у овом рату, у возобновљење кога и народ се српски, с восторгом позивље, онда је књаз Прозоровски, написмено, реченим депутатима одговорио: да то никако није и не може бити жеља народа, јер такове намере народ српски никако не може имати, будући је он прост. без просвештења и поњатија о политическим опстојатељствима, као што су и сви други народи, него су то пројекти сачињени од некога броја поглавара, и савршено од подобни сновиђењу, а не мислима на зрелом расуђењу основанима. Овде пак при овом, апелира се на народ, и каже се: да народ српски никако неће се согласити подаником аустријским бити, нити аустријско покровитељство примити. Непоказује ли се и са овим како је превратна политика наспрам Србије била руских представитеља? и Карађорђе није неувиђао таково одношење; али с једне стране као што је он држао, велико и здраво уздање његово на истину и срдачну, без свакога околишења помоћ Русије, и слепа преданост његова, проистичућа из основа једноплеменства и вере, а с друге крајња изнуреност народа, тако рећи у сваком смотренију петогодишњом борбом против неравних својих сила према непријатељским, принуђивала га је све то трпељиво сносити, са поуздањем на руско: „Авосъ“ (Можда ће Бог обрнути и на што боље.)

„Страх, којим је сваки Србин обузет свирепошћу Црнога Ђорђа, не може се никако друкчије у Србији уничтожити, него само појавлењем руске војске у пределима Србије, и тада ће сваки Србин слободно отворити уста и почети изговарати све оно што и како мисли, и што му на срцу лежи. Ето како се и данас јошт, после 55 година, само по донесенијама Родофиникиновим, основаним на личној његовој мрзости противу Младена и Карађорђа, и по пакосним тужбама оних неколико Срба, којима никако није могло испасти за руком да Србију између себе на дахилуке поделе, нимало непреслушани: Карађорђе и Младен осуђују! Г. Дубровин, који чисто по самим више споменутим наводима има вољу овакав суд изрицати над Младеном и Карађорђем, а нарочито над овим последњим, кад није способан био живо представити себи, време, у коме се Карађорђе родио, и земљу, у којој се је родио, одрастао и служио; и кад није могао представити себи оно најнесретније стање те земље, под којим је она четири века без и најмање искрице просвете све ужасе и беде живота човеческог преносећи, Карађорђа на овај свет донела; и напослетку, кад није знао живо представити себи како овај Карађорђе, у овакој земљи и у оваким околностима рођен, подиже и изводи на устанак народ српски противу најужаснијих тирана над људством немухамеданским и како је тај Карађорђе управом својом, до јавно откривеног сношенија Русије са Србијом (на концу 1806.) немало ову данашњу Србију од Турака ослободио, и совршено ју независимом учинио, кад то све, Г. Дубровин није знао, или најпосле није хтео, себи представити онда, ми велимо, да би за њега далеко безгрешније било да ништа није радио, него што се упуштао у изрицање над Карађорђем оваких осуда, и у уплетање и других којекаквих његових са свим неумесних мњенија. Г. Дубровин каже, да страх, којим је сваки Србин обузет свирепошћу Црнога Ђорђа, неможе се никако друкчије уничтожити него само појављењем

руске војске у Србији, и тада ће вели сваки слободно уста отворити и оно говорити што му на срце лежи. Ако је овако, као што Г. Дубровин каже, онда је оно што је Вук, у „Правителствујушчем Совјету“ његовом на стр. 34. написао, и без других доказивања, чиста лаж. А сад, и овако како је, мора сваки само онако говорити, како је по вољи Младену и друштву његовом, јер ови људи кога гођ не могу да убију јавно, тога разбојнички с овога света уклањају, као што су с млогима тако до сад већ и поступили. Једини командант Миленко, по положењу свом на малом острву у Поречу, налази се у могућности свачије трагове и дела откривати, (јошт да је „Сборникъ“ рекао: „а своје трагове и зла дела претрпавати те би барем колико толико у свему довде Сборником исказаног, било и праве истине,) не страшећи се ни од кога:“

Овако је Родофиникину могуће било клеветати на људе. Али штета што нам није показао поименце све оне, које је Младен, са његовим друштвом, и јавно побијао, и разбојнички их са овог света уклонио. Ми само знамо, као што смо и описали, да је Младен до овог доба, т. ј, до ове 1809. године, јавно, по његовим тајним намерама, дао убити, враћајући се из Делиграда, више Ражња, официра Поповића и Гају стражмештера, и за такав је поступак Младен, по представљењу Родофиникиновом, добио од главнокомандујућег књаза Прозоровског, златну медаљу!

„Није само један Миленко био, због нечовечних поступака Младенових и Милојевих, на њих ополчен, и није само он један незадовољан био како поретком ствари, тако и унутрашњим управљањем Србије. Многи су поглавари, а на име: Јаков Ненадовић, Милан Обреновић, војвода Вељко, (аферим) и други били су једног осећања и једног мњенија са Миленком, и што су се ови уздржавали од међсобних распри, то тек имају благодарити старању Родофиникина; јер по одласку његовом из Бе-

ограда, њима је отворено било опширно поље њиховом дејствовању. Турци су оставили Србију. Србија је сад са свим слободна била од Турака, а старешине су одмах почеле, сваки о постижењу само сопствених, себичних цељи промишљати. Врло их је мало било, који су се бринули о благу народа. (И ми ово признајемо да је овако. Али ми не можемо никако, као истину допустити да су: Миленко и његово друштво, ни за једну длаку бољи од Младена и Милоја били. Шта више, може ли што горе бити за Србију од оног, што је Миленко и његово друштво желило да Србију између себе поделе, и да сваки од њих један од другога, независним буде, и Миленко је то јавно својим поступком, у почетку сљедујуће 1810. године, засведочио. Ово бар, Младен и Милоје, нити су сами желили, нити су другом допуштали да такав поредак у Србији производе. А што се тиче последњег, да је врло мало било у Србији такових опште народних доброжељатеља, који су са свим срцем о благу народном бринули се, у томе, без и најмањег угризања совести смело можемо казати, да је, једини Карађорђе, при свој његовој природној, као и свима другима неизображености, најосетљивији на своје корисни старатељ и брижитељ за општи Србије напредак био.) „Црни Ђорђе водио је преговоре са Аустријом, и у исто време јавно је говорио пред народом, да је Русија продала Србију Турцима; да се не треба надати више на помоћ руску и да Србија треба да тражи, с друге које стране себи помоћи! Он пошаље свога секретара Стефана Јефтића у Аустрију у Петроварадин к тамошњему губернатору, да преговара о присојадинењу Србије к аустријскоме владанију! (Зар је могао онај Карађорђе овако што, противно и најнеизображенијем рачуну страотиво и самовласно чинити онда, кад је у почетку Августа, како му је Јанићије дао знање да је у намери вратитити се из главне руске квартире, увиђајући неуспешност свога посланства, нову депутацију, состојећу се из члена Совета, Велисава Станојло-

вића, и секретара советског, Михаила Грујовића, опет у главну квартиру руску послао да за помоћ главнокомандујућег молу; кад је, како је од ове двојице дознао да ће да се врате, око половине Септембра, архимандрита Филиповића, као повереника у делима Србије, послао у главну квартиру руску с тужбом главнокомандујућем противу нечовечних поступака Родофиникинових, и са молбеницом на име самога Императора, и кад је, у Октобру месецу, из средине скупштине старешинске, коју је он, сам собом, принуђен тешким догађајима, сазвао, одредио Милана Обреновића, и архимандрита манастира Раче, Мелентија Стефановића, да њих двојица, од имена правитељства и од имена народа иду у главну квартиру молити главнокомандујућег за свакостручну помоћ, а нарочито, за помоћ у војсци? И зар ова три жива, и самим Родофиникином неоспорима навода, не доказују лажљивост свега више наведеног „Военним Сборником“, па ма то било поцрпљено из каквих му драго извора?) „После тога састанка, (кога састанка? Да ли Карађорђевог у Београду са земунским командантом, или Јефтићевог са губернатором Петроварадинским?) „појавила су се у Србији два аустријска официра, дошавша, под предлогом, да купе неколико добрих египтских ајгира, бајаги, за аустријске државне ергеле, а у самом делу дошли су да се састану са Карађорђем, и читав су један дан, јашећи на коњма, по свом Смедереву тражили Карађорђа, (као да је Карађорђе био тада у Смедереву, па се сакрио да га официри не нађу.) Па не нашавши га, они су му написали и послали једно писмо, у коме су га молили и позивали да што скорије дође да се с њима састане. Црни Ђорђе одговорио им је на то њихово писмо да га они причекају за једно 15 дана, док он сабере све старешине и Совет народни, и док се с њима разговори и договори, па ће им онда дати решителни одговор. После оваког одговора Црнога Ђорђа, аустриски официри, не надајући се благопријатном успеху у делу, за које су

они у Србију послани, оставили су Србију:« Чујте! како се је и чиме свршило, измишљено и смишљено Родофиникином договарање Карађорђево са земунским командантом и Петроварадинским губернатором, о присаједињењу, Србије к аустријским владанијама. Овакову глупу наслественост измислити, приписати је Карађорђу и јошт доставити је главнокомандујућем, само је могла безгранично пакосна ђаволска душа Родофиникинова, потпомоћжена и дружином његовом, но осим чуда тога, јошт је већа туга Србију у црно обавијала, што су се овака лажна и препаклена донесенија Родофиникинова, без сваког праведног и разумног расмотрења, у главној квартири за готов новац примала; а то нам, да је овако било сведоче сви поступци главнокомандујућих према Родофиникину, а нарочито поступци: књаза Багратијона, који је, у противност свију тужби Карађорђевих, не само придоставио Родофиникину, и с њим избекшем му из Србије друштву, да и изван Србије с њом, и са Миленком у сношенију пребуде,* него и писмено препоручио му, ако кад руска војска у Србију пређе, да и он, са свом својом мисијом и осталим друштвом, у Србију се опет, као представитељ Русије, поврати, па што је још и жалостније: да продужи своје сплетке и раздоре између старешина србских сејати.**

Родофиникин је могао што је год хтео, и како су му његове осветне страсти, без сваког обзира на истину, диктирале, као што смо и досад већ више пута казали, главнокомандујућему написати; јер, ни док је био у Србији, ни док је, при делу одношења Руског са Србијом, у Краљеву налазио се, нити га је ко контролирао, нити су донесенија његова каквој рецензији подвргавана с једне стране, а с друге: тужбама српским, које почетак

* Види: „Военный Сборникъ" за 1864. год. № 12. приложенијама на страни 274, 275 и 276.

** „Военный Сборникъ" за 1865. год. № 2. у приложенијама, на страни 265 и 266.

свој имају само од времена побега његовог из Србије, није се хтело вере имати онда, кад би се, да се је и најмањи својски позор на његова донесенија обраћао, не само мислити него и опипати могло његово прекомерно лагање. Ми смо видили како је књаз Прозоровски грубо и тупо, без сваког сажаљења, на молбе Карађорђеве за помоћ одговорио. Књаз Багратијон више се старао да тужбе Карађорђеве и његових депутата противу крајње нечовечних поступака Родофиникинових, анулира, да им прегради пут да не могу допрети до престола царског, и да Родофиникина, као права одржи, него да помогне несумњителној правди, него да помогне једном народу, који сад, на чисто, због охолих и тврдоглавих поступака књаза Прозоровског, страда. Па да се то и таково поступање његово одржи и правдозаконим постане, књаз Багратијон је Родофиникина као: „не скверна, и не блазна“, и онда, кад је он из Србије побегао, са свима његовим другарима, у Краљево послао, да и у Краљеву, као агент руски у Србији, делима и односенијама руским према Србији он управља. Шта више, књаз Багратијон тако је силно к Родофиникину расположен био, да му је и тужбу српских депутата, Велисава и Грујовића, противу њега и другара његових, поднешену му, као и одговор свој на ту тужбу депутатима, Родофиникину у Краљево послао на увиђење колико тужбе, толико јошт више његовог одговора ради, којим он не само што тужбу депутата уништава, доказујући им несостојателност изложених у тужби навода, него и њих саме упућује у Краљево и у сложно делање са Родофиникином и овога дружином.*

Граф Каменски, који је заступио књаза Багратијона, једва се наканио, или боље рећи, усудио, по предложеној молби Милана Обреновића, у почетку следујуће 1810. године, Родофиникина позвати из Краљева к себи

* „Военный Сборникъ“ за 1864. год. № 12. стр. 261, 262, 263 и 264.

у главну квартиру, и раставити га од управљања његовог са српским делима.

Ова лица тако су за оправдање, према тужбама српским, и за одржање Родофиникиново заузета била, да се чисто давало, из њихових поступака, спазити: да су они врло слабо осећање имали за одржање Србије и њеног народа; а међу тим сва су њихова писмена одношења Карађорђу и правитељству његовом преиспуњена сладким речима, и са уверенијама о љубови њиховој к народу српском у сваком смотренију, и о том: како су они готови народу са сваком помоћу на услуги; а међу тим свака њихова помоћ била у новцу, у амуницији, у каквом оружју или и у самој војсци тако је свакад доцне доспевала до Србије, да су Срби док је такова до њих доспела, у ненакнадиме штете и пропасти упадали. Два случаја само имамо показати да нам је Руска помоћ у војсци на време стигла, и то је први: кад је, 1807 године, генерал Исајев Карађорђу на Милајницу у помоћ, са 1500 војника дошао; а други пут: кад је, полковник гроф Орурк, 1810. године, са 1700 момака на Јасику и Варварин приспео. Но истину казавши ми признати морамо, изузимајући ову 1809. годину, да сва кривица у расположењу главнокомандујућих, што се тиче пошиљања помоћи Србима, не состоји се, они су издавали налоге да се Србима у сваком смотрењу помаже; али те њихове наредбе тако су дугачак пут имале, због набљудавања доста пута не нужних форми, да су, или са свим у заборав прелазиле, или никако, та помоћ, због злоупотребљења извршитеља, није Србима никако ни доспевала.

Родофиникин је у својим донесенијама, у овој години, главнокомандујућима, између другог којечега, доставио: да му је Карађорђе више пута писао и молио га да и он (Родофиникин) од своје стране главнокомандујућима пише и за што скорију помоћ, у војсци, моли; и да је Карађорђе и сам—собом више пута у Београд

долазио поради личног састанка, и поради којекаквих нужних договарања с њиме. Ово долажење Карађорђево у Београд, по Родофиникину, тако излази, као да је Карађорђе то чинио пошто се је, после пропасти на Каменици, и из Старе Србије, и из Босне овамо повратити морао.— И у тима донесенијама својима, Родофиникин је, не бојећи се ни укора од своје совести; ни помишљајући о стиду пред потомством, главнокомандујућима достављао и о чему се је имено Карађорђе с њим разговарао, на кога му се је тужио и какве му је он совете давао, као што се то видити може и у „Военном Сборнику" за 1864 г. у № 12, на страни 234. Прво: т. ј. да је Карађорђе више писама писао Родофиникину, и молио га о оном што и он сам каже, то је истина, а оно друго, лаж је. Крајње очајано стање ствари, које је Карађорђе, после Каменичне пропасти, овамо у Србији затекао, никако му није допуштало ни најкраће време никуд осуствовати, нити војску, коју је са собом из Старе Србије довео, ни ону, коју је јошт нешто овамо у скупу затекао, без себе остављати; јер су Турци, као што смо видили, већ скоро сву Србију, на десној страни Мораве, притисли били, Делиград опсели и спремали се, по освојењу и ове, тако рећи, последње и најважније отпорне точке српске, и на леву страну поменуте реке прећи те и овом полом Србије овладати. Карађорђе и ако се је кад у свему овом несретном по Србију времену, у коме је само јошт присутство његово надежду у војнике, за одржање, уливало, и ако се је кад испред војске и од левообалних својих позиција моравских удалити морао, то је само тек чинио да јошт из народа дејствителне нове снаге прикупи. А друго, он се није имао шта ни разговарати ни договарати са Родофиникином. Њему је само била, у овакоме положењу Србије и народа, потребна помоћ руска у војсци, и он је о тој Родофиникину писао, молио га и живим га Богом заклињао, да код главнокомандујућег, за такову и он дејствује, дакле

и по самом овом Карађорђе, по Родофиникину, није имао ни потребу у Београд долазити да се с њиме и лично састане, и усмено, којеочему, поразговара.

Оваково неодступно присуство Карађорђево код војске, његово неуморно летење дању и ноћу, уз Мораву и низ Мораву, по левој обали ове реке, и његово гвоздено настојавање у стању је било одржати да Турци, после паденија Делиграда, нису и на леву страну Мораве прешли, па и свом Србијом овладали, ма да нам г. Дубровин у више поменутом „Сборнику“ на страни 246 ваљда по Родофиникину, каже: „И тако само су храбри Миленко и Петар Добрињац одбрањивали Србију од поробоћења Турског. Први, нападањем на Турке на левом брегу Моравском принудио их је променути позицију и тиме учинити опет удобно сношеније Делиграда са Љубошким шанцем у коме су Младен и Милоје налазили се“.

Добрињац пак не само што се је он тврдо противу свију усиљавања Турски у Делиграду држао, него је и друге храбрио и приглашавао следовати примеру његовом. А патриотична тврдост и храброст Добрињчева, кад је Делиград пао, једва га је у Букурешту и Краљеву, у Влашкој, задржала!

Ми смо мало више говорили о томе како је Карађорђе, кад је увидио да се Делиграду помоћи не може нити да ће се он одржати моћи, после једног учињеног но бесполезног покушања на Турке стојеће око Делиграда, принуђен био са Миленком и Вељком, јер је Младен сад остао био у Љубошком шанцу, повући се к Ћуприји с намером: да се у шанцу ћупријском, кад Делиград падне, још, колико могуће буде Турцима, на десној обали Мораве, одапре, па кад је видио шта је са ћупријским шанцем учињено, он је одмах Миленка са његовом и тако малобројном војском послао у Пореч, да тамо засече путове преко Мирочких Планина због сувоземне турске војске, и да што боље Пореч и друга згодна места на Дунаву утврди и заседе постави, да не

би турске војене шајке уз Дунав, овамо у Србију, узићи могле; а баш су, доцније они Турци, који су се са Гушанцем, у селу Петки, на Дунаву, при ушћу Млавском улогорили, на ове шајке здраво изгледали, јер је Гушанац у намери био на шајкама Дунавом, не чекајући на прелазак преко Мораве главне војске, са својим Крџалијама обићи ушће Мораве, освојити Смедерево па и пут преко Мораве, заишавши српској војски с леђа, главној сили везирској отворити. Но ове шајке Гушанац није дочекао да му дођу, будући да се оне нису никако на доњем Дунаву, ни појављивале. У исто време, кад је Карађорђе наредио да Миленко иде у Пореч, он је, као што смо видили, послао и Вељка с налогом, да у тесницима планина Кривовирских, Гургусовачких и Бањских, мимо које други путова за пролазак није било, друмове засече и заседе тврде постави, да не би јошт каква нова војска, овим Турцима у Србији, у помоћ дођи могла. Ми смо видили како је и Добрињац, кад је принуђен био јачом силом, и изнуреношћу малаксавше своје војске, Делиград оставити, побегао у Београд, а из овог, са Родофиникином, и у Влашку одбегао, који поступак, ма га кому драго на силу правдао, никако печат издајнички с њега скинути не може.

Ми не ћемо, ми не смемо ни према коме неправедни бити. И Миленко и Вељко свагдар су, па и сад јамачно сваки на своме месту све чинили, што је потребно било чинити за одбрану Србије; али, зар оне старешине, које су се са војском из Старе Србије са Карађорђем повући морале, а нарочито оне војске са својим старешинама, које су се из Босне повратити морале, што су, далеко численију од своје, силу турску, која је, за српском устопце, овамо преко Дрине у Србију прешла, Лозницу опсела и све једнако грозила са продирањем својим Шапцу, храброшћу и преношењем свакојаких мука и трудова, па послетку, кад је кнез Сима Марковић отишао на Мораву, под главним началством Јакова Не-

надовића, све једнако удржавале Турке на обали Дринској и око Лознице до самог готово краја октобра месеца, зар, велимо, старешине над више упоменутим војскама нису одбрањивале Србију од поробоћења турског, него је то само чинио Миленко и Добрињац? Ми неодричемо ни самом Петру Добрињцу, при свим његовим издајничким поступцима, храброст, одважност и свагдашње присутствије духа, што је њега пред другима здраво свакад и одликовало; али ми морамо, натерани преузвишеним патриотичним поступцима Карађорђевим, признати: да је он једини најузвишенији и најнеуморнији одбранитељ Србије, отечества свога, и народа српског, браће своје све једнако био, докле га није политика у своје замке, обманљиво, 1812. године, са свим спутала. Са овом довде описаном невољом, коју је Карађорђе, повративши се из Старе Србије, овамо затекао, и коју смо ми по нашем знању, као очевици, и за то овде извели, да докажемо подлу и паклену лажљивост Родофиникинову. Ми смо уједно и то с њом доказали: да Карађорђе никако у Београд није долазио до 16. августа, и да је оно све лаж, што „Военный Сборникъ“ за 1864. г. № 12., на стр. 233, 234 и 235. каже. Речини „Сборникъ“, по Родофиникину, каже, како је Карађорђе, бајаги и у јулију дошавши у Београд, говорио: „Срби се само жертвују интересима Русије. На чињена нам од њене стране обећања не треба Срби ни најмање да се надају. Моји депутати мени су сад објаснили, да у пуномоћију, које главнокомандујући има, и које им је он сад показивао, нису видили ни једне речице да је што казано о Србији:“

„Представитељи Русије трудили су се успокојити Црнога Ђорђа, доказујући му сву нелепост његове жалбе. — Жалбе и примечанија овога човека не треба да навлаче на њега од оних људи, који знају колико се на далеко распростиру његова знања и поњатија, гњев, већ сажаљење“ (Да ли је и Родофиникин, који је, по ње-

говом казивању, знао и познавао докле се распростиру Карађорђева знања и поњатија сажаљевао га? У томе, да је он и то само овде, овако се изразио а са свим противно овоме радио, позивљемо се на сва његова донесенија, а и на ово што ће у овом периоду његовог донесенија сљедовати).

„Што је могуће учинити с људма, (писао је Родофиникин у другом свом писму) којих се ум обрће као точак око осовине? Црни Ђорђе је сам пред свом војском изрекао и заклео се свим што је свето, да ће убити Милоја: (и кад то ваљда учини онда ће Србија постати срећна) Но кад је к њему дошао Младен, све се је изменило, и Милоје је оправдан. Па шта је јошт и глупље рађено: са свију страна се војска морала враћати (откуд?) натраг; други важни постави обесиљавани су (који су то постави?) и маса се војске пошиљала к Делиграду на подкрепљење и обезпечање личности Милојеве, а не за одржање поста у коме је он командант био, који никаквој опасности подвржен није био, и са стране где га могуће је било с четвртим делом оне војске, која је тамо пошиљана, унутрашњост земље од Турака на њу сачувати:“

Ето како се јавно лаже, и то се све чини поводом паклене мрзости на Младена и Карађорђа, па да би се њима осветио, макар то било и са упропашћењем свега народа, и да би у исто време не само и своје трагове прикрио, него и код владе своје неповина учинио за поступак, који је он већ у намери имао, 15. августа у 11 сахати ноћи, учинити, Родофиникин је својим донесенијама своју владу на то приуготовљавао, приписујући Карађорђу и осталим поглаварима лажно, најцрње и најглупље, поступке.

Овде је прва лаж, да је Карађорђе пред свом војском заклео се да ће Милоја убити, па да је Младен отишао Карађорђу, Милоја оправдао и Карађорђе није га убио, а друго: да је Милоје био у Делиграду командант и да

се зато Делиграду маса војске, обесиљавајући друге далеко важније постове, пошиљала, да се сачува лице Милојево а не пост, кога је он одбрањивао. На против прве лажи Родофиникинове, сва Србија каже: да Младен није Милоја оправдао, и да је Карађорђе Милоја у Шапцу дао убити. А против друге, и сам Родофиникин, у свом донесенију, из кога смо мало више видили, да је Милоје, побегавши с Каменице, у Делиграду врло кратко време пробавио. А и у нашему је знању да је Милоје, побегавши с Каменице, истина дошао у Делиград, али будући да је после њега на два дана, и Добрињац у Делиград дошао, и одмах, као свагдашњи његов командант и команду предузео, то већ по самом тому, њих двојица у једном шанцу нису могли опстати, и зато је Милоје прешао у Љубошки шанац, где је мало доцније и Младен дошао, и главну команду у овом шанцу обдржавао, док нису оба, и Делиград и он, пасти морали. Та, осим овог, довде реченог, не каже ли и сам Родофиникин, као што нам више упоменути „Сборникъ“ за 1864 г. № 12., на страни 238. јавља: „не гледајући на то, а знајући храброст, тврдост духа и напослетку благоразумије србског војводе Петра Добрињца, који је српском војском у Делиграду командовао“ и проче не каже ли у свом писму к Родофиникину и митрополит Леонтије, у истом „Сборнику“ на стр. 239. „Петар Теодоровић Добрињац обесилиосе, јер му се војска из Делиграда све једнако разбегава“ нисмо ли видили у реченом „Сборнику на стр. 246. како нам се каже, да су Младен и Милоје у Љубошком шанцу оба заједно били, а Добрињац у Делиграду, при свима усиљавањима Турака тврдо се држао и није унивао? не каже ли и Гагић у своме писму једномишљенику своме Леонтију, („Сборник“ горњи, стр. 249.) „кад смо дошли у Делиград, нас је предусрео Петар Тодоровић Добрињац и советовао се са Миленком о постановљењу војске у најудобније место“ и проч.

Где је овде Милоје у Делиграду, коме се „маса војске пошиље да се његово лице одржи а не пост у коме је он командовао“, и може ли когод не увидити из свега овог довде наведеног, како је Родофиникин безобразно и најпакосније лагао, како је, лагајући, себи самом противусловио, и како је не знајући ни праве догађаје, ни места у којима се што збивало, ни лица с којима се што збивало, главнокомандујућима напзуст ствари описивао? Ми ћемо скоро извести на видик јошт два никако незбивша се догађаја, о којима је главнокомандујућима он рапорте своје поднео.

Оно, што је Родофиникин главнокомандујућима доставио: да се маса војске шиље на одбрану лица Милојевог, а не на одбрану поста у коме је он командовао, као, и да су зато, други, далеко од веће важности постови обесиљавани тада, кад се овај овамо, где је Милоје, могао и са једном само четвртином од оне војске, која је ради њега к Делиграду шиљана, добро, од уласка Турака у внутреност Србије, одбранити. Ето одкуда је Родофиникин црпио материјал за своја известија, која је главнокомандујућима о мнимим чињеницама у Србији, и о карактерима српских поглавара, достављао. Њему је све истинито и поуздано било што му је митрополит Леонтије казао; што му је Петар Добрињац казао; што му је Миленко написао или усмено доказао, и што је, и како је Гагић, јединомисленику своме као што их и сам Родофиникин тако називље, Леонтију написао и описао. А што се тиче важности разних тадањих у Србији војних постова, сви су они, мање више, од важности били; но са стране Босне, око Дрине, укрепљени шанац Лознички, Лешнички и Делидржац на Ражњу према Соколу; према Албанији утврђење Карановачко, и према свој Уруменлији Делиград, по неопходности местне потребности и по самој свестраној увиђавности стратегичној, држани су за најважније постове, а нарочито Делиград, па зато је и Карађорђе поитао с повратком

из Старе Србије не би ли Делиград одржати могао, као што смо видили колико је њему за тим стало било. Гагић дакле, по његовом писму к Леонтију судећи, или је, из прекомерне мрзости његове према Карађорђу тако хтео, или, никако није ни знао о важности тадањих стратегичних постова у Србији, судити; а јошт далеко мање Родофиникин, који се, у горњем донесенију свом о Милоју, и о свему што је уз овог казао, ползовао писмом Гагићевим, које је овај митрополиту Леонтију написао, и писмом Леонтијевим, које је овај управо Родофиникину, незнано из кога логора, написао и послао. Али кад се, навластито, хоће, у пркос правди и истини, да се оцрни и осуди Карађорђе, кога и ми недржимо са свим чиста од греха, онда нека и нама дозвољено буде, као очевицима казати: да је Карађорђе, од свију оних храбрих, које Родофиникин препоручује и за благомислеће, за благонамерне, за добросовесне, потпуно љубљеће род и отечество своје и за искрено предане Русији, најневинији.

Родофиникин даље продужујући горње своје донесеније главнокомандујућему каже: „Црни Ђорђе други дан по доласку своме у Београд, добио је писмо од Јанићија Димитријевића, који се налазио при главној нашој квартири, и у том писму, између осталог, он га је уведомио и о том: како је главнокомандујући пошиљао њему једног чиновника свога, по имену Сиверса, да га овај испита, није ли Црни Ђорђе у мисли и намери мирити се са Портом чрез посредство Аустрије. Јанићије јавио је Црноме Ђорђу и то: како он са свим ни најмање надежде нема на скори прелазак руске војске на десну страну Дунава у помоћ Србији. Лакомисленому и лаковерном Црном Ђорђу било је ово само доста да му се све у преувеличеном размеру представи: (колико је смешно, толико и јасно се увиђа да је и пакостно и ово осуђење Родофиникиново Карађорђа, све и кад би истина била да је Карађорђе између осталог, и 22. јулија у Београду био, и ниже следујући разговор са Родофини-

кином имао. Карађорђе послао је Јанићија да моли за најскорију помоћ, а главнокомандујући зановета, и пита Јанићија, да није Црни Ђорђе намислио с Портом мирити се чрез посредство Аустрије онда, кад је Порта због оклевања књаза Прозоровског. добила прилику са толиком силом ући у Србију, не да се с њом мири, већ да је сасвим освоји; и кад Јанићије извештава Карађорђа и каже му, да он никакве са свим надежде не види да ће Руска војска скоро почети прелазити на десну страну Дунава, онда, питамо: каква је то совест, и какво је то срце у Родофиникина било, које му је допуштало овако неправедно осуђивати Карађорђа, који је заједно са Србијом и народом њеним у најкраће растојаније до пропасти, доведен адским донесенијама његовим, као што се сад, после 52. године јасно дало увидити, и бесмисленим поступцима главнокомандујућег, књаза Прозоровског.) „Он је после пријема тога писма дошао одмах Родофиникину, где је у присуству Недобином, архимандрита Филиповића и јеромонаха Доситија жалио се на Русе како су га оставили, говорећи: како је он сад тек добро поњао, каквој помоћи се може надати од Русије, и како је она намерна поступити са српским народом. Он је к томе јошт додао и то: како је њему извесно познато да је Родофиникину тајно заповеђено, да Србију преда на жертву Турцима, с којима за сад нико други, осим Срба, не војује“.

Сви су труди моји узалудни — продужио је Црни Ђорђе — јер су Младен и Милоје преко сваке мере осилили се и обогатили тако, да су они у свему постали власнији од мене. Они чак тако далеко терају, да су у намери и оружаном руком противу мене дићи се, и по томе ја нећу ни ушто више да се мешам. Ја сам послао сад Младена да командује са војском, која је сабрана противу Турака расположених под Нишом, нека се он расправља с Турцима како зна.

„Ви безмесно бојите се Младена и Милоја — одговорио му је Родофиникин — истина, они су узели над вама површност, но ви сте сами поводом таковог чега. Једно само више желање, ако оно буде, са согласијем Совета, написмено мени саопштено, доста ће бити да вас ја и од Младена и од Милоја курталишем? а и извршење тога посла ја примам на себе без сваке наоружане помоћи“. (Чујте!)

„Црни Ђорђе на ово ништа није одговорио. Чрез неколико дана он је опет свратио се Родофиникину да се с њима опрости и да му саопшти разна писма, која је он добио од неких команданта“.

„Ја сам га и сад опет уговарао да избаци из главе све нелепости, са којима су га напунили врази Србије и врази сопственој личности његовој, и да се зајми јединим заштитом земље, а све друго да ослони на промисао Божји. Ја сам га сад отпратио до његовог конака, и ту сам се задржао с њиме јошт за неко време, продужавајући му пређашња моја увештања, и дело се тиме свршило, што је он задао мени реч да ће од сад све по мојим советима следовати. И ми смо се после тога загрлили и са сузама растали, ја сам се повратио у мој стан, а Црни Ђорђе, после јошт једног сата, отишао је из Београда у његово село, а отуда ће отићи да прими команду над војском, која иде Делиграду у помоћ“.*

* Ово, што је Родофиникин овде показао како му је Карађорђе у овом многим с њиме разговору, тужећи се на Младена и Милоја, казао, да они чак тако далеко већ терају, да су готови и оружаном руком дићи се противу њега, односи се на онај, такође многи разговор Младенов с њим у прошлој 1808 години, „Военном Сборнику“ за 1864 годину, № 8. стр. 246., где Родофиникин доставља главнокомандујућему како му је Младен отворено казао: да је он готов Карађорђа убити те да тиме предупреди злу намеру Карађорђеву противу њега т. ј. Младена. Па сад, као што ћемо јошт у једној прилици видити, овим тужењем Карађорђевим ишао је на то, да потврди да је оно истина што је он пре како Младен мисли и намерава, у свом донесенију доставио. А Младен, као што смо на своме месту говорили, никад ни помисла није имао, а

Све је ово лаж. А да је лаж доста је једино, што смо ми већ по истином нашем знању казали: да Карађорђе, откад се је из Старе Србије овамо повратио, до 16. Августа, никако у Београд није долазио. Највише, из свега овог лагања Родофиникиновог, што се као истини подобно допустити може, то је: да је Карађорђе онаког садржаја писмо од Јанићија из главне руске квартире добио, да је садржај тога писма, Родофиникину писмено саопштио и да му је у том свом писму и рекао: „ето како се Србија може на руску помоћ надати:“ или, може бити да је и који жешћи изражај употребио. Но је ли праведно било у овако врло критичном положењу опште ствари Србије, и ма шта да је Карађорђе написао, замерити му? и онако га онда описати за лаковерна и лакомислена кад су Турци са већом него игда силом са свију страна навалили да Србију освоје и народ поробе и оплену, а то се све учинило поводом неодржане речи књазом Прозоровским, који, по даној речи Карађорђу да ће и он с раним пролећем преко Дунава у Бугарску прећи, и то никако позније од Марта месеца, то није зато учинио, што се, по његовој дубокој политики бојао, да му Аустрија са својом војском, победивши Наполеона, као сајузница Портина, с леђа не зађе онда,

камо ли дејствителне намере, подићи руку на Карађорђа. Но истина је, да је Родофиникин наговорио Петра Чардаклију, да он дејствује на Карађорђа, као човек од утлива, да последњи Младена убије. Ово је Карађорђе знао. Али да су Младен и Милоје готови били оружаном руком противу Карађорђа дићи се, то нити је Младен кад намеравао, нити је таково што Карађорђе знати ни Родофиникину говорити могао. Ми нећемо да пофторавамо који су то, који су свакојаке замке Карађорђу сплетали, и да га убију, и да га средством Руса, збаце са врховне власти и да га испрате у главну квартиру руску и да се Младен и Милоје из Србије на свагда истерају, али ћемо да кажемо: да су то они, који су с њиме побегли из Србије, и они, који су у Србији јошт заостали, и који се с њиме све једнако, лажно или истинито преписују. Родофиникин сам њих показује препоручујући их главнокомандујућима за: благонамерене, благомислеће, потпуно љубљеће род и отечество своје, за храбре и искрено предане Русији.

кад је Наполеон Беч освојио, и у њему јој трактат диктира; па још и на молбу за помоћ Карађорђу, као што смо видили, одговара: да му он не може војску сад у помоћ послати зато: што његова флотилија не може мимо турске градове уз Дунав узвући се за превоз војске, која се, на рибарским чамцима, бајаги без флотилије не може превозити, и препоручује му: да се Срби трпљењем оборужају. А до овог и до оваког одговора књаза Прозоровског, као и после, за времена књаза Багратијона и графа Каменског, четири се је пута руска војска, под командом генерала Исајева, са артиљеријом и кавалеријом преко Дунава у Србију без флотилије превезла, два пута овамо, и два пута натраг у Влашку.

Родофиникин, за боље уверење да је ово његово донесеније на истини основано, показао је главнокомандујућем за сведоке: Недобу, архимандрита Филиповића и јеромонаха Доситеја, али је он, и ово чинећи врло добро знао да се над његовим донесенијама неће нити какова ислеђења, нити с киме суочења чинити. Но он је, и без овог позивања на сведоке са свим могао бити безбрижан јер су сва његова донесенија, и без сваког сведочења, особито при књазу Багратијону, као што смо могли видити, за потпуно истинита примана и држана. Шта више: још му је овај главнокомандујући, а све у следству неограничене вере у донесенија његова препоручивао: да што већма може, кад се опет по његовој наредби у Србију поврати, у овој интригира, и раздор и несогласије између старешина народни сеје!.*

* „Военный Сборникъ" за 1865 год. № 2., под „приложенијама" на страни 265 и 266., под бројем XV.

Претписаније књаза Багратијона Родофиникину, од 19. Фебруара 1810. године № 171.

1-во) Кад војска наша сад оде у Србију, па и ви кад с њом тамо будете, постарајте се на сваки начин, у разговору са оним старешинама, о првржености којих к Русији ви никакве сумње немате, дати им приличним начином почувствовати сву силу милосрдија и слаговољенија његовог Императорског величества к народу српскоме, које се милосрдије

Ето, до какве је нискости доведен један пуномоћни главнокомадујући страсном мрзошћу кипећег једног агента, кога се донесенијама, по природи његовог звања, ма да су та донесенија преиспуњена била здраво опажљивим противуречијама, није хтело неверовати.

Родофиникин у овом донесенију свом каже, како је Карађорђе са жалбе његове на Русе, одмах прешао на тужбу противу Младена и Милоја, доказујући: како су се њих двојица осилили, како он, због тога њиховог оси-

и благовољеније чак тако надалеко распростире, да, необзирући се на више пута од неки садругова (а ти су, по донесенијама Родофиникиновим Карађорђе, а највише, Младен, Милоје и Југовић) обелодањено непостојанство са потраживањем туђег покровитељства, његово величество је, у тврдом и непоколебимом намерењу основати благоденствије Србији, жертвујући за то и саму крв својих храбрих војника. После оваког вишег разговора са вама извесним старешинама надати се је могуће, да ће ти благомислећи људи сад одржати врх у Србији, и да ће овака внушења њима учињена, произвести најполезније за нас упечатљење у народу, кад овај последњи овака расуђења, чује из уста његових сопствених старешина, и кад за бољу тврђу оваких расуђења и силна се војничка наша помоћ тамо укаже.

2-го) По прибитију вашем у Србију, неопходимо нужно ће вам бити али не сами собом управо, него другим којим путем, распитати и разазнати, чрез чије су посрество, с киме и на каквом основу чињени преговори са Аустријом, какав су успех ти преговори имали и докле су дотерани, па и мене о свему томе да уведомите. (И ово се све препоручује Родофиникину у следству његовог донесенија из Краљева главнокомандујућем, бајаги, по казивању архимандрита Филиповића како је 16 Августа ујутру, кад је и Карађорђе у Београд дошао, и земунски комендант, по претпостављању Родофиникиновом, позван од Карађорђа да му Србију, у покровитељство Аустрије препоручи и преда, у Београду, у конаку Карађорђевом освануо:) Будући да се са неком веројатношћу држати може, да су познати Младен, Милоје и Југовић у том участвовали, и ако се ово баш и у самом делу докаже то тим силније старање ваше треба да буде, како ће те подспудним (испод скута, скривеним) начином издејствовати, да правитељство српско, као само по сопственом побуђењу, ту тројицу удали на свагда и од сваког уплива њиног на дела народа српског. (!!! И овако чињење, да се синови Србије из свог отечества протерују, спада, у руску помоћ, јер агент руски и главнокомандујући не могу због оваких, као што је Младен, Милоје и Југовић, да помогну Србији онако као што они желе!?)

љења не може да влада, и како они чак тако иду, да су готови и оружаном руком противу њега дићи се па одмах после таке тужбе Карађорђеве на горњу двојицу, Родофиникин каже како му је Карађорђе казао, како је он поводом таковог Младековог осиљења, сад истога Младена послао да командује над српском војском стојећом, противу турске војске сакупљене и расположене под Нишом.

Кад би се могло допустити да је све овако, као што је Родофиникин главнокомандујућему састанак његов са Карађорђем, под 22. Јулијем, описао, онда је већ прво лаж, да је икакве војске српске према турској, под Нишом стојеће, у Јулију месецу, и раније од 22. Јулија, било; јер је сва српска војска одмах после паденија на Каменици, које се догодило у самом почетку Јунија, све своје позиције око Ниша оставила и повукла се к Делиграду и другим шанчевима у дубљину Србије. Дакле, нити је какве српске војске у Јулију око Ниша било, нити је Карађорђе Младена имао куд к Нишу шиљати, да каквом војском тамо командује и да се он с Турцима сам тамо расправља како зна. Но кад би се и после оваких доказа о лажљивости донесенија Родофиникинових, допустило да је све онако као што је он главнокомандујућему доставио, неће ли нам се само собом наметути питање: како је могао Карађорђе томе тако осиљеном, преузевшем врх и над самим њим, готовим и оружаном руком противу њега дићи се, заповедити да он иде да командује с војском српском сакупљеном противу турске војске под Нишом? И како је могао, тај тако осиљени Младен, заповест Карађорђеву послушати, и сад отићи, после паденија на Каменици, да командује некаквом војском српском под Нишом, која, и кад би се тамо у Јулију месецу, и налазила, само би могла, с Младеном заједно, извесном жертвом турској сили бити? У овом донесенију Родофиникиновом најзнатније је што подли и блатни карактер његов изобличава, како се је он овога

пута, загрливши се са Карађорђем, са сузама растао! Зар је могао онај Родофиникин овако се са Карађорђем растати, који је, прошле 1808. год. онако црну и паклену, од имена Младена и свега тела советског тужбу на име књаза Прозоровског противу Карађорђа. сачинио? и који га је и осим ове тужбе у свима својим донесенијама главнокомадујућима, најцрњим бојама измоловао?

Што се пак тиче Младеновог командантства над војском, он је истина, био командант овога времена, т. ј. у Јулију али не под Нишом, већ под Бањом. Па кад су се српска војска и од ове измаћи морала, онда су се, као што смо видили и Младен и Миленко, и Вељко, од опсађене од Турака Бање, повукли преко планине, к Ћуприји, куд је на сваки начин и требало, на позив Карађорђев, за поткрепити Делиград, и да дођу, где су се, у путу, са Карађорђем и сусрели и проч.

Овде опет Родофиникин с једним лажним донесенијем главнокомандујућему излази на бину. По „Военном Сборнику“ за 1864. год. № 12., на страни 236., и 237., он каже „На путу, идући од Ћуприје к Делиграду, Миленко је успео уверити Црнога Ђорђа, да је Младен био причином догодившег се несрећног неуспеха њиховог под Бањом. Он је укорио вожда у слепој његовој довереености к Младену и Милоју; он је доказао Црноме Ђорђу, да је оно разурвање, под Бањом, умишљено учињено Младеном, само да тиме потврди њиме распрострањени глас о великом броју турске војске, ушавше сад у Србију. Миленко је доказао Црноме Ђорђу, да овакав глас Младеном распрострањени по Србији устремљава се на погубу отечества; и да је, Црни Ђорђе, по овом и оваком доказивању Миленковом, сам својеручно са Младеном прорачунао се. Он је Младена здраво топузом изударао, и заповест у свој војсци издао, да га нико ни зашто више не признаје, и да му се нико више ни у чем не повинује.

Да се је све овако догодило с Младеном после оног код Бање приКључења, и то у путу идући од Ћуприје к Делиграду, како би Младен, после једног таковог догађаја с њиме, изударан топузом својеручно Карађорђем и проч. могао бити у Љубошком шанцу командант над војском? како би Младен могао позивати и друге команде себи у помоћ, па најпосле и самог Карађорђа? као што је, о овом Младеновом позиву, под 30 јулијем, Родофиникин доставио и главнокомандујућем, по горњем „Сборнику“, № 12. на стр. 241. и 242. Били Петар Добрињац, који је командантом био над свом војском у Делиграду, писао Младену у Љубошки шанац да му он пошље једнога од старешина и проч.? по горњем „Сборнику“, № 12. стр. 246, и 247. Зар Добрињац није могао дознати од Миленка и Гагића, кад им је из Делиграда изишао на сусрет, шта се је с Младеном догодило? и зар она заповест Карађорђева, да се нико Младену не повинује нити да га ко зашто признаје, није доспело до Добрињца, нити му је позната бити могла?

Има ли ко, и то не са најбистријом прозорљивошћу, већ са обичном, који не може увидити паклене измишљотине Родофиникинове, свагда управљене њиме бивше на поругу Карађорђеву и Младенову?

Родофиникин, описујући главнокомандујућима, не по истином збићу стање ствари у Србији, већ по смишљењу његовом и намери његовој, он, као што се у горњем „Сборнику“ на страни 237. видити може, у свом донесенију вели: „Известије како су три војводе одједанпут Турци поразили (то је под Бањом: Миленка, Младена и Вељка) брзо је облетало сву Србију. Народ је изгубио са свим сваку бодрост; српски војници гомилама остављали су своје радове и разбегавали се куд који, и тек о Лозничкој битки глас, у којој су Срби победу одржали над једним одељењем од 6000 турске војске, у неколико ободравао је оне војнике, који су се јошт уздржавали у шанчевима пред непријатељем. Бој овај догодио се

овако: (Родофиникин каже) Турци су ударили јуришом на Лозницу да је освоје, но то нису могли учинити, јер се оно одељење српске војске, које су Турци у Лозници опсели, у своме шанцу, и у метеризими кроз ретрашаменте одавно приуготовљенима, здраво одапрло, и у теченију једног целог дана, у ретрашаментима својим одбрањивало се. Добивши известије о таком јуришавању Турака на Лозницу, Шабачки командант, Лука Лазаревић, врло храбар човек, ставши на Дрини, и сјединивши се са недалеко од њега налазећим се кнезом Симом, они су напали изненада на Турке, разбили су их на главу и претерали их преко Дрине. У ретрашаменту и у пољу нађено је 1200 убијених Турака, а онај нарочни гласоноша, који је донео известије о тој битки, уверавао је: да их се не мали број, и у Дрини, Турака подавио; да је сва багажња турска, четири топа с коњма и сва амуниција допала Србима у руке. Ово радостно известије ободрило је дух овдашњих (Београдских) житеља, и одмах су на све стране разаслани о тој победи гласови, а овде учињено је и благодарствено молепствије, и у знак радости, избачено је пет топова:“

О овој и овакој битки на Дрини, код Лознице, после, пошто је Карађорђе и сам принуђен био из Старе Србије повратити се, и пошто је и кнеза Симу Марковића из Босне овамо позвати морао, и за оно кратко време, док се је и речени кнез Сима од ове стране Дрине и у недалеком растојању од Лознице, у општем логору тамо налазио, нема никаква трага у Србији, нити смо и ми о њој пре што знали и чули док нисмо, у више споменутом „Военном Сборнику“, донесеније Родофиникиново главнокомандујућему, проучили. Али није са свим, око Лознице и без бојева било, но ниједан није овако торжествен за Србе испао као овај Родофиникинов. Пошто су се српске војске из Босне повући морале у Србију, није више од 2000 војника у шанцу Лозничком било, и ови су турском војском, која је у застопце за

српском овамо преко Дрине прешла, одмах Лознички шанац опсела; а у пољу изван Лознице једва да је и у кнеза Симе и Луке Лазаревића, до 6000 војника налазило се.* Турака пак прешло је и код скеле на „Брањеву“ и под Лозницом налазило се и преко 12 хиљада. При овакој сили Турској, која се ни пошто није смањивала него све приумножавала, као што нам то посведочава и војвода Анта Богићевић писмом својим из Лознице, под 14. августом ове године, г. Јакову Ненадовићу и г. проти, у коме га моли за што скорију помоћ. (V. ч. Голубице, стр. 164 и 165). Српски војници у Лозничком шанцу старали су се, да Турцима, са Божјом помоћу, не допусте освојити тај шанац, а она српска војска изван Лознице, која се је, по малочислености својој, такође у шанцеве укопати за добро нашла, старала се, само да препети Турцима продрети у Шабачку нахију: Мачву и Поцерину, куд је она више пута то учинити и покушавала, па је свакад, а особито око 20. јулија, кад је једном пошла да продре у Поцерину и

* Налазило се јошт и више војске српске око Дрине по разним шанчевима на различитим бродовима, на којима су се Турци из Босне овамо у Србију превозили и у ратно доба и иначе, као: почевши од манастира Рачe низ Дрину што је био шанац према турској скели „Потрич“ ½ сата од Дрине унутра одстојећ, у селу Пљескову, у коме се налазио војвода Кара—Мирко, родом из Босне; после овога долази, 5 сати на ниже низ Дрину скела „Сикирић“. И према овој скели био је, као и према Љубовијској, шанац, у коме су се сад налазиле војводе: прота Матија Ненадовић и Петар Николајевић Молер; те су и из ових шанчева, у случају крајње нужде, ако ови не би забуњени били силом преласка турске војске из Босне, ови код Лознице могли помоћи се. Осим ових шанаца био је, по положају места јошт један знаменит шанац у Бауриђу на брду „Немићу“ које је, између обе маловише споменуте скеле на средини издигло се, и са кога на два сата уз Дрину и низ Дрину све видити може тако, да се ништа од њега подкрасти и у Србију ући није могло. У овоме шанцу свагда се налазио, са по једно 300 војника, војвода Миливоје Кадић. И овај је шанац, као и они на Ражњу, у Крупњу, и на Јагодњи, где се сад оловна руда копа, по управи Јакова Ненадовића подигнут.

Мачву, у Руњанима и Забрђу, један сат и пол од Лознице пут к Шапцу идући, у густој шуми Руњанској и Забрђанској заседом српском дочекана и потучена тако: да су пешаци били, једва да би ко жив и измакао. Турака је овде пало до близу једне хиљаде, а свега их се до 5000 упустило на пут. Коња пак што им је ту изгинуло ни броја се не зна. И тако, и она војска у шанцу Лозничком, под мудрим и братским управљањем војвода Антонија Богићевића, и ови изван шанца у пољу иза лознице, под главном командом кнеза Симе Марковића, а доцније, кад је кнез Сима, на позив Карађорђев к Морави морао отићи, и Јаков издравио, под свагдашњим главним старешином на овим крајевима Србије, Јаковом Ненадовићем, јуначки се држала, и одржала само у одбранителном стању до конца октобра, док им тада и сам Карађорђе није доспео у помоћ доћи, те и Лознички шанац од опсаде турске ослободио, и сву турску силу, са великим губитком њеним, у Босну, преко Дрине претерао. Ми ћемо о овом последњем догађају мало ниже имати пространију реч.

Родофиникин почињући ово горње донесеније своје са „пролетањем гласа кроз сву Србију о поражењу тројице војвода под Бањом, каже: како су се и војске и сав народ тим тако заплашили да су сву бодрост изгубили“ и проч Како год оно његово донесеније, о горњој битки код Лознице, (коме донесенију датума у „Сборнику“ нема) што није истинито, тако је и ово лаж. Да није овом поражењу код Бање претходила, пропаст на Каменици, где је до 3000 војника погинуло, што се никад до сад ни у једном боју српском с Турцима није догодило; и да није, поводом тога несрећног догађаја, Карађорђе принуђен био своје сјајне и срећне предузетке по Србију оставити, и натраг се, из Старе Србије и из Босне, повући, од самог поражења код Бање баш ни једнога Србина ни глава не би заболела. Јер код Бање је само један незнатан и обичан догађај,

ноћу, српску војску поплашио и растројио, те је она своју позицију оставила, и Турцима прилику дала да лакше Бањом овладају, у чему ми нећемо Младена правдати, али при свему томе, у том неугодном, и то баш у ово време, догађају, ни један човек није погинуо, ван ако је који од коњаника српских, оне ноћи, кад се војска поплашила и разбегавати почела, свога коња и на коњу што му је било, изгубио. Ето на каквој је истини и ово донесеније Родофиникиново основано, и како је он знао поражење од поражења разликовати.

Родофиникин, по горњем „Военном Сборнику", на страни 240 и 241. у донесенију своме главнокомандујућему каже: „Црни Ђорђе такође писао ми је и молио ме да дејствујем за помоћ, јер као што се он у писму своме изразио: „силни је гад на нас навалио" Турци су, даље Родофиникин каже, у самом делу, и на левој обали Мораве своје силе прикупљавати почели, те и пут српској војски, за саопштење са Делиградом препречивати. Та нисмо ли видили, где је Родофиникин сам у донесенију своме главнокомандујућем (по „Военном Сборнику" за 1864. г. № 12. страна 246 и 247.) казао: Петар Добрињац над свом војском у Делиграду будући командантом, и желећи лично се објаснити с другим старешинама, (да богме, са оним старешинама, који су у Љубошком шанцу и у другим позицијама с војскама, наспрам Делиграда, на левој обали Мораве стојали) како би се употребиле решителне мере противу Турака, који, Делиград, у опсади држе, написао је писмо Младену, и изложивши у овом како он жели попроразговарати се са неким старешинама, молио га је, да он нареди и пошље у Делиград једног из старешина, који ће њега у командантству у Делиграду заступати за време од 24. сахата, за које ће се он опет у Делиград повратити. Младен је, на ово поискавање Добрињчево послао Милоја. Овај примивши команду, одмах прве ноћи његове у Делиграду, дознавши да су Турци прокопима кроз земљу за

приближити се к самим ретрипаментима Делиградским, већ дошли и до извора, откуда је опсађена у Делиграду војска воду имала, он побаци команду, и без обзира превезавши се преко Мораве, оде у Љубошки шанац. Примеру његовом последовала је сва војска, оставивши у Делиграду 200 болесних и рањених војника, све топове и сву амуницију. Кад се следујућег дана развануло, Турци су са удивљењем угледали Делиград са свим празан, и тако су они њиме, без сваког препјатствија, сад завладали. Овај нови догађај поступка Милојевог и паденија Делиграда јошт је већма раздражило старешине противу Младена. Миленко је истргао из корица своју сабљу, и с јаростију устремио се на Младена да га посече, но војвода Чарапић удржао га је да то не учини, и уговорио га: да причекају док дође и Карађорђе, па да онда сви у скупу оцену и осуде преступлења Младенова и Милојева:“

Да је овако било, као што Родофиникин каже, да су Турци сад и на левој обали моравској силе своје прикупљати и силити се почели и проч., како би могао Милоје, по наредби Младеновој, са леве стране Мораве, из Љубошког Шанца, у Делиград доћи да заступи Добрињца? како је могао тај исти Милоје, прве ноћи његовог бића у Делиграду, из овог побећи, провести се преко Мораве и отићи откуда је и дошао у Делиград? и на послетку куд је и како је и сва посада Делиградска могла, следујући примеру Милојевом, ноћу, из Делиграда на леву страну Мораве прећи, оставивши Делиград? онда ми питамо Родофиникина: где је та сила турска на левој страни Мораве сабрана стајала и српској војсци саопштење са Делиградом препјатствовала? Нису ли све ово, с намером пакосне адске сплетке слепца, које је он из пакосних слепачких писама, Леонтијевих и Гагићевих у своја донесенија трпао? Али, за велику несрећу Србије, ни у главној квартири руској нико, нити је знао ни познавао месности Србије, у којима се што догађало и догађати

могло, а јошт мање, нико није знао ни сушту истинитост разних чињеница у Србији, већ се све о Србији примало и држало да је онако као што је Родофиникин, средством својих донесенија, главнокомандујућима достављао. Ми смо мало више навели казивање Родофиникиново у његовим донесенију о оном боју који се на Рућанима и Забређу догодио, како он каже: да су Лука и кнез Сима, изненада, ударили на ону турску војску, која је Лозницу у опсади држала, и разбили је, а то није истина, нити се је могло изненада на турску војску код Лознице напасти без двојином толико војене снаге, колико су Турци око Лознице имали, и то јошт ушанчене. Али њему није стало било о месности, где се што управо догодило и догађало, он је само старао се да његова донесенија, једна за другим лете, уверен будући да их у главној квартири нема ко рецензирати, а јошт млого мање његове пакосне сплетње и лажи, сопственим његовим противусловљем, обелодањивати.

Али најчудније је у овом донесенију Родофиникиновом, одкуд он сад доведе у Љубошки шанац и Миленка да посече Младена?! Јесу ли могли Миленко и Младен у једном шанцу бити? и то, где је Младен комадантом био. А и зар је могао Младен јошт гдегод бити старешина и командант, и то, предпостављен Миленку, пошто га је Карађорђе, по опадању Миленковом, топузом излупао, и пошто га је, по Вуковом казивању, у Јагодини, по разрушењу ћупријског шанца, из пушке гађао и у мошње га ранио, и од које је ране Младен дуго боловао.?

Нису ли ово неоспорими докази како је Родофиникин небитне догађаје, њим самим измишљене и смишљене, главнокомандујућима достављао?

Продужујући горње донесеније, у ком он каже да му је и Карађорђе писао и молио га да главнокомандујућему за помоћ пише, Родофиникин — даље — каже. „У то само време у Београду добивено је извјестије,

како су се Васојевићани — који су се уз Карађорђа подигли, Турцима предали, и Црни Ђорђе немогући ослонити се на своје силе за одржање, новим писмом молио ме је за помоћ, (ми немамо ни тога писма, нити му датума знамо, а то обоје здраво би вредно било и имати, и знати) и увдомио ме: „Что жители Анта, Рака и Леваяца областе й сербскихъ, обратилисъ вь бѣгство и пошли вь Морачу:“ (у Црну Гору) што, преведено по природи и самосуштном значењу језика српског, разумети се мора: да су житељи из предела српских, кои се називљу: Анта Рака и Левајца побегли од Турака у Црну Гору, у нахију Морачку. Ми не можемо управо да поњамо шта је Родофиникин под овим именима: „Анта, Рака и Левајца“ разумевао; да ли је он држао да су то имена каквих племена Васојевичких, или су имена каквих области, које су, до пропасти Каменичке Србији принадлежале, па су их сад Турци освојили и житељи из њих разбегавају се. Но држао он како му драго, или за имена какве гомиле житеља, или за имена каквих области српских, свакојако је донесеније његово и у овом и здраво глупо и лажно. Па и по овом, као и по свима другим довде изведеним донесенијама његовим, с пуним правом и чистим срцем и савешћу кажемо: да је Родофиникин с лажним донесенијама његовим, у којима је све саме погрде, с намером, на Карађорђа и друге неке поглаваре представљао, главнокомандујуће варао, и тиме ове наводио и навео те су и они, према Карађорђу, здраво арогантни и недоброжелатељни му били. А при таком поступању ових великих и пуномоћних представитеља Русије према Карађорђу, је ли могла и општа ствар Србије, која је, једно тело са Карађорђем сочињавала, опстати а да конечно не пропадне?

Више споменута имена или званија, било житеља или предела, по Родофиникину, „Анта, Рака и Левајца“, нити су званија каквих житеља, ни званија каквих предела Србији принадлежећих, већ су то имена само

двојице људи, двојице војвода. Први се називао по имену Анта, од Антонија а прозивао се, Симеуновић (Чолак Анта): а други Рака, од Радована, а прозивао се по имену села свога Леваје, откуд је родом био, дакле Рака Левајац. Овај последњи, у почетку устанка Карађорђевог, био је код Милана Обреновића и писар, а доцније, и мал те није при поласку Карађорђевом у Стару Србију, произведен је за војводу. Обојицу ову послао је Карађорђе, са Сенице, за боље уверење, са писмом на владику и господара Црногорског Петра I., у коме га је молио да се и он, од стране Црне Горе, противу Турака дигне. Но док су ова двојица, задржавајући се које где са распрострањавањем и уверавањем тамошњих Срба о срећном успевању Карађорђевом по Старој Србији противу Турака, у Црну гору на Цетиње владици приспели, дотле се и она пропаст на Каменици догоди; дотле је и Карађорђе, све што је, у Старој Србији и у Босни, освојио, оставити морао, и принуђен, никако не очекиваним догађајем, повући се овамо у Србију да одржи првоначелно гњиздо; дотле су се и путеви за повратак њихов не проходимим за њих, да се поврате у Србију учинили, те тако су они, не побегли у Морачу већ послани, од Јунија до половине Септембра тамо задржати се морали, а у то време, и то управо 14. дана поменутог месеца Септембра, повратили су се у Србију и донели Карађорђу од владике писмо, као што и одговор Карађорђев на ово писмо владици, то сведочи.

К јошт већем увиђењу и објасненењу нечувених подлих сплетака Родофиникинових, и вере, коју су главнокомандујући без сваке обозритељности, а нарочито књаз Багратијон, имали у Родофиникину и у његова донесенија, која је он не само из Србије него и у она, која је и из Краљева, кад је из Србије побегао, њима достављао; а тако исто како је он митрополита Леонтија у први мах, кад су у Влашку приспели, удржао од предстајања са осталим бегунцима, главнокомандујућему, и шта је тим

поступком изиграо, а и за остало све: како је кназ Багратијон мислио о помоћи Србима, и како је радио да им помогне; какву су српски депутати, Велисав Миличевић (Станојловић) и Михаило Грујовић, по налогу Карађорђевом и Совета народног дали тужбу Багратијону противу Родофиникина и свију оних, који су с њиме из Србије побегли; шта је он њима на ту тужбу, апсолутно заступајући у свему Родофиникина, одговорио; како је и тужбу и одговор његов послао Родофиникину на увиђење; како је препоручио Родофиникину како да се обиђе са овим депутатима ако му се у Краљеву јаве; како је генерал Исајев Миленку у Пореч писао; како је Миленко, на некакво писмо одговорио Родофиникину, и како је Родофиникин, на писмо Карађорђево генералу Исајеву, одговорио Карађорђу, ми се налазимо принуђенима, поиздаље га, и по садржају „Военог Сборника“ (за 1864. год. № 12. на странама од 258 до 272), и по нашем знању јошт неке чињенице на видик извести.

Кад је кназ Багратијон постао главнокомандујућим над војском, која се у Молдавији и Влашкој налазила, он је, по реченом „Военом Сборнику“, већ затекао Србе свуд на свима њиховим позицијама разбијене, и из Делиграда изтиснуте. Турци су већ били прешли и преко Мораве на десну обалу, и по томе имали су пут отворен к Београду. (Турци су истина, пошто су разбили Србе на Каменици, терајући их пред собом до Делиграда, с једним одељењем војске своје, под Гушанац-Алијом, прејурили и на десну страну Мораве, с намером: да Гушанац, како Карађорђа није било у Србији, продре у Тополу, те да опљени конаке Карађорђеве и да му фамилију зароби и одведе; но како је Карађорђе баш у то само време овамо из Старе Србије са војском приспео, то Гушанцу не само што се главна жеља није дала испунити него је и на леву обалу Мораве претеран био, и већ после тога, Турци су се напослетку из Србије и повлачити почели, али никад нису више преко Мораве, на

десну страну прелазити могли, јер им је у том војска српска, под данонођним настојавањем Карађорђевим, са свом упорношћу препоне чинила.) Желећи књаз Багратијон са своје стране изнаћи; ако могуће буде, какавнибуд способ за моћи дати Србима помоћ, он је при расматрању и при расуђивању о њиховом положењу, и положењу сопствених сила, које је он тада у свом расположењу имао, невољно долазио к закључењу, да се у настојећем случају никаква осетна помоћ Србима дати не може.

Покојни предмесник Багратијонов, фелдмаршал књаз Прозоровски, не само што је најстрожије забранио Милорадовићу, грофу Ланжерону и Исајеву прелазити са војскама својима преко Дунава у Србију, него је и нарочним преписанијем својим позвао и оне војске, које су већ прешле преко Дунава и под Кладовом се налазиле, и заповедио им да заузму у Малој Влашкој оне позиције, које су им назначене биле по општем армије његове расписанију. Сврху свега тога јошт књаз Багратијон увидио је да је положење Срба тако незгодно, да се они са малим бројем војске од силног непријатеља ослободити не могу по томе, јер су са свију страна здраво скучени били турском силом. (Дакле признато је било и самим главнокомандујућим да је здраво јака сила турска сад Србију скучила била.) А под генералом Исајевим, у Малој Влашкој, који је најближи био к Србији, истина рачунао се број баталијона доста тачан по броју, али по броју момака који су у дејствитељности могли бити, није више имао од 2000 људи, оно друго све је боловало. На пандуре пак (доброволце) као на војску недисциплинирану, немогућно је било ништа полагати.

Сва ова опстојатељства удржала су Багратијона ограничити се писмено уверити Србе о готовости његовој помоћи им. Па зато је он писмено препоручио Родофиникину, да се стара узбудити врховног вожда Србије, Црног Ђорђа и народ српски у тврдости духа и у мужеству

јуначком за одбити непријатеља. Багратијон молио је Родофиникина да саопшти Србима, да ће он са својом војском, с којом је преко Дунава у Турску прешао, похитати што му више могуће буде, поражењем Турака њихове силе на себе повући, и тиме их и из Србије удалити; и да неће престати пошиљати им и снабдевати их свима потребама и оружјем. Ово писмо Багратијоново није дошло до руку Родофиникинових, јер су Турци, по извештају генерала Исајева, даном Багратијону, тада на Дунаву Брзу-Паланку заузели били, па тиме и свако саопштење руско са Србијом пресекли. Не остајући на том, књаз Багратијон послао је к Исајеву свога ађутанта Древића с писмом, у коме га је молио и говорио му: „по дејствителном и пространом знању и познавању вашем места и опстојатељства, ја захтевам од вас да ми, по вашем мњенију, покажете да ли има каква-нибуд могућност, или надежда да се могу Срби, из садањег њиховог гибељног положења, истргнути.“ У случају благопријатног одговора на ово питање, књаз Багратијон молио је Исајева да му он покаже и прави начин како би се Србима помоћи могло. 27. Августа Исајев одговорио је Багратијону, и казао му: да треба поћи с војском преко Дунава на десну обалу, и да се он нада тако поправити стање Срба, у коме се они сад налазе. Багратијон допустио је Исајеву да он тај прелазак преко Дунава, у помоћ Србима учини, и у предписанију, којим га је разрешио да тај прелазак преко Дунава учинити може, није пропустио двоје му казати. Прво је: „Ако ваше Превосходитељство, по строгом саображењу са силама вашим, и положења у предстојећим опстојатељствима, можете бити потпуно удостоверени, да ћете тим преласком вашим преко Дунава у стању бити истргнути Србе из садањег њиховог несрећног положења: то ја, држећи за свету обвезаност, никако пропустити нећу, успех ваш представити пред лице государја Императора, као одлични подвиг опитног, искусног и знајућег свој посао генерала.“

Друго: „Но не треба ни на једну минуту да испустите из вида, да је главни предмет обвезаности повереног вам поста, сачувати неприкосновеност Мале Влашке од нападања и пљењења турског. И по овоме прелазак ваш преко Дунава може само тада умесан бити, кад вам никакве сумње не остане о савршеној сигурности Мале Влашке. Но ако ви нисте уверени у томе, да ћете моћи Турке разагнати и победити кад на ону страну Дунава пређете, и да ћете тако и Србе охрабрити и опоравити моћи; и ако нисте уверени да ће и Мала Влашка у то време сачувана и обезбеђена бити, тада не треба вам никако предузимати прелазак преко Дунава, већ вам се старати треба да очистите Малу Влашку од Турака, а после тога и да војску, која је поверена вашем началству никако које куд не растурате, него што више да се старате, имати је све једнако у скупу на главним тачкама, како би тако налазећи се свако непријатељско нападање, које би се догодити могло, са подпуном снагом и са већим успехом одбити могли. А највишеваља вам старати се да леђа ваша са стране реке Олте, и са стране места зовимог „Слатина“, обезбедите.

У ово исто време, кад се је Багратијон са Исајевим овако преписивао, договарао и разлагао како он мисли да би се Србима помоћи могло, добио је он од Родофиникина извештаје, којим му је дао на знање, да је он Београд оставио. (Здраво би нужно било знати тога известија дан и место и сав садржај његов, као и како га је послао Багратијону, јер чрез пошту аустријску то, тада, учинити није могао).

Више споменути „Сборник“ даље каже: „Родофиникин је дошао преко Темишвара и Херменштата (Брашова) у Букурешт а из овог 27. Августа пошао је и 28. приспео је у Слобозију (ваљда је ту и главна квартира била) а с њиме заједно дошли су, осим упоменутих, Петра Добрињца и советника Јове Протића, и секретар Живковић и троје још других Срба. Они су сви изјавили

жељу да су ради изићи пред главнокомандујућег и Багратијон одмах им је без сваког задржавања дао аудијенцију".

Ето како је главнокомандујући промишљао и смишљао о избављењу Срба из њиховог тадањег гибељног положења. Он је истина, са стране интереса руских овако и требало да промишља у смотрењу помоћи Србима; али каква је полза, из тога његовог и таквог примишљања о обеспечењу Мале Влашке, за Србе била? Он пита Исајева како би се Србима помоћи могло, и овај му каже, он га разрешава да оно учини како га је известио шта треба учинити, а с друге стране, но само другим речма а не просто, не, препоручујему да се не шали остављати свој пост који му је поверен. И најпосле шта је било? Ова помоћ, о којој је књаз Багратијон јошт у Августу ове 1809. године овако промишљао, једва је, у почетку Марта 1810. године, као што смо о томе мало више већ напоменули, преко Дунава у Крајину дошла, па се, без да је и какав решителни корак против Турака учинила, опет натраг повратила, због промене плана војевања по вољи новодошавшег главнокомандујућег Графа Каменског II. А међу тим, за сво време, од Августа 1809. до Јунија 1810. остављено је било пространо поље Родофиникину и његовим друговима, да интригирају противу Карађорђа и других неких старешина, а нарочито противу Младена, Милоја и Југовића, од којих први, сам се је уклонио био од дела државних, а други је већ побегао у Цесарску страну. Багратијон је, овако промишљајући о помоћи, коју је требало учинити Србима, и самом Императору Александру рапортирао и у том рапорту каже му: „Ја нећу пропустити ни један могући способ не употребљеним к узбуђењу народа српског пређашњој тврдости духа и неустрашимости, да би се дела његова опет привести могла у пређашње положење, премда врло слабу и малу надежду имам да ће се што учинити моћи." Ето како се одмах видити даје да књаз Багратијон, ни један спо-

соб није пропустио, којим би Србе у мужеству и тврдости духа подстакао „за привести дела њиова у пређашње положење“. Он је послао Родофиникина, који је адском мрзошћу противу Карађорђа дисао, и за кога је он главнокомандујућем казао, да га је убити хтео, са свима онима, који су „пчелу за клобуком“ имали, у Краљево, да на томе раде.!!

7. Септембра, дошли су у главну квартиру и они Срби, који су са Родофиникином из Србије побегли, и били су примљени књазем Багратијоном. По личном увиђењу и објаснењу с њима, књаз Багратијон писмено је препоручио Родофиникину да иде у Малу Влашку, да се тамо стани на свагда и да заједно са генералом Исајевим стара се изнаћи мере и средства о избављењу Срба од постигнувшег их бедственог положења. Књаз Багратијон оправљајући Родофиникина к Исајеву, он је имао у виду популарност, којом се је Исајев и међу старешинама и народом српским ползовао. Главнокомандујући обојицу је, т.ј. и Родофиникина и Исајева, молио да се постарају чрез посредство дошавших са Родофиникином Срба, и других „истина нама привржених“,—као: чрез митрополита Леонтија, архимандрита Филиповића, команданта Миленка Стојковића и других, сакупити и саједините разбежавше Србе, да би тако сакупљени поставили се у стање ополчити се противу општег врага Турчина, и ако они не би могли одмах почети тако дејствовати у самој Србији, то на први случај нека се постарају тако сакупљене Србе присоједините к војсци генерала Исајева. Књаз Багратијон снабдио је Родофиникина и новцем за раздавање Србима у неопходнимим потребама њихових, учинивши расположење и о достављењу Србима и оружја и осталих огњестрелних потреба.

Српски депутати, Велисав Станојловић и Михаило Грујовић, у ово исто време, кад је књаз Багратијон горња расположења чинио, дали су му, по налогу Карађорђа и Совета Народног тужбу, и противу Родофи-

никина и противу оних Срба, који су из Србије с њиме побегли, као што ћемо мало ниже видити; а он, у противност те тужбе, пошиље и нарећује Родофиникина да иде у Малу Влашку и да се тамо он стара, чрез посредство с њиме побекших из Србије, и чрез митрополита Леонтија, као да он није с њим у Крањеву него у Србији, архимандрита Филиповића, Миленка Стојковића и других истино привржених Русији, избавити Србију из садањег гибељног њеног положења. О наредби Багратијоновој, коју је он сад издао и о сакупу разбежавших се српских војника, и о том: ако сакупљени сад одмах не узмогу противу Турака ополчити се то да се присаједине војсци генерала Исајева, не ћемо ништа ни да говоримо, јер то је апсолутно немогућна ствар била. Исајев, са његовим одељењем војске, у Малој Влашкој, а Срби у Србији, и то јошт: турским заузећем свију предела између Дунава и Мораве, са свим од Дунава удаљених, јесу ли се могли војсци Исајевљевој присаједините? Овако што нарећивати могао је само такав човек, који је кроз маглу гледао; који је саслушао једну страну која му је прва предстала; који се одмах по њојзи и повео; који је тужбу депутата српских не само са свим одбацио, него ју је и Родофиникину, да мрзост његову још већма противу оних, за које он каже да су га убити хтели, распали, саопштио, а то никакав добромислећ и благоразуман, ни политик ни војвода, не би требао да учини онда, кад с њима правитељство народа једног има посла, баш ако би, више поменута тужба депутата српских и без сваког основа била; јер тим начином он је не само бланирао правитељство српско, него је јошт већи повод дао онима, које је он примио и потврде њихове на донесенија Родофиникинова потпуно уважио, не само да противу правитељства отечественог интригирају, него и да га са свим презру, што је оно несрећно „истино привер‍женима Русији“ у њима признао и прогласио.

Један Србин имао је нешто противу једног Турчина, па је пошао у Мешћему (турски суд) да га тужи. У том путу сусретне се тај Србин с другим једним својим познаником, и овај кад је онога упитао, куд је тако наумио, добивши одговор да иде у мешћему да тужи једног Турчина, упита га овај и даље: „а коме ћеш да га тужиш? Одговор: Кадији. Е, знам какав ће ти суд бити! — Та је иста прилика и овде између Карађорђа, Совета народног и књаза Багратијона. Депутати, између осталог, као што ћемо видити, кажу Багратијону у тужби својој противу оних Срба, који су са Родофиникином из Србије побегли, да су они бегунци и издајници своје отаџбине, и као такви да они ни другоме коме не могу бити верни, и да зато и он с њима никаква посла у име народа српскога не врши; а он, уместо да на ове изразе у горе споменутој тужби, достојно вниманије обрати за оптужујућа, у одговору своме адвоцира, пошиље их са Родофиникином у Малу Влашку да се отуда, као с најближег места к Србији, о благостању народа српског старају, и Родофиникину, јави, опширно поље отвара и даљем интригирању и сејању раздора између врховне власти и старешина у Србији.

Књаз Багратијон чинећи ова расположења, он је и у Петербург достављао: да у Малој Влашкој налази се, за случај наоружања Срба, неки број пушака, два топа са потпуном количином амуниције, а сврху тога и онако барута и олова ако и не у довољној количини. Но по мери успевања и потребе „ја ћу с друге стране, како у баруту тако и у оружју старата се недостатак надокнађавати“. Али при свему томе он није удаљен био од мисли, да сва његова усиљавања, за помоћи у садањем положењу Србима, могу остати сујетна. Јер у последње време, откад су Турци заузели Брзу Паланку, почели су се они усиљавати и на десној обали Дунава. (Није само почели су се усиљавати, него су се и усилили, имајући у својим рукама осим Брзе Паланке и сва друга утвр-

ђена места на десној обали Дунавској, од Ада-кале до самог Видина). И већ су били почели почешће упадати и у Малу Влашку. И тако су они већ били заузели, на страни Мале Влашке, и паланку „Чернец" но на скоро су за тим отуд истерани и преко Дунава претерани били. Они су почели покушавати да освоје и Велико Оотрво, (по влашки „Олмаре") и ово је побудило Багратијона умложити снагу одељења оне војске, која се је под началством Исајевљевим налазила. Он је Исајеву послао два полка војске, који су полкови попуњени били са оздравившим болесницима из шпитаља Букурешког. Овака покушења турска на Дунаву, а и успеси њихови у унутрашњости Србије, принудили су главнокомандујућег јаче вниманије на Малу Влашку обратити предпостављајући, да ће Турци из Србије и на Малу Влашку лако напасти моћи. Пошто су Турци већим делом Србије обладали, у коме су, по чрезвичајном плодородију у тој години, они могли наћи у изобилију свега што им је за војску њихову потребно, а нарочито: хлеба и марве за клање, онда никакве сумње није могао бити да Турци, утврдивши се у Србији неће почети нападати и на Влашку, и ове причине чиниле су књаза Багратијона здраво опажљивим због Влашке, и врло расмотрителним у средствима и начинима за помоћи Србима.— Сва ова и овака размишљавања књаза Багратијона, о начину, дали се може икако Србима помоћи, и све предосторожности, које је он припремио за сачувати, пре свега, од нападања турског Малу Влашку, истини је и неоспорими доказ, да Карађорђе, у овако здраво критичном стању Србије, није ништа, по „лаковерију и лакомислију" свом, као што га је Родофиникин описао, у „преувеличеном виду себи представљао".*

Србски депутати: Велисав, (не Миличевић већ) Станојловић и Михаило Грујовић, који су се налазили при главној квартири руској, под 9 септембром, по налогу

* „Военный Сборникъ" за 1864. № 12. стр. 234.

Карађорђевом и Совета народног, дали су писмену тужбу књазу Багратијону противу Родофиникина, и у овој обвињавали су га у следујућем: „да је он примером својим узбунио житеље београдске к бегању у Цесарију, не договоривши се о том ништа предварително са верховним предводитељем народним; да је он, к увеличењу у народу страха и опасности од стране непријатеља, тајним образом, ноћу, 15. августа из Београда побегао у цесарску страну, одведавши са собом неколико народних началника, а осим тога, није имао никаква собољезновања к рањеницима, него је са собом одвео и, народу послане лекаре од генерала књаза Прозоровског, да тиме јошт већма умножи несрећу народа српског".

„Каљање, којим је он г. Родофиникин, старао се, и све једнако јошт се стара помрачити патриотизам, чест и славу верховног вожда нашег, по истини не приносе ни њему никакве чести, по томе више, што писмо послано њему од нашег верховног вожда, под 16. августом у Панчево, на које је и одговор добијен, изобличиће њега пред целим светом, како је он злобно и без сваке поштеде неправедно оскорбио народ српски и вожда његовог. Ваше Сијатељство, о истинитости овог може се уверити ако му само заповеди да вам покаже оно писмо односитељно српских чиновника, који су са г. Родофиникином заједно из Београда побегли, српски депутати молили су књаза Багратијона да их никако друкчије не трактира него као бегунце и као издајнике своје отаџбине, и као људе, који, показавши се неверним своме отечеству, не могу бити вернима ни другом. Они су молили књаза Багратијона именом народа, да он никаква призрења ни поверења к њима нема, особито у случају, ако би они што њему предлагали, или зашто молили од имена народа".

На ову је тужбу књаз Багратијон, као што је напред о истинитости свега онога што му је Родофиникин и писмено јавио и усмено казао уверен био, будући ус

му, и с Родофиникином побекши, све да је онако потврдили, одговорио писмено реченим депутатима:

„С великим удивљењем прочитао сам ја писмо ваше, које сте ми под 9. даном т. м., из Букуреша послали. Ја не знам на чем је основано неудовољство ваше на г. дејствителног статског советника Родофиникина, и каква доказатељства ви имате за опорочење његово. Мени је из дела познато, да су сами депутати народа српског, — (ово је, што—оно кажу „одмах као кебу иза појаса:“) који су 1807. године послани били у нашу главну квартиру, покојног главнокомандујућег, г. генерала од каваљерије Михељсона, од имена народа, поименце и нарочито за Костантина Костантиновића молили да га назначи за агента Руског у Србији, који ће руководити Совет и настављати народ к бољем његовом устројству. И зато је, за удовлетворити таковим жељама народа српског, изјављенима чрез његове депутате, и за знак одличног благовољења његовог величества к народу српском, г. Родофиникин био послан од Императора у Србију са потпуним поверењем. — (Књаз Багратијон, за дати већу снагу оправдању, које он за Родофиникина изводи у овом свом одговору, каже, како је њему из дела познато да су сами народа србског депутати, покојног главнокомандујућег Михељсона молили, да имено Родофиникина за агента руског у Србији назначи. Кад је он то знао из дела, онда само се каже да је морао знати, из истих дела, и то: да су речени депутати у инштрукцији од свога правитељства, истина, имали, између осталог и то, да молу: да правитељство руско пошље у Србију једног достојанственика свог за агента, који ће доласком својим у Србију и сталним његовим пребивањем у њој, уверити народ да га је Русија под своје покровитељство примила, али и тај достојанственик да буде природни Рус, никако Грк, или од друге које нашије човек. А да су овако назначење тадањи депутати: Петар Чардаклија, који је нарочито и удејствовао

да Михељсон Родофиникина за агента у Србији, цару на одобреање представи, Аврам Лукић и Јеремија Гагић у инштрукцији својој имали, то је Михељсону познато било, почем и он сам, као што нам „Военный Сборникъ“ за 1864. г. № 7. на страни 32. каже, представивши Михељсон Родофиникина цару на одобреље сумњао се, да ли ћеду Срби задовољни бити са назначењем Родофиникиновим за у Србију, будући је то извесно да они никако Грка не желе имати ни у каквој управи народној. Па кад се овако зна да је Родофиникин, не по вољи и жељи народа, јер народ не само о пошиљању ових депутата ни о пошиљању икаквих, никад није питан, нити су они кадгод, по мњенију овога куд пошиљани, већ су такова, и сва друга наређења чињена свакад од оних лица, која су непосредствено управу Србије, за онда, у рукама имали; као што се Багратијон на то позива за уништење тужбе депутатске, већ да је у противност инштрукције, и само по сношењу Петра Чардаклије са Родофиникином у Јашу, Михељсон, по дејствовању код њега Чардакијином, Родофиникина за агента руског у Србији цару на одобреље представио, онда питамо: да ли је умесно позивање, једног без другог, књаза Багратијона, тврдећи: да је Родофиникин именом народа српског, чрез депутате од цара измољен за агента у Србију? Није много требало књазу Багратијону, у делу тужбе депутатске противу Родофиникина, и његових садругова, да дозна истину. Њему је ваљало, али само својски и мало строжије поступити према Добрињцу, Јови Протићу и секретару Стефану Живковићу, па их и испитати да му управо кажу, зашто су они из Србије, и то, са Родофиникином у једно време, побегли, јер из свију донесенија Родофиникинових у којима је он описао главнокомандујућему како Карађорђе мисли поступити са мисијом руском у Београду, нигде ни једног словца нема, ни да ће он уз мисију руску и митрополита Леонтија, и Петра Добрињца, и Јову Протића и секретара

Живковића или потући, или их Турцима, кад ови Србијом обладају, предати. Да се ни зашто друго ништа не зна, само је ово бегство њихово из Србије, довољно било за окривљење, и за најжешће и презрење и осуђење њихово. Али пуномоћни главнокомандујући у место да „изпод спуда“ (странпутицом, скривеним, испод руке начином) постара се дознати совршену и неоспориму истину у овако опаком одношењу Родофиникиновом према Карађорђу и другим неким старешинама, које он, осим Младена, Милоја и Југовића, на многим местима у његовим донесенијама није ни именовао он је имао вољу да слепо све Родофиникину верује, а овај га је зато све једнако, наочиглед варао, као што ћемо се о том мало ниже још и боље уверити. И за то је Србија морала пропасти, а то су, Родофиникин, и сви други непријатељи, којима је постанак Србије кост у грлу била, и желили. Ми нећемо о Турској ништа да говоримо; али зар је Аустријска влада могла бољег свог сраденика од Родофиникина за срушење ослобођене Србије имати?

„Од тога времена, т.ј. откад је Родофиникин у Србију за агента руског (наопако) отишао, сва су његова донесенија покојном главнокомандујућем књазу Прозоровском, садржавала једино само о удовлетворењу разних нужда и потреба народа српског. (Да није овако као што је Багратијон у Септембру месецу 1809. године, правдајући Родофиникина у свом одговору на тужбу депутатима српским одговорио, то се сад тек може видити из „Военог Сборника“ на кога се ми, у овом нашем делању, често, и за, и про, позивљемо.) И по његовим представљенијама, ви сте млоге помоћи од нас добили, у новцу, оружју, војничкој амуницији и прочим, и ово све служити може неспоримим доказатељством да се је он за вас благодетељно старао. Истина, да је он мало доцније у течају времена његовог бића у Србији, достављао и о неблагонамереним поступцима неких старешина српских, који

имајући у виду само личне своје интересе, и прошљајући само о њима одстрањивали су старање своје о благу отечества свога, држећи оно за ствар побочну. Да је ово све овако у Србији чињено, то је и сам верховни вожд народа српског не само пред Константином Константиновићем, него и пред надворним советником Недобом, тужећи се, признао. (Ово је Багратијон из оног скорашњег донесенија Родофиникиновог употребио, о коме смо ми мало више говорили, и из ког смо и ми сад увидили како је Карађорђе и после пропасти на Каменици, почем су Турци и Делиград опсели, долазио у Београд, а то је лаж, и како је, пред више поменутима жалио се на Младена и Милоја, говорећи: да он због њих не може да управља, да су они преко сваке мере обогатили се, да су се зато и осилили и сву власт они себе преузели, и најпосле: да се они спремају и оружаном руком на њега подићи.) Ово изобличење, које је верховни вожд учинио, обистињавају сви несретни догађаји, којима је Србија, у настојећем времену, подвргнута била. Но при свему томе такова донесенија Родофиникинова о личним поступцима неких старешина никад нису вукла за собом и огорчење народа. (А како ће вући огорчење народа, кад ни самим поглаварима није могло бити познато како Родофиникин у својим донесенијама на њих пањка, и како их оцрњује, разве ако Багратијон овде, под именом »народа« не разуме: Миленка, Добрњца, Јакова Ненадовића, Леонтија митрополита, Јову Протића, секретара Живковића и Јеремију Гачића Миленковог секретара? Кад се вређа Родофиникин онда се вређ чест Русије; али кад Родофиникин у својим донесенијама сва адска лагала у помоћ узимље за оцрнење врховног вожда народа српског, онда, по мњенију Багратијона то није могло повући за собом и огорчење народа српског, и кад један пуномоћни главнокомандујући има вољу да овако каже, онда је то право, онда је то баш у своме месту како треба речено?) На против тога он није пре-

стао старати се о благу народа српског и сад, кад већ није у Србији; он и сад све једнако ходатајствује у ползу народа, за благосостојаније кога је жертвовао у течају времена више од три године дана, и трудом и здрављем својим. У прочем ако народ српски има справедљивије причине показати у жалби својој противу г. Родофиникина, то нека поднесу мени о том и верховни вожд и сви благомислећи членови Совета народа српског, и нека ми представе јавне и истините доказе, и тада ћу ја moћи приступити каквом-либо ислеђењу такове ваше тужбе.

„Што се тиче бегања Срба у Аустрију, они су то начели чинити јошт пре него што је Константин Костантиновић из Београда отишао, (јест, и то је, на жалост, истина, јер је и он сам куповао превозне скеле и пошиљао им да се превозе а другима је чинио „возваніе“ и советовао им да иду на Мораву, па му је ово „возваніе“ остало као „гласъ вопиюштаго въ пустыни.“ Ако је и ово истина да је Родофиникин чинио, онда нема ништа да се сличније може сложити са „басном ловца и дрводељца у шуми:“ где је дрводељац ловцу, на питање је ли видио лисицу, одговорио устима да није видио, а прстом пруженим на колибу показивао му где је.) о чему и поречки командант Миленко Стојковић извештавао је тада генерал-мајора Исајева. (Ово од Миленка известије није могло бити тада него морало је бити бар на 10 дана после, пошто је Родофиникин из Београда побегао а у Влашку јошт не доспео, дакле безмесно је овде употребљено к оправдању Родофиникиновом.) Следователњо Родофиникин никако није могао бити примером, као што сте ви написали, к бегању народа. Он је оставио Београд тек тада, кад се непријатељ налазио у растојанију од Београда тек само осам сахати, а у самом Београду, за одбиће непријатеља никакве мере нису предузете биле. (Ово је, на жалост, истина, али и то није за то не учињено што се тако хтело, него што никако средства новчаног једно није се имало, а друго: што је народ и у

Београду, и у свим местима, особито приближенима к левој обали Мораве, здраво, од страха, духом клонуо био. А да није и новчаног средства било, то нас уверава у том што је и сам Совет народни, 16. Августа, Караћорђу казао, да у каси советској нема ни једне паре, и што је по томе он, (Караћорђе) сопствених својих 2000 дук. Совету за потпунење најнужнијих потреба дао.) Причине његовог одласка из Београда, и сва његова са врховним вождем преписка о том догађају, мени је представљена у оригиналу. (Из оваког заступања Багратијоновог за Родофиникина, види се јасно да је он за истину само оно држао што је њему Родофиникин за своје оправдање написао, или усмено казао, и што су: да богме, Петар Добрињац, Јова Протић и секретар Стефан Живковић потврдили. Дакле доказано је да је Родофиникин имао право што је из Панчева Караћорђу, у свом одговору казао: „Умисао, ког су саставили Милоје са његовом кумпанијом противу мога живота, принудили су мене оставити Београд тим пре, што се је све то чинило с вишим сагласијем, јер кад ви, после тако силних преступљења Младенових и Милојевих, који су низврговали и вас и народ у погибељ, нисте хтели послушати ни глас народа ни мој, ни совета народног, то се тиме само по себи каже, да је све, што су Младен и Милоје радили с вашим су согласијем радили. И кад се овако лаже и јавно беда намеће на човека са свим невина, то није увреда, него је увреда што се Родофиникин, не беди, него што се истинита сплеткашка његова дела и поступци откривају, и он зато оптужује. Па још да је тужитељној страни онда познато било све ово што је сад у „Военном Сборнику“ на јавност изишло?!) По овоме Родофиникиновом адском разлагању следује: да је Младен и срну Родофиникинову 1807 године, на Божић, заклао и испекао, са согласијем Караћорђевим; да је Младен, са согласијем Караћорђевим, преко Стефана Живковића трговца, дао заклати и младу покрштеницу, љубазницу

Родофиникинову, због чега је Родофиникин и дао свој глас преко Петра Чардаклије Карађорђу, да Младена убије, но Карађорђе томе његовом совету није хтео „внять". А што се тиче гласа советског противу Младенова и Милојева преступљења, и то је Родофиникинова паклена лаж. Та није ли он, у прошлој 1808. години, као што смо на своме месту о томе имали реч, књазу Прозоровском донесенијем својим доставио, како је Младен, у скупу са свим телом Совета, њему дошао на тужбу противу свирепства и нечовечности Карађорђеве; како је тужећи се, Младен један за све говорио; како су њега молили да им он буде на руци да могу послати своје депутате књазу Прозоровском с тужбом противу поступака Карађорђевих а уједно и с молбом за збачење његово са врховне власти; како се он мучио да их од такових поступака удржи, па да им је најпосле, немогући их одвратити, он и ону жестоку тужбу, бајаги из речи њихових противу Карађорђа, на име књаза Прозоровског сачинио, све советнике на исту потписао и послао је главнокомандујућем. Је ли могуће, и по најобичнијем разуму, да Совет народни, у једно и исто време, и то јошт предвођен Младеном, противу Карађорђа онако се жестоко тужи, и у то исто време, и глас незадовољства свога противу нечовечних поступака Младенових Карађорђу да даје? И зар се, по овако учињеном сравненију, које је врло лако могао за дознање суште истине, учинити и сам књаз Багратијон, не може увидити и оно анатемско клупче сплетених Родофиникином љутих змија, које је он у главној квартири руској, за оцрнење постојећег тада правитељства у Србији, чрез посредство својих донесенија расплетао, и распуштао? Са одласком његовим из Београда он није могао, да богме, оставити после себе ни лекара, бојећи се да не би запао у непријатељске руке, а тиме и у јавну опасност за његов живот.

Командант Петар Добрињац, советник Јова Протић и секретар Живковић били су код мене, ја сам се лично с њима објаснио и нашао сам их одушевљене љубављу к отечеству и преиспуњење преревносним желањем курталисати своје соотечественике из постојавше погибије. (Врло је смешан и овај навод оправдања и похвале Багратијонове о Добрињцу, Јови Протићу и секретару Живковићу. А зар су они могли и смели почем су све, што је Родофиникин за оцрнење Карађорђево, и за своје оправдање доставио, потврдили, друкчији се показати пред њиме. Та тако је непремено од њих захтевао њихов будући опстанак и препорука, коју су требали да имају у сваком смотрењу. Али јесу ли они у самом делу таки били, зато нам њихови сопствени поступци не јемствују.

Да ли је могуће да је Багратијон одиста онако о Добрињцу, Протићу и Живковићу и држао, као што их, у одговору свом депутатима, правда и хвали? Та зар из сопствених њихових поступака није Багратијон могао увидити савршено издајство, које су они и према отечеству и према саотечественицима учинили?)

Ја нећу ни једну минуту из вида испустити неупотребљену, у којој би се могућности појавити могле, да народ српски у пређашње положење постављен буде. Ја сам снабдео поменуте чиновнике српске надлежним мојим наставленијем, а у исто време послао сам и Родофиникина са свом његовом мисијом у Малу Влашку, предписавши му: да заједно са генерал-мајором Исајевим предузме најдејатељније мере к свезању сношенија са верховним вождем и прочим началницима српским, и да дејствују да се народ уједно сакупи, и да се тако средством силе и снаге његове, непријатељ из земље истера....

И тако, ако је отечество ваше вама драгоцено, то треба да се и ви присоједините к њима и, остављајући све личне неприлике на страну, да напрегнете све ваше силе к подржању општег вашег добра, и к достиженију

оне цељи с којом је и сопствено ваше благо у најтешњој свези.

Желећи да овим мојим советима сопственог вашег општег добра ради, поступите, остајем и проч....“

Саопштавајући Родофиникину како копију с тужбе, коју су му српски депутати дали, тако и копију са одговора његовог на предупомenуту тужбу, књаз Багратијон, особеним писмом дао је на знање Родофиникину, да је он савршено у том уверен, да је све незадовољство представитеља српског народа основано само на једним личностима између различних партија „српских чиновника“ и да они с том тужбом старају се отклонити од себе свако покушење, које је једна или друга партија хтели учинити са животом све руске мисије у Београду тада налазеће се. (Из овог последњег Багратијановљевог става види се: да је њега Родофиникин, наравно, са потврдом оних, који су с њиме заједно из Србије побегли, уверио, да је Карађорђе сву мисију руску у намери био, потући). Багратијон је, у исто време, у писму његовом молио Родофиникина, да он, у случају, ако му се речени депутати у Краљеву пријаве, благонаклоно прими, и да се не покаже пред њима да је тужба њихова њему позната. Родофиникин, као што ћемо увидити, није удовлетворио молби књаза Багратијона.

Главни садржај писма Багратијоновог к Родофиникину у смотрењу депутата, и у опште свију старешина српских био је овај: „Треба с њима опходити се као са децом, јер тако изискују од нас садања опстојатељства да их уљуљкивамо, и тим начином да се старамо отклонити их од поступака, који могу бити врло штетни“.

Удивително до какве се нискости спустио књаз Багратијон пуномоћни главнокомандујући! Он је из одговора Родофиникиновог из Панчева на писмо Карађорђево, као што је и сам мало више казао, да је сва преписка Родофиникинова са Карађорђем, у оригиналу, њему представљена, видио, где Родофиникин Карађорђу, без сваког

уздржавања каже: „умисао, који је састављен био Милојем и његовом кумпанијом противу мога живота, чињен је с вашим знањем и согласијем:“ видио је из једног донесенија Родофиникиновог главнокомандујућему, у ком он каже како му је митрополит Леонтије, 7. августа, дошавши из некаква мнима његовог логора казао, да је живот свију Руса у Београду налазећих се у опасности, јер се је Карађорђе публично изразио: да ће сву мисију руску у Београду да потуче; видио је, из другог донесенија Родофиникиновог, које је из Панчева јамачно послао, како му је Петар Добрињац баш онога дана пред вече, кад су наумили да побегну 15. августа казао: „по наређењу, ноћас у пол ноћи доћи ће Карађорђе у Београд, и са оно 300 бећара, које је Милоје по препоруци Карађорђевој сакупио и око себе их држи, ухапсиће сву мисију руску у њеном стану с намером: да је Турцима, акд ови Србијом обладају, преда, као виновницу тако дугог неумирења српског са Портом,“ и проч. И поред свега више наведеног, само за оправдати Родофиникина, он га је послао са свима његовим другарима у Краљево, у Малу Влашку, да отуда опет он обнови прекинута односења са Србијом, а имено: са врховним вождом и другим поглаварима! Не само ми, но и сви благомислећи и са здравим разумом обдарени људи, морају с нама неоспорно држати: да су овака наређења књаза Багратијона могла, у пркос и самој природи, и политики и правди чињена бити. Та није ли Родофиникин, у противност молбе и препоруке књаза Багратијона, тако рећи, у присуству његовом, најгрубље предусрео у Краљеву депутате српске: Велисава Станојловића и Михаила Грујовића, и то зато: што је увидио какву су тужбу ови, противу њега и његовог друштва, поднели главнокомандујућем? Је ли он могао обновити сношенија своја са врховним вождом народа српског, на кога су све, најотровније стреле његове у свима његовим донесенијама, наперене биле? Родофиникин баш и да је хтео то сно-

шеније, по препоруци главнокомандујућег са Карађорђем обновити, то ни под који начин учинити не би могао, и он је то врло добро знао, па зато се и ограничио само на сношеније са Миленком, који му је најбољу и најусрднију услугу и чинио у постижењу његове цељи, да се преврат у Србији учини, па да се у том и његове осветне жеље испуне.

„Међу тим, генерал-мајор Исајев добио прилику написати и послати једно писмо команданту пожаревачке нахије Миленку Стојковићу, и с тим писмом давао му на знање о скорој помоћи нашој у војсци Србима. И ово је здраво ободрило Србе, од којих су Турци већ били заузели Велики Остров на Дунаву. Турци су се већ начели распрострањавати на десној обали Мораве, (није начели су, него су већ до овог писма сво пространство Србије, између Дунава и Мораве, заузели били, искључавајући неке планинске гудуре и кутове.) „Но никако нису могли прећи на леву страну Мораве, будући су се Срби на свима бродовима, где је за прелазак преко Мораве могуће било, мужествено одапрли били. — Сад да видимо, после оваког мужественог одапрења, о коме је Миленко и самог Родофиникина писмено из Пореча уведомио, шта ће „Военный Сборникъ“, по Родофиникину, да нам каже. Он вели: Срби су држали да се у оваком положењу стања свог само јошт за врло кратко време одржати могу, јер ништа задоста преправљено имали нису као: ни хране, ни амуниције, ни фуражи, и зато су принуђени били послати свога митрополита Леонтија у главну нашу квартиру с молбом на главнокомандујућег за новчану помоћ. Леонтије дошао је у Краљево, срео се са Родофиникином у Букурешу и отуда су заједно отишли у Краљево и 14. Септембра тамо су приспели. Други дан после Родофиникиновог и Леонтијевог доласка у Краљево, Исајев предузео је мере к најскоријем устројењу лађи и превозних скела за превоз преко Дунава. Невиди ли се из овог обешењачки посао Родофиникинов? Он најпре каже

да су се Срби на левој обали мужествено одапрли на свима извесним позицијама, и никако не допуштају Турцима, и на леву страну ове реке прећи; а за учинити Леонтија као да је он послан из Србије а не да је побегао с њим заједно отуд, он је пред главнокомандујућим да је и Леонтије с њиме добегао, прећутао, па је, као што смо мало више навели, за учинити га да је он послан из Србије, наставио: „али Срби су у овом положењу држали да само за врло кратко време овако опстати могу, јер ништа у преправности, ни хране, ни амуниције ни фуражи нису имали, па зато су принуђени били послати у главну квартиру нашу свога митрополита Леонтија за новчану помоћ“. По нашем, и по општем знању не само онда него и данас у Србији о Леонтију, да њега Карађорђе и Совет народни пошљу као посланика од стране Србије и народа српског у главну квартиру руску за помоћ новчану да моли, то никако друкчије не би се држало него, кад би неки домаћин, који има стадо оваца, поставио вука да му овце чува. Па онда, без сваког следа, шта је са својим посланством Леонтије учинио, шта му и оно, без главе и репа, значи: „Леонтије дошао је у Краљево, срео се са Родофиникином у Букурешу, и заједно су из Букуреша отишли у Краљево?“ И на послетку, кроз прсте гледајући на сва обешењачка лагала Родофиникинова, јесу ли Срби могли послати Леонтија, и је ли им он од потребе био да га шиљу кад су се при главној квартири налазили Велисав и Грујовић, који су по имајућој инштрукцији од свог правитељства кораке код главнокомандујућег и за новчану помоћ учинили, и 1000 дук. Грујовићу већ су били дани да их у Србију, у помоћ народу однесе. Не може нам се мимоићи а да се, при овом лагању Родофиникиновом не упитамо: Да ли није Родофиникин, чинећи Леонтија посланим из Србије у главну квартиру да моли за помоћ новчану, угађао тим поступком, не надајући се да ће му опет запасти новаца царских у руке као што су му запали кад је

1807. год. у Србију послан, да се Леонтију даде новаца на име Срба, па да их њих двојица смотају на издржавање свију њих, као што је Родофиникин смотао и ону суму новаца, за коју каже: да ју је издао на довршење новограђеће се јошт једне цркве у Београду 1808. год. али кад је видио да је опет дошао до новаца, које му је Багратијон дао на потпомагање пострадавших Срба, онда је остао при оном. „Леонтије дошао у Краљево, срео се са Родофиникином у Букурешу, и одавде заједно су отишли у Краљево:“ Да ли и после оваког поступка Родофиникиновог постоји оно, што је књаз Багратиојон у одговору свом на тужбу депутата, о њему казао: „напротив тога он није престао не толико до одласка његовог из Београда, но даже и сад беспрестано ходатајствује у ползу народа, за благосостојаније кога он се је жертвовао у теченију три године дана и трудом и здрављем својим:“ Али Родофиникин није при овом остао што је добекшег с њиме митрополита Леонтија сад као посланог из Србије у главну квартиру да моли за новчану помоћ, разгласио, јер као што се из поступка види Леонтије никако није, у делу многог посланства свога из Србије, главнокомандујућем ни представљао се, ми ћемо скоро увидити како он и Петра Добрињца за депутата из Србије посланог утискује у истину депутацију, Милану Обреновићу и архимандриту манастира Раче, Хаџи Мелентију. Ми ћемо увидити како он и по други пут утискује Леонтија за депутата из Србије посланог, Милану Обреновићу, пошто се је архимандрит Мелентије у Србију повратио, и пошто је Милан имао потребу и новом главнокомандујућем, грофу Каменском у почетку 1810. године пријавити се.

„Здраво протегнута граница, коју је обвезан био чувати генрал-мајор Исајев са својим одељењем војске, представљала је њему немила затруднења у том да се он темељно може утврдити на десној страни Дунава, па зато је и држао да ће достатачно бити да се он на први случај ограничи тиме, да, почем лађе и скеле, за превоз

преко Дунава војске све готове буду, пређе преко Дунава, да освоји Брзу Паланку у којој се налазило само до 300 Турака, да устроји или да обнови, ако буду разорени бивши ретрашаменти и да остави у њима до 1000 војника српских су два топа, који би се имали узети из парка налазећег се при Миленку Стојковићу. Па онда он опет да се поврати у Малу Влашку и да се тамо расположи са својом војском тако, како ће му бити нaручно, у случају крајности, и Србима одовуд помоћи. Тако је Исајев држао да ће опет моћи обновити прекинута сношенија наша са Србима; а и у случају благопријатног успеха, да ће моћи сабрати и разбежавше се војнике српске и послати их преко планина у нахију пожаревачку да узнемирују непријатеља с леђа, који се дуж десне обале Моравске пружио, и тим начином да учини да и оној војски српској на левој обали Мораве преда духа храбрости за јачу одбрану противу непријатеља.“

Мало више ми смо навели како је Исајев Миленку писао и како га је уведомио о скорој руској помоћи, и та помоћ састојала се само у овом, више наведеном, промишљању и претпостављању Исајевљевом: како би могао Србима помоћи а да не промаши главну цељ, коју му је и сам главнокомандујући пред очи ставио, као што смо о томе, разлагања кнаэа Багратијона, мало више наведена, видили. Јели то помоћ у своје време била?

Између тога добио је и Родофиникин од Миленка Стојковића, који је заштићавао Пореч, одговор на његово писмо. (Тога писма Родофиникиновог нема, ако то не буде одговор на оно, а за које Родофиникин каже: да и неким старешинама из Панчева писао.) Миленко је у овом свом одговору уведомио Родофиникина да је сва нахија пожаревачка разорена, да је један део народа из ње прешао у астријску страну, а друга да се је предала Турцима. Он му је, између осталог казао: „Ја сам од свију остављен овде у Поречу, и принуђен сам зато био

за велику плату сабрати 200 људи добровољаца да се могу одржати и од непријатеља заштити барем до идућег пролећа, и то: ако узимам амуниције и хлеба. У ово двоје највећи недостатак трпим, и бојим се, да ћу најпосле, због недостатка ових двеју рубрика доћи до очајања, ако вашим ходатајством скоро потпомогнут не будем«.

„Ако Петар Добрињац са довољним бројем дружине (самовољаца) пође за овамо, то нека сваки са собом понесе, у торби, и по неколико ока барута, да би се с те стране, колико — толико обезбрижио«. (Ово није могао Миленко Родофиникину писати, јер он није знао какав је садржај оних настављења, која је главнокомандујући дао Петру Добрињцу и његовом друштву Србима, кад их је у Краљево, са Родофиникином, послао. Ово је Родофиникин у превод писма Миленковог на руски морао додати за то, што је он већ смислио учинити као да је и сам Добрињац са накупљеним добровољцима из Влашке у Србију, народу у помоћ отишао, како би тиме главнокомандујућем доцније доставио као да је Добрињац у Србији, и при држању скупштине у Хасан-пашиној Паланки у половини Октобра месеца, био и за члена Совета и за депутата, с Миланом Обреновићем и архимандритом Хаџи Милентијем, народом изабран.)

„Црни Ђорђе и велики број старешина расположили су се по долини Моравској са својим војскама за не допустити непријатељу да пређе и на леву страну ове реке, А турска војска под Гушанац-Алијом налази се у Ћуприји. Пожаревцу и у Петки на утоку Млаве у Дунав; а од Петке даље стојао је нишки Рушит-паша са твојим одељењем војске. И по свима известијама која се имају, турске војске, од Делиграда до Дунава по десној обали Мораве расположене, не налази се више од 15.000 војника.«

Истина — писао је даље Миленко — да се наша војска прикупља све више, усиљава се и добро се држи, но са свим тим ако с ваше стране помоћи не буде, сво ће наше упињање и усиљавање узалудно бити. Благополучије

и спасење Србије зависи од Русије. Ако су неки од поглавара наших и показали себе према вама неблагодарнима и увредили су вас, потомци наши благосиљаће вас, и после смрти ваше над прахом гроба вашег и над олтарем бесмртија благодарност ћеду вам објавити за благодејанија ваша". (!)

Црни Ђорђе, по пређашњему, сву је беду сваљивао на Родофиникина и на покојног књаза Прозоровског; он је приписивао сво бедствено положење Србије превари Руса, који су му обећали помагати, а сад нису хтели ни сместа помаћи своју војску за избављеније Србије од Турака, који су упали у границе њене. (Ако није овако било као што је Карађорђе жалио се, а оно он крив и осуђења достојан?)

Поводом оног писма, што је Исајев Миленку писао и уведомио га о скорој помоћи од стране руске, које је писмо, Миленко, послао Карађорђу за охрабрити га, Карађорђе је, под 4. Септембром, написао једно писмо генерал-мајору Исајеву, и ово се пре учинило него што је Родофиникин, побегавши из Србије у Влашку, главнокомандујућем предстао, и пре него што је од овог у Малу Влашку, у Краљево, послан да онде, као агент руски у Србији, пребива и у српска се дела утиче. У овом писму Карађорђе Исајеву вели: „Ја сам имао чест примити ваше писмо, које сте ви писали господару Миленку Стојковићу. Ваше писмо ми смо разумели, којим обнадеждавате нас са скором помоћу вашом. Ви нам препоручујете да се добро држимо до времена док и ваша помоћ не пристигне. Говорите и господару Миленку да се и он у Поречу добро држи. Он ће се у Поречу држати до посљедње капље крви, но он је с малим бројем војске остао, а Турци се готове са свију страна напасти на њега. И Бог зна чиме ће се икако то свршити.

„Милостиви Государ мој! Мени је здраво жао што сте ви мене са вашим писменим наветима заборавили. Ја сам сваки дан очекивао од вас помоћи, али ту нисам до данас дочекао. Гледајући на несрећно положење у

ком се ми данас налазимо, ја не знам шта ћу да вам кажем. Ово писмо са сузама пишем вам, не видећи ни од вас, ни од кога другога помоћи кроме од Бога. Знајући и видећи велику пропаст која предстоји Србији, и која ће се скоро са свим уништити обратити, а народ као најнесретњије сироте, како се мучи бегајући с малољетном децом и немоћним старцима и старицама у Цесарију, из којих млоги се и даве, грабећи један пред другим да што пре избегне од Турчина, то Боже дај да све ове сузе, сиротног и измученог овог народа излију се, на оном свету, на душу онога, који је довео нас до овог гибељног положења. Боже дај да сузе овог сиротног народа убију онога, ко је нас издао! Бог нека га убије!

Сад ћу да вам јавим ужасно положење народа нашег и како је народ упропашћен: једни су одведени у ропство, други су побегли у Цесарију, имање је у свију пропало са свим. Нахије, у којима је народ понајвише у сваком смотренију упропашћен, јесу: Крушевачка, Лесковачка, Параћинска, Ражањска, (ове обе, параћинска и ражањска, само су срезови а нахије и онда били од пашалука лечковачког) Алексиначка, Бањска, Црноречка, Ресава и Пожаревачка. Ове нахије до Мораве све су пропале: једни су као што сам и мало више казао, одведени у ропство, други су пребегли са животом у Цесарију а трећи и сад се по гудурама у дубоким планинама, бегајући, од Турака крију. Ја сам довољно и труда и мучења пренео и претрпио, јурећи беспрестано дан и ноћ по војсци од једног логора до другог, и од једне заседе до друге, куражећи и војску и народ; уморио сам и себе и коње и, фала Богу, народ сам успокојио, и наредио сам војску по Морави, ма да и турска војска, на десној обали ове реке, расположена стоји, и сваки се дан с нама туче. Проче наше војске, по другим пограничним местима, добро се држе против непријатеља, само нам пут сојужења, са господаром Миленком, непријатељем затворен, па зато је трудно и писма достављати. Но при

свем овом крајњем стесњењу и незгодама, ми ћемо се држати до последње капље крви, и нећемо непријатељу нашем попустити. Милостиви Господине! помозите нам данас, имена Божија ради, у овој нашој нужди, помозите овом народу и смилујте се на сузе несретне ове сиротиње. Пишите коме знате, нека се смилује над нама, и нека нам на време пошље војске у помоћ, да би се тим начином што пре народ истином окуражио; јер доклегод народ један пут не увиди вашу војску, макар и у најмањем броју, он се неће поздраво окуражити. Турци се здраво боју и зазиру од Руса, у војсци њиховој говоре: „како се на србској страни појаве Руси, ма и у најмањем броју, ми се нећемо више држати него ћемо одмах морати бегати“ па у таком стању и нама ће се одмах олакшати. Бога ради помогните нам данас у овој нужди нашој, ви сте се назвали нашим покровитељем, а сад ако нас оставите не помогнете нам и оставите нас да се упропастимо, неће ли се сва друга царства наругати вам се за тако покровитељство. Наш покровитељ ваљда ништа и не зна о оваком нашем горком мучењу. Проклета душа нека буде онога, који је препетио нама прићи к престолу за показати наше нужде нашему покровитељу, а све су то учинили генерал Родофиникин и фелдмаршал књаз Прозоровски. (Ми смо мало више показали, како је књаз Прозоровски, по донесенију Родофиникина, ставио Павла Поповића, Јанићија и Југовића под полицајни надзор одмах, како су на Влашку земљу прешавши преко Дунава, наступили, како их грубијански предусрео кад су му се у Јашу представили, и како их одговарао и удржао од пута у Петербург). Нека му суди Бог на оном свету за то, што нас је преварио и довео у ову погибељ. (Ова превара састоји се у том, што је књаз Прозоровски у објави, коју је Карађорђу и Совету дао да се примирје прекида и да се рат обновљава, позивајући и Србе на обновљење рата, казао: да ће и он с војском одмах, како пролеће

зене преко Дунава у Бугарску прећи и на Турке нападати отпочети, и то да ће учинити казао „никако позније од марта месеца“ па не само што то није учинио, него је пропустио дати на знање Карађорђу, да не може, или да неће то да учини). Ми смо могли без сваког труда помирити се с Турцима, они су нас тајно, два пута, уверавали да ћеду нам све, што је прошло, опростити и заборавности предати, само да се ми од Руса оцепимо, и ми нисмо хтели од старог и првог нашег завештања одступити; држали смо се и поступали по наредбама фелдмаршала и г. Родофиникина, и они, обећавајући нам помоћ, заплели су нас из нова у рат с Турцима, а данас остављају нас и издају нас Турцима, и ми данас у крајњој нужди живимо, но се и опет надамо да ћете нам ви притећи и помоћи нам. Пишите коме знате да нам помоћ пошље, или да се више не надамо и да гледамо сами шта ћемо радити и куда да се девамо. Ви можете ту милост нама учинити да нам кажете: хоће ли нам бити помоћи, или не, и знали наш покровитељ да ми овако жестоко страдамо?“

Над овом двојицом писаца, Миленком, који онако Родофиникину, као што смо видили, пише, и Карађорђем, који овако, и то савршено истинито, генералу Исајеву пише, сврху истино-бескорисног осећања према муци и тешком страдању народа, ваља изрећи суд, али изрицање тога ми остављамо будућности, која ће, јамачно, далеко боље знати разликовати истини патриотизам од лажног, истину и бескорисну љубав к роду свом од лажне и укаљане пакосним саревновањем и своје користијем, и која ће достојније моћи разазнати праве заслуге.

Генерал-мајор Исајев није Карађорђу на ово писмо одговорио, то је учинио Родофиникин. По нашему суђењу, тиме је Исајев крајњу неучтивост показао према врховном вожду једнога народа, који Русија покровитељствује. Али он је јамачно волио и ту неучтивост према Карађорђу учинити него одрећи Родофиникину да

он на то писмо од имена свога не одговори, коме је књаз Багратијон безгранично све веровао, и кога је онако жестоко заступао. Родофиникин дакле, у место Исајева, одговара Карађорђу па вели: „Г. генерал-мајор Исајев сообштио ми је писмо, које сте му ви под 4. септембром, из Тополе послали. Из овог писма са душевним прискорбијем увидио сам ја да се јошт и сад продужава опасност, у којој се Србија налази, видио сам такође и прокљињање. које ви обраћате на покојног фелдмаршала књаза Прозоровског и на мене. То прокљињање нимало мене не огорчава, јер сам уверен у правосудије Божје, и по томе верујем да ће гњев Божји постићи морати оне, који су дејствителни виновници несреће народа српског били. (Зар је он могао друкчије на ово писмо Карађорђево одговорити, и зар је јошт когод до сад сам казао: „ја сам курвин син?“ Но буди благодареније Богу што имамо свачије поступке пред очима). Ја могу положитељно казати да би сва дела у Србији врло добро текла, да се је ма и најмање внимање обраћало на настављенија, која вам је давао покојни фелдмаршал, а тако исто и на моја беспрестана настојавања. (Каква настојавања? Или да Карађорђе Младена убије па тиме и себе да обори, или, да се, смишљеном њиме (Родофиникином) тужбом целог тела Советског предвођеног Младеном, Карађорђе, средством књаза Прозоровског збаци, па би онда Родофиникин, који је радио да се Младен, Милоје и Југовић на свагда из Србије истерају, лако доконао у намери својој и са овом тројицом).

„Ја знам и засведочићу пред целим светом, да сте ви истинито желили ослободити српски народ, но по несрећи ви сте сво поверење, у тој вашој жељи, дали људима, који, такође (зар као и сам Карађорђе?) немају ни најмањег поњатија о делима у опште, и о управљенију земље понаособ, и који су, као такви, сво своје вниманије обраћали само на то како ћеду се обогатити, и у тој тежњи сва средства себи, за постижење своје

цељи дозвољавали. (Добро кад нису такви били: Миленко, Добрињац, Јаков и митрополит Леонтије, приврженици руски!) Ви можете бити уверени, да ја никад ништа нисам сакрио од покојнога фелдмаршала. Ја сам њему о свему достављао, како о течају ваших дела, тако и свему томе што сте ви мени у различита времена усмено говорили, и ја нимало не сумњам да све то није и до знања самог Императора довођено. И у следству такових мојих донесенија вами је послан артиљеријски штаб-официр, инжињерни штаб-официр; (добро добро те су овде у Родофиникиновом писму, али на самом делу никако ни једног ни другог није било. Инжињерни штаб-официр, у лицу барона мајора Дабића, дошао је тек у почстку 1812. године, мало пре него што је мир између Русије и Порте, закључен и објављен. Шта је дакле и овај могао при самом изласку Русије из Србије предузимати да ради по оном, зашто је у Србију послан био? А и ово је један, између многих осталих, доказ, како су се наредбе главнокомандујућих у разним одношенијама према Србији, скоро извршивале.) Вама је пришиљано разног рода потребе војничке и новци у помоћ. Инжињерни официр дао вам је настављеније како треба поправити град београдски, па и разне друге шанчеве. Годину и пол дана трајало је примирје, шта је за то време од свега тога уређено? — ништа. Пред одласком мојим из Београда, ја сам сам-собом ишао у град, и нисам нашао више од три топа, из којих се могло пуцати. Није могуће изговорити се да се није имало с чиме то све у добар ред, и добро стање поставити, јер покорни, бедни народ не би одрекао своју помоћ снагом помоћи у работи, коју су неки од поглавара београдских на сопствену корист употребљавали. (Дакле и град београдски и други шанчеви по Србији сви би се оправили са помоћу народне снаге работне, коју су поглавари београдски на своју корист употребљавали, а ти су поглавари у Београду: Младен и Милоје. Ми смо већ на своме месту

говорили о томе, да су све старешине у Србији ползовале помоћу работе народне, јер друкчије ни један никако не би могао излазити на крај, па тако су се дакле ползовали са работом народном из извесних места, и Младен и Милоје. Могу ли они само зато бити кривљи од других старешина? Али је нарочито Младен, кост у грлу Родофиникиновом, за то он свуд и свакад на Младена и Милоја стреле своје баца. Што се пак тиче оправке града београдског, и постављања његовог у добро одбранително стање, баш да је инжињерни официр и за благовремено дошао у Србију на то су потребни били, осим времена и работе из народа и милијон гроша да се потроше, а Срби ни 1813. године, нису имали ни десетине хиљада гроша. Није ли Карађорђе, 16. Августа, советској каси дао сопствених својих 2000 дук. у зајам? И не види ли се из свега овог писма Родофиникиновог, да он перући себе само бандара, и из пакости, лупа „као путо о лотру“). Ви се жалите да ја и покојни фелдмашал нисмо допустили депутатима вашима отићи к височајшему двору и да је због тога остало утајено положење ваше од његовог величества. Ја вас смело могу уверити да је све, што сте ви писали, или што сте представили чрез ваше депутате, достављено и његовом Императорском Величеству. Но да видимо шта се ви представљали? Ви сте представљали Србију далеко силнију него што је у самом делу била; ви сте обећавали силну помоћ Русији, само ако се вама даде извесна сума новаца и пушака, и изјавили сте: да ћете ви моћи продужити рат с Турцима и онда, кад би ми и мир закључили. (Нити је писано, нити су депутати Србију, у тадањим њеним границама, представљали далеко силнију него што је она у самом делу била, него су депутати главнокомандујућем говорили: да народ српски, у опште, могао би постати далеко снажнији и силнији са присајужењем и оних Срба, који су у Босни, Херцеговини и Старој Србији, само кад би Русија потпомогла са извесном сумом новаца и пушака;

„јер су сви поменути у споразумљењу с нама, и готови су подићи се противу Турака али немају средства“. Да су пак депутати обећавали и силну помоћ Русији, то већ и по томе није истина, што Русија тада, осим Турске, ни с ким другим зараћена није била те да јој је потребна помоћ била чија му драго, тим већма: што је са стране Србије свакојако Турцима здраво сметано са свом својом силом одапрети се Русима, и то зар није у ползу Русије служимо? Што се тиче оног последњег, т. ј. да су депутати српски представљали главнокомандујућем, да ће Срби продужити рат противу Турака и онда, кад Русија с њима мир закључила буде, и то није истина. Депутати српски говорили су књазу Прозоровском, који их је по писменој препоруци Родофиникиновој, врло грубо на првом кораку предусрео, говорили су главнокомандујућем да Србија у овим садањим границама остати не може, јер границе ове никакву будућност народу овом не представљају, а те границе да би се лако размакнути могле кад би Русија новцем и оружјем снажно потпомогла, и у таком случају Србија би у стању била, са саплеменим народима, који је окружавају, и који беспрестано изгледају на позив Карађорђев, и кад би Русија мир с Портом закључила, рат противу Турака продужити могли. Али је све ово, угодно било расрђеном главнокомандујућем књазу Прозоровском још пре на Србе, него што су му депутати предстали били, изопачити, и изопачено кабинету свом доставити; јер је њему донешено да Срби мечтавају о востављењу свога некадашњег Душановог царства; о распрострањењу граница својих до реке Марице, до Адријанопоља, па да и о самом Цариграду помишљају како ћеду га освојити и проч. прочаја.)

„Покојни фелдмаршал, баш и ако није са свим поверовао мечтатељним представленијама ваших депутата, опет зато био је изван сваке сумње да народ баш и ако он о себи мечтава да је тако силан и снажан да ће моћи сам противу Турака рат продужити и себе зашти-

ћавати, имајући тајна сношенија и договоре са суседним јединописменицима својима, који ћеду се с њим здружити, и онда, кад би Русија с Портом и конечни мир закључила; и он је управо онако држао као што је само могуће бити могло, т. ј. да се народ српски противу Турака са поуздањем борити може при продужењу војне наше противу Турака, јер у ова времена маса је силе турске свагда обраћала се на нас, као што је ово дејствително свагда и бивало. У следству таковог предполагања, које је извучено из сопствених показанија ваших, покојни је генерал фелдмаршал начинио и план будућег војеног дејствовања свог и од ког плана, у последству времена, ништа се није могло одузети без повреде сопствених интереса Русије. (Цео овај став, могао је Родофиникин за самога себе заштедити, јер ми, и ако га овде нисмо хтели извести, не разумемо га шта је с њим управо хтео да каже. Једино пак чега смо очевидци били, из свега више наведеног знамо: да је план фелдмаршалов за будуће у овој 1809. години његово противу Турака војевање, извукао он њега из каквих му драго опстојатељства за Србију безпримерно несрећан био; а по својој прилици, несрећна следства овога плана, врло су здраво искусили интереси руски.) Не гледајући на све то по многобројном непријатељу, који је на вас напао, Србија би се могла јошт држати у прећашњим својим границама, да су употребљени били људи за команданте у неким местима, из најискуснијих старешина, који су се ползовали и љубавију и поверењем народним.

Родофиникин са овим што говори, да су на неким местима постављени за команданте људи из најискуснијих старешина. који су се ползовали и поверењем и љубавију народном, нишани на Петра Добрињца, и као да је он, у место Милоја постављен над војском српском за команданта противу Ниша, не би Турци каменичну пропаст, и она друга несрећна следства приузроковати могли. Ми нећемо правдати Карађорђа у том што је он

претпоставио Милоја Петру Добрињцу. Карађорђе је у овом случају, било поводом кога другог, или поводом сопственог побуђења, здраво погрешио, и ако је он из броја оних, који су ишли на збачење Карађорђево, и који је најпосле и посланике турске побивши и негодовање Карађорђево и свега правитељства на себе праведно навукао. Али, и да Милоје није био Добрињцу претпостављен, опет је свакојако за Србију ако не пропаст каменична, а оно велика забуна и несрећа неизбежна била, почем је фелдмаршал, књаз Прозоровски, план будућег свог војевања, у овој години, противу Турака променио, почем о тој промени, за благовремено, није и Карађорђа известио, и почем је велики везир и главнокомандујући турске војске, од 80.000 војника велике, видећи да Руси преко Дунава не прелазе, добио прилику, половину од вишепоменутог броја, на Србију послати, дакле, кад 40.000 чилих Турака на 12.000 Срба удари, којима, с друге стране, помоћ у онај пар није могла доћи, јер је сва војска, Карађорђем, по првом плану фелдмаршаловом расположена била, онда нити се искуством, ни љубавију ни поверењем народним помоћи се не може тако, да се положитељно рећи и држати може: да је Добрињац у место Милоја над војском србском противу Ниша главним командантом био, не би се каменична пропаст догодила. Што Родофиникин у одговору свом Карађорђу на писмо Исајевљево овако говори, то није никакво чудо; јер кад би он праву и чисту истину хтео казати, он би најпре себе самога на среду извести морао; премда је и онда било доста Срба људи, који су, површно само узимајући ствар у расуђење, тако исто као и Родофиникин говорили, а у самој ствари онако је, као што смо ми, мало више, на своме месту описали.

И ми нити смо до сад нити ћемо од сад правдати Милоја, нити је он за оправдање што није хтео бољим и способним од себе људима снисходити; што се није постарао сваким начином, уважавајући таким људма заслуге

и поверење, које су у народу имали, приволети их себи, жетвујући за тако неоценимо добру ствар глупом, грубом и све раздирућом његовом надменошћу; али зато никако не можемо њему приписати и пропаст на Каменици и даља следства ове пропасти. Пропасти каменичној, и свој другој несрећи, која је Србију у овој години постигла, и која јој је и коначну пропаст, 1813. године, причинила, узрок је главнокомандујући књаз Прозоровски. За њим је кад је умро, по заповести Императора Александра, сва војска руска у Влашкој тада налазећа се три дана носила Траур, а жалосна Србија и данаске га јошт носи!

Ми нећемо упуштати се у расуђивање о том, је ли требало Фелдмаршалу, почим је већ позвао Карађорђа на обновљење рата противу Турака, и почем му је дао на знање: да ће и он, с његовом главном војском, с раним пролећем, и никако доцније од Марта месеца, преко Дунава у Бугарску прећи и на Турке ударати отпочети, упуштати се с једне стране у освајање градова: Исмајила, Ибрајила, и Ђурђева, и с друге сумњати и бојати се да му, кад он преко Дунава пређе, Аустријанци, као сојузници турски, победивши Наполеона; незађу за леђа. Али ми, са неоспоримим правом кривимо га, и сву несрећу нашу њему приписујемо зашто он, и по правилима ратним, и свакојако није о преиначењу ратних операција његових и Карађорђа, у своје време известио, него је онда тек то учинио кад је Карађорђе с војском на Сеници био, па и тада јошт, Бог зна, били то учинио да му Јанићије, Карађорђев секретар, од Карађорђа није био послан да моли за скору помоћ, те се тек онда склонио и Совету народном, извињавајући се, што се је задоцнио о претпријатијама својима у своје време известити га, писмено, шта је радио, јавио.* А то је могао, дужан је био, а имао је и времена; јер је јошт 10. Марта Милорадовићу издао налог да са својим корпусом иде осво-

* «Военный Сборникъ» за 1864. год., № 9. на страни 19.

јити Ђурђево; а 3. Априла и он се сам, са главном армијом својом кренуо на Ибрајил.

Из овога се види, да је књаз Прозоровски јошт како су последњи депутати српски од њега у Србију повратили се, и то јошт с почетком Марта, план операције своје овогодишње противу Турака променио, а под 20. је Мајом тек о томе Совету народа српског дао на знање, извињавајући се, што је тако доцкан то учинио.

Да је главнокомандујући, о промени плана војевања свога у овој години противу Турака као што смо о томе већ говорили, у своје време Карађорђу дао на знање, онда се и Карађорђе, као што је он здраво добро разумевао ратне догађаје, неуздајући се у забуну главне силе турске око преласка Руса преко Дунава у Бугарску, не би усудио, ни у Босну ни у Стару Србију, и војску своју извести и сам собом из границе дотадање Србије изићи, него би са свом својом снагом остао и сад у Србији, у средини народа свога и пред очима народних старешина, од којих, ни Милоју, у присуству Карађорђевом, не би падало на ум надимати се према Добрињцу; нити би се Вељко и Добрињац усудили, из мрзости према Милоју, оно учинити што су учинили, нити би и пропаст на Каменици са свим другим несрећним следствима у присуству Карађорђевом, догодила се.

Родофиникин у продужењу одговора свога на писмо Карађорђево генералу Исајеву, вели: „Што се тиче онога изражења вашег у писму г. генерала Исајева, као да смо вам ми свагда препјатствовали помирити се с Турцима, за то метите вашу руку на срце и признајте по совести, да ви никад ни помишљаја нисте имали с Турцима мирити се, дакле јесмо ли вам могли ми у том препјатствовати. И сад у овај нови рат с Турцима нисмо ми вас уплели, него је то учињено сходно по сопственим жељама свију вас, јер за све време трајућег бившег примирја, које се и на вас распрострло у следству ваших прошенија и по особитом милосрђу свеавгустејшег

покровитеља Србије, млоги поглавари никако нису престали са огорчителним за мене примечанијама жалити се, да се због нашег примирја њима одузела прилика учинити у Турској знаменита завојевања. Но да оставимо на страну што је до сад учињено, и што је променити више немогућно — него приступимо к настојећему. Главнокомандујући, књаз Багратијон, согласно са непременимом вољом Његовог Величества у намери је са свачим најмогућније помоћи вам, и у следству такове његове намере издао је он и нужне заповести генерал-мајору Исајеву, а тога истога ради, и мене је послао к њему у Малу Влашку, у Краљево. Немојте дати никад себи помислити, да ће личне, али справедљиве причине, због којих ја имам совршено право негодовати против неких тамошњих лица, моћи мном обладати да ја, ма и на једну минуту заборавим на дужност моју. Сва усиљавања и старања моја дано-ноћно употребљена ће бити у свему, што од мене зависило буде, на благо ваше, јер у таком делању состоји се и воља Государја мога, а воља његова за сваког русијанина јест свети закон. По овоме дакле и ви с ваше стране немојте никако губити надежду за одољење непријатељу, ободравајте народ и заштићавајте храбро Моравску вашу позицију. Ми одавде поппљемо Миленку све у чему год има потребу, а, ако Бог да, надам се да ћу и сам скоро бити у Поречу са срећом и пријатношћу за мене, за вас и за сав српски народ.*

„Военный Сборникъ:“ из хартија Родофиникинових вели: „Михаило Грујовић српски депутат, који је мало дуже иза другара свога Велисава, заостао при главној квартири нашој у Влашкој, честим писменим молбама својима молио је књаза Багратијона и за помоћ новчану, и књаз Багратијон, у следству ових молби, наложио је Родофиникину да 1000. дук. Грујовићу даде, јер је он и

* Овај је одговор Родофиникинов од 20. октобра 1809. као што се види у „Военном Сборнику“ за 1864. № 12., на страни 270., у примедби.

сам увидио да је неопходимо нужно то учинити по томе што су Аустријанци због неспоразумљења, које се између нас и Срба породило, начели по Србији мутити и старати се, како би Србе на своју страну привукли(?). Помоћ ова била је неопходима и у том смотрењу, што су се сад Срби решили јединодушно дејствовати, но будући да нису имали средства зато нису ни могли ништа решително ни предузимати. (Зар је хиљада дуката каква помоћ, с којом је народ један, у рату, што решително да учини предузети могао?)

Речени „Сборникъ“ — даље настављајући, — вели: „Турци, који су се улогорили били у Петки и у Пожаревцу, сви су се кренули к Ћуприји с намером: да тамо преко Мораве наметну мост, па да преко овога на леву страну Мораве пређу и да заузму главни друм, који управо к Београду води. Но Срби, утврдивши се на противуположеној страни, нису допустили Турцима да намеру своју изврше, и тако они се ограниче само тим, што су, истина, успели мост преко Мораве наметути, али никако и на другу њену страну прећи нису могли. Са стране Босне све је било спокојно. Град Соко, једини у Србији, у коме су се Турци јошт држали, био је опседнут српском војском, која се је и надала да ће јој се скоро тај турски соколски гарнизон и предати. — Срби нису сад Соко тако у опсади држали, да Турци баш са свим из њега нимало и никуд излазити нису могли, они су по издаљега, око Сокола, у растојању докле топ добацити може, имали три добро утврђена шанца, на Рожњу, у Крупњу и на Бауриħу, и ових шанчева главни је задатак био да не допусте Турцима из Босне Сокољанима у помоћ, од Дрине на више, провући се. Што „Сборникъ“ каже: да се турска војска с Петке и из Пожаревца кренула и отишла к Ћуприји, да тамо преко Мораве наметне мост па да и на леву обалу ове реке пређе и проч, то никако није истина. Турцима није требало, за намештање моста и прелазак преко овога

на леву обалу Мораве, од Петке и Пожаревца кретати се чак на Ћуприју, према којој су Срби најутврђенији били, они су, до Ћуприје, друга три места имали, преко којих су могли мостове наметути и на леву обалу Мораве прећи, што би им и лакше било учинити и далеко ближе Београду бити, него кад би од Ћуприје к овамо полазили. Турци, нити од Петке, нити из Пожаревца, никако нису се кретали док им нису стигли гласови о жестоком нападању руске војске на десној обали Дунава, и док их није велики везир позвао, па кад их је он позвао онда су се кренули и то пут Ћуприје, јер другога пута, за безбедно повлачење у границе своје, никако нису имали. Дакле покретање њихово к Ћуприји није било с намером: да наметну мост преко Мораве па да и на леву обалу ове реке пређу и пут к Београду да предузму, него да се извуку за до тадање границе Србије. Није истина ни оно, што „Сборникъ“ каже да је са стране Босне све спокојно било, а да није спокојно било, о томе, осим свега другога, сведочи нам и писмо Јакова Ненадовића Карађорђу.* „Сборникъ“ даље каже: „У то само време (ваљда кад се све ово горње збивало) опет је Петар Добрињац, који је заједно са Родофиникином из Београда побегао, отишао преко Дунава у Србију. Он је у Влашкој накупио добровољних војника, и с њима је заједно и са барутом, који је он обећао Миленку прибавити, отишао у Пореч. Њему је Миленко изаслао на сретеније једну стотину својих војника, и ови су се, са Добрињцем, на обали Дунавској састали, и невредима га, са стране непријатеља, с његовим бећарима преко планине, пропратили до у Пореч“.

Ево првог корака Родофиникиновог, како ће учинити као да је Добрињац, будући у Србији, на малој скупштини држаној у почетку октобра у Асан-пашиној Паланки, изабран и за члена Совета народног, и за депутата с Миланом Обреновићем и архимандритом Мелен-

* V. част Голубице, стр. 163.

тијем Стефановићем, за у главну квартиру руску. И о овом одласку Добрињчевом у Србију, у септемвру месецу ове 1809, године са накупљеним бећарима, Родофиникин, као што се види, без сваког устручавања достав.ља књазу Багратијону, а Добрињац, никуд се из Краљева није макао, и пре у Србију ни он, нити ико од његових другова, није ући смео, док није генерал граф Цуката, 1810. године око половине јунија, по наредби главнокомандујућег графа Каменског II, у Србију са војском руском дошао; о коме доласку графа Цуката ми ћемо на своме месту имати пространију реч. А ево и писмо Карађорђево, којим он Петра Добрињца, из Панчева, позивље да се у Србију поврати, и одговора Добринчева на то:

Од Црнога Ђорђа к команданту пожаревачком Петру Теодоровићу Добрињцу, од 16. августа 1809. из Београда.

„Кад сте ви јуче, узевши амуницију, хтели поћи, ја сам држао да ви одлазите у вилајет да сабирате војску, и да ћете ићи против непријатеља; а данас дошавши у Београд, дознам да сте пребегли у Панчево. С почетка истина ја нисам управо знао где сте ви, и зато сам вам писао по куриру у Пореч, па тек после тога уверио сам се да сте у Панчеву. Ја не могу да разумем шта то све значи шта се је с вама учинило, и какво је ваше намерење. Ако је намера ваша да нас оставите, то нам кажите без сваког околишења и повратите нам амуницију. Наша намера није покорити се и предати се Турцима. Намерење наше борити се против непријатеља докле је год Богу угодно. Бог је добар: ми се у милост његову и у милост и помоћ руског Императора уздамо, но ако нас и он остави овако шат ће се наћи опет когод који ће нас покровитељствовати. Ми имамо намеру у име Божје борити се с непријатељем дотле, докле нам се и најмања могућност указивала буде, а ви ако се хтенете повратити, то се превезите у Смедерево, сабирајте војску

и идите обалом низ Мораву. Ми сви одлазићемо уз Мораву на више, и нико из нас неће остати“.

Од Петра Добрињца к Црноме Ђорђу, 17. Августа из Панчева.

„Ја сам примио ваше писмо и видио шта ми пишете. Видио сам како држите као да сам вам издајник, ја нити сам вам кад био издајник, нити сам вам и до овог часа неверан. Ово је што ја кажем и Богу и народу познато: саберите народ и упитајте га: је ли Петар при команди његовој у Делиграду био кадгод издајник. Издајници су код вас, и ти су вас заслепили а народ вргли у погибију. Докле Младен и Милоје живе у Србији ја се тамо не мислим враћати. Чрез те људе пропашћете и ви и сав народ, а ви им притом јоште имате веру а нећете да видите до чега су вас ти људи довели. Што се тиче амуниције, за коју ми ви пишете да вам је одовуд повратим, ви знате да сам ја био у намери опет војску сабирати, но кад сам дознао да сте ви наумили са Милојем сав Совет народни и г. генерала (Родофиникина(убити, онда сам ја, за избећи и недочекати такову несрећу, узео генерала и советника Јову Протића и прешао сам преко Дунава у Панчево, одкуда сам науман био спустити се у Пореч; но кад сам дознао да Турци на њиховим шајкама већ по Дунаву плове, и да нема никакве могућности сабрати војске, онда сам остао овде да издржим карантин.

„Пишете ми да нас цар руски неће оставити, и ја никако друкчије не држим, кад представим себи колика нам је благодејанија до сад учинио, народ наш није ни у чем крив, и за то следујем његовом (царевом) генералу. Овде сад не заповедам ја, него заповеда генерал, и за то куд он сад заповеди поћи онамо ја и поћи морам. Ја се нисам бојао турске толике силе, нити сам због других каквих причина побегао но да би се избавио од великог стида и несреће народне, у коју су га Младен

и Милоје низвргли, принудивши генерала оставити га и удалити се од њега.*

Да је Карађорђе тада писао Добрињцу и позивао га да се поврати, и да је добио од њега одговор одрицателан, то је истина, јер је то нама познато било, из општих тадањих разговора, јошт онда; али, да ли су ово првоначелни оригинали и писма Карађорђевог Добрињцу, и Добрињчевог одговора Карађорђу, о томе, ми, здраво велику и по све јасну сумњу имамо, и ту сумњу највише нам задаје почетак писма Карађорђевог Добрињцу. Тамо стоји: „кад сте ви јуче, узевши амуницију, хтели полазити, ја сам држао да ви одлазите да збирате војску, с којом ћете ићи на отпор непријатељу, а кад данас дођо у Београд ја узнадо да сте ви прешли у Панчево.“ По овоме наводу Карађорђевом мора се држати као да је он, 15. или најдаље 14. Августа, негде са Добрињцем био и видио кад је он и некакву амуницију узео, која му је и дала повода мислити: да ће он ићи да збира војску за отпор против непријатеља, а он међу тим, 15. Августа у 11. сати ноћи, са Родофиникином умакао у Панчево. Карађорђе, никако и нигде, није могао бити са Добрињцем ни 14. ни 15. Августа, јер је он, по донесенију Родофиникиновом од 23. Августа, као што у „Военном Сборнику“ за 1864. год. № 12. на страни 252., стоји, 11. августа у Београд дошао; а 15. по истом „Сборнику“ на страни 255. пред вече дошао и казао Родофиникину шта је Карађорђе умислио са мисијом руском у Београду учинити, што је, бајаги, и дало повода Родофиникину да свој пост остави и да, заједно са Добрињцем и другима, у Панчево побегне.

Добрињац пак одговарајући Карађорђу каже му 1.) да га он никад није издао, и да му и до овог часа никад није био неверан, а Карађорђе изриком о томе у свом писму нигде ништа и не спомиње; 2-го) Он вели да је то познато и Богу и људима, и да Карађорђе, за потвр-

* „Военный Сборникъ“ за 1864. год. № 12. у „приложенијама“ на страни 273 и 274.

ђење ових његових навода може и сав народ упитати; 3-ће. Да се он у Србију повратити неће док су год у њој Младен и Милоје, и 4-то. Почео је одговарати за амуницију, коју је Карађорђе искао да му је поврати, па је онда, заплео се које о чему другом говорити, и наметати Карађорђу, да је он хтео и мисију руску и цео Совет народни потући, оставио Карађорђа без чистог одговора за речену амуницију, и без повраћаја њеног овамо у Србију. Немамо ли ми основаног узрока држати, да су и ово све обешењачке сплетње оног Родофиникина, који, одговарајући Карађорђу на писмо овога генералу Исајеву, каже му: „Немојте никако држати, да ће личне справедљиве причине, због којих ја негодујем против тамошњих неких лица, моћи мене одвратити ма и на једну минуту да ја пренебрегнем моју дужност. Сва моја старања и усиљавања, дано-ноћно, бићеду оним употребљена у свему што од мене зависило буде, на благо ваше, јер то је височајша воља Государја мога, а воља ова мора бити за свакога русијанина свети закон". Да и у овом одговору Добрињчевом масло Родофиникиново гори, то је и сам Добрињац признао, где, повратак свој у Србију одбијајући, вели: „Овде сад заповеда генерал а не ја, и за то куд он сад заповеди и нареди да идем, тамо ћу ја и ићи."

„Военный Сборникъ" у продужењу свога казивања о догађајима у Србији, за извести на видик како није сам Родофиникин, него како су и друге благонамерене, патриотичне и искрено предане Русији, старешине, Карађорђа оцрњавали, каже: „Победе књаза Багратијона над Турцима, и његова безодморна движења противу њих, принудили су ове последње са свију других и слабијих страна прикупљати своје силе, и ићи за движењем руске војске. И тако поводом овим, у почетку Октобра Турци су отпочели и из Србије повлачити се, и остављати све градове и сва утврђена места, која су у Србији заузели били".

„Видински паша — писао је Миленко Стојковић Родофиникину из Пореча под 3. Октобром по уверењу млогих, од којих сам се ја извештавао, врло је слаб са војском. Он у Брзој Паланки и у Кладову нема сад ни у полак од оног броја војске, колико је пре 15. дана имао. Буди благодареније Богу, Србија је у овај пар слободна од Турака, али је без сваке надежде за постижење постојаног благоденствија, и то он држи да се никако постићи не може док руска војска овамо не дође, јер она ће само кадра бити основати будуће благосостојаније Србије на темељу истине. Непостојанство господара Карађорђа извесно је вашему превосходитељству како у малим тако и у великим стварима, и како злобни људи управљају њиме, и све што раде на несрећу Србије раде. (Па зар и после топузања Младен све једнако управља Карађорђем?) И за то је неопходимо нужно да руска војска овамо у Србију уђе, те да се народ увери да га Русија покровитељствује, и да позна: да му, и садање и будуће његово благополучије тек само од Русије произстећи може. Народ је већ почео говорити да он неће више противу Турака на војску ићи, ако Русија не уђе у нашу земљу, и она не почне с њиме управљати, те да би се тако једанпут затрла предпријатија злобне људи, који само за сопственом коришћу жедне.“ (Миленко не жедни за сопственом коришћу, али зато је опет радио да постане први и најстарији дахија у Србији!)

У „Военом Сборнику“ за 1865. год. № 2. на страни 226. као што смо ми већ на своме месту имали реч Г. Дубровин, само по Родофиникиновим донесенијама, недостојан ни прах са опанака Карађорђевих стрести, умствујући о карактеру овог великог генија, истина неизображеног ни у школи Родофиникиновој, ни у Дубровиновој, ни у Болгариновој ни у Гречовој* каже: „Народ, (смешна

* Види од „издатеља“ предисловије на „жизнь и подвиги князя Милоша Обреновича:“ наштампано у С. Петербургу 1825. године.

ствар кад неки људи или навлаш изврћу кожу наопако, или нећеју, или, што је јошт и горе, пишући о догађајима прошлога века не умеду да се ставе у онај век о коме пишу, и не умеду да представу догађаје онога века онако: како су се они природно у оном веку производити морали! ако се и соглашавао на чије покровитељство, то је само на руско; но застрашен будући жестокошћу Црнога Ђорђа, он је замукао и бојао се исказивати незадовољство своје на беспрестана бацања свога вожда од једнога двора к другому, и од једне стране на другу.“ Овде Дубровин нам каже: „ако се народ и соглашавао на чије покровитељство, то је само на Руско.“ А ми му одговарамо да то није народ изјављивао него су учиниле, и у том се и до самог паденија Србије удржале, старешине народне, па наравно кад су год старешине за добро нашле некуд повити се, и народ је за њима следовао; нити је чисто, народ, кад противно се гласу старешина својих.

Овде дакле Дубровин каже, да је народ застрашен будући жестокошћу и свирепошћу Црнога Ђорђа, умукао и није смео ништа говорити противу оних поступака свога вожда, који су му се чинили зловредни по њега. А Миленко, у мало пре наведеном писму његовом Родофиникину, каже: „Народ је већ почео говорити да он неће више противу Турака на војску ићи ако Русија не уђе у нашу земљу“, и проч. Зар ово значи: умукао народ? Ако је дакле веровати ономе што је Дубровин за народ и Карађорђа казао, онда је Миленко, Родофиникина, у свом писму лагао; а ако је могуће веровати, овом Миленковом писму, онда се само питање намеће: како је Дубровин смео оваку неистину о народу српском и о вожду његовом написати и јавности предати? па јошт под названијем: „Материјал за историју царствованија Александра I!“

Сопствено о дејанијама Карађорђевим, овога времена, ми смо престали говорити с даном 18. августа

кад смо га из Београда испратили, са једно 200 коњаника београђана, које је он сад у Београду нашламио, на Мораву. Осим других опстојатељства од нас довде појављених, и ово Карађорђево набирање у Београду до 200 коњаника доказује, да није онакав страх београдским житељима обладао био, какав је Родофиникин главнокомандујућему описао; да није ни гарнизон града Београдског, состојао се само из 40 људи него из 120 драгачевчана разбегао се, који никако није ни састављао управо гарнизон, него су само страже у граду обдржавали над добром народним, које се у разним, особито у војеним потребама состојало; да није ни некрштених ни покрштених Турака у Београду 500 душа налазило, од којих су се житељи београдски плашили да скоче на оружје, и да необладају градом београдским. Таквих Турака у Београду једва да се је тада налазило до 300 душа обојега пола заједно са децом, између којих, можда је, највише до 20 мушких животних глава могло бити, а оно је друго све старо, и жене и деца, било. Јер да су се драгачевчани из града разбегли били, и да је до 500 душа Турака, способних за какво предузеће било, зар би Карађорђе, више напоменутих 200 коњаника из Београда извео, и са собом их на Мораву одвео?

Карађорђе је, као што се и из досад описаних његових дејанија на левој обали реке Мораве увидити може, свуд, где је год прилика могла бити, да турска војска и на леву обалу Мораве пређе, најтврђе заседе поставио, и тако рећи, непреодолиме препреке поставио јој тако: да се она на Петки и око Пожаревца губећи надежду да ће ове јесени свом Србијом завладати, шанчевима ограђивати почела. Јесу, истина, и више наведене препреке млого допринеле што Турци нису могли и на леву обалу моравску прећи, али, да није ту и даноноћно присуство Карађорђево, без одмора и падања на ум сна, беспрестано било, коме и самом није било до шале, а

јошт мање да се је ко с њиме шалити могао, може бити да би Турци утрефили прилику за постижењем и последње, премда главне своје намере.

На Дрини пак, после онога боја у почетку Јулија на Руњанима, који је, истина, здраво штетан био по Турке Бошњаке, српска војска, под главним началством оздравившег Јакова Ненадовића, нит је могла Лозницу из опсаде ослободити, нити Турке преко Дрине претерати, јер је то обоје изван снаге српске војске било, будући су Турци тројином снажнији од Срба били, и јошт би их јамачно за толико више било да се нису Турци Херцеговци, из Старе Србије а и нека част Бошњака упрли били очи и снагу своју на Никшић, који је, Петар I. владика црногорски, са својим Црногорцима сад здраво притеснио био. Но при свему томе, велика је фала и Јакову и свој српској војсци, која се је у ово време око Дрине и око Лознице налазила што су се јуначки одупирали свима покушајима турским за продрети к Шапцу, у Мачву и Поцерину.

Овако је стање на Дрини и код Лознице трајало, без мало до свршетка Октобра, као што ћемо се из даљег о томе причања уверити моћи.

Књаз Багратијон, после смрти фелдмаршала књаза Прозоровског, заузевши врховно повелитељство над руском војском, одмах је, са главном силом својом прешао преко Дунава у Бугарску, и на Турке, и у утврђеним местима и у пољу, жестоко нападати одпочео. Напредовање његово одмах се јако указало не само на десној страни Дунава, где је одмах, како је прешао, освојио Мачин и Хирсову него и на левој, јер су наскоро и градови: Исмајил, Ибрајил и Ђурђево, победитељу у руке пали. После освојења Мачина и Хирсове, као што и сама руска Историја овога рата каже, књаз Багратијон пошао је на освојење Силистре. Али будући да је главни повелитељ турске војске, велики везир Јусуф паша, дознавши за ово упућење Багратијона, као ваљда за предохрану Силистри на путу између

Хирсове и Силистра, у Ресафату, поставио Хозрев Мехмед пашу, једног из здраво одважних паша, са 15.000 одабране војске с налогом: да не допустити Русима к Силистри проћи. Дознавши Багратијон од корпусног генерала Милорадовића за овако наређење великог везира, које је већ савршено и удејствовано, јер се је, поменути Хозреф Мехмед паша, већ и улогорио био у Ресафату, он је, са три колоне своје војске, под предвођењем Милорадовића, Платива и Маркова упутио се на Хозреф Мехмеда. Септембра 4. ударила је руска војска на Ресафатски логор Хозрефов. Обе су се војске с највећим ожесточењем бориле, но при свему томе Турци су беспримерно побеђени. Више је од 1.000 Турака заробљено, сав су логор Руси заузели, 40 различних барјака и све топове са свом амуницијом допали су Русима у руке. Погинувшим на месту ни броја се није знало, од лешева изгинувших Турака поље бојишта није се могло прелазити; а сам повелитељ ове одабране турске војске, Хозреф Мемед паша једва је уграбио, са нешто мало претекших му преко овог боја војника, пут к Силистри, у коју је принуђен био и побећи.

Премда књаза Багратијона није срећа војничка послужила да после овог Ресафатског боја и овако важне победе, и Силистру освоји, опет зато, учињена његова завојевања пређашња, и Ресафатска победа, принудили су здраво великог везира осетити: да он са снагом војеном коју има при руци, и која му се међу тим сваким даном све већма умаљава, није у стању оваког непријатеља не победити, него ни само узапрети га. Ова принудна осећања и увиђања били су поводом, што је велики везир одмах после Ресафатског боја, почео прикупљати са свију страна војску на нижњи Дунав, за усилити и гарнизоне по градовима на Дунаву и своју пољску армију. Поводом овим он је морао војску своју и из Србије повући, те се тако повлачење турске војске из Србије, око половине Септембра почело опажати; а са свршетком поменутог месеца Србија је већ чиста била од Турака

са стране источне, изузимајући Адакалу, Кладово и друга мања утврђена места низ Дунав до ушћа тимочког, само јошт са стране Босне грозила јој је опасност, јер су Бошњаци Турци здраво Лозницу опсадом својом утеснили, и обалом дринском, и с једне и друге стране утврдили се.

Како су Турци преко граница Србије измакли се, одмах је и Карађорђе са војском, за њима идући, те границе опет заузео, па и како пограничне карауле и страже што је успоставио, тако је и пограничне шанчеве, који су порушени били, као и Делиград, наредио да се поправе и јошт боље утврде, и са нужним бројем војске снабдеду.

Гласови, да су Турци бар са источне стране Србију са свим оставили и повукли се преко граница својих у своју унутрашњост, једва су се прочули, а народ, како онај, коме је наручно било, на обалама Саве и Дунава живећи у Аустрију пребећи, тако и онај који је у неприступне планине у збегове, избећи и склонити се морао, са самим голим животом, гомилама почео се повраћати. Они Срби, који су са обале савске у Аустрију пребегли били, кад су се сад повратили, ако ишта друго а оно су бар куће своје у селима у целости затекли, напротив они, који су између Дунава и Мораве жилишта своја имали, кад су се сад из Збегова повраћати отпочели ишта друго на својим жилиштама нису затекли осим земље. Куће њине, вајати, млекари, кошеви, амбари, подруми и појате све су то Турци, и долазећи и полазећи из Србије, пламену предали, све је то под гаром и хладним пепелом затечено; све је то било зарасло у татулу и репув, и ово су, између млогих других зала, плоди сатанских донесенија Родофиникинових и честите душе и срца књаза Прозоровског, који се фаљаше: „да он љуби народ српски!“

Све ове до сад споменуте црне и жалосне несреће, које су народ српски у овој години постигле у Србији, све су, тако рећи, пред очима Карађорђевим збивале се.

Горка су осећања и душу и срце његово притискивала и тиштала; он се је, са беспримерним усиљавањем, старао да умали и олакша ове несреће народу; али је по готову, без надежде био да ће што сопственим силама и средствима учинити моћи, јер од стране главнокомандујућих, код којих је он најцрњим бојама Родофиникином измолован био, никакве помоћи не помаљаше се. О књазу Прозоровском не треба ништа ни говорити, јер је он начисто одговорио да помоћи не може дати, и казао: зашто не може; али и књаз Багратијон, за кога се, по речма његовим може рећи да је наклоњен био у овом бедственом стању Србима помоћи и из коначне их погибије избавити, од августа ове 1809. па до првих дана марта 1810. године ништа није учинио, већ је цело ово време од осам месеци пропустио у самом промишљању, како би се Србима могло помоћи, у претпостављању да им се помогне, у бранењу Родофиникина против тужби српских, у безграничном веровању само у донесенија Родофиникинова и у промишљању и наређивању како ће Родофиникина опет Србији за агента руског наметнути.

Све ово имајући Карађорђе пред очима, у памети и живом знању, он се је, у договору са Советом народним, принуђеним нашао, у последњој четвртини Септембра, послати, познатог архимандрита Спиридона Филиповића, у главну квартиру руску, књазу Багратијону са једном писменом молбеницом на име самога Цара Александра, коју је молбеницу требало Филиповићу да је он сам у Петербург однесе и Цару преда, као што му је од Карађорђа и Совета народног тако учинити и препоручено било, и као што се је и он сам, на тај само начин тога посланства примио. Али на жалост, као што смо видили, Филиповић није овако своје посланство извршио.* Осим овога посланства, Карађорђе је, са Со-

* Ми, истина, до данас нисмо могли дознати за прави садржај ове молбенице, али, из последовавших опстојатељства, морамо држати:

ветом народним, наредио да се и једна чрезвичајна скупштина, с почетком Октобра, састављена само из старешина народних, у Хасан-пашиној Паланци држи, на сабирање које скупштине он је, све старешине, сопственим својим писменим циркуларом, под 29. Септембром, за други дан Октобра у Хасин-пашину Паланку и позвао.

Предмет, о коме је и Карађорђе и Совет народни у тешким овим околностима са стране Турака, у збићама унутрашњим и у смотрењу одношења руског према Србији и њеном правитељству промишљати морао, и због кога се и ова скупштина сазивала, јест следујући: а.) Карађорђе и Совет народ увидили су, да опстанак и одржање Србије само са речју „покровитељства руског" никакве гаранције нема, ако Русија и једно поприлично одељење своје војске у Србију не пошље, која би стално у Србији имала пребивати, Србима свакад и на све стране у помоћи била, и са Србима заједно противу општег непријатеља, борила се. б.) Будући да поглавари српски, осим неколико домо—и недомородних интриганта и бесмесних противника Карађорђевих, као: Миленка Стојковића, Петра Добрињца, Јакова Ненадовића, митрополита Леонтија, Јеремије Гагића, Стефана Живковића Телемака, и двојице здраво прикривених: Милана Обреновића и архимандрита Филиповића, никако нису имали добре воље к Родофиникину, који је, у противност и молбе и жеље њихове као неприродни Рус, у Србију за руског агента послан; па како је сад, он сам, својим побегом из Србије и другим његовим за Србију штетним поступцима јошт више и праведног подозрења и мржње са стране Срба на себе навукао, Карађорђе и Совет смислили су, да се Русији представи да за унапредак, у Србију пошље

да је овом молбеницом Карађорђе молио Императора за помоћ у војсци, која би на свагда стално у Србији пребивала и Србима свуд у помоћ притицала, без вагађања и растезања главнокомандујућих; и за удаљење Родофиникиново од даљих утицаја његових у сношенијама Русије са Србијом.

природног Руса за агента свог, никако пак ни Родофиникина, нити и кога другог, који су његовој мисији, у Србији с њим били. в.) Да се, као што је Карађорђе и Совет промислио, и скупштином закључи: да се никад више у Србију повратити не могу ни они, који су као Срби, с Родофиникином сад из Србије побегли. Па будући да ће поводом оваког општенародног закључења, због неповратка, између осталих, и Леонтијевог црква и народ у Србији остати без архијереја, то је, г.) смишљено Карађорђем и Советом предложити скупштини да се, као из најсталнијих, за будућег архијереја изабере и у тај чин посвети архимандрит манастира Раче Мелентије Стефановић, који у исте и командант зворничке нахије био. И на послетку д.) кад се досад поднешеним тужбама српским противу Родофиникина неверује, да се умоли Русија да она беспристрасну комисију нареди, која ће испитати и уверити се на месту о истинитости неблагонамерених поступака Родофиникинових према Србији, и о истинитости у речи стојећих тужби противу њега.

Следујући позиву Карађорђевом све су старешине народне, у опредељено им време, на ову скупштину, у Хасин-пашину Паланку, дошле, изузимајући оне, којима су позиције њихове, са спрам непријатељских стојеће, препјатствовале доћи, а такови су из главних старешина били: Миленко Стојковић и Јаков Ненадовић. Први није могао оставити без себе утврђено острово Пореч и друге заседе у Мирочким планинама постављене због Турака у Адакали, Кладову, Брзој — Паланци и у другим низ Дунав, мање—више, утврђеним местима; а други није могао оставити команду своју без себе због Турака, који су се јошт све једнако са обе стране Дрине умножавали, Лозницу здраво у опсади држали и грозили: са продирањем у Мачву и Поцерје, у нахију шабачку.

Речена скупштина сложи се у свему више наведеном са мњенијем Карађорђевим и Совета народног, она је, уз усвојење горепоменутих предложења и лица, из средине

своје, за депутате к главнокомандујућему, изабрала, и та лица состојала су се из, команданта рудничке, чачанске и ужичке нахије, Милана Обреновића и више споменутог архимандрита Милентија Стефановића, који је и скупштином одобрен и одмах проглашен за „изабраног архијереја“ у Србији, као што се он тако, по одобрењу Карађорђевом, Совета народног и сада држане скупштине, и потписивао. Милану Обреновићу, поред осталих препорука, које ћеду њих двојица, као депутати, имати испоручити главнокомандујућему, препоручено му је и то: да он својски и озбиљно код главнокомандујућег настане, да Мелентије у Влашкој, у Букурешу, или где главнокомандујући за добро нађе, буде посвећен у чин архијерејски.

По свршетку горњих закључења и наређења скупштинских, сва се скупштина из Хасан-пашине Паланке 8. Октобра разиђе, а Милан Обреновић и архимандрит Мелентије, као избрани депутати дођу са Карађорђем, и са свима советницима у Београд да се јошт боље о свему, шта они, као депутати имају при главној руской квартири радити договоре, и да наставленије, по коме ћеду се управљати у њиховој радњи, и молбено писмо на главнокомандујућег уготе.

У овај пар, макар и задоцњено због више описаних несретних околности, у којима се опстанак Србије налазио, отпочињала се друга година теченија Велике Школе, и то у другој кући, коју је Совет, по потреби и нарочито, за Велику Школу одредио и правио, и ту је, речени архимандрит Мелентије као изабрани владика, у присуству Карађорђа, Старца Доситија и свега Совета осветио воду и одслужио призваније свјатаго духа. А после овога, и Милан и архимандрит, отишли су сваки својој кући да се за пут спреме. А Карађорђе отишао је опет на Мораву и даље, те је обишао и видио јели све по границе у ред доведено као што је он препоручио. Међу тим, и Милан и архимандрит, спремљени будући за пут,

дошли су оба у Београд, и примивши од Совета и наставлење за себе и писмо молбено за главнокомандујућег, отправили су се низ Дунав, преко Пореча, за у Влашку првих дана Новембра месеца.

Пошто је Карађорђе, после Хасанпашине паланачке скупштине, и после наређења учињеног са депутатима, обишао сву источну границу Србије и уверио се да је све по његовој препоруци и тадањој могућности, за безбедност, у ред доведено, онда је текар, олакшавши се и обезбрижившп се од ове стране, у последњој четвртини Октобра месеца, са 4000 одабраних војника, из више нахија, отишао к Лозници на Дрину, Јакову у помоћ. Није Карађорђе ни код Јакова више од 6000 војника затекао, али присуство његово свакад је и свуда његовој војсци уливало у срце храброст и обећавало непремену победу, а непријатељу задавало страх; па тако је и сад овде било. Срби дакле, и ови споља под предвођењем Карађорђевим, и они из шанца, који су опседнути били, изненада ударивши на ове Турке који су лознички утврђени шанац опсели и здраво утеснили били, разбију их, шанац лознички и у њему опседнуте ослободе, и сву турску војску, која је на овој страни Дрине улогорила се била, у Босну претерају, и тако се Србија за овда и од ове стране од непријатеља ослободи, али зато опет у свима пограничним шанчевима дуж Дрине, који су, понајвише, по у смотрењу Јакова Ненадовића, подигнути били, свуд је наређено, да према потреби месној, по један од млађих војвода, са по 200—300 војника, за сваки случај остане.

Почем се дакле и овде овако, тако рећи, олако прође и више се наведена уређења свршила, будући да је већ и сва војска, без измене, посустала била, а међу тим и крајње зимње доба наступало, то се сва војска, изузимајући оне, који ће у шанчевима заостати, кућама својима распусти с тим: да се после шест недеља и онима у више поменутим шанчевима, измена пошље.

Ми нећемо о Милоју ништа говорити, који је јошт пре сакупа скупштине Хасанпашино-паланачке из Остружнице у Аустрију пребегао; но будући да је и Младен, после паденија Делиграда и Ђубошког шанца, повукао се од сваке државне службе, и пре него што се је више споменута скупштина сакупила, дошао својој кући у Београд, ваљда зато: да избегне општу грају и на њега као и на Милоја у народу подигнуту због тога, што се у опште тада говорило, да је Карађорђе по наговору његовом Милоја, у почетку овогодишњег рата, Добрињцу предпоставио, учинивши га главним командантом над свима војскама, сакупљеним тада код Ниша, противу Уруменлије. И ми нећемо овај поступак посве одрицати Младену што се тиче Милоја, али никако не можемо пристати уз Вука да је Младен наговорио Карађорђа да он Милоја зато главним командантом противу Уруменлије постави, и тако га Добрињцу зато предпостави, што је он за цело држао да ће Срби Ниш освојити, па да не би Добрињцу запало да таку варош опљачка, као што се Вук у „Правителствующем Совѣту:“ на страни 28. изразио.—То је Карађорђе, растајући се са Јаковом и другим старешинама, који су са командама својима тада на Лозници а око Дрине били, казао Јакову, да треба да се састану о новом лету идуће 1810. године у Београду, да се које о чему договоре, и да промисле шта ће и са Советом, будући се је Младен са свим у себе повукао.

Ми нисмо у стању казати колико су ови српски депутати провели времена у путу, док су дошли до Краљева у Малој Влашкој; па зато у томе мораћемо се држати хронологичног реда по „Военном Сборнику“ за 1865. г. № 2, који на страни 230. каже: „Родофиникин је дошао 12. декембра и представио главнокомандујућем писмо, које је он од депутата добио. А депутати стигли су у Хирсову, где се књаз Багратион тада налазио, 19

декемвра, а 20 они су изишли пред главнокомандујућег и предали му своју молбу“.

По овоме, кад су се речени депутати главнокомандујућему представили, морамо држати: да су се они и у путу до Краљева, због већ наступившег зимњег времена и због хрђавих путова и подвоза у Влашкој, дуго морали задржавати; а особито морали су дуго задржани бити у Краљеву док је Родофиникин, бојећи се следства за своје поступке, праву цељ њиховог посланства сазнао, и док је ствар њину, у смотрењу подлих његових поступака и трагова, за рачун свој уредио онако као што је желио, а то му није здраво тешко било уредити имајући јато Срба, издајица, при себи, међу које су, Милан и архимандрит, неочекивано и не спремљени будући, запали. Овој двојици могло би се пребацити да нису имали куражи, па да се нису ни на кога у Краљеву ни освртали већ одмах да су без задржавања, пут к главној квартири Руској, где се и главнокомандујући налазио, предузели. Али и тако да су учинили можда би, као што је то више него веројатно, јошт веће тешкости на себе навукли; јер је Родофиникин, по вољи и у безграничном поверењу књаза Багратиона и сад у Краљеву, као агент руски у Србији, дејствовао, па би их, можда зато што су га мимоишли, нарочито њему у Краљево и повратио, да преко њега шта имају представљају.

И Милан и архимандрит Мелентије одмах су увидили међу какве су запали кад су у Краљево дошли. Али, они су зато увидили и уверили се, поред свега и у том: у каквим превосходно благопријатном одношењу, и у безграничном поверењу главнокомандујући према Родофиникину стоји. Овака опстојатељства принудила су и Милана и архимандрита примити међу се и Петра Добрињца за депутата, као да је он у Србији био, и да је Хасан-пашинопаланачком скупштином и он за депутата изабран и наређен; дати од себе Родофиникину пуно

похвале, од имена народа, писмо с позивом, да опет у Србију дође, и допустити, да се у молби њиховој, коју су приуготовљену имали за главнокомандујућег, и млого којешта измени, и млого којешта дода, а нарочито: да народ главнокомандујућег моли да му Родофиникина опет у Србију поврати. Ово су све они допустили чинити, а и сами су нешто учинили, као оно писмо што су Родофиникину од себе дали, за моћи најглавнију цељ, која им је у првој точки њиховог настављенија означена, постићи, а та се као што смо видили, састајала у том: да Русија једно одељење своје војске у Србију пошље, која би тамо стално пребивала и Србима свуд у помоћи била, где би се за такову, потреба показала.

Ни једног старешине народног у Србији није било, ни већег ни мањег, који није желио оваку помоћ Србији од Русије с том само разликом: што су познати противници Карађорђеви, којима није могло испасти за руком да Србију између себе на дахилуке поделе, и који су желили независимо од Карађорђа и један од другога самовластвовати, и којих су поступци у том смотрењу већ здраво правитељству Србије познати били, због чега су они и у страху, од постижења достојне казни, налазити се морали, још и одбрану, као извикани „искрено предани Русији“ у такој једној, у средини Србије стањујућој руској војсци, држали имати у жељама својима потпору, па и одбрану ако би се, због узурпаторских њихових поступака, од стране правитељства према њима, какве строге мере кадгод предузеле.

Сад да видимо шта је главнокомандујући с депутатима радио, шта им је говорио и обећавао, која обећања састојала су се само у предпостављањима његовим да ће он „скору помоћ у свему Србима послати, и тако и онако учинити.“ И у какву је анатемску мрежу Родофиникин своје поступке и своја донесенија из Краљева главнокомандујућем, замотавао.

„Военный Сборникъ“ за годину 1865. № 2. почињући од 227 стране па продужујући до 243. каже овако:

„Младен узбуђује у Црном Ђорђу ненавист противу неких поглавара, а особито противу оних, према којима је народ добро расположен и воли их. По оваком наговору Младеновом, врховни вожд Србије писмено је препоручио новоназначеним командантима: Јови Стефановићу, Михаилу Станавићу, Илији Барјактаровићу и Петру Цоди да убију Миленка и да заузму команду над његовом војском. (као да је он имао некакву особиту војску, која је само непосредствено од њега зависила, и којом је он могао самовластно заповедати и управљати је). Миленка су успели (али не знамо који?) уведомити заблаговремено о томе, и он је, противу таке намере предузевши мере, предварио разрушити план Младенов, и тада је Младен прибегао другим средствима. Он је наговорио Црнога Ђорђа да сазове на договор све старешине народне и да с њима попромисли и попрорасуди о будућем стању Србије, и о одговору Аустрији“. (Ако је могућа истина да је Карађорђе по Младеновом наговору радио да Миленка убије, па кад му то није испало за руком, да је онда, опет Младен новим средствима прибегао, а та средства морала би таква бити да се с њима Миленко непремено утаманити може. Али ова: да се сазове скупштина старешина, па да Карађорђе с њима у договору попромисли и попрорасуди о будућем стању Србије, јер јој је овогодишње стање заиста црно и прецрно било, и о одговору Аустрији, о коме одговору Аустрији, као што смо видили, на скупштини баш нико никаква спомена није учинио, велимо да така средства нимало на оно не личе што Родофиникин Младену намеће, и ако је Карађорђе ову скупштину по Младеновом наговору држао, онда непремено следује да се томе Младену, на кога Родофиникин тако жестоко и умложено ропће, у место похуде, велика похвала одда; јер смо ми видили какви су предлози, од

стране Карађорђа и Совета народног тој скупштини на расуђење предложени, и како је и скупштина она предложења усвојила, без да ју је Младен на што нечовечно наговорио, а осим тога и сам ће нам Родофиникин казати како Младен, из наведених њиме узрока, никако на тој скупштини није ни био).

„Скупљање и држање предречене скупштине наређено је било у Хасанпашиној Паланци, и Црни Ђорђе разаслао је старешинама позиве. У том броју, позваних на ову скупштину старешина, био је и Миленко, но он није хтео тамо ићи, већ је писмено одговорио Црноме Ђорђу овако:

Ваше писмо од 29. септембра, с којим ми јављате да ћете да држите скупштину народну у Хасан-пашиној Паланки, па и мене позивљете да и ја тамо у суботу 2. октобра будем, ја сам данас примио. Кад би мени и опстојатељства дозвољавала тамо сад доћи, опет за то ја не би могао 2. октобра приспети, јер ми је ваше писмо доцне стигло.

„Ја сам држао сад, да смо ми, после толики несрећâ, које су нам преко главе прешле, и које смо претрпили, познали између нас свакога: ко је какав, ко је наклоњен ползи, ко ли пагуби отечества нашег, и да ћемо свакога од сад, по мерилу добра и зла награђивати или осуђивати. Но ја на против са скорбним срцем увиђам, да нас не само прошавше беде и напасти нису памети научиле, него да су и веће биле не би могле научити, већ ако би на послетку сама погибија то учинила, од чега нека нас Бог сачува. Ви сте, неколико дана но што сте ме на скупштину позвали, писали здешњим новим командантима да мене овде у Поречу убију. Ја благодарим милостивом провиденију што ме је спасло. А шта би се са мном догодило кад би ја на скупштину дошао међу оне, који посежу и на вашу главу, не бојећи се ни Бога, ни људи? Зар би они поштедили мене? (Ми незнамо за друге, који су желили да Карађорђа

нестане, или барем да га са врховног предводитељства збаце, осим Миленка, Добрињца и Јакова, с том само разликом: што овај последњи није тако продржљив био, али и они други нису баш тако одважни јунаци били, као што се то даје приметити и из овог писма Миленковог.) Господару! не награђују се тако верни синови отечества, но се зло са злим, а добро са добрим награђива. Докле год ви будете слушали оне, које сте и до сад слушали и с њима се советовали, и докле их год не истребите, дотле ја ни на какав договор к вама приступити нећу нити ћу вам кад на позив ваш доћи. Справедљиво дело написано је на срцу сваког доброг патриота, правдати се њему није нужно".

Ми смо казали зашто Миленко и Јаков нису могли на ову скупштину доћи, и оно су истините причине њиховог недоласка, будући је на њиховим крајевима све оно постојало што смо тамо навели. Писмо дакле ово Миленково свакојако је лажно и измишљено било самим Родофиникином, или Миленком, по препоруци првога, само да овај оваког садржаја писмо, бајаги Карађорђу, исконцептира, и њему га пошље да га он главнокомандујућем покаже ради већег оклеветања и оцрнења Карађорђевог. Кроме овога навода довде, писмо је ово лажно и по следујућем. 1) Острово Пореч једва да заузимље суве земље дванајесту част од једне географическе миље, и тај простор највише је заузимао Миленко и војници, који су се тамо свакад при Миленку налазити морали. У ово острово овако мало нико стран није могао ући а да одмах не буде спажен, и да се одмах не дозна које, одкуда је и зашто је дошао, а особито, као што се у писму каже, да је Карађорђе новопостављеним командантима препоручио да Миленка убију, дакле четири новопостављена команданта да дођу у Пореч, по наредби Карађорђевој да убију Миленка, па да Карађорђе, који је сам собом Турке вребао и дочекивао, и који је у извршењу такових послова особиту вештину и сми-

шљеност имао, овако недотупавно нарећује, то никакве ни веројатности, ни истиноподобија нема. 2) Од ове четворице, по писму Миленковом, новопостављених команданата, само је Илија Барјактаровић и у то време био војвода, Јован Стефановић био је житељ Поречки, и ту је с фамилијом и непокретним својим имањем живио, врло честит, мирољубив и уважаван и од својих суграђана и од самог Миленка, али никакав старешина и заповедник није био до 1811. године, овда је, речени Стефановић постављен за војводу и команданта у Поречу, али Миленка тада није било више у Србији. Михаила Становића или Карапанџића, истина је Карађорђе једним актом, 1808. г. под 10. декембром, у Београду издатим самоме томе Михаилу у руке поставио за војводу у Крајини, али и овај, иначе разуман и уважен од народа крајинског јошт и од времена турског, будући је он и под Турцима, са бератом Султанским, Баш—кнез био у крајини, али више господар човек него да би, чезнећи за неким господарством, полакомио се и посегнуо на чији му дарго живот. А Петар Џода био је јошт од Хајдук Вељка, у Црноречкој нахији, 1808. године, за буљукбашу у шанцу вражогрначком наименован, и Џоду је у том шанцу и 1809. година затекла, али он до тога доба, никаквим, од стране врховне српске власти, актом, ни за каквог народног старешину, или за команданта, постављен није био, него је и он текар, 1811., за војводу, под командом кнеза Милисава, у истој нахији постављен. И напослетку 3) Илија Барјактаровић, више важећи као добар и разуман кмет у народу него као војвода под оружјем, живећи у срезу параћинском, у селу Извору, био је у растојанију од Пореча 24 сахата, а Џода из Вражогрнаца, најмање 16 сахати, и то: кад би обојица, преко кршних планина, најпречим путањама знали проћи до у Пореч.

Да је Карађорђе овако смислио уредити с Миленком, као што овога, угођено са договором Родофиникиновим,

писмо гласи, не би он ни Илију Барјактаровићу, ни Џоди, ни мирољубивом Јови Стефановићу, ни Михаилу Становићу (Карапанџи) то препоручивао да учине, имао је он ближи Поречу, и баш за такав посао савршено способних људи, који би то, од мила Бога, извршили, особито јошт кад би им се обећало да ћеду они постављени бити за старешине у нахији пожаревачкој, и у Поречу за команданта.

„Сборник“ даље каже: На ову скупштину у Хасан-пашиној Паланци желило је врло много народа стећи се што за то: што је народ, са свима присуствујућима на тој скупштини, као што се је реч проносила, у намери био потребовати од Младена и Милоја рачун од новаца, који су њима из касе народне, на потребе општенародне издани, да покажу кад су их и на што истрошили. Овде су наумни били Срби изјавити својим старешинама, да они неће више ићи на војску противу Турака дотле, док не угледају међу собом руске началнике, који ће их руководити и с њима управљати, и док се руска војска не појави у Србији. Младен и Милоје као да су напред предвиђали оваку намеру према њима од стране народа, па нису хтели ни доћи на ову скупштину. Младен је седио у Београду а Милоје некуд отишао тако, да се ништа за њега није знало куд се је део. Скупштина је дејствително хтела њих судити, али како од њих ни један на скупштину није хтео доћи, то је сва скупштина за то отишла у Београд да њих осуди. И тако у Београду, општим гласом скупштине и осудом њеном, Младен и Милоје удаљени су на свагда од свију дела народних. (Из овог довде реченог види се, да је Родофиникин и у Краљеву,ваљда преко његових „услужљивих“ људи, дознавао: шта је народ у Србији мислио, шта је желио и шта је намеравао чинити, па је то све, као дејствителна факта главнокомандујућему достављао, а међу тим у Србији ништа од тога у самом делу произведено није. Ми не одричемо да је огромна општа повика била и на Младена

и на Милоја, али та је, и такова повика на њих двојицу почела се јошт од часа пропасти на Каменици, и због тога је Милоје, по паденију и Делиграда и Љубошког шанца, у коме се он јошт, после пропасти Каменичке, уз Младена налазио, у Београд добегао, одмах се у Остружницу преселио, а за $1\frac{1}{2}$ месец дана пре скупштине Хасан-пашино-паланачке, и у Аустрију пребегао; а тако је исто и Младен учинио око половине септембра, али само с том разликом, што Младен није добегао као Милоје у Београд, него је мирно дошао и на миру у Београду, у својој кући, седио, нити је њега и Милоја ради, да их осуди, скупштина из Паланке у Београд дошла; јер скупштина старешина, при којој је био и Карађорђе и Совет народни имали су савршену власт позвати Младена из Београда у Паланку, која је од Београда само осам сати удаљена, него да сва скупштина њему у Београд, за осудити га иде. Али истина је да је и у Паланки од старешина у опште, било велике повике на Младена и Милоја, и да је за обојицу њих општим гласом изречено, да се од дела државних на свагда удале.) Скупштина је изабрала нове пуномоћнике или депутате од имена свога народа. Избор је пао на Милана Обреновића команданта рудничке нахије, на архимандрита Мелентија, који је у исто време био и командант, и на Петра Добрињца! (а Петар у Краљеву код Родофиникина). Таким начином, може се рећи да су ова три депутата први депутати, кои су изабрани самим српским народом а не старешинама једне или друге партаје. (Ово су мисли, што се тиче избора депутата, сопствене г. Дубровина, који ова дата изнаходи и рaдакцији „Военног Сборника“ предаје, а ствар је онако текла као што смо ми описали.) Снабдевши их са нужним писмима, скупштина је речене депутате опремила књазу Багратијону. Цељ нове депутације состојала се у сљедујућем: 1. да се моли за војену помоћ, 2. да Русија Србију прими под непосредствено управљање своје, да се умоли главно-

командујући да он опет поврати Рсдофиникина у Србију и напослетку 4. да се определи једна комисија, која би разгледала положење српских дела. Сад опет Дубровин умствује па вели: „Народ и старешине (овде дођоше и старешине, а мало више сам народ изабра депутате?) постављајући ову последњу тачку имали су пред очима то, да се овим путем учини извесном височајшему двору владање српског предводитеља и неспособност његова у управљању с народом.

Ова је скупштина изабрала и општим гласом, за главне чланове управитељствујуштег Совета народног наименовала извесног команданта ваљевске нахије Јакова Ненадовића, Милана Обреновића и Петра Добрињца, (!) их којих први остао је у Србији, а последња двојица послани су као пуномоћници.

Дубровин говори: „желању српског народа, које су његови пуномоћници изјавили, није се могло подпуно удовлетворити. Примити Србију под непосредствено управљање Русије са свим је несагласно с видовима нашега кабинета. Император Александер млого је раније, него што је ова прозба од народа српског представљена, обзнанио да ни у каквом случају и никад Русија неће хтети а није ни дужна мешати се у унутрашњу управу Србије. Он је већ био претположио да и при самом најсретнијем исходу војених дејствија наших против Турске, кад би порта Отоманска согласила се на сва наша условија, нераспростирањавајући своје власти над Србијом, представити јој да се она сама уреди у унутрашњем управљању свом „сагласно видовима и желању самог народа:“

На повратак пак Родофиникина у Србију књаз Багратион изјавио је своје согласије, но само тако и онда, кад оде и наша војска у Србију.

Примљена већ система не мешати се у унутрашње управљање Србије није допуштала нама согласити се ни на четврту тачку молбе српске о наређењу комисије која

би расмотрила положење дела српских, и тим већма није допуштало, што Русија тада ништа друго није имала на уму и пред очима осим материјално помоћи Србима и учинити постојаним и непременим оно вниманије у народу, које је она имала, и које је за њу било неопходимо у политическим одношенијама, и у случајима непријатељских наших одношенија према Турској. Дубровин, у место да предаје и „Воееном Сборнику“ и Вестнику Руском“ изнахотке одношења Руског к Србији и Србије к Русији, као материјал за историју царствованија Императора Александра I, он је, у одломцима, пунећи своје табаке за вишепоменуте две редакције, историју нашу писао, позивајући се на Ранкеа, и мњеније своје и суд свој изрицао сврху карактера људи, који су Србијом управљали, и сврху дела српских, о којима је он известија имао или само из донесенија Родофиникинови, или из писмених одношења главнокомандујућих кабинету, основаних на донесенијама Родофиникиновим, а суштност ствари и дела сасвим су друкчије, као што се из описанија нашег види, у Србији стојала. Па је тако пишући, без да је ваљда и опажао, здраво у противуречије падао, као н. п. он у „Военном Сборнику“ за 1864. г. № 12., на страни 226, и 227. каже: „У свима писмима и обећањима, која су Србима нашим правитељством, у запискама, пројектима и предположенијама ради устројства њиховог давата им, види се чисти хуманитет и бескористије, с којим се умешавала Русија у дела српског народа. И далеко пре може се правитељству нашем пребацити излишно, тако рећи, расипање, и излишно брињење о Србима, него да се је оно старало отуда извући за Русију какве ползе. Једним словом реч „покровитељ“ коју је српско правитељство у својим писмима к руском правитељству и његовим представитељима употребљавало, у потпуном смислу карактерише наша одношења к српскому народу.“ А сад нам мало више он сам опет каза: „Русија тада ништа друго није имала у виду осим ма-

теријално помагати Србима, и утврдити у народу српском оно вниманије, које је она већ стекла, и које је за њу било неопходимо у политическим одношенијама, а особито: у случају непријатељских одношења противу Турске.“ Јоште несмисленијих и мњенија и противуречија Дубровинових има, као што ћемо на такове сад одмах наићи: „Збачење врховног вожда, Црнога Ђорђа, при таком положењу дела у каквима се Србија тада налазила, могло би далеко пре пагубно бити него полезно за Србију. Не обзирући се наше правитељство на силно желање народа да се Црни Ђорђе збаци, оно се никако није могло сагласити на то с једне стране за то, што су за Црног Ђорђа стојали његови седмогодишњи труди за ослобођење српскога народа испод турског ига и приобретена њим опитност, премда је он известан за човека чрезвичајно суровог, врло лаковерног и мало што знајућег; с друге стране, избор новог предводитеља могао би произвести нове раздоре и интриге међу старешинама, који су и без таквих догађајева грамзили за влашћу и првенством, а осим тога догађај збачења Црнога Ђорђа могао би дати прилику и туђим внушенијама у Србији“. Дубровин нам каже, као да је у опште жеља свега народа била да се Карађорђе са врховног предводитељства збаци, да правитељство руско таковом чему приступити није могао из тамо наведених њиме узрока, па између осталог прво и најглавније поставља због чега се к томе приступити није могло, седмогодишње заслуге Карађорђеве, које је он народу учинио избавивши га испод ига турског, и приобретену њиме опитност у управљенију са земљом, додавајући: „премда је он известан за човека чрезвичајно суровог, врло лаковерног и мало што знајућег.“ Дубровин тако сад ради као да га је Родофиникин најмио да и он за њега, и после смрти његове‘ адвоцира, и да пофторава и он она оцрнења о Карађорђу, и похвале о противницима његовим, као што је и сам Родофиникин за живота свога, а особито, од по-

четка 1808. па, тако рећи, до априла 1810., докле га граф Каменски II. није од сношенија Руских са Србијом одвојио, и из Краљева у главну квартиру позвао, чинио.

Дубровин каже овде прво: да је силна жеља народа била, да се Карађорђе збаци; а у „Военном Сборнику" за 1864. годину № 8., на страни 243. поводом радње Родофиникинове да се, Младен, Милоје и Југовић на свагда из Србије истерају, а Карађорђе да се, бар на неко време, удаљи док он Србију уреди, казао нам је овако: „Није тешко било удалити Црнога Ђорђа из Србије. Њега је могуће било позвати да дође у Краљево ради виђења и договора са главнокомандујућим, јербо је он и сам, за то, своје желање изјављивао. Но Ђорђе је био једини човек, који је могао на челу Србије стојати. Не узимајући у призрење његову жесточину, горопадност и неситост (ово последње двоје лаж је) он се је ползовао поверењем народним зато, што је умео с народом угађати се, и што је сазнавао његове нужде (?!)" Код оваког истинитог стања одношенија народног према Карађорђу, и његовог према народу, ми желимо да нам тај исти Дубровин одговори, је ли могла силна жеља народа бити да се Карађорђе збаци, разве ако он жељу Миленкову и његових тројице четворице другара у народу хоће да и нама очевидцима, наметне. 2. Дубравин каже, да је за Карађорђа стојала и приобретена њима опасност или другим речма: стечено њим знање у управљању земљом и народом, па онда одмах, врцнувши се на страну каже: „премда је он известан био за чрезвичајно суровог, лаковерног и са врло малим знањем човека." Да је Дубровин кадар био измерити величину предузећа Карађорђевог; да је имао способности ставити себе у оно време у Србији, кад је Карађорђе уздигао народ за ослобођење испод ига турског; да је хтео представити себи са каквима је убогим средствима устанак противу Турака отпочео, и какве су грдне незгоде и противности све једнако пред њега излазиле, до самог паде-

нија Србије, он би јамачно, с нама заједно од свега срца повикао: „Та Карађорђе је био благ, и преблаг“! а што се тиче лаковерности и малозналости, премда ово уз опитност не може стојати, опет зато и ми то не одричемо Карађорђу, али при свему томе, што Дубровин тако карактеризира Карађорђа, он ни мало неспособнији није био од оних старешина народних, које Дубровин, наравно по Родофиникину, над Карађорђем уздиже.

Будући да је Родофиникин, из Краљева, кад су тамо приспели Милан Обреновић и архимандрит Мелентије Стефановић, као депутати из Србије, и кад је он своју ствар уредно и Петра Добрињца међу њих, као да је и он у Србији за депутата у Хасанпашино-паланачкој скупштини изабран, утискао, главнокомандујућему јавио да су, и који су поименце, депутати из Србије дошли, то „Сборникъ“ даље настављајући каже: „књаз Багратијон проглашавајући српске депутате да могу њему у клавну квартиру доћи, он је уједно с тим — по „Сборнику“ — позвао и Родофиникина да му дође, (нама се чини, по радњи Родофиникиновој, да је он морао молити књаза Багратијона да му допусти да и он може сад у главну квартиру доћи да му се пофали са писмом које су му депутати дали) и Родофиникин 12. декембра предстао главнокомандујућему и представио му писмо, које су му депутати дали; а сами депутати приспели су у Хирсову, где су и књаза Багратијона нашли, 19. декембра, и одмах су сутра дан предстали главнокомандујућем, и предали му своју молбу.

У тој молби (наравно по казивању „Военог Сборника“) било је написано: нужде и беде, које је народ српски претрпљивао, и које и данас подноси, принудиле су га сабрати скупштину, и како с нашим врховним предводитељем, тако и с нама свима поглаварима посоветовати се и изнаћи причине због којих нас нужде и беде беспрестано угњетавају, па и постарати се те причине, које препјатствују нашој срећи и напретку, с пута

уклонити. При истраживању поменутих причина, народ је нашао да су му свој несрећи, која га угњетава узрок: Младен и Милоје, па зато је њих двојицу навеки од државних дела искључио, и нас је ниже потписане послао к г. Родофиникину, који је међу нама био, и коме су позната и пређашња и настојећа наша бедствија, да нас он упути и препоручи вашему Сијатељству, као нашем милостивом заштитнику, да молимо за милост и покровитељство, које нам небројено пута, чрез посредство главнокомандујућег и г. Родофиникина, Августејшим монархом, нашим покровитељем обећано, и на које смо ми све једнако до данас, тврдо надали се и држали да ни у каквом случају нужде не ћемо бити заборављени и да ће нам се дати помоћ. За то ми, као народом изабрани и из скупштине народне послани, за већу веројатност, као извесни поглавари народни свепокорњејше молимо: 1) За најскорију помоћ од вашег Сијатељства, којом би се народ ослободио и утешио на славу Свеавгустејшег Императора. 2) Будући да смо истрошили сву нашу амуницију, то препокорно молимо да издате наредбу како би се с тим снабдети могли. 3) Ако није могуће, као што нам је то објаснио и г. Родофиникин, да нас под савршено управљање свеавгустејши наш покровитељ прими, то у таком случају опет народ српски у потпуном уверењу бити да премилостиво расположење воље Његовог Императорског Величества Србију никад не само заборавити не ће, него ће је учинити, при закључивању мира, срећном. Између осталог, при случају договарања с Турцима о миру, препоручено нам је умолити ваше Сијатељство, да би о том са уведомљењем предправитељствујући Совет народни, и да би допустили народу да пошље своје депутате к вама, који ће моћи дати објасњења о делима народа српског, и који ће трактирати о Србији при закључивању мира, и за тај случај, ми молимо, да никакве друге депутате не примите осим оних, који буду имали кредитиве од предводитеља срп-

ског, од Совета народног, и са потписом и потврђењем г. Родофиникина. 4) Будући да се у течају ствари лако догодити могло, да су каква писма и у друга царства коме послана, а ни народ ни благомислећи поглавари о томе ништа не знају, то нам је препоручено од народа покорно умолити ваше Сијатељство, Бога ради, а у име народа, као нашег свенародног благодетеља, да би такова писма надлежним образом била уничтожена као ништа незначећа; јер се код нас свију неписмених лако могло случити, да је когод други, а без знања нашега написати могао коме је год што хтео од стране народа и правитељства. 5) Од имена народа препокорно вас молимо, да би благоизволели послати гарнизон у Београд, те да тамо пребуде барем дотле док се ма поредачно уредимо, ако за свагда остати не може. 6) Ми пак, у име народа, пред лицем Бога, најсветије обећавамо се сви поглавари народни, с народом и предводитељем нашим укупно свеавгустејшеј монаршкој вољи неодступно повиноватн се и такође слепо повиновати се и слушати повељенија вашего Сијатељства, који сте победама својим над Турцима одржаним, довољно судбину олакшали. На послетку имамо чест представити при овом и писмо које смо добили од нашег предводитеља са нарочним послато нам, из кога лако увидити можете, колико је нужно похитати нам са помоћу, да би могли што пре учинити крај угроженијама непријатељским, и испод руке чинећим се интригама од стране наших суседа, који не могу равнодушно да гледају на наше успехе и на наше благополучије.«

Из свега садржаја оног писма, које је Родофиникин изнудио од Милана и архимандрита Мелентија, и овог, тобоже прошенија од имена народа, као и из самог штила по начину руског језика, јасно се види да ни прво ни друго није руским пером сачињено. Нама се чини да је обојега, по диктанду Родофиникиновом и све остале његове дружине, као и самог архимандрита Фи-

липовића, сочинитељ Стефан Живковић бивши секретар Совет, или, као што смо га ми назвали „Телемака". А да је он заиста сачинитељ обојега, а нарочито прошенија, у томе нас највећма уверава трећа точка вишеизложеног прошенија. Он, и архимандрит Филиповић, као и сва друга њихова дружина у Краљеву, по односенијама књаза Багратијона према Родофиникину, и наредбама његовим према истом, у тврдо су држали да ће се Родофиникин опет у Србију повратити и то са војском руском, с којом ће он у Србији иниорити и тако све моћи чинити што год хоће; па је он, као што се је здраво добро препоручио Родофиникину, држао, да ако дође време до пошиљања депутата из Србије у главну квартиру руску поради трактирања о закљученију мира, да ће Родофиникин у таком случају само за њега, да се он од стране Србије пошље дати глас и писмено потврђење. Зато је он у овој трећој точки, што је у рачун ишло и самом Родофиникину, казао: „да се никакви други депутати на конгрес, који ће трактирати о миру, не приме, него само они који буду имали кредитиве од врховног предводитеља и Совета народног са утврђењем г. Родофиникина:" Да се Живковић оваком чему утврдо надао сведочи и то: што је он, по сопственом његовом признању, дао себи и дипломатичну униформу начинити.*

По својој прилици јошт је од времена првог главнокомандујућег Михељсона, па и при књазу Прозоровском и при књазу Багратијону све је једнако био управитељ њихових дипломатичних канцеларија некакав статски советник, Безјак. Овај човек, као такав, лако је могао знати, осим осталога, каква су и побочна испод отношења била између Родофиникина и главнокомандујућих, и између неких појединих старешина српских према Родофиникину и у опште према Русима и обратно. Он је наравно знао шта су српски депутати, у противност

* „Русскій Вѣстникъ" за 1863. г. № 8. страна 545 и 546.

воље њиховог правитељства, 1807. године, при главнокомандујућем Михељсону учинили; он је знао шта се је и како, те исте године, на писмо министра Будберга, из логора код Неготина, одговорило; он је знао и све Родофиникове трагове па и све оно што се у Краљеву плело, и какве су се црне замке напретку Србије сплетале, па је једанпут, све то знајући, у овој 1809. години у главној квартири руској у разговору са Стефаном Живковићем Телемаком о делима Србије, овоме рекао: „ви тако љубите ваше отечество да му том љубовију причињавате незалечиме ране!“ Ово је нама сам Стефан Живковић, 1822. године у Бесарабији, у Кишинову, опет у разговору о разним пригођајима у Србији, казао. Ми нисмо хтели изоставити и то необелодањено, а сваки је властан с које стране хоће узети то на ум.

Даље „Сборникъ“ каже: „Црни Ђорђе уведомио је депутате, да је он добио известије од посланог њему од стране кабинета аустријског, да аустријско правитељство узело на себе ходатајствовати у делу Србије код цариградског двора, обећавајући непремено помирити Србе са Султаном, и уредити њихове границе. С друге стране, писао је Црни Ђорђе депутатима, како му је и Рушит-паша писао и како непремено иште чисти одговор, мисли ли се он с Портом мирити или не? Врховни вожд Србије није знао у таком случају шта муваља чинити, да ли примити предложење Аустрије, или га одринути. Па зато је он писао депутатима, с једне стране давајући им на знање шта се према Србији ради, а с друге препоручујући им да га најскорије известе како иду њихови послови и чему се надати имају, налагајући им да, што год раде да следе да ураде како се најбоље може да буде укрепљено и постојано, а у противном случају да не би пропустили време обратити се и другим људма за раније.

Књаз Багратијон старао се уверити депутате да ће се Србији помоћ у војсци, за коју они моле, како се

најскорије може дати, будући су за тај случај и сва друга неопходима расположења већ учињена, као и за сами прелазак војске преко Дунава. Он је у исто време таквог и о том уверавања молио депутате да и они у Србији, све мере предузму к сабирању и оборужању све српске војске и кад руска војска тамо пређе, да јој буду у свему на руци и у помоћи, а та помоћ да ће се состојати само у подвозу за пренашање провијанта, фуражи и других потребности за војску. Он је објавио депутатима да су већ и сва расположења учињена да се Србима сад наново пошље амуниција и друге војничке потребе; јер је государ Император обећао једанпут своје покровитељство Србији, и он неће је никад напустити, а особито кад старешине и поглавари народни удале између себе све унутрашње раздоре и јединодушно заузму се радити к достижењу оне цељи, која ће основати њихово опште благостање, и кад једанпут престану обраћати внимање своје на побочна внушења, које их јединствено приближују к њиховом норобођењу.

Књаз Багратијон објавио је депутатима и у смотрењу руског гарнизона, да ће га моћи послати у Србију тек онда, кад назначена за Србију помоћна војска преко Дунава у Србију пређе. А у одношењу писама Рушит-пашиних к Црноме Ђорђу, и од овог последњег Милану Обреновићу написаних, главнокомадујући казао је депутатима, да прво писмо по своме садржају јасно показује, да Турци гледе да постигну претњом и застрашавањем оно, што нису кадри били силом оружја свога постићи, и што по томе ако Срби послушају сад Турке, они ће се без сваке сумње подврћи млого већем и тежем јарму од оног, који су пре устанка на врату свом носили. Турци сад хоће, таким њиховим поступком, да прикрију од вас дејствија руске армије на десној страни Дунава, која су их принудила вући се из Србије, што и сами неки благоразумни Срби признају. И ти исти Турци све већма сваки се час уверавају да они сили оружја руског, са

њиховом снагом, никако се одапрети нису у стању, па по томе и Србе не могу поработити докле се ови силом оружја руског ограђују.

Депутати, по видимоме, као да су сагласни били у овом са мњенијем књаза Багратијона; а у смотрењу обећања Императора аустријског, казао је главнокомандујућим депутатима, да писмо Црнога Ђорђа никаква внимания не заслужује. (!?) Обећања таква могла су имати место своје у време рата руског са Аустријом, а сад, кад је пређашње добро споразумљење и пријатељство обновљено и мир између Француске и Аустрије закључен јединствено по силному желању и посредовању государја нашег, то никако Император аустријски чинити, и утицати се у дела Русије неће.

Депутати показали су се, да су и они савршено уверени у овој истини, и зато су, услед тога, изјаснили се главнокомандујућем да су они совршено привржени к Русији, и свечано су обећали не само удалити између себе све унутрашње враге, него да ћеду и слепо (!) повиновати се и испуњавати наређења врховног правитељства руског.

Желећи јошт већма расположити депутате српске у ползу Русије, (?!) књаз Багратијон обдарио архимандрита са брилијантовим прстеном у важности од 900 рубаља; а ону другу двојицу: Милана и Добрињца, златним сабљама с натписом: „За храброст:“ А осим тога препоручио је Родофиникину, да ово на десет дана пре но што руска војска пређе у Србију, пошље панагију и златан крст тамошњему митрополиту Леонтију, који се у Србији ползује особитим уважењем и внимањем на народ.

Слепа вера к Родопиникину није дала увидити књазу Багратијону да је и Леонтије са свима онима, који су с Родофиникином из Србије побегли, у Краљеву, него препоручује да му се панагија и златан крст у Србију пошље, и јошт каже: као човеку „који се ползује особитим уважењем у Србији и внимањем на народ:“ Али тако је њему

Родофиникин представио, и он је имао вољу неограничено веровати Родофиникину!!!

Други дан после предстанка главнокомандујућему, и после свију више наведених разглаголствија књаза Багратијона, депутати повратили су се у Малу Влашку, у Краљеву а отуда у Србију.

Сад се, истина, повратио један депутат у Србију, и то је био архимандрит Мелентије. Он, кад је видио шта се и како се тамо ради и да, за завладичење његово за живота Леонтијева, од Родофиникина, који се тако силно књазу Багратијону удворио, не сме нико ни бела зуба помолити, поврати се у Србију, а Милан Обреновић остане у Краљеву, по својој прилици зато, што му је могло до знања доћи да је књаз Багратијон дао на главнокомандујућство оставку, и да ће непремено морати који други на његово место, за главнокомандујућег, доћи, па да ће и он тада, при новом главнокомандујућем успети, колико-толико, адским интригама Родофиникиновим и његових другара, за убудуће, на пут стати, као што ћемо да је у том успео, мало ниже и видити. Петар Добрињац пак никако у Србију, до Јунија 1810. године, докле граф Цукато са војском у Србију није дошао, није се враћао, нити је њега, Хасан-пашино-паланачка скупштина, ни за члена Совета народног, ни за депутата изабрала, него је њега Родофиникин утиснуо Милану Обреновићу и архимандриту Мелентију кад су ови из Србије у Краљево дошли. Та Петар Добрињац и кад је уз војску графа Цуката, више наведене године, по дозвољењу Карађорђевом, да се домородци, који су побегли са Родофиникином, слободно повратити могу, у Србију, дошао, кад је по причини болести Миленкове, при освајању Кладова његову (Миленкову) команду предводио, и при том освајању одликовао се, и кад је и Карађорђе већ с њиме и у званична преписивања упустио се, још и тада у внутреност Србије, ближе Карађорђу, није смео доћи, него се све

једнако веругао по Крајини до 1811. године, док није Нишлотски руски полк за у Београд пошао, те су онда, уз тај полк, и он и Миленко, у почетку фебруара поменуте године у Београд дошли. Кад дакле и сад овако Петар није у внутреност Србије ући смео, да како је он могао у Србију доћи јошт, од прилике, у септембру месецу 1809. а у почетку октобра бити у скупштини Хасан-пашино-паланачкој, те да, и за члена Совета и за депутата изабран буде?! О митрополиту Леонтију тако исто ни спомена нема да је он, откад је из Србије побегао опет се у њу повраћао, да су га Срби баш у оно време, да за новчану помоћ моли послали, главнокомандујућему, кад је и Родофиникин из Београда побегавши у Букуреш приспео; и да је и сад он у Србији, кад главнокомандујући Родофиникину препоручује да му он пошље панагију и златан крст, па да ће он и у почетку 1810. године, као што ћемо скоро увидити, из Србије, с Миланом Обреновићем, послан бити као депутат новом главнокомандујућем, графу Каменском II; а не само што Леонтије није био у Србији, него ни Милан, откад је отишао у Влашку, није се у Србију повраћао до дана преласка у Србију графа Цуката са војском, а овај је, као што смо већ казали, истом у половини јунија 1810. г. то учинио.

„Сборникъ“ даље каже: „Међу тим саображавајући се са свима суштественим потребама народа српског, главнокомандујући дошао је на мисао 1) да ће Срби сад, при начећу нових дејствија противу непријатеља, имати потребу у средствима, и зато је он заповедио да се Родофиникину, на рачун Срба, а у његово сопствено расположење 3000 дук. преда. (куд је Родофиникин део ове новце? трага им у Србији нема!) и 2) да Срби имају и трпе јаку потребу у соли, коју су, како-кад, добивали из Аустрије, па је заповедио да се свима Србима, селским житељима, који долазе из Србије на обалу Дунава к Малој Влашкој са својим коњма ради

купње соли, без сваког задржавања даје, но не у већој мери, већ само по 50 до 100 ока. Трговцима пак, који би, долазили купити соли ради препродаје, он је такође разрешио давати и у повећим сумама, но да сваки такав дужан буде имати сведочанство од Совета народног са потписом Родофиникиновим, и да у том сведочанству мора бити, колику имено количину соли жели један такав трговац имати, и куда је намеран носити је на продају. Чија ли је то со била, којом је књаз Багратијон тако располагао? Да ли је та со била руског или влашког правитељства, или су окна сољана била у рукама каквих закупитеља? И ако је та со била или непосредствено влашког правитељства, или каквих закупитеља, јели био књаз Багратион у праву, и је ли могао, за рачун Срба овака расположења чинити; а речена со све је једнако са обала влашких доношена у Србију као и пре овакве наредбе, ако је она дејствително била.

„Сборникъ“ на стр. 36. даље вели: „И баш Младен и Милоје опет су владали Црним Ђорђем“, (да! Дубровин ће нам мало ниже и то казати: да је Родофиникин био Младену и Милоју „бело у оку“ за то што они, у присуству његовом, нису могли чинити што су хтели; а нама се види да није тако. Младен у Србији баш ни најмање није, у својим поступцима зазирао од тога Родофиникина; те да се може са достоверности држати да је тако као што Дубровин каже; али да је Младена Родофиникин држао да му је он кост у грлу био, то се из сваког и најмањег донесенија његовог главнокомандујућему, види; јер из сваког његовог донесенија свуд је Младен вирио као шило из вреће) „који се обећао на последњој скупштини у Хасан-пашиној Паланци, да ништа неће предузимати чинити док се депутати послани у главну квартиру не поврате у Србију, а у самом делу то није испунио. Него кад је распустио скупштину и кад се избавио од опасности, (ми незнамо од које

опасности?) он је издао заповест да му се од сваке мушке, војничке главе, сабере по један дукат, обвезујући себе, да никога од оних, који му тај данак плате, неће више на војску, противу Турака, терати. Мало су се нахија овој заповести врховног вожда покориле, премда нико ништа није смео говорити против безаконог оваког расположења. Главне пак старешине: као Милан, Петар Добрињац и архимандрит Мелентије били су у осуству, Миленко налазио се у Поречу, а Јаков Ненадовић који је управљао тада Советом српским, није се смео усудити он сам, опкољен будући све самим непријатељима, противити се Црноме Ђорђу.“

Није ли нам „Военный Сборникъ“ мало више, по подацима од Дубровина, казао: да је Хасанпашино-паланачка скупштина потражила Младена и Милоја да их суди, па ни једног није нашла; први је отишао у Београд својој кући, а други незнано куд? А први, као што је нама очевицима познато, и као што смо о томе већ знање наше изложили, повуко се је од свију државних дела и дошао кући у Београд, а други, од председовања Карађорђевог, побегао је у Аустрију далеко јошт пре више споменуте скупштине. Јесу ли дакле, у оваком стању будући, Младен и Милоје могли опет обладати Карађорђем? Па шта су учинили Младен и Милоје кад су сад опет Карађорђем обладали? По казивању Дубровина, па ма да је он то исписао и из донесенија Родофиникинових, ваљда су га они наговорили да не одржи задано обећање скупштини, да неће ништа предузимати чинити док се депутати из главне квартире у Србију не поврате? ваљда су га они наговорили да одмах, пошто је скупштину распустио и као од неке се опасности избавио, на сваку мушку војничку главу по један дукат нареже са обећањем: да, који му год тај дукат данка плати, тога неће терати више у војску противу Турака? Да је Карађорђе овако штогод учинио, ми нећемо рећи да би свака мушка војничка глава по

овај један дукат дала само да више не иде на војску противу Турака, особито сад у овој 1809. г., после оног страховитог догађаја на Каменици, и после ономиких силних страхота других и непреодолимих трудова и мука; али признати морамо да би велики број такових Срба било, који би једва то дочекали да се само са појединим дукатом од војнице откупе, но признавши то, морамо признати да су Карађорђу за општу потребу нужни били и новци, јер их никако није имао, но најнужнији су му били војници, јер је он и сад, на десетину дана после честоспоменуте скупштине, морао ићи с војском на Дрину Јакову у помоћ, да ослободи Лозницу из опсаде, да Турке Бошњаке претера преко Дрине, и да Србију и од стране Босне од Турака ослободи, као што је тако и учинио. И ово зар није требало да Карађорђе учини по оном обећању, које је Дубровин мало више навео, да је Карађорђу Хасан-пашино-паланачкој скупштини дао! Лаж је и оно, што Дубровин каже, да је тада, кад је Карађорђе по овај дукат нарезао, а он и Миленко никако нису ни били на Хасан-пашино-паланачкој скупштини, где Дубровин каже, да је Јаков изабран, и да је по томе избору таковим и постао био управитељ Совета српског. Јаков је тим постао о новом лету 1810. године, а до тога времена све је једнако на Дрини био, док је све наредбе око Дрине, по повратку Карађорђевом отуд, провидио и у ред ставио. Дакле где је ту оно што Дубровин каже: „Јаков сам један у Совету, окружен непријатељима, није се смео усудити Карађорђу противити се у таковом једном безаконом расположењу?“ Није ли то широм лаж, која је све једнако паклом спечетана за оцрнење Карађорђево?

Дубровин, калансавајући донесенија Родофиникинова, даље у „Сборнику“ каже нам: „Спољашње положење Србије није већ сад тако ружно било као пре. У погранична места Србије, Турци нису четама упадали.

Са стране Ниша већ се узајамно и трговина произвадала. У Србију су се, без сваког препјатствија, довозили турски еспапи, а из Србије у Турску извозио се мед, масло, восак и други српски продукти. (Све је ово лаж. Трговина је на границама Србије и Турске слободна била и провозила се за време трајања примирја, почевши управо и начисто у Србији, од декемвра 1807 па до марта 1809. године, а од овог времена, за целу више поменуту девету, десету и једанаесту годину никаква, између Турске и Србије, трговина није се производила, јербо се све једнако рат продужавао). Па на основу ове лажи Дубровин даље говори: „Ово и оваково, видимо спољашње владање Турака учинило је, те су се млоги из поглавара поплашили, бојећи се да Правитељство Порте Отоманске, овако добрим и по спољашњему пријатељским расположењем својим, Црнога Ђорђа непревари и не доведе га до тога, да се он склони с њом конечно умирити, што је од њега, као од простака и лаковерног човека, могло се очекивати, особито у садањем положењу, у коме је он потпуно већ уверен био да се ни од које стране помоћи више надати нема, и ако су депутати и врховном вожду и Совету народном писали и јавили, како им је књаз Багратијон обећао скору помоћ послати.“ Да Турци, у ово време, ни по спољашности, ни иначе, никако пријатељски нису се понашали према Србији, ни, таким начином, и кога мањега Србина а толи „лаковерног“ Карађорђа омануги радили, о томе ће свакога другог човека осим Дубровина, уверити писмо Рушит-пашино из Ниша Карађорђу под 9. новембром ове 1809. године послато, које је Карађорђе и депутату, Милану Обреновићу послао да га главнокомандујућем покаже, и његово мњеније и настављеније, шта да се одговори, изиште. И што је најчудније што је и ово писмо Рушитпашино Карађорђу Дубровин имао у рукама.* Ево и садржај

* „Военный Сборникъ“ за 1865. год., № 2. страна 261 и 262.

тога писма: Вама Карађорђе, дајем на знање да сам примио ваше писмо данас, које си ми послао са овим човеком, а после овога примио и оно друго писмо, које си ми послао с твојим суруџијом (гонац) но ни у једном нисам нашао одговор на моје писмо. Ја сам ти јавио у мом писму шта се намерава с наше стране учинити, и како је мој цар учинио снисхождење односитељно Београда; како је приуговљено три пута више војске, него што је летошња била; како сам се ја сажалио на народ да не би поробљен и ограбљен био. Зато сам ја теби писао да не би ми пали у грех због разорења толиког народа. Зато сам ја теби писао док јошт има времена да се договоримо, како ће се народу олакше проћи, па би ја могао, у место велике силе, послати само 4 — 5 хиљада војника у Београд, и тим начином могао би народ остати на миру, а ти ако то нећеш и на тај начин не пристајеш, ти се знаш. Но то је потребно да ми на то одговориш, хоћеш ли или не хоћеш. А ти си сео па ми пишеш да сада обилазиш земљу, да постављаш стражаре и страже по граници и да ћеш ми онда одговорити док се са кнезовима договориш. Ето шта ти мени пишеш а то ништа мени није од потребе. А што пишеш о некаквим границама и разграничавању, ја никаквих твојих граница и разграничења не знам, ја само знам Дунав и Саву, које раздељују нас од Немаца, а од Дунава овамо ја не знам ни за какву другу границу. А што пишеш да имаш 10.000 ратника, ти можеш и 60.000 имати тога се ја не плашим; а што пишеш да си дошао с великом војском, и велиш да се због тога ништа ми не обеспокојавамо, то нас баш ни најмање неће обеспокојити, па ма ти са свом том млогом војском и овамо дошао, али ћеш и познати ко овде седи и на Дунав јошт не полази. А што пишеш да си са Јефтом дошао у Делиград, ја то не верујем. Па нимало и о том не мислим што ми ти пишеш да имаш хиљадама таквих утврђења као што је Делиград, јер ти сам знаш, а видио си и твојим очима

летос, колико вреде твоји утврђени шанчеви за нашу војску. А што ми на послетку кажеш у писму да имаш да свршиш некакве послове, и да ћеш ми тада послати твога човека, за то како знаш тако и ради, ако хоћеш пошаљи, ако ли нећеш толико и чини:« А да, Родофиникинов и Дубровинов, лаковерни и лакомислени Карађорђе ни у каквом случају од оних, које Дубравин наводи, по сопственом побуђењу није се са Турцима мирити мислио, то сведочи прво разговор Карађорђев са Родофиникином 1807. године, у ком је он, између осталога Родофиникину казао „заклињем се Богом, да Црни Ђорђе неће Турке у својој земљи видити, они не могу друкчије у Србију ући него само преко мене мртва:« * А друго, не каже ли и сам Родофиникин Карађорђу у одговору његовом на писмо Карађорђево к генералу Исајеву: „А што се тиче тога што ви кажете да смо вас ми удржали од помирења с Турцима, ја вас молим да метете руку на срце ваше па да искрено упитате совет вашу, јесте ли ви кадгод, и у самим мислима у намери били с Турцима се мирити:« ** „Али томе се у Србији врло мало вере имало. Младен и Милоје јавно су говорили да Русија Србе обмањује, и таким својим говорењем они су улили у народу неповерење к Русији«. (Да Младен и Милоје, после падениja Делиграда и Љубошког Шанца, особито Милоје, због опште повике на њих, нити су шта могли публично народу говорити нити су говорили, нити су они сад у стању били што с народом говорити и у њега што уливати, него су само гледали како ћеду се, од предследовања више упомenуте повике, где склонити, то је чисто извесна ствар у Србији; али ако је ко у Србији, па ма био баш и тај Младен и Милоје, у време врло страховитих догађаја за Србију у овој 1809. години, јавно видећи да од стране Русије никакве помоћи нема, што је у самом делу истина, говорио „да нас Русија обмањује« је ли то кривица та-

* „Военный Сборникъ" за 1864. год. № 7. страна 36 и 37.

** „Военный Сборникъ" за 1864. год. № 12. страна 270.

кова, због које се неки људи, доведени будући расположенијама руских главнокомандујућих до крајње пропасти, могу осудити на вечно омржњење, као што се то чини према Карађорђу, Младену, Милоју и Југовићу?) „Сад су опет они совршено завладали Црним Ђорђем, а особито после случаја, кад он дао своју кћер за синовца Младеновог. (А ово се догодило истом у Фебруару месецу 1810. год.) „По њиховом наговору (а већ Милоја никако у Србији није било) Црни је Ђорђе писао књазу Багратијону, и у том опет се жалио на Родофиникина. Ми смо видили — вели Дубровин — како су послани из Србије депутати молили књаза Багратијона да им Родофиникина поврати у Србију, а тај повратак Родофиникинов у Србију није могао бити повољан Младену и Милоју, (кога у Србији нема, и који ће скоро и погинути) јер због њега ни пре нису се могли у својим предузимањима располагати како су желили. Родофиникин је њима био, бело у оку. И за то је сада једина њихова брига била како ћеду учинити да се он у Београд више не поврати. Они су свако средство за постижење своје цељи држали за законо и справедљиво. (Срећа је велика била и за Карађорђа, и за Младена, Милоја и Југовића што Родофиникин према њима, у постижењу своје цељи није сва средства њим употребљена држао, за закона и за справедљива.) С таким побуђенијама њиховим они су наговорили Црнога Ђорђа да напише следујућег садржаја писмо: *

„Ми смо препокорно молили ваше Сијатељство о скорој помоћи и правосудству, а међу тим, у место тога, ми смо видили да сте нас ви пре осудили него што смо

* Писмо, за које Родофиникин, а по њему и Дубровин каже, није Карађорђе по наговору Младеновим написао књазу Багратијону, већ је то учинио, и Совет и Карађорђе, из сопствених побуђења и према ономе, што им је дошло до знања о успевању Родофиникиновом и његових другара у пакленом њиховом делању, и о неограниченој наклоности главнокомандујућег к Родофиникину. —

испитани и саслушани, и то је све над нама учињено по једним једитим донесенијама наше браће, која су одовуд побегли. Ми о томе ништа нисмо хтели упомињати у нашем писму, које смо у Новембру месецу послали вам по нашим депутатима, јер смо се надали да ће се, може бити, све на боље обрнути. Но кад смо видили да се све, од дана до дана на горе обрће и од зла јошт горе постаје, то смо се принуђенима нашли искрењејше вас известити, да се тајни врази, који су толико зло народу причинили, међу нама не налазе, осим њихових остатака, који су од њих међу нама заостали за зло наше. Тајни врази наши прибралису се тамо ближе, откуд могу нама више вреда наносити, откуд могу и своје намерење, клонеће се на нашу несрећу, пре произвести, као што га, по јасној увиђавности већ и производе. Ми смо желили и молили за наређење једне комисије, која би беспристрасно ислеђење учинила над свима поступцима г. Родофиникина за све време његовог пребивања међу нама, и тада би се тек показало јасније од сунца, како се беспристрасно трудио тај поштени господин од самог почетка његовог доласка к нама."

Сви мало више изложени наводи Дубровинови, зашто је Карађорђе овако књазу Багратијону ово горње жалбено и тужбено писмо написао, само су његова проста, пакосна нагађања, а прави узрок, због кога је ово писмо Карађорђе овако написао и послао књазу Багратијону јест силно безмерно и неумесно заступање његово Родофиникина, и свију оних, који су с њиме из Србије побегли; о чему се је Карађорђе и Совет уверио и од депутата Велисава Станојловића и Михаила Грујовића; из одговора књаза Багратијоновог на тужбу противу Родофиникина и оних, који су с њиме из Србије побегли и из следујућег писма самога књаза Багратијона:

Од генерала од инфантерије, главнокомандујућег над армијом противу Порте Отоманске и кавалера, књаза Ба-

гратијона врховному вожду и правитељствујућем Совету народа српског.

Ја сам примио исправно оба представљења ваша од 8. и 18. Септембра, и с крајњим сам сабољезновањем увидио стешњено положење, у којим се налази Србија и православни народ српски.

Не ја могу овде упуштати се у подробно расуђење о свему ономе, што је произлазило пре но што сам ступио у главно началство над премилостивејше мени повереном армијом, јер се то мене не тиче. (?) Али ја јасно видим из хартија покојног претшественика мога, да је од г. дејствитељног статског советника Родофиникина, за све време његовог тамо пребивања, свагда, са свом подробношћу достављано било г. фелдмаршалу о положењу Србије и свима нуждама и потребама њеним, и да су од овог последњег, сва та донесенија, у свему њиховом пространству довођена била до знања Његовог Императорског Величества. По овоме дакле судећи јасно се види да никад ни у каком случају и ни по каквим опстојатељствима ништа, што би се односило к народу српском од августејшег његовог покровитељства сакривено није било. А да је овако, неоспоримим доказатељством служити могу оне важне помоћи у оружју, амуницији, у новцу, и пошиљању разних искусних чиновников, лекара, мајстора и проче, које је Србија по вољи и по повељенију Государја Императора добијала. А сва ова учињена пожертвовања, као што је то свој Европи познато, учињена су вама не за какву ползу Русије, но јединствено за благо народа српског, у судбини којега, као с нама јединоверног народа, Његово Императорско Величество, по своме урођеном милосрдију, узимало је најискреније учешће. Соображавајући сва ова опстојатељства са описанијама, каква сам ја нашао у делима о состојанију народа српског, о војничкој његовој сили и о различитим проишествијама од времена новог начатија рата, ја морам непремено држати, да су тајни врази народа српског,

који су му такову несрећу нанели, међу самим тим народом и у средини његовој, а по томе вама, као управитељима и старешинама тога храброга народа, најпреча и највећа брига и обвезаност треба да се состоји у том, да што пре, те враге удалите између народа, и да им одузмете све способе, средством којих би вред наносити могли.

Г. дејствитељни статски советник Родофиникин, назначени од Государја Императора, по сопственому желању и по сопственој молби народа српског, (да није овако, ми смо о томе у VI књиги, на своме месту опстојатељно описали, али будући да су тадањи депутати, по злоупотребљењу, за дати већу важност својим предложењима ту реч „Народ“ и у делу искања да имено Родофиникин у Србију дође, употребили, то и књаз Багратијон бранећи и перући Родофиникина на супрот тужби Карађорђевој и Совета народног, на ту се реч „Народ“ опире.) Императорским руским агентом у Србији, стојао је у Београду до тога часа, до кога је његово пребивање тамо могло саглашавати се са безопасношћу његовом и са достојанством Империје Руске. Но не обраћајући вниманија на сва та прошествија, ја сам тај час, како сам добио известије о приспењу његовом у Букурешт, и по учињеном советовању са представшим мени српским командантом, Петром Добрињцем и с другим његовим другарима, издао заповест Костантину Костантиновићу да без сваког задржавања одлази у Малу Влашку, и да тамо, укупно са г. генерал-мајором Исајевим, који је и пре него што су ова садања опстојатељства наступила, као искусан и опитан генерал борио се у пользу народа српског, предузме најдејатељније мере за изврући Србију из гибељног садањег њеног положења. Ја сам и генерал-мајора Исајева снабдео од имена мога надлежним и подробним настављенијем, по коме ће он у делу мога поручења и поступати морати. (Чудна су створења ови главнокомандујући пуномоћни

представитељи Русије, били! књаз Прозоровски у почетку ове исте 1809. године, кад су му депутати српски, као што смо о томе већ говорили, од имена народа представили да се између Русије и Србије један тајни уговор закључи, у коме би извесно казано било, при срећном успеху рата, шта ће Србија непремено задобити моћи, он је то одбио доказујући: да таково захтевање из народа, који никаквог знања и пољатија нема ни о узајамним одношенијама држава Европских ни о политици светској, није могло проистећи; а књаз Багратијон у истој години, за доказати важност начина по коме је Родофиникин у Србију за руског агента дошао, каже, да је Император, по сопственому желању и молби самог народа, одобрио да се Родофиникин у Србију оправи! Али да богме, књаз Багратијон, или по лаковерију, или из аристократичних општих начела нарочито у Русији, узевши Родофиникина у своју протекцију, уз остале млоге његове силогизме употребљене њим за оправдање Родофиникиново, он је и овај више наведени, према Карађорђу и Совету народном у писму свом, употребио да их у тужбама њиховим противу Родофиникина ућутка. Уза све ово јошт нам се далеко чудније види, како је књаз Багратијон могао, противу здравога разума и овако не логично поступити, прво советовати се с људма, који су, по унутрашњем њиховом знању, због сопствених кривица за избећи могуће постижење казни, из Србије побегли? и друго: како је могао послати и ове беглеце и Родофиникина у Малу Влашку, у Краљево да се, укупно са генерал-мајором Исајевим, старају извући Србију из гибељног садањег положења њеног? Зар то није могао књаз Багратијон представити себи да ће онај човек, који је најцрњим црнилом све једнако оцрњавао Карађорђа и друге неке поглаваре, и који му је најпосле и писмено доставио и усмено казао: да је зато из Србије побећи, и свој пост и без предварительног дозвољења оставити морао, што се Карађорђе

спремио био да га убије, радити и урадити хтети што добро радити за ону земљу у којој је Карађорђе врховни предводитељ, и у којој су: Младен, Милоје и Југовић њему „кост у грлу?“ А што се тиче Петра Добрињца и оних других, који су Родофиникинове лажи код главнокомандујућег, потврдом својом претворили у истину, ми нећемо овде ништа ни да говоримо, јер ти и такви људи само су могли бити примљени за доброжелатеље своме народу и отечеству или глупошћу, или у интересу једне силовите подле политике.) За достижење ове мном желајаме цељи ја сам снабдео г. Родофиникина врло достаточном сумом у новцу за потребу Срба, а при г. генерал-мајору Исајеву налази се на први случај довољни број оружја и других војничких потреба, које ћу ја све, по околностима јавивших се потреба, све једнако и увеличавати. Ви пак с ваше стране, осим свега другог, треба да напрегнете ваше силе за беспрепјатствено установљење комуникације с Малом Влашком, како би вам потребе, које би вам одовуд шиљане биле, безопасно до вас доспевале.

Депутат ваш, Михаило Грујовић, настојатељно је и неједнократно, од имена народа српског, мене молио да вам пошљем помоћи новчане. Ја премда немам потпуног удостоверења да би та новчана помоћ непремено достављена бити могла, опет зато ја нисам изоставио претписати г. Родофиникину да он, поменутим Грујовићу, из оне суме новчане која се при њему налази изда 10.000 гроша (1.000 дук.) ради отправљања их к вама, да би их могли ви употребити у настојећем времену на суштествене неопходимости народа српског. А и г. Родофиникин известио ме такође, да је и он, из Мале Влашке г. команданту Миленку Стајковићу у Пореч послао неко количество барута и потребни број новаца на купњу ране. И таким начином ви из овога видити можете да ја ништа неизостављам, како би с моје стране народ српски снабдео

са свима нужним потребама, у којима се он, барем на први случај, нуждава.

Са особитим задовољством дознао сам, од последњег курира вашег, да су Турци начели повлачити се из унутрашњих предела Србије. Они су то морали почети чинити, јер су их, пространа завојевања, које сам у кратком времену учинио, силна и веома осетљива поражења моја над њиховом армијом свуда, и скоро моје двизање све у напредак, морало је принуђенима учинити да све своје овамо, противу мене, прикупе.

Ја имам достоверно известије да је врховни везир, налазећи се сада у Рушку, послао нарочите чиновнике у Видин, Плевну, Ловчу, Никопољ, Лом-Паланку и у друга места, да отуда све војске њихове покрену, како би најскорије могле у помоћ приспети. Овакав поступак врховног везира непремено ће морати повући овамо и оне турске војске, које се у Србији налазе, а тим самим и Србија ће врло осетно олакшати се, и поставити се у стање, да се курталише ове тешке невоље, која ју је у ово време удручавала.

Што се тиче требовања вашег о снабдењу курира вашег пасошом, под званијем руског, то ја учинити не могу због тога, што је и вама самим познато, да су сва наша сношенија са двором аустриским совршено прекраћена.

Сад ћу да закључим све ово с новим торжественим удостоверењем у светости и непоколебимости дарованог вама високомонаршег покровитељства његовим Императорским величеством. А ја, с моје стране испуњавајући ову, свету за мене, вољу Свеавгустејшег Монарха мога, ја, с највишом строгошћу и точношћу набљудаваћу дано од моје стране обећање и на сваки начин престати нећу старати се споспешествовати к основању блаженства народу српском на вечна времена. Вами пак као старешинама и управитељима народа српског надлежи слогом — љубави сајединити се и општом снагом постарати се изагнати, из родитељског наследства, вашега врага вере

христијанске и имена Христова. И тада, кад са општим согласијем и јединодушијем овако учините, онда само, без сваке сумње, неће вам фалити ни сама Божја помоћ.

№ 1050.
2. Октобра 1809. год.

У логору под Силистром
Генерал од Инфантерије
књаз **Багратијон.**

Сад да наставимо опет с оног места у „Военном Сборнику“ где смо стали: Црни Ђорђе оптуживао је Родофиникина у свом писму на књаза Багратијона 1.) Да је он обрлаћавао неке из старешина и војеначалника то ласкатељним речма, то обећањем богатства и господства, то најпосле и раздавањем новца на њихово сопствено употребљење, и тиме узбуђивао у њима неповиновење и непослушност према властима и према самом њему. (Црноме Ђорђу) 2.) Он је опадао, даном му приликом, и код народа и код самог Црнога Ђорђа дејсвителне, постојапе и најискреније синова отечества, ожесточавао народ противу њих и наговарајући Црнога Ђорђа да их из земље протера, или, да их поубија. „Он је све ово радио у договору са бившим нашим митрополитом Леонтијем, па приметивши у овом силну злобу противу нас и неограничено његово желање властвовати у Србији, он га је у прошлој 1808. години упутио да изиђе у народ под предлогом: ради обучавања народа, а у правој намери: да и он опорочава старешине пред неразумним простим људма; да их одвраћа од послушања њихових власти и да улева у њих злобу, мрзост и несогласије, што је поменути митрополит Леонтије и чинио. 3.) Црни Ђорђе оптуживао је како Родофиникина, тако и Леонтија и у тим: да су њих двојица препјатствовали да се у Србији заведе какав ред, а особито стајали су здраво на путу и интригирали против обучавања народа у вежбању војничком са оружјем, и противу заведења регуларне војске. Они су, средством својих најамника страшили

људе егзерциром као каковим злом, и прогонили су свакога, који се год усуђивао обучавати народ чему добром. Он је забрањивао нам да не купујемо потребе ратне с других места обећавајући да ће нам се такове доставити из наше војске. Он и Леонтија, пре него што је сам из Београда побегао у Панчево, отправио у Влашку јединствено за то, да овога, што пре, од предследовања уклони. И, 4.) Он је, у Београду будући, куповао лађе како за себе, тако и за друге, од којих је он дознао да су сагласни с њиме бегати, и бити невернима своме отечеству. Он је велике смутње у Београду правио, наговарао све советнике војеноначалнике, старешине и све житеље београдске да бегају, доказујући им и страшећи их као да су им Турци већ и у саме њихове авлије ушли, и принуђавао их је да оставе град београдски, један од најтврђих градова у Европи, како би тако олако могли посести покрштени и непокрштени Турци, наши пленици, живећи у Београду, којих је (малог и великог, мушког и женског, старог и младог) до 500 душа налазило се, и да није врховни предводитељ сутрадан рано, пошто је Родофиникин ноћу побегао, у Београд приспео, још Бог зна шта се којешта не би у Београду догодило.« *

Све ово што су Совет и Карађорђе у овој тужби противу Родофиникина и Леонтија навели, совршена је и неоспорима истина. Ми смо очевици свега тога. И ми смо наше покретне кућевне ствари, у време наступљења извесних тадањих метежа у Београду, у лађу потоварили били, али нисмо је никако још у Немачку страну били пресалдумили, и седили смо обданице све једнако у нашим кућама до доласка Карађорђевог, 16. Августа, у Београд, а после овог дана све смо повратили из лађе у куће, и живили у Београду стално као и пре. Само о граду београдском није требало ништа говорити. Град беогрдски не само у ово време, него и пре овог и после овог вре-

* Овде нам, Дубровин, у примедби под бројем 73), каже: „Окончаније писма види у приложенију XV“. „Военный Сборникъ“ № 2 стр. 265.

мена сваки га је могао освојити које гођ има у освојењу његовом потребу, јер Срби за нужну и доста тачну одбрану његову где је требало, у најмању руку, 6000 момака регуларног гарнизона, и 200 топова добро уређених и са потпуним комплектом амуниције имати, управо ништа нису имали по недостатку нужних зато сре́ства. —

Будући да нам је Дубровин сре́ством овог „Военног Сборника“ из кога смо и ово све досад исписали, говорећи о горњој тужби српског Совета и Карађорђа на оном месту, где се говори како су, Родофиникин и митрополит Леонтије између осталог, противни били и завођењу егзерцира, и у Београду нешто мало регуларне војске, и свакога су, који је у тој намери правитељство српско потпомогао, само ако су могли гонили и прогонили, у примедби под бројем (72.) на страни 239., показао „да се тиме упомиње, о извесним у Србији званом“ капетан Илији новокрштеном као што управо тако и јесте, то држимо ради разјашњења ствари за нужно на овом месту и о том неколико речи проговорити.

Ми смо, у књизи V., описујући догађаје у трећој години српског војевања за ослобођење своје, о овом капетану Илији руском поручику новокрштеном говорили. После тога у VI. књизи, говорећи о доласку Родофиникинову у Србију, ми смо описали и какво је Родофиникин у Србији одношење између старешина у опште, и понаособ: одношење неке тројице четворице поглавара из првих лица, према врховној глави затекао. Ми смо од части и карактере, као и поступке тих поглавара, све поводом доласка Родофиникиновог у Србију, описали, па нисмо изоставили ни више поменутог капетана Илију новокрштеног, ма да он није спадао у ред српских поглавара. Ми смо тамо довољно о реченом капетану Илији говорили, и држимо, као што смо га ми у Србији познавали, да нисмо ништа сувише и неистинито о њему казали.

Он је, у колико су поњатија његова досезала, најискреније предан био за ствар српску, и свакога је не-

навидио о коме је имао уверење да, ма на који начин, подмеће камен претиканија напредовању Србије под управом Црнога Ђорђа и његовог правитељства. Између оваковиx, које је капетан Илија ненавидио, био је први и најславнији, као што он говораше „салони грек" митрополит Леонтије. Овог је он тако жестоко презирао да се никад с њим ни састајао није. Овакав будући капетан Илија, и при том независимо живљећи и доста добро издржавајући се, он је код свију старешина, као и код свију советника врло добро приман, а од Карађорђа и уважаван био. Овако налазећи се према влади српској, и према људма који су ову владу сачињавали, наравно је, да би Родофиникин, по жељи његовој, од капетана Илије сваки дан могао дознавати шта се у чијем лонцу кува, да је нарав овога допуштала му, на штету опште ствари српске, услужљивим човеком, шпијоном бити, као што Родофиникин и сам признаје да је такове услужљиве људе имао. Мрзост дакле и презирање капетана Илије над митрополитом Леонтијем, и неочекивано оваково његово понашање према Родофиникину, породили су у овом непремениму намеру да он њега из Србије уклони; али будући да је требало уједно и осветити му се за мрзост на Леонтија и за нехтење бити подло услужљивим Родофиникину, то је овај последњи, у договору са Леонтијем, без да је ико у Србији шта знао, једним донесенијем својим оклеветао новокрштеног тако жестоко пред главнокомандујућим књазем Прозоровским, да га је овај позвао у главну квартиру, а из ове, без испита, без саслушања, суда и пута, по сили пуномоћија свога, послао у Сибир! А можда је Родофиникину и Леонтију противно било и завођење једног баталијона у Београду и регулаша, и обучавање и самих грађана Београдских у вежбању војничком, јер је било тада у Београду и неколико нишевачких Грка, који су волели само да шићаре него и да војују, па су ови, и Родофиникину и Леонтију, утицали се са жалбама. Отуд

и Дубровин у „Военном Сборнику" за 1864. г. № 9. на стр. 16. каже: „житељи београдски бацили су се Родофиникину у заштиту, и молили га за помоћ". А да је у овом завођењу регуларне војске, и у начину како треба и грађанство приучавати војничком вежбању, новокрштени најусрдније припомаго, о томе смо ми у књизи VII већ говорили.

Све је, чиме је Родофиникин опао и оклеветао пред главнокомандујућим капетана Илију, њиме измишљена лаж, изузимајући једино то, да је новокрштени од свију старешина српских добро приман и уважаван био, и да су га, због предaности његове за ствар Србије, по каткад, и у своја совештанија призивали. А кад га је главнокомандујући у Сибир оправио, и кад је тај глас и у Србију допрео, онда је уједно с тим гласом донешено и ово, т. ј. да је главнокомандујући новокрштеног зато тако жестоко осудио, што се он у Србији усудио и у духовна дела уплетати, што у Београду, док овај глас из главне квартире није стигао, никоме ни за једну длаку ништа није познато било, и зато се сваки у Србији и чудио једном таковом поступку.

Овако је пролазила и ствар српска по јединим донесенијама Родофиникиновим, који је, кад није могао успети да из Србије протера Младена, Милоја и Југовића, сад искалио адско срце своје над новокрштеним.*

Као што смо до сад видили, и као што ћемо и од сад даље видити како је Родофиникин главнокомандујућима у својим донесенијама Младена, Милоја и Југовића, а нарочито првога описивао, и представљао да је он у Србији „камен преткновења" свему ненапредовању, о коме се он (Родофиникин) старао, и да он и Карађорђе, обладавши њиме, на штетне по народ поступке навраћао. Овоме само верујући и по овом поводећи се Дубровин, настављајући реч своју по мњенију његовом у „Сборнику" каже: „Сва обвињавања над Родофини-

* „Военный Сборникъ" за 1864. год. № 9. стр. 14, 15 и 16.

кином, у писму Црнога Ђорђа, сама су собом показивала се да су, дело руку Младенових и његових једномишљеника, а међу тим они су и узроком и најбољим сведоцима били: да су унутрашњи непореци као и свагда постојали у Србији, и да су несогласија старешине и поглаваре народне, мрзошћу једнога на другог цепали, па да је и сад у Србији, кад су депутати при главној квартири налазили се, таково стање било, и то се је тиме откривало што је радња депутата при главној квартири од једне руке била, а поступак у тужби и писмима Карађорђевим од друге, и ово је само отуд проистицало што се Црни Ђорђе учинио оруђијем недоброжељатељне Србији партаје, на челу које је Младен био. Депутати су казивали главнокомандујућему да су у Србији унутрашњи непореци прекраћени; они су исказали главнокомандујућем нужде и жељања народа српског садрж њиове прозбе предане главнокомандујућем са свим се мимоилазио с тужбом (наравно, против Родофиникина) Црнога Ђорђа. Књаз Багратијон одговарајући Карађорђу на писмо његово, и обећавајући послати помоћ Србији, он се, за достоверност тога његовог обећања позивао и на депутате, који су били у главној квартири, и који су се повратили у Малу Влашку, у Крањево, доказујући да су и они својим очима видили она приуготовљења, која се чине поради преласка руске војске преко Дунава у Србију „за заштиту и одбрану јединоверног нам народа српског". Главнокомандујући у одговору своме казао је Црноме Ђорђу, да ће војска руска доћи у Србију, и да ће народ наново добити тиме удостоверење о расположењу и жељању руског Императора избавити народ од погибије, која му угрожава. Књаз Багратијон советовао је да старешине и поглавари народни буду јединодушни, и да, са дошавшом руском војском у Србију дејствују општом и сједињеном силом за поразити врага њиховог отечества. Он вељаше: „Ја сам уверен, да врховни вожд народа српског, којега за-

слуга и поднешени труди за ползу отечества, које непремено треба да буду напечатани у срцу сваког истиног родољубивог Србина, највише ће споспешествовати к достижењу тако благодетељне цељи. И тада ће само тим начином и поступком старешине и поглавари учинити се достојнима покровитељства Његовог Величества, и тада тек моћи ћеду они, при такој силној помоћи, надати се да ћеду у стању бити, једанпут за свагда, основати непоколебимо благоденствије њиховог отечества“.

„Советујући Србе да једанпут прекрате међусобне нереде и несогласија, (али он никако није признавао да су свему томе виновници они, који су из Србије уз Родофиникина побегли, и они, који су у Србији заостали, као: Миленко и Јаков, већ је све једнако, по Родофиникину, све Младену, Милоју и Југовићу, који су Карађорђем преобладали, приписивао.) књаз Багратијон налазио је за нужно опет послати Родофиникина у Србију! Он је њему већ и заповедио био да и он, заједно са војском руском, у Србију отправи се. Он је, (занесен будући вером у Родофиникинова лажна донесенија, а нарочито сад изнуђеним у Краљеву писмом од Милана Обреновића и архимандрита Мелентија, као и преиначеном њиховом молбом, у коју је, такође сад у Краљеву, уведена и једна тачка као: да народ, између осталог, главнокомандујућег моли, да му Родофиникина, као његовог доброжељатеља опет у Србију пошље.) поставио у дужност овоме, (Родофиникину),да он убеди Србе да се они сагласе, при закључавању мирних уговора руских са Портом Отоманском, остати под покровитељством поданицима Портиним, и ако се они на то сагласе то онда да он изиште од народа српског уједно и тачке, које би Срби желили, ради свога обезбрижења на будућа времена, да уђу у трактат ако се дође до мирних наших преговора са Портом“.

„Међу тим, предположења експедиција за у Србију журно се приуготовљавала. Генерал Исајев, који је наз-

начен да са војском иде у Србију у помоћ Србима, мислио је, кад у Србију пређе, започети своја дејствовања прво са освојењем Великог Острова (Алемара) и преко њега отворити највернији и најбеспечнији превоз преко Дунава у Србију; а после тога освојити Брзу Паланку, поправити у њој стара и оградити нова утврђења на спрам више упоменутом острову Алемаре, где ће и провоз отворити. После овог двога Исајев полагао је сјединити се са поречким командантом Миленком Стојковићем, и заједничком силом без сваког задржавања освојити Неготин, с том намером да би не допустити ни најмање времена видинскоме паши сабрати и укрепити његову војничку снагу; па после освојења Неготина, оставивши у њему нешто војске за осигурање леђа, отићи к Кладову, и ову тврђаву принудити да се преда. (Ми, по истином и правом реду држимо, да је Исајеву, у предположењама његовим требало да буде прво и најглавније, ако не пре а оно онда кад већ буде прешао са војском у Србију, да дође у сношеније са Карађорђем, али тога нема?!) Учинивши све више означено у предположенијама и пославши два баталијона војске у Београд (који су Фебруара месеца 1811. у Београд дошли.) Исајев је предполагао расположити се са својом војском уз Тимок, између Видина и Ниша, и с те и такове позиције дејствовати противу непријатеља соображавајући се са опстојатељствима и двизањем непријатељским. Но прелазак ове војске у Србију при свему томе што је све чинило (а не учинило и остало само у предполагању да се учини) да у Србију пређе опет зато није могла раније од Фебруара то прелажење предузети зато, што се пре поменутог месеца није могао надати, у случају недостатка хране за коње коју је, због рђавих путова врло тешко било преко Дунава за војску добијати, да ће моћи имати подножне паше ако не за све а оно бар за козачке коње.

„Желећи колико је могуће скорије овај прелазак руске војске за у Србију унапредити и ускорити, главно-

командујући је сам-собом отишао у Краљево, да на месту и из уста даде настављења Исајеву како ће све неопходимо нужне мере предузети за обеспечење успеха у преласку преко Дунава у Србију. Књаз Багратијон кад је у Краљево дошао. он је затекао војску приуготовљену за прелазак преко Дунава. Војска је већ била сабрана, на определеним точкама, превозне лађе већ су биле готове и спремљене, (а где је књаза Прозоровског флотилија без које не може се војска, а нарочито: артиљерија и каваљерија, преко Дунава превозити?) двомесечна храна и за људе, војнике, и за марву већ је била свезена на обалу дунавску; а остало количество хлеба, и хране за марву, по причини чрезвичајно укварених путова, јошт није била стигла на своје место.

„При таком постојању дела, главнокомандујући држао могућим овај прелазак војске преко Дунава да се отпочне са наступањем првог дана марта месеца, и зато је заповедио Исајеву да уреди превоз чрез остров Алемаре, или ниже њега на таком месту, које он за удобније избере; али ако се превоз ниже острова нареди, онда, да ће му нужно бити један лажан превоз преко упоменутог острова бајаги отпочети, за то, да би тиме, обративши сву пажњу непријатеља на остров прави превоз ниже острова сигурније произвести могао.“

„Књаз Багратијон променио је план дејствовања генерала Исајева на овој страни Дунава, који је он за своје операције противу Турака у Србији начвртао био, и који смо ми мало више изложили, па му је заповедио да уместо првог освојења Брзе Паланке, завлада најпре Неготином; јер само тим завладењем моћи ће се пресећи сношеније турске војске, расположене уздуж на горњем Дунаву, са градом Видином. А да ће се лако Неготином завладати моћи, па и она друга цељ постићи, даје нам надежду на велико растојање Неготина од обала дунавских и превосходство наше војничке снаге над непријатељем, који је по тима местима расположен био

Треба се само утврдити у Неготину, па онда тек моћи ће се слободно почети мислити о сједињењу са Србима, јер би они тада слободан пут имали за присоједињење с нама и за содејствовање општом силом к очишћењу све тамошње обале дунавске од турске војске. Освојивши пак остров Алемаре и Брзу Паланку војничка неопходимост натерује ома за тим обрнути се к Кладову, јер овладања тим пунктом не би никако могуће било осигурати себи леђа, а и сами транспорти, који би довозили војсци потребе, могли би подвргавати се беспрестаној опасности и грабежу. Но при свему томе, књаз Багратијон забранио је јуришом освајати Кладово, јер је он држао да ће га освојити моћи и само строгом опсадом и прекраћењем сношенија са Видином, од куда је Кладово добијало све што му је потребно било. Главнокомандујући забранио је Исајеву пошиљати гарнизон у Београд, бојећи се тако рано почети разметати на млоге стране војску.

„Отправљајући овако Исајева да са војском преко Дунава на српску страну пређе, књаз Багратијон имао је да постигне две главне цељи, прва му је: кад се преведена у Србију наша војска саједини са српском онда ће с једне стране удовлстворено бити главном жељању народа српског угледавши нашу војску и у својој земљи; а друга му је цељ била да поврати поверење српскога народа к Русији. Књаз Багратијон нимало није жалио за свима оним пожертвовањима, која су учињена била од стране Русије у ползу Срба, и он је готов био јошт и већа пожертвовања учинити, само кад би ова, бар од части, удовлетворила собственим нашим интересима. С таковим цељима он је и Родофиникина опет за у Србију да иде наредио, снабдевши га и граматом (прокламацијом) к српскоме народу, и препоручивши му да употреби сва сресства к распростарњењу те грамате „како би се она учинила известном у свему народу.“

„2. марта, генерал Исајев спустио је лађе на воду и почео је превозити се на остров Алемаре пред очима непријатеља, који се с почетка био упротив ставио, а после се повукао у свој утврђени шанац. Превозење првих трију баталијона пешака, са принадлежећом к њима артиљеријом, било је неколико затруднително, али зато се опет сво одељење војске без труда превезло. 4. марта био је обседнут утврђени на овом острову непријатељски шанац, устројивши батерије почели су непријатеља из топова тући. Исајев нашао је на турском не велике ограђене ретрашаменте, и увидио беспрестано пошиљање на све стране по неколико њихових војника ради разгледања за непријатељским двизањем.

Генерал-мајор Исајев показавши вид као бајаги да хоће да се превезе преко Дунава овамо далеко више острова Алемара, и тим обративши вниманије непријатеља на ону страну куда је већ топове одвукао, ноћу 10. марта, не гледајући ни на сву осторожност Турака, ни на честа њихова по брегу дунавском утврђења, превезао је, мало више горњег врха острова, баталијон 6. јегерског полка, који заузевши њему назначену позицију, спустио је и друге лађе на онај горњи више поменути врх острова, где су се превезла јошт и друга три баталијона пешачка“. *

„У време превозења, кад су и она три баталијона били већ превезени на остров, непријатељ је са једном хиљадом војника ударио на наше баталијоне, но је картечом из топова и ватром из пушака принуђен био оступити и повући се у свој утврђени логор, који се налазио на нижњем врху острова. А генерал Исајев је

* Овде, истина не стоји три баталијона већ три полка, али ово није никако било, јер кад би ова три полка била, онда би, ако би се један полк састојао и из 1500. момака само, ова три полка састављала 4500 момака без оног првог баталијона и без козачког полка, друге каваљерије и артиљерије, а толико хиљада руске војске никад у Србију у помоћ Србима није дошло.

тада прешао на десну страну Дунава и са једним козачким полком упустио се терати траг непријатеља. И таким начином испунило се жељање књаза Багратијона, које се состојало у том, да Србима даде помоћ.“

Испунило се је жељање књаза Багратијона — вели Дубровин у „Сборнику“ — али та је помоћ требало да дође, ако не пре а оно бар у августу месецу ове године, а она је једва, на 8½ месеци после, т. ј. у половини марта 1810. године дошла, пошто су Срби грдне и неповратиме штете, због несретних поступања књаза Прозоровског, принуђени били претрпити.

Испунила се жеља књаза Багратијона — каже Дубровин — али та жеља његова требало је да се одмах отпочела дејствително испуњавати како су се њему представили српски депутати, Велисав Станојловић и Михаило Грујовић у почетку септембра месеца, а не да се расплињује за целих 7½ месеци у размишљању и у претпостављању како ће се Србима помоћи. Јер да су Срби благовременије потпомогнути били, при свему томе што је Карађорђе због пропасти на Каменици принуђен био оставити и сва нова своја завојевања у Босни и у Старој Србији, и што су се Турци због тога окуражили били, опет би они и у Србији побеђени били, и тиме, победама са обадве стране, принуђени били молити Русију за мир онакав какав је ова последња желила, а који би у исто време и сјајну будућност Србији основати могао.

Поред свију до сад овде изложених лепих и слатких на хартији размишљавања, разлагања и претпостављања како ће се, може ли се и кад ће се Србима помоћи, књаз Багратијон, по неограниченој његовој вери у донесенија Родофиникинова, у којима је овај, Карађорђа и Младена беспрестанце оцрњавао, није пропустио графу Румјанцову, под 19. фебруаром 1810. године, између којечега другог, и о српској овако изразити се: „Ја се бојим, да ће дела српска при мирном нашем договарању

са Портом, особито „по упорству и невежеству“ овог народа (а то ће рећи: поглавара,) велика затруднења причинити.“

Наравно је да је књаз Багратијон и ово своје мишљење, саопштено њима о Србима графу Румњанцову, као што смо и мало више напоменули, поцрпио из донесенија Родофиникинових, али, по нашем позитивном знању, Срби, или њихова тадања влада не би не само упорствовала пристати на једно оваково стање Србије каково је она, непрекословном помоћу Русије, 1830. и 1833. године, задобила, него јошт једва, као озебли сунце, дочекали, при свему томе што је Карађорђе, да му је могућност допуштала, желио границе његове Србије јошт више размаћи, а тиме и једноплеменике своје, који су њему руке пружали, испод ига турског ослободити и придружити их к већ ослобођенима. И оваково виспрено жељање Карађорђево у интересу свега Христијанства, а нарочито Срба, који су под турским претешким јармом горко стењали, у место да буду похваљене и живо потпомогнуте, оне су, по донесенијама Родофиникиновим и књазем Прозоровским и другима после њега, за несмислене и грешне осуђене.

Ми смо, раније већ на стр........ споменули до какве се нискости, тако рећи: у пркос и најобичнијем разуму и самој најупитомљенијој природи, протежирајући Родофиникина, књаз Багратијон спустио. А та његова нискост састојала се у оном, да се Родофиникин, уз војску руску, која ће Србима у помоћ отићи, у Србију поврати и прочаја, као што смо ми на вишеспоменутом месту, а сад ћемо овде и форму, предписану књазем Багратијоном Родофиникину, по којој ће се он у Србију повратити, и радњу, каква му има у Србији бити, овде да изведемо заједно са прокламацијом књаза Багратијона на све Србе, и како и са овом прокламацијом Родофиникин има поступити.

У „Военом Сборнику“ за 1865. год. № 2. на страни 265, 266, 267, 268 и 269. У „приложенијама“ под 10. Фебруаром 1810. год. № 171. под XV. стоји овако:

„Препроводећи са овим мојим писмом вашему превосходитељству и копије су две депеше, које сам ја получио од государственог кенцлера као одговор на одношенија моја о настојећем положењу српских дела, и о претпримању мном мерах у смотрењу Србије.

По садржању ових депеша ја држим за нужно к испуњењу препоручити вам следујуће:

1.) Кад војска наша пређе преко Дунава и буде у Србији и ви с њом заједно тамо будете, постарајте се при згодној прилици у разговору са оним старешинама, о којима ви никакве сумње немате о привржености њиховој к Русији, (није ли ово јавна препорука Родофиникину да одма, како се поврати у Србију, странпутичити отпочне и да одмах раздор између старешина српских отпочне наново сејати? Где је врховни вожд народа српског? где ли је правитељствујушти Совет истога народа?) „дати им приличним образом почуствовати сву важност милосрђа и благовољења Његовог Императорског Величества к народу српском простирући се до тога, да, негледајући на неједнокритно обелодањено од неких њихових другова непостојанство њихово, состојеће се у изискавању другог, осим Русије, туђег покровитељства, Његово Величество, у тврдом у непоколебимом намерењу основати благополучије Србије, жертвује даже и крвљу храбре војске своје. Надати се је могуће, да ћеду тек благомислећи људи сад одржати врх у Србији, и да внушења овака њима учињена, кадра ћеду бити произвести најполезније за нас упечатљење у народу, кад овај последњи чује расуђења такових из уста сопствених својих старешина, и кад к томе јошт народ, у својој земљи, угледа силну војничко-руску помоћ.

2.) По доласку вашем у Србију, неопходимо нужно ће вам бити странпутичним начином рачунати, чрез по-

средство кога су с ким и на каквом основу производили се преговори са Аустријом, какав су успех ти преговори имали и на чему су остали, и о свему томе да мени до знања доставите. С неком веројатношћу држати се може да су известни Младен, Милоје и Југовић највише у том участвовали, и ако се ово у самом делу обистини, то тим више и силније ваља ће вам старање ваше напрегнути потспудним (скривеним) начином како би навели правитељство српско, да оно, као само, из сопственог побуђења, удали више поменуту тројицу на свагда од сваког уплива њиховог на дела Србије.

3.) Како правитељство српско има већ торжествено обећање, учињено му по височајшему налогу Његовог Императорског Величества изјављено му прошественииком мојим под 26. Априлом минувше године, да ће, при открићу са Портом Отоманском нових о миру преговора, цељ брижљивости врховног нашег пуномоћника состојати се у ослобођењу Србије једанпут за свагда од сваке зависимости од Порте Отоманске и о присвојењу Србији права, под покровитељством и са утврђењем Русије, уредити себи конштитуцију по сопственој својој жељи и вољи. И у таком случају ако се ова опстојатељства збуду, истребоваћете такође од Срба објашњење, каква они, при преговарању о миру желе у ползу свију имати постановљења, која с тим главним основом сједињена и умесна бити могу.

4.) А у сваком случају нужно ће бити и то да ваше превосходитељство узна и мене о том уведоми, какав су поименце плаћали Срби данак Порти до уздигнућа њиховог противу Турака, присовакупивши к томе јошт и мњеније ваше, на месном дознању основано, до каквог степена могао би се тај данак, који би Србија од сад у напредак, без отегоћења народа, Порти плаћати у стању била.

„С тога времена — писао је књаз Багратијон Србима, врховному вожду, правитељствујуштему Совету, архиман-

дритам (зато овима што владика није било) свештеницима, комендантам, војводама и прочима, под 18. Фебруаром № 164. кад је јединоверни нам и храбри народ српски нашао се у немогућности више преносити сва она мучења и сва она истезања, која је од тиранског прављенија турског трпио, Његово Величество господар мој, по урођеном милосрдију, услишао је глас мољења депутата српских и Императорском својом речју обећао му је и даровао високомонарше своје покровитељство.

„Народ српски није могао бити а да није и видио и у самом делу искусио, колико је озбиљна била наша брижљивост, у достављању му оне помоћи и оних пособија, која су њему преко нужна била за сопствену његову обрану, за невредимо његово сахрањење отеческог његовог насљедија, к заштити њихових жена, деце и имања и к поражењу непријатеља њиховог.

„Не може бити непознато сваком Србину, колико су пута врло знаменити транспорти артиљерије, разног рода оружја, војничке амуниције, у баруту, олову и прочем за војну потребитих из армије Његовог Величества у Србију достављано и колико је пута правитељство српско снабдевано било и знатним сумама новчаним на потпуњење истинитих потреба народних за достижење оне цељи, коју је он себи предначертао за основати себи благостања на вечна времена.

„У 1807. години, из уважења к молби депутата народа српског, послано је било једно одељење војске руске у помоћ Србима за одбрану њихову од напада Порте Отоманске. (Ово је било онда, кад је Миленко на Малајници, Мула-пашом видинским и Гушанац-Алијом, опседнут био; и ово одељење војске руске, под предвођењем генерал-мајора Исајева никако није дошло по молби депутата, премда је могуће да су и они о томе, главнокомандујућем Михељсону, говорили и умољавали га, већ је дошло поводом личних сношенија Карађорђевих са споменутим главнокомандујућим, који је јошт о јесени

1806. обећао Карађорђу војске у помоћ послати, па је сад, при поновљеној молби Карађорђевој случајем опсаде Миленкове, обећање своје и испунио.) А на основању примирја, које је у тој години између Русије и Порте закључено, то се одељење војске наше повратило на леву обалу Дунава, јер су, ходатајством руског двора, условија тога примирја портом распротрта била и на Србију, и правитељство је српско чрез то приобрело могућност, у течениіу једне и пол године дана, за колико је времена и то примирје трајало, ползујући се унутрашњим силама и спокојством, приуготовити све, што му је за у будуће к начећу изнова војених дејствовања потребно било.

„Мој Государ Император никад и ниукаквом случају није сметао с памети судбину народа српског. Поводом тим и у прошлој је години, 1809., кад се рат између Русије и Порте наново отпочео, послати су у Србију из армије Његовог Величества нови транспорти артиљерије, оружја и других војничких за рат потреба. а осим тога и важне суме новаца. (Ово ништа није истина. У више споменутој години никаквих: ни транспорта артиљерије, ни оружја, ни друге потребе војничке за рат, нити какве важне суме новаца нису од стране Русије у Србију послани, разве ако књаз Багратијон не држи да су оно били транспорти артиљерије, што је Родофиникин са Петром Добрињцем пошиљући из Влашке Миленку којекакве бећаре, овима и по једну торбу барута на кркачу, да у Пореч однесу, упрћивао; и ако, исти главнокомандујући, не држи да су оно важне суме новаца што је Родофиникин 4000. дук. мимо знање правитељства Србије, Миленку у Пореч на „покупку хлеба“ послао, и што је, по тешкој накани , 1000. дук. депутату Михаилу Грујовићу предато да правитељству његовом однесе ради потребе општенародне, а не само Миленкове.)

„По стечају опстојатељства, а може бити и по предапредељењу нами неизвесне судбине, народ српски пре-

трпио од непријатеља његовог поражење, које се није могло предвидити, нити се у почетку његовом одвратити могло по причини далеког растојанија и препјатствија у промени већ створеног новог плана војевања. (Ми смо описали шта је Турцима дало могућност с онаком силом, изненадно, на Србију напасти, и онакав русвај учинити, па зато и држимо да није нужно и овде доказивати да је и ово довде, што је књаз Багратијон о поражењу Срба изрекао, само „жив ми Тодор, да се чини говор.“) А у последству времена силна движенија и дејстовања моја против непријатеља на десној страни Дунава принудила су њега одвући силе своје од Србије и употребити их противу мене. И таким начином народ српски опет се је ослободио од силних нападенија турских.

„Негледајући на све то, ја сам непрегао све силе моје да испуним свету и непоколебиму вољу Мога Монарха, и по томе ја сам обратио брижљиво моје вниманије на садање положење народа српског, и упустио сам се са посланим мени од њега депутатима у потанко расуђеље о самим најбољим и највернијим способима за основање безопасности и блаженства Србије, а тако исто упустио сам се с реченим депутатима и у соображењепредстојећих способа. (Ми смо видили, како је и о чему, књаз Багратијон са депутатима говорио, и то је све што је у Хирсову књаз Багратијон са реченим депутатима говорио, оснивало се на оном писму, које је Родофиникин у Краљеву од депутата, на име своје, измолио, и на оној молби депутата, која је, под притиском Родофиникиновим, такође у Краљеву, сачињена. Да оног писма датог од депутатата Родофиникину није било, да је молба њиова она, коју су они из Србије, за главнокомандујућег, на основу истинити и правих закључења скупштинских сачињена, понели, да су депутати од сваког утицаја Родофиникиновог и његових другара слободни бити могли, и да, најпосле, није онако главнокомандујући слепо Родофиникиновим донесенијама веровао и за њега се заступао,

онда би са свим другчији разговори и договори главнокомандујућег са депутатима морали бити, и онда би се тек право закључење донети могло, да ли су речени депутати задовољни се у Краљево потвратили.* Јер главнокомандујући је све, само по знању поцрпљеном из донесенија Родофиникинових, о Србији, са честопоменутим депутатима, говорио.) „У следству такових мојих усиљавања и расуђавања, ја пошиљем сад силни и млого значећи корпус руске војске на десну страну Дунава у Србију, да укупно са храбрим војинством српским дејствује на поражењу непријатеља Србије и таким начином да се оснује обеспечење и благоденствије тога јединоплеменог нам народа. Командовање над овим корпусом војске предао сам ја генерал-мајору Исајеву, као војнику, који је већ у млогим случајевима показао храброст и искуство своје, који је и пре био са војском у Србији те и српске војске водио к одељењу и к одржању победе над непријатељем и који по томе самоме заслужује и љубав и поверење народа.

„Удовлетворивши таким образом у потпуној мери најглавнијем ходатајству верховнаго вожда, правитељствујуштег Совета и депутата народа српског, ја остајем с правом очекивати, да ће Срби, начињући од најстаријега те до најмлађега, са свом ревношћу постарати се показати благодарност и непоколебиму и постојану преданост Његовом Императорском Величесву августејшему покровитељу Србије, за такав одлични довод отеческе његове брижљивости о благоденствију тога народа.

„Сад је наступило време, у ком треба сва војска српска, одушевљена будући вером и љубавију к отечеству своме, да се наоружа и духом и храбрости и да се једномислено сједини са непобедимом војском руском на поражење гордог тирана Србије и к утврђењу њеног благоденства, које до сада и потоци крви српске прио-

* Ми ћемо видити скоро како су се депутати задовољни у Краљево повратили.

брести нису били кадри. Ја ово иштем од вас именем онога великог Монарха, који жертвује крв храбре своје војске, не за личне какве своје интересе или за сопствена завојевања, но једино за благо јединовернога нама народа српског. А за достижење ове велике цељи, непремено је потребно да војска српска у свима војничким противу Турака предузећима следује руковођењу и постављенијама генерал-мајора Исајева, који ће знати оно уредити на најбољи и на најудобнији начин к победи над непријатељем.

„Сад се обраћам к народу српском. Браћо наша, храбри војини руски долазе к вама за заштиту вашу и за успокојење ваше. Примите их као браћу и јединодушно с њима заједно поражавајте врага вашег. Војска руска снабдевена је са свима потребама; но и опет зато може се догодити да јој што од ових потреба, које са собом има, недостане, као н. пр. продовољство у сену, фуражи, а најпосле може се догодити да и хлеба јој недостане, које је све, поводом одаљености наших магацина, врло тешко тамо скоро доставити, помажите јој у том од свега срца, свима силама и способима вашим, јер то помагање нећете чинити њој него себи, да би тако свагда сједињеним силама основати могли блаженство ваше.

„Заслуге врховног вожда народа српског, отечеству своме њиме учињене, труди његови шестогодишњи за благо Срба њим поднешена, и пожертвовања њим до сад принешена удостоверавају мене заблаговремено, да ће он и у овом решитељном случају, прилагајући труде к трудима, устогубити и усрдност и ревност, за увенчати оне трудове његове успесима, који ћеду њему принети славу, а отечеству његовом врховно блаженство.

„Пастири духовни, такође држим да нећеду пренебрегнути благим својим советима и обучавањем узбудити и пооштрити народ к јединодушном с руском војском дејствовању на заштиту православне вере, и деце њи-

хове, коју иго тирана угњетава, и за прослављење имена християнског.

„А команданти војске и све старешине, одбацивши сва лична и побочна уважења, уздам се да ћеду напрегнути сва своја усиљавања, како ће послужити примером свему народу српском у согласном и јединомисленом напрезању сила општих, за постижење оне велике преднамерне цељи, јер сад је баш настала минута, која ће, ако буду дејствовања свију и свакога управљена к тој јединој цељи, кадра бити решити судбу Србије.

„Ја нисам изоставио учинити надлежна расположења, да се и војски српској потребна количина војничке амуниције достави. И тако удовлетворавају у свему, колико је више могуће, молби и искању представљеног мени од бивших при мени депутата народа српског, ја заједно са корпусом војске пошиљем такође у Србију и г. дејствителног статског советника Родофиникина, са свима и пре при њему бившим чиновницима, снабдевши га са свима нужним настављенијама, по којима ће он управљати, и по којима ће добрим советима и нужним пособијем потпомагати како правитељство, тако и народ српски. (Ако су му оно настављенија, што су му у горњем предписанију исказана, онда ће он са онаким добрим советима и правитељству и народу српском у помоћ притицати, а кад са онакима советима Родофиникин притицао буде, онда се, без околишења, јасно знати може шта се хоће, и то све, по Дубровиновој предузетој системи „не мешања у унутрашње управљеније Србије.“)

„Ја не сумњам, да ћеду и старешине и народ, к г. Родофиникину то поверење, које полза самог народа српског од њега изискује имати као к једном чиновнику упуномоћеном и повереном од самог Государја Императора.

„У прочем, ја нећу изоставити и од сад унапредак, у могућим срести се нуждама и потребама народним, имати онако исто старање, каково сам и до сад имао.“

Родофиникин, сад, у марту месецу, није у Србију са Исајевим и руском војском дошао. Узрок је томе или што се он нешто поболео био, или, што се знало да и Исајев неће за овај пар дуго моћи у Србији остати, по причини доласка новог главнокомандујућег, који ће јамачно и план операције књаза Багратиона променити, па можда и Исајева из Србије у Малу Влашку, на његову свагдашњу позицију, повратити, као што је тако и учињено; и по овоме изостати је морало и удејствовање оног, мало више наведеног, претписанија, које је књаз Багратијон Родофиникину дао. А прокламација, или је послана или киме донешена, еле она је дошла у Србију.

ПРИЛОЗИ И ЦИТАТИ

Високопреосвјаштењејши и особито високодостојњејши Господине всемилостивејши Митрополите и сва проча Господо и браћо Церногорци, здравствујте о Христе на многаја љета,

Вами је добро познато да ми веће неколико година с Турком ратујемо, и Турке из наши неколико предела с помоћу божију (тако) истребили јесмо, и ево веће година дана испуни се, како ми премирје с Турком имадосмо и то по заповести цара росискаго. Што до сад у премирју бисмо и то с великом муком до саде претрписмо, и сада, слава Богу, војну с Турцима на ново почесмо са Москова заједно. И Москови веће ево три дана како на Острову преко Дунава амо к нами с великом силом прелазе. Такођер и ми смо нашу војску из дубине на границе расположили и врло лепо с тољови и са цебаном задовољно осигурали јесмо, и прваго априла текуштаго года, хоћемо на непријатеља ударити на све стране за ослободити нашу браћу, која под Турком находи се у великој муци; са свим околним народом договор утврдили јесмо и са цебаном у садашњем бившем примирју доста и потпунили јесмо, и како ми на непријатеља ударимо и преко наше досадашње границе преступимо тако ће и они сви на Турке са великом силом сложно подићи се и с нами у слоги бити хоћеју.

Того ради и вами препоручујемо да бисте и ви љубов милосердно к роду хришћанскоме показали и на непријатеље ударили и у напредак амо к нами поступили, и сву браћу хришћанску возбудили и на непријатеља некрштеног сви сложно да ударимо са сви страна; еда би преблаги спаситељ нас помиловао за истребити из наше праотеческе державе агарјанску силу проклету; и ми у име Бога радимо да који час пре на воду Тару и ту какогод да бисмо се с вами састали. Того ради

похитите и ви колико год могућни јесте и ваше храбре витезове потисните, који се и до сад противо непријатеља храбро показивали јесу и своје отечество бранили јесу.

Које вас особито молим по примљењу овог нашег писанија по истим посланику да бисте нам одговор писмено послали, и за свашто нам обзнанили. Остајем добри желатељ

у Београду 30. марта 1809.*

(М.П.) **Карађорђе Патровић**

врх. срв. комендат

* По белешци на истом писму, примљено је на Цетињу 21. априла исте године.

Ваше превосходитељство,
Милостиви господине мој!

Много сам ишчекивао одговор вашега Господства на оно писмо што сам ви писао заједно с Господином архимандритом Спиридоном, и тако не получисмо ни ми ни он, не знамо што може бити, и ево сад разумесмо од ваши неки Брђана и Морачана да сте примили писма, а оне људе ми јоште нисмо видели; а ми смо одма почели, како сам ви писао, и слава Богу освојили смо до Васојевића, који граничу са Брђанима; а чули сте како смо пашу пећског разбили и соједииили се са Васојевићима и ево дођоше и ваши неки Морачани и Брђани који ишту помоћи; ама ја без вашега писма не знам што чинити, него ја ћу са Божјом помоћу трудити се и јоште идемо све напред. А сада ви ето шаљемо мензула и пошта и пишемо ви, тако исто и Господин архимандрит Спиридон, који се находи заједно с нама при свакоме догађају. Толико чекамо ваше одговоре на прво писмо и на последње то јесте садање, а све сте разумели колико желимо добро народу нашему серпскому и колико би рад да се соједииимо. Ево ја ћу с помоћу Божијом доћи до Таре и ви ако желите ударите одозгор; толико молићу вас што прије, да не губимо време срећно, ако што мислите, сада је срећа, да не пропуштамо за Бога. А писаће ви и господин Архимандрит и остајем с великом радостију чекајући ваш одговор с високопочитанијем и преданостију слуга покорњејши

у Сеници маја 30. 1809 года*

Кара Георгије Петровић

верховни предводитељ Народа Серпског.

* По белешци на истом писму, примљено је на Цетињу 6. јунија исте године.

Јего Вашему Високопревосходитељству, Високопреосвјашчењејши и Високодостојњејши всеја Черној Гори, Скендерији, Зентски и Приморски и милостивејши Господин Митрополит Петар Петровићу

Ја велику срећу и возрадованије јучер имао јесам 14. овога числа Ваше к мени одслатоје писмо од 21. августа примио јесам од мојега војводе Раке Левајца и од Антонија Симуновића и од храброга војводе Гаврила Шибалије, које сам у великој бриги и у смуштенију, а Ваше ме писмо возрадовало, када сам разумео да сте са неколико војске дошли противо крепости Никшића, и да сте га у такову слабост с помоћу

божјом привели, у каковој јоште никада није био; на које Вама благодарим на Вашој трудби, које сте Ви обустаљали Турке од скендериске државе Герцеговске и Албанске на себе, да не би дејствовали на нашу војску, куде су позвати били, и нисте могли даље у напредак ступити, што од нас никакова писма получили нисте; зато молим да нам опростите али то наша погрешка није, веће јавићемо вама до кога је све, који су душмани Србији и народу серпскому, које од почетка јављам вама. Како смо примили заповест од Господина генерала Родофиникина, да расположимо наше војске на све стране у противо Турака, тако ја јесам ома расписао свуда на границе војводам, да таки сваки своју војску употребе и да поступе на Турке дејствовати, које смо у исто време и вама писали, а нама је казао господин Родофиникин, да је руска војска била прешла за Дунај и Бугарију и поступила дејствовати противо Турака. Кад је то он нама казао, они још ни помислили нису да шњинима војскама за Дунај у Бугарију ступати, а мене је заповедио, да ја пођем с војском у Ерцеговину, и да се с вама састанем и соједиким; тако ја јесам с радостију у Севицу изашао и Турке испредавао и растерао и пашу пећског јесмо разбили у зовому месту Суводол и после јесмо се на Пазар обратили, и јесмо сву варош до града попалили, само у граду неколико кућица шта је остало, и за 7 дана и њега би предали, али од друге стране од Ниша које сва сила од Стамбола и Анадола и од Урумелије јесте дошла, и на један наш логор сва сила турска ударила, и са свим јесте они наш логор укорењен. За 2000 момака је било и све изгинуло онде а Турака је погинуло више од 10.000, у тому наша војска од Ниша морала је натраг уступити на стару границу у Делиград; и то како смо ми били с војском на Сеници и на Пазару, наши душмани који су били, јесу нас Турком продали, само да се с вама не соједнимо; а то је генерал Родофиникин и наш владика Леонтије и фелдмашер Прозоровски, које јавно јесте веће, узели су од Турака 7 милијона дуката за ову земљу, и они нису хоћели са њиним војскама на Турке ударити, докле годе сва сила турска на нас навали и Делиград опколише и 7 недеља непрестано бише топовима и кумбарама, које неописано, ватра од кумбара трајала непрестано и дању и ноћу, које нам доказују сами Турци, да су 30.000 сами кумбара бацили, кроме топова, и то ништа досадити не кваше, него копајући кроза земљу дођоше до шанца, које из руке камењем јесу се били, и наша војска онда пренуждена морала је из града изићи, и сав округ, муницију, топове оставити. У тому несрећа се случи, како онај шанац Турци освојише таки се народ побуни и устраши, и Турци ударише широм низ Мораву, и неколико нахија наших узеше: Ресаву и Пожаревачку и Параћинску и Ражањску, Крушевачку, Алексиначку, Бањску и Црноречку, то су Турци нам одузели, али робља нису ватили млого, него све је у Цесарију, које у планине побегло, али стоку су млогу отерали, сено, жито, домове попалили. И наши непријатељи, како се овамо овако случило, а они по вилајету и по Београду узели палити без ватре, које сам генерал лађе куповао из Цесарије и народу говорио: Бежите шта чекате? Ето турска сила иде. Шта чувате Београд? Ваш град није ни био, него царски. И било је за 100.000 душа прешло у Цесарију и ми овамо ватамо позицију Моравом, недамо Турком Мораву прећи, а не знамо шта се по вилајету ради. Када сам разумео, да они тако пале, по вилајету, а ја како сам

то разумео, да они тако раде, јесам таки у вилајет изишао и у Београд отишао и ту сву буну јесам утишао и народ сав јесам натраг повратио и ослободио; а они наши душмани како тако урадише, таки побегоше у Цесарију и нас издадоше. Али, фала господу Богу, од сви страна други, од Крушевца планином Голијом, пак испод Јавора и Поникве до Вишеграда до Дрине; низ Дрину до Саве воде, туде су наше војске на граници и све крепко стоје; а и од овога краја, фала Богу, добро смо позицију Моравом водом уватили, и задовољно војске на свакоме броду употребили јесмо, и сваки дан у ону страну момци прелазе и по 10 и по 20 глава момци вазда доносе, и 9. Септемврија јесам сам собом узео 2.000 коњаника, и прешао сам у Ресаву и код Манасије Турке удесимо и побијемо се, и, фала Богу, наш мејдан добисмо, за 200 глава оцекосмо и 30 живи уфатисмо, и 40 кола са биволи јесмо отели, и сваки дан се надамо, да ће ови Турци побећи натраг али још једанпут оћеју се с нама ударити; али ми смо се добро укрепили да и дочекамо. У том смуштенију нисам могао вама одговорити, зашто ми је писао Родофиникин, да причекам дан два, да вам не пишем, будући да је он курира послао фелтмаршеру пак очекивао известије од њине стране; пак како добије да Вам отпишемо, а од тога ништа није било, само је нас варао да Вам не пишемо. Такав нам је пријатељ био и од нас утекао, и премамио ми *најбољег војеводу Петра Тодоровића* (Добрињца) и са собом одвео, да себе може опрати. У исти сат дође ми писмо од наши депутата, који јесу код господина фелтмашера у Галацу, и пишу да је фелтмашер Прозоровски умрео 9. Августа, а није умрео од своје смрти, него се отровао, будући да је веће и Русија разумела шта су од Србије радили, и како су нас продали за 7 милијона дуката и те новце јесу на четири ортака поделили. На место Прозоровског јесте наш покровитељ Цар Александар послао за главнокомандујуштаго свеја армије господина књаза Петра Јовановича Багратијона, и како је он дошао сва се војска руска обрадовала, и сви проклињу књаза Прозоровског. И како је ови нови књаз дошао, таки је са свом војском преко Дунава у Бугарију прешао и 40 сати у напредак ступио и 7 крепости од Турака што су одузели, и 18. Августа јесте један град предао и у њему 500 Турака, зовоми Мачон, Исмајил и Ибрајил стоји у муасери, који јесу готови и не и предати. И пишу да је веома ови господин фелтмашер нови добар и љубитељ народа серпскаго и обећавао се у свачему нама помагати и војске помоћи дати и нама послати; и каже да ће сву зиму војну непрестано водити и неће седети. У тому може Бог дати, те ћемо опет наше војске тамо обратити, али и мене видећи да ову годину нећемо доспети, а каде буде срећа да тамо ступимо, таки оћу Вами послати војводу Раку Левајца и писмо наше, и за исто мотрићемо добро, када пођемо, да не би кад сад што је; али проклети да су наши душмани, који с нама овако уредише; али ми смо све нашуму покровитељу Императору Цару Александру у писму наложили и послали, које се надају скоро ответ и помоћ од Русије војске (добити) и сада полази господин Архимандрит Филиповић у Русију, које може бити да ће он и усмено Императору показати за ове случаје, што се догодило од Србије; а нама видећи да је и Цесарији упротиво када би се ми с вама сојединили, а Грци највише овако говоре: Сад Срби да се сојединe с Црногорцима они ће таки владику Црногорског краљем поставити, пак таки оћеду и.

другим царству упротиво бити; него да учинимо да се не соједине, и тако сад учинише; али ја мислим да наш покровитељ неће нас у овакому смуштенију оставити, а они који су нас изневерили, они су и Русији неверни били, како су нама зло чинили тако су и Русији. Али, фала господу Богу и његовоме дару, он ће нама помоћник и заштитигељ бити и молим Вас покорно, немојте што (да) замерите: печатом мојим потврдио нисам. Овако се тревило: јесам оставио печат у логору код мојег писара, а ја сам дошао до куће да којекаква посла друга совршим, а цебане да отпратим, у том мислио сам одма таки натраг у логор полазити, зато нисам са собом печат понео, него сам само са једним писаром до куће дошао; а за стајање није, него отправљам Гаврила војводу, да га не застану зла времена, пак не може проћи од воде, а да Бог да, да се ми једанпут сојединимо, у нас цебане доста има и за свашто друго служићемо.

С којим остају с високим почитанијем и преданостију Вашега Високопреосвјаштенства и Превосходитељства Милостивејшаго Господарја слуга покорни

у Тополи 16. септеврија 1809. года.
№ 339.

Черни Георгије Петровић
ВЕРХОВНИ ПРЕДВОДИТЕЉ НАРОДА СЕРПСКАГО

КЊИГА IX.

Павле Поповић члан Совета, који је прошле године одређен и спремљен био, да иде у Влашку к главнокомандујућем, а оданде ако нужно буде и у Петербург к Императору Александру, да за помоћ моли; казивао је, како је прошле године Карађорђе, дошавши на сусрет кнезу Сими Марковићу у овога село Борак, и сјашивши с коња, одмах на земљу стропоштао се и силни јед бљувати отпочео. Ово болно стање Карађорђево јасно нам показује, каква је туга срце и душу његову тада обузимала, и у каквим је силним напрезањима налазио се, које је тек само он једини преодолети и надвладати могао. Карађорђе је двогубу тугу имао. Он је тужио за оним дичним успесима својим, и за бившом ослобођеном браћом својом у пределима тако назване „Старе Србије и Босне", које је оставити морао. Он је не само за ово, него је и за оно тужио и страховао, што је својом и народњом петогодишњом муком и крвавим трудом подигао и већ ослободио. Ову горку тугу разблажио је Карађорђу старац Доситије својим одговором и советом. Иван Југовић (казивао ми је Младен у Бесарабији у Хотину), говорио је тада: „ето како Руси помажу једноверној и једноплеменој браћи. Ја вас нисам одвраћао од Руса, јер је у интересу нашем стајало, да се њих држимо и њима за помоћ да се обраћамо и да од њих помогнути будемо; али сам вам свакад од оног дана, кад сам ја с Русима у Влашкој био, с њима говорио и у Србију повратио се, советовао: да будете према њима

на опазу, да будете осторожни и при самом примању њихове помоћи, и да свакад и то с највећом учтивошћу према њима ни најмање непретварајући се, строго на свој интерес пазите.“ При овој више поменутој туги, Карађерђе није био изгубио присуствије духа. Он је увидио, да је Турцима, његовим наредбама, препречен прелазак на леву страну Мораве, а тим самим препречен им је пут к освојењу Смедерева и Београда, којима су они тежили. Он је увидио, да се и хладна јесен приближава, кад Турци, још к томе неприпремни будући, под ведрим небом опстати и рат преко зиме продужити неће моћи. Увидио је он напослетку и то: да се Турци, поводом већ учињеног преласка руског преко Дунава у Бугарску, почињу повлачити и сами остављати сва она места и позиције с десне стране Мораве, које су до конца месеца септембра заузели били. Све је ово с једне стране храбрило и помало обезбрижавало Карађорђа, али он није могао у исто време непомишљати, да се овака несрећа, а можда још и гора, и до године догодити неће; па страшећи се онаких одговора, какве је од књаза Прозоровског примао, кад га је за помоћ молио, јамачно по совету неких из Далмације Срба, који су се у оно доба у Београду по делу трговине и иначе налазили, он се је у само оно време, кад је из Борка са Павлом Поповићем у Београд дошао био, писмено обратио и Наполеону Бонапарти за помоћ, предајући и себе и народ у његово млогомогуће покровитељство; и ово је узрок био изостанку Павла Поповића од одређеног му пута.

Прво отварање сношенија свога са Наполеоном и његовим тадањим министером иностраних дела, отпочео је Карађорђе 16. августа прошавше 1809. године чрез некога Рада Вучинића, који је снабдевен био као пуномоћник народа српског и пуномоћијем даним му од Карађорђа и Совета народњег. Друго прошеније на име Наполеона, послао је Карађорђе у декембру исте 1809.

године по Николи Скуљевићу. Обојица ова и Раде Вучинић, који је сталним пуномоћником био и Никола Скуљевић, родом су из Далмације из приморја јадранског, чисти православни Срби, којима је срећа сународника својих здраво на срцу лежала.

Наполеон је тада заузимао сву Далмацију, и сам Беч освајао и освојио га био, као што се то и иначе зна и као што ће се то видити и из хартија сношенија Карађорђевих и из дејанија и самог пуномоћника српског Рада Вучинића, који је и у Паризу, у качеству пуномоћника српског, до фебруара месеца 1813. године већ неумесно и сасвим бесполезно пребивао. Ја ћу од овог сношенија Карађорђевог с Наполеоном и његовим правитељством, као и од дејанија пуномоћникових Рада Вучинића, хартије, које су ми до руке дошле, на крају ове књиге приложити.

Карађорђе ступивши у више описано сношеније са Наполеоном и замоливши га за његово покровитељство и помоћ, није прекидао своја сношенија и са Русима, као што смо и из малопређашњег теченија дела видили, и као што ћемо се и из даљег тока ствари о томе јошт више уверити. Јесу ли Руси дознавали о овом Карађорђевом сношенију са Наполеоном? то не знам, али бар зна се то, да никад му о том' ништа пребацили нису, осим ако се то извести може из писма књаза Багратијона, које сам ја у предишавшој књиги овог преповедања навео, у коме он каже: „Сображая всѣ сіи обстоятелства съ описаніями, какія я нахожу въ дѣлахъ о состояніи народа сербскаго, о воинской силѣ онаго и о разнахъ произшествіяхъ со времени новаго начатія воина, я долженъ непремѣнно полагатъ „*что тайные враги народа сербскаго нанесшіе вму таковую пагубу, находятся между симъ и посреди онаго*". О овом целом писму књаза Багратијона, ја сам истина пространo на своме месту реч имао, но опет зато држим да неће излишно бити и овде нарочито што се тиче више по-

менутог навода, коју пробеседити реч. Више поменути навод књаза Багратијона, као што сам и пре казао, никако нити је у ономе моменту, кад је он више поменуто писмо писао, постојати могао, нити су какви тајни врази, који су се тада у средини народа налазили, могли нарочито желити, да се онакова пагуба која је пропашћу Каменичком нанешена, учини. Ми смо видили шта је Карађорђа навело, да уласком својим прошле године у Босну и у Стару Србију давнашње своје жеље и намере оствари, а друкчије није ни могао по позиву књаза Прозоровског, у самоме почетку 1809. године, наново рат противу Турака отпочети, јер кад би са војскама својима изашао само на дотадање границе својих освојења, то се не би никако назвати могло, да је он отпочео рат, него да се само у стање одбранително стavља на случај, ако би Турцима угодно било нови рат противу Срба отпочети. Ја сам казао а и само се собом даје увидити, да је и главнокомандујући књаз Прозоровски, не бојећи се да ће му аустријска војска иза леђа доћи онда, кад Наполеон улази и осваја Беч, како је и Карађорђу преко Родофиникина дао на знање, да се примирје прекида и да се има изнова отпочети рат; одмах преко Дунава у Бугарску прешао; али он то није учинио, а да је и он у уречено време прешао с војском преко Дунава, као што је и Карађорђе прешавши преко границе Србије, ударио на Босну и Стару Србију и Турке тамо жестоко потукао и заплашио, и у овим пределима већу част земље и градова освојио; онда не би никакви тајни врази, не само у Србији пагубу нанели него би се јошт, и тек тако само постигла она велика и полезна, како за Русију, тако и за Србију цељ, коју је Император Александер у свима својима ручним писмима, рескриптима и војног министера налозима, књазу Прозоровском пред очи стављао. Да је било каквих тајних врагова „посреди Серба", ови врагови јемачно би Карађорђа од онаковог његовог предузимања одвра-

ћали, тим пре, што је свима у Србији познато било, да се је примирје између Руса и Турака прекинуло, да су од тог примирја и Срби разрешени, да ће и књаз Прозоровски са војском с раним пролећем преко Дунава прећи и на Турке ударати почети; јер велим, ако су какви врази посреди народа и међу њима били, никако тим вразима: успеси ни руски, а јошт млого мање српски, у рачун не би могли ићи. Али је књаз Багратијон овај свој навод поцрпио из Родофиникиновог правдања и казивања, која су потврђена била и од свију оних који су с Родофиникином из Србије побегли; и ти врази, кад је он ово писмо Карађорђу и Совету писао, били су пред њим. А да су ти исти тајни врази били, сведочи јасно то, што су они у најкритичнијем часу и времену из отечества као издајице побегли, и што су лажна Родофиникинова правдања, главнокомандујућему потврђивали.

Зашто књаз Багратијон поименце, Карађорђу и Совету не показа те тајне враге? чега се је бојао и од чега се је устручавао одкрити их?

Ја сам већ објавио прави и јединствени узрок пропасти каменичке.

Император Александер, кад је књаз Прозоровски умро, заповедио је, те је сва Молдавско-влашка руска армија три дана за Прозоровским, „трауер“ носила, а Срби га и данас због њега носе, и неће га престати носити, докле им год кула више Ниша, од српских на Каменици павших глава сазидана, напомињала буде пропаст каменичку, која је за собом непремено довукла и ону конечну пропаст целе Србије у 1813 години.

Император Наполеон јамачно је знао, да је Карађорђе у исто време у сношенијама и са Русијом заостао, и због тога је, ако икаквих других политичких узрока није било, Француска оклевала, својски и отворено руку покровитељне помоћи Србима пружити, и у том је правитељство Императора Наполеона поред свију настојавања

пуномоћника српског Рада Вучинића, под разним изговорима, па најпосле и због једне религије с Русима о истином предању Срба у француско покровитељство, подозревало и сумњало, као што о овом последњем уверити нас може и меморандум више поменутог српског пуномоћника, предани Императору Наполеону у Паризу под 20. Фебруаром 1813. године.

Ово је био само празан изговор, други су узроци важнији, који с религијом никаква посла немају, већ дубоко у интересе политике државне засецају, били, што је Император Наполеон, три године ствар српску провлачио и пуномоћника српскога вортао. Како је Русија одустала од континенталне системе, у коју је Тилзитским миром увучена била, Наполеон је одмах, не само смислио, него се јошт и живо спремати почео, да на Русију нападне, па у оваком догађају, он је и на соjуз с Портом рачунао, а овај соjуз с Портом, и покровитељство и помоћ Србима, у једно време, никако нису могли у овој политики ни бити ни опстати.

И Карађорђе је од своје стране, с великом сумњом упустио се у ово сношеније са Француском. Он је више држао, да Француска неће хтети Србе у своје покровитељство узети као један народ, који ни племеном ни религијом није њојзи сродан, па зато он (Карађорђе), Младен и Југовић, Мијаило Југовић и јошт двојица-тројица советника, који су за ово одношење Карађорђево с Наполеоном знали, нису хтели ником другом ни саопштавати. Али да је Император Наполеон, увређеним и готово до саме коначне пропасти доведеним Србима, одмах и то својски своју руку живе помоћи пружио, ја бар имам узрока веровати, да би Срби, поред свега што их језик крв и вера с Русима веже, врло здраво и истинито Француској привржени показали се и благодарни били.

Каменичка пропаст, као што је и у предишавшој књиги описано, устима народа приписана је била Милоју. Сви очевици те пропасти, а по њима и сав други народ,

изнели су на глас, да је Милоје поткупљен од Турака, на Каменицу издају учинио. Повод ове издаје изведен је отуд што Милоје са својом командом није хтео Ресавцима у шанцу каменичком, кад су Турци почели на њих јуришивати, у помоћ притећи. И дејствително у овоме и јесте Милојева кривица. Он је дужан био умореним Ресавцима, са својом одморном војском у помоћ притећи, па макар заједно са онима и пострадао. Али Милоје што није то учинио, није зато, што је од Турака поткупљен, него што за оваково једно ратовање, није способан био, и што није имао оне куражи, којом је умео Петар Добрињац владати, и која је природно Хајдук-Вељку и другим неким војводама својствена била. Но како му драго, као што смо видили, Милоје је све главом својом платио.

При свима пак више описаним несрећним догађајима у прошлој години, који су биће и опстанак Србије из темеља здраво потресли, и из којих се јасно увидило, да је одржање и сушествовање Србије, представницима Русије само тек узгредна ствар била; опет зато Карађорђе са свим народом, ограничен простодушијем и симпатијом јединоплемства и религијом, није хтео одступити од своје преданости према Русима и од уверења: да ће се више кратно изјављена му обећања Императора Александра испунити. У том уверењу будући, како је увидио прошле 1809. год. да се Турци из граница Србије повлаче, принуђени на то преласком руске војске преко Дунава под главном командом књаза Багратијона, одмах на концу Септембра месеца, сазове Карађорђе сопственим расписом својим све старешине у Асанпашину-Паланку на скупштину, да се, као што сам и у предишавшој књиги казао, посаветују и договоре о томе, шта им треба чинити и какве мере предузети, како би себе обезбедили, да их не би и у овој, као у прошлој 1809. години, несрећа каменичка постигла.

На овој скупштини, осим осуђивања Милоја, било је јаке повике и на Младена, али је све ово сама граја

била; а и Младена тада ни на скупштини ни у Совету није било, јер он се је одмах после каменичке и бањске пропасти, кад је и Делиград пао, за дати народу морално удовлетворење и да би се о мање граје прошао, у споразумљењу са Карађорђем, из државних дела повукао и у Београд кући својој дошао. У самом пак делу, ради чега је скупштину ову Карађорђе сазвао, са општим договором скупштине учине се следујућа закључења: 1.) Молити Русе за дејствителну и на свагда у Србији станујућу војну помоћ, 2.) Да се умоли Русија, да природног Руса за агента свога у Србију пошље, никако пак Родофиникина, или кога од бивших у његовој свити; 3.) Да се никад више ни један од оних у Србију повратити не могу, који су прошле године са Родофиникином побегли.[1]) Па како је овим трећим наређењем скупштинским закључено, да се ни један од оних више у Србију повратити не могу, који су с Родофиникином из Србије побегли, међу којима је и митрополит Леонтије био, то и црква српска оставши без главе, а народ без духовног архипастира, буде на скупштини овој закључено и 4.) Да се Хаџи-Мелентије Стефановић Архимандрит манастира Раче, који је у исто време и старешина нахије соколске био, са Миланом као депутат пошље, и да се тамо главнокомандујући умоли, да овога, чрез митрополита влашког, или како он за боље и сходније нађе, у чин архипастирски посвети. По окончању оваког закључења наређено буде свом скупштином, да се речени Архимандрит отсад именује „изабрани владика". Сад се скупштина распусти и изабрани за депутате, оду сваки у свој завичај и дом спремати се на одређени им пут, а пошто се спреме, дођу око половине октобра у Београд, те приме поверитељна писма и упутствија, како ће оно што је на скупштини закључено, код главнокомандујућег у Влашкој настати да се испуни; и тако ови примивши наставлења, спусте се низ Дунав и преко Пореча пређу *у Влашку* и оду у Краљево,[2]) где се Родофиникин по на-

логу књаза Багратијона и тамо као агент руски за Србију налазио. Ови депутати ако су можда и имали намеру Родофиникина мимоићи, нису могли то према оваковом стању ствари и одношењу Багратијона према Родофиникину учинити, јер да су то учинили, јемачно их главнокомандујући не би ни примио, већ по апсолутизму руском, повратио би их к Родофиникину натраг.

Речени депутати дошавши у Краљево, опкољени су били и Родофиникином и свима онима, који су с њиме из Србије побегли, и тако ови настану око депутата, да им инштрукције своје као и због чега су и каквим послом дошли, покажу. Милан и Архимандрит Мелентије дошавши у Краљево, одмах су увидили, у какво су коло, које мимоићи нису могли, упали, и у каквом кредиту Родофиникин код главнокомандујућег стоји, принуђени буду показати инштрукцију своју, и Родофиникин увидивши, шта се у инштрукцији њиховој, и то у другој, трећој па и четвртој точки садржава, успео је преко другара својих, то све уништити и само назначити, да су они послани, да умоле главнокомандујућег, да им даде помоћ у војсци и новцу, и да изјаве, да народ поред тога моли главнокомандујућег, да им Родофиникина опет за агента руског у Србију поврати. А тако је исто и сам Родофиникин од речених депутата изнудио једно писмо, од њих, као народњих депутата на његово име, у коме су га они хвалили и у звезде оcaptивали, и да га и они као депутати у име народа моле, да и он код главнокомандујућег подејствује, да га у Србију поврати као лице, представљајуће у Србији Русију и кадро будући онако благодетељствовати Србији и народу, као што је он и до одласка његовог из Србије чинио. Депутати принуђени су били и оваковог садржаја писмо од своје стране Родофиникину дати, на које се писмо и Петар Добрињац потписао; а како се и зашто и он потписао, то ћемо сад мало ниже видити. — По свршетку свога више наведеног, Родофиникин је одмах „донесенијем“ својим дао на знање гла-

внокомандујућем да су тројица депутата дошли из Србије, и да желе њему с молбом коју су са собом донели, предстати, а и он је сам отрчао пре депутата к главнокомандујућему у главну војну квартиру, која се у Хирсови на Дунаву тада налазила, да се са оним писмом, које је од депутата изнудио, похвали, и да увери главнокомандујућег, како је он код народа у Србији стајао, и тиме јошт боље правдања своја код главнокомандујућег потврди. Депутати пак тек су 19. декембра у Хирсову дошли и представљени су били главнокомандујућем, па и по неопходимости ону молбу, која је у Краљеву сачињена, предали му. По свршетку њиховог представлења к главнокомандујућему, он им је заповедио, да се опет у Краљево поврате, и да ту очекујући на помоћ у војсци, само очевици буду његовог старања за испунење њине молбе. Речени депутати по налогу главнокомандујућег, врате се у Краљево, одакле потом Архимандрит Мелентије, увидивши, да су сасвим противно оној инштрукцији, коју су са собом из Србије донели, принуђени били радити, врати се у Србију натраг, и кад дође, он све оно што је тамо чуо и видио, шта се и како се ради, саопшти Карађорђу и Совету, и од туда је и Карађорђе и Совет све дознао, а не од Лазара Војновића секретара Милановог, као што је Вуку угодно било у „Правителствуушчем Совету“ на стр. 48 и 49. написати, нити је Лазар Војновић као што Вук каже, господара свог издао, јер тај исти Војновић, превазилазио је чистотом срца и душе своје, млоге а понајвише Вука, и сасвим је удаљен био од таковог подлог дела, каково Вук њему подмеће. Лазар Војновић никако није ни знао за тога Вука да је жив, то ли да се разговарао с њиме и да му је казао: „*ми ћемо све то зауздати*“, а премда је може бити и Лазар Војновић кад га је Милан с писмама к Карађорђу послао, оно исто пофторио, што је пре њега Мелентије и Карађорђу и Совету саопштио.

Добрињац Петар од како је с Родофиникином из Србије побегао, није се никако више у Србију ни враћао, дакле нити је на скупштини Асанпашиној-паланачкој био, нити је за депутата изабран бити могао. Но Родофиникин бојећи се, ако Милан и Архимандрит Мелентије оду сами к главнокомандујућем, да ће они онда моћи сасвим друго што предлагати истоме, а не оно што би њему и друштву његовом у ползу ишло, и зато је он (Родофиникин) сад утиснуо и Петра Добрињца у ову депутацију, као човека који је и на скупштини био и тамо за депутата изабран, као што сам мало више казао; и он ни мало се није устручавао овако њиме лажно подметнутог депутата, у своме „донесенију“ представити и главнокомандујућем, те тако сад излазимо на чистину, како се је и којим начином и Петар на оном од Милана и Мелентија изнуђеном писму на Родофиникина, потписао и како је депутатом постао.

Милан пак бивши у главној квартири, између осталог дознао је и то, да је књаз Багратион дао оставку на главнокомандујушество, и да ће му та оставка уважена бити, па не вративши се у Србију, остане у Крајеву до 1810. године да дочека новог главнокомандујућег, да се и њему пријави и дело депутатства свога представи му.

У марту месецу ове 1810. год. дошао је на место Багратијона за глвнокомандујућег граф Каменски II и Милан одмах се спреми да у главну квартиру оде и графу Каменскоме представи се, па и дело депутатства свога пријави му. Родофиникин дознавши за ову Миланову намеру, коју Милан није могао од њега ни сакрити; сад још једну другу подлост учини и то зато, да не би Милан код новог главнокомандујућег његова (Родофиникинова) подла дела одкрио. Он сад Милану утисне и митрополита Леонтија, који је исто тако с њиме као и Петар Добрињац из Србије утекао и никако се више није у Србију повраћао, нити се смео сам повратити. Милан није му могао то Леонтијево посланство одрећи: и он

(Родофиникин) пре него што су ова двојица из Краљева пошли, „донесенијем“ својим лажно доставио је главно-командујућем, као да су оба њих сад из Србије дошли у качеству депутата од народа посланих. Граф Каменски, наравна ствар, није могао друкчије ни држати него онако као што му је Родофиникин јавио. Случај поболевања Родофиникиновог у Краљеву, послужио је у ползу Милану; јер да није тога било, и он би сам часком отрчао главнокомандујућем, те би тако препречио пут Милану оно код главнокомандујућег учинити, што ћемо сад одмах увидити моћи.

Милан дошавши у главну квартиру са Леонтијем и представши главнокомандујућем, препоручио је и себе и ствар свога посланства; но будући да му је митрополит Леонтије на сметњи био исказати све оно, што му је нужно било да искаже, замолио је графа Каменског, да му допусти једну аудијенцију, да он сам може му предстати и у четири ока исказати све, шта је Родофиникин за време његовог у Србији бића, тамо чинио и шта се је и овде, од како је он у Влашку као народни депутат дошао, догађало. Граф Каменски овој Милановој молби није могао одрећи, и кад му је Милан сам на овој другој аудијенцији предстао, онда му је он изјавио поред свега другог и молбу свога правитељства, која се састајала у томе, да он (граф) Родофиникина од српски дела сасвим удали, као човека, који је свој несрећи у Србији догодившој се узрок сејући све једако између старешина српских омразу и раздор; а тако исто да забрани и митрополиту Леонтију, никад више у Србију не повраћати се.[3]) Што се тиче предлога Милановог за Родофиникина, то је граф Каменски одмах испунио, одлучивши га од српских дела и позвавши га у главну квартиру, одкуда је по том Родофиникин и у Петербург отишао. Граф Каменски желио је и другу молбу Миланову испунити која се тицала митрополита Леонтија, али му је у том, његов кабинет на пут стао, и то је верно кабинет по дејство-

вању Родофиникиновом кад је он у Петербург отишао, учинио; јер је њему за тим здраво стало било, да митрополит Леонтије, опет се у Србију поврати, те да доврши радњу њину о упропашћењу Карађорђа и Младена и других неких, макар то упропашћење скопчано било и са самом пропашћу Србије, као што се тако и у самом делу 1813. године и догодило.

Сад да се мало повратимо опет на Асанпашино-паланачку скупштину, те да јошт боље изведемо на видик лажна описанија Вукова, и да јошт коју пробеседимо о пакленим интригама Родофиникиновим у Краљеву.

На ову Асанпашино-паланачку скупштину, није могао доћи ни Јаков Ненадовић ни Миленко Стојковић зато, што ни први ни други, нису имали поуздања у другога кога од старешина под њиховом командом налазећих се, да ћеду моћи ако не сасвим претерати Турке преко граница Србије у Турску, а оно бар уздржати их, да неби опет наново почели продирати у дубљину Србије, ако би се полакомили наново опет наступати; а нарочито Миленко, у кога је глави, по навади његовог секретара Јеремије Гагића, црв залегао се, опазити зависимост своју и Карађорђу и правитељствујуштем Совету народњем. Он је јошт одсад под видом да не допусти Турцима продрети у Србију с доњег Дунава, почео и острово Пореч укрепљавати и пут преко Мирочких Планина засецати и бусије наређивати. Па тако исто и под више наведеним видом, кријући своју праву намеру ваљда и од самог Родофиникина, од овог је изискао 5000 дук. и од Правитељства свога, барута и сваког другог рода амуниције, те тако је он и тим начином себе у својој позицији осигурао за случај напада и Карађорђевог на њега.

Да није Миленко на више споменутој скупштини био, сведочи и одговор његов Карађорђу на писмо, којим га је Карађорђе на скупштину позвао. Концепт

од овог Миленковог одговора на позив Карађорђев, такође нађен је у хартијама „донесенија“ Родофиникинова, и напечатан је у војеном руском сборнику за 1865. годину, и тај концепт у главноме гласи овако: „Ја сам доцкан примио ваш позив за скупштину, и по томе не би никако могао за други дан октобра доћи тамо; а осим тога, мени је дошло до знања, да сте ви препоручили војводама: Илији Барјактаровићу, Џоди Петровићу и Михаилу Становићу и Јови Стефановићу да мене убију, и да ми команду моју предузму. Ови људи немисле друкчије ни о вашој глави, а шта би учинили и са мном, кад би и мене видили на тој скупштини. Мој Господару! не награђују се тако људи са заслугама и пр“.

Овај концепт или одговор Миленков, који је нађен у хартијама „донесенија“ Роддфиникинових, као што сам и мало више напоменуо, мени се чини по свима околностима тадањим, да неће бити прави одговор Миленков на позив Карађорђев, него да је тај концепт Јеремија Гагић сачинио и Родофиникину га послао, знајући шта Родофиникин у Краљеву ради, и да му је оваково што год о Карађорђу чути неопходимо нужно, за оцрнити Карађорђа јошт већма пред својом владом и доказати, да је он принуђен био због оваковил Карађорђевих поступака, који су и његовом животу грозили, из Србије побећи; јер Карађорђе, да је ово истина, да је он Миленка хтео убити онаковим начином, какав је у концепту прописан, не би он ту препоруку четворици људма препоручивао, јер лако се даје мислити, да кад четворица о једној тајнствености знају, не може тајна остати, и то је прва околност; друга је, што су сва та четворица у довољно великом растојанију један од другог били. Илија Барјактаровић, стајао је сад, од како је Петар Добрињац утекао из Србије, у Делиграду као командант истога шанца, и човек је мирне нарави, више је наличио на једнога доброга кмета, а не на војсковођу војничког. Њега је народ здраво због доброте ње-

гове волио, а и војници радо су га имали и скупљали се око њега, као деца око доброг оца. Дакле није он био способан за извршење једне овакове Карађорђеве препоруке. Да је овакав Илија Барјактаровић био, то је свима старешинама, а највише Карађорђу познато било, и зато ја велим, да Карађорђе, ако је и имао потребу Миленка убити, никако није могао Илији Барјактаровићу ту препоруку дати; трећа: Михаило Становић, био је војвода неготински, човек такође мирног понашања и владања и неспособан за оваково једно убиствено извршење; четврта: Јован Стефановић, седио је с фамилијом својом у самоме Поречу, занимао се трговином и по заповести свога команданта Миленка кметовањем;[4]) пета: једини Џода Петровић војвода, који је стајао под командом кнеза Милисава Ђорђевића, и који је у црноречкој нахији у Вражогрнцима шанац на Тимоку имао, и тај шанац заиста јуначки према непријатељима држао и бранио; могао је за оваково једно извршење способан бити, али је он, кад би пошао у Пореч на таково извршење, најпречим путем преко планина козјим путањама, 19. сати удаљен био, дакле није се на такво штогод могло часком отрчати и учинити све оно, што се у поменутом концепту налази; и на послетку шесто: Миленко никад у Поречу није седио, баш и у само мирно и неколебљиво време, без 300 одабраних војника, који би по заповести његовој и на свога оца пуцали. А сада у овако смутном времену, и још кад непријатељ није се у границе своје сасвим повукао, он је (Миленко) и више од 1000 војника при себи имао. Из свега овог више наведеног, види се јасно, да је тај концепт од Гагића сачињен, па можда и без знања Миленковог, Родофиникину послан.

Почем смо се већ уверили, да је сам Карађорђе на концу септембра месеца скупштину од старешина у Асанпашиној Паланки сазвао, у којој су Милан Обреновић и архимандрит Мелентије за депутате изабрани и

послани главнокомандујућем у Влашку, да по закључе-нијама донешеним на истој скупштини дејствују; онда само по себи следује, да није главна ствар била те скупштине, да се Милоје и Младен из службе истерају, као што нам је Вук у „Правителствујушчем Совету“ на стр. 34. написао, јер су и Милоје и Младен, пре скупштине Асанпашино-паланачке сами, повиком свега народа на њих, из службе удалили се, и Милоје је из Београда у Остружницу преселио се, а мало доцније, кад је опазио, да га и сам Карађорђе предследује, из Остружнице и у Аустрију пребегао.

Сад кад и ово јошт знамо, онда је непрекословно све и оно лаж, што је Вук написао и напечатио у „Правителствујушчем Совету“ о скупштини у 1810. лету о Новој Години у Београду држаној, на којој су бајаги по његовом казивању депутати за у Влашку к главнокомандујућем, да за помоћ моле, изабрани. Лаж је дакле и оно, што је на поменутом образу „Правителствујушчем Совету“ рекао, као да је Карађорђе Јакову изговорио: „Е којекуде, ако Младен није добро чинио, ти, господару Јакове, сједи на његово мјесто па ради боље, а кад сви хоћете цара, хоћу га и ја, и ти, господар Миленко, и ти, кума Милане, и ти, господине Мелентије, идите у Каравлашку те тражите цара и доведите Русе у Србију, па, којекуде, нека најприје . . . . моју жену, па онда и друге.“

Осим тога, да је овака скупштина о Новом Лету 1810. године у Београду држана, на којој су и речени депутати изабрани, што је лаж, лаж је и то, да је Јаков Младена из Совета истерао, јер по распусту ове скупштине о Новој 1810. години, која је по узакоњеном обичају дејствитељно и држана, на којој су старешине рачуне своје Совету као и до сад свакад подносиле, и на којој су и тужбе, ако је који противу кога старешине имао што жалити се, Совету предаване, па и друге наредбе за будућу годину старешинама издаване су;

Јаков је одмах Младенову кћер Јоку за сина свога Јефрема испросио, и кад је наумио да је проси, умолио је и Карађорђа, те му је и он проводаџија био. Је ли могао Јаков истерати из Совета Младена, па одмах за тим кћер његову за сина свога просити, то је једно; друго је ли могао Карађорђе склонити се, да му буде сину проводаџија онда, кад је Јаков по казивању Вуковом а) на концу октобра месеца прошле 1809. године, онако код Лознице поступио, као што је Вук у „Правителствујушчем Совету“ на страни 33. написао; и б) кад је Јаков изненада по казивању Вуковом са 600 наоружаних људи на ову скупштину у Београд дошао, и кад су ти његови људи, у присутствију Карађорђевом, коме није требало много да се разјари, оне скандале по Београду чинили, које је такође Вук у „Правителствујушчем Совету“ на страни 34. написао. Оваке лажи могао је само Вук по своме мишљењу, нагађању и мрзости према Карађорђу и Младену написати зато, што га нису хтели ни у што употребити, једно као човека саката, који је онда на две штаке ослањајући се ишао и то тешко, и кога су због његовог безобразлука и неразумног понедења, за безбожника држали; или је овако што написати могао, само по казивању онога Теодосија, кога је Вук за кнеза од целе нахије крагујевачке учинио, и кога је Карађорђе одмах у почетку устанка свога, у Пећанима на скупштини убио; (но овога Теодосија Вук никако и никад очима својима видио није); или је напослетку, кад је се 1817. године из Петрбурга враћао и у селу Бумбати у Бесарабији код Петра Добрињца, са Стефаном Живковићем трговцем састао и с њиме се о догађајима у Србији разговарао, јер је и овај пакосни интригант, само могао оваке пресне и пакостне лажи на Карађорђа и Младена сплести и по свету их телалити. Та Јаков није имао места ни код Лознице онако забадати шиљак у нос Карађорђу, ни у Београд са 600 наоружаних људи долазити, кад је већ знао за Асан-

пашино-паланачку скупштину и за радњу ону, која је на тој скупштини свршена. Је ли дакле и по самоме овоме, могао Карађорђе онаке скандалозне речи изговорити Миленку, Милану и архимандриту Мелентију, кад их је на оној Вуковој скупштини за депутате изабрао. По овоме дакле што сам до сад навео, лаж је и све оно остало, што је Вук у „Правителствујушчем Совету“ на страни 35. казао.

Као што је књаз Багратијон Милану и Мелентију обећао, да ће из војске своје једно оделење послати у Србију народу у помоћ, тако је и учинио. Он је јошт пре почетка марта ове 1810 године, док јошт није графом Каменским замењен био, заповедио, те је се по тој заповести генерал Исајев спремио са 2.500 војника, за прелазак преко Дунава у Србију; и тако дакле јошт првих дана марта месеца, пређе он из Мале Влашке, преко горњег носа Великог Острва у Брзу Паланку, не тражећи флотилију за превожење војске, већ тај прелазак учини на обичним чамуљама лађама; и како је прешао, одмах је шанац турски у Брзој Паланки, остављајући Кладово себи за леђа, освојио и разорио и упутио се низ Дунав обалом дунавском даље те је у мало дана јошт и неке друге шанчеве, шанчиће и кулице турске дотле пограђене, освојио и Турке из њих у Праово сатерао; где су они велики шанац свој имали. Али међутим и граф Каменски, нови главнокомандујући приспео је у Молдаво-влашку руску армију. Овај како је приспео, он је и план Багратијонов за оперирање ове 1810. године противу Турака, сасвим преиначио, па зато је и генерала Исајева са његовом војском из Србије натраг повратио, због чега су се, или чим су се и Турци наново окуражили, држећи да Руси ретерирају, граф Каменски за одржати задану реч Милану Обреновићу при првом његовом састанку са реченим Миланом, тек је у јунију месецу тек. год. послао једно повеће одељење војске у помоћ Србима, под командом генерала графа Цукато. Ово одељење руске војске,

као што се онда говорило, састајало се из 4.500 момака које пешака, које артиљерије и које каваљерије, али с налогом, да се он (граф Цукато) с овом војском ни по што не упушта у дубљину Србије, већ да се налази свагда на обали дунавској, како ће с једне стране повлачити на себе турску војску, која је на доњем Дунаву противу главне армије руске стојала, и како ће у исто време и Малој Валахији у помоћ притицати, ако би Турци из својих градова на спрам Мале Влашке стојећи, на ову насрнули. (Овакав су налог и пре Цуката; сви генерали који су с војскама у помоћ Србима долазили, свакад имали.)

Граф Цукато са овом војском расположио се је, не само по неготинској нахији, него и по Црној Реки. С графом Цукато, дошли су у Србију и сви они, који су с Родофиникином из Србије побегли, као: Петар Добрињац, Јова Протић члан Совета, Стефан Живковић Телемак и митрополит Леонтије, а с овима дошао је и Недоба за агента руског у Србији који је и пре у свити Родофиникиновој у Србији налазио се. Што се тиче доморадаца Срба, у томе је и сам Карађорђе од пређашњег закључења скупштине Асанпашино-паланачке оступио, а што се тиче митрополита Леонтија и агента Недобе, на то је морао пристати по усменом договору преко Архимандрита Филиповића, између њега и графа Каменског учињеном. (Овога Архимандрита Филиповића, Карађорђе је још прошле 1809. године у почетку септембра месеца, послао с писменом тужбом на име Императора Александра, да преко Влашке у Петрбург иде, па и он је сад овом приликом са осталима у Србију дошао). Са графом Цукато повратио се сад у Србију и Милан Обреновић.[5]) Сад је наређено, да Леонтије у Крагујевцу пребива, где је он дејствително и пребивао до почетка 1813. године, кад је већ увиђено било, шта ће и са Србијом бити. Недоба је у Београду пребивао и седио је у тако онда званом конаку војводе Васе Чарапића. У Београд се је повратио са Архимандритом Филиповићем и Стефан

Живковић Телемак; али Петар Добрињац и Миленко Стојковић пошто је оздравио и у логор руски отишао, никако нису ни у унутрашњост Србије ни у Београд долазили пре, док није и онај Нишлотски полк у Београд дошао.

Прво дејство графа Цуката, било је освојење Кладова, при коме освојењу и српска је војска присуствовала и дејствовала. Та српска војска принадлежала је команди Миленка Стојковића, али је он јемачно због неуспеха у у делу отказања зависимости своје према Карађорђу и Правитељствујуштем Совету Народњем, здраво разболео се, и по томе није могао он сам с том војском при освојени Кладова командовати. Ту је команду над том војском, по наредби графа Цуката, преузео Петар Добрињац и дејствително одличио се; па почем је Кладово освојено, он је и командантом истога града постао.[6]) Сад се по освојењу града крене с војском својом сувим низ Дунав, и све оно што су Турци по повратку генерала Исајева и до доласка његовог пуградили на обалама дунавским, наново освојио и разорио и дошао под велики турски шанац на Праову. И Карађорђе је сад из унутрашњости Србије, послао у помоћ графу Цукату 3.000 најодабранијих војника, те су тако у скупу Срби и Руси, праовски шанац освојили и Турке преко Тимока у Брегово отерали. (При овом освојењу шанца праовског, као и при освојењу Кладова, и Хајдук Вељко је са својима бећарима, опроставши се с Миленком и Поречом, присуствовао и одликовао се,) А тако је исто и она војска, коју је Карађорђе из унутрашњости Србије Цукату у помоћ послао, здраво одликовала се, и млоги су из њих, особито њихове старешине, графом Цукатом, медаљама сребрним и златним, које се о врату носе, одликовани, као што је и сам Вељко са позлаћеним балчаком на сабљи с натписом: *„за храброст“* као и са златном медаљом обдарен. Млоги су ту наши војници изгинули, међу којима је пао и војвода грочанске кнежине Танасије Чарапић;

али су и Турци велики губитак у сваком смотрењу претрпили, јер су они морали осим погибије у војсци, у реченоме шанцу оставити и топове, амуницију и сав остали војени прибор, које је све граф Цукато влади српској у ползу предао.

Турци увидивши, да су прошле 1809. године, ушавши у Србију и освојивши све нахије до десне обале моравске, млоге погрешке у начину војевања учинили, јер су при сваком месту, где су се имали макар два дана задржати да га освоје; одмах у шанчеве укопавали, које им је млого и труда и дангубе за напредовање причињавало. Те је погрешке увидио и сам Уруменли-Велис Рушид-паша, па је и у овој 1810. години, сакупивши, у договору са везиром босанским до тридесет хиљада војске турске, са Исмаил-бегом Сереским, а и по направљенију Портином на Србију ударио. Он је у исто време већ освојио био и целу крушевачку нахију, и шанац на Јасики разорио и млоге српске војнике ту поубијао, међу којима је и истом шанцу погинуо и Коста, син војводе или као што су га онда звали капетана јасичког Ђорђа Симића, и већ се био управио с војском к Левчу, прешавши с леве стране српску Мораву, на освојење и јагодинске нахије. С друге стране народ српски застрашен догађајима прошле 1809. године каменичком пропашћу и беспомоћијем руским, па и сада скорим нападањем Рушид-пашиним; клонуо је духом сасвим био, и већ се почео из свију шанчева, па и из самог Делиграда, где је и сам Карађорђе налазио се, разбегавати, те је тако Карађорђе и сад велику муку имао, трчећи на све стране и заустављајући војнике у шанчевима, и у томе је само он као Карађорђе гвозденом руком успевати могао. Али и он сам видећи шта се и како се ради, почео је здраво страховити за одржање и опстанак, па зато је и сад као и прошле године, за скору помоћ у војсци и графу Цукато и самом главнокомандујућем најчуствитељније обратио се. Граф Цукато није му могао од своје војске ништа

одвојити и у помоћ послати, до само једну стотину готово неправилних Козака са полковником Никићем Климентом. Карађорђе је ове Казаке заједно с њиховим полковником, колико-толико за охрабрити и српске војске на Дрини, послао Јакову Ненадовићу, где су ови заједно с војском српском до ослобођења Лознице од опсаде и претерања турске војске преко Дрине у Босну, храбро борећи се, до дубоке јесени заостали. Но граф Цукато, није с овим задовољан био. Он је услед молбе њему од Карађорђа из Делиграда послане, и сам од своје стране главнокомандујућем писао јавивши му да је стање у Србији веома критично, и да ако им се скора помоћ не пошље, може јошт и критичније постати; и да би у таквом случају свака помоћ доцније им послана, излишна била.[1]) На оваково донесеније графа Цуката и на молбу Карађорђеву, граф је Каменски одмах јошт једно одеље војске состојеће се из 1.800 момака и шест топова, из главне армије одредио и под преводитељством полковника графа Орурка у Србију Карађорђу у помоћ послао. (И ова се је руска војска без флотилије преко Дунава из Влашке у Србију превезла.)

Како је полковник граф Орурк с реченим одељењем војске графу Цукату представ, одмах је овај о томе известио Карађорђа и препоручио му, да пошље своје људе, који ће куд треба и куд знали буду, графа Орука најпречим путем, да би што скорије где треба приспео, провели, и да би у том путу наредбе чинили за препитање речене војске, у којој је било и нешто мало (до 300.) Козака и регуларне каваљерије улана. Карађорђе је, не губећи ни мало времена, одмах одредио члена Совета Павла Поповића на овај пут и посло, те је речени Павле Поповић отишавши у Праово и нашавши се са графом Орурком, у договору с њим а и по молби Хајдук-Вељковој, узевши и њега за спроводника у овоме путу к Делиграду, кренули су се пут Делиграда и то по неправилним путовима, куд је само Вељко знао провести их; и тако они ускоро приспеду и у Делиград. Но у путу

кад су покрај Бање Сврљишке (Алексиначке) десном страном Моравице пролазили, Турци, који су прошле године завладали и реченом Бањом, почну из топова пуцати на Орурко ву војску, и ово даде повода Орурку зауставити се мало ту, да речено гњиздо освоји и Турке у њему казни; те тако он прешавши на леву страну Моравице, подиђе с војском и топовима ближе к Бањи и удари на шанац и кулу јуришем, освоји и шанац и кулу, и Турке осим оних који су ту изгинули, обезоружа и испрати у Ниш, а Бању као пређашње станиште Хајдук-Вељково, преда њему под команду. Све је ова трајало четири сата времена, но у течају овако кратког времена, од Турака погинуло је 230, а од војске Орурко ве која је јуришавала 120. војника. Обе су се војске, као што су очевици преповедали, жестоко тукле и очајно бориле. По свршетку ове операције, кренули су се даље на пут, и други дан приспели су под Делиград, где их је Карађорђе и сва српска војска, угледавши Русе и охрабривши се, најодличније дочекала. Тај дан одмарала се Орурко ва војска при Делиграду, а сутра дан и Карађорђе одвојивши једно 4.000 војника из логора делиградског, са Орурком и његовом војском упуте се на сусрет Рушид-паши, који је већ освојивши крушевачку нахију, као што сам мало више упоменуо, и разоривши шанац на Јасики, спремио се био, да уђе у Левач и да освоји и јагодинску нахију. Но кад тако у скупи Карађорђе и Орурк дођу на Јасику, не могавши граф Орурк ни инфантерију, ни артиљерију своју развити онако као што би требало, пропуцавши се мало са Рушидпашином војском, коју је Исмаил-бег предводио, присоветује Карађорђу да се поврате у поље Варваринско, преко кога су прешли кад су на Јасику ишли, „јер“, вељаше граф Орурк Карађорђу, „кад се ми повучемо на то поље, онда ће у Рушид-паша морати с његовом војском на нас ударити, јер ред стратегични никако му не допустити неће, да нас мимоиђе и да за леђима непријатеља остави; а друго, што је на том пољу с

мојом војском, а заједно и с вашом, коју ми под моју команду предајете, (Карађорђе је одмах, како су се састали, и своју војску њему под коминду предао), најопширније и најсигурније дејствовати могу“. Карађорђе није могао не послушати совете Оруркове, и тако они оставе Јасику и пређу у Варваринско поље; и ту Орук отпочинувши мало са свом војском, одмах је распоређивати почео, где ће он са својом регуларном војском и с топовима дочекати Рушид-пашу кад и овај на Варварин изиђе, а тако исто наредио је шта ће и његова каваљерија и српска војска коњаници и пешаци, при случају напада Рушидовог, који је четири пута већу снагу од његовог непријатеља имао, како ће дочекати Турке и шта ће радити. Два дана доцније, пошто се Орук са војскама својим у пољу варваринском наместио, дошао је и Рушид-паша са Исмаил-бегом у исто поље, где Карађорђа није било, него је од стране српских старешина, остао у место њега, Младен Миловановић, храбри Хајдук-Вељко с његовим бећарима и јошт неке мањега реда војводе. А Карађорђе је опет по совету Орурковом отишао да прикупља јошт колико више може војске; јер и у томе му је граф Орурк следујући совет дао: „сила је Рушидова четворином јача него наша, па лако се догодити може, да се нећемо моћи одржати; зато ти иди у народ па скупљај што више можеш војске, да нам у једном овако несрећном догађају, у помоћ можеш притећи, јер без тога, у напоменутом догађају, остао би пут отворен Рушиду у сву Србију.“ Како је Рушид у поље Варваринско изишао, одмах је по кратком одмору своје војске, ударио на сајужену војску руску са српском. Али храбри војсковођа руски граф Орурк у средини каре стојећи и само један прутић у рукама држећи, хладнокрвно је командовао и своје војнике као и српске на бодро стојање противу непријатеља одушевљавао. Признати се мора, да је турска војска, по казивању очевидаца, са највећим острвљењем на непри-

јатеља свога нападала и с њиме се, јуришивајући неколико пута на кару, из које су шест топова Оруркових, градом картеч просипали, борила; па кад је увидила, да у овом првом нападу, ни с места непријатеља свога померити није могла, са великим губитком својим, повратила се у главни логор свој да се одмори, и да сутра са обновљеним силама наново на непријатеља нападне. Граф Орурк, после свршеног оваковог боја, допустио је свој војсци, да се стави у стање покоја и да се подкрепи јелом и пићем, а он је сам дао закуску свима својима официрима вишим и мањим, и свима старешинама српским, па је онда и он са својом војском, пионерима и саперима имајући на руци сву спрему, отпочео правити шанац, не да се из њега од Турака брани, већ као што он вељаше старешинама српским: „ми морамо за сваки случај приуготовљени бити, јер ако не узможемо противу снажније турске силе од наше, у пољу одржати се, у таковом случају само по себи разуме се, да ћемо се морати ретерирати, па тако и за тај случај, да имамо згоду, где ћемо и како ћемо непријатеља уздржати на нама, док нам и Карађорђе са сабраном у народу војском не дође, а тим самим ако би непријатељ у мисли био да продре преко нас или мимо нас даље у Србију, ми ћемо му тек овако пут препречити моћи.“

Као што сам мало више напоменуо, да се је Рушид паша после овог првог боја, у главни логор свој повукао, да се одмори и да војску своју подснажи, како би сутра дан опет на непријатеља свога са успехом напасти могао; но он то није сутра дан учинио, већ је други дан напао, али срећа војничка и сад није се на њега осмејала. Он је са својом војском далеко горе прошао, него што је први пут, јер граф Орурк са његовом инфантеријом и артиљеријом, а тако исто и с пешацима српским, није му дао бела зуба помолити, просипајући на њега и његову војску грозни град картеча из топова и куршума из пушака. У овом дејствовању

као и у првом, и сама позиција коју је граф Орурк заузео био, а и саме строге његове стратегичне наредбе, млого су допринеле к томе, да се је Рушид-паша, пред сами мрак тога дана са својом војском принуђен био у свој главни логор безуспешно повући. Силни су Турци ту изгинули, али и са стране Орурковe није мали губитак у војницима био. Ту су се млоги и његови и српски војници борећи се храбро, здраво одликовали; ту је и Хајдук-Вељку непријатељско тане пушчано на левој руци, којом је узду држао, последњи чланак на палцу и на другом прсту до палца, здраво размрскало, но и то није њега уздржати могло, да и опет поред такве ране пред коњаницима српским с голом сабљом у руци на Турке не јуришава, обвивши само рану на левој руци једном марамом; ту је у овом боју између осталих и графа Орурка сестрић, улански официр погинуо. Граф Орурк утврдо је држао, да ће Рушид-паша и трећи пут на непријатеља свога напасти и срећу своју прокушати, али он то није учинио, већ је сутрадан после тога боја оставивши свог главног логора место, са свом војском која му је у животу остала, поспешно пре зоре повукао се и чак иза граница Србије отишао. Он је ово учинити морао и по томе, што је од великог везира добио налог, да се час пре из Србије и из оних места, која је завојевао био, повуче и на доњи Дунав дође, где је на оној страни граф Каменски, жестоко турску војску на свима њеним позицијама нападао и разбијао, и граду Силистрији почео био већ здраво угрожавати, који је мало доцније и освојио био. Кад се овде овако срећно помоћу руском Србија од страховитог нападања Рушид-пашиног курталише, онда је и Карађорђе тек по свршетку последњега боја на Варварину, са 4.500. наврбованих војника у Србији, у Варварин приспео, али су ови тек на погреб изгинувше браће своје подоспели.

Граф Орурк морао се је одмах натраг повратити, и Карађорђе оставивши неколико своје војске у шанцу,

кога је граф Орурк на Варварину довршио, да се тамо за сваки случај нађе, а са осталом војском испраћајући графа Орурка, отишао је у Делиград, јер је Рушид-паша и ту јошт у самом првом почетку његовог напада на Србију, шест хиљада војника својих улогорио с топовима и кумбарама, да Делиград у опсади држе, да га освоје ако могуће буде, или да бар из њега војска српска не може никуд излазити и другима својима у помоћ притицати; те да и ову војску турску сатре и растера. Но и ова се је услед повлачења Рушид-пашиног, пре него што је Карађорђе са графом Орурком повратио се, Делиград оставила и за својим пашом отишла. Овде су сад обе војске и српска и руска, одмарајући се два дана, Срби Русе частећи, у грлењу и љубљењу провели; а Карађорђе је међу тим опроставши по молби грофа Орурка иступљење Вељково, које је прошле 1809. године он учинио, утекавши из Београда са својим бећарима к Миленку у Пореч, да му помогне независимост од Карађорђа и Совета извојевати; нову диплому дао му на војводлук бањски, где је он и пре војводом био;[8]) наредивши, да више упоменути Павле Поповић член Совета, са Вељком заједно спроведу Орурка и његову војску натраг у Неготин. Повраћајући се овако Орурк натраг, он је, дошавши у Гургусовац и освојивши шанац и кулу у њему, исте Турке обезоружао и у Ниш оправио под уговором, да они не ћеду више никад ни противу Срба ни противу Руса војевати; а топове и амуницију, као и све друго оружје, од ових Турака узето, влади српској предао; и овим догађајем, Србија је не мало границе своје размакла била. Одавде је граф Орурк преко Црне Реке отпраћен био у Неготин, и ваљда је због овако одличног напретка њиме у Србији учињеног, произведен за генерала и обдарен првим степеном ордена св. Ане; јер је он опет у следујућој 1811. години октобра месеца у Србију долазио и смотру над Нишлотским

полком под командом шефа Бале, у Београду и Шапцу држао и то као генерал.

Ја сам мало више казао, да је и Милан Обреновић, који никако у Србију, од како је први пут из Србије као депутат у Влашку отишао, није се повраћао; сад са графом Цукато из Влашке у Србију дошао. Он је све једнако пребивао у логору руском, докле и граф Орурк није из главне армије у Србију дошао, па је сад при поласку графа Орурка из Неготина и он с њиме, Павлом Поповићем и Хајдук-Вељком до Делиграда и виђења с Карађорђем дошао, а из Делиграда управо отишао је својој кући и фамилији у Брусницу. О њему Вук нам у „Правителствујушчем Совету" на стр. 26. каже: „кад су прави посланици дошли у Букреш, Петар се Добрињац придружи к њима и без њихове воље, и навали око Милана те га одврати од Карађорђа доказујући му да они не желе Карађорђија збацити, него хоће само да га ограниче да не може по својој вољи све чинити шта хоће;" и ово Вук лаже. Ми смо видили да је Милан Обреновић прешавши у Влашку, не у Букурешт, већ у Краљево дошао, јер ту је као што сам мало више казао, и Родофиникин по налогу књаза Багратиона, као агент руски за Србију налазио се, којега депутати наши нису могли мимоићи, из узрока оних, које сам ја мало више казао. Лаже Вук и оно, што каже, да је Добрињац узео Милана на своју руку и одвратио га од Карађорђа, и да се је он (Добрињац) сам утиснуо њима у депутатство. То је Родофиникин учинио, то јест наметнуо Петра, Милану и Мелентију из оног узрока, које је интригантство Родофиникиново код главнокомандујућег у ползу истога Родофиникина, по његовој тадањој комбинацији изискивало. Милан је у неколико био противник Карађорђев, но врло скроман, и он дејствитељно није био једнога мишљења с Јаковом Ненадовићем, Миленком Стојковићем и Петром Добрињцем, да Карађорђа збаце, него само да се он ограничи.

О овоме ја имам доказе, које ћу мало ниже навести, да је он с Јаковом Ненадовићем, јошт и пре него што је отишао у Влашку, нешто о Карађорђу шуровао и преписивао се; али при свему тому, Милан није имао потпуне вере, ни у једноме од више поменуте тројице, то ћеду посведочити и сами Милановн поступци кад је он из Влашке с графом Цукато у Србију дошао и у логору руском и пре него што је кући дошао, и после кад се је од куће повратио, за неко време налазио. Са Миленком и Петром Добрињцем, да је Милан што противу Карађорђа шуровао, о томе не налазе се никакви трагови.

Цело теченије напада Рушид-пашиног на Србију, молбе Карађорђеве Русима за помоћ, долазак графа Орурка Карађорђу у помоћ, одбиће Рушид-пашино од Србије, ослобођење Делиграда и целе границе српске од Турака и повратак Орурков у Неготин, трајало је готово без мало, до конца септембра, и тако Карађорђе док је на источној страни Србије све по граници уредио и осигурао, једва је око половине октобра, да са војском својом, коју је он тада из различитих нахија с војводама њиховим издвоио, доспео да Јакову у помоћ оде, и да тамо оно учини противу Турака, што ћемо мало ниже видити.*) Милан међу тим споразумевши се и сад писмено с Јаковом противу постојања Карађорђевог, повратио се из Бруснице натраг у Праово у логор графа Цуката, а од туда наново отишао је у руску главну квартиру. Да Милан није био жестоки и пакосни противник Карађорђев, осим свега другог сведочи и оно, што је он графа Каменског на другој аудијенцији у име правитељства свога молио, да он Родофиникина од српских дела удали, као човека који је свима несрећама у Србији узрок, и што је истога Каменског молио, да и митрополиту Леонтију забрани, никад више у Србију не повраћати се. Ето тајни врази, који су се „посред народа“ у Србији налазили, који су стабло слободе српске

поткопавали и који су, да би у томе успели, и Миленка и Добрињца и Јакова Ненадовића, себи у помоћ прелостили. Нема никаква следа, да је и Милан што код Руса противу Карађорђа, саплетао и радио, јер да је тако што год било, и то би у војеном руском сборнику изашло на свет.

Да је пак Милан Обреновић нешто са Јаковом Ненадовићем противу Карађорђа шуровао, а ништа у дејство не приводио, и да је Јаков и са осталима о овоме у препису био, и да се Русима он наметао, без да су га они изазивали и да је некакве царске законе тражио, то ће нам посведочити и писма Јаковљева која сад следују.

1.) Г.Г. Графу Цукату Россијске Армије Генералу и пр.

У Ваљеву 21. августа 1810. год.

Ваше Сијателство

Милостиви Государ!

Са господаром Миланом Обреновићем народа српскаго депутатом састао сам се ја лично. О царској милости о народу српском опширно из уста возвестио ми је, и о царском покровитељству уверио ме је. Мниму препону с које покорни народ серпски Царске милости удостојити се не може, от части познајемо. По растанку нашему са свима овако граничнима старешинама српскима састао сам и по налогу Господара Милана њима о царској милости возвестио. Сви смо у једној стопи и согласију с народом покровитељству Всеавгуст. Монарха Русиск. предати се и по уредбом и законом царства Вашего владати се, Народ невини ни мало се већ не сумња о царској милости, будући о препони малој ништа незна, зато у храбрости и неколебимости противу општега непријатеља находи се. надежду тверду на покровитељство Его Импер. Велич. имајући. Зато и свидетељства свију овамошњих старешина примио је наш депутат Господар Милан Обреновић, за уверити Ваше Сијатељство да смо сви с народом у једној мисли и согласију у Вашем милостивом покровитељству пребивати. Зато у име свију

чест имам Вашему Сијатељству молебно јавити, да нимало о нашем согласију у том не сумњајући, Ваше Сијателство учини отеческу милост право и законе Сербији исходатајствовати, по којима держати се и владати надлежатељно има. Ваше Сијатељство као наш милостиви ходатај за шчастије народа серпскаго, а за вашу у Сербији славу умилостивити се ово дело на се примити, право, уредбу и законе сочинити, по том нама по Г-дару Милану милостиво послати соборно видити чега се примамо и под што подлажемо; и наредбу учините приликом том полномошћијем Вашим нашега међувременога Прављенија и Совет како надлежи у Београду саставити; а потом Ваше Сијатељство Г-ну Графу Каменскому као народње прошеније всемилостивејше послати изволте: от куду ми царске воље и одобренија, потом општега обнародованија, и за нбљуденије законом царским корпусу војске ожидавати усуђујем се. Друге нужде и потребе народње на Вашега Сијатељства благорасужденије понизњејше остављамо.

За везира травничког јављам покорно како је 20. августа у Тузлу дошао, које место дан от Дрине одстоји, намерава у Зворник, по тому на нас ударити. Число неко њим Француэов приходјашчеје множество гвозија са собом ради града носе.

2.) Г.Г. Цвелину Полковнику Россијскаго Полка.

У Рожњу 10. септембра 1810.

Високоблагородни

Милостиви Государ!

Имао сам чест разумети из писма Г-дара Петра Феодоровича (Добрињца) за Ваше Високоблагородије да сте по смрти Его Сијатељства пок. Г-дина графа Цукатова нам велику печал и жалост проузрокујуштеј ви команду до пришествија Его Високородија г-дина генерала Заса примили над војскама Сербију заштишћајушћими. Скробноје серце наше о внезапној и нешчасној смерти покојних Государеј Народа Српскаго величајших благопријатељеј,

којих имена за труд о шчастију Народа Српскаго величајши вечнославна у роду Серпском остати будут. Постављеније ваше, и високоје намештеније Его Високород. г-дина генерала Заса утешајут. Велику срећу имао би кад би сам Вас такога о нашем роду Серпском ревнитеља лично познати чест имао, трудио би се показати, како благопријатеље и ревнитеље отечества нашега као што Ваше Високоблагородије јесте, високопочитају Препоручујем се милости Вашего Високоблагородија и с должним високопочитанијем и преданостију пребивају

Сл. покорн.

3.) У Рожњу 11. септембра 1810.

Его Високопревосходитељству Високородному Господину Ген. Зас, Генерал-Лајтнанту и војскани Сербију заштиштајуштими командујућему и пр. Государју Милостивому.

Смертију Сијатељњејшега покојнога генерала графа Цукатова славнога народњега Благопријатеља величајшом скробију и печалију серца наша јесу погружена. О љубови Его к Народу Серпскому, о великом Его подвизе за шчастије Народа Српскаго остати буде. Срећу и чест имао сам двеми писми Сијатељњејшаго покојнэго Государја Графа с величајшим серца удовољствијем посешћен бити; на која два одговора долженствено послах, с третим писменим од стране свега овамошњег народа молепствијем и препоруком; неудомевају јесу ли се удостојила примљена бити. О пришествију Вашем за примати високу команду над војскани Сербију заштићајућими радујусја с величајшим серца удовољствијем, с високопочитатељним серца желанијем Вашем Високородију привествуја што би всемилостиви Творац Ваше високодостојноје намештеније на шчастије Народу Серпскому и вам на славу вечну у нас благословил. Зашчастљива вмењавао би мене кад би лично Вас видити и познати чести удостојитсја могао; подвизал би сја како благопријатељ и ревнитељ Отечества нашега, као што ви јесте, ја високопочитају.

Поклон и поздрав от мене милост имати изволте примити за знак вечне наше подaности к Всеавгуст. Височајшему Двору и к Вашему Високород. наше предaности. О срећном поступку славнаго и победоноснаго оружја Покровитеља нашего разумети желимо. В прочем Вашеј милости и благонаклоности себе вручаја с истином преданостију и високопочитанијем пребивају

Ваш високопр.

Милостив. Государја

покорњејши слуга.

4.) У Рожњу 11. септембра 1810.

Господару Петру Теодоровићу.

Високоблагородни

Милостиви Государ!

Ваш под 30. августа одговор имао сам чест примити 4. септемврa и с величајшим серца удовољствијем разумео сам о шчастљивом напретку славнаго оружја Покровитеља нашего; за коју славу Покровитеља нашего над враги победу топлоје благодареније Богу на славу Всеавгустејшаго Монарха Российскаго и на сокрушеније врагов воздали смо. Јошт с већом серца жалбом и негодованијем о смрти славних Государеј, Отечества нашего величајших ревнитељеј уведомљени великом жалостију и скорбију серца наша су погружена. Имена њихова за труде своје о шчастији Народа Серпскаго достојна су вечнославна у роду нашем остати.

Из вашега под 4. овога числа из Кладова на ме послата, и 10. сего примљена разумео сам с величајшом радостију о високонамештенији Господина Генерала Заса над командом војск Российских Сербију заштићавајућих и радују сја велми о Его к нам пришествији скором уверен си да држава Росијска наша Покровитељница никаким пременами не оставља нас. С не малом радостију известио сам се о добитој крепости Кладове с муницијом градском и провијантом; благодарим вам на вашему труду и подвигу за отечество наше, ваша услуга и трудба о

роду серпском неће бити неграђена. — О славној добитој победи генерала графа Каменскога фтораго извештени бивше, великоје Богу благодареније за славне те победе учинили смо, и свим овамошњим на радост јавили. Два сам одговора послао покојному господину графу, *и треће прошеније оштедоговорно што смо закључили амо послао сам*, чини ми се да ни једно руку покојнога Государја Графа сподобило се није. То треће, Господине мој, изволте потражити; ако не буде ту приостановљено, *као народње прошеније* да се пристави, од којега копију ћу вам послати, које не ћете мислим (два су листа копијарног протокола откинута, зато даље нема шта је следовало.) У надежди као и до сад од вас о свему тамошњем извештен бивати.......

5.) У логору под Лозницом 11. октобра 1810.

Его Високопревосходатељству Господину Г. Андреји Павловићу Засу Генерал-лајтнанту и Кавањеру.

По штедрољубију Его Сијатељства господина Графа Каменскаго, и вашеј к Народу Серпскому благонаклоности милостиво послати нам у помоћ Господин Полковник Петар Николајевић Никић здраво ишчастљиво на ову страну приспео с полком јесте на време.

Числом 7. овога сојузили смо војске и сразили се с Турками, и њих из свију шанчева славно изгнали, и наше в једном шанце затворене ослободили; 8. сего на лагер везиров ударили смо и славну победу над непријатељем општим приобрели. Господин Полковник у обојим баталијама наш руководитељ бив, с полком својим храбро и славно отрјаженија сотваро је на славу славнаго оружја Росијск. и благополучије рода и Отечества нашего. У послдњеј баталији сам Господин Полковник рану добио на велику нашу жалбу; но да ће милостиви Бог да му ништа бити неће. Чест имам од свију Вашему Виокопревосходитељству за то благодејаније Сербији, и сему подобнаја сердечну благодарност воздати, предајуште нас

в недра покровитељства Всеавгуст. Монарха нашего, који со Всегдашњим Високопочитанијем и преданостију пребивају.

6.) Господару Милану Обреновићу.

У Ваљеву 20. октобра 1810.

Ваше под октобра на мене отпуштеноје писмо исправно примио сам и разумео што нам перво препоручујете за магацине ради сабгенија ране; и пре вашега писма о том смо совештали се. Разумео сам потом с негодованијем што ми одговарате да сте моје на Господина Генерала послатоје писмо отворили. Ја сам покојному Генералу Графу припослао писма ни на једно среће имао нисам добити одговора; тому новому Господину Генералу Засу два сам послао с ономадашњим преко вашега г. Брата г. Милоша; и још до данас ни на једно ответа чести не имадо примити. Да је пут и ред да сва писма од Сербије послата преко вас Господом Покровитеља нашего предају се, сам знам, зато свакад сам на вас шиљао, и јеште прилагао вам копију од свију или накратко јављао сва писанија, у којим свима ништа се друго не находи разве начин мојега упознанија са истом Господом, у сваким јеште молбено сам вас препоручивао, и вам већу власт осведочавао. Ја нисам од скораго времена постао да би се стидио писати и високим лицам ради познанства препоручити себе а то више с народа. — Кад сам могао у перво јеште време бившим Турцима по свим градовима и владајућу Турчину нашом земљом, кад сам могао у друга Царства писма слати, како у Корфу, у Котаро Руским Генералом и Кавальером, 1803. онда бившим командујућим и от њи ответе примао, и на друге стране кад сам то радио онда није се знало шта ће и како ће бити, зашто не би данас то чинио, имајући покровитеља у Отечеству нашему; зар да ми не буде слободно трудити се с Господам покровитеља познати и благодарност јављати за њихова благодејанија? Ја находим да је путно да преко вас иду, али није путно отвратати знајући да

није велико прошеније с потписима свију старешина, је ли јединствени, само с мојим потписом и споља мојим печатом.

Зато, Господару мој, ни на једно писмо ответа добити нисам до данас могао, ибо сва моја писма нису се удостојила примљена бити. Два сам писма от почившега Господина Графа примио који је желио са мном познати се и писмено ми изјашњава да се рад самном познати и очима видити. Та оба ни једно није ответ, но од њега начална писма. Жао ми верло остаје да исказати немогу, што се така неверност и међу нам чини, нигда томе надао се не би. Смело могу вас известити да сви наши и народни непријатељи такој нашеј слоги радовати се могу; и како видим ништа од нас и од нашега рада бити не може. —

Што сам послао сада 11. овог на Господина Генерала Заса преко вашего Господара Брата писмо благодарствено за послату малу помоћ казаков чекам ответ од Его в. Прев. и будући да је пут преко вас да иду така писма, ответ чекам; будете ли и у будуће примати и ответ на њих ми шиљати от истих Господеј Покровитеља да знам, којим ја да не пишем ради познанства, нико ме принудити не може. Очекујући на то одговора, с високопоч.

После саопштених ових писама нек ми се дозволи, да учиним неке примедбе како на сама ова писма, тако и у опште на зле умишљаје и противност напред именованих поглавара према Карађорђу, која ова писма јасно сведоче и потврђују. С тужним срцем морам приметити, да се и овом приликом испунила жеља српских душмана: „не сједини Боже каурина“, да је гадна неслога и приликом ове борбе за отечествену слободу, добила места у грудима неких поглавара српских да су гадне страсти и овом приликом пропасти претиле слабоме, истом отпочетом и једва нешто утврђеном народном животу. Проклетство над Бранковићем у устима народним

и данас трајуће, није могло опаметити оне себичнике, који не сматрајући на опште добро, због приватних својих и личних интереса, да задовоље гадним страстима својима, на коцку стављају све народњу слободу, независимост отечества, будућност и своју и целог народа.

У добро устројеној држави, где особито уставни постоји живот, где држављани нису слепи потчињеници, који готови морају бити сваком мигу свога Господара следовати, него где су они грађани, који имају своја права; где су држављани синови Отечества, чије добро, као своје сопствено на срцу носе, у овако велим, устројеним државама, опозиција не само да није пагубна, него је напротив, само ако се у надлежним границама окреће, најкориснија. Али и у устројеним државама, опозиција мора се окретати у границама закона, мора имати за цељ опште добро и државни напредак; не се проистицати из личних односења нити приватне намере појединих људи потпомагати. И у устројеним државама опозиција која је управљена на државно растројство, која проистиче из приватних намера, која се оснива на страстима појединих личности, и која поред тога уништава надлежни за државно управљање ред, без да би опште добро и најмање потпомогла; оваква велим опозиција и у устројеним државама сматра се за највећи грађански грех, за највеће противу државе и државног реда учињено злочинство. Оваква опозиција обично се свршава — ако успе — с пагубом целог друштва, у ком је заузела мах; добрих и спасоносних последица оваква опозиција нема.

Противност, коју су према Карађорђу неки српски поглавари, а имено: Јаков Ненадовић, Миленко, Петар Добрињац и Милан Обреновић потхрањивали, у сваком погледу заслужује, да се најозбиљније осуди. Проистичући из гадне себичности, имала је ова опозиција за основ личне страсти, којима вођени именовани опоненти испуштали су из вида општенародно добро, само да

своје приватне намере постигну, само да страстима својима задовоље. Они се нису старали о томе, шта ће бити са народњом ствари, они су готови били државну слободу на коцку ставити, само да Карићорђа оборе, па да се сами попну на оно место, на које је Карађорђа, воља народа подигла, и које је место он врстним својим својствима: својом разборитошћу, великодушијем, непоколебимим характером и неустрашимом храброшћу, с којима је све своје супарнике здраво надвишавао, праведно заслужио. Не зна заиста човек чему пре да се диви: или порочном грамзењу Карађорђевих противника за влашћу, или гордој и благородној постојаности, а поред тога праштајућој великодушности његовој, с којом је све ове покушаје, опште добро имајући пред очима, ненаказане оставио, желећи међу народом сваким могућим начином одржати мир и слогу, јер је пуно уверен био, да ће Срби само и једино тако, ако сложни буду, моћи одолети млогим и силним нападајима, којима су изложени били; да ће само узајамним потпомагањем моћи постићи оне велике цељи, за које српски народ толике жертве већ чини и толику крв пролива. Несогласије, које су више поменути злоумишљајући поглавари у српском народу сејати почели, могло је имати најпагубнија за опште добро следства, да није Карађорђе у личности својој спајавао сва она велика и висока својства, која су га једино у стање поставила, да тешким ропством угњетени српски народ на оружје подигне, непријатеље народне скруши, и да руководи онај покрет којим су Срби први пут после столетног ропства слободу и независимост извојевати подигли се. Миленково у Поречу противљење потпомагано и Хајдук-Вељком, могло је међусобни у Србији подићи рат, да није Карађорђе овом приликом тако велику умереност показао и развио. Он је овом приликом великодушност своју најјасније посведочио, кајућем се Миленку не само да је опростио, него му је оставио и пређашњу власт и до-

стојанство, у ком је пре тога био. Оваки поступци подижу Карађорђа у круг понајзнатнијих великих карактера, и у толико гаднију сенку бацају на оне, који су, вођени завишћу, при руковођењу народних дела с Карађорђем се натицати хтели.

Пакосне и порочне намере Карађорђевих именованих противника, и у строго устројној држави, заслужиле би најстрожје наказаније; намере ове још строжје ја осудити морам имајући у виду ондашње положење српског народа. Српска држава у овом времену, ни у чему се не може успоредити са строго устројеном државом; народ се једва истом ослободио великих својих угњетатеља; али мир у земљи још се није утврдио. Срби су се у своје оружје још непрестанце највише морали уздати, и у свом оружју тражити гаранцију, да ће извојевану слободу и даље уживати. Сва је Србија била један војнички стан, у ком су српски житељи, све сами војници становали. Општа опасност, грозећа и малом и великом, била је свеза, која је Србе у једно цело спојавала. Карађорђе био је у ово време више *врховни вожд*, него народњи управитељ; главна му је брига била и морала бити: одржати се противу непријатеља, јер је на томе све остало основано били. Па у овако кобним, овако опасним околностима, кад се највећа слога захтевала, да се цељ постигне, лични противници Карађорђеви, губећи из вида опште добро, подижу се противу врховног вожда; власт, њему од народа дану, себи присвојавају, народ цепају на партаје и сва употребљују средства, да своје намере изврше. Противници ови нису били само непријатељи Карађорђу, они су и сами себи непријатељи били, али то самосеби непријатељство, страсти њихове нису им дале увиђати; они су себе, своја дела, и дела целог народа српског понижавали, да понизе и Карађорђа, не би ли се тиме како после узвисили; они се подчињавају туђој власти и туђим законима, одбацују своју слободу и уживану

самосталност, само да задобију по њиховом мишљењу и жељи, моћ противу Карађорђа; они копају раку, да у њу стропоштају врховног вожда, а не виде да ће и сами у њу пасти. Велика, врло велика умереност владала је Карађорђем, кад је он све ово кроз прсте гледао, опраштао и заборавности предавати у стању био!!

Но да се оставе на страну ова општа расматрања, па да пређем на писма, да и ова мало промотрим. Из ових писама ми се млогоме научити можемо. Писма ова пре свега најасније сведоче: да је Јаков био ниског, подлог, сујетног и порочно славољубивог характера. Он предводитеље малог одела руске војске, не устручава се назвати „*Государја ми сербскаго народа*“ (писмо 2.); Он мањи одел војске руске назива, „*војском Србију заштићавајућом*,“ као да је ово тако велика војска била, да је могла Србију од непријатељских нападаја совршено заштитити; он се издаје за родољупца, који би желио лично познати „*ове велике ревнитеље народа сериског*,“ да им своје високопочитаније покаже, као да није било надлежне власти, која је о томе радила, да руска војска у Србију дође, и која је знала благодарност своју према савезницима показати; он се Русима намеће, жали смрт умрлих генерала, само да задобије више руску симпатију, да се покаже њима као човек који у народу своме има највећи уплив; он моли, да му руски генерали отпишу, да може рећи, како је он с великом господом познат; све, све се ово из писама увиђа, све ово показује Јаковљеву подлост и његов ниски характер. Какав је био Јаков, такви су били и његови једномишљеници, раван се са себи равним дружи; подлост је и код осталих била не мала черта њиховог характера. Та само та једна околност, што они сами међу собом нису били у слоги, као што се на то Јаков (види 6. писмо) тужи, показује, да они и један другоме нису добра желили. Пријатељство може постојати међу поштеним људма, подлаци су за пријатељство неспособни. Миленко се хтео фактички од

Карађорђа оцепити, радио је самостално и независимо од Јакова, Милана и Добрињца; ова тројица била су у међусобном договору, али један другом не верујући, нису се узајамно потпомагали, него је Милан отварао и при себи задржавао писма, за која Јаков на једном месту (вид. 1. и 4. писмо) вели, да су од целог тамошњег народа написана, а на другом месту (види 6 писмо) вели, да су то само приватна писма, која он од своје стране пише надлежној господи. Лаж је другарица подлости, обе су узајамно тесно скопчане, треба ли се чудити, да и Јакова у овоме пороку налазимо?

Подлост и остале пороке именованих Карађорђевих противника, ја не бих спомињао, да су они ове пороке у кругу свог приватног живота упражњавали; ја нисам намеран њихову биографију писати, у којој би се оваковн пороци споменути морали, али су ови противници Карађорђеви при јавним народним делима показали своју подлост зато су ови њихови пороци и удостојени јавнога спомена.

Промотримо сад писана писма посебице, овако ћемо лакше њихов садржај моћи подврћи строжијој оцени. Из до сад речених увиђа се, да у овим писмима не треба тражити морала, честитости и карактера; писма су ова производ подлости, која се у свима јасно огледа; писма су ова по томе достојна оног лица, које као сачинитељ истих у њима фигурира.

У првом писму представља себе Јаков као неког народњег предводитеља. Он се подвргава руском покровитељству, он шиље прошеније, да се српском народу даду руски законн, он вели, да се уверио о царској милости према српском народу; он моли графа Цукатова, да буде ходатај за српки народ код главнокомандујућег графа Каменског. Као што се из овог види, Јаков прелазећи границу својих права, хтео је присвојити себи неку већу важност. Сујета његова далеко га је одвела, он је овим и оваковим делима највећу несрећу навлачио на српски народ; оваковим поступцима губио је онда

постојеће правитељство своју важност, и у следству тога није могло тако дејствовати, као што би дејствовало, да није оваковим поступцима препречавано било. И Милан је прелазио границу свога пуномоћија. Он је упућен био, да као народњи посланик, представља народње интересе, а он је своје ово положење употребио на то, да приватне намере своје и своје партаје удејствује. Њега Јаков назива: *нашим деиутатом*, који је примио *свидетељства свију овамошњи старешина*, па се зато и појавио Милан у двојком характеру: народног посланика, и депутата неких старешина. И Милан и Јаков били су поготову издајници народње власти, а скоро и народње ствари: они су хтели законе, Совет и правитељство не по вољи народа устројено, него по њиховим приватним жељама, па су и захтевали зато од Руса војску, која ће настојавати, да се ти закони извршавају, и да то ново Правитељство тим путем и начином надлежно уважење код народа задобије. Обојица се у овом писму појављују као прави, али потајни бунтовници противу постојеће власти, који су готови сва средства употребити, да своје цељи постигну, средства, од којих се порочан и страстима вођен човек никада не страши. Покушаје овакове платили би они у другим околностима главом, Карађорђе им својственим му великодушјем овако знатна злочинства опростио.

Друго и треће писмо изузимајући једино то, што доказују пужљиву подлост Јаковљеву према руским војводама, и чежњу, да се овима као знатно лице представи, с њима упозна и у преписку упусти, немају за јавна дела никакве важности.

Важно је писмо четврто управљено на Петра Добрињца. Из истог писма увиђа се, да је Јаков и с Миланом и с Добрињцем у непрестаној свези био. Не спомињући приватну част овог писма, где Јаков изражава радост на гласове о руским победама, нужно је опоменути, како он уверава Добрињца, да његова „услуга и трудба

о раду српском неће бити ненапређена“; у овом писму вели даље, да је по Милану послао био „општенародно прошеније“ почившему графу Цукату, које Милан није истоме графу предао, па упућује Добрињца, да исто прошеније, од ког ће му копију послати, изнађе и с њиме по надлежности поступи. Штета што је на овом месту подеран протокол, и што нам тако није сво писмо у целости познато. Ово писмо највећма доказује подлост Јаковљеву, он је и као бајаги општенародно шиљао Русима прошеније, но ипак садржај тих прошенија својим јединомисленицима није саопштавао. Поред општег договора морао је дакле имати Јаков својих посебних цељи, које није саопштавао Милану и Добрињцу, и које су цељи такве биле, да се праведно Милан могао бојати, ако Јаков са својом намером код Руса продре, па је зато и отварао Јаковљева писма и није их надлежнима предавао. Противници Карађорђеви имали су себичне, подле намере, и то је узрок да се они нису могли тврдо спојити.

Пето писмо јесте такође знак велике подлости Јаковљеве, који, да се Русима улаже и омили, није ни себе ни српски народ штедио. Он је сваким начином хтео да задобије руско пријатељство, које му се видило као најзгодније средство, да своје намере изведе, па се зато и не стиди у наведеном на генерала Заса управљеном писму рећи: „да су се српске војске с рускима сојузиле и победу над непријатељима одржале, и да је господин полковник Никић у тим баталијама руководитељ био;“ а у ствари самој знамо, да је речени полковник, не штедрољубијем графа Цуката, или главнокомандујућег графа Каменског, већ Карађорђем на Дрину, Јакову послан; да је он истина са својим Козацима у два боја участвовао, и да се храбро борио, али да полковник и све тамо налазеће се војводе заједно с Јаковом ништа нису учинили, док није к њима Карађорђе дошао, који је сво нападање на Турке управљао. Никић је послан у потчињеност Карађорђу, па као такав

и испуњавао је овога налоге, Козака је био мали број, војска је била српска, али Јаков вели, да су се војске сојузиле, да слава одржане победе обојим војскама припада, и да ову победу можда не би ни одржали, да им полковник Никић није био руководитељ. О Карађорђу Јаков ни речице не спомиње, као да није ни био тамо. Све ово чини Јаков по својој подлости, само да се улаже Русима. Он о догађајућим се стварима извештава генерала Заса, упушта се дакле у дела, која не спадају у круг његовог званичног делања, али он све ово назива: приватним писмима. Губитак отправљајућег званија, морало би бити најмање неповољно следство за Јакова, овог само једног јединог његовог поступка.

Шесто и последње саопштено писмо, најјаснији је знак, да ни сами зломисленици нису били у слоги, и да су се један другог бојали, да се један другом није поверавао. Порочну цељ нису могли постићи непорочним средствима, то је узрок, што се лаж, невера и други пороци и међ самим њима укоренила.—Таки у почетку овог писма, које је на Милана у руском стану као депутата српског народа бавећег се, управљено, пребацује Јаков Милану, што он његова писма на генерала управљена отвара, јер је пут да од Србије послата писма преко њега (Милана) господам покровитеља предају се. — Пребацивање ово Јаковљево имало би места, да је Милан са званичним писмама тако радио, да он званична писма није надлежнима предавао; то би онда значило изневерити поклоњено му поверење, и злоупотребити дату му власт; али Милан као депутат народа српског заиста није имао дужност предавати надлежнима она писма, која је Јаков по својој сујети и славољубију Русима писао, да се само што већма препоручи. Милан би заслужио похвалу за оваково своје делање, да је проистицало из чисте ревности и преданости к оппітему добру; али знајући, да он само зато није ова писма Јаковљева по надлежности предавао, што се бојао, да ће

Јаков тим писмима задобити код Руса велики уплив; и њега као Јаковљевог једномисленика осудити морамо. Јаков у истом писму вели даље, да су то приватна писма, а из наведених писама знамо, да је он и општедоговорно прошеније шиљао, па то га и боле, што баш ово прошеније није доспело онамо, куда је послато било. Он вели, да у тим писмама Милана препоручава, и њему већу власт осведочава; је ли и то приватно писмо? Милан је био народњи депутат, шта је требало Јаков да њега препоручује, сујета га је довела до тога, да је уселио себи у главу, да је знаменито лице, па се зато и позива на негдашње своје приватно дописивање с неким руским генералима јошт у оно време, кад су Турци у Србији владали, јер он вели за себе, да није „од скораго времена постао“, наравно, да Јакову приватно дописивање није могао нико забранити, али писма његова имају други вид, имају другу намеру. Он је радио о оборењу Карађорђа, тражио је зато познанство с Русима, с којима је мислио најлакше своје намере удејствовати. Он је руским генералима изјављивао своју благодарност, као приватно лице, он је то могао чинити, али војводи, који је Карађорђу потчињен, то чинити није било допуштено мимо знања свога претпостављенога. Јаков вели: „жао ми верло остаје, да исказати не могу, што се така неверност и међу нама чини, нигда томе надао се не би. Смело могу вас известити, да сви наши и народни непријатељи такој нашој слози радовати се могу; и како видим ништа од нас и од нашега рада бити не може.“ Ово је најјаснији доказ, да је Јаков са својим једномисленицима имао тајне намере; чудити се само човек мора, каквом смелости он своје непријатеље назива и народњим непријатељима. Делање Карађорђево оценила је историја, приватност Јакова и његових једномисленика према Карађорђу, историја ће осудити. Нису они тежили за општим, за народњим добром, они су ишли и радили о уништењу Карађор-

ђевом, па да се сами попну на његово место; они су тежили за највишом власти, и ова тежња била је Јакову народња ствар, опште добро.

Ја сам се мало опширно упустио у претрес опозиције, која се противу Карађорђа подигла. Ја сам уверен, да је Карађорђу искрено лежао народњи напредак на срцу, па зато и опорочавам његове противнике, и њихове злонамерне умишљаје. Ова опозиција у незгодно време, врло је важан моменат у Историји Карађорђевог времена. Зато смо ју и удостојили већег вниманија. Распра између старешина једном је већ конечно упропастила српски народ, таква је следства и ова према Карађорђу произвела. И онда је себичност и сујета била повод распре, и овде су ти исти пороци највећма дејствовали. Дао би Бог, да ово буде у српској историји последњи пример српске неслоге, овог зла, које је кадро и највеће народе утаманити.

До свршетка ове 1810. године, Карађорђе је млоге, и од првоначалних својих завереника, и од доцније њему приставших врстних поборника, изгубио. Млоги су од њих, на пречац, од мача или пушчаног зрна непријатељског изгинули; а млоги су и од непреболимих рана поизумирали. Ми смо гдекоје, који су у знању задржани, у течају овога дела, на своим местима споменули. Драгоцене сени оних млогих других, о којима знање до нас допрло није, нек нам великодушно опросте. Спомен о њима не изоставља историја по вољи, већ по невољи, јер имена тих драгоцених жертви, до њеног знања допрети нису могла. Свакојако, достојне награде они уживају у лону небесног оца. На самом пак концу ове године, 24. Декемвра, прешао је из времености у вечност и Атанасије, прота буковички, у 72. години живота свога. Овај свештени старац, од ноћи и зорице Орашачке, све је једнако био неоступни друг и сопутник Карађорђев. Карађорђе је здраво за овим старцем опе-

чаљен био. У њему је он изгубио у духовног утешитеља и најсрдачнијег пријатеља.[10])

Као што сам и мало више казао, Милан повративши се из Бруснице опет у Праово у логор руски, није се дуго ту бавио, већ је све у качеству депутата српског, повратио се у Влашку у главну квартиру руску. Но докле се у Србији све оно, о чему сам напред говорио, збивало као: долазак графа Орурка у Србију у помоћ Карађорђу, освојења Орурком Бање Сврљишке, приспеење његово к Делиграду, одлазак његов с Карађорђем и војском српском на Јасику противу Рушид-паше, повратак Орурков и Карађорђев у поље варваринско, излазак Рушид-пашин у исто поље, бој на Варварину с Рушид-пашом и победа над њим одржана, као и повратак Орурков у Праово и у путу њиме учињено освојење Гургусовца; дотле су и предводитељи руске Маловлашке и у Србији налазеће се војске: генерал-мајор Исајев и граф Цукато помрли. А у течају тога истога времена и граф је Каменски, као што сам и мало више напоменуо, на свима позицијама турску војску под командом великог везира Јусуф-паше на обалама доњег Дунава жестоко тукао, разбијао их и освајао сва укрепљена места и градове тако, да је после таквих победа добио прилику усилити оно одељење своје војске, које се на десним обалама горњег Дунава, према Малој Валахији налазило, као у помоћ Србима намењено. И тако он је сад генерала Заса на место упокојеног графа Цуката, наредио и послао у Србију са шест баталијона пешака, пет ескадрона улана и једним полком козака.[11]) Генерал Зас, последњих дана месеца септембра, из Мале Валахије са 3000 војника прешао је преко Дунава у Србију, и ово је шести пут преласка руске војске преко Дунава у Србију без флотилије.

Сва ова руска војска сједињена и са српском покрајинском војском, под командом Миленка и Петра Добрињца, сад се, да би повукла на себе с доњега Ду-

нава турску војску, те тако олакшала и главнокомандујућему даље напредовање, све једнако врзла око Видина и грозила Видину, и видински паша Мула-паша, увидивши то шта Руси чине, није се дуго могао држати ни у Неготину ни у Праову, која су места по смрти графа Цуката, опет освојили Турци; него се ретерирао у Видин, и по томе цела Крајина од Кладова до ушћа тимочког, од Турака очишћена и ослобођена буде, и сва више поменута места са целим пространством земље, на чисто припадне влади српској. Почем се све ово и у Крајини овако сврши, онда је Карађорђе отишао незадржано на Дрину, да види шта се учинити може и са Бошњацима, који су се здраво узапрли, не знајући ништа о ономе шта главнокомандујући на доњем Дунаву ради, како Турке туче и градове њине осваја, и шта су и у Крајини Руси са Србима сједињени, од Турака учинили; и којима српска војска под предводитељством Јакова Ненадовића, сем што их је око Лознице и на Дрини уздржавала, те им тако није допустила да продру у Поцерину и Мачву, куда су они наваљивали се продрети, ништа друго учинити, нити их у Босну претерати могла.

Карађорђе полазећи на Дрину, отишао је само с неколико својих свагдашњих момака, али је при поласку од Делиграда издао налог, да за њим с војскама дођу: Станоје Главаш, Стефан Катић, кнез Сима Марковић, Павле Поповић, Младен Миловановић и Илија Чарапић, који је сад пошто му је стриц Танасије на Праову погинуо, из уважења према погиншима, за војводу над грочанском кнежевином постављен. По кратком времену доласка Карађорђевог на Дрину, приспели су и њим позвани поглавари и војводе с војскама, њиховом командом, и тако он сад саставивши које с овима што су дошли, које с онима које је затекао, до 10.000 одабране војске, и промотривши турске силе снагу и њен положај, закључи изазвати Турке на бој, па шта коме Бог да. Он је сам наређивао копати редуте; он је наређивао где

ће који војвода са својом командом стати, и с кога ће краја и кад на Турке ударити; он је сам собом извлачио и намешћао топове једним словом: он је целу ствар овог славног на Тичару боја, управљао и предводио. Кад је све за овај бој приуготовљено било, Карађорђе је у прозорје оног истог дана, јошт једанпут у бојно поље изишао, сву војску извео, свакога на опредељено место поставио, позиције и своје и непријатељске јошт једанпут расмотрио, па онда у само огрануће сунца, призвавши свемогућега у помоћ, коњаницима својим заповедио у поље изићи и бој отпочети. Турци Бошњаци, као што они кажу: „сама Босна на седам краљева отпор може дати“; по холости својој држали су; да се Србима ни за толико времена, посла имати неће, за колико би се једна лула дувана попушила; али кад они сад изазвани будући, на Србе ударе, кад им неколико мегданџија погину, и кад се силна ватра из пушака и топова српских на њих просу, а они се у великом чуду нађу. Бој се овај продужио од самога јутра, па готово до захотка сунца, а јошт се није могло увидити, на коју се страну победа превальује. Карађорђе свуд присуствујући, и како на своје, тако и на непријатеље мотрећи, спази он да су Турци далеко више скомљали него Срби, и да се, премда врло неопазно к логору своме, на обали Дрине стојећем, с бојнога поља већ измичу; па желећи и конац овога боја увидити не остављајући ништа за сутра, сам с пушком у руци пред сву своју војску изтрчи и повиче: „хајте браћо, да данас што имамо свршимо“. На овај Карађорђев позив све војводе са својим командама викну: „јуриш!“ и на Турке слепимице ударе. Турци сад већ нису се могли уздржати. Они широм к Дрини, к шанчевима својим нагну бегати. Везир је испреко Дрине принуђен био, своје Турке из топова тући, да их од бегања уздржи, али је све бадава било. Турци сад већ нису надежде имали ни у шанчевима својима од ове стране Дрине уздржати се, и зато прегну и преко Дрине на ла-

ђама, или како је који пре уграбио, бегати. Множина их се и подавила. И тако овај бој на Тичару, као и онај Мишарски 1806. године, и као онај прошлогодишњи опет на Дрини и код Лознице, између првих бојева у историји Карађорђевог времена заслужује место, и он је један из оних венаца, који су се на Карађорђевој глави вили, макар да руска историја овог рата, описујући како се је граф Орурк на Јасики с Турцима тукао, у части I. гл. VIII. на стр. 105. вели да је победа при Јасики произвела, „самое радостное волненіе въ Сербахъ, *никогда неодержавшихъ подобнаго торжества надъ своими злыми врагами*". На Јасики истина био је ватрени бој, али никакве победе здружени Руси са Србима, над Турцима одржали нису, јер је рђава позиција била за развијање регуларне војске и артиљерије, због чега је граф Орурк и заповедио, да се у Варваринско поље повуку. Историја Карађорђевог времена више славних бојева броји, и то такових бојева, у којима ни једног Руса у помоћи Срби имали нису. У боју овом на Тичару, здраво су се одликовале све војводе, а нарочито: Лука Лазаревић, Стојан Чупић, Цинцар Јанко, Лазар Мутап, Станоје Главаш и полковник козачки Петар Никић. Сви су се ови изранили. Много је изгинуло на овом боју и српске војске, али је далеко више Турака пало, и то све по избор и на гласу њихових јунака. Цео је логор турски запао Србима у руке, и Срби су овде свакојаке пљачке задобили. По окончању овог боја, и пошто је српска обала Дрине од Турака очишћена била, онда и Карађорђе дође у Лозницу, једно за учинити нужна наређења погранична, а друго и да види и надгледа своје рањенике. Он је за сво време свога у Лозници бављења, свако јутро рањенике походио, и могуће им понуде набављао и сам собом доносио. Он је и најуреднији настојатељ био, да се рањеницима ране приљежно превијају.

Турци, почем су се на ову страну Дрине пребрали, и почем су од страха и умора мало оданули, послали

су једну депутацију на ову срану Карађорђу. Ове депутације предлози су били: да им се дозволи изгинувше своје по обреду вере њихове, покопати, и да примирје од сад до идућег Ђурђева дана закључе, како би на граници једни с другима за то време, мирно живити и трговати могли. Карађорђе није се дао овима Турцима познати. Он је упуномоћио Младена, кнеза Симу, Павла Поповића и Проту Матију Ненадовића, да се овим Турцима сврше како за добро нађу, али и он је као непознат Турцима, у овоме договарању присутствовао. Турци су питали за Карађорђа, и хтели су да му се поклоне, али то им није показано. Њихови предлози примљени су и уважени, јер је нарочито, примирје и за Србе нужно било. Повраћајући се ова турска депутација у Босну, молила је поглаваре српске, да њено поздравље и поклонење бегу Ђорђу изјаве. После овако срећно испавшег овог боја на Тичару, и после свију других наређења, која су се сад овде извршити имала, Карађорђе је, почем је већ и дубока јесен наступила била, сву своју војску кућама својима распустио, па и сам у Тополу отишао.

Ја сам већ једанпут о томе говорио, како је уз графа Орурка и Милан Обреновић дошао до Делиграда, и ту се с Карађорђем састао и после одмах отишао кући у Брусницу. Он као што је више напоменуто, није се дуго бавио у Србији, али је он за све оно време, док је Карађорђе с графом Орурком имао посла, с Јаковом Ненадовићем не само преписивао се о шуровању њиховом, него су се и лично састајали и усмено о намерама њиним договарали, па је онда повратио се у логор руски на Праову, и оданде у главну квартиру главнокомандујућем у Влашку, да тамо дејствује о томе, да граф Каменски да једно одељење руске војске, која ће неспремено и стално у Србији пребивати за тврдо уверење, да су и Срби Русијом у савез примљени. Али то он није зато чинио, већ по смишљају његовом и његовог друштва, као н. пр. Јакова, Миленка и Добрињца, да им та војска

у Србији стално пребивајући, у помоћи буде збацити или шта и друго с Карађорђем учинити. Али будући да с тим намерама нису смели јавно на видик изићи, то је Милан онако, као што сам мало пре навео и у оном смислу код графа Каменског дејствовао. А Јаков је међутим и нека прошенија, бајаги од имена свега народа, са подметутим подписима неких старешина на главнокомандујућег и графа Цуката, као и пуномоћије на исти начин за Милана справио и угодио, и Милану, да по овима код више споменутих лица дејствује, послао. О овоме делању Јаковљевом и мутњи његовој с Миланом и осталима, уверили су нас мало пре наведена сопствена писма Јаковљева.

Јошт сад је опазила Русија, да Наполеон Бонапарта умишља рат противу ње отпочети, зато је граф Каменски онако неодморно противу Турака нападао и жестоко их тукао, не би ли их принудио, да они руку пруже за мир, док јошт Бонапарта није на Русију напао, па је граф Каменски у таком случају закључујући мир с Портом, мислио и созузницом је учинити руском, те тако преко њених предела проћи и провући једно повеће одељење војске која би у Далмацији против Наполеона дејствовати отпочела; и за тај случај, он је смислио да преко Србије и Босне ту своју војску проведе; па је онда Милану препоручио, да он Карађорђу ту жељу и намеру његову изјави, и да му препоручи именом његовим (графа Каменског), да Карађорђе по томе путу преко Србије огради магацине, и да у њима преправи хране за више упоменуту руску војску, па да ће се правитељству српском од стране Русије послати и новца за грађење магацина и куповање хране у исте. Ову препоруку графа Каменског, Милан је испунио и Карађорђу је све онако, као што му је препоручено написао, и писмо то ради верног достављења послао му је по своме секретару мало више опоменутом Лазару Војновићу, (и ово су она писма за који нам Вук у „Правителствујушчем Совету“ на стр.

48 и 49. говори). Лазар Којновић с овим писмом Милановим дошао је у Србију и то најпре у Београд, где сазнавши да је Карађорђе на Дрини, отишао је управо к њему из Београда и приспео је тамо после довршене победе Карађорђем над Турцима, и предао му из своје руке Миланово писмо. Је ли Лазар Војновић сад што Карађорђу и о понашању и делању Милановом против Карађорђа у Влашку чињеном, казивао, то се извесно онако као што нам Вук представља, не зна; али да је Карађорђе јошт у почетку ове 1810. године, први пут о свима умишљајима противу њега, Родофиникиновим и његове дружине, од Архимандрита Мелентија извештен, то је тако позитивно, као два пута два четири. А јошт позитивније је да је Карађорђе о свему сад, после одржане победе над Турцима на Дрини, на два дана пре него што је Војновић тамо приспео, и од рањеног Луке Лазаревића дознао, којега је (Луку) Јаков Ненадовић у своје замке већ заплео био; и Карађорђе је сад одмах, после дознања од Луке, напао био на Јакова и на војводу Милоша Обреновића, те умало се није ту свашта догодило, особито с Јаковом, но ту су старешине, које су се тада на Дрини десиле, настали око Карађорђа, те се он од умесне и праведне срдње своје на Јакова и Милоша, уталожио и опростио им онако исто, као што је Миленку и Петру Добрињцу, из призрења на њихове заслуге дотадање, издајничко њихово поступање према њему, који поступци, нигде и ни у најпросвештенијој држави Јевропе, нису могли мању казну од смрти за собом повући, јер оваково њихово поступање, не само што је ишло на оборење Карађорђево, већ би оно повукло за собом и најгоре последице за цео народ.[12])

По више наведеном писму које је Лазар Војновић од Милана Карађорђу донео, и по препоруци графа Каменског изјављеној Милану, Карађорђе је отпочео био и магацине саграђивати и храну у њих одмах с почетком 1811. године збирати. Па будући да новци за то нужни

јошт нису били из Русије послани, то је Карађорђе принуђен био за тај случај, порез на народ разрезати, да стима новцима храну за више споменуте магацине исплаћује, а да је овако Карађорђе поступио, то нам сведочи и писмо његово, проти Матији Ненадовићу 16. јануарија 1811. године послано.[13])

Ова мисао о руском провлачењу њихове војске кроз Србију и Босну, зачела се по свој прилици јошт при командујућему књазу Багратијону, и трајала је до закључења трактата Букурештског у надежди, да ћеду последујући главнокомандујући, као граф Каменски, а после њега и Кутузов, при закључењу мира, moћи уговорити Порту, да и союзницом руском постане; али будући да у том успети нису могли, јер је Бонапарта сва срества употребио, да Порта с Русијом мир не закључује, а јошт млого мање, да и союзницом руском постане, јер је он рад био, да Русију у наступању његовом на њу, турски рат противу ње затече. Да је овако мисао ова протезала се, доказатељство је том, што су тако рећи при концу закључења трактата Букурешског, већ и комисијаратски чиновници у Србију послани били на устројење магацина и на куповање хране. Но како ни Кутузов при свима његовим усиљавањима, никако није могао склонити посланике Портине, дошавше из Цариграда у Букурешт да мир закључе, да Порту и союзницом руском учини; то је онда тек од те мисли оступило се, и од преднаведеног устројавања магацина и куповања хране одустало се. Кутузов морао је од тога одустати, да што пре онакав мир с Портом закључи, каков се у извесном трактату налази. Он је задовољан био, што је успео и онако полезан мир за Русију закључити, тим већма, што је Бонапарта већ у велико спремљен био да на Русију нападне.

Ја сам мало више казао, како су се и сви они, који су с Родофиникином из Србије побегли, с графом Цукато у Србију повратили, али нисам показао, зашто је

и сам граф Каменски за повратак ових у Србију, на Карађорђа наваљивао; зато сад, по наравном течају ствари, хоћу овде моје мишљење о томе да изјавим. Родофиникин је морао овако уверавати главнокомандујеће, и сад настојавати и око графа Каменског; да се и сви они, који су с њиме из Србије побегли, не само опет у Србију него и на своја места поврате, па тако исто и Недоба, из бивше његове свите колешки советник, у Србију за руског агента пошље. Ја велим, да је Родофиникин о удејствовању оваковог чега морао настојавати, јер људи ови, који су с њиме из Србије побегли, и који су „донесенија" његова главнокомандујућима, и правдање његово пред овима, за пуноважно и истинито потврдили; одвојени будући од својих кућа и помоћи народње, коју су у Србији уживали, висили су о врату његовом. Он се је морао старати о њиховом начину живљења, а неимајући основних узрока, по којима би им могао од царства издејствовати стално и достаточно уживање, морао се је бојати, да се, оставши у Влашкој без достаточног издржавања, за своје поступке не покају, и тада праве умишљаје његовог изласка из Србије и сво интригирање његово не обелодане. Он је, о повратку ових у Србију и зато настојавао, да не би партаја противна Карађорђу ослабила; а да би исту и у тесној свези мишљења и намера одржао, он је израдио да се и Недоба, као човек из свите његове и у његовим умишљајима и намерама посвећен, у Србију за агента руског пошље; он је тако исто учинио и за митрополита Леонтија.

Будући да сам до сад изоставио казати, зашто је и како Хајдук-Вељко с његовим бећарима Миленку ове године са скупштине о Новоме Лету држане, из Београда у Пореч отишао, то ћу рећи сад.

Кад се је скупштина ове године о Новоме Лету у Београд сабрала, дошао је на исту и Хајдук-Вељко и пристао је у конак Стефану Живковићу трговцу, који

је и сам најжесточије и најострвињеније противу Карађорђа и Младена и свега постојећег у Србији реда интригирао и све оне потпомагао, за које је иоле дознавао, да о преврату смишљају. Дакле, лако се даје поњати, да је он и Вељку о томе пунио главу и у своје га замке уловљавао. Па као што сам и мало више казао, да су на овим редовним скупштинама између осталога и тужбе на старешине Совету предаване, тако су сад на овој скупштини, међу прочима и на Вељка млоге тужбе због његових скандалозних иступљења у народу, Совету поднешене. Ове тужбе истините су биле, јер је Вељко преко сваке мере, раскалашан у понашању његовом према женскињама био, не марећи за то, што су се Срби због части и нарушавања благообразности и противу самих Турака на оружје подигли. Дознавши Вељко за више речене тужбе, па знајући да су истините, побојавши се осуђења и окова у железа у граду београдском, а и подстакнут реченим Живковићем, једно јутро пре зоре са својим бећарима из Београда побегне и управо у Пореч Миленку оде, за кога му је и Стефан Живковић морао казати, на што се Миленко спрема и шта ће урадити. Миленко је једва дочекао Вељка; он је и њега и његове бећаре под добром платом држао докле је новаца имао, а кад се његова каса исцрпила и кад речени бећари Вељкови не добише за један месец своју плату, а они се онда побунише и дадоше на знање Миленку и Вељку, да они хоће да одлазе у Влашку; онда видећи Миленко своју неуспешност, разболе се, а Вељко да не би остао без истих бећара сам, и он се опрости с Миленком па преко Мирочких Планина са својим бећарима ајдучки провуче се и графу Цукато у логор његов оде.[14])

Милан Обреновић налазећи се све једнако у главној квартири руској у Влашкој, никако није престао молити главнокомандујућег да би он и на то саизволио и наредио, да се једно појаче одељење војске руске за стално њено пребивање у Србији, у њу пошље; али је и Кара-

ђорђе о томе мимо Милана, преко архимандрита Филиповића дејствовао, кога је Карађорђе по потреби народњих дела јошт у почетку септембра месеца прошле 1809. године послао, као што сам о томе у осмој књиги ових мојих рукописа пространно већ говорио; и граф Каменски, једно по непременом настојавању Карађорђа, а друго и по непрестаним молбама Милановим, обећа послати у Србију једно такво одељење своје војске, но с усменим договором преко истога архимандрита Филиповића с Карађорђем, да се и он склони, да се и сви они, који су са Родофиникином из Србије отишли, у њу опет повратити могу. Карађорђе премда је и сам јошт раније попустио од првог свог закључења и дао на знање, да се домороци сви слободно могу повратити; и сада је морао склонити се на уговарања графа Каменског; јер он вељаше, као што сам и мало више навео: „кога ваља молити, не ваља га срдити."

Граф Каменски истина, да је дао реч и Карађорђу и Милану, да ће послати једно одељење руске војске, за стално пребивање у Србији, и он би може бити ту своју реч и одржао, да се није јако поболео и да није наскоро и умрео. Но то наређење његово остало је и по смрти његовој непромењиво, па зато је тек у почетку 1811. године при самоме доласку Кутузовљевом на место графа Каменског, Нишлотаки полк, состојећи се из два баталијона пешака и једне батерије артиљерије, око половине фебруарија месеца, у Београд је под командом шефа Бале приспео. Један баталијон од ове војске, послан је на квартире у Шабац, а други је са својим штабом и са артиљеријом остао у Београду. Сви су ови и прости војници и официри разређени били по квартирима београдских грађана, а шефу Бали за обитавање, дат је онај исти конак, у коме је Родофиникин седио, (конак Кучук Алије дахије); тако је исто и онај баталијон у Шапцу разређен био. Артиљерија пак њихова, смештена је била, доле на дунавској јалији у велике ханове, који су иза

Турака пусти заостали. Правитељство је српско свему овому полку давало из сопствене касе тајин у хлебу и месу, сену и јечму за ирану коња и у дрвима за огрев па тако је исто, кад су по сили трактата Букурешког морали из Србије отићи, Правитељство Карађорђево, не само братски и најљубезније их испратило до Дунава у Крајину, него их је и са излишеством снабдело са свима потребама за јело и пиће.

Ја сам на млогим до сад местима, у овом повествовању о догађајима у Карађорђево време, говорио о противницима Карађорђевим, и о умишљајима и поступцима њиховим противу њега; а нигда ни сам у скупи и опширно испитао речене противнике, да ли су и какови поводи од стране Карађорђеве према њима, или према народу и општој ствари били, због којих су они принуђени бити могли о том радити: да Карађорђа збаце и да бољи и спаситељнији по земљу и народ неки ред управљања заведу: а да би и о том истинито сведеније имати се могло, показује се нужним и то испитати, и то: испитати саме противнике, нека нам они, метнувши сваки руку на срце, истину исповеде. Је ли Карађорђе, грамзећи за богаством, а осиливши се и осамовластивши, превозне скеле и ђумруке на Сави, Дунаву и Морави у сопсвену корист заузео био? Није. Него напротив, он је одмах у самом почетку, са скупштином у Смедереву држаном наредио: да се све више напоменуто из наших руку одузме, и да приходи од вишеречених предмета имају се стицати у касу Советску, откуда да се имају подмиривати, колико могуће буде трошкови нужни за општу ствар. Да није лукаво и своје корисно поступајући, а имајући и власт у рукама, с Турцима угодио, те купљене арача царског у Србији, од Порте под аренду узео, па после при купљењу таковог горе поступао с народом, него што су и сами Турци, кад су га они купили? Није. Да није царске мукаде (царска добра) он под аренду заузео, па од ових нешто сам за свој рачун држао, а нешто

својим рођацима и својим људма под аренду издавао, па ови као и он сам, кад су десетке од људи скупљали, и друге дажбине, као спахије наплаћивали чрез своје улизице најемнике, Србе моткама, вилама и лопатама, на гувнима и код кућа, душмански били и пребијали до осакаћења и умртвљења, у сумњи да десетак и друге дажбине крију, што и сами Турци спахије и субаше по мукадама царским, чинили нису? Није. Да није он од народа наплаћивао царски „чибук-параси“? (Ово се наплаћивало под именом „чибука“ за царски рачун од попаше стоке). Није. Од свега тога, како ти: арача, царских мукада и царског чибука, у Србији тада ни спомена није било, нит је Карађорђу о таком чему радити што на памет падало. Но јест народ сав давао по мало десетка од хране, сена и вина; јест погдекад нешто и од марве од народа узимано, те се ова погдекад продавала, и новцем узетим за њу, прибављале су се нужне војене потребе, а по највише клала се је у логорима и пограничним шанчевима, ради војске и тајина поради бећара и старешина војничких. А десетак од хране, сена, јечма и вина, осим војске, на коју се употребљавати морао, делио се између нас старешина, не изузимајући и самога Карађорђа. Но и ово је чињено како-кад, кад мање, кад више, јер од народа није се могло то строго и потпунце истјазавати. Је ли Карађорђе, осиливши се и осамовластивши, отимао од народа њиве и ливаде, где су ове њему по вољи биле; њиве ради сопствених усева, а ливаде ради исхранивања сопствених буљука оваца и обдржавања станова, и ради израњивања сопствене ергеле коња и говеди? Није. Он је био врло раден човек, имао је сопствених њива и ливада које је је сам окрчио, имао је и забрана које је сам подигао, и воћњака, које је сам насадио. Осим тога, кад је постао глава земље и народа, заузео је једну раван под шумом према селу Белосавцу, те ју је почео крчити ради распространења свога пољског имања. Но и ми смо старешине, не изузимајући ни

поједине људе у народу, који су кадри били урадити, такове завате у земљи заузимали, јер земља је слободна била, спахија није било, а ми никаквог другог ни добра, ни издржавања извесног од народа нисмо имали. Да није Карађорђе млоге конаке, па поред ових и хамаме по Србији, за своје сопствено живљење, и за свој излишни рахатлук и задовољство, на рачун касе народње, и с кулуком народњим градио, па ове новцем народњим и китио и застирао? Није. Он нигде више никаква конака није имао осим Тополе и Београда. У Београду дат му је дахије Мула-Јусуфа конак, на кога ни каса народња ни он ни паре потрошили нису; а у Тополи оградио је он сам један мали коначић, са неколоко других стаја око њега, које су преко нужне биле за његов врло умерен начин живљења. При грађењу овога коначића и воденице у Тополи, народ му је кулуком одсекао и привукао на место, грађу, а мајсторима за руке и проче, он је сопственим новцем исплатио, и у том истом његовом коначићу, држао је и канцеларију своју, у којој је дела народња израђивао. — Да није Карађорђе из касе народње новац народњи узимао и трошио на издржавање својих конака, на сопствено одело, на одело своје фамилије, на свакостручне посластице и излишности за храну; на куповање драгоцених ствари за сопствено задовољство; на плаћу многобројних сопствених послужитеља, ћирица, кафеџија, чибугџија, бербера, силихстара, надзиратеља коначких, дадиља његове деце, чобана, говедара, ергелеџија, имраора, сејиза и кочијаша, станарица, и, за сопствено његово телесно задовољство, понудница? Није. Он, баш и да је хтео тако што чинити, да му је раскошлук, развратност и бештедно трошење на оваке ствари народног новца на памет падало, није имао откуд. Народ је сиромашан био и све једнако у рату. Од њега се никава дажбина уредно и стално узимати није могла; дакле нису се имале откуд подмиривати из касе народње, ни неопходиме потребе за ствар општу, а камо ли да је ко,

и то јошт Карађорђе, који је од свију нас, у сваком смотрењу најштедљивији био; и помислити могао, да из касе народње себе и своје конаке издржава и раскошлук проводи.

Из касе народње само је на једно дваестину свагдашњих његових војених момака, по нешто плаће давано, јер су се свакад при њему и уз њега свуд налазити морали. — Да није Карађорђе са беспосличењем, од дугог времена, шетајући се по Србији с великом својом пратњом најемних бескућника бећара, досадио народу што га је морао по заповести његовој дочекивати и испраћати, прављећи по конацима хладнике и колибе, приуготовљавајући му све што је потребно за јело и пиће, и за плотско телесно задовољство његово? Није. Он никад није узалуд, без позива за општу ствар, а нарочито лети кад је ратовати требало, или, кад је требало на скупштину у Београд ићи, по Србији шетао се, него је свакад код куће своје у Тополи налазио се радио у домаћој својој економији и дела народња, у канцеларији својој отправљао. А кад је по неопходимој потреби опште ствари куд од куће полазио, или с једнога краја Србије на други трчао, или на скупштине ишао; нити га је ко знао кад је из Тополе полазио, нити је ко знао кад је на место где му је требало бити, дошао. Дакле по оваком начину његовог путовања по Србији, нити је он какве млогобројне пратње и свите уза се водио, осим свагдашњих његових момака, који су сви кућевни и из народа људи били, нити је народ потребу имао ни по његовој заповести, ни иначе, њега у путовању дочекивати и испраћати, нит за дочек његов журити се, и било шта му драго припремати. Он није водио са собом цигане свираче са бубњевима и пишталицама; он није носио уза се мутвака ни водио ашчија. Он није носио себи за простирку ни душека, ни шилтета ни јоргана, његов и његових момака мутвак је био у механи, ако ју је на друму којим су пролазили били, или у њиховим бисагама, а

постеља у теркијама. О кавеџији, чибукџији, силихстару, или о другом чему што је народ вређати и соблазнити могло, ни спомена код њега није смело бити. — Да нису његових конака надзиратељи натеривали бакале, да ужежену пастрму, укварен сир и проклијан лукац и усмрђену и ужежену слану рибу морају по цени, коју им они назначе, из његових конака разузети и платити, па макар на ђубре побацали? Није. Код њега се никад ништа укварити није могло, јер ништа излишнога није имао. Њему, Бог зна, јели од свега таковог чега достајало за дочек свакидашњих гостију старешина, који су му са свију крајева Србије, сваки дан, сваки својим послом долазили. Зар је Карађорђе и на дочек старешина, који су му у Тополу долазили по послу народњем, из сопствености своје трошио? Није све из своје сопствености теглио. Нешто му је мало и народ кулуком прирађивао; нешто му је мало и од десетка, а нарочито у јечму, сену и вину давано, и ваљда му је по нека пара у помоћ пристајала и од новаца, које су Руси кад и кад у помоћ шиљали. Друге никакве помоћи ни плаће, ни издржавања из касе народње није имао до 1811, године, а ове године опредељено му је било, као тобожња цивилиста на издржавање 4.000 дук. Но он се је највише помагао до споменуте године, сопственим радом у пољској економији, у пађењу свиња, оваца и добрих говеда. Он је сваке године по 1.500 дук. од трговаца за марву своју добијао.—Да није он (Карађорђе) натеривао народ да му за ову његову марву, кад ју је, по своме самовластију премештао из једног места у друго, и из једног краја Србије на други за бољом пашом, или свиње за жиром, да му свуд праве штале за говеда, појате за овце и свињце у планинама за свиње? Није. Он је сву своју марву држао само у Крћевцу и у атару Тополском; а свиње, кад жир роди, онако исто жирио у планинама као и сваки други Србин, под надзирањем њим плаћених сопствених чобана.—Да

није Карађорђе заузео био трговину са сољу из Влашке, па ову, кад лађе с њом натоварене у Србију дођу, силом своје власти по свима местима наметао трговцима магазацијама на силу, по цени, коју је он наредио, не помишљајући ни најмање о том, да ли ће је сиромашни народ моћи, за потребу своју, од магазација куповати? Није.—Да није Карађорђе, осиливши се и осамовластивши, а грамзећи са благом, преузео био за себе трговину свињску, па са својим ортацима, којима је и по неколико момака својих, да их се људи плаше и боје, давао с њима по местима, где је најбољи сој свиња, да иду, и да цену пресецају, по којој да сваки Србин мора његовим ортацима, ил хоће ил неће, свиње дати? Да нису његови ортаци, осамовлашћени њим, а имајући поред себе и оружане момке његове, и из обора трговачких, који су већ свиње од народа купили, исплатили и у оборе своје одлучили, само ако су иоле свиње капиталне биле, отимали и исплаћивали им како су они хтели? Да није он своје и својих ортака, на више споменути начин купљене и одлучене свиње, у планинама, кад је која и у ком месту жиром уродила, самовласно те планине заузимао, и не само од општина их сеоских, којима су оне принадлежале, преотимао, него јошт и њихове свињце, појате за говеда и овце, и друге стаје за обитавање чобана, које су од вајкадашњих времена пограђене биле, силом своје власти растуривао и спаљивао, да нико други онде мешавине нема; па јошт и по хиљаду—две људи, Срба, кулуком, о њиховом хлебу и трошку, нагонио, да му те жиром уродивше планине, заграде, бунаре ископају и свињце и алове пограде? Да није он кад су, овако скупљене и урањене свиње, његови ортака исте, као зреле, на буди коју скелу смислили потерати, силом своје власти наредбе издавао да их од места до места морају чобани, људи из народа о свом хлебу и трошку спроводити до скеле, и на скели надгледати их и чувати док се не продаду? Да није он

оваке, своје и својих ортака свиње, терајући их на скелу, у путу, из кошева сеоских десетком од народа напуњенима, без сваке плаће и враће. хранио? Кад су његове и његових ортака свиње на коју скелу дошле, јесу ли онда други трговци, који су попре на скелу са својим свињама приспели, морали се заједно са својим чопоровима свиња, од скеле удалити, да трговац, који испрека на скелу дође тражити свиња да купи, никакве друге свиње осим његових не нађе, како би на тај начин он и његови ортаци, своје свиње скупље продати могли? Оваково поступање на скелама, на које су се свиње Карађорђеве и његових ортака дотеривале, морало је здраво противно бити нашим трговцима, па можда се је који кадгод противу оваковог поступања и неправде ружно изјаснио, или се није хтео са својим чопором свиња удалити; да није Карађорђе по оваковог, кад су га његови ортаци оптужили, напрасито шиљао татаре, или момке своје, да га везана к њему доведу, да га бије и апси, што се противи господару, па богме да га његови момци и убију, ако би у путу усудио се, које су његови момци по усменом његовом налогу и чинили, баш и ако није речени несрећник и помислио бегати? Он није ни сам ничим трговао, нити је какве трговине са ортацима каквим имао, дакле није имао потребу, од свега тога што нас питаш, ништа чинити. Мало је и други ко из приватних људи, о трговини могао мислити и такову водити, а о Карађорђу, да је о трговини мислио и њу, било сам или преко ортака водио, није ни сањати се могло, јербо је и он сам, и сво време његово предузето било делима народњим.— Да није Карађорђе разваљивао ограде, палио куће и стаје људма, који нису хтели господарски домазлук говеда у ограде и воћњаке своје на ноћиште упустити, кад су ова његова говеда, ради боље паше и сувађења, у Златибор или у Мораву код Пожаревца претеривана? Није. Ми смо већ казали где је он свој домазлук у

марви држао и како је с њим поступао. Да није од прирeза, претекавше суме новаца по исплаћењу ванредних трошкова, за које се прирез чинио, себи и у своју сопствену ползу присвајао? Није. Да није преко својих улизица старешина натеривао народ, да му од времена на време поклоне у свињама, овновима и говедима и коњма, дају? Није. Да нису његове улизице старешине, и његова браћа по народу какова безаконија чинили, па он нити им је забрањивао зло у народу чинити, нити их хтео за такова казнити кад му је по тужбама, до знања долазило? Нико није смео у народу никаква зла, на правди Бога коме учинити, јербо је он био врло строг и свакога је без разлике казнио. А што се тиче његове браће, то је најизвесније, да је он брата свога обесио за то, што су његова иступлења од којих га је он сваким начином одвраћао, преумложила се била; па кад је он овако са својим братом учинио, је ли се ко други надати могао, да ће се према њему блажије поступити у подобним иступљенијама? — Да није Карађорђе, из подозрења и из бојања, да му неки људи, који су у народу чувени и од народа уважени били, могу његовом својекорисном, неограниченом самовластију на пут стати, и народ за собом противу њега повући; те људе, измисливши којекакве беде на њих, или јавно убијао, или наредио да се ноћу код њихових кућа из мрака поубијају, па мосле проглашавао да су то ајдуци учинили? Није. Он је могао то чинити, имао је и средства, али није хтео. Он је у самом почетку, у Пећанима на скупштини, јавно на мегдану убио само Теодосија Маричића трговца из села Орашца, Крагујевачке нахије, и то не из подозрења и бојања, да му овај власт и врховно поглаварство не преотме, већ за то, што га је права здрава код народа, без икаква даног му повода, мучки опадао и мразио; и што је тај исти Теодосије, кад се је са Карађорђем поречкао, први своју пушку на Карађорђа скресао. Да нису подплаћени

народњим новцем, Карађорђеви шпијони и подлизице, опадали људе из народа код њега, доказујући му, да тај или онај зло за њега говори, па он те људе везане пред себе дотеривао, и сикиром или церићем дотле их био и пребијао, док крв на уста, нос и уши није потекла, и док ничим већ мицати нису могли? Он народњим новцем, особито од уређења Совета, није располагао, те да је и шпијоне под платом држати могао, о којима он није имао потребу ни мислити, нити истраживати, шта ко и како о њему говори, дакле због тога нити је кога везана себи дотеривао, нити га био и пребијао. Да није Карађорђе, награбивши се у Србији новаца, и то посве лукавим и неправедним начином, куповао где у страним земљама спахилуке, па онда натеривао народ, да му кулуком грађу одсеку у Србији и креч испеку ради грађења у тим спахилуцима конака, дућана, магаза, кафана, механа, ћуприја и других зграда, које су му око такових конака нужне и потребне биле? Није. — Да није Карађорђе, ради своје какве угодности или каприце, а будући неограничено самовласан, села растеривао и расељавао, и људма сиромасима, који се таком чему надали нису, не чекајући, да сиротињу своју склоне, куће палио, необраћајући никаква вниманија на вриску и плач жена и деце кукавне? Није. — Да није Карађорђе, бринући се и радећи како би у фамилији својој наследственост његовог достојанства и власти задобити и утврдити могао, немилице силни народњи новац, на све стране трошио? Нити се он из сопственог свог побуђења, за то наследство бринуо, нити је чији новац куд за то растурао. — Да није Карађорђе, остврљен будући безграничним самовластијем и наглом силом своје власти, и обезобразио се био, па чинио којекаква скандалозна и соблазнитељна иступљења, не бојећи се Бога и не стидећи се од народа свога, као на прим: да није преотимао од живих мужева жене, које су му се допадале, и такове држећи по неколико година за налож-

нице, после о трошку касе народње разудавао, и ове друге мужеве њине, људе без свих заслуга и не из Србије, постављао за старешине, а на прве ових жена мужеве, да би беспрепјатствено, не одговорно и без укора, страсти своје наслаждавати могао, измишљао беде, због којих су бајаги, или као похајдучени, или као бунтовници поубијани морали бити? Да није, дознавајући преко својих подлизица где се каква девојка налази, такову силом своје власти себи доводио, обележавао је називајући је „ћером" и после је трошком касе народње опремао и удавао за какве од својих гардиста, кога је одмах и за старешину у народу постављао, па био он за то или не? Да није за какову од ових девојака, која се или сама противила њему, или је њени родитељи нису хтели дати да је води, пошиљао кола, своје наоружане момке и цигане свираче, да је са свирањем и на силу њему доведу, како би је тим начином, бајаги обрукао, и ако је испрошена била, за инат удају њену раскварио? Није ништа таково Карађорђе чинио. Он је брата свога, највише због таквих иступљења, живота лишио.—Да није Карађорђе кад су се у разна времена буне из народа противу њега дизале због нечувених зала, којима је он сваку меру превршио био, са својим најемницима и потплаћеним издајицама браће своје, излазећи на угушење овакових буна, млоге људе поубијао, које из пушака, а које похватане будући, сикиром и церићем до на смрт испребијао, а некима руке и језике изосецао? Никакве буне противу Карађорђа из народа нити су се појављивале ни показивале, и по томе он нити је имао потребу кога из пушака убијати и на точкове мећати, ни сикиром или церићем кога до на смрт пребијати, да му очи из главе искачу, нити коме руке и језике сећи, или она села и вароши, из којих су се буне појављивале, палити и пленити. — Да није он вас сматрао и држао као приватне своје слуге, па не уважавајући вас као старешине на-

родње, кад се је на кога од вас зашто му драго, упутно или не упутно разсрдио, пред народом или пред својим момцима, псовајући вам оца у г . . . цу и викајући „сиктер“ говорио вам: „плаћам вам и храним вас као псе“? Није он нас тако ни сматрао ни држао, него нас је почитовао и уважавао, то сведоче и његова писма нама писана, у којима свакад је свакога из нас називао „господаром“. А по оваком његовом према нама поступању, и народ нас је почитовао и његови момци.

Такав је он био и према млађим војводама. Он никад није ни војводу, било кога му драго, по имену звао, већ свакога и писмено и у усменом разговору „војводом“ називао. — Да није од простих пандура, или својих момака правио војводе и советнике, а од војвода и советника, буљукбаше на караулама пограничним, само да пред народом покаже, колика је његова власт, и да тиме и вас пред народом обезуважи, доказујући таким поступком пред народом, да сте и ви пред њим што и прости један пандур, или какав његов момак? Он је само Антонија Пљакића, свога момка, учинио војводом Карановачким, давши му и своју најстарију кћер Саву за жену, и у томе се здраво преварио јер је овај човек врло тешка иступљења над људма чинио, у чему је свагда притајиван био од Карађорђа, својом пуницом и Јанићијем; и Јовицу Миловановића братанца Младеновог, давши и овоме трећу кћер своју Полексију за жену. Овај истина није никаквих иступлења чинио, али никаквих ни заслуга ни способности није имао, и никако у народу није ни познат био. Но и ово двоје није учинио да нас обезуважи. — Да није Карађорђе, кад је сазнао ваше умишљаје противу њега, са каквом страном силом шуровао за одржати се у свом својекорисном самовластију, и за сломити вас, који сте му у том његовом самовластију сметали? Није. Њему је само ствар општа пред очима и на памети била. Он се уздао „у се и у своје кљусе.“ Код народа је имао уважење и страхо-

почитање, и ми се по томе чудимо, како нас једног по једног није истребио, а за таково што сва је средства имао. — Да није Карађорђевица, у јесен, лан и вуну женама по варошима, за то што је Карађорђевица, наметала да јој кулуком уреде, огребенају и преко зиме опреду; а у пролеће, да јој откаду платна и пешкира, оплету чарапа, навезу пешкира и белих марама и сашију кошуља, па можда је између осталих и то један узрок, што сте се ви у противност према Карађорђу ставили? Карађорђевица г-ђа Јелена, ни учем на свету ни жива се није дала чути, а камо ли да је тако што чинила, и да јој је таково што чинити на памет падало. — Да није Карађорђевица, женама сиротним, које су је у кући послуживале и у женском раду помагале, труд њихов исплаћивала из амбарова народњих и из касе народње? Није. Она никакве мешавине и власти са амбаровима и касом народњом имала није, па тако и сам Карађорђе, изузимајући време и потребе опште, а то време и потребе биле су непрекидне, јер смо се све једнако у рату налазили.

Кад дакле ви сами исповедисте и признадосте, да Карађорђе ни једно од оних зала и грехова, ни противу народа и опште ствари, ни противу вас самих учинио није кажите, нам, шта вас је друго могло на то навести, да се према њему у противност ставите, да га код Руса опадате, и да му тако рећи, радите о глави? Овде, несрећна себичност, завист и клевета, немају шта да одговоре, већ само улежу раменима; а невиност, правда и заслуге Карађорђеве за Српство, никаквом страшћу хотично не окаљане, сијају и сијати ће у свету докле год Српства у њему траје.

При свему томе што се је Карађорђе и после оних врло важних њиме предузетих дела у почетку 1809. године, и што се је и књаз Багратијон а после њега и граф Каменски из свију сила упео био, да Турке принуди за мир молити, није могуће било Турке на то пре-

волети. Такав мир, можда би се постићи могао, да је јошт књаз Прозоровски онаке кораке прешавши у Бугарску, с почетком 1809. године учинио, какве је и Карађорђе прешавши у Босну и Стару Србију произвео. После тога, ма да су и књазем Багратијоном, а јошт више графом Каменским, на свима позицијама, жестоко Турке потукли и многе им градове и друга укрепљена места освојили, опет зато, као што сам и мало више казао, нису могли постићи жеље за закључење мира. Истина да је Император Александер у свима инштрукцијама, које је главнокомандујућима, кад их је пошиљао, да са Молдавовлашком руском војском управљају и противу Турака војују; свагда у трећој точки речених инштрукција налагао, да ако принуде Турке да они замоле за мир, у том закључењу мира, да за Србију назначено и закључено буде: да се Србија независима под покровитељством Русије и Порте учини, плаћајући Порти одсеком једанпут за свагда уговорени данак: опет зато и граф Каменски с једне стране видећи, да Турци при свима жестоким и за њих веома пагубним његовим нападајима и освајањима, о молби за мир ни спомена не чине; представио је Цару своме, да ће се врло тешко до мира доћи, особито зато, што између осталог Русија иште прво: да Дунав граница између Русије и Порте буде; друго, што се захтева од Порте, да она двадесет милијона пијастра за војене трошкове плати, и треће, што се од ње иште, да независимост Србије призна; на је у истом донесенију своме граф Каменски, бајаги за олакшање закључења више поменутог мира, ако би се Турци склонили да поишту мир, преостави Цару своме: а) да се не захтева од Порте Дунавом граница, и да ће доста бити да она призна границу до Серета; б) да се никако од ње незахтевају оних 20 милијона пијастра, и в) ако би се Турци упрли, као што он утврдо држи, да ћеду се здраво и упрети за признање српске независимости, онда да се њему дозволи тек штогод у трак-

тату закључавајућем мир, за Србију рећи. Император је Александер на све ово графу Каменском одговорио, а што се тиче Србије, за њу је прећутао! — С друге стране, он је (Каменски) Србима и Карађорђу ево како писмом својим по архимандриту Филиповићу посланим прокламирао.

Верховному Вожду, Правитељствујушчему Совету, и целому народу Серпском.

Храбри Серблљи! вами су позната старања нашег честитога Цара Александра за ваше добро и слободу. У прошастих неколико месеци ви сте били у великом неспокојству. Ја, који сам наређен од мога цара, долазим вас утешити, и сва обећанија, која су учињена од стране Росијске народу серпскому, како ће вам и из уста казати черногорски архимандрит г. Спиридон Филиповић; он ће вам донети од мене и ово писмо, који је био очевидац свију мојих приуготовљенија, и казат' ће вам из уста колико се ја старам, по заповести цара мога, за вашу срећу, и за ваше избављеније од Турака; само ви будите међу собом од сад у напредак сложни и сојединени, јединодушни и неустрашими, да би могли ослободити ваше љубезно отечество. Закуните се пред Божјим олтаром да ћете се у напредак као браћа љубити, и да ћете заборавити све што је пре незгодно и вашој срећи противно било. Исти вишеупоменути архимандрит Филиповић, који ће до сад бити код вас казат' ће вам, да је сад време дошло, да се испуне сва обећанија царска вам учињена. Генералмајор граф Цукато примио је од мене потребну заповест да пређе скоро преко Дунава, и да вам донесе потребу у новцу, и џебани, и тако заједно и сложно, ви отуда, а ја с мојом војском, с помоћу Божјом и пречестите Богородице, под покровитељством Орла Росијскаго одовуда да сатремо и сокрушимо општега врага вере и закона христијанскаго. Сада с помоћију Божјом, ја сам већ победио силнога Пеливан-пашу, и њега с другим пашама и господом

турском, живе похватао, осим хиљаду Турака што је мртвих пало, а остали су које израњени, које пак морали разбећи се. Крепки градови турски, као: Туртукај. Базарџик, Кузулџик, Каварна, и страшна до сад никад неузета Силистрија, и млога места у Болгарији, све је то всесилни Бог предао у наше руке, и покорио нашему славноме и честитоме цару Александру первому. Похитите дакле и ви, храбри Серби, наша верна браћо и сојузници, с ваше стране силу вашега оружја, с нама сједињени под покровитељством благочестиваго Императора нашего, Турком показати. Скоро ће, с помоћију Божјом, бити у нашим рукама Рушчук, Варна и Шумња, на коју сада иду моји коњаници. Братијо моја! опет вам препоручујем да сте сложни и у љубови једнодушни, а Бог силни, у сраженијама, покориће враге наше и победити их, којему јединому буди слава, а ми смо исполнитељи његових судес.

У граду Силистрији 30. маја 1810. год. Генерал Главнокомандујући, Граф Каменски.[15]

А да је граф Каменски овако, као што је мало више наведено што се Срба и Србије тиче, Цару своме заиста представио, то се видити може из војене историје руског ратовања с Турцима; а прокламацију оваког садржаја, граф Каменски послао је Карађорђу и народу српском у право у следству саопштене му од Карађорђа и у овој години понуде Портине, да Срби оступе од союза с Русима, и да ће она зато, Њима (Србима) врло добре и благодетељне концесије дати под гаранцијом Француске или Аустрије, коју од ова два двора сами Срби за то изберу. Па граф Каменски, обилазећи у прокламацији о томе што Карађорђу казати, он је архимандриту Филиповићу усмено препоручио, шта ће му на поменуту понуду Портину, именом његовим (Каменског) казати. А тај одговор састојао се у следујућем: „да се Карађорђе нипошто не превари пристати на оваку понуду Портину,

јер она нити ће гарантије какове дати, нити ће сама своју реч одржати; она ово чини само зато, да би могла и ону војску своју на Русију обратити, коју за сад и у оваком стању ствари Србије на себи одржава, а како би ова потреба Порти престала, она би онда све одрекла и са Србима поступила, као с бунтовницима“. Ово је све архимандрит Филиповић Карађорђу саопштио, али је и сам Карађорђе и без овог совета графа Каменског, овако држао и у Порту ни мало време није имао, већ је све једнако полагао се на Русију и од ње само очекивао, да ће се и за Србију све оно учинити што сам мало више навео, да се у инштркцијама, даним главнокомандујућим за Србију налазило.

ПРИМЕДВЕ

1.) Ова је точка по свој прилици и навела Миленка по импуслу са стране и његовог секретара Јеремије Гагића, да откаже зависимост своју према Карађорђу и Совету, као што ће се из даљег тачаја ствари видити. Ја реко по импулсу са стране, јер се зна, као што и сама руска историја овога рата преповеда, а тако исто и писмо књаза Багратијона Карађорђу и Совету писано, сведочи, да је Родофиникин, (наравно по изисканом одобрењу од главнокомандујућег књаза Багратијона), оне јесени, кад је из Србије побегао, 5.000. дук. Миленку *„на покупку хлеба“*, из Краљева послао, и Миленко је тек само с овим новцима узурпаторство своје према Карађорђу отпочео.

2.) Није истина што Вук у „Правителствујушчем Совету“ на стр. 35. каже: да је депутацији овој придодат био за секретара Михајло Грујовић, и овај да је заједно с истом депутацијом тада у Влашку отишао. Грујовић је послан од правитељства свога са членом Совета, Велисавом Станојловићем у Влашку главнокомандујућему, да моли за помоћ у новцу и војсци, пре јошт него што је и Родофиникин из Србије побегао, и пре него што је и ова депутација послана. Осим свега познатог да је овако, служи за доказ између осталих и једно „донесеније“ Родофиникиново, писано из Србије главнокомандујућему у Влашку, у коме он доставља њему до знања, како се депутати из Србије пошиљу и како он (Родофиникин) квалифицира характере оба ова депутата; а ово донесеније Родофиникиново, наштампано је 1864. год. у Петрбургу, у књиги XII. „Военног Сборника“. Од ове двојице депутата, Велисав се вратио мало раније и донео вест о смрти књаза Прозоровског и о примању армије књазом Багратијоном, а Грујовић остао је тамо до октобра месеца, и

можда се у путу враћајући се у Србију, гдегод мимоишао, са овим последњим депутатима т.ј. Миланом и Мелентијем. Овај исти Грујовић донео је тада оно писмо од кнеза Багратиона на Карађорђа и Совет, споменуто у примечанију под цифром 1.)

3.) Све ово да је овако, налази се у књигама „Военог Сборника" руског напечатаног у 1865. години у 5 и 8. књиги.

4.) Он је тек привилегираним војводом постао у Поречу у почетку 1811. године, кад је Миленко принуђен био сасвим отићи из Србије.

5.) Карађорђе је за долазак Недобин и Леонтијев, као што је мени Младен казивао, у разговру са другим старешинама, рекао: „шта сам знао радити, морао сам пристати да дођу, јер као што наша пословица каже: кога ваља молити, тога не треба срдити."

6.) Овај Петар хваљени, кога Вук и Родофиникин преузносе, како је постао командантом Кладова, одмах је заузео и све гарде (риболове) на Дунаву у сопствену своју корист, без ичијег дозвољења и без да је о њима коме рачуне о приходу и расходу давао; и тако их је све једвако држао, док није у 1811. години нарочити војвода тамо постављен и магистрат за нахију Крајинску установљен. Ето доказа, зашто су они тежили да Карађорђа бајаги ограниче, како би они лакше могли своју власт овако упражњавати! —

7.) Карађорђе као што сам већ казао, да је и Петар Добрињац с графом Цукато у Србију дошао, да је на Кладову командујући са српском војском, здраво се одличио, и да је по освојењу Кладова, по наредби графа Цуката и командантом истога града постао, што и Карађорђу не само није противно било, него га је и он за таковог признао и потврдио; писао је и Петру Добрињцу, да му и он к Делиграду у помоћ дође изразивши се у том писму овако: „Остави све тамо па часпре дођи овамо у помоћ, јер каква ће нам фајда бити од Кладова, кад овамо све пропадне". — Тако је исто Карађорђе, кад је Миленко одустао од свога узурпаторства у Поречу и притворно се њему покорио; и њега у пређашњем његовом званију и власти оставио држећи: да ће само тек таким начином обвезани, ови људи покајати се и задовољити, да престану једанпут раздирати општу ствар, у коме би раздирању непремено морали и сами собе упропаститн, као што је тако на послетку и следовало.

8.) Дакле није истина као што је Вук у „Правителствујушчем Совету" на стр. 52. говорећи о Вељку, Миленку и Добрињцу написао, као да је Карађорђе топрв у почетку 1811. године, Вељка наново завојводио, диплому му нову и још неколике стотине дуката дао, да га приволи к себи, да га обласка и да га од Миленка и од Добрињца, као њихову највећу узданицу, по Вуковом казивању, отргне.

9.) Овај полазак Карађорђев на Дрину с војском морао је он учинити и зато, што Јаков са свим својим настојавањем није могао Турке ни од опсаде Лозничке потиснути, а толи их преко Дрине претерати, јер је сила Турска тројином већа од његове била, па је он принуђен био, не знајући да су и на источној страни Турци под предводитељством Урумели-Валиса Рушид паше навалили, Карађорђа позиво у помоћ, као што писмени одговор Карађорђев на позив Јаковљев следујућег садржаја сведочи:

Благородни господару Јакове Ненадовићу,
Здравствујте!

Јављам вам да сам ваше писмо примио и разумео што ми пишете, да су Турци прешли овамо преко Дрине, и улогорили се у нахији Зворничкој кад није имао ко да их дочека. Ја сам се надао да ће прећи, али кад су прешли зашто нисте ви на њих ударили. Зато ја вама препоручујем да ви сложно са свију страна на те Турке ударите. Они неће смети на наше шанчеве ударити, него ће мимо њих пролазити, зато сам ја вама више пута писао и препоручивао, да у шанчевима помање људи остављате, како би свагда више имали војске у пољу, с којом би на бусијама, и иначе, непријатеља дочекивати, и с већом снагом на супрот му изићи могли, да и он од вас зазна. Сад вам ја у овај час не могу послати индата, докле ми се овамо дело не сврши, јер Турци су дошли у Темнић, за које не двојим да и ви до сад дознали нисте. Зато сам ја сад из ових крајева потерао и потоњега човека да на њих ударимо, и да их растерамо; а како ми ове растерамо ти тамошњи Турци неће смети ни стати, зашто, и осим тога, наши су (подразумевајући Русе са Србима у Крајини) предузели све до Видина. За Фетислам јавио сам вам. Исто тако, трећи дан по освојенију Фетислама јесу освојили и Праово, Неготин, Врачарево, Текије и Брезово. То је све узето, и војска руска која је била под Праовом поступила је к Видину, а наша, која је с њима била, сва ће овамо. к нама доћи, и како дође, ома ћу гледати да вам индата пошљем. Ја сам за сад и кнеза Симу, са војском, отуда позвао овамо, да би ове Турке што пре разбили, па како њих разбијемо, таки ћу вам индата што више послати; само се ви тамо храбро, за неколико дана држите, док она војска што сад одоздо иде овамо, приспе. Сад овај час дође ми писмо од Варварина, да су Турци два пута на наше ударали, али и да су дознали да нама индат иде, и да је Праово, Неготин, Брегово, Врачарево, Текије и Фетислам наше и таки су се натраг повукли. Из Темнића јошт немам известија јесу ли се и тамо до сад устукнули. Што буде јавићу вам. Ако се буду даље од Делиграда одмакли, таки ћу вам што више индата послати; сумњенија нимало немојте имати, него храбри будите, и сви сложно са договором удрите на те Турке збуњујте их док одовуд војска приспе тамо. Пишите ми за свашто, и ово писмо и радосне гласе, јавите свима нашима тамошњим. Друго, сад дође ађутант г. генерала Заса са писмом од главнокомандујућега, који мене позива у логор, у Варварин на разговор, и ја сада овога часа полазим држећи: да ће разговор бити о миру, зашто су Турци већ приморани мир искати, зато мислим да су се и ови Турци због тога повукли, па држим да ће и ти тамо, док чују шта су урадили ови овамо, и они повратити се од куда су и дошли, само ви немојте никако сумњеније имати. Овамо што буде писаћу вам, с отим остајем вас поздрављајући.

У Тополи, на походу
15. септембра 1810. године

Георгије Петровић
ВЕРХ. ПРЕД. НАР. СРПСКОГ.

У овом писму погрешно је казано онде, где вели: „Друго, сад баш дође ми од г. генерала Заса ађутант с писмом од главнокомандујућега, позивље ме у логор, у Варварин“... Није могуће да је позван Карађорђе сад у Варварин ради договарања било каквог му драго, јер

у Варварину пити је генералу Засу, а јошт мање главнокомандујућему, било наручено долазити ради договарања са Карађорђем. Он ако је позван, морао је бити позван на Дунав у које место, и то: у Праово, никако пак у Варварин, јер ту су се сад очекивали Турци. — Но могуће је да је био ађутант графа Орурка, а да га је он позивао у Варварин, никако пак нису га могли позивати у Варварин, као што сам мало више рекао, ни генерал Зас, а јошт млого мање главнокомандујvћи. Ово је свакојако погрешка писара, који није добро Карађорђа саслушао, а писмо Јакову без концепта написао, па, ваљда и не прочитавши га Карађорђу, Јакову га отправио.

Што се пак тиче генерала Заса, овај га је мого позивати, али никако у Варварин, куда је Карађорђе у мају месецу следујуће 1811. год. и ишао; јер су мени, врло добро памтим, онда очевици преповедали, како је генерал Зас са свима почестима владалачким Карађорђа у Праову дочекао.

Не утерује ли Вука у лаж и позив Јаковљев Карађорђа у помоћ и више наведени одговор Карађорђев Јакову, да је он могао онако Карађорђу шиљак у нос пред свом српском војском на Дрини забадати, па било та на концу јесени 1809. или 1810. године, као што је Вук у „Правител. Совету" на стр. 33. написао. А осим тога јошт један доказ ја имам противу оваке лажи Вукове.

1841. год. по препоруци руског овде у Београду агента Вашченка, попечитељство је просвете једним циркуларом свима окружним полицајним властима нашим наложило, да оне (пол. власти) све совршенике и ратнике од Карађорђевог времена, или од 1806. па до свршетка 1812. год. испитају о свима бојевима српским противу Турака, који су се где догађали и да дознаду у којима су бојевима и Руси са Србима бивали; колико је где, и какве војске било, и колко је која топова имала и ко је над којом командантом био.

Полиц. власти наше по овом налогу попечитељства просвете колико су могле пронаћи современих Карађорђу ратника све су их испитали о више наведеном и сви ови као очевици не показаше о више наведеном Вуковом казивању код Лознице ишта, а између тих испитаних современика Карађорђевих било их је из Ваљевског окружија, који су тако рећи непосредствени подчињеници Јакову били; било их је из Соколског сад Подрињског окружија; било их је из Шабачког окружија, па и с Карађорђем дошавши у помоћ Јакову, било је из Београдског, Смедеревског и Крагујевачког окружија, и ни један од свију ових овако штогод као што нам је Вук у поменутом „Правителств. Совету" на 33. стр. казао, не показаже; а догађај овај да је био, будући да није незнатан не би никако могао бити заборављен.

10.) Племе овога проте дошло је верно онда из Херцеговине из Пиве, кад је Арсеније патријарх из оних и из ових предела са 36. хиљада фамилија у Цесарију прешао, и кад је ова земља по већој части пуста остала, па се населило око планине зовоме Букуља. Племе ово протино није било мало, оно је готово цео простор око Букуље, као тадању пустоловину заузело и населило било. Племе ово кад је дошло у Србију прозивало се „Масларовићима", али најближа лоза Протина прозивала се „Протићима", и то зато, што је из те лозе и тамо у Пиви, па и овде у Србији више свештеника било. Ова лоза и овде у Србији при цркви Буковичкој у свештеничком чину наследствена је била, и

броји се само од како је она овамо дошла до 27 свештених лица, па и данас је јошт свештеник из те лозе при цркви Буковичкој Милутин Поповић. Мени је сама Карађорђевица г. Јелена казивала у Хотину (1816. године, кад је Карађорђе у Петрбургу био) да је Карађорђе на један дан доцније сазнао за смрт реченог проте, и кад је чуо, да је од превелике туге за њим, тако духом клонуо био, да је више дана све једнако изговарао: „хеј! хеј! што ми у време не јавише за мога чича проту, те би и ја могао отићи на сарањивање, видити га последњи пут и бацити земљице на његово тело."

11.) Сви ови баталијони, ескадрони и козачки полкови, једва су сад и половину правог броја војника на лицу имали, али су се баталијони и ескадрони бројали.

12.) Почем је с једне стране Јаков морао бити извештен, шта се је на скупштини Асанпашино-паланачкој радило и урадило, и почем је знати могао, да су на тој скупштини и депутати у лицу Милана Обреновића и архимандрита Мелентија изабрани, и да су ови и у Влашку јошт на свршетку октобра месеца 1809. године у главну квартиру руску отишли, да између осталога најглавније за помоћ у војсци моле; и почем је с друге стране Карађорђе, као што сам мало више напоменуо, дознао а) од архимандрита Мелентија јошт у почетку ове 1810. године; б) од рањеног Луке Лазаревића, и в) можда и од Лазара Војновића дознао, шта противници његови противу њега раде, и на послетку почем је сва војска увидила, да је само присуством и настојавањем Карађорђевим победа код Лознице и на Дрини одржана и Турци преко Дрине у Босну претерани; онда се само собом порађа питање: 1.) Је ли могао Јаков онако што код Лознице према Карађорђу чинити, као што Вук у „Правителствујушчем Совету" на стр. 33. каже; 2.) Је ли има места Јаков о Новом Лету ове 1810. године на скупштину у Београд доћи изненада са 600 наоружаних његових војника; 3.) Кад је Младена истерао из Совета по Вуковом казивању, је ли и с каквим образом могао Младенову кћер за сина свога просити; и 4.) Је ли могао Јаков после оваког његовог поступања према Карађорђу код Лознице, овога молити, да му и он буде у предопоменутој просидби проводаџија, као што је Карађорђе дејствително и био. Из свега овог што нам је Вук у „Правитељствујушчем Совету" написао, види се јасно једна глупа, дебела и неслана лаж, коју је тек само Вук по глупости и пакости својој могао написати. Вук настављајући своју реч у „Правитељствујушчем Совету", лаже и даље што каже: „Онога љета Јаков отиде опет у своју нахију да чува Дрину од Турака, а мјесто њега дође опет Младен у Совјет". По оваковом Вуковом казивању, ствар изгледа тако, као да је тадањи Народњи Совет стојао на расположењу Јакова и Младена, и да су њих двојица могли, кад год је који хтео или Совет заузети или из њега удалити се, а то ни по најкраћој памети владаоц не би допустио, да се тако може чинити.

13.) Види V. част Голубице на стр. 166. и 167. напечатане 1844. год. у Београду.

14.) И ово је био прави узрок што је Миленко од своје намере одустао, притворно се покајао и Карађорђу се покорио, а не онај, који нам је Вук у „Правитељствујушчем Совету" стр. 38. казао: „Карађорђије њањ у Поречу није ударао, једно за то, што се народа стидио, и

бојао се да му ко не би рекао, као неки његов момак, Милосав Лаповац године 1804. кад је позвао момке да ударе на кнеза Теодосија из Орашца: „ми нијесмо устали да се бијемо с браћом својом, него смо устали да се бијемо с Турцима, а вама ако је што криво ето вам поља, па се ударите сами"». Ја придостављам свакоме љубитељу правде и истине, нека метне руку на срце па нека расуди, да ли се могао Карађорђе од народа застидити, да удари на Миленка, и је ли могао бојати се ма од кога му драго, да му се не рекне онако, као што Вук каже, да је Лаповац негда Карађорђу рекао. Зар би Карађорђе, да је ударио на Миленка с народом, то учинио да одбрани самога себе од Миленка?

15.) Ово је писмо морало бити написано као и сва друга пре и после, по руски, него будући да је тада наређено било, за охрабрење народа, и за уверење да су Срби не само под покровитељством Русије примљени, него да их она као своје сојузнике сматра, и тако их назива и проч. да се оно по свима црквама и соборима народу објави, те је за то преведено било на српски. Ја сам га слушао у београдској цркви, кад га је тада бивши професор Велике Школе, Миљко Радонић са Амвона читао.

О оглашењу овога писма по Србији извештен је био и Наполеон Бонапарте, и ово је у Французима највишу сумњу и подозрење за искрено односење Карађорђево к њима, породило, те су ваљда за то и они онако, са одзивањем својим оклевали, и најпосле ништа не учинили. О овом да се у Француској знало за ово торжествено у Србији објављење више упоменутог писма графа Каменског, ја сам дознао од г. Јована Мариновића, 1855. године, и то поводом следујућим: у више наведеној години, по молби мојој истраживала су се у Паризу, у архиви Министерства Иностранi Дела, акта о више упоменутом сношенију Карађорђевом са Француском, и о молби његовој Императору Наполеону за Покровитељство, и при том истраживању, у више наведеној канцеларији Министарства Иностраних Дела, говорили су Французи, да у оно време сношеније Срба са Француском за покровитељство, није било искрено, јер су они с једне стране ово чинили, а с друге, у једно исто време, славили су победе руске над Турцима, и молепствија чинили у својим црквама за победе руске. Г. Мариновић десио се тада у Паризу, и кад је у Београд дошао, он ми је саопштио, шта је од Француза чуо. Да се је о овом могло дознати у Француској, могуће је, јер су и француске новине „Конституционел" у оно време имале свога нарочитог дописника у Земуну. Срби су више пута бденија и молепствија у својим црквама држали и за победе Руса над Французима у 1813. години, кад су онако стрмоглавце и сами пропали.

КЊИГА X.

Последњи месеци 1810. године, као и први, наступајуће 1811., о којој сад започињемо реч, протекли су без мира, у миру, између све три ратујуће стране. Прошле године војска је руска, које јуришавањем на Рушчук, и на другим бојевима, а које и различним болестима доста прилично умаљена и ослабљена била, те зато ју је, Император Александер, принуђен био попунити. Од овако сад попуњене и оснажене војске, и граф Каменски испунио је обећање своје, које је прошле године и Милану, и Карађорђу дао. У почетку дакле фебруара месеца ове године дошао је један полк руске војске и у Београд, али је и долазак овога полка у Београд стојао у сојузу, не само са обећањем графа Каменског, да ће Србима послати једну част војске да стално у Србији пребива, него он то учинио и у следству плана, кога су Руси имали, преко Србије и Босне отворити себи пут за у Далмацију, противу Француза, на који конац већ су се почели по извесном путу, преко Србије, и магацини устројавати, и храна у ове прикупљати, за који случај, будући да новци од главнокомандујућег, за куповање хране нису били послани, и порез је на народ разрезан сад, као што се то увиђа из писма Карађорђевог проти Ненадовићу, под 16. јануаром 1811., из Београда посланом у ком он препоручује проти, као што је тако и свима другим војводама наложио, да се вишеспоменути порез час пре покупи и у Совет пошље, вели: И то ћете јавити (ваљда народу) да се овај порез нарезује и купи, да се храна

за Москове купује:“ [1]) Граф Каменски, по плану који је тада опште кабинетски био, држао да ће моћи Порту принудити да она, за мир Русију моли, да ће у таком случају, осим других концесија за Русију полезних, и союзницом Порту учинити, у ком случају она би дозволити имала, да Руси један корпус своје војске, преко Босне за у Далмацију претуре. Али како Каменски у намери својој није могао успети, тако се и сав овај план доцније није удејствовати могао, премда је мишљење о удејствовању његовом све једнако постојало до конечног закључења мира. По овом руском плану и намери прикупљала се храна у магацине још и 1812. године, као што се то види и из писма Карађорђевог Совету, под 2. даном јулија више упомепуте године, № 800. [2]) Овај полк. звао се: „Нишлотски полк:“ и командир његов, полоковник Бала. Полк овај није цео становао у Београду. Једна је част његова размештена била по Црноречком окружју и Шапцу; а друга, и то већа, са четири топа и са целим окрутом полковим, смештена је била у вароши Београдској. Народ је српски са својим правитељством, о свом трошку, овај полк издржавао, изузимајући плату и хлебац које су обоје примали од царства, а да је овако било то сведочи писма попечитеља војених дела, Младена Миловановића, и попечитеља внутрењи дела Јакова Ненадовића. [3])

Поступци, до сад већ више пута споменутих старешина, много су више кињили и задавали бриге Карађорђу него и сами непријатељи Турци, и друга отношенија. — Он је осећао, и то је његово осећање дејствителњно било да је правде и слоге међусобне да би се сваком спољашњем, нападајућем злу, лако на пут стати могло. Доста је пута до сустања долазио; али му велики дух његов није допустио клонути; јер је он рођен, и намењен за избавитеља рода христијанског испод тешког јарма турског, а нарочито: за избавитеља српства. Ова је мисао и овака жеља у њему живила, и све друге мисли и жеље

његове, ради сопствене користи, тако далеко надмашавала, да се о оним другим једва и помислити може, да су и оне кад-год њега заузимале. Он је ово и сопственим, беспрестаним намерама, и делом доказао. Он је, јошт од 1809. године, поводом догађајева збивших се у овој години, и поводом поступака главних старешина, испољених у прошлој 1810. години, начео, с помоћу људи, којима је истинита срећа и напредак Србије на срцу лежао, мислити и промишљати о једним преуређењу земаљског управљања, како би тиме задоста учинио и сопственој својој жељи, са бујним страстима главних старешина, који су свагда на танку сламчицу његових, тада више пута неизбежних погрешака, на телескоп гледали, а на дебела брвна зала својих ни на микроскоп погледати нису хтели. Он је, напослетку, смислио наредити једно прављеније земље, па то исто предати, и то по већој части, самим оним без икаквог правог узрока незадовољницима, и противницима његовим, са задржањем за себе врховног поглаварства у земљи, и врховног повелитељства у предвођењу рата.

Не може се рећи, да је Карађорђе, или који други од доморoдних сотрудника његових, о устројењу, или, и о преустројењу једног правитељства, као што ћемо даље видити како је сад устројено било Правитељство у Србији, снажно појатије имао, Карађорђе је само увиђао да треба нешто у земљи учинити једно за усмирење и ограничење разбуктаних страсти; а друго, и за доказатељство: да баш њему права и истинита законитост на на срцу лежи, а не онака; какову су његови противници желили, и какову су, тужећи се противу њега Русима, и опадајући га, њему подметали.

Семе, о оваком једном устројењу правитељства, каково ће сад у Србији наступити, посејао је, јошт у самом почетку установљења: „Правитељствујушчег Совета“ пре времена, на жалост Србије, смрћу уграбљена, Божа Грујовић. Сами назив: „Правитељствујушти Совет народни“,

или „Серпски:“ који је, речени Божа, овом Совету дао, већ је означивао поњатије какав треба да буде тај Совет, и какве дужности и права ваља да има. Поњатија ова, покојни је Божа, већ и на хартију, за себе ставио био, и мислио их је оживотворити али у том, за живота свога, успети није могао не за то, што није таковим чему жеље и воље налазио у земљи, већ што су тешка ратна опстојатељства, и неизвесност за совршени успех и опстанак, а и горка оскудица у средствама, на путу стојале. Семе ово, о устројењу земаљског прављенија на начин, који ће следовати, ни у самом почетку кад је први засев учињен, није на безплодну земљу пало. Њега је неговао и сам Карађорђе, и поред њега и већа част његових сотрудника а нарочито, у памети и души својој согревао га је, из предишавшег преповедања довољно већ познати нам, Иван Југовић; као и душом и срцем општему добру предани, Михаило Грујовић. Првоме нису оскудевали свестрана знања и ретки дар ума, а другоме: пламена и срдачна жеља к свакостраном напретку Србије. И тако што речено семе до сад није могло, како се желило, нићи, и благодетељним својим плодом Србију обрадовати, не може се никому у кривицу приписати, једним словом: баш и да су сви Срби вишим поњатијама о правим основима за памет државни убеђени бити могли, опет зато, као што је Карађорђе и радио, требало им је најпре створити државу, и озидати и обезбедити огњиште, на коме ће се, постојано, моћи разгоревати неугасими, и на вечита времена, согревајући их, огањ. [4])

Карађорђе је сад, кад је видио да је не само пашалук београдски од Турака ослобођен и очишћен, него да су и две нахије од пашалука видинског освојене, да је тако исто једна нахија од нишког, а друга од лесковачког, као и да су, три нахије, с ову страну Дрине од босанског пашалука заузете; кад је видио да се је један простор земље од близу 1000. кв. миља уједно цело створио, и да у овом простору до 700.000 душа једном

вољом и жељом дище; кад је видио у овом простору земље границе утврђене, и за одбрану спремљене; кад је видио градове у рукама; кад је видио да су се и средства за напредовање боља указала и прикупила, а нарочито: кад је силна уверења од Императора руског, о непременом покровитељству Русије, имао, и кад су та уверења, беспрестанце, од стране свију главнокомандујућих све једнако пофторавана и понављана, називајући народ и правитељство српско својим союзницима; и напослетку: кад је извесно било да и један полк руске војске, ради сталног пребивања и уверења о непременљивом покровитељству Русије, у Србију долази, онда и он закључи да је време благополучно и безбедно настало да се и Србија, у управљању земаљском, колико је више могуће, побољша; да то управљање сталну силу и снагу задобије, и да се и Србија осталим државама приближи, и нужно уважење задобије.

Овако мислећи и промишљајући, а стеченијем више описаних опстојатељства одушевљен, договарајући се и са људма од знања и појатија о устројењу једног државоправљенија, и са својим ратним сотрудницима, Карађорђе нареди, да се овог конца ради, скупштина 1. јануара ове 1811. године, у Београду држи, да се на ову скупштину сви поглавари, све војводе и капетани позову, како би се единодушно, о новом устројењу прављенија земаљског договор учинио, и јединогласно закључење донело. Досадањи Совет по налогу Карађорђевом, јошт првих дана друге половине декембра месеца 1810. године, учини распис за речену скупштину, позвавши на на ову, по реду, и Миленка Стојковића и Петра Добрињца, који никако у внутреност Србије од оног времена, од кад је граф Цукато с војском руском овамо преко Дунава у Србију прешао, и откад је Петар из Влашке повратио се, улазили нису.

Како је наређено било за ову скупштину, тако је и учињено, и она се, о новој години ове 1811. у Бео-

граду сабере, изузимајући: Миленка Стојкова, Петра Добрињца и Јакова Ненадовића. Ови нису на ову скупштину дошли, макар да су позвани били. Они су јошт пре скупштине дознали зашто се она позивље, какво ће преустројење правитељства бити, и из каквих ће се лица состојати. Миленко, Добрињац и Јаков, знали су да ће се главна старешинства укинути, и да ће се у истима повише кнежина установити и у овима поставити војводе, који ће један другоме равни бити, а сви скупа да ће од Карађорђа и Совета зависити. Они су знали да су и за попечитеље они назначени и наименовани. Они су држали, а највише Миленко и Добрињац да Карађорђе са својим једномисленицима, нарочито једно оваково прављеније ствара, како би овим начином њих, из непосредственог додира, с народом, извукао, њихову важност и вниманије у народу утаманио, и тако пре и лакше њима, у њиховим намерама доскочио. Они су, сва тројица и сад, при овим имајућим се догодити применама, у договору били.

Миленко и Добрињац дошли су у Београд са више упоменутим руским полком, у мисли: да ће по извиканој њиховој привржености к Русима, они, у својима намерама, истим полком и њиховим командиром потпомагани бити, па да ће тако и све, ако се пре њиховог доласка у Београд што противно њиховим жељама и намерима наредило буде, срушити моћи. И Миленко и Добрињац дошли су у Београд тек првих дана фебруара месеца, и затекли одавно скупштину разишавшу се, и за њих већ створено опредељење. Јаков Ненадовић пошао је био на ову скупштину, па дознавши да нити су Руси, ни Миленко и Добрињац дошли, учини се болестан и у Палежу се задржи, а кад дозна да је на скупштини овој новим устројењем правитељства он за попечитеља внутрених дела, нарећен, и да му је син, Јефрем, за војводу, у кнежини тавнавској, у ваљевској нахији, постављен, а он се онда повуче, и противу оваковог на-

реѣења противити одустане, па кад Миленко и Петар, уз руски полк, у Београд доѣу, и кад је увидио да ни они, ни он да је с њима, ништа не могу против закључења и нареѣења већ и скупштином примљеног и одобреног учинити, онда и он у Београд доѣе на ново своје опредељење и уѣута се тако, као да с њима никад и ни у каквом договору није био.

Могуѣе је, као што и г. Вук Караџић у његовој „Граѣи за историју“ на страни 20. каже: да је Милан Обреновић врло из почетка био на страни Караѣорѣевој, премда Караѣорѣе у томе, за себе, за сопствену своју какову корист, није потребу имао, и ако је Милан, док у Влашку није отишао, и док се за Петром Добрињцем тамо није повео, Караѣорѣа уважавао и са почитанијем према њему односио се, он је тако и дужан био, као млаѣи и потчињени, према старијему чинити, нити се, за таково одношење Миланово према Караѣорѣу, може рећи: да је оно од воље његове зависило, као што г. Вук, доказујући да је, измеѣу остали, и Милан, још од самог почетка устанка, онако постао старешина као и Караѣорѣе, само се тако штогод за истину наметнути нам. Но како му драго било, и Караѣорѣе је, тим већма и Милана и Милоша пазио што су се још 1805. и кумством сродили, које је сродство, бар са стране Караѣорѣеве, по стародревном начину држања Срба, здраво уважавано. Из ових узрока је Караѣорѣе одобрио да Милош заступи брата свога Милана у команди рудничке, пожешке и ужичке нахије, док се он (Милан) у Влашкој, у делу посланства бавио буде. Из ових је узрока као што ѣе се мало доцније видити, Караѣорѣе заступио се за Милоша код Совета, где би он, иначе, за своје издајничко преступљење најжесточију казн искусити морао. Но кад Милана, у Букурешу, Добрињац на овај начин мишљења и радње обрлати, и кад Милан, у августу месецу прошле 1810. у највећој забуни Караѣорѣевој за одржање опште ствари, из Крајине доѣе овамо у Србију,

дође кући својој и промути које куда са несрећним семеном намере своје, и поврати се опет натраг и оде у Влашку без да се игде, у Србији, са Карађорђем хтео састати и видити, онда је и Карађорђе не само уверио се о несрећним сплеткама противу њега и опште ствари, у које се он дао уплести, и о којима је он већ извештен био, него је, природно, већ и ненавидити га и мрзити почео. А кад, по општему плану преображења целога прављенија сад и бивша команда Миланова раздели се на више срезова, и у ове се поставише војводе чисто под зависимошћу само Карађорђа и Совета, онда и Милош Обреновић, за то што се са његовога брата командом тако учини, и не даде се и њему оно значење, које му је и брат притјажавао, и што му се у место три нахије сад само једна тек трећина нахије рудничке по команду даде, постаде жестоки подмукли противник Карађорђу, па како је и на овој скупштини, на којој и вишеспоменуто преображење у управи земаљској учинило, и сам био, и то, било на који му драго начин примио и са свима другима одобрио, па и заклео се Карађорђу бити веран, он, у место да овоме веран буде по заклетви, не пропусти придружити се Миленку и Добрињцу, и кад су ови с руским полком дошли у Београд, он је њима и једно писмо послао, препоручујући им у том, да од намере своје ни по што не оступају, и да ће им он, ако од потребе буде, и с 2000 вооружаних људи у помоћ, у Београд доћи. Но ово писмо Милошево у место да буде предано Миленку и Добрињцу, допадне у руке Младенове, о следствама кога доцније ће бити реч.

Ово преустројење правитељства, о коме је реч, кога је конца ради и више пута споменута скупштина држана, Карађорђе га је, са својим сотрудницима, пре собрања скупштине смислио и начертао, како би се готово и цело, скупштини на размишљање и одобреније представило. Оно је, на реченој скупштина примљено и

заклетвом општом, на верност Карађорђу, освећено, а у главном садржанија је следујућег:

Карађорђу је признато оно, што је и до сад у самом делу постојало, врховно поглаварство, под титулом: „врховног вожда." Као што се је он и до сад потписивао, и врховно управљање над војском у време рата. Но како је све једнако овај трајао, те је и у оно време, кад се на прави бој противу непријатеља није излазило, нужно било, по питањима разних војвода неке наредбе издавати у смотрењу ратном, то је и то, и у време не рата, њему придостављено било, и он је и ово више пута сам, а каткад и у договору са садањим Советом, чинио, без да га је речени Совет у том ограничавати хтео. Њему је и председатељство, у, сад установљеном Совету, преимућствено, придостављено било, но он, тако рећи, ово никад упражњавао није. Досадањи Совет, као што је о томе већ говорено, состојао се из по једног депутата од сваке нахије, али ово правило није точно и свакад набљудавано. Бивало је каткад и мање ових депутата. Дужности и права овог Совета нису биле точно и строго определена. Он је, осим свега не точно определеног, но по самим поњатијама старешинским од самог почетка установлења Совета, не само врховни, но у више прилика и првостепени судија био. Сад је власт судејска, у грађанским и кривичним парницама, са установљењем: Великог Суда Народног, состојећег се из председатеља, шест членова и нужног броја канцеларијског персонала, од сада установљеног Совета, одузета; а са сталним установљењем свију опште земаљских, нахијских судова, строго је забрањено било и војводама, као и њиховим капетанима и буљукбашама, судејску власт на себе узимати и извршивати, као што се је то до сад, и код постојавших судова, по већој части, упражњавало. По овом садањем устројењу судејских власти, незадовољне парничне стране могле су на Велики Суд Народни, лично, и усмено апелирати

онако, као што су, свака своју ствар и код нахијски судова заступале и браниле. Но при свем томе што су овако судејске власти сад устројене биле ради достављања народу правде, судови су, у опште врло мало посла, строго званичног, имали; јер народ, осим зла турског, које је све у опште гњавило, ничим и ником другим нити је кварен, нит на што навођен и наговаран, врло се слабо између себе, за, твоје, и моје, парничио. Овоме непарничењу млого је доприносило и беспрестано трајање рата, којим су сви уопште зањати били, а највише то: што у Србији онда никаквих заграда и ограда није било. Земље за усеве, према тадањој населбини, као и шума, било је и сувише. Онда се и помислити није знало да једнога села сељаку није слободно у другом суседном селу, стоку своју напасти, или свиње своје, у другоме села шуми, ужирити. Није нико ни помисла имао да земље захваћа, и да тим захваћањем, подобним себи, неправду причињава. У кривичним парницама, превазилазећим 50 ударацa телесне казни, и тримесечни затвор, које је такође врло ретко било, нахиски судови никако нису судили, већ су такове парнице, по званичној дужности, с кратким описанијама, шиљали на Велики Суд Народни. Убице, и одавше се у хајдуковање, за које се држало да им казн смрти следовати мора, нису никако нахијским судовима ни шиљани. Оваковe су, војводе, кад су ухваћени били, шиљали, са могућим, према околностима, описанијем, управо Великом Суду Народном, где су, како се могло и знало, испитивани и осуђивани. Сви кривци, који су Судом Великим осуђивани на дужевремени затвор, издржавали су овај у кули: „Небојши“ у доњем граду београдском, где су и на рад, при разним цајхаузима, у којима су се војне потребе спремале, употребљавани. Од оваког рада нису ни саме војводе, које су, за своје кривице и иступљенија осуђиване, изузимане, као што се је тако догодило у овој, 1811. години, са војводама: Петром Николаје-

вићем Молером, и Павлом Цукићем; а у 1812. са војводама: Иваном Момироваћем, Димитријом Стефановићем и Максимом Рашковићем. (Прва двојица опет су помиловани Карађорђем, добивши војводства, а последња тројица били су касирани). Осуђеници пак на лишеније живота, свагдар су готово шиљани на издржање ове казни, првостепеним судовима, или војводама. Било је наредби, по којима су војводе у круговима својим, а нарочито пограничне војводе, и саме, кривца осуђивале и смрћу казниле. Ове наредбе односиле су се на оне, који би крадом у Турску прелазили и Турцима, у уводењу, услугу чинили, или Турцима што забрањено издавали; и на оне, који би у време примирја, преко границе, у Турску, хајдучки прелазили, и тамо харали. Овим садањим преустројењем прављенија земаљског, као што је и мало више казано, сва су главна старешинства уништена, раздељена на кнежине или срезове, и у овима поиспостављане су војводе. Све су ове војводе у равна одношенија, између себе, постављене, без призренија на то, што је неки од њих одавно већ војводом био, и што су неки истом сад таковима постали. Од овог уравњења изузети су: војвода прота Матија Ненадовић, војвода и комендант града Шабца, Лука Лазаревић, војвода и командант града Смедерева, Вуле Илић, војвода и старешина нахије смедеревске, Вуица Вуличевић, војвода Вељко Петровић (Хајдук-Вељко), који је сад за Крајину, у Неготин опредељен; и војвода карановачки, Антоније Пљакић. Да је оваково изјатије на више поменутима учињено то сведоче дипломе њихове, од којих, за доказ, прилаже се овде диплома Луке Лазаревића. У оваковој су форми и онима другим дипломе сад издате.[5])

Сад да видимо како је устројено и распоређено централно прављеније Србије, или, правије рећи: како је устројен и распоређен Правителствујушчи Совет: „Овај Совет состојао се из шест попечитеља, као: попечитеља војени дела, попечитеља просвештенија, попечитеља внутрених

дела, попечитеља правосудија и попечитеља финансије, између којих, попечитељ војених дела, био је и вице-президент истог Совета, али се он потписивао и за председатеља права и дужности овог Совета состојале су се у следујућем:

Совету овом придостављено је врховно, у споразумљењу са Карађорђем, управљање земље. Сво, овог Совета управљање са земљом раздељено је било на струке, између шест попечитеља, и по томе никаква наредба, или уредба, тицајући се буди које струке прављенија земаљског, никим није могла донешена бити, нити је какве силе и важности имати могла, ако од Совета, у споразумљењу са Карађорђем, и са одобрењем његовим, издата није. Сви су земаљски приходи и извори прихода, строго, овом Совету, на расположење и употребљење на државне потребе, предани били. Совет овај опредељавао је плате, и награде. Ни једна пара од прихода земаљских у новцу, као ни од десетка у натури, а ни од потреба војених није се ни могло, ни смело, без одобрења советског коме издати, или потрошити. Попечитељи, сочињавајући овај Совет, нису имали сваки по својој струци особене канцеларије и засједанија. Они су сви, свакад, једно опште заседаније имали, и у овоме је сваки, по својој струци, кад је што који имао, општему заседанију на расуђење, и коначно решеније предлагао. Што се је год у овим општим заседанијама решило то су секретари израђивали, и овако израђена своја решенија Совет је свакад Карађорђу сприопштавао, и одобрење његово искао. Врло се ретко догађало да Карађорђе није одобрио које предложење Совета, јер је он свакад држао да су у Совету људи, чисти патриоти, и такови, од којих сваки зна о стварма, и од њега самог, зрелије мислити, а највише за то, што он никад сопствене интересе, и сопствене страсти у дела народна и земаљска није уплетао. Донешена овим редом решенија советска, снабдевена будући печатом Совета, а потписом онога попечитеља, по струци којега је и решеније доне-

шено, имала су своју извршитељну силу и важност. Поред свега вишенаведеног придостављена је била овом Совету и власт судејска, не само у испитивању иступљенија војводских, но и у осуђивању њиховом.

Ми смо већ о томе говорили, како је Совет досадањи состојао се из поједног депутата нахијског, и како је сваки овај, по поњатијама својим о дужности, коју је на себи носио, своју нахију, бар по намери устројења једне овакове инштитуције, представљао, и заступао; и заиста је и у самом делу овако било, у колико су ови људи пространо патријархална поњатија постизавали. Људи из внутрености Србије, из нахија, као по већој части и саме војводе, долазећи у Београд, било по својој потреби или по званичној дужности, свагдар су се стицали око оваковог једног своје нахије депутата, као пчеле око своје матице. Но казали смо мало више и то: да ово правило, да од сваке нахије по један депутат буде у Совету, није строго набљудавано. Доста су пута ови депутати употребљавани и на послове изван Совета, особито они депутати из пограничних нахија, више су пута, у време дејствујућег рата изишиљани у своје нахије за советнике и помагаче надлежним војводама; а по који пут и за саме привремене команданте над војском. Сада пак, при овом преустојењу целог прављенија земаљског, укинуто је самим делом са свим ово депутатство и престаничество нахијско, и неки су од ових депутата, који су се и сад затекли, определени били сад за чланове Великог Суда Народног, под председатељством попечитеља правосудија, за членове овог Великог Суда Народног определени су били, из депутата нахијских: Илија Марковић, Павле Поповић, Јанко Ђурђевић, Велисав Станојловић, Аврам Лукић и Милутин Васић. А за секретара, сад у самом почетку, постављен био у овај суд, Гаја Николајевић, кога су иначе називали „жутим Гајом“, или „Кардашом“. Доцније, кад су се дела овог суда мало по мало приумложавати почела, придодан му је јошт

један секретар, по имену и презимену Јован Ранчић, који је дотле био учитељ, у једној од нормалних школа, у Београду; и још један писар, од ђака из Велике Школе у лицу, Радована Даљанчевића, родом из Остружнице, који је, о јесени, 1812.. курс предаваних му наука био свршио.

За чланове новоустроившег се Совета, а у једно и за попечитеље, постављени су: за попечитеља војених дела, и за вицепрезидента овог попечитељског Совета, Младен Миловановић; за попечитеља иностраних дела, Миленко Стојковић; за попечитеља просвештенија, Доситије Обрадовић; за попечитеља внутрених дела, Јаков Ненадовић; за попечитеља правосудија, Петар Добрињац; а за попечитеља финансије, кнез Сима Марковић. А за секретаре постављени су били: за првог и главног, Иван Југовић; за доглавног, Михаило Грујовић; за млађег, Стефан Филиповић. Писари су се често мењали, но и пре овог садањег пресустројења, и после, до јесени 1812. године, непремени је био писар при Совету, извесни певац „Сербијанке", Сима Милутиновић, и овоме у помоћ у августу месецу 1812., додан је још један писар, и то: Стефан Новаковић, ђак из Велике Школе, који је, такође, курс предаваних наука сад свршио био.

Судови нахијски, или као што су тада названи: „Магистрати:" што се тиче њиховог внутрењег устројства, остали су по досадањему, состојећи се из једног председатеља, два члена и једног писара. Избор ових нахијских судија чињен је, под надзирањем војвода, но слободном вољом нахијских кметова, капетана и буљукбаша, који су сваког човека у главу, у целој нахији знали и, познавали, но по већој части, указани за судију човек надлежним војводом, свагдар је за таковог био изабран и одобрен. После оваковог избора судије су ове представљане биле Совету на одобреније и потврђење, па и лично су морале предстајати, ради полученија настављенија, и поученија.

Да се је ово садање преустројење српског правитељства овако наредило, као што је више описано; да су односенија власти земаљских у овакав ред постављена; и да су и права и дужности прописане биле свим овим одношенијама, по свесности тадањих на врху стојећих поњатија, то се све посведочава више приложеним актом, изданим у исто време, Луки Лазаревићу. Осим што је, и у штатиски о Србији онога времена, овако од професора, у другој класи Велике Школе, читано. Откуда и ја, да је овако као што сам написао знам.

Мало је пре о томе реч била за што су Миленко, Добрињац Петар и Јаков од предупоменуте скупштине изостали, зашто се Јаков од досадање намере своје, и својих јединомисленика, повукао, *) и како су Миленко и Добрињац, с руским полком, првих дана фебруара, у Београд дошли, пошто се је скупштина разишла, пошто су сва закључења и наредбе њене примљене, обнародоване и озакоњене; пошто је и за њих само опредељење створено; и пошто су већ и нахије њихове, у којима су они главна старешинства имали, на више кнежина расположене и војводе у њима, зависеће сад од Карађорђа и Совета, поиспостављане. Ми смо и то казали, како су ови јединомисленици и противници Карађорђеви, јошт пре него су у Београд дошли, знали какве ће наредбе ове скупштине бити, и како су они држали, да ће помоћу својих созаверника, а нарочито потпомагањем ове руске војске и њиховог командира, све оно, што је противу њихових жеља и намера наређено и смишљено, срушити моћи. Држећи овако они су одмах, како су у Београд дошли, противу свега, што је наређено, роптати и све раздирати почели. У овом и у оваковом поступању њиховом они су јошт већма пооштравани и подстрекавани били, Јеремијом Гагићем, Миленковим секретаром, и Стефаном Живковићем трговцем, тим већма, што и при овом садањем преустројењу земаљског правитељства о њима двојици, и каковом за њих опредељењу, баш ни-

каква спомена није било. И Миленко, и Добрињац, са више споменутим поуздањем, и пакленим подстрекавањем Гагићевим већ су и у самом присуствију командира руског полка, са Карађорђем, инатити се и свађати усудили, па и дужно уважење и повиновење отказивати му отпочели. При једном оваковом догађају, Карађорђе је повикао на своје момке да Миленку и Добрињцу сабље отпашу, и да их под стражу узму, но да се с њима овако не поступи, умолио је Карађорђа командир реченог полка. Карађорђе је и од оваковог поступка, према њима, одустао, у надежди: да ће се они покајати и доћи к себи, па им други дан после овог догађаја, чрез млађег секретара советског, Стефана Филиповића, обзнани њихова опредељења, и на иста пошље им дипломе Но они остану при своме. Дипломе нехтену примити, и откажу повиновати се власти земаљској. Но при свему томе они нису са свим несогласни били примити се овог новог за њих опредељења, али у исто време, у интересу је њихових жеља и намера било да и главна старешинства њихова у нахијама, у непосредственом свом управљању и власти задрже. Шта су они с овим хтели, то је, из предописаних до сад њихових поступака, лако погодити. Једно дакле за то, а друго: што су нахије, у којима су они до сад главне старешине били, као што смо видили, на више кнежина већ подељене, и што су у овима и војводе поиспостављане биле, никако им жељи удовлетворити није могуће било.

Још прошле 1810. године, Миленко би, за поступак његов, по сваком суду, морао главом одговорити, а и за ове садање поступке и његове, и Добрињчеве, морали би обојица најжешће казни искусити, али Карађорђе им и сад, судбину, коју су они сами себи створили, олакша у толико, што им допусти, по сопственој њиховој жељи, јер су и они сами увидили да им у Србији опстати није више могуће, из Србије у Влашку, са свим својим имањем, што понети могу, отићи. И тако они, увидивши да на-

дожде за потпомагање њихових жеља и намера, ни код руског полка и његовог командира нема, а и да су им и сами њихови досадањи јединомисленици клонули и не противећи се, пропраћени будући од неколико момака, бећара правитељствених, и од неколико козака руских, који су се при Карађорђу налазили са фамилијама својима, и са имањем, пређу у Влашку, а из ове, у 1812. години, кад су и Руси из Влашке, у следству закљученог мира с Портом, изишли, оду у Одесу. [7])

Овим догађајем два су места попечитељска остала непопуњена, која није требало оставити празна, и за то Карађорђе, пре свега другог што је сад још чинити имао, у договору са постојећим већ попечитељима, на место Миленково постави, Миљка Радоњића, професора Велике Школе, а на место Петра Добрињца, члена Великог Суда Народног, Илију Марковића. Али како је овај у прописаној дужности, имао бити у исто време и председатељ Великог Суда Народног, то он, по готову, никад није ни присуствовао у заседанију Совета осталих попечитеља.

Правитељство Карађорђево здраво је погрешило што није Ивана Југовића за попечитеља Иностраних Дела, бар сад, ако то пре, па околностима, није се дало, поставило, јер је овај једини био, који би, с потпуним достојанством у сваком смотренију ово место кадар био заступити. Но и овоме се не треба млого чудити што се је онда тако грешило, кад се и при данашњем правитељству српском, наком 50. година после преминувшег времена Карађорђевог, исто тако греши, и неспособнији заслуженијему претпостављa! —

По удејствовању свега више поменутог, Карађорђе, у договору са Советом, нареди: да и Милош Обреновић у Београд дође, да се и он за његов издајнички поступак према правитељству, испита, и по његовом сопственом писму, које је он Маленку и Добрињцу писао, и које је Младену у руке допало, достојно осуди. Овако је бар

требало. Али Карађорђе, као што ће се даље видити, није имао вољу да се Милош строго, по заслуги, осуди, него само да се здраво накињи, као што је тако и следовало.

У исто време, кад је и војвода Милош, по овом позиву, у Београд дошао, појави се и неки жубор у нахији пожаревачкој, због изласка Миленковог и Добрињчевог из земље. Овај жубор посејали су били ове двојице момци њихови, због личних својих интереса, и родбина њихових. Карађорђе је и иначе морао у пожаревачку нахију сад отићи поради ново испостављаних војвода, да их народу тамошњем јошт и боље осим њиховог сопственог познанства с народом упозна, и препоручи, па и њих саме поучи. Узгред дакле, покрај више наведеног посла, наравно, и овај жубор да види у чему се состоји, и који су и какви претенденти. Карађорђе пошао је на овај пут из Београда са својим момцима, па бојећи се, да Совет, у осуству његовом, незграби војводу Милоша под суд, и њега са собом поведе, а дошавши у Смедерево, и војводу нахије смедеревске, Вуицу Вуличевића, са собом узме, те тако у Пожаревац оде. Онај жубор о изласку Миленковом и Добрињчевом из земље, који је и иначе у врло тесним и незнатним границама био, само од чувења да Карађорђе сам собом у Пожаревац долази, изумро је тако, да Карађорђе никаква посла око тога није ни имао, него, наредивши се са ново испостављаним војводама и подручним овим народом, науми у Београд повратити се, па при спремљеном свом повраћању, будући да су о Милошевом писму Миленку и Добрињцу, и војводе пожаревачке нахије знале, па да би и оне увидиле како се зли поступци ником на лако не пролазе пред њима, Милошу, рекне: „Е којекуде, куме Милошу, шта ћу с тобом? и ти имаш кривицу, мораш ићи у Совет да се правдаш.“ И после овога поврати се у Београд, и сам Милоша спроведе Совету, заједно са његовим више споменутим писмом. Милош би, неминујемо на сваки на-

чин осуђен био. Можда би га овај његов издајнички поступак и главе стао, али је Карађорђе, узама кумства за њега привезан био, па је, спроведавши Милоша Совету, ома и Јанаћија, секретара овога, и војводу Антонија Пљакића, зета свога, наредио да га бране. Ову вољу и жељу Карађорђеву дознавши и Младен, и други попечитељ, членови Совета, проартовали су и прокињили мало Милоша, и Карађорђе не само што га је од издајничке казни курталисао, него га је и у војводству, и команди његовој невредима оставио! [8])

Ово преустројење земаљског прављенија српског, по распорећењу своме, требало је у неколико, бар да је олакшало Карађорђу оно претешко бреме, о свему самом мислити, промишљати, старати се бринути, и управљати, али то није могло бити. Неразвијена свест у опште свега народа, па и самих старешина, који су из истог народа, мало пре, старешинама постале, и, с једне стране опште непонимање форми, које се код јевропејских просвећених прављенија, у одношенијама међусобним власти, набљудавају и упражњавају, а с друге: привикнувши сви, природно, к једној точки тежити, и тек око једног стожера обртати се, старешине народне, а на име војводе ни сад нису престајале, у млогим своје земаљским потребама, управо Карађорђу односити се, и од њега управљенија свога ради, настављенија и наредбе искати, и Карађорђе то није могао ни сад од себе одбијати. Осим овога, што се Карађорђе, уједно безбрижније и лакше стање сад поставити није могао он је дубоко тронут био и са одласком Миленковим и Добрињчевим из Србије; Али што је знао чинити, кад су сви могући извори, за њихово умирење с њим, исцрпљени били. За оваким осећањем Карађорђевим наскоро премину, и у свет вечите истине и правде, којима је он за свега свога живота целомудрено и пренепорочно служио, пресели се и попечитељ просвештенија, у Српству нигда незаборављена, Доситије Обрадовић.

Овај највиши одгајитељ српске сиротне, и јошт, тако рећи, у колевки налазеће се Музе; овај једини, нелицемерни свештеник олтара њеног, а сада и представник њен у Србији, у марту месецу, или трећега месеца свога попечитељствовања, престави се; и премда је његово место достојним лицем заступљено, Иваном Југовићем, опет зато Карађорђе је и за њим неутешан остао. А с треће, што и семе интрига Миленкових, Добрињчевих, Јеремије Гагића, и осталих њихових заверника, не само што је само по себи клијало, него је и код агента руских подхрану налазило, па можда и код свију главнокомандујући, и код највишега места; а да је ово последње лако могло бити, о томе нас и најновији времена догађаји уверити могу; јер смо очевици млогих несрећа, које су по рапортима агенским, за Србију, од највишег места, произилазиле.

Миленко, Добрињац, Јеремија Гагић, и Стефан Живковић трговац, оду у Влашку, и као што је и мало више казано, прва тројица из Влашке оду у Одесу. Руси су врло благодстелно ову тројицу примили. Првој двојици даду војене чинове. Миленка произведу за полковника, а Добриња за потполковника, сходну, њиховим чиновима даду им пензију, децу им њихову приме у царске војене, највише школе, а мало доцније, обдаре их и са понеколико хиљада јутара земље. Јеремију Гагића Родофиникин узме под своје покровитељство, у следству кога је он (Јеремија) и консулом у Дубровнику постао.

Из свега, довде описаног, ми смо видили шта се је у овој години, у Србији, у политическим внутреним њеним односајима учинило,.......

Сад да видимо шта су Срби, и на пољу ратном у овој години чинили.

Границе су Србије добрим стражама утврђене биле. На местима, где се је држало да ће Турци с већим силама наступити, свуд су шанчеви изграђени и како с војском и вођама, тако и са свима потребама, и ратним,

и за живот нужнима, снабдевени. Карађорђе је, са Советом, о томе свему промислио, и, како је време од ратовања наступило, нужне је наредбе издао, као што, у том смислу, између осталих наредба, и једно његово писмо, војводи, Матији Ненадовићу, издато, сведочи:

Благородни Господару
Војвода Матија Ненадовићу,
Здравствујте!

Чест имамо вама јавити, да је се веће војено време приближило, ми чинимо нужније расположеније за све како ће који поступати и који ће кому заповедати.

Тога ради на све смо стране расположеније учинили; а вас одређујемо да будете ви са Господаром Луком главнокомандујући на те крајеве; равни и у согласију у свему имаћете под своју влас и под заповес нахију ваљевску, шабачку, зворничку, соколску; и да с њима управљате до онога времена да располажете с војском и војводама, докле дође оно време да се с непријатељом ударите, и да се постарате све шанце уз Дрину обићи и с приликом војске у шанце оставите; и заире да се остави где колико треба које ће се све из Совета шиљати ди је потребно; а друге војске што остану да соберете и да буде с вама на пољу у резерви гди је потребно на једном или на два места уз Дрину; а међу тим да добро сматрате ако би се непријатељ весма умложио и усилио то нам да имате јавити; будући да ја остајем за вама с резервом поћи у помоћ са свом нахијом крагујевачком и београдском и гročанском и са господином шефом с војском росијском на ту страну противу Босне бити, да имате знати и да се силе турске не сумњате, и небојите.

Тако вама препоручујемо да то дело на себе примите; ја сам то сприопштио високославному Совету и то ће вам потврждеије доћи согласно са советом, а ми ћемо се старати и писати свим тамошњим војводама

да се имају вама у свачему покоравати. Остајемо вам свако добро желећи.

у Тополи 15. јунија 1811. года

Верховни вожд Народа Сербског
Георгије Петровић

Оваке је наредбе Карађорђе и на страни арнаутлука, и према Нишу учинио, задржавши главно и непосредствено управљање рата, на овим крајевима, за самога себе. Он је главну резерву, са српском војском, и једним руским батаљоном, у Делиграду, сочињавао. Турци су, са стране Босне, у договору са Сокољанима, често српске војске више узнемиравали, него убојно нападали, и тако је то готово до пред саму јесен трајало. У октобру месецу навале Турци и са стране Босне, и са стране Ниша, са снажнијим силама војеним, и за то Карађорђе принуђен буде сву београдску нахију, у помоћ, војскама против Босне и Сокола стојећим, под командом кнеза Симе Марковића, попеч. финансије, послати, предавши овоме сад и главно повелитељство над свима војскама, и војводама тамо налазећима се; а противу Ниша одреди за главнокомандујућег, Младена Миловановића; попеч. војених дела, потчинивши му сву јагодинску, ћупријску, алексиначку и гургусовачку нахију, са батаљоном руске војске, под командом потполковника, Полтурацког.

Ни Турци, ни Срби, ни на једном ни на другом крају једни другима великог вреда учинили нису. Срби, истина, нису допустили Турцима у внутреност Србије продрети, но и Турци Србима, ни једног корака напред учинити нису дали. Бошњаци су претерани у Босну, Сокољани су, у испадању њиховом за пљачком, строго узапћени; а и Турци од Ниша, који су на Грамаду дошли, и хтели у Србију пробити се, узбијени су, и принуђени повратити се у Ниш.

Турци, навлаш, нису хтели ове године на Србију, с јаким силама, нападати, и у залуд губити своју војску.

Они су држали: да је већ наступио онај час, кад ће моћи Србију покорити и освојити је с врло малим губитком, и штетом својом. Овака мисао и надежда породила се у њима отуд, што је Император Наполеон уверио Порту о наступању и рату Француске противу Русије. Што је Русија, побојавши се да Француска, са целим западом, још ове 1811. године, на њу не наступи, са 5 дивизија, војску своју у Влашкој и Молдавији, умаљила; и што су, по свему овоме држали, да сад овако ослабљене и забуњене Русе лако победити, из Влашке и Молдавије истерати, мир какав они хоће закључити, па и Србију, као што је и мало више речено, покорити, и освојити могу.

Будући да из више упоменутог стања Русије према Турској, као и повлачења неке части војске њене из Влашке к Дњестру, а тако исто и из надежде Турака, као и из целог дејствовања једне и друге стране, једне противу друге, могу се увидити и следства за Србију произишавша, то се неопходимим увиђа сва ова горња опстојатељства, и стечаје, у нужном пространству, из руске историје овога рата, овде извести.

Император Александер желећи једанпут крај учинити овоме рату, он је, јошт прошле године, које преко јесени, а које и преко саме зиме, на свима позицијама, како на јевропејској тако и на азијској страни, и сувоземну, и водену силу своју оснажио, и у колико је прошлом годином оштећена била, попунио. Издавши уједно и нужне налоге за будуће наступање на Порту. Но и Турци су се са своје стране здраво оружали, и војену силу умложавали, у мисли не водити више рат противу Руса одбранитељни, него чисто наступатељни; тим више, што је Порта већ уверена била, о блажајшем раскинућу сојуза Наполеоновог са Имп. Александром, и о скором наступању целе западне Јевропе на Русију. У овакој намери будући Порта је, у почетку ове године, и великог везира променила, и на место старца Јусуф-

паше, поставила је Ахмет-бега, бившег, у 1809. години, команданта Ибрајилског, који се је прославио, одбивши књаза Прозоровског од освојења Ибрајила, снабдевши га са свима знацима великовезирским, и са свима пуномоћијама главнокомандујућег.

И граф Каменски, снабдевен новим силама, одмах је, у самом почетку ове 1811. године, почео правити план, и наредбе издавати, за имајући продужити се, и у овој години, рат. Он је, о овим новим распоређенијама за имајући продужити се рат, и Императора Александра известио, а у исто време, и трећи му је пут представио, да ће се тешко до желајемог мира доћи по оним кондицијама, које су Турцима до сад предлагане. Но не желећи губити време, он није чекао на одговор Императора на ова своја представљења, већ је, око половине јануара, једну част војске своје, под командом генерала, графа Сен-при, послао на освојење Ловче, а свој другој војсци издао је налог, да се има сабрати код Рушчука и Никопоља.

По овим, и оваким наредбама графа Каменског, генерал граф Сен-при отишао је на Ловчу, и мало доцније освојио ју је, а и остала главна војска већ је била са зимњих квартира својих, у Влашкој покренула се, и к преласку, на десну страну Дунава, спремала се, али на једанпут од овог удржана је, по тим самим и сви други планови графа Каменског, за даље ратовање, пореметили су се. Са наступањем ове 1811. године, Император Александер јасно је, и несумњено увидио, да се сојуз тилзитски, између њега и цара француског, совршено раскида. Узроци су овоме били: што је Император Александер, са своје стране, нарушио уговоре тилзитског мира, са одустајањем од сувоземне системе, која је по Русију, као што се то здраво опажати почело, врло вредоносна била; а с друге, што је и Наполеон, војводство Олденбуржско, освојио, и Француској га присојединио; противу чега је Русија такође подизала била

глас. Поводом овим, држао је Император да ће Наполеон јошт ове године на Русију наступити, па за то је, макар да је јаку потребу осећао и Порту к миру принудити, далеко већу неопходимост увиђајући једну силну војску противу Наполеона извести, пет дивизија од армије влашкомолдавске одузео, и к Дњестру их повукао, како би се на сваки начин ближе границама пољским нашле. Решивши се, са остатком војске у књажествама, состојећем се из четири само дивизије, одбранитељни, рат противу Порте водити, и држећи, да ће, макар и при оваком једноме опстојатељству, имајући и на десној обали Дунава неке градове у својим рукама, довољно оволико војске бити, и за вођење одбранитељног рата, и за одржање и сами речени књажества у власти његовој.

Ово отправљање више упоменутих пет дивизија војске из Влашке к Дњестру, заповедио је Император Александер учинити тајно, и под предлогом јефтинијег и лакшег продовољства ради, доказујући Турцима, да ће се све једнако наступатељни рат противу њих водити. Он је и друге неке налоге графу Каменском издао, као: да с једном чашћу војске, из ове четири заоставше дивизије, пређе преко Дунава, и преко Ловче на Трнаву удари, не би ли тим начином, изненадно Порти удар нанео, и принудио је к поискању мира. Да градове, с обе стране Дунава утврди, и у одбранитељно их стање постави, снабдевши сваки и са нужним числом војске, за одбрану, и да се постара ући у сношенија с великим везиром, наводећи га и овим к пружању руке за мир, но не уступајући од претписних кондиција, а нарочито, да Дунавом граница између Русије и Порте остане.

С концем јануара, граф је Каменски, више упоменуте височајше налоге, добио, и одмах је приступио к испуњењу њиховом. Он је, оне четири дивизије, које су наређене да остану на Дунаву, и које су се, по пре изданом његовом налогу, са зимњих квартира већ кренуле

биле, да се при Рушчуку и Никопољу саберу, тамо и упутио, да не би Турци осетили, да се противу њих наступатељни рат водити не може, а они других пет дивизија отправио к Дњестру; и, премда су ове дивизије из Влашке измаширале под неком тајном, и под оним предлогом, лакшег и јефтиниег продовољства, као што је више речено, опет зато Турци су прави узрок повлачења ових пет дивизија к Дњестру, дознали, о чему је и један чиновник, послани од великог везира у почетку фебруара у Букурешт, главнокомандујућем, казивао, т.ј. да велики везир, прави узрок повлачења оних пет дивизија к Дњестру, зна. Турци су се о овом уверили од шпијона Наполеонових. Граф Каменски, са свима силама старао се је противно доказати Турцима, и у следству тога доказивања, заповедио је: да се војске, што скорије код Рушчука и Никопоља соберу, намеравајући и сам собом с овом војском, преко Дунава прећи, држећи: да ће до 50 батаљона пехоте, кад се сојелини са графом Сен-при, који је на Ловчу већ отишао био, имати. Граф Каменски, при овакој намери, никаквог положитељног плана није имао. Он је очекивао известија о предузетом походу графа Сен-при, и ако би му ова известија пожелане резултате донела, онда, да се заједно са графом Сен-при, онамо окрене, куд му опстојатељства срећнији пут покажу. Међу тим, он је једним рапортом својим, уверавао Императора Александра, да су ове четири дивизије довољне, за одржање књажества у руској власти, ако им и Аустрија, поред Турака, рат не објави, па и овај рапорт закључио је с четвртим предложењем и прозбом о умаљењу условија имајућих предложити се Турцима, ако се и сад узмогу на то навести, да руку к миру пруже. Речи ове његове прозбе биле су следујуће: „кад ми нисмо могли принудити Турке до сад на ова условија, а како ћемо их сад принудити, кад увиде да ми нисмо у стању више противу њих наступатељни рат водити:“ и заиста, ово у оваковим опстојатељствама

предложење графа Каменског, Императору Александру, са свим је умесно било; јер поводом појавившег се једног договарања графа Каменског с великим везиром, доказало се више него икад до сад, да Порта не само не соглашава се на уступање књажества, него и ни у каква договарања неће се пре упуштати, док предварително то условије од стране Русије не буде признато, да граница између Порте и Русије река Дњестр остане, као што је тако и до 1806. године било. Турци су сад, осим Наполеонових увештавања, и обећавања да ће их у рату противу Русије, потпомагати, и Аустрију за посредницу, у овом рату, позвали, која им је и сама, поред Наполеона, руку помоћи пружати почела.

Император Александер ни једно предложење Портино, ни да граница по Дњестру остане, ни да Аустрија посредница буде, није хтео примити, о чему је и графа Каменског уведомио, наложивши му да он Турцима обратно каже; да Руси оно, што су заузели, и што већ у својој власти имају, испустити неће; и да ће се цар руски онда само склонити на уговорење о миру, ако се Порта согласи признати Дунав за границу. Док још овај налог од Императора није добио, граф Каменски спремио се био и сам преко Дунава прећи, и, к опредељеном зборишту војске, отићи, но од тога удржи га болест, после чега су и сва друга, наређена движенија војске, приостановљена, а међу тим стигне и од графа Сен-При известије о срећном, и успешном освојењу Ловче.

По кратком времену, после ових последњих догађајева, граф се је Каменски од предупоменуте болести предигао, о чему и Император Александер, уведомивши се, високо ценећи способности и дарованија графа Каменског, и држећи: да болест његова није таковог рода, која му и самом животу угрожава, наименује га за главнокомандујућег оне велике армије, која се је у Валинији, противу Наполеона, збирала; а на место његово, за главнокомандујућег рата не тако велике важности, опре-

дели, Литовског војеног Губернатора, Кутузова, који је, и у 1809. години, помоћником фелдмаршала књаза Прозоровског, био. Тек што је оваково наређење Императора Александра воспоследовало, а граф Камески на ново у болест падне, од које је наскоро затим и умро, а Кутузов, примивши своје назначење, у марту месецу 1811., дође у Влашку, и предузме главно командовање над војском, која се је сад состојала само из 46.000 војника, и 218. топова.

Како је Кутузов дошао у Влашку, и примио главно командовање над више успоменутом војском, одмах је сву војску, која се је налазила, на десној обали Дунава, у Влашку превео, задржавши само Рушчук у својој власти. После овога определио је он да центрум ове војске сочињавају корпуси: графа Ланжерана и Есена, и да занимају: Букурешт, Ђурђево и Рушчук. На левом крилу овога центра, у Слобозији поставио је генерала Воинова, а на десном, генерала Заса, у Краљеву. На крајевима пак ових крила, на левој страни, низ Дунав, поставио је генерала Тучкова, а на десној, у Србији, с једним малим одељењем војске, само је назначио био, графа Орурка. Кромe овог и оваковог распорeђења војске, Кутузов је и једну малу част флотилије под Рушчук довео, а већу, оставио је на ушћама дунавским, откуда су му гласови долазили, да Турци тамо спремају једну значитељну силу морску. Највише се је Кутузов бојао да му Турци са десног његовог крила не доскоче, ако на њега наступати почну, као што је то садањи велики везир и умишљао. У ово време био је у Видину, и видинском пашалуку паша, Мула паша, онај, о коме је реч била још и у ранијим књигама. Овај паша, као што нам је познато, победивши, и предавши Пазвант — Огла, учинио се и сам, у предреченом пашалуку, од Порте независимим, у коме га је стању и овај руско-турски рат затекао. У оваковом стању будући, Мула-паша је ово своје старање обратио на то, како ће што више богатства

нагрнути. Старајући се о овом, он је сву трговину овог пашалука у своје руке узео. У ово време, и из целе Уруменлије, сви продукти, који су за Аустрију спремани, преко Видина су, за Оршаву ишли. Он је на ове продукте и ђумрук наплаћивао, и сам их је, на лађама и својим и приватним, које су њему служити морале, у Оршаву спушћао. Он је преко 300 оваковнх превозних, које својих, које приватних лађа имао, и с њима је, како више речене продукте у Оршаву спушћао, тако и со из Влашке превозио. У овој, и оваковој радњи Мула-пашиној ни Срби због опште, ни Руси због приватне њихових генерала користи, нису сметали. Зато је он (Мула-паша) све једнако у примирју са Србима налазио се, а Русе је уверавао о привржености својој, и о том, да он никад неће допустити турској царској војсци у Видин ући, и из овог на Русе у Влашку прелазити.

Још како је Кутузов у армију приспео, он је видио, да би сујетно било, баш и кад би садања његова могућност дозвољавала, на Шумљу ићи, и на великог везира тамо напасти, за измамити га из шумљанских стена у поље, и у пољско једно сражениіе, у коме би он, као што је држао, уздајући се у своје војено искуство, макар и с оволиком силом, из колике се је сад његова армија состојала, великог везира не само победити, него и совршено га разбити, па он сам оне, мало више упоменуте наредбе са својом војском учинио, држећи: да ће ово баш најбољи начин бити, по коме ће се сам велики везир из Шумље измамити, и у поље изићи, као што је тако и било. Међу тим, једна прилика отворила је пут и једној и другој страни упустити се у договарање о миру. Тек што је Кутузов у армију за главнокомандујућег дошао, а велики везир, и не знајући о Кутузовљевом доласку, једним писмом својим молио је графа Ланжерона, за кога је знао да је он као најстарији генерал сад у војсци, после смрти графа Каменског остао, да га извести о судбини заробљеног пазарџијског Се-

раскера, Пеливан-паше. На ово писмо, у место Ланжерона, одговорио је великом везиру Кутузов. И будући да је овај велики везир Кутузову јошт од пре 20. година, познат, то је он у овом одговору као пријатељ пријатељу, и старому познанику, у најлепшем пријатељском чувству, и тону изјаснио се, честитајући му високо достојанство, превозносећи таленте ума и искуства његовог, и изјављујући му на послетку, да он има, јединствену жељу, с њим, и у најближа и честћа сношенија доћи. Велики везир, по видимому, примио је овај одговор Кутузовљев с великим задовољством, и одговорио му је, изјавивши од своје стране како је једина његова жеља да се једанпут овај рат прекрати, и да се до једног благополучног, за обе државе, мира дође. Велики је везир, одмах за овим својим одговором, и војеног министра, Амид-ефендију, на договарање о миру, Кутузову послао, без да му је овај, или у писму свом, или и иначе зато поводе дао. Но како му драго било, Кутузов је Амид-ефендију, у Рушчуку примио, и у Букурешт га је одвео, и за преговарање с њим о миру, упуномоћивши тајног Советника Италијског, који је до почетка овог рата послаником руским у Цариграду био, сва је могућа средства употребио, за преволети и склонити Амид-ефендију на предложења руска: да Бесарабија, Молдавија и Валахија Русима припадне, и да по томе Дунав за границу, између ова два царства, остане. Но све је бадава било. Амид-ефендија остао је непокољебим при вољи свога Султана, који никако друкчије поступити није хтео, него да граница, између Русије и Порте, Дњестром буде. Кутузов је све, што је у овом договарању о миру чињено, Императору до знања доставио, и добио је одговор, да кад се руска условија одбацују, и кад је Султан у томе тако упоран, да договоре о миру прекине, и Амид-ефендију отпусти, давши на знање великом везиру: да Русија од оног, што је толиким жертвама задобила, и што већ притјежава, ни једног корака оступити неће, а Порта

ако друкчије мисли и држи, нек покуша силом оружја свога учинити. Како је Кутузову Император наложио, тако је он и учинио.

Док је војени Министар Амид-ефендија, у Букурешт дошао и наместио се, док су се отпочела договарања о миру, и док је дошао одговор од Императора из Петербурга на известије Кутузовљево, којим је он цара Александра уведомио, да Порта не само на предложена јој условија од стране Русије непристаје, него и никако у договоре о миру упуштати се неће, ако Русија иначе мисли, а не да између ова два царства граница, Дњестром остане; и док се је речени Амид-ефендија натраг повратио, дотле се је и велики везир, колико је више могуће било за један наступатељни рат, спремио. Он је већ код себе, у Шумљи, имао 50.000 најодабраније војске, са свима потребама снабдевене, и један корпус од 25.000 војника у Софији, под командом Сęрезлије, Исмаил-бега, који је и прошле 1810. године, на Јасики и Варварину, са Србима и Русима тукао се. Сада се дакле види зашто је војени Министер, Амид-ефендија, на договарање, бајаги за мир, послан. С једне стране спремљен, и овако приуготовљен велики везир за рат, с друге, извесно већ знајући за наступање Наполеоново на Русију, с треће, уверен будући и о благонамерености и услужљивости Аустрије, која им је предлагала и своје официре на услугу, а с четврте, видећи у пола умаљену руску војску у књажествама и на Дунаву, смисли он сад ударити на Русе, истерати их најпре из Рушчука, па онда и цео рат у Влашку пренети. Велики везир овако смисливши, у почетку јунија, са свим својим војеним окрутом крене се из Шумље, и преко Разграда, и Кадиноја упути се Рушчуку, наложивши у исто време и Исмаил-бегу Серезлији, да се из Софије са својим корпусом, к Видину, спусти да из овог у Калафат, у Малу Валахију пређе и на десно крило руске војске нападне, како би тако уједно време обојица на Русе ударити, забунити их па и совршено победили. Овде између

умишљања и намера великог везира, и Кутузовљевих, може се умесно навести она пословица српска, која каже: „Механџија прави један рачун, а пијаница други“.

Ове намере, и оваки умишљаји великог везира, за Кутузова не само нису били изненадни, него и шта више, он је, са свима својима досадањим распоређенијама, и маневрирањем са својом војском, на један овакав излазак и предузеће, великог везира и измамљивао, као што ћемо се доцније о том и боље уверити, и јасно увидити високо искуство, и дубоку прозорљивост великог полководца. Како је Кутузов дознао о намерама великог везира, он је, знајући расположење видинског команданта, Мула-паше, к Русима, издао налог Засу, да он што више настојава, реченог пашу задржати у таковом одношенију према Русима, у каковом је он до сад био; да га све једнако застрашава девлетом, који њега за отпадника свога држи; да му доказује: како се и о самом животу његовом умишља, и како ће, може бити, те умишљаје, Исмаил-бег Серезлија, у дејство привести, и да сваким могућим начином настане откупити сви они 300 лађи, о којима смо, на своме месту, имали реч, како би тим начином Турци свију средства, за превоз своје војске преко Дунава у Влашку, лишени били. У овом последњем опстојатељству, и при изјашњеној жељи Мула-пашиној, није се могло успети, једно за то, што је већа част ових лађа принадлежала приватним лицима, а друго и за то, што је наскоро и сам Исмаил-бег, са целим својим корпусом, пред Видин дошао, кога је, Мула-паша, морао у Видин упустити, имајући налог од великог везира да и сам, у договору са Исмајил-бегом, противу Руса, а по плану, који се и њему сприопштава, дејствовати отпочне. План је овај, Мула-паша, саопштио Засу. Издавајући Кутузов наредбе Засу, он је, корпус Есенов, који је до сад гарнизон рушчушски сочињавао, усилио са оним одељенијама војске своје, која је у Турни и Слабозији, под командом генерала Војинова стојала,

па је онда и сам, са корпусом графа Ланжерона, из Ђурђева у Рушчук прешао, с намером: да великог везира, који је, у трипут већу од руске силу имао, у пољу дочека, па потом и даље своје намере у дејство приведе. Велики везир, пошавши из Шумље к Рушчуку, задржавао се је млого око прављења опкопа у Разграду, и Кадићоју, одстојавшем 3 сата од Рушчука. Кутузов је, 19. јунија, са корпусом графа Ланжерона, у Рушчук прешао, сојединио се са Есеном, и таким начином, сакупио је веће силе своје под Рушчуком. Сад је већ и велики везир знао, да је и сам Кутузов на овој страни Дунава.

Они су се оба сад спремали за бој. Велики везир, уздајући се у величину своје војске, да напада и да освојава, а Кутузов, да дочекује и да се брани.

22. јунија, турска војска, у пољима више Рушчука за $1^1/_2$ сат од Рушчука, где су Руси расположени били за дочек великог везира, на њих удари и бој отпочне. Бој овај био је очајатељан, и нападања Турска врло су жестоки била, но регуларна и субординирана војска руска, макар и далеко мања од турске, предводима мужественим генералима: Ланжероном, Есеном, Војиновим и Резвим, под смелим и прорачунаним управљањем Кутузовљевим, не само, што је одржала победу, него је и великог везира, са великом штетом његовом, принудила, са целим својим логором, бојно поље оставити, и повући се натраг у опкопе Кадићајске. Генерали Кутузовљеви хтели су ићи за великим везиром да га гоне, но Кутузов није им допустио, доказујући им: „да би, истина то сад могли чинити, али после, бог зна, били се јошт који пут велики везир измамио у поља изаћи, а то треба да нам је свима једина жеља“. И заиста, и велики везир очекивао је да ћеду Руси за њим у траг поћи; но Кутузов, после овог боја, престојавши три дана на пољу битке и око Рушчука, не само поврати се и сам са Ланжероном и Војиновим натраг у Влашку, него и Есену за-

поведи оставити Рушчук, запалити га, разорити му укрепљења, и са својим корпусом прећи у Влашку, раскинувши на Дунаву, између Рушчука и Ђурђева, ћуприју. Сви су се чудили зашто ово Кутузов, после онако славно одржане победе чини. И самим је Турцима то зачудо било. Али, Кутузов, поступајући овако, ишао је на то, не би ли великог везира измамио да у Влашку пређе, где би га он са целом, и сједињеном својом силом дочекати могао. Ми ћемо видити да се је овако и збило.

Дознавши велики везир да су се Руси сви повукли у Влашку, и да су и Рушчук изпразнили и оставили, незадржано крене се он са свом силом својом, наново, к Рушчуку, и с концем јунија већ се је он налазио у развалинама његовим, распоредивши војску своју у логоре с једне, и друге стране вароши. Како је велики везир дошао у Рушчук, одмах је почео смишљати да са овако силном војском и у Влашку пређе, о чему је и Кутузов одавно предрачун правио. У делу овог замишљаја великог везира, он је најпре строги налог издао Исмајил-бегу Серезлији, да час пре, из Видина, у Малу Валахију пређе, и к Краљеву похита, и овај је то учинио, т.ј. прешао је са својим корпусом у Малу Валахију, али али му десно крило руске војске није допустило далеко, од Калафата, у внутреност Мале Влашке ући. Међу тим и сам се је дејствително, за прелазак у Влашку, опремати отпочео. Кутузов је, с главним корпусом своје војске под Ђурђевом стојао, и немичући се никуд с места, пазио је на спремања великог везира за прелазак, у Влашку, али, будући да је и нека поткрепљења Есену, Турчининову у Турни, и Засу, стајавшему противу Видина, послати морао, то се је и налазио у сумњи, да ли ће онако моћи дочекати великог везира, кад овамо у Влашку пређе, као што садања крајња опстојатељства изискују, и као што му његов рачун доноси; зато се он, при оваком стеченију опстојатељства, решио још нешто чрезвичајно учинити, што му никако у власти није било.

Видећи Кутузов, да Наполеон јошт на Русију не наступа, и држећи, да никако у овој 1811. години ни наступати неће, без сваког дозвољења Императорског, но као главнокомандујући, позове он из оних 5 дивизија, које су, у почетку ове године од влашке армије одељене, и на Дњестар отправљене, две дивизије, и пет полкова донских козака, с налогом: да најдаље за 10 дана имају у Влашкој бити. Командири, речених дивизија, повинујући се налогу Кутузовљевом, предузели су пут натраг у Влашку, и Куртузов је топрв сад, о том његовом позиву ових двеју дивизија, као и о опстојатељству, због кога их је позвао, Императора Александра известио, који је, понимајући представљену му неопходимост, поступак Кутузовљев одобрио.

Велики везир, међу тим, не знајући о умишљајима и наредбама Кутузовљевим, био је готово са свим спремљен да у Влашку пређе, само је јошт очекивао известије од Исмајил-бега, о његовом уласку у Малу Валахију. Но кад наједанпут извештен буде о повраћењу оних двеју руских дивизија у Влашку, а он се онда, од приуготовљеног преласка на леву страну Дунава, заустави, држећи да ће Руси опет, можда, наступатељни рат отпочети, али кад је мало доцније увидио да на тако што огод Руси никакве прилике не показују, не очекивајући више ни на што, умишљено већ прелажење у Влашку, предузме.

Оне две дивизије, и пет полкова козачких, макар и уморни, већ су на месту били, кад је велики везир, у очи 28. августа, на један сат остојанија више Рушчука, при острову Гољи, а наспрам Слобозије влашке, ноћу, прелажење своје отпочео. Кутузов, напротив овог прелажења турске војске у Влашку, изаслао је, неколико своје војске, као да Турцима не допусти овамо прећи; но Турци надјачавајући препоне, све су већма, и више прелазили, које, кад је Кутузов увидио, а он онда заповеди генералу Булатову да се повуче натраг, и да Тур-

цима не чини сметње у прелажењу, казавши својим приближеним: „само не би ли их што више прешло.“ И тако, до 2. дана септемвра, велики везир, са 36.000 најодабраније своје војске, већ је био на влашкој страни, оставивши и на оној, око Рушчука, до 30.000, са свима потребама, које је за излишне држао у Влашку са собом преносити.

Кад је велики везир у Влашку, са више упоменутом силом војске своје прешао, он је одмах заузео се са прављењем опкопа око свога логора, и са устројавањем редута и неких батерија на спрам руске војске. А међу тим, у очекивању да Исмајил-бег из Видина у Малу Валахију пређе, и с десног фланга на Русе удари, и сам се готовио, овамо на Кутузова напасти. У оваком стању, налазио се велики везир готово две недеље дана а то је баш оно, што је Кутузову и ишло на руку, да своје велике умишљаје у дејство приведе, к чему је требало и времена, и начина, да се у тајности изврше. Док су Турци више упоменуте опкопе око свога логора, и остале редуте установљавали, они су за моћи своје послове беспрепјатствено, јер су им Руси сметали, производити, често излазили, и с Русима тукли се, но ови су их храбро дочекивали, и свагда готово принуђавали их са њиховом штетом, у своје опкопе повраћати се, а Кутузов, међу тим, слабо обраћајући вниманије своје на ове, тако рећи, чарке, спремао је, и издавао наредбе за опседнуће великог везира, и за совршено узапћење целог његовог логора, и сваког саобраштења са десном обалом Дунава, следователњо и са оном војском, коју је велики везир, око Рушчука оставио. Он је, у једно исто време, и јака одељења војске одредио, да влашком страном, или левом обалом дунавском, к Обиленту иду, и да се на спрам Туртукија и Силистре налазе, како би у срећном часу, коме се Кутузов утврдо надао, и Дунав прешли, и ова два града освојили, као што је то, мало доцније, и збило се; и редуте око целог логора везир-

ског, од једног краја Дунава до другог, подизати живо почео, и Маркову налог издао: да са својом дивизијом, состојавшом се из 7500. војника, преко Дунава, више логора и турског и руског, и више Рушчука на три сата остојанија, пређе, и на оној страни, не далеко више Рушчука, на спрам овог у Влашкој, заоставши логор великог везира, освоји, како би, по освојењу овог, и из оне стране, топовима на везирски логор у Влашкој дејствовати могао. Марков је прелазак свој преко Дунава, удесно извршио, и по жељи Кутузова, срећно више упоменути, заоставши код Рушчука, логор великог везира, 1. октобра, освојио, и до 20.000 Турака, не надајућих се оваковом чему, жестоко растерао тако, да су у највећем нереду, које к Разграду, а које управо и к Шумљи, не обзирући се више натраг, бежали; а другог октобра, већ је, на месту реченог турског логора, и своје барјаке развио, и из оне стране, великог везира, из топова тући отпочео, и сад је тек велики везир увидио у каквој се несрећи налази; јер су: које с Кутузовљевих редута, које са стране Маркова, а које и са флотилије коју је Кутузов такође при стечају оваковог дела призвао, и сниже и више Дунава опсевши великог везира, 120 топова, беспрестанка, на њега грували дотле, докле се истог дана, 2 октобра, није принуђеним нашао послати Кутузову парламентера с молбом: да се, колико је могуће, са стране Русије умере условија мира, на основу којих би се сад и примирје закључити могло. При свему томе, што је велики везир послао парламентера Кутузову, он (Кутузов): није престајао од ватре, и великом је везиру одговорио: да он, од извесних већ требованија његовог Императора, оступити ни за једну длаку не сме, а велики везир, ако жели мира, нека се он сам предварително изјасни нашто се Порта соглашава, па да ће он, по томе даље кораке код свога двора чинити. На овоме се свршио 2. дан октобра, а ноћу, између другог и трећег дана, истог месеца, велики везир на

малом чамцу, прокраде се, и из Влашке, из свог логора, у Рушчук побегне, оставивши у место себе Чапан-Оглапашу. 3. октобра јошт је жешћа ватра на логор великог везира просипана. Од силне пуцњаве топова руских морали су турски са свим престати, и ућутати. Турци су морали све своје шаторе у логору поскидати, и у земљу почети укопавати се, да се од силних ђулади топовских, и кумбара сакрију. Већ је све у најочајатељнијем стању, у логору великог везира, налазило се, и он је сам, макар да је утекао, из Рушчука свему овоме жалосном стању главне своје армије, очевидац био.

Доводећи Кутузов до знања Императору Александру о срећним успесима његовим, и управо о том: како је он великог везира са свом његовом војском опсео, и у какво је очајано стање главну турску армију поставио, и представљајући му, да се сад сваки час очекивати може понуђење, од стране Турака, за мир, искао је од њега настављеније, како би се при таковом једном опстојатељству владао; или управо рећи, питао га је: да ли ће, при тако појавившем се случају, остати при пређашњим условијама о миру Порти предложенима, или ће их моћи, и у колико, умекшати. Император Александер, имајући известија о непрестаном, огромном спремању Наполеоновом на Русију, док јошт, више наведено известије Кутузовљево примио није, већ се решио био, у неколико пређашња захтевања своја, према Порти умалити, и у смислу томе већ је и Кутузову сам својеручно писао: „воздавая полную цѣну превосходныйь талантомь и усердію вашему, не толька дозволяю вамъ, но вызываю васъ сказать мнѣ откровенно ваше мнѣеніе: почитаете ли вы въ самомъ дѣлѣ упорство Султана непреодолимимь, и вь такомь случаѣ не признаете ли полезнѣе для совершенной развязки дѣлъ требовать только уступки Молдавіи по рѣку Серетъ, состовляющую для Россіи найлучмую границу, а за осталньную часть Молдавіи и Валахіи чтобы Порта намъ заплатила хоть 20-ть милвановъ

піастровъ?“ На ово питање, и изазивање Императорово, Кутузов је, као и о упорству Турака, за све време трајања петогодишњег овог рата, пристати на предложена им условија о миру, одговорио: „Усилвное желаниіе Порты удержать за собою Молдавію и Валахію происходитъ не отъ Султана и турецкихъ министровь его, но отъ Фанарскихъ Грековь и Перотовь вь Царѣградь. Они то, управляя и располагая самим доходними мѣстами въ княжествихъ, не хотятъ уступкою областей сихъ Россіи лишитъся своихъ выгодъ:“ што се пак тиче самог приобретења Валахије и Молдавије, кад би се оно удејствовати могло као и за 20. милијона гроша, Кутузов је за то цару написао, и казао му је: „Области сіи безмѣрно разпространатъ границы нами и при разных оборотахъ политики трудно будет защитить ихъ. Мнѣ кажется лучше довольствоваться Молдавіею и откочиться одь полученія съ Порти денегъ. Турки, по скупости своей, денегъ въ чамѣнъ Валахіи конечно не дадутъ:“ Примивши Император Александер и овај одговор од Кутузова, он му је следујућа условија, сад за договарање о миру предписао. 1. да Бесарабија и Молдавија припадну Русији. Но ако би се од Стране турских пуномоћника, у уступању целе Молдавије, показала неуспешност, то онда, да се ово прво условије спусти на част Молдавије до Серета, па да тако граница продужавајући ову по Дунаву, до улива његовог у Море, између Русије и Порте, остане. 2. За то, што Русија сад Порти уступа већ заузету њом Валахију, да Порта дужна буде једну сумму новаца, у име накнаде трошкова, дати, и да једно лепше, и благодетељније, него што је до сад било, политическо управљање, за ово књажество, под узајамном гаранцијом обеју империја, определи. 3.) Да Порта обеспечи жребије Србије. (Дакле само оволико.) 4.) Да у Азији, како на сувој земљи, тако и на обалама Црнога Мора, све оно Русији припадне, што је она до сад заузела, и што се, при потписивању овог мирног договора, у њеним рукама за-

тече, Император Александер, овом приликом, дао је потпуну власт Кутузову, да он може, не губећи ни најмање времена са искањем даљих настављенија из Петербурга, конечни мир с Турцима закључити, ако се они согласе на више изложене четири точке.

Договарања, између великог везира и Кутузова, и погађања о закљученију мира, већ су постојали. Велики везир убежавши, 3. октобра у Рушчук, и нашавши се најочајатељнијем стању, заједно са својом главном армијом, молио је Кутузова о умалењу руских поискавања од Порте, и о закљученију примирја. Кутузов отказао је великом везиру, и у једном и у другом. Њему није за одлагање било, ако се је и затезао на све пристати што Руси захтевају. Он је Кутузова и по други пут молио, о прекраћењу војених дејствовања, предлагајући му: да ће се Порта сад склонити да уступи Русији Хотин, или исплатити јој све штете, и трошкове у овом рату претрпљене. Кутузов ни ово предложење везирово није хтео примити. Через четири дана везир је, предложио Кутузову уступити све земље до Прута, и Кутузов получивши међу тим разрешеније на закључење мира, са задржањем Молдавије до реке Серета, са условијем: да се и права Валахије распростране, да се определи у част Срба, и да се назначе границе у Азији тако, како су ове заузете биле руском војском, т.ј., да Анапа, Поти, Сухум, Суџук и други приморски градови, као што се сад у руској власти налазе, са овим Русији и присоједине. Велики везир, немајући куд-камо, решио се уступити Русума Молдавију до Серета, и одредивши пуномоћнике, да се на основу овом договори о миру отпочну, молио је Кутузова да ове прими, и да од војеног дејствовања престане. Кутузов је ову четврту молбу великог везира примио, примио је и пуномоћнике везирске, и допустио је отпочети преговоре о миру на следујућим условијама: 1.) Да опседнута турска војска, на левој обали дунавској, никаквог саопштења са великим везиром

нема. 2.) Из сажаљења, да не би ова турска опседнута војска мучила се глађу, Кутузов обећао се давати јој хлеб и со, и 3.,) да свака из договарајућих се страна има право начети војена дејствовања, објавивши о возобновљенију њиховом једна другој за 24. сата напред.

Пуномоћници великог везира, 13. октобра, дошли су у Ђурђево, и како су дошли, при првом њиовом виђењу са Кутузовом, он је приметио, да су они само с пуномоћијем великог везира снабдевени, а да султанског никако немају. По овој примедби, он је упитао великог везира, и кад му је овај одговорио да је он нарочитог курира у Цариград послао, и да се нада, до који дан од Султана таково пуномоћије добити, Кутузов, не желећи упустити благопријатан случај к закључениjу мира, и од своје стране, за преговарање о миру, одредио је пуномоћнике. Такови били су: Тајни Советник Италијански, генерал-мајор Сабањејев и дејствитељни статски Советник Антон Фантан.

У почетку овог обостраног договарања о закључењу мира, Турци су Русима уступали Молдавију до Серета соглашавајући се распространити и права Валахије, но тешко им је било распространити границу руску од Серета по Дунаву, до улитија његовог у Море, али никако се нису соглашавали уступити штогод Русима у Азији. (При овом договарању, види се, да о Србији баш ни спомена није било.) Кутузов видећи оваково затезање Турака о границама у Азији, он није пропустио Императору Александру представљење учинити, у коме се је овако изјаснио: „Стоитъ ли пріобрѣтенія въ Азіи предпочесть выгодамь скораго мира? Главнѣйшия цѣль переговоровъ должна быть не разпространіе предѣловъ въ Азіи, но скорый конець войни, котораго можно ожидать отъ затруднительнаго положенія въ какомъ поставленъ визиръ и войска его. Кажется лучше дозволвствоваться на черномъ морѣ аеладиніемъ Поти или Суджукомъ-кале, для нашихъ сообщеній, а прочіи занимаемія нашими войсками

земли возвратить. Єсми Турки будуть упорствовать на счетъ границы, то имѣя въ виду поспѣшнѣе заключить миръ, постаратѵоъ склонить ихъ подписать одъ Азіи статью темную, запутанную, которая при выполненіи условій дастъ возможность сахранить то, что теперъ занимаємъ. О Сербіи и контрибуціи я нехочу упоминать пака не привезутъ Туркамъ Султанскаго полномочія:“ У препирању о границама у Азији протекла је цела друга половина октобра месеца, и тако истекао је рок, за који су могли турски пуномоћници, пуноћије од Султана добити. Кутузов, премда се је удржавао и најмањи вид хитања показивати, опет зато он је са великим везиром о том преговоре имао, и као наговешћивао му: да он у таковом једном поступку увиђа несикреност од стране Турака, и да у таквом случају, њему не остаје ништа друго, него опет отпочети војена дејствија. Устрашен оваким угрожавањем, и бојећи се конечно лишити се опседнуте целе армије своје, велики везир дао је тајно на знање Кутузову, да он жели, с њим ноћу састати се, и неки договор у том случају имати, ако се Султан не согласи уступити Русији Молдавију до Серета. У само ово време, кад се је велики везир овако са Кутузовом почео договарати, и пуномоћије од Султана, турским пуномоћницима, приспе, које они показавши, даду на знање и то Кутузову, да се Султан никако не соглашава на уступање Молдавије до Серета, и да при том остаје: да река Прут, границу, између Русије и Порте сочињава, и с тим јошт, да градови: Килија и Исмајил, у влади Портиној остану.

Кутузов достављајући о овом, отказу турском, Императору Алексакндру, није прекидао договоре, јер је имао и препоруку на сваки начин, не прекидати их. Но у очекивању височајших налога, желећи и од оваковог затруднитељног положенија свог могућу ползу извући, и ново средство, за принудити Турке на мир, придобити, он је писао великом везиру, да се несме усудити, своме

цару, отказ Султана, да граница руска до Серета не буде, јавити, и да ће то онда само тек учинити моћи, ако се он согласи, сву армију своју, њему, до окончанија мира, на сохранење предати, а ако се на то не согласи, да ће принуђен бити, по причини таковог отказа, одмах војена дејствовања отпочети, и исту армију, без поштеде, са свим потући. Велики везир поверовао је и претњи, и речма Кутузовљевим, па на основу томе, 25. новембра заклучи он с Кутузовом уговор о изласку његове војске из логора, и преданију њеном под сахраненије Кутузову. Уговор овај состојао се из два следујућа обвезатељства: 1.) Да везир дужан буде сво продовољство, својој војсци, док се она налазила буде под сохраненијом руским, издавати; и 2.) Сва турска војска да се одмах обезоружа, и то све оружје, као и топови, да се имају донети у Ђурђево, и ту, под обема стражама, т.ј. и руском и турском, да се чувају, до конечног заклученија мира. По овом уговору, 26. новембра, предата је турска армија Кутузову, но уместо 36.000. колико је везир са собом превео, једва је сад 12.000. изишло, дакле, у три месеца дана стајања њеног под ведрим небом, у логору, које од руских топова и кумбара, које од глади и зиме, а која од рана, и различних болести, 24.000. упропашћено је.

Император Александер примивши оваково известије од Кутузова, прво је незадовољан био и са отказом Турака, да граница по Серету не буде, као што се је велики везир на то согласио био, по чему су се и договори о миру започели, и са поступком Кутузова према оваковом отказивању Турака. Он је Кутузову одговорио, и казао му: „да је њему требало, при тако јавном нарушенију добре вере од стране Турака, решитељно објавити турским пуномоћницима, да он примирје прекида, и да ће одмах тако отпочети дејствовати, како ће целу армију великог везира свакојако већ опседнуту, и здраво стешњену совршено заробити, па после, као са заро-

бљеном, и поступити, и овако учињена угрожења Турцима, јемачно би отклонила свако даље затезање турских пуномоћника. Но будући да то учинили нисте, то се налазим принуђеним наложити вам: 1.) Ако до получења овог мог одговора нисте успели склонити турске пуномоћнике да пристану на наше кондиције а ви објавите им: кад се Султан не соглашава, на предварително учињена условија, на која се је и велики везир согласио, да и ја одричем ону капитулацију, по којој сте ви великог везира армију под ваше сохраненије примили, а и вама у исто време налажем ако турски пуномоћници и после оваковог извештења не хтели буду пристати на предложене им од нас кондиције, да одмах сву армију великог везира за заробљену прогласите, и с њом, као са заробљеном, поступите, наредивши: да се она, под присмотром довољног числа наше војске, у внутренност Русије спроведе, па и турску стражу, која с нашом заједно, у Ђурђеву, над њиховим оружјем и топовима стражари, да уничтожите. 2.) Да не потписујете мир на други начин, него само ако се он состојао буде из оних кондиција, које сам вам ја претписао. И 3.) У противном случају објавиће турским пуномоћницима, да ћете ви одмах војена дејствовања отпочети.

Испуњавајући височајшу вољу, Кутузов је турским пуномоћницима дао на знање, да се преговори о миру раскидају, и да се њина, великовезирска армија, за заробљену сматра; а тако је исто и све своје војеначалнике известио, да се примирје прекраћује. Пуномоћници турски, за известити Султана о оваковом течају ствари, послали су нарочитог курира у Цариград, а међу тим молили су Кутузова да не започиње војена дејствовања, да не објављује армију великог везира за заробљену, и да не прекраћује примирје и преговоре о миру, док се њихов курир из Цариграда не поврати. Кутузов није ове молбе турских пуномоћника уважио, но само им је допустио да могу у Букурешту, до повратка више упоме-

нутог њиховог курира, заостати. Ово последње Кутузов је из сваке предосторожности учинио, како би, по могућим догодити се опстојатељствама, на сваки начин, опет преговоре возобновити могао. Ово се је све на концу декемвра месеца збило.

Јошт у самом почетку овог описанија, о дејствовању турске и руске војске, једне противу друге, видили смо, како је Исмаил-бег Серезлија, јошт у Јулију месецу, из Видина, на леву обалу Дунава у Малу Валахију, прешао, и како му руска војска, која се тамо, под командом генерала Заса, налазила, није допустила далеко, од обала дунавских, у внутренност Мале Валахије ући. Но ово није доста било, Кутузов је наложио Засу: да он Исмаил-бега принуди са свим натраг повратити се, а да би у томе успети могао, заповедио му је: да једно одељење своје војске, преко Дунава, пошље к Лом-паланки, а друго, више Видина уз Дунав, код устија Тимока да превезе, и да тако, зашавши иза леђа Исмаил-беговиx и његове војске, које је главни логор у Калафату био, Видин угрожавати зачне. За први прелазак руске војске преко Дунава, одредио је Зас генерала Репнинског, а за други, графа Воронцова. Ова обојица, са пожеланим успехом испунили су дане им налоге. И Репнински, и граф Воронцов прешли су преко Дунава. Предња војска Репнинског већ је почела сретати и преотимати кола, која су храну и друге потребе војсци Исмаил-беговој, носила; а граф Воронцов, узевши себи у помоћ и Хајдук-Вељка, са 1500 његових Срба коњаника, начео се приближавати Видину. Турци, из Видина, излазили су противу Воронцова, али су свакад, побеђени будући, са великом штетом у Видин повраћати се морали. Срби, и Козаци, као и регуларних пешака ватра, није дала нигде осмочити се Турцима. Граф Воронцов и Репнински, овако успевајући у својим порученијама, већ су почели били с најближе точке угрожавати Видину. Исмаил-бег видећи с једне стране себе овако, заједно

с Видином, утешњена, а с друге, будући су се већ гласови, о опседнућу великог везира војске, на левој обали Дунава, у Влашкој, разносити почели, и страх и ужас по свој Болгарији и Уруменлији, због тога, распрострањавати се започео, принуђеним се нашао, средством Мула-пашиним, са Засом преговоре отворити. Зас се је на ова преговарања, од стране Мула-пашине предложена, согласио, но са условијем: да Исмајил-бегова војска одмах изиђе из предела Мале Валахије и поврати се на десну страну Дунава. Мула-паша, примивши ово условије од Заса, он га није пропустио Исмајил-бегу саопштити, и кад је и овај на то пристао, но с тим: да га Руси у повраћању његовом, преко Дунава у Видин, не нападају, и да му сметње никакве у том не причињавају, онда Мула-паша и то Засу саопшти, и тако по обостраному пристајању на упомените уговоре, Исмајилбег, са целим својим логором, 15. октобра, пређе на десну страну Дунава.

Као што је мало више казано, једно што се разнео глас по свој Турској о опседнућу великовезирске војске, због чега се и велики страх по свима пределима турскога царства распрострео, а друго што је већ и дубоко јесење време наступило, кад турска војска није у стању у пољу, и у логорима опстојавати, Исмајил буде принуђен цео свој корпус распустити, па и сам, у Серез, на своју постојбину отићи. Зас, при оваковом успешном и срећном стеченију опстојатељства, увидивши да он нема више потребе у бављењу грофа Воронцова на десној обали Дунава, заповедио му је да се поврати у Влашку, и тако с овим се заврши, и на овом крају година 1811.

Ми смо видили, у предишавшој књизи овог дела, како је граф Каменски, по нуждној увиђавности својој, још у прошлој години 1810. Императору Александру, предложења чинио о умаљењу требованија руских од Порте, доказујући, и уверавајући Императора, да ће се мучно, или и никако до закључења мира с Портом, са

онако великим требованијама Русије, доћи; и као што смо увидили, све тешкости, које су к закључениjу мира препјатствовати могле, по мњенију графа Каменског, состојале су се у захтевању Русије: да Дунавом граница између Русије и Порте буде, о чему је Император Александер највише и настојавао, препоручујући свима главнокомандујућима да на ову само кондицију Порту приволу, или принуде, а за остале, да ћеду се лако угодити; да граница у Азији остане онако, као што се сад налази; да Порта 20 милијона гроша накнаде, за трошкове ратне, Русији даде, и да Србије платежну независимост под покровитељством Русије, призна. Ми не можемо, у опште, она представљења графа Каменског осуђивати, јер он, са точке сматрања на сва опстојатељства, која су се тада страховито приближавала к сукобу са Русијом, и с точке интереса сопствено за Русију, можда је имао и право; али што се тиче Србије, за коју он представља Императору, па вели: „и доставить Сербамъ не бытіе самостоятельнаго народа, но только нѣкоторня права,“ ми се чудити морамо, како је граф Каменски овако апсолутно представљење за Србију, чинити могао Императору онда, кад је већ знао, да Порта, непосредствено, Карађорђа нуди миром, признавајући њега за бега, и придостављајући земљи и народу српском онака права, каковими се ползује Молдавија и Валахија о чему смо ми већ, у предидућој књиги, на своме месту, пространије беседу имали, наведавши и што је граф Каменски Карађорђу одговорио, кад му је овај понуду ову Портину саопштио, и од њега, у том смотренију, настављеније поискао. Из оваковог за Србију поступања, пуномоћних војсковођа руских ништа се разумно извести не може, него да су они, добро познавајући политичне интересе свога кабинета, на то ишли, да Србе у ратном положенију према Турцима, све једнако дотле одрже, док се ови не би принуђенима нашли од Русије мир поискати, па онда како се узможе, и како за кога испадне.

Ове војсководје руске знале су и то, да примање слабијих или жешћих кондиција једном ратујућом страном од друге, зависи свагда од мање или више за њу, угрожавајући опстојатељства, као што је случај био и при имајућем наступити мирењу Турака с Русима, које угрожавање не само што би се за Порту одмах олакшало, како би се она са Србијом умирила, него би, постављена будући овим умирењем са Србијом у стање, да противу Руса до 60 хиљада војске више, које Бошњака и Херцеговаца, а које и Арнаута, изведе, можда, особито сада, кад је већ извесно било навојштење Наполеоново противу Русије, до те снаге дошла, да бар никакве кондиције руске не прими, и да их принуди из Влашке и Молдавије изићи, као што би они и сами принуђени били то учинити, како би Турци од стране Србије успокојени били, и како је већ и Наполеон, са огромном војском, к границама руским примицао се.

А да су Руси, у обдржању Срба у разном положенију према Турцима, потребу имали, то сведочи наставленије Императора Александра, дано графу Каменском при отправљању његовом из Петербурга за главнокомандујућег у Влашку, у ком између осталог, у 5. точки налаже му: „Воспламенять Сербовъ къ сильнымъ дѣйствіямъ, отправивъ къ нимъ отрядъ съ опитнымъ генераломъ.“ Ч. II; Г. I. стр. 2. Историје Рата: као и у истој части речене историје, Г. XI, на страни 133. и 134. што се показује у чему се закључавао и операциони план графа Каменског за 1811. годину, у ком такође, између осталог, стоји и ово: „Главныя дѣйствія производить правымъ крыломъ, на Тырново и Габраво, въ краю неразоренномъ, и гдѣ жители, подобно Сербомъ, расположены были возстатъ противъ Турковъ.“

Из предишавшег извода из Руске Историје овога рата, ми смо увидили да је и прејемник графа Каменског, Кутузов, представљенијама својима, чињенима Императору Александру, настојавао, да се требованија руска

од Порте, умале. И он је то исто, што и граф Каменски доказивао: да ће се, без умаљења ових, мучно до мира доћи, особито сад, кад је војска руска у Влашкој више него у пола, умаљена, кад је већ са свим извесно наступање Наполеоново на Русију, и његово настојавање око Порте, да се с Русијом не мири, и једном речју, кад је, не обзирући се ни на што више, сад најнеопходимије за Русију учинити крај овоме рату, и мир с Портом закључити.

Било је људи у Србији, и у државним делима налазећих се, које је, осим њиховог сопственног љубопитства, и интерес Србије посве застављао, могући позор обраћати на заплете, и непрестано нова, и нова појављујућа се опстојатељства јевропејска пазити, о њима мислити, судити и следства, за стање и опстанак Србије, из њих извадити. Људи ови заиста су то и чинили, и зато су они руском политиком, под предлогом: као да су једни аустријски шпијони, а други, францускa партија, беспрестано и дотле гоњени били, док најпосле, при концу године 1812. из служба и дела народни и искључени нису били. Ови људи нити су били аустријски шпијони, ни француске партајисте, него озарени будући вишим знањима, и духовним светом, знали су судити и расуђивати о догађајима светским, и из ових знали су извадити, оно, што се непремено догодити мора, па наравно, из истих опстојатељства, знали су шта се и за Србију догодити може. Иван Југовић, попечитељ просвештенија, по непромашивој даљновидности својој, претсказивао је, да Србија, пасти мора. Он је поглаварима српским једном казао: „то је проблемо математическо, да Србија пасти мора, ако се не буде чинило оно што треба да се чини:“ а чинити је требало, по његовом мњенију то, т. ј.: при оваком стечају опстојатељства врло незгодних по Русију, ваљало је не из мрзости или одвраћења од Русије, већ управљајући се чисто по неизбежности опстојатељства, и по сопственим својим интересима, примити више упо-

менуту понуду Турака, која је, из даваних совета француским послаником Порти, произишла; а кад се је и та срећна прилика измакла, не оклевати ни сад, док још Русија није успела с Турцима мир закључити, потражити помоћи и на другој којој страни, и онде, где је, по његовом расуђивању о течају светских ствари, прилика била да се помоћи може. Он је доказивао, да какогод што је Русији за тим здраво стало да Србе у борби противу Турака, до последњег, да речемо, за опште интересе куцајућег часа, одржи; тако је исто и Француској стало напротив за тим, да Србе с Портом што пре умири, како би они, од ове стране обеспечени, све силе своје противу једине Русије обратити могла. Али српски поглавари уопште, будући изван сваког вишег знања, и налазећи се само у чувству простодушија, нису могли поњати, нису могли разумети Југовића. Они су знали да Русија, владом својом, по света заузима, па поводом, ограниченог свог расуђивања, држали су: да њојзи, и то „не православни", ишта, не само наудити не могу, него да ћеду од ње и побеђени бити, и да она, (Русија) као такова никако неће припуђеном бити ни за себе, а толи за Србе, које је она силним обећањима обасула, несрећни мир закључити. Српски поглавари овако су и мислили, и држали, а јевропејска опстојатељства, у колу којих се је и слабачка Србија тада вртила, сасвим су се друкчије око своје осовине обртала.

Правитељство српско, с једне стране, несмерајући ни мало у овим моментима на општи обртај опстојатељства јевропејских; с друге, незнајући ништа ни о оним представљенијама руских војсковођа чињених своме Императору, у призренију умаљења руских требованија од Порте, с треће, имајући пред очима она силна обећања од Русије, која су и од самих главнокомандујућих, сваким даном им приликом, именом Цара свога, пофторавана, а сад и с четврте, увидивши како је Кутузова срећа и памет послужила, те је великог везира, са свом његовом

главном армијом, измамивши га у Влашку, опсео, и како га је, угрожавајући му, сву његову војску у ропство узети, и уничтожити је, принудио на поискавање мира, како је примирје већ учињено, које је важност своју и за Србију имало, и како су се договори и о конечном миру отпочели, ослањајући се просто на обећања, и по овима држећи да ће се непремено која срећна статија и за судбину Србије у овај мир умостити, сад је, простосрдечно, победну песму запевало, и у тој и таковој радости и восторгу своме, одредило је депутацију послати у Петербург, да ова, у име свега народа, Императору Александру, за досадања доброчинства, и указану помоћ благодарност изјави, и да га умоли, да своја царска, досадања обећања, приликом овог закључавања с Портом мира, у дејство приведе. Одређена лица за ову депутацију била су: попечитељ внутрених дела, Јаков Ненадовић, попечитељ финансије, кнез Сима Марковић, и главни секретар Совета, Михаило Грујовић. Депутација је ова, 7. декембра ове 1811. године, преко Влашке, и главне квартире руске, отправила се у Петербург. Главнокомандујући, Кутузов, снабдео је ове српске депутирце са свима путним потребама, давши им за спроводнике, једног курира, и једног официра из своје свите, по имену, Јакова Радића, родом Далматинца, врло честитог, и родољубивог Србина.

Одаслање ове депутације Императору Александру, у место да принесе Србији истину и вештаствену ползу, као што је правитељства српског са одаслањем њеним такова цељ и била, још је већма усилило и раздражило она зла, која су је доцније постигла. — Порта које је понуду за помирење, Карађорђе, по советима графа Каменског одбацио, дознавши сад и за ову депутацију, упућену за у Петербург, још је већма на Србе вознегодовала, па можда, у расположенијама својима, ако је какова лакша за Србију, принуђеном уступити умишљала, сад је и совршено закључила, ништа, не само не усту-

пати, него и достојно наказати их, ако јој до руке дође, као што се је то заиста и у самом делу показало. Јер Порта, после закљученија трактата букурешког, кога осму тачку, за Србију, није имао ко ни у колико екзекутирати, не само није се хтела ни у каква договарања са народом српским, по сили више упомените точке трактата, упуштати, него је и како се најтиранскије може, поступила.

По одласку ових депутираца у Петрбург, наступила је и 1812. година. Они су врло добро примљени у Петрбургу. Њима је одређено било господско издржање на све време, док су се у Петрбургу налазили, као и путни трошак, кад су се отуд за у Србију повратили. Они су имали код Императора аудијенцију. Император Александер примио их је не само званично, него и фамилијарно. Он им је дао силна уверења о непременој жељи и старању његовом о благополучију народа српског, и о том: да он и при садањем случају закључења с Портом мира, никако, благостање Срба, с памети, и испред очију својих сметути неће. При поласку ове депутације из Петрбурга, она је Императором одличена била и са златним великим медаљама на Александра Невског ленти (пантљика).

Међу тим Кутузов је у Букурешту радио с турским пуномоћницима о закључењу конечног мира, врло се је тешко он споразумевао са више реченим пуномоћницима, јер је, с једне стране натезао да се колико је могуће више, жељама Императора Александра, а уједно и бољој пользи Русије удовлетвори; а с друге, турски пуномоћници, уверени о скором, и непременом наступању Француске на Русију, тек по принуђености, стекавши се са армијом великог везира опстојатељствама, само су неопходимо уступали. Најпосле али овако тешким опстојатељствама, која су се по Русију стицати отпочињала, и која су, непремено захтевала што скорије закључење мира с Турцима као што руска Историја овога рата, у Гл. XX.,

на страни 259. вели: „Кутузова разрѣшали сдѣлать необходимую уступку въ статьѣ о границѣ въ Азіи, а въ самой крайности заключить миръ, положи границею Прутъ по впаденіе его въ Дунай, но уже тогда не иначе, какъ постановя союзный, трактатъ съ Партаю.“ Личним својим настојавањем, имајући у виду како већ и аустријски посланик у Цариграду, заједно са Наполеоновим, настао је, са свима могућим средствама, Порту обрлатили да одустане од сваког закључивања мира с Русијом, и да рат продужи, успео је Кутузов турске пуномоћнике согласити да приме, и да потпишу мир на следујуће четири кондиције: 1.) Да Русија поврати Порти Молдавију и обе Валахије, (велику и малу.) задржавајући за себе Бесарабију с градовима: Исмаилом, Бендером, Хотином, Килијом и Акерманом; 2.) Да између Русије и Порте граница буде река Прут, до улитија његовог у Дунав, а одандe левим брегом Дунава до сојединења његовог с Црним морем, 3.) У Азији да границе онако остану, као што су ове биле до почетка рата, 4.) Да Порта Србима све, што су они у трајућем овом ратовању противу ње учинили, опрости; и да им дарује: „нѣкотария права“, потврдивши, у исто време, и пређашње привилегије Молдавије и Валахије.

Потписујући Кутузов ове четири предварителне точке мира он је преступио дани му налог од Императора, који се состојао у том: да све оне точке, које су освојене у Азији, Русији припадну, и да с Портом сојузни договор закључи. Кутузов није ово двоје изоставио што је тако хтео, него што друкчије није могао доћи до закљученија мира, који је по Русију, као што је он увиђао, или сад, или никад неопходимо нуждан био. За друкчију границу у Азији турски пуномоћници никако нису се согласити хтели; а за закљученије сојуза с Русијом нису имали пуномоћија. Кутузов је, по тадањим опстојатељствама, која су њему у прсте позната била више него уверен био, да ако он због ових двеју точки затегне, да се, закључе-

није мира, које се је и овако седам месеци продужавало, не само и на даље и на неизвесно време протегнути може, него што је јошт и горе, да би се и са свим разрушити могло; јер је Наполеон са 600.000 војника преко Немања већ био прешао. Маја 5. с обе стране пуномоћници потписали су више упоменуте предварителне точке мира; а 6. исти пуномоћници приступили су к сочињењу, у пространом смислу и форми, мирног договора. Император Александер не задовољан је био поступцима Кутузовљевим. 1.) За то: Што се је ово договарање о миру дуго протегло; а друго, што су и оне две точке, о граници у Азији, и о савезу с Портом изостављене, па зато је издао наредбу да Кутузов у Совет државни дође, а на његово место, за главнокомандујућег над влашком армијом, да иде Адмирал Чичагов, у мисли и надежди: да ће Чичагов, пре него Кутузов, до коначног закључења мира доћи, у Влашку, к армији приспети, те и оне две точке, каситељно границе у Азији, и савеза Портиног с Русијом, у остале концесије трактата знати увести. Чичагов је тај исти дан, т.ј. 6. маја, кад су се сви пуномоћници зајмили са начертањем оконченог и већ конечно угођеног трактата, у Букурешт приспео, и Кутузов, по више наведеној височајшој наредби царској имао је од свега досадањег свог рада одустати, али он то није учинио, већ је, на против: предавајући армију Чичагову, продужавао са пуномоћницима конференције о редакцији трактата, и напослетку, десетог дана по доласку Чичагољевом, или, управо рећи, 16. маја свршио је, и, са пуномоћницима обеју страна, потписао је трактат букурешки, па тим самим и шестогодишњи рат с Портом окончао.

Баш у саме оне дане, кад је и трактат Букурешки, између Русије и Порте, закључен, и српски су се депутирци, из Петербурга, у Србију повратили преиспуњени уверенијама Императорским о непременом оснивању благоденствија по народ српски. Они су ова лепа, и пуна

надежде уверења Императорска и Карађорђу, и Совету народном, свима старешинама и свему народу предали, али осим овог, премда су се из Русије преко Букурешта у Србију повратили, нити су они, (депутирци) ни Карађорђе, ни Совет народни што знали шта се на конгресу Букурешком, између Русије и Порте, и за судбину Србије наредило!!!!

Срби никако нису могли не ослонити се, и не поверовати оним обећањама, и уверавањама Императорским која су им и сад, од сопствених и нарочитих њихових депутата донешена и предана, па држећи да ће се при овом договарању Русије с Портом, о закључењу конечног мира, непремено и једно срећно стање за Србију основати, безбрижно су, за све време трајућег примирја, у коме се Русија са Портом и о закључењу конечног мира договарала, остајали, а ово време примирја, док се и конечни мир угодио и окончао, и док је и Карађорђу јављено шта се је и за Србију уредило, трајало је осам месеци, но Срби су тада читави деветнаест месеци на миру били, јер су Турци, после закљученог с Русијом мира, топрв једанаестог месеца на Србију нагрнули.

Руси, за сво време њиховог договарања с Портом о закључењу конечног мира, нити су Србе заштогод питали, нити су их о чему извештавали дотле док цео трактат није окончан, и док конечни мир није био с обе стране потписан. Тек у почетку јулија месеца чрез посредство Недобино, дато је на знање Карађорђу и Совету народном шта је и за Србију, у трактату Букурешком, закључено, а то је, у себи VIII члан реченог трактата, садржавао.[9]) Но Срби, и после дознања садржаја овог VIII. чланка трактата Букурешког, никако нису могли веровати да је Русија навластито онако, као што је у реченом чланку наређено, за Србију свршила. Они, који су управу земаљску у рукама имали, по простоти својој држали су то да никако није могуће, да Русија, после онаких царских обећања, и у само најпоследње време

учињених, никако није то навластито учинила, него да је с тим само измамила Порту на закључење, у овом часу, целог мира, и да ће она и после једног оваковог нарећења, ако би Турци, по природи својој, што насилно противу Србије отпочели, свестрано Србе потпомагати како би се они, према Турцима, у оном стању одржали, у ком их је, речени трактат затекао. Карађорђе, при оваком стању ствари, држећи и сам да Русија, у самом делу, неће никако допустити да Србија онако Турцима сад подлегне, као што је у трактату изложено, сазвао је у Тополу скупштину која се је состојала из Совета народног, членова Великог Суда, и из неких одличнијих и знаменитијих старешина, и овој је представио све што му је до знања дошло, а на име: шта је за Србију, у трактату Букурешком, између Русије и Порте, закључено.

И ове старешине, које су сад на овој скупштини сабране биле, никако друкчије нису ни помислити ни држати могле него онако као и Карађорђе, т.ј. да ће Русија, и после оваковог на хартији учињеног уговора с Портом, опет свестрано Србе помагати, и да ће они тако кадри бити, и код оваковог закључења одржати се. Али да би у овом свом и оваковом мишљењу и држању извеснији били, с општим договором, на овој скупштини закључено и удејствовано буде, да се од имена правитељства и свега народа једно прошеније на име садањег главнокомандујућег, Адмирала Чичагова, пошље, и да ово прошеније попечитељ внутрених дела, Јаков Ненадовић, као пуноћни депутат, однесе и преда, имајући, по сили пуномоћија, и сам, усмено дејстовати за свакостручну помоћ. Кроме тога препоручено је било Јакову да се он, код главнокомандујућег потпуно извести и о правој истинитости и важности закључења оног осмог чланка трактата Букурешког, и као што је већ речено: да моли за свакострану помоћ, а нарочито: за неку част војске, за новчану помоћ, и, ако се закључења опстојатељства за Србију никако изменити немогу, да Ру-

сија од своје стране одреди чиновнике, који ће, за гаранцију, са стране Срба, у договорима, за извршење оног осмог чланка, с Турцима, у Србији, и међу Србима налазити се до совршеног угођења ствари српске по садржају реченог трактата.

Скупштина ова, почем се је јединогласно изразила, да народ, после досадањег и оваковог закључења с Турцима, нити може, нити хоће, по сили чистопоменутог трактата пристати, да се на милост и немилост Султану преда, и да сад опет у пређашње поданство Турцима поступи, и турска раја постане, буде распуштена; а Карађорђе са Советом народним, сочинивши, од имена народа и правитељства прошеније на Чичагова. и давши Јакову пуномоћије, истог у Влашку отправи.[10])

Из самих тадањих поступака кабинета руског види се, да је Император Александер држао: да ће се можда, већ извесно наступање Наполеоново на Русију или са свим изменити, или да неће јошт тако скоро отпочето бити, па ја држао да јошт има времена Порту принудити, да она потпише и одобри трактат са свима оним концесијама, које је он, у потоње време, чрез Кутузова, њој предложио. Но кад је, примивши начертање трактата, на које, подговарана Порта Себастијаном послаником Наполеоновим, да се са Русијом никако не мири, пристаје, он се је здраво на Кутузова ражљутио, и у следству је тога, као што је и мало више казано, Кутузова сменио и на место његово Чичагова послао, с налогом: да он Порту принуди на све пристати, у чему Кутузов успети није могао. За овај случај, т.ј. да се Порта принуди, већ је издан био налог и флоти Севастопољској, и корпусним командирима, који су се у Херсонској и Таврической Губернији налазили, да се, морем, на сами Цариград крећу, и ово је све већ у дејству налазило се. У следству оваковог посланства Чичагољевог за главнокомандујућег, он је, (Чичагов) ради бољега успеха свога, и ради већега забуњења Порте, одмах почео

се договарати и са Карађорђем, и са владиком црногорским, Петром I. А и наредбе су се руске, да се храна, за њихову војску у Србији, купује и спрема, још и сад све једнако продужавале. Но ово куповање и спремање хране није се чинило само за онај Нишлоцки полк, који је у Београду и Шапцу становао, него за једну већу војску, с којом се мислило, у сојузу са Србима, продревши чрез Босну, и придруживши и тамошње Србе, Херцеговце и Црногорце себи, на Французе, у Далмацији, напасти, за који се конац и тражио, у више наведеном трактату, поред свега другог, и сојуз Портин с Русијом.

Да би се с једне стране Порта у овом, да прими и одобри све концесије руске, лакше принудила; а с друге, да би се и сва племена славенска, а нарочито Срби, Херцеговци и Црногорци подстрекли и приуготовили, или противу Турака, или за више успоменути план нападања на Французе у Далмацији Император Александер као и свакад до сад што је кабинет руски радио при зараћењу свом с Портом, није пропустио, својим начином подејствовати и најединоплемене и једиоверне народе у турском царству живеће. Он је за ово дејствовање на ове народе, а нарочито са особитим настављенијем за Србију, одредио и послао овамо генерал-лајтанта, графа Марка Ивелића, родом из Рисња, човека од оног истог језика и лозе народа, к коме је он, са даним му настављенијама, послан. Да је овим Марко Ивелић између осталога и са оваким послом овамо дошао био, о томе ће нас уверити копија сопственог његовог рапорта, коју ћу ја, мало ниже, представити. Но овај граф Ивелић у исто време, донео је сад Карађору прве класе, а Младену, Јакову и кнезу Сими Марковићу друге класе орден Св. Ане.

У стечајима оваких околности недостајало је и Карађорђу и свима другим старешинама народним нужно знање политике. Они су сви, простодушно и искрено без сваког околишења, које у политики непостоји, пре-

дани били Русима, и у обећања царска, просто, потпуну су веру имали. Ако им је ко, противу оваковог њиховог убеђења и уверења, што, кад противно, но истинито казао и советовао, таковога су они за непријатеља и издајицу држали, и Руси су за таковог дознавали, па су га и они, и Срби гонили и прогонили, као што је случај био са Југовићем, Радонићем и Михаилом Грујовићем. Осуђујући овако дубоко незнање политике старешина српских, и пишући ове жалосне редове, у којима ће се скоро видити како страховит гром Србију поражава, и сам морам веровати да би Русија, да је срећнија у овом рату противу Турака била, и да је Порту, пре наступања Наполеоновог на њу, каквим тешким ударом принудила на мир, за Србију потпуну срећу створила, али у исто време морам и то казати, да је и Карађорђу, и у опште свима старешинама српским требало, као људма, који су цео један народ на свој врат узели, добро политику светску познавати, и од ње, строги рачун држати. Требало им је добро знати теченије рата руског противу Турака, па и то: зашто граф Каменски представља Императору Александру о умаљењу требованија руских од Порте, а нарочито: зашто и за Србе каже: „Ја мислим ненастојавати код Порте да она призна самостојатељност народа српског, него само: „нѣкоторна права“, зашто и Кутузов, тако рећи заробивши целу војску великог везира, свом цару између осталога, каже: „О Србији нећу ништа пуномоћницима Портиним напомињати док не видим да су и султанским пуномоћијем снабдевени“, какав союз султанско пуномоћије има са једним добрим предложенијима за Србе онда, кад Порта принуђеном се налази, једну већу своју провинцију од Србије у вечно и бесплатежно владаније уступити?

И граф Каменски, а нарочито Кутозов знали су зашто су овака представљења, свом цару, чинили. Срби нису знали, нити су се паштили да их знају, а Руси,

као сојузнике, из сопственог побуђења, нису скоро никаквој радњи својој, за Србију, извештавали их.

Ја не знам били који други, који би више политичне свести имао, него што је Карађорђе, овако тврду и просто неограничену веру и надежду на Русију имао. Он није могао не имати ту веру и надежду на Русију. У њему је та вера и надежда на Русију тврђена и беспрестано потхрањивана 1.) оним обећањима, која су сви руски главнокомандујући, и сви они Руси, који су кад и кад у Србију по разним поручениjама, шиљани њему, од имена царског, изјављивали; а изјав ових обећања состојао се у том: да је једина и непременима брига и старање, Императора Александра, основати вечито и непоколебимо благоденствије народа српског. 2.) Помоћу руском, коју су они Србима чинили и у новцу, и у баруту и у оружју па и самом војском, ако и малом, и не с чистом и тврдом намером да ова само у интересу српских намера, противу Турака, са Србима заједно, дејствује. 3.) Искреним одношењем према њему капетана Илије новокрештеног, графа Орурка и мајора Добнића. 4.) Сјајним предусретањима, а која су њему од руске војске, као владаоцу, чињена, и сјајним и драгоценим одличијама, која су и њему, и млогим другим старешинама чињена. 5.) Донешена из Петербурга, од Императора Александра уверења и обећања, Јаковом Ненадовићем, кнезом Симом Марковићем и Михаилом Грујовићем. 6.) Првоначелним одношенијама к њему, Чичаговљевим, као што копијарног протокола канцеларије Карађорђеве 2. јунија 1812. № 637. на страни 10. сведочи. 7.) беспрестано бављење руске војске у Србији, и захтевање ове војске, да српско правитељство, у договору с њеним командирима, одреди места где ће она преко лета, и 1812. своје логоре државати. Исти горњи протокол под 5. јулијом № 827. на страни 41. то показује. 8.) Сношенија, главнокомандујућег Чичагова, са Петром I. владиком црногорским. Као што се видити може у више

наведеном протоколу, на страни 4. под 26. мајом 1812. № 606. и на страни 30. под 22. јунијом № 767. 9.) Беспрестано куповање и сабирање хране за руску војску, и то не само за ону, која се, у малом броју, у Србији налазила, као што је о том опстојатељству мало више говорено. То сведоче протоколи више наведеног № 695. страна 18. № 711. страна 21. № 734. страна 24. и № 756. страна 28. И на послетку, осим пређашњих совета, чињених од стране Русије њему (Карађорђу) да се он сеператно ни у каква договарања с Турцима о умирењу не упушта, 10.) и сад кад је Рушит будући само пашом нишевачким пред закључење трактата букурешког, кад још није извесно било како ће се он свршити, понудио Карађорђа да се с њим у договарање о умирењу с Портом упусти, даним советом Недобиним да се с реченим пашом ни у каква договарања он сад не упушта, кад се општи, како за Русију тако и за Србију, договор и трактат с Портом, у Букурешту, закључује. Недоба је овакав совет дао Карађорђу на сопствено његово поискавање, које се догодило овако:

Кутузов, не само као ретки војник него и као дубоки политик, увиђајући какви се ужаси, који тек што нису грунули, на Русију спремају, врло непогрешно држао, да је за Русију, сад или никад, најнужнији мир, па још ако се тај, с Портом, и с ползом за Русију закључити узможе, као што је њему тако за руком и испало. (Овим закључењем мира Русија је добила Бесарабију, једну провинцију од 2000 кв. м., врло плодоносну у сваком смотренију свију прозјабенија, насељену тада бившу са 800.000 душа, имајући пет градова, два порта и реку Дунав. Од устија Прута до утока његовог у Црно Море, са свим у своју владу.) Кутузов је знао да радња његова, на закључењу овога са Портом мира, неће Императору његовом повољна бити, и да ће можда још и цео његов рад унигитити, и то само због границе у Азији, и због сојуза с Портом, нашто, пуномо-

ћници портини, будући у договору са самим Кутузовом у том, пристати нису хтели, да тиме, бајаги, докажу својој влади како су они више наведеним непристанком на границе у Азији на савез с Русијом, и са онаким закључењем чланка VIII. у смотрењу Србије, велике интересе њене сачували; и да докажу Порти, да је велика срећа за њу што се и то дало отети од Руса, и што су они, својом вештином могли задовољити Русе и са онаким миром, какав је закључен. Кутузов је, као што рекох, све знао како ће радња његова, с лица, Императору Александру неповољна бити, али он, са свима најмогућним начинима, обласкавши Турске помоћнике, није од свога рада, по његовом мишљењу и држању, одустао докле га није конечно свршио, и док није са обе стране признан и потписан био; и можда би га јошт, Император Александер, са свим и пореметио, али је међу тим, и Наполеон, у Русију већ улазити отпочео, те је тако овај, Кутузовом закључени с Портом мир, не само непоремећен остао, него га је Русија, врло мало доцније, за „свети мир“ признала, и свему своме народу за такав огласила. Кутузов је велику и тешку муку имао при закључавању овог мира. Себастијани, посланик Наполеонов у Цариграду, упео се је био из петних жила, да Порту од мирења с Русијом одврати. Шпијони су француски са свију страна обилазили. Он је морао у великој тајности рад свој обдржавати. И сами пуномоћници Портини нису влади својој, док рад свој, по жељи Кутузова, нису окончали и потписали, право и истинито стање рада њиховог, давали на знање, и због тога су, књаз Димитрије Мурузи и јошт један ефендија, у Шумљи, великим везиром, Ахмет Рушит-пашом, погубљеним. (На трактату букурешком истина није Димитрије Мурузи потписан, из тога се даје закључити да је он као за драгомана, Саид-Мемед-Галиб-ефендији Ћаја-бегу, Мостар-Сади-Ибрајим-Алији-ефендији, Каза-Аскеру врховном војеном судији и Абдул-Хамид-ефендији главном хазна-

дару јаничарском, опредељен био). Овај исти, Ахмет-Рушит-паша био је нишким пашом, као што је и мало више о том напоменуто. Он је у Нишу био и за све време трајања закључења трактата букурешког. Он је имао у Цариграду своје људе, који су код Порте млого важили, које се и тиме доказује, што је он, средством ових својих људи, Портом, и за Мухур-Сајбију, и великог везира учињен. Но као што је мало више казано, да и сама Порта, није право стање ствари закључивајућег се трактата у Букурешту, знала, то по томе више може се држати да и паше њене у провинцијама, о томе баш ни толико, колико Порта, нису знале. И, зар, оваким незнањем, шта ће се и за Србију, између Русије и Порте, уговорити, и да се неће што велико, уговорити, које би за Турке врло тешко било, испунити; из сопственог побуђења, уздајући се у своју важност коју он код Порте, чрез своје људе, има, па надајући се и сам доброј награди од Србије, (као што се онда говорило да је он тражио, ако за Србију што добро изради да му она, за живота његовог, где био да био, сваке године по 10.000 дук. издаје) а можда и по самом упутствију Портином, понуди Карађорђа једним писмом својим, на договарање о умирењу с Портом. Може когод рећи да овај паша, и ако је Карађорђа својим посредовањем нудио, не би ништа учинити могао; јер је умирење Срба с Портом далеко већа ствар била, него што је он код Порте важио. Ко добро познаје Турке, и ко зна, како су се послови политике с њима, пре 50, пре 30. и 20. година, могли израђивати, тај неће млого посумњати и о могућности посредовања, Ахмет-Рушит-пашиној, особито ако је Србија још могла тада имати на расположењу свом, за овако једно посредовање, и неколико десетина хиљада дуката, да не само Рушит-паши обећа и пошље, него да и његове људе, у Цариграду, подаспе. Да се у оваким стварима, и овим начином могло код Турака млого израђивати, ја ћу овде, из времена књаза

Милошевог да наведем једно дело, коме су се и сами Руси здраво противили јер је оно противно било конвенцији акерманској, но које је књаз Милош, погодивши се, за 160 хиљада гроша, са тадањим београдским везиром, Усејин-Гаванозоглом, који је такође у Цариграду важан уплив имао, а међу тим и у Цариграду подсувши неке од Турака с неколико хиљада дуката, израдио, и то је било — да се он, књаз Милош, торжественим бератом Портиним призна, и потврди за наследственога књаза у Србији. Овај акт, по моме мишљењу, далеко је важнији од оног, који би Ахмет-Рушит-паша тада израдити могао, будући је и сама Порта пре овога, о умирењу с њом Србе нудила, обећавајући дати им внутрењу независиму самосталност.

Ја нећу рећи да би он што више онда за Србију израдити могао, али више него потпуно држати морам, да би израдио, да Турци бар онако онда у Србију не уђу, и своју зверску нарав над народом, у оној мери, не излију, па би и са оволиким само његовим израђењем неоцењена полза за народ српски била. Ко може казати да он и у оно баш време, кад је Карађорђа својим посредовањем понудио, није знао да ће великим везиром постати, и да ће њему, као таковом, у тал запасти да Србију покори? Ко може рећи да он, као велики везир и Мухур-сајбија будући, не би могао све за Србију учинити, нашто би се год, једном мудром политиком са стране Срба приволео? Али, на жалост, у овој су Срби здраво оскудевали! —

Да је више упоменути паша нудио Карађорђа својим посредовањем, о томе има се неоспорими доказ у копијерном протоколу канцеларије Карађорђеве на страни 31. као и одговор Карађорђев на ову понуду, на страни 33. Ову понуду Рушит-пашину, под 22. јунијем № 770. послао је Карађорђе Совету с препоруком: да и он о њој промисли, али и да ју, г. Недоби и г. полковнику Палеву, спрнопшти, и њихов совет, за одговор саслуша.

Следујући Совет овакој препоруци Карађорђевој, он је речену понуду и Недоби и Палеву саопштио, и од њих обојице добио одговор такав, какав је, опште закључавање трактата букурешког, кога садржање јошт у тај час у Србији није извесно било, советовати могао, т.ј. да се српско правитељство, мимо закључавање трактата букурешког, у коме ће, без сваке сумње, што добро и за Србију, између Русије и Порте уговорено бити, посебно у договарање с Турцима не упушта. Овај совет, Недобин и полковника Палевог, није био неискрен, или је са свим оскудан био са оним политичним обртајем, којим, творци политике, одмах, при изненадно појавившем се каковом случају, помчују се. Да је Недоба ово питање Карађорђево представио главнокомандујућему, од кога је зависио, можда би последовао одговор, да Карађорђе, по предложеној му понуди покуша, не би ли што боље израдити могао, него што је у трактату букурешком, дотле, за Србију већ уговорено и закључено било. Ово опстојатељство ја за то овде наводим, што знам како је Мухин, у Београду, советовао 1854. године, српском правитељству да ферман царски, који је по Етем-паши тада у Србију послан, нипошто не прима; а Мајндорф, посланик руски у Бечу, кад му је Алекса Јанковић казао, да Србија, ако тај ферман нехтедне примити по совету Мухина, показаће се јавном, и ничим неизвињавајућом се противницом Портином, па тим самим изложити и садашњост и будућност своју неповратној несрећи, препоручује: да се у речи стојећи ферман прими.

Врло су тешке и здраво мутне околности сад, сваки час и све већма за Русију појављивале се, и њој приближавале, и тим већма су смутније и сумнитељније за њу биле, што је она готово сама, за себе сад била остала. Она осим Енглеске, која јој за онда дејствујућом војском помоћи није могла, јер је такову у Шпанију морала послати, и осим Шведске, с којом се тек

тада умирила и савез с њом закључила, али и ова, разорена ратом, која је са истом Русијом до скора имала једва јој је тек у јулију месецу 1813. ван Русије у помоћ приспела, а Прајска је, која би јој најискренија савезница и помоћница бити могла, са свим разорена, и готово по све под заповешћу Наполеона тада налазила се, као што се то и из тога види, што је и она, уз Наполеона, на Русију напала, али је, даном јој приликом, по изгнању Француза и други, уз њих приставших народа, из Русије, у Колиму 28. јануара 1813. савез с Русијом закључила, и противу Француске војевати отпочела. Ближа је кошуља од хаљине, наша српска пословица каже. У оваким околностима, Русија је, за моћи не само мир, него и полезан мир за себе с Портом закључити, мање осећавне жертве прегоревала; а тако је исто она те жертве прегоревала и за пребивати себи савез с којом из оних западњих држава, које су сад, уз Наполеона, на њу напале, а то је била Аустрија. Знала је Русија да ће уз Аустрију и целу Немачку придобити, као што је тако и било, јер после Пражког конгреса, на који Бонапарта није могао, без великог уштрба своје чести и својих до тадањих преуспејанија, пристати, Аустрија је оставила Наполеона и у савез с Русијом, и с оним другим трима државама, ступила.

Ово неприродно одустајање Аустрије од зета свога Наполеона, и ступање њено у савез с Русијом, премда је било од велике ползе и за саму Аустрију, Русију је врло много коштало. Па зар, по дальновидности кабинета руског, није могла и Србија на жертву принешена бити за савез са Аустријом? Император Александер врло је добро знао да опстојање Србије, по географичном њеном положају, са свим је, не само непробитачно, него и опасно створење за Аустрију, и то знајући, зар није могуће, да је Русија с намером, а особито у онаким тешким околностима својим, за Србију, у трактату букурешком, и без сваког предварителног знања србског,

онако наредила, с једне стране да тиме сачува и чест своју, и Бесарабију да приобрете; а с друге: да између осталих уступљења учињених Аустрији, и падом Србије њен сојуз купи? а треће, од чега се је Русија здраво сад бојала, да Турци, по навади Наполеоновој, у овакој забуни њеној, закључени трактат не наруше, и на границе њене не ударе, оставила је Србију Порти на вољу, да се с њом и око ње забави, знајући напред да Срби неће хтети Турцима се тек онако начисто, као раја, предати, о чему је и, нарочно у Србију послани граф Марко Ивелић, као што ћемо даље видити, Карађорђу, и осталима, советовао. А да су Турци и нешто више од покорења и заузећа Србије у намери имали, то се из тога види, што су, са 120. хиљада војске, на Србију наступили, а ни половина од оте силе за овај посао није нужна сад била, кад су Срби, изненадно у оваково положење доведени, и сами већ са свим духом и вољом клонули били. Одговор Карађорђев, под 30. јулија, № 1713. Луки Лазаревићу, сведочи, да је влада аустријска далеко пре знала шта ће се са Србијом догодити, него што је она издахнула. (види копјарни протокол Карађорђеве канцеларије страну 219. А тако исто то осведочавају и циркулари Хофкригсрата из Беча, под 27. августом № 4632. разаслани свима пограничним командама, да Србе, кад из Србије пребегавати зачну, фрајкор врбују). Карађорђе, имајући тврду веру и надежду у Русију, и држећи: да се пре Небеса преломити могу, него да ће Русија реч обећања своји изменити послушао је совет Недобин, и под 28. јунијом 1812. № 785. као што се то видити може на страни 33. његове канцеларије протокола копијарног, одговорио је Ахмет-Рушит-паши, казавши му: „да ш њиме никаква разговора за Србију сад имати не може, јер има ко, ко се за Србе стара и за мир и за кавгу.“!"! Еј црно незнање! да бог да ти се семе међ Србима затрло!—

Кроме свега више наведеног, како је Русија у сопственим политике своје, интересима за Србију промишљала, поред свију доцнијих налога, које је својим главнокомандујућима, а нарочито књазу Прозоровском, у настављенијама издавала: да у случају принуђења Портиног на закључење мира, између осталих требованија Русије, и независимост Србије, под покровитељством Русије и Порте, изнуђена буде, видити се може и из договарања, по закључењу тилзитског мира и сојуза између Русије и Француске, Румњанцовљевог од стране Императора Александра, и Каленкуртовог, од стране Императора Наполеона. Јачи, и политика све могу, и све себи дозвољавају. (Није ли Русија своје покровитељство над Донским островима, у интересу политике своје, без договора са Донцима, предала Францији. Нису ли на конгресу бечком 1814. исти Донци предани у покровитељство Енглеској. Није ли Венеција и Рагуза предана била, на истом конгресу, Аустрији. Није ли тако исто поступљено и са Боком которском, за коју су Црногорци, по навади Руској, ратујући с њима и са Енглезима противу Француза, велике жертве поднели). Срби простодушни, или управо рећи: незналице, то нису разумевали, нити су, по незнању своме, држали, да се у политики овако што учинити може.

Јаков је испунио своје посланство. Он је отишао у Букурешт, у главну руску квартиру, и представио се садањем новом главнокомандујућем адмиралу Чичагову. Он му је предао прозбу правитељства, и уједно, и народа. Он није пропустио казати Чичагову, како су старешине пред Карађорђем, на држаној скупштини, изразиле: да они никако не могу сад наново онако, као што је у осмој точки, закљученог између Русије и Порте трактата, уговорено, Турцима у владу предати се; јер су они противу Срба преополчени, па ће, не обзирући се сад нити на какве трактате, ни на мирна договарања с народом српским, сва зверска могућа зла чинити. Он

је о свему ономе дејствовао што му је препоручено било. Резултат његовог посланства био је следујући: Чичагов је дао Јакову 5000 дук. новчане помоћи. Заповедио је пропустити из Влашке у Србију неки барут и олово, које је Стефан Живковић трговац, у Влашкој закупио био. Дао је нешто и од свога барута и олова, и 5—6. стотина различне сорте од оних пушака, које су Руси од Турака, овде онде, по градовима, у трајању рата задобили. Што се пак тиче дејствителне помоћи у војсци, за коју су Срби, по неразумију своме, у оваким одношенијама Русије према Порти, нарочито молили, одговорено је Јакову, да то Русија сад никако учинити не може, као и то: да Русија сад ни чиновнике своје, у даља договарања и погодбе Срба са Турцима, уплетати не може. За агента руског, да и даље у Србији остане Чичагов је код свога двора то издејствовао; но у замену за то, наговорен Карађорђе дипломацијом руском, и опозицијом његовом (Карађорђевом) гоњене већ: Ивана Југовића, Миљка Радонића и Михаила Грујовића, на свршетку ове 1812. по свесрдном дејствовању Недобином преко Јанићија, из државних дела искључити је морао. (Доцније, за ову тројицу наређено је било, да се у внутреност Србије, сваки понаособ разашљу, и ово је био узрок, што је Југовић, пре општег пропаденија, у фебруару месецу 1813. из Београда у Земун пребегао). Каситељно пак наилазења турског на Србију, Чичагов је уверавао Јакова, да Русија није у стању била никако друкчије за Србију с Портом уговорити, него да при свему томе он држи да Турци, по сили трактата, то никако учинити неће војинствено-ратним начином, већ да ће улазење своје у Србију удејствовати по општем и мирном договору с народом српским.

Да је за Русију сад преко нужно било с Турцима мир закључити, и да она, сматрајући строго само на сопствене интересе. по таком начину поступања свога, није могла сад боље стање за Србију створити, то се

из свију опстојатељства, која су се до сад дала познати, види. Али кад по сили Букурешког трактата, закљученог између Русије и Порте, Србија се Турцима на милост њихову, и у пређашње поданство, без сваког споразумљења са Србима, предаје, заштоЧичагов, с једне стране, даје Србима у помоћ 5.000 дук.? Зашто им пропушта, и шиље и барут и олово? Зашто им шиље пушке? Што ће им сад све ово кад је конечно закључено, као што је и мало више речено, да се Србија има Турцима предати, и да Срби, по пређашњему, имају бити поданици и раја турска? А с друге стране, доказујући Јакову да Русија никако сад у стању није била што боље за Србију израдити, уверава га: да Турци по сили трактата, неће војинствено-ратном силом на Србију наступити, већ да ће улазак свој у Србију, по имајућем се држати мирном договору с народом удејствовати? Зашто да се сад баш шиљу ордени Карађорђу, Младену, Јакову и кнезу Сими Марковићу? Зашто Русија, при оваком стању ствари, и даље оставља свога агента, Недобу, у Србији, као непријатељици Портиној; јер граф Марко Ивелић, јавно, на скупштини враћевшничкој саветује све старешине да ни по што више у јарам турскога, безусловног поданства, непристају до последње капље крви своје? Зашто и сад јошт Русија настојава да се људи, на које њена политика подозрева, из државних служби и дела народних истерају, кад је већ жалосна судбина и за све остале Србе опредељена? Камо лепа срећа да су Руси, свакад и на интересе народа српског онако строго, чисто и искрено пазили, и над њима лебдили, као и над својим сопственим, па да су и сад у том срдечном осећању, при невољи, која је сад њих снашла била, у место свега њиховог и пређашњег и садањег странпутичења, искрено казали: „Ми смо, по стању ствари, као што се излазак њихов сад види, можда и погрешили што смо вас, у два маха до сад, кад вас је Порта са умирењем с њом нудила, од тога одвратили и удржали; али се нама чинило

да је тако требало и да ће се тако и наши и ваши, по нашем мишљењу и расуђивању, према течају оновремени опстојатељства јевропејских, виши интереси с већим достојанством и лакше постићи. Ми смо се, колико за наше сопствене интересе, толико и за ваше благостање и самостојатељност вашу старали и радили, но измена опстојатељства натера нас, пре времена и згодне податљиве прилике, с Турцима мир закључити, у ком, за вас, ништа боље нисмо у стању били закључити. Ви кажете да се Турцима сад на ново, по пређашњему, у владу предавати не можете, јер велите да ће они, не сматрајући ни на трактат с нама закључени, нити упуштајући се у какве мирне договоре с народом српским, преиспуњени зверском јаростију противу вас, сва могућа зла, кад у Србију уђу, упражњавати; и ми сами држимо да ће тако бити, па зато вам саветујемо, јер нам ништа друго за сад у власти није, да се слошки, општенародно Турцима одапрете. Ви сте се подигли противу Турака угњетатеља својих, тако рећи, с голим рукама, кад ни пушака, ни топова, ни барута и олова, нит ичије помоћи имали нисте, па сте толике победе над Турцима, кад ни једног Руса међу вами није било, одржали; ви сте, из ваших непроходимих шума и планина, освојили турске градове, вароши и паланке, а сад, кад сте са свима више избројаним потребама добро снабдевени, па баш ако би најпосле сила турска и продрла у градове, зар нећете ви моћи, као што сте и у самом почетку вашег устанка, из ваших природних и неприступних градова, Турке у градовима, варошима и паланкама стеснити и излазак им изових, за њиховим потребама, затворити, па тиме, и ако их не принудите да Србију са свим оставе, а оно бар до тога довести их да с вама, у мирна договарања, то осим трактата, ступе. Ми, при свему томе, уверити вас не можемо да ћете ви и с овим и оваким одупирањем противу Турака бог зна шта изиграти, али смо уверени да ћете внутреност Србије за себе задржати,

па и време протегнути, а у овом се све преокреће, доста се кад-код и изгуби, али се доста пута и здраво добија, па можда ће и нама Бог помоћи и ове црне облике, који се сад на Русију навлаче, растерати, а тада ће јемачно, с Божјом помоћу, и вама сунце, срећнијег часа, огранути. —

Да су Руси, велим, са овако искреним советом притекли сад у помоћ народу српском и њиховом врховном вожду, и да су јошт овом последњем казали и уверили га, да за њега, изван Србије, нигде неће бити пристанка и да се једина и бесмртна слава његова у том состоји: да се сад, или у внутрености Србије с ратним четама одржи, или, да на земљи, која га је родила, као заштитник њен, и као заштитник православне вере, погине; јемачно би више добра и Србима учинили, и истину чест себи придобили, него што су послали ордене, него што су послали, графа, Марка Ивелића, и него што су и даље у Србији оставили агента свога Недобу, који, по природи својој, ништа друго није био ни за Русију, ни за Србију, него камен преткновења: „а Турци, дознавши и за посланство Јаковљево Чичагову, за аренде, за биће Ивелићево у Србији и за Недобу да је у Србији и даље заостао, јошт су се већма противу народа разјарили. После оваког једног совета, и Карађорђе, и остале старешине начисто би знале на чему су, шта им управо предстоји радити и како ће се и на који начин споразумети, за будући опстанак, и одржање своје". Не би шеврдали и крили, пред народом право стање опште, и узроке тога. И шта више ја сам у тој тврдој вери, да ни Карађорђа, нити икојег од старешина не би она несрећна мисао обузела и обесвестила: оставити своје отечество, стечено господство, пребећи у Аустрију, предати и земљу и род свој најужаснијем сужањству, и учинити се подлим издајицама. Изостављајући све друго, у чему су Руси, у одкошенијама својима према Србији грешили, бар сад, у последњи час, да су оваким советом притекли

и да заиста, после једног оваковог одношења руског не би Карађорђе Србију и народ онако напустио, у томе налази се уверење у 1809. години, при пропасти Каменичној, кад је Србија такође на крај пропасти доведена била, кад је он, с далеко мањим средствама него каква је у 1813. години имао, и већ у разорењу налазећи се, сам себи остављен био, кад му нико совете и настављенија није давао шта ће радити.

Тек што се је Јаков на пут отправио, а Карађорђе добије од 14. јулија писмо од главнокомандујућег Чичагова, којим га, непосредствено, извештава о садржају закљученог трактата, а нарочито: о садржају VIII чланка истог трактата, у коме је судбина Србије опредељена, и којим га уведомљава, како је у следству више спомеменутог трактата, сад морао издати налоге и војсци руској, која се до сад у Србији налазила, да из Србије изиђе, и да пут овај, к означеном јој опредељењу предузме, и дипломатском њиховом агенту, да пост свој остави, па и он из Србије да изиђе. Карађорђе је одговорио Чичагову на ово његово писмо.«[11]) Из овог одговора Карађорђевог види се да је он тек сад противу свију досадањих надежда на обећања Русије опазио у каквом се критичном стању налази, међу тим наскоро за овим и граф Марко Ивелић, у Србију приспе, с којим се, Јаков, у путу мимоишао, али се је и он, са више означеним резултатима, брзо у Србију повратио, те је тако у договарању са Ивелићем, са Карађорђем и осталим члановима правитељства, најпре у Тополи, а мало доцније и на скупштини враћевшничкој, участвовао, из ког участвовања, јошт сад су, и по предложењама Ивелићевим, и по настојавању Јаковљевом и Јанићијевом, искључени били: Југовић, Миљко Радонић и Михаило Грујовић.

Ово садање искључивање ове последње тројице, у часу оном кад је судбина Србије већ решена, и тако немилосрдно углављена, да се више, за онда пореметити

није могла, неоспориму сумњу подају с једне стране на то, да су политическа одношења руска, према Србији, неискрена била; а с друге: да је у Србији крајња простота и незнање, у одношенијама политичним владало.

Да је граф Марко Ивелић, зврваво глуп и сујетан био, ја ћу овде испричати шта ми је о њему, казивао, у Бесарабији, у Кишинову 1822. године, полковник руски, Србин, родом из Далмације Јаков Николајевић Радић, 1804. године, он вељаше: „Русија је послала Ивелића Марка у Црну Гору, да гледа, не били како могао извући владику Црногорског, Петра, из ње, и одвести га у Русију, у вечито заточеније у какав манастир; јер је он сиромах, неким Стефаном Вучетићем, Архимандритом, код Цара Александра опаднут и оптужен био у том, као да он противу интереса политике руске, па и о предаји и саме Црне Горе, са Французима шурује; али, речени граф Марко, пошавши на овако опредељење из Русије са истим владичиним опадником, Архимандритом Вучетићем, није отишао управо у Црну Гору, већ се, дошавши у приморје јадранско, зауставио у Боки. Ту је седио, и одатле замке своје за владику, по Црној Гори, распуштао, које му баш никако за руком изаћи не могаше, и Бога ми, на срамоту Русије, коју је она (Русија) сама одмах, отпочела, најпре чрез свога у Дубровнику консула, Манзуревског, а мало доцније и чрез нарочно из Петербурга посланог, Статског Советника Стефана Санковског, заглађивати. Граф Марко Ивелић, седећи у Боки млоге је глупости чинио. Између осталих он је и на собном шлаф-року свом прикопчану звезду носио, а поред ове, на исти шлаф-рок, у својој соби, у папучама будући, натицао је и ленту с крстом ордена Св. Ане. Овако су га људи, који су к њему долазили, у соби његовој затицали. Овако је он, и на пенџерима своје квартире, помаљао се, да га, мимо-пролазећи, у великом ордену виде Људе, који су му кад и кад долазили, свакад је предусретао: „Друг мој, ја граф, ја генерал-лајтнант, ја ка-.

валијер," указујући руком на ленту, и звезду. Ово сам ја све мојим очима видио и ушима слушао, јер сам се и сам тада у Боки, као приватан човек, налазио, у послу црногорском, и у очекивању Сињавина са флотом руском из Корфа. (Овај полковник, Јаков Радић јест онај исти официр Радич, кога је, Кутузов, за спроводника, мало пре споменутој српској депутацији за у Петербург, определио. Јаков Ненадовић казивао ми је, да је овај Јаков Радић, будући тада са депутацијом српском у Петербургу, у једном ватреном разговору са графом Марком Ивелићем, о његовим поступцима у Боки, противу невиног владике црногорског, изазивао на удвој, рекавши му: „Знате шта је, међу нама ништа друго не остаје него: кремен ти, кремен ми." Но граф није се одазвао, није му смео изићи.)

Макар и овако глуп, граф Марко Ивелић, кога је сад Русија у Србију послала да и њену судбину доврши, као граф, генерал-лајлтнанта, у пуној генералској униформи, са звездом на грудима, са великим орденом Св. Ане преко плећа, са ађутантом, Милутином Савићем, такође окићеним са златним тренкесуљама, са матерњим језиком српским, послан са орденима од Императора руског, дошавши у Србију и саставши се са Карађорђем, Младеном, Јаковом, кнез Симом и Јанићијем, лако је могао приобрести и себи, и својим, по настављенију чињеним дејанијама важност, па, по несрећи, и веру у совете и предложења његова.

О овом посланству Ивелићевом, о доласку његовом у Србију и о дејанијама његовим у Србији, ја сам у Бесарабији, у Хотину, имао прилику, у два маха, и од самог Карађорђа, у одломцима, нешто чути, које се слаже са језгром онога што сам од Јанићија и од Младена о томе чуо. Младен, кад је руско правитељство први пут настојатељно позвало Србе да се из Бесарабије, из Хотина, где је нешто налик на Србију било, у екатерино-словску губернију поселе, увређен тиме, после сочињеног и ек-

спедираног одговора на овај позив, са сузним очима на мене погледавши рече: „да, нека сад раде с нама што хоћеју кад ми нисмо умели, или боље рећи, нисмо хтели, по совету Русије, ни паметније људе од нас послушати, ни се сами с Турцима, као што су нас они нудили, мирити. Не марим за нас (подразумевајући њих старешине) већ ми је жао сиротиње и оне тамо што је остала у Србији , и ове, која је с нама овамо дошла, што због нас, и уз нас страда. Ми ћемо пред Богом одговарати, али шта знамо чинити! није нама Ивелић тако казао, да ће Русија с нама своје пустоловине насељавати.“ Ове последње речи његове даду ми повода те га ја замолим да ми, о доласку Ивелићевом у Србију, и о тадањем саопштавању њиховом с њима, у колико му је познато, преповеди, и он ми отпочне казивати овако: „Ти ваљда знаш за онај несрећни по нас трактат букурешки, који је Кутузов с Турцима везао, и у коме је бајаги нешто и за Србију смрмољено било. У једно исто време, кад нам је и закључење тога трактата, од главнокомандујућег Чичагова, саопштено, у то исто време, без да смо ми, по незнању нашем, о томе и помислити могли, добије и руска војска налог да Србију остави и у Русију да иде, и Недоба позив, да пост свој у Србију остави, и из ње изиђе. Овакав жалосни и несрећни по нас, уговор руски с Турцима; одлазак руске војске са свим из Србије; и налог Недоби да и он Србију остави, све је то нас изнадило, громом поразило, и тако смутило да нисмо знали шта нам, у тако несрећном часу, радити треба, и где сад помоћи тражити и наћи можемо, кад смо с вером и надеждом на Русију, и по советима њеним, у своје време, све испустили и пренебрегли. И у само оно предпоследње време, кад се јошт није знало шта ће трактат букурешки донети, нуди нас, Рушид-паша из Ниша, који је наскоро за тим и велики везир, Мур-сајбија постао, и који је Србијом и обладао, својим посредовањем о умирењу нашем с Портом, обећавајући нам:

да ће он све силе своје употребити да договарање наше о умирењу с Турцима, у нашу општу ползу испадне; и јамачно би тако и урадио, јер шта није кадар велики везир, Мур-Сајбија, имајући и војску у сопственом расположењу учинити. Али нам Недоба, коме смо ову понуду саопштили, и од кога смо, за њу, и совет поискали, не даде о томе ни мислити, а камоли што почети радити. Русију је истина невоља натерала те је она, онај мир с Портом, закључила али шта смо ми криви да нас она на голо милосрдије Турака предаје? И тако, по закључењу реченог трактата, нас Руси оставише, а ми, будући смо дотле, по советима руским, све прилике, непосредствено с Турцима угодити се, испустили и пропустили, кад је граф Ивелић у Србију дошао нашли смо се управо што оно наша српска пословица каже „ни куд мајци, ни куд у девере.“ Сад смо, или хтели ил не хтели, морали пристати на совете графа Ивелића, на божју вересију, и макар да по њима, осим наше пропасти, ништа друго извесније није било. Речени граф Ивелић, прешавши из Влашке у Србију, отишао је управо у Тополу Карађорђу, који је и нас, на састанак с Ивелићем, тамо позвао. Је ли Ивелић, пре нашега доласка у Тополу, с Карађорђем што, о цељи посланства његовог, на само говорио то не знам, али кад смо и ми тамо приспели он нам, о предмету његовог посланства говорио овако: „Мене је мој цар к вама послао да вам донесем и предам знаке одличија његове височајше милости, и да вас, вашег врховног вожда и сав народ српски уверим о непременимој милости његовој.“ Ми смо му сви, наравно, не имајући сад куд-камо, на милости царској благодарили, али у исто време, смућени и очајни до крајности будући, упитали смо га: Шта ћемо ми радити сад код оваког, по нас несрећног у трактату букурешком, наређења, и он нам је на то, обрнувши се Карађорђу, одговорио: „Друг мој! Тешка невоља, која је за Русију спремљена, и која је, до овог часа, на њу можда већ и наступила,

принудила је Императора мога с Портом, овај мир закључити. Он је, за ослободити се од овог рата, и за моћи сву своју војену силу у једно сабрати, и обратити је противу једног несрављено јачег од Порте, непријатеља, који је готово све западње народе уза се, противу Русије, повео, принуђен био и млоге, сопствено за Русију важне интересе пренебрећи, при закључавању овога мира, немојте се дакле ни ви нимало чудити, нити к срцу за зло примити, што и за вас, за сад ништа боље није могао с Портом уговорити. Ви, у садањој забуни Русије, и при садањим околностима, конечно и сами можете мислити да Турци неће имати потребу, у поступцима својима, од ње зазирати, па по томе самом можете ви, од стране тих мрских варвара, стешњени и силно нападнути бити. Можете и какав удар дочекати, и будући да Турци, ником сад непрепјатствовани, могу, и необзирући се ни најмање на уговоре трактата са свом својом силом на вас напасти, и сасвим вас поразити, ако јошт и ви безусловно на оно непристанете што они од вас захтевали буду, велим, то све може се догодити, опет зато и у такој несрећи, од које нека вас божја помоћ сачува, немојте клонути духом, немојте губити надежду ни милост божју и на помоћ Русије. Ја вас именем цара мога уверавам, да ће свако зло, које би могућно вас постигло, и он тако осећати као и ви, и свака несрећа ваша биће и његова, јер је љубав његова према вама, и оданости вашој према престолу његовом, дубоко у срце његово засађена. Карађорђе је ћутао и грискао своје нокте, а ја, почем Ивелић све више наведено изговори, рекнем му: „Ми, господине, при свему томе што смо уверени да је за Русију тешка невоља наступила, и што можемо веровати да су једне таке невоље следства оваког закључена трактата с Турцима, из свега, што сте нам до сад казали, видимо да за нас помоћи ни с које стране нема, нити да је исто тако извесно као, да од нас нема више ништа, и да ми

пропасти морамо.“ Ивелић: „Друг мој, ја нисам нигде за извесно казао да ви пропасти морате, него сам претпостављао, да се и то, по несрећи, догодити може дакле није тако као што ти кажеш. А да би се и та несрећа совршене ваше пропасти, коју ја само претпостављам да се догодити може, или конечно отклонила, или да би јој се бар време протегло, у ком се свашта мења, (Ивелић, као што ће се из даљег казивања Младеновог видити, није разумевао пропаст Србије у том, што ће она изгубити самостојателну независимост своју већ у том да Турци народ не исеку, да не одведу из земље робље да не попале и не оплене народ), ја вам праву намеру мога доласка к вама објавити морам. Цар мој, осим што вам је послао ове сјајне знаке одличија, и осим што ми је живо препоручио да и вас, и сав српски народ уверим о непроменимој милости његовој, и о том: да је он, само због наступивши, врло тешких околности, на Русију, принуђен био, и противу сопствених и важних интереса својих, међу којима је Србија и народ српски прво место заузимао, овакав с Портом закључити мир, у ком, противу најосетљивијих и најтоплијих жеља својих, ништа боље од оног, што вам је извесно, и за вас уговорити и наредити није могао. Осим, велим, ових препорука, он ми је наложио да вам од имена његовог советујем да друго не учините, него и ви да на закључење трактата букурешког пристанете, јер се лако догодити може да и Турци при једном оцечном и опором отказању пристанка вашег на закључени трактат, а и без тога све једнако пострекавани Бунапартом, са свим од целога трактата оступе, па би у таком случају јошт и гора беда и невоља наступити могла. А да би показали пред Портом да и ви пристајете, и у смотрењу вас, на овај трактат, Император мој жели, да ви то, с ваше стране пристајање, обнародујете, и услед тога да одмах своје људе у Цариград пошљете с молбом на Порту, да она, по чланку осмом реченог трактата, с вама у дого-

воре ступи о улазењу њеном у Србију, и о будућем њеном становању у истој, како се не би народу, при таком случају, никакво насилије учинило. Но у исто време, Цар мој советује вам, да се што више, и што боље и за отпор спремате. Он вели: с пристајањем на трактат, осим што ћете испунити, у садањим околностима, жељу његову, показаћете и према Порти своју покорност и оданост, и тим више што јој и своје људе, као покорни поданици, с молбом за мирно договарање шиљете; но и правда ће, овако поступивши, бити на вашој страни, ако Турци, остављени сад сами себи, што више ушчине него што им, речени трактат допушта.

А са спремањем за отпор, за праведну своју ствар, показаћете, па можда и мало у чувство довести Турке, да ваша предложења и молбе на лако не узимљу, и да виде: да имају посла с једним народом, који се, без велике невоље, неће на лако дати стрмоглавце у јарам Но ја вам морам и то казати, да Цар мој, при садањим опстојатељствима, и при садањем нахођењу Портином, једва може и помислити да ће Турци, противу природе своје, моћи руководими бити каквим милосрдијем према народу српском, и да ће Порта на молбе и предложења ваша, ма и најлакша, као и на само закључење трактата у смотрењу вас, хтети вниманије своје обраћати, особито кад увиди да се ви, за последњи час, и на отпор спремате.

Но ви, ма како му драго Турци мислили, овако треба да радите као што вам кажем. Цар мој зна да ће Турци, ни с које стране не препјатствовани, сад сву своју силу сабрати, која ће несравњено већа него икада до сад према вашој бити, и да ће то Турци чинити не само с намером да Србијом обладају, него и да союзнику своме Бунапарти, што скорије и снажније, с које му драго стране, у помоћ притеку. Цар мој, с великом тугом срца свог, при стечају садањих тешких опстојатељства, а највише при томе: што Турци ником и ни

с које друге стране нису препјатствовани, не крије и своју жалосну сумњу о могућем одржању вашем, али он опет жели и советује вам: да време провлачите, па ако Турци и силом на вас нападну, да их, што више и дуже можете, на себи уздржавате. Па најпосле ако, на жалост, принуђени већом силом, и паднете, бићете оправдани и прослављени пред целим светом; а Русија, ако јој свемогући Бог помогне, на кога јединог ми тврду надежду имамо, те она непријатеља свога победи, и из земље га своје истера, неће народ српски оставити под јармом варварским, неће га заборавити. Она ће вам несравњено више накнадити него што ћете ви сад, могућно, изгубити. За уверење пак мога цара, да ви, на овај начин, као што сам вам исказао, поступања соглашавате се, ја вам советујем да сазовете скупштину, те да се на тој скупштини, опште народно пристајање ваше на трактат букурешки, и на ове совете Цара мога, торжествено обнародује, и отпразнује; и да одмах, с те скупштине, за не губити време, своје људе у Цариград с молбом, и на договарање с Портом, пошљете.“ После оваковнх Ивелићевих изјава, Карађорђе, прихвативши реч, отпочео му је говорити: „Којекуда, Господине! као што си мало пре и сам казао, тако је и нама познато, да је велика невоља на Русију наступила, и да је покровитељ наш принуђен био, с Турцима, овакав, по нас несрећан, мир закључити. Ја верујем, као што и ти кажеш, да је цару Александру врло тешко и жао што за нас ништа боље уредити није могао. Али кажи ти мени, кад велиш да по препоруци и совету царевом пристанемо на овај трактат, да пошљем наше људе у Цариград султану с молбом, и да се они тамо договоре с Портом како ће, и којим начином Турци сад ући у Србију, и с њом отпочети владати и управљати, а у исто време да се, што боље и што више можемо, и за отпор, противу Турака, спремамо, како би тиме, ако ништа друго, а оно бар време коначног освојења турског Сербијом, протегли,

те тако и тиме, можда, помоћи се могли; ако Турци, као што си и сам казао, сад ником с које друге стране непрепјатствовани, а ожесточени противу нас, ни на каква, и најпокорнија наша предложења не хтедну пристати, па сабравши сву своју силу са свију страна на Србију нагрну, шта ћемо ми онда? Ми нећемо кадри бити противу ове силе турске одржати се. Турци ће обладати Србијом, и народ поробити и опленити, а нас старешине све похватати и исећи.“ Ивелић: „Друг мој, Господару Ђорђе! све је могуће што ти кажеш. По сили учињеног уговора између Русије и Турака истина речено је, и са обе стране признано и потписано да Србија и народ српски, по пређашњему, опет имају поступити у поданство Портино по тамо изјављеном начину, но да и то садање поступање у поданство, изузимајући сопствено држави припадајућа права и преимућства, има бити уговорено и угођено с народом српским; али као што сам казао, и као што и ви сами видите, ожесточени Турци противу вас, знајући да нема ко надзиравати да ли они, по закљученом уговору, према Србији поступају, могу и најжесточије мере противу вас предузети, могу и најтиранскије противу вас поступити; али ја држим да противу самог народа не ћеду ни они хтети зверство своје изливати, јер је и њима народ од потребе да их служи, десетак да даје, и данак да плаћа; а што се вас старешина тиче, у случају немогућности ваше одржати се, ја вам морам советовати да бесполезно живот свој не излажете опасности, и да се, у тако крајњем случају из Србије уклоните.

Русија неће вас оставити да се ви потуцате по страном свету. Она ће вас, као своје рођене синове, у своја недра примити и облагодетељствовати, и ако свемогући Бог, у праведној њеној ствари, буде јој у помоћи, те се она ове тешке беде и невоље срећно курталише, ви ћете онда увидити ових мојих речи истинитост. Русија ће вам небројено пута више накнадити него што

ћете сада, по неизбежности, изгубити. То све боли, то је све тешко и претешко, али се сад нема куд, камо. Земља тврда, а небо високо.“ Карађорђе: „Ти, господине, велиш, да противу народа нећеду ни сами Турци хтети зверску нарав своју изливати, јер им је народ од потребе, а што се нас старешина тиче, велиш, да се ми у случају немогућности одржати се, не рескирајући бесполезно животом, из Србеје уклонимо, и да нас Русија, у таквом случају, неће оставити, да по туђем свету страдамо и прочаја; али господине, и у таком последњем случају, с каквим образом ми да оставимо народ, кад смо до овог часа ми, и народ све једно били, као душа и тело? А где је Русија, која би нас примила и заклонила? Ми би, у тако жалосном случају, за спасти несрећни живот, морали најпре пребећи у Немачку, а Немци би нас предали Турцима, па би тек онда на тешким мукама сви изгинули.“ Ивелић: „Што се тиче остављања народа, друг мој! нити ћете ви у том бити први, ни последњи, такви догађајева било је и до сад у свету; а што се тиче тога, да ћеду вас Немци предати Турцима, тога се ни мало не бојте. Ви сте сад Руски кавањери, и под тима знаковима царским не само што Немци неће смети таково што с вами учинити, него ће те ви и од свију јевропејских држава уважавани и почитовани бити.“

„Сад је, по совету и препоруци Ивелићевој, и скупштина, за Велику Госпојину (15. августа) у манастир Враћевшницу наређена и сазвана. На ову скупштину сазвате су биле све војводе с њиховим подручним капетанима и буљукбашама, сви председатељи магистратски, сав велики Суд Народњи и ми, т. ј. ја, Јаков, и кнез Сима са његовим зетом Стевом Филиповићем, који је, у Совету други секретар био. И на овој скупштини, по препоруци Ивелићевој, и у присутствију његовом, објављен је свима садржај трактата букурешког, а на име: осми чланак реченог трактата, у коме је и наша несрећа

определена. Ивелић је пред и скупштином, која се је ужуборила била, доказујући у каквој се невољи и незгоди Русија сад налази, правдао је у том што ништа боље за Србију наредити није могла, уверавао је скупштину, као што је и нас, о непроменимој милости царевој према народу српском, и о том: да цар никад с памети неће сметути привржености народа српског к његовом престолу, и по томе, да ће и од сад једина и главна брига његова бити о срећи и благостању Србије. Ивелић је, после млогих оваких израза и скупштини изјавио жељу и совет царев, состојећи се у том, да и Срби пристану на овај трактат, да пошљу своје људе у Цариград с молбом на Султана за опроштај, и на даље договарање с Портом о определењу начина, по коме ће Турци, не врећајући права човечества, у Србију ући; као и у том, да се, и што боље могу, спремају за одбрану вере и отечества, у случају ако би Турци, не обзирући се ни на што, нечовечно што предузели чинити, уверавајући све, да ће и сам Бог праведној страни у помоћи бити, и да и Русија, ако с помоћу божјом, непријатеље своје надвлада, и из земље их своје истера, неће изостати са својом помоћу. Сва је скупштина замукла била. Нико ни црне, ни беле, не проговори, и шта још више: сва се је скупштина, по совету и препоруци Ивелићевој заклела и на заклетву потписала, да, по жељи царској, пристаје на трактат букурешки, и да ће, по советима и вољи царевој све оно чинити, што јој је, и како јој је његов посланик препоручио.«[12])

„Ето ти зашто је граф Ивелић у Србију долазио, и каква је цељ његовог посланства била. Карађорђе је, после оваковых изјава Ивелићевих сасвим помркао био. Усне су му дрктале, и, испод обичног његовог црнила, већ је и помодрио био. Па и они, који су дубоко поуздање у одношенија руска према Србији имали, тешко су смућени били. А ја, који сам и пре доласка Ивелићевог, а с тим јошт извесније увидио, да ништа мање

од наше конечне пропасти нема, са свим сам се изгубио био. Али кад се, сад већ није имало куд, и кад су овако припрле виле очима шта се знало и могло друго чинити осим оног, што нам је Ивелић, од имена царевог, препоручио па шта буде нек буде. Ми смо сад били као кривац, кога осуде на смрт, па већ совршено зна и види шта ће с њим да буде, али га надежда, макар и на мало неизвесна, вара, да може бити помилован.“

Више наведено казивање, или управо јадиковање Младеново о делу доласка Ивелићевог, 1812. године, у Србију, непотребује никаквог обистинења, сам рапорт Ивелићев даје му потпуну веројатност.

Јесу ли се испунила обећања Ивелићева, која је он по височајшему наставленију од имена царевог, и Карађорђу, и Совету Народном, и свој враћевшничкој скупштини исказао? А да је, по речима царевим обећао, да ће Русија, ако Срби, после пристанка на трактат букурешки, никаквим неуважавањем турским мирног договора између њих и Русије закљученог насилно од Турака упропашћени буду, док она непријатеља свога савлада и из границе га своје земље истера, њима у помоћ притећи, наново их подићи, и више им добра прибавити него што ће они, испуњавајући сад вољу и жељу царску, изгубити моћи; то и он сам, на свршетку другог перијода свога рапорта, исповеда.

Русија је око половине декембра 1812. године, не само изван граница своје земље непријатеље њене истерала, него је Витгенштајн са својим корпусом, већ и на прајској земљи био; а 27. јануара 1813, године, и сам је Император Александер, са Кутузовом, у Виленбургу, са својом главном армијом, стан свој поставио. Сад је Русија, осим Енглеске, и Шведске, које су сад већ и са својим сувоземним војскама овамо у помоћ притекле, и Прајску са собом у сојузу имала; а у јулију месецу већ и Аустрија одрекла се Наполеона, и око половине августа у савршени и јавни сојуз са Русијом,

и са оним трима државама, противу Наполеона, ступила. На скоро за Аустријом и Баварска је то исто учинила, далеко пре пропасти српске. Император је Александер, помоћу Божјом, не само совршено непријатеље своје победио, и из граница их своје земље истерао, него се је већ са главним својим војинством у внутрености Германије налазио, имајући са собом у союзу, противу Француза, и више упомените државе, па ни бела зуба према Турцима, а на олакшање и у ползу страдајућих Срба, тада, није хтео помолити. Једино што је од стране Русије тада учињено јест следујуће: Уз ону руску војску, која је 1812. у следству закљученог мира с Турцима, из свију предела турских изићи морала, и противу Наполеона упутити се, млого је и таковых пристало с њим и из Влашке и Молдавије отишло, и све се једнако при армији руској налазило, који су, или за време рата, као волентири, противу Турака, с Русима војевали, па без сваке награде остали, или и иначе, као што је био Стефан Живковић трговац, који је јошт с почетком гогине 1811. из Србије отишао у Влашку, и бајаги, у главну квартиру руску, да и он тамо са Миленком и Добрињцем, о срећи Србије ради, и Петар Томић, који је с Родофиникином 1809. из Србије побегао. Између овакових речени, Стефан Живковић, нашавши се, при армији руској, са неким, из волентера, Бугарином, из округа рушчушког, Алексом Григоријевићем, и више упоменутим Петром Томићем, који су већ и чинове руске искамчили били, пријаве се, у Топлицама (Баден-Бадну) главнокомандујућем руском Барклају де Талију, и покажу да су они извештени будући о свестраном и жестоком нападању турском на Србију, упуномоћени, од Карађорђа, молити Русију за помоћ, и Барклај, у следству молбе више упоменуте тројице, мнимих Карађорђевих пуномоћника и повереника, написао је Карађорђу једно писмо, које је са знањем царским наређено, и које је, премда ништа више од досадање, већ извесне поли-

тике руске према Србији, содржавало није, нашло Карађорђа изван Србије, у Фенеку манастиру, а Србију обладану нечувеним варварством и ужасима ислама!!!

Ово писмо Барклајево не потребује никаквог толковања и разјаснења. Оно пофторава и потврђује све оно што је и граф Марко Ивелић, Карађорђу, Младену, Јакову, кнезу Сими и Јанићију у Тополи, и свој скупштини, у манастиру Враћевшници од имена царевог препоручивао и советовао. Но опет зато не могу изоставити да не проговорим што о другој и трећој точки другог, и о другој точки трећег перијода овог његовог писма. У другој точки с којом и трећа у сојузу стоји Барклај вели: „Међу тим Његовом Величеству благоугодно је да се народ српски, према садањим опстојатељствима, постара, до благопријатнијега времена, сам себе помоћи и одржати. Од благоразумија правитељства његовог зависи изискати најблагонадежнија средства, и та с ползом употребити, за одржати се.“ Зар је могао народ српски и његово правитељство, ма да је и најблагоразумније било, сад изискати средства, и такова с ползом употребити на одржање своје, кад је оно три понуде Портине, за непосредствено умирење с њом, по советима Русије, одбацило? У другој точки трећег перијода вели: „Но ако по стечају опстојатељства никакви преговори (с Турцима) не би имали места, и народ српски, у тако стеснитељној крајности, решио би се оставити природну своју земљу, у таком случају Његово Императорско Величество, без сваке сумње саизволиће, по молби његовој, даровати му убежиште у својој Империји.“ Ни народ српски, ни његово правитељство нису никад ни помислити могли, у Србији будући, да моле Русију за каково убежиште у њој. Ову несрећну мисао, о пријатију Русијом свију старешина српских, којима не би поднело остати у Србији, кад овом Турци завладају, у следству трактата букурешког, по коме је већ извесно било шта ће са Србијом бити,

уселио је у Карађорђа, Младена, Јакова, кнеза Симу и Јанићија, по настављенију царском, граф Марко Ивелић. Што је кабинет руски, по закљученију трактата букурешког, 1812. године, послао, графа Марка Ивелића, у Србију, он то није учинио у намери, да се Србија одржи, или у мисли: да ће се Србија јошт одржати моћи. Он је совршено уверен био да Србија пасти мора, и тек у оваковом уверењу свом послао је реченог Ивелића у Србију, да орденима обласка Карађорђа и оне друге, и да их задане етером политике, која је Србији већ опело одпојала, како би, обесвешћени и успавани, стрмоглављење и народно и своје, у незнању и заносу дочекали, и довршили. По оваким уверењима кабинета руског, да Србија пасти мора, он је, и колешком советнику, Недоби, наставленије дао да Србе, кад пропадну, на посељење у Русију позивље, и приволева, и знамениту му суму новаца послао на потпомагање српских фамилија, које би му се, као неимућне, за помоћ пријављивале.

Да постојање Србије, и њено суштествовање здраво јако засецају у живац интереса аустријске политике, за будуће њено обладање на Истоку, на које она, од искона смера, то је ствар неоспорима, и Срби на Аустрију не треба за то да се туже и да на њу жале што она све једнако, сваком развитку и напредовању Србије, са свима могућим својим силама жестоко смета, и што је, тако сметајући, и она, у договору са Русијом, 1853. године, Илију Гарашанина и Јована Мариновића гонила, па на то, чрез посланика свога у Паризу, чак и Француске согласије искала. Велим не треба Срби на Аустрију за то да жале, тим мање, што би и они сами, да су на месту Аустрије и у положају њеном, ако би хтели за својим интересима тежити, морали такову исту политику набљудавати, и упражњавати. Али зашто да и Русија, интересима политике аустријске, Србијом и њеним напредовањем жертвује? Зашто да и Неселроде, из Петербурга, Гарашанина и Мариновића, под мнимим и ни-

како непостојећим предлогом: као да су ова двојица опасни за мир Србије, гони? Зашто да Менчиков у Цариграду, чак од Порте ферман иште, да се истеривање Гарашаниново и Мариновићево удејствује?! Ја ћу, у Историји емиграције српске показати како Император Александер из уважења, чак пакосних интереса Аустрије, не оставља Србе ни у његовој земљи, у Бесарабији, да се населе, већ нагонитељне наредбе издаје, да се, у Екатерино-Славску губернију, послати морају!

За све време од кад је Кутузов примирје с Турцима уговорио, које је и за Србе важило, и док је и конечни мир закључио, и до маја месеца 1813. на границама српским према Турској, а нарочито према Нишу, од стране Уруменлије, скеле су, за прелазак трговине, отворене биле. Каравани, са јеспапима из Уруменлије натоварени неизрађеним памуком, израђеним сафтијаном, неизрађеним кожама и вуном већ су за Аустрију, преко Србије, почели прелазити; а тако исто, израђени јеспапи из Аустрије за у Турску, проносити се. И Срби су своје продукте, који су им дозвољени били, Турцима, на опредељеним местима, продавали, и од њих, што им је за потребу било, слободно куповали. Правитељство српско, у договору са Рушит-Ахмет-пашом, и са базрђан-башама: нишким, видинским и сереским, морало је и само поставити базрђан-башу у Београду, и тај је био: Наум Ичко, брат покојног Петра Ичка. Већ је био договор између више наведених и правитељства српског, и о једначењу течаја новчаног, зашто је цена новца у Турској и тада већа била него у Србији, као и о установлењу једне банке, која би у стању била трговину потпомагати. Но како је новчано стање Србије тада слабо било, и како и сам опстанак Србије већ је у великој сумњи налазио се, то се и намера ова у дејство привести није могла, али да се је о овом установљењу мислило и договарало, то доказује писмо Карађорђево Марку Добрићу под 23. фебруаром 1813. године № 1104. на страни 91. прото-

кола копијарног. Рушит-Ахмет-паша врло је у том смотренију, да се трговини пут отвори и обезбеди, расположен био. Он је, у Нишу, ђумручну таксу на излазеће и улазеће јеспапе наплаћивао, а Срби су, у почетку у Параћину, а после у Делиграду то чинили.

Ово расположење Рушит-паше, за отварање скела и путова преко Србије ради трговине није проистицало из каквих патриотичних његових осећања, већ из призрења на сопствене своје интересе. Он је, као што сам казао, како је трговина пошла, ђумручну таксу, у Нишу, по своме благом произволу, наплаћивати отпочео, без да је коме од тога рачун давао, и без да је ко, тај, од њега поискавао. Он је знао да је Мула-паша, кад је преко Србије пут, за пролазак трговачких карвана, затворен био, и кад су трговци, из Уруменлије и Аустрије принуђени били преко Видина и Оршаве своје еспапе, први за Аустрију, а други за Уруменлију експедирати, наплаћујући у Видину ђумрук, силни новац нагрнуо. Он није марио ако би влада његова, доцније, овај нишки ђумрук, као до сад несуштествовавшу стацију ђумручну, и под своје притјажаније заузела, јер га је он, као месни паша, преко својих људи у Цариграду, за врло незнатну цену под закуп, узети могао. За постижење ове своје цељи, Рушит-паши, као и Мула-паши, не само није противан био опстанак Србије, и да она између Аустрије и Ниша, с Турском граничи, јер друкчије ђумрук нишки, који је њему обећавао силно богатство, не би могао постојати; него је, та цељ и главним поводом била што је он, Карађорђа, својим посредовањем, о умирењу Србије с Портом нудио; и што је, за измамити Карађорђа на његово посредовање овоме, више пријатељских писама написао и преко нарочитих људи, Турака и Срба, усмене му поруке шиљао, као што, о овом последњем опстојатељству, и писмо Карађорђево, војводи Илији Барјактаровићу, под 11. мартом 1813. годдине № 1172, на страни 105. протокола копијарног сведочи. Ово продужење пријатељских

сношенија од стране Рушит-пашине са Карађорђем, оснивало се на томе: што је он држао, да ће његова влада, поред обладања са Србијом, по смислу трактата, јошт са Србима договоре имати о уласку њеном у Србију, и о независном внутрењем управљању, у границама дотадањим, па даће тако и Србија, до према Нишу границу своју имати, и да ће и он, као паша, у Нишу остати и речени ђумрук заузети, и да му, тако држећи, треба, на граници, и пријатељство са Карађорђем обдржавати. Но Порта није тако мислила као што је Рушит-паша држао. Она је, увидивши да је овај трактат за њу неповољно закључен, и то у време, кад би Русија њојзи у свему попустити морала, прикривајући праве своје намере, Србију са свим освојити без и најмањег обзирања на трактат, и у исто време и своме сојузнику, Наполеону, у помоћ притећи, одредила била и једну комисију за договарање са Србима, примала је и српске депутате, који су од Карађорђа шиљани; али са овима ни у каква договарања упуштати се није хтела, и свако је предложење њино одбацала требујући апсолутно покорење (њино одбацала, требујући апсолутно покорење) и предање Србије у чисто рајанском, ропском смислу. И зато, што је Порта своје праве намере прикривала, и све једнако од закључения трактата спремала се и сабирала силну војску, не толико за обладање Србије, колико за помоћи своме сојузнику Наполеону, сад, у овом часу, и за цељ Рушит-пашину, и за јабуку Карађорђеву, коју му је обећавао у више наведеној поруки преко Илије Барјактаровића, доцкан је било, јер је за Порту, будући судбина Србије, закључењем трактата букурешког, већ извесна била, и тим више, што је од ње зависило поступити са Србијом како хоће, не уступајући јој ни оно мало ничтожног права, која би, по реченом трактату, да ко има екзеквирати, имати морала. А и Рушит-паша, из Ниша, одазван буде у Шумљу на велико-везирство, и Мур-сајбиство.

Мула-паша, будући у стању противничком према Порти, а видећи на који се начин и Русија која га је, за све време рата ласкала, и на својој га руци имала с Турском умирила, није тражио само лично пријатељство с Карађорђем, него је предлагао и закључење союза, за одбрану и нападање. Он је, у фебруару месецу 1813. године, по нарочитим својим људма, Харазону Грку и Брзали Мустафи послао и Карађорђу и Хајдук Вељку богате дарове, и писмо на грчком језику, у коме је и предлагао више споменути союз. Он је знао да Порта све своје силе прибира, и да ће најпре на њега нападнути, па је зато овака предложења и чинио Карађорђу. Он је допуштао да српска војска и у град Видин ући може, и с његовом заједно, према Турцима, одупрети се, доказујући: да, докле год Султанова војска Видин, који је он здраво утврдио, и са свачим га снабдео, не облада, неће на Србију наступати, па да ће тако и једна и друга страна, помажући једна другој, одржати се моћи. Но Карађорђе, са Советом Народним, предложени Мула-пашом союз, није за поуздан држао, али, будући да би му једна овака заседа, као што је Мула-пашина, у Видину, ако на Србију војеном силом насрне, од ползе била, није он ни одбацио Мула-пашино предложење. Он му је пријатељски одговорио, не отказујући да је и њему, једно таково предложење врло повољно, и пуно добрих и поузданих надежда, али му ништа решитељно није казао. Карађорђе је и Хајдук Вељку здраво препоручивао да са реченим пашом, најбоље споразумљење одржава, и да му сваку услугу указује, која би се на граници чинити могла. Но и да је, Карађорђе могао поуздати се у ова и овака предложења Мула-пашина, па да је што и решитељно с њим уговорио и закључио, не би закључење то никаквим благоуспешним плодом уродити могло, јер је Мула-паша, наскоро за тим, од природне болести, умро, и Рушит-паша је, кренувши се из Шумље, са војском уз Дунав и видински пашалук, и сам град Видин

без сваког препјаствија, заузео, па мало после тога и на бреговски србски шанац, и на сами Неготин ударио.

Карађорђе је, из привржености к Русији, по простосрдечију своме, и из вере његове у советe графа Ивелића, који су му и по одласку овог, Недобом, у разним манирима, које Карађорђе није умео разазнат, све једнако притврђивани, и ово предложење, Мула-пашино, Недоби, преко Совета, соопштио, као што и писмо његово Совету, под 5. мартом 1813. № 1148., на страни протокола копијарног 100., сведочи као и друго писмо Карађорђево Совету, под 10. мартом исте године № 1169., на страни 104. што показује, како је Недоба, и одговор његов Мула-паши пофалио и одобрио.

Из више наведеног казивања Младеновог, као и из самог рапорта графа Марка Ивелића, видели смо зашто је, овај последњи, у Србију, у јулију месецу 1812. године, и каква је његова: „прямия цѣль:“ била коју је он: „какѣ верховному вождю, такъ и членомъ сербскаго правительста“ открио, видили смо да је, по откритију ове цељи, држана, у Манастиру Враћевшници, скупштина, и да је на овој, по советима Ивелићевим: „въ угодность Россійскаго двора“ примљен, и отпразнован закључени мир с Портом. И да је поред тога и заклетвом скупштинском утврђено, да се, и: „статья о Сербіи въ мирромъ договорѣ вмѣщенои“ прима, и обећање, да ће се све од сад у напредак чинити, или испуњавати оно: „что Россiискому двору будеть благоугодно“.

Ја не могу де непофторим реч моју о томе да је Русија Србију примила под своје покровитељство; да је рат српски противу Турака себи соіузним учинила и назвала, и да је, и преко свију главнокомандујућих, и преко свију својих агента, који су у Србију пошиљани, и који су у њој, као и такови, и постојано пребивали, па и непосредствено, преко депутата српски, који су и самом двору руском предстајали, силна и сјајна обећања, за срећну будућност и самостојатељни опстанак Србије

и народа српског, изјављивала, и у та их, све једнако, именом цара свога уверавала, ја не могу да и сад не кажем, да су овака обећања Русије, којима Срби нису могли не веровати, у лепим и пуним среће надеждама, за њихову будућност, њих обезбрижила била. Они су тако, поред речених обећања, безбрижношћу за самостојатељност своју, успавани били, да никад ни у сну, а камоли на јави помислити нису могли да ћеду икад више постати робови јаничара, раја турска.

Изненадни преврат, и измена опстојатељства јевропејских, на која, успавани Срби, и дубоким незнањем удаљени од обзира на ова, никаква вниманија обраћали нису; закључени сад између Русије и Порте трактат, у ком је Србија на вољу Турака остављена; одлазак руске војске из Србије, које је по закљученију мира између Русије и Порте, морало сљедовати; и долазак Ивелићев у Србију са онаким порукама и советима, у којима су и Недобом, до последњега часа и Карађорђе, и остали притврђивани, обезумило је, и сасвим обесвестило и самог Карађорђа, и све његове главније сотруднике. Он по несрећи, није имао, у место Јанићија, човека, који би знао, и кадар био, у њему развити и оснажити свест политичну, без које, при свом његовом великом духу војничком, при свим његовим исполинским претпријатијама за избављење Србства испод тешких окова, у којима је оно четири читава века чамило; и при свом његовом беспримерном, и са сваким недоскутицама опкољеном устаоштву и труду, никад се није могло, па ни онда, ништа учинити и произвести. Он је, после више наведених опстојатељства и догађајева, са свим духом клонуо. Он је с правога пута цељи своје заишао, без да је то заилазење, уваћао и опажао. Он је постао болесник оног рода врућице, у којој, болујући изгледа као здрав човек, који све хоће некуд да иде, и нешто да ради, па и пође и нешто почне радити, а кад га упитају куда ће, и шта ради, а он ништа не зна да одговори. И по овоме, треба

нам знати, да и Карађорђе, и његово правитељство, све што су од враћевшничке скупштине овамо радили, и по советима Ивелићевим, и из сопственог смишљања, бајаги, за одржање и опстанак, радили су више као већ изгубљени, без срца и воље, и без сваке надежде за успех, и са страом за сопствени живот, да у опасност не дођу. — Да је Карађорђе и његово правитељство, у ове несрећне и последње дане самостојатељности Србије, овако радило, и да су они са свом својом радњом тек само искрађивали се да личности своје обезбеде, то су и Карађорђе, и Младен, Јаков, кнез Сима и Јанићије, и последњим поступцима својима доказали; то је сваком очевицу оне несрећне пропасти Србије познато; а и они сами, по простодушију своме, које-где у разговорима, пред својима, то су признавали, и горко кајали се, све окривљујући и проклињући Ивелића.

Јошт пре више упомењуте скупштине, како се је Ивелић са Карађорђем, Младеном, Јаковом, кнез Симом и Јанићијем састао, и како им оне совете, да на трактат букурешки пристану, и да своје људе, за договарање с Портом у Цариград пошљу, предао, и како су они на те совете Ивелићеве, неимајући сад куд-камо пристали, одмах су и лица, за тај договор с Портом, изабрана, наређена и упуномоћена, као што и копијарни протокол канцеларије Карађорђеве, на страни 52. показује. Лица ова била су: Стефан Јефтић, управитељ двора Карађорђевог у Београду, Јова Протић, бивши член Совета до Августа месеца 1809. и ражањски кнез Милић. (Било је више старешина који су се кнезовима звали, али су и они своје команде имали, особито у дане самога рата, имали и војводску власт упражњавали, између којих је и овај Милић такав био.) А наставленије, по коме су код Порте имали радити, и зашто њу молити содржавало се из сљедујућих точки:

1.) Да границе Србије остану, и Портом признане да буду до оних места, на којима страже српске сад постоје.

61*

2.) Да Порта призна Карађорђа за Бега (књаза) од Србије, и да га у том достојанству својим ферманом потврди.

3.) Да Порта потврди својим ферманом и српски Совет.

У замену за ове три тачке, дато је у настављенију реченим депутатима, да Порти предложе:

1.) Да ће народ српски, од сад у напредак, бити веран и покоран своме цару.

2.) Да ће, за знак да је земља царева, примити у Београд царскога Мухасила, или правога пашу с онолико Турака за град, колико се сад уговори.

3.) Да ће одсеком цару плаћати годишње, колико се сад уговори и одреди, и да ће то у новцу плаћање, по вољи и наредби Портиној, или издавати у Београду одређеноме царскоме човеку, или сами шиљати у Цариград царској хазни.

4.) Да ће народ српски, у случају, кад би Порта имала са каквом другом државом рат, помагати бранити своју земљу и цару притицати у помоћ с онолико своје војске, колико се сад уговори; и

5.) Да ће царске градове, као највеће његово добро они чувати; а у време нападања каквог непријатеља на царску земљу, ако их сами не буду могли бранити, да ће онда искати помоћ царску. Што се пак тицало буде градских поправљања и других трошкова, такових да се сад одреде, или ће доћи на српски рачун, или на царски.

Више упоменути депутати, са пуномоћијем и настављенијем, у коме су и преднаведене кондиције за молбу и уговарање с Портом прописане биле, одмах су се, после скупштине враћевшничке, на пут отправили, и дошавши у Ниш врло су добро од Рушит-паше дочекани и примљени. У круговима људи, правитељству принадлежећих, тада се је говорило, да је Рушит-паша и ове депутате нудио да се с њим, у Нишу погађају, и уговарају о даљем опстанку Србије, уверавајући их: да ће Порта све

оно примити и одобрити што и како он с њима уговори и наредн. О овом, и садањем настојавању Рушит-пашином да се Срби с њим погоде и уговоре о будућем њиховом опстанку, говорило се онда, да је из сопственог његовог душевног осећања проистицало за то: што је и он, рођени христијанин, Србин био, па је хтео, у даној му прилици, својима, колико би му могуће било, да помогне, и судбину им бољом учини. Ово није не могуће. Али Стефан Јефтић, који је у овој депутацији прво лице представљао, не имајући ни пуномоћија за договарање с Рушит-пашом надвлада мњеније својих другара изразом врло простим и за постижење цељи њихове здраво не пробитачним: „ми нисмо послани да се с реповима договарамо, и какве уговоре правимо, него да идемо у Цариград глави, па с њом да радимо, и да се уговарамо.“

После оваковиx израза више поменутог Стефана Јефтића, који је, може бити, и до знања Рушит-пашиног дошао, он, речене депутате испрати за Цариград.

Док су, речени депутати, у Цариград стигли, и док су тамо неко време пробавили, без да је Порта икакво внимание на њих, и њихова предложења хтела обратити, будући да је код ње већ решено и закључено било ни у какве договоре са Србима не упуштати се, него их, ако се они апсолутном њеном освојењу успротиве, силом оружаном покорити, и у просто их рајанско стање поставити; дотле и Порта, осим покорења и освојења Србије, спешећи указати помоћ и свом сојузнику Наполеону, Рушит пашу учини великим везиром и Мурсајбијом, и он се, по овој наредби, из Ниша, премести у Шумљу, где су се и војена приуготовљења чинила, и силна се војска, из свију крајева турског царства, сакупљала; дотле је она, као што је и мало више казано, вента ради, и једну комисију, као бајаги за договараље са Србима, одредила, и тога је ради у Ниш послала. Главно лице у овој комисији представљао је, некакав Челеби ефендија.

Рушит-паша је, можда, и пре, како је трактат букурешки извесан постао, дознао о правом наумљењу Портином са Србијом, па зато је било из каквих му драго побуђења, он и нудио Србе да се с њим, о свом стању, договоре и угоде; али они понуде његове верни будући советима руским, не хтеше примити.

Сад и депутатима српским, у Цариграду, заповеђено буде да се натраг врате, и да иду Рушит-паши, великом везиру, у Шумљу, које они и учине.

Баш у онај исти дан, кад је садањи велики везир, Рушит-паша, књаза Димитрија Мурузија, и још једног од турских ефендија, који је участвовао у закључавању трактата букурешког, посекао, и речени српски депутати, враћајући се из Цариграда, дошли су у Шумљу, и својим очима видили, на месту губилишта, у крви лежећа телеса више упоменуте двојице несрећника.

И Рушит-паша сад је хладно примио српске депутате. И он им је, на молбу, и предложена условија за договарање одговорио: да је сад све доцкан, и да Порта ни за каква договарања са Србима неће да зна, већ захтева чисто од њих покорење у свему, па да и ситно оружје, без сваког условљавања, имају предати, и: „раја" цару учинити се.

Рушит-паша није ни задржавао српске депутате у Шумљи. Он им је одмах после првог састанка, казао, да више није његов посао с њима ни договарати се, будући је Девлет, нарочиту, комисију за тај њихов посо одредио, која се (комисија) сад у Нишу налази, него да и они, у Ниш, одлазе. И тако, речени депутати, без сваког успеха, из Цариграда, к великом везиру у Шумљу, а из ове у Ниш поврате се. Но и у Нишу боља их срећа непослужи.

Кад ови српски депутати дођу у Ниш и пријаве се портином комисару, Челеби-ефендији, они му уједно, с молбом, и она, више наведена условија, о њиховом умирењу, и покорењу Порти, предаду; но и он им, у оном

смислу, као и Рушит-паша у Шумљи, одговори, захтевајући да Срби имају беспрекословно:

1.) Све шанчеве, које су за време ратовања подигли, били они на граници или у внутрености, сруше.

2.) Све топове, и сву амуницију да имају у царске градове свести, и царским пашама исправно предати.

3.) Да Срби имају не само ситно оружје положити, него да дужни буду и хатове, рахтове, и све што су од Турака до сад запљачкали, одмах, у руке турским властима предати.

4.) Да се Турци, који су принуђени били из Србије отићи и иселити се, опет у Србију, у градове, вароши, паланке и села поврате, и да им се, све, што им је одузето, одмах преда, било то у самој ствари ако она постоји, или, у противном случају, беспрекословно, готовим новцем накнада учини.

5.) Да Срби опет постану права раја, као што су и пре били, и да се у земљи поставе турски судови и остале власти, како-год што је пре било.

Српски депутирци, по учињеној размени акта, која су содржавала у себи више наведена, како од стране српске условија за умирење с Портом, тако и од стране Челеби-ефендијине, захтевања Портина, на која они пристати нису могли, увидивши оваку раздаљеност поврате се у Србију, да кажу и Карађорђу и Совету Народном, шта Турци захтевају. При њиховом одласку из Ниша, Челеби-ефендија обећа им, да ће и он представити Девлету шта Срби ишту, и на што се соглашавају пристати, но никаква одговора, од Порте, до априла месеца 1813. не добивши, увидили су Срби, да не само од мирног договарања с Портом, баш и у самим тесним, за њих, границама трактата букурешког, нема ништа, него да се она и силно спрема, оружаном руком, свако и најмање предложење њино одбити, и са свим их, без сваког условија и договора, завојевати, и пређашњем свом, јаничарском јарму, потчинити их, и сами се, бајаги,

за рат и отпор спремати зачну. Међу тим, на место Рушит-пашино, Порта пошље у Ниш Емин-пашу, а Челеби-ефендија пресели се из Ниша у Софију.

После враћевшничке скупштине Карађорђе је опет, ваљда и по совету Ивелићевом, кушао срећу за помоћ. Он је писао и молио Адмирала Чичагова, Николаја Салтикова, посланика руског у Цариграду, и графа Орурка. Он је писмено молио и генерал консула руског у Букурешту, да он настане око Бега (књаза) влашког, да би овај, код Порте, ходатајствовао за олакшање судбине Срба. Но све је бадава било. Од Чичагова добио је одговор, подобан садржају писма Барклајевог; а од генерал-консула букурешког, у место одговора у јунију месецу 1813. известије: да се је велики везир, са свом својом силом, из Шумље, на Србију кренуо.

У оваким смутним, неумитним и несрећним опстојатељствима дочекала је Србија свршетак ове 1812. год.

ПРИМЕДБЕ

1.) Види V. част Голубице 1843. и 1844. страна 167.

2.) Види протокол деловодни од 1812. маја 21. до 1813. августа 5. Карађорђа Петровића врховног вожда и господара народа српског, издани и напечатани Друштвом Српске Словесности 1848. на страни 36.

3.) V. част Голубице 1843. и 1844. страна 171. и 199.

4.) И из овог довде, у тексту, наведеног, и у суштој истини реченог, јасно се даје увидити, да на концу 1805. године, у Смедереву, ником, а јошт много мање Божи Грујовићу није ни на крај памети било да се Совет за највишу власт у земљи прогласи и потврди, као што је г. Вук, у „Даници“ његовој за 1834. на страни 52. написао и на свет издао; и као што је, то исто, и 1860. године, у књизи његовој: „Правителствующи Совѣтъ Сербскіи“ на страни 4. не знам за чиј хатар, опет пофторио.

5.) Серпскому војводи г. Луки Лазаревићу

Труди Ваши за Отечество поднети, истинаја храброст Ваша против непријатеља на разним местима показанаја, обратила је наше вниманије на Вас, и в знак Вашего одличија и вознаграждeнија потврждавамо имено Вас војводом и комендандом шабачким, и кнежине Ваше од ниже именовати села следујушћим образом:

1. Вам власт дајемо с кнежином Вашом управљати, и с оним полно заповедати, что Вам се претпише, а општество, које ће бити под Вашом властију, не угњетавати.

2. Ви да будете полни исполнитељ вољи правитељствујуштаго Совета Народњег, и вољи мојеј.

3. У делима војенима од сад у будуште заповести, наставленија, и требованија примаћете из правитељствујуштаго Совета од г. попечитеља војенога Младена Миловановића, у таковом што вам потребно буде, од њега иштите.

4. У делима внутреним Ваши кнежина што год бива, треба да јављате у правитељствујушти Совет г. попечитељу внутрених дела Јакову Ненадовићу, од којего у таковим примаћете наставленија.

5. В прочем кроме нашеј под никога власт не потпадате. Касатељно кнежине шабачке следује Вам знати у будуште кому се имате покоравати.

6. У време војевања под којега командајуштаго в послушаније и покорност Вам претпише се бити, свјатејше да заповести онаго испољњавате, ибо свакн такови командајушти биће од нас избран, и наименован. Уверени ми, да Ви с нашом признаностију, коју Вам указујемо, бићете задовољни. Усугубите труде ваше у делима касајуштим сј а благополучија народа, и за показати се достојним у будуште сего уваженија.

Утврждено при Народњем Собранију.

Верховни Сербског Народа Вожд
(М.П.) **Георгиј Петровић**

Правитељствујушти Совет
(М.П.) Народњи

Назначеније села под команду Луке Лазаревића

Кнежина Тамнава

1. Село Свилеува
2. « Коцељева
3. « Бреница
4. » Субогица
5. « Љутице
6. « Каменица
7. « Цриљево
8. » Галовић
9. « Голочело
10. « Ћуковине
11. « Каона
12. « Муратовац
13. « Пејиновић
14. » Белотић
15. « Мроска
16. « Козарица
17. « Бошњак
18. « Бродарица
19. « Мали Бошњак
20. « Градојевић
21. Село Оцина
22. « Врањска
23. « Јеленча
24. « Мишар
25. » Орашац

Кнежина Посавина

26. Село Мрђеновац
27. « Миокус
28. « Трбушац
29. « Предворица
30. « Шабар
31. « Корман
32. « Церовац
33. « Вукушић
34. « Лохинце
35. « Риђаке
36. « Кујавица
37. « Меовине
38. Засеок Вучевица
39. Село Скупљен

40. Село Владимирци
41. « Крнуле
42. « Бобовик
43. « Јаловик
44. « Драгојевац
45. « Прово
46. « Дебрц
47. Село Власаница
48. » Крњић
49. « Јазавник
50. « Месарци
51. « Бељина
52. « Суво
53. « Звезд.

С тима ћеш селима командирати и рачуне од свашта давати, а у согласију с Чупићем и Јанком Поцерцем бити, свакад ће вам једне заповести долазити, а понаособ како за војну тако и за проч.

И у договору с кметовима од ваше нахије да градите 3 мезулане: једну у Шапцу, другу у Свилеуву, трећу у Мачви. За те три мезулане од нахије да узмете у сваку мезулану по 4 коња, и уз те коње по 3 мезулџије; за исте коње и мезулџије рана и плата од нахије да буде и то у једанпут да уредите шта ће им за годину дана требати, како за право ви с кметовима нађете.

Магистратце с писаром оправите амо у Београд к Совету, где ће они примити поученије и наставленије како ће пресуђивати и поступати.

Ви војводе да уредите у сваком селу кнеза сеоскога, који ће са селом градити кошеве и амбаре за десетак, и вам рачуне давати, и да се не мешате у свештенички и духовни чин, којим имаде митрополит да суди. А калуђери и свјаштеници да се у мирски и војени посао не мешају.

Ви пак где се који на суд позовете, да одма онде отидете, а за млађе исто који учини где зло, похара или што буде, да га имате предавати суду, а којему овај не би пресудити могао, он ће такове слати у Совет.

А особито за свашта да јављате како мени тако и Совету, за зло и за добро. Завист и противност међу вама да не буде; а који би се један другом противио, да ће морати на ответ доћи, и за свашта од Совета наставленије да иштете, и да познајете да је он врховна власт.

Заклетве ове у Сабору које су биле, који преступи оће бити лишен старешинства, а што се кому определи да са оним буде задовољан. У овом пункту вам описујемо потребне ствари и наставленија од кога ћете шта тражити, то јест од Совета, који су сад чланови раздељени поособ у делима:

1. Господар Младен Миловановић, попечитељ војених дела, што за војску потребује: џебане, олова, барута, ђулета, вишека, топова и проче војене муниције од онога тражите.

2 Господар Миленко Стојковић, попечитељ иностраних дел, то јест ако би какови човек из друге земље прешао к нама и што тражио, тако таковог човека да пошљете њему.

3. Господин Доситеј Обрадовић, попечитељ просвештенија народња, он ће знати просвештеније издавати, и ако у нахији учитељи требају од њега тражите.

4. Господар Јаков Ненадовић, попечитељ внутрених дела, од њега ћете просити внутрена дела, он ће вам наставленија давати.

5. Господар Петар Теодоровић, он јест велики судија вилајетски, које ћете за таково од њега наставленија искати, који скриви како ће га каштиговати.

6. Господар кнез Сима Марковић, попечитељ касе народње, од њега настављенија тражите, будући да ће се сви приходи обрнути у касу народњу, и оданде ће се искати потребна за тобџије плата и прочаја за содержаније.

Ови предименовани шест членова Совета биће сви у једном согласију.

Друго, од нахије да пошљете 10 тобџија и 5 добошара.

Свакп од своје кнежине главе да препишете право, и како препишете таки нам на знање да дате.

Од муниције свака три месеца рачун у Совет пишите, колико сте примили, поарчили и колико још имате.

Утврждено при Народњем Собранију

у Београду — Верховни Народа Сербског Вожд

11. јануара 1811. год. — (М.П) — **Георгиј Петровић**

Правитељствујушти Совет

(М.П.) — Народњи

6.) За оваково преустројење прављенија српског смишљено је и начертано било јошт покојним Божом Грујовићем, али, зар тадање ране околности, док је он жив био нису то биле, да се оно и удејствује. Јаков је још 1810. године у Београду будући, од Михаила Грујовића дознао, како се на томе ради да се прављеније преустроји, како ће се преустројити, и какво ће место и он (Јаков) у томе заузети.

7.) Г. Вук и у «Грађи за Српску Историју нашега времена», на страни 20. и у «Правителствующем Совѣту Сербском» на страни 50. показао нам је и неку уредбу, на основу које је и више упоменуто преустројење правитељства учињено. Као што сам ја, распитивајући, о једном оваком важном акту, и Младена, на кога се и г. Вук позивље за истинитост ове његове уредбе, у Бесарабији у Хотину, и Михаила Грујовића у Београду, 1834. године, почем сам већ неколико пута, г. Вукову «Грађу за Историју Српску нашега времена,» имао у рукама, слушао казивати, оваква уредба, какву је г. Вук показао, никако није била; а у оном што никако није било, никако није могло постојати ни оно: „Ко на ову уредбу не пристане онај да се истера из земље." Него је састављена и сложена била уредба, која је садржавала цело преустројење свега правитељства, и у којој нигда није казано шта ће кога постићи, ко на ту уредбу не пристане; јер је Карађорђе са онима, који су ово преустројење сочињавали, наравно, држао: да ће се можда ко наћи да на оваково што не пристане, али да такови, за то, што се њему једно оваково преустројење не допада, и, за себе га, не одобрава, не може крив бити, а јошт много мање онаквој казни подврћи се, какову је г. Вук изрекао. Ни Миленко дакле, ни Добрњац нису у следству какве оваке уредбе из Србије отишли, већ по својој вољи, и за то: што им не изађе за руком, као што су они и радили и желили, да Карађорђа збаце, па се већ никако с њим, као врховним вождом и Господаром ни слагати, ни у очи гледати нису могли. Кроме више изложеног, непоречној сумњи подлежи, да је оваква, г. Вуком, означена уредба, била донешена, и због тога: што је г. Вук ту његову уредбу у «Грађи за Историју нашега времена», од једне руке изложио; а у «Правителствующем Совѣту,» од друге, како му се кад свиђало, као ствар њим

самим смишљену и измишљену, као н. пр. у „Грађи за Историју" почиње је са: 1.) да су све војводе једнаке и т. д., а у „Правителствующем Совѣту са: 1.) Миленко, Петар, Јаков и кнез Симо, и т. д., У „Грађи за Историју" под бројем 3) каже: „У напредак да буде у Сенату само шест сенатора," а у „Правителствующем Совѣту" од овог ни спомена нема. У „Грађи за Историју" под бројем 4.) вели: „Од неколико дојакошњи сенатора начини се велики народни суд. Дали се у уредби овако може казати, или би, ако је овака уредба дејствително издата, морало се казати онако, као што је под бројем 3.) у „Правителствующем Совѣту Сербском" исти г. Вук, казао. У „Правителствующем Совѣту Сербском под бројем 2.) каже: „Све остале старјешине, и дојакошње и које би се наново поставиле, да се назову војводама" и проч: а у „Грађи за Историју нашега времена" под бројем 1.) почиње и вели: да су све војводе једнаке" и проч. У „Правителствующем Совѣту Сербском" под бројем 4.) каже: „Ко на ову уредбу не би пристао онај да се истера из земље," а у „Грађи за Историју" то оглашава под бројем 5.) Не доказује ли све ово да оваке уредбе никако није било, него је г. Вук, по свој прилици нешто од дејствителног преустројства начуо и то од људи непријатеља тадашњега реда у Србији, који су свагда ствари изопачавали, и којима је г. Вук имао вољу веровати, ову и оваку уредбу сам, од прилике, смислио, написао, и на свет издао.

Овако је г. Вук многе ствари онога времена, како му се кад што свидило по сопственом мишљењу мњенија и намере написао и предао нам. Г. М. Ђ. Милићевић у 96. броју „Србских Новина" 1860. године, у критики својој на књигу г. Вукову: „Правителствующи Совѣт Сербски" и проч. између осталога казао је и то: како писац нигде и ни у чему неће да изиђе са својим мњенијем на среду, и да се он држи свагда као негде у крају. Г. Милићевић неумесно у овом окривљује г. Вука. Да је г. Милићевић добро проучио исторична изданија г. Вукова, па да су и догађаји онога времена њему современи, те да је и њему, као човеку из оног времена, исто јасно и дејствително познато, као мени, јамачно он не би се између осталога, и онако, за г. Вука изразио, т.ј. да г. Вук са својим мњенијем нигде неће да изиђе на среду. Зар није, по сопственом свом мњенију, г. Вук, Младена само назвао дахијом у Београду? онда, кад су Јаков, Миленко, Добрињац и Милан, као власници, у границама свога властвовања, нећу да речем већа, него онака иста иступљења чинили као и Младен, па г. Вук није њима име: „дахије" приденути хтео; а Младен се, бар, од свију више напоменутих одликовао тиме, што се удаљавао од свију соблазнителних поступака; и што је једнако борио се за одржање народом установљеног једноначалија, које је, за одржање опште ствари, најцелисходније и најпробитачније било.

Г. Вук у „Даници" његовој за 1828. годину описавши „Прву годину српскаројевања на даије" на страни 216—217. каже: „Кнезови и остали поглавари изнајприје изберу и поставе Црнога Ђорђија, као готово да им буде слуга; (?) али он, добивши власт и силу у руке, стане владати и свима заповиједати господарски, и проч." На страни 218. продужујући, г. Вук вели: „Ова су му двојица у свакој прилици показивали, не само да он није већи од њи, него да није ни као они", (?) даље: „А како гођ што су ове навјске поглавице викале на Ђорђија, да је

ајдук, тако су га и паше у Београду држале само за арамбашу, и кад су се о миру и о другим народним пословима договарали, нити су га звали, нити им је он ишао.“ Сад у Београду заповедале су и управљале пашалуком дахије. Паша је истина налазио се у граду али се ни жив није смео показати кад су се Срби противу дахија подигли, дахије су, све Србе, назвали хајдуцима, па наравно и Карађорђа, као предводитеља овог, по њиховом мишљењу хајдучког устанка, нису друкчије држати могли, него за „харамбашу“. Како су не само дахије састајале се са Карађорђем, и пошиљале му своје депутације, него како је и Ћећир-паша са Карађорђем састајао се, и о народним пословима разговарао се, чисто, јасно и истинито увидити се може у књигама II. III. и IV. Зар ова више наведена казивања г. Вукова нису „његово мњеније“?

Зар постанак Совета, у Србији, онако је, као што је г. Вук у „Даници“ његовој за 1834, на страни 51. а нарочито као што је у: „Правителствующем Совѣту“ његовом, одмах на 1. па после на 3. страни описао, није сопствено измишљење и мњеније г. Вуково?

Зар описаније г. Вуково у „Даници“ његовој за 1834. годину, на страни 52. како се је Совет у Смедереву на скупштини, на концу 1805. године, хтео да се прогласи и потврди за највећу власт у земљи, како је Карађорђе, видивши да му се власт одузимље, опколио са својим момцима ону кућу, у којој је Совет своја заседанија држао, и пушке кроз пенџере промолио и проч. па то исто, из њему, познатих узрока и у „Правителствующем Совѣту Сербском“ 1860. године, на страни 4. пофторава, није сопствено измишљење и мњеније г. Вуково?

У *Грађи за Историју нашега времена*, почињући говорити о другом устанку српском противу Турака 1815., а имено: о Милошу на страни 44. каже: „У години 1804. кад се подигне буна на даије, Милан буде у реду оније поглавара српски, које нико није поставио, него се, у самом почетку буне сами начинили“, да ово није овако било, то је самим догађајима, мном описанима, доказано; али је, г. Вуку по његовом есапу и ћитабу, угодно било тако о Милану написати, и зар ово није мњеније његово?

Кад је Милош Обреновић, за издајничко писмо дошао под суд 1811. године, г. Вук и у *Грађи за Историју нашега времена*, на страни 48., и у *Правителствујушчем Совету Србском*, на страни 57. и једно исто пофторавајући вели: „Онда Младен, не могући га погубити, једно што су се бојали народа (?) а друго, што су му Јанићије (Карађорђијин секретар) и Антоније Пљакић (зет Карађорђији) држали страну (као и Мутап што га је тужио и опадао), стане гледати, како би му се о мање (сенатске и Црнога Ђорђија) срамоте и штете опростило“. Зар Младен, са осталим советницима, није могао, осудити јавног и уваженог издајицу? Зар се могао Совет, при једном таковом осуђивању јавног издајства, што бојати народа? и зар би могла после једног таковог осуђења следовати каква срамота и штета за Сенат и Црнога Ђорђија? Али тако је доносио г. Вуку његов есап да напише, и зар то није његово мњеније?

У *Грађи за Историју нашега времена*, на страни 50. каже г. Вук: „Милош је за времена војводовања био у реду најславнији српски војвода: у јунаштву није уступао ни Вељку ни Чупићу, а од обојице се, као и од многи други, тим разликовао, што није бијо ајтаџија (који бећаре и ајдуке купи око себе, а кућевне људе презире) него кућевна

човек, као и остали људи, којима је владао и управљао: он није гледао, да људе страом натера, да га пазе и слушају, него је то тражио лепим речма и паметним и праведним владањем и управљањем. И за то су га сви његови војници, и остали људи, пазили као брата, а слушали и поштовали као синови мудра оца». Зар се могу оне друге војводе, који су потребу имали и бећаре, и хајдуке око себе прикупљати, за моћи непријатељу боље доскочити, за бешчесне, неваљале и ненародне осудити.(?)

Ја сам, у животоописанију Карађорђевом, казао шта сам чуо од самог Карађорђа о Милошу 1815. године у Хотину, у Бесарабији поводом другог устанка српског противу Турака, и поводом одласка Младеновог, тога времена, у Пореч; а кроме тога, мени је 1838. године, Васа Димитријевић, член суда окружја крајинског, који је пре тога, 16. година код Мићића био писар баш у оном срезу рујанском у нахији ужичкој, у коме је Милош, за времена Карађорђева, до 1811. године војвода био казивао у Влашкој у селу Појани, спахилуку књаза Милошевом, куд нас је он обојицу, из Србије, послао поради извиђења тужби, на надзиратеља његовог Стефана Пазарца, поднешених од сељана истога спахилука. Како су се људи у тој кнежини, у дугом времену ослободивши се пред њим, на нечовечне поступке, према њима, њиховог војводе Милоша, жалили. А пре тога, и доцније, и ја сам се сам уверио да је књаз Милош био оригинал свакога зла, као што је он то и у последње дане живота свога, повративши се у Србију, пред целим светом, у свакомъ смотренију показао, и као што је то врло добро познато и г. Вуку; али је њему ишло у есап да онако напише, и зар то није његово мњеније?

У «Правителствујушчем Совету Сербском». на страни 12. г. Вук каже: «кад рат на Турке или на даије пође срећно у напредак, Карађорђије се трудио да би по избору ономе остао прави старјешина над свима у свему пашалуку Бијоградскоме, али је то било врло тешко, и с тијем тегобама он се борио за цијело вријеме својега владања: неколико мјесеца мање од читавијех 10. година, и управо се може рећи, да га је та борба и из Србије истјерала и најпослије му и главе дошла. (То знамо да је Карађорђе, по заповести и наредби живота лишен онога, коме је он, 1811. године, живот сачувао. Знамо и то: да је Милош, осим Карађорђа, убио, 1816. године, и кнеза Симу Марковића, а 1822. и Младена Миловановића. Ова убијства ако се стану кад, беспристрастно, истраживати, и беспристрастно описивати, наћи ће се, да ове. и многе друге људе, а нарочито Карађорђа, није она г, Вукова, борба: и главе дошла као и да га ова борба, није ни из Србије истерала.) Нахијске старјешине, које су се у почетку буне саме начиниле старјешинама, као и Карађорђије (?) првијех година нијесу ни у сну хтјеле да знаду да је Карађорђије њихов старјешина и да им он заповиједа, и Карађорђије видећи то није се ни усуђивао да им заповиједа, него је с њима, као старјешина нахије крагујевачке, живљео и договарао се као са својијем друговима, и кад су откуд били послани какви новци народу у помоћ, они су их дијелили између себе (као и уцјену коју су 1804. године узели од Турака Пожаревчана, и 1805. од Ужичана.) «Зар ово није овако сопствено смишљење г. Вуково? И зар ово није његово мњеније? а да није овако, као што је г. Вук смислио, и по овоме и своје мњеније изложио. о томе нас може уверити, као што се и из целог пре-

поведања о устанку Карађорђевом противу Турака видити може, и сљедујући кратки извод: Карађорђе се први подиже. Карађорђе својим писмама позивље и друге, за које је знао да се у њих поуздати може, на устанак. Карађорђу шиљу дахије Аганлију на договарање о умирењу у Дрлупу.

Карађорђу шиљу дахије на договор о умирењу депутацију у Тополу.

Карађорђе наређује да се Рудник опседне и освоји, и они, које је он наредио да то учине слушају га, премда најпосле ништа, без његовог присуства, учинити нису могли.

Карађорђу шиљу дахије и другу депутацију, за договарање о умирењу, у Хасан-пашину Паланку.

Карађорђе иде противу Кучук-Алије на Јагодину, па заповеда кнезу Вићентију кораћичком, Ђуши старешини нахије смедеревске. и кнезу Сими Марковићу, да му са својим људма, к Крагујевцу дођу, где је мислио најпре на Кучука ударити, као што су ови то, беспрекословно, и учинили. Но кад овде није Кучука нашао, он се на Јагодину спрема, па шиље Младена и Теодосија Маричића трговца из Орашца, да прикупљају што више војника по нахији крагујевачкој, и њему, у село Штипље, с војском да дођу, и ови то чине. Он позивље и Милана Обреновића овамо, и овај га слуша и долази.

Карађорђу не излази победа за руком над Кучуком у Јагодини, војска се његова растура, он је збира наново, она се к њему прикупља, и Прота Матија Ненадовић, с договором Јаковљевим, тражи Карађорђа да му саопшти писма која је добио, као одговор на његова, од Митрополита Стратимировића, и генерал-команде Петроварадинске. Зашто прота тражи Карађорђа да му соопшти више споменуте одговоре? ваљда за то, што је прота, са Јаковом, видио да је Карађорђе и по избору, и фактично врховни старешина постао, и што су држали: да је и општа управа овог устанка већ, у Карађорђу, усредоточена?

Карађорђе гони Кучука враћајућег се из Јагодине у Београд, и. из села Ропочева, шиље човека Васи Чаранићу са заповешћу, да Кучука испод Авале чека, и да гледа, да га, како се најбоље може, ватром из бусије дочека, и Васа Чаранић то чини.

Карађорђе позивље Јакова, од Шапца, да дође њему на Врачар с топом који је он тада имао, да иду у Пожаревац, да преда Турке пожаревачке, којима Миленко ништа учинити није могао, и Јаков долази.

Карађорђе издаје налоге кнезовима и старешинама како да се дочека Бећир-паша из Босне, и где да пристане на конак, кад к њему, и војсци српској на Врачар дође, и то се све сврши.

Карађорђе, истина са свима старешинама, који су се с њим на Врачару десили, иде Бећир-паши на разговор, али Бећир-паша се с њим разговара, и он Бећир-паши одговара: да докле год оне четири дахије, живе или мртве, њима у руке не дођу да мира бити не може, и Бећир-паша, по овом захтевању Карађорђевом, одмах издаје наредбе да се речене дахије и у Адакали, куд су побегле биле, потуку, и главе им се на Врачар Србима, донесу.

Карађорђе налаже Јакову да арамбашу Ћурћију убије, и његову чету хајдука растера, и Јаков то извршује.

Карађорђе налаже Јакову, да позове и све друге старешине, себи обл ижње, па да иде укротити зулумћаре Турке ужичке, и да освоји Ужице, и Јаков то чини.

Јаков позивље Карађорђа, у Манастир Боговађу, на скупштину да Совет установе. Карађорђе не иде на позив Јаковљев, већ он прави скупштину, у селу Борку, у нахији београдској, за постановљење реченог Совета, и на ту скупштину и Јакова позивље и Јаков долази.

Карађорђе позивље проту, Матију Ненадовића, да му с његовом командом дође на Врачар, да с њим, и другим старешинама, иде на освојење Карановца, и прота долази.

Карађорђе, с Врачара, шиље Јанка Катића са војском, Јакову и Луки Лазаревићу у помоћ, к Шапцу, противу нагрнутих Бошњака Турака да продру к Београду, и Јанко Катић иде.

Карађорђе налаже Милану Обреновићу, Лазару Мутапу, Арсенију Ломи, и капетану Радичу Петровићу, да позову и друге старешине из оних крајева, које су тада постојале, и да по други пут, са свим освоје и покоре Ужице, и Милан, са осталима чини.

Карађорђе наређује старешине, са командама њиховим, око Београда, где ће чији шанац бити. Он издаје сигнал за јуриш на варош београдску, као и налоге: с које ће стране који старешина јуришити, сви га, као врховног поглавара, слушају, и Београд се осваја.

Под предводитељством Карађорђевим, по други пут, осваја се Шабац.

Ја нећу даље. Ја сам овде извео ток ствари и догађајева, и то не свију него само који су се збили у 1804. 1805. и 1806. и до некле у 1807. години, и ово су ваљда оне прве године устанка Карађорђевог, у којима, каже г. Вук да: „нахијске старешине, које су се у почетку буне саме начиниле старјешинама, као и Карађорђије, првијех година нијесу ни у сну хтјеле да знаду да је Карађорђије њихов старјешина и да им он заповједа, и Карађорђије видећи то није се ни усуђивао да им заповиједа".

И на послетку, г. Вук, у „Правитељствујушчем Совету Српском" на страни 65. каже: „Тако се Карађорђије опрости својијех противника и постане неограничени господар, али тијем окрчи и Турцима пут, те лакше земљом обладују и њега из ње истерају". Јер даље каже г. Вук: „да је Миленко 1813 године био доље на Дунаву, јамачно Турци онијем крајем не би онако лако обладали, (али би обладали, је ли?) а докле год лађе њихове не би прошле уз Дунав до Мораве, дотле се ни она војска турска од Делиграда, ако би и продрла до Мораве (дакле продрла би!) не би смјела ондје утврђивати; а исто би тако Петар Делиград бранио и Турке на ономе крају обустављао много боље од Младена; а на Дрини да је био Јаков, јамачно би штогод био бољи од кнеза Симе, јер је од њега био паметнији и разборитији, а боље је познавао онај крај и људе на њему, па ако не би могао Турака узбити, (не би их дакле могао узбити) може бити да би сачувао Љешницу и Лозницу. (дакле само „може бити", и да ли би Љешницу и Лозницу могао сачувати кад Турке не би кадар био узбити?) да онако жалосно не пропадну". Сад да претресемо ово умствовање и мњеније г. Вуково. У овом умствовању г. Вуковом, да је Карађорђе тим, што је, по мишљењу његовом тек 1811. године, неограничени господар постао, окрчио и Тур-

цима пут то су лакше земљом овладали, па и њега из ње истерали, морао би са Србијом, и књаз Милош, јошт далеко горе него Карађорђе проћи; јер ако је због тога и Србија пропала и Карађорђе из ње истеран што је он постао неограниченим господаром, онда би то исто морало постићи и књаза Милоша, будући је и он, у пуној мери, учинио се и неограниченим и самовласним господаром, с том само разликом: што је Србија, у Карађорђево време била самостална држава, а у књаза Милошева платежна, и саставна част турскога царства. Да је Србија, којом срећом, и у Карађорђево време овако према Порти и уз Порту стојала, као што се налазила у време књаза Милошево, ја потпуно држим, а и г. Вук признати мора, да, ни Карађорђе, ни Србија, не би пропала. Из овог довде реченог јасно се дају увидити да није Карађорђе тиме, што је постао неограничени господар, окрчио пут Турцима да лакше обладају Србијом, и да и њега из ње истерају, него су то и са Србијом, и са Карађорђем донети морала сљедства непристанка српског на непосредствене понуде Портине, и следства, извесног трактата букурешког, после кога се одмах Русија уплести морала у један силни рат противу, тако рећи, целе западне Јевропе, и Турци, тим самим догађајем ослобођени од сваке екзекватуре са стране Русије у њиховом по сили реченог трактата, поступању према Србима, са свом својом силом, без и најмањег с које год стране препјатствија, на Србију навале и њом завладају. И будући да су и паденије Србије, и излазак Карађорђев из ње више упоменута следства, не промашно са собом донети могућна била, онда, ја питам г. Вука, шта би могао Миленко, шта ли Петар, и шта Јаков учинити? кад, и то велика сила турска, једна уз Дунав на шајкама, друга сувим од Видина, трећа од Ниша, четврта са стране Арнаутлука и пета из Босне на Србију удара. Зар не би Србија пропала и у 1809. години, да су Турци мало вештије поступали, или да нису принуђени били, књазом Багратионом, који је одмах по смрти књаза Прозорвског преко Дунава с војском у Бугарску прешао, из Србије главну своју силу доле, противу Руса, повући морали? Ово опстојатељство и сам г. Вук, у «Правителсвующем Совѣту Сербском» на страни 32. признаје. Зар не би се са Србијом то исто, а можда јошт и што жалосније и несрећније, догодило 1815. године, кад је с источне стране, са силном војском, Марашли Али-паша наступао, а са стране Босне, исто тако, Рушит-паша, да није Император Александер, из Париза, по молбама, које му је Младен као посланик Карађорђев, о свом трошку, из Хотина однео, свом посланику у Цариграду наложио: да од Порте изиште изјасњење о том њеном навојштењу противу народа српског, да јој советује, да она од тога одустане, и да гледа, с тим народом, имајући пред очима и значење трактата букурешког, мирним договорима наравнати се?

После свега више описаног, како је г. Вук, и то нарочито, јер му је тако јесан и ћиган његов диктирао, догађаје у Србији за времена Карађорђева сам смишљао, описивао их, и по томе своје мњеније излагао, намеће ми се право да упитам г. Вука, да ли је он разумео онако као што треба, право значење оних мисли: «Знатног историка руског Карамзина» које је он у одбрани својој на покуду, у „Видову дану“ 1801. године, броју 34. на страни 4. извео, а нарочито, да ли је следовао оном изражењу Карамзиновом, којим он каже да је историја само истини посвећења, и која само тек истином и јест прави источник за-

довољства и ползе. На жалост истина је, у овим сопственим историчким списанијама г. Вуковим далеко осуствовала. Он је више ишао за ползом, коју је од књаза Милоша имао, него за истином. И у овом је духу он и сад, у 1860. години, и његову књигу: „Правителствующи Совѣтъ Сербскій“ издао, у ком ништа по готову ново нема, него све сама пофторавања оних истих догађајева, које је и он у „Даници“ његовој за 1828. У „грађи за историју“ 1828.; и у „Даници“ његовој за годину 1834. описао.

8.) Г. Вук је цео овај догађа и у „грађи за Историју нашега времена“, почињући од стране 46—50., и то исто пофторавајући, у „Правителствующем Совѣту Сербском“ на страни 50. са писмом војводе Милоша, о буни у нахији пожаревачкој, због изласка Миленковог и Добрињчевог из земље; о начину како је Карађорђе на утишење ове буне у Пожаревац отишао; како: „Црни Ђорђије није смјео од народа обичну војску купити и повести на нахију пожаревачку;“ како је Младен, видећи да Милоша погубити не може што се бојао народа, сад морао гледати како би се о мање (сенатске и Црнога Ђорђа) срамоте и штете Милошу све опростило, описао све по самом казивању књаза Милошевом, јер речи: да Карађорђе није смео од народа обичну војску купити и повести на нахију пожаревачку, бајаги на утишање буне некакве; и речи: зар онда кад Милош сам признаје своју велику кривицу па онда Младен не могући га погубити, једно што су се бојали народа, стане гледати како би му се о мање (сенатске и Црнога Ђорђа) срамоте и штете опростило: сопствене су књаза Милоша. Г. Вук, ја држим, и сам је у овом казивању, књаза Милошевом увидио и не логиченост и неистиност, али при свему томе, он је морао онако написати и наштампати као што је њему књаз Милош казивао; јер друкчије осим што му књига не би удостојена била читања књазу Милошу, и то је најмање за чим би г. Вук жалио, него не би се удостојио, које стотине талира поклона; а ово је баш оно зашто је Вук готов био, у подне и у поноћи написати што год хоћете, и како хоћете, без сваког обзира на совест, на беспристрастије и на свету истину.

Као што сам мало више из „Данице“ г. Вукове за 1828. годину навео, где он на страни 216. каже: „кнезови и остали поглавари изнајприје изберу и поставе Црнога Ђорђија, као готово да им буде слуга;“ да ли ће овако, по самој нарави ствари, умствовање г. Вуково, о избору Карађорђевом за поглавара, бити могуће? Кад једног села сељани себи кога из својих сељака, бирају и постављају за кнеза или кмета, истина за то га бирају и постављају да им сеоске послове врши, и по томе, рекао би човек, да овако изабрани и постављени кмет јест уједно и слуга онога села. Али тај исти кмет почем је изабран и постављен, имајући на услуги и сеоцког бирова, одмах почиње својим сељанима и заповедати, без да су му његови сељани, при избору, казали: „ти ћеш нам и заповедати.“ Наравно, у делима односећима се на општу потребу сеоцку, и сељани га, по наредби и заповести његовој, слушају. По овој аналоги само је могло би оваково мњеније, г. Вуково опстати у том, да је и Карађорђе тада изабран био: „као готово да им буде слуга.“ Али није овако у самој ствари избор Карађорђев био, он није изабран као да буде слуга, него да буде старешина и да заповеда, као што је тако, наравно он и чинио, и као што и сам г. Вук, продужу-

јући своју реч о избору Карађорђевом, вели: „али он, добивши власт и силу у руке, стане владати и свима заповиједати господарски.“ Кад дакле кмет, почем га једно село, у нормалном стању будући, за таковог изабере, почиње одмах по избору, својим сељанима заповедати, шта је дакле и Карађорђе, почем је за старешину и предводитеља устанка народног противу Турака, изабран, друго што могао чинити, него „владати и заповедати господарски“. Та сама ствар, за коју је он изабран, то је од њега захтевала. Карађорђе је морао власт заузети, владати и заповедати господарски, јер ту није било шале, зашто се отпочињала борба, на живот и смрт, противу далеко јачег непријатеља. Г. Вук пишући овако, па све једнако и пофторавајући то исто, по сопственом свом благонахођењу, о избору Карађорђевом за предводитеља народног устанка противу Турака, и о заузимању његовом власти, и почињању његовом владати и заповедати господарски, окривљује га зашто је тако чинио, и доказује: „да је баш тим начином свога владања и Турцима пут окрчио да лакше земљом обладају и њега из ње истерају,“ и прочаја (Правителствующи Совѣт Сербски, страна 65).

Почињући описивати прву годину рата српскога противу Турака, у „Даници“, за годину 1828. на страни 163. г. Вук каже; „Пошто се већ Срби одметну и подобро се заваде с Турцима, онда се оно шумадинске четобаше стану разговарати и договарати између себе: „ко ће сад бити старјешина? Ни једна кућа не може бити без старјешине, а камо ли толики народ? ваља да се зна, кога ћемо питати и слушати“. Многи повичу, да буде старјешина арамбаша Станоје Главаш, јер је он готово највише почео и проч. Док најпослије навале сви на кнеза Теодосију из наије крагујевачке из села Орашца, и прочаја.“ У овом чланку, г. Вук је, пет опстојатељства изложио, од којих прво ни по самој природи течаја оваковых ствари, са истином се не слаже, и то: да су Срби, пошто су се одметули и подобро се с Турцима завадили па ту мисао дошли да треба да именују старешину, кога ћеду: „питати и слушати.“ Дакле и сам г. Вук признаје да су Срби у свом договарању изрекли да им треба старешину имати, кога ћеду питати и слушати, а не слугу. И кад су за таковог, макар и по самом казивању г. Вуковом, најпосле Карађорђа изабрали, њега само неће нико ни зашта ни питати, ни слушати, него ћеду саме четобаше шумадинске, као што г. Вук по мниним речма његовога кнеза Теодосија, у предупоменутој „Даници“, на страни 165. каже: „ако ли се што друкчије окрене, и ово се протегне, ми ћемо владати и заповиједати; Народ је нама свакојако у рукама.“! Мало даље а све на више означеној страни, кад се и сам Карађорђе, кад је, после Теодосија, на њега реч дошла да га за старешину изберу, почео изговарати да се и он тога примити не може, да не уме управљати народом, и да је зао и љут, па хоће одмах да убије, г. Вук вели: да му је Теодосије на то рекао: „Што ти не знаш, ми ћемо ти казати; а што велиш, да си љут и зао, па оћеш одма да убијеш, баш такови сад и треба.“ Ове последње речи Теодосијеве, баш и ако никако нити су изречене, ни чувене биле на оном сабору у Орашцу, где је Карађорђе за старешину и предводитеља изабран, но по самоме казивању г. Вуковом не утерују ли г. Вука у лаж, и необелодањује ли противоречије противу њега самог? После оваковог одговора Теодосијевог ни Карађорђево изговарање, може ли се паметно и

помислити да је Карађорђе изабран готово да буде другим старешинама слуга, па да му се даје власт на смрт и живот. Осим тога као што се из самог течаја радње Карађорђеве око устанка српског противу Турака, у првој књиги овога дела видити може, да нико други, осим Карађорђа није ни могао бити изабран за старешину; и као што се из примедбе, принадлежеће к више упоменутој књиги, под бројем 22.) видити може: да никако, па више наведеном собору, није ни било бирања старешине, него је из првог помисла свију сабраних људи, реч за старешину одмах управљена била на Карађорђа.

Г. Вук, и то ваљда по казивању самог Теодосија трговца, а, г. Вуковог кнеза од нахије крагујевачке, у предупоменутој „Даници" његовој за 1828. годину, на страни 216. и 217. силећи се, осим осталог, доказати и то, да су гдекоји од већих старешина нахијских, одмах, јошт од самог првоначалног почетка устанка, на Карађорђа почели викати и говорити да је он хајдук, и прочаја, па, његовим речма да кажем шта је те где које веће нахијске старешине навело да на Карађорђа викати отпочну, вели: „кнезови и остали поглавари изнајприје (Ја не разумем шта значи ова реч: „изнајприје" мени су дејствујућа лица, очевици Карађорђевог избора, казали да је избор, у Карађорђу, за предводитеља и старешину учињен пре него што су заваду своју противу Турака отпочели, и у сами час свога одметања, и да је избор у Карађорђу за старешину само један био, а не више, те да реч, г. Вукова: „изнајприје," овде употребљена бити може) изберу и поставе Црнога Ђорђија, као готово да им буде слуга; али он, добивши власт и силу у руке стане владати и свима заповиједати господарски. Кад се ова буна онако срећно протегне и они виде да старјешинство доноси чест и славу и богатство, онда се сваки стане кајати, што није он старјешина, и ђекоји од ови већи наијски старјешина стане радити, ако не може над свима бити старјешина, барем у својој наији да му нико не заповиједа. Зато стану викати на Црнога Ђорђија, да је он ајдук, и да ајдук земљом и народом нити је кад управљао, нити може управљати. (Чујте! следственост г. Вукову!) А ни једноме од ови поглавица није тако било за невољу, да се на очиглед сад одма мрази око тога с Црним Ђорђијем, као кнезу Теодосији; јер он не само што је главно старјешинство од себе одбацио и Ђорђији наметнуо, него му Ђорђије мало по мало и наију крагујевачку, у којој су изнајприје обојица заповиједали, узме сву под своју власт."

По самом казивању г. Вуковом, осим Карађорђа, двојица су још били при избору за предводитеља смишљеног устанка српског противу Турака, на које је управљана била реч да се за предводитеље изберу, и то по именце: харамбаша Станоје Главаш и Теодосије трговац из Орашца, мними, г. Вуков, кнез од нахије крагујевачке. Видили смо, по истом казивању Вукоњом, шта су, и Станоје Главаш и Теодосије из Орашца одговорили, зашто се старешинства примити не могу, и како се најпосле по онаким убеђенијама Теодосијевим, Карађорђе старешинства прими, које су дакле оне старешине, за које г. Вук каже: „кад се ова буна овако срећно протегне и они виде," (који су то „они?") и: „онда се сваки стане кајати," (који су то „сваки"?) и: „ђекоји од ови већи нахијски старјешина стане радити," (који су то: „ђекоји"?) јер по његовом у множественом броју изражени речма: они виде, сваки се стане ка-

јати, и ђекоји од ови, морало је бити, од самог почетка, више старешина које су са Карађорђем незадовољне почеле бивати, и које су противу њега викати, и хајдуком називати га отпочињале, а не сам Теодосије, за кога г. Вук каже, да је имао невољу са Карађорђем завађати се, јер му је он сву нахију крагујевачку, у којој је он кнез био, под своју власт заузео.

Осим свега довде наведеног о неистинитости историчној Карађорђевог времена, г. Вуком, у његовим изданијама описаној и осим свију, мном, више наведених доказа не само о тој неистинитости, него и чистом и јавном противоречију, г. Вуковом, у описаним њиме догађајима, ја ћу јошт један доказ, из сопствених изданија г. Вукови да изложим из кога ће се увидити не само сопствено противоречије г. Вуково, него и једна дебела, па у исто време, и пакосна његова нарочита неследсвеност.

Као што сам и мало више, из «Данице» г. Вукове за 1828. годину, извео, тако и овде, премда пофторавајући више наведени извод изложити морам и то: г. Вук у реченој његовој «Даници» на страни 216. вели: «кнезови и остали поглавари изнајприје изберу и поставе Црнога Ђорђија, као готово да им буде слуга; али он, добивши силу и власт у руке, стане владати и свима заповиједати господарски,» а на страни 165. и 166., каже: „и тако се Карађорђије прими старјешинства, и почевши одма господарски судити и заповиједати, и мјесто пријетње из пиштоља гађати, огласи старјешинство своје по свој Србији.» После оваког казивања, да је Карађорђе, добивши власт и силу у руке, почео владати и свима заповедати господарски; и, да је тако Карађорђије примивши се старјешинства, и почевши одма господарски судити и заповједати, мјесто претње из пиштоља гађати огласио старјешинство своје по свој Србији; одмах за тим, г. Вук, на страни 217., и 218., каже: „А од остали нахијски поглавица најстрашнији су били за Ђорђија Јанко Катић и Јаков Ненадовић: Јанко са својом памећу и с јунаштвом, Јаков пак (који није ни био на избору Ђорђијину) (као да су могли и морали сви на избору Карађорђевом бити, ако који није био тај може и да га не признаје за врховног старешину.) са именом свога покојнога брата и с нахијом ваљевском, која је између највећи у Србији, а уз то се још особито био понио, што је прву цебану и прве топове из Немачке добио, и што је Шабац освоио. Ова су му двојица у свакој прилици показивали, не само да он није већи од њи, него да није ни као они.» Мало је било, г. Вуку, што је ову горњу мисао своју у «Даници» његовој, за 1828. годину, о непризнавању Карађорђа од неких поглавица а свога врховног старешину, овако изложио, него је после 32. године опет, с неким, по ћуди његовој, модификацијом, пофторава. Он, у његовом «Павителсвующем Совѣту Сербском», на страни 12. каже: «као што је познато. Карађорђија су старјешине у Шумадији године 1804. изабрале за главнога поглавара (дакле за главнога) највише за то, да би на њега могли бацити кривицу ако би Турци на брзо земљом обладали. Кад рат на Турке или на дахије пођe срећно у напредак, Карађорђије се трудио да би по избору ономе остао прави старјешина (до сад је био криви ваљда) над свима у свему пашалуку биоградскоме, (мало пре казао је да је Карађорђе, својим начином. одмах по избору огласио своје старешинство по свој Србији) али је то било врло тешко, и с тијем те-

гобама он се борио за цијело време својега владања: неколико мјесеца мање од читавијех 10. година, и управо се може рећи, да га је та борба и из Србије истјерала и најпосле му и главе дошла. Нахијске старјешине, које су се у почетку буне саме начиниле старјешинама, као и Карађорђије, (зар се је сад Карађорђе сам старешином начинио?) првијех година нијесу ни у сну хтјеле да знаду да је Карађорђије њихов старјешина и да им он заповиједа, и Карађорђије видећи то није се ни усуђивао да им заповиједа, него с њима, као старјешина нахије крагујевачке, живљео и договарао се као са својијем друговима.» Са оваким казивањем г. Вуковим како стоји, оно у сравненију што је он исти у предупоменутој «Даници» на страни 166. рекао: «и почевши одма господарски судити и заповиједати, и мјесто пријетње из пиштоља гађати, огласи старјешинство своје по свој Србији,» и на страни 216: «али он добивши власт и силу у руке, стане владати и свима заповиједати господарски,» како је могао Карађорђе, код оваких старешина, као што је био Катић Јанко и Јаков Ненадовић, који су по казивању г. Вуковом држали, да Карађорђе не само није већи од њих, него да није ни као они, и код нахијски старјешина, које су се у почетку буне саме начиниле старјешинама, као и Карађорђије и које првијех година, није су ни у сну хтјеле да знаду да је Карађорђије њихов старјешина и да им он заповиједа; велим, код оваки опстојатељства, како је могао Карађорђе: одмах почети господарски судити и заповиједати, и старјешинство своје по свој Србији огласити; и добивши власт и силу у руке одма почети владати и свима заповиједати господарски? Није ли у свему више наведеном казивању г. Вуковом чисто и јасно противоречије, и с намером булазнење? како је пак стајао према Карађорђу Јанко Катић и Јаков Ненадовић, то се може у мојим примедбама код II. књиге овог описа, под бројем 1.) видети; а особито оно опстојатељство: да ли су Катић и Јаков не само најстрашнији, него и просто страшно за Карађорђа били.

За доказ, да су све старешине, без разлике, Карађорђа не само за врховног свог заповедника и Господара и на јави и у сну држале и признавале, него да су га се и здраво бојале вредно је и овде навести како се је књаз Милош изјаснио, кад му је његов секретар, Димитрије Јоксић, у Топчидеру, читајући му г. Вуков «Правителствующи Совѣтъ Сербски и отимање великаша око власти» и онај г. Вуков став прочитао, у ком он на страни 12. вели: «нахијске старјешине, које су се у почетку буне саме начиниле старјешинама, као и Карађорђије, првијех година нијесу ни у сну хтјеле да знаду да је Карађорђије њихов старјешина и да им он заповиједа.» «Лаже Вук ј.... у оца, није истина да је тако било, богме смо га се сви бојали и дрктали пред њим од стра!»

9.) VIII Члан трактата Букурешког.

«Сообразно тому, что постановлено четвертою статьею предварительныхъ пунктовъ, хотя и нѣтъ никакого сомнѣнія, что Блистательная Порта по правиламъ своимъ употребитъ снисхожденіе и великодушіе противъ народа сербскаго, какъ издревле подданнаго сей державѣ и данъ ей платящаго, однакожъ, взироя на участіе, какое Сербы принимали въ дѣйствіяхъ сей войны «признано за приличное постановить нарочныя условія о ихъ безопасности. Въ слѣдствіе чего Блистательная Порта даруетъ Сербомъ прощеніе и общую амнистію, и они никоимъ образомъ не могутъ быть обезпокоиваемы за прошедшія ихъ дѣянія.—

Крѣпости, какоіе могли они построить по случаю войны въ земляхъ ими обитаемыхъ, и коихъ тамъ совсѣмъ не было прежде, будутъ, такъ какъ оныя для будущаго времени безполезны, разрушены, и Блистательная Порта вступитъ во владѣніе по прежнему всѣми крепостями, Паланками и другими укрепленіями всегда существующими, съ артилеріею, военными приносами и другими предметами и военными снадосъями, и она тамъ учредитъ гарнизоны по своему благоусмотренію. Но дабы сіи гарнизоны не дѣлали Сербамъ никакихъ притѣсненіи въ противность правъ, подданнымъ принадлежащихъ: то Блистательная Порта, движимая чувствіемъ милосердія, приметъ на сей конецъ съ Народомъ Сербскимъ мѣры, нуждния для его безопасности. Она даруетъ Сербомъ, по ихъ прозьбамъ, тѣ самыя выгоди, какими пользутся подданные ся острововъ Архипелажскихъ и другихъ мѣстъ, и дастъ имъ возчувствовать дѣйствіе великодушія ся, придоставивъ имъ самимъ управленіе внутренныхъ дѣлъ ихъ, опредѣливъ мѣру податей, получая оныя из собственныхъ ихъ рукъ, и она распорядитъ наконецъ всѣми сими предметами обще с Народомъ Сербскимъ.»

10.) Од Верховнаго вожда Народа Сербскаго, члену Правитељствујущаго Совета г. попечитељу внутрених дел Јакову Стефановићу Ненадовићу

ПОЛНОМОШТИЈЕ

Силоју којего отправљам Вас поћи к господину дунајској армији главнокомандујуштему Павлу Василичу Чичагову да њему по наложенијам изјасните положеније Сербији, народњу жељу и недостатак. О чем Вам именом мојим и народа полну веру дајем све јасно да представите и одговор на она да донесете. Дајући Вам полно доверије ово сведочим да что Ви по налогу мојему изјавите, то говорим ја аки верховни народа вожд, и народ од онаго одступити неће. Прозбу ону коју Ви представите јест прозба народња и недостатак крајњи. У том препоручујем Вам старати се за благовремено успети на ползу народа с одговором

у Тополи — Верховни Сербског Народа Вожд
17 јунија 1812. — (М.П.) — **Георгије Петровић**

(Ово је дејствително издато као што и протокол копијарни Карађорђеве канцеларије сведочи. Страна 50.

Рукопис „полномоштија" овог јест Миљка Радонића, који је тада још у служби налазио се као попечител иностраних дела).

Од верховнаго вожда Народа Сербскаго члену Правитељствујущаго Совета г-ну попечитељу внутрених дела Јакову Ненадовићу

НАЛОЖЕНИЈА

Која вам поручујем високоповелитељному господину дунајској армији главнокомандујућему подробно и јасно изјавити, и тако:

О закљученом миру 26. јунија сего года иштите исписку трактата са потписом г-на адмирала Чичагова, која исписка ако једнака буде с овом коју је г. Недоба донео мени, следујуће изјавите положеније Сербији:

1.) Да ми будући за опрокинути иго отоманско подигли се на жертву, извесно је свету какову пакост ми чрез то Порти нанесли јесмо а особено в настојашчеј и прошедшеј војни, коју је она имала с Росијом, от нас повређена и огорчена крајње: ми смо примили у закон христијански фамилије отоманске, које причињава огорченије целому магометанскому вероисповеданију, на њиховим женама поженила се наша браћа и пород произвели, ми смо домове их богомољства порушили и

уничтожили, и во всем презирали их и сматрали без поштади — следовательно мир учињени јест за народ сербски весма опасан, и на онај пункт: дати им градове и топове у руке њиховим гарнизонима поверовати се не можемо а особито да они сами с нама о том трактирају за нас је опасно, и тако на то согласити се не смемо.

Будући да су Јевропе обстојатељства довела такови мир потписати, изјавите г. главнокомандујућему да, ћу ја ступити с Турцима у разговоре за продужавати време овога лета, ако се могло буде.

2.) Изјавите народ что жели. Ја о том настојим и бићу тверд на завештанијама народним прежде жертвовати се с народом нежели одступити од покровитељства Русији, зато и ступам у преговоре, еда би Бог дао и обстојатељства собом донела срећнији мир закључити. В противном случају и било како му драго, ми с Турками заједно живити не можемо, нити хоћемо, нит' веровати им никојим начином можемо — а данак или платежни зависити от Порти не одричем. За сигурност градова граничних и обрађивање оних учредићу ја с народом најсигурнијим образом, и зато, ако би Турци не хотели с нама о том опширно говорити, потребно је:

3.) Искати од главнокомандујућега на име народа: барута и олова велику суму; најпосле тај недостатак испросити.

4.) Изиштите непремено да докле ми с разговором и договором с Турцима готови будемо, да граф Орурк с војском, где се сад на граници против Ниша находи за нашу бољу сигурност неодступно пребуде.

5.) Ако би Турци не хтели нас дуго време с разговором чекати, то иштите од гловнокомандујућег да он јемац код Турака буде, да ћемо ми сигурно њима одговор дати, како они желе. Како о том, тако и

6.) Ако би се у преговорам с Турцима дотле дошло да о миру и држању онога од наше стране реч буде, иштите од главнокомандујућега да он јемац буде, да ћемо ми мир нерушимо хранити на всегда.

7.) У преговорима нашима, у које се по совету г. главнокомандујућега упуштамо, иштите од њега опширно упутствованије, како нам се владати треба.

у Тополи
17. јунија 1812. год.
№ 877.

Верховни Сербског Народа Вожд
Георгије Петровић

11.) Господину главнокомандующему Чичагову
Ваше Высокопревосходителство
Милостивый Государь!

Немогъ предчувствать что предковъ и особено Вашего Высокопревосходителства учиненая ко мнѣ предложенія кончатся будутъ симъ слѣдствомъ; коль она мнѣ и народу ужасна, тѣмъ гораздо болѣ мнѣ странно видится. — Меня в' ничем неизвѣщаете приказатъ благоизволили агенту Вашему свой постъ — а полковнику и шефу Балѣ двинутся съ баталіонами, оставитъ Народъ возмущенымъ — безъ надежди — оставитъ самому трактоватъ о благу и спокойствію своему съ Портаю — и тѣмъ рѣшена у часть Сербскаго Народа.

Будучъ пакъ — прежде сего я къ вамъ, милостивѣйшій Государъ, послалъ депутатамъ извѣстнаго господина Якова Ненадовича съ изясненіями, котарими прошу покорнѣйше по возможности удовлетворить неоткажете. Къ тому и Стефанъ Живковичъ, житель београдскій у Валахіи

находящися, изявилъ мнѣ, что куплено имъ нѣко таже количество пороху и свинцу — запрещено въ Сербію пренести — о которому покорнѣйше прошу соизволенія — Я какъ надабность имѣю то и прошу литеищики присланіе сюда, которіе хотягъ отправится, благоволите приказатъ имъ остатся при мнѣ еще на краткое время.

На конецъ преговоровъ съ везиромъ вибрилъ я средствомъ полезнимъ во они ступить — теперъ по писму вашему отъ 14-га числа текущаго ко мнѣ дошедшему прошу о назначенію чиновника для спровожденія депутатовъ у Турокъ — за симъ честь имѣю пребытъ вашимъ покорнѣйшимъ слугою

у Београду
21. юлія 1812.

Верховный Сербскаго Народа Вождъ
Георгіи Петровичъ.

(Ово писмо не налази се у протоколу протоколирано, ваља за то што је у Београду писано, где јамачно тополског канцеларијског Карађорђевог протокола није било, за то и никакве нумоpе нема.—Копија је с оригиналног концепта, који је писан руком Стефана Филиповића.)

12.) Сима Милутиновић, у Трогодишњој Историји, њим написаној и изданој 1837. године у Лајпцигу, за ову заклетву више наведене скупштине, и потписа њених на исту, на страни 20. каже: „да се је сваки старешина изнова на слијепо послушаније вожду заклео, и на чисту се артију сваки потписао и печат свој приложио на коју је Ивелић после написао, што је год хотео, и ово је: све обећањо старешинско и вождово, да ће удовлетворити и плану и трактату, које и сам вожд потписати морадне, те му га даде и цару га однесе свом и турском за уверење." Ово, и оваково казивање г. Милутиновића, као и оно, што он даље, у продужењу вели, како је Ивелић Карађорђу казао: „Ако ли нећеш тако учинити, као што ти ја кажем, ето све силе турске на тебе. и ми јој морамо свачим помоћи," здравој сумњи, о истинитости, подлежи; јер ни Младен у свом казивању, ни Стефан Филиповић, други секретар Совета, који је на скупштини Враћевшничкој деловодитељ био, и кога сам ја, поводом више наведеног Милутиновићевог казивања о овом факту, 1848. у Београду питао, ништа ми подобно нису казали. Стеван каже да су два екземплара заклетве пристанка на трактат, и на послушаније Совета Ивелићевих по вољи царској скупштини исказани, од свију старешина потписани, и да је један од ових предан Карађорђу, а други, донешен у Совет. Па ни Ивелић, у свом рапорту, о таковом чему, ни да ће Русија Турцима помоћи да Србијом обладају, никаква спомена не чини. А даје тако штогод учињено, Ивелић, као Ивелић, јамачно не би пропустио, у реченим рапорту његовом, и о том што споменути. —

———

ИМЕНА ЛИЦА

КОЈА СЕ НАЛАЗЕ ПОМЕНУТА У ОВОЈ ИСТОРИЈИ

А.

Б.

В.

Д.

Ђ.

Е.

Ж.

З.

И.

Ј.

К.

Л.

М.

Н.

О.

П.

Р.

С.

Т.

Ћ.

У.

Ф.

Х.

Ш.

Џ.

САДРЖАЈ

DATE DUE